

הקדמה קימו וקבלו המחברים עליהם לחוק ולא יעבור, לבנות יציע ההקדמה סביב למחברתם.

ומאמר העולם: כאולם לפני הדביר, כן הקדמה בראש כל ספר, וספר בלי הקדמה, כגוף בלא נשמה, ומטרתם: יען כי יש בין הפנינים אבנים, ובתוך שושנים קמשונים, ובין הציצים קוצים, ובתוך הסולת פסולת, הלובשים בגדי חמודות וערומים ממדות נכבדות, והמה תמיד ישחקו על ספרים. וילעגו לעושי חיבורים, ועונים ואומרים: כי הפכו השיטה המחברים, לעשות מנייר בלויי הסחבות אשר לאשפות מפוזרים, ועל היופי יכסו דופי, ומתוק ונועם, ילעגו בזעם, ומחפשים למצא איזה פגימה, כמלא נימא, והם מתכבדים בקלון ת"ח בפני עדתם, ודבריהם נחמדים לפני קהלתם, כי הבהמה וכלים, כרגלי הבעלים, ודבריהם ערבים, באזני הסכלים, כצרו המור, ויטיבו הדברים בעיני חמור: וגם יתאספו קנאים, המבקשים שגיאאות וחטאים, כזבובים יעמדו על פגעים, יביטו עליך בזעם, הן המה המבקשים סתם, שאלות בלי ריח וכלי טעם, מה זאת זכשאלת התם, מי אתה כי באת עד הלום, לעשות לך שם, בין המחברים להיות נמנה היום, הלא טוב לך האנק דום, כה יאמרו עליך הצרים, גם טרם יטבלו רגלם בהמעין.

ישפטו כהרף עין, לא הם זכים המים, וידחו בשתי ידיים, זה דרכם מקדם ומאז, להתעולל גם על יקר מפז, לחלל קדש ראשית הגז, ברגל גאווה ובמצח עז, ועל כל ספר, שלא עלה עליו אבק ועפר, החוב דבריו להפר, לא יועיל כל כופר, וישפכו עליו לעג כמים, חרפה ובוז מלא חפנים, בשוט לשון ולזות שפתים, ומהתלים על ספרים חרשים, וחוברי חבר יהיה לבוז לוצצים ומשחק כסילים, וקנאין פוגעין בו להתעולל בעלילות, בטענות ויללות, והדברים הנכוחים, יסתרו תחת לשונם, ולא שמו נגדם מחו"ל במגילה ד"ו ע"ב, יגעתי ומצאתי תאמן, ובעירובין דנ"ד ע"א אר"י מ"ד נוצר תאנה יאכל פריה מה תאנה אם משמש בה ימצא בה תאנים, אף ד"ת אם הוגה בה מוצא בה טעם, ועי' ירושלמי פ"ד דסוכה אמר ר' מנא מ"ד (דברים ל"ב מ"ז) כי לא דבר ריק הוא מכם, אם ריק הוא, רק מכם, למה שאין אתם יגעים בה, ופי' בקרבן העדה דר"ל דהול"ל כי לא דבר ריק הוא לכם, אלא ה"ק כי לא דבר ריק הוא, ואם ריק הוא, אינו אלא מכם, מחמת עצלות שבכם שלא יגעתם בה, וע"ש בפני משה, ובמד"ר אחרי פכ"ב דאפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמר למשה מסיני, ועי' בפרמ"ג בהקדמה לאו"ח דיותר הועילו המחברים מהמלעיגים, ולפעמים ימצא בספר קטן מה שלא נמצא בראשונים ע"ש.

ועי' שם הגדולים אזולאי ח"ב מערכת ד' אות י"ג, ומערכת ה' אות נ"ה. ובהקדמה לס' זקוקין דנורא ובעירין דאשא מעשיות שהרבה גדולים נענשו על שזלזלו ספרים חדשים ע"ש: והמחברים דרכם לבוא באמרי שפר בראש, בדברים חוצבים כאש, ויתנצלו בארוכה, מה ראו על ככה, לבוא בסודם של המחברים, להודיע טבעם בשערים, ודרכם לגבב אמרים, חמרים חמרים, בפתחי השערים, וירבו הגיגם ושיחם, טרם שילוחם, לשוט בארץ ילדי רוחם, אולי ישוב המבקר ונחם, ולא ישליך את חצו המר, וישוב אחור ימינו הנצבת כצר, להביא בכליותיו בני אשפתו, בקנאו את קנאתו, והשאלה: מדוע לא כאיש גבורתו לבנות ולנטוע, וכחו רק להרוס ולגדוע: ואמרתי לספרי: אל תפחד מהמונם, ירעשו הם בשאונם, ימללו בפיהם עד יחר גרונם.

כי אף אם ארבה התנצלות, בזאת לא יחדלון הקולות, ולא באריכות הקדמה, יקום הסער לדממה, ולהישירים בלבותם, יאירו הדברים ככוכבים במסילותם, ואנשי אמת אנשי יושר, לא יקשרו עליך קשר, לא יתנפלו עליך כפראים, ולא יבקשו שגיאות וחטאים, ילקטו הטוב בעמק רפאים, ימעטו ויריחו ריח דודאים: והנה לבי מלא חלחלה ורתת, ושעורו כתותי מכתת, מכיר אני חסרוני.

לא הרביתי קניני, לעלות כמעלות, ולבקש גדולות, אנכי עפר ואפר, לבוא בקרית ספר, ידעתי מך ודל ערכיכי נסתרה דרכי, מי יאיר מחשכי, כי ערום אנכי, וראוי היה לי, להסתחר בסתר אהלי, ולא לשלוח דברים, בכל פנות ועברים. אך אמרתי למען זכר כל הימים, כמ"ש ואגורה באהלך עולמים, דמה יתרון לחומר כל ימי חיותו, וסופו ישוב לאדמתו, ונדמה מחמדי העולם, לאיש חולם חלום שמצא הון יקר, עד אין חקר, ובהקיצו מתרדימו, אין בידו מאומה, כן מחמדי ההבל, לאין והכל הבל, כי האדם במותו, לא יקח תאותי, גם בעודו בחיים, ממנה יבקש מאתים, ולא ישיג בקשתו, עד תפרד נשמתו, אבל אם בתורת ה' חפצו, טוב בהגיע קצו.

לכן קמתי ונשענתי בהצור, לאלפים חסד נוצר, וזכות אבותי יסייעני מכל מכשול להצילני, ובפרט כי לא עשיתי מעשה גדול, כי בבקיאות אני דל, אך כמראה מקום, בתשובות ופוסקים, וגודל החיפוש והיגיעה, היה לי לישועה: ונתחייבתי הודאה, ולזה קצרה היריעה, ועי' בס' מור וקציעה לדו"ז הגאון יעב"ץ ז"ל סי' רכ"ג, דמי שחובר ספר, וכן כשנותן לדפוס לתת הודאה לשמו ית' ויברך גם ברכת שהחיינו ובשם ומלכות ע"ש, והגאון חיד"א ז"ל בפי' ערל ספר חסידים סי' אלף כ'.

כתב ג"כ דיברך רק בלא שם ומלכות ע"ש, ועי' בינה לעתים דרוש ל"ג שדרש ברבים בעת שזכה ליתן לדפוס ספרו גדולי תרומה, ועי' מה שכתבתי בפ' בראשית (א' כ"ב), ולכן חובתי, כל ימי היותי, בפי ולבבי להודות, לשלם אלף תודות, וגם אבקש, שלא אהיה למוקש, ואשר כתבתי לנכון, בלב הקורא יכון, ואם טעיתי במרוצה, פגול הוא לא ירצה, הקורא מאוס ימאסנו, לא לרצון יקבלנו, ורוממות אל בגרוני, להקדים ברכת קוני, הוא אשר בראני, ובתורתו האיר עיני: ואל יחשדוני שום אדם, שמחמת רמות רוחא עשיתי החיבור הזה, כי אין בזה משום יוהרא, וכמ"ש הברכי יוסף הובא בשערי חשובה או"ח סי' ל"ד סק"ו בתפילין דר"ת ע"ש, כן בזמננו ככר הוסר נזר עטרה מראש מחבר, ובפרט כי הנני רק כמלקט מאחרי הקוצרים, ומאסף בין העומרים, ואין אתי, כי אם עטי, עם סופר מלקט אחת הנה ואחת הנה, וכמחזיר מנורה של חוליות המפוזרים, במקומות מפורדים: ובס' פלא יועץ ערך אספה כתב.

כמה טובות גדולות עשו לנו בעלי אסיפות אשר בכל דור ודור שזיכו את הרבים, כי אלמלא הם נשתכחה תורה מישראל בדורות הללו אשר טרדת הזמן רבו ואין הפנאי ללמוד מספרים הרבה. וגם מי הוא אשר יהיה בידו הרבה ספרים ע"ש, ועי' שרי חמד בהקדמתו למערכת למ"ד שאשרי מי שחננו ה' בספרים מהראוי לו ללקט פנינים מדבריהם להיות אילן הנטוע לרבים להנות מהם בני אדם ע"ש בארוכה: ואיתא בשם הר"י מוסקאטי ז"ל שאם היה אפשר לאדם לעלות לשמים לראות בצבאות מעלה, סדרם

וישרם, לא היה מתענג, עד שיבא בחזרה לספר לחבריו מה שראה, ומאד גדלה התשוקה בקרב לב איש, להודיע לזולתו, כל מגומתו, ותוכן מטרתו, ומחדושי תורתו.

ובס' המורה ח"ב פל"ז, כ' לא יחבר אדם לעצמו רק שישפיע לעולם ע"ע, וביבמות דצ"ו ב' אגורה כו' כל ת"ח שאומרים שמועה מפיו וכו', וכ"כ בירושלמי פ"ב ה"א מברכות, וע"ש ביפה מראה, ובאהבת ציון מהנוב"י דרוש ט'. ובס' חסידים סי' חק"ל מי שגילה לו ה' דבר ואינו כותבה, הרי גוזל מי שגלה לו, דכתיב סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם, וע"ע בס' רכ"ד, ובס' קב הישר פנ"ג כ' קנה לך חבר, קנה' הוא הקולמוס, יהיה לך חבר שתכתוב מה שתחדש ותוציא לאור, ועי' ירושלמי פרק חלק ה"א, אם שמעת דבר מפי קטן כו' יהיה בעיניך כשומע מפי הגבורה ע"ע, ועי' נדרים דפ"א ע"א, ובזה"ק יתרו ס"ח כ', אחרי ע"ט א', ושלה קנ"ז ב', דלזמנין באפרקסתי דעניא תשכח מרגניתא, ועי' מד"ר בשלה פכ"ג, ותנחומא ויקהל, וע"ע בס' אורחות חיים והוא צוואת ר' אליעזר בן הורקנס פרק כ', על הא דאבות (פ"ד מ"ז) ואל תהיה בז לכל אדם ע"ש, ואא"ז ז"ל בהקדמת חות דעת כ' דמשו"ה נקרא ת"ח ולא חכם דאדם צריך תמיד להשלמת זולתו ולא לבד לגדול ממנו אלא אף לקטן ממנו ע"ש: ועי' בס' דבש לפי להאזולאי ז"ל ערך חידוש, שהאחרונים יכולים לחדש אף שלא חידשו הראשונים, כי עדיין לא הגיע זמן החידוש ההוא, ובפ' אמור כ' להזהיר גדולים על הקטנים, שלא יתגאו בגדולים לשמוע מפי הקטנים, ואין אדם יכול לחדש דבר שחבירו מזומן לחדשו ע"ש, ובראשית חכמה בשער הקדושה פרק ד' כתב, כמו שצריך לפרות ולרבות במין הגשמי כן צריך לפו"ר ברוחני ולא יהיה שכלו עקר שאינו מוצא פירות, וכמ"ש מוסיף יסיף והוא כעץ יבש שאין בו תועלת רק לאור כו' וע"ע בס' דרך פקודיך מ"ע א' אות ב"ו ע"ש, וע"ע בשבט מוסר פכ"ו שכ' ג"כ דחייב בפו"ר בתורה וז"ש ישרצו המים ואין מים אלא תורה, ויהיה עטרה לראשו, ואם אינו כותב יהי' לו בוש, ועי' שם בפכ"ב דעתיד ליתן דין וחשבון על זה מה שאינו כותב חידושו, וכמו שכותב בפנקס כל הסחורות, וזה"פ כל השוכח דבר א' ממשנתו מתחייב בנפשו (באבות פ"ג מ"ח), ודייק ממשנתו מה שחידש, וכיצד לא ישכח שיכתב בספר, וכמו אבנים קטנים בבנין גורמים בקיום הגדולים כן אין לבזות אף חידוש קטן עכ"ל בקיצור, ועי' זה"ק ויחי ר"מ ע"ב שגדולי ישראל הי' מרכיבין לינוקי על כתפיהם לשמוע ד"ת ממנו, וע"ע בקב הישר פ"ב: ובאבות פ"ד מ"א איזהו חכם הלומד מכל אדם, וגם בפ"ב מ"ט הרואה את דנוולד, והוא רעיון אחר דמחדש ד"ת הוא המוליד והחידוש הוא הנוולד, ונקרא חכם מי שיביט רק בהנוולד אם הדבר טוב ולא איכפת לי' מי הוא המוליד וזה"פ איזהו חכם הלומד מכל אדם, וע"ש באלשיך, ואי' בס' אהבת עולם להגר"ש אלגאזי ז"ל על פסוק משלי (ב', ד'), אם תבקשנה ככסף דרשו חז"ל שכשם שצריך אדם ליזהר בסלעו שלא תאבד ממנו כך צריך ליזהר בתורתו, והקשה מי דחק להמדרש לשנות לשון הכתוב כסף ולומר סלע, ותי' דקשה מה תבקשנה ככסף, ככלי פז מבעי' לי' שהוא חשוב ביותר ולזה מתרין המד' כסף הוא סלע דוקא כשם שצריך אדם ליזהר בסלעו שלא תאבד ממנו שזה שימצאנו אין מחזיר לו בסימן שאין סימן במטבע, משא"כ כלי פז אין צריך ליזהר כל כך שמי שימצאנו יחזיר לו בסימן כך צריך אדם ליזהר בתורתו שלא יאבד ממנו, שלא יבואו אחרים ויגזלו ממנו ויאמרו שהוא שלהם, וכמו סלע שאין בו סימן ע"ש, ואמרתי לכו לחמו בלחמו של תורה, ככרות של נחתומין שיש

בו דפוס והוי סימן מובהק להבהיק אור תורה: וחז"ל הטילו חיוב לפרסם ד"ת ולהדפיסו, ובסנהדרין צ"ט א', אמר ר"מ הלומד תורה ואינה מלמדה הרי הוא בכלל דבר ה' בזה, וכ"ה במד"ר אחרי פכ"ב, ואתחנן פ"ב, הלומד ואיני מלמד אין לך הבל גדול מזה, וכן הוא במד"ר קהלת עה"פ (י"א ג') אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו, אם ימלאו ת"ח תורה על ישראל יריקו, ועי' ספר חסידים סי' תקנ"ט: רבותי וחבירי! חיבורי אשר אני נותן לפניכם היום הוא חלק ראשון מחיבורי על כל התורה וחמש מגלות, אשר ברב עמל אספתי ולקטתי, נאומים נעימים, ניבים נאומים, ילקוט גדול ואנציקלופדיא שלמה, המאסף לכל המחנות שאלות ותשובות הראשונים וגדולי אחרונים, כל הדברים הנוגעים לדברי רש"י ורמב"ן ז"ל עה"ת ושאר גדולי המפורשים, כי הרבה פעמים בתוך דבריהם אשר איננם מיוסדים על התורה, עמדו על דברי רש"י ורמב"ן ז"ל כפירושם על התורה, אשר תמוה לכאורה, ואין בנמצא שיהיה ביד כל אחד כל הספרים הללו, ולו יחיה גבר שנין אלפין לא יוכל להעלות בזכרונו בעת שילמוד חומש מה שכבר ראה באותו ענין באיזה תשובה או פוסק, ולפעמים עמדו מפורשי התורה על דבר אחד, ויפנו אל כל הקצוות להשים את העקוב למישור ובאמת כבר נשאל על זה גאון קדמון ומיישבו בדברים נכוחים: לזה אמרתי לילך בדרכי נמושות, סבי דאזלי אתיגרא, ללקוט מן השושנים, יותר מאלף ספרים יקירי הערך ומציאות, וצרפתי דבריהם כתפוחי זהב במשכיות כסף, אשר הם מאירים עיני הקורא במראה הלפידים, היקרים מפז ואדרכמונים, וסדרתי אחד אל אחד, וצררתי אותם בצרור המור, ועשיתי משטר ודבר, בכל פרשה וסדר, ורב התועלת יצא מזה, כי כל הלומר בסדר היום, ישתוקק לידע עתקי יומין הן המה דברים עתיקים אשר נמצא בספרים אשר אינם מיוסדים עה"ת, וממילא משכא לי' שמעתתא והוא מעיין בהם, וימצא דברים חדשים, ובמקום שראיתי שיבא לאריכות, או שהספר מצוי ושכיח לרוב האנשים, אמרתי לבוא אחרי הקוצרים, וקצירת האומר רשות, וציינתי רק מקום הספר או סימן התשובה, והרוצה יעיין דבר לאשורו' במקומו, ולא לבד לאנשים כערכי ערגתי יריעות המחברת הזאת, רק גם לחכמים וגדולי חקרי לב, ואף כי לא אבוא בכלי חרס ובמעט מים, לפני אנשים אשר כבר שתו מין החכמה לרויה, ואם יוכל איש לשאוב מבאר מים חיים, מדוע יחצוב בור נשבר אך אקוה כי גם המה תוארנה עיניהם בטעמם מהם, כי רוב דברים הם מראשונים וגדולי אחרונים אשר מפיהם אנו חיים, ודפסתי מועט דפסתי כעת רק חלק ראשון מחמת הוצאות הדפוס כי רבה, והשי"ת יעזרני להוציא לאור כל החלקים: ואם ימצא הקורא דבר שכבר נכתב בספר, אל יחשדוני שרציתי להתלבש בלבוש שאינו שלי, חלילה לזרעא דאבא לעשות כן, רק בחפשי בספרים ומקומות שי ות, ופעמים רבות לא היה בידי להעתיק הדברים וברעיוני משוטטים דברים הרבה, ובהגיעי לענין זה כתבתי מה שהיה בזכרוני ולא יכולתי לזכור מקומן איה, אך זה יוכל להיות רק במקומות מועטים, אבל רוב הדברים שכתבתי סתם בלי מראה מקום הם ת"ל מה שחנני ה' לחדש, כי תלי"ת יש לי רב חידושים בפלפול ואגדה השי"ת יעזרני להוציאם לאורה: ובאבות פ"ה מ"ז בשבעה דברים בחכם, ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי וחליפיהן בגולם, והקשו מפו' אם אינו שקרן שאינו אומר שמעתי על שלא שמע חכם יתקרא וגם אם אינו רוצה להחניף ואומר האמת על מה ששמע שמעתי יקרא בשם גולם והתירוץ כזה אם חבירו יגיד לו איזה דבר חידוש

הגם שתוכנו כבר ידוע לו אבל יש בו רק קצת חידוש יקשיב וישמע ויהיה בעיניו כחדשות.

וז"ש "על מה" שלא שמע, אם יש רק "מה" קצת שלא שמע אומר לא שמעתי וזה חכם יתקרא, ולהיפך בגולם אם רק "מה" שמע אומר על הכל ששמע: ותבענה שפתי תהלה, לאל נורא עלילה, אין בלשוני מלה, הן ה' ידעת כולה, על כל הטוב אשר גמלני, ולא עזב חסדו ממני, וזכני להוציא תעלומה לאורה, ואלף תורות, השתחויות וקידות, לאל התעודות, היוצר יחד לבות, וזוכר חסדי אבות, שנתן חלקי בתורתו הקדושה, קהלת יעקב מורשה, אשר מנעורי עליה גודלתי, ומר' אמות של הלכה לא משתי, ונפל חלקי בנעימים, לחלק שלל את עצומים, ובעוד אשר נהגתי בית מסחר גדול, היה לי היום למסחר והלילה ללמוד ולעיין בספרים, ומה גם בשנים האחרונים אשר בעוה"ר מסחרי נתמעט מאד תמיד בעת יושבי בחנותי למדתי והגיתי בספרים וחפשתי באוצרותיהם וציינתי ראשי הדברים, וכלילה כאשר שקטו הרעיונות סדרתי את עשתונותי וכתבתי על הגליון למשמרת, ועי' בס' דרכי יוסף, לכן הגאון אפוקי יהודא ז"ל, עה"פ קהלת א' אין כל חרש תחת השמש, עפמ"ש בעירובין ס"ה א', לא איברי לילה רק לגירסא, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל שרוב חכמתו לא למר רק בלילה שאו הלב פנוי מעסקים ואין מי שיטרוד אותי, ואז יכול לחדש מדעתו, וז"ש אין כל חדש תחת השמש, ר"ל ביום אין אדם יכול לחרש לפי שטרוד משא"כ בלילה ע"ש, ועי' מה שכתבתי בפ' בראשית א' ט"ז) ובפ' נח (ח' י"א) בפ' יום ליום יביע אומר עש"ה: ומאן סהדי שיבבי, כל באי בצל קורתך וחננחי ראו זאת כי תמיד לא שקטתי ולא נחתי ורק הגיתי במצולות ים התלמוד, וכל הימים לרבות הלילות, כי גם בלילה לא שכב לבי.

ויהי בבוקר והנה היא לאה. ליאות ויגיעות רבות.

ובס' דברי שאול מ"ת בהשמטות לפ' תולדות הביא שמי שיושב אוהל אין ראה שהוא איש אמונים ורק סי שעוסק במו"מ ראוי להללו ע"ש, ומה שכתבתי שם על הפ' כי ציד בפיו (כ"ה כ"ז), וע"ה בעה"מ מקץ (מ"א ה') במסורה ומ"ש שם על הירושלמי ליבא בכיסא תליא, אם בקנה א' מלאות וטובות ויש לו ההצטרפות יכול לעשות ציצים ופרחים, ועי' בראש הספר במכתב הגה"ק מאורן של ישראל האדמו"ר מגור שליט"א: ואיתא במס' מו"ק ט"ו ב', כל העוסק בתורה מבפנים מכרזת עליו מבחוץ.

ובמד' תנחומא פ' וארא אמר הקב"ה ישב האדם בזוית ביתו ויעסוק בתורה ואני מראהו לבריות וכו', ובספר חסידים סי' ת"ו כל העושה בסתר לבסוף מתגלים עניניו וכו' ע"ש, ועי' בהקדמת החיי אדם מ"ש משל על הסוחרים העוסקים בתורה, וע"ע בהסכמת הפרמ"ג לספר צמח אברהם על הילקוט בזה, ואף אם הוא למד שלא לשמה, כבר אמרו חז"ל בנזיר כ"ג ב', לעולם יעסוק שלא לשמה שמתוך של"ש בא לשמה, ואומרים בשם החידושי הרי"ם ז"ל דהפשט אף שהוא למד שלא לשמה מ"ם אולי אחר שיראה דבריו, ילמד בהם לשמה: והנה הבאתי הרבה דברים מספרים אשר יסודתם עה"ת ורק אינם בנמצא כל כך ורק ליחידי סגולה, והם ערבים לשומעיהם והמעייין בטח יתענג בהם.

ובכתבי כתבתי הרבה דברי צחות בדברי תורה אשר נחמרים ב"ה למראה, והשמטתי אותם בעת נתתי חיבורי לדפוס כפי עצת הרבה מגדולי ישראל שליט"א ורק מעם מזעיר

השארתי, ועל פשעים האלה תכסה מחז"ל והובא בהקדמת ס' המאור להרז"ה ז"ל כל פטטיא בישין ופטטיא דאורייתא טבין ע"ש. ובאמת הוא ירושלמי סוף ברכות, ועי' ביפה מראה שם.

וע' בס' ישמח משה פ' חיי שרה (כ"ג א'): וחז"ל דרשו בע"ז י"ט א', עה"פ (תהלים א') כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה בתחלה נקרא על שמו של הקב"ה, ולבסוף על שמו והיינו משעמל בה כמ"ש ברש"י תהלים ובהקדמה לשו"ת חמדת שלמה כ' דכשלומד ואינו מחדש אין לו התמדה כל כך, וזה הפשטכי אם בתורת ה', אז רק חפצו בעת שחפץ, אבל בתורתו היינו כשמחדש והוא תורתו ומוצא טעם בה אז יהגה יומם ולילה בהתמדה גדולה, וכשרוצה לחדש יהי' רק ע"י יגיעה ועמל ע"ש: ויומתק בזה מ"ש ביה"ר אחר סיום מסכת אני עמל והם עמלים, הם עמלים ואינם מקבלים שכר וכו' ומאד קשה הכי מי עמל בלא קבלת שכר? וראיתי בהקדמה לס' חקר הלכה שכ' דחוטב עצים ושואב מים אשר בזיעת אפם יעבדו לא יקבלו שכר כמו חייט טוב אשר לא יכבד עליו עבודתו כמוהם, יען שאין משלמים עבור קישוי המלאכה רק לפי ערך יקרתה וחשיבותה.

לא כן בלימוד התורה שמשלמים עבור שתיהם לפי יקרתה אשר נלאה עין בו"ד להבין ערכה, גם לפי טורח ויגיעה, וזה"פ הם עמלים ואינם מקבלים שכר על היגיעה, רק על יקרת המלאכה לא כן אנחנו מקבלים שכר על שניהם ע"ש: ואני אמרתי בזה, דהם אינם מקבלים שכר על היגיעה, דאין נפק"מ להנותן סחורה לחיים לעשות לו מלבוש אם עשה ביום אחד או בימים רבים, ורק העיקר שיהיה עשוי לפי רצוני, וכן בחוטב עצים, כוונתו רק שעצים יהי' חטובים ומה לו אם חטבם בשעה א' או באיזה שעות, אבל בתורה אם יגע הרבה לתרין רמב"ם תמוה אף שלא עלתה בידו ג"כ יש לו שכר על היגיעה ועמל.

וזה כוונת התנא סופ"ב דאבות אם למדה תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה, ונאמן בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך, והק' המפול' הכפל למ"ל. ולהנ"ל הפשט שאל תחשוב שמשלמים רק לפי ריבוי הלימוד ולא לפי יקרתה לזה אמר ונאמן הוא שישלם לך שבר פעולתך בי אין איש יודע להבין ערכה רק הקב"ה בעצמו: ומובן בזה מ"ש בירושלמי פ"ג דעכו"ם ובתנחומא ר"פ בראשית ר' אבוה כד דמיך אחוי לי' י"ג נהרי דאפרסמוני אמר אלין למי א"ל לך, ותמה ואמר ואני אמרתי לריק יגעתי, ועי' בב"ר פ' חיי שרה פס"ב ובידי משה שם, וע"ע בתענית כ"ה א'.

וע"ש ביפה מראה על הירו' שתמה הכי ח"ו לא היה מאמין בשכר עוה"ב שאמר לריק יגעתי, ולפמ"ש א"ש שידע היטב שמשלמים שכר אבל לא ידע אם משלמים לפי טורח העמל ויגיעה ג"כ וז"ש אני אמרתי לריק יגעתי, עד שראה י"ג נהרות אז הבין שיש שכר גם על העמלה, ועי' מה שכתבתי בפ' לך (י"ג ג'): ודודי זקיני הגאון בהקדמה לשו"ת ברית אברהם כ' בפשט נעים זמירות לישראל בתהלים כ"ג אך טוב וחסד ירדפוני וכו' וקשה דאין שום אדם בורח מטוב וחסר שיצטרך לרודפי, ורק קאי על הסוחרים מופלגים שאינם קובעים עתם לתורה, ומיד אחר התפלה הולכים לחנות שלא יפסידו פדיון בשעה זו, ובאמת ראוי לבטוח בה' שלא יפסיד והקונים יבואו אח"כ, וז"ש אך טוב וחסר ירדפוני.

הגם ושבתי בבית ה' ללמוד וידומה שאני בורח מהטוב ועי"כ אפסיד, ואמר המה ירדפוני ולא אפסיד מאומה ע"ש ודפח"ח, וכ"כ בדרשות הראנ"ח בפ' תבא (כ"ח ב') עה"פ ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך ע"ש: ועתה חביבי! מנחת עני אל תבזה, ואף אם דל הוא בעיניך, ירצה לפניך כקרבן הדלים, צא ולמד מיוצריך ומחוקקיך שרוצה בקרבן העני יותר מן העשיר, ובמקום אילים ופרים, מקבל בני יונה ותורים, או עשירית האיפה קמח שעורים, ואמרו חז"ל בניב לשון ושפתים, ובלבד שיכוון לבי לשמים ולמען ונשלמה פרים שפתינו וידוע דתורה הוא במקום קרבן, ולכן עיקר הלימוד לשמה משום דשינוי קדש פוסל במחשבה, והא דלעולם ילמד גם שלא לשמה כו', משום דכל הזבחים שנזבחו של לשמן כשרים (בריש מס' זבחים), וחיבור הוא ג"כ כעין קרבן שיקריב האדם לה' לזכות את נפשו, וכמ"ש בס' לב אריה עה"ת, (והביאו בפ' אזולאי על ספר חסידים סי' תק"ל, ובהקדמה לס' חדושי הרד"ד על פסחים לזקיני הגאון מלאסק ז"ל.

ועי' במדרש תלפיות ענף חי' תורה). ובעיני ג"כ לשם בעלים כמ"ש בזבחים ד"ר ע"א, וכמ"ש דו"ז בהקדמת ברית אברהם והביאותי' בהקדמה לקונטרסי פרי יוסף הנספח לס' חשרת מים על מס' גיטין.

ועי' בהקדמה לשו"ת פנים מאירות, ובשה"ג מערכת ספרים ז אות כ"ו מ"ש בזה, אי צריך להזכיר שמו על ספרו, ועי' בס' אור דוד על מגלת אסתר בהשמטות מ"ש בזה דודי הגאון ר' פנחס אלי' מייזלש ז"ל האבד"ק וויערושוב ולימימארסקו: ולכן קראתי חיבורי בשם "פרדס יוסף" כי שמי בקרבו, דאחז"ל בסנהדרין (צ"ג ב') מאי שם עולם אתן לו, דרש ב"ק זו ס' דניאל שנקרא על שמו, וע' הקדמת עבוה"ק, וס' זיקוקין הנורא ובהקדמה ס' רוקח שכ' וקראתי שם רוקח בשמי כמו תנא דבי אלי' מתחיל ויגרש גימ' תנאדבי אלי', ועי' כפי' ישועות יעקב שם, מכל זה אנו רואים דצריך להזכיר שמו בספרו, ועי' בהקדמת התוספות יו"ט על זרעים: ופרדס הוא ר"ת פ"ש ר"מו ד"רוש ס"וד.

ועי' במצודת ציון קהלת (ב' ה') דפרדס נקרא מקום נטוע אילנות שונות בעלי פרי, ובספרי ג"כ יש פירות שונות מן הלכה פלפול ודרוש, ועי' בי"ב דרשות למהר"י מינץ דרוש ד', על הפ' פרי צדיק עין חיים דהמחדש בתורה, החידוש הוא הפרי, ותולדה שלו וכשמלמד לחבירו הוא מוליד לו נפש ונשמה ע"ש ומה שהבאתי בזה בפ' נח (ו' ט') ופרדס יוסף בגימטריא ת"ק, ושמח ובדור העולם ג"כ ת"ק כמ"ש בחגינה י"ג א', ולא נברא העולם רק בשביל התורה שנקרא ראשית כמשחז"ל וברש"י ריש פ' בראשית.

ועי' מ"ש בפ' וישלח (ל"ה י"א) ובהסכמת הגאון רי"ח זאנענפעלד שליט"א מירושלים: ובצאתי אפרוש כפי לאל נורא עלילה, החוקר כל צפון ונגלה, ובארשת שפתי אוחילה, שיעלנו בתורה וגדולה, להגות בה יומם ולילה, וישמרנו מכל יגון ואנחה ויתן לי ברכה והצלחה, שאזכה לראות בבנין עירנו הכלולה ונבנתה עיר על תלה, ותחזור התורה על אכסניא שלה, ולא תמוש תורה מפי ומפי זרעי זרעי ע"ע מכי"ר: פה פאביאניץ יום ה' לסדר ולמדה את בני ישראל שנת "ונודה שמו ונהללה בפינו" לפ"ק, א בראשית רש"י, א"ר יצחק כו' עי' בנחל קדומים מהגאון חיד"א ז"ל שהביא דיש מי שכ' דלכבוד אביו שהיה שמו ר' יצחק פתח פירושו עה"ת, דלא היה בר אוריין, ורצה רש"י ז"ל

להזכירו, וכ' שזה טעות דאבי רש"י היה ת"ח, ורש"י מזכיר פירושו במס' ע"ז דע"ה ע"א ע"ש.

ובאמת במד"ר שה"ש פ"א עה"פ הביאני כ' זה בשם ר' ינאי, ובב"ר פ"א איתא בשם ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי, וע"ש ביפ"ת וע"ע בזה"ק בא דל"ט ע"ב וז"ל א"ר יצחק לא היה צריך למכתב אורייתא אלא מהחדש כו' וכן הוא בתנחומא מבואר, והביאו רש"י בתהלים קי"א, וכ"ה בילקוט בא רמז קמ"ז, וע"ע בשה"ג אזולאי מע"ג אות ש' סי' ל"ה, ובקובץ תורה מציון ח"ד סכ"ד בזה: (שם) ל"ה צריך להתחיל מבראשית כו' משמע דהקושיא לא היה רק על ההתחלה, וקשה מה תירץ שאם יאמרו לסטים כו' הלא אף אם היה כ' באמצע או בסוף היה ג"כ נוכל להשיב להם תשובה זו, ועי' במפ"י.

ואמרתי ליישב עפ"י קו' האחרונים למה פסול לולב הגזול משום מצהב"ע לימא עשה דלולב דוחה ל"ת דגזל, והתי' דל"ת בין אדם לחבירו אין בכח עשה לדחות, ומצאתי מפורש כן בשטמ"ק ב"ק ד"פ ע"א על הא דחסיד אחד שלא מצאו לו עון רק מה שינק מעז שאסור לגדל בא"י, אף דבמקום פקוח נפש הותרו כל איסורין להתרפאות, אבל דבר שנאסר מחשש פסידת אחרים ראוי להחמיר ע"ש (ולכאו' לא נמצא איסור שלא יהיה נדחה מפני פקו"נ).

ועי' שטמ"ק כתובות די"ט דר"מ ס"ל דמדינא יהרוגו ואל יחתמו שקר דאף פקו"נ אינו נדחה מפני גזל, מ"מ זה דוקא לר"מ ואנן לא פסקינן כן, ועי' ב"ק ד"ס ע"ב אי מותר להציל עצמו בממון חבירו, וע"ע בפר"ד דרוש י"ט, ובאמת בירושלמי פ"ט ה"י מסוטה הביא האי מעשה דחסיד אחד, וכ' שם ביפה מראה דלא היה שם סכנה, דאל"ה הוי שרי, וע"ש בקרבן העדה, ומחותני הרב הגאון ר' שלמה יהודה הכהן שליט"א האבד"ק זגערש כתב לי להעיר דאפי' אי אמרינן דממון אחרים לא נדחה אף מפני סכ"נ ז"ד בגזל גמור אבל היכי שלוקח ט"מ להחזיר אע"פ שגם ע"מ למיקט עובר בבל תגזול אבל להציל עצמו באופן זה מותר, ויש להאריך בכ"ז אך אכ"מ וע"ע בשו"ת חת"ס או"ח סוס"י ר"ח על מה שנסתפק הגרצ"ח אי מותר להיות חמסן להציל נפשו עי' ביומא פ"ג ב' קפחתי את הרועה ע"ש והא דאל יחתמו שקר כתו' י"ט מילתא דעכ"פ הי' להם לשלם להך מכיסם אחר שחתמו וע"ש בס' אמרי הצבי).

וזה י"ל הטעם דאין עדל"ת שבין אדם לחבירו דממון של אדם חביב אצל השי"ת, וא"ש. וכ"כ בשו"ת בית יצחק יו"ד סי' קכ"ו אות ד.

ובשם אריה יו"ד סי' ס"ד, ובמהר"ם שיק סי' ט'. ונפש חיה סוגיא דעדל"ת, וע"ע בתפארת ישראל ר"פ לולב הגזול.

ובשו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"ב סי' קט"ז. מזה ראינו שגזל חמיר משאר לאוין וזה הורה לנו השי"ת בהקדימו בראשית וכו' דזה מורה על הקפדנותו על איסור גזל שלא ואמרו לסטים כו' דידוע דכל שקדם בזמן קודם במעלה, וכמו שהביא בס' דברי יוסף עה"ת כאן וא"ש דפתח בבראשית: ה ובזה י"ל דברי רש"י סוכה ד"ל באוונכרי דגזלי ארעא מישראל והק' המפו' דהרי ר"ה בעצמו ס"ל גזל עכו"ם אסור, ולמה כ' דגזלי רק מישראל, וי"ל לפמ"ש אא"ז בשו"ת חכם צבי סי' כ"ו דהא דגזל עכו"ם אסור משום

דלא נרגיל עצמינו במדות רעות לגזול אחד מחבירו אבל באמת ממון עכו"ם שרי מה"ת ורק האיסור לתיקון עצמינו ע"ש ובשאג"א הל' חמץ, ובאמת כבר קדמו בזה הרמב"ם בפ"ה המשניות פ"ב מ"ז מכלים.

ועי' בחלקת יואב קמא או"ח סי' כ"ז. נמצא לפי הנ"ל דאף דגזל עכו"ם אסור לא הוי רק ל"ת כשאר ל"ת ולא בין אדם לחבירו, ורק שלא נרגיל עצמינו במדות רעות, ושוב אמרינן עדל"ת, ושפיר נקט רש"י דגזלי מישראל דהוי בין אדם לחבירו ולא אמרי' דעשה דמצוה דוחה ל"ת דגזל: (שם) אלא מהחדש זה לכם וכו' עי' בס' אמרי שפר להראנ"ח ז"ל פ' בא.

דצ"ב למה יקרא למצות החדש מצוה ראשונה, שמצות מילה נצטוה אברהם בעדו ובעד כל ישראל, וכן ג"ה. והרא"ם תי' שאין נחשבת מצוה אלא המצוה שנאמרה למשה מסיני כדכ' אלה המצות אשר צוה ה' את משה בהר סיני.

והק' מסנהד' דנ"ט ע"א כל מצוה שנאמרה לב"נ ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה, לב"נ ולא נשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לב"נ, שנראה שאפי' המצוה שלא נאמרה בסיני נחשבת מצוה ונוהגת בישראל, ותי' דהא נשנית בכתוב מיירי שהמצוה שנכתבה לב"נ וחזרה ונכתבה בסיני לזה ולזה נאמרה.

נכתבה לב"נ ולא נכתבה אלא שנאמרה בסיני לישראל נאמרה ולא לב"נ, ונמצא שלעולם נאמרה בסיני שבזולת זה אינן נחשבות מצוה. ולכאן"ק מגמ' שם שמק' אדרבה מדנאמרה לב"נ ולא נשנית בסיני לב"נ נאמרה ולא לישראל, כי אחר שלעולם אנו אומרים שאפילו המצוה שלא נכתבה לישראל מ"מ נאמרה לישראל בסיני, א"כ איך אפ"ל שלא תהיה נוהגת בישראל דא"כ למה נאמרה להם בסיני, אך דברי הרב אינו אלא כשת"ל שלישראל נאמרה וכיון שנוהגת בישראל יש לנו לומר בהכרח שנא' בסיני, אבל את"ל דלב"נ רק נאמרה אין עוד שום הכרח לומר שנ' בסיני, ושפיר פריך בגמ'.

ועדיין נשאר לחקור מ"ש הרמב"ן דצריך לפתוח בבראשית כי שם נגלו כחה פנות יקרות מהתורה ובפרט חדוש העולם שהוא עיקר גדול בתורתנו, והוא תי' שזה לא יספיק לביאורו על השלימות ולרמז בעלמא היה די שיכתב אנכי ה' אלקיך אשר בראתי שמים וארץ והאמת כי ודאי מוכרח לומר של"ה כוונת ר"י שיתחיל מהחדש ולא יזכיר כלל בריאת שמים וארץ, ורק דהיה די אם היה מזכירו כנ"ל, והשיב דכח מעשיו הגיד לעמו של"י לסטים כו' וע"י שהתחיל בזה הראה לדעת שאין זה לידיעת אמונה בלבד רק גם לתשובה נוצחת לאוה"ע של"י לסטים כו', וע"ע בפ' וירא.

ובכנסת הגדולה חאו"ח דקמ"ה, בנמוקי רש"י ציין דבריו. ויפה תואר פ"א סי' ג' וכו' ולענד"נ שתירץ הרב מיושב לצד שמק' בגמ' אדרבה מדלא נשנית בסיני לב"נ נאמרה ולא לישראל, אבל לצד אחר שמק' לזה ולזה נא', אדרבה מדנשנית בסיני לישראל נא' ולא לב"נ והאי נשנת לרא"ם הוא בכתיבה, ומה צורך לחזור ולכותבם כיון דבאמירה סגי כמצות ג"ה דבאמירה לחוד לישראל נא' ולא לב"נ מדחזרה ונשנית בכתיבה הכפל הורה לן דלזה ולזה נא'.

וי"ל דאי לאו שנכתבה אין שום הוראה הנא' לישראל ע"פ והיינו אומרים דל"נ לישראל בסיני אפי' ע"פ ולב"נ רק נאמרה עכ"ל: ובס' הליכות אלי סי' תקל"ה מהגאון ר"ש אלגאזי כ' וז"ל נא' לב"נ ולא נשנית לישראל נא' כ' רא"ם וא"ת הרי פ"ו אינה בכלל ז' מצות. י"ל דמשניתנה תורה בסיני בטלה מב"נ ונשארה אצל ישראל אבל קודם מ"ת היה נוהג גם בב"נ, אמנם בסוף לשונו צ"ע שכ' וא"ת א"כ למה לא נמנית פ"ו בכלל הז' מצות, י"ל כמו שתי' תו"ס קו"ע לא חשיב, ואתמהה דאיפכא כ' תו"ס ד"ה והא פ"ו דשוא"ת נמי הוא ע"ש ואפ"ל בדוחק בכוונת דבריו דלפ"מ דפריך בתר הכי הכ"נ מילה ופ"ו איתני ומשני הני איתני לשום מילתא ופרש"י דמילה ופ"ו מקרי מצוה שנ' לב"נ ולא נשנית בסיני דהנכרים אינם מצווים בהם מסיני ואילך וכפי זאת המסקנא דפ"ו נכרים מצווים בהם עד סיני, א"כ ק' לחשביה בהדי ז' מצות, ובשלמא לפי המסקנא י"ל דל"נ לב"נ כלל, ועכצ"ל דהטעם משום דסובר דהוא בקו"ע ותו"ס שכ' דנמי בשוא"ת הוא לפי האמת, אמנם נראה דל"ק דלעולם דהתמצן נמי סובר דפ"ו הוי נמי שוא"ת כתוס', ול"ק לחשביה גבי ז' מצות, י"ל דלא חשיב רק הנך מצות דנוהגות בב"נ אף אחר סיני אבל פ"ו דאחר סיני נפסק לא חשיב עכ"ל: וע' משנה למלך פ"י ה"ז ממלכים ד"ה כ' הרא"ם אריכות גדול בזה.

וע"ע במשנת חכמים בקונ' מעלות המדות דקכ"ח ביאור לרש"י הנ"ל. ובאפוקי יהודה דרוש כ"ו.

ובהקדמה לשו"ת מהרש"ם ח"א להגאון מברעזאן ובס' בית האוצר להגאון מהר"י ענגעל ז"ל מערכת א' כלל א' אות כ' ומהאריכות לא העתקתי דבריהם: ובס' חות יאיר פ' יתרו מהג' אור חדש ז"ל כ' דילד"ק למה הכפיל הקו' ל"ה צריך להתחיל אלא מהחדש וחזר ושאל מ"מ פתח בבראשית שאלה שניה למותר דדי באמרו דהיה צריך להתחיל מהחדש הזה לכם, ועוד מה מתרץ של"י לסטים א"כ די בזה שכ' שמים וארץ וסיפק בידו לעשות בה מה שירצה א"כ כל הני קראי עד פ' החדש למ"ל, וי"ל דלכאו"ק הרי הוצרך להשמיענו ז' מצות דקבלו ב"נ וצ"ל דמה נפק"מ מה דהוה הוה, אך ק' לפמ"ש בע"ז ד"ג לעת"ל יטול ה' ס"ת בחיקו ויאמר כל מי שעסק בזו יטול שכרו נתקבצו אוה"ע כו' ואמרו כלום כפית עליו ההר ומשיב להם ז' מצות היכן קיימתם וכו' הרי צריך לכתוב מצות שע"ז ישיב להם תשובה, אך י"ל דהק' המפו' איך התנה במתן תורה אי לא יקבלו יחזור לתהו ובהו הא בעינן תנאי קודם למעשה וכבר נברא שמים וארץ, וכ' בס' אהבת עולם שמיד בשעת בריאה התנה שבורא בשביל התורה והוי תנאי קודם למעשה, ומדויק מ"ש ואם לאו שם תהיה קבורתכם מלת שם מורה על אותו התנאי שקדם לבריאה דמהני ויוחזר העולם לתהו ובהו וממילא שם תהי' קבורתכם ע"ש, ובמד' אי' בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית, ואי' בציונים ולכל היד החזקה זו כפיית הר כגיגית ע"ש והק' ע"ז הא אף אי לא יקבלו התורה א"י לכלותן דל"ה תנאי קודם למעשה, לזה אמר בראשית בשביל התורה שנקראת בראשית נברא העולם והוי תנאי קודם למעשה, וא"ש קושיתנו דשאל ר"י ל"ה צריך להתחיל רק מהחדש) מה אמרת של"י לאוה"ע טענת כלום כפית עלינו הר כגיגית, ז"א דאם ל"ה ידעו מפתחת מעשה בראשית אז גם ל"ה ידעו שהתנה הקב"ה בעת בריאת העולם שבורא רק בשביל התורה, וממילא אזדא טענת כפיית הר שהרי ל"ה לישראל שום יראה מזה שאין ה' מכלה אותם של"ה תנאי קודם

למעשה, וגם ליכא למידרש ויתיצבו תחתית ההר על כפיית ההר דל"מ תנאי אחר מעשה, וזה ששאל ר"י ל"ה צריך להתחיל רק מהחדש, וכ"ת של"י לאוה"ע טענת כלום כפית כו' ז"א דמ"ט פתח בבראשית בזכות התורה א"כ אי ל"ה מתחלת מבראשית ל"ה ידעי גם מתנאי זה ואזדא טענת כלום כפית, ומתריך של"י לסטים וכיון דהוצרך לכתוב מעשה בראשית שוב ידעו דבזכות התורה נברא והוי תנאי קודם למעשה ומהני כפיית ההר משו"ה הוצרך כל ס' בראשית להודיע ז' מצות שקבלו ויהיה להם לתשובה ז' מצות שקבלתם היכן קיימתם עכ"ל בקיצור: והנה עוד הק' המפו' הא כל תנאי צריך שיהיה אפשר לקיים ע"י שליח, ומעשה בראשית א"א ע"י שליח, ורק י"ל כמשה"ק הראשונים אמאי מועיל תנאי בנדר ונזיר הא א"א ע"י שליח והתירוץ דכל מה דבעי דיני תנאים רק דמצד הסברא ל"ה מהני תנאי דלא אתי דיבור ומבטל מעשה, ורק דילפינן מב"ג וב"ר ובעי דמי לה, וע' רמב"ן ב"ב פי"נ ורא"ש יבמות דק"ו ובפני יהושע כתובות נ"ו תד"ה הרי.

וגיטין ע"ה. וקידושין ס"א, והפלאה כתו' דע"ד ד"ה מכדי.

וחידושי הרי"ח ר"פ השולח. ושו"ת מהר"י מינץ סי' כ"ד, ובספרי פרי יוסף על גיטין דע"ה.

וא"כ במעשה בראשית הבריאה היה ע"י דיבור ל"צ לדיני תנאים כמו בנזיר, וא"ש בזה בפ' מקץ (מ"ג ט') בהא דנידוהו ע"ת צריך הפרה, והק' הרא"ם הא לא כפל התנאי א"כ מעשה קיים מ"ש באור החיים, ולהנ"ל א"ש דנידוי רק דיבור ול"ל ת"כ, וא"ש בפ' ראה את הברכה אשר תשמעו פרש"י על מנת והק' הא הוי מעשה קודם לתנאי ולהנ"ל א"ש דברכה רק דיבור ול"צ דיני תנאים: והנה מ"ש בחו"י להקשות הלשון ואם לאו שם תהי' קבורתכם מה הלשון "שם" פה יהיה קבורתכם הול"ל, י"ל פ"ד צחות דהנה רואים אנו כזמנינו רכים מאבדים עצמם לדעת ר"ל זה השליך את עצמו מחומה, וזה נח תחת מסלת הברזל, ואחד קיים ראשית הגז (הגאז), וזה שזה סם המות, ואם נביט על תולדות כל עם, נראה שישראל סבלו יותר מכל האומות.

והסבה אשר מלפנים סבלו שהיה להם אמונה, וזה נתן להם כח לסבול פגעי הזמן וזה פירש "שם" תהיה קבורתכם, שם בהגימינאזיע אם לא ישיג תעודה טובה יאבד את עצמו, אצל הבערזע כי יפסיד או לא ישיג מבוקשו ועוד. ואא"ז הגה"ק מהר"א הכהן ז"ל האבד"ק סאכאטשוב בזכרון נפלאות על הגדה ד"ה ויגרשם, כ' על קו' ר"י.

אע"ג דאין סיפור א' בתורה שלא לצורך אפי' אחות לוטן תמנע, מ"מ הק' ר"י אמאי פתח בבראשית מפני ששם תורה אינו אלא על מצות התורה, כמ"ש הרד"ק ששם תורה היא יראה ואין לכתוב בה רק המצות, ותי' שאם יאמרו לסטים, דהרבה מצות תלוין בארץ ואם אין הארץ לישראל רק מצד שכבשנו אותה לא יתכן מצות אלו כלל ומדוע נתקדשה א"י יותר משאר ארצות, ולזה נכתבה מבראשית להודיע שהוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, א"ת תינח פ' בראשית, שאר הסיפורים למ"ל, ורק נכתבה לברר לנו האמת אשר ה' כרת ברית עם אברהם ונתן לו התורה לנחלה ולא לכל זרעו ולא נתקיים רק בזרעו של יעקב, ולזה נתחייב הארץ במתנות, וכ"כ רש"י וילך אל ארצו מפני יעקב אחיו מפני השט"ח כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם.

אלך לי מכאן אין לי חלק בהמתנה ולא בפרעון החוב, כי מתנות הארץ עם גזרת כי גר יהי זרעך, הם ב' דברים דשייכי אהדדי דפרע החוב זכה בארץ, ומי שרצה לזכות במתנה הי' צריך לפרוע החוב, ולזה המביא בכורים שהוא מהמצות התלויות בארץ אמר ויגר שם שלא תאמר שיעקב ובניו הלכו מן הארץ להשתקע במצרים ול"ה חפץ בפרעון החוב ומתנות הארץ ומדוע נשתנה א"י מכל הארצות בענין מצות התלויות בארץ ואמר שהלך רק לגור ולא להשתקע ע"ש.

ועי' בכתנות אור מהפמ"א בזה דבר נכון: ועי' בשו"ת זכרון צבי מנחם בחי' אגדה אות כ"ח שכ' על קו' המפו' דמה הק' דהיה צריך להתחיל מהחדש, והלא מילה וג"ה קודם, וכו' עפמ"ש המחקרים דהמזלות מכריחין האדם לעשות כמ"ש בשבת דקנ"ו א' האי מאן דבמזל מאדים כו' ואיך יקיים לא תרצה, הא ע"כ מוכרח לעשות ורק דאין מזל לישראל, וראיה לזה דהא כל העולמות לא נבראו רק בשביל ישראל ויציבא בארעא וכו' שהמזלות יכריחו לעשות שהם רק נבראו בשביל ישראל וזה מוכח מקידוש החדש דתלוי בב"ד דאתם אפי' מזידין וכמ"ש בירושלמי אם עיברו ב"ד השנה בתוליה חוזרין דהיא פחותה מבת ג' שנים, וזה שאלת ר"י דהי' צריך התורה להתחיל מהחדש הזה לכם בשביל טעם זה אלא כח מעשיו הגיד לעמו ע"ש: שם של"י לסטים, עי' סנהדרין דצ"א א' בתשובות גביהה.

ובח"א אא"ז המהרש"א מ"ש בזה, ועי' בס' ים התלמוד על ב"ק בפתחה אות ב' שהק' המפו' עמ"ש רש"י ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם. אטו אם יתן א' מתנה יוכל לחזור וליטול ממנו, וי"ל עפמ"ש רשב"א שבת פ"ח דאיך נגלו מא"י הא היה להם טענת מודעא קודם שקבלוהו באחשורוש, ות' שא"י על תנאי שיקיימו התורה.

וזה נמי יכולים לומר לאוה"ע דעל תנאי זה נתן להם א"י שיקיימו ז' מצות וכיון שלא קיימוגירש אותם ונתנו לישראל ע"ש מזה. וע"ע בס' עולת חודש אב דרוש כ"ג.

ובקובץ דרושים היו"ל ע"י אגודת הרבנים בפולין ח"א כרך ב' סי' מ"ז ומ"ט מ"ש בזה דברים נכונים: שם של"י לסטים. עי' שפ"ח בשם נח"י (והוא בן המשאת בנימין) שהקשה הא מה שקנה עבד קנה רבו, וחידש דרק במציאה והפקר ולא בירושה ע"ש, ועי' ביד שאול יו"ד סי' רס"ז דהק' דא"כ מה דפריך בש"ס מה שקנה עבד קנה רבו דילמא נפל לי' ממון בירושה ע"ש ועשו"ת בית יצחק יו"ד סי' קכ"ו דהק' עוד להשעה"מ פ"ו מעבדים בשם מרדכי פ"ק דקידושין דמה שנתן האדון לעבדו ע"י אחר זוכה העבד כמו באשה שנתן לה בעלה, א"כ משכחת שנתן לו האדון מעות וזיכה לו ע"י אחר, ועו"ק לשי' השעה"מ דמה שהיה לעבד נכסים מקודם שמכר עצמו לישראל ל"ק האדון א"כ משכחת שהי' לעבד מעות מקודם ורק י"ל דאף שיש לו נכסים אין לו יד לזכות ולקנות דבר אחר עבור זה, ודומה לקטן דיורש ומ"מ אינו קינה ומקנה א"כ א"ש הכל נהי דיש לו ממון אבל אין יכול לזכות ולקנות תמורת מעות שלו.

ועי' תשו' לחם רב סי' ק"ל, ובקצות החשן סי' רמ"ט סק"ב ובשואל ומשיב תנינא ח"א סי' נ"ז האריך מאד בזה, וכבר דפס זאת ממני בירחון קול תורה היו"ל בפה פאביאניץ שנה ב' חוברת א' סי' ז': ובקו' הנח"י דמה שקנה עבד כו' כתב לי בני הרה"ח מו"ה דוד

נ"י ליישב דבפנים יפות פ' נח (ס' כ"ה) כ' לחדש שלא גזר נח על כנען שיהי' עבד עבדים לאחיו אלא עד מתן תורה.

דהא במ"ת נאסר לישראל ליקח עבד מבני כנען כדאי' בקידושין דס"ט ולא מן הכנענים שבארצכם. א"כ ו אסרה התורה ליקח עבר ע"ש ולפי"ז א"ש דהא בזמן שישראל כבשו השבעה ארצות ה' זמן רב אחר מ"ת ואז לא היה להם הגזירה שיהי' עבדים לאחיו ול"ש מה שקנה עבד כו' דאז ל"ה עבדים (א): ועי' מהרש"א בח"א גיטין דנ"ז א' דבר חדש דגם בישראל הקנוי לעכו"ם אמרי' מה שקנה עבד קנה רבי, והוא פליאה עצומה דהרי אין קנוי לו רק למעשה ידיו אבל לא לגופא כמ"ש ביבמות דמ"ה וגיטין ל"ח, ועי' בזה בבית האוצר מערכת א' כלל צ"ז וצ"ע.

ועמ"ש בפ' ויגש (מ"ז כ"ג): שם אלקים רש"י ולא ה' שמתחלה עלה במחשבה כו' עי' ס' תורת חיים ב"ק ד"נ ב' שהק' מה קמ"ל קרא במה שעלתה לפניו במחשבה. וצ"ל מחשבתו קיימת וצדיקים דן במדה"ד לחוד ותחלה עלה לפניו לדון כל העולם עפ"י דין והצדיקים נשארו במחשבה וכ"מ בע"ז בפ"ק די"ב שעות ביום כו' בג' שניות הקב"ה דן כשרואה שעולם מתחייב בדין עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים, הרי אף דנברא עולם ברחמים מ"מ יושב בכל יום על כסא דין וע"כ לצדיקים וכן בפ' הקומץ בשעה שעלה משה למרום מצא להקב"ה יושב וקושר קשרים לאותיות א"ל עקיבא בן יוסף עתיד לדרוש על כל קוץ כו' א"ל הראני שכרו ראה ששוקלין בשרו במקולין א"ל זו תורה וזו שכרה א"ל שתוק בני כך עלה במחשבה לפני, ותמוה ולהנ"ל א"ש דאין צדיק בארץ כו' ונידון במדה"ד והיינו כך עלה במחשבה לפני: וע"ע בתו"ח עירובין די"ח שהק' אהא דמתחלה עלה במחשבה לברא ב' ולבסוף לא נברא רק א' דלמה צריך קרא למיכתב מחשבתו רק דלכן לא נברא רק א' ואשה נבראת מאיש שתהי' טפלה לו ומי שלא זכה נשאר במחשבה דאינה כפופה לו והיא שוה לו במדרגה ע"ש: והנה כל הדברים איתא בשל"ה הק' בתורה שבכתב פ' בראשית ע"ש אך עדיין קשה א"כ לא הוי ניחום במחשבה רק כמו המחשבה כן האמת רק מחשבה לצדיקים ומעשה לרשעים, וי"ל דרש"י כאן הביא דחז"ל בשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתו נברא העולם, וצ"ב דנקט כנוי ראשית ולא ישראל בפירוש, רק דלא בשביל כל ישראל נברא העולם רק בשביל צדיקים כמ"ש בברכות ד"ו ב', כל העולם לא נברא רק בשביל אדם שיש בו יר"ש שנ' סוף דבר הכל נשמע את אלקים ירא כו' ודומה לזורע תבואה דיש בה קש ועיקר כוונתו רק לגרעין ורק לא יוכל להיות בלא קש, אבל הגרעינין עיקר כן עיקר הבריאה הי' בשביל הגרעין הם הצדיקים והיה צריך לברוא כל העולם פן יהי' בהם צדיקים, וזה"פ בתחלה על מחשבתו רק צדיקים ובמה"ד אותם דנים, אך העולם בכללו לא יוכל להתקיים בדין הקדים מדה"ר ושתפה למדה"ד.

ועי' ג"כ בווי העמודים פ"א מבן השל"ה, ובערבי נחל כאן ובס' לחמי תודה לבן ההפלאה ז"ל בפתחה ובחי' לנזיר דס"ו: וראיתי עוד עה"פ תהלים ס"ב אחת דבר אלקים שתיים זו שמעתי, אחת דבר אלקים שהוא במדת הדין שתיים זו שמעתי ב' פעמים זו שהוא כ"ו זה הוי' שמעתי שצירף מדה"ר כי עוז לאלקים הוא, כי אלקים תוקף הדין, ולך ה' החסד דמשו"ה צירף גם החסד כי אתה תשלם לאישכמעשהו, ואין קיום לעולם בלא מדה"ר.

וי"ל פי' על ראש דברך אמת כי בראשית ברא אלקים ס"ת אמת, ולא לפני משורת הדין, ולעולם כל משפט צדקך, לעולם דייקא כל משפטי צדקך, היינו לפמשה"ד, דדרשו חז"ל בסנהד' ד"ו ע"ב ויהי דוד עושה משפט וצדקה זה לפמשה"ד, וזה פי' כל אורחות ה' חסד היינו לפחשה"ד, ואמנם ואמת לנוצרי בריתו ועדותיו, לצדיקים מתנהג באמת: וראיתי פי' על הא דר"ה דכ"א ע"ב בקש קהלת להיות כמשה יצאה ב"ק וכתב יושר דברי אמת, דבמד' בראשית הה"ד ראש דברך אמת.

פי' דק"ל למה לא כ' בראשונה, ותי' דרצה לרמז תחלת בריאה אמת, וסוף תיבות בראשית' ברא' אלקים' אמ"ת, ורמז לנו אמת ביושר והיפך, בראשית ברא אלקים הוא בהיפוך, וגם ביושר ברא' אלקים' את' ס"ת אמת, ונפק"מ דאחז"ל בראשית בשביל משה שנקרא ראשית נברא עולם, וכו' זה אם רמז של אמת ביושר, ברא אלקים את, ואז הקושיא למה לא כ' בראשונה, וע"כ לרמז בשביל משה.

אבל אי רמז אמת מן בראשית ברא אלקים ולא ביושר, אז אין ראייה מבראשית שנברא בשביל משה, שאפ"ל שמשו"ה לא כ' בראשונה רק בראשית, כדי לרמז אמת וז"ש ביקש קהלת להיות כמשה יצאה ב"ק וכתב יושר דברי אמת, אמת מרומז ביושר "ברא אלקים את", ומ"ש בראשית ולא בראשונה, לרמז בשביל משה שנקרא ראשית ולא קם כמשה: ועי' בכתב סופר על הגדה ש"פ בלקוטים דרצ"ד שהביא ג"כ בשם עשרה מאמרות, דצדיק נשאר במחשבה ומתנהג במדה"ד, ולכן כ' ומשה איש אלקים, כי עמו הלך ה' במדה"ד, ובתחלת בא האדם לעולם, הקב"ה מתנהג עמו ברחמים ונברא ברחמים, ואח"כ כשנעשה צדיק מתנהג עמו בדין, והיינו שתולים בבית ה', בעת שתולים ונבראים הוא ברחמים, בחצרות בית אלקינו יפריחו, אח"כ יפריחו ויעלו מעלה עד שיהי בבית אלקים, שיוכל הקב"ה לילך עמהם בדין ע"ש.

וע"ע בתורת חיים חולין דפ"ה, והובא ג"כ בענף יוסף על ע"י סי' ל"ד שכ' בזה דבר נכון, וע"ע בחדושי מהרא"ך או"ח סי' תצ"ד לאא"ז הג"ר אלעזר ז"ל מסאכאטשוב, ובפתיחה להגדה שלו זכרון נפלאות, ובקובץ דרושים ח"א כרך ב' סי' מ"ט, ומגודל אריכות לא העתקתי דבריהם: שם בראשית פי' במגילה ד"ט א' בתלמי המלך שכ' לו, אלקים ברא בראשית, וע"ש בתוס' ומהרש"א בשם פענח רזא ובהגהות מהר"צ חיות כ' דכמו שהוא לפנינו בראשית ברא אלקים עדיין פתחון לבע"ד דוהארץ הי' תהו ובהו היינו שהיתה קודם והחומר הראשון בלתי נברא כמ"ש במד' דאמר האי חינוא אלהיכם צייר גדול אלא שמצא לו סימנים תהו ובהו, ועי' רמב"ם פ"ג ה"י מתשובה ובראב"ד ורמב"ן אבל עתה שנ' אלקים ברא בראשית הנה מורה למדי שהזמן מכלל הנבראים והשי"ת ברא ההתחלה, ועי' יפה מראה שפי' כעין זה ועי' בעיון יעקב בע"י דפוס ווילנא בזה: ובס' המדות להמגיד מדובנא בשער הדעת פי"ב כ' דע כי מוסכם מחז"ל אשר הזמן עצמו הוא נברא ומחודש כי השי"ת למעלה מן הזמן ומן המקום וברצותו לברא העולם ברא מקודם הזמן כי כל חלקי ההוי' תלוי' בזמן והזמן הוא הנושא שלהם, וא"כ תשאל איכה מרומז בריאת הזמן ותמצא אותו במאמר בראשית כו' כל' אחר אשר ברא הזמן ונתהוה בראשית כי בלא זמן אין ראשית ואחרית, ובאותו הראשית ברא את השמים כו' וא"כ כבר הודיע אותנו כי הראשית הוא נברא מחודש מהמחדש בטובו מע"ב עכ"ל ועי'

יערות דבש ח"א דרשה ב' דבר עמוק עש"ה וע"ע במס' סופרים פ"א ה"ז ובנחלת יעקב כס: ובחולין צ"א ב' חביבין ישראל יותר ממלאכים דמזכירים השם אחר ב' תיבות שמע ישראל ה' ומלאכים אחר ג' קדוש קדוש קדוש ה'.

ואי בשם הגר"א מווילנא ז"ל בד' מקומות ישראל מזכירין השם אחר ב' תיבות, בתורה בראשית ברא ה', בברכות הודאה, ברוך אתה ה', ביחוד, שמע ישראל ה', ובאהבה ואהבת את ה', וז"ש וקרבתנו לשמך הגדול סלה שקירב אותנו באמת התורה שנקראת אמת בראשית ב"א. להודות לך בברכת הודאה בא"י, וליחדך שמע ישראל ה', באהבה ואהבת את ה' ופח"ח.

והמלאכים רצו לקבל התורה שאמרו תנה הודך על השמים ועי' שבת פ"ח ב') ואם קבלו לא ה' יכול התורה להתחיל בראשית ב"א, השם אחר ב' תיבות. וזה הסמיכות לעיני כל ישראל בשביל שקיבלו התורה אנו מתחילים בראשית ב"א.

עוי"ל דלתלמי כ' אלקים ברא בראשית, וז"ש לעיני כל ישראל בראשית ברא אלקים אבל לעת הצורך כמו בתלמי אלקים ברא בראשית: וזקיני הגאון מלאסק ז"ל בס' אור דוד על אסתר (ח' ט"ז) הביא עפמ"ש בשבת קי"ג ב' פסיעה גסה נוטלת א' מת"ק של מאור עיניו ותקנתו לאהדורי בקדושה ואבדלתא, ואי' דפעם א' ה' כאב עינים להרח"ו וא"ל האר"י ז"ל דיכוון בעת קידוש והבדלה והי' לו רפואה וז"ש לעיני כל ישראל הרפואה בראשית ירא שבת, וכמ"ש בתקוני זהר בע' אנפין.

ואחי הרה"ג ר' שלמה ואב שליט"א מלאדז כתב לי בקו' המפו' אמאי לא פתחה התורה אלקים ב"ב כמו בתלמי ע"פ גמ' הנ"ל דאינם רשאים לומר השם עד אחר ב' תיבות ול"ק דאיך בקשו המלאכים לקבל התורה דאינם יכולים להזכיר השם רק אחר ג' תיבות י"ל לפמ"ש בסוכה מ"ט א' אל תקרא בראשית רק ברא שית, ע"ש ובתק"ז ותיבת בראשית נחלק לב' תיבות א"כ יש ג' תיבות קודם השם, וזה סיום ולכל היד החזקה וגו' ופי' חז"ל שנצח משה למלאכים והוריד התורה למטה.

וז"ש לעיני כל ישראל בראשית, אבל המלאכים מחלקים בראשית לב' תיבות והי' צריך משה לידו החזקה לנצחם. ובילקוט אי' בפסוק בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, יש ז' תיבות, ובששה כ' אלפין, וחד בלא אלף, זה רמז דשית אלפי שנין הוי עלמא וחד חריב, ובסנהדרין צ"ז א' סובר אביי דתרי חרוב.

וצריכין לחלק בראשית לב' תיבות ויהי' ב' תיבות חסרין אלפין לרמז דתרי חרוב: שם רמב"ן והחומר הזה הנקרא היולי עי' מהר"ם שי"ף חולין ד"ס שכ' יצירה הוא יש מיש והיינו הכנסת נשמה לגוף כמ"ש רש"י באבות ובריאה נופל על יש מאין כמ"ש רמב"ן וע"ע מהרש"א ר"ה דל"ב א', ובאפוקי יהודה דרוש כ"ו) ובהקדמה לשו"ת מהרש"ם ח"א ובאבות דר' אלעזר פ"ה מ"א דאבות, ובס' משא מדבר ים על מד"ר בלקוטים ד"ג ועי' בהגהות מהר"צ חיות נדה דכ"ג.

דבתחלת הבריאה היה הארץ כדורית ולא היה לא הר ולא בקעה. ועי' ירושלמי פ"ג דנדרים אין מרובע מששת ימי בראשית, ועי' הקדמת בעל העקרים, וברבות הימים ע"י הרוחות וע"י המבול נתחברו מזה הרים וגבעות וכמ"ש בירו' דהר לא היה בתחלת

הבריאה עש"ה וע"ע בתוספתא סוף מעשרות וירושלמי שם הק' מפ"ו מ"א דנגעים גופה של בהרת כגריס הקלקי מרובע ומשני דגריס בעצמה אינו מרובע ורק שירבענה הכהן וישער שיהי' לאחר הרבוע כגריס, ורשב"ג א' דרק בבריות אין מרובע אבל באוכלין יש מרובע, ועי' בתיו"ט ומלאכת שלמה במס' נגעים.

ובס' נחמד ונעים ותולדות אדם מהגר"ז מווילנא פ"ה: שם רמב"ן האש נקרא חשך מפני שאש היסודית חשכה ואלו היה אדומה היה מאדימות לנו הלילה. עמ"ש בזה בתורת חיים סנהדרין דצ"ב, אהא דכל בית שאין ד"ת נשמעין בו בלילה אש אכלתו ע"ש ועי' מדרש תלפיות ענף אור דכ"ט מ"ש מענין זה שם רמב"ן אש של גיהנם אש היסוד, עמ"ש בזה בשו"ת אגודת אזור מדברי בחידושי שבת ד"ד ובינה לעתים דרוש ל': שם רמב"ן אור הראשון שימש ג' ימים וברביעי נאצל ממנו שני המאורות עמ"ש בזה אא"ז בהגדה זכרון נפלאות דף מ"ז בד"ה לעושה אורות גדולות וע"ע בשו"ת כנף רננה יו"ד סי' מ"ב מ"ש בזה: שם עי' ר' בחיי מענין מוליד, עמ"ש בזה בתפארת ישראל בקונטרס שבילי דרקיע אות ל"ד.

קחהו משם: ב) וחשך עי' במפוי, ובמד"ר פ"ב, וחשך זה גלות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן שהי' אומרים כתבו לכם על קרן השור שאין להם חלק באלקי ישראל ע"ש, וי"ל עפ"מ"ש בישעי' א', ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו, הכוונה שור יש לו הבנה לידע קונהו ואם בעליו קורא אותו הוא בא, אך חמור אין לו הבנה להכיר בעליו, רק מאכלו שהוא האבוס בלבד מכיר, ולבו אטום לדעת, כי יש מי שניתן לתוך האבוס.

וזה הפרש וחילוק בין חכמת ישראל, שילמדו לדעת שיש בורא הזן ומפרנס לכל, וחכמת עמים הגם שיש בהם משכילים, אבל הם רק חכמים להטיב מצבם החומרי, אבל ידיעת הבורא אין להם, וז"ש שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור יבמות ס"ב, והמתחכמים ישאלו הלא גם באוה"ע יש חכמים גדולים ואמאי קוראם חמורים, אך שם זה נאה להם דכל חכמתם רק חכמת חמור ורק ישראל ירום קרנו "קרן השור" והיונים רצו להשכיחם תורת ה' ואמונתם ולילך בחוקיהם ואמרו כתבו לכם על קרן השור, המליצה שיעזבו את קונם מדת השור לידע קונם: ג) יהי אור וגו'.

במד"ר פ"ג זה מעשיהן של צדיקים. חשך.

זה מעשיהם של רשעים וא"י באיזה הקב"ה חפץ יותר כשאמר וירא א' את האור כי טוב הרי חפץ במעשיהן של צדיקים, ראיתי בזה דאף שאחדות טוב. אך אם יפתוך חטאים להיות חבר לאיש משחית אל תאבה, וי"ו דשלום קטיעה, דפעמים לא טוב, וכ' בחגי ב'.

כה אמר ה' שאל נא לכהנים הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו ונגע היקדש ויענו הכהנים לא. וישאל אם יגע טמא היטמא ויענו יטמא ויען חגי כן העם הזה.

וצ"ב הכוונה, וי"ל ע"פ משל דפ"א נפל חתיכת חזיר ליורה בשר והורה הדיין אם לא יהי' ס' הכל אסור, למחרתו הלך א' לפני המבשלים יורות בשר חזיר, ונפל מידו חתיכת בשר כשר להיורה. ויצעק העני כי בשרו עליו יכאבשנאסר, וכששמע האיש שהיה לו

אתמול השאלה א"ל אם לא יהי' ס' נגד חתיכת הכשירה אז הכל כשר, כמו שפסק לו אתמול של"ה ס' נגד האיסור.

ומובן השטות דאיסור יוכל לאסור היתר ולא היתר יוכל להתיר איסור, כן אמר חגי כן העם הזה. רשע יכול להרוס כל העדה אבל צדיק אחד אין יכול לזכות רשעים רבים, וזה דרכם דרכי רשעים בהתאחדם עם יראים, אמנם צדיקים אינם חפצים להיות עמם בחבורה א'.

וז"ש א"י באיזה מהם חפץ ה' אולי תאמר כי טוב להתחבר עמהם וטוב השלום ע"ז אמר וירא אלקים את האור כי טוב, ואי' במד' ביום ב' ל"נ כי טוב שנעשה בו הבדלה בין מים למים, וביום א' שנ' ג"כ הבדלה בין אור וחשך נאמר כי טוב, נשמע דטוב להיות פירוד בין רשעים ובין צדיקים ולא להתחבר עמהם, ועי' בפ' לך (י"ג ח') אם השמאל ואימנה וכו' ובמה שכתבתי שם: עוי"ל דבפ"ב מ"א דאבות איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם כ"ש תפארת לעושי' דפליגו במס' ע"ז די"ז א' אי טוב יותר ללכת למקום עבירה ולנצח, או שלא ללכת למקום סכנת נפשו.

והנכון שלא להביא עצמו לידי נסיון. ואין מהראוי לסמוך על נם שיכבש תאותו, וז"ש איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם.

והתירוץ כ"ש תפארת לעושיה ולעמוד במקום עבירה אינו תפארת לאדם כי מה יאמרו הבריות. וז"ש א"י באיזה דרך חפץ ה' אם לעמוד במקום הרשע או שלא לקרב, ואחר שנ' את האור כי טוב מוכח שיותר חפץ ה' אם לא יעמוד במקום הרשעים: ו) בתוך המים.

רש"י באמצע המים. וערמב"ן ורא"ם, ועי' מהרש"א חגיגה דט"ו א' הביא רלב"ג ומו"נ ע"ש היטב, ועמש"ל בפ' ועץ החיים בתוך הגן (ב', ט'): ז) ויעש אלקים את הרקיע ערש"י, ובס' טעם מן מבעהחח"ס זרע ברוך כ' הא דפליגו ב"ש וב"ה בחגיגה י"ב, אי שמים נברא תחלה או ארץ, דכ' את השמים ואת הארץ.

והדר כ' ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים. וי"ל דאי' במד' למה נקרא שמה ארץ שרצתה לעשות רצון קונה שמיהרה בשליחותה, וי"ל אף שבתחלת הבריאה הי' שמים, אפ"ה ארץ מיהרה בשליחותה כ"כ עד שנגמרה קודם לשמים, ואי' ברש"י דבר שנגמרה מלאכתה שייך בי' לשון עשי'.

וא"ש בראשית ברא ר"ל תחלת הבריאה היה את השמים ואת הארץ, שמים תחילה, וכן נמי תולדות שמים וארץ בהבראם. ואח"כ ביום עשות ר"ל משנגמרה הבריאה דשייך ביה לשון עשיה ארץ ושמים מקדים ארץ לשמים: שם ויעש ערש"י ורמב"ן, וכ' בשו"ת בשמים ראש סי' ר"ל שאלת בב"ר ויעש אלקים את הרקיע זה א' מן המקראות שהרעיש בן זומא את העולם, ויעש והא כ' בדבר ה' שמים נעשו ואינך יודע מה קשה בזה שהרי לא נאמרה עשיי' על פעולה, ומדוע לא יפול לשון עשיי' גם על דבור, שהרי במקומו הוא אומר בשמים נעשו ואם הי' פעולים הנה ה' פועלם תהיה דרך הפעולה בדבור או באופן אחר.

תשובה, הכ' אומר יהי' רקיע בתוך המים ויעש הא תו למ"ל והי' לומר ויהי כן ותו לא, והנה דברי אלה כתבן הרמב"ן בפירושו אלא שהסב' דברי' ונותן מקום לתפוס עליו מיום רבועי שלא נאמר ויהי כן ואין חילוק בין ויברא לויעש, וגם הרב ז"ל, הכניסו בשאלה, אלא הדבר כמו שאמרתי שהפלא בצירוף דכאן נאמר בדבר ה' שמים נעשו ובסדר הבריאה הביא הדיבור ואח"כ אמר ויעש ולא עוד אלא שבסוף הפרשה אומר ויהי כן שענינו שהבדיל הרקיע מן אז והלאה עכ"ל: שם תרגום יונתן ועביד ה' ית רקיעא סומכי תלת אצבעותי וגו' וצ"ב, וכן בפ"ק דחגיגה ט"ו א' אין בין מים למים אלא ג' אצבעות, וצ"ב למה דוקא ג' אצבעות, וראיתי בשם הג"ר דוד אפענהיים דאי' בסודי רזא דהמתפלל י"ח ברכות ניצל מדינה של גיהנם שהוא ק"פ אלפים פרסאות שהם ח"י אמות של הקב"ה, נשמע מזה דאמה של הקב"ה עשרת אלפים פרסאות ונודע דששה ספחים באמה, ובמנחות דמ"א דחמשה אצבעות בטפח ופרש"י באצבע, ובפסחים דצ"ד א"ר סומכי דרקיעי אלפי' פרסי כו' ממילא אמה של הקב"ה שהוא יו"ד אלפים פרסאות ובה ששה טפחים שבכל טפח חמשה אצבעות שהם ל' אצבעות מגיע לשלש אצבעות אלף פרסה, ותרגום יונתן ממש כרבא בפסחים, סומכי דרקיעא אלף פרסה שהם ג' אצבעות, ואלו הן דברי בן זומא כי מה הפסיק בין מים למים רקיע וסומכי' שהן ג' אצבעות, ועי' ג"כ בנח"ק שהביא ג"כ כך: ובהגדה מעשה נסים לאא"ז הגאון מליסא הביא בשם אביו ז"ל דאי' בעירובין כ"א דרוחב העולם חצי אמה של הקב"ה מקרא דשמים בזרת תכן ואמה הוא ו' טפחים נמצא דרוחב העולם ג"ט וטפח ד' אצבעות עי' זבחים ס"ג ופסחים ק"ו נמצא רוחב העולם י"ב אצבעות של הקב"ה, ובב"ב כ"ה אמרי' דעולם לקובה הוא דומה חמה יוצאת כו' וכיון שהעולם לקובה דומה שהוא עגול נמצא היקף עולם ג' חצאי אמה דכל שיש ברחבו טפח יש בהקיפו ג"ט והוא ט' טפחים שהם ל"ו אצבעות של הקב"ה וא"כ חצי עיגול הוא י"ח אצבעות, ובפסחים צ"ד אמר רבא שיתא אלפי פרסי הוי עלמא וסומכי דרקיעי אלפא פרסא חדא גמרא וחדא סברא דמהלך אדם בינוני עשרה פרסאות ה' מילין מעלות השחר עד הנץ וכו' נמצא הליכות חמה בעובי הרקיע היא ששית ההילוך של הילוך היום דמעלות השחר עד הנץ החמה הוא בעובי וכיון דהילוך החמה ביום הוא ו' אלפים ומהלכה מע"ה עד הנץ אלף היא חלק ששית וכיון דההילוך של החמה ביום היא חצי עיגול דהוא י"ח אצבעות א"כ העובי שהוא חלק ששית מי"ח הוא ג' אצבעות של הקב"ה והוא ברור ונכון וע' בס' לוי"ח מה שתי' ע"ז: וראיתי עוד בכתבי הגה"ק מו"ה מאיר יחיאל ז"ל מאסטרטאווצי ג"כ תי' ע"פ גמ' הנ"ל שתא אלפא פרסא הוי עלמא וסומכי דרקיעא אלפא פרסא וכ' רש"י י"מ שתא אלפי פרסא לאורך או לרוחב ולא נהירא לן כלל שהרי אין החמה מהלכת לאורכו של העולם אלא מקיפתו, ורש"י מפרש שהשמש מקיפו לעולם ביום שתא אלפא פרסא, והנה כמו כן בלילה מקיף השמש תחת הארץ ג"כ שתא אלפא פרסא.

נמצא דהיקף כל העולם הוי י"ב אלף פרסא. ואי' במתני' פי"ב מ"ו מאהלות כל שיש בהקיפו שלשה יש ברבועי' טפח, וא"כ מבואר לפי' דאורך ורוחב העולם הוי שליש מי"ב אלף פרסא דהיינו ד' אלפים פרסא, וז"ב אם סומכי' דרקיעי הוי אלפא פרסא א"כ הוי סומכי' דרקיעי רביעי' מאורך ורוחב העולם, ובעירובין דכ"א א' בגמ' וכתוב מי מדד

בשעלו מים ושמים בזרת תכן וגו' נמצא כל העולם וכו' ופרש"י ושמים בזרת תכן מדת העולם חצי אמה על חצי אמה וכו' ונודע דאמה הוא כ"ד אצבעות.

והנה אם העולם שהוא ד' אלף פרסא כנ"ל הוי מדת זרת שהוא חצי אמה דהיינו י"ב אצבעות א"כ סומכי דרקיע שהוא רביעי מזה אלף פרסה ע"כ מדתו ג' אצבעות, וז"ב כשמש בצהרים עכ"ל: שם רש"י לא נאמר כי טוב, עי' בפסחים דנ"ד א' ובמהרש"א: (ח) שמים ערש"י שא מים אש ומים, פ"י באורי מהרא"י מהתה"ד שציין לגמ' דנדרים דל"ז ב' דבשביל קריאת הקמץ מקרא סופרים לכתוב בלא אלף, ובס' דברי דוד מהטו"ז כ' וז"ל וא"ל הא לא נזכר אש אלא השין לחוד, י"ל דהקמץ שתחת השין מביא אלף והוי כאלו נזכר בפירוש, אך ק' דהו"ל להקדים הא' לש', והרא"ם כ' דאין מוקדם ומאוחר גם באותיות וכו' ועי' בס' בית האוצר מערכת א' כלל ק"י שהקשה הא אפילו בחד ענינא יש מוקדם ומאוחר עי' בפסחים ד"ו וכ"ש באותיות של תיבה אחת, ועתוס' מנחות דל"ד ב' ד"ה לטוטפת אי אמרי' גורעין ומוסיפין ודורשין באותיות של תיבה אחת וצע"ג.

ועמ"ש לקמן (ו' ג') דרק לדניא יש מוקדם ומאוחר בחד ענינא ע"ש: י) ולמקוה המים, רש"י, אינו דומה טעם דג מעכו לאספמיא עי' בס' גם פשוט אה"ע סי' קכ"ח סקמ"ו דים שבעכו הוא לשון של ים אוקינוס, והציף שלישי העולם בימי דור אנוש א"כ ק' למה כ' רש"י א"ד טעם דג שבעכו הלא אז לא היה כלל בשעת הבריאה, ועי' בערבי נחל שהק' עוד דהו"ל א"ד טעם דג העולה באוקינוס מצד דרום לצד צפון, וי"ל כי ים של עכו ואספמיא הם ידועים ואע"פ של"ה בשעת הבריאה הביא ראייה מהם לא כן אוקינוס שהוא בקצה העולם: יא) תדשא הארץ ערש"י ורמב"ן, ועי' בס' ברכת שלמה על ברכות ר"פ כיצד מברכין שהאריך בזה, וע"ע בס' משא מדבר ים על מד"ר בלקוטים דנ"א, ובאיי הים מס' ר"ה סי' ב': שם רש"י עץ פרי, שהי' טעם עץ כפרי והוא כשנתקלל אדם נפקדה גם היא, והק' המפו' מ"ט לא נפקדה תיכף ורק אחר אדה"ר, ואי' בשם הגאון ר' אברהם ברודא דכלל הוא דכל מה שאסר רחמנא שרי כנגדו כמ"ש בחולין דק"ט, ועץ שאכל אדה"ר אחז"ל שהי' טעם העץ כפרי ועץ פרי שווין בטעמן והשי"ת לא אסר רק העץ והתיר הפרי כנגדו, אבל בכל העצים אין טעמם כפרי מזה הוכיח הנחש דמותר לאכול, וא"כ עיקר החטא היה גורם מה דבשאר אילנות ל"ה עצו ופריו שוה דאל"ה דכל אילנות הי' שוה ל"ה מקום להוכחת הנחש, וכיון דהארץ גרמה ע"כ כשחטא אדם נתקללה גם היא דעל ידה בא לו ודפח"ח, ובס' בית שמואל עה"ת כ' זה בשם עצמו, ועי' ס' דברי יוסף עה"ת ועי' בקובץ דרושים היו"ל ע"י אגודת הרבנים בווארשא ח"א כרך ב' סי' מ"ט, וע"ע בח"ב כרך א' סי' ל"ה ג"כ כעין תירוץ הנ"ל באופן אחר: ובני הרה"ח ובקי מו"ה דוד שיחי' אמר עפמ"ש בס' ענבי הגפן דהקב"ה שם טבע כל הנבראים לפי טבע האדם כמ"ש בב"ב דע"ג כמה נפיש חילא דהאי אילנא ובדורתנו לא נמצאים אילנות כאלה, יען כי אז הי' טבע של אדם חזק מאד והי' טבע כל הנבראים ג"כ חזק, וכעת נחלש כח האדם פ"כ נחלש ג"כ כח הנבראים כי האדם נברא רק לעבודת ה', וכל הברואים רק בשביל האדם ע"שולפי"ז כיון דנתקלל אדם נפקוה גם היא כי כל הנבראים רק בשביל האדם כנ"ל.

ווא"ז הג' מליסא ז"ל בנחלת יעקב כ' ג"כ בזה האופן לתרץ, וע' בדורש לציון דרוש י"א תירוץ נכון, והביאותיו לקמן בפ' נח (ח' י"א) עש"ה. ובקובץ דרושים חוברת ששית ח"א סי' כ"ח הביא בשם הרב הגאון ר' יעקב מאיר בידערמאן שליט"א מגור עפמ"ש הפנ"י שבת דנ"ה לפרש הא דאי' במנחות דמ"א א' גבי ציצית דלא ענשינן אלא בעידן רותחא דה"ה בכל עשין שבתורה דלא כתוס' ע"ש, משו"ה כאן שלא הי' חטא הארץ אלא במניעת קיום העשה לא היתה הארץ ראוי' לעונש אלא בעידן רותחא בשעה שנפקד האדם על עונו בל"ת נפקדה גם היא ע"ש באריכות.

ומצאתי במהר"ם שיף חולין ד"ס שכ' מה שמקשים למה לא נתקללה הארץ בשנותה בעץ פרי מיד, י"ל שעדיין לא הי' ניכר השינוי שהרי על פתח הקרקע עמדו ולא יצאו עד ע"ש לאחר שנברא האדם כדבסמוך וכל שיח השדה וכו' ע"ש: וע"ע בבעה"ט פסוק כ"ט מסורה פרי עץ ופרי עץ הדר רמז שאילן שאכל אדה"ר אתרוג הי' ע"ש.

והנה אתרוג טעם עץ ופריו שווים כמ"ש בסוכה דל"ה וזה י"ל הטעם שצוה ליקח רק אתרוג למצוה משום שאתרוג לא שינה את טעמו ולא חטא, ועי' שו"ת מים חיים להג"ר חיים הכהן ראפפורט בקונטרס אוצרות חיים. ועי' מהרש"א תענית דכ"ט ע"ב הביא דאילן שאכל אדה"ר אתרוג הי' כדאי' פ' בן סורר ע"ש, ובאמת לא נמצא שם, ובברכות ד"מ, ורק בב"ר פט"ו ע"ש, וע"ע בנצח ישראל להמהר"ל פ"נ ובס' נפלאות מתורת השי"ת ח"ב דס"א מזה.

ועי' בפ' נצבים (ל' י"ט) העדותי וגו' פירש"י שמא שינתה מדתה וכו' ומה אלו לא שינו את מדתם כו' מבואר שארץ לא שינתה מדתה וצ"ע מרש"י כאן ששינתה מדתה: יב) רש"י נשאו ק"ו עי' מהר"ם שיף חולין ד"ם אף שעדיין לא נברא ובמעלא שבתא יצאו מהקרקע מ"מ ביום ראשון נברא הכל את הארץ לרבות תולדות עכ"ל וע"ש בגמ' ד"ס ע"א בעי רבינא הרכיב ב' דשאים מה כיון דלא כתיב בהו למינהו לא מחייב או דילמא כיון דאסכמי' מן שמיא כמו דכ' למינהו דמי, וכ' שם הר"ן דבהרכבה הוא דקא מבעי לי', אבל לענין כלאי זרעים פשיטא דלית בהו שאין איסור משום כלאי זרעים רק מיני תבואה וקטנית וזרעוני גינה אבל דשאים לא וכו' עש"ה וע"ש בהגהות מעשה אילפס מהגאונים מלבוב בשם שו"ת דבר שמואל סי' רנ"ב דהא דפשיט לי' משום דאמרי' דיו כיון דהדשאים נשאו ק"ו מאילנות לא יהי' יותר חמור מאילנות דלא נאסר זריעת זרעיניהם כלאים כמ"ש הר"ן בשם תוספתא וה"ה בדשאים: יד) מאורות רש"י מיום א' נבראו ובד' צוה לתלותם ברקיע, ובס' לוית חן כ' טעם דהמתין עד ד' דבילקוט סוף ישעי' כשהחמה מגיע למערב רוחץ באוקינוס ונרותי' מתכבין וכשיבא למזרח ורוחץ בנהר דינור השמש מדליק נרותי'.

ובפ' אין דורשין י"ג ב' אי' מהיכן מושיך נהר דינור מראשן של חיות, מזיעתן שנושאין כסא הכבוד, א"כ לדעת ר"י במ"ר, דלא נבראו מלאכים עד יום ד' לא הי' אפשר לתלות שמש עד יום ד' דאז כשסובב ובא למטערב נתכבה וביום ה' הדליק בדינור שכבר משך מזיעתן של חיות שנבראו ביום ה' אבל אם נתלה קודם יום ד' והי' נתכבה לערב באוקינוס הי' חשך שעדיין לא משך דינור.

ואי' במ"ר דע"ש בראשית לא שקעה השמש ולכן ל"ק ויהי ערב ויהי בוקר יום השביעי ולמה באמת נשתנה שבת בראשית משבתות דעלמא, ולהנ"ל י"ל דקיי"ל אין מפליגין בספינה תוך ג' ימים לשבת דאף אם תלך בשבת בעצמה מ"מ הוי כמכוון שתלך בשבת עי' סי' רמ"ח ולכן לא שקעה שמש בע"ש בראשית לפי שאחר שנתלו מאורות ביום ד' אם הי' השמש סובב בליל שבת והי' נתכבה והדליק ביום שבת הוי כאלו כוון מלאכתו בשבת לכבות ולהדליק אחרי שניתלו המאורות ביום ד' שהוא תוך ג"י לשבת לכן לא שקעה ע"ש עוד בזה, ומכל ענין הבריאה עי' בחגיגה די"ב ומהרש"א באריכות: שם ברקיע עי' ספר הברית ח"א מאמר ד' פ"ב בענין רקיע ומהאריכות לא העתקתי: שם רמב"ן כמו שיש בארץ כח הצמיחה וכו' ע' ברבינו בחיי ובמדרש תלפיות ענף אור בזה: שם לאותות ולמועדים ערש"י ועי' שו"ת שבות יעקב ח"ג סי' ל"א דיש שרצו להביא ראי' מזה דבשבת ויו"ט אין מקדשין החודש כמו דאין מניחין תפילין דהם גופיי' אות כך אין מקדשין דכ' בהם אות ושבת ויו"ט גופיי' אות, וגיסו הג"ר דוד אפענהיים, דחה דלפי"ז איך מברכין בשבת ויו"ט על הקשת הלא כ' את קשתי נתתי בענן והי' לאות וכו', א"ו דאין ענין זל"ז דבאותות הלבנה פרש"י אם המאורות לוקין כו' ואות הקשת שנשבע הקב"ה שלא יבא מבול ע"ש תשובה ארוכה מזה: טז) את המאיר הגדול רש"י שוים נבראו ונתמעטה הלבנה כו' עי' ס' ברית שלום כ' לתרץ הא דחולין ד"ס רמי כ' את שני מאורות הגדולים כו' ע"פ גמ' ב"מ די"ב.

לא קטן קטן ממש אלא כל שסמוך על שלחן אביו אע"פ שהוא גדול נקרא קטן, וידוע דללבנה אין לה אור כלל רק שמקבלת אורה מהשמש, א"כ לפי שהלבנה סמוכה על שלחן החמה לכך קראה הכ' המאור הקטן ע"ש: ובעת פרידת שלום מאדמו"ר מגור שליט"א באסרו חג שבועות תר"ל. דיבר אתי הרבה מזה הענין.

ואמרתי לו אז שעפי"ז י"ל טעם על שה"ג. דיו"ט נקרא ג"כ שבת כמ"ש ממחרת השבת ולא כצדוקים, וכ' אלה מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדם אל תקרא אותם אלא אתם, אפי' שוגגים מזידים ומוטעים, בר"ה כ"ה א'.

וא"כ יו"ט סמוך על שלחן אחרים היינו ב"ד ונקרא קטן נגד שבת דקביעי וקיימא, וזה"ט שה"ג זה השבת הוא שבת הגדול אבל שבת שאח"כ היינו יו"ט אחר שבת זה הוי שבת קטן. וזקיני הגאון מלאסק ז"ל בהגדת ריח דודאים בפתחה אות י"ג העיר קצת בזה.

ומצאתי ג"כ בבני יששכר ניסן מאמר ג' אות ב' שהעיר בזה והנאתי: וכשבאתי לביתי כתבתי לכ"ק שליט"א דבאמת בראב"ע כ' דהדרש אינו מוכרח כי שני מאורות הגדולים אינו מכריח שהיו שווים ורק נקראו גדולים נגד הכוכבים. והגר"א מווילנא ז"ל אמר דהדרש מוכרח עפח"ש בתיב"ע נשא (ז' י"ג) דקערת כסף הוי סמוך פי' עב, ומזרק הי' קלוש, ולכאורה הם דברי נביאות, ורק דלמד מלשון שניהם מלאים סלת משמע ששנים שווים כמ"ש ביומא ס"ב ב' בשני שעירי יו"כ, וקשה דקערה הי' ק"ל משקלה ומזרק ע' שקל איך אמר שניהם דמשמע שווים וע"כ דקערה הי' עב ומזרק דק והי' מחזקות סלת בשוה, וכן כאן כ' ויעש מורה דהי' שווים, ואיך אמר את המאור הגדול וגו' וע"כ דנבראו בשוה: והנה הרמב"ם בפ"ב ה"ו מיסוה"ת כ' כיון דמלאכים אינם גשמי איך שייך לומר עליהם שהמה רבים ובמה יפרדו אלא שא' גדול מחבירו במעלתו כמ"ש גבוה מעל גבוה

היינו עילה שהוא למענה מן העליל ע"ש, וי"ל דלכן אין ב' נביאים מתנבאים בסגנון אחד בסנהדרין פ"ט א', כיון שנבואתם מקבלים מן המלאכים כמ"ש הר"מ שם בפ"ט ה"ו, ואין מלאך א' עושה ב' שליחות א"כ צריך לכל נביא מלאך אחר, ואם כל מלאך גבוה במעלה מחבירו א"כ לא אפשר לשני נביאים שיהי' במשקל אחד השהו כמובן.

והנה גם לשמש וירח יש להם שרים למעלה המנהיגים אותם כמ"ש במדרש והובא בתוס' חולין ד"מ א' ד"ה הא, ובש"ך יו"ד סי' ד' סק"ט, וז"ש הלבנה א"א לב' מלכים שישתמשו בכתר א', כיון דא"א לשני שרים למעלה שיהי' שווים דבמה יפרדו, וע"כ שא' גדול במעלה ולכן אמר הקב"ה לך ומיעטה את עצמך, ויהי' באמת עלול תחת עילה, והר"מ ז"ל שם כ' שנבואת משה הי' מהשי"ת בעצמו, ויכול להתגלות גם לב' נביאים בשוה ממש, וז"ש הלבנה הואיל ואמרתי דבר הגון מלפניך.

מלפניך דייקא שאם נהי' שנינו שווים אזי צריך שיבא ההשפעה מלפניך ולא ע"י שרים ואז לא אצטרך למעט את עצמי, וע"ז אמר הקב"ה לפייסה שימנו בך ישראל המאמינים באחדות ויתגדל שמו ברבים וידעו שבאמת אין ב' שרים שווים רק יש עליל תחת עילה עד סבה הראשונה, וא"ש הכל: ואחי הרה"ג חו"ב ר' שלמה וואלף שיחי' מלאדז כתב לי שיתיישב בזה מה שהק' המפו' בפ' בהעלותך (י"א כ"ח), וסנהדרין י"ז א'.

מ"ש יהושע אדוני משה כלאם מה חטאו אלדד ומידד אדרבה נביא הכובש נבואתו חייב מיתה, ולפמ"ש א"ש כיון דהתנבאו בסגנון א' וזה אי אפשר לב' נביאים המקבלים השפעתם ממלאכים ולכן חשדם שנביאי שקר הם וחייבים מיתה, ע"ז השיב משה בטו"ט המקנא אתה לי "לי דייקא אפשר שגם הם נביאים כמוני וקבלו השפעתם מהשי"ת בעצמו.

ופי' ג"כ בב"ר שחשב ה' דברים שנבואתם הי' גדול מע' זקנים ואחד הוא שנבאו מהשפעת השי"ת שנ' ותנח עליהם הרוח וע"ש ביד"מ, ולזה אמר מ"ר מי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' רוחו עליהם שהשי"ת יערה רוחו עליהם בלי אמצעות מלאכים. ואמרתי לאחי שיחי' שכבר הערה בזה בס' ברכת אברהם על עירובין דס"ג מהגה"ק ר' אבישל ז"ל מפפד"מ ע"ש, ובחיבורי בפ' בהעלותך כתבתי הרבה בזה, וע"ע ביע"ד ח"ג דרוש ד': והנה בהא דאדוני משה, קשה מהא דאי' ביו"ד סי' רמ"ב סט"ו, דאסור לקרות רבו בשמו, ובפניו לכ"ע אסור אף שאמר רבי מורי פלוני ע"ש בש"ך א"כ איך קרא אדוני משה, וע"ש בפת"ת סק"י בשם הפר"ח.

ואי' בתנחומא פ' תצוה כ' במשה בן ק"כ שנה. ויהושע נגנז בן ק"י ולמה פחתו לו י' שנים, בשביל שאמר בפני משה י' דברים, שנ' אדוני משה כלאם, וע"ש בפ"י.

ואי' בילקוט א"ל "רבינו כלם מן העולם לבני אדם שבשרנו בשורה רעה זו. והם עשרה תיבות, וצ"ל שהכתוב קצר וכתב רק כוונתו ולא לשונוממש, אם כן מוכח דאסור לקרות בשמו: ועי' ברכות ד"ד במפיבושת רבי לא מפיבושת שמו אלא איש בושת וכו' דהי' ק' איך קראו בשמו, ועי' סנהדרין ד"ק ע"א מפ"מ נענש גיחזי, שקרא רבו בשמו אשר החזיה אלישע, וכ' ברש"י בשמו, שאומר פלוני ואינו אומר מורי ר' פלוני, ועי' בכ"מ פ"ה ה"ה מתלמוד תורה שכ' דקרא מסייע דאמר יהושע אדוני משה.

וראיתי בפר"ד דרוש ט"ו שחידש דדוקא כשמזכיר התואר מקודם כמו ואדוני משה, אבל לומר משה אדוני, שם העצם קודם אסור ומשו"ה גבי דוד שאמר מפיבושת רבי היה אסור. ומשו"ה קאמר לא מפיבושת שמו, ועי' בשבת קט"ו א' אר"י מעשה באבא חלפתא, ועי' בזה בדרוש וחידוש להגרע"א שם ובהגהותיו ליו"ד סי' ר"מ ובצל"ח ברכות ד"ד.

וע"ע בבכורות כ"ו א'. ב"ק ע' א'.

וגיטין י"ד ב' דר' דוסתאי מזכיר את ינאי אביו בשמו, ועי' בית דוד על גיטין, ובס' יוסף אומץ סי' פ"ז כ' ואם אומר אבי או מורי בין קודם שמו בין מאחרי' שרי וכדאמר ר' יוסי אבא חלפתא, יוחאי אבא, וכן ר' דוסתאי ינאי אבא, והובא ג"כ בעקרי דינים יו"ד סי' כ"ו ע"ש ועל זה השיב לי אדמו"ר שליט"א מכתבו כמו שנדפס בהסכמה שלו בפתיחת ספר זה: ועי' מהר"ם שיף חולין ד"ס דמתחלה הי' משתמשין יחד ביום ובלילה, ואם עכ"פ הי' הפרש בין יום ולילה נאמר שהשתמשו יחד ביום, ובלילה שקעו שניהם ולא הי' להקב"ה לקבוע אחד ביום ואחד בלילה בלא מיעוט, שא"כ ל"ה הפרש בין ביום ולילה, והי' חשכה כאורה וע"י המיעוט נעשה החשך, ופייסה שתהי' מושלת ביום ובלילה, וערש"י ולא הביא הפיוס דאת הכוכבים פרש"י בחומש, אולי ניחה לה הממשלה לבדו ואולי תלמודא דריש מאת הכוכבים צדיקים יקראו כו' כמ"ש ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד עד כאן לשונו: ובהגהות מהר"צ חיות שם כ' על בעה"ת הנעלבין כו' ראה והקטין צורת הלבנה ולפי הגי' והתקין צורת הלבנה.

אין הכוונה על אחר הקטרוג רק על שעת הבריאה, דהתקין הלבנה שתהי' מאירה כאור החמה למען לא יטעו האומות שהשמש הוא אלקי אחרי שאין כמוה בעולם הגלגלים ועפ"י"ז מבואר מ"ש אמר הקב"ה הביאו עלי כפרה על שמיעטתי את הירח, בחולין ד"ס ע"ב ועי' אלפס שבועות סופ"א בזה. ולהנ"ל א"ש דקודם שנתמעט הירח והי' אורו מבהיק כמו אור החמה ל"ה מקום לטעות לעבוד לחמה אחרי אשר רואין כי יש דוגמתה בעולם הגלגלים, אבל אחר שהקב"ה מיעט את אור הירח ונשארה השמש יחידה בתוקפה ובעוצם זהרה כביכול נתן השי"ת מקום להאומות לטעות שיחשבו השמש לאלקי, וז"ש הביאו עלי כפרה שמיעטתי הירח שעבודה לחמה נסכב ממיעוט אור לירח: ובס' לב אריה חולין כ' טעם דלמה נתחייבו ישראל להביא כפרה דבתשובות הלבנה וכי בשביל שאמרתי דבר הגון אמעט א"ע, הק' המפו' דמה שאלה היא, כיון דצריך למעט אחד א"כ מה חזית דדמא דידך סמיק טפי, ותי' דשאלתה הי' שיגדיל אור החמה והיא תעמוד על מעמדה עי' בתו"ח, והטעם שלא הי' כן דבאמת בתחלת הבריאה הי' מאור השמש גדול מאד רק שננגז מפני קלקול הדורות כמחז"ל ויבדל ראה שאין העולם כדאי גנזו לצדיקים לעת"ל ולכך ל"ה באפשרי להגדיל אור החמה כי כבר נקצב שיעור והוצרך למעט הלבנה, ולעתיד כשיזדככו הדורות כ' והי' אור הלבנה כאור החמה והחמה יהי' שבעתיים כאור שבעת הימים שהלבנה תשאר על עמדה כמו שהיתה קודם מיעוטה והחמה יגדל, ולזה כשראה ה' דלא מייתבה דעתה אמר לישראל הביאו עלי כפרה על שמיעטתי הירח שאתם אשמים בזה שאם הייתם טובים ל"ה צריך למעט הירח רק שהחמה תגדל כמו שיהי' לעת"ל כשיתוקן חטא אדם הראשון: ועי' בתרגום איכה (ב' י"ט) על הפ' קומי

רוני בלילה עסוקי במשנה בלילה ועי' ברכי יוסף או"ח סי' רל"ח בשם האר"י ז"ל שלא ילמד מקרא בלילה וכ"כ בילקוט סו"פ תשא מנין הי' יודע משה אימת יום ואימת לילה בשעה שה' מלמדו מקרא יודע שיום ובשעה שמלמדו משנה יודע שלילה, אמנם י"ל דכי היכי דקרינן משנה ותלמוד בלילה כן מקרא בלילה ואין מופת חותך ע"ש וע"ע בבאה"ט או"ח סי' רל"ח, ועשו"ת אבני צדק יו"ד ובס' לב דוד פל"ב.

ובשו"ת כנף רננה יו"ד, בהשמטות הנקרא מין כנף סי' מ"ד כ' דמשו"ה משנה ביום כשר ולא מקרא בלילה, מחולין ד"ס שאמר ה' ללבנה לכי ומשול ביום ולילה, א"ל שרגא בטיהרא מאי מהני, וא"כ מדת לילה שהוא משנה ניתן לה ממשלה גם ביום אבל מקרא מדת יום אין לו לכנס במדת לילה שלא יתעורר קטרוג הירח ומשה כשלמדו ה' משנה הי' יודע שהיא לילה דאז אין מאיר אור מקרא דכשמאיר אור מקרא מדת יום אז משנה המאור הקטן לממשלת הלילה שרגא בטיהרא מה מהני ע"ש באריכות, וע'מה שכתבתי בהקדמה בשם ס' דרכי דוד (*): (כ) ישרצו.

ערש"י ורמב"ן, ובס' מיני תרגומא מהגר"י פיק כ' עי' רש"י פסחים כ"ד. ומה שהשיגו עליו תוס' ד"ה צרעה מנחש דאמרי' בסנהדרין דנ"ט הרומשת זה נחש, אכן לפמ"ש רש"י מכות דט"ז ד"ה צרעה, דאע"ג דכ' ביה אשר תרמש האדמה לשון בריות גדולות הוא, ו לשון קטנה נמוכה שניכרת בהילוכה בקושי ונראת כרוחשת עכ"ל ל"ק קו' תוס' דנחש אע"ג דרוחש גדול הוא ושייך בי' לשון רמש ולא לשון שרץ וגם לפי לשון רש"י סנהדרין נ"ט ב' דהפסוק ובכל חי' הרומשת קודם קללה נאמר דאז גם רגלים הי' לו ע"ש לק"מ: (כ) ישרצו המים עמ"ש ברמב"ן ובס' ישועות מלכו להגאון מקוטנא ז"ל על הרמב"ם הל' כלים פ"א ה"ג נסתפק הא דאיתא במשנה י"ג פי"ז דכלים דכל שבים טהור חוץ מכלב המים מפני שבורח ליבשה, אי דוקא שעשה כלים מבע"ח שבים מעורן ועצמותיהן גזה"כ דאין מקבלין טומאה, אבל צומח שבים מקבל טומאה או לא, ופשיט לי' מפ"ג מ"ו טבעת של אלמוג וחותרם מתכות טהורה, ונראה דרק משום דהוי פשוטי כלי עץ וכ"כ רש"י שבת דנ"ט ב' ד"ה היא, וק' ת"ל הא אלמוג הוא מעצים שבים א"ו דצומח שבים טמא ע"ש.

ועשו"ת בית יצחק יו"ד סי' כ"ז או"ק ו' שהערה ג"כ בזה, וכ' ג"כ דכל שבים טהור, רק בבע"ח ולא בצומח. ובכל"ח הביא ממדרש תלפיות ענף אדה"ר דחיות המימות אינן מקבלין טומאה כי אדה"ר לא קרא להם שם, הרי דטעמו דכל שבים טהור דלא נשלם ונגמר בקריאת שם וא"כ זה שייך בבע"ח שבים כיון דבע"ח שביבשה קרא אדה"ר שם ולבע"ח שבים לא קרא שם אמרי' דלא נגמר היצירה ואינו מקבל טומאה, אבל צומח דגם ביבשה ל"ה בו צורך לקריאת שם ואעפ"כ מקבל טומאה א"כ ה"ה צומח.

אך י"ל דרק בע"ח דיש להם נפש החיוני שייך קריאת השם אבל צומח דאין בו נפש ל"ש שם. וערמב"ן.

וע"ש בקונטרס אחרון. ומצאתי בתפארת ישראל פי"ג דכלים אות נ"ג שכ' בפשיטות דכל שבים טהור רק בבע"ח ולא בצומח דהרי אין גידולו מהמים רק מהארץ וכי מפני שמכוסה במים יתבטל ממנו קיבול טומאה תדע דהרי גם כלי שנעשה מטיט או מתכת שגדל שם מים דפשוט דמקבל טומאה, וע"ש בשם אבי' דכ' בפשיטות להיפך, וע"ע

בסדרי טהרות על כלים מהגאון מראדזין ז"ל בפ"ג מ"ו מ"ש בזה דבר פלפול ועיין שם עוד בפרק י"ז משנה י"ז בזה: שם רקיע ע"י אור החיים שכ' דכאן כ' רקיע בקמץ תחת הרי"ש, ושם כ' רקיע בשבא ועי"ז עשה חילוק בפירושם ע"ש ופליאה עצומה דגם כאן כ' שבא תחת הרי"ש וצע"ג: ובכתבי הגה"ק מאסטראווצי זצ"ל ראיתי עה"פ ועוף יעופף על הארץ אי' בילקוט ובב"ר פ"ז זה הטווס, המילוי מן "עוף" בגימטריא טווס (כזה.

י"ן י"ו ה'): (כ) פרו ורבו, ע"י בחינוך מצוה א' כדי שיהי' העולם מיושב ובסבתה מתקיימת כל המצות וכו' ועי' בס' אזור אלי' מבעל השבט מוסר בדף נ"ח שכ' כמו שדרשו חז"ל סוטה די"ד אחרי ה' תלכו אחר מדותיו מה הוא חנון כו' כן שורש מצוה זו שידמה לבוראו מה הוא מהוה הוית גם האדם וכמו שה' ברא בן ובת ר"ל אדם ואשתו כן מצות פו"ר בבן ובת, ואי' במד"ר בראשית דאדה"ר כבן עשרים שנה נברא ובו ביום נברא לו זווגו, כן אחז"ל בקידושין דכ"ט ב' עד כ' שנה יושב הקב"ה ומצפה מתי ישא אשה ואח"כ תיפח עצמותיו ע"ש, וערמב"ם פט"ו מאישות ואה"ע סי' א', ואם באנו לכתוב בזה לא יספיק הגליון ורק איזה הערות: בפו"ר נשים פטורות דפסקינן כחכמים יבמות ס"ה, ועי' בס' המצות מ' רמ"ח, ומצוה לקדש אשה בכתובה וקידושין והוא בכלל מצות שאי נשים חייבות, ובחינוך מ' תקנ"ב כ' סתם דנוהגת בכ"מ ולא כ' אין נוהגת רק בזכרים, וי"ל דאינה מצוה חיובת באשה דלא נצטוות על פ"ו אבל אם הפצה להנשא ג"כ נצטוות שתהיה ע"י כתובה וקידושין וכמו מצות שחיטה אינה חיובת רק כשירצה לאכול בשר מצוה לשחוט וכן בקידושין וגירושין והגם דאין הפעולה ממנה דהא גט הוא בע"כ, וכן בקידושין למ"ש הר"ן בנדרים ד"ל ע"א דאשה לא מצי לקדש עצמה לאיש אלא שמשוות עצמה הפקר והבעל קונה אותה מהפקר ע"ש מ"מ י"ל המצוה כשתרצה להתיחד לבעל המצוה רק ע"י כתובה וקידושין, וכן אם תרצה להיות גרושה מבעלה להנשא לאחר המצוה רק ע"י גט כריתות כמשפט התורה: ואי פ"ו צריך כוונה, עי' בשדי חמד מערכת מ שהביא דעת הר"מ בס' המצות דצ"כ ועי' מהר"ם שיק על תרי"ג מצות מצוה א'.

ובס' דרך פקודיך כ' דלא בעי כוונה לפמ"ש הר"מ בפ"ו מחמץ דיצא באכל מצה בלא כוונה, או משום דעשק מעשה להה"מ. או דמתעסק בחלבים ועריות לפמ"שהכ"מ בפ"ב ה"ב משופר.

והר"מ בס' המצות כ' שיכוון לקיום המין, וי"ל דילפינן זה מקרא פרו ורבו ומלאו את הארץ, ר"ל דהכוונה יהיה למלאות הארץ ולא למלא תאוותו: ועי' בב"י ס', א' בשם ירו' פ"ב דיבמות דבבן ממזר יצא פ"ו, ועי' ברמ"א וב"ש סקי"א בשם ס' חסידים סי' ת"ק ועי' בחיים שאל סי' ע"ד.

ובמהרי"ט אלגזי בפ"ח דבכורות אות ס"ב הק' דהוי מצהב"ע ומביא ירו' פי"ג משבת בקורע בשבת על מתו יצא דלא גופו עבירה וכן במוציא מרה"י לרה"ר מצה ע"ש ובשעה"מ ה' לולב. ובמנ"ח מצוה א' כ' דמהב"ע רק אם בשעת המצוה עושה ג"כ עבירה כמו בלולב הגזול בשעת הנטילה עובר על והשיב את הגזילה אבל בהוציא מצה מרה"י לרה"ר דבשעת קיום המצוה ליכא עבירה לא הוי מהב"ע, וא"ש בפ"ו המ"ע רק הבנים והבעילה רק הכשר מצוה, וראיה דאם לא הוליד או במתו הבנים לא קיים המצוה, ובעת לידת הבנים ליכא עבירה ע"ש.

וע"ע בשו"ת שב"י ח"א סי' ב' מזה, ואם אדם טרפה חייב בפ"ו תלי' אי טרפה מוליד חייב בפ"ו, עי' בפר"ח בס' מים חיים והביאו בשעה"מ פי"א ממ"א, וכרו"פ סי' נ"ז: ועי' בשאלות דר"א גאון סי' קס"ה דאפילו נכרים מיפקדי אפ"ו ע"ש. ובסנהדרין נ"ו א'.

לא חשיב פ"ו בין ז' מצות וע"ש בדנ"ט, ב'. ובתוס' חגיגה ב'.

ב'.

ד"ה לא כתב ג"כ דפ"ו אכולהו ב"נ כ' אף לכנען, וכבר תמה שם ע"ז במהרש"א, ועי' בשאלת שלום אות קמ"ג, ובתשו' ש"י ח"ב סי' קי"ד ע"ש. ובפשוט י"ל דלק"מ דנכרי מחויב בפ"ו אבל לא לישא אשה, וישראל חייב ליקח אשה לפ"ו: ובשו"ת אבני נזר אה"ע ח"א סי' א' ראיתי דבר נפלא דהקשה הא דאם לא קיים פ"ו ושהה עשר שנים דמחויב לגרשה, הא אין מחויב ליתן הזין רב עבור מ"ע אפילו מצוה עוברת כמ"ש באו"ח סי' תרנ"ו והא לגרש אשתו הוא יותר מהון רב כמ"ש בסנהדרין דכ"ב א' לדוד התירו יחוד ולא לגרש, וק' למה יגרש בלא קיים פ"ו אף אם יעבור אמ"ע דפ"ו ר"צ ליתן הון רב, ואשה היא הון רב, ותירץ דכל א' מישראל מחויב לקיים תרי"ג מצות ובא בגלגול עד שיקיים כל תרי"ג מצות, ולכן אף במצוה עוברת כגון לולב אם לא יקיים בשנה זו יקיים בשנה הבאה וכן בכל המצות יוכל להיות זמן שיקיים אותו המ"ע.

אבל אם אינה בת בנים ימות בלא בנים ולא יקיים מ"ע דפ"ו ויוצרך לבוא בגלגול עי"ז במצוה כזו צריך ליתן כל הונו, ואף לגרש אשתו צריך עש"ה. ועמ"ש בפ' ויחי (מ"ט א'): כב) ויברך עי' בעה"ת הקונה דבר חדש מברך שהחינו, עי' בס' חסידים סי' אלף כ' כשאדם גומר דבר צריך ברכה שהרי לאחר שברא העולם ברכו שר העולם שנ' ישמח ה' במעשיו, ובפ"י אזולאי כ' דמי שגמר ספרו או נותן לדפוס מברך ועי' מה שכתבתי בזה בהקדמה: כד) תוצא הארץ ערמב"ן, ועי' בבנין יהושע על אבות דר"נ פ"א בזה.

ובספר תולדות נח דרוש י"ז דבר יקר: כו) נעשה אדם בצלמנו, עי' במהרש"א סנהדרין דל"ח. ובע"י סי' ס"א וענף יוסף שם בשם תו"ח, וע"ע בכתובות ד"ח א', ובתד"ה חדא יצירה ובמהרש"א.

וביבמות דס"ה ב', ולא העתקתי כי מצוי לכל, וע"ע בבינה לעתים דרוש כ"ג, ובארצות השלום דרוש ד' בזה: ובב"ר פ"ה בשעת בריאה חסד אמר יברא שכולו חסד, אמת אמר אל יברא שכולו שקר, צדק א' יברא שעושה צדקה, שלום א' אל יברא דכולה קטטות, נטל ה' אמת והשליכו ארצה, וקשה למה לא השליך השלום ורק מיד כאשר הושלך האמת חזלו הקטטות והי' שלום, אבל כמה גרוע זה השלום אשר לקח מקומו במחיר האמת, וכאשר הושלך האמת באו בני אדם והגביהו ועושים סחורה עם אמת, הם בעצמם רחוקים מאמת, ורק יסחורו בו, ורוצים לזכות אחרים עם אמת, ועי"ז יהי' מחלוקת וע"ז אמר החכם אמת קנה ואל תמכור' קנה בעדך, ולא תמכור, וע"ש בסנהדרין דל"ח.

אדה"ר גופו מבבל ראשו מא"י ואבריו משאר ארצות, עגבותי' מאקרא דאגמא. הנה לדעת חז"ל אורא דא"י מחכים, וכמה מהנוסעים לא"י בעלי ההרגש יספרו כי ירגישו רגשי קדש רעיונות נשגבים, ובהסתוריה כ' שהנסיך רודאלף יורש העצר האוסטרי

סיפר כי בדרכו על אדמת הקדש הרגיש חרדת קדש ובהגיעו שערי ירושלים כמו רוח ממרום לבשה אותו ונפשו רחפה על התענוגים רוחנים אשר לא לבני אדם המה.

וידוע כי טבע ומזג הארץ יפעלו על רוח האדם, יש ארץ שמגדלת טפשים, ויש חכמים, יש מגדלת משוררים תופשי כנור ועוגב, ויש מגדלת גבורים אמיצי לב, ויש מגדלת רכי לבב יפחדו מקול עלה נדף. יושב הארץ אשר הטבע תופיע שם בהדרתה בעצים רעננים ופירות נהדרים יתעוררו בו רגשי שיר וזמרה, לא כן יושב ארץ שם יקננו פריצי חיות ובני שחץ האנשים האלו המה בטבעם קשי לב אכזרים.

לכונני ארצות הקדם בעלי שכל חד, יעמיקו חקר בחקירות דקות ונשגבות נעלמות. רוחם זרה למדעים, אשר בחומר יסודם, שוכני ארץ הקרות במקומות רפש ובצה חמה גסי השכל לא יבינו מחיי רוחניים נצחיים, לעומת זה יושבי ארצות הממזגת שוכנות על קו השווה שמה חוברו לו יחדיו כל השלמות.

ארצנו הקדושה נפלא הוא כי הגופים לפי ערך רך האויר במקומות אשר האויר יבש וחס, הרכבת גופם רכים וחלשים. וגוף היותר בריא הוא בארץ קרה.

אם נהרות וימים יסבוהו, יושבי אירלאנד ושאטלאנד יאריכו ימים יותר מכל אדם אשר על פני האדמה. אלקים ברא האדם שיהיה שלם בשכלו ובגופו ובאופן שיוכל בבחורותו לחיות חי נועם ואמרו: ראשו ר"ל שכלו ונפשו מא"י, גופו, ר"ל הרכבתו מכלל מקום בצה ורפש ארץ יושבת על מים רבים, ואבריו משאר ארצות, כי יש ארצות ששמה חוש הראות חזק.

כי יש מקומות שאחד יוכל לראות חבירו ממקום רחוק הרבה פרסאות, וכן כל החושים ישתנו לפי המקום אשר יחנו. עגבותי'.

ידענו כי המה בשר רך ספוגי, ולהם יועיל אויר לח ורטוב, כאקרא דאגמא מקום רטוב ועמוק: שם נעשה אדם. ערש"י שיהי הגדול נמלך בקטן וכו' אי' בשם הר"ר העשיל ז"ל, דזה"פ כל המתגאה כאלו עובד ע"ז, דהמתגאה מה עושה עם פי' הפסוק נעשה אדם.

דלדידי' יש ח"ו לטעות לב' רשויות, והוי כע"ז. ועי' באורי מהרא"י מהתה"ד רש"י פי' שפיר ובכור שור תי' בע"א דמצינו בכ"מ בל"ר והוא לשון שררה לפי שיצירה זאת של אדם היה חביבה הזכירה בל' שררה ויתורץ גם אמאי כ' וירדו בל"ר אאדם יחיד אלא משום דל' וירדו לשון מלכות כ' בל"ר וא"כ תשובות המינים בצדם גם אפסוק זה.

אח"ז ראיתי בבכ"ש דשייך שפיר ל"ר לכתוב אחילתא דאדם לפי שהוא כולל זו"נ, כדכתיב זו"נ בראם, ויברא אותם ויקרא את שמם אדם עכ"ל: ובכת"א כ' דבשבת דקנ"א אר"פ נקטינן ארי' אבי' תרי לא נפל, והא חזינן דנפל האי כדרב"ח דאין חיה שולטת באדם עד שנדמה כבהמה וכו' ופרש"י דכ' ומוראכם תרי, וכ' על כל חית הארץ אפי' אריה הרי דמוראכם נאמר על תרי אבל שנדמה כבהמה שולטת אפי' בתרי, וז"פ נעשה אדם כדמותינו וכצלמנו, כ"ז שיהי' להם דמות וצלם אלקים אז וירדו ר"ל שהם שנים ירדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל החיה אשר בארץ.

משא"כ בשאינם שנים או שאין להם צלם אלקים אז נעשה ירוד לפנייהם: כז) זכר ונקבה. רש"י שנבראו ב' פרצופין עי' רא"ם ומה שהק' עלי' אא"ז המהרש"א בכתובות ד"ח ועשו"ת שבות יעקב ח"א סי' ד' שראה מעשה כזה ב' נערים דבוקים זב"ז קדקד ראשיהם, וכאו"א הי' לו כל אברי' וחושיל', וב' פרצופין זה בצד זה, וקדקדם דבוק יחד, והם הי' בני שנה, וכאו"א יונק אוכל ושותה ומדבר וחושיל' בפ"ע, וברך עליהם כדינו, ונסתפק לענין תפילין וירושה, והביא גמ' מנחות דל"ז במי שיש לו ב' ראשים, וע"ש בתד"ה או דהביא מדרש, דאשמדאי הוציא מארץ אדם שהי' לו ב' ראשים והוליד כיוצא בו וכשבאו לירש שאל ב' חלקים, ובאו לדין לפני שלמה ע"ש, וכ"ז בגוף אחד אבל בב' גופים המה שנים לכל דבר, וראי' ממעשה בראשית דהי' ב' פרצופים ונקראים ב' בריאות דכ' זו"נ בראם ויקרא שמם אדם.

והעלה דצריך כל אחד להניח תפילין בפ"ע ויורשים ב' חלקים ואסורים לישא שיש חשש איסור א"א כיון שצריכים לישכב ביחד, ועוד אסור לשמש בפני בע"ח ואם הי' נקבות במקום שנושאים ב' נשים אסורין להנשא ע"ש, ועי' בס' מעשה טוביה פ"ו ממאמר עולם הקטן, שהביא מעשיות הרבה כזה ע"ש: ובעיר לאסק בביהמ"ד נמצא שבו"י ישן ונרשם בהגליון מהגאון רע"ק איגר ז"ל בהיותו בלאסק דתמה דאם הי' נקבות למה אמר דאסורין להנשא דאסור לשמש בפני בע"ח למה לא אמר האיסור משום ב' אחיות, ובשבו"י החדש בהסכמת הגאון ר' יוסף שאול מלבוב ז"ל הביא שנשאל בזה והשיב לפ"מ דמבואר במנחות דכל מי שיש לו ב' ראשים הוי טריפה, וא"כ ה"ה בשם ב' גופים וראשיהם דבוקים זב"ז, ואי' בנדה דכ"ג דבאחות אשה דלא מיתסר אלא בחיי' כל שטרפה א"ח אין איסור לאחות אשה, וכמ"ש בשו"ת מגיד מראשית יו"ד סי' ב' וא"כ ליכא איסור אחות אשה, ובפתחי תשובה אה"ע סי' ט"ו סקי"א הביא תשו' מגיד מראשית וכו' דאין ספק כלל דודאי מיקרי בחיי' עי' נדה כ"ג וברש"י ד"ה למימרא ותוס' וב"ש סי' ל"ז סק"ב וכו' להיפך מהגרי"ש שהוציא מגמ' דמקרי בחיי', וכן מצאתי בבית יצחק יו"ד סי' ס"ב אות ח"י שהק' על הג' מלבוב מתוס' נדה דפשיטא דבהמה במעי אשה לא תחיה שנה ובודאי טרפה הוי ורק מבעי' לי' אי יכול לחיות אף רגע לאתסורי אחותה, הרי דטרפה אסור באחותה אם תוכל לחיות במקצת וקרא כ' אשה אל אחותה ל"ת לצרור לגלות ערותה עלי' בחיי', וזו נשמת חיים באפה, ובגוף קו' השואל דת"ל דאסור לישא ב' אחיות לק"מ דאיירי בגיורת, ובודאי השאלה הי' בנכריות ונסתפק אי יתגיירו איך יהי' הדין ואין כאן איסור ב' אחיות והגה"צ אב"ד דפה פאביאניץ שליט"א העיר דא"י מנלן זה, ולכאו' לפי"ז הי' מקום ספק גם ע"ד הטבילה לשם גירות עכ"ד, וידידי הרה"ג ר' יקותיאל נתן נטע הכהן ראבינאוויטש שיחי' הגאבד"ק בריסק דקויא כתב לי, דיל"ע אי שייך בהו דין גיורת כיון דנימא דשני גופים מחולקים הן ולא גוף אחד פשוט דזו חוצצות בפני זו וזו בפ"ז ול"ש בהו טבילת הגירות, ואביו הרה"ג ר' ישראל פנחס שיחי' הגאבד"ק ראדאמסק כתב לי לשיטת הפו' דטבילה ואח"כ מילה נמי מהני בגר, ולא הוי חציצה הכ"נ ל"ה חציצה, ועי' ביור"ד סי' רס"ח סעיף א' ויל"ע בכל זה: וע"ע בב"י צ' סי' ל"ט סק"ו, ובשואל ומשיב קמא ח"ג סי' ד'.

ובברכי יוסף אה"ע סי' ט"ו סיים לאיסור, וע"ע בשדי חמד מערכת אישות סי' ג', ובשו"ת כנף רננה יו"ד ח"א סי' י"א: ומענין ב' ראשים ע"ט בחת"ס יו"ד סי' רצ"ד, ובכתנות

אור במדבר וברית יעקב סי' ס"ט, ובצמח דוד ח"ב סי' תתק"ה, ובשו"ת אבני נזר יו"ד ח"ב סי' שצ"ט ובס' גנזי המלך בתשובה הששית עש"ה, ובמה שכתבתי להלן בפ' וישב (ל"ז ב'): וראיתי במנ"ח במוסך השבת אות כ"ט דאם הרג טרפה בשבת פטור דל"ש נטילת נשמה דסופו למות ע"ש וכ"ח בתוס' רי"ד שבת דקל"ו בשם ריב"ם, אכן משנה מפורשת בפסחים דע"א בשחטו ונמצא טרפה בסתר פטור דאנוס, אבל בידע חייב, והביאו הרשב"א שבת, וכ"מ בביצה דל"ד בטרפה בכותל וכ"כ תוס' חולין ד"א ד"ה אבל וצ"ע, וע"ע בפמ"ג יו"ד סי' ט"ו בשפ"ד סק"ג, ובשו"ת הרד"ד לזקיני הגאון מלאסק ז"ל או"ח מהדו"ב סי' י"ג.

ולפי הנ"ל אם שחט בן פקועה חייב דנוטל נשמה שו"ר באור חדש הנספח לכתנות אור פ' וירא דמקלקל הוא ופטור, אך אי ב"פ אסור לב"נ חייב דמתקן, ועי' חת"ס יו"ד סי' י"ד. ויש להאריך ובאתי רק להעיר: ובקובץ קול תורה שנה ג' חוברת א' סי' ג' השיב הגאבד"ק לוקאטש שליט"א על דברי על מ"ש דאיירי בגיורת השיב דבאחיות מן האם אסורות וכמו שפסקינן ביו"ד סי' רס"ט ס"ה.

אך עי' בס' כורת הברית ה' מילה סי' רס"ב סק"י שכ' במילתא דלא שכיח כי הא לא גזרו רבנן בגיורת פ"ש. איברא יש לומר דאין כוונת השבו"י הי' שישא שתיהן רק כוונתו אפ"י אם ישא רק אחת יהי' האיסור רק משום דאסור לשמש בפני בע"ח משום פריצות, (א) וע"ע בשו"ת הלק"ט ח"א סי' רמ"ה וז"ל ראיתי באיטליא גוי אחד כבן כ"ה שנה שנולד דבוק עם תאמו עד הטבור חזה נגד חזה שם נדבקו והוא היה הולך כשאר בנ"א ע"ש וע"ש עוד בס' רמ"ט שבארונה הי' מראין ב' אפרוחים דבוקים מן הצד כנראה שהי' ב' חלמונים והו"ל ב' ראשים וב' צוארים וד' רגלים ושני הראשים אוכלים וכו' והשיב שהוא בריה מששת ימי בראשית, ואדם נברא כן, ואפשר גם כל הבריות נבראו כן, ואם יחי' יב"ח ישחוט שני הראשין שלא יהי' שהי' עכ"ל, ועי' ג"כ בס' דרכי תשובה סי' נ' סקט"ז הביא משו"ת דברי מרדכי שאירע בימיו ג"כ ב' אפרוחים כו' כנ"ל וכ' שאם הם ב' בריות שנדבקו זל"ז אין סברא לומר כל יתר כנטול דמי ואם ישחטו הוא והשני חי יתברר שהם ב' בריות ע"ש וע"ע בפר"ח יו"ד סי' פ"ו.

ועי' מה שכתבתי בפ' נח (ט' ה') בענין אי עשה חבירו טרפה אי חייב מיתה בידי אדם ע"ש: (כט) נתתי לכם ערמב"ן ועי' צל"ח ר"פ כיצד מברכין. דלפי דבריו דמשו"ה הקדים במתני' דיני פרי העץ לפה"ג וז"ל ונר' דעל פרי העץ חיובה עלינו ההודאה על תחלת הרשות שנתן לאדה"ר לאכול, ובזה נתעלה יותר מבהמה וחי' שלדעת הרמב"ן.

משא"כ בירק עשב וכל הגדל מעצמו בארץ השווה הבהמות לאדם, ואף שגם בפרי האדמה אשר הוא זורע זרע נתעלה האדם יותר מבהמה וחי' כמבואר ברמב"ן, מ"מ בכלל פרי האדמה יש גם הגדלים מאליהם ובהם השווה הבהמות לאדה"ר, משא"כ פרי העץ כולם ניתנו אז רק לאדם עכ"ל: שם לכם יהי' לאכלה.

רש"י לא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר רק ירק וכשבאו ב"נ התיר להם ע"ש ועי' בסנהדרין דנ"ט ב' דאי' כן ופריך דאדם מיסב בג"ע ומלאכים צולין לו בשר הציץ בו נחש ונתקנא כו' ועי' בס' לב אריה פ' שמות. וק' לפמ"ש תוס' דנ"ו ב' דרק להמית בריה הי' אסור לאדם אבל מתה מאליה שריא, וכ"מ מרש"י עה"ת א"כ מה

מקשה בגמ' ממלאכים שצלאו לו בשר שמא הי' מבשר שמתה מאלי', וי"ל דעו"ק דלמה הביא בגמ' דהציץ נחש ונתקנא בו דבלא"ה הוי הקו' מהא דצלאו לו בשר, אך ל"ק דבשר המתה מאלי' ל"ה רק אחר החטאשל אדה"ר וכל החיות ועופות שאכלו ג"כ מעה"ד, אבל קודם החטא ל"ה מיתה כלל בעולם.

אף בבהמות וחיות כמ"ש בילקוט איוב דחיה האכילה לכולם חוץ מעוף ששמו חול דכ' וכחול ארבה ימים ע"ש משמע דאם לא הי' אכלו בהמות וחיות הי' חיים לעולם. וא"ש דקאמר הציץ כו' מהא דצלאו לו בשר ל"ק די"ל דזה הי' אחר החטא וצלאו מבשר שמתה מאלי' לכן הביא הציץ ונתקנא הרי מפורש דהי' קודם החטא דהסית לחיה ול"ה מיתה בבהמות וע"כ הי' בשר שחוטא ושפיר פריך: והנה בתוס' הנ"ל דנ"ו ד"ה אכל מכח הקו' דאם בשר אסורה לו למ"ל איסור אבר מן החי ת"ל דבשר אסור לו וע"כ ש"מ דמתה מאלי' שרי, ומכח קו' זו כ' באמת הרמב"ם בפ"ט ה"א ממלכים דבשר ל"ה אסור לאדם רק מנח ואילך.

ובחי' הרמ"ה על סנהדרין כ' לתרץ הקו' דנהי דלא הותר לו בשר מ"מ לא נאסר לו ג"כ רק הכוונה דכל הנבראים הם של גבוה וצריך היתר להתירם לאדם ובשר לא הותר לו, וממילא אסור מצד גבוה, ולא חייב מיתה ע"ז, ובאבמה"ח נוסף לו אזהרה שיתחייב מיתה ע"ש. וערש"י סנהדרין דנ"ט ב' ד"ה כירק משמע ג"כ כן, ועי' ברש"י ויקרא אדם לא הקריב מן הגזל שהכל הי' שלו, ועי' בכל"ח שכ' בכוונת הרמ"ה עפמ"ש בברכות דל"ה כל הנהנה בלא ברכה מעל רק ע"י הברכה נעשה של אדם, וא"כ במה שלא ניתן לו רשות הוי קדשי שמים ולכן הי' אסור לאדה"ר בשר דלא ניתן לו רשות ממילא הוי קודש ע"ש: ובהגדה זכרון נפלאות לאא"ז הגה"ק מו"ה אלעזר ז"ל הגאבד"ק סאכאטשוב בפתיחה הביא קו' היפ"ת על קרבנו של הבל שהי' מבעלי חיים, דהי' קודם המבול הא נאסר בע"ח לאכילה כמ"ש הרמב"ן וא"כ ל"ה הקרבן מן המותר בפ"ך ע"ש, ובאמת לתוס' ורש"י דרק להמית הי' אסור א"ש דלצורך קרבן הי' מותר להמית ושוב הוי מותר לפיך, אבל להרמ"ה בעצם הי' אסור ל"ה מותר בפ"ך.

והה"צ ר"ר בונם ז"ל תי' דרמב"ן כ' דלבהמות לא הותר רק ירק ולא פירות וק' איך שייך ציווי לבהמה, ועו"ק למה לא בא ציווי לאדה"ר מפורש על בע"ח כמו שבא על עה"ד, וגם צ"ב הפסוק הנה נתתי לכם כו' לכם יהי' לאכלה ויהי' כן, בבריאה שייך ויהי' כן אבל כשניתן להם רשות שיאכלו אינו מובן מילת ויהי' כן.

וגם לכם יהי' לאכלה יתר, ורק מקודם ל"ה זה מאכל כלל בטבע וכמו שנמצא בריות שאוכלים עפר ואבן וברזל ואינם ראוים להתיחס בתור מזון לשאר נבראים ומעת שאמר ה' יהי' לאכלה נעשה אוכל בטבע, וז"פ ויהי' כן כלו' שנעשו מזון, וי"ל דלא נאסרו בע"ח כלל לאדם רק ל"ה אז מין מאכל בטבע וכמו שקין הביא לקרבן זרע פשתן שאינו מאכל כן הביא הבל בע"ח שאינו מאכל אדם כלל, ול"ש דל"ה מותר בפ"ך ודפח"ח ע"ש עוד מזה, ועי' בקול שמחה שמביא ג"כ זה בקיצור (א) ולהנ"ל לק"מ דכל מה דהי' אסור לאדם רק מכח הקדש, אבל בעצם אינו אסור כלל ול"ש דל"ה מן מותר בפ"ך, וע"ע מ"ש בזה בס' חמדת ישראל בקונ' נר מצוה בדיני ב"נ אות ב' וכו'.

וע"פ החת"ס או"ח סי' ק"פ דבקרוב דלא כ' ולקחתם לכם ל"צ שיהי' שלו רק שלא יקרב קרבנו של אחר אבל כל שאינו של אחר אע"ג דאינו שלו אינו פסיל להקרבה ע"ש א"ש הקושיא הנ"ל וע"ע בחי' הר"ן על סנהדרין. ובב"ר פרק י"ז ול"ד דלא הוזהר אדה"ר על אבמה"ח, וכ"מ בקה"ר פי"ג, ובב"ר פי"ד, ועי' בעשרה מאמרות לרמ"ע מפאנו מאמר חקור דין ח"ג פכ"א מ"ש בזה.

ובס' סנהדרי קטנה על מס' סנהדרין. ובס' תורה שלמה היו"ל בירושלים אות תת"ח אריכות בענין זה.

לא) והנה טוב מאד באוה"ח הביא מד"ר זה המות ע"ש. וע"ד צחות י"ל דאף כי רשות לחיות חיים טובים ולהנות מתענוג עוה"ז, אבל לא לעבור הגבול אחרי מותרות וז"ש טוב מאד' אם ירדוף רק אחרי מותרות אז יבא עליו המות.

ואי' בספרים הא דלא כ' בפרשה ב' ובכל מאדכם כמו בראשונה ובכל מאדך. דאחז"ל יש אדם שממונו חביב עליו מגופו לכן כ' ובכל מאדך.

וזה שייך רק ביחיד יש סוג אנשים כאלה ג"כ שאיננו נורמאלי תוה"ק כתובה לכל ולכן אם יש רק במציאות הזכירו התורה, אבל בל' רבים ובכל מאדכם זה אי אפשר להיות שרבים ילכו בדרך שגעון כזה, אבל בעוה"ר כעת יש רבים שאין להם מטרה אחרת בחייהם רק ממון ואם מאת הממשלה לא יפריעו אותם לעבוד ביום הראשון אז כבר שכחו באיזה יום עומדים: ובשפת אמת פ' ואתחנן תרנ"ד כ' דלכאורה תמוה הא די' אדם שממונו חביב מגופו, וי"ל דתכלית האדם שיתקן מעשיו ויחזור הפקדון לבעלי' כמ"ש על זאת יתפלל כו' לעת מצוא, וכמ"ש בחו"ה דצדיקים מתאוין לצאת מןמאסר הגוף כו' ולכן מי שמוסר עצמו באהבת הבוי"ת ע"י שיודע ומבין כי זה תכלית האמת מוסר נפשו בלב שלם, אבל להיות מוסר ממונו ונשאר עוד בעולם הנסיון והעניות מעביר ע"ד קונו יוכל להיות קשה הנסיון יותר ממסירת נפש עכ"ל הקדוש: לא) הששי.

רש"י הוסיף ה' התנה ע"מ שיקבלו חמשה חומשי תורה, ד"א הששי שתלויים ועומדים עד יום הששי בסיון. עי' צל"ח שבת דפ"ח על תד"ה כפה אף שכבר הקדימו נעשה לנשמע שמא יחזרו כשיראו אש הגדולה, והוא תי' מספיק על שהוצרך לכפיית ההר אבל עכ"פ לענין קיום העולם כבר נתבסם העולם ולא יועיל חזרה שעל הקבלה התנה, וכיון שכבר קיבלו נתקיים התנאי ולא יחזור לתהו כמ"ש תוס' ע"ז ד"ג ד"ה נוגעין, כמו כן אם יחזרו מקבלת התורה ל"מ שכבר נתקיים העולם, אך לפי' הא' דרש"י דה"א יתירא רומז על תורה וששי היינו ו' ימי המעשה, וכל מעשה בראשית מיום א' עד סוף ו' תלויים בתנאי תורה נמצא דלא נתייחד זמן ידוע על קבלה, ובכל זמן שיהיה הקבלה יתקיים התנאי ויתבסם העולם, אבל לפי' הב' היה התנאי דוקא על ו' בסיון ומה שקיבלו קודם ל"מ ויכולים לחזור עוד בו' בסיון, והנה מ"ש נעשה ונשמע זה היה בה' בסיון כמ"ש רש"י משפטים (כ"ד ד'), ותוס' ע"ז ד"ה הששי הק' למ"ד בז' בחדש ניתנה מה יום הששי ע"ש שנדחקו ואני אומר שב' הפירושים ברש"י הם להני תרי תנאי, דלר"י דבז' הוא כפי' הא' דה"א היתירה הוא התורה, וששי מעשה בראשית ולא נזכר זמן קבוע לקבלת תורה, ופי' הב' היינו לרבנן שבששי ניתנה עש"ה: ועי' מהרש"א ע"ז ד"ג, דר"ת של יום הששי ויכולו השמים הוא שם, לרמז בסוף מעשה בראשית דאותיות הוי' הם כלים של

הקב"ה לצור בהם עולמות כמ"ש ביה ה' צור עולמים, ולכך אמרו די לעולם שישתמש בשתי אותיות, וחצי שם השני נרמז מתחלת ויכולו השמים שהוא התחלת פרשת שבת, לרמז שלא יתמלא השם עד לעולם שכולו שבת, וע"ש מה שמתרץ דלמה קבע שבועות ביום נ' לספירה הא ה' ביום נ"א, כי ביום נ' נטהרו מטומאת מצרים ועי"ז הוקבע החג ע"ש.

וקושייתו הוא ג"כ קו' המג"א בסי' תצ"ד ע"ש ובחק יעקב מ"ש בזה, ומ"ש דיום הששי ויכולו השמים הוא שם הוי' כן כ' ברמ"א או"ח סי' רע"א סעיף יו"ד: ועי' בהקדמה סמיכת חכמים על ברכות דכ"א. כ' ג"כ בדרך הצל"ח דנפק"מ בין ב' הפירושים שברש"י אם הה"א קאי על ה' חומשים אין התנאי על הקבלה כ"א על הקיום כי מאי איכפת בקבלה אם לא יקיימו, ואף שלשון רש"י ע"מ שיקבלו לא חש לפרש, גם דאי אפשר לקיים בלי קבלה דאינם יודעים מה לקיים וגם גדול המצווה ועושה א"כ רק ע"מ לקיים, וגם נפק"מ שאינו תנאי כפול שאם לא יקיימו יוחרבו ואנו רואין בחוש אף שלא קיימו שמים וארץ קיימין כקו' התוס' ריש ע"ז אבל לטעם השני על ששי בסיון קאי אקבלה.

דאז ה' רק הקבלה והקיום נשאר לעולם, והי' ת"כ בבריאה על הקבלה דאם לא יקבלו יחזור לתהו ובהו וכמ"ש בשבת וע"ז, וזה כוונת רש"י בפ"י הב' הי' תלוין ועומדין עד ששי בסיון, ופ"י לפי שהי' תלוין ברפיון שיוחרבו אם לא יקבלו ועומדין על הקבלה כמ"ש תוס' ע"ז, ובפ"י ראשון לא כ' שהי' תלוין ועומדין רק סתם על מנת ופירושו כמו בשביל או כדי שיקבלו עש"ה: ועי' בס' נחלת עזריאל על מס' ע"ז על קו' תוס' למ"ד בז' בסיון ה"א והששי למ"ל.

לכאן לק"מ לרש"י בחומש דכ' ב' פירושים א"כ למ"ד בז' י"ל דקאי על חמשה חומשי תורה, ולא על יום החודש ובדוחק י"ל דס"ל לתוס' מדלא נכתב הה"א מקודם על מלת הערב או הבקר להורות דהם תלויים בחומשי התורה. אלא דקאי ג"כ על יום החודש בו בסיון תלוי הכל והק' שפיר ע"ש.

וע"ע בהקדמה לס' מחשבות ישראל להגאבד"ק זאקראטשין ז"ל. וע"ע בהגהות בן אריה בש"ס דווילנא מס' ע"ז שהוצרך לב' הפירושים דלמ"ד בשבת דקט"ז א' דשבעת ספרי תורה הם ע"כ דריש הששי לששי בסיון ולמ"ד בשביעי ניתנה תורה דריש ה' חומשי תורה, ועי' מד"ר סופ"ט דדריש ג"כ מן ה' דהששי ע"ש: ועי' בס' עמק יהושע ח"א דרוש י"ב מהגר"א מסלאנים ז"ל דר"ל לשיטתי' סובר דבששי ניתנה תורה דברישי יומא יליף ר"ל ז' ימים דפרישה מסיני, דכ' ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי זה בנין אב שכל הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה, תניא כוותי' דר"ל משה עלה בענן כו' זה הוי מעשה אחר י' דברות דר"י הגלילי, רמ"א וישכון כבוד ה' מר"ח כו' וקמיפלגי אי בו' ניתנה תורה או בז' ריה"ג בו' הילכך זה ה' אחר י' דברות, ור"פ כר"י דבו' וא"כ ר"ל דגמר מסיני אלמא דס"ל כריה"ג דהי' לאחר י' דברות.

ומסתמא ר"ל כת"ק דבו' בחדש ניפנה הילכך ס"ל דהי' אחר י' דברות. דאפ"ל דהי' קודם דהא בו' ניתנה תורה א"כ איך כ' ויקרא אל משה ביום הז'.

א"ו דהי' אחר י' דברות משום דמשה עלה בענן ונתכסה בענן ונתקדש בענן כדי לקבל תורה בקדושה וע"כ גמר מיני' פרישה. ושפיר ר"ל דרש הששי דהתנה על תורה שניתנה בששי ע"ש אריכות: ובס' בנין דוד על איכה מזקיני הגאון מלאסק ז"ל בפתיחה אות ה' כ' להקדמת הרמב"ן עה"ת דכל החכמות אדם יוכל ליקח מהתורה ושלמה ג"כ הי' חכמתו מתורה ע"ש, ובאורו כי בריאת העולם נברא בתורה כמ"ש במדרש דראה בתורתו וממנו ברא העולם כמ"ש בנדרים דל"א אלמלא תורה לא נברא העולם, א"כ התורה הוא כמו כלי בנין, וכאשר נבראו שמים וארץ כן נבראו החכמות אשר יוכשר אדם להשיג וכל סבה שיארע לעולם אלמלא התורה ל"ה באפשרי להיות כמ"ש רש"י בחומש יום הששי שהתנה כו' יחזרו לתהו ובהו, וא"כ בתורה נרמז קיום העולם הן בגופניות הן.

בשכליות כי גם שכל נברא כמ"ש בתרגום (ב' ז') לנפש חיה לרוח ממללא היינו כוונת השכל שג"כ נברא ביום הששי ע"ש באריכות: ובס' חסד למשיחו על רות בפתיחה הביא טעם על קריאת רות בשבועות עפ"י רש"י הנ"ל דע"י קבלת התורה נתקיימו כל מעשי בראשית, ובפ"א מ"ב דאבות על ג' דברים העולם עומד על התורה עבודה גמ"ח, ועב"י חו"מ סי' א"י.

וא"כ מהנכון שבכל שנה ביום קבלת התורה יזכור כל איש שביום זה קבלנו עלינו לשמור כל ג' חלקי התורה, וכל המקיים א' מהם לא עשה ולא כלום, ובקראינו ביום הזה בסדר היום יש זכרון לחלק התורה ובפ' מוספים יש זכרון לחלק עבודה, וחסר לנו עדיין זכר לחלק גמ"ח לכן תקנו חז"ל לקרא המגלה שיהי' חוט המשולש כמ"ש ברות רבה פ"ב פסוק ותאמר נעמי אר"ז המגלה הזאת אין בה לא טומאה ולא טהרה לא איסור ולא היתר ולמה נכתבה להודיעך גודל שכרן של גומלי חסדים.

ועי' במפוי' שרוב דברי המגלה מדברים מעניני גמ"ח, ופ"י קריאתה נשלם זכרון כל ג' עמודים ע"ש. וע"ע בשו"ת בית יצחק אה"ע בצלעות הבית דרוש ז': ב א) ויכולו וגו' ויברך עי' באוה"ח שהקשה על מחז"ל כל האומר ויכולו כאלו נעשה שותף להקב"ה במ"ב ותמוה שיעשה שותף לאחר מעשה הבריאה, וכ' דה' לא ברא רק ו' ימים ושוב ברא שבת וע"י שומרי שבת נברא שוב ששת ימים וכו' ועי' בס' בני יששכר מאמרי השבתות מאמר ד' אות ד' שפ"י לפי"ז ושמרו בני"י את השבת היינו שישמרו שבת כדי לעשות השבת לדורותם שיתנו כח העשי' ביום השבת לדורות שיצאו מכח אל הפועל שוב ששת ימים וזה הוא לדורות עולם ע"ש דברים נחמדים.

וברמתיים צופים ח"א פ"א אות כ"ב פ"י בזה דברי התדב"א ימים יוצרו ולא אחד בהם זה יום השבת וכו' דמתחלה הי' ו' ימים ביצירה ולא אחד בהם כי יום השבת המאחד ומקשר כל הו' ימים ל"ה ביצירה כלל עש"ה: ב) ויכל רש"י באת שבת באת מניחה עי' בס' אמרי יוסף פ' ויקהל. שהביא ירושלמי עה"פ שם (ל"ה ב') ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהי' לכם קדש, דתיבת וביום השביעי קאי אלמעלה, ומשמע מדברי' כי גם ביום השביעי תעשה מלאכה.

והיא פליאה עצומה, וי"ל ע"פ המשנה שבת דע"ה אבות מלאכות מ' חסר א' וה תיו"ט למה לא תני ל"ט, וי"ל עפ"ד החד' עה"פ ויכל אלקים ורש"י בא שבת בא מנוחה. ולפי"ז גם מנוחה נקרא מלאכה, אבל ע"ז המלאכה אינו חייב עליו אדרבה מצווה ועומד בו ע"כ

שפיר קאמר התנא אבות מלאכות מ' חסר א' היינו עם מנוחה הם מ' מלאכות אבל לענין חיוב חטאת או מיתה הם חסר אחת, ולפי"ז שפיר סובר הירו' דגם וביום השביעי קאי אלמעלה תעשה מלאכה אבל איזה מלאכה יהי' לכם שבתון היינו המנוחה, דזה ג"כ נקרא מלאכה.

וע"ע בס' משא מדבר ים בלקוטים ד"נ: שם רש"י ב"ו צריך להוסיף וכת' ועשפ"ח דרך נראה כן לבנ"א, ובראב"ע כ' כי יש ב' שטעמו קודם כמו אך ביום הראשון תשבתו, ובספורנו כ' שהוא הרגע בלתי מתחלק. ואחי הרה"ג ר' שלמה זאב נ"י כ' די"ל דהכל נברא ברגע הסמוכה לשבת ונגמרת מיד בהכנסת השבת ומותר לכתחילה דהלכה כב"ה דמתירין עם השמש ע"ש ואף שבתשו' רפ"א סי' קנ"ט, וש"ת מהר"י מברונא סי' קכ"א אוסרין בקנין ע"ש שיחול בשבת שא"ה דכל עוד שלא נגמר הקנין יכול לחזור ונגמר הקנין בשבת משא"כ כאן ל"ש זה.

והאחרונים העירו מירושלמי פ"ז ה"ב מדמאי ופ' מפנין ה"א עומד אדם בע"ש ואומר ה"ז תרומה למחר, וזקיני ז"ל בשו"ת הרד"ד או"ח תנינא סי' כ"ה האריך מאד בזה. וע"ע בשו"ת תורת חסד סי' י"ג י"ד.

ושו"ת שערי דעה ח"א סי' א' ואב"נ או"ח סי' נ"א ובנין ציון החדשות סי' קל"ג, ועמק יהושע סי' ס'וכת"ס סי' מ"ו וש"ת מהרש"ם ח"ב סי' קנ"ז וירחון קול תורה שנה א' סי' ה' ול' ובהגהות אמרי כהן על שו"ת הרד"ד שם משארי הגאב"ד מאקאטוב שליט"א והרוצה יעיין בהציונים וימצא הרבה חדשות: ועי' בס' חדושי מהרא"ך ח"א על או"ח סי' רע"א.

ובהגדה זכרון נפלאות בקידוש. לאא"ז הגה"ק מסאכאטשיב ז"ל, דקשי' לי' דהול"ל ויכל ביום הששי כמו ששינו לתלמי המלך וכו' והקב"ה נכנס בו כחוט השערה, כאשר נגע בנקודת יום הז'.

ועי' בפ"ה מ"ה דאבות בדברים שנבראו ביה"ש וכ' במדרש שמואל דכל הדברים נבראו באופן שנשתלשלו בעולם אלו מאלו. אבל הדברים שחושב במשנה לא נשתלשל מהם כלל ומשונים מכל הנבראים בששת ימים ודמיון אומן שעושה ב' מלאכות משונות שמשלים הא' ומתחיל בב' וכן עשה הבו"ת בששת ימים עשה כל הדברים המשתלשלים זה מזה, ובביה"ש התחיל במלאכה אחרת שאין משתלשלים רק בעצמם עומדים ולא אחרים מהם ולא הם מאחרים ע"ש ומתחילין יום הששי שהוא מלאכה ראשונה שיהי' השתלשלות, ויכל ה' ביום השביעי הוי המלאכה אחרת מביה"ש כאשר נגע בנקודת יום השביעי: ועוד פרש"י באת שבת באת מנוחה, ולפי"ז ויכל ביום השביעי מלאכתו עם יום השביעי שהי' חסר מנוחה דכל הנבראים נבראו להוצא כחם אל הפועל ולא יניחו ולא ישקטו בתנועותיהם.

וכן יצורי חומר ואם הי' נשאר כן ל"ה באפשרות אשר יניחו בע"ח מתנועתם וכאשר הרכבה שלהם גורם שמוכרח להיות להם מנוח בשבת ברא הש"י מנוחה ונותן טבע ענין מנוחה שלא יהי' רצון והשתוקקות להוצא כחם אל הפועל בלי אשר ינוח וישקוט לזמנים

וזה"פ מה הי' חסר מנוחה אשר ל"ה בטבע הבריאה באת שבת באת מנוחה, ולא ששבת הי' העדר מלאכה רק בשבת נברא המנוחה ונצמח הענין מנוחה לכל הנבראים וכו'.

ועשו"ת כתב סיפר או"ח סי' מ"ה. ובדרוש אור החיים מהתפארת ישראל על משניות סוף נזיקין אות ג' ומהאריכות לא העתקתי: והובא במפול' מדרש למה לא נאמר ויהי ערב ויהי בקר בשבת מפני שנשים חייבות בקידוש היום דבר תורה, והוא פלאי.

וראיתי בס' אחד דיום שבת אינו יום פרטי לבדו רק הוא כללות וחיות כל השבוע וכמ"ש בזוה"ק כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין, ומש"ה לא כ' ויהי כו' להורות זה. ובברכות ד"כ: נשים חייבות בקידוש ד"ת דכ' זכור ושמור כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והק' בתוס' שביעות ד"כ: ניקוש להיפך כל שאינו בזכירה אינו בשמירה, ותי' דלחומרא מקשינן, וצ"ע לפמ"ש הפמ"ג בפתיחה כוללת ח"א אות י' דהא דלחומרא מקשינן רק מכח ספק ומשום דספיקא דאו' לחומרא ע"ש וא"כ להרמב"ם דספד"א מה"ת מותר א"כ נשים חייבות בקידוש רק מדרבנן, ובגמ' קאמר דמה"ת חייבות.

ורק להנ"ל דבשמירת שבת תלוי חיות כל השבוע, ושייך סברות הגמ' קידושין ל"ד במזוזה דל"ש לפטור נשים, משום דכתיב למען ירבו ימיכם ונשים ג"כ בעי חיי פ"ש ומיושב קו' התוס' דל"ש לומר ניקוש להיפך שיפטרו נשים משמירת שבת דבזה תלי' חיות כל השבוע ונצרך ג"כ לנשים. וז"פ המד' דמשו"ה לא כ' ויהי ערב כו' בשבת, דבשבת אין כאן ערב ובקר פרטי רק כולל חיות כל השבוע מכאן שנשים חייבות בקידוש מה"ת ואיתנייהן בשמירה דגם נשי בעי חיי: ובעיקר הדבר דלחומרא מקשינן רק מספק מפורש בתוס' ב"ק ד"ג ע"א ד"ה דומיא דהוי מדה בתורה ומהני אף להוציא ממון ע"ש ובפסקי תוס' ושטמ"ק וגנת וורדים כלל י"ג ובזכרוננו שהגר"י ענגעל ז"ל בס' לקח טוב האריך בזה ואינו תח"י, ובילדותי שמעתי קו' מאחי הרה"ג ר' שלמה זאב שליט"א מלאדז בסנהדרין ד"נ פ"ב ובת כהן כי תחל יכול אפי' חיללה שבת ת"ל לזנות, ואי נשים פטורות משמירת שבת לזנות למ"ל דלא מצווין כלל בשבת.

ומה הק' תוס' שבועות ניקוש להיפך, ומצאתי הקו' בשו"ת בית יצחק בחיו"ד בסוף הספר פ"ש, ונ"ל דקו' התוס' הי' למסקנא בסנהד' דשאני ב"כ דרבו בהן מצות יתירות. וכמ"ש רש"י תמורה ד"ד ע"ב ד"ה ה"ג דכהנים חייבים על לאו הנל"ע משום דרבו בהם מצות יתירות (ועי' בגו"ו כלל כ"ג, ואור חדש פסחים סוגי' דחזקי' בזה) ולכן הומ"ל דגם במ"ע שהזמ"ג נשי כהנות חייבות וא"ש קו' הבי"צ וכמובן.

וא"ש קו' הגר"צ האלבערי שטאט דאיך ב"כ בשריפה דילמא לאו אבי' לפמ"ש תוס' חולין י"א ב' ד"ה ליחוש דממיתה למיתה לא אזלי' בת"ר וכאן אף אי לאו ב"כ ג"כ חייבות מיתה (ועמ"ש בזה בפ' וישב ל"ח כ"ד) ורק התי' דמשכחת בקידשה ע"מ שיהי' כהנת וא"כ אי לאו אבי' ואינה כהנת לא חלין הקידושין והוי ממיתה לפטור ושפיר אזלינן בת"ר אך הקו' במקומה עומדת בגמ' סנהדרין הנ"ל יכול אפי' חיללה שבת כו' ועל חילול שבת הדק"ל דילמא לאו אבי' ואינה כהנית ומחויבת רק סקילה ולא אזלי' בת"ר דהוי ממיתה למיתה, אבל לפמ"ש דנשים פטורות משבת רק ב"כ חייבות א"כ אי לאו אבי' ל"ה ממיתה למיתה, ודו"ק כי כתבתי בקיצור: ויש להעיר ממ"ש האבודרהם ובעקדה פ'

בראשית טעם דנשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמא לפי שהן משועבדין לבעליהן ואולי בזמן חיוב המ"ע תצטרך לעשות מלאכה לבעלה.

והקשו האחרונים מכמה מקומות דאשה פטורה ממ"ע שהז"ג אפי' בשבת ויו"ט דליכא שיעבוד מלאכה לבעלה, ונ"ל דאטו בתולה ואלמנה דליכא שיעבוד בעל תתחייבה במ"ע שהז"ג, ודאי זה אינו ורק הכוונה כיון דמשועבדין פטרה תוה"ק ולא פלוג עשאו ופטורין כל סוג נשים ממ"ע שהז"ג, ולכן אף בשבת ויו"ט פטורין דלא פלוג וז"ב, ונמצא דמ"ע שאינה נוהגת כלל בחול אלא בשבת ולא משכחת כלל חיובה בזמן שמשועבדת לבעלה.

דא"י לעשות מלאכה בשבת, יש לדחות לאין הזמ"ג וכמובן א"כ על שמירת ש"ק שפיר י"ל דאין לפטרן משום הזמ"ג ודו"ק בזה, ויש לי בזה תשובה ארוכה מדודי הגאון ר' פנחס אלי' מייזליש ז"ל האבד"ק וויערושוב ע"ד החידוד אך אין מטרת החיבור על זה: ועי' שו"ת חת"ס או"ח סי' ק"נ שנסתפק אי נשים חייבות בלאו הבא מכלל עשה שהז"ג ע"ש ולפי האבודרהם מחויבות.

דטעמו שייך רק במצות שהחיוב לעשות אבל במצות שהחיוב שלא לעשות א"כ אף שתעשה מלאכת בעלה תוכל לקיים המצוה שלא לעשות, וכן ראיתי באמת בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' י"ד להג' מברעזאן ז"ל, אך פלא שלא הביאו מתוס' קידושין ל"ד א' ד"ה מעקה שכ' בעשה של יו"ט אין חייבות דהזמ"ג, אף דהוא בשוא"ת, ומצאתי עוד בפני יהושע ביצה ד"ל בגמ' ד"ה דהא.

שכ' ג"כ במ"ע שהזמ"ג בשוא"ת חייבות ע"ש ובצל"ח, וע"ע בשו"ת כתב סופר או"ח סי' נ"ג וע"ה שכ' במ"ע דרבנן שהזמ"ג יש חילוק בין משועבדין לאין משועבדין ע"ש, וע"ע בס' חמדת ישראל בקונטרס נר מצוה אות נ"ג מ"ש בענין זה ובאתי בכל זה רק להעיר: ג) ברא ערש"י ורמב"ן עי' שו"ת הר"ד אה"ע מזקיני הגאון המובהק מלאסק ז"ל בהקדמה הביא המדרש בשעה שאמר נעשה אדם נעשו מלאכים כתות כתות חסד אמר יברא כו' בשעה שהם מדיינים אמר ה' כבר נברא העולם, ותמוה דאחז"ל דהי' המלכה להורות דגדול ימלך בקטן ומה יועיל אם לא ישמע לו, וי"ל דכ' ויכל וישבות וכו' ונכפל כזה פעמים וי"ל למ"ש רמב"ן דתיבת ברא הוא יש מאין וכשאומן יגמור מלאכתו ושב בטל אין ראי' כי היום מקודש בעיניו דאולי גמר שאין לו עוד החמרים הנצרכים למלאכתו.

משא"כ הבוי"ת יש מאין החומר אין לא יכלה לעולם ואם שבת ע"כ דהיום קדוש בעיניו וזה"פ ויכל כו' אשר ברא פי' יש מאין וע"כ מורה על קדושת היום וז"פ לעשות דאף ביום השביעי נמצא זה החומר, וחזינן דמה שנברא יש מאין יותר חזק ממה שברא יש מיש דהרכבה נכרת בו יותר וזה"פ כשנמלך עם מלאכים הראה להם מדותיו הטובות וגמ"ח והבינו כי כח רוחני הוא כשכלים הנבדלים ע"כ חסד אמר יברא פי' יש מאין שהוא יותר שלם, ובראתם כחשים וכזבים שהוא מפאת מזגו אמת אמר אל יברא שאין ראוי לבריאת יש מאין, והבוי"ת הבין כי צדקו יחדיו ועשה האדם מגוף ונפש ועצת שניהם טובים עכ"ל בקיצור.

ודודי הגאון הגאבד"ק לאסק שליט"א כ' שם. דאי' בס' דהמלאכים שאמרו אל יברא הם היצה"ר שרודפים ומסיתים להראות שצדקו באמרם אל יברא ומוכן כי המלאכים שאמרו יברא הם חסייעים לאדם בעבודת ה' היינו היצ"ט ומלאכי רחמים, ורצון השי"ת שיהי' שני יצרים שיהי' בחירה, וזה בשעה שמדיינים עשה האדם להראות שנצרך לשניהם שיהי' בחירה ופח"ח.

ובס' גן יוסף עדן דוד בליקוטים הביא בשם החידושי הרי"מ ז"ל דהחילוק בין אדם למלאך הוא הבחירה דיש לאדם משא"כ במלאך, ובחירה הוא שיש ברירה על שני דרכים ואם גבי מלאכים ישנו ב' דעות אם לברא האדם או לא, א"כ הוי' ב' דרכים ובחירה אם לעשות כן או לא א"כ מחילא כבר נברא אום שהוא בעל בחירה.

ועי' בספר כנסת ישראל לאבי התפארת ישראל בקונ' הפלאה, דלקיים העולם בלומדי' תליא כמ"ש בישעי' ושמתי דברי בפוך ובצל ידי כסיתך לנטוע שמים וליסד הארץ, ובשבת ד"י דדיין שותף להקב"ה במעשה בראשית ובפ"א דאבות דעולם עומד על דין "שלום" אמת, ולז"כ תדשא הארץ דש"א ר"ת כן: שם אשר ברא אלקים.

ערמב"ן מענין ביאת משיח, ועשו"ת חתם סופר ח"ו סי' ס"א דהרמב"ן האריך לגלות קץ הכמוס ומרוב חשקו ותאותו לביאת משיח קירב חשבונו להיות קרוב לזמנו, וטעה טעות גדול במח"כ הרמה במ"ש דיהי' קי"ח שנים אחר ה' אלפים וכו' ותימה רבה כי שכח היום הולך אחר הלילה ויהי ערב ויהי בקר נמצא כי ת"ק שנים הראשונים של אלף הששי הם בבחי' לילה שהוא הערב של יום הששי של בריאה ואח"כ הי' בריאת החיות ואם נמתין עודעד אחר הנץ החמה לקיים כסאו כשמש נגדי והנץ הוא עשירית היום א"כ יהי' עכ"פ אחר תק"נ שנים לאלף הששי, אמנם נראה שאין שייך כשמש נגדי על התחלת התנוצצה אלא אח"כ ויהי' ג"ז סעד לרמז המקובל לנו אחרי נמכר גאולה תהיה לו עכ"ל.

ופי' בפירוש המלבי"ם סוף דניאל מ"ש מענין ביאת משיח, ועמ"ש בפ' וישלח (ל"ג ב') וע"ע באוה"ח פ' צו (ו' ב') ח"ש בזה: ד) ה' אלקים, פי' בס' סמיכות חכמים על ברכות דס"א מדוע בכל הפרשה כ' שתי שמות ה' אלקים מתחלת הפרשה אלה תולדות שו"א, פד והאדם ידע את חוה ע"ש אריכות גדול: ה) טרם.

רש"י עמדו על פתח קרקע, עי' מהרש"א חולין ד"ס א' מ"ש בדבריו: ז) וייצר ערש"י ב' יצירות כו' אבל בבהמה לא נכתב ביצירתה ב' יודין, עי' מהרש"א ברכות דס"א דב' יודין כאלו נכתב וי כמ"ש במגילה ד"י ב' גבי ויהי, ובדרך צחות כאלו נכתב וי צדיק וי רשע, וי מצדיק שהוא יוצרו, וי מרשע שהוא היצה"ר שנא' צופה רשע לצדיק ע"ש.

ובספר שמנה לחמו כ' עפמ"ש בזוה"ק דבבריאת כל ששת ימי המעשה כ' אלקים, ובשמים וארץ כ' ה' אלקים, משום דאין הקב"ה מייחד שמו שם הוי' על דבר הנפסד וכלה וכל הברואים כלים ומשו"ה לא כ' ה' משא"כ שמים וארץ דקיימים ועומדים, ולפי"ז ק' דהא גם האדם כלה ונפסד ולמה כ' וייצר ה' לכך כ' רש"י ב' יצירות א' לעוה"ז וא' לעוה"ב נמצא דל"ה דבר נפסד לכך ייחד ה' שם הוי' בבריאותו.

ובס' חות יאיר כ' בזה דבר נחמד לתרץ הגמ' סנהדרין ד"צ מנין שהקב"ה מחיה מתים ויודע עתידות א"ל הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה,, ודילמא וקם העם הזה וזנו, א"ל נקוט מיהא פלגא בידייכו, וק' דשאל ב' ולא השיב רק א' אידך מה תהי' עלה, ועוד מעיקרא יליף תרוויי' ואח"כ חזר דרק א' נשמע, ולהנ"ל י"ל דזה הי' השאלה, ב' שאלות בב"א דמנין לתה"מ הי' יכול לפשוט מדחזינן בכל הברואים לא כ' שם הוי' ובאדם כ' ע"כ דיש יצירה גם לתחה"מ, לכן שאלו מנ"ל ג"כ עתידות, וי"ל שאין הקב"ה יודע עתידות אם יחטא האדם, א"כ לעולם י"ל דאין מחיה מתים ומ"מ שפיר כ' הוי' באדם ויצירת אדם הי' שלא ימות, רק אחר החטא נגזר מיתה, והשיב כיון דעכ"פ מוכח מקרא דקם העם הזה וזנו דיודע עתידות ממילא ידע שעתידי אדם לחטוא ויגזור עליו מיתה, ממילא מוכח תחה"מ מקרא וייצר ה' שנאמר שם הוי' וא"ש דקאמר תרוויי' דבאמת תרתי ש"מ, וזה דבר חריף פ"ש בפ' בראשית ובהפטרות מטות, וע"ע בהקדמה לים התלמוד על ב"ק שתי' ג"כ גמ' הנ"ל עפ"י אופן זה פ"ש שדבריו מתוקים כדבש ומרוב האריכות לא העתקתי: והנה מרש"י הנ"ל יש תימה על המהרש"א שם שכ' דאע"ג דבהמה לית לה יצ"ט ולא ה"מ למיכתב וייצר בב' יודין מ"מ ויצר ביו"ד אחת הול"ל שיש לה יצה"ר ע"ש משמע דבהמה לא נכתב כלל יצירה, וק' הא כ' ויצר את חית השדה בפסוק י"ט.

ומצאתי כאוצר בלום על הפ"י דפוס ווילנא מהגאון ר"י פיק הקשה על מהרש"א מנדה דכ"ב ב' דנאמר יצירה בבהמה וצע"ג, ולפי"ז ע"כ הא דאי' שם בגמ' למה ל"נ יצירה בבהמה, היינו בב' יודין, וחוזר הרגשת המהרש"א דבהמה ל"ל יצ"ט ולא הוי מצי למיכתב בב' יודין: וי"ל לפמ"ש בס' איי הים ברכות סי' קל"ב דיצ"ט האמור כאן אינו על קיום המצות כשם שיצה"ר ל"ש בבהמה על העברת הציווי רק על מדות המגונות דמנשכא ובועתט וג"כ שייך במדות הגונות יצ"ט כמ"ש בעירובין ד"ק צניעות מחתול זריזות מנמלה כו' וכ"כ הרא"ם דגם בהמה יש לה ב' יצרים ע"ש, אולם ח"ש רש"י ב' יצירות באדם א' עוה"ז וא' עוה"ב בגמ' לא משמע כן וצ"ע, וע"ע באבות דר' אלעזר אבות פ"ג מט"ו: ועוד שמעתי לפרש בשם אא"ז הגה"ק ר' אלעזר הכהן ז"ל מסאכאטשוב, הא דויצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה, דיש עצם אחד ושמו ניסכא ואותו עצם אינו נרקב לעולם וממנו עתיד להצמח גוף בתחיית המתים, וערש"י מקץ (מ"א מ"ח) הנותן בתבואה מעפרו מעמיד התבואה שלא תרקב, משו"ה צבר מכל עפר לשמור אותו עצם שלא ירקוב.

משו"ה כ' כאן ה' אלקים כמ"ש ביום עשות ה"א ארץ ושמים יען דעומדת לעולם אבל בשאר נבראים כ' ויאמר אלקים אבל שם הוי' לא כ', דשם הוי' כ' רק על דבר שלא יהי' כלי' וכן כאן לעולם יתקיים משום דעצם ניסכא אינו נרקב לעולם: שם לנפש חיה ערש"י ותרגום לרוח ממללא, עי' מהרש"א גיטין נ"ו ב', שעונש טיטוס שיתוש נכנס בחוטמו בא לו לפי שחטא וחירף וגידף בדבורו שבא מכח הנשמה שבא דרך החוטם למוח כמ"ש התרגום כאן פ"ש.

ועי' בס' המדות להמגיד מדובנא שער הדעת פ"ט בשוירי המדות שם, שהביא זוה"ק בראשית ד"ה דקב"ה עבד עובדין ולא גמר ואמר בורא שמים, כי בשעת הבריאה

המציאם יש מאין, ועוד אתה שא ומקיים אותו הבריאה וע"ד גרגיר זרע הניתן בארץ וצומח והולך כן הנשמה סבה להמשיך החיים ממקור חיים, וזה ויהי האדם לנפ"ח דעלול לקבל חיים מאת המחיה חיים, וע"י אהל יעקב משפטים על מאמר וכי ימכור בתו לאמה, ובדברי הרמב"ן כאן ע"י בס' עבודת הבורא שער ב' נתיב א', ובדרשות מהר"י מיניץ דרוש ב', ובס' נחל נובע מאמר חשיבות האדם: שם ויפח רש"י עשאו מתחתונים ועליונים שלא יהי קנאה, וע"י בספר בכור שור להתבו"ש סנהדרין דל"ח אהא דאדה"ר בלשון ארמי סיפר, וצ"ב הטעם וי"ל ע"פ המדרש הנ"ל דעשה מעליונים ותחתונים של"י קנאה, היינו דאחז"ל בחגיגה דט"ז.

ו' דברים נא' בבנ"א ג' כמלאכים וג' כבהמה, אוכלים ושותים ופו"ר, ומתים, ויש בהם דעת והולכים בקומה זקופה ומספרים בלה"ק, וק' דקודם החטא דהי' חי לעולם במה יסולק הקנאה ולכן סיפר בלשון ארמי ולא בלה"ק שיהי' רק בשנים כמה"ש, ול' ארמי הוא החשוב מכל הלשונות חוץ מלה"ק, ואחר החטא שנגזר מיתה התחיל בלה"ק ע"ש.

וע"ע בשי"ת זכרון יצחק בח"ת בראשית אות י"ג, ובס' מים קדושים על זבחים דקט"ז ד"ה פתחו. וע"ע ברמב"ן בשער הגמול ובא"י הים שם סי' כ"ח: ח) מקדם רש"י במזרחו, ואונקלס ת' מלקדמין וכ"כ רמב"ן בשם ב"ר ובס' מיני תרגומא כ' בנדרים דל"ט ב' אי' ז' דברים נבראו קודם שנברא העולם ג"ע דכ' ויטע ה"א גן בעדן מקדם, וכ' המהרש"א ובתרגומו מלקדמין והוא קודם בריאת העולם ולא ניחא לי' בעדן מקדם במזרחו של עדן נטע הגן כפרש"י דא"כ הול"ל בקדם בבית"ל בלא מ"ם, וע"י תוס' בכורות דנ"ה ד"ה מטרא וב"ב דפ"ד.

ד"ה בצפרא: ט) ועין החיים בתוך הגן, רש"י באמצע וכ"ת אונקלס, וערמב"ן דעה"ד והחיים היו באמצע כו' כי אמצע הדק א"י בו אמתית הנקודה בלתי ה' לבד וע"י מיני תרגומא דהק' דהול"ל ועץ החיים ועה"ד בתוך הדק, ולמה הפסיק בתוך הגן אחר עה"ח (א) ויתכן דבפ"ט כ' ויצאת ה' היינו אמתית הנקודה ולפיכך בלתי אפשר לכלול גם עה"ד ורק סמוך לו נטעו אמנם כאשר נאסר לאכול בתוך הגן נשמע האיסור ממילא על שני האילנות דא"א לאדם לידע אמצע הדק וכל א' מהאילנות נקרא תוך עש"ה.

והרבינו בחיי כ' דעה"ח ועה"ד שניהן הי' אילן א' בשרשו רק שהענפים מצד זה הי' עצה"ח וענפים מצד השני הי' עצה"ד ועשו"ת מהרי"ט אה"ע סי' ח' הביא הנ"ל אבל הרא"ם כ' דמיותרא דלשון כ' כן אבל תוך כל שלא הי' בקצה לצד מחוצה נקרא תוך, וכ"כ הריב"ש סי' תי"א על פרש"י ומטה אהרן בתוך מטותם והביאותי לקמן בפ' קרח (י"ז כ"א) וע"ע בר"ש פ"ג מ"ה דתרומות בשם ירושלמי הל"ג נשמעה מן הדא מע"ש שבחפץ זה וכו' ובר"ש הק' מה מדמה מע"ש לאומר בתוכו דחשמע באמצע וסיים המקום: וע"י בציון ירושלים על ירושלמי שכ' עפמ"ש הרמב"ן תוך אמצע רחב וכו' ולא זכיתי להבין דשם באמת הקב"ה נטע ושוב הוי אמצעי הדק ממש, ולפי"ז בל' חז"ל במעשה ידי אדם ל"ה, בתוכו ממש אמצע הדק רק אמצע רחב, וא"כ גם בתוכו אינו מסוים המקום, ובזה מובן מה דרבנן פליגי ואמרו דלא קרא שם משום דס"ל אמצע רחב לא מקרי כ"כ מקום מסוים ואמצע הדק אין אדם יודע כ"א השי"ת, וע"י בכורות דכ"א ברש"י דתוך לאו דוקא וע"י מס' פרה פ"ג מ"י נבקעה ועמדה חוץ מגתה, וער"ם בשם

ספרי והשליך אל תוך שריפת הפרה ותיו"ט שם, ומשם ראי' דתוך אמצע הוי אבל לא אמצע ממש דאין ההבקעה מכוון באמצע ממש, ועיין ב"י או"ח סי' תע"ה בשם הריטב"א דכל שמניח הקטן בתוך הגדול אמצע קרי ל' ומשמע דתוך לאו אמצע הוא, וערמב"ם פ"ג ה"ב מפרה ומהרי"ט שהביא כ"מ פ"ד ה"ב מעבודת יו"כ בשם ר"י קורקוס, וחזה הוכיח דתוך לאו דוקא, ואני תמה דביומא דנ"ט רצו לומר דטהרו של מזבח היינו אמצע דוקא כדאמרי אינשי טהר והוה פלגא דיומא ואח"כ מסיק הש"ס דהוא גלויא דמזבח הרי דאמצע ל"ד, ובאמת כשיוכל להיות באמצע מזבח ובגילוי של מזבח ודאי עדיף ספי דמקיים שני הפירושים.

והרמב"ם פסק טהרו של מזבח דהיינו באמצע וגילוי פ"ש ועי' יומא דט"ו וזבחים דל"ח פלפול ג"כ הש"ס חזה וצ"ע שלא פריך בש"ס שם מהאי דחותה אילך ואילך, ועי' ריש ברכות דאמר כדאמרי אינשי טהר יומא דהיינו שיערב שמשו וידכו משום דכ' ובא השמש וע"כ היינו בערבית ועמ"ש לעיל בפסוק ו'.

וע"ע בשו"ת מים חיים בקונ' אוצרות חיים. ובריב"ש דפוס ווילנא מ"ש המגיה שם.

ועי' רביד הזהב שהביא מהרי"ט ח"ג סי' ג' בשם הראנ"ח דהי' נזהר בגט על תנאי מלומר אם לא אבוא תוך יב"ח יהי' גט דמשמע באמצע, ודחה דתוך הוי מהתחלה פד סופו חוץ יום ראשון ואחרון: ובכתבי אגדה שלי הבאתי לפרש הא דברכות דל"ד במקום שבעלי תשובה עומדים אין צ"ג יכולים לעמוד, דידוע מ"ש הרמב"ם שדרך ממוצע יותר נכון "ועץ החיים הוא בתוך הגן וזה רק לההולכים בדרך הישר אבל החטים עקלקלותם.

בתשובה צריכים לילך רק בקצה האחרון כמי מקל שנעקם עליך לנטותו עד קצה השני עד שתיישר אותו, וז"פ בב"ק ד"ס לעולם ילך אדם באמצע הדרך, ובשעת הסכנה בצדדי דרכים, בסכנה עלי' לילך בצד, ומשו"ה הצדיק הולך באמצע ובעל תשובה צריך לנטות אל קצה השני ומחילא הצדיק אין יכול לעמוד במקום שבע"ת עוחדים: יא) שם האחד פישון.

רש"י הוא נילוס. וכ' בס' אוצרות החיים שבא לתרץ דהול"ל שם הראשון כחו שדקדק רש"י בפ' ויהי ערב ויהי בקר יום אחד לכן כ' רש"י שזה הנהר הי' לו עוד שם אחד והוא נילוס, וא"ש הלשון שם הא' פישון כמו ושם הא' גרשום (יתרו י"ח ג') ושם א' אליעזר: (יב) אבן הבדלה, בס' תורת משה פ' משפטים כ' דר"ת "האי בעי די להוי חסידא לקיים מילי אבות ברכות נזיקין, ומרומז בפ' גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית (משלי כ"ח) גוזל אביו ואמו מילי דאבות ומנהגים, וחז"ל דרשוהו על הנהגה בלא ברכה (ברכות דל"ה ב') הרי חילי דברכות.

חבר לאיש משחת ר"ת מבעה שור חפירה תבערה. שור בור מבעה והבער, הנזיקין: (טו) אכל תאכל, עי' פ"ז ד"מ בעכו"ם שהי' לו ג' מאות גרבי יין של פ' שנה, ושתה ר' יוסי ונתרפא אמר ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים, וכ' במהרש"א לפי שיין זה שמור ע' שנים נתן למקום ברכה.

ועוי"ל שבתחלה כשברא ה' האדם והניחו בג"ע לא השליט אותו בפירות ג"ע רק שיהי' שומר ג"ע וכשנטרד מג"ע השליט האדם בכל ומסר הכל בידו וע"ז נתן ברכה שחסר

עולמו שמבחוץ לג"ע לאותן שהי' רק שומרים להיות להם עוה"ז לכל צרכם. והגרי"פ באוצר בלום הק' עליו דהא כ' מכל עץ הגן אכל תאכל, ות' היינו בשכר השמירה כדין פיעל בשעת מלאכה ולא אח"כ ע"ש.

ועמ"ש בפ' נח (ו' י"ב): (יז) מות תמות. ערמב"ן ובשו"ת חתם סופר ח"ו סי' ק"ר דברי רמב"ן מבוארים כי קטני אמונה אומרים אע"פ שהבורא סבה העולם, אבל אין העולם מחודש ולא נברא בחפצו אלא קדמת עולם כקדמותו ונצחיות עולם בנצחיות שלו וכשם שהנר סבה להצל ואין א' קדם לחבירו ולא נעשה הצל בחפץ הנר ורצונו אלא כ"מ שהנר דולק הצל עמו בזמן ומקום שוה, ה"נ הסבה עם המסובב, וכך הוא בטבע הענין, ומה שאנו רואים הפסד ההיות שבעוה"ז הם אומרים אין זה הפסד רק פרוז ההרכבה שהיסודות בעצמם לא נתחדשו ולא יפסדו, אך הרכבתם מתחדש מאלי' בטבע ומתפרד בהגיע זמנו באפס כחו ושוב יתחבר ויעשה ממנו צורה אחרת ושוב יתפרד ויופסד וילבש צורה אחרת וכן לעולם, ועלה של זית היום אפשר כי אחר מאות מהשנים יעשה אדם הגדול בענקים והאדם יתהפך לתפוח ולעשב השדה, ואפשר אוכל אדם פת לחם ואותו לחם הי' אבי אבי' לפני כמה דורות וכן הי' לעולם וכן יהי' עד עולם ולדבריהם יהי' אדם בן מות מעולם ואכילתו צריך להשלים הניתוך ממנו וקשה מאד לצייר ענין מיתה של אדם וכל ענין אדה"ר אין לו מובן כי לא תמצא ראשין ולא אחרון, אך המאמינים בחידוש העולם ברצין וחפץ המהוה כל ההיות כולם אין ההרכבה גורם פירוד והפסד ומי שהמציא מאין היסוד הפשוט ומקיימו בחפצו כאשר גזר עליו כל ימות העולם הוא אשר הרכיבם בחפצו וגזר על ההרכבה שתעמוד לעד לעולם בלי שום פירוד והפסד ולא הי' צריך לאכול להשלים מה שניתך ממנו כי לא יתך ממנו נתך אך האכילה הי' לתענוג ול"ה לחם חן הארץ כ"א רוחניות כמו המן במדבר והי' נבלע באבריהם אך אכילת פרי עה"ד גרמה לו חולשת הרכבה וממילא צריך להשלים חקו וחסרונו ע"י זיעת אפך תאכל לחם מן הארץ וכיון שהשלמת לתוכו ע"י ארציית א"כ ממילא עפר אתה ואל עפר תשוב עד דבלה בעפרא ויחזור ויחיה כמו שהי' קודם החטא ואז יאכל וחי לעולם שכולו טוב עכ"ל: ועי' ס' יסוד האמונה והובא בס' מגן אבות על אבות סופ"ד דק' הל' הילודים למות והמתים להחיות, אמאי לא יאמר החיים למות, רק דק' דכ' מות תמות הא הי' חי אח"כ תתק"ל שנים, ובגמ' אי' שהאריך לו יומו של הקב"ה אלף שנה, וי"ל עפמ"ש בתויו"ט ולאן אתה הולך ולא אמר לאן אתה תלך, כי האדם בכל רגע ורגע הולך אל בית עולמו ומתקרבת מיתתו מיום הולדו, וז"ש בקהלת ויום המות מיום הולדו תיכף מיום הולדו מתחיל יום המות, א"כ קודם החטא היו השעות נקראים חיים דל"ה מעותד למיתה, רק אח"כ התחיל למות, וזה"פ מות תמות תיכף ביום אכלך, ול"ש לומר החיים למות דלא שייך תואר חיים מאחר שבכל רגע מתים אלא הילודים למות תיכף כשנולדו מעותדים למיתה: יח) עזר כנגדו, רש"י זכה עזר ל"ז כנגדו להלחם.

עי' בפרקי דר"א פי"ב א"ת כנגדו אלא לנגדו אם זכה תהי' לו עזר. ואם לאו לנגדו להלחם וע"ש בהפירוש דדרשו כנגדו מלשון נגידה ומלקות, וא"כ איך יפרש תחלת הפסוק שהם תרתי דסתרי.

לכן דרשו שבתחלת מדבר אם זכה ולבסוף אם לא זכה, ולדעתי שט"ס ברש"י שם מלת כנגדו וצ"ל לנגדו והוא ממש כצורתו לקוח מפרקי דר"א אות באות ובזה סרה קו' המזרחי עכ"ל: ובס' חות יאיר כ' דיל"ד איך יתהפך בנושא א' מהיפך אל היפך, וי"ל דאדם נברא מד' יסודות ואש מתנגד עם מים, וטבע אש מביא אדם לזריזות ומים גורם עצלות המשכיל יודע להשתמש לצורך גבוה כמו בשחר לקום בזריזות, ואל ישיאך היצה"ר להנטותך מדרך הישר להשתמש ביסוד מים להיות עצל בדבר, והרשעים מהפכין הסדר, וז"ש אעשה שני הפכים בנושא א' אש ומים עזר או כנגדו אם זכה להשתמש על סדר נכון עזר הוא לו.

לא זכה ומשתמש בהם להיפך הם כנגדו שטובה הי' לו אלו לא נתתי לו רק יסוד א', וז"ש טובים השנים, ב' יסודות מן האחד אם הי' רק יסוד א', רק באופן אם יש שכר טוב בעמלו שמשתמש בהם לצורך גבוה עיין שם בדברים נעימים: ובכתבי אגדה שלי כתבתי דהפשט פשוט דכל דבר צריך התנגדות כמ"ש העולם התחרות עושה מסחר, ומלאכים שאין להם יצה"ר לא נברא העולם בשבילם רק בשביל ישראל, וזה"פ אעשה לו עזר כנגדו ע"י הכנגדו יהי' עזר אם יזכה לנצח הכנגדו, וכמ"ש בח"ס בתורת חשה פ' חיי שרה (כ"ד נ') לא נוכל דבר אליך רע או טוב, דאם האיש נדבן ופזרן אם גם האשה תפזר אזי יפסידו רכושם לכן צריכה היא לקמץ, ונהפוך הוא אם הבעל מקמץ צריכה האשה לפזר קצת, וז"פ אעשה לו עזר כנגדו במה שהיא כנגדו בתהליכתה זה היא לו לעזר ולהועיל, לכן ירא לבן לדבר על רבקה על רבקה טוב כי אולי לפי מדותיו של יצחק לרע יחשב לו, וזה לא נוכל דבר אליך מטוב או רע ע"ש.

ועי' מהר"ם שיף גיטין ד"צ באריכות, ובספר שמע שלמה כ' פרש"י אעשה עזר שתהי' נגוד לו אם תזוח דעתו כו' ותמוהין דבריו מלקמן (ג' כ"ב) הן האדם הי' כאחד ממנו כ' הרי הוא יחיד בתחתונים וקרוב להטעות הבריות לומר אני אלוקי, האיך יטעה והאמרת לעיל שאם תזוח דעתו עליו יאמרו לו אם היית אלוקי היית א' ולא ב' וצ"ע ועי' מהרש"א יבמות דס"ג א' בדברי רש"י ורא"ם כאן: ובשו"ת הרשב"א ח"א סי' ס' כ' הוקשה לי הכ' לא טוב כו' נר' כאלו הי' המלכה בבריאה, ונתעוררתי עתה מפני שראיתי בזה הפ' א"ר אבוהו כו' עד מתחלה במחשבה לבראות ב' ולבסוף נברא א', וראה ה' שאין יצירת האדם על הטוב שבשלימות, ולקח א' מצלעותיו ויבן לאשה, וזה כמשפט אחד מן נבראים ית' מחסרונם עלוי רב, ויודע אני שיש לרבותינו דברים אחרים כיוצא בזה, ודבש וחלב תחת לשונך ואתה צריך למתקם אלינו.

תשובה, תחלת אני אומר כי פרשיות מעשי בראשית נכתבו דרך כלל ופרט תחלה כלל הכ' את הכל וסדר כל המעשים כחו שעמדו לבסוף ואח"כ נכתבו דרך פרט שתחלה כ' בבריאת יום הג' ויאמר אלקים תדשא הארץ ושא. ותוצא הארץ דשא כו' ובפרט שלאחר מנין הימים פרט הכ' כיצד יצאו וצמחו דכ' וכל שיח השדה טרם יהי' בארץ וכ' עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר, וכן בבריאות אדם וחזה כ' ביום ו' ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים כו' ובפרשיות שלאחר מנין הימים פרט יצירתו כיצד ומה הי' הסבה בבריאות הנקבה, ומעתה נשוב ונראה כי ח"ש לא טוב היות האדם לבדו לא נא' אחר בריאת האדם אלא בתחלה עלה במחשבה שאין טוב האדם לבדו כלו' היות'

יחידי בעולם השפל מכיר ועובר קיים כשכלים הנפרדים או אם תרצה כגלגלים אלא כך חייבה החכמה להיות האדם מין ואישי מתרבים הווים ונפסדים ככל הנבראים השפלים, ומחשבת השי"ת עמקו מי ידעם.

ומ"ש אעשה לו עזר כנגדו ר"ל שהוא מוליד כמונו שאין הנולד ממי שאינו מינו כנגדו וכיוצא בו והוא שכ' ולאדם לא מצא עזר כנגדו שאדם אדם על מהותו כל הנבראים השפלים וטבעם ולא מצא טבע נאות לטבעו ולהוליד ממנו בטל שכל כמותו, ומ"ש ולאדם לא מצא עזר כנגדו פי' ולאדם לא מצא לעצמו עזר מכולם להוליד כמותו וכאלו אמר ולעצמו לא מצא עזר כנגדו, או אם תרצה פי' ולהעמיד מין האדם לא מצא עזר כנגדו, ואח"כ שב לבאר בריאת האשה וכי לקח אחת מצלעותיו.

ובנאה לאשה. ואין כאן המלכה ורצון מחודש.

ומה שראית בדרשת חז"ל במחשבת שנים ובריאת א'. לא כמו שאתה סובר שתחלה עלה במחשבה להיותם ב', ואח"כ לא ברא רק א' ואח"כ חזר וראה כי טובה המחשבה, חלילה להשי"ת מאלה, וסתירת זה מבוארת התחלת העיון, כ"ש שבפי' ר' אבוהו כ' זו"נ בראם וכ' בראותו אלא תחלה כו' אלא אגיד לך בו ב' ענינים ושניהם אמתים לענ"ד.

דע כי דברי הכתובים ודברי האגדות דרך רמוזים וציורים גשמיים לצייר הענין בנפשות וכדי להעיר כי ברא הכל בהשגחתו על תכלית השלימות כנה הדברים לדבר מכוון במחשבה ובהתבוננות החכמה איך יעמדו על השלימות וכן תמצא לרז"ל באגדות ח"ב, ואחר כי בהיות האדם כאלה הי' אחר מחשבה והתבוננות, ושהי' המחשבה לבראות ב' כלו' זה לעצמו וזה לעצמו ולהיותם עומדים לעצמם בלי שיקבל זה מזה ושלא יולידו זה חזה, כי צורת הזו"נ לענין כשמש וירח ואח"כ חייבה החכמה שאינו טוב להיות האדם שהוא העיקר ביצירה לבדו.

אלא להיות הוא פועל והנקבה ככלי ועזר בו בפעולותי' והוא בענין המחשבה והחשבה כחמה ולבנה ושאר רז"ל שאחרה לבנה רבש"ע א"א לב' מלכים להשתמש בכתר א' ואמר ה' לכי והמעטי עצמך שהיא אינה אלי' ככלי להיות השמש פועל בה והיא מקבלת ממנו, והוא שנרמזו ליוסף בחלומו יעקב ורחל לשמש וירח שהם כמותם בלי ספק, ודי לאיש שכמוך במעט רמז, וז"ש ר' אבוהו כי הכ' שאמר זו"נ בראם הוא במחשבה לבראות ב' זה לעצמו וזה לעצמו, ואח"כ לא נבראו במעשה אלא א' שהוא הזכר ואין הנקבה נחשבת בכריאה שאינה אלא בדבר הטפל לעיקר וליקח ממנו ולצורך חשמישו והוא שקראוהו רז"ל זנב, כענין לראש ולא לזנב, עם היותה זנב באמת ונבנית ממנו.

עי"ל בתחלה עלה במחשבה לברוא ב' כעין יצירת שאר בע"ח שנברא הזכר בפ"ע והנקבה בפ"ע ואח"כ לא נברא רק א' לומר שתהי' אשה לקוחה מגופו ומצלעותיו להיותה כא' מאבריו ולהשתוקק בתועלת בעלה ובעל משתוקק לתועלתה, והוא שכ' עצם מעצמי ובשר מבשרי ע"כ יעזוב כו' ר"ל ע"כ נבראת עצם מעצמי להיות הדבקות בהם אמת וחזק יותר מדביקת הבן לאביו ואמו שהוא מגופם, כי זה יותר דבר שנלקח חלק ממש מאברי' וכבר קדם לפי' זה הרב ר' אברהם בס' בעלי הנפש והוא נכון ומ"מ לא נחשב אדם וחזה בכריאה רק אחד עכ"ל: ובשו"ת בשמים ראש סי' רכ"ט שאלתני באגדה

תחלה עלה במחשבה לבראות ב' כו' וכי ח"ו המלכה לפני ה' במחשבה ב' וברא א' וחזר ועשה ב'.

תשובה.

לא ידעתי תימה כי אין כאן המלכה כי כבר במחשבה היה שיהי' ב', כאשר נעשה לבסוף, ואין אמירת לא טוב היות אדם לבדו עצה חדשה אלא לפי שנברא יחידי, ואח"כ לוקחה זאת מצלועויו, אומר הקרא בלשון כאלו עכשיו נתייעץ כן עכ"ל: (יט) נפש חיה הוא שמו. ערש"י.

ועי' בינה לעתים דרוש י"א ול"ה דברים נעימים בזה. ועמש"ל (ב' ז') (בזה: כב) ויבן ה' את הצלע, עי' בהקדמה לטור אה"ע הטעם שכל הברואים נבראו שנים, ואדם יחידי, ויקח אחת מצלעותיו לאשה, הוא כמ"ש הראב"ד בס' הנפש שזהו לטובת האדם.

שבהמות יען שנבראו שנים לכן אין הנקבות מיוחדות לזכרים, ואינן עומדות לשמשו אבל האדם מפני שהאשה נעשית מאחת מזרועותיו היא מיוחדת לו והיא לו לעזר, וזש"ה לא טוב היות האדם לבדו. פי' שלא טוב שיהיה האדם והאשה כל אחד לבדו כשאר בהמות רק אעשה לו שיהי' לו עזר כנגדו שתעמוד יומם ולילה.

וע"כ יעזוב איש וגו' יען כי היא א' מאברי' עכ"ל בקיצור: ועי' בס' תולדות אדם מהגאון ר' זלמן מווילנא פי"ב, שהביא מחז"ל בנדה דמ"ה ב' ויבן וגו' בינה יתירה נתן לאשה יותר מבאיש ע"ש, ופלא ליחס זאת לאשה יותר מאנשים, ועוד אחר שמינו כמה חסרונות בנשים מביא שיש בהם בינה יתירה הלא דבר הוא, ורק ידוע כי ההתחלה והשורש אף שהוא קטן בכמותו רב הוא באיכותו וטעות שנפל בהתחלה הוא גדול מאד אח"כ, עד"מ, הלמודים העמוקים מחשבון והנדסה אשר ע"י נדע מהלך השמש וירח וכוכבים כולם דבוקים זב"ז כשלשלת כמו ב' פעמים ב' הוא ד' ואם יקרה טעות לאמר שהוא ה', יותר שיהיה חרוץ להרכיב הרכבות בשכלו העחוק ירבה ויפרוץ הטעות עד למעלה ראש, ועתה יתכן שבתחלה מונה החסרונות שיש לנשים ואח"כ מביא החסרון היותר גדול כי נשים דעתן קלות ר"ל המושכלות הראשונות שלהם אינן על מכונם שהן קלים להתפתות ולטעות בהן, ובינה יתירה נתן להם שיש להם כח להעמיק בחזודי הרכבות וזה חסרון גדול, והוא מליצה יפה להראות כי החזוד רק טוב באמצעית שכל הפשוט והישר ע"ש: וגם י"ל לפמ"ש הרמב"ם בפ"י המשניות שם ושני הנקבה לעונת נדרים פחות משני הזכר להיות חיה קצרים מחיי האיש ברוב, ועי' ג"כ בראב"ע אמור (כ"א ב') על לאמו ולאביו יטמא הא דהזכיר אמו קודם לאב כי הזכר חי יותר מהנקבה ברוב.

ועי' בשבת דל"ב בהא דעל ג' דברים נשים מתות בשעת לידתן ע"ש, והראשונים כ' מה שבתחלה חיו הרבה שנים ואח"כ ימי שנותינו ע' שנה. לפי ששכל אנושי קצר מהשיג כל דבר ורק במשך הזמן יגיע להבין, והראשונים הי' להם קשה להבין הדברים החדשים ונפלאים שיש בעולם לכך האריכו ימים להשלים בזמן מה שקצרו בשכל, אבל אחרונים שיש להם דרך מסולל די בשנים מועטים.

ואשה ששנותי' קצרים מאיש כנ"ל ע"כ צריכים בינה יתירה להשלים תמורת הזמן וא"ש. ועי' גם כן בדברי שאול מ"ת: (כו) עצם מעצמי.

הענין י"ל דרוב קטטות ומחלוקת בין איש לאשתו מקיר גאווה והתנשאות כל א' חושב שמיוחס יותר ממשפחת כנגדי, וע"כ נברא אדם יחידי וממנו נברא האשה שלא יתקוטטו, ולכן עצה שישכח כל א' יחוסו ואז יהי בשלום, וז"ש זאת הפטם אין לאשתי יחוס יותר ממני כי היא עצם מעצמי ובשר מבשרי ולזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה, אבל כ"ז לא יהי רק הפעם אבל לעולמים יקח אשה ממשפחה אחרת, ופן יתרבה מחלוקת העצה שיעזב איש את אביו ואת אמו.

ישכח היחוס וכן היא, ואז יהי ודבק באשתו בשלום ואהבה ויהיו לבשר אחד, וז"פ שמח תשמח רעים אהובים כשמחך יצירך בג"ע מקדם כמו באדה"ר שלא הי' מקום למחלוקת. וזה"פ מצא אשה מצא טוב, אשה פחותה מאיש מספר ה', אם מצא אשה שפחותה ממנו זה טוב.

ומוצא אני מר ממות את האשה (קהלת ז) האשה בה"א ודומה לבעלה זה מר ממות ואשה בכל אלה לא מצאתי אם היא יתר מספר שי"ב ועולית יותר מאיש זה רעה חולי מאד, וזה לא מצאתי: והנה יפלא על החכם מכל אדם, שאמר דמצא האשה מר ממות וכי טעם טעם מיתה: רק י"ל דאיתא ביומא דפ"ו א'.

ג' חלקי כפרה ותשובה הוא עם כל א'. עבר על עשה אינו זו משם עד שמוחלין לו.

ל"ת השיבה תולה ויוה"כ מכפר, כריתות ומיתות ב"ד יסורין ממרקיין, וחילול השם רק מיתה ממרקת, וא"כ מי שלא שב אף יוה"כ ויסורין ומיתה אין מצילין אותו, אבל אשה רעה אחז"ל בעירובין דמ"א, ג' אין רואים פני גיהנם דקדוקי עניות חולי מעים והרשות, וי"א אף אשה רעה, הרי מה שלא יוכל להשיג אף ע"י מיתה ישיג ע"י אשה רעה: וזה י"ל הפשט באיכה (א' י"ד) נתנני ה' בידי לא אוכל קים.

ואחז"ל יבמות דס"ג ב' אר"ח זה אשה רעה וכתובתה מרובה, ואי' במדרש אעשה לו עזר במה עזרתו מביא חיטין לכוסם פשתן ליבש נמצאת מאירה עיני' "ומעמידתו על רגליו". ובסנהדרין דק"י, ואת היקום זה ממונו של אדם שמעמידין אותו על רגליו, הרי ב' דברים מעמידין על רגליו אשה טובה וחמון, ואשה רעה תמיד חסר לו הב' דברים.

וז"פ נתנני ה' בידי לא אוכל קום זה אשה רעה וכתובתה מרובה שחסר ב' דברים: ותורה נקראת אשה כשלמד, וקודם נקראת ארוסה, וזה תורה צוה לנו משה פי' בעת הציווי רק מאורסת לכן כל הלומד בפני ע"ה כאלו בעל ארוסתו בפניו שקודם שלמדה ארוסה, וכמו באשה זכה עור ל"ז כנגדו, כן תורה זכה נעשה כסם חיים.

ל"ו כסם מות וכחו מי שאין לו אשה לא נקרא אדם ביבמות ס"ג כן בתורה, וז"פ ודאשתמש בתנא חלף כי האיש מחויב ליתן חזונות לאשתו ולא היא, ואם משתמש בתנא תחליף מנהג העולם: ובסנהדרין דכ"ב א' אי' קשה זווגו של אדם כקריעת ים סוף, ותמוה מה שייך קשה לפני השי"ת. אך י"ל כמ"ש במדרש בקריעת י"ס טען עוזא הללו עובדי ע"ז והללו עע"ז כו' וכן בזווג יש אנשים המדברים לשה"ר על כל צד, על החתן או על הכלה או על המחותנים, וזה קשה מאד לפני ה' כמו שהי' קשה לו טענת עוזא.

וז"פ מדרש פליאה הים ראה יינם מה ראה ברייתא דר' ישמעאל, דתנא דב"ר ישמעאל אמר בכתובות ד"ה ב'. מפני מה כל האוזן קשה ואליה רכה, שאם ישמע דבר שאינו הגון

יכוף האלי' לאזנו שלא ישמע וכן הים ראה ברייתא דר"י שצריך לאטום אזנו שלא ישמע דבר שאינו הגון, והגם שראה הקטרוג הנ"ל וינס ולא שמע להקטרוג ונתבקע הים: כג) רש"י לא נתקררה דעתו עד שבא על חוה.

ע"י בס' דברי דוד מהטו"ז, דהק' המפו' איך בא על בהמה שהרי נצטוה על עריות ובהמה בכלל, וזה טעות דאיתא בסנהדרין דל"ח ב' שעה שביעית נזדוגה לו חוה כו' תשיעית נצטוה, הרי דהציווי על חצות שלו הי' אחר זיווג חוה, ודבר זה שבא על בהמה וחי' היה לפני זיווג חוה ע"ש מבואר מדבריו דאדה"ר לא קיים מצות ב"נ טרם נצטוה עליהם.

וע"י בס' בית האוצר מערכת א' אות ט"ז שהאריך בענין אדה"ר אי קיים התורה עד שלא ניתנה, וכן משמע עירובין די"ח ב' דאדם פירש מאשתו לפי שהי' בנידוי פ"ש וע"י בפדר"א פ"כ דשמר שבת ע"ש ופי' בב"ר פט"ז עה"כ ויניחהו נתן לו חצות שבת, אולם מהגמ' סנהדרין הנ"ל אין ראי' דלא קיים מצות התורה עד שלא ניתנה די"ל דרק כ"ז שלא קיבל גם מצות ב"נ ולא הי' עדיין ענין קבלת מצותיו ית' כלל הוא שלא קיים את המצות, משא"כ אחר שקיבל ז' מצות ב"נ ונכנס בגדר קיום ציווי השי"ת אז קיים גם הציוויים אשר עתידים ישראל לקיים: שם כי מאיש לקחה רש"י מכאן שנברא העולם בלה"ק, ע"י רמב"ן תשא (ל' י"ג) עה"פ בשקל הקדש שהביא חו"נ דנקרא לה"ק שלא ימצאו בו שמות לאברי המשגל רק בכנוי.

והוא דחה דהו"ל לקרות לשון נקיה, אלא מפני שדברי תורה ונביאות וכל דברי קדושה בלשון ההוא נאמרו וכן מלאכי' וצבאי' לכלם בלשון ההוא ע"ש. וע"י בס' מיני תרגימא הביא ס' מסרת המסרת בלוחות שניות בהמין הז' האריך בענין לה"ק ע"ש ולא ראה המו"נ ורמב"ן הנ"ל.

וע"י בעטרת זקנים או"ח סי' תל"ד אות ג' דתרגום אינו בכלל לה"ק ומקרי לשון טהור פ"ש, וע"ע באגרת הטיול לאחי המהר"ל מפראג אות ל' מ"ש בזה: כד) ודבק באשתו. הראב"ן ריש כתובות הביא דארוסה לא חקרי אשתו, וז"ש ואסר לנו את הארוסות.

וע"י ברביד הזהב תמה מפ' ויצא (כ"ט כ"א) הבה את אשתי, ומפ' תצא בנערה המאורסה כ' אשר עינה את אשת רעהו. וע"י ברשב"ץ ח"ב סי' רכ"א הביא ראי' מזה בגט ארוסה שכ' אנת אנתתי, וע' בתרומת הדשן סי' רכ"ט ובאה"ע ר"ם נ"ה ומ"ש בפ' ויצא ע"ש: כה) ולא יתבוששו, ערש"י, ובדברי האלשיך כאן.

ע"י בס' אמרי הצבי על ב"ק דצ"א ב' אית ל"ח בזה: ג) לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו. רש"י הוסיפה על הציווי לפיכך באה לידי גרעון הוא שנ' (משלי ל') אל תוסיף על דבריו, ובסנהדרין דכ"ט אין טוענין למסית מנחש דהרבה טענות הי' לו לטעון ולא טען, ומפני מה לא טען הקב"ה לפי שלא טען הוא, ומה הול"ל דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעין, מנין שכל המוסיף גורע שנא' לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו, וע"י כלי יקר שהק' דאם חוה הוסיפה נגיעה וא"כ איך נתפתתה כשם שאין מיתה בנגיעה כך באכילה הא היא ידעה האמת, וכ' דהיא לא שמעה מה' רק אדם אמר לה והוסיף לה נגיעה כד שלא תבא לידי אכילה, והי' סברה שהכל מפי הגבירה ע"ש, וכ"כ בתורת חיים סנהדרין.

ובמח"כ נטלם מהם דמפורש הוא באבות דר"נ פ"א דאדה"ר הוסיף נגיעה וע"ש בבנין יהושע, ובס' זרע יצחק על משניות פ"א מי"ז מאבות, ובנח"ק, וביש סדר למשנה על משניות שם: ועי' מהרש"א סוטה ד"ט ב' שהביא רש"י שהנחש נתכוון שימות אדם שיאכל הוא תחלה וישא את חוה, וקשה דהא משמע שהסית חוה לאכול ממנו וא"כ גם היא תמות וי"ל דציווי לאדם שלא יאכל הי' קודם שנבראת האשה, ומיהו גם חוה נצטוות שהרי נענשה, ואדם הוסיף נגיעה כמ"ש באדר"נ והנחש יעץ עצמו דאת אדם לא יוכל להכשיל שהוא יודע האמת דמותר בנגיפה והי' סבר כיון דלא נבראת חוה בשעת הציווי אף אם תאכל לא תמות, אלא לפי סברת אדם וחוה שגם היא בכלל הציווי אחר הנחש להטעות ודחף לחוה ולא תמות בנגיעה ותאכל ג"כ ואחר שתאכל ולא תמות גם אדם יטעה שאין ממש בציווי ה' דלפי סברתו גם האשה בכלל והרי לא מתה ויאכל הוא וימות ואז ישא לחוה ופח"ח.

ובהקדמה לס' ים התלמיד על ב"ק אות י"א כ' דבר חידוד על קו' הנ"ל דאם חוה ידעה דמותר בנגיעה האיך השיאה הנחש, וגם הנגיעה הי' באונס, ואונס רחמנא פטרה, רק דאי' בברכות דל"ה כל הנהנה בלא ברכה מעל. וזאת הי' טעות חוה דאף דלא הזהיר על הנגיעה מ"מ כל המאכלים הם קדשי שמים רק דהתירה התורה לאחר ברכה אבל בעה"ד דלא תאכל ממנו שוב הוי קדשים ואסור אפי' בנגיעה, ובקידושין דמ"ג אמרי' אפי' ישלד"ע מ"מ זה נהנה וזה מתחייב לא אמרי', והק' שם בתד"ה שלא, ממעילה דשליח נהנה ומשלחו חייב ובמעילה לכ"ע ישלד"ע.

ותי' דבמעילה חייב על ההגבהה ולא על אכילה, וא"ש דאמר מנין כל המוסיף גורע וכו' ואין הפי' כרש"י כשם שאין מיתה בנגיעה כו' דעיקר חסר מן הספר אלא ה"פ כיון דסברה דנגיעה אסור דקדשים הם ושוב ישלד"ע והמשלח הנחש חייב, דאי לא הי' אסור רק אכילה לכ"ע אין שלד"ע ולא הוה חוה אוכלת, אבל כשסברה שנגיעה אסור וחייב על הגבהה וישלד"ע וא"כ בזה שהוסיפה גרעה וא"ש דאמר אדם היא נתנה לי מן העץ ואוכל וק' האם בשביל זה היה מותר לעבור אציווי השי"ת רק להנ"ל א"ש דאין מועל אחר מועל בקדשים ואין בו איסור.

וא"ש נמי דכ' ותקח מפריו ותאכל דלא רצתה לאכול במחובר דאז לא יהי' הגבהה ותתחייבת דנהנת אבל כשתלשה כבר הי' מעילה ופטורה על אכילה דישלד"ע במעילה: ובש"ך חו"מ סי' ל"ב סק"ג הק' הא אף דאשלד"ע מ"מ בדיני שמים חייב המשלח וא"כ הנחש שנידן בדיני שמים מה הי' מועיל לו הטענה דברי הרב כו' ובמשל"מ פ"ב ה"ג מרוצח כ' דאף דישלד"ע מ"מ זה נהנה וזה מתחייב לא אמרי', וא"כ ה"נ דחוה אכלה הנחש פטור מד"ש: ובמד"ר אי' בשעה שאמר ה' על גחונך תלך, ירדו מלה"ש וקצצו ידיו ורגליו וכו' וקשה הלשון בשעה דמשמע שמיד נחרץ משפטו ומהנפק"מ, ועוד איתא שם שנידן בסנהדרין וג"כ תמוה דלמה לא דן לנחש ה' בעצמו.

וכ' בערבי נחל בדרוש ב' לשה"ג, ע"פ קו' הש"ך הנ"ל דבדין שמים המשלח חייב, ול"ה טענתו טענה דברי הרב כו', וי"ל דזה ברור הא דאשכחן בכמה דוכתי דחמור ד"ש מדיני אדם, ז"ד במשפט הנעשה בפני ב"ד שלמעלה. אבל ה' בעצמו שהוא רחום וחנון אינו דן כחומר ד"ש.

ואע"ג דד"ש נמי הוא מאמר פיו שנותן לב"ד שלמעלה כח לשפוט אבל מ"מ משפט היוצא מאתו ית' דן כקולי בני אדם, ואדרבה איפוך נמי היכי דיש חומר בד"א מד"ש דן כקולי ד"ש, וז"פ משפטי ה' אמת צדקו יחדיו שני הצדקות ביחד צדקות ד"א וצדקות ד"ש. וא"ש דגמ' סנהדרין ס"ל כיון דכ' ויאמר ה' אלקים אל הנחש.

משמע שה' בעצמו היה דן ושפיר היה יכול הנחש לטעון דברי הרב כו' אע"ג דלד"ש ל"מ זה. מ"מ במשפט של הקב"ה בעצמו לא יחמור כמו בד"א.

אבל המדרש בא ליישב קו' הגמ' אמאי לא ניצל הנחש בטענה דברי הרב כו'. ואמר המד' שנידן בסנהדרין.

ממילא דנו אותו בד"ש ול"מ דברי הרב: אכן הפני יהושע בקידושין כ' דהא דבשליחות לד"ע השליח חייב בד"א והמשלח בד"ש אין הפשט ששניהם חייבים זה בד"א וזה בד"ש, רק הכוונה או זה או זה, ואם קיבל השליח עונשו בד"א פטור המשלח ביד"ש, וא"כ קשה נהי דדנו הנחש בסנהד' ודנוהו בד"ש.

מ"מ הרי אח"כ קילל ה' לאדם וחווה ואחר שהם קיבלו עונשם יפטור הנחש, לזה אמר המדרש דמיד כשקילל לנחש מיד נענש הנחש. ול"ק איפכא למה נענשו אדם וחווה אחר שקיבל הנחש עונשו לפמ"ש הפנ"י הנ"ל.

אך ז"א דהכל מודים באומר לשלוחו צא אכול חלב ששליח חייב דנהנה. וא"ש הכל.

ועמ"ש בפ' חיי שרה (כ"ג א'): ועי' שו"ת אור המאיר סי' מ"ט שהקשה לו אחד דניחא שהקב"ה לא טען דאין טוענין למסית אבל מ"ט לא טען הנחש בעצמו דהי' ערום. רק דבמד"ר פ"כ אי' דהקב"ה לא נשא ונתן עם הנחש רק קפץ עליו ופסק לו הדין, מבואר דבאמת הי' טוען אלא שהקב"ה פסק עליו הדין קודם שירד לטעון, ובגמ' דידן משמע דלא טען לו הקב"ה אבל הנחש בעצמו לא הי' לטעון רק דחווה הוסיפה נגיעה ולפ"ד הנחש דגם נגיעה אסור ל"ה לנחש טענה דהא בד"ש חייב דאמרינן ישלד"ע ולכך ל"ק אמאי לא, טען הנחש רק הקו' אמאי לא טען הקב"ה דהאמת נגיעה מותר ורק אכילה אסור ובהנאה אשלד"ע אף בד"ש וע"כ שא"ט למסית: עי"ל לפמ"ש המשל"מ שם דדוקא בעבד המשלח מעשה כגון בשוכר עדי שקר חייב בד"ש אבל בדיבור לבד פטור המשלח אף בד"ש, ואי' ברש"י ובב"ר פי"ט דהנחש דחף לחווה לעץ ואחר כשם שאין מיתה בנגיעה כו' א"כ נגיעה של חווה הי' ע"י מעשה של נחש, ולפי דעתו דנגיעה אסור ול"ה לו טענה, דהא בד"ש ישלד"ע במעשה, אבל לפי האחת דרק אכילה אסור ל"ה רק דיבור דהא אכילה הי' רק ע"י דיבור של הנחש, ופטור אף בד"ש ומפני מה לא טען הקב"ה אע"כ דא"ט למסית.

וקדמו בזה בס' אמרי בינה עה"ת בשם הגאבד"ק לבוב ז"ל. וע"ע בשו"ת גור ארזי יהודה חו"מ סי' ל"ג דבר נכון, ובס' בנין אריאל, ובס' נועם מגדים עש"ה: ובעיקר קו' הש"ך הנ"ל על הטענה דבר הרב הא ביד"ש ישלד"ע, י"ל לפ"מ שהק' המפו' למה קלל ה' לאדם קוץ ודרדר תצמיח לך הא קלבדר"מ דהא חייב מיתה ואמאי יענש עוד בדיני ממונות.

וי"ל לפמ"ש הש"ך בסי' כ"ח סק"ב דבקלבדר"מ חייב לצאת י"ש בתשלומין וא"ש דאדם חייב בד"ש. וא"ש הא דקלל ה' לנחש על גחונך תלך וכו' הא רש"י פ"א בפסוק ו'.

שנתנה לכל החיות לאכול א"כ הנחש ג"כ אכל וקלבד"מ דחייב מיתה, ולהנ"ל א"ש דבד"ש חייב. ואפ"ל הא דבידי שמים אמרי' ישלד"ע דוקא היכי אי הוי חיוב בדיני אדם הוי אמינא דברי הרב כו' ופטור מד"א וחייב בד"ש.

אבל היכי דלא חייב אלא בד"ש אז הם מודים דמחמת דברי הרב כו' פטור אף בד"ש ולפי"ז א"ש דבהל' עדות חייב בד"א לכך מתמת דברי הרב כו' אינו פטור מד"ש. אבל הנחש אינו חייב רק מד"ש לכן מחמת דברי הרב הי' יכול לפטור אף מד"ש.

ולפי"ז מדויק הלשון בגמ' הרבה טענות הי' לנחש לטעון והק' המפו' דהי' רק טענה א' דברי הרב כו' ולפמ"ש ניחא דבאמת הטענה דברי הרב לבד אינה טענה דמ"מ חייב בד"ש, וגם הא קלבדר"מ, ורק דטענה זו לבד נמי לאו טענה הוא דמ"מ חייב בד"ש אלא בשני טענות אלו הי' לפטור עצמו דיכול לטעון דקלבדר"מ וא"ת דחייב בד"ש הי' יכול לטעון דברי כו' דעל ד"ש זאת היא טענה טובה וא"ש היטב: ובס' עיון יעקב על ע"י סנהדרין סי' ח"ד כ' על הקו' מה הרבה טענות, דיש להקב"ה הרבה תוארים אב אדון רב מלך בורא ואלקי וכדומה וע"י כולם הי' לו להשיב דברי אב ובנו כו' דברי אדון ועבדו כו' דברי חי שומעין ע"ש ובס' אהבת איתן, בע"י דפוס ווילנא ובלקוטי שושנים עה"ת.

ובכת"א כ' הא דהוסיפה חוה נגיעהוגם אמרה מפרי עץ הגן נאכל, דאי' באו"ח סי' תרי"ב דאין להחמיר בנגיעת אוכל ביוה"כ ולא דחי לחמץ דמותר בכל מאכלים אבל ביוה"כ ואסור בכל מאכלים לא ישכת, וזה רמזה חוה כיון דהותר לאכול מכל עץ הגן ורק מזה אסור א"כ יש חשש בנגיעה כמו בחמץ.

ועי' בשו"ת מים חיים בקונ' אוצרות חיים ביתר ביאור: והנה הר"מ בפ"ב ה"ט מממרים כ' דהאומר בשר עוף בחלב מה"ת עובר בבל תוסיף, והראב"ד ס"ל דרק במ"ע כגון ה' פרשיות בתפילין שייך ב"ת אבל דבר שהוא אסור משום סיג ותק"ח ל"ש ב"ת, וע"ש בכ"מ, ועי' במנחת חינוך מ' תנ"ד בזה ויש ראי' מכאן להר"ם מדהוסיף אדם נגיעה להאדר"נ או חוה לפי מדרשתינו ועשו שלא כהוגן.

ולהראב"ד מותר להוסיף, אך אין למדין הלכה מדברי אגדה. וניחא הא דרש"י הביא דהוסיפה על הציווי שכ' אל תוסף על דבריו שנ' במשלי ולא הביא הלאו דבל תוסיף הנאמר בתורה, ולהנ"ל י"ל דבתורה י"ל כפי' הראב"ד דרק במ"ע שייך ב"ת אבל אם מוסיף בתורת סיג אפשר דאינו בכלל ב"ת אבל ממשלי דכ' אל תוסף על דבריו דהמשמעות משמע דאסור להוסיף על הציווי, א"כ גם סיג וגדר בכלל.

וע"ע בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' רנ"ו ובשל"ה הק' עה"ת: וראיתי בס' ישועות מלכו הנדפס כעת מהגאון מקוטנא ז"ל בלקוטי תורה שכ' על הא דא"ט למסית, דהק' המפו' הרי על הסתה חייבה תורה ומה זו טענה דברי הרב כו' דכל מסית יציל עצמו בטענה זו, ותי' דמצינו באדם וחוה שהשי"ת בא עמם בדברים והשיבו, ואף שהי' בלתי מספקת לפטרם מעונש, בכל זה הורה השי"ת בזה דרך לשופטים שיבואו בדבריהם עם הנידונים פן ימצאו להם זכות כחו שפרש"י בדור הפלגה (נח י"א ה') וירד ה' ע"ש אבל בנחש לא

מצינו שום מו"מ וכמ"ש בב"ר פ"כ שהבאתי לעיל קפץ עליו ופסק הדין והא גם לו הי' תשובה דברי הרב כו' ואף שאינה מספקת מ"מ גם תשובת אדם וחיה ל"ה מספקת מ"מ בא בדרך מו"מ עמהם ומזה ראוי שא"ט למסית ופח"ח.

וע"ע בס' מירא דכיא פ' משפטים דבר נכון: ה) רש"י כל אומן שונא בני אומנתו, ע"י ס' דורש לציון דרוש י"א שחטא אדם הי' בכפירה ברבש"ע, כי ניסת והודח מנחש לאמור והייתם כאלקים, ומשם הודחו כל הברואים לכפור ביחידו של עולם, והטעם למה בא סמא"ל לתוך הנחש ולמה לא עשה כמעשהו בכל יום לפתות האדם בלי אמצעי רק שכוונתו היה לעשות מג"ע עיר הנידחת ע"י כפירתו של אדם וקיי"ל שאין נעשית עה"נ עד שיהי' מדיחיה מתוכה, וס"ס לא הי' דירתו בעוה"ז כי קודם חטא אדה"ר הי' ס"ס מהנשרפים לכך בא בתיך הנחש שידיחנו הנחש שדירתו כאן והוי מדיחיה מתוכה: ועשו"ת הררב"ז ח"א סי' רנ"ו שאלת ממני על חטא אדה"ר לפי הפשט כי אין לנו עסק בנסתרות, דק' לך יציר כפיו של ה' ואחר כל הכבוד אשר היה לו כמ"ש חז"ל איך יתפתה אחר עצת אשתו ויעבור על מצוה קלה.

תשובה אמת כי בזהר ותקונים הזכירו בזה דברים עמוקים ונוראים אשר אין לנו רשות לדבר בהם. לכן ראיתי לסדר לך דעתי כדי שיתישב על הלב ועל פשטי הכתובים, דע כי דבר מושכל הוא כי כל הוה נפסד ולבסוף יחזיר כל דבר אל יסודו הראשון אשר ממנו לוקח כ"ש אדם המורכב מד' יסודות וד"ז נתברר לאדה"ר באין ספק, ומ"ש לו ה' ביום אכלך ממנו מות תמות מיתה מקרית הוא כי מיתה טבעית אין מנוס מחנה, וכבר דברו הראשונים מזה ואפ"ל לדעת האומרים כי הי' אפשר להיות נצחי, מ"מ אדה"ר לא ידע מזה אלא שקל בדעתו כי העליונים נצחיים, ומה שמורכב מחומר בן מות הוא ולו חי אלף שנים א"כ ברור אצלו שלא יהי' קיים באיש, גם ראה בע"ח מזדווגים במינם ונתברר אצלו אע"פ שאינם קיימים באיש יהי' קיימים במין, והוא לא היה יודע את אשתו ולא יהי' קיים לעולם ולמחר ימות וילך לו בלא חמדה גם ידע בבירור אשר נטע אלקים בגן עץ החיים אבל לא ידע מקומו והכי משמע קרא ועה"ח בתוך הגן שלא היה לו מקום מסוים ובטענה זו הסית הנחש את חוה דכ' והייתם כאלקים כלו' נצחיים ויודעים טוב ורע ואכלה מן העץ ונתוסף בה דעת ורוח חדשה והגידה לאדם והכיר בה אדם שנתוסף בה דעה ואמר בלבו ע"י שאוכל מן העץ יהי' בי דעת להכיר מקום עצה"ח ואוכל ממנו ואהיה קיים באיש משרת לפני ה' כאחד ממלה"ש שעומדים לפניו תמיד ואפשר יותר ולכן אמר מוטב אעבור על מצוה זו ואשוב כי אין דבר שעומד בפני תשובה כדי להשיג השגה אשר אין ערך עלי', וז"ש כי שמעת לקול אשתך שאמרה לך ע"י שאכלה נתוסף בה דעה וע"י שתאכל תהי' כאלקים, וז"ש קרא ועתה פן ישלח ידו ויקח מעצה"ח וחי לעולם שמעינן מיני' תרתי חדא שע"י שאכל מעה"ד ידע ויכיר עה"ח ויאכל ממנו, ונשמע נמי שזה היה דעתו מתחלה ומנעו ממנו לגרשו מג"ע כדי שלא יהיה חוטאנשכר, ומ"מ אדה"ר לטובה נתכוון שנתאווה להיות כא' ממלאכים וכ"ש שלא ידע אדם את עתו וחשב שיהי' ימי' קצרים.

וידעתי שימצא טעמים אחרים וגם מזה אל תנח ידך כי הוא מסכים על הדעת ועל הכתובים עכ"ל: ובמדרש מפ"מ חטא אדה"ר מפני שראה שתים, ותמוה והובא בשם

הגאון מווילנא ז"ל דמשנה מפורשת בפ"ג דאבות הסתכל בג' דברים ואין אתה בא לידי עבירה דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון, ואדה"ר הי' יציר כפיו לכן ל"ה יכול להסתכל רק בשתים עכ"ל ודבריו צע"ג דקודם החטא ל"ה יכול להסתכל גם לאן אתה הולך, של"ה עדיין גזירת מיתה וא"כ לא ראה רק אחד.

וי"ל באופן אחר דקאי על ג' דברים שעולם עומד עליהם תורה עבודה וגמ"ח בפ"א דאבות, וב' תורה ועבודה הי' יכול לעסוק, אבל לא גמ"ח שלא הי' עוד בריות ועם מי הי' גומל חסד. ועל ג' דברים העולם עומד האדם שנקרא סולם קטן עומד בלא חטא ולכן מיד עשה ה' להם חגורות וכתנות עור להורות שצריך לעסוק בגמ"ח שזה החסרון גרם לאדם שיחטא: ו) ונחמד העץ ערש"י, ועי' בינה לעתים דרוש ו' וכ"ב, ובס' תולדות נח דרוש ט' דברים נעימים ומהאריכות לא העתקתי: ז) ויתפרו עלה תאנה רש"י מפ"מ לא נתפרסם כו' עי' בס' יש סדר למשנה פ"ו מ"ב דברכות, על הא דפליגי תנאי בעץ שאכל אדה"ר אי גפן או תאנה הי' מה נפק"מ מה דהוה הוה, וי"ל דנ"מ לנודר לאכול פירות שאכל אדה"ר ודוגמתה ממש בחגיגה ד"ו באומר הרי עלי עולה כעולה שהקריבו ישראל במדבר.

ובענין מה דהוה הוה עתוס' חגיגה ד"ו, סנהדרין ט"ו. יומא ה'.

ובזה א"ש רש"י מפ"מ לא נתפרסם כו' ולכאוו"ק על התנאים הללו התורה מכסה והם מגלים. וכענין זה איתא בשבת דצ"ו עקיבא אם כדברין התורה כיסה כו' אבל להנ"ל א"ש בשלמא במקושש אין נפק"מ מידי אם הוא צלפחד או אחר.

אבל הכא יש נפקותא לדינא. ובענין צלפחד ל"ק מה דהוה הוה משום מלת במדבר יתירא הוא.

ובספרו מיני תרגימא יש אריכות בזה: וערש"י ואתחנן (ד' כ"ה) ונושנתם הקדים ב' שנים כו' והוא מגמ' סנהדרין דל"ח א' ומסיים בגמ' ש"מ מהרה דמרי עלמא תתנ"ב שנה. וכ' בס' סנהדרי קטנה שם.

לכאוו"ק מה נפק"מ. ואולי י"ל דנ"מ לדינא לנודר לעשות דבר זה מהרה יש לו זמן קרוב לששה חלקים מיום ולשבוק חלק שביעית דהרי יומו של הקב"ה אלף שנה כדכ' כי אלף שנה בעיניך כיום אתמול כי יעבור ותתנ"ב שנים הוי בקרוב ששה חלקי שביעית מאלף, ש"מ מהרה דקב"ה הוי ששה חלקי יומו, ה"ה מהרה דכו"ד נמי ששה חלקי היום ואם עושה אותה בתוך ה' חלקים ה"ז מקיים דבריו ע"ש וזה דבר חדש: והנה במדרש יש פלוגתא אילן שאכל אי אתרוג הי' או תאנה, ולח"ד תאנה הי' ניחא דכ' ויתפרו עלה תאנה בדבר שקלקלו תקנו וכמ"ש רש"י, וקשה למ"ד אתרוג הי' אמאי לא לקח עלה של אתרוג, וי"ל דאי בשבת דפ"ח א'.

למה נמשלו ישראל לתפוח מה תפוח פריו קודם לעליו אף ישראל אחרו נעשה קודם נשמע, והק' בתד"ה פריו הא תפוח פריו אין קודם לעליו, ותי' דאתרוג נקרא תפוח ואתרוג פריו קודם לעליו, א"כ למ"ד אתרוג הי' והפרי נברא קודם לעליו, וא"כ י"ל דעלה לא נברא פדיין א"כ לא היה יכול ליקח העלה: ח) וישמעו ערש"י ופי' בבינה לעתים דרוש כ"ה עש"ה: יא) המן העץ.

ע"י חולין דקל"ט המן מה"ת מנין שנא' המן העץ. ענין עץ החיים והדעת, עצה"ח זה התורה.

ועה"ד זה חכמת חיצונית ולימודי חול, אדם מושבע ועומד שבראשונה יהי' מאכלו מפרי עה"ח ואסור לו ולבניו לאכול ולהאכיל מעץ הדעת קודם זמנו טרם שאכל לשבעה מעה"ח כדכ' ראשית חכמה יראת ה'. ובמדרש שמואל פ"ב דאבות הוי שקוד ללמוד תורה מקודם ואח"כ תלמוד לימודי חול כדי שתוכל להשיב לאפיקורס ע"ש.

וזה"פ סוף סוטה (מ"ט ב') ארור שילמוד בנו חכמת יונית ולא אחר ארור הלומד חכמת יונית. ובברכות דכ"ח מנעו בניכם מן הגיון.

ולא אמרו מנעו עצמכם מן הגיון. לפי שהבנים לא ראו צמאון בתורה ותלמוד ואם ילמדו תחלה הגיון ושאר חכמות ישתבשו בשכלם ויצאו חוץ לשטה ר"ל אבל אם כבר מלאו כרסם תחלה בלימודי קדש יוכל ללמוד לימודי חול הנצרכים לו ולכל כלל ישראל.

ולכן ר"ג העמיד שומר על פתחי ביהמ"ד ואמר כל תלמוד שאין תוכו כבדו אל יכנס לבהמ"ד דלאיש הזה תורה נעשה לו כסם המות, וזה"פ המן מה"ת כו' היכן מרומז בתורה תקפו של המן בשטתו והחנים שבכל דור במה כחם גדול ז ואפוא הוא המקור בתורה והסברא אשר בשבילה ראויים ישראל לאותו המן? שנא' המן העץ ע"י שבנ"י אוכלים הרבה מפרי עה"ד.

ובפר עה"ח געלה נפשם, והוא בא בכח חרבו של עשו שהוא חרב המתהפכת לשמוע דרך עה"ח בכל דא ודור. וע"י בזה דרוש ארוך ונעים בקובץ דרושאהיו"ל ע"י אגודת הרבנים בפולין ח"ב כרך ראשון סי' ז'.

ושם העיר ע"ז חתן דודי הרב הגאון ר' מאיר ווארשאוויאק שליט"א האבד"ק מאנקטוב מירושלמי פ"א ה"א מחגיגה על עזבם את תורת ש"אם אותי עזבו ותורתי שמרו. המאור שבה הי' מחזירן למוטב, ע"ש ומ"ר ריש איכה, ובברכות פליגי על ר"ג והיום שנתמנה ראב"ע אתוסיף ד' מאות ספסלי, ושתי השקפות יש בזה ע"ש: והנה בברכות שם פרש"י הגיון לא תרגילום במקרא יותר מדאי משום דמשכא, ומ"מ משמע דרק מנעו בניכם ולא עצמכם כי כל החכמות המה רקחות לתורה וחי שאין לו ידיעה בנתוח לא ידע הל' טרפות על בורי' וחכמת השיעור לעירובין וסוכה וכדומה.

ומ"ט ימנעו בניהם מזה. ואנחנו רואים כי אבי הפילוסופיא הרמב"ם כ' ספ"ד מיסוה"ת שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כרסו בשר ולחם הוא לידע האסור והמותר ושאר מצות שהם מיישבין דעתו של אדם תחלה וכו' עכ"ל.

כן כתב לפי דעתו שהפילוסופיא הוא הפרדם והוא מעשה בראשית ומרכבה וע"ש בכ"מ. מ"מ הרי קמן שגם הוא כ' שראוי להקדים מילוי הכרם בש"ס ופוסקים, וא"כ קשה איפך אנא שבתחלה ילמוד חכמת אדם ואח"כ תורת אלקים דמעלין בקדש.

והרשב"א החרימם שלא לעסוק בשאר חכמות עד שיהי' בן כ"ה שנים, וכן האריך הריב"ש ורמז עליו ברמ"א יו"ד סי' רמ"ו סעיף ד' ע"ש ועל כולן יקשה, אבל כ' החת"ם

בתורת משה פ' בשלח בדברים מתוקים מדבש ע"ז הענין, דיש ללמוד מהשי"ת דהוציאם ממצרים ערות הארץ וישראל הי' להם עבדים נבאשים עושים בחומר ולבנים.

ובטח לא ידעו שום חכמה ומדע ולא שום דרך ארץ. וביומא דע"ה ב', ישראל היו אז כתרנגולים שמנקרים באשפה עד שבא משה וקבע להם זמן סעודה ע"ש הרי שאפ"ל זמן סעודה ל"ה להם כעבדי הברבראים, וא"כ איך קרבם מיד לפני ה"ס וכולם זכו לנבואה ונפתח לבם כפתחו של אולם הלא טוב הי' לנהלם לאט לאט ללמדם ד"א ולהביאם אח"כ למדרגות שיוכלו לקבל התורה כיאות לאיש מדע, ומוכח כי א"א להבדיל ישראל מיתר העמים כי אם בהפרידם מהם ומזכרם לגמרי ולא ללמוד חכמתם, ואפילו לא מקרא בפשוט כי בזה הם שוים עמנו, ואלו נהגו בדרך הזה ל"ה מגיעים לעולם לאמיתת התורה כי טרם הגיעו לשם כבר היו נזורו אחר.

וכן בנינו אם ילמדו תחלה פשט המקראות וחכמת חיצוניות אזי טרם יגדלו ויגיעו לחלק התורה שבע"פ שהוא העיקר כבר בחרו בהפקירא וכפרו ב"ה ותורתו כאשר אנו רואים בכמה מדינות שהפכו הסדר ונכשלו ואין א' מאלו הבנים שנשאר יהודי תרד, ע"כ עלינו לשבח להשי"ת שהפך הסדר וקרבתו לה"ם טרם למדנו דרכי עה"ז ואח"כ למדנו ג"כ חכמות אחרות וזה וזה נתקיים, וזה"פ ברוך אלקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים, ובמה הבדילנו שנתן לנו תחלה תורת אמת ואח"כ נטע בתוכנו חיי עוה"ז כדי שלא ניגע לריק כי המלמד תחלה שאר חכמות הוא השוטה היגע לריק ולא יחפוץ ה' בתורתו ע"ש שדבריו הם כצפיחית בדבש: ובני יקירי הרה"ח ובקי מו"ה דוד נ"י במכתבו אלי על פורים העלה ארוכה במליצה ובעט סופר מהיר לבאר דברי חז"ל אשר הורו לנו הדרך ושביל הזהב לבלי ללכת בגדולות ולהראות לעיני העמים כי יש לנו רב, וז"ש המן מה"ת מנין ז המן.

הוא סמל דמות שנאת העמים לישראל ונקראים בשם הארור המן וחקרו מקור השנאה מנין לנו מן התורה ז שנ' המן העץ אדה"ר ביקש ג"כ מותרות והלך בדרך לא סלולה לאכול מעה"ד אשר נצטווה שלא לאכול, ראינו מה גרם בזה, אסתר מה"ת מנין ? אסתר. הוא סמל דמות אי השנאת עמים לישראל היא לא בקשה מותרות כמ"ש ובהגיע תור אסתר כו' לא בקשה דבר, לא בקשה תכשיטים ומותרות, הנהגה כזו מנין לנו ז שנא' ואנכי הסתר אסתיר, גם היהודי צריך להיות בהסתר פנים שלא להראות עשרו לבל יתחרו בו קנאת העמים, ויעקב אמר למה תתראו.

ועי' בכל"י (דברים ב' ג') על הפסוק פנו לכם צפונה, ועמ"ש לקמן בפ' מקץ (מ"ב א'): (יב) האשה אשר נתתי עמדי רש"י כאן כפר בטובה, עי' בשל"ה מס' פסחים דרוש ששי מ"ש בזה. ועי' בס' תולדות יצחק עה"ת שכ' מכאן דאשה נאמנת על המאכלים, ובשו"ת חום המשולש סי' מ"ד, הקשה דאדרבה הרי לא נתקבל אמתלא של אדה"ר.

ובס' רביד הזהב כ' דלכך לא נתקבל כיון דאיתחזק כאן איסור קבוע וכמ"ש תוס' ר"פ האשה רבה דנדה לא איתחזק דחוזרת להתירא ע"ש ודבריו צ"ע דהרי כאן לא איתחזק רק איקבע איסורא ובכה"ג ע"א נאמן, ורק באתחזק א"נ. ובזה העיר ידי"נ הרב הגאון ר' אלטר גאלדבערג נ"י דומ"ץ דפה בעהמח"ס מנחת עומר.

והנה בס' מדבר קדמות מערכת א' אות ה' הביא כתבי האר"י ז"ל דאדה"ר מתחלה לא ידע שהוא מעה"ד ואכל בשוגג ואח"כ נכנס בו יצה"ר ואכל במזיד ע"ש. ובכלי חמדה העיר ג"כ איך האמין לחוה.

ואי"ל דאזלי' בת"ר אילנות דלאו מעה"ד הא הוי קבוע אך ע"א נאמן וכ' תוס' ריש גיטין דילפי' מנדה, וא"ש בזה המדרש פליאה לא חטא אדה"ר עד שהראה לו דם נדה, ומהנ"ל מוכח דע"א נ"ב וא"ש. אך דעת הפוסקים דאשה א"נ ואין ראי' מנדה ערמב"ן ריש גיטין ויו"ד סי' קכ"ז ברמ"א.

אך י"ל מצד כל דפריש, ואי"ל דהוי קבוע דהא לא לקח ממקום הקביעות והוי כנמצא ביד עכו"ם. אך לפמ"ש הקצה"ח סי' רצ"ב סק"ב דהא דנמצא ביד עכו"ם היינו דוקא בנבלה שהוא אינו מוזהר, אבל באבמה"ח דגם הוא מוזהר והספק גם עלי' הוי כפירש לפנינו ואמרי' קבוע ע"ש וה"נ דחוה מוזהרת על עה"ד שוב אין להתיר מצד דפריש.

וא"ש הפ' ולאדם אמר כי שמעת לקול וגו' אשר צויתך לאמר לא תאכל האי לאמר צ"ב ועי' במיני תרגומא מ"ש בזה ולהנ"ל י"ל דהשי"ת הוכיח לו שאין לו התנצלות שמתחלה הי' שוגג ואח"כ נכנס בו יצה"ר דגם התחלה היה בפשיעה כיון דצוותיך "לאמר" שתאמר לחוה וגם היא מוזהרת והוי קבוע ול"ה לו לשמוע ולאכול: שם ואכל.

במדרש אכלתי ואוכל עוד ותמיה ובס' דרוש שמואל הביא בשם הר"ר העשיל ז"ב דאיתא במפוי אחרי אשר לא הורשה לו לאכול מעה"ד הוי כאילן של הקדש, (ועי' הקדמה לים התלמוד והבאתי לעיל (ג' ג')) ואיתא בגמ' הזיד במעילה במיתה דברי רבי לכן נקנסה עליו מיתה ואיתא במעילה דף כ' נתנה לחבירו הוא מעל וחבירו לא מעל, וזה שהשיב האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי והיא מעלה מעל ולא אני לכן ואוכל עוד באופן זה דהא אצלי אין כאן איסור ע"ש: ובפשוט י"ל עפמ"ש בבעה"ט מן העץ שחוה הכתה לאדם עם עץ, ואונס רחמנא פטריה ואמר דאם יאנסו אותו מכאן ולהבא ג"כ יאכל אם יהי' אנוס.

וראיתי בקובץ דרושים ח"א כרך שני סי' מ"ח עפמ"ש בידי משה דאדה"ר אכל רק ח"ש וסבר שמותר מה"ת, וצ"ע דהא קי"ל ח"ש אסור מה"ת, ונ' עפ"ד החכ"צ סי' פ"ו דח"ש אסור רק בעשה בעשה להחשיב את האיסור, ועי' בישועות יעקב או"ח סי' ש"א סק"ג. ובחוו"ד סי' ק"ד כ' דהיכי דאכל גם היתר אחר הח"ש איסור שאין כאן איסור תורה כיון דחזינן דלא אחשבי' ע"ש.

ולפי"ז י"ל דהיכי דבדעתו לאכול עוד היתר מותר מה"ת דהרי אין כאן הוכחה דלהחשיב הח"ש איסור (ורק אם בדעתו לאכול עוד ח"ש איסור כ' בירושלמי פ"ו דתרומות דגם ר"ל מודה דח"ש מה"ת) וא"ש המדרש דאדה"ר התנצל אכלתי רק ת"ש "ואוכל" בדעה לאכול עוד היתר ולא חשבתי את הח"ש איסור ולא עברתי על דבריך ע"ש: וגם י"ל דבטלו עה"ד ברוב היתר ואכלו, והא דאין מבטלין איסור לכתחילה רק מדרבנן ע' ביו"ד סי' צ"ט, אך הא הי' דבר חשיב ולא בטיל, ואי"ל דדבר חשוב ל"ב רק מדרבנן ז"א לפמ"ש החידושי הרי"מ בישוב קו' תוס' ב"מ ד"ו ב' ד"ה קפץ, דכל שהתורה הקפידה

למנות כמעשר בהמה ל"ב מה"ת, וכן י"ל דהחשיבות של עה"ד מפורש בתורה כי טוב העץ למאכל וגו', וי"ל דל"ב מה"ת.

ואפ"ל דכל החשיבות הי' דע"י אכילתו ממנו נפקחו עיניהם, ולאחר שכבר אכלו ונפקחו עיניהם שוב ל"ה ד"ח ובטל שפיר ברוב, וז"ש אכלתי ואוכל עוד דבאמת אכלתי ע"י ביטול ולא ידעתי שיש איסור בזה, ורק עכשיו נודעתי שדבר חשוב ל"ב, אבל עכשיו שנפקחו עיני שוב אוכל לאכול עוד ע"י ביטול דלא הוי ד"ח: יג) השיאני ע"י בהגהות מהר"צ חיות סוטה ד"ט.

על רש"י שם נחש נתן עיניו בחוה ובא עליה דכ' הנחש השיאני וכן אי' בשבת דקמ"ו ב'. יבמות ק"ג ב' ע"ז כ"ב בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא, אולם הלימוד של רש"י מן נחש השיאני לא נמצא שם.

ורש"י בשבת פ"ג ג"כ דמשמע לחז"ל מהא דנחש השיאני כמו שפי' כאן, ועי' מהרש"א שכי' רש"י הוצא דרשה זו מפדר"א ועי' ב"ר ספ"ח הנחש ראה אדם וחוה ונתאוה בה ע"ש: יד) ועפר תאכל כל ימי חיך, לכאו' ק' אם זה טבעו הוא כבשר וירקות א"כ הקללה לברכה יחשב כי יש לו תמיד מן המוכן וא"צ לחפש כמו שאר בפ"ח, אך זה טעות אם רגש החמדה ילקח ממנו חי' עלי' למעמסה וחכמי הטבע המציאו שזאת הסבה שארסו ממית שכל ימי חי' בכעס ועי"ז זורק מרה וממית כי רגש תשוקה וחמדה רגש הכרחי טוב לקיומו של עולם וז"פ בורא נפשות רבות וחסרונן, כי יש ברכה בזה שאדם מרגיש שחסר לו.

ואוי לאדם שאינו מרגיש בחסרון, וגם יוכל אדם לחמוד אם רק יוכל להגיע לזה וז"פ בשמים ממעל שבעניני שמים עליך להביט ממעל ממי שגדול ממך ותתקנא בו, ועל הארץ מתחת תביט מתחת באנשים עניים ממך. וראיתי בשם החידושי הרי"מ ז"ל דהקללה הי' דל יהי' להנחש שום חיבור עם הקדושה כמ"ש כפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם והקב"ה אמר להנחש, הא לך מאכלך והלוך מאתי.

ואין לך עמי שום התחנות וקישור: טו) ואיבה. ערש"י אתה לא נתכוונת.

עי' מהרש"א סוטה ד"ט ב' ד"ה אהרוג אדם. עירובין ד"ק ע"ב מ"ש בזה: שם הוא ישופך ראש וגו' הנה חז"ל דרשו אשרי איש ירא את ה', העושה תשובה כשהוא איש באבו בילדותו ולא ימתין עד זקנה דאח"כ יהי' קשה לו כמ"ש חנוך לנער ע"פ דרכו גם כי יזקין לא יסיר ממנו, והמליצו חז"ל ותיקין הי' גומרין אותו עם הנץ החמה, רמז אנשי המעלה לא הי' ממתנים עם קבלת מלכות שמים על אח"כ רק בשחרית ימי חייהם וז"ש משה בהשכמה עלה וכל עליותיו היו בהשכמה בראשית ימי חייו וע"כ עלה למעלה ראש וז"ש להנחש הקדמוני "הוא ישופך ראש האדם בכחו לנצחו אם יגבור עליו בראשיתו ואתה תשופנו עקב תנצחו אם ימתין עד סוף ימיו אז יהי' ידך על העליונה ותנצח אותו.

ועי' בס' לב העברי דיצה"ר אין לו כח לפתות צדיק אלא מעט מעט היום אומר לו עשה כך וכו'. אבל רשע ברגע א' יוכל להיות צדיק גמור וז"פ הוא ישופך ראש אם ירצה רשע לעשות תשובה ברגע א' יוכל להכות ראשך, אבל ואתה תשופנו עקב, אתה צריך לפתות

את הצדיק דרך עקב מעט עד שיגיע לראש פ"ש, וזה"פ בתהלים ק"ג כרחוק מזרח ממערב הרחיק ממנו את פשענו, דאם א' עומד במערב ברגע א' יוכל להפוך עצמו למזרח.

כן ברגע א' יוכל להתהפך מרשע לצדיק: שם האדם ביבמות דס"א אתם קרוים אדם ולא עכו"ם וכ' שם בתוס' דהאדם עם ה"א קאי גם על עכו"ם, עי' בתפארת ישראל פ"ג מי"ד דאבות שהאריך מאד בענין זה. והקיצור דאווה"ע ישיגו רק בכח שכלם וישראל שומרים תורה אף מה שלמעלה משכל אנושי, כמו אדה"ר בקומתו וצביונו נברא, והי' יציר כפיו, ואדם כללי יכולין לקרא לכל אדם שהוא על שם אדחה ואף עכו"ם, ושם כללי יכולין לומר בזה כחו האיש.

אבל שם פרטי רק בלא ה"א ול"ש לומר הראובן השמעון, וא"ש אתם קרוים אדם בלא ה"א שם פרטי. ע"ש אדה"ר ולא אוה"ע נקראים בהא שם פרטי, וז"פ והאיש משה עניו מאד מכל האדם חשב א"ע לקטן מפחות שבפחותים, ועי' בראב"ע (שמות ג' ט"ו) ע"ש באריכותה ובעיקר הדברים כוון למ"ש בס' הגלגולים פ"א שנשמת אדה"ר הי' חלק אלקי ממעל וכמ"ש ויפח באפיו נשמת חיים, ובזוה"ק מתוכי' נפח ורק אחר החטא הליבשתה ס"א הנקרא אדם בליעל ובנ"י שיצאו מאדה"ר להם נשמת אדה"ר עצמית ועכו"ם יצאו מלבוש ס"א וזה אתם קרוים אדם עכ"ד ועמ"ש בזה בס' בית האוצר ח"א כלל ח' אריכות.

וע"ע בתוס' יו"ט פ"ב מ"ז מבכורים. אולם בב"ר פל"ד סוף אות י"ג, ומד"ר קהלת פ"ג על פסוק י"ח, ובילקוט איכה סי' תתר"ב איתא בפירוש דאף האדם רק ישראל וצ"ע, וגוף הטעם לחלק בין אדם להאדם, עי' בשטמ"ק ב"ק דל"ת דאדם הוי מיעוט למעט עכו"ם וה' דהאדם ג"כ הוי מיעוט והוי מיעוט אחרי מיעוט והוא לרבות ע"ש עוד מזה, וע"ע במשניות דפוס ווילנא בהגהות יתרון האור מ"ש בזה, וע"ע בתורת חיים ב"ק דל"ח והביאותיו בפ' שמות (א' ה'), ובשו"ת ברית אברהם חו"מ סי' כ"ג בהג"ה אריכות בענין אדם והאדם: טז) עצבונך רש"י צער גידול בנים.

והרונך עיבור. והוא מעירובין ד"ק ע"ב וע"ש במהרש"א, וק' הא צער הריון קודם לגידול בנים.

וכ' בשם הג"ר חיים מוולאזין ז"ל דנכלל בזה עוד קללה, דבעוד שאתה עוסקת בצער גידול בנים הקטנים יהי' לך הריון, ולא אמתין עד שתגדל בניך הראשונים: שם בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך ערש"י ורא"ם, ובמיני תרגומא וברמב"ן כאן כ' אף שהבעל אדונה ואין מדרך העבד לחשוק לקנות לו אדון אעפ"כ יהי' באשה תשוקה לאדונה, וע' בס' ישועות מלכו בליקוטים דע"ה דפי' בזה בש"ב (א' כ"ו) נפלאות לי אהבתך מאהבת נשים שיהונתן הגיד לו אתה תהי' למלך ואנכי אהי' למשנה ורצה בממשלת דוד עליו להיות נכנע לו ובכ"ז אהבו וזה כמו אהבת אשה לבעלה.

וע' תוס' יו"ט פ"ד דכתובות הביא ראי' דבני' כולל בנות, ועי' רבה"ז שהק' מפרשה ה' פ"ד ויולד בנים ובנות, ועי' בתה"ד סי' פיה, ועי' ב"ב דקמ"ז באמר נכסיי לבניי אין הבת בכלל. גם בריש פ' ויקרא בני ישראל ולא בנות ישראל, ובפ' אמור בני אהרן ולא בנות אהרן ע"ש: ועי' פסחים דקי"ג קשה פרנסתו של אדם כפלים מחבלי לידה דכ' בעצב

תלדי בנים וכו' בעצבון תאכלנו כל ימי חיך, הנה בחבלי לידה תתנחם שגם בת מלכה סובלת כמוה אבל בפרנסה יש לו עג"נ כפלים מה שהוא טורח בזיעת אפן, וגם שעשיר יש לו בלי יגיעה: שם בעצבון תאכלנה עצבון ל' עמל ויגיעה כמ"ש בקהלת י' ע"פ מסיעאבנים יעצב בהם, ורמז למחז"ל אבות פ"א אהוב המלאכה, ועי' בלחם שמים שם שאף ת"ח צריך לעסוק קצת במלאכה משום בריאות וטוב לעיכול ע"ש, ובאמת כ"כ כאן הכלי יקר על בזיעת אפיך תאכל לחם דיש סמך לדברי הרופאים שקוד אכילה צריך לעסוק במלאכה וזה עוזר אל העיכול וכמ"ש יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, ועי' בגיטין ס"ז ב' גדולה מלאכה שמחממת את בעלי, ובנדרים מ"ט מלאכה מכבדת בעלי, וכו' באיוב ה', אדם לעמל יולד, ואף שדחז"ל בסנהדרין צ"ט על תורה מ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ולמה נקרא תורה תושי' שמתשת כחו של אדם, ובנדרים מ"ט.

מאן קצירי ומריעי רבנן (ומזה הטעם נהגו להתנועע בשעת לימוד. ועי' בכוזרי מאמר ב' ס"א ע"ט נענוע להעיר חום הטבעי ויתעוררו הכחות ע"ש ועי' זה"ק פנחס דרי"ח ב' דכל עממין לא עבדין נענע אלא ישראל כד לעאן באורייתא נשמותיהן דישראל אתגזרו מגו בוצינא קדישא דדליק ונהורא בשרגא כיון דאתאחדא גו פתילא לא שכיך אלא מתנענע נהורא לכאן ולכאן.

וכ' נר ה' נשמת אדם, ואתם קרוים אדם ולא אוה"ע עש"ה, ועי' בס' נשמת חיים לר' מנשה בן ישראל מאמר ג' פרק א' מ"ש בזה, וע"ע במדרש תלפיות). וע"ע ב"ר פרק ע"ד ותנחומא ויצא חביבה מלאכה מזכות אבות, וגדול נהנה מיגיע כפו יותר מיר"ש ברכות ח'.

ובחרת בחיים זו אומנות, ירושלמי פ"א דפאה. כל מי שיש בידו אומנות דומה לכרם גדור וכו' תוספתא פ"א דקידושין שב שני הוי כפנא ואבבא דבי' אומנא לא חליף סנהדרין ז.

ובפ"ב מ"ב דאבות ר' גמליאל בנו של ר' יהודה הנשיא אומר יפה ת"ת עם ד"א שיגיעת שניהם משכחת עון, דקדקו להודיע שם אביו אשר לא כן עשו בימי התלמוד בכל מקום כי הודיעו בקצרה ר"ג ברבי, ר"ש ברבי בסוף מכות. ורצו להודיע מי הוא האומר בן נשיא ועשיר מופלג בכל זאת יזהיר על המלאכה.

ומצד זה חפץ יעקב בגשמיות בברכות אביו, שלכאו' מה החרדה של אמו הצדיקת לשליח מדנים בין אחים עבור גשמיות של עוה"ז, אך רק כי עניות מעבירות ע"ד קונו וחפץ יעקב בשליחות הנפש שיוכל לעבוד ה באמונה להנות גם מעוה"ז שיוכל לישב בשלוח ולעבוד ה' יט) בזעת אפיך תאכל לחם.

עי' בס' תולדות אדם ח"ב פ"ב להגר"ז מוילנא דכאן כ' אפיך מלא ביו"ד ובפ' בשלה (ט"ו ח') וברוח אפיך נערמו מים ג"כ מלא, סימן לדבר קשה מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף זה מלא בזיעת אפים וזה ברוח אפים ע"ש: שם כי עפר אתה, בחות יאיר בקונ' ההספדים כ' דבתהלים קט"ו יקר בעיני ה' המותה לחסידיו, יל"ד למה דוקא לחסידיו ולא לצדיקים, וי"ל דאי' במדרש עפר אתה ואל עפר תשוב אחר הקב"ה לאדה"ר קומץ עפר גזולה בידך לך תשוב לבעלים, ובב"ק ד"ל האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים

מילי דברכות, ובברכות דל"ה כ' לה' הארץ ומלוואה, וכ' השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם ומשני כאן קודם ברכה וכאן לאחר ברכה, וא"כ צדיק מוכרח למות מכח גזירת ואל עפר תשוב להחזיר הגזילה, אבל בחסיד דקיים מילי דברכות ושוב אין גזילה בידו ולמה ימות.

ובעבור זה קשה בעיני ה' המותה לחסידיו: (כ) חוה ערש"י דשייך לעיל גבי ויקרא אדם שמות וכו' ראיתי לפרש דהנה לא נודע דבר כ"א מהפיכו דלא נודע האור כ"א מהחושך והמר ממתוק, והנה שם גבי ויקרא אדם שמות לכל וכו' עוד לא נודע ענין המיתה לכן לא שייך לקרא לה חוה שהיא אם כל חי, אבל כיון שהפסיק הענין ומספר מענין עה"ד שנגזר חיתה בעולם כמו שמסיים כי עפר אתה ואל עפר תשוב, אח"כ אמר שקרא שמה חוה כי היא היתה אם כל חי: נא) כתנות עור ערש"י וראיתי בספר ישן צפנת פענח ערך אדם וחוה דלמה הלביש הקב"ה רק בשל עור דפסקינן דערום אסור לברך.

וג"כ חייב אדם לברך על מלבוש חדש שהחיינו, וגם קיי"ל דכל הברכות צריך להיות עובר לעשייתו, וגם פסקינן דאין מברכין על בגד של עור משום צער בע"ח, ולפי כל זה לא הי' יכול הקב"ה להלביש את אדם מלבוש הראשין שהלבישו כי אם דוקא של עור ולא זולתו דבמלבוש אחר לא הי' יכול אדם לברך עובר לעשייתו דהי' ערום, לכן התחכם הקב"ה והלבישו בבגד של עור דל"צ שהחיינו ע"ש באריכות, ובס' חנכת התורה בהשמטות אות רכ"ד הביא מ"ד מכאן שיחידים הי' בעולם וכ' לפרש דמשום לא ילבש גבר כלי אשה אסור להיות לשניהם בגדים שווים, וק' דכ' וילבישם דמשמע דלשניהם הי' בגדים שווים וצ"ל דהטעם דאם שווים יתערבו אלו עם אלו ומלאה הארץ זימה, וא"כ כאן דיחידים היו בעולם וליכא חשש בכה"ג ליכא איסור, ובס' ישועות מלכו בלקוטים דע"ו הא דהמנהג בא"י בל"ג בעומר לשרוף בגדים על קברו של רשב"י, כמו שאדם וחוה קודם החטא הי' ערומים ולאחר החטאהלבישם ה', ועי"ז המנהג שהכלה נותנת להחתן טלית של מצוה להורות שהיא גרמה שיצטרך ללבוש ובזה מתקנת בטלית של מצוה, כמו כן ברשב"י שישב במערה בלי לבוש והי' מדרגתו כמו באדה"ר קודם החטא וזה מרמזים בשריפת הבגדים שצדיק הזה לא הי' צריך למלבוש ע"ש, ועשו"ת חתם סופר יו"ד סי' רל"ג ושו"ת שם אריה או"ח סי' י"ד אריכות בזה ועמ"ש בפ' ויצא (ל' כ"ג): כא) ויעש ה"א לאדם ולאשתו כת"ע וילבישם ויאמר וגו'.

עי' בנח"ק שכ' לפמ"ש ביו"ד סי' רנ"א סעי' ח' דלכסות מקדימין אשה לאיש משום צניעות, וז"ש לאדם ולאשתו וכ"ת הול"ל לחוה ולאדם, לז"א הן האדם וגו' יחיד בתחתונים והשתא ליכא צניעות עי"ש עוי"ל דבהשי"ת ל"ש זה כי ברגע א' נעשה לשניהם ולבשום וז"ש ויעש ה"א הכל ברגע א', וגם י"ל דבהוריות י"ג ב' איש קודם לאשה להחיות, ואשה קודמת לכסות, וכ"ה ביו"ד סי' רנ"א, ובמדרש אי' דהמזיקים הי' רוצים להזיק לאדה"ר נתן לו ה' אור משחו, וזה שנתן אור באל"ף והוי משום הגנה כדי להחיותו, ובכה"ג איש קודם: שם בתרגום יונתן לבושין דיקר מחשך חויא וכו' וכ"ה במדרש שוחר טוב מזמור צ"ב דהי' מעור של הנחש ובשם הרוקח אי' מעור של לויתן שמלח לצדיקים לעת"ל ועי' במדרש וע"ע בנח"ק אות כ"נ.

ועי' שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קס"ח שנשאל במעות שנדר להלביש ערומים אם יוכל לקנות מזה תפילין לעני אי הוי מלבוש, והביא תיקוני זהר תיקון כ"א היא שמלתו לעורו דא משכא דתפילין דאתמר בהון ויעש כו' כתנות עור וילבישם הרי דנקרא מלבוש, ועי' בסוטה די"ג ב' מה הקב"ה מלבוש ערומים דכ' ויעש כו' וע"ש בדף י"ד ב' ובב"ר וילקוט, ובהקדמת ת"ז תיקוני ז.

ובתשו' הרשב"א ח"ב סי' קפ"ו. ובתשו' הרשב"א שבבדה"ב יו"ד סי' רכ"ח.

וערש"י זבחים י"ט רע"ב בד"ה לשם ורשב"ם ב"ב קנ"א א' ד"ה ס"ת מי מקרי נכסי כתפילין דמי א"ד תפילין הוי מלבוש אבל ספר מצוה וכו' וכ"ה בנמוק"י ומרדכי שם. וע"ע במהרש"ם ח"ג בסופו בהשמטות לח"א מ"ש בזה.

ועי' בקובץ המאסף היו"ל בירושלים מאת הג"ר בן ציון אברהם קואינקה שנת י"ז כרך א' סי' ט"ז מ"ש בענין זה, וע"ע בשבות יעקב סי' כ"ד. ובסי' נ"א ובכרך ב' סי' ב', וערש"י עירובין דכ"ד א' ד"ה סלקי דהוי בכלל בגדים ועי' בב"י אה"ע סי' ק"ט, ובזבחים די"ח א', ועי' בחו"מ סי' רמ"ח או תפילין בכלל נכסי ובהגהות רע"א שם, פ"י בכל המקוחות שציינתי, הקיצור מזה שהגאון רש"ם ועוד רבנים בהמאסף העלו דאין לזוז מפסק הרשב"א דאין לתפילין דין בגד ואין בכלל מלבוש: כב) הן האדם יי' פן ישלח ידו ערש"י עי' בינה לעתים דרוש ט"ו כי יראה שח"ו כילית למעלה א ל קנאה ולמה ימנעהו מלקיחת עה"ח יקח ויחיל לעולם ורק כיון דקודם אכילתו מעה"ד הי' חסר ידיעת טוב ורע ואיך יתכן לצייר שיהי' נעדר מזה ואיך יוכל להשתלם אם לא ידע להבחין בין טוב ורע, ורק אם א' מקבל מחבירו על צד החסד אין לו נחת רוח מזה, אבל אם ישיג מצד עצמו אז יתענג מזה, וזה אם יאכל מעה"ד תהי' הידיעה לו טבעיית וכוונת השי"ת שאדם ישתלם מצד עצמו ע"ש באריכות כי דבריו מתוקים: כד) להט החרב, עי' בקובץ דרושים ח"ב כרך ראשון סי' ז' דרוש יקר, ועי' לעיל (ג' י"א) מזה: ד א) והאדם ידע ערש"י ועי' שו"ת תשב"ץ ח"ב סי' רכ"ב עוד שאלת ח"ש ר' שלמה והאדם ידע ידע כבר כיון שלא אמר וידע אדם, כי וידע אדם ג"כ הוא לשון עבר כמו והאדם ידע שהרי ו' של וידע כיון שהיא פתוחה הוא ו' ההפוך שמהפכו מעתיד לעבר, ומ"ש שהיא רפה כפה בל' ישמעאל ואמרת שא"כ הוא עבר זה טעות כי כשתסלק הוא"ו ישאר ידע שהוא עתיד כמו וישראל הוא ידע, אבל כוונת רש"י שאלו כ' וידע הי' מתפרש כחבירי' שהוא נמשך לסיפור שלפני' כמו וילך משה וישב אל יתר חותנו אבל כיון שאמר והאדם ידע הוא מתפרש כחבירי' שהוא הספור של מעלה כחו ומשה הי' רועה שהי' קודם הספור שלמעלה בזמן גדול, וזה מדרך סדור הדברים לא מצד הדקדוק, ומ"ש היאך אפשר שביום א' הי' יצירת האדם וחוה ולידת קין כבר אחז"ל כל מעשה בראשית בקומתן נבראו ואמרו אדם וחוה כבני עשרים שנה נוצרו, וד"ז הוא הגון ליציר כפיו של הקב"ה שיהי' נוצר שלם ושיהי' ההריון והלידה ביום א' כן יהי' לעת"ל כמ"ש עתידה אשה שתלד בכל יום שנא' הרה וילדת יחדיו וראי' מתרנגולת.

ומ"ש שלא הי' בו יצה"ר קודם שחטא אמת הוא, ותשמיש לקיום העולם מפועלת היצ"ט, וזה מ"ש הרמב"ם בס' המורה פ"ד ואין בהכרחי טוב ורע, וענין מה אהבת הנחש שאמרתי יש לה סיד ואין זה מקימו, ואל תכניס עצמך כי אם בפשוטי דברים ובמה

שהרשות התבונן עכ"ל:שם ותהר ותלד את קין, ערש"י ורמב"ן והנכון שאמרה הבן הזה יהי קנין ל"ה וכו' ועי' בס' מיני תרגימא מילת ונראה את הכהן לא מצאתי וצ"ל והראה את הכהן (תזריע י"ג מ"ט) ויגש כו' (שמואל א' ל' כ"א) אולם מ"ש כאשר נמות כו' בסנהדרין ל"ח ואדר"נ פ"א י"ב שעות, ז' נזדווגה חוה, ח' ילדו, ט' נצטוו, י' סרח, י"א נידן הרי בשעה ח' שנולד קין לא חטאו ולא נגזר עדיין מיתה, אך ע' ברמב"ן (ב' י"ז) והשתא לדעת רבותינו שזולת החטא ל"ה מיתה כלל א"כ אי"ל כפי' כאשר נמות וכו' אכן יתכן לכוון דעת רמב"ן דאדם וחווה השיגו דע"פ הטבע מפני היותם מורכבים מעותדים למיתה ולכן קראה קין כאשר נמות כו' אבל בשעה ט' שנצטוו שלא לאכול מעץ הדעת נתבשרו שחפץ ה' ליתן חיים נצחיים, אך ביום אכילה ימות וא"ש ומבואר הא דשבת דנ"ה ב' אמרו חלה"ש מ"מ קנסת כו' וק' וכי לא ידעו מקרא ביום אכלך כו' עוד דלא שאלו מ"ט או למה רק מפני מה, רק דעיקר שאלתם הי' מפ"מ כלו' גם בל"ז הי' מעותד למיתה, וא"כ מ"מ קנסת מיתה דבלא"ה נידן במיתה מפני שהוא מורכב, והשיב ה' מצוה קלה צויתיו והי' בו להצילו ומפני שעבר נשאר על טבעו, וארשום כנגד אנשי טבע ממחז"ל דבלא חטא ל"ה מיתה בשבת ל"א על ג' עבירות נדה מ"ט.

ערש"י היא איבדה חלתו של עולם כו' משמע דאל"כ ל"ה חיתה, וכן בשבת נ"ה ע"ש, וכן מב"ב דע"ה אמר הקב"ה לחירם מלך צור כך נסתכלתי וכו' וקנסתי מיתה ופי' רשב"ם כך נסתכלתי כשבראתי עולמי שאתה עתיד למרוד בי, הרי דלולי הקנס הי' חירם חי לעולם וכן כל אדם, וכ"ה בע"ז ד"ה א' דאי לא חטאו לא מייתי עכ"ל בקיצור: ובשו"ת מהרשד"ם או"ח סי' ב' ועל מה ששאלת שמבראשית עד ואלה תולדות אין ה' הנכבד, ומאלה תולדות עד והאדם ידע כ' ה' אלקים ב"פ ומשם והלאה כ' ה' לבד, רק בפ' וארא (ט' ל') מפני ה' אלקים, ויעצתני שלא אשים לב למ"ש בעל העקרים מאמר ראשון פי"א, והאחת שלא הי' ראוי להשיבך, שאם דברי בעה"ק לא ערבו לחיכך אשר כל דבריו מתוקים כדבש איך יערבו דברי שאין לי דמיון עמו ולפניו אפי' כקוף בפני אדם מ"מ אשוב לך כי כפי האמת הוא מסתרי תורה, מ"מ מה שנא' ע"ד הפשוט חבלי עומק כלל, כי פרש"י בתחלה עלה במחשבה לברא במדה"ד וראה שאין העולם מתקיים שתפו למדה"ר, הד"א ביום עשות ה' אלקים, א"כ מבראשית עד אלה תולדות מדבר מענין הבריאה עד שבא אדם ונצטוו כ"ז הי' במחשבה וכיון שראה חכמתו ית' שאדם מוכן לחטוא וא"כ א"א לעולם להתקיים במדה"ד כיון שהכל נברא בשבילו, אם יחטא הדין מחייב לחזור עולם תהו שתף מדה"ר ואמר ביום עשות ה' אלקים, ויהי' פי' עשות כמו ויעש אלקים את הרקיע תקנו על עמדו וח"ש ב"פ לא אוכל לפרש, אבל מ"ש בפ' וארא טרם תראון מפני ה' אלקים הוא מרגליות טובה בעיני כי במכה ההוא אע"פ שהוא במדה"ד אליהם נהג עמהם במדה"ר גדולים והוא כי שהפשתה והשעורה שאינם כ"כ צריכים לחיי העולם נכתה, אבל חטים וכוסמין שהוא מין חיטים וחיי אדם תלוין בהם לא נכו הוי שנהג עמהם במדה"ר לכן נכתב שם ה' אלקים עכ"ל: שם קניתי וגו' את הבל.

ולא אמרה טעם לחה קראה הבל ע' במפוי וראיתי ע"פ גמ' סנהדרין ל"ח בראשונה צבר עפרו בח' עלו למטה ב' וירדו ד', וכ' תוס' קין ותיומת ע"ש, בס' נצטוה בי' סרח, נמצא דהבל נולד אחר החטא וקראה קין דקודם החטא קניתי איש את ה' שיהי' נצחי כביכול

אבל אחיו נוצר אחרי החטא ובא מיתה לעולם וקראה הבל כל' אדם להבל דמה: ב) ויהי הבל בס' דודאי מהרא"י הביא הא דהקדים הבל לקין הלא קין הבכור, דעיקר הפסק של מרעה הצאן הי' לטובת הצאן להציל בחורף מקור וקיץ מחורב ולתת להם לאכול ולשתות וגם מה שחולבין מהם לטובתם דאל"כ יחלו מרוב חלבם, וגיזת הצאן ג"כ לתועלתם כי כבד עליהם מנשא, רק שע"י טובות אלו נחשך ג"כ תועלת הרבה להיטיב להן.

וא"כ עיקר הפעולה טובות אחרים, משא"כ עבודת אדמה אינו לארץ שום תועלת רק העובד תועלתו מבקש וחפני שהבל הי' בו מדה טובה כזו להשתדל בטובת אחרים ואפי' בע"ח בהמיי ומכ"ש שהי' בו החדה לעשות טוב לרעהו לכן הקדיחו התורה לתת לו יתר שאת על אחיו שלא הי' לו מדה זו רק לתועלת עצמו, ועי' מהרש"א סוטה ד"ט ב' בשם פדר"א, וע"ע ביבמות ס"ב, ובכתבי הגה"ק מאסטרואווצי ז"ל ראיתי וקין הי' עובד אדמה מילוי קין כזה וף ודן עולה "היה עובד אדמה" מאה וארבעים וששה: ג) ויהי מקץ עי' בינה לעתים דרוש ד' ונ"ו דקין הביא מקץ הימים אחר זמן רב שכבר נתרבו הפירות על פני חוצות עד שקץ בהם ומפרי האדמה מזה שנזדמן לו, אבל הבל הביא בכורות הפרי הראשון והטובים וזה טעם חלה ראשית עריסותיכם וכן פטר חמור ופדיון הבן ע"ש דרושים יקרים וע"ע בשו"ת שאילת יעבץ ח"ב סי' פ"ד ע"ש במד"ר התחו' מאד: ד) וישע עמד"ר בפ' אמור פכ"ז סי' ה' אלקים יבקש את הנרדף דשעה אל הבל ולא לקין, ועמ"ש ביפ"ת ועי' בס' ישועות מלכו בליקוטים דף ע"ו הא דכ' יבקש והי' צ"ל יעזור את הנרדף ורק כי לפעמים האדם חושב שנרדף הנהו משונאיו ובכ"ז לא יבקשו ה' להצילו, אבל באמת אינו נרדף כלל רק הוא הרודף רק שונאי' אינם מניחים א"ע ממנו ומתקוממים כנגדו.

וזה אלקים יבקש הנרדף מי הוא באמת הנרדף ומי הרודף: ו) אם תטיב שאת ערש"י ותרגום, ועי' המקנה קידושין דס"א ב' בגמ' ד"ה בשלמא: ח) ויאמר קין וגו' ולא פירש מה אמר וע' רש"י ומד', ובספר ארץ צבי. עיר חברון בית ב', כ' ע"פ ה' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי, ר"ל שדוד התפלל רק נגד אנשים שנראים לו כאוהבים ובקרבת טמון שנאה והמה אויבים, אבל נגד אלו שהם שונאים בפרהסיא א"צ שמירה כי גם דוד לא הי' יתום קטן כי הכה את הארי ואת הדוב וגלית הפלשתי, וז"ש ה' לי בעוזרי נגד הנראים לי בעוזרי ובשונאי אני אראה בעצמי, והנה הבל הי' בודאי גבור כמו קין אך קין הסתיר שנאתו וז"ש ויאמר קין אל הבל אחיו ר"ל שהי' אומר לו שהוא אחיו באחזה ופי"ז לא הי' נשמר ממנו לכן ויהרגו פ"ש.

הנה בפירוש הזה אל הבל אחיו באחזה קדמו הגאון מווילנא, והובא בס' קול אלי', והביא מד"ר פכ"ב דהבל הי' יותר גבור מקין עי"ש. ובפשט ה' לי בעוזרי ראיתי בתהלים הנדפס כעת עם פי' עץ הדעת טוב מהקדוש ר' חיים ויטאל ז"ל קפיטל קי"ח שכ' כן ועמ"ש בפ' ויחי ז' ט"ו ושם בפ' שפת אמת כ' עפמ"ש חז"ל כי מי שאינו ניצל בשביל עצמו רק בשביל אחרים אינו ראוי לראות במפלת שונאיו וראי' מאשת לוט דהביטה מאחרי' ונעשית נציב מלח, וזה"פ ה' לי בעוזרי אם ה' יהי' בעוזרי בזכות עצמי ולא בזכות אחרים אז ואני אראה בשונאי אהי' ראוי לראות מפלתם ודפח"ח.

ובהגדה ריח דודאים מזקיני הגאון המפורסם האבד"ק לאסק ז"ל, בהלל, כ' כי הקנאה על ישראל הוא תמוה כי איך יתקנאו אוה"ע על ישראל הלא להם כל חמדת עוה"ז וישראל הם בשפל המצב ואיך יתקנאו עשיר בעני ואביון, וזה מורה כי באמת ישראל עליונים במעלה וסופם לעלות מעלה מעלה ואע"ג דאינהו לא חזי מזליי' חזי, והשר שלהם יודע מעלת ישראל ולכן מקנא בהם.

ומשו"ה גם בלב האומות יפול קנאה, וז"ש דהמע"ה ה' לי בעוזרי ואני אראה זאת בשונאי' במה שיש לי שונאים אף שאני שפל ונבזה ועכ"ז ישנאוני, מזה מוכח כי ד' לי בעוזרי, וזה נכון מאד: י) קול דחי אחיך ערש"י ועי' מהרש"א סנהדרין דל"ז ב' ח"ש בזה: יא) ארור אתה מן האדמה פרש"י ועי' ספר תולדות נח דרוש ה' בזה, ועי' בלבוש האורה שתמה על רש"י שכ' דאדמה הוסיפה לחטא דמה חטא שייך לארץ שהרי ה' שם זה בטבעה מתחלת הבריאה שתבלע כל הליחות ואיך לא תבלע דמו של הבל, ואם לא תבלע הי' נגד הטבע והניח בצ"ע, ועי' ס' באר שבע בסוף התשובות כ' דאשתמיטתי' לי' מ"ש תוס' סנהדרין ל"ז ב' גבי מיום שפתחה אדמה את פיה וקיבלה לדמו של הבל שוב לא פתחה.

וז"ל כל דם אם נבלע רישומן ניכר ושל הבל לא ניכר כלל, נר' שגם הם הרגישו בקו' הנ"ל ולכך תי' כנ"ל ול"נ שלק"מ לפי שלא עלה ע"ד רש"י שחטאה ארץ במה שבלעה כקו' הנ"ל ועו"ק יותר דא"כ הו"ל להפסוק לקצר ארור אתה מן האדמה אשר לקחה דמי אחיך מידך אע"כ כיון שהאריך אשר פצתה את פיה משמע שחטאה במה שפצתה את פיה כי זה היה נגד טבעה שהרי בקרח כ' ואם בריאה יברא ה' ופצתה, וא"א לחלק שאינו דומה פציעה כאן לשם מדפריך גמ' אהא מיום שפתחה וקבלה לדמה של הבל שוב לא פתחה והא כ' בקרח ותפתח ומשני לרעה פצתה לטובה לא פצתה, ואם איתא ל"ה צריך לשנוי' דחיקא כלל אלא הו"ל שא"ד האי פציעה לשם, וכן דיוק ל' הגמ' שלא נענשה הארץ אלא על שפתחה הי' נגד טבעה מדקאמר מיום שפתחה פיה כו' ול"א בקיצור מיום שקבלה ארץ לדמו של הבל ויכול להיות שגם תוס' נתכוונו לכך רק שקצרו כמנהגם, ומה שפי' כל דמים נבלעו בארץ לאו משום שהרגישו כקו' לבוש אלא באו ליתן טעם לשבח למה פצתה פיה נגד טבעה ולמה לא בלעה כחו כל בליעות לחיות, וח' כדי שלא ישאיר רושם ניכר כלל כדי לכסות מעשים רעים של קין ואם לא נתכוון תוס' לכך מקום הניחו לי להתגדר.

ועוד הק' בלבוש וכי בר דעת הארץ שתיענש, ואין להשיב מקללה ראשונה דשא"ה כיון דהיתה בא ציזוי של עץ פרי ויהי' המצווה מי שיהי' של עץ פרי היתה ג"כ בר עונשמשא"כ כאן וצ"ע ול"נ שלק"מ שגם רש"י הרגיש מדקאמר הפ' האדמה בה"א הידוע אלמא שרמז הפ' על האדמה הנז' למעלה בהקללה הראשונה ולכן יפה דקדק ויפה כוון רש"י שפי' מן האדמה יותר ממה שנתקללה היא כבר בעוונה ומ"ש רמב"ן ואינו נכון כי בכאן לא אירר האדמה בעבורו כאשר באביו אבל אחר שיהי' הוא ארור ממנה כו' יש להעיר תשובה נוצחת מגמ' הנ"ל מדקאמר מיום שפתחה הארץ פיה שוב ל"פ לטובה משמע בהדיא שהאדמה בעצמה נתקללת ונענשה שלא תפתח עוד פיה לטובה וזה סיוע גדול לרש"י ז"ל עכ"ל: יג) גדול עוני מנשוא פרש"י בתמי' עי' ספר שארית

יוסף על כללי תלמוד נתיב המשנה כלל י"ג הביא המקומות שרש"י כ' בתורה בתמי' עי' רא"ם כאן דלא יתכן לפרש בניחותא ופי' מנשוא על עצמו שא"כ הי' מגדיל החטא, וזה לא יתכן דא"כ מה הן גרשת אותי וגו' הרי הודה גודל עונו וראוי לכ"ז, אם לא שנפרש עוני ענשי כמ"ש ראב"ע, והרב ימאן כי בכ"מ עון חטא ולא עונש, ופי' כי לא שלם עון אמורי הנה לא נגמר עדיין חטאו להיות מגורש מארצו עד אותו זמן ולא נחמלא סאתה ע"כ ומן (נח י"א ו') ועתה לא יבצר מהם דפרש"י בתמי' כ' וז"ל וכי לא נמנע מהם זאת המחשבה והלא אנחנו נרד ונבלבל ובהכרח תמנע מחשבתם.

אבל אאפ"ל בניחותא שהרי נמנע מהם אם לא שנפרש מהם מעצמם כלו' לא תהי' המניעה מעצמה ולכן אנחנו נרד ונבלבל וזה א"א דא"כ מהם לא יבצר מבעי' לי' וכן בהכי קרא שמו יעקב (תולדות כ"ז ל"ו) כ' רש"י ל' בתמי' כמו כו' שהוא מבואר ממ"ש ועבדתני חנם שאל"כ יהי' ועבדתני חנם שמבקש ממנו זאת ואינו שהרי מיד אמר נקבה שכרך עלי'.

מכ"ז נר' מרש"י לשון בתמי' שולל ניחותא, ומצינו בקצת אלו מקומות שישבו רמב"ן וראב"ע הל' בניחותא ורמב"ן כ' גדול עוני מנשוא ר"ל מסלוח והרבית עלי' עונש כי הן גרשתי אותי כו' אבל שמרוני שלא אענש יותר ממה שחייבת אותי כי בעבור שאהי' נע ונד כל מוצאי יהרגוני, ובלא יבצר מהם פי' ראב"ע אם אעזבם יחשבו שיוכלו לעשות כל חפצם וכן בהכי קרא שמו יעקב פי' ראב"ע הכי כמו אמת וכן הכי אחי אתה, הרי דנתעצמו ליישב הכתובים בל' ניחותא כי נר' להם זר בפסוק ל' בתמי' דאפשר במקומות נפיק חורבא מיני' עכ"ל: יד) נע ונד עי' בשל"ה בווי העמודים פרק יו"ד מ"ש בזה, ומכל ענין חטא קין ע"ש אריכות: טו) לכן כל הורג קין רש"י מקרא קצר ולא פירש עונשו עי' קובץ דרושים ח"ב סי' ל"ב מה שפי' שארי הגאבד"ק מאנקאטוב שליט"א דזה יהי' עונשו כל הורג יקרא קין.

וישאר שם קין לשמצה ולדראון עולם ע"ש: שם לקין אות ערש"י ושפ"ח ועי' בס' הפלאה על כתובות דע"ז ב' שהביא מד' דכ' לו וי"ו במצחו, וכ' דאי' בכתבים דד' מיתות הם נגד ד' אותיות של שם הוי' סקילה נגד י' שריפה נגד ה' הרג נגד ו' וחנק נגד ה'. נמצא כשנתחייב הרג פגם ונחסר מהשם ו', וז"ש ומפניך אסתר לכן כ' שם במצחו עש"ה.

וכן הביא בשמו בנו הגאון בס' לחמי תודה דס"ה. וע"ע בס' תולדות גד דרוש י"ח דק' מה צורך לאות, וכי ה' ל"ה יכול להצילו בלי אות, גם לא פירש מה אות שם לו, ונראה שהכתוב בעצמו מפרש האות.

דיש לדקדק במ"ש לכן כל הורג קין דאינו אלא גערה לבע"ח א"כ מה זה שאמר ויאמר לו ה' הול"ל ויאמר ה' לכן כל הורג קין, ואם רצון ה' הי' להודיע לקין הול"ל לכן כל הורגך בל' נוכח. לכ"נ שמפני שאמר הן גרשת ומפניך אסתר הרי שהי' ירא שהי' יסתיר פניו ממנו ויהי' הפקר ובא ה' להראותו שאע"פ שחטא עדיין השגחתו עליו והראה לו זאת במה שהסב השי"ת פניו נגד קין לאמר הדבור הזה, וז"ש ויאמר ה' ר"ל נוכחו ממש הי' מדבר, ומ"מ לא זכה שגם המאמר עצמו יהי' כאומר לנוכח רק שאמר לכן כל הורג קין כגוער באחרים ובמה שראה קין שאע"פ שחטא מ"מ בא המאמר בל' נוכח הנה בזה שם ה' לקין אות שיהי' בטוח כי עיני ה' לא נסתרו ממנו כ"ש דרוש נחמד.

וע"ע בקובץ אהל תורה היו"ל בדוקלא סי' י"ז מ"ש בזה. ועמ"ש לקמן בפ' יתרו (י"ח א') בזה, ובקובץ אהל מועד ח"ב דף ד' כ' בכוננת מד' רב אמר כלב מסר לו עפמ"ש בירושלמי פ"ח דתרומות ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו רמ"א זה הכלב, וזה כוונת המד' אות זה הכלב מסר לו לאות דאם הכלב ישלים אתו ידע כי נרצה ה' לכפר לו, ובס' דברי שאול כ' דחז"ל אמרו דכלב מכיר את קונו, ולכן מסר לו מדת כלב שיהי' מכיר את קונו: טז) ויצא קין מלפני ה' ערש"י ובמד"ר פכ"ב מהיכן יצא, יצא שמח פגע בו אדה"ר א"ל מה נעשה בדינך א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי כו' אמר כל כך כחה של תשובה עמד אדה"ר ואמר מזמור שיר ליום השבת וכ"ה בתרגום שה"ש (א' א') וכל המפו' פירשו באופנים שונים ואף אני אענה.

את חלקי מה שראיתי בספרים עם הוספת נופך משלי. דבמכות דכ"ד בא חבקוק והעמידן על אחת אמונה שנא' וצדיק באמונתו יחיה, וע"ש במהרש"א דו"פ בתהלים קי"ט כל מצותיך אמונה, ואמונת חכמים ג"כ בכלל זה כמ"ש בפסחים כ"ד.

קידושין נ"ז וב"ק מ"א. ר"ש העמסוני הי' דורש כל אתין ובאת ה' אלקיך תירא פירש וכו' עד שבא ר"פ ודרש לרבות ת"ח, וק' למה דוקא ר"פ דרש זאת, וי"ל דאיתא בברכות דל"ד ב', במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד, והטעם דאי' ביומא דפ"ו דתשובה מיראה זדונות נפשו שגגות ומאהבה עונות זכיות, וא"כ בפ"ת גדול מצ"ג דמעונותיו נעשו מצות.

והא דתשובה מועיל דעשה דתשובה דוחה ל"ת דעבירה, ואף דבל"ת שבכרת ומיתת ב"ד אין עדל"ת ועוד דבפשיעה אעדל"ת כמ"ש תוס' עירובין ד"ק. ורק התירוץ דמחשבה של מצוה כמצוה אבל מחשבת עבירה לא חשיב עבירה בקידושין ד"מ, ומהני תשובה דבמחשבה ומעשה, ועבירה רק במעשה, וע"ש באור חדש.

ואי"ל דעל מחשבות פ"ז ג"כ מענשין והדק"ל למה מועיל תשובה על ע"ז דל"ש עדל"ת דעל ל"ת שבמיתה אין עדל"ת. ונ' לפמ"ש בר"ה די"ז, ה' ה' וגו' אחד קודם שיחטא, וא' לאחר שיחטא, והק' הרא"ש למה צריך לרחמים קודם שיחטא, ותי' בע"ז, ואף שמחשבות ע"ז כמעשה זה רק כשעושה מעשה נענש גם על המחשבה אבל בלא מעשה אין נענש על המחשבה, ומ"ש בק"נ, וא"ש דמועיל תשובה גם על ע"ז דעל המעשה מועיל תשובה דעדל"ת כנ"ל דתשובה הוא במחשבה ומעשה ובמצוה מצרפין, ורק נשאר מחשבות ע"ז.

ועל זה מועיל מדת רחמים ה' לכפר על מחשבה ודו"ק. וזה י"ל בפ' ישעי' נ"ט ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם ה', דאי' בילקוט שובה ישראל עד ה' אלקיך אפי' בע"ז מועיל תשובה, וכ"ה בספרים תשב אנוש עד דכ"א ר"ת דם כפירה אשת איש דאף על ע"ז ג"ע ושפ"ד מועיל תשובה, ועי' בכת"א פ' וילך, וזה רק אי אמרינן עד ועד בכלל, ובחזו"מ סי' מ"ג סכ"ח בנשבע לפרוע עד פסח צריך לפרוע קודם פסח דבלשון בנ"א עד ולא עד בכלל וכן בנדרים, וי"ת ולשבי פשע ביעקב אף בע"ז כמבואר שם וק' מנ"ל וצ"ל דדרשינן מעד ה' אלקיך אי תשב אנוש עד דכא כנ"ל וק' הא בלשון בנ"א עד ולא עד בכלל, לזה אמר נאם ה', זה לשון ה' ולא לשון בנ"א ובלשון התורה פד ועד בכלל ועי' בחזו"מ יאיר בדרושים: ואיתא בשם הבעש"ט ז"ל עה"פ תהלים צ"ד אל נקמות ה'

אל נקמות הופיע, משל למלך שנסע בכפר ותעה בדרך וכפרי אחד הוביל אותו לביתו אבל לא כיבד אותו כיאות למלך, ונתייעצו מה לעשות לו הא הצילו ממות, אבל אין מגיע לו כיבוד.

דהא לא כיבדו בכיבוד הראוי למלך והחליטו להביאהו לבית המלך, וכשבא שמה הראוהו האוצרות וגנזי המלך ובראותו זאת התחרט כי לא כיבד למלך גדול כזה, והצער הזה היה עונשו, וגם בחוטא ועושה תשובה הקב"ה יופיע לו דעת ותבונה להשיג מה שפגם בחטאיו וזה הוא עונשו, וז"פ אל נקמות ה' א"נ הופיע ע"י ההופעה הוא נקמתו ופח"ח.

וזה"פ במקום שבפ"ת עומדים אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד שמראין לו כל היכלי מעלה שפגם יותר מצדיק וכנ"ל וז"פ גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שם ביומא. ובפסחים דמ"ט ר"ע אמר כשהייתי ע"ה אמרתי מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור וכשנעשה ת"ח עשה תשובה ע"ז, וכפי הנ"ל בשם בעש"ט עונשו ששיג השגות גדולות מאוד ומעלת ת"ח כדי שיצער בזכרו שנאתו לת"ח בהיותו פ"ה, ושפיר ר"ש העמסוני לא הי' יכול להשיג מעלת ת"ח עד שבא ר"ע, וע' בספר פ' פנים לתורה בקונ' שב דנחמתא אות ג' מזה: עוי"ל פ"ד הצאות למה דוקא ר"פ דרש ולא אחר כי כתיב ג"כ כנד את ה' מהונך, והיה ירא ר"ש העמסוני לדרוש את ה' אלקיך תירא שיחבו שלכבוד עצמו דורש.

הוא דורש "את" כדי שיוכל ג"כ לדרוש כבוד "את" ה' מהונך שיתנו לו מתנות דאת ריבוי על ת"ח ויאמרו שלכבוד עצמו דורש עד "שבא" ר"ע. שבא ממקום רחוק עם כ"ד אלפים תלמידים ואותו הפשיר התיר נדרו שנדוהו מנכסיו כמ"ש בכתוכות דס"ב ונדרים ד"נ פ"א והי' ר"פ עשיר גדול ולא הי' ירא שיחשדוהו שלכבוד עצמו דורש כי אין צריך משלהם.

כי יש לו רב ומשו"ה רק הוא דרש את ה"א תירא לרבות תלמידי חכמים: וזה י"ל יראו את ה' קדושו כי אין מחסור ליראיו דבשבת דכ"ג א' אמר רבא האי מאן דרחים רבנן הו"ל בנין רבנן. דמוקיר רבנן הו"ל חתנין רבנן דדחיל מרבנן הוא גופא יהי' צורבא מרבנן ואי לאו בר הכי הוא משתמעין מילי' כצ"מ ע"ש והנה שכר דרחים ומוקיר לא יוכל להיות בכל אדם, דמי שאין לו בנים או חתנים ל"ש אצלו השכר, אבל דדחיל השכר יוכל להיות בכל אדם וכמובן, וז"פ יראו את ה' היינו הת"ח כי אין מחסור השכר ליראיו ושכרו לכל אדם יוכל להיות וכמ"ש, וז"פ בסוף קהלת סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא וגו' כי זה כל האדם ת"ח שנתרבה מן את האלקים, וזה שייך בכל האדם: העולה ממ"ש דתשובה מועיל אף לשפיכת דמים וכנ"ל, וזהו הפירוש עשיתי תשובה ונתפשרתי ופשרה היינו תשובה מיראה דזדונות נעשו שגגות והוי פשרה דחטא נתמעט, ונמחל גזירת נע ונשאר רק נד שיהיה בגלות וכוין הורג נפש בשגגה דגולה.

ולכאורה עדיין קשה לפמ"ש רש"י במכות דף ט' ע"א דב"נ נהרג אף על שוגג ע"ש ולמה יועיל תשובה מיראה דל"ש דנעשה שוגג הא בב"נ שוגג כמזיד, ויהי' ראי' מזה דקודם מתן תורה הי' לאבות דין ישראל ושפיר בשוגג רק גלות. והנה ב"נ ששבת חייב מיתה בסנהדרין דנ"ח ב'.

וז"פ כשפגע בקין כו' עשיתי תשובה ונתפשרתי תשובה מיראה ונעשה שוגג ולכן נד בגלות, וראי' דיש לו דין ישראל וא"כ יוכל לשבות פתח מ"ש ליום השבת. וזה נכון מאוד לפע"ד לתרץ מדרש התמוה: עוי"ל דבמד' תנחומא צו והאזינו כ' דבעכו"ם לא מהני תשובה (ועי' בזה בערבי נחל שבת שובה תקנ"ב).

ובני יששכר סיון מאמר ב' אות ה', ולימודי ה' בסופו בדרוש לתשובה) והטעם דישראל נקראו בנים כדכ' בנים אתם ואב שמחל על כבודו כבודו מחול, משא"כ עכו"ם נקראו עבדים וה' מלך דכ' מלך אלקים על גוים, ומלך שמחל ע"כ אין כבודו מחול וע"ש עוד טעמים, וכיון דקין עשה תשובה ונתקבל ראי' דיש לו דין ישראל ואמר מ"ש ליום השבת דישראל יכול לשבות: עוי"ל דחטא ומחטיא רבים ל"מ תשובה, ופי' בעש"ט דאין מסייעין לו משמים ובעי שיעורר מעצמו, והה"ק מראדזימין ז"ל פי' המענג את השבת נותנים לו כל משאלות לבו, ואם יחטיא את הרבים וירצה לעשות תשובה אין לו עצה רק לקיים ולענג השבת ויתנו לו משאלות לבו.

והנה ע"י עצה"ד נברא יצה"ר. ואדה"ר הוה כמחטיא הרבים ול"מ תשובה ורק עצה לשמור שבת וזה כששמע שקין עשה תשובה ונתקבלה אמר מ"ש ליום השבת ונותנים לו משאלות לבו ויוכל לעשות תשובה אף דהחטיא רבים וכנ"ל.

ובחי' אגדה שלי כתבתי בזה הרבה ואכ"מ: ובכתבי דו"ז הרב הגאון ר' צבי הירש הכהן ז"ל האבד"ק זגיערזש בן הגה"ק ר' אלעזר מסאכאטשוב ז"ל ראיתי דאיתא בתיקונים הא דשטן שאל תורה היכן הוא, וכי לא שמע הא ארץ רעשה ות' דשבת שטן בתהומא רבא בחושך ידום ותורה ניתנה בשבת משו"ה לא ידע ע"ש וידוע דשטן מקטרג על תשובה יותר מכל עבירות שעשה ומשום דאין נגאלים רק בתשובה ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב ויתבלע השטן הוא המה"מ ויבולע המות לנצח.

ותשובה צ"ל באותו מקום ובאותו זמן כמ"ש בגמ' וחטא הי' בע"ש שעה עשירית עי' מד"ר וסנהדרין דל"ח וא"כ תיקון חטא ג"כ צ"ל באותו זמן משו"ה קיבל תוספות שבת ב' שעות קודם לילה, לכן פתח מ"ש ליום השבת שיקבל שבת ולא יהי' זמן לשטן לקטרג דבשבת תהומות יכסומו (ועי' בשבת ד"ל בא' שבא להקניט להלל הי' ע"ש וכ' המהרש"א בכוונה הי' בע"ש בזמן שלא יהי' לו פנאי להשיב ע"ש, ומשו"ה שטן מקטרג ביותר ומשום זה פתח מ"ש ליום השבת כדי שלא יוכל לקטרג ויקבל תשובתו) ובקובץ דרושים ח"א סי' מ"ח כ' עפ"י הט"ז סי' רמ"ב הא דכל השומר שבת כהלכתו אפי' עפ"ז מוחלין לו רק אם עשה תשובה, ובלא שבת בעבירות חמורות תשובה רק עם יוה"כ או יסורים מכפר.

ושמירות שבת מהני שמועיל תשובה לבדה ע"ש. ובב"מ דמ"ב ב' ברש"י ד"ה ומשלם כ' דפשרה הוא שמרויח שלישי ומשלם שני שלישים ע"ש וחטא קין הי' מהחמורות שפכ"ד והשיב נתפשרתי היינו שהרויח שלישי ונצרך לו עוד ב' שלישים למחיקת החטא היינו יו"כ ויסורים לכן פתח מ"ש ליום השבת כלו' יש לך עצה לשמור שבת ויומחל לך גם הב' שלישים, וע"ע שם בח"ב סי' כ"ז אות ה' מ"ש בשם אא"ז הגאבד"ק פיעטרקוב ז"ל דומה לתירוץ הנ"ל.

וע"ע בקו"ד חוברת יו"ד סי' י"ז י"ח: יח) ועירד ילד ערש"י וח"ש בזה בתוס' יו"ט פ"ו משנה י"א דנדה ד"ה עד שיקיף: שם למך במאסף אהל מועד שנה ב' סי' קצ"ב הביא מהאר"י ז"ל בליקוטי תורה, וסה"ד בשם ס' הגלגולים כי שאול מלך ראשון הי' גלגול למך אותיות מלך בהיפך כי הוא היה המלך הראשון, והנה מלמך פד שאול ע"ז דורות ואז נהרג שאול ע"י עצמו כי הי' חייב מיתה מזמן למך שהרג את הנפש את קין וזה ולמך שבעים ושבעה שלמך יוקם אחר ע"ז דורות בימי שאול.

וכ' שם שקשה לכוון החשבון הלא יו"ד דורות מאדם עד נח נמצא שמלמך אבי נח נשאר אחד ויו"ד דורות מנח פד אברהם הרי י"א ומאברהם עד שלמה ט"ו דורות הרי בס"ה עד דוד אבי שלמה, שהי' בימי שאול רק כ"ה דורות. ובתרגום שני על אסתר חונה משאול עד יעקב ל' דורות ויהיו בס"ה מ"ב דורות, ומצוה ליישב דברי האר"י שלא יהי' סתירה מהמקראות.

ויותר תמוה על סה"ד שמביא האר"י ז"ל מס' הגלגולים ולא העיר כלום וצ"ע: כג) למך רש"י והלא שוגג אני כו' ועי' בפכ"ה, הנה בספר יעיר אוזן בקונטרס עין זוכר להאזולאי ז"ל במערכת ס' הביא בשם ס' המכריע סי' פ"ח דהא דפטור לר"י סומא ממצות אפי' מלאווין, ותמה איך יהי' חותר לחלל שבת וחמץ בפסח וג"ע ושפ"ד וכ' הכוונה דפטור מכל חצות לבד ז' חצות דב"נ ע"ש.

והנה אי ניהא כן דפטור אפילו מלאווין ומז' מצות א"כ לא חטא למך שהי' סומא, ועדיפא הול"ל להו שהרי סומא היה מיהו מדרשות חלוקות הן, וע"ש ברש"י פכ"ד בשם מד"ר. ועי' במקנה קידושין דל"א בתד"ה דלא מפקידנא שכ' בפשיטות דלר"י סומא פטור אף מל"ת דילפי' מקרא אלה העדות והחוקים והמשפטים ע"ש וע' בס' אמרי הצבי פ' החובל דפ"ו באות י"ד באריכות, ובלוית חן כאן, ובמה שכתבתי בזה בפ' תולדות (כ"ז ג') ע"ש: כד) שבעתים יוקם ערש"י עי' נודע ביהודה מהדו"ק חו"מ סי' ל"ח שנשאל על מי שהניח קרן קיימת ופירות ללומדי תורה עד דור רביעי אם מתחילין לספור הדורות מהמצווה או מבנו ע"ש ובפ' לך (ט"ו ט"ז) ועי' באהל מועד שנה ב' חוב' ה' סי' קכ"ה דהק' דלמה לא פשט מהפסוק שבעתים יוקם דפרש"י וכן בתרגום שהבטיחו הקב"ה להמתין לו ז' דורות ובדור השביעי יוקם, וכשתעמוד על החשבון הדורות עד תוכל קין תמצא שרק עם קין הי' ז' דורות, ואפשר לחלק דנפק"מ בין אם האדם עצמו מזכיר דורות שלו אין המדבר בכלל אבל אם אחר מדבר אליו אז גם הוא בכלל אבל מדברי הנוב"י מבואר, בהדיא שמשוה אדם עצמו המזכיר דורות שלו לאיש אחר המדבר אליו ומזכיר דורות שלו.

ורק אם איש מדבר עם אחר ע"ד דורות של איש שלישי חלק בענין זה וצ"ע ג (א): כה) וידע רש"י אדה"ר פרוש מאשתו עי' הפלאה כתובות דס"א א' הטעם שבתחלה הי' מצווה שלא לפרוש שאמר ה' פו"ר ומלאו הארץ, ואף דקיי"ל אפי' קיים פו"ר מצוה לישא ולהוליד בנים יבמות ס"ב ואה"ע סי' ז' ז"א רק בישראל ולא בב"נ כיון שקיים בכן ובת אינו מצוה.

מ"ח באדה"ר שאני דאיתא בסנהדרין דנ"ח ב' שמה שנשא קין אחותו הוא דקאמר קרא חסד הוא חפני קיום העולם אך נראה דזה לאחר שנגזר מיתה על האדם. אבל קודם לזה

הי' קין אסור באחותו דאדם וחוה היו יכולים למלאות העולם דהי' חיים לעולם לכך לא הי' רשאי לפרוש אבל כשנקנסה מיתה ע"כ הוכרח להתיר לקין לישא אחותו, דאל"ה יוחרב העולם וכיון שהותר לקין שוב אינה מצוה על אדה"ר כיון שכבר קיים פו"ר ויכול העולם להתקיים ע"י קין ודורות שלאחריהם לכך פירש מאשתו, וע"ע ברש"י ש"ב (ז י"ד) שאדם פירש מאשתו במות הבל, וע' בקובץ דרושים חוב' יו"ד סי' כ': שם כי שת לי זרע אחר עי' הגהות יד שאול יו"ד סי' רי"ז סמ"ו נדר מבניו.

עי' יש"ש יבמות פ"א סי' י' בנדר שלא לשתות יין עד שיהי' לו בן אף שעדיין לא נולד מקרי בן כמ"ש ויתרוצצו הבנים בקרבה, אבל זרע לא מקרי עד שנולד כמ"ש כי שת לי אלקים זרע אחר, וכן יראה זרע יאריך ימים. והנה מ"ש לענין בן הי' להביא מקרא מפורש העוד לי בנים במעי, וכ"כ הן בן נולד לבית דוד יאשי' שמו (ב), ועי' נדרים מ"ד. ב"ב קכ"ז.

ומשם אין ראי' ולא סתירה דשם מיירי מזמן לידה על אח"כ ולא על קודם הלידה, והנה מ"ש לענין זרע דל"מ קודם שנולד אין ראייתו ראי' לשלול דקודם לא נקרא זרע, אך בסנהדרין דק"י ראי' לא כרש"ל בהא דקטן מאימתי בא לעוה"ב כו' משעה שנזרע כמ"ש זרע יעבדנו וע"ש ברש"י ועי' סוטה כ"ב, לט' חדשים שנא' ונקתה ונזרעה זרע, ועי' ברביד הזהב מ"ש הפסוק ויתרוצצו הבנים בקרבה (תולדות כ"ה כ"ד), ועי' יבמות ל"ה מדכ' ובן אין לו דמעוברת הוי אין לו ע"ש: כה) שת עי' בתשו' אדני פז סי' כ"ה ול"ד והובא בפת"ת יו"ד סי' קט"ז סק"ו דיכול לקרות שני בניו בשם אחד בין מת אחד או שניהם חיים, ושם בהשמטות כ' דמ"מ יש לחוש משום עין הרע, ובאם מת אחד אין לקרות להשני בשם הראשון משום רוע מזלא.

ועשו"ת שואל ומשיב תנינא ח"ג סי' ט"ו הביא ראי' מדה"י א' קפיטל ג' דלדהמע"ה הי' שני בנים אליפלט. וכ' שם רש"י דאליפלט בנו מת ונולד לו בן אחר לאח"כ ונקרא שמו ג"כ אליפלט.

ע"ש מבואר דמותר לקרות ע"ש המת. ולא ראה שבאדני פז בעצמו הביא ראי' מדה"י, וע"פ בשו"ת הרמ"ץ יו"ד סי' פ"ז שנשאל בזה והשיב להתיר וג"כ הביא רש"י הנ"ל וכ"ה בתשו' תורת נתנאל מבעל הקרבנותנאל סי' כ' ע"ש, ואף דבס' חסידים סי' רמ"ד נראה דיש איזה חשש איסור מ"מ אין להחמיר נגד המפורש בקרא דה"י, ורוח ה' דיבר בדהע"ה עי' פסחים פ"ו, וכבר כ' הטו"ז באו"ח סי' תקפ"ה ויו"ד סי' קי"ז וחז"מ סי' א' דאין כח ביד חז"ל נגד המפורש בתורה, וכן הביא האדני פז ראי' מרש"י כתובות דפ"ט ב' במר קשישא ומר ינוקי דשני בנים הי' לרב חסדא ושם בניהם שווין אלא שהגדול קורין לו מר קשישא ולצעיר מר ינוקא עכ"ל הרי מפורש הדבר להיתר.

וגם יש להביא ראי' מכאן כי שת לי אלקים זרע אחר תחת הבל, וקשה כיון דעיקר כוונתה הי' כדי להעמיד זכרון לבנה הבל המת א"כ מדוע לא קראה אותו הבל הכם של אחיו המת ומוכח מזה שלא לקרות שם אחד לשני בנים, וע"ע בתקוני זהר חדש דמ"ד. ובס' עליות אלי' מהגר"א מווילנא בהגהות אות נ"א ובלקוטים שלו דמי שבנים לא

יחזיקו אצלו ר"ל יתן שם להבן הנולד אחר שם בנו המת ועוד שם אחר ורק שם החדש יהי הראשון ושם של אחיו יהי באחרונה ועי"כ יחזיקו הבנים.

ורמז בפ' ויחי (מ"ח ו') ומולדתך אשר הולדת אחריהם שלך יהי ר"ל שיחיו ועי' תקוני ז"ח דמ"ד: והנה בביתי הי' מעשה וקרא אחד לבנו על שם בנו הראשון שמת, וכתבתי בזה תשובה ארוכה למרן הרב הגאון הצדיק מו"ה מנחם מענדיל אלטר שליט"א האב"ד דפה פאביאניץ, והשיב לי בזה תשובה ובו הראה רב חילו וגודל בקיאותו בכל המקצעות וציין לשי"ת פרי השדה ח"ג סי' ז' שהאריך בזה ואינו תח"י, והביא דמעשה רב אצל גדולי ישראל הרה"ג ר' שאול קאצענעלינבוגין אבד"ק חעלמא הי' לו בן מאשתו הראשונה שמו ה"ר משה, ואחרי פטירתו הוליד הגר"ש בן מאשתו הב' וקראו ע"ש אחיו הנפטר והאריך ימים, והוא הג' המפורסם אבד"ק אואבך, כן הג' הרא"מ וואהל ק"ב אבד"ק בריסק הי' לו בן נקרא ר' יהודא חתן הגר"ר זלמן שור מבריסק ונפטר בחיי אביו ואח"כ הוליד אביו בן וקראו יהודה ע"ש אחיו וגדל בימים ושם טוב והי' גיסו של הש"ך ז"ל.

גם בהקדמת שו"ת כתר כהונה להג"מ יצחק אברהם אבד"ק פינטשוב הביא את אחיו ורבו הג"מ יצחק ז"ל, ובס' העמק שאלה פ' שמות סי' מ' כ' שכן עשה ר"א הגדול שהי' לו בן נקרא הורקנוס ונפטר וקרא אח"כ כן שם בני השני, ובס' שמו אברהם ערך עקדה הביא מד' המפ' בטענת אברהם אתמול אמרת כו' שהי' עוד אפשרות ביצחק אחר כו' הרי שיכולים לקרות ע"ש אח המת וכו' ע"ש, ועוד האריך בזה ובענין חתן וחמי' אך אין מקומו כאן, ומצאתי עוד בשו"ת נטע שורק יו"ד סי' כ' תשובה בענין זה ע"ש: כו) אז הוחל לקרות בשם הי, אי' בפ' חלק דור אנוש אין להם חלק לעוה"ב.

הנה תוה"ק לא הזכירה בפירוש חטאם של דור אנוש אבל אנו רואים בחוץ לארץ בפתח ביהכ"נ יש שילם "תורת משה" "שומרי שבת" ועוד וכמו כן במקולין "בשר כשר" "חלב כשר" ועוד. אם תקשה לך למה הודיעו שבכאן מוכרים בשר כשר וכי ס"ד שבחנות יהודי ימכרו טרפות, אבל מפרסומם של אלו ראוי להריסת הדת, רק יחידי סגולה מוכרים כשר ורובא טרפות, וכן כשפרסמו לקרוא בשם ה' ש"מ שהדור הי' מקולקל מאד ומעט הכשרים הוצרכו לפרסם כשרותם.

וכן מפרשים על הא בפ' וירא (י"ח ו') הוא אמר קמח והיא סלת מכאן שאשה עיניה צרה באורחים, ותמוה אדרבה היא אמרה יותר ממנו. והובא משל לילד ארי שיצא לעולם וראה שילד על הכותל ששמשון הגבור גבר על הארי, ואמר לאביו, אתה אמרתי לי שהארי גבור מכולם, והנה ראיתי היום שאדם החלש נצחו, וא"ל אביו מכאן ראוי שהארי גבור גדול, שאל"כ לא הי' מביטים עליו לנפלאות, וכן משאמרה תורה בשרה שאמרה סלת לדבר נפלא, ש"מ ששאר נשים צרים באורחים ועמ"ש בפ' וירא: ה א) תולדות האדם, פי' בעה"ת מענין ואהבת לרעך כמוך, ועי' בס' חסידים סי' שמ"ט ובפירוש אזולאי שם, וע"ש בבנינה לעתים דרוש כ': ג) שלשים רש"י ע"כ פירש עי' מהרש"א עירובין די"ח ב'.

יל"ד שהרי אחר החטא בו ביום שנברא האדם ונקנסה עליו מיתה כ' והאדם ידע, וי"ל דלידתן הי' בו ביום קודם שחטא והכי איתא בסנהדרין דל"ח י"ב שעות היום שמינית

עלו למטה ב' וירדו ד' י' סרח. י"א נידן, וצ"ל דאין מוקדם ומאוחר בתורה עכ"ל: ה) תשע מאות ושלושים, ע"י שבת ד"ל א' הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה הוא ערש"י ומה שנכתב על הגליון ובמהרש"א מה הוא הלשון של מדת ימי, ובס' מתנה טובה כ' דידוע דשנותיו של דוד ע' שנה הי' לו מאדם שהי' לו לחיות אלף שנים וחי תתק"ל, ובזוה"ק וישלח דקס"ח כ' שאברהם נתן לדוד ה' שנים שהי' לו לחיות ק"פ וחי קע"ה ויעקב נתן כ"ח ויוסף ל"ז.

ובמדבר קדמות מערכת ד' אות ו' הק' דא"כ הו"ל לחיות ק"מ ע' מאדה"ר וע' מאבות, ות"י דדוד לא הי'ישן רק כנשימת הסוס ולא טעם טעם מיתה כל ימיו נמצא דחי ע' שנה מן הימים וע' מן הלילות ע"ש ולפי"ז הי' מסופק אם יחי' רק ע שנחשב לו יום בפ"ע ולילה בפ"ע ויומו רק אורך י"ב שעות, או שיחשב לו כשאר בנ"א יום ולילה כ"ד שעות ויחי' ק"מ, וז"ש הודיפני ה' קצי ומדת ימי מה הוא המדה של יום שלי אם הם בני י"ב שעות או כ"ד אורך.

וע"י בפ' חיי שרה (כ"ה ז) אשר חי. ובס' שושני לקט על תהלים קמ"ו על פסוק אל תבטחו בנדיבים.

כ' להמשיך הפסוקים ע"פ מ"ד דאדה"ר נתן ע' משנותיו לדוד, אמנם כאשר בא תתק"ל שנים והגיע השעה למות ורצה אדה"ר לחזור ממתנתו, והראה לו ה' שעתיד אחד מבניו לקיים כל דבריו והוא יעקב כמ"ש אם יהי' אלקים כו' גם הוא קיים נדרו, לזה אמר אל תבטחו בנדיבים וגו' מרומז על אדה"ר תצא רוחו כאשר הרגיש שהולך למות ביום ההוא אבדו עשתונותיו רצה לחזור בו, אשרי שאל יעקב בעזרו.

לולי שהשי"ת הראה לו נדר של יעקב, לא הי' אדה"ר מקיים נדרו, וע"ע בסידור של"ה. וע"ע ח"ש בפ' חיי שרה (כ"ה ז): ו) ויולד את אנוש.

ע"י שו"ת הרשב"א ח"ד סי' ל' שאלת למה אמר הכ' בכל אותם הדורות שהי' מאדם עד אברהם בענין התולדות ויולד פ' לפ' ולא אמר ויולד לפ' בן ויקרא את שמו פ' והפלגת ראובן (אולי צ"ל והזכרת שם האב ובן בכתוב יורה וכו' או אולי הוא ע"ד מליצת חז"ל בגיטין פ"ט עדיין לא הגיע לפלגות ראובן) הכתוב יורה שכבר נמצא הולד את המוליד.

תשובה, דע כי קביעת השם יורה על הקיום ובדבר המתפסד ואין לו קיום אין ראוי לקרות לו שם ויורה ע"ז שם רשעים ירקב ולא שם לו על פני חוץ, וההפך ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם לפני שמש ינון שמו. וע"כ תמצא דקדוק הכ' כל התולדות שנולדו מאדם ועד שת שנמחו כלם ואין נשאר להם שורש לא הוזכר בא' מהם ויקרא את שמו עד שנולד שת.

ומפני שנשתת ממנו העולם כ' בו וידע אדם עוד את אשתו ותלד בן ותקרא אותו שת כי שת לי אלקים זרע אחר. וכ' הטעם בצדו כי שת לי אלקים זרע אחר תחת הבל, שזה זרע אחר שיש לו קיום תחת הבל כי הרגו קין ואין לו קיום ולא נשתת זרעו.

וללמד כי מזה נשתת העולם ולתולדותיהם יהי' קיום והוא שאמר ולשת גם הוא יולד בן ויקרא את שמו אנוש אח"כ חזר והזכיר התולדות פד נח ומפני שאף התולדות אלו ג"כ נמחו במבול ולא נשאר בהם רק נח חזר אלי' להזכיר בהם קדושת שם ונח שנשאר

ונתקיים ממנו העולם, חזר ואמר בו קריאת השם דכ' ויחי למך כו' ויולד בן ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמני ואחרי שהי' לעולם קיום ולא נשחתו הדורות אח"כ אלא שנחלקו לאומות לא הקפיד בקריאת השם כי כבר הודיעני בקיום הדורות ולא יתבטלו עוד ולא הי' עיקר הכוונה מעתה בזכירות הדורות רק למנות בלבד וללכת לספר יחוסן עד בואו ליחוסו של אברהם כי לא היתה הכוונה בזכירות הדורות אלו ותולדותיהם עכ"ל: כד) כי לקח אותו אלקים עי' תרגום יב"ע וקרא שמי' מיטטרון ספרא רבא.

עי' בספר בית האוצר מערכת א' כלל ל"ג מ"ש בזה עפ"י קבלה. והנה בפיוט שאומרים בשמחת תורה, מי עלה למרום משה עלה למרום וכו' ג' פעמים.

למה ג"פ? ורק לעלות למרום אינו כ"כ מהנפלאות הגדולות שמצינו חנוך, אלי, ריב"ל. עלו למרום בחייהם, אבל לא ראינו שירדו ממרום ועלו עוד הפעם.

אבל מי עלה למרום שנית כי עלה בפ"א וגם ירד וחזר ועלה זה רק משה שהי' יכול כמה פעמים שרצה לעלות ולירד. ובתהלים נ"ה מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה, דאחז"ל דנפתחו ליונה בעת המבול שערי ג"ע והיא כיונה פותה אין לב, שבה משם אל עולם הזה, לז"א דוד מי יתן לי אבר כיונה שיהי' לי כנפים לעוף לג"ע, אז לא עשיתי כמוה כ"א אעופה לג"ע ואשכונה ולא שבתי עוד לעוה"ז, ומשה שאני שישראל הי' צריכים לו ועי' בפ' ויצא (כ"ח כ') בשם ס' שם משמואל: שם ברש"י צדיק הי' וקל בדעתו להרשיע, וק' על צדיק שנתעלה למדרגת מלאך לומר עליו כן, והר"מ מפרעמישלאן ז"ל אמר ע"פ מחז"ל הלל מחייב עניים כו' יומא ל"ה ב'.

לכן לקח אותו אלקים שלא להרשיע את בני דורו, שיהי' כולם רשעים כנגדו: כט) זה ינחמני ערש"י בימי נח נחה, עי' יערות דבש ח"א דרוש י"ד ח"ש בזה ובענין קין והבל ומפני שהספר מצוי לא העתקתי ע"ש דברים מתוקים: לב) רש"י והלא יפת הגדול, עי' מהרש"א סנהד' דפ"ט ב' ברש"י ורא"ם ורמב"ן כאן: שם בן ק' ראוי לעונש לעתיד וכן קודם מ"ת עי' תורת חיים סנהדרין דצ"א שביאר דכל אותם שמתו קודם מ"ת קודם ק' שנה לא מתו רק מיתה טבעיית ולא עונש ביד"ש, אבל לעתיד תתבטל גזירת מיתה שנגזרה ע"י אדה"ר כדאמרי' צדיקים שעתיד להחיותם שוב אין חוזרין לעפרן לכן אף עכו"ם שיחזרו לעפרן גם לעתיד כיון שלא ימותו אז מיתת אדה"ר רק מיתת עונש לא ימות שום אחד בפחות מק' שנה ע"ש עוד מזה: ו א) ע"פ האדמה עי' מהרש"א ב"ב דט"ז ב': ב) כי טובות הנה, תרגום ארי שפירן, עי' ברכות נ"ח ב' הרואה בריות טובות.

וברש"י שבת ד"נ ע"ב דיה בשביל העתיק בריות נאות. ועי' רמב"ם פ"י הי"ג מברכות ואו"ח סי' רכ"ה ס"י, וע' בקובץ דרושים חוב' ט' סי' כ"ט: ג) לא ידון רוחי עי' באור החיים וז"ל אין אתנו ריח הקדש ואצ"ל רוה"ק וכו' וראיתי בשו"ת בית שלמה או"ח סי' קי"ב שהשיב על א' שאמר שבעל אוה"ח לא הי' לו רוה"ק ומימות נביאים אחרונים בטלה רוה"ק, והשיב מעירובין ס"ד ב' גבי ר"ג, וע"ז ד"כ ב'.

ומתדב"א ח"א פ"ט משמע דיש רוה"ק, וש"ס סוטה מ"ח ב' דבטלה רוה"ק על נבואה כיוונה ולא על רוה"ק ועי' שער הקדושה לרח"ו ח"ג ש"ז וז"ל באזנינו שמענו וראינו יחידי סגולה השיגו למדרגת רוה"ק והי' מגידים עתידות, ובש"ו כ' ועל זה כווננו חז"ל

כי אחר חגי מלאכי זכריה פסקה נבואה לגמרי ונשתייר רוה"ק כו ומצינו דנבואה איקרי רוה"ק (והביא מכילתא) וערש"י סנהדרין פ"ט א' ד"ה סגנון, ומשום שרוח הקדש ג"כ מדרגה לנבואה כמ"ש בחו"נ ח"ב פמ"ד לכך נקטו נבואה בל' רוה"ק ופרש"י יומא כ"א ב' וסוכה מ"ה ב'.

דל"פ עלמא מל"ו צדיקים דמקבלי אנפי שכינתא בכ"י באספקלריא המאירה, וק' מסו"פ החולץ דכל הנביאים לא נסתכלו רק באספקלריא שאינה מאירה חוץ ממשנה ומהרש"א נדחק בזה, ולהנ"ל י"ל דאחר נביאים אחרונים נסתלקה נבואה ונשאר רק רוה"ק שפיר מקבלים באספקלריא המאירה מדרגה זו, ובב"ב אי' מיום שחרב ביהמ"ק אע"פ שבטלה נבואה מן הנביאים מן החכמים לא נטלה.

וע' בע"י בשם רמב"ן דאף על פי שנטלה נבואה מן הנביאים, שהוא במראה וחזון נבואת חכמים שהוא בדרך חכמה לא נטלה אלא יודעין האמת ברוה"ק שבקרבת ע"ש, והר"י בעל התוס' אמר על הרי"ף שרוה"ק שרתה עליו. וכן ה"ר עזרא תלמידו של ר"י בן הראב"ד והיה לו גילוי אלי' הביא תוס' שבועות כ"ה ד"ה רב גיטין פ"ח ד"ה ודילמא בשם ה"ר עזריה הנביא, וכן ה"ר שמואל חסיד אביו של ר"י חסיד הי' נקרא בשם ר"ש חסיד ונביא מתש"ו רש"ל סי' כ"ט הרי דמעלת רוה"ק נקרא ג"כ נבואות, ועי' ס' העקדה שער ו', ובודאי האוה"ח הק' כפי שהעיד עליו הבעש"ט ואזולאי בשה"ג דודאי הי' בעל רוה"ק, ועי' בס' חפץ ה' מהאו"ח בשבת ד"י ע"ש שהאריך.

ובהגהות מבהמ"ח שם הביא אוה"ח כאן דאין אתנו רוה"ק, ואולי על עצמו אמר כן לרוב ענותנותו ע"ש. ומענין אספקלריא המאירה עי' בס' אוצר הכבוד חגיגה די"ד לר' טודרוס הלוי תלמיד הרשב"א וע"ע בס' הברית ח"ב מאמר י"א שהאריך בענין רוה"ק ואיך יוכל אדם להשיג מה שצריך לעשות על זה עש"ה.

וע"ע בשו"ת דברי חיים יו"ד סי' ק"ה במעשה במלמד שדיבר על אוה"ח הק' ע"ש מ"ש בזה. וע"ע בשו"ת נטע שורק יו"ד סי' ד' בשוחט שדיבר קשות על בעהמח"ס מעבר יבק אי יש להעבירו משו"ב ע"ש בזה: שם לא ידון רוחי בשגם הוא בשר עי' תולדות נח דרוש י"ט שכ' בפירושו מפני שהפועל עצמו הוא ממנו, וקרוץ מחומר אע"פ שנמצא בקרבו כח שימשכהו למעלה והוא הנפש המשכלת שבו שעל פיה ראוי שלא יחטא לפניו מ"מ יש בו ג"כ כח שימשכהו למטה והוא כח הבשריי שמטהו על כל פועל עמל ועון ע"ש באריכות ופי' ביערות דבש ח"ב דרוש ב' שפי' כי הקב"ה אמר לא ידון רוחי להתנהג עם הברואים במדת הדין כי א"א לסבול, אמנם עם מי אתנהג במדה"ד עם חשה שהוא צדיק גמור ועל קל נענש ולזה קראו חשה איש אלקים שהוא איש המתנהג ע"פ אלקים טדה"ד ועל מדת הרחמים מש"ה ועי' בספר חום המשולש בהקדמה שכ' אחז"ל אשה אחת ילדה ששים ריבוא בכרס א'.

הכוונה על משה ששקול נגד ס' ריבוא. והנה יש דעות שאמרו כי רק למרע"ה כי באפשרי לעלות למדרגה גדולה כי היה בעצמותו למעלה מגדר אנושי ואין ליחסו עם שאר ילידי אשה, ונמצא אמונה כוזבת הזו אצל אוה"ע שמאמינים שיש נבראים שהמה חצי אלקית.

אבל אנן בדידן באמונה שלימה כי מ"ר יליד אשה כמו שאר בנ"א. ולבוא למדרגתו הי' מוכרח לעבוד בכל מאמצי כחו, וכ' הרמב"ם ה' תשובה כל אדם יוכל להיות כמ"ר ואם כי אחז"ל על משה איש אלקים שהי' מחציו ולמעלה אלקים וגם ראה נתתיך אלקים לפרעה.

אמת הדבר אבל לא מתולדתו רק מעבודתו, וזה"פ משה מן התורה מנין שכל מדרגתו הגדולה היה רק על ידי התורה ולימודה ולא שהיה חצי אלקית מתולדתו וע"ז השיבו חז"ל ודרשו מהקרא לא ידון רוחי באדם לא ידונו הבריות שע"י שרוחי באדם רוח מיוחד רוח אלקית אשר משכתי עליו בפרטות עי"ז נתעלה מה שלא אעשה כן באדם אחר לא כן הוא בשגם הוא בשר שגם מ"ר הי"ג"כ רק בו"ד והיה ימיו מאה ועשרים שנה כי האריך ימים גם מאריך ימים יותר מדרך הטבע וע"כ לא יהין איש להעמידו למעלה מגדר אנושית מתולדה עיין שם באריכות.

ועי' בתפארת ישראל פ"ד מי"ד מקידושין על טוב שברופאים לגיהנם דאין זה גנאי רק שבח הרופא המומחה, והוא עפ"מ שמ"כ דכשהיציא מ"ר את ישראל ממצרים שמעו עמים ירגזון ומלך א' ערביי שלח צייר לצייר תמונת המנהיג הגדול הזה, ואח"כ אסף כל חכמי חרשים לשפוט על פי פרצוף פניו של משה לדעת תכונת טבעו ובמה כחו גדול, והשיבו אם נשפט על פי ציורו נאמר כי הוא רע מעללים ובכל חסרונות שבעולם.

ויקצוף המלך מאד ויאמר הכי תתעללו בי, ויתנצלו א"ע, הצייר אמר אני ציירתי כהוגן והחכמים שגו בידיעתם והחכמים גללו כל החסרון על הצייר, והמלך לרב השתוקקותו נסע בעצמו למ"ר ויקח הציור ויבט והנה כתמונתו וכצלמו קולע אל השערה ולא יחטיא וישאל למשה ע"ז כי חכמים בגדו בו וחכמי אליל המה.

ויפן משה הציור והחכמים נפלאים בידיעתם, רק דע, לא אבוש לאמר כי כל החסרונות אשר שפטו עלי חכמיך כולם לי בטבע רק אני בכח אמיץ התחזקתי וכבשתי אותם, ובעבור זה נתכבדתי בשמים ממעל ובארץ מתחת. וז"פ מדלא קאמר כשר שברופאים ש"מ שטוב אין כוונתו כשר רק מי שחושב עצמו שהוא המומחה והטוב הוא מעותד לגיהנם דבגאותו סומך על ידיעתו ואינו מתיעץ עם חבריו, ובקלמסו מונח חיים או מות, וראה שלא אמר התנא שהוא רשע או יבא לגיהנם רק אמר לגיהנם ר"ל יש לו הכנה לגיהנם אבל כל עוד יותר שיהי' לו הכנות לגיהנם כל עוד יגדל שכרו ושכחו כשיכבש הכנותיו עכ"ל בקיצור.

וע"ע בספר סדרי טהרות על מס' אהלות מהגאון מראדזין ז"ל פרק ב' דל"ז ושייך לכאן עש"ה: שם ויהי ימיו רש"י אין מוקדם, צ"ע הא בחד ענינא יש מוקדם ומאוחר כמ"ש בפסחים ד"ו ע"ב. ונלענ"ד עפ"מ"ש בירושלמי פ"ו משקלים וזה רק לענין דינא וע"ש ביפה מראה להיפ"ת וז"ל דוקא לענין דרשא דנפקא לענין דינא, אבל ליישב המקרא בעלמא אין מוקדם ומאוחר ואפי' בחד ענינא וכדתני בל"ב מדות דר' אליעזר מוקדם שהוא מאוחר בענין כיצד ונר אלקים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ה', והלא אין ישיבה בהיכל כ"ש שכיבה, ומת"ל שוכב אלא מוקדם וכו' עש"ה, וע"ע בהליכות עולם כלל קס"ב ומראה הפנים על ירו' פ"א ה"ג מסוטה וא"כ א"ש הכא ולק"מ.

ועמ"ש לעיל (א' ח') ולקמן בפ' שמות (ד' כ'). וא"ש גם בפ' וירא (י"ח ג') ברש"י האמירה קודם לכן ע"ש: ה) וירא ה' כי רבה וגו' בס' אור חדש סופ"ק דקידושין כ' עפמ"ש בעירובין י"ג נמנו וגמרו שנוח לאדם שלא נברא משנברא ופי' המהרש"א סוף מכות נמנו לשון מונין שמנו הל"ת שס"ה ועשין רמ"ח ונמצא הל"ת יותר וא"כ עלול האדם לעבור על ל"ת מלקיים מ"ע משו"ה יותר נוח שלא נברא ע"ש.

ולפי"ז ק' למה ברא את האדם לרעתו, וי"ל עפמ"ש בקידושין ל"ט דמחשבה טובה מצרף למעשה ומחשבה רעה אינו מצרף למעשה, נמצא ע"י המחשבה עשין הם יותר וזה"כ וירא ה' כי רבה רעת האדם כי עברו על ל"ת הרבה וגם יצר מחשבות לבו רק רע וא"כ בודאי נוח שלא נברא משו"ה וינחם ה' אשר עשה את האדם, ודפח"ח, וכ"כ בספרו חות יאיר ע"ד דרוש באריכות, וכ"ה בס' בנין אריאל, ויבין שמועה: וי"ל על דרך זה ג"כ לפ' הפ'.

דאי' שם בקידושין דעל חטא ע"ז גם מחשבה מצרף למעשה וידוע שדור המבול עבדו ע"ז כמ"ש רש"י נ(ו' י"א) עה"כ ותשחת הארץ כ"מ שנ' השחתה ע"ז, וזה"פ וירא ה' כי רבה רעת האדם רבה היינו גדולה כמ"ש זעקת סדום ועמורה כי רבה (וירא י"ח כ') ופרש"י כל רבה לשון גדולה, וזה כי רבה רעת האדם גדלה מאד והיינו כי עבדו ע"ז מן עבירות הגדולות וגם מחשבה מצרף למעשה.

וזה וכל יצר מחשבות אדם לרע כי בע"ז מחשבה מצרף למעשה וא"כ ל"ת מרובים, משו"ה נחם ה' את אשר עשה את האדם כי נוח לו שלא נברא. וע"ע להמלכ"ם בס' ארצות השלום דרוש ב' ח"ש בזה, ובס' אהל יעקב בפ' בהעלותך כ' דבספר המדות פ"ז הביא דאדם יחטא או בכח התאוה או בשכלו שנמסר אל הרע ועושה במרד וההבדל כי האחד לאחר עבירה יתחרט, לא כן השני, וז"ש וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ, ר"ל במה שהוא אדם קרוץ מחומר ונמשך בטבעו לחומריים.

אבל הלא גם יצר מחשבות לבו רק רע כל היום גם לאחר המעשה, וז"ש וינחם כו' ר"ל על עשותו בפועל הי' לו ית' תנחומים אבל ויתעצב אל לבו ר"ל על מה שנשחת לבו ושכלו ע"ש: שם וירא ה'. עי' באוה"ח.

אדם מורכב מד' יסודות ארמ"ע כו' למעלה מאש יסוד הרוח שהוא הרוחני שבכולם, עש"ה, עי' במד"ר במדבר פי"ד דלמעלה מן הארץ המים למעלה מן המים הרוח "למעלה מן הרוח" האש ע"ש ובמהרש"א ברכות ד"ד ע"ב ד"ה במיכאל, שער הבטחון רפ"ד, ובספר הברית ח"א מאמר ז' פ"א האש היסוד כו'.

ובקל"ח פתחי חכמה פתח ה', האיר הוא היותר דק שבגשמי כו'. וברמב"ם פ"ג ה"י מיסוה"ת, ובמורה נבוכים ח"א פל"א, כנטיית מי שיאמין שהאש תחת האויר כו'.

ובס' יצירה פ"ג מ"ג האויר מכריע בין האש ובין המים, ובראב"ע תהלים ס"ו עה"פ באנו באש ובמים, ופי' באוה"ח פרשת חיי שרה (כ"ג ב) בפסוק ותמת שרה שבאמצעית דביקות האדם בקונו יתהפכו היסודות כולם ליסוד האש, ויסוד אש ליסוד אש הנשמה מוכח שיסוד האש הוא הדק שבהם: ז) אמחה את האדם פי' תולדות נח דרוש ז דבר נכון: פרשת נח ס) אלה תולדות נח ערש"י.

ע"י דרשות מהר"י מינץ דרוש ד'. דצדיקים מולידים נשמות וכ' ותהי שרי עקרה אין לה ולד.

אבל נשמות ה' מולידה, וז"ש פרי צדיק עץ חיים, וע"ד הפשט ת"ח המחדש בתורה החידוש היא פרי ותולדה שלו, וכשמלמד לחבירו הוא מוליד לו נפש ונשמה ע"ש ובבינה לעתים דרוש י"א ול' אריכות בזה, וע"י בהקדמה. וע"י בעירובין ד"ח ב' ובעיון יעקב מהשבו"י ובשאר מפורשים בע"י דפוס ווילנא ועשו"ת חשק שלמה בסופו כ'.

דאי' בזה"ק כאן ס"ז ב' אמאי לא איתפס נח בעון הדור, דהקב"ה רצה להוציא ממנו תולדות, וזה הסמיכות ונח מצא חן ולא יקשה ולמה לא איתפס בעון הדור, ות"י וא"ת נח בשביל התולדות, ודבריו כתובים אות באות בכת"א כאן. וע"י בדרשות אמרי שפר מה שילד"ק מה שכ' נח איש צדיק שלא הול"ל רק א"ת נח ורש"י נדחק וגם בדורותיו צ"ב, ונ"ל שעיקר להזכיר תולדותיו, אף שחם בנו רע המעשים ה' מקום לומר מעשה אבות ירשו בנים, לז"א א"ת נח אף שמתולדותיו לא טובים אל תדמה שנחלת אביהם הוא רק נח איש צדיק, גם מה שדחז"ל בפ' לך שהדרך ממעטת ג' דברים וא' מהם שם.

ופרש"י שאין אדם עוסק במצות בדרך כמו בביתו, וז"פ בדורותיו את האלקים התהלך נח, אף בעת שהי' הולך בדרך ובכל דורותיו מנעוריו ובזקנותו, וכ"ז להוציא שלא יאמרו שבנו מיוחס אלי' ואח"כ חזר לענין ראשון ויולד נח כו'. וע"י בס' ווי העמודים פרק י"א את האלקים התהלך נח, דהי' ירא שמא ילמוד ממעשיהם לכן היה מתבודד ופירש עצמו מן הבריות זה פי' את האלקים התהלך נח.

דק' וכי שותפות כלפי שמיא והלא אש אכלה הוא אלא שהי' מתבודד והלך יחידי כאלו הלך עם אלקים ולא עם בני אדם. משא"כ אברהם שהי' גם מטיב לאחרינא, וזה אשר התהלכתי לפניו ולא עמו עש"ה: ובפתיחה לס' פני"ק הביא בשם הח"ס.

, כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' (וירא י"ח י"ט) ופרש"י ידעתי לשון חיבה, הורה בזה כי נפלאה אהבת ה' לאאע"ה, הגם כי לפניו הי' יחידי הגולה, ומי לנו גדול מחנוך דנתעלה להיות כמלאך, אך לא מצד פחיתת נפשו של אברהם לא נתעלה כן, רק התבונן כי לא זה הדרך שישלים האדם רק את נפשו, ואת אנשי הדור ישאיר אחריו תרבות אנשים חטאים, כאשר קרה לדורו של חנוך ודור המבול, הנסיון הזה ליחד אותו כי טוב לאדם למעט בהשלמת נפשו למען לרבות כבוד ה', כי מה יתן ומה יוסיף אם יוסיף מלאך א' על אלפי רבבות, ונח ג"כ הלך בדרך חנוך שלא הסתכל על דורו רק על עצמו, וז"פ אלו היה בדורו של אברהם ל"ה נחשב, וזה"פ כי אותך לבדך ראיתי צדיק לפני בדור הזה.

רק אותך לבדך עש"ה, וע"ע בס' סדורו של שבת שורש ד' ענף ב' ובדברי שאול מ"ת ובאופן אחר יש לומר דהנה יש חרדים רק בינם לקונם, ויש להיפך עושים צדקה וחסד ורק אינם מדקדקים בינם לקונם, אבל יהודי צריך להיות שלם ולא חצי. וז"פ חמים תהיה עם ה' אלקיך.

ודומה לכפרי שחתנו היה ת"ח וקודם סוכות בקש חתנו ממנו כשיסע לעיר שילך להרב ויקנה פטרו אתרוג הדור, וכן היה וכשנסע בחזרה לביתו פגע בכפרי אחר מכפר הסמוך

לו וסיפר שהרב קנה פטר חתנו אתרוג הדר שאין דומה לו וא"ל כשני גם לי נצרך אתרוג עבור חתני אשר לא פחות הוא במעלות מחתנך, וא"ל כפת לא תשיג הדר כי האחרון אני קניתי בדמים מרובים, א"ל איעעך האתרוג נחלק לשנים ואקח אני החצי, כי שמעתי שיכולין לברך שותפות כל אתרוג אחד העצה העמוקה נכנסה ללבו ועשה כן ולקחחצי המחיר אשר שילם בעדו ונתן להרפרי השני החצי, וכשבא לביתו והראה לחתנו חצי האתרוג, מבכך השחוק שהי' אז, הכפרי לא הבין מהחסרון אשר עשה, ורק חתנו נתן לו נהנין כי יותר טוב אתרוג שלם אף כי אינו הדר כל כך מחצי הדר דפסול.

כן אם אחד מקיים כל המצות הגם שאינו חסיד לפניו משורת הדין מ"מ הוא "תמים" אלא שאינו מהודר, אבל המקיים חציו, הוא רק חצי יהודי ונקרא חסר, וז"ש נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו, בין אנשי דורו, אהוב בעיני הבריות יען שנהג אתם בתום ויושר וגם את האלקים התהלך נח, קיים גם מצות שבינו למקום ולכן ונח מצא חן בעיני ה': וז"כ בואתחנן (ד' כ"ח) ועבדתם אלקים מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא יראון ולא יאכלון ולא יריחון, וק' למה לא הזכיר ע"ז אחרים כמו עובד לשמש וירח, וי"ל דלא דיברה מע"ז ממש.

רק יגיע עת שהרבה יחשבו לעבוד ה' במה שנותנים עץ ואבן לבנין בית הכנסת, והרבה יחשבו שעבודת ה' רק במה שלא יאכלו טרפות ושאר דברים איסורין בבית בניהם החפשים, ויש עוד שגם לא יריחון בבתי בניהם שאינם מתנהגים בכשרות. אבל בנח כ' צדיק תמים, ולא היה צדיק למחצה שלישי ורביע והה"ק ר"ש מבעלז ז"ל אמר דבכל ש"ט או"ח יו"ד ואה"ע לא נמצא שם בהלכה פשר, ורק בש"ע חו"מ נמצא פשר, מוכח דרק בדיני ממונות יש פשר אבל בדיני אדם למקום ל"ש שום פשר רק או כולה לה' או לא: ובמד"ר אמור פרשה ל' בד' מינים, אתרוג יש לו טעם וריח זה צדיק גמור, לולב כף של תמרים יש בו טעם ואין בו ריח, הדם יש לו ריח ולא טעם, ערבה לא טעם ולא ריח, למדנו שצריך לאגוד כל ישראל הטובים עם הרעים באגודה א' ע"ש וזה הענין מחצית השקל שכל אחד רק החצי רק ביחד הם דבר שלם, והארכתי בזה בפ' ויחי (מ"ט א'): ובסוכה דל"ג פרי עץ הדר זה אתרוג הדר באילנו משנה לשנה, הנסיון למדנו כי רוב אנשים אשר עזבו את ה' כל השנה, כשיגיעו ימי הנוראים רוח אלקים נוסה בקרבם.

ואח"כ ישובו לדרכם הרע, ואומרים בשם הגאון נוב"י ז"ל פשט הפ' מכף רגל ועד ראש אין בו מתום דעד אחר הושענא רבה עוד יש לו אימת הדין, אבל בשמיני עצרת ילך וישוב לקיאו, ושמ"ע נקרא בגמ' רגל בפני עצמו. וז"פ מכף רגל' כלומר משמיני עצרת ועד ראש' עד ר"ה אין בו מתום.

דכל השנה אין לו אימת הדין, לא כן אצל תמימי דרך, וצדיק נקרא אתרוג שיש בו טעם וריח תורה ומעשים טובים כנ"ל, וז"ש הדר באילנו משנה לשנה ר"ל לא לבד ימי הנוראים רק כל השנה, והוא כנ"ל שצריך שיהי' יהודי שלם לא חצי תלוי בזמן וכמו משל הכפרי בחצי אתרוג. וע"ע בזה הענין בקובץ דרושים חוברת רביעית סי' ל"ב בשם זקני הגאון מלאסק ז"ל.

ובסי' ל"ה משארי הגאבד"ק מאנקטוב שליט"א. ועי' מה שכתבתי בפ' וישלח (ל"ג י"ז):
שם רש"י ימ"ד לשבח וכו' ידוע מסה"ק דמי שנולד בטבעו להיות בו מדות טובות קשה
לו להפריד מזה.

ולהיפך הנולד בטבעו רע קשה להפוך מזגו וטבעו. והדורשים לשבח הי' אומרים ונח
נולד ג"כ במזגו להיות רק רע הוא הפך טבעו והדורשים לגנאי הי' אומרים דנולד טוב,
ואין בו שום מעלה במה שהוא טיב ע"ש, ועמ"ש בפ' בראשית (י' ג') בשם ס' חוט
המשולש ותפא"י.

עוד שמעתי בשם דו"ז הגה"צ ר' צבי הירש הכהן ז"ל האבד"ק זגיערזש אף דאסור
לדרוש לגנאי כשיש לדרוש לשבח, מ"מ כאן יש שבח בזה להקב"ה דאף דלא היה צדיק
כ"כ אפ"ה הצילו וראיתי בס' תפארת מהרא"ל מהסבא קדישא משפאלי זצ"ל אות כ"ד
שענין הוא כך שאלה שדרשו לגנאי עשו בזה טובה גדולה לישראל כי ראו ברוח קדשם
שכמעט כל הצדיקים אשר יעמדו לישראל עד ביאת הגואל יהיה עליהם התנגדות, ומי
לנו גדול ממרע"ה שהי' שוטים שחשדוהו בא"א, והנה הצדיק הראשון שנזכר בתורה
היה נח ול"ה דורשים כולם אותו לשבח דא"כ הי' למדין ממנו על כל הצדיקים שיעמדו
אח"כ שבאם כולם יהי' דורשים אותו לשבח אז הוא צדיק ובאם יהי' עליו התנגדות סימן
שאינו צדיק, וא"כ ח"ו לא היה טוב בעולם.

ולכן יש דורשים במכוון הצדיק הראשין לגנאי כדי ללמוד ממנו על כל הצדיקים לבלתי
נביט כל כך על התנגדות כי אין זה סימן מובהק כ"כ, ובאם יש עכ"פ מחצה על מחצה
לשבח ולגנאי ה"ז צדיק בודאי מן התורה כמו נח שמחצה דורשים לשבח ומחצה לגנאי,
אעפ"כ אמר ה' כי אותך ראיתי צדיק לפני, וסיים הסבא קדישא בבדיחותא מעט אבל
בלבד שלא יהי' יותר דורשים לגנאי מלשבח, וע"ע בס' אדני פז מ"ש בזה: ובכור שור
סנהדרין דק"ח כ' דרבים תמהו הלא דרך רש"י לא להביא כל הפי' רק פי' א' ליישב
פשוטו של קרא והי' סגי לי' בדורשים לשבח, ונ"ל דק' לרש"י דלמ"ל ב' קראי יתירא
כאן בדורותיו ובפ' שאח"ז כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה.

להכי פרש"י די"ד לשבחוי"ד לגנאי. ואצטריך תרווייהו עפמ"ש רש"י אקרא אותך
ראיתי צדיק ולא נא' צדיק תמים מכאן שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא
בפניו עכ"ד והוא מגמ' עירובין, וגם כאן יל"ד דלמ"ל לכתוב מכאן, אמנם כוונתו לפי
שבא הכ' ללמדך דאומרים כו' ולהכי צריך למיכתב בדור הזה דאל"ה כתיב לא הייתי
לומד מכאן שאומרים כו' והא דהכא כ' צדיק ולעיל צדיק תמים היינו כי"ד לגנאי דבאמת
ל"ה כ"א צדיק והתם כתיב בדורותיו שלפי דורו הי' נחשב לצדיק תמים, וכאן כ' לפי
האמת, ואי הוה כ' בדור הזה ולעיל ל"ה כ' בדורותיו הייתי אומר כי"ד לשבח דהכא כ'
צדיק משום דבדור הזה ל"ה כ"א צדיק ולעיל דכ' צדיק תמים היינו כיון דאלו היה בדור
צדיקים הי' צדיק תמים אלא שדורו גרם לו.

וכל היכי דראוי לאותה מעלה משבחים אותו בו אע"פ שאין בו כמ"ש הט"ז סי' ש"ז
כיון דהמניעה ל"ה מצדו להכי איצטריך תרווייהו דבין למ"ש צדיק תמים ובין למ"ש
צדיק לחוד הכל בדורו, ושפיר ילפי' מכאן דאומרים לאדם מקצת שבחו וכו'. ואגב נבאר
מ"ש רש"י הואיל והזכירו סיפר בשבחו וי"ל דק"ל לפי' ראשון מגמ' יומא ל"ה אקרא

דכ' זכר לצדיק לברכה מדאו' מנלן, ומשני מקרא המכסה אני מאברהם כו' יהי' לגוי גדול, וקשה דה"ל הגמ' לאתויי מנח כמ"ש רש"י דהזכירו סיפר בשבחו להכי פרש"י ד"א ללמדך כו' ולהכי אע"ג דפי' א' העיקר מ"מ ל"ה להגמ' מכאן ראי' דאיכא למידחא דילמא כד"א ולהכי מייתי מאברהם עכ"ל: ובס' משנת חכמים הל' דעות סי' י"ט.

כתב דיל"ד די"ד לשבח ואחר השבחה אמר את האלקים דהי' צריך סעד. ועוד דלכל הפי' צדיק תמים בלי הפסק ובאמת כ' על צדיק תבי"ר שהוא מפסיק בנגינה, ותמים היה בדורותיו בלי הפסק וכו' ולפמ"ש דמדת חסידות שנו שיהי' מהנעלבים כו' וכל אשר יקרהו בין צערא דגופא וממונא יאמר שהוא סבה משמים, ורק מדינא אמרו כל ת"ח שאינו נוקם וכו' ואף דעביד אינש דינא לנפשי' אי לא אפשר לו בע"א, רק צדקה יחשב לו לתלות בטחוננו בהשי"ת, וז"ש נח איש צדיק ומעלה יתירה היה לו שממנו עומד ומיטב דתמים הי' בדורותיו ואף דאנשי דור המבול היו רעים בגופם וממונם, ול"ה צריך לנהוג בתמימות מ"מ הי' נכנס לפנים משורת הדין וז"ש את האלקים התהלך שהי' תמים במעשיו ותלה בטחוננו בה' בכל אשר יקרהו ול"ה נוקם ונוטר בשום ענין ושפיר עולה סמיכת הפסוקים עכ"ל (ועי' רש"י תצוה (כ"ט ל') דג"כ הוי תביר להפסיק).

וע"ש בקונמרס מעלות המדות דקכ"ו לפמ"ש בערכין דט"ז: תוכחה לשמה וענוה של"ש הי' מינייהו עדיף. וי"ל ענוה שלא לשמה דהיינו שומע עלבוננו ושותק דנוטל חלק מחבירו ואם מתכוון לכך אף שהוא חדה טובה, מ"מ טוב יותר להיות שפל רוח ועניו לש"ש, וז"ש נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו, שאלו בדור הצדיקים י"ל לפעמים שהוא שותק שלא לשמה כדי לזכות חלק חבירו משא"כ בדור החבול שאין להם חלק לעה"ב ול"ש דיטול חלקם לעוה"ב והי' התמים לשם שמים וז"ש את האלקים התהלך נח ע"ש.

וע"ע בשי"ת כתב סופר או"ח סי' ל"ד דרוש ארוך בזה: והנה על קו' המפו' למה באמת דרשו לגנאי אם יש לדרוש לשבח י"ל כי אין צדיק אשר יפשה טוב ולא יחטא פירש חסרון, וא"א לאדם בלי חסרון כאשר מספרים שלגביר אחד היה לו כת יחידה, וכל השידוכים שהציעו לפניו הי' ממאן בהם אם הי' יכול ללמוד, ל"ה יכול לכתוב ואם היה מושלם גם כזה לא הי' נאה במראה, ונלאו השדכנים ממנו.

פ"א התיישב שדכן א' ונא אליו שיש לו בחור אחד בלי שום חסרון רק הוא בריחוק מקום. פנה הגביר על זה לא אביט.

ונסע עמו.

ובהגיע למחוז חפצו ובהגיעו להחתן נרתע לאחוריו כי היה סומא חגור חרש ואלם ועוד מה זאת צעק הגביר? ענה השדכן. הנה חפצת חתן בלי חסרון וזה הוא בלי חסרון כי חסרון יש לומר רק אם יש בו מעלות ג"כ ונח הי' מהכת אנשים שיש שדורשים אותו לשבח וי"ד לגנאי שיש לו חסרין ג"כ, וזה הוא מהאנשים הטובים שבעולם, ולא פליגי כלל הב' מ"ד רק הפשט שנח הי' מהכת שיש שאומרים עליו גם גנאי, וזה הוא מן המובחר דלכל דבר צריך חסרון קצת ג"כ: עוד אמרתי ע"פ צחות דזה שנים רבות עמדתי על דברי רש"י שכ' יש מרבתינו דורשים לשבח ובגנאי כ' יש שדורשים לגנאי, ולא כ'

יש מרבותינו, והוא דקדוק עצום, ולא ראיתי מי שעמד על זה, ורק י"ל דיש מרבותינו היינו תלמידי חכמים דורשים תמיד לשבח דכן הוא מדתם.

אבל יש דורשים אם הם רק "יש" מורינו ויש כלפי חוץ בלי שום תוך ופנימיות, אנשים כאלה דורשים תמיד לגנאי, וזה נכון מאד ואמת. וע"ע בדרשות מהר"י מינץ דרוש ד' דבא להשמיענו שנח מצד צדקתו לא ה' ראוי להנצל, אבל השי"ת ברחמיו ראה ליתן שם ושארית למין האנושי הוצרך להציל אותו כי לא ה' בדורו צדיק ממנו, ויהיה מזה טובה לגאולתינו העתידה אף אם לא נהי' ח"ו ראויים מצד זכותינו וכו' ע"ש.

וע"ע בזה ברמב"ן האזינו (ל"ב כ"ו): יב) השחית רש"י אפי' בהמה עי' ס' אוריקרות שתי' בזה קו' הזה"ק למה הקריב נח קרבן אחר יציאתו מתיבה ולא קודם. וכל חטאת שנתערבו ערבו ברובע ונרבע כולן ימותו, וא"כ ל"ה יכול להקריב, אבל לאחר המבול דכל שקלטתו בידוע שלא השחית ה' יכול להקריב, ועי' מהרש"א סנהדרין דק"ח מכל הפרשה ע"ש: שם רש"י לא נחתם גז"ד אלא על גזל, דהי' גוזלים פחות משו"פ והרא"ם הקשה דסותר עצמו דלעיל בפ"א א' כ' השחיתה ל' ערוה ועכו"ם והכא משמע דעיקר על גזל ועשפ"ח.

וכ' בס' שם משמואל להגר"ש סאליר ז"ל אבד"ק לבוב דאי' בכל"י ע"פ ותשחת הארץ לפני האלקים דיינים, כי ה' גוזלים פחות משו"פ והדיינים אין לאל ידם להוציא בדין ע"ש, ואי' הא דצדיק נתפס בעון הדור שהי' בידו למחות א"כ בגזל פחות משו"פ דאין בידם למחות אין נתפסין וכאן נמי על ערוה וע"ז ה' נח נתפס עבורם אבל על גזל פמשו"פ אינו נתפס, וז"פ קץ בשר בא לפני דהם ידונו ולא נח כי מלאה הארץ חמס, היינו גזל פמשו"פ ואין צדיק נתפס ע"ז והם עצמם נידונים ע"ז ע"ש ובכת"א כאן.

ובקובץ דרושים היו"ל ע"י אגודת הרבנים חוברת ד' סי' ל"ב הובא בשם זקני הגאון מלאסק ז"ל דרש"י כ' (י"א ט') דדור הפלגה כפרו בעיקר ולא נאבדו לפי שהי' שלום ביניהם ובדור המבול ה' מריבה ומחלוקת, ונראה דאם ע"י התפלגות שביניהם ולא היו בהסכמה אחת, הי' כאו"א נדון בפ"ע, ואם כל אחד לא גזל רק פחות משו"פ לא הי' נאבדים, אבל בזה גופא שהסכימו כולם לעצה אחת לגזול פחות משו"פ נדונו בממנ"פ אם נחשב שאין ביניהם חיבור והתאחדות הרי ראויים לעונש על שאר עבירות שעשו, ואם נחשב להם כאלו שלום ואחדות ביניהם וראוי שלא יאבדו על שאר עבירות, כמו דור הפלגה שוב עון גזל בידם כי ע"י ההתאחדות נגזל מזה כל ממונו נמצא שלא נחתם גז"ד אלא ע"י גזל ודפח"ח: ואחי הרה"ג ר' שלמה זאב שיחי' כתב לי עפמ"ש בסנהדרין נ"ו ב'.

דז' מצות ב"נ ילפי' מקרא בראשית (ב' ט"ז) ויצו ה"א על האדם מכל עץ הגן ולא גזל, וק' דמצינו דמשה למד סניגוריא על ישראל ואמר לי צוית אנכי ה"א לא יהי' לך וברש"י יתרו כ' ב') א"כ ה"נ נימא ויצו כו' על האדם דרק לאדם הי' הציווי ומנין שאף לדורות נאמר שחייבין בז' מצות, ורק כיון שבין הז' מצות גם גזל, ובאדה"ר ל"ש גזל, דהכל הי' שלו, וע"כ דציווי על גזל הי' רק לדורות, ושפיר לא נחתם גז"ד, שהי' יכולים לפטור מהעונש דלא להם נצטוו, רק מגזל נשמע דהציווי הוא לדורות ונחתם גז"ד: ובסמ"ג

לאווין קנ"ב למד מכאן דאפילו ממון הרשע אסור לגזול דהם הי' כולם רשעים ועי' רבה"ז.

ובס' מלא העומר כ' לתרץ קו' הרא"ם, דע"י הזנות הי' חמס כיון דבזנות הבנים ממזרים א"כ זה הי' יורש את שאינו אביו, דאפי' רוב הבעולות ל"ה מהבעל, וזה"פ קץ כל בשר בא לפני, שכ"כ רבה הזנות עד שמלאה הארץ חמם וא"ש ב' דברי רש"י התמוהין. ובשם הר"ר העשיל ז"ל ראיתי דיל"ד הל' קץ כל בשר בא לפני, תיבת בא לפני מה בא לרמוז, וי"ל עפחז"ל בב"ק דס"א מה בין גזלן לחמסן גזלן לא יהיב דמי חמסן יהיב, א"נ חמסן בפחות משו"פ וגזלן יותר משו"פ ואין ב"ד נזקקין בפחות משו"פ, וא"ש בדיוק קץ כל בשר ר"ל קצם בא לפני שאני בעצמי השופט, וק' למה לא פ"י ב"ד של מטה לכך אמר כי מלאה הארץ חמס ר"ל פחות משו"פ ואין הדיין נזקק ע"כ איצטריך אני בעצמי להזקק, עי"ל דגם דאין ב"ד נזקקים לפמשו"פ אבל בשכבר יושבים אז ידונו גם על פמשו"פ לכך אמר לא נחתם גז"ד אלא על הגזל, ר"ל דהחטא של גזל ל"ה יכולים לדון אלא בשעת גמ"ד דבתחלה אין נזקקים לפמשו"פ.

ובשו"ת חשק שלמה בדרושים כ' דברש"י בראשית (ה' ל"ב) כ' דכבש מעינו כו' כי בן ק' שנה ראוי לעונש לעתיד וכן לפני מ"ת, וק' מדוע נענשו במבול תנוקות קטנים וי"ל דפרש"י (קרח ט"ז כ"ז) בא וראה כמה קשה מחלוקת שב"ד שלמטה עונשין מי"ג ושל מעלה מכ' וכאן נענשו אפי' יונקי שדים, וא"כ א"ש דבמבול הי' גזל והי' מחלוקת ומריבה בדין שיאבדו אפי' קטנים כמו בקרח וז"פ קץ כל בשר ולא תקשה קטנים מה חטאו ואמר כי מלאה הארץ חמם והי' מריבה לכך נאבדו ע"ש.

ובספר מנחה חדשה כ' שהזה"ק הק' הא מדת ה' להיפך ליקח צדיק א' לכפר על הדור, וי"ל כי הרי"ף כ' אהא דמו"ק דכ"ח דנסמכה מיתת צדיקים לבגדי כהונה דמכפר, וב"כ על עצמות החוטא אינו מכפר רק על הצבור שלא יענשו בעון היחיד, וכן מיתת צדיקים מכפר שלא יכריע החוטא לכף חוב.

אבל לא על עצמות החוטא, א"כ אם חטאו הכל והצדיק א"מ על עצמות החוטא וח"ו כולן ימותו, וז"פ וירא כי רבה כו' כי השחית כל בשר ויאמר ה' קץ כו' ע"ש: ועפי"ז י"ל הצדיק אבד ואין איש שם על לב, שתיבת איש מיותר, ונודע דבכל מקום דכ' איש הוא ולא אשה, ולמ"ש הרא"ש ברכות ד"כדנשים אין ערבין בעד אנשים, ונסתפק בשו"ת מוצל מאש סי' י"ב אי אנשים ערבין על נשים ועי' דגול מרבבה או"ח סי' רע"א ושו"ת רע"א סי' ז' והארכתי בזה לקמן בפ' נצבים (כ"ט כ"ח) ויש רמז מקרא הנ"ל דאמרו וכשלו איש באחיו מלמד שכל ישראל ערבין זל"ז (סנהדרין ל"ט) ואיש ולא אשה, והא דצדיק נתפס בעון הדור משום ערבות וא"כ על אשה דאינו ערב אינו נתפס, וז"פ הצדיק אבד ואין איש שם על לב דוקא איש שבעונו מת אבל אשה אין לה לשום על לבה כי לא בעונה מת.

ועי' בשל"ה מס' חולין בענין מו"מ באמונה ע"ש. ובס' אהבת ציון דרוש ו' מהנ"ב כ' ג"כ כנ"ל ופי' הפ' בשה"ש (א' ח') אם לא תדעי לך היפה בנשים כו' אם לא תדע מדוע היפה בנשים הצדיקת מתה.

דל"ש ערבות באשה כנ"ל לז"א לך בעקבות הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים, דתינוקות יוכיחו. דבשבת דל"ג ב'.

איתא בזמן שאין צדיקים תינוקות שב"ר נתפסין, ואף שאינן בני עונשין ומכ"ש בכלל ערבות, וש"מ שאין הטעם משום ערבות, ודרכי ה' נסתרין עיין ש"ה: עוי"ל הצדיק אבד ואין איש לשון חשיבות איזה מינוי ושררה שלא יוכל לומר שמת כדי שיבא אחר למלאות מקומו כדאיתא במו"ק דכ"ח שמת ר' אשי דדחקהו רגלי דבר נתן, שהגיע הזמן שיהי' נשיא אחריו דזרח השמש וכו' אבל כשמת צדיק שלא הי' לו שום מינוי או אשה ודאי בעון הדור מת, ובס' זרע יצחק על משניות פ"ג מה' ערכין כ' על רש"י הנ"ל, ידוע דה' אינו פורע עד שנתמלאה סאתה, ואי' במד"ר ובצעם בראש כולם סאה מלאה עונות מי מקטרג בראש גזל אפ"י הי' למטה בקופה דוחקת א"ע למעלה ומקטרג.

נמצא בכל פעם המדה נתמלאה בגזל וז"ש לא נחתם הגז"ד רק בגזל דלא נגמר עד שנתמלאה סאתם ובכל הפעם המדה נתמלאה בגיל דדוחקת ועולה למעלה, וז"ש כי חלאה הארץ חמס ר"ל בחמס נתמלאה המדה ובס' לחמי תודה דקנ"ב כ' דתשובה תפלה וצדקה מעבירין רוע הגזירה, דהיינו צום קול ממון שכל א' גימ' קל"ו וס"ה ת"ח בזא"ת יבא אל הקדש, וז"ש "קץ' כל בשר בא לפני ר"ת קול צום שבאמת בכו והתענו על גזירת ה'.

אך דזה ל"מ על עבירות שבין אדם לחבירו, וז"פ ותשחת הארץ לפני אלקים כמו ערוה וע"ז דהוא רק לפני אלקים מועיל קול צום, כי מלאה הארץ חמס דכי משמש בלשון אלא דמצד חמס זה בין אדם לאדם ל"מ קול צום לבטל הגזרה ע"ש: ובפשט הפ' ותשחת הארץ לפני אלקים ותמלא הארץ חמס יש לומר דבספרי מוסר כ' שרמז אם יחטא בינו למקום סופו שיחטא גם בינו לחבירו, גם בפ' ויקרא (ה' כ') ונפש כי וחטא ומעלה מעל בה' אז ג"כ וכחש בעמיתו, אבל בתשובה צרך להיות מקודם בינו לחבירו ולא די לו בינו למקום להתענות.

וז"ש ושילם אותו בראשו וחמישיתו ממון ואחר כך ואת אשמו וידוי לה': שם באוה"ח שהנבם שימחלו לא יועילו וכו' כן הוא בסנהדרין דנ"ז א', דבב"נ ל"מ מחילה לפוטרו ממיתה: שם הארץ רש"י שאף ג' טפחים עומק נקרא ארץ מכאן ואילך נקרא אדחה, ועשפ"ח ובאוה"ח פ' שלח (ט"ז ל"א) כ' להיפך אדחה הוא עליונה וארץ תחתונה, וכ"כ המלבי"ם יתרו (כ' כ"א) בפ' מזבח אדמה, ועי' תפארת ישראל פ"ו אות ה' מברכות שכ' דלהכי על פרי האדמה חברך בפה"א ועל לחם המוציא ולא שניה בבורא מאדמה או במוציא מארץ דבורא הוא יש מאין ומוציא יש חיש, ואדמה הוי חלק העפריי שבארץ, וארץ כל הכחות הטחונים בארץ ופרי אדמה רק מזון קל ואין בו הזנה כל כך.

נברא רק מחיצוניות קליפת הארץ יש מאין ומברך בורא פרי האדמה, אבל לחם לבב אנוש יסעד צריך להזנתו כח גדול מוצא מעמקי הכחות והוא יש מיש לכן מברך המוציא לחם מן הארץ עש"ה. ועי' בתיבת גמא סו"פ בראשית ושלח ועי' כתב והקבלה מ"ש בשם הגר"א ולדבריו צ"ע נוסחת כתפלה ותן ברכה על פני האדמה ע"ש.

ועמ"ש בפ' וירא (י"ח ה'): יד) עשה לך תבת רש"י ולמה הטריחו בבנין וכו' עי' מהרש"א זבחים דקי"ג. ובעיון יעקב על ע"י ווילנא סנהדרין ד"ע סי' קי"א בזה ובס' באמ"ח תי' דאחז"ל במדה שאדם מודד מודדין לו וכפי אשר אדם מתנהג בהליכתו לעבודת ה' כן ישולם לו גמולו, ואם התנהגותו בדרך טבע דעושה מה שבכחו ואם תכבד עליו עבודה בהליכה לביהמ"ד בחום או קור גדול מיד הוא פורש, השי"ת יתנהג ג"כ עמו בדרך הטבע, ובהטיבו לכל העולם יטיב גם עמו, אבל אם לפעמים יצרך להעשות לו חוץ לדרך הטבע למשל להנצל מלהטים אשר יפלו עליו וכדומה לא ישתנו עליו סדרי בראשית, דכאשר עשה כן יעשה לו, לא כן העובד יותר מכחו כמעשה דרבא שהי' נובע דם מאצבעו ומעיין בשמעתתא ול"ה ידע לאישכזה ה' מתנהג עמו חוץ לדרך הטבע ורפכ"י נקרע לפניו הנהר ע"ש ובנח כ' את האלקים התהלך נח, אלקים בגימ' הטבע פ"ו שהי' מתנהג עפ"י הטבע לכך לא רצה ה' להצילו רק בדרך הטבע שיעשה תיבה.

ועי' בהקדמה לס' שער שמעון מה שכתב בענין זה: ובני יקירי הר"ר דוד נ"י פי' לפי הנ"ל בפרשת וירא (ו' י"ב) הן בנ"י לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים, כי מדרך הטבע כשבא משה לישראל והי' מוטרדים בעול עבודה ול"ה להם פנאי לשמוע דבריו מקוצר רוח, ואם הי' שומעין למשה מה שמדרך הטבע אינו כן אז מהראוי לעשות להם נס חוץ לטבע כנ"ל וז"ש משה הן בנ"י לא שמעו אלי, ול"ה בבחינה זו בעבודת ה' לעשות מה שחוץ לטבע, ע"כ איך ושמעני פרעה ואני ערל שפתים שהוא חוץ לטבע, ומהראוי לעזור להם ע"י "איש דברים" שיהי' בדרך הטבע: שם עצי גפר ערש"י.

ועי' סנהדרין דק"ח ובגליון שם. ובהפלאה שבערכין על הערוך ערך אדר עש"ה: טז) צהר ערש"י י"א חלון וי"א אבן טוב, וכ' בס' עדות ביוסף דרש"י בפ' וירא (י"ט י"ז) על תביט אחריך כ' דמי שלא ניצל בזכותו אינו רשאי לראות במפלת שונאו, והנה על בדורותיו י"ד לשבח ויש לגנאי וי"ל דהני תנאי כהני תנאי למ"ד חלון כמ"ד לשבח וניצל בזכות עצמו דכדאי לראות במפלת שונאו ולמ"ד אכן טוב דורש לגנאי וא"כ אינו כדאי לראות ואינו יכול לראות לחוץ, ועי' בפ' בראשית (ד' ח') בשם שפ"א על ה' לי בעוזרי (א: יז) הנני מביא ערמב"ן, ועי' בס' ישועות מלכו מהגאון מקוטנא ז"ל בלקוטי תורה מ"ש בדבריו: יח) ובאת רש"י מכאן שנאסרו כו' והוא מגמ' סנהדרין ק"ח ב' ופרש"י ובניך בני נח שם חם ויפת, ותמוה מאד למה הודיע זאת רש"י.

ובס' אמ"ב כ' דאיתא בסוף הוריות כל המוקדם מחבירו קודם לחבירו האיש קודם לאשה להחיות כשהן טובעין בנהר, וא"כ ק' מנלן שנאסרו בתה"מ משום דכ' אתה ובניך ואח"כ אשתך, דלמא משום דאיש קודם לאשה להחיות, אך איתא שם במשנה בד"א כששניהם שווין אבל א' ת"ח ואחד ע"ה אפי' ממזר ת"ח קדם לכ"ג ע"ה, ושם למד תורה כמ"ש בבית מדרשו של שם, וגם יפת הי' לו חלק בתורה שנ' יפת אלקים ליפת וישכון באהלי שם, וה"פ דגמ' רוצה להוכיח דאסור בתה"מ דכ' אתה ובניך והדר ואשתך, וק' לרש"י מנלן דילמא לכך כ' אנשים קודם דאיש קודם לאשה להחיות, לכך פרש"י בני נח שם חם ויפת, כמ"ש הפסוק בעצם היום הזה באו בני נח שם חם ויפת וקשה דהו"ל למחשב שם ויפת קודם לחם דת"ח קודם לע"ה, אלא ודאי דלאו מהאי טעמא הקדים אלא משום דאסור בתה"מ: כ) למינהו.

רש"י כל שהתיבה קולטתו, ע"י מהרש"א סנהדרין ק"ח ד"ה ור' אבוהו, ובחדושי מר שמואל על מס' ע"ז ד"ה אריכות גדול בזה: כא) ועתה קח ע"י בינה לעתים דרוש ל"ג וכו' המפו' אם הי' נח צריך להכין חזון על כל השנה מאה תיבות ג"כ ל"ה די, דיש חיות גדולות פילים וראמים, ורק ה' שלח ברכה ואינו חל רק אם יש מעט כמ"ש בזה"ק והובא בטו"ז ר"ה חנוכה סי' תר"ע ובבהמ"ז אומרים הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרובה בבית הזה, וצריך שיהי' לחם על השלחן, ובמד"ר מצורע וש"ד עצם א' נסכא אינו נשרף באש ואינו נכלה וממנו יהי' תחיית המתים, וז"ש שומר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה, והטעם אי' דעצם זה אינו נהנה משום מאכל רק ממלוה חלכה, ע"י או"ח סי' ש' בט"ז סק"א ונגזר על אדה"ר שאכל עה"ד ביום הששי וכל אברים נהנו.

אבל נסכא לא נהנה לכן חי לעולם, ולכן סעודת מלוה מלכה כנגד דהע"ה חי וקיים, ועי' בספר הברית ח"א מאמר י"א פי' בזה ובשו"ת זית רענן ח"ב בסופו בפ' וירא: כא) והי' לך ולהם לאכלה, עמ"ש בפ' חקת (כ' ח') בזה אריכות בענין אסור לאדם לאכול קודם שיתן לבהמתו, ועי' בקונטרסי פרי יוסף הנספח לס' חשרת מים על מס' גיטין דס"א.

ולקמן בפ' חיי שרה (כ"ד י"ט): ז א) בא אתה ערש"י ועי' בס' תולדות נח דרוש ז' דק' מדוע כשצוהו על בנין התיבה לא א"ל למה צוהו כי אותך ראיתי צדיק לפני ועתה בשעה שצוהו על ביאתו א"ל כי אותך ראיתי צדיק וי"ל שבתחלה הזכיר ה' רשעת הדור קץ כל בשר וכו' ואח"כ הזכירו על בנין התיבה, ובמאמרהשני הזכיר תחלה הצלת נח בא אתה כו' ואח"כ כליון הדור אנכי ממטיר, רק תחלה של"ה מוכיח בני דורו רק הי' מתהלך עם אלקים לבדו לא נראה צדקתו כ"כ זולת נגד רשעי הדור הי' נחשב לצדיק ולכן הזכיר תחלה רשעת הדור שהם גורמים ברשעתם שינצל הוא, אבל אח"כ שהחל בבנין שכ' שאמר להם שעתיד ה' להביא חבול וכל הק"כ שנים הי' מוכיחם ואחזו במדתו של אברהם ואז ראוי להצילו מצד עצמו ולכן הקדים ה' הצלתו למפלת הרשעים ע"ש דרוש יקר.

וע"ע בספר מגדנות אליעזר מהגר"א חרל"פ ד"ה, דרוש ארוך: ב) הטהורה רש"י העמידה להיות טהורה למדנו שלמד נח תורה. והקשה רא"ם למה הניח גמ' זבחים דקט"ז העבירן כל שהתיבה קולטתו טהור, ולר"א באו מאליהן, ועשפ"ח וחזקוניי ומהרש"א תי' בדוחק, ובס' מר שמואל על מס' ע"ז ד"ה תי' דאי' במנחות דכ"ט ג' דברים נתקשה משה, וא' שרצים, והנה לתי' גמ' זבחים ק' מאחר של"ה יכול נח ליקח מעצמו רק תיבה קולטתו או שמעצמם באו ז' ז' טהורים וב' וב' טמאים א"כ למה אמר ה' לנח כל הענין כמה טהורים וכמה טמאים יקח, וגם דרשות גמ' שלא ליקח מחוסר אבר וטרפה הול"ל בקיצור כל אשר יבואו לתיבה יהי' אתך, אלא צ"ל הטעם דאיתא בגמ' לא עביד רחמנא ניסא לשיקרא וצ"ל דבאחת למד תורה ול"ה הנס של קליטת התיבה רק היכי דנתקשה.

משו"ה צוה ה' כמה טהורים וכמה טמאים הכל כדי למעט בניסא, וא"כ א"ש דרש"י הוכיח מהפסוקים שלא לצורך, אלא מוכח דלמד תורה ול"צ לנס. ולהגמ' לא סגי בתי' דרש"י, דקשה איך יכול לומר דנח ידע דאפשר משה לא ידע ונח ידע, משו"ה הוצרכו האמוראים לתרץ שנעשה ג"כ נם, היינו מה שחנן ידע ומה שלא ידע תיבה קולטתו, או באו מעצמן ואו"א דברי אלקים חיים ולא סגי בתי' א'.

ובס' מים קדושים זבחים דקט"ז כ' דהמהרש"א הביא רש"י על תורה ומוחק גי' שלנו ע"ש וי"ל דהמקשן הק' ומי הוּו טמאים וטהורין כו' דהא ודאי הוּי כדכ' מן העוף הטהור וכו' א"ו דמהתם אין ראייה דנח למד תורה, רק דהק' אברייתא דתני בה דלא הקריבו בני נח אלא טהורים מנא ידעו הני דורות בתר נח מה טמא ומה טהור ומשני מאותן שלא נעבדו.

ול"ק מנא ידעו דמסתמא לא נעבדה בה עבירה כדאי' בפ' אין מעמידין ע"ש וכדאיתא דלאחר המבול אף האומות גדרו א"ע מעריות, רק דהק' על נח מנא הוּי ידע דאותו זמן ה' חשודין על רביעה, ומשני העבירם אבל על טמאים וטהורים ל"ה ק' משום דנח למד, וצדקו דברי רש"י בחומש דלמד זה מהמקשן ואף דכאן לא כ' רש"י כן דכ' דמנא הוּי ידעו איזו טמאים מ"מ מהגמ' ל"ק עכ"ל.

ועי' בפדר"א פכ"ג דלכך ה' מטהורים ז מפני שעד שה' המבול הטמאים מרובים מטהורים רצה ה' להרבות בטהורים צוה לקחת מטהורים ז. ועשו"ת כנסת יחזקאל סי' כ"ד שהק' דבחולין ס"ג אי' גלוי וידוע שטמאים מרובים מטהורים לכך מנה הטהורים, הרי דגם היום טמאים מרובים, ועי' בדברי שאול, ובלב אריה על ל דס"א בתד"ה כל ומהאריכות לא העתקתי: ובני הרה"ח כליל המדעים מו"ה דוד נ"י אמר על קו' הג"א ולבוש דהאיך למד תורה הא אי' בסנהדרין נ"ט ב"נ שלמד תורה חייב מיתה, ואמר עפמ"ש הר"ם בפ"י ה"ט ממלכים אם עכו"ם עסק בתורה מכין אותו ועונשין אותו ומודיעין אותו שהוא חייב מיתה אבל אינו נהרג, וכ' בלח"מ כיון דלישראל אף מצוה ללמוד אין לעכו"ם לחייבו מיתה.

והא דכ' הר"ח רק מדרבנן הוא ואסמכתא בעלמא הוא, וכן הביא במנ"ח מצוה רל"ב דמר"ם נראה דעכו"ם הלומד רק הוא איסור דרבנן, וא"כ א"ש דנח ה' שרי ללמוד דמה"ת מותר: ועוי"ל דבשבת דל"א בגר שבא להלל שילמדנו כל התורה על רגל א' וכ' שם המהרש"א דל"ק איך למדו הא ב"נ שלמד ח"מ, וי"ל כיון שבא לגייר שרי ללמוד ע"ש, והטעם י"ל דכחו שכתב הר"מ דב"נ בז' מצות שלו מותר ללמוד כדי לידע איך לשמרם כן אם דעתו לגייר ע"כ צריך לידע ביום הראשון שיהי' ישראל איך לקיים המצות דאם לא ילמד יכשל בהם, אבל בב"נ דעלמא דאין נפק"מ לו אסור ללמוד, ולפי"ז גם נח למד ג"כ באופן זה שידע איזה בהמה טהורה, שיוכל אח"כ להקריב מיני טהורים וא"ש, ועי' שו"ת רע"א סי' מ"א ח"ש במהרש"א הנ"ל: ד) כי לימים רש"י ז' ימי אבלו של מתושלח, עי' תורת חיים סנהדרין דק"ח.

והובא ג"כ בענף יוסף על פ"י סי' רמ"ז, על הפ' ויהי לשבעת הימים (בפ"י) אלו ימי מתושלח ק' אמאי דריש הש"ס הכא ולא מייתי הקרא דכי לימים עוד שבעה דכ' ברישא, ועוד דהך דרשא דקבע להם ה' זמן גדול ואח"כ זמן קטן מרישא דקרא יליף כפרש"י בחומש, וי"ל הא דקאמר ששינה עליהם סדרי בראשית כו' וכן הא שהטעימו מעין עוה"ב כו' לא מצי דריש אלא מקרא דלשבעת הימים דשבעת ימי בראשית שבעת ימים קרי להו כדכ"כאור שבעת הימים ולכך דריש כולהו אהך קרא, מיהו בב"ר איתא נמי ויהי לשבעת הימים מלמד שתלה להם יחי אבלו כו' ד"א שבפת ימים נתאבל ה' על עולמו קודם שיבא המבול ולא דריש טפי, וק' אמאי לא דריש ארישא דקרא ע"ש ובמהרש"א

ובבנין יהושע על אדר"נ פל"ב ע"ש בזה: ז) ויבא רש"י שנאסרו בתה"מ מפני שהעולם שרוי בצער, והק' מפו' אמאי לא מפ' רש"י לעיל (ו' י"ח) כן, וכ' בס' לשון הזהב בעירובין י"ח דיל"ד דכ' ויעש נח ומפסיק ונח בן שש מאות, ואח"כ כ' ויבא נח הול"ל ויעש נח ויבא נח ואח"כ ונח בן שש מאות, וי"ל דק' דב"נ הי' חשוכי בנים בחבול וחותרין לשמש בשני רעבון, כמ"ש בתענית י"א, ומנח ל"ק דאע"פ דל"ה לו בת עכ"פ הי' לו בנים וכמ"ש הט"ז סי' תקע"ד, וי"ל ע"פ הר"ם פט"ו דאישות כיון דעברו כ' שנה ולא נשא מבטל מ"ע דעד כ' אינו בר עונשין, ובבראשית (ה' ל"ב) כ' רש"י דלפני מ"ת ל"ה מצווים על פ"ו עד בן ק', (וא"ש דהמתין יעקב עד פ"ד שנים) ומשו"ה ל"ה ב"נ מותרין לשמש בשעה שעולם שרוי בצער.

וא"ש ויבא נח כו' וק' דחשוכי בנים מותר לפיכך הקדים ונח בן שש מאות ול"ה בני ק' ולא מצווים אפ"ו (וערש"י בראשית ה' ל"ב) וא"ש קו' ב"י סי' תקע"ד על יוסף אחאי לא קיים פ"ו של"ה לו בת, וכן ק' על תי' תוס' תענית דיוסף נהג חסידות ולוי לא וק' במה פלוגתתם. וי"ל דיוסף אמר שאוכלים מפרכסת ולהם דין ב"נ.

ושבטים ס"ל דלהם דין ישראל א"כ ליוסף ל"ה מחויבים בפ"ו עד בן ק' לכן לא שימש, ולוי לשיטתו דלהם דין ישראל ויכול לשמש דל"ה לו בת. ועמ"ש בפ' מקץ (מ"א נ') ובס' לקוטי שושנים ואדני פז ופני"ק ובשו"ת בנין ציון סי' קמ"ח.

ולקמן שמות (ב' א') בשם ספר אגרת שמואל על רות ומהאריכות לא העתקתי: שם רש"י אף נח מקטני אמנה, עי' בקובץ דרושים ח"ב כרך א' סי' כ"ג שכ' עפ"מ"ש בנזר הקודש על הגמ' בתענית כ"א ב' בסורא הוי דבר ובשבבותא דרב לא הי', סברוה משום זכותי דרב איתחזי לי' בשביל אשה צדיקת, וכ' כיון דניתן רשות למשחית אינו מבחין וכשיש צדיק בשכונה ההכרח להציל כל השכונה דלא יספה צדיק עם רשע וזה דוקא בצדיק שאינו גמור אבל בצ"ג מבחין.

ורב הי' צ"ג והי' הוא לבד ניצל ולא כל השכונה, וזה שניצולה כל השכונה הי' בזכות צדיקת אחרת שאינה צ"ג פ"ש, ונח הי' צ"ג ולא הגין זכותו על כל הדור. אמנם נח ל"ה מחשיב עצמו לצ"ג וחשב שכולם ינצלו בזכותו וז"ש נח מקטני אמנה הי' של"ה מאמין שהוא צ"ג וחישב שלא יבא המבול וינצלו כל העולם בשבילו עד שדחקוהו החים, והרה"ק ר' יצחק מווארקו ז"ל אמר שהפשט שאף מקטני אמנה הי' מאמין ג"כ שהי' סובר שהם צדיקים ע"כ לא הי' מאמין שיבא החבול חפני שיגינו על הדור.

והה"ק מאפטא ז"ל אמר דאמונה יש ב' פירושים א' כפשוטו אמונת הדבר, ב' המשכה וגידול כמו ויהי אומן את הדסה (מג"א ב' ז). וע"י אמונה ובטחון יש כח שע"ז ימשך ויבא הדבר באמת, ונח היה מאמין אבל היה ירא להאחין באמונה שלימה שלא יחשך ע"ז המבול באמת, לכן לא נכנס פד שדחקוהו המים: ח) מן הבהמה הטהורה ערש"י ומהרש"א פסחים ד"ג.

ובאור חרש שם, שהקשה החזקוני אמאי לא יליף מקרא המוקדם שאמר ה' לנח ומן הבהמה אשר לא טהורה, ומהרש"א תי' זה אלא שלא נראה כן מרש"י ד"ה ה"ג וכ"ת ול"נ דמשם אין ראייה משום דהזהיר אותו ליקח מטהורה ז' ז' ומטמאים ב' ב' וי"ל דה"ק

ה' לנח מה שלא יהי' לך ברור שהם מהטהורים קח ב', ואי הוי אמר ומן בהמה הטמאה, הו"א דוקא מה שברור שטמאה, אבל הספק יקח ז' לכן דייק ומן הבהמה אשר איננה טהורה וגם מה שבספק בכלל זה כיון דלאו בבירור טהורה תקח ב', אשר מקרא השני מוכח שפיר דשם נא' מן בהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה ושנים שנים באו אל נח, וכ' רש"י בחומש דאע"ג דלקח מטהורים ז'.

ה"פ מהפחות לקח ב' א"כ שפיר מצי למיכתב כאן מבהמה טמאה כיון דגם על טהורים לא כ' יותר מן ב'. וביותר י"ל דרש"י כ' שם באו אל נח באו מעצמם ודרשו מיני' בסנהדרין ק"ח וזבחים קט"ז דמעצמם באו אל התבה מטהורים ז' ומטמאים ב' ב'.

א"כ ליכא למימר שנכתב אשר איננה טהורה למעט ספק כיון דל"ה שום ספק לנח דמה שקולטתו ז' ידע דטהורים ומה שקולטתו ב' ידע דטמאים ומוכח שפיר מהאי קרא דיספר בל' נקיה, ועי' ברא"ם ונח"י: ט) שנים שנים באו אל נח, בז"ח אלו יומי דגמרו בהו הלל, והגה"ק ר"ש מאסטרפאלי ז"ל כ' לרמז שנים שנים הם ב' ימים של פסח וב' ימים של שבועות, באו בגי' ט' יחי סוכות, אל נח, בגי' חנוכה אלו ימים שגומרים הלל.

אבל צ"ב מה שייך זה לכאן, ועמ"ש זקני הגאון מלאסק ז"ל הובא דבריו בקובץ דרושים חוברת רביעית סי' ל"ב ע"ש דבר יקר וע"טבחוברת חמישית סי' י"ז וי"ט ומגודל אריכות לא העתקתי: י) ויהי לשבעת ימים אכלו של מתושלח. עי' לעיל פ"ד.

ובס' עזרת ישראל על מס' מו"ק דף כ' הביא הרמב"ם פ"א ה"ב מאבל, דכ"ז שלא נקבר המת אינו חייב באבילות. ומשו"ה דוד סך ורחץ כשמת הילד טרם שנקבר והרמב"ן הובא בטוש"ע סי' שמ"א כ' שאסור והא דדוד כתב המהרש"ל שהילד לא כלו חדשיו, וראי' מדכ' ויהי לשבעת כו' וכן בשבעת ימי המלואים נצטוו מפתח אוהל מועד לא תצאו וזה הי' קודם מיתת נדב ואביהו, אבל זה שייך אצל ה' שיודע שימות המת אבל בבו"ד שאינו יודע מתאבל אחר המיתה ר"ל ונמצא שם גבי הילד דאיל נתן הנביא ע"פ ה' בן היולד לך מות ימות התחיל תיכף אבילות, ולכך אח"כ שכ' ויהי ביום השביעי וימת הילד כבר הי' נשלם השבעה ולכן היה מותר לו לרחוץ ולסוך ואין ראי' מזה לשאר אדם ע"ש אריכות: ובשו"ת חת"ס יו"ד סי' שכ"ד הביא ראשונים דמשו"ה לא נהג דוד אבילות כשמת הילד, דהוי ספק נפל, ותמוה דבמו"ק דכ"ג ילפי' דאבל אסור בתשמיש מקרא וינחם דוד את בת שבע, אלמא דקים לי' לדוד שכלו לו חדשיו.

והרמב"ן תי' לפי שהי' מלך לא החמיר ע"ע להתאבל על ספק משום כבודו של מלך, אבל ב"ש שפיר מחויבת הי' ושפיר ילפי' מב"ש דאסור בתשמיש: ואחי הרה"ג ר' שלמה זאב שיחי' מלאדז במכתבו אלי הביא דברי הפמ"ג בס' מתן שכרן של מצות חקירה ז' דדוד נשא ב"ש תוך ג' חדשי הבחנה והי' הולד ספק בן ט' לראשון או ז' לשני, ואי"ל דבכה"ג הדין דשניהם מתאבלין כמ"ש ביו"ד סי' שע"ד ס"ח, אבל ז"ד בשניהם חיים ודמי לב' שבילין משא"כ כשמת אב אחר, שוב סד"ר לקולא דגם השני א"צ להתאבל ע"ש בחי' רעק"א ולכן לא נהג דוד אבילות דאורייתא ע"ש, וא"ש דילפי' מקרא וינחם דוד ב"ש דלדידה הוי ודאי, ופח"ח: והנה הא דהבחנה פלוגתא אי מדאורייתא או מדרבנן עי' יבמות מ"א א' ובב"ש אה"ע סי' י"ג סק"א כ' דלכ"ע רק מדרבנן וע"ש בפת"ת סק"א מה שהביא בזה, ועי' בהה"מ פי"א ה"י מא"ב דגזירת תבעי' לינשא צריכה לישב ז' נקיים

שמא מחמת חימוד ראתה רק מדרבנן, ועפ"ז תי' בטו"ז יו"ד סי' קצ"ב סק"א הא דסוטה ד"י בתמר ורות דלא הי' להם ז"נ דעדיין ל"ה גזירה זו, ועי' מ"ש בזה בפ' וישב (ל"ח ט"ו) אך באמת מצינו כמה תקנות שגזרו עוד בימי הנביאים ועוד קודם, וגם קיימו אותם הצדיקים הראשונים, בע"ז דל"ו ב'.

זנות של עכו"ם ב"ד של שם גזרו, יחוד פנוי' ב"ד של דוד גזרו, טלטול כלים בשבת בימי נחמי' נאסר (כשבת קכ"ג ב') עירובין ונט"י שלמה וב"ד גזרו (שבת י"ד: ועירובין כ"א ב'), ע"ת ותחומין אאע"ה קיים (יומא כ"ח: קידושין פ"ב: ב"ר פס"ד ול"ו, תנחומא לך, שוח"ט א') ועוד הרבה דברים.

ולפי"ז הדק"ל הא דדוד נשא תוך ג"ח דהבחנה, וצ"ל כמ"ש הפנ"י בהקדמה לכתובות דב"ש הי' אז קטנה, ואינה ראוי' להתעבר. והי' לו ודאי דלא נתעברה מאורי', או כמ"ש הזה"ק בהקדמה דף ח' דמלאך דומה הי' רוצה להעניש לדוד על שעבר על איסור הבחנה, א"ל הקב"ה דהי' ודאי לדוד שעוד לא נתעברה מאורי' ע"ש וא"ש הכל, וע"ע במשנת חכמים סוס"י ו' ביבין שמועה ע"ש באריכות: יא) בחדש השני, עי' ר"ה די"ב אלא לר"י מה שני, ועי' בהגהות גליון הש"ס לרע"א שכ' אי' ברד"ק מלכים א' (ח' ב') בשם תרגום יונתן דלפני הזמן שיצאו ממצרים היה תשרי חדש ראשון כי בתשרי נברא העולם ומשיצאו ממצרים ניסן ראש החדשים ע"ש וא"כ מה פרכינן הכא מה שני הא מקודם הי' תשרי ראשון לחדשים ושפיר מרחשון שני וצ"ע: ג: שם) נבקעו עי' ראב"ע נפתחו חלונות האוצרות בשמים.

עי' בהקדמת ס' משפט שלום להגאון מברעזאן ז"ל אות ל"א אריכות בדבריו: יב) רש"י שאם יחזרו יהי' גשמי ברכה, עי' יפה תאר על מדרש ויק"ר פרשה ז' סי' ו' מ"ש בזה: יד) המה וכל החיה, הנה בשעת הסכנה יהלכו כל הסכסוכים לכל המפלגות כי מי אשר יסכן נפשו בנסעו בספינה בשעה שחשבה להשבר לסכסך ריב ומדון אף שהצדק אתו בגאולה העתידה כ' וגר זאב עם כבש, וק' מה רבותא? הלא גם במבול כנס נח לתיבתו כל חיות יער הדורסים ולא נגעו זב"ז, ולמה ירעשו הסיפים על הטפת ישע"י על העתיד שכלו טוב ושלום אין קץ, אמנם יש שלום שבאה מהכרת הלב ומטהרת הנפש מצחצחת הדעת, ומוסר נעלה שלום זה, הוא יעוד נביאי אין אנו מבינים אותו, אבל שלום הבאה בשעת הסכנה ויתאחד עם אויבו הגדול ללחום שונאיהם זה אינו גדול כל כך, וזה היה במבול ואין חידוש שהי' שם שלום בתיבה שהמות היה לפני עיניהם, וכשאנו עומדים בין אריות הרוצים לבלענו ההכרח לשלום שאל"כ ספינתנו תטרוף חלילה ואין מקום לחשבונות מן הצד והארכת בזה, ועוד אביא אי"ה להלן: טז) ויסגור ה' בעדו.

ערש"י ותרגום הוסיף ואגין ה' במימרי' עלוהי, עשו"ת זכרון יצחק בח"ת ע"פ קו' הזה"ק דס"ז ב' איך ניצל נח הא צדיק נתפס בעון הדור, ותי' כיון דהזהיר אותם אין בו אשם, ומה שצדיק נתפס רק בשביל שלא הוכיח, וזה פ"י ואגין ה' רק בשביל במימרי' עלוהי בתוכחה ומוסר שיצא מפיו ע"ש.

נשמע כשמוכיח ואינם שומעים לו, הוא נקה מעון, ומשל הנודע בזה, שא' נסע לסחור ובדרך נשברה עגלתו בכפר, ושם הי' חרש ברזל ותקן העגלה, ושאל עבור זה מאה זהובים, והלה עומד ומשתאה, כי בעירו ישלם לכל היותר חמשה זהובים עבור עבודה

כזו, ויאמר לו הנפח חי נפשי כי לא ארויח הרבה ועשה לו חשבון שצריך לשכור עשרה אכרים לנפוח, וא"ל הסוחר אנכי אביא לך מכונה מפוח שנער קטן אשר ינענע בידו יעלה השלהבת מאלי' וכן הי' שהביא לו מפוח ושילם לו.

והסוחר נסע לדרכו, והנפח נפח איזה שעות ולא יצא זיק אש. וירק אחר הסוחר וצעק למה רמיתני, וישב להכפר לראות הסבה וירא כי לא הבעיר אש תחת הגחלים, ושחק מאד ואמר התדמה שהמפוח יעלה שלהבת מאליה, כי צריך להבעיר, ואז המפוח יעלה להבה, כן אם השומעים יש להם זיק אחד נשמת חיים דת מיהדות אז בעזרת מפוח, הדרשן ומוכיח יעלה שלהבת אש, משא"כ שגם זיק יהדות איננו בו אין תרופה למכתו במפוח, וכן היה בנח ולכן לא נענש: (כ) חמש עשרה אמה ערש"י, וביומא דע"ו ומהרש"א בזה, ועי' ברמתים צופים ח"א אות ק"א ק"ב מש"כ בשם הר"ר בונם והמגיז ז"ל ע"פ קבלה: כא) ויגוע כל בשר.

עי' חזקוני וא"ת איך נענשו מאחר שלא נצטוו על המצות וי"ל שיש כמה מצות שחייבים לשמרן מכח סברת הדעת אע"פ שלא נצטוו וכו' עי' בס' בית האוצר מערכת א' כלל קל"א שחקר אם מצינו איסור מפאת סברא שהסברא נותנת שאין לעשות כן, ויוחשב זה לאיסור תורה ע"ש ועט"ז יו"ד סי' צ"ט סק"ט שהביא מהרי"ק שורש קס"ז שאשה שזינתה ולא ידעה האיסור אסורה לבעלה דכ' ומעלה בו מעל והיא מעלה בבעלה ע"ש והביא ראי' מאסתר שאמרה כשם שאבדתי מבית אבא כו' במגילה דט"ו.

ופי' ב"ש אה"ע סי' קס"ח סק"ד ובנוב"י מ"ת יו"ד סי' קס"א. ובישועות יעקב יו"ד סי' קנ"ז, והאריכו בזה האחרונים: (ג) רש"י איחר מזונות לארי והכישו.

עי' תורת חיים סנהדרין דק"ח ק' מנ"ל דהי' ארי. ועוד לחה איחר, ותי' עפ"מ דאיתא שם דארי יכול לחיות בלי מאכל לא בציר מששה ימים ולא יותר מי"ב, וי"ל דנח נמי הי' מסופק בזה השיעור דהזנה כמה, וכשבא אליו בשביעי ולא רצה לאכול דעדיין הו"ל אישת' זנת' כמ"ש בגמ' ולא חזר אליו להאכילו עד איזה ימים.

ואח"כ הכישו, וכ"כ בספר קול יהודה בסנהדרין שם, ובפנ"י: (כה) וימחו. עי' ראב"ע זאת תשובה על חסרי הדעת מאחינו שאומרים שלא הי' המבול בא"י.

וכן הביא בנח"ק, ותמוה שהרי הוא פלוגתת ר"י ור"ל בזבחים דקי"ג אי ירד חבול לא"י. וכבר הק' שם תוס' ממדרש ע"ש.

ובאבי עזר תי' בדוחק, וי"ל עפ"מ"ש הרמב"ן (ח' י"א) בשם פרקי דר"א אף למ"ד שלא ירד המבול לא"י אבל המים הי' אף בא"י כי לא הי' גדר לעכב המים שלא יבואו בכל ארצות ע"ש. והוא בפדר"א פכ"ג.

וא"כ א"ש המעיין בלשון הראב"ע שלא כ' שלא ירד המבול בכל הארץ רק שלא הי' המבול בכל הארץ וזה באמת חסרי הדעת אומרים כי על זה ליכא כלל פלוגתא, ורק הפלוגתא אי ירד המטר ומבול מן השמים לא"י או לא אבל באמת המים הי' בכל הארצות וא"ש. ולזה הערני ידידי הרה"ח ר' פייביש לוריא נ"י מפה: והנה בחולין דכ"ז ב' דגים א"צ שחיטה דכתיב את כל דגי הים יאסף להם באסיפה בעלמא סגי, ועי' בתשו' מהרשד"ם חיו"ד סי' ח' דדגים שמתו בתוך המים אסורין דאסיפה הוא במקום שחיטה

ובעי אסיפה מחיים ע"ש והוא שיטת ר' סעדי' גאון, והובא בכ"מ פ"א ה"ג משחיטה ועב"י וב"ח ופרישה יו"ד סי' י"ג ובקרית ספר ובעל העטור ה' שחיטה (ועי' בס' הנדפס מחדש בירושלים תורה שלמה בראשית אות תרפ"א מ"ש באריכות מזה) ועי' ב"ר פ"ז דיעקב איש כפר נבוראי הורה דצריכים שחיטה ושלח לו ר' חגי דחייב מלקות.

והנה הק' מגמ' מפורשת בכריתות ד"ו דגים וחגבים כולו היתר דל"ב שחיטה. ולרס"ג משכחת דאסור במתו תוך המים ודבריו נדחו מהלכה.

והגה"ק מפילץ ז"ל הקשה לגיסו לאדמו"ר הגה"ק מגור בעל שפת אמת זצ"ל לפמ"ש הרמב"ן דלכך הותר לנח בעלי חי משום דכולם ניצלו בזכותו לפיכך מותרין לו עי' בפ' בראשית (א"כ"ט). ועי' בקדושת לוי, א"כ לפי"ד חז"ל מכל אשר בחרבה מתו ולא דגים שבים, א"כ האיך הותרו דגים שלא הי' בגזרות מכול ולא ניצלו בזכות נח.

והשיב לו דאי' במדרש ורמב"ן (ח' כ"ג) שכל הבריות שבים היו אז בים אוקיינוס, שהרי במבול הי' המים רותחין, ואף דגים לא היו יכולין לחיות בהם, רק ברחו למרחוק לאוקיינוס וא"כ אי לאו זכות נח לא הי' רשאיין לשוט לאוקיינוס, וא"כ מה שמצויין בשאר המקומות רק בזכות נח ודפח"ח.

וערמב"ן נח (ט' ג') עה"פ דכל רחש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה שבזה נכללו להיתר גם דגי הים כי כולם נקראים רמש ע"ש נראה שהרמב"ן הרגיש בזה שלא נימא דדגים נשאר באיסורן שלא ניצלו בזכות נח, וקמ"ל קרא דגם הם בכלל בע"ח, ובכל"ח פ' בראשית העיר בזה, ובקול תורה שנה ב' סי' ז' נדפס זאת ממני: ח ג) ותנח התיבה.

ראיתי בס' ישן יד נאמן מרב ספרדי על ש"ם דף מ"ב שחידש ע"פ זה וז"ל ש"מ דכל זמן דהי' אזיל במיא לא הוה נייח הילכך לענין שבת נמי הכי דינא דהעוקר כלי מע"ג מים והוציאו מרשות לרשות כגון אם הי' אדם עומד ברה"ר והכנים ידו לחצר ונטל משם כלי שהי' צף ע"פ המים שבחצר גבוה מן הארץ ג' טפחים והוציאו לחוץ פטור משום דהכלי צף ע"פ המים.

ואינו נח שם ולא מידי דנייח עקר. ואנן קיי"ל כלל גדול דבעינן עקירה והנחה והכא עקירה ממקום דנייח בעינן וליכא, וה"ה גבי הנחה וכו'.

ואנכי לא אדע מה חידש הרי מפורש הוא בגמ' שבת ד"ה ע"ב דאגוז ע"ג מים לאו היינו הנחתן, וכן אגוז בכלי וכלי צף ע"ג מים נשאר הגמ' בתיקו. ומפורש ברמב"ם פי"ג ה"ד משבת וז"ל אבל אם הי' כלי צף ע"ג מים וכו' ואין צ"ל אם הי' הפירות צפין על פני המים והוציאם שהוא פטור ע"ש: ז) וישלח את העורב.

ויצא יצא ושוב פרש"י שהיה חשדו טל בת זוגו, ומפורש בסנהדרין דק"ח תשובה נוצחת השיבו עורב רבך שונאני ואתה שונאני או שמא לאשתי אתה צריך א"ל רשע במותר לי נאסר באסור לא כ"ש ופי' במהרש"א ובאוה"ח. ובס' באר שבע שם כ' משמע שהוצא זה מדכ' יצא ושוב שהי' יוצא ומשיב תשובה נוצחת, אבל תשובת רבך שונאני כו' ליכא שום רמיזא בקרא, ולא דוקא א"ל רבך שהרי אין לו כח הדבור אלא ר"ל אמר מה הי' בדעתו של עורב להשיב לנח ונח לעורב, או דרך משל הוא וכה"ג פי' ר' יונה בפ' אין עומדין שהתורה חוגרת שק וכו' וכן הסברא דטורב לאו בר דעת הוא, והא דקאמר או

שמא לאשתי אתה צריך כ' מ"ו בלבוש היאך שייך זה דבר שא"א, ונ"ל שהעורב חשב שנה רוצה להרביע על בת זוגו מין אחר, וחתוך החשד ש"מ שהוא היה משמש בתיבה וחשב דכן כל המינים משמשיין, ול"נ שאין כן דעת רש"י מדפי' במותר לי אפי' באשתי כו' ש"מ דחשדו שבעצמו רוצה לשמש עם בת זוגו, והתמי' מעיקרא ליתא דאפשר להרביע עופות כמ"ש בפרק אין מעמידין כ"ב ב' איבעי' להו עופות מהו כו' ראיתי עכו"ם שלקח אוז רבעה חנקה צלאה ואכלה כו' וכ"כ הרמב"ם בפ"א מא"ב דבובכל בהמה לא תתן שכבתך אפי' עוף בכלל, וכן אי' בפ' מזבח מקדש דפ"ה ב' דיש נרבע בעופות אע"ג דליתניי' ברובע דאין לך עוף רובע אשה וכ"א בסופ"ק חולין וכ"פ הר"ם בפ"ב מאיסורי מזבח א"כ שפיר הי' אפשר לחשדו על בת זוגו עכ"ל: ועוד ראיתי בזה דיל"ד מה תשובה נוצחת הא נח השיב לעורב כדין, עי"ק למה חשד העורב דא"כ אין לדבר סוף כל הזכרים משאר מינים ג"כ יכולים לחשדו.

וי"ל דאי' בגמ' ע"ז כ"ב ב' אדם חס על בהמתו שלא תיעקר, ופרש"י דבהמה אינה מתעברת מאדם ונעשית עקרה, ומזה נלמד לכל הנבראים כשנזדקקו מין עם שא"מ נתעקרה, וזה הי' טענת העורב שמא לאשתי אתה צריך דאת"ל לא יפגע בי שר חמה מ"מ יחסר בריה מכח אם תזקק לאשתי ותתעקר בשלמא אי תשלח משאר בריות א"צ לידאג מנשותיהם דנאסר להם תשמיש בתיבה מטעם אבלות של העולם שהחריב, ועי' בפ"ק דכתובות ד"ד ע"ב דשאני אבילות דידה מדידי'.

דבדידי' צריכה שימור מבעלה שלא יזקק לה ובדידה ל"צ שימור, א"כ בשאר ברואים ליכא חשש דלא תציית לי' מחמת אבילות משא"כ בעורב דשימש בתיבה וחש העורב דילמא תציית אשתו דכבר נעשה לה כהיתר, ושפיר אחר תשובה נוצחת כו' ול"ש במותר לי נאסר כו' דאין זה דומה דמצדך המניעה מאשתך דתקיפה אבילות עלה משא"כ אשתי ערבתנא תציית לך דאיסור נעשה לה כהיתר, וזה נכון.

ועי' בגיטין דמ"ה בעובדא דעילוש אמר עורבא שיקרא הוא ויונה ודאי קושטא קאמרה וכו' וכ' המהרש"א דכן דרכו של עורב לשקר בשליחותא כענין נח ויונה אינה משקר ע"ש, והגר"י פיק באוצר בלום על הפ"י כ' צ"ע היכן תמצא שהעורב שיקר בשליחותא דמה שסירב לילך משום שחשדו כמ"ש רש"י וגמ' וצ"ע ופי' בדברי שאול בזה ובס' מצודת דוד כ' דמהשאמר העורב אם פגע בי שר חמה או צינה כו' שנראה שנה שלח במכוון העורב שידע שהשי"ת ישמרהו כדי שלא יחסר מין א' מן העולם וירא לשלוח מין אחר אולי יגיע לה נזק שאף שתנזק לא יחסר מין שיכול להתקיים מן הנשארים, והעורב נשמר מזה והשיב מהא דכתובות ד"ל הכל ביד"ש חוץ מצינים ופחים וכ' תוס' פחים היינו חום, והשיב מה דעתך שה' יצילני כדי שלא יחסר מין, שמא יפגע בי שר צינה או חמה שזה אינו ביד"ש ויזיקני ואז יחסר חין א' וכ"כ בס' עיון יעקב ע"ש, ועי' בבכורות ד"ח כל שתשמישן וצ"ע: ט) ולא מצאה היונה מנוח וגו' ויחל עוד שבעת ימים ותבא אליו היונה לעת ערב, עי' בזמירות לשבת יום שבתון, בפ"י מטה יהודה כ' שיונה ששלח מהתיבה ביום השביעי מצאה מנוח שסתם שביעי הוא שבת.

ועי' ג"כ בדברי שאול. ואא"ז הגאון יעב"ץ ז"ל במגדול עוז, בבית חדות עליות הטבע, הביא שיש מופת על שבת מלבד הסמבטיון שהיונה אינה תולשת מן המחובר בשבת

ע"ש, וזה י"ל הפי' ותבא אליו לעת ערב עלה זית טרף בפיה, שכל השבת לא תלשה רק לעת ערב, וכנס"י נמשלו ליונה.

וגם ראיתי בפ"י פרחי שושנים על זמירות, ששמע מחכם א' שיש לו בקבלה שבני יונה אינם אוכלים בשבת מתבואה שנקצרה בשבת ע"ש ועי' בתק"ז תקון ל'. ועיון יעקב על הע"י פ"ז דסוטה: יא) והנה עלה זית.

ערש"י אמרה יונה כו' עי' בנחלת יעקב אף דודאי יונה אינה בר דעת ורק מה שאנו לומדין מאיזה דבר חשוב כאלו שמענו ממנו אותו דבר שלומדין, וכיון שראינו שיונה טרפה דבר מר אף שנח ודאי נתן לה דברים טובים לומדין שיותר טוב מר מה' ממתוק מבנ"א. ודו"ז הרב הגה"צ ר' צבי הירש ז"ל האבד"ק זגיערוזש אמר בזה לפרש יום ליום בייע אומר וגו' היום של חורף אומר ליום של קיץ אנכי יום קצר.

וכאשר יתחיל אדם במשא ומתן ובמלאכתו אז מיד ינטהו צללי ערב ואעפ"כ די לאדם במסחרו ובמלאכתו. א"כ ביום קיץ שהוא ארוך שיש זמן למו"ח וללמוד למה יפסוק כל היום במו"מ, ולילה ללילה יחזה דעת הליל קיץ אומר לליל חורף אנכי קצר מאד אעפ"כ די לאדם לרוות שינתו ולמצוא מרגוע א"כ אף שעתה לילה ארוכה עורה למה תישן כל הלילה, ושייך שפיר לשון אומר כיון שלומדים מהם הוי כמו שאומרים: ובמבוא האגדות להגר"ל חיות בע"י דפוס ווילנא כ' ויש הרבה טענות בדברי חז"ל אשר טענו דוממים או אילנות או בע"ח בלתי מדברים עם בנ"א כמו בסנהדרין ק"ח השיב עורב כו' ובעירובין י"ז ביונה יהי' מזונותי מרורים כו' וטענות האותיות עם ה' עי' בירושלמי פ"ב דסנהדרין עלה יו"ד לפני ה' ואמר עקרתני מן הצדיקת שרי, ועוד שם על משנה תורה כו' וכן מצינו אמרה מדת הדין ואמרה רוח פסקניות סנהדרין מ"ד, ובב"ר פ"ח חסד אמר יברא אמת אמר אל יברא כו' וכן בירושלמי פ"ב דמכות שאלו לחכמה מה עונשו כו' והנה חסד אמת וחכמה אינם רק תוארים ומדות ואיך יתכן דיטענו ועי' במורה פ"ה לשני, ופכ"ט, וכן מפסוקי אנשי קרח וסדום וטענותיהם בסנהדרין דק"י, וטענות סנחרב עם בעלי צבא שלו שם דצ"ב ונבוכדנצר דצ"ו וכן דברי המן ואחשורוש אם נרצה לפרשם כפשוטם שהי' מקובל לאבותינו כך נוכל לפרש כנ"ל אכן י"ל שהוא דרך מליצה, והסברא כל מה שהי' יכול כל אחד לטעון ולהשיב ע"ש בזה, ובדברי שאול מ"ת, ובפשט התרגום יונתן יונה דבייתי הי' ותימה: ועי' באה"ע סי' קכ"ד הא דגיטין די"ט כתבו על עלה של זית כשר, אי דוקא של זית דעלהו לא יכול כמו במבול, ועי' בס' גט פשוט שם סק"ט, וסי' קכ"ה סק"ד וסקצ"ט, וברביד הזהב.

ומה שהביאה דוקא זית ולא פרי אחרת שג"כ מרה. ראיתי לפרש זידוע דדור המבול השחיתו לדבק מין בשא"מ וכן בודאי הרכיבו אילנות מבשא"מ, וב"נ מצווה על זה כמ"ש הרמב"ם פ"י ה"ז ממלכים.

ע"כ נעקרו כל האילנות ג"כ כמ"ש במדרש, אבל זית אינו מקבל הרכבה כמ"ש בירושלמי מס' כלאים פ"א ה"ז שדרשו שם בניך כשתילי זתים פי' שלא יהי' בהם פסול ממזרות כמו שזית אינו מקבל שום הרכבה, וא"כ אילני זית לא השחיתו דרכם, ולכן לא יכלה היונה להביא מאילנות אחרות כי נמחו מארץ, ועי' בדרשות הראנ"ח עי' ברש"י ומה שהקשה הרמב"ן ואפשר שהביאם לזה מאמר טרף שהוא ל' זכר ולא יפול על היונה,

ורש"י כ' א"א שזכר הי' ולכן קורא לפעמים בל"ז ופעמים בל"נ, ורמב"ן הקשה כי חזרת מנקבה לזכר בפ' אחד אין בו טעם, ואם המנהג לקרוא בל"ז למה שנה כאן, וגדולי אחרונים הבינו שכוונתו להקשות על מה שהזכיר שהיונה בל' זו"נ בפסוק א' שאין בזה טעם.

והקשה דהא רבים הם הפסוקים שהוזכר זו"נ בפ' אחד, ונראה שכוונת הרמב"ן אחר שבכל המקומות הוזכר ל"נ ובמקום א' ל"ז אין בו טעם עש"ה:ועשו"ת חתם סיפר אה"ע ח"ב סי' ל"ט, שהביא רש"י ורמב"ן, ורא"ם הקשה מוהיתה צעקה גדולה במצרים אשר כמוהו לא נהייתה, הנה כמוהו זכר נהייתה נקבה, וסבר הרא"ם דכמוהו קאי על הקול שהוא כולל והוא זכר והפרט ממנו הוא צעקה ל"נ, אע"פ שתיבת קול לא נזכר בקרא מ"מ יוצדק זו"נ.

ולפע"ד דרמב"ן מפרש כראב"ע דכמוהו קאי אמיתה דבכורים דדבר כמוהו לא נהייתה קאי אצעקה כיון שהוזכרו בקרא שייך לשון זו"נ משא"כ ביונה שלא הוזכר בקרא שם המין הכולל כ"א שם הפרט ששלח נחה עוד הביא הרא"ם מכבא השמש תשיבנו לו כי היא כסותה לבדה כ' תשיבנו ל"ז כסותה ל"נ, וסובר דל"ז קאי אבגד שהוא שם כולל לחלוק וטלית, וע"ז קאי לשון תשיבנו אע"פ שלא הוזכר בקרא, והרמב"ן י"ל דס"ל ג"כ בהא כראב"ע דקאי אחבול תחבול וחבילה הוא ל"ז וכיון דשניהם הוזכרו בקרא א"ש, הרי קמן דע"כ לא פליגי אלא כשלא הוזכרו בקרא אבל כשהוזכרו שניהם יוצדק בקרא א' שינוי מזכר לנקבה, ומכ"ש היכי דליכא שינוי אלא לשון אחד והוזכר שם הכולל וכו'.

ותמה אני מה יענה הרמב"ן אמקרא מלא רוח גדולה וחזק (מלכים א' י"ט) ע"ש להלכה בזה לענין שמות גיטין: ורש"י הביא רא"י דיונה ל' נקבה משה"ש (ה' י"ב) עיניו כיונים על אפיקי מים רוחצות בחלב: משמע דרוחצות קאי על כיונים, ובשה"ש פט"ז פרש"י לפי שקראן עינים והעין ל' נקבה אמר רוחצות ל' נקבה, משמע דרוחצות קאי על עינים ולא על יונים וצ"ע: ועי' בש"ך יו"ד סי' צ"ו סק"כ דפסק דזית מקרי דבר חריף, והוכיח מכאן דאמרה יונה יהי' מזונותי מרירין כזית.

אבל בתוס' פסחים דל"ו א' ד"ה מה כ' בפירוש דרק האילן מר ולא הפרי, ועי' בדורש לציון דרוש י"א שכ' דדעת הש"ך מוכרחת דהפרי מר דאפי' אם תפרש שמה שאמרה היונה על העץ אמרה שעץ מר וכמ"ש תוס', מ"מ אם העץ מר מוכח שגם הפרי מר, דאי בב"ר פל"ג מהיכן הביאה מא"י, או מהר המשחה דלא הי' המבול.

ר' ביבי אומר נפתחו לו שערי ג"ע, ואמאי לא הביאה קנמון אלא רמז רמזה לו מוטב מר מזה ולא מתוק מתחת ידך, וידוע דה' אמר עץ פרי והארץ שינתה עץ עושה פרי ולכך כשנפקד אדם נפקדה גם היא כמש"ל (בפ"א י"א). ונ"ל הטעם שלא נפקדה עד עתה שהרי גם עתה אחר שנתקללה הארץ, ג"ע נקרא השדה אשר ברכו ה' ששם לא שינתה ושם הוא כמו שאמר ה'.

ולכך קודם שחטא האדם והי' בג"ע ולא איכפת לו בשינוי הארץ כי למי שינתה לסוסים ולחמורים ויתר בהמות וחיות אבל אחר שחטא וגירשו מן לעבוד האדמה אז שינוי הארץ נוגע הפסד לאדם לכך נפקדה האדמה על עוונה, נמצא דבג"ע כל אילנות טעם

עצו ופריו שוה, וידוע שמה ששינתה הארץ הוא בעץ ולא בפרי שהפרי טעמו בו ורק עץ אינו כטעם פריו, ולפי"ז אחר שהעלה שהביאה מג"ע הוא מר א"כ גם הפרי שבג"ע מר שהרי שם טעם עץ ופרי שוים.

ונמצא דבכל העולם חוץ לגן עכ"פ פרי הזית מר שהרי בפרי לא שינתה הארץ, וטעם הפרי כאן כמו בג"ע, ואדרבה העץ אפשר שאיננו מר, שמצינו שלא בכל אילנות שינתה כמו באתרוג ופלפלין בסוכה דל"ה. וא"כ אם גם בזית לא שינתה אזי גם זית טעם עצו מר כמו פריו, ואם שינתה השינוי בעץ שאינו מר אבל הפרי מר כיון שבג"פ מר, ושפיר פסק הש"ך שזית דבר חריף, והביא רא"י מיונה שאף שיונה על עץ אמרה מ"מ כיון דמג"ע הביאה ושם עץ ופריו מרורים, וכאן מחוץ לג"ע עכ"פ הפרי מר, ותוס' אליבא דדעה הראשונה במד' שמא"י הביאה ושם אף שעץ מר הפרי אפשר שאינו מר.

ובג"ע לא העץ ולא הפרי מרורים, וחוץ לג"ע שינתה הארץ טעם העץ למרורים והפרי עצמו טעמו עמד בו בלתי מר כלל עכ"ל בקיצור. ושפתים יושק: ואחי הרב ר' שלמה זאב שליט"א מלאדז כתב לי דזית עיקר הפרי השמן בתוך הזית, כדאיתא בשבת ד"נ ע"ב מה לפצוע זתים בשבת ופרש"י על הסלע למתק מרירתו אבל השמן האגור בתוכו, אם יוציא אותו אומן טוב, לא ישאיר בתוכו שום מרורות מקליפות הזית, דרק קליפתו מר כעץ ונכלל בכלל עץ הזית.

ורא"י שהזית מחויב בתרומה, (בתוס' ב"מ פ"ח ב' ד"ה כי) ובביכורים (עי' ביכורים פ"א מ"ג ובר"ם ומפו'). והוא דבשביל השמן שבתוכו חייב גם על הזית, אבל בזית שאין בו שמן פטור מתרומה ובכורים.

וא"ש התוס' דפריו טוב היינו השמן, ועצו עם העלים, וקליפת הזית הוי ג"כ כעץ והוא מר. וא"ש הש"ך ז"ל דיונה אמרה יהי' מזונותי מרורין כזית ולא אמרה כשמן זית רק כזית דהוי כמו העץ שהוא מר: ואגב אבוא דבגוף הענין הנ"ל בדבר שנקרא מר אי' בחי' הרידב"ז על ירושלמי ברכות פ"ו ה"א שמגמגם שלא ליקח סלאטא למרור שאין בו מרירות, והביא רא"י מירושלמי דהתורה אמרה מרורין ואפי' מרור כשנתבטל טעמו במרירות לא יצא ע"ש, אולם לא ראה בב"י סי' תע"ג והובאג"כ בחק יעקב סקי"ח שכ' מצוה בחזרת אע"פ שהוא מתוקה ואין בו מרירות עכ"ל, ובהגדה ריח דודאים בפתיחה הביא ש"ב הגאבד"ק מאנקטוב שליט"א שעל זה העיד החכ"צ שחזרת הוא סאלאטא וגם כבר אמרו תחילתו מתוק, ואע"פ שאמרו סופו מר אין הכוונה רק כשמתגדל הוא מר כמ"ש עליו תחילתו רך וסופו קשה, וכן מבואר בירושלמי פ"ב ה"ה מפסחים, ופוק חזי כל גדולי ישראל מחזירין אחרי סלאטא: יט') למשפחותיהם יצאו.

בסנהדרין דק"ח משפחותיהם ולא הם. עמהרש"א מ"ש בפירושו וע"ש בבאר שבע שכ' לא ידענו פירושו וע"ש בגליון בגמ'.

ובס' קול יהודה כתב דק' דילמא כפשטא דקרא אתא, דאי' ברש"י פי"ז הוצא כ' שלא רצו לצאת ואמר הקב"ה להוצא אותם בע"כ, וזה ידוע שאם בעה"ב דוחה להאורח מביתו דוחק תחלה להאורח מביתו ואח"כ הולך בעה"ב מביתו, לפי"ז למה כ' למשפחותיהם

יצאו הא פשיטא הא כ' ויצא נח ואז בודאי הוצא תחלה הבהמות וכל הבריות בע"כ כפי ציווי ה' אע"כ לדרשא אתי דמשפחותיהם יצאו ולא הם.

ובהגהות מהר"צ חיות כ' לא ידעתי מדוע שינה ר"י לשון התורה דנא' למשפחותיהם ונ"ל דמהרי"ב כ' דהפ"י כיון דבריה שאין בה עצם אינה חיה י"ב חודש בחולין נ"ח. ומשפט המבול יב"ח כמ"ש ברש"י.

ובמס' עדיות פ"ב מ"י א"כ ע"כ לא יצאו התולעים עצמם מתיבה דהרי אינם חיים יב"ח ורק המשפחות שלהם יצאו. וכבר נזכר זה בס' אמונת חכמים, ורק ק' דבב"ק דס"ו דרשו באתנן הם ולא ולדותיהם וכאן דרשו להיפך משפחותיהם ולא הם.

ונראה דזה בעצמו הי' ק' לר"י דכאן ע"כ רק הוולדות יצאו ולא המשפחות שהוכנסו. דהא א"א שיהי' יב"ח וכ' למשפחותיהם דמשמע להיפך דהם יצאו ואר"י למשפחותם ולא הם היינו כאלו הי' כ' רק למשפחותם ולא למשפחותיהם, ובלאו זה משפחותיהם זר במקרא ולא מצינו רק עוד פ"א והוא כלשון אל תקרא למשפחותיהם אלא למשפחותם ובתפארת יהונתן כ' דאפי' מה שאין בו עצם חיו בתיבה ע"פ נס.

וגם י"ל הואיל ולא שמשו המזלות א"כ ליכא כלל זמן ע"ש. וע"ע בס' דרכי תשובה יו"ד סי' פ"ד סקק"א שכ' באם יש לה כנפים יכול לחיות שנים הרבה אף שאין בו עצם, ע"ש שהביא מזה הרבה ספרים: כ) מכל הבהמה הטהורה ערש"י עי' בס' חדושי מר שמואל ע"ז ד"ה אריכות גדול מזה.

ובס' ראשי בשמים להג"ר ישעי' מפראגא ז"ל הק' דלא הוי ממשקה ישראל דלא הותר לו אז עדיין לאכול בשר, ותי' כיון דאחר הקרבה מיד הותר לו אכילת בשר לכן היה מותר להקריב ע"ש וסברתו הוא מגמ' מנחות ד"ה א' דאיסור שנעשה היתר באותו יום לית בי' משום ממשקה ישראל משום דאין מחוסר זמן לכו ביום וחשוב בשעת הקרבה מיד כאלו הי' היתר.

וראיתי בספר בית האוצר מערכת א' כלל ט"ו שהביא ג"כ הקו'. ותי' שהרי כ' רק ממשקה ישראל, וזה הא הוי ממשקה ישראל שהרי כשתהי' האומה הישראלית יהי' מותר להם ע"ש וט"ע בידי משה על המד"ר פט"ז על המד' אכל תאכל א"ר יעקב מתי יתכשר לאכילה משתשחט.

וכ' בי"מ אף שלא נצטוו אדה"ר על שחיטה לפי שנאסר לו בשר תאוה רק מבשר קדשים ובקדשים כ"ע מודים שהי' צריך שחיטה ע"ש וא"כ ל"ק קו' הנ"ל דכיון דהי' מותרין בקדשים הוי ממשקה ישראל כמו קדשים דבמדבר הי' נחשבים ממשקה ישראל, ולפמ"ש תוס' סנהדרין נ"ו ד"ה אכל דמתה מאל"י היה מותר לאדם, ורק להמית ולאכול הי' אסור.

א"ש הקו' דהוי ממשקה ישראל כיון דהבשר בעצמותו מותר באכילה והאיסור להמיתו איננו איסור אכילה רק איסור אחר ונהי' דא"א לאכלו דאמה"ח אסור ולהמיתו ג"כ אסור מ"מ רק מפאת דבר אחר חשיב שפיר ממשקה ישראל כיון שאין עצם אכילה אסורה, עי' פסחים מ"ח א' ותוס' מנחות דפ"ד א'.

עי"ל דהא דבעינן ממשקה ישראל ל לו שורש בב"נ רק בישראל, ורק צ"ל דהחמירו עליהם כדין ישראל, ושוב בישראל מותר בשר והוי ממשקה ישראל, וממנ"פ שרי וז"פ: (כא) לא אוסיף רש"י כפל לשבועה, ע"י מהרש"א שבועות דל"ו בענין שבועת ה' שלא יביא עוד מבול ובדברי הרא"ש שם. וע"י בפנים יפות.

ובהפלאה כתובות בפתיחה אות ט"ז דהאדם נמשך בילדותו אחר מעשה נערות ולפי"ז הי' ראוי כל מה שיגדל יזכך החומר ואנו רואים שנהפך הוא כי יצר לב האדם בגדולתו יותר רע מימי נערותו אין לחייב האדמה עבור זה, וז"ש לא אוסיף כי יצר לב האדם ואין להאשים האדמה שחטא אדם בעבור יצירתו מאדמה עש"ה ועשו"ת בנין ציון סי' קמ"ו אי שבועת ה' הי' רק שלא יביא מים אבל דבר אחר חוץ ממים לא נשבע, והביא גמ' ומדרשים חלוקים דבזבחים קי"ז משמע דלא יביא שום משחית כל בשר, ובסוטה י"א ומ"ר שמות פ"י ופכ"ב דוקא מים ע"ש: שם מנעריו.

ע' רש"י משננער לצאת כמ"ש בנדה ל"א א', ומשעת יציאה ממעי אמו ניתן יצר הרע ע' סנהדרין צ"א ב': (כב) יום ולילה לא ישבותו. ערש"י וספורנו, וע"י ע"ז כ"ה א'.

כ"ד שעות אזיל שית וקם שית כו' וע"י ע"י ווילנא בעיון יעקב מ"ש ברש"י ורא"ם ומהרש"א. וע"י בס' ישועות מלכו מהגאון מקוטנא ז"ל בלקוטי תורה וירא (י"ח א') ובדברי שאול מ"ת כ' הטעם דב"נ ששבת ח"מ דאמרו באבות יפה ת"ת עם ד"א שיגיעת שניהם משכחת עון, לפי"ז ב"נ שאינו מצווה על ת"ת ואסור לו ללמוד ובז' מצות מחויב לכך הטילה תורה עליו איסור לשבות ורק לעבוד כדי שלא יעשה עון דאם לא תורה צריך ד"א להשכיח עון, ועמ"ש בזה בפ' ויחי (מ"ז כ"ח).

עוד ראיתי טעם לפמ"ש תוס' חגיגה ג' ב' ד"ה מי, דג' מעידין זה על זה ישראל שבת והקב"ה. ישראל והקב"ה מעידין על השבת שהוא יום מנוחה וכו'.

וא"כ בשביל ששבותים בשבת הוי כמו עדים. ואם ישבות נכרי בשבת הוי כמו בדין אם נמצא קרוב או פסול דעדותן בטילה במכות ד"ו.

וחו"מ סי' ל"ו דנכרי פסול לעדות ולכן אם שבת ח"מ, וע"י באמרי שפר להג' מהרש"ק בפ' יתרו, אך זה אינו דא"כ יהי גם נשים ששבתו חייבין מיתה דג"כ המה פסולין לעדות: והנה הק' המפוי' הא דאבות קיימו כל התורה ושבת ג"כ בכלל הא לא נצטוו עלי' ואסור להם לשבות דהי' להם דין ב"ג, ותי' בפנים יפות דקודם מ"ת לילה נמשכת אחר יום כמ"ש יום ולילה לא ישבותו יום ואח"כ לילה, ושמרו שבת כמו שיהי' אחר מ"ת יום הולך אחר הלילה וקיימו שתיהן עשו מלאכה בששי ביום עד הלילה, ובמוצ"ש, וכ"כ במקנה קידושין דל"ז ע"ב בתד"ה ממחרת.

ודו"ז הרה"ג מו"ה צבי הירש האבד"ק זגיערזש ז"ל הק' הא כ' ויהי ערב ויהי בקר יום אחד פרש"י בחולין דפ"ג א' רישא ערב והדר בקר מוכח דיום הולך אחר הלילה אף קודם מ"ת. ועשו"ת בנין ציון סי' קכ"ו: ונ"ל דבפ"י ירושלמי על בראשית ברא פי' בחוכמא ברא ה' וע"י זה"ק תרומה כד ברא הקב"ה עלמא אסתכל באורייתא וברא עלמא וכו' וכיון דנברא העולם בחכמת התורה משו"ה כ' ויהי ערב ויהי בקר כמו שיהי' אחר מ"ת וא"ש.

ועי' בחדושי מהרא"ך ח"א בסוף ה' פסח דנ"ג דתי' קו' תוס' שבת דפ"ז דמה מוסיף משה מדעתו הא דרשא גמורה הוא, וכ' דקודם מ"ת הלילה הולך אחר היום. ולזה הי' מקום לומר היום ולילה שלאחריו ומחר ג"כ עם הלילה שלאחריו ומשה מדעתו אמר מה מחר לילה עמי דהיינו לילה שלפניו ולילה שלאחריו אף היום לילה שלפני' ולילה שלאחריו והקב"ה הסכים עמו דלא אתיא שכינה עד צפרא דשבתא והיום הולך אחר הלילה ע"כ. ובאמת העיר בזה במקנה שם, וע"פ בחתם סופר שבת. והנה משמע מהפנ"י ומקנה הנ"ל דב"נ אינו חייב מיתה רק אם שבת יום ולילה שלמים מעל"ע ומשו"ה האבות דלא שבתו במוצ"ש קיימו תרווייהו דין ישראל דשמרו שבת.

ולא עברו על יום ולילה לא ישבותו דבזה הלילה הולך אחר יום ועבדו אז במוצ"ש. וזקני הגאון המובהק מו"ה דוד דוב מייזלש האבד"ק לאסק נסתפק בזה אי ב"נ אסור לשבות אפ"י מקצת היום, ועח"ש בזה בהגדה ריח דודאים בפתיחה אות ה' ו'.

ובעיקר הדבר דקודם מ"ת הלילה הולך אחר היום העיר אחי הרה"ג ר' שלמה ואב שי' דהא שבת במרה נצטוו. ובודאי קבלו ע"ע אז כבר כל הלכות שבת כדין שהיום הולך אחר הלילה והגאב"ד דפה שליט"א ציין לעי' בשו"ת רע"א סי' קכ"א ע"ש במפתחות והשמטות ע"ש בפנים יפות הנ"ל: ובחתן סופר הביא לתרץ שעשה אברהם מלאכה עם עוד אחד.

ושנים שעשאו פטורים, ולא הוי מלאכה גבי ישראל, ולגבי ב"נ לא הוי שבת ע"ש. אך אינו נכון דכבר כ' האחרונים דהא דב' שעשאו פטורים דוקא מחטאת וסקילה, אבל המ"פ של שבתון לא קיימו, וא"כ לא תירץ כלום עוד ראיתי בשם הח"ס ובשו"ת חשק שלמה בלקוטים דהיה לבוש טלית וציצית, ואם היה להם דין ב"נ לא שבתו דב"נ פטור מציצית, והוי הציצית משא דציצית אין להם שייכות שיהי' נקראים מלבוש דאינם מחויבים בזה: עוד י"ל לפ"מ שהק' תוס' פסחים מ"ו ב'.

ד"ה רבה דאי אמרינן הואיל בטלה כל מלאכת שבת הואיל וראוי לחולה שיש בו סכנה, ותי' דהואיל ולא שכיח לא אמרינן, וא"כ באברהם שהיו שכיחים חולים כמ"ש בב"ב ט"ז דמרגליות הי' תלוי בצוארו וכל הרואה מתרפא א"כ הי' שכיחים חולים ושייך הואיל ול"ש אצלו מלאכה: עוי"ל לפמ"ש בשבת ע"ה ב'.

דעצי אשירה שהוציא בשבת פטור. וה"ה לכל איסור תורה שהוציא בשבת פטור, ועי' משל"מ פי"ד הכ"א מאבל, ומהר"ם מינץ סי' ב' ונתן אברהם עצה שהוציא איסור בשבת, וממנ"פ אי הוי לו דין ישראל א"כ באיסור הנאה לא חילל שבת, ואי לו דין ב"נ א"כ מותר לו הדבר ואין זה איסור הנאה אצלו א"כ הוי הוצאה ומלאכה, וזה נכון לזה הערנו בני שיחי' ט: ג) כל רמש.

עשו"ת טוב החיים או"ח סי' ה' בענין אבמה"ח דשרצים לב"נ אי מותר למכור להם דבר המתולע כגון לחם עם מילבין, כיון דרמש המה שרצים כפרש"י בחומש, וגם על זה כ' אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו ומשמע דקאי גם על שרצים המתולעים דנקרא רמש ולא דוקא הנקרא בשר ע"ש. וע"ע בחתם סופר יו"ד סי' י"ט בענין בצים בעוף נבלה אי אסורים לב"נ, ועמ"ש בדבריו בשו"ת נודע בשערים מהד"ת יו"ד סי' כ"ב ע"ש: ד) אך

בשר בנפשו דמו לא תאכלו, רש"י אסר להם אבמה"ח, ע"י בס' איי הים פסחים דמ"ט בכל הפרשה, ועתוס' סנהדרין נ"ו ב' ד"ה אכל הא דלא נאסר להם בשר רק להמית ולאכול, אבל מתה מאלי' שרי, ואבמה"ח אפי' נפל מאלי' אסור וע"י ברא"ם אע"פ שכבר נצטוו אדה"ר על אבמה"ח, הוצרך להזהיר גם לב"נ דל"ת כיון דהותר בשר הותר גם אבמה"ח.

וראי' מסנהדרין נ"ט ב' אריא"ר יכול לא יהי' אבמה"ח נוהג. וכ' המהרש"א בתד"ה אף, דאין ראי' רק דריא"ר ס"ל כתנא דבי מנשה דלא יליף ז' חצות מקרא ויצו ע"ש: ואחי הרה"ג ר' שלמה ואב נ"י הק' דבדף נ"ז ע"א פריך ואידך (לר"י דדריש מויצו) ומשני האי למשרי בשר ופרש"י כדא' ריא"ר אדם הראשון לא הותר לו בשר כו' והוזהרו על אבמה"ח מאכל תאכלו וכו' הרי בפירוש דר"י א"ר דאדה"ר לא הותר לו בשר ע"כ ס"ל כר' יוחנן מויצו איסור אבמה"ח לאדה"ר מן אכל תאכל, ולתנא דבי מנשה דיליף מקרא כירק עשב לאיסור גזל א"כ לא יכול למילף מיני' להתיר בשר לב"נ ומסתמא ס"ל דגם לאדה"ר הותר בשר, דאל"כ מנין דאשתרי לב"נ, וצ"ע דברי המהרש"א ז"ל: וע"י בהגהות מהר"צ חיות דמרש"י דנ"ז ד"ה למשרי כ' ג"כ כן.

וערמב"ם פ"ט ה"א ממלכים דאדם לא נצטוו רק על ששה מצות, והוסיף לנח אבמה"ח, וכ"ה בב"ר פ"י"ז וכ"ד, ובפ' משפטים ואתחנן, וע"י חי' הר"ן כאן וע"י בס' חמרא וחיי דהק' בשם המאירי ותוס' שאנץ, לתוס' למה דחיק הש"ם דנ"ט ע"ב לאוקמי בבשר היורד מן השמים. הרי בפשיטות נוכל לומר דהמלאכים המיתו הבהמה ונתנו לאדה"ר לאכול, ות"י דדוחק לומר דהם עשו עבורו דבר האסור לו ע"ש.

ובכלי חמדה פ' יתרו נסתפק אי דגים בכלל שביתת בהמתו ומחמר ודין שור הנסקל, ולכא"ו מה נפק"מ בין מינים דים שביבשה, וערמב"ן נח (ט' ה') דחקר במיתות בע"ח שהרג אדם אם בגדר עונש אע"פ שא"ב דעת או מצד עונש הבעלים וע"י לקמן בזה. וענין שביתת בהמתו ומחמר משום שבע"ח של ישראל יש להם קדושה, וערש"י ותוס' ריש בכורות, וירו' פ"א ה"ו מע"ז איסור מכירה לעכו"ם בע"ח דמפקיע אותם ממצות, נראה דגם בע"ח יש להם שייכות למצות, ובשבת ק"ח, אי כותבין סת"ם על עור הדג דמספקא לן אי פסקה זוהמתן, וכ' בחי' הר"ן דכשבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא וישראל בה"ס פסק זוהמתן וה"ה בהמה חיה ועוף דעמדו אצל ה"ס משא"כ דגים ע"ש, ולפי"ז אינם בכלל ש"ב ומחמר, וממילא אין להם דין שוה"נ, דאין להם שייכות במצות, אך למ"ש רמב"ן פ' נח בטעם היתר אכילת בשר לנח דבע"ח נגזר שימחו במבול שניצלו רק בזכות נח לכן מותרין לו באכילה, וא"כ בדגים דלא נמחו בדור המבול ואין קיומן בזכות אדם אין לדון בהם דין שוה"נ: ובעניני אבמה"ח כתבתי בחידושי לתרץ דברי הרמב"ם בפ"ט ה"י ממלכים דבן נח מוזהר על אבמה"ח ובשר מה"ח, ומפורסם הקו' בשם הגאון שאג"א הא אין שיעורין לב"נ.

ואבמה"ח צריך משהו בשר וא"כ בלא אבמה"ח מחויב מטעם בשר מה"ת דאף בכל שהוא חייב בב"נ, ולמ"ל הא דאבמה"ח תיפוק לי' החיוב משום במה"ח (וע"י חת"ס יו"ד סי' ע' ואו"ח סי' ק"מ ובשערי שמחה שער ה' סי' ו' וברית יעקב או"ח סי' כ"א ושאר אחרונים) ונלפענ"ד דתוס' בחולין דל"ג ד"ה אחד הק' אהא דאין שיעורין לב"נ דמי

איכא מידי דלישראל שרי דפטור אח"ש וב"נ יחייב ות' דאף לישראל אסור דח"ש אסור מה"ת, ואף דאין בו מלקות ל"ש מא"מ וכו' ולר"ל דח"ש מותר מה"ת לא ס"ל הא דמא"מ כו' (ונעלם זאת במח"כ מהיד המלך בפ"ט ממלכים ע"ש).

ובסופג"ה דק"ג איתא חלקו בחוץ פטור דאבמה"ח אינו מצטרף בכדא"פ משום דחידוש דגידין ובשר מצטרפין לכזית ואין לך בו אלא חידושו דרק בב"א ולא בכדא"פ. וזה פשוט אם חתך בשר מן הטחול דליכא גידין ועצמות דליכא חידוש שוב מצטרפין בכדא"פ ככל איסורין שבתורה, וכ"כ בפירוש במנחת חינוך מצוה תנ"ב ע"ש והפמ"ג ביו"ד סי' ס"ב בשפ"ד סק"ג חקר להפוסקים דח"ש מטעם חזי לאצטרופי היינו בכדא"פ אי יאכל עד כשיעור כמ"ש בשאג"א סי' פ"א לענין ב"י (וע' פמ"ג בפתיחה לבב"ח לענין בישול והנאה ע"ש ובכתב סופר יו"ד סי' ל"ד יש אריכות בזה) וא"כ באבמה"ח דלא מצטרף, בכדא"פ ח"ש מותר מה"ת דל"ש חז"ל ע"ש.

ולפי"ז נמצא דהמשהו בשר שעל האבר מן החי מותר לב"נ דאף דאין שיעורין לב"נ מ"מ כאן שוב יקשה קו' תוס' דמא"מ כו' ול"ש תירוץ דח"ש אסור מה"ת דאבמה"ח ח"ש מותר מה"ת כנ"ל וא"כ מותר המשהו בשר שעל האבר אף לב"נ אבל בשר מן הטחול אסור לב"נ משהו דאף בישראל אסור ח"ש דשייך חזי לאצטרופי בכדא"פ דליכא חידוש וכמ"ש.

וא"ש קו' הנ"ל דשפיר הוצרך בב"נ לאסור אבמה"ח, ול"ק דבלא"ה אסור משום המשהו בשר ז"א דמותר לב"נ דמא"מ, ולישראל מותר דל"ש חז"ל, ולא דמי לבשר מה"ח כגון טחול דאסור ח"ש לישראל ואף לב"נ אסור, ושפיר הוצרך לאסור אבמה"ח לב"נ: עונלע"ד לפמ"ש הפמ"ג בסי' ס"ב בשפ"ד סק"א דאבמה"ח אסור אף שלא כדרך הנאתן כיון דאף גידין ועצמות מצטרפין אף דליכא בהו טעם והוי שלכה"נ, ושפיר הוצרך בב"נ משום אבמה"ח אף דיש בו משהו בשר מ"מ משום הבשר מותר שלכדה"נ, אבל משום אבר מה"ח אסור שלכדה"נ.

ומצאתי אחז"ר שהערה קצת בזה הגרע"א בדרו"ח לפסחים דכ"ד בתוד"ה פרט. ועי' באור חדש שם, ובשו"ת בית יצחק יו"ד ס' פ"ו, ובשו"ת בנין ציון סי' קי"א ובחי' הארכת' מאד בזה ואכ"מ: שם בשר בנפשו דמו לית.

פרש"י דמו זה דם מן החי, וזה כרחב"ג בסנהדרין דנ"ט ורבנן פליגי עליו ע"ש. וכ"פ הרמב"ם בפ"ט ה"ט ממלכים דב"נ מותר בדם מה"ח, ובקובץ דרושים חוברת ששית ח"א סי' כ"ח הובא בשם הרב הגאון מו"ה יעקב מאיר בידערמאן שליט"א חתנא דבי נשואה לאדמו"ר הגה"ק מגור זצ"ל בעל השפת אמת, שהקשה דאפילו בלא קרא ראוי לאסור דם מה"ח כיון דיוצא מה"ח, וכדאי' בבכורות ד"ו.

דמה"ט ס"ד לאסור חלב משום דליכא דאתי מהחי ומותר, ויש להוכיח מכאן כמ"ש הכו"פ סי' פ"א סק"ז דדוקא לישראל הי' ס"ד לאסיר חלב משום דכ' הטמאים לאסור צירן ורוטבן וחלב נמי הוי רוטב היוצא מאבמה"ח, אבל לב"נ ליכא קרא לאסור היוצא עש"ה, ונלפע"ד ליישב קושייתו, דמן התורה לא יהי אסור היוצא אף בישראל, דאף בהקדש היוצא אין כמותו מה"ת וכמ"ש הרמב"ם בפ"י הכ"ב ממ"א דבהקדש ועוד

משקה היוצא מהם אסור ואין לוקין עליהם, וכ' שם בכ"מ דאינו אוסר רק מדרבנן, וקראי דמייתי ש"ם חילין דק"כ ב' אסמכתא בעלמא הן, וע"ש בלח"מ ומ"ש עליו הפנ"י בקידושין בקונטרס אחרון לסוגיא דחדש והעלה דרק מדרבנן משקין היוצאין ע"ש אריכות.

ואם כן אתי שפיר דכאן צריך קרא דדם מן החי יהי אסור, אבל משום יוצא רק דרבנן: והנה תוס' זבחים צ"ו א' ד"ה ואם, וחולין קי"ב א' ד"ה והלכתא, הקשו מהא דפ"ז דפ"ו דכל יום ויום נעשה גיעול לחבירו וקשרי לבשל חטאת ואח"כ שלמים הרי ממעט באכילתן ואסור למעט זמן אכילת קדשים לפי שמביא קדשים לבית הפסול, וכאן נמי השלמים שמבשל אח"כ לא יהי רשאי לאכול רק יום ולילה כחומר חטאת, והוי נ"ט בר נ"ט דאיסורא דחטאת חשוב איסור דאסור לנשים זרים ונותן טעם בקדרה, וקדרה בשלמים, ותי' כיון דמב"מ מדאו' ברובא בטיל ורק מדרבנן בעינן ס' וכאן בקדשים אוקמי' אדורייתא, ומאד קשה לרש"י שכ' דרבא ס"ל מב"מ במשהו ורש"י ג"כ פסק כן בחולין דק"ט.

וא"כ שוב יקשה קו' תוס' האיך אמר רבא שם כל יום נעשה גיעול כו' הא ממעט באכילת קדשים, ואי"ל אוקמי' אדאורי' כיון דמב"מ ל"ב. ועוד הק' בכרו"פ סי' צ"ג הא במתני' זבחים צ"ו ב' תנן מריקה ושטיפה בצונן ומבואר בגמ' דאתיא כרבי, וא"כ סיפא דמתני' השפוד ואסכלא מגעילין נמי אתיא כרבי, ורבי ס"ל בחולין דק"ח מב"מ ל"ב ול"ש תי' תוס' אוקמי' אדאורייתא: ונלפענ"ד ליישב ע"פ הרמב"ם הנ"ל דמשקים היוצאים רק מדרבנן וראיתי בחתם סופר יו"ד סי' קי"ד דמשקים הנבלעים בתוך אוכל מודה הרמב"ם דאסור מה"ת ואף לוקין ע"ש וכ"כ הפנ"י שם, ובחולין דצ"ט ב' אי' והאמר ר"י מב"מ ל"ב ומשני שאני ציר דזיעה בעלמא הוא, וכתב בתוס' דציר לא אסור רק מדרבנן, והוכיחו מזה המפוי דאף למ"ד מב"מ ל"ב זה דוקא באיסור דאו' אבל באיסור דרבנן אף מב"מ בטיל, ועי' בחו"ד סי' ק"ה סק"ב וז"ל ואלו הי' הטעם גופי' מדרבנן ל"ה במשהו כדמוכח בחולין צ"ט גבי צירו ע"ש, א"כ מיושב הב' קושיות דאף למ"ד מב"מ ל"ב, מ"מ כאן בטיל דהנפלט מהחטאת לתוך הקדרה מותר מה"ת דמשקים היוצאים מהקדש מותר מה"ת ואח"כ כשמבשלין שלמים בטיל טעם החטאת ברוב, ול"ש דהוי מב"מ ובמשהו, ז"א דכאן הוי איסור דרבנן ובטיל ברוב לכ"ע ושייך תי' התוס' אוקמי' אדאו'.

אך זה אינו כיון דאח"כ יוצא החטאת מקדרה לשלמים והוי משקין לתוך אוכל דאסור מה"ת, ותדע דאל"כ היאך צותה התורה מריקה ושטיפה בקדשים הא מה"ת משקין היוצאים אינן כמותן, וכאן הטעם יוצא לכלי ומה איכפת לן שיבלע אח"כ בקדשים אחרים, אע"כ כיון דאח"כ יוצא לתוך אוכל אסור מה"ת, וכ"כ באמת החת"ס שם א"ככאן אסור מה"ת טעם חטאת היוצא לשלמים דהוי משקה לאוכל ושוב מב"מ ל"ב והדק"ל.

ונ"ל עפ"מ שחידש הנוב"י מ"ת או"ח סי' ס"ו דהא דטכ"ע דאור' דוקא היכי שמקבל טעם מן דבר שיש בו מלקות אבל בנבלע איסור שאין בו מלקות לא אמרי' טכ"ע דאו', ועי' בפתחי תשובה סי' צ"ח סק"ה וקי"ח סק"א וכמו כן חידשו האחרונים דהא דמין שנבלע במינו ל"ב רק היכי דהמין הראשון יש בו מלקות, אבל באין בו מלקות לכ"ע

מב"מ בטיל ברוב, וא"כ א"ש דכאן בשלמים אחר הטאת אין ממעט באכילתן דבטיל ברוב אף למ"ד מב"מ ל"ב כיון דבעודו הטעם חטאת בכלי אין בו רק איסור דרבנן דהוי משקה בתוך כלי ואף שאח"כ כשנבלע בשלמים הוי לתוך אוכל מ"מ כיון דהשלמים מקבלים טעם מדבר שאין בו מלקות לכ"ע בטיל ברוב: ואין להקשות למה צריך כלל מו"ש אי משקין היוצאים רק מדרבנן, ז"א דאח"כ נבלעין באוכל, ואי דאינו במשהו דמקבל טעם מדבר שא"ב מלקות מ"מ עכ"פ רוב צריך וציוותה התורה מו"ש על האיסור דילמא לא יהי רוב אח"כ, ואפי' יהי' הא אין מבטלין איסור לכתחילה, וכמו לרבנן דמב"מ בטיל ברוב ואפ"ה צריך מו"ש, וא"ש ב' הקושיות דאף אי מב"מ ל"ב בכה"ג בטיל דמקבלין טעם מדבר שא"ב מלקות, ובזה יש לתרץ קו' תוס' חולין דק"ח ב' ד"ה בשקדם.

דהאיך הגעילו כלי מדין למ"ד חנ"נ כשאין במים ס' הא המים נעשה נבלה ונבלע אח"כ שוב בהכלי, ולהנ"ל י"ל דהפנ"י שם כ' דה"ה בשאר איסורין משקה היוצא אין כמותן רק בנבלעין בתוך אוכל, ולפי"ז כשהטעם הבלוע בכלי נבלע במים לא אמרי' טכ"ע מה"ת ול"ש הקו' דנ"נ מדאו' ושפיר הגעילו כלי מדין: ובסוף ע"ז דע"ו רמי ליה השפוד ואסכלא מלבנין באור והא תנן בקדשים מגעילין בחמין, ופרש"י שצלה בשר קודש, משום דכי אתי למחר הוי נותר וכי הדר מבשל בשר קודש למחר פליט שפוד בגו' טעמא ונותר איסור כרת הוא, ותמהו המפו' דמה בעי רש"י בזה דאיסור כרת אף אי הוי איסור לאו בעלמא ה"י צריך מו"ש, ועי' בברוך טעם מ"ש בזה.

ונלפע"ד דבחולין דק"כ ב' אי' והא דתני' הטבל וחדש והקדש ושביעית וכלאים משקין היוצא כמותן מנ"ל וכ"ת ליגמר מהנך מה הנך שכן איסור הבא מאלי', ופרש"י והקדש לא אתיא מינייהו, אלא אתיא מתרומה וחד מהנך, והדר מסיק הגמ' פלוגתא ר"א ור"י, דר"י ס"ל בתרומה אין משקין כמותן, ור"א ס"ל כמותן ע"ש.

נמצא דלר"י אף בקדשים אין כמותן, וא"כ ק' הא דהוצרכה תורה מו"ש ושבירה בכלי חרס הא הנבלע בכלי מפליטת קדשים אינו כמותן (ועי' חו"ד סי' ק"ה סק"ב דהיכי דאין משקין כמותן לא אמרי' בי' טכ"ע ע"ש) והנה לפי איבעיא בזבחים צ"ה ב' בישול בלא בלוע מה, ואי נימא דצריך מו"ש.

אחי שפיר דאף דהנפלט מקדשים אינו כמותן, אפ"ה כיון דבישל בשר קדשים בהכלי בעי מו"ש, אך קשה דא"כ ליפשוט דבישול בלי בלוע נמי צריך מו"ש אליבא דר' יהושע שס"ל משקה היוצא אין כמותן, ונראה ליישב דתוס' ד"ה היכי כ' וז"ל ומה שפי' בקו' דכולהו קרי איסורא מאלי' לבד מהקדש א"א לומר כן אלא אכלאים קאמר שאין זה איסור הבא מאלי' שע"י מעשה של זריעה נאסרין הכלאים וגם העבירה ה"י בשעת הזריעה ע"ש והנה סברות רש"י להיפך דכלאים הוי איסור הבא מאלי' דאף דע"י המעשה שלו שזרע כלאים ואסרו, אפ"ה הוא לא הוה רק גורם.

אבל לאחר שזרע כלאים רמא רחמנא איסורא אכלאים ולהכי הוי כאיסור הבא מאלי'. אבל בהקדש לא נסתלק אמרי' פיו שהוקדש הדבר ומכח זה אסור.

ומוכח כן בבירור שהרי מתפיס בהקדש הוי דבר הנידר ש"מ דלא נסתלק אמרי פיו ומכח זה הוי דבר הנידר משו"ה סובר רש"י דהקדש ל"ה איסור הבא מאלי': והנה בנדרים די"א ב' כגון דמחית בשר שלמים ומחית דהתירא גבי' ואמר זה כזה מה בעיקרו מתפיס או בהתירא. וכ' הר"ן ואיכא דק"ל אפי' את"ל בהתירא מתפיס כלו' שיהי' זה כזה ממש דנחית קמי' אכתי ליתסר דהא אסור לטמאים מחמת נדרו.

תו אקשי והא איכא חזוה ושוק שאסור לזרים מחמת נדרו, ולדידי ל"ק דאי מחמת נדרו ראוי הי' שיהי' אסור לכל דהא אקדשי' ואסרו אכ"ע אלא דבתר ז"ד פקע נדרו וכו' עיין שם וברשב"א ביתר ביאור. נמצינו למדין דקדשים לאחר זריקת דמים אסתלק נדרי' והו"ל כמתפיס בדבר האסור.

ולפי"ז הוי גם לשיטת רש"י איסור הבא מאלי' כמו כלאים אף דע"י גרמותו הוי איסור מ"מ אח"כ נעשה מאלי' דבר איסור. ולפי"ז הא דסובר רש"י דהקדש ל"ה איסור הבא מאלי' הוא רק בקדשי בדק הבית.

אבל לא בקדשי מזבח דנעשה לאחר זריקה איסור הבא מאלי': ומצאתי בחתם סופר יו"ד סי' ק"י שכ' דדברי רש"י רק בקדשי בדק הבית ולא בקדשי מזבח רק לא ביאר טעם הדבר. ולענ"ד הנכון כמו שביארתי הטעם לחלק.

ולפי"ז ניחא האדציוותה תורה מו"ש בקדשים כיון דהי' גם קדשי מזבח ונעשה איסור הבא מאלי' לאחר זריקה ושפיר משקין היוצאין כמותן דילפינן מחלב חמץ ונבלה דשווין להדדי דהוי איסורי הבאה מאלי' וכמ"ש. אך עדיין ק' נהי דקדשי מזבח הוי כאיסור הבא מאלי'.

אפ"ה לכאורה לא יוכל לילף מחלב חמץ ונבלה דהא כיון דתרומה אין משקין כמותן איכא למימר תרומה יוכיח, וכ"כ הפנ"י שם לענין חדש, דלפי המסקנא גם בשאר איסורין הבא מאלי' לא יוכל למילף מהנך דתרומה יוכיח ע"ש. אמנם ניחא דרק איסור לאו לא יוכל למילף מהנך די"ל תרומה יוכיח אבל איסור כרת יוכל לילף מהנך דכרת חמור מאיסורי תרומה דהוא במיתה בידי שמים.

ול"י לומר תרומה יוכיח, וממילא באיסור כרת באיסור הבא מאלי' משקין כמותן, וא"ש רש"י דלהכי הוצרך הגעלה בקדשים דפליט שפוד בגוה טעמא ונותר איסור כרת. והוי הפליטה היוצא מהם כמותן להכי אוסר המתבשל אחר' אבל אי הוי נותר איסור לאו אין המשקין כמותן דהו"א תרומה יוכיח ולמה צריך מו"ש הא היוצא אין איסור כלל: ובזה יש ליישב קו' תוס' זבחים צ"ו וחולין קי"ב דהוכיחו דנ"ט בר נ"ט אפי' בנתבשלו שרי מהא דכל יום נעשה גיעול ול"א דממעט באכילת קדשים דהאידין דטעם ב' הוא ונתבשל קודם שבא איסור כו' אך ק' דמותר לבשל שלמים אחר חטאת הרי ממעט באכילתן דמיתסרי לנשים זרים ועבדים, גם מיפסלי ביוצא כחטאת ולפמ"ש א"ש דלענין איסור לאו לא הוי כקדשים משקין כמותן דאמר' תרומה יוכיח וא"כ לא ממעט באכילה, דלענין נותר הוי נ"ט בר נ"ט דהתירא חטאת בכלי כלי בשלמים ועדיין מותר ורק הקו' על יוצא ונשים זו"ע וזה ל"ה רק איסור לאו שוב ל"ה משקין כמותן מה"ת ואינו אוסר כלל בנו"ט וא"ש ובחי' כתבתי בזה קונטרס מיוחד, ה' יעזרנו להוציא לאור: שם ואך

את דמכם לנפשותיכם אדרוש פרש"י השופך דם עצמו, וערמב"ן, עשו"ת מהרי"ט בכתובות דק"ג בהאי כובס דרמי מאיגרא ומת דיצא ב"ק דמזומן לעוה"ב אף דאיבד עצמו לדעת, והביא מירו' דחילל שבת ויצא בת קול דאיבד עוה"ב והפיל עצמו ונרצה לו, משמע דשרי להמית עצמו לכפרת עוונותיו וכ"מ בשטמ"ק שם, וכ"כ בשו"ת שבות יעקב ח"ב סי' קי"א, וביפ"ת ב"ר פס"ה כ' דאסור וכל עובדי דאתמרי במדרשא ואגדתא לאו כדין עבדו.

ובברכי יוסף יו"ד סי' שמ"ה כ' אף להיפ"ת דהוי נמי בכלל את דמכם כו' הוי רק איסורא אבל ליתא בכלל מאבד שאין מתאבלין עליו, ועי' חרעק"א ופת"ת שם, ובספר בנין יחזקאל כתובות שם תירץ קו' מהרי"ט שי"ל דנפל שלא במתכוון, דאיתא בירושלמי דהי' בע"ש ועמד השמש י"ב שעות שיהי' זמן להספד רב ואח"כ עלה עמוד השחר והכובס עסק כל היום במלאכה וחילל שבת ומי שנתחייב סקילה נופל מגג, וא"ש קו' תוד"ה מזומן מ"ש: ועי' בפני יהושע ב"מ דנ"ט אהא דנוח לאדם להפיל לכבשן אש ולא ילבין פני חבירו ברבים.

דמזה נמי מוכח דמלבין אין לו חלק לעולם הבא. דהא מאע"ל הוא עון גדול שנאמר בו כל המאע"ל אין לו חלק לעוה"ב ואפ"ה התירו לו כדי שלא ילבין ע"ש.

ובהגהות יד שאול יו"ד סי' שמ"ה תמה עליו שלא מצא מפורש דמאע"ל אי"ל חלק לעוה"ב. ועמ"ש בזה ביד המלך פ"ג מאבל ובהוספות שם.

ועי' ברמב"ם פ"ב ה"ב מרוצח וז"ל השוכר להרוג את חבירו כו' וכן ההורג את עצמו כו' חייב מיתה לשמים ואין בהם מיתת ב"ד ומנין שכן הדין שנא' שופך כו' זה ההורג בעצמו שלא ע"י שליח ותמוה דאיך שייך בהורג עצמו חייב מיתה ביד"ש. ומזה יהי' ראוי דמאע"ל אין לו חלק לעוה"ב ומיתה בידי שמים היינו מיתת הנפש, ומצאתי שכ"כ בכל"ח כאן אית ג'.

אך עדיין קשה הלשון ואין בו מיתת ב"ד איך יתכן בהורג עצמו מיתת ב"ד. וכ' בכוונת הרמב"ם אם עושה את עצמו טרפה, דזה הוי כהורג את עצמו ממש חייב מיתה ביד"ש ע"ש, ודבר זה נסתפק בספר לימודי ד' סי' קס"ח אי עשה חבירו טריפה אם חייב מיתת ב"ד קודם שמת חבירו ועי' בישועות ישראל סי' ל"ג סק"ט דאינו חייב מיתה.

וע"ע בתוס' חולין דמ"ב ב' ד"ה ואמר, וכן לענין אם עשה לחבירו טריפה, ועי' מהר"ם לובלין שהבין דעת תוס' דאם עשאו לחבירו טריפה חייב מיתה ע"ש. ועמ"ש"ל בפ' בראשית (א' כ"ז) בענין זה.

וע"ע בכסא דהרסנא סי' שמ"ה בשם הרא"ש אם עושה מחמת צער ל"ה מאע"ל, ועשו"ת בית אפרים יו"ד סי' ע"ו, ובית יצחק יו"ד סי' קנ"ט סק"ז, ובשדי חמד מערכת אבלות אות קכ"א ובשם הגדולים מערכת גדולים אות יו"ד סי' י"ז: ועי' ברא"ש סוף מו"ק סי' קמ"א דמצינו בגדול שאע"ל מחמת שמפקירין אותו כגון בשאול וכ"כ כ"י בשם רמב"ן.

וגם נענשו עליו שלא הספידוהו כהלכה כדאי' ביבמות דע"ח. ועי' בית הלל בשם מ"ר פל"ד אך את דמכם להביא חונק עצמו יכול כשאול המלך ת"ל אך (בשמואל א' ל"ד) וע"ע בב"ה בב"י יו"ד סי' קנ"ז דרשאי לאע"ל היכי שיתקפוהו יצרו ולא יעמד

בנסיון וכן מצאתי בשב"י ח"ג סי' יו"ד דאם ירא שיתעללו בו מותר לאע"ל אפי' על הספק נשאל ודומה לס"ת שנשרף, וערש"י פ' אלו מגלחין דאין לך ריק מישראל שאין בו תורה ומצות, וכ' דמה"ט אמרו כל המכבד התורה גופו מכובד בין הבריות כי זה הוא מדה כנגד מדה שגופו דומה לס"ת ומשו"ה כ' דמותר לשרוף כתבי קדש הבלויים וקרועים ואין בזה ביזוי שאם התירו לאדם לאע"ל כדי שלא יבא לידי בזיון כשאל.

ומכ"ש לכ"ק הנקראים שמות, ומ"מ היכי דאפשר לגנום עדיף טפי וסיים שם דראוי לשרפם ולהצניע האפר עד מות ת"ח ואז יגנוזו האפר אצל ת"ח ובזה נראה ג"כ כבוד התורה עש"ה. ובסי' י"א השיג עליו הגאון מ' יחזקאל אבד"ק האמבורג.

והביא יש"ש פ"ק דב"ק סי' נ"ט דשאל כיון דאם יפול חי בידם יתעללו בו וישראל לא יהי' שוקטים ע"ז ויבואו וילחמו ויוכל ליפול מישראל כמה רבבות. וגם ידע ודאי דיהרג לכן הותר לו לאבד עצמו, אבל כ"ק שספק שמא ישרפו וגם ספק שיתעללו אין לשרפם, ושנים בעינן ודאי יהרג וספק יתעללו, ועוד הא דוד הרג את הנער, וא"ל איך לא יראת לשלוח יד במשיח, ועי' רש"י ורד"ק אע"כ שהם רשאים ולא אתה עש"ה וספרים הנדפסים ג"כ יש בהם קדושה עי' משאת בנימן סי' צ"ט וטו"ז יו"ד סי' רע"א סק"ח ושו"ת חות יאיר סי' קפ"ז.

ופת"ת סק"ח, וע"ש בשב"י סי' י"ב מה שהשיב לו. ועיקר יסודתו על תשובת באר שבע סי' מ"ג שכ' מנהג לשרפם ושרפת כ"ק לא דמי ממש לשריפת אדם, וראי' דספק פק"נ דוחה שבת משא"כ להצלת ס"ת עי' או"ח סי' של"ד ועמד בדבריו הראשונים ע"ש באריכות: ועי' בכ"מ פ"א מרוצח בשם ירושלמי דמחויב להכניס עצמו בספק סכנה עבור חבירו שהוא בודאי סכנה, והובא ג"כ במנחת חינוך מצוה רצ"ז, ובקומץ מנחה שם הביא רדב"ז ח"ש סי' תרכ"ה להיפך דכל העושה כן הרי זה חסיד שוטה ע"ש.

ובקומץ מנחה מ' רל"ז חידש דאם א' מאע"ל ויכול אחר להצילו אינו מוזהר על הלאו לא תעמוד על דם רעך ע"ש. ובסמ"ע חו"מ סי' תפ"ו סק"ב הביא ג"כ דברי הירושלמי ע"ש דיש פלוגתא בזה וע"ע בפת"ת יו"ד סי' קנ"ז סקט"ו, ובפמ"ג או"ח סי' שכ"ח במשבצות סק"ז מ"ש בזה.

ובמאסף קול תורה היו"ל בפה פאביאניץ שנה ב' חוב' א' סי' ז' נדפס קצת מזה ממני, וע"ש בשנה ג' סי' מ"ש בזה הגאבד"ק לוקאטש נ"י והעיר מכתובות דס"א ב' בעובדא דמ"ז ור' אשי שכ' המהרש"א שם דמשמע דשפיר עביד ר"א דהכנים עצמו בספק סכנה להציל את מר זוטרא ע"ש ובעיון יעקב שם העיר ג"כ בזה.

וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ר"י. וע"ע בלח"מ פ"ה ה"ד מיסוה"ת בשם הר"ן ראי' מדניאל שסיכן עצמו בתפלה.

וע' ברכות ל"ב ב' מעשה בחסיד אחד, ובטו"ז או"ח סי' ס"ו סק"א. וברדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' ג'.

ובספר חסידים סי' תשפ"ט. ועמ"ש בפ' וישב (ל"ח כ"ה).

ה) מיד כל חיה אדרשנו. ע"י רש"י לפי שחטאו כו' הרי מפרש כפשוטו שה' ידרוש נפש האדם מיד החיה אשר תהרגנו, וע"ש בראב"ע דפירש יותר דחי' מתחייבת מיתה ביד"ש ומיתתה ע"י חיה אחרת.

אבל הספורנו מיאן בזה שיהי' לחי' עונש, והרמב"ן נסתפק בזה אי שייך עונש לבע"ח, ואי מיתת שוה"נ עונש אל השור. וע"י שו"ת הרשב"א ח"א סי' קי"ד שאלתני מ"ש רמב"ן שאין טעם עונש בהמה שהזיקה כדי לייסר בעלי' שהרי אפ"ל שור המדבר שהזיק ח"מ, והקשית דפלוגתא דר"מ ור"י פוטר בשור מדבר ור"מ מחייב בב"ק דמ"ד ב' ואע"ג דסתם משנה כר"מ, וראינו התם שור האשה או שור הקדש ומדבר ר"י אומר שור מדבר כו' פטורין ממיתה שאין להם בעלים, ואפ"ה קיי"ל כר"י והוא סתמא לאו סתמא מקרי הואיל ואיכא פלוג' דר"י בצדה, דבפ' המניח דכ"ח שברו כדו בר"ה פליגי ר"מ ור"י וסתמא כר"מ ואפ"ה פסק הרי"ף כר"י ופ"ל הרמב"ן דהדין עמו דלאו סתמא איקרי הואיל ופליגי ר"י בצדו, ובפ' החולץ דמ"ב א' נמי אמרי דכי הא סתם ואח"כ מחלוקת הוא ואין הלכה כסתם.

תשובה.

אפשר שהרב לא נתכוון בפ"י התורה לומר שכך הלכה אלא לומר שאין עונש מקנס הבעלים שהרי שור המדבר חייב לר"ח ולא נחלקו ר"מ ור"י בדבר זה אלא לומר שזה מדין קנס הבעלים לר"מ ולר"י מגזה"כ, ומ"מ מה שעלה בדעתך שכל סתם ומחלוקת בצדו הלכה כמחלוקת ז"א ובהוא דהחולץ לא אמרו הוי לי' סתם ואח"כ מחלוקת והלכה כמחלוקת אלא אין הלכה כסתם אמרו, ונפק"מ היכי דמסתבר טעמא דמחלוקת שבצדו י"ל דאין הלכה כסתם כדאי' בנדה דל"ב ונ' וטעמא משום דכל סתם ומחלוקת בצדה אינו סתם גמור אלא אותו סתם דיחיד ורבים דהלכה כרבים, ופעמים הל' כיחיד היכי דמיסתבר טעמי' ע"ש.

וע"י מלא הרועים ח"ב ערך סתם ומחלוקת ובס' לוי' חן ד"ה הק' על רמב"ן שינקום הנרצח ע"י החי' דהא בפ' ד' מיתות אי' דמיתות ב"נ אינו אלא בסייף או בחנק, ובכתובות ד"ל וסנהד' ל"זמשחרב ביהמ"ק דין ד' מיתות לא בטלו מי שנתחייב סקילה או חיה דורסתו כו' הרי דמיתת חי' במקום סקילה, א"כ האיך אמר הקב"ה דמיתת רוצח ע"י חי' ומיתתו אינו אלא בסייף או חנק וצ"ע: וראיתי עוד בס' בית האוצר מערכת א' כלל נ"ה שהביא ג' דעות א'.

דרך באדם שייך עונש, ב'. גם בבע"ח.

ג'.

דגם בדומם שייך עונש אם ניזק אדם על ידם, כמ"ש בב"ר פכ"ו אפ"ל מקל או רצועה ע"ש, וכ"ה במ"ר קהלת עה"פ עת אשר שלט האדם ע"ש. וכ' שם הכוונה שהניצוץ הקדוש שבו הוא חיותו.

ודומם אשר המית אדם ע"י מסתלק ממנו הקדושה שבו ע"ש שהאריך בזה ובענין אין עונשין מן הדין בבהמה. ובכלל כ"ד.

ומזה יהי ראי' להמבואר בצוואת הרה"ק ר' פנחס מקאריץ ז"ל שכל הדברים שבעולם יש להם חיות ואפי' דומם ע"ש וע"ע בס' לב שמח על ס' המצות בשורש י"ד: וע"ע בשו"ת רמ"ע מפאנו סי' ל"ז בשם ס' הקנה וז"ל עוד הוסיף לשבח עור השליל לתפילין יותר מכולם למצוה מן המובחר כי אחר שאין בריה יוצאת לאויר העולם שאינה מקבלת דין שעוה"ז נברא בדין והשליל פטור מהדין שלא יצא לאויר העולם עכ"ל מבואר די ש ענין דין ועונש גם בבע"ח, וע' במכילתא משפטים ובמד' שוחר טוב תהלים כ"ח: וראיתי עוד בס' חמדת ישראל בקונ' נר מצוה דיני ב"נ אות ל"ג שכ' דבאמת ר"מ ור"י פליגו בזה אי יש עונש בבע"ח ולפי"ז הי' להם ראי' דהלכה כר"מ מדברי רבינא חולין קל"ח ב' דעוף טהור שהרג נפש מחויב לאתויל לב"ד לקיים בו ובערת הרע מקרבך.

מבואר דרבינא ס"ל דמיתת שוה"נ מצד ובערת כמו מיתת האדם, וא"כ אין נפק"מ בין יש לו בעלים או לא. וכיון דרבינא דהוי בתראי ס"ל כר"מ ממילא הלכה כמותו עש"ה.

וע"ע בס' בנין דוד על אינה בפתיחה אות ח': שופך דם האדם. בב"ר פל"ד סי' י"ט ע"י שליח דבב"נ יש שליח לדבר עבירה וע' פרשת דרכים דרוש ב' שהק' מסנהד' כ"ט דנחש הי"ל לטעון דברי הרב כו' ולהמד' ל"ה מועיל בב"נ דישלד"ע, וע' בש"ר פ"א סי' י"ז בוואמר בילדכן את העבריות דלמה צוה להרוג אותם ע"י המילדות כדי שלא יתבע ה' ממנו ויפרע מהם, ועי' יפ"ת, וי"ל דהא דבב"נ חייב המשלח רק בשפיכת דמים אבל בשאר עבירות, אשלד"ע דומי' דישראל, ודמיון בקידושין מ"ג האומר לשלוחו צא והרוג שמאי אומר שולחו חייב מ"ט דגלי רחמנא אותו הרגת בחרב בני עמון.

הרי דלשמאי יש חילוק בישראל בין שפ"ד לשאר עבירות, וא"כ בב"נ נמי יש חילוק, ועי"ל דנחש הסית לדבר אכילה ובכה"ג אף בב"נ אשלד"ע כמ"ש שם לשמאי בצא בעול את הערוה וכו' שלא מצינו זה נהנה וזה מתחייב. וכמו כן י"ל בב"נ ע"ש: והנה לפמ"ש במלא הרועים ערך ב"נ אות י"ב הא דבב"נ ישלד"ע דוקא לענין זה שמשלח חייב אבל השליח ג"כ חייב שעשה עבירה בפועל ע"ש.

א"כ א"ש הא דמסית אף דישלד"ע מ"מ השליח ג"כ חייב וע' בפנ"י קידושין שכ' דעל עבירה אחת לא יתחייבו המשלח ושליח וי"ל דוקא בישראל אבל בב"נ חייב השליח והמשלח. ועי' בערבי נחל בדרוש ב' לשה"ג ומ"ש לעיל בפ' בראשית (ג' ג') ועי' ג"כ בתומים סי' ל"ב סק"ב שהאריך בזה עש"ה: ובמג"א סי' תמ"ח סק"ד הביא דעת המשאת בנימן אף דאין עכו"ם נעשה שליח לישראל ולא ישראל לעכו"ם אבל נכרי לנכרי יש שליחות, ועי' סמ"ע סי' קפ"ח וש"ך סי' רמ"ג סק"ה, וב"ש אה"ע סי' ה' סקי"ט.

ובקצוה"ח סי' קפ"ח כ' דראיות הב"ש מת"ה אינה ראי' דהת"ה מסופק אי מנכרי לנכרי שייך אשלד"ע כמו בישראל או בעכו"ם ישלד"ע אבל היכי דאין שליחות לד"ע משמע די ש שליחות כה"ג וכהמ"ב וע' חדושי מהרא"ך שם לאא"ז הגה"ק מסאכאטשוב ז"ל שהאריך בזה: ובס' בית האוצר ח"א כלל ע"ט כ' דבר נחמד די"ל סברות דברי הרב דקיי"ל החשוד על הקל אינו חשוד על החמור וא"כ כ"ש דחשוד אמחשבת עבירה אין נעשה חשוד עי"כ לעשת עבירה בפועל.

כגון אם רצה לאכול איסור ומחמת אונס לא עלה בידו אין נעשה חשוד כיון דל"ה לו רק רצון ויוכל להיות שיתעורר טבע נפשו הישראלית ולא יתנהו לשבור בפועל. ועתו"ס כתובות דע"ב במאכילתו שאינו מעושר אם רצתה להאכילו אינה יוצאת בלא כתובה.

דיכולה לומר אם היית בא לאכול הייתי מונעת אותך עכ"ל, ולפמ"ש בל"ז אין נעשה חשודה במחשבה (אולם בס' יד מלאכי כ' דלפ"ע הוא מיד כשנותן ואפי' אם אירע ולא אכלו המקבל עבר אלפ"ע ע"ש ונמצא הוי הנתינה לבד עבירה בפועל לא לבד מחשבת ורצון עבירה). וע"ע בב"ק דק"ח בעי רבא עמד לישבע שקר ולא הניחוהו מאי תיקו, מוכח לכאו' דאיבעי' הוא אם נעשה חשוד ע"י המחשבה ע"ש וזה י"ל בשליחות עבירהאף שקיבל השליח השליחות אמרי' דבבואו לעשות יחזור בו ולא יעשה בפועל ונמצא דנעשה רק שליח רק אז בשעת עשיית מעשה השליחות: ובגיטין דכ"ד בנותן גט לאשתו וא"ל הוי שליח להולכה עד דמטית התם ושם הוי שליח לקבלה ל"מ דלא חזרה שליחות אצל הבעל, וברש"י שליח לא מקרי רק כשראו לחזור לשולחו לומר עשיתי שליחותך.

וכאן היא נעשית בעל המעשה ע"ש והכוונה בשליחות דגם רגע אחר עשיית מעשה השליחות עדיין הוא שליח המשלח משא"כ שם נהפכת להיות מתגרשת. ולפי"ז י"ל דבעינן ג"כ דגם רגע לפני עשיית מעשה שליחות כבר יהי' שליח המשלח.

משא"כ בדבר עבירה דנעשה שליח רק עם מעשה השליחות יחד ל"מ שליחות, וזה"פ דברי הרב יש לנו להחזיק שלא יעשה המעשה, ורק נעשה שליח עם עשיית המעשה יחד לא רגע קודם ול"מ דלא חזרה שליחות, ולפי"ז א"ש הלח"מ פ"ג ה"ט מע"ז שכ' כיון דאחר עשאו לעכו"ם שליח הוי כאלו עשאו הוא וחייב עכ"ל, והק' המפו' הא אשדל"ע ולהנ"ל א"ש דאשדל"ע דע"י המחשבה אין נעשה חשוד וזה רק בכה"ת דאין מחשבה רעה מצטרפת למעשה אבל בע"ז דמצרפת כמ"ש בקידושין ל"ט שפיר נעשה שליח מקודם וישלד"ע.

וא"ש המ"ד דבב"נ ישלד"ע דבעכו"ם נמי מצטרף מחשבה כמעשה כמ"ש בתוס' קידושין שם ד"ה מחשבה בשם המ"ר ושפיר בב"נ ישלד"ע. וא"ש הא דיבמות קי"ח המזכה גט במקום יבום שהיא שונא ליבם וזכות הוא לה וזכין שלא בפני' או זמנין דרחמא לי' אין חבין כו' ומסיק דספק הוא וחולצת ולא מתייבמת, והק' המפו' דהשתא דספק ואינה מתייבמת שוב ליכא חשש דרחמא לי' וא"כ שוב הוי זכות גמור וגם חליצה לא תיבעי', ולהנ"ל א"ש דזכי' מטעם שליחות א"כ בשלמא אם הי' בעצם זכות אז הי' נעשה שליח גם רגע קודם משא"כ עתה דחיישי' דרחמא לי' והוי חוב בעצם ורק מפאת קבלתו הגט דספק מגורשת חולצת ולא מתייבמת עי"ז נעשה זכות.

א"כ הא א"א לו להעשות שליח רק עם קבלות הגט יחד ול"מ עכת"ד בקיצור והוא כפתור ופרח: ולפענ"ד נראה לפרש דברי המד' דבב"נ ישלד"ע ע"פ פלפול, ונקדים גמ' דיומא די"ח אנו שלוחי ב"ד ואתה שלוחנו משביעין כו'. שמא תשנה כו' וקשה הלשון דמשמע דמשום זה שהוא שלוחם לא ישנה ממה שאמרו לו.

והגרע"א ז"ל הק' ג"כ דבאמת עבודה ביוה"כ מלאכה ובכרת רק דצותה התורה. אבל שלא לצורך הוי מלאכה ואם ישנה שיתקן מבחוץ ויכניס כדעת הצדוקין יחייב על מלאכה ואיך חל השבועה דהוי מושבע ועומד ע"ש, וי"ל דבחולין ד"ג ע"ב אי' שחיטת כותי מותרת בד"א בעומד ע"ג אבל בא ומצאו ששחט חותך כזית ונותן לו אכלו מותר לאכול משחיטתו ופרש"י בעמוד א' דאע"ג דהוחזקו לעצמן אין מקפידין אם יאכלו ישראל נבלות דלית להו לפני עור ע"ש והקשה בראש יוסף על לשון חותך כזית הא גם חצי שיעור אסור דלא ניתנו שיעורין לב"נ ומסתמא כותים ג"כ מוזהרים אח"ש, ונ"ל דהנה הטעם דאשלד"ע דדברי הרב כו': ושמעתי מהגה"ק מאסטראווצי זצ"ל להסביר הדבר דלא שייך שליחו של אדם כמותו דבטח לא עשה מטעם שליחות המשלח רק מדעת עצמו דאי מחמת ציווי של משלח בטח הי' שמע להציווי של השי"ת שלא לעשות עבירה ואם עשה ע"כ לדעת עצמו עשה.

ולכאורה י"ל לעולם דעשה עבור ציווי המשלח ואי דיעבור על ציווי השי"ת ז"א דהא הוא לא יעשה כלל עבירה אם ויעשה ע"פ ציווי המשלח ושוב יהי' שליח לד"ע, אכן זה אינו דאף אם המשלח יעבור הוא ג"כ יעבור אלפני עור ויעבור על ציווי השי"ת ושפיר אשלד"ע. נמצא דכל מה דאשלד"ע רק אי שייך לפ"ע ודפח"ח.

ולפי"ז קשה אמאי אכלו מותר לאכול משחיטתו, דלעולם י"ל דנבלה, והא דאכל משום דנתנו לו ויתחייב הנותן, ואין לומר דאשלד"ע, ז"א דכל הטעם רק אי חייב אלפ"ע וכותי לית לי' לפ"ע ושוב ישלד"ע וחייב המשלח: אכן ז"א דאף אי ישלד"ע זה נהנה וזה מתחייב לא אמרי' כמ"ש בקידושין דמ"ג, ושוב אשלד"ע וא"ש קו' הפמ"ג הנ"ל, דהא דח"ש אסור יש ב' טעמים, או דחזי לאצטרופי או דאחשבי' כמ"ש הריטב"א מכות והחכ"צ סי' פ"ו והכא אחשבי' לא שייך דהא הוא בעצמו לא לקח רק דנתנו לו וליכא ראי' מדאכל אחשבי', וחזי' לאצטרופי ג"כ ל"ש.

דאי אמרי' דבעצם לא הוי אכילה פחות מכזית רק דחזי' לאצטרופי, ושוב יש לומר דבאמת נבלה והא דאכל משום דהמשלח יחייב דל"ש בכותי לפ"ע. וישלד"ע ול"ש דאם השליח נהנה לכ"ע אשלד"ע, ז"א דהא פחות מכזית לא נהנה דלא הוי אכילה מצד עצמו ושפיר מדויק הלשון חותך כזית: ולפי"ז א"ש דעשו לכה"ג שליח ועי"ז יהי' יכולין להשביע אותו שלא ישנה דאי לא יהי' שלוחם לא יוכלו להשביע דאין השבועה חל דמושבע ועומד הוא כקו' הגרע"א ש אבל אם יהי' שלוחן לא יעבור כלל אם ישנה רק המשלח יעבור ול"ו אשלד"ע דכל הטעם אי אמרי' לפ"ע ואם חשבוה לצדוקי ל"ש גבי' לפ"ע וממילא ישלד"ע וא"כ לא יחייב כלל הכה"ג אם יעבור אחילול יוה"כ ושפיר השבועה חל שלא ישנה.

וממילא א"ש המדרש דשופך דם האדם ע"י שליח בב"נ חייב המשלח דישלד"ע דכל הטעם דאשלד"ע רק אי אמרי' דיהי' עובר אלפ"ע, ובב"נ דאין עובר אלפ"ע ממילא שוב ישלד"ע. ודו"ק היטב בזה כי הוא בעזה"י דבר עמוק וחרף: שם שופך עי' תרגום דישוד דמא דאנשא בסהדין על מימר דייניא דמיה יתשד והוא פלא דהא בב"נ ל"צ לדונו כלל, והוא הדין כהריגת המצרי דמרע"ה.

וכ"ה ברש"י יבמות דמ"ז ב' דב"נ יכול להרוג ב"נ חברו שגזלו. ואיך יתרגם דצריך סהדי ודיינין וע' סנהד' דנ"ז ב'.

וראיתי בס' חלקת יואב תנינא סי' י"ד שהעיר בזה וכ' דבב"נ יש ב' דברים שצריכין לדנונא א' שדמו מותר והיינו שמותר להרגו. והב' שחייבין הב"ד להרגו לקיים ובערת הרע מקרבך.

וי"ל הא דב"נ נידון בע"א היינו רק לגבי ב"נ שמצווין על דינים, וכיון שנגמר דינו שדמו מותר ממילא חייבין להורגו דלגביי' ע"א נאמן. אבל גבי ב"ד של ישראל שיהי' מוטל עליהם חיוב להרגו בזה לעולם צריך ב' עדים כשרים ועדה של כ"ג דלגבי דידן אין ע"א נאמן דמחזקינן למשקר רק הע"א מועיל להתיר דמו שלא יהי' אסור להורגו דהרי בלא העד איכא איסור תורה להרוג ב"נ כמ"ש במכילתא הובא בחלק"י קמא או"ח סי' א', ופ"י העד הותר דמו, אבל לא שיהי' מוטל עלינו חיוב להרגו.

וזה שת"א על מימר דייני' והיינו לגבי דידן ע"ש. ועי' בחינוך מצוה קצ"ב דלגבי דידן צריך ב' עדים, ורק אם הם ב"נ ג"כ מועיל, אבל הרא"ש וטור ס"ל דלגבי דידן שיהי' הב"ד מחויבין להזדקק להוציא ממנו ממון צריך ב' עדים כשרים.

וע"ש במנחת חינוך ובשער המשפט סי' ת"ח. וע"ע בחלק"י בקונטרס קבא דקושיתא קושי' י"ח ונ' ע"ש ובשו"ת אוהל אברהם סי' ו'.

ויש להאריך בזה ואכ"מ: ז) פו"ר ערש"י לצווי ולפי מדרשו מי שאינו עוסק בפ"ו כשופך דמים, והק' הרא"ם דמנ"ל לרש"י דמי שדורש ההיקש לית ליה דהאי פסוק פו"ר למצוה היפך מגמ' סנהד' הא איכא למימר דס"ל למצוה ואפ"ה דריש סמוכין. וראיתי בס' מלא הרועים ערך סמוכין אות כ' שכ' דהך מדרשא הוא ר"א דדריש כ"מ שאינו עוסק בפו"ר כשפ"ד ויליף מהך היקישא ור' אליעזר שמוחי.

ובירושלמי מפרשי שמותי מתלמידי שמאי וב"ש ל"ל סמוכין כי אם במוכח או מופנה, ולכן כ' רש"י דלפי מדרשו ע"כ ואתם פ"ו לאו למצוה, דר"א לא דריש סמוכין כנ"ל וא"ש, וערמב"ן, ובשל"ה פ' נח, ועי' יבמות דס"ה ב', ובמהרש"א סנהד', וע"ע בס' בית מאיר על ש"ם ש"ם מ"ש בזה עש"ה: שם פו"ר עמ"ש לקמן בפ' וישלח (ל"ה י"א) בשם ס' רזיאל המלאך ומ"ש בזה: יא) והקימותי ערש"י ועי' סוטה די"א א' ומהרש"א: יג) את קשתי ערמב"ן ע"כ צריכים להודות לחכמי יוונים כי הקשת מלהט וכו' ועי' בזה בס' אמת ליעקב לאא"ז הגאון מליסא ז"ל ברכות פ' הרואה מ"ש בדבר'.

ועי' בס' תורת העולה להרמ"א ז"ל ח"ב פ"ד על הא דלא נראה הקשת בימי ריב"ל ורשב"י כי הם הי' מונהגים תמיד ע"פ השגחה פרטיות ולא ע"י הטבע אשר הקשת עליו אות כי לא הוצרכו לותר להם השגחה. ועי"ל אע"פ שהוא דבר טבעי מורה על גודל מעלתן כי ידוע שקשת הוא מלהט השמש המכה בעננים ביום הגשם.

ואם הגשם יורד ביום הקשת נראה, ואם המטר יורד בלילה אין הקשת נראה שאין השמש על הארץ ודרשו חז"ל (ואתחנן י"א י"ד) בעתו יורה ומלקוש זה לילה רביעית ושביעית, ואי' שבימי רשב"י ירדו הגשמים כך והי' חטים ככליות כו' ולכן אמרו של"ה

הקשת נראה כי ל"ה גשם ביום רק בלילה בעתו וזה ענין אות כשעולם חוטא הקשת נראה בענן להיות כי אז השמש על הארץ ואין הגשם לברכה עש"ה.

ועי' ביערות דבש ח"א דרוש י"ב. אי' בפ' המדיר ע"ז: כשמת ריב"ל שאל לי' רשב"י נראה קשת מימין א"ל הן א"ל א"כ לאו את בר לוואי, וקאמר הגמ' ולא הוא רק דלא לאחזוקי טיבותא לנפשו אמר כן, והקשה בעלמא דקשוט איך אמר כן שקר.

וי"ל דהנה ק' הא קשת הוא טבעי כשתזרח השמש מול עבים עכורים מלאים קטירי מים כאשר הנסיון מורה בשומך נגד קוי השמש צלוחית מלא מים, אבל בזוהר יש כי ב' קשת משונים בגוונים א' הוא טבעי. אבל מה שיש בו מראה תכלת מורה כי נתחייבו ח"ו כליון, ורשב"י כוונתו על מין השני, וריב"ל השיבו סתם וכוונתו לטבעי והא דלא א"ל בפירוש דלא לאחזוקי טיבותא אבל לא כזב עש"ה, ועי' בדרשות הר"ן.

ודברי שאול מ"ת. ועי' בספר הברית ח"א מאמר יו"ד פי"ב ומגודל אריכות לא העתקתי, ודבריו מאירים כשמש בצהרים: ואחי הרה"ג ר' שלמה זאב שליט"א כ' לי.

די"ל דמצינו בחגיגה י"ד ב' בר"י ור' יוסי בשפה שעסקו במעשה מרכבה בתמוז נתקשרו השמים בעבים ונראה כמין קשת בענן וכו' א"כ יש קשת שהוא למעליותא לצדיקים העוסקים במעשה מרכבה, ואמר ריב"ל לשון הכולל ב' לשונות ולא דבר שקר רק סתם הן כדי שלא יחזיק טובה לעצמו, וכוונתו הי' לקשת הנ"ל.

ולכאוו' יפה אמר, אבל עי' שם במהרש"א שכ' דאי' רק כעין קשת ולא ונראה קשת דהוי סימן קללה כמ"ש בכתובות בריב"ל נראה קשת מימין. אבל בחגיגה אי' כמין קשת כמ"ש במרכבה דיחזקאל כמראה הקשת ע"ש ונסתרו דבריו.

ובדבריו י"ל בפ' שופטים (ט"ז י"ט) כי השוחזד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים, דיעקב אמר אנכי עשו בכורך בפ' תולדות (כ"ז י"ט) ופרש"י שלא אמר שקר רק אנכי המביא לך. ופשו בכורך ודברי' משתמעין לתרי אנפי, ומצינו ג"כ (שם כ"ז א') דכהו עיני יצחק שיטול עשו הברכות וז"ש ראו מה ששוחזד גורם בשביל השוחזד שנתן עשו ליצחק כמ"ש (כ"ה כ"ח) כי ציד בפיו, היינו שוחזד דברים ושוחזד אכילה כמ"ש רש"י וגודל הלגימה שע"כ אבי' אהבו וזה גרם שתכהנה עיני יצחק כדי שלא יראה את יעקב וזה יעור עיני חכמים יצחק, ויסלף דברי צדיקים שיעקב הצדיק הוצרך לסלף דברי' ולומר דיבור המשמע ב' אופנים: כג) וערות עי' ברכות כ"ה ב', ורמב"ם פ"ג הט"ז מק"ש, וצפנת פענח שם, וכל"ח כאן, וקובץ דרושים ח"ט סי' כ"ט אות יו"ד: כד) בנו הקטן רש"י הפסול.

עמ"ש במהרש"א סנהדרין דס"ט: כז) יפת ערש"י, ובמהרש"א יומא ד"י ד"ה תירס. ובס' נטריקון להפמ"ג ק"ו י"ג: י ב) בני יפת גמר ומגג, וכ' בתרגום יונתן וירושלמי ושום אפרכיותיהון אפרקי, וכ"ה במ"ר פל"ז, ועי' באר שבע סנהד' צ"א תמה מגמ' שם שבאו בני אפרקי לדון עם בני' לפני אלכסנדר מוקדן א"ל ארץ כנען שלנו הוא דכ' ארץ כנען לגבולותי' וכנען אבוהן דהני אינשי הוי, ותמוה דהא הם באו מיפת ולא מכנען, ובב"ר פמ"ב הביא מעשה זו ולא נזכר בני אפרקי רק בני כנען ואולי ט"ס ע"ש: ט) גבור ציד ערש"י לע"ז ובראב"ע פי' מקריבם לשם, וערמב"ן מ"ש עליו דמצדיק רשע, וזקיני

הגאון המובהק מו"ה דוד דוב מייזלש ז"ל האבד"ק לאסק הביא בספרו אור דוד על מגלת אסתר ד"ד, כי ציד בפיו שיודע לרמות והוא הי' תוכו רע ולפנים מראה כי מקריב קרבנות להקב"ה היודע צפונות כי רמיה בקרבו נקרא קרבן זה לע"ז, ומבואר במחז"ל שאמרו בהר הכרמל דהפר שהיה לשם נמשך אחריו ושל בעל לא היה רוצה לילך מד שאליהו א"ל שגם בו יתקדש ש"ש ע"ש וא"כ אולי הי' כוונת נמרוד לכבד השם בקרבנותיו, אז היו באין מאליהן ונמשכו אחריו ולא היה צריך לצודם בתחבולות, רק שהי' בשקר לכן ברחו ממנו ולכן הוצרך לצודם.

וז"ש גבור ציד לפני ה' ודברי ראב"ע וחז"ל עולים בקנה א'. וכ"ה בשמו בקובץ דרושים. ועי' בס' שיח שרפי קדש ח"א אות ת"ק בשם החי' הרי"מ ז"ל: יג) לודים, עי' בפ"ה ח"א משבת ולובדקים בפרומביא, ופירושו חמור הבא מלוד וכ' בתפארת ישראל שזה אינו אותו לוד שבחלק בנימין כמגילה ד"ד שהי' בגבול מערב א"י סמוך לגבול חו"ל כגיטין רפ"א, ושם הי' ב"ד של ר"א כסנהדרין ל"ב והיתה מהלך יום מירושלים כמע"ש פ"ה מ"ב ונקרא כעת המקום ההוא לאדא אבל הך דהכא הרי אמרו בגמ' שהוא חמרא לובא.

וכ' תוס' דלובא מצרים ונקרא ג"כ בתנ"ך (ד"ה ב' י"ב, ונחום ג') וכן עוד היום יש מדינה בדרומית מצרים שנקראת לביען והיא הנקראת לפנים לוד וכן בישעי' ס"ו וירמי' מ"ו ויחזקאל כ"ז ול', וכן ומצרים ילד את לודים בפ' נח ושם הי' חושב גזלנים בפסחים י"ב והיו אוכלים בשר אדם כרש"י שבת ד"י, אמנם אותו לוד שנזכר בתורה נח י' כ"ב בכני שם דור שלישי הי' באזיען הקטנה הנקרא כעת לדיטן והוא מחז"ל: כא) יפת הגדול ערש"י, ובמהרש"א סנהדרין דס"ט, ובע"י ווילנא סי' ק"ט בחדושי גאונים הק' הא ברש"י נח הוכיח דיפת הגדול מדכת' אלה תולדות כו' א"כ ק' על הש"ס דהכא יליף מיפת הגדול לחוד.

ועי' בפנים יפות שתי' דממ"נ מוכח דקאי איפת דעל שם ל"צ קרא. וע"כ דרך חכמתן חשיב כנ"ל, אך קשה אם קאי איפת למה חשב יפת בסופו, ותוס' הק' כן, וי"ל דלא קחשיב רק שם ברישא מכח חכמתו ועל חם ויפת לא קפיד דחם גדול כמו בחרן והרן, אך קשה דהא יפת גדול מהם דכ' אחי יפת הגדול ולא דמי לחרן והרן, וי"ל דנקט יפת בסוף דאם יכתב יפת ואח"כ חם י"ל דדרך חכמתן חשיב ולכך כ' בסופו דהוא הגדול ולכך כ' חם ברישא לגלות דיפת גדול שבאחין ולא קאי הגדול אשם וממילא מוכח מזה דדרך חכמתן חשיב והגדול קאי איפת, אבל אם לא נא' דדרך חכמתן חשיב א"כ למה כ' יפת בסופו אם יפת גדול משם, וע"כ הגדול קאי אשם, ויפת הקטן שבכולם א"כ מדכ' חם ברישא ש"מ דרך חכמתן חשיב.

אבל מאלה תולדותם שם מוכח דשם קטן מיפת ולא מוכח דיפת גדול מחם, ולכך איצטריך ג"כ ליפת הגדול מאחיו ושפיר כוונת רש"י בחומש וש"ס, ודוק בלשון הש"ס גדול שבאחין ול"א גדול משם וממילא מוכח דדרך חכמתן חשיב רק דק"ל קו' תוס' ולכך קאמר דנקט הקטן קטן קודם. ויפת הגדול שבאחין וחשיב יפת בסוף לגלות ע"ז, ואי הי' נקט יפת קודם ס"ד דדרך חכמתן וחם גדול מיפת וא"ש קו' תוס': יא) שפה אחת רש"י לשה"ק, ותמוה מנ"ל ובס' שארית יעקב כ' עפמ"ש בסנהדרין ד"ג ע"ב טטפת ט"ט בכתפי ב' פת באפרקי ב', וק' איך שייך לומר דסמכה תורה על ב' לשונות של אומות

אחרים, וכי כ"ע יודעים ע' לשונות, ות' דאי' במפו' כל לשון שאין נבלל מלה"ק אין לו קיום, לפי"ז באמת ט"ט ופ"ת שניהם משמעותם בלה"ק ב' רק דט"ט נבלל בלשון של כתפי ופת באפרקי והוא לשה"ק שלהם, וא"ש דרש"י הוכיחו מדקאמר שפה אחת מוכח שהוא לה"ק דאי לשון אחר מע' לשונות, אינו שפה אחת דמוכרח להיות נבלל מלה"ק אבל לה"ק הוא שפה אחת: שם ודברים אחדים ערש"י ובב"ר פל"ח פ'י אחודים סגורים מעשה דור המבול נתפרש והפלגה לא נתפרש, עי' באר שבע סנהדרין ק"ט טעם דלא נתפרש דחטא דור המבול הי' רוב בגזל ומיעוט בעריות כמחז"ל שם לכן הוצרך לכתבו שלא יחטאו עוד בזה, אבל חטא דור הפלגה א"י להיות עוד דל"ה יכולת בידם אלא ע"י שהי' שפה א' אבל לאחר שחלק לע' לשון כדי שלא יהי' אפשר למלאות זימתם הרע שוב לא יכול עוד להיות ולכן לא נתפרש.

עי"ל כיון שדור הפלגה פשטו ידם בעיקר והטיחו דברים קשים כלפי מעלה, ולא ניתנו לכתוב, וכדי בזיון וקצף לומר נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה. ולכן לא נתפרשה, וכ"ש לפ"ד מקובלים שכ' שקצצו בנטיעות וכבוד אלקים הסתר דבר: ב) בנסעם ערש"י, ובהקדמת שו"ת מנחת עני למוח"ז הגאון מ' סיני ספיר ז"ל אבד"ק ברעזין: הלבנה לאבן, עי' מנ"א סי' קל"א סק"ב דרצפת לבנים בבית הכנסת אין אסור לפול על פניו משום אבן משכית דלבנה לאו אבן, וכ"מ ברמב"ם פ"ו מע"ז ובריב"ל ח"א סי' נ"ג, וע"ע בחינוך מצורע מ' קע"ז ינתן את אבניו דלבנה אין דינה כאבן, והוא מת"כ וערש"י פי"ב מ"א דנגעים, וברביד הזהב.

ועי' מדרש וילקוט דר"ה אמר דמעשי ידיהם הצליחו דהי' רוצים לבנות חדא ונבנית תרתי, וק' מנין לו זה, וכ' בס' חלקי אבנים בשם הר"ר העשיל ז"ל עפמ"ש בריש ב"ב דאבן הוא כפל מלבנה וכאן כ' ותהי להם הלבנה לאבן, וק' הא אבן כפל מלבנה וע"כ שנתברך מע"י והי' מחזיק מקום כאילו הניחו שם אבן שהוא כפלים: ה) וירד ה', עי' פ' בראשית (ג' ג') מ"ש בשם ס' ישועות מלכו, וע"ע בכל"ע דרוש ל"ט וס"ד: ו) ועתה לא יבצר רש"י בתמיה עיי"ש בפ' בראשית (ד' י"ג) בשם שארית יוסף: ז) הבה נרדה ערש"י, פ'י סנהדרין ק"ט אויר מגדל משכח פרש"י הרואה אוירה, וכ' מהרש"א שדוחק, וי"ל שאף העומד בצל האויר של המגדל דהיינו גם בצל החלק הנשרף והנבלע דנעשה אויר עכשיו, ומערוך בורספ.

נראה דל"ג אויר אלא א"ר אויא מגדל משכח והוא שם אמורא עכ"ל ועי' ערוך ע' אויר שכ' ג"כ דמי שישן באויר משכח תלמידו, ועי' בהפלאה שבערכין ע' בורסיף: ט) הפיצם. רש"י שאי"ל חלק לעוה"ב וכו', וק' למה לא הק' רש"י קודם הדרש שאי"ל חלעוה"ב, ובס' לק"ש כ' דבסנהדרין ק"ט ר"י אומר ג' כתות הי' א' נעלה ונשב שם ב' נעבד ע"ז.

ג' נעשה מלחמה, ר' נתן כולם לע"ז. וק' לר"נ למ"ל הפיצם שאי"ל עוה"ב הא ק"ו מדור המבול דלא פשטו בעיקר כמ"ש בדק"ח ועכצ"ל דאתיא כר' ירמ' וכת א' לא פשטה בעיקר וה"א דאותו הכת יש להם עוה"ב, לכן כ' הפיצם שאין להם, וה' נשבע שלא יביא מבול על כל העולם אבל על אומה א' מביא, וא"ש דבל"ז ל"ה יכול להקשות וכי איזה קשה כו' די"ל כר"נ דכולם לע"ז נתכוונו וא"א לאבד כולם משום השבועה אבל עכשיו שאמר שאי"ל עוה"ב ע"כ כר' ירמ' דג' כתות וק' איזהו קשה דור מבול או הפלגה אלו

לא פשטו בעיקר ואלו הב' פשטו בעיקר אלו נשטפו ואלו ב' כתות לא נעקרו דשבועה
הי' על כל העולם ולא על מקצת וע' בס' חידושי הרד"ד על פסחים לזקיני הגאון מלאסק
ז"ל בהספדו על הגה"ק מראדזימין ז"ל: והנה אינו מובן דור הפלגה דכי יש פתי שיעשה
בנין עד השמים מהלך ת"ק שנה, ומהלך יום א' צריך לבנות כמה שנים וערמב"ן, וי"ל
דברש"י כ' דור המבול הי' מריבה ביניהם כו' וזה הענין במלאכים נותנים באהבה רשות
זל"ז אין נופלים תחת השחתה.

ואם יש השחתה למטה גורם גם לצבא השמים כמו שלא שמשו המזלות בימי המבול
וזאת הי' עצתם שיהי' להם אחדות ועי"זלא ישלוט בהם מאומה. ועל מה שבאמת ל"ה
להם קיום הלא חבור עצבים אפרים הנח לו, ורק נ דמיון חייט שלקח נער ללמדו ולימים
הביא הנ לפניו חתיכת בגד תפור, והביט החייט דשקר הנער ולא קשר קצה החוט
בהתחלת התפירה.

ותפס החייט בקצהו ומשך אותו כולו. נמצא דכל החסרון מפני מניעת הקשר.

וכן איתא בסנהדרין דכ"ו בחזקי' קשר רשעים אינו מן המנין. כן אחדות אם מתחילתו
יש קשר איש לרעהו אף שהתפירה אח"כ יהי' מעוקם מ"מ יש לו קיום אפי' אם עוברים
ע"ו, אבל אם גוף האחדות מתחילתו רק לעשות רע קשר רשעים הוא ונפרד כל התפירה,
וכן בהפלגה, ועי' בס' או"ש בזה, ולעיל (ו' י"ב) בשם קובץ דרושים: (כט) יסכה רש"י
שרה, עי' מהרש"א סנהדרין דס"ט ד"ה אברהם ובכת"א דבר חידוד: (לב) וימת תרח,
רש"י למה הקדים שרשעים בחייהם קרוים מתים וצדיקים במיתתם קרוים חיים והקשו
למה לרש"י לומר צדיקים במיתתם ק"ח, ובס' לוית חן כ' דלכאורה אף שתרח נחשב
מת מ"מ חייב בכבוד אביו אף לאחר מיתה, לזה מסיים דצדיקים במיתתם ק"ח וי"ל הא
דלאחר מיתה מחויב בכיבוד היינו בצדיקים שקרוים אף לאח"מ חיים אבל ברשעים
דלעולם קרוים חתים אינו חייב בכיבוד: ועל מ"ש רש"י נו"ן הפוכה עד אברהם הי' חרון
אף ע' ס' משנת ר"א פ' לך בשם הר"ר העשיל ז"ל דהק' דלמה רומז בנו"ן ולא בחי"ת
של חרון להיות הפוכה, ורק דבפ' בהעלותך (ה' ל"ה) ויהי בנסוע הארון כ' רש"י ושבת
קט"ז עשה לה סימנים מלפני ולאחרי' לומר שאין זה מקומה, נשמע דהפוכה נו"ן רמז
שאין כאן מקימה, וכאן נמי תרח לא מת לכן רומז נ' הפוכה דהוא שלא במקומה משום
כבוד של אברהם.

והא דדייק רש"י הניח להם אביו זקן, דביו"ד סי' ר"מ סי"ח, כ אביו רשע אין בנו מחויב
לכבדו, וברש"י ט"ו) כ' שעשה תרח תשובה לעת זקנותו, רש"י הניחו זקן דבילדותו
ל"צ לכבדו אבל בזקנותו דהי' מחויב לכבדו ואפ"ה הניחו ומשו"ה הקדים קרא דמת
תרח עכת"ד. וכן הובא בס' דרוש שמואל ובחנה"ח וקול יהודה, ובפרדס דוד בשם עצמו,
וכל אחד הביאו בשינוי לשון: ועי' ביערות דבש ח"ב דרוש י"א שהביא הרמב"ם דאם
אביו רשע אע"פ שפטור על הכאתו וקללתו מ"מ חייב לכבדו וטעם לזה כמו שאמרו אב
ע"ה ובנו ת"ח מחויב לכבדו, ומהר"ם רוטענבערג לא הי' דר עם אביו בעיר אחת.

והטעם דמחויב לכבדו אף באביו רשע משום מראית עין כי מי יבחין אם אביו צדיק או
רשע. וא"ש רש"י וימת תרח של"י הניח אביו כו' וקשה באמת היאך הניחו.

ולהנ"ל א"ש דבאמת רשע ורק משום מראית עין, והרי נתפרסם שכבר מת ואין כאן מראית עין, וזה הטעם בחזקי' דגירר עצמות אביו כו' ודפח"ח, וע"ע בס' אמ"ב מ"ש בזה, ובס' בית האוצר ח"א כלל ח' אות י"ב הביא גו"א שכ' אע"ג שעשה תרח תשובה כמ"ש רש"י גבי ואתה תבוא אל אבותיך בשלום.

יראה שלא נתכפר לו רק עם המיתה ובחי' נקרא מת וכו' והק' הא תשובה מהני גם בלא מיתה זולת בחילול השם כמ"ש בסוף יומא, ואולי הי' לתרח חטא חילול השם, עי"ל דלא הועילה תשובתו דבב"נ ל"מ תשובה וכמ"ש לעיל בפ' בראשית (ד' ט"ז): שם אוה"ח כי בן ס"ח שנה הי' כשנולד אברהם, ובפסוק שם (י"א כ"ו) כ' ויחי תרח שבעים שנה ויולד את אברם את נחור ואת הרן וצ"ע ואפ"ל שר"ל כאשר היה בן שבעים כבר נולדו לו אלו השלשה בנים.

ועי' בסנהדרין דס"ט ע"ב ועדיין צ"ע: פרשת לך יב א) לך רש"י להנאתך ולטובתך. עי' ר"ה דט"ז ב.

די"א אף שינוי מקום קורעת גז"ד ויליף מכאן, ואידך ההוא זכותא דא"י, ופי' המהרש"א מדכ' לך לך ואח"כ ואעשה אותך לגוי גדול משמע שהליכה מארצך הוא כדי לעשות לגוי גדול, ועי' להתבו"ש בבכור שור שם די"א ס"ל כמדרש לך לך תרי זימנא היינו תרי יציאות א' מארם נהרים דהוא מעיר כשדים עי' יפ"ת שם וא' מארם נחור.

דהיינו מחרן, ולפיכך הזכיר יציאת עיר כשדים כאן לאשמעינן דמיציאה ראשון נקרע הגז"ד משום שינוי מקום. ולא משום זכותא דא"י, אבל ר"י לא ס"ל כמד'.

ומפרש ב' זימני לך כרש"י להנאתך ולטובתך. ואגב אפרש המשך הפסוקים ע"פ רש"י אתה זוכה לבנים.

ואודיעטבעך בעולם דלכאו"ק מאי איכפת לאברהם אם יודיע טבעו בעולם שאין מדת צדיקים להקפיד ע"ז, ויבואר עפמ"ש בסנהדרין דע"א פזור לצדיקים רע להם ולעולם, כנוסם הנאה להם ולעולם, עפמ"ש בספ"ק דקידושין דעולם נידן אחר רובו ורשעים רובא נינהו כמ"ש ביומא ל"ח ב'. ראה ה' שהצדיקים מועטים.

ולכן כנוס לצדיקים שהם קבועים ויושבים במקומם. וכל קבוע כמחצה ע"מ דמי.

ואז הנאה להם ולעולם כמ"ש בקידושין אשרי שהכריע עצמו וכל העולם לזכות, אבל פיזור לצדיקים ואינם קבועין הרי מוכרעים הם כל העולם לחוב מחמת רוב רשעים: והנה רש"י כ' ולטובתך וק' מה הטובה, הלא אחד הי' אברהם ואוה"ע כולם רשעים ועד עתה שהי' קבוע הי' העולם נידן כמחצה ע"מ.

וכשצוהו להיות נודד יהי' רע לו ולעולם, לזה בשרו ואעשך לגוי גדול עפמ"ש בר"ה דל"ב ב' דשרה כיון דרבים אתיא מינה כרבים דמי, וה"נ כל דאתי מאברהם עד סוף העולם כרבים דמי, אבל הגוים דרחמנא אפקרי' לזרעם אינם נחשבים עמהם. וא"כ אברהם רוב העולם, ומ"ש שאודיע טבעך הוא עפמ"ש ביבמות דל"א לא ישא במדינה זו וילך וישא במדינה אחרת דשמא אח נושא אחותו.

ונראה דל"ד נקט. וה"ה אם הולך עם אשתו למדינה אחרת ויוליד שם ויש לו כאן בנות איכא חשש וכמובן, ויתכן שהי' לאברהם ושרה כאן אחיות כמ"ש בקרא, וה' צוה שילכו למדינה אחרת, וק' דאסור דאפי' לב"נ אסורים עריות מאם לכ"ע, ואפי' מאב לר"א בפ' ד' מיתות, וע"ז א"ל ה' שיודיע טבעו לפמ"ש שם ברב שאמר מאן הוא ליומי', ואיך נשא ומשני רב דפקיע שמי', שהם מפורסמים ול"ח לתקלה, וה"נ שיודיע טבעו בעולם וליכא חששא: ועי' בס' שם משמואל להגאבד"ק לבוב ז"ל דפרש"י צ"ב דל' לך יהי' משמע הנאה וטובה.

ועו"ק למה לא כ' כסדר דדרך הליכה תחילה מביתו ואח"כ ממשפחתו ואח"כ מארצו, ועוד דכאן משמע דעדיין לא הלך ובסו"פ נח כ' ויצאו כו' משמע דכבר יצאו. ועי' בכלי יקר בהעלותך (י' כ"ט) נוסעים אנחנו כו' לכה אתנו כו' וקשה דהול"ל הולכים אנחנו או נסע אתנו, ונראה דל' הליכה נופל על תנועת רגלים לבד אבל יכול להיות שעדיין מחשבתו קשורה למקום אשר הלך משם, אבל ל' נסיעה כוללת לגופו ולמחשבתו, וז"ש משה נוסעים אנחנו דאצלינו נקרא נסיעה כי אין לנו שם נחלה ומשפחה.

אבל אצלך חובב יקרא הליכה ע"ש, וכן כאן באמת כבר יצא אברהם משם קודם הדבור רק שעדיין הי' מחשבתו קשור לארץ מולדתו, א"ל ה' לך. ואי' ברש"י ר"פ שלח לך לדעתך אני איני מצוה, אם תרצה שלח משמע דלך פי' לדעתך, וכן א"ל ה' אע"פ שכבר יצאת משם אבל דעתך עדיין לשם, אבל אני מצוה לך לך כלומר שאף דעתך ומחשבתך תיעקר משם.

וא"ש דכ' כסדר דבשלמא בהליכה הולך מקודם מבית אביו ואח"כ ממשפחתו, אבל בהליכת המחשבה להיפך בתחלה שוכח את ארצו ואח"כ משפחתו ואח"כ בית אביו. וע"ע בס' מגדנות אליעזר להגר"א חרל"פ ז"ל די"ג אריכות ובס' יבין שמועה כ' דע"פ רוב בארץ אשר אדם נתגדל אינם מקבלים מרות ממנו מרוב הרגל בו וביותר קרובים שרגילים עמו וביותר בית אבותיו.

וה' רצה לגדל אברהם עד שבאמת נעשה מלך ויצא לו מוניטין בעולם לכך א' לך מארצך: ועי' ראב"ע שמות (ב' ג') דלכן סבב ה' שיגדל משה בבית המלך ואח"כ יברח על זמן רב שלא יתגדל בין אחיו, ועי"ז לא יחשבוהו כאחד מהם ויראו ממנו ע"ש וזה"פ בקהלת ט' וחכמת המסכן בזויה מל' רגילות כמו בפ' בלק (כ"ב ל') ההסכן הסכנתי, ור"ל זה שאנשי עירו רגילים עמו הנה חכמתו בזויה ודבריו אינם נשמעין, לא כן הבא ממקום רחוק אף שהוא קטן במעלה ממנו דבריו נשמעין ביותר.

ועי' בס' עץ הדעת סוב על כתובות ברמזי תורה, דבזה"ק לך לך בגימט' ק', ורמז בן ק' כאלו מת ועבר ובטל מן העולם, וזה לך לך מארצך שלאחר ק' כאלו מת וכבר הלך מארצו ובס' שיח שרפי קדש ח"א אות צ"ו בשם הרה"ק ר"ר חנוך מאלכסנדר ז"ל דאיתא בגמרא בכורות ל"ז א' טבח שמכר בשר טרפה א"צ לשלם דאע"פ שיש לו הנאת הגוף אבל אינו הנאה לנשמתו, ונפשו של אדם חותה מאיסור וכ"ה בש"ע חו"מ סי' רל"ד.

וז"ש רש"י להנאתך ואל תאמר שלא יהי' לו יותר מהנאת הגוף לי"א ולטובתך לעבודת ה', ועי' בינה לעתים דרוש ל"ט: ועוד יש לפרש רש"י, עפמ"ש בשל"ה עה"פ וזכרתי את בריתי יעקב שכ' בתוכחה כי זה שייך להקללות להגדיל העונש, כי יותר יוגדל עונשו אשר אבותיו הי' צדיקים ולא למד מהם, מאיש אשר אבותיו רשעים, והיא כתינוק הנשבה בין עכו"ם, וכן אם אדם דר במקום חכמים ולא למד ממעשיהם הטובים ענשו גדול מאיש אשר נתגדל במקום רשעים, וז"ש וזכרתי א"ב יעקב, וגם והארץ אזכור ארץ הקדושה אשר אוירה מחכים והוא ארץ אשר עיני ה' בה, ועכ"ז ישר העוית ולזה ויספתי ליסרה אתכם, וע"כ ביקש יעקב ובקהלם אל תחד כבודי שלא להזכיר את שמו בחטאם למען יקטן העונש, וכשברך את בני יוסף אמר ויקרא בהם שמי ושם אבותי כוונתו שילכו בדרך הטוב ואז שמי יזכר עליהם לטובתם.

וכן אברהם שגר בארץ טמאה ונתגדל בבית תרח סמל הרשע כמה קשה הי' לפניו שלא להתחבר בדרכיהם, ולמען הקל עליו ללכת בדרך הישרה צוה ה' לך מארצך ומבית אביך וזה יהי' להנאתך ולטובתך. ועי' בקובץ דרושים חוברת חמישית סי' כ"ד מ"ש בזה ש"ב הגאבד"ק מאנקטוב שליט"א בקו' אמרי כהן.

וע"ע בארצות השלום דרוש ד': ובב"ב דט"ז ב' מרגליות טובה הי' תלוי בצואר א"א וכל חולה נתרפאה בה, ולאחר מותו תלאו בגלגל חמה, י"ל בימיו החל הנגע צרעת מינות שיש ב' רשויות פועל טוב ופועל רע, ואברהם הי' מכריז בצוארו וגרונו וכל אחד נתרפא מחליו וטעותו, ולאח"מ תלאו בגלגל חמה כמו דשמש מאיר, אבל למי שענינו כהות אור השמש יזיק לו וכי נוכל לומר דהשמש הוא סם המזיק וע"כ תלוי רק בהמקבל אם עיניו חלושות.

כן ברעה שיגיע לאדם רק מעשי איש גרמו וכמ"ש בישעי' (ג' י"א) אוי לרשע כי גמול ידיו יעשה לו, וזה"פ (האזינו ל"ב ה') שחת לו לא בניו מומם, כי קודם לזה הודיע להוציא מלב המינים דיש ב' רשויות הצור "תמים" פעלו, תמים הטוב והרע, ואם תשאל איך אפשר שמעצם טוב יהי' רע? אמר צדיק וישר הכל רק טוב וישר, ושחת לו, לא, מאתו לא יצא רע אך בניו מומם תלוי בהמקבל הם גרמו, וז"פ תלאו בגלגל חמה, וחלוש א"י להביט בשמש, וראי' שה' אחד ורק שנתהפך בהמקבל לרע: ב) רש"י הדרך ממעטת כו'.

וכ' בס' מעשה בצלאל על הריקאנטי סי' ל"ה דיש לכוון זה בנוסח תפלת הדרך, ותצילנו מכף כל אויב הוא נגד הסכנה, ותשלח ברכה במעשה ידינו נגד מיעוט הממון, ותתננו לחן ולחסד נגד מיעוט השם, וחן י"ל שאיתא במדרש במדבר פי"א בברכת כהנים ויחנך יחון אותך בבנים. כמה דתימא הילדים אשר חנן וכו', וע"ע בס' הפלאה כתובות דק"י ד"ה שכל הדר מ"ש בזה, ובס' לחמי תודה מבנו בפתיחה ד"ח ע"ב, ובס' עפר יעקב מהג"ר יעקב נוניס: והנה נעיין מעט דלכאורה דברי רש"י מוקשים שההבדל בין איש פשוט בשבתו בעירו תופס איזה מקום חשוב בסביבו, או פחות או יותר קצת.

אבל בצאתו חוץ לתחומו שם תתבטל ישותו כי אין לו חומר להראות חכמתו, לא כן אדם הגדול הוא להיפך במקום שיושב בקביעות ונתגדל, שם אין חולקין לו כבוד הראוי לו, דלפעמים גם החכם יסכיל, אבל אם בא לעיר אחרת שם תרב גדולתו ועל כפים

ישאווהו, כי שם לא נשמע את חסרונותיו רק מעלותיו, וא"א הי' הראשון שהאיר כל העולם בחכמתו ושמו נתפרסם עד למרחוק וא"כ יקשה אמאי הדרך מיעט את שמו אבל אם נעמיק בדבר יובן כי איש הגדול הנוסע בנסיעה פרטית יקבל תהלתו בכל מקום, אבל אם יסע לשם איזה מטרה, להפיץ רעיונותיו הנעלים, והוא נוגע במפלגות שונות ופוגע באנשים שונים, ועורך מלחמה כנגדם אשר יפריעו מזימותיו, אז ירדפוהו ויבזוהו ויחרפוהו.

ונסיעה זו הי' של א"א בשעה שלא הי' כוכב ונגה ואור בעולם, והוא החל להפיץ האידיאל שלו הרם וכמ"ש במורה נבוכים ח"ג פכ"ט דערכו מלחמה כנגדו וגזרו ששום איש לא יהי' עמו שום מגע ומשא, ונמרוד לקח ממנו כל רכושו שיהי' חכמת מסכן בזוי, ועשו שמו מנואץ לאלה ולקללה עבור כי הפיץ אמונה חדשה, וכגון דא יפה אמרו שדרך ממעט השם, לכן הבטיחו ה' שיגדל את שמו אף במרחקים ולא יועיל לשונאיו תחבולותיהם כי חכמתו הי' עד בלי די וע"כ הודו לו לרעיונותיו ואידעאלים הרמים שלו, וא"ש ליודעי בינה ועי' בקובץ כנסת חכמי ישראל מהגאבד"ק אדעסא ז"ל בסי' ע"ג שהאריך מאד בענין זה: שם ואגדלה שמך רש"י עד עתה הברכות הי' בידו ומעתה אתה תברך, ובאלישיך שבתחלה נקרא אברם ואח"כ נתגדל שמו לאברהם, ובס' וחשב לו הכהן בדכ"ט הביא זה"ק שנשמה נקרא אברם, ונשלחה לעוה"ז שלא תהי' אוכלת נהמא דכסופא, ועיקר תולדות צדיקים מעשים טובים, וז"פ ויאמר ה' אל אברם, הנשמה, לך מעולם העליון אל הארץ עוה"ז ואעשך לגוי גדול כשהיית במרום לא זכית לבנים שהמה מצות אבל כשתלך למטה שם תעשה מצות ויבראו מלאכים, ואגדלה שמך אברם חסר ה' ואברהם רמ"ח כנגד מ"ע, וז"פ ואברהם זקן בא בימים ר"ל ואברהם רמ"ח מ"ע זקן זה שקנה חכמה, וחכמה טוב שבקנינים שמוכר לא יפסיד ולוקח קונה בא בימים כלו' שבא לידו ל"ת שהם כנגד ימים, ואעפ"כ לא עבר עליהם, וגם שעברו רוב שנותיו ולא חטא ושוב לא יחטא עש"ה: שם רש"י ז"ש אלקי אברהם בך חותמין ולאבהם עי' בפסחים דקי"ז ב' ומהרש"א ובאור חדש בשם זקנו הפמ"א כ' דק' איך מרומז דוהי' ברכה קאי על אברהם דילמא על מה דסיים ואגדלה שמך זה יעקב.

ורק דאי' בברכות ד"מ ב' דכל ברכה שא"ב מלכות אינה ברכה, וכ' בתד"ה אמר, דברכות שמ"ע א"ב מלכות רק ברכה ראשונה די"ב פתיחה וחתימה משום דאלקי אברהם הוי מלכות דאברהם המליך להקב"ה והודיע מלכותו, וא"כ ה"פ והיה ברכה ע"י אברהם נעשה ברכה שהודיע מלכותו בעולם והוי אלקי אברהם כמו מלכות וראוי גם לסיים בחתימה כיון שהוא ברכה וז"פ בך חותמין שאתה גורם החתימה, וכ"ה בכת"א.

ובשם הגר"ש מאוסטראפאלי ז"ל איתא דק' למה לא אמרי' אלקי ישראל ורק דצריך להיות י"ג אותיות כמנין אחד, אברהם יצחק יעקב, אבל כשיאמר ישראל יהי' י"ד אותיות, וכשיאמרו אברם ולא אברהם לא יהי' י"ג, רק כשיאמר אברם ויאמר ישראל יהי' י"ג, א"כ זה תלוי בזה או שיאמר אברם וישראל או אברהם יעקב, וזה אגדלה שמך פי' שגדולה יתנו בשמך בזה שיאמרו אלקי יעקב ולא ישראל אז יתגדל שמך אות יותר, וא"ש הגמ' ברכות י"ג הקורא אברם עובר בעשה, ומק' אלא מעתה הקורא יעקב ה"נ, והק' המפוי' דילמא ה"נ דעובר, ולהנ"ל א"ש דמוכרח לקרא אלקי אברהם דאל"כ יעבור

אעשה, ולפי"ז מוכרח אלקי יעקב ולא ישראל, וא"א שוב לומר דיעבור אעשה אם יקרא יעקב דהא בהא תליא אם אברהם ע"כ אלקי יעקב ודפח"ח, ועי' בס' מצודת דוד עה"ת.

ובאגרת הטיול כ' אברהם יצחק יעקב י"ג אותיות כמנין אהבה וכן שרה רבקה רחל לאה, ויחד כ"ו כמנין שם הוי', וזה וזכור לנו ברית שלש עשרה, ובס' אמונה ובטחון לרמב"ן כ' דלכן הוסיף לאברהם ה"א כדי שיהי' י"ג אותיות כמספר אמהות, א"כ אם יעקב נקרא ישראל אז צריך להקרא אברהם, וז"פ ואגדלה שמך להוסיף אות ואז יהי' נקרא יעקב ולא ישראל, וז"ש לולי ה' שהי' לנו יאמר נא ישראל, עי' בס' רזין דאורייתא.

ועשו"ת מהרי"א אסאד או"ח סי' יו"ד. ובס' משיב נפש פ' וארא.

ובתולדות נח דרוש ג' הקשה אהא יכול יהי' חותמין בכולם וכי קפיד אברהם על כך הלא אין מתקנא בבנו ותלמידו, ועוד למ"ל ג"פ אלקי הול"ל אלקי אברהם יצחק ויעקב, וי"ל דכל אחד מאבות מיוחד על זמן, מאברהם עד מ"ת הי' קיום העולם רק בכח אמונה שהשריש א"א וזה ואעשך לגוי גדול ז"ש אלקי אברהם שהשריש אמונה בקרב גוים רבים, ומזמן מ"ת שישאל ישבו במנוחה ובימי הצלחה נקרא אלקי יצחק שגם הוא ל"ה יוצא חו"ל, וכ' ויזרע יצחק וימצא מאה שערים ויברכהו ה', ואלקי יעקב מיוחד על עת שגלו ישראל ותנחומם בשמו ית' כמ"ש יענך ה' ביום צרה, וכ' בשוח"ט ישגבך שם אלקי יעקב ולא אלקי אברהם יצחק, וז"ש ואגדלה שמך ז"ש אלקי יעקב, דע"י שמך לא יתיאשו הגאולה, ואם הי' חתימ' בגאולה בזכות כולם היא רק לישראל לבד שהם יוצאי ירכיהם, והשי"ת רצה לזכות כל העולם, והם רק זכותם במה שיתיחסו שהם בנים לאברהם ולכן החתימה רק בו ע"ש, ובדרוש ט"ז: ובשו"ת פנים מאירות ח"א סי' ל"ט נשאל ג"כ בזה למה לא אומרים אלקי אברהם יצחק ויעקב והשיב כי עיקר להשיג אלקות מצד חקירה שכליית כמ"ש במו"נ ויצחק ויעקב מלבד האמונה שהי' להם בקבלה מאברהם לא סמכו ע"ז וחקרו בעצמם לכן כ' אלקי בכל אחד דהוא אלוקי בפ"ע ולא מצד קבלתו מאברהם ע"ש, ובדברי שאול.

ובס' בניית רמה פ"א דאבות כ' על הא דוזכרתי את בריתי יעקב כו' בהפוך ולא אברהם מקודם דיעקב הוא עמוד התורה, יצחק עבודה שנתקדש לעולה תמימה ואברהם גמ"ח שעשה גמ"ח וחשב כסדר העמודים תורה ועבודה וגמ"ח ע"ש. ומצאתי זה בזוה"ק ר"פ ויצא דקמ"ו ב' בסתרי תורה ע"ש.

ועי' בקובץ דרושים ח"ב כרך א' סי' כ"ג שכ' לפ' הפסוק והי' חייך תלואים לך מנגד דעל ג' דברים העולם עומד, תורה עבודה וגמ"ח, ובעוה"ר אין לנו עבודה ורק ונשלמה פרים שפתינו, וגם עמוד התורה נתמעט ורק נשאר לנו גמ"ח. ובשבת ק"ד.

א"ב אלוף בינה, ג"ד, גמול דלים, וזהו והיו חייך תלואים לך מן-גד שכל חיינו ברכות גמול דלים, וז"פ ג"פ יראה כו' דג' רגלים נגד ג' עמודים שבועות תורה, פסח, עבודה קרבן פסח, סוכות גמ"ח כמ"ש רח"ו דנהג לחלק צדקה בערב סוכות, וזה ג"פ יראה בזכות ג' עמודים זוכין לראות פני השכינה, אך כעת עכ"פ ולא יראה פני ה' ריקם איש כמתנת ידו בכח גמ"ח דזה ישאר לעד, וז"ש ואעשך לגוי גדול בזכות אברהם עמוד גמ"ח, ואברכך בזכות עבודה ז"ש אלקי יצחק ואגדלה שמך בזכות התורה ז"ש אלקי

יעקב, יכול יהי חותמין בכולן שההכרח לקיים כל ג' עמודים ואבדה ח"ו תקותינו בגלות, ואמר כך חותמין רק בעמוד גמ"ח, ועי' רעיון זה בתולדות נח, ובקובץ דרושים חוברת ד' סי' ה' מ"ש בזה הגר"ח ברלין ז"ל דרוש נעים: ועל דקדוק הנ"ל למה כ' וזכרתי א"ב יעקבמקודם כ' באוהל יעקב פ' בחוקותי, כמו קונה אגוזים מוסיף המוכר להילד הקונה איזה אגוזים, ונער א' נצב וראה איך זה נותן לו בחנם אגוזים, וביקש שיתן לו ג"כ, וא"ל המוכר: שוטה הוא קנה אצלי הוספתי לו, לא כן אתה, כן אם הי' נכתב א"ב אברהם יצחק הי' באים גם בני ישמעאל ועשו שהמה ג"כ מבניהם לכן עשה עיקר מיעקב, ואז אוסיף ג"כ יצחק ואברהם, ועשו וישמעאל אין להם העיקר אין להם התוספות.

ועוד י"ל ע"פ משל לב' גנבים שנתפסו והשופט התחיל לדרוש מי הם א' הי' בן גנב והב' הי' בן הרב וזקנו ג"כ מיוחס, ויצא המשפט להקל בדין הא' ולהחמיר בב' והי' פלא שבגניבה א' לא ישפטו בשוה, ואמר השופט שלהא' אין להענישו כ"כ שהוא בן גנב ולא ראה מילדותו דרך ישר, אבל הב' נתגדל על ברכי צדיקים ולא לחד ממעשיהם ראוי לעונש חמור, כן וזכרתי א"ב יעקב אני אזכור את אביכם הצדיק וגם יצחק אזכור וגם זקנו אברהם כמה יקר הגזע, וגם והארץ אזכור שחטאתם נגד הארץ הקדושה לכן והארץ תעזב מהם כו', והוא כמ"ש השל"ה שהבאתי לעיל: ובב"ק דצ"ז ב' על ואעשך לגוי גדול מטבע של א"א זקן וזקנה מצד אחד ובחור ובתולה מצ"א וכ' תוס' ודריש בב"ר על פ' ואגדלה שמך זאת.

וברש"י פ"י ב"ב יצחק ורבקה, זקן וזקנה אברהם ושרה, ובמהרש"א כ' דאחר שנעשו זקנים חזרו לימי נעוריהם ונעשו בחור ובתולה, ועי' בכתנות אור מ"ש בזה. והנה קשה על רש"י דכשנשא יצחק לרבקה לא היתה עוד בתולה ואיך נכתב עלי' שם בתולה, וי"ל דכוונת אברהם הי' להרבות כבוד ה', דנס גדול הי' דזקנים הי' להם בנים, וחשש דברבות הימים ישכח הדבר וכן למקומות הרחוקות לא תדענה כלל לכן הוצא מטבע שלא ישכח, אך דבר א' הי' לו לשטן כי ליצני הדור אמרו מאבימלך נתעברה, ומה תתן המטבע אות שיצחק מאברהם, אך לא ארכו הימים וה' ברך אברהם בכל בבת.

ושוב לא לוקחה שרה לאבימלך או לאחר רק דרו בביתם והולידה בת, ומזה ראוי שגם יצחק מאברהם וצייר על מטבע זו"ז מצ"א ומצד ב' בו"ב שהולידו בו"ב "יצחק" ואת "בכל" כי מבחו "בכל" נתברר שגם יצחק ממנו ונתכבד שם שמים. וע"ע בעיון יעקב על הע"י, ובס' חדושי גאונים שם בדפוס ווילנא ומגודל אריכות לא העתקתי: ועי"ל דחיי אברהם וחיי עמו במשך גלותו הי' שלשלת ארוכה של נסים ממושך וממורט מורדף מכל, עד כי מרחוק יראה הרואה כי כבר כשל כחו וישראל סבא נפל שדוד תחת משאי.

ולפתאום זה שכבר צפה על יציאת נשמתו, יחלוף כח ישאוף חיים חדשים וישוב לימי בחרות, וז"ש מטבע של א"א טבעו של עם ישראל בשעה שאני חושבים שתש כחו אשר המות יחכה עלי' רואים "בו"ב מצ"א" ימי זקנותו עברו ויבואו לו ימי בחרות ועוד כח במתניו לשאת עול ובלב מלא עלומות יחכה על ימים טובים מאלה: עוי"ל בו"ב סמל מהירות, זקן וזקנה להיפך מתינות והתרשלות, ומטבע של א"א להחזיק בשתייהן, כשאדם הולך לקיים מ"ע לאחוז במדת זריזות וילדות, ובל"ת צריך להיות מתון וכמ"ש באהבת יהונתן בהפטרה דברים דברי ישעי' א' צדק ילין בה ועתה מרצחים, ר"ל מעשה

הצדק יעשו במתינות, וילינו מעשה הצדק בלך ושוב ומעשה רצח עושים בזריזות "עתה" מרצחים.

מספרים מרב א' צדיק אשר בני בליעל הרבו לצער אותו והוא הי' מהנעלבים ואינם עולבים וב"ב שלו ספרו לו מה שידברו עליו כדי לעורר כעסו עליהם והוא הלך בחדר הנה והנה, וחפש בספרים כמו איש מעיין בהלכה עמוקה ואמר אם יבואו לפני בעניני טריפות אני זהיר לעיין בספרים שלא אכשל בהלכה, ומה טריפות שרק איסור לאו כן, עאכו"כ להיות מתון בעניני כעס שחמור יותר מטריפות דהוי כעובד ע"ז וממילא עלי לעיין אי מותר לי לכעוס וממילא יכולים אנו לתאר גודל הכעס שבא לו אחר ישוב הדעת גדול כזה.

עוד ראיתי דתאות מתחלפות בילדות אינם מבקשים כבוד, רק תאות משגל, ובזקנות יש תאות כבוד, אבל תאות ממון עד יום המיתה, וצוה א"א לעשות חותם במטבע ז"ז מצ"א וכו"ב מצד השני להראות שבזה כולם שווים. וכל אחד ירחיק מהם: ג) ואברכה מברכיך ומקללך אאור.

דקדקו דאצל מברכיך כ' תחלה ואברכה, ובמקללך כ' אח"כ אאור, ואמר הגר"א מווילנא ז"ל דברכה של עשיר מרובה משל עני, וקללה של עני מרובה משל עשיר, לכן במברכיך אמר תחלה ואברכה שיהי' עשיר בעת שיברך אותך ויהי' ברכתו מרובה ובקללה להיפך ע"ש. ובאמת כבר כ' כן בכל"י.

ובפשוט י"ל דהמתפלל על חבירו הוא נענה תחלה לכן אברך מחחלה את המברכים שלך דגם הם צריכים לברכה, ובס' שש"ק ח"ד אות רל"ו הביא דשאל א' מבני הקטנים להגה"ק מגור זצ"ל בעל השפ"א הא דכ' ואברכה מברכיך ומקללך אאור ונברכו בך כל משפחות האדמה, אם כל המשפחות נברכו באברהם מי הי' מן המקללים והשיב, למה הדבר דומה לאיש ההמוני שמקלל אתהחסידים אעפ"כ רוצה שיהי' בניו כחסידים, כמו כן כאן עכ"ל ופח"ח.

וכן יש לומר הפשט בהאזינו (ל"ב ב') שחת לו לא בניו מומם, אף הגרוע שבישראל רוצה שבניו יהיו טובים וישרים, וזה"פ שחת לו מה שהוא עצמו נשחת בעבירות לא' זה אינו בעיניו כלום, אבל בבניו מומם" מה שבניו אינם הולכים בדרך הישר זה הוא מום לו, ורוצה שיהיו כשרים ונאמנים: ד) וילך עי' אוה"ח.

לא בשביל הברכות הלך עי' בס' בנין יהושע בדרוש לקבלת התורה דנ"ו: ה) ויקח וגו' ואת כל רכושם, בס' בעלי ברית אברם דקדק וכי היוצא מעיר לעיר צריך לפרש שהלך עם אשתו וקנינו וכי יעלה על הדעת שיהי' מניח אשתו ונכסיו וילך, ורק הכוונה לפי שמדרך העולם שאדם שירצה לנסוע למרחוק מקודם ילך לבדו לתור לו המקום אם ישר בעיניו ואח"כ מביא אשתו ורכושו, וא"א כשא"ל ה' לך כו' מיד ויקח כל אשר לו כאלו כבר הי' שם וישר בעיניו כך הי' בטחונו בה'.

ועיי"ש בפ' וירא (כ' א'): שם ואת הנפש רש"י גרים, וראיתי בשם הרה"ק רח"ה מאלכסנדר ז"ל דהיכן מצינו זרע של הגרים שגייר א"א כמו גרים יתרו ועוד, ואמר דאחר שנפטר א"א, ל"ה רוצים הגרים ללמוד מיצחק של"ה חושבים אותו כאברהם

וישבו בביתם ונתקרו עד שחזרו לסורם, וראי' מזה שלא יאמר שצדיק שבימיו איננו גדול כל כך כמו הראשונים, רק מוכרח ליסע לצדיק שבימיו: (ו) ויעבר.

רש"י להתפלל בשכם והראהו הר גריזים. וק' מה ענין זל"ז, וכ' בס' שמן ששון להמג"א ז"ל הנספח לזית רענן על הילקוט, דכ' בזה"ק ויקח אברם לקחה בדברים טובים דאסור לאיש להוציא אשתו לארץ אחרת אם לא מדעתה, וק' דאי' בסוף כתו' הכל מעלין לא"י, וצ"ל כמ"ש תוס' דעכשיו אין כופין דאיכא סכנת דרכים וא"כ אמר ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען, ויעבור פי' שכבר הי' בארץ כנען ואברהם הלך משם להלן עד שכם, וע"ז ל"ה יכול לכופה, א"נ והכנעני אז בארץ שהי' הולך וכובש מזרעו של שם א"כ הי' הדרכים מסוכנים וא"י לכופה.

ע"ל דז' מצות נצטוו ב"נ ור' מנשה מפיק ד"ך (דינים כלאים) ועייל ס"ך (סירוס כלאים), ובגביה בן פסיסא שישראל זכו בארץ כנען מפני שכנען הי' עבד ומה שק"ע ק"ר, ובסנהד' שכנען נתקלל לעבד לפי שסירס לאביו וכ' רמב"ן (ל"ד י"ג) בשם רמב"ם ב"נ נצטוו על דינים, ראה א' שעבר עבירה ולא דנו' ה"ז נהרג הרואה ומשו"ה נתחייבו כל עיר שכם הריגה דלא דנו את שכם, ורמב"ן דשלא כדין הרגו ולכן כעס יעקב עליהם ע"ש, וא"כ בל"ז הו"א ב"נ נצטוו על דינים וכדין הרגו ול"ה אברהם צריך להתפלל עליהם אבל עכשיו והכנעני יושב בארץ, ויאמר ה' לזרעך אתן כו' וק' למה, אלא שכנען עבד שסירס אביו ומוכח דקיי"ל כמנשה דעייל ס"ך א"כ שלא כדין הרגו עיר שכם וא"כ צריך להתפלל עליהם ובשבת פ"ח מודעא והק' רשב"א למה גלו ישראל, ותי' דניתן א"י ע"ת שיקיימו התורה, ותוס' הק' אע"פ שקבלו תורה בהר גריזים מ"מ הוי כבע"כ כיון שהי' ע"פ הדבור, וע"כ הפי' עכשיו שראו שזכו בארץ כנען מפני שעבד שלו הוא וא"כ כשחטאו למה נטלו מהם, בשלמא אי הי' מתנה י"ל ע"ת כנ"ל אבל כשזכו מן הדין למה נטלה מהם, וא"ת שחטאו הלא אנוסים הי' לז"א הראה הר גריזים ששם קבלו התורה מדעתם ולא מחמת אונם, ולא כתי' התוס': ואגב אעלה ח"ש בקונטרסי "בונה ירושלים" על עניני ישוב א"י.

ברמב"ן אחרי (י"ח כ"ה) ותקא הארץ את ישבי', א"י אינה מקיימת עוברי עבירה, ובספרי שקולה א"י ככל מצות שבתורה, וכ"ה בתוספתא דע"ז ע"ש, וכ"כ הרשב"א בתשו' סי' קצ"ד, וכ"כ ברמב"ן תולדות (כ"ו ה'), וערמב"ן על ס' המצות במ"ע ששכח הרמב"ם מצוה ד'. ובס' מגלת אסתר כ' דזה דוקא בזמן שביהמ"ק קיים, אבל עכשיו אין לדור בה, וכ"כ תוס' כתובות וראי' מהא דכל העולה מבבל לא"י עובר בעשה ואם המצוה בכל הדורות הא אין הנביא רשאי לחדש וכ"ש לסתור ע"ש.

וכ"כ בתשב"ץ ח"ג סי' ע"ב ור"א, ורשב"ש סי' ב', והובא בס' פאת השלחן ה' ישיבת א"י סי' א' אות י"ד. ובמנחת חינוך בסופו בחי' על רמב"ן.

ובתוספתא פ"ה מע"ז ישיבת א"י שקולה ככל המצות והקבור בא"י כאלו קבור תחת המזבח ובתוס' כתובות דק"י ב' ד"ה הוא בשם ר' חיים דעכשיו אין מצוה לדור בא"י, דיש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולין ליהרר בהם. ועי' בפסקי מהרא"י להתה"ד סי' פ"ח הגם כי מצוה גדולה היא אך כי המזונות דחוקים וגם גודל רשעת הישמעאלים לכן כל איש ישער בעצמו אם יוכל לעמוד בכל אלה ע"ש: ובשו"ת

מבי"ט ח"ב ס' קל"א כ' דבזמן הר"ח הכהן הי' מחלוקת במלכות ישמעאל ואדום וכמ"ש המהרש"א ב"ב דע"ג ב' אתא תנינא כו' אבל בזמנינו אין פריץ וצוחה ברחובותינו לקיים מצות דירת א"י, וכמ"ש הרא"ש בתשו' כלל י"ב, וע' רד"ק תהלים (קמ"ו ג') שיסבב גאולת ישראל ע"י מלכי העמים שיעיר את רוחם.

ועי' של"ה שער אותיות אות ק' דדברי ר"ח הם דברי יחיד ואין להשגיח בדברי' ומצוה גדולה הוא, ודוקא העולה מבבל לא"י עובר בעשה אבל לא משאר ארצות. ועי' ס' חרדים ד"ס, דהאריך בזה ומביא מדרש שה' אמר לאברהם שילך לא"י ויראנה ויחזור ואחר שחזר לא נתן לו רשות לחזור לא"י עד ה' שנים והי' משתוקק לחזור ואמר מי יתן אבר כינוה אעופה כו' מוטב ללון במדברות א"י מללון בפלטיות של חו"ל.

ועשו"ת מעיל צדקה סי' כ"ו בשם מהרי"ט סי' כ"ח ובחי' לכתובות דמ"ש תוס' בשם ר"ח כהן איזה תלמיד טועה כ' כן על שמו ולא דסמכי נינהו. ומ"ש תוס' דיש סכנה בודאי במקום סכנה אף בזמן הבית ל"ה כופין לעלות לא"י.

ובענין סכנה לקטנים בטורח הנסיעה הרי הקטנים בטבעם קלי התנועה כמ"ש בתשו' הר"ם מרוטענבערג סי' ר"ג אבל הנוסעים וצריכים לקבל שם צדקה ובחול"ל הי' מתפרנסים ממעשי ידיהם לא טוב עושים. ועי' בפתחי תשובה אה"ע סי' ע"ה סק"ו.

ובנוב"י מ"ת יו"ד סי' ר"ה ר"ו. ועי' בסידור בית יעקב לדו"ז הגר"י עמדין בקונ' סולם בית אל שהאריך מאד בזה.

ובשו"ת הרשב"ש כ' שמצות ישיבת א"י רק לנטוע ולהתפרנס מחנה. ובמד"ר ויקרא פכ"ה בפ' קדושים.

כשתכנסו לא"י לא תתעסקו אלא במטע תחלה, הה"ד כי תבואו אל הארץ ונטעתם. ע"י גליותינו גרם שרק אל המסחר עינינו נשואות, אין לו מעמד ובסים נכון לחיי עמנו.

בנס הוא עומד וקיים ובנס הוא מתפרנס וכבר קצנו בחיים כאלה, שואפים אנו לשוב לארצנו לחיות מאדמותינו. אבל לדאבונינו כל כך נעשית נפש אומתנו מסחרית, עד שגם כשאנו חולמים חלום שיבת ישראל לארצנו, יש שרואים בזה עתיד מסחרי.

אבל אנשי המעלה יודעים כי עיקר מצות ישיבת א"י רק בנין בתים ונטיעת אילנות, עמרי זכה למלכות מפני שהוסיף כרך אחד בא"י סנהד' ק"ב ב', מתחלת ברייתו של עולם לא נתעסק הקב"ה אלא במטע תחלה, מד"ר ויקרא שם. וזה הפי' כי תבואו אל הארץ ונטעתם ביאת ארץ ותכליתו רק להחיות האדמה: ובמד"ר אחרי פכ"ב ואוהב בהמון לא תבואה, כל מי שהומה אחר חמון, וקרקע אין לו מה הנאה יש לו, הן ישראל עם הספר, נעשה עם המסחר, לבש צורה גשמיות.

ובעד נזיד עדשים לחם צר ומים לחץ מוכר נשמתו תורתו ואידעאליו: אין ליהודי יסוד חזק בחיים אומלל היהודי מכל גויי הארצות, כל עם ועם עובד בארצו וממנו לחמו הרי שקעה ספינתו בים ויש לו קרקע יעמד, ואם אין לו קרקע אין לך הבל גדול מזה" (במד"ר אחרי שם), כל זמן שלא ישוב ישראל לארצו ולא ישב תחת גפנו ותאנתו הבל הבלים עשרו ומסחרו.

ועי' בס' שלום ירושלים מהרה"ק מהר"י ז"ל האדמו"ר מקאצק הנדפס מחדש סי' ז' שהאריך ג"כ בזה. ובשו"ת אבני נזר יו"ד ח"ב סי' תנ"ד, ובסי' תנ"ה תשובה להנ"ל ובסי' תנ"ז מהגה"ק בעל שם משמואל ז"ל ובקנטריס הארכתי מאד בזה ואכ"מ: שם והכנעני רש"י שבחלקו של שם נפלה והק' המפו' א"כ האיך באו הכנענים לדין עם ישראל דארץ כנען שלהם.

אדרבה הם גזלו מישראל ובס' באר שבע סנהד' צ"א הביא הלבוש דודאי בחלקו של שם נפלה, אבל נח לא חלק רק הארץ ר"ל שדותי וכרמים ומדבריות. לא עיירות בנויות, שמי בנאן ואח"כ הלך כנען בציווי אבי' חם וכבש ארצו של שם בעודו מדבריות כי גם חם בעצמו הי' חי בימי אברהם כמו שם שהי' חי והי' זקן מאד, וכנען בנו הלך וכבש ארצות של שם בנו בלתי בנוית אבל לא כבש אותם לעצמו רק הי' שליח ושר צבא לאביו, וז"פ והכנעני אז בארץ שכבשו לחם אביו ואח"כ בנה חם צוען למצרים בנו וחברון וכל הארץ נתן לכנען בנו ובנה לו עיירות וכרמים.

וא"ש הא דסוף כתו' ופ' אלו נאמרין ורש"י שלח (י"ג כ"ב) וחברון ז' שנים נבנתה לפני צוען מצרים אפשר שבנה חם חברון לכנען הקטן קודם שיבנה צוען למצרים בנו הגדול, וא"ש דאגדות חלוקות הן. ואכתי ק' היאך באו הכנענים לדון לפני אלכסנדר מוקדן, והא הוא בעצמו כבש כל המלכות בדד"ד דכל דאלים גבר, ועוד הי' כובשין המלכים זא"ז בדין כל דאלים גבר וי"ל שבאו בטענה חזקה מאחר שאנחנו אומרים שיש לנו תורת אלקית אין לנו ללסטית בטענת כל דאלים גבר שהוא דינא דנימוסית.

וע"ע בשו"ת זכרון יצח"ק בח"ת בזה. ובפר"ד דרוש ז'.

ובס' טעם מן כ' דתמו' א' הא דכפל ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען, ב' למה להזכיר כלל הליכה שהי' עד כנען ואח"כ אמר שהי' הולך עד מקום שכם, והי"ל"ל רק ויבואו שכמה. ונקדים מחז"ל ב"ב ד' ק' ע"א קום התהלך צוה לאברהם שיהי' דייש אמיצרא ולקנותה בהילוך, לפ"ז אף דמצינו באבות דהלכו ע"י קפיצה ואפי' אליעזר הלך בקפיצה אפ"ה הליכת אברהם בכנען ל"ה בקפיצה כדי שיהי' הולך בכל ארץ כנען ויהי' נח לכבוש לבני'.

וזה ל"ש רק בכנען שעתיד ליתן לזרעו, אבל שאר הארצות הי' יכול לילך בקפיצה וז"פ ויצאו ללכת ארצה כנען ולא כ' וילכו משום דלא הלכו כלל מארם נהרים עד כנען רק ויצאו ללכת כמו שפרש"י בפ' ויצא וילך חרנה יצאו ללכת לחרן. ושם הי' ע"י קפיצה כמ"ש בפג"ה, ה"נ ויצאו רק ללכת ויבואו ארצה כנען, וזה הקפיצה ל"ה רק עד כנען ולא בכנען, וז"ש ויעבר אברם בארץ שהוא עד מקום שכם, ומפרש הטעם למה כך הי' וקאמר והכנעני אז בארץ שהי' הולך וכובש מזרעו של שם, ויאמר ה' לזרעך אתן הארץ לכך הי' אברהם צריך לילך בכנען בלא קפיצה: שם רמב"ן כל גזירת עירין כאשר תצא לפועל דמיון תהי' הגזירה מתקיימת.

עי' צל"ח ברכות ד"ז שכ' דאפי' החטא לא יגרום לבטל הגזירה, לכך הוצרך שכבר עשאה הגזירה פועל דמיון ובזה אין דבריו סותרים לגמ' כאן שאף בלי שום פועל דמיון

אינה חוזרת שהיינו בלי גרמת חטא ובזה אנו צריכים להכותב בע"י סי' ל"ד. וע' בזה באי הים ברכות דנ"ה והובא ג"כ בעץ יוסף בע"י דפוס ווילנא.

ובזית רענן מהגרי"ל מלאסק. ובמגילת סתרים על אסתר (ג' ט') על השקל שנתקשה משה ע"ש.

והענין הוא דוגמא לאור הנר שאינו דולק בעצמו כ"א כשנאחז על הפתילה, ושלחבת בעצמה אינה דולק כ"א כשקשורה בגחלת, דיסוד אש דבר דק רוחני ואין לו חלות רק כשנתפס בגשמי כן הנשמה צריך לבוש הגוף בעוה"ז, וכן נבואה רוחני צריך פועל דמיון. ועי' באמת ליעקב ב"ר ראוהו ב"ד שזה טעם שופר וצריך פשוטה לפני' ולאחרי' שיתרבה חסד על הדין, תרועה גנוחי או יללה הוא דין ותקיעה חסד ושמחה כמ"ש וביום שמחתכם ומועדיכם ותקעתם ע"ש, ובנחלת יעקב ויצא (ל' ל"ח) ועי' לקמן בפ' שמות (א' כ"ב) בשם מעשה נסים, וע"ע שם ד"ה על אחת כו"כ, ועי' בהקדמה לס' אהבת אברהם.

ונפלאות מתורת השי"ת פע"ט. וס' יד הקטנה שער הגאולה האחרונה פרק י', וס' מנחת יהודה חאו"ח סי' כ"א אות ל"ב: שם עי' בר"ה די"ג א' בתד"ה ולא שכ' ומ"מ דחי הראשונים, ועפר"ד דרוש ז' התם שפיר משום אשירות שמדורות כ"ו, ובהגות מצפה איתן בש"ס ווילנא כ' בשם הט"א הא אדרבה אשירות מדורות ראשונים קודם שניתן לאברהם הי' יכולין לאסור ומה מקשה אאאדש"ש, ובקו"א פי' דכוונת תוס' מאותן אשירות שניתן לאברהם וכו' וגם ז"א דהוי אילן שנטעו ולבסוף עבדו דמותר, ול"נ דגם קודם שניתן לאברהם ל"ה הארץ של הכנענים כמ"ש בת"כ אחרי דבחלקו של שם נפלו וכ"כ רש"י לך.

וכשנטלוהו הכנענים ל"ה יכולין לאסור בעבודתן שהי' נטועין מבני שם, וכן כוונת הגמ' ירושה להם מאבותיהם לא מאברהם כפרש"י אלא של נח שחלק א"י לשם וקאי אליבא דרב והוא חיבר הת"כ ואזיל לשיטתו. ובפדר"א פכ"ד שהנחיל לשם כל ארץ נושבת ולהם חוף הים וליפת מדבר ושדות ועי' ברבה קהלת בפ' את הכל עשה יפה בעתו שהי' אילנות זקנים מימי נח ובאותן מ' שנה קצצו הכנענים הישנות ונטיעות חדשות וכ"ה ברבה בשלח.

ומזה ק' על תוס' דא"כ ל"ה אשירות מדורות ראשונים, ועי' מכילתא בשלח הובא בילקוט של"ה רשות לכנענים לקלקל הנטיעות כיון שניתן לא"א. ולפי"ז י"ל קו' תוס' דבע"ז פריך שפיר אאאדש"ש דמה"ד אין לכנענים חלק במה שנטעו עתה כיון שקלקלו וקצצו הישנות הי' מחויבין לנטוע אחרים, וא"כ במה שנטעו אין להם חלק רק במה שזרעו יש להם חלק דל"ש טעם דגבי נטיעה, וא"ש דלא תקשי סוגי' דידן אסוגי' דע"ו וא"ל לאוקמי' בפלוגתא כמ"ש בט"א דתלי' בברירה אלא דק"ל דגם במה שזרעו אמאי יש להם חלק הא הן עבדים לישראל ומה שקנה עבד קנה רבו, וכר"פ חלק, וי"ל דשייך נמי לשאר בני שם.

וע"ע בדרשות מהר"י מיניץ דרוש ח', ונפלאות מתורת השי"ת פע"ט: ח) אהלה רש"י בתחלה נטע אהל אשתו ערא"ם דדרשו יש אם למקרא ולמסרת ואע"ג דלא אשכחן למיזרש קדימה ואיחור שא"ה דצריך לכבד אשתו יותר מגופו כמ"ש בפ' כיסוי הדם

(וכוונתו לדפ"ד ב', וק' דטפי ה"ל להביא גמ' יבמות ס"ב ב' דלהדי' מפורש הלשון דצריך לכבד אשתו יותר מגופו).

ובס' הליכות אלי סי' תקנ"ב כ' די"ל דתלי' ברש"י ותוס' ריש חגיגה ד"ה יראה וז"ל ועוד דדריש המסרת קודם הו"ל למיזרש המקרא קודם, הרי דלרש"י הכלל לידרש מסורת קודם ואח"כ מקרא ולתוס' איפכא ושקטה קושייתו ואפשר שנתלה רש"י ותוס' בהא דסנהד' (כ' ע"א) ויבא העם להברות דוד כ' להכרות וקורין להברות בתחלה להכרות, רש"י ס"ל דהכי גרסי' התם כ' להכרות בכ"ף וקרי' להברות, ובהא כי משני דריש המסרת קודם בתחלה להכרית, ולתוס' הכי גרסי' כ' להברות בב' ולהתו' דריש מקרא קודם, ורד"ק כ' ורז"ל אמרו להכרות בכ"ף וקרי' להברות וכ"כ ר' מנחם בן סרוק וא"ש קו' הרא"ם דאשכחן קדימה ואיחור, ובמנחות פ"ט ב' גרסי' כ' ונסכה וקרינן ונסכו כיצד נסכה דמנחות דוחי' דנסכו דיין הרי שדרשו מסרת קודם למקרא.

ובס' בית האוצר ח"א כלל קפ"ג, אות י"ב הביא הרא"ם וגו' אדהיכי דדרשי' לתרוויי' אז יש אל המסרת קדימה, ונ' דזה ג"כ תלי' בפלוגתא אי יש אם למקרא או למסרת דנהי דהיכי דמצינן למיזרש תרוויי' ולא סתרי אהדדי דרשי' תרוויי', עכ"ז למ"ד יש אם למקרא היכי דסתרי א"כ המקרא אצלו עיקר כיון שדוחה המסרת, גם היכי דדרשי' תרוויי' עכ"ז יש אם למקרא משפט הקדימה, ועוד דלענין הקדימה הרי גם עתה סתרי אהדדי שהרי א"א לתת הקדימה לשניהם רק לא' והיכי דסתרי שוב ס"ל יש אם למקרא ולמ"ד למסרת אזי להיפך: י) ויהי רעב ערמב"ן, ובהגהות הרש"ש פיה מ"ג דאבות כ'.

הרב חשב בנסיון ג' ויהי רעב והוא מרמב"ם וכ"ה בפדר"א פכ"ו בנסיון הד', והרמב"ן חשבוהו לו אדרבה לחטא שיצא מהארץ שנצטוה עלי' מתחלה מפני הרעב כי אלקים ברעב יפדנו ממות, וכ' עוד וע"ז נגזר על זרעו הגלות במצרים מקום המשפט שמה הרשע, ושנ' דה' צוהו על ב' דברים א' שילך מארצו ב' אנה ילך והוא אמרו אל הארץ אשר אראך, ואברהם קיים מיד מצות ה' וילך אברם כאשר דבר אליו ה', אך יען שלא הראהו עדיין הארץ אשר יבא לשם לכן הלך כאשר יתהלך כדכ' אל מקום שכם עד אלון מורה כו', ובדרך כלל אמר ויסע אברם הלך ונסוע, ובהיות הרעב בא"י וירד אברם מצרימה עד שא"ל ה' שא נא עיניך וראה, אז ויבא וישב באלוני ממרא, ור"ל דנתיישב שמה ולא נסע עוד, ומה שהלך תחלה לכנען לא מפני שנצטוה עלי' כרמב"ן רק כמו תרח אבי' לקחו מתחלה ללכת כנענה: ובשו"ת בית יצחק אה"ע ח"א סי' ב', הק' לדעת תוס' שבת ד"י ב' ד"ה ושל דבברית בין הבתרים ה' אברם בן ע' שנה ואז נגזר עליהם ובצאתו מחרן ה' בן ע"ה וכבר נגזרה עליהם.

וצ"ל דרמב"ן קאי בשיטת המפוי' דבברית בין הבתרים ה' בן ע"ה וא"כ ל"ק מה שהק' עלי' המעשה ה' מר' פנחס דדריש אמר ה' לאברהם צא וכבוש את הדרך לפני כו', דר"פ בשיטת הסדר עולם הובא בתוס' הנ"ל דכבר נגזרה הגזרה בעת שהי' אברהם ע' שנה. ובהקדמה לס' תפארת מנחם על כתובות כ' דבר חזוד על המד' לא נתקרה דעתו של דוד עד שהגיע לפ' בתולה נשאת, דאי' בכתובות ד"ט אורי' כ' גט ע"ת אם ימות וכשמת חל הגט למפרע ולא חטא דוד, וזה אי' אזלי' בתר מעשה בפועל, אבל אי' אזלי' בתר מחשבה יש חטא דבשעת מעשה לא ידע אי מגורשת שמא לא ימות, ובמגילה י"ב

נתחייבו ישראל כליי' שנהנו מסעודת אחשורוש וק' הרי קבלת תורה הי' באונס, וע"כ דבד"ש אזלי' בתר מעשה ובפועל הוי קבלה, וא"כ לא חטא דוד, אך ז"א דב"נ ששבת ח"מ, וי"ל דאזלי' בתר מחשבה ומ"מ נענשו בממ"נ אי יחזרו מקבה"ת יהיו חייבים מיתה מחמת שמירת שבת.

וזה תלי' בפלוג' הראשונים אי אבות יצאו מכלל ב"נ ואי יצאו מוכח דאזלי' בתר מעשה, דאל"ה למה נענשו דיכולים לחזור בהם ומ"מ אין דינם כב"נ. וברמב"ן פ' לך דאברהם חטא כו' ואי יש להם דין ישראל לא חטא דבפ' הבע"י ס"ד ב' אי' דשרה איילונית היתה וקיי"ל דהוי מקח טעות והיא פנויה, אך הא הטעם משום דקידשה ע"מ שאינה איילונית. ובגמ' פריך איך מהני תנאי בביאה הא א"א ע"י שליח ומשני דאיתקש הויות להדדי, וכיון דיכול לקיים עי"ש בכסף ושטר מהני ג"כ בביאה. ובב"נ דל"מ כו"ש רק ביאה כמ"ש בסנהד'.

שוב ל"מ תנאי וא"כ אי נימא דהוי כב"נ שפיר הוי קידושין וחטא אברהם וע"כ דינים כישראל, ומוכח דאזלי' בתר מעשה ולא חטא דוד אך לשי' ר"ת כתובות ד"ג: דבביאת עכו"ם ליכא חיוב מיתה דהוי כביאת בהמה, שפיר י"ל דינים כב"נ ומ"מ לא חטא אך ממשנה דבתולה נשאת מוכח דביאת עכו"ם ג"כ חשוב ביאה דתוס' הק' דלמה תקנו דתנשא בד' הא איכא ס"ם ותי' דתיקנו משום אשת כהן ופחותה מג' דליכא רק ספק א', ולר"ת אכתי איכא ס"ס שמא מעכו"ם וע"כ דביאת עכו"ם ג"כ אוסר, וממילא הוי קידושי טעות דדין כישראל ולמה נענשו בימי המן וע"כ דאזלי' בתר מעשה ולא בתר מחשבה ולא חטא דוד, וז"ש המד' דלא נתקררה דעתו עד שהגיע לפ' ב"נ דמשם יש הוכחה דאזלי' בתר מעשה עכת"ד בקיצור.

ועי' בפתיחה לפני יהושע כתובות מ"ש בזה: יא) ידעתי רש"י עד עכשיו לא ידע עשו"ת נודע ביהודא מ"ת או"ח סי' כ"ד שנשאל על הגמ' דמגילה ט"ו ד' נשים יפיפיות, למה חשבו זאת, והשיב אף דאין לעמוד על סודם, אעפ"כ יש תועלת בכל א', מה שחשבו שרה להודיע כמה צנוע וקדוש הי' אברהם כיון דהיתה יפ"ת ודאי היתה מפורסמת בדורה, ועכ"ז לא הסתכל בה כמ"ש רש"י בפ' לך, ועי' בזית רענן מהמג"א, ובפרדס דוד: יב) והרגו אותי ואותך יחיו, הק' המפו' למה הוסיף ואותך יחיו דמשמע דאם הי' הורגין אותה הי' מפויס, ועו"ק ממ"נ אי מקיימין ז' מצות לא יעברו על שפ"ד אף אי תאמר שאשתו היא ואי אינם מקיימין למה יהרגו אותו בחנם, ובכל"ח כ' ע"פ הפר"ד דלכך אברהם הפיל עצמו בכבשן האש אע"פ דבב"נ לא אמרי' יהרג ואל יעבור, משום דלחומרא הי' חושש כישראל ומצווה על קה"ש.

וא"א הכיר בשרה שגם היא תהרג ולא תרצה לעבור בעריות, וז"ש והי' כי יראו אותך וירצו לבעול אותך ואתה לא תרצה ותמסר עצמך למיתה, ויאמרו הטעם שא"א את ובשביל זה לא תרצה לשמוע להם, ולא יהי' להם עצה רק להרוג אותי ועיד"ז אותך יחיו ותבעל להם ברצון, וא"ש דמצדם לא יצרכו להרגני ממ"נ כנ"ל רק שיעשו זאת בשביל לחיות את שרה שהיא לא תמסור נפשה לבעול בלא"ה.

ובס' ארץ חמדה להמלבי"ם כ' דאנשי אוה"ע הקודמים אם ראו א' מופלג על בני דורו
הי' משתחווים לפניו וקוראים לו אלוה, ופרעה עשה עצמו לאלוה, והי' חוק אצלם שאסור
להדיוט להשתמש בשרביט אלהית וחייב מיתה, וחשש אברהם כשיראו שרה מופלגת
כיפיה יחשבוה לאלוה ויתחייב אברהם מיתה על שהיא אשתו דאסור להדיוט להשתמש
בשרביט אלהית, ועז"א ויהללו אותה אל פרעה שראוי' למלך ולא לאחר.

ועי' בפרדס דוד שתי' דגבי שפ"ד יש חד איסור, ובא"א עוברים על כל בעילה עפמ"ש
הר"ן בסוגיא דמי שאחזו בולמוס ע"ש פלפול גדול, ובאו"ח הנספח לכת"א פ' וישב
ובאו"ח קידושין די"ד, ובס' מגדנות אליעזר בדף ו', ומרוב אריכות לא העתקתי: שם
ואותך יחיו. מקשים העולם דמה פריך בקידושין י"ג ב' דמיתת הבעל מנלן שמתירה
לינשא, נילף מאברהם שאמר ואותך יחיו כדי שיקחו אותך לאשה הא כיון דמיתת הבעל
אינו מתיר מה יועיל שיהרגו לאברהם אע"כ דמתיר, דב"נ מצווין על עריות.

וכ' בס' פלפולא חריפתא בקידושין, דבתוס' שם תמהו למה לא ילפינן שתתיר מיתה
מק"ו מגט, מה גט שאינו מתיר ליבם מתיר לעלמא, מיתה שמתיר ליבם כשאין לה בנים
אינו דין שמתיר לעלמא ע"ש, ובאמת א"ש דאי הוי ילפי' מק"ו הו"א דיו לבא מן הדין
להיות כנדון מהיכי קא מייתי לה ממיתה שמתירה ליבם, וע"כ כשאין לה בנים והק"ו
הוא טוב, וקו' הגמ' כשיש לה בנים תהיה אסורה לעלמא וע"ש במהרש"א בשם ר"י בן
לב, ובהמקנה.

וא"כ א"ש דכל קו' הגמ' מנ"ל דמיתה מתיר רק כשיש לה בנים, ואברהם עדיין לא היה
לו בנים ובלא"ה מותרת מכח הק"ו דגמ' ע"ש: ובני הרה"ח מו"ה דוד נ"י תירץ עפ"י
מה שהקשה אמאי לא יליף בגמ' דמיתה מתיר מקרא מפורש, אמור (כ"ב י"ג) ובת כהן
כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה ושבה אל בית אביה מלחם אביה תאכל ואי נימא
דמיתה אינו מתיר הרי לא שבה אל בית אביה ועדיין מקרי נשואה לישראל ולמה תאכל,
ואי"ל דמ"מ תחת בעלה אינה, אבל ז"א דביבמות ס"ז ב', דרשו ושבה אל אבי' פרט
לשומרת יבם דאגידא בי'.

וגם כאן אגידא בי', ודוחק לחלק בין אגידא דבעל שמת לאגידא דיבם, דמה נפק"מ
דסו"ס לא מקרי שבה לבית אביה דעדיין זקוקה לבעל, וע"כ דמיתה מתיר. והיא קו'
מושכלת, ויש להוסיף דאי נימא דמזונות אשה מה"ת, עי' כתובות מ"ז ב' ואי מיתה אינה
מתיר לעלמא בודאי ניזונת משל בעלה, ולא שייך מלחם אביה תאכל.

ולהנ"ל א"ש דקו' הגמ' הוי רק דמיתה יתיר היכי דיש לה בנים וא"כ לא הי' יכול לילף
מבת כהן, דהא ב"כ לא היתה לה בנים, דאם יש לה בנים אינה שבה לאביה לאכול
בתרומה: ובני שיחי' הקשה קושיתו להגאון המובהק מדווינסק שליט"א והשיב לו
בקיצור וז"ל: הנה הא דמיתה לא מתרת לא משום שהיא ברשותו רק דלא מהני ליפטור
לעלמא וזה לא נקרא שהיא ברשות ישראל, וע' בגיטין דפ"ה ע"א חוץ מתרומתך מהו
ע"ש ברש"י ותוס' ולא פירשו כה"ג אם אביה כהן שלא תאכל וע"כ דזה בודאי שיור
באישות, ועי' ביבמות נ"ח ב' ואכמ"ל, גם משכחת אם נפלה לפני יבם וחלץ לה דמותרת
לכל, כ"ד הדו"ש יוסף ראזין רב דפה דווינסק: ובס' בית יהודה תי' קו' הנ"ל עפמ"ש
ברמב"ם פ"ט ה"ח ממלכים, אימתי תהי' בב"נ שגרשה, משיוציאנה מביתו או משתצא

מרשותו ואין להם גירושין בכתב וכשירצו לפרוש זמ"ז פורשין ע"ש, ולפי"ז ב"נ לא צריך כתיבת הגט ורק בשילחה מביתו סגי, א"כ מיתה אין שילוח גדול מזה לכך אין ראי' מאברהם דשם לא משום מיתה אלא משום גירושין, דאם ימות אברהם הרי נשתלחה שרה ממנו, אבל בישראל מנלן דמיתה מתיר לעלמא ע"ש: והנה הפני יהושע שם בקידושין חידש דאפילו להמסקנא דבישראל איכא קרא דמיתה מתיר אפ"ה בב"נ אסור מעשה דודבק, וא"ש בזה הא דאמר יהודה הוציאוו ותשרף דתמר בת כהן היתה וק' דהא היתה פנוי' דער ואונן מתו.

אבל אי בב"נ אין מיתת בעל מתיר א"ש, אבל לאחר שאמר יהודה צדקה ממני, ונזכר והכיר בה שהיא בתולה דער ואונן של"כ שמשו ובב"נ לא הוי בעילת בעל רק בכדרכה, וקידושין נמי בב"נ ל"מ, והיינו דקאמר צדקה ממני ע"ש. אבל מאוד תמוהים דברי הפנ"י מגמ' מפורשת סנהדרין נ"ח א' ודילמא לאח"מוברמב"ם פ"ט ה"ה ממלכים ובכ"מ שם, ובכתבי הגה"צ ר' צבי הערש הכהן ז"ל אבד"ק זגיערש ראיתי שהק' על הרמב"ם הנ"ל דמיתת הבעל מתיר בב"נ.

הא קרא ואיש אחר יקחנה דילפינן דאלמנה מותרת לא מיירי בב"נ וליכא למימר מי איכא מידי כו' לפמ"ש תוס' חולין ל"ג א' ד"ה אחד דהיכי דבלא"ה אסור לישראל משום דבר אחר ל"ש מא"מ כו' וה"נ בלא"ה אסורה לישראל משום נכרית. ועכצ"ל דזה מצד הסברא לפי הרמב"ם הנ"ל דבב"נ דליכא בעולת בעל מיפרשו זמ"ז בשילוח בלבד בלא כתיבת גט, א"כ מיתת הבעל לא גרע משילוח בעלמא ועי' בנמ"י פ' נושאין על האנוסה, והובא בקיצור ברמ"א יו"ד סי' רס"ט סעי' ט' דגר שנתגייר ואשתו עמו אם אינו רוצה לקיימה יוצאת בלא גט ע"ש היטב בנמ"י, וע"ע בתבת גמא פ' שופטים ותצא, ובקובץ כנסת חכמי ישראל סי' קס"א מ"ש בזה הגאון מהרש"ם ז"ל מברעזאן.

והנה גם בלא דברי הפנ"י קשה על הגמ' דפריך ודילמא לכ"ג בלאו ולכ"ע בעשה ופירשו התוס' משום עשה דודבק באשתו הא ע"כ צ"ל דעשה ודבק אינו לאחר מיתה דאל"ה למ"ל א"א גבי ב"נ היינו א"א ע"ש וצ"ע. ונוכל לומר דתלי' הא דמיתת הבעל מתיר ולב"נ אסור, מהיכי ילפינן דמיתת בעל מתיר, אי ילפי' מהא דאו כי ימות האיש האחרון ואיתקש מיתה לגירושין, ממילא לב"נ דאין קידושין מתיר גם מיתת הבעל אינו מתיר, אבל אי ילפינן מהך פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה ממילא לב"נ נמי מתיר מטעם אי איכא מידי: ועיקר קו' הנ"ל מבת כהן מצאתי שהעיר בזה בשו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"ג סי' ל"ו ונשאר בצע"ג.

וי"ל בזה דהגמ' מסופק מנ"ל דמיתת בעל מתיר ואין ראי' מדאוכלת בתרומה דהיא רק בלא הניח בן ואפי' בני בנים פוסלין אותה מתרומה עי' יבמות ד"ע ע"א ובכה"ג דלא הניח בן הרי נאסרה באיסור יבמה לשוק וזקוקה ליבום ושוב לא שמעינן מהדא דמיתת הבעל מתיר לשוק. אבל עדיפא מיני' נוכל להקשות דנלמוד דמיתת הבעל מתיר מהא גופי' דאם מת הבעל בלא בנים דזקוקה ליבום, ואולם בחיי בעלה אפי' לאחר גירושין דמותרת לעלמא אבל לאחיו אסורה משום אשת אח, הרי בהדי' דמיתת הבעל מתיר מקורבת אשת אח, וה"ה בהניח בנים מיתת הבעל מתיר לשוק, דכה"ג פרכינן בקידושין ס"ז ב' דגמרינן שם דאין קידושין בא"א מאחות אשה ופריך מה להנך שאין לה היתר

בחיי אוסרתה דאפילו נתגרשה מבעלה ג"כ אסורה לקרובים ונאסרת עליהם מקודם רק לאחר מיתת הבעל מותרת משא"כ א"א יש לה היתר בחיי אוסרה ע"י גירושין ע"ש הרי בהדיא דלאחר מיתת בעלה נלקח ממנה שם אשות מבעלה הראשון, וממילא נשמעין מהדא דמיתת הבעל מתיר.

ועוד יש להקשות דמסברא ידעין דמיתת הבעל מתיר דהרי הא דאין קידושין תופסין בא"א, באמת נוכל ללמוד מתחילת קידושין דהתורה אמרה כי יקח איש אשה ואשה לבי תרי לא חזי' דהוי חצי אשה בקידושין ד"ז א', וממילא גם בא"א דאין קידושין תופסין בה נוכל ללמוד מינה, דמה לי אם שניהם מקדשים בב"א, או אם אחד מקדשה בתחילה, ואחר קידושין דראשון בא השני וקידשה לעצמו סו"ס אשה לבי תרי לא חזיא, וממילא במת בעלה, בכה"ג שפיר ידעין מצד סברא דמותרת לשוק דהרי לאחר מיתת בעלה לא הוי חצי אשה לגבי מי שנתקדשה לו דהרי אשות דבעלה הראשון אזדא לי' כיון דמת ואינו לפנינו וכמובן.

ויש להאריך בכל זה ועי' מה שכתבתי בפ' שמות (ב' א') בשם תשו' מי באר, ובמטות (ל"ב כ"א) באריכות ה' יזכני להוציא לאור: יג) אחותי וגו' וחיתה נפשי בגללך, ותמהו דנראה דרק טובת עצמו דרש, ובס' ארץ חמדה כ' ע"פ הר"ם בה' מלכים דב"נ אי משלח אשתו מביתו אם יוצאת ואומרת שאינה עוד אשתו ה"ז גירושין וא"צ גט, וידוע דברי רמב"ן דאבות לא קש מצות רק בא"י ולא בחו"ל רק ז' מצות ב"נ בתולדות (כ"ו ה') וא"א ירא שהמצרים יקחו שרה ויעברו על איסור א"א, וכ"מ שחבירו נענש ע"י אין מכניסין במחיצת הקב"ה והי' עצתו שתאמר שאינה אשתו וממילא היא מגורשת בדין ב"נ ולא יענשו על ידו.

וז"ש למען ייטב לי בעבורך שלא אענש על ידך עש"ה. ולא ביאר הדברים היטב שעדיין ק' אמאי נגע ה' לפרעה לפי דברי' שלא היתה א"א דהיא מגורשת.

אבל באמת נכונים הדברים שלא מצינו בתורה רק שאברהם אמר לה שתאמר שאחותו היא אבל היא לא אמרה כלל, וא"כ היא עדיין א"א ושפיר נענשו. ועדיין ק' אמאי לא פייס פרעה לאברהם ותיכף שלח אותו מביתו, וגם לא מצינו כששאלו פרעה למה לא הגדת לי כי אשתך לא ענה אותו דבר, ולאבימלך השיב ועמ"ש בזה בדברי שאול פ' וירא.

ובני הרה"ח מו"ה דוד נ"י אמר בזה ע"פ הרמב"ן כאן דפרעה לא שאל אותו מדוע רק אמר לו בספק מה זאת עשית לי להוציא מפיו האמת אם אשתו או אחותו היא לראות מה טוב לו, ואברהם שתק ולא השיב לו כלל מרוב פחדו, אז הבין כי אשתו היא ע"ש, נמצא דהי' ספק אצל פרעה אבל באבימלך הי' ודאי שאשתו כמ"ש דגם בעוה"ב שייך ת"ת, ומשו"ה דייק שכר מצוה בה"ע ליכא דאינה משתלמת אלא בסיף, אבל לימוד דאין לה הפסק ישולם גם בעוה"ז דאין סוף לפעולה זו.

וערמב"ם ותוס' יו"ט ריש פאה דבמצות שבין אדם לחבירו יש שכר בה"ע, ובתויו"ט מסיים ות"ת כנגד כולם. דגדול תלמוד שמביא לידי מעשה, וי"ל הפשט בדבריו דהי' ק' לי' הא ת"ת אינו בין אדם לחבירו ואמאי יש שכר בה"ע, ולכן פ' תלמוד מביא לידי

מעשה ובמעשה איכא בין אדם לחבירו, ועי' מהרש"א סופ"ק דקידושין דלרבים יש שכר אף בה"ע, ועי' באור חדש שם דז"פ ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה דייק שאני נותן לפניכם "הרבים" היום אפי' בעוה"ז, וז"פ רש"י סוף ואתחנן אשר אנכי מצוך היום לעשותם.

היום לעשותם ולמחר לקבל שכר, היום לעשותם ולא למחר לעשותם, ולהנ"ל חדא תליא באידך מדלמחר לקבל שכר היינו משום דאין שכירות משתלמת רק בסוף, וש"מ דמחר לאו זמן פשי' הוא דאל"כ אין עדיין זמן לשלם שכר ומתי ישתלם, וכשם שמשתלמין לעתיד כך ה"ל לשלם מיד, אע"כ ממילא נשמע לא למחר לעשותם, ובחי' כתבתי הרבה בזה: ובדברי רש"י שפרע הקפותיו הקשו המפו' וכי לזה מעות בעת שלא ידע שיהי' בידו לפרוע, ועוד מי פתי להניח מעותיו על קרן הצבי וילוה לאיש נודד מארצו בעת הרעב, וי"ל דהקפה הוא כשאינו מחזיר לו דבר שלקח כגון ליקח סחורה בחנות לפרוע ממון והלואה שמחזיר אותו דבר שלוה מעות לחזור מעות, וכן במזונותיו של אדם פעמים ישיג מה' אותו דבר בעצמו, ופעמים דבר אחר כמ"ש השמים שמים לה' והארץ נתן לבנ"א וכ' לה' הארץ ומלואה ומשני בברכות דל"ה.

כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה, הרי דאם מברך על הפת הוא תשלומין בעד הפת ונקרא הקפה דאינו מחזיר אותו דבר שקיבל, וכשנותן לעני מפתו אז הוא מחזיר אותו דבר שלקח ונקרא הלואה כמ"ש "תן לו משלו" וכמובן שיותר טוב ליתן צדקה, וז"ש בחזירתו פרע הקפותיו ברדתו מצרימה והי' חסר לחם והיה מסתפק במה שבירך על הפת, אבל בחזירתו והי' ברכו בעושר אז פרע הקפותיו שלם בעד החזון אשר השיג אז בתורת הקפה.

עי"ל דמכבדי עשיר רבים אבל מכבדי עניים מועטים, ועשיר שבא לעיר מכובדים שבעיר רצים אחריו שילין אצלם. אבל עני שבא אין לו אכסניא, ורק עניי העיר מרחמין עליו, וכן היה כשהלך אברהם למצרים הי' עני, ועכ"פ ל"ה עשיר גדול ורק מועטין נחנו לו אכסניא, וכשחזר הי' עשיר ובאו כנגדו כל העשירים ורצו שילין אצלם.

אבל אברהם הלך להאכסניות של עניים שלן מקודם, ועי"ז עשה להם כבוד גדול, ובזה פרע להם הקפותיו שהי' חייב להם תודה על שקירבו אותו, וז"ש ואברהם כבד מאד במקנה בכסף וזהב, עתה הי' לו כבוד מאד, וגם העשירים רצו להכניסו אבל אברהם "וילך למסעיו" הלך ולן באכסניות שלן מקודם ובזה פרע הקפותיו: עי"ל דבחו"ה שער הבטחון בפתיחה הביא בחסיד א' שנסע למרחקים לבקש טרף ועלי הדרך התוכח עם א' על דבר אמונתו, וא"ל האיש אתה תאמן בה' שהוא הזן ומפרנס לכל, ומדוע לא נתן לך פרנסה במקומך שלא תצטרך לנדד ללחם ואי' אמונתך? ויכלם החסיד ולא מצא מענה, ויקבל עליו לשוב העירה ע"ש, כן באברהם בכל מקום בואו שהוכיח להם צחקו עליו ואמרו מדוע אנחנו יושבים שלוים ואתה נודד? והי' חייב להם תשובה, וכשחזר ואברם הי' כבד מאד במקנה בכסף וזהב והי' עשה שפטים במלך חצרים שרצה להרע לו, והנס הזה הי' נשמע בכל מקום.

וז"פ פרע הקפותיו ר"ל התשובות שהי' חייב להם עתה ענה להם. מספרים כשהי' גזירות בימי הקיסר הרוסי אלכסנדר השלישי וע"י השתדלות הבאראן גינזבורג השיגו הרבנים מרוסיא ראיון אצל שר הפניה, וזה הודיע להצורר פאביפדאנאסואו ימ"ש.

שיהי' אצלו בשעה הראיון. ושפך זעמו על עם ישראל ואמר אני מבין תועלת כל הנבראים מהדומם עד המדבר מביאים קיום לעולם.

רק קצרה בינתי תועלת עם ישראל להעולם בקיומם, המה כצרת ממארת לארצנו רוסיא הקדושה וגדולה ולמה נברא עם כזה? דברי הצורר כמובן פעלו על לב השר יותר מתחנוני גדולי ישראל, והגזירות נשארו בתקפם. כשהלכו בפחי נפש הכירו הרבנים שצחוק עבר על פני הגאון ר' יצחק אלחנן ז"ל הרב מקאוונא ושאלו סבתו.

א"ל שעתה מבין פשט הפסוק בחומש ורואה שישועה גדולה קרובה לבוא דבפ' בלק (כ"ג כ"ג) כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל" והוא קושי הבנה, רק הפי' כך הוא כעת ר"ל כאשר תגיע עת שיאמרו כל עם ישראל "מה פעל אל" ר"ל למה ברא עם כזה? אז תתחיל התקופה של הן עם כלביא יקום, והדברים הי' כמים קרים על נפש עיפה וכן היה באמת שהתחילה תקופה חדשה.

ומלכות רוסיא החלה לרדת מטה עד שנפלה ולא תוסיף קום. ומי מלל אז שדברי הצורר יאמרו כל עמי התבל על אותו עם ומדינה של הצורר צא טמא! אסורים אתם לבא בקהל.

וכולם מביטים עליהם כצרת המתדבקת. ואותם הנסיכים שרי הפלכים ומחוזות.

מוכרים עתה עתונים בחוצות ערים הגדולים בחו"ל, כן יאבדו! ז) ויהי ריב רש"י דרועי אברם מוכיחים לרועי לוט על הגזל וכו' ומשמע דכל זמן שהכנעני בארץ אין אברהם זוכה בה, ובכ"ב ד"ק בפסוק קום התהלך בארץ משמע דתיכף קנאה אברהם ועי' רא"ם בזה, ותי' דאז ל"ה לו עדיין זרע וה' אמר לזרעך אתן, ועי' ביפ"ת ובפר"ד דרוש ט' ומהאריכות לא העתקתי עש"ה, ועי' בשו"ת אגודת אזור מדברי בחי' שבת דנ"ד שנסתפק אי חיוב תוכחה הוא גם בכותי העובר על ז' מצות שלהם, ולכאורה מדנקט קרא עמיתך משמע דממעט כותים.

ופי' רמב"ם פ"ו ה"ז מדפות דנקט הרואה חבירו משמע דעכו"ם לא, וברש"י לך שרועי אברם הוכיחו לרועי לוט, ולוט הוכיח לאנשי סדום שנסכו על הבית, וי"ל דעכו"ם לעכו"ם חייב להוכיח, וקודם מ"ת גם לאבות הי' דין עכו"ם לחומרא, עי' פר"ד, ומכש"כ לאנשי ביתם שהי' דין עכו"ם, אלא שצ"ע דא"כ הוי ח' מצות, דאין לומר בזה אינהו וכל אביזריי' כדמשני בסנהדרין דע"ד ב'.

וי"ל דלא חשיב רק ז' מצות ל"ת ולא מצות תוכחה ובסנהד' נ"ח ב' משני דלא חשיב שום מ"ע אפי' עשה שחייבין עלי', אולם כל מי שיש בידו למחות מסתברא שגם בעכו"ם יש חיוב למחות ועכו"ם לעכו"ם פשיטא שחייב שהרי אנשי שכם נהרגו על שלא מיחו, וערמב"ם פ"א ה"ו ממילה ובראב"ד.

וי"ל דלקחו לשם עבד אע"ג דהתנה שלא למולו חייב טפי לכופו מכותי אחר ע"ש. ובמח"כ אשתמיטתי לי' רש"י מפורשת בסנהדרין דע"ה ריש ע"א דאין מחויב להוכיח לגר תושב דהוכח תוכיח את עמיתך ולא לגר תושב ע"ש וצ"ע.

ועמש"ל בפ' וירא (י"ט ח' וכ"ג): ח) אל נא תהי מריבה, החת"ס בת"מ כ' דעל תיבת נא אי' פשטא שהיא נגינה מפסקת די"ל דהתחברות רשעים איננו טוב אולי ילמדו דבר ממנו וה' אמר לאחזיהו בהתחברך לרשע פרץ ה' את מעשיך, וזה אל נא בנגינה מפסקת, אלא אדרבה תהי מריבה באמת ביני ובינך ולא נהי' יחד כי אנשים אחים אנחנו, ואי אפשר שלא להתחבר מפני הקורבה, ואם הימין ואשמאילה כי אפי' דבר טוב שנקרא ימין אין למדין מהם.

אפי' אתה הימין אשמאל אנכי. ועי' קובץ דרושים חוב' ה' סי' כ"ד.

והנה כ' עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו, וקשה בשמים לחה צריכים לשלום ואיזה מחלוקת שם? ורק בשמים אם השמש ולבנה הי' באים יחד, הי' נחרב העולם וכל השלום הוא כשהם פוחדים מרחוק זה מזה כמ"ש בספרי ההנדסה מספרים מהר"ר בונם ז"ל מפרשיסחא דצוה למשמשיו לשכור עגלה ונסע לווארשא ועמד אצל פתח בית ממכר יי"ש ומצא ב' נושאי סבל שתו יי"ש.

ושאל א' האם למדת היום חומש. והשיב הן אך הי' קשה לי כפ' וירא (כ"א כ"ו) ויכרתו שניהם ברית.

איך כרת אאע"ה ברית עם אבימלך העכו"ם? והשיב השני ולי הי' קשה הא די ויכרתו ברית, ושניהם מיותר, אך יהי' מיושב בקושייך דאף שכרתו ברית פכ"ז הי' שניהם ולא אחדות. ותיכף נסע לחזרה ואמר שלא נסע רק לשמוע זה וזה ג"כ הפשט בקש שלום ורדפהו לפעמים נחוץ לרדוף השלום ולרחק אותו, וקיי"ל הרודף אחר חבירו להרגו השכם והרגו ואם השלום יבקש להרגך השכם והרגהו.

וכן באהרן כ' אוהב שלום ורודף שלום והפשט דלפעמים הי' רודף את השלום להלאה אם רואה שהשלום ואחדות עם אותו איש או כת איננו טוב, ויש להאריך בזה, ועי' מה שכתבתי בפ' בראשית (א' ג'), ועוד אביא מזה להלן: שם כי אנשים אחים פרש"י קרובים. ומ"א דומין בקלסתר פנים, עי' מהרש"א ב"ב דקכ"ג א' ולקמן פ' ויצא (כ"ט י"ב) בשם הטורי אבן.

והנה קשה דמשמע דהוא נתינת טעם דלא יהי' מריבה כי אחים אנחנו, ולמ"א מה הטעם מפני שדוחין זל"ז לא יהי' מריבה ז' וי"ל אם יריבו צדיק ורשע יאמרו הכל כי הצדק עם הצדיק, ולא יצא מזה שום חורבה, אבל אם יריבו ב' שמוחזקים לצדיקים אז יהי' חילול השם כי לא יוכל להיות הצדק רק אם אחד, ואחד משניהם בטח עושה עול, והעולם מחזיקים שניהם לצדיקים עד עתה.

וזה ג"כ אם לוט הי' מפורסם בשקרותו לא הי' כל כך חילול השם אם יראוהו דהכל יאחרו דהצדק עם אברהם ולא ישימו לב, אבל הם דומים זה לזה שגם לוט יש לו זקן ופאות והדרת פנים ודומה לאברהם, ועתה אם יהי' מריבה יהי' חילול השם, ועי' בס' או"ש, והענין נכון מאד ואמת: ט) אם השמאל ואימינה, בס' חות יאיר מהאו"ח הביא על

הפ' לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו דאותיות לפני ל"ב א"ך, הוא מיעוט עניות, ומשמאל ל"ב ג"ם, ריבוי וגיאות וז"פ (תהלים ט"ז) שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט, דבסוטה ד"ה א'.

ואת דכא ושפל רוח שה' שוכן את דכא משא"כ המתגאה אין אני והוא יכולין לדור במחיצה א' וז"פ שויתי ה' לנגדי תמיד ששוכן אתי ה' כי מימיני בל אמוט כשאני אוהו דרך ימין פ"ש, ועי' בס' באר שלמה מערכת ו' אות ה' עה"פ והסר שטן מלפנינו ומאחרינו דקודם עשיית מצוה בא היצה"ר להדיחו דמצוה אינה גדולה ולאחר עשייתה יגדיל אותה ועי"ז בא לגיאות, ועי' ס' פרי תורה פ' חקת, ובעבירה יפתה אותו להשפיל עצמו אפי' לדבר שאינו כבודו, כמ"ש הלל רשע על תאות נפשו שהוא עניו כמו הלל למלאות תאותו.

וצריך להיות בעל גיאה בזה. וז"פ והסר שטן מלפנינו מדת א"ך לפני תיבת ל"ב ומאחרינו מדת ג"ם, רק תזכנו להשתמש בשתי המדות היפך מיצה"ר.

וז"ש הנשמה ליצה"ר אם השמאל מדת ג"ם ואימינה בא"ך, ואם הימין להכניס בי מדת ענוה פסולה אז ואשמאילה אשתמש בבחי' גם לרבות: י) רש"י לוט בחר בסדום על שהיו שטופי זמה, עי' בילקוט שמעוני פ' וירא לתאוה יבקש נפרד זה לוט. ובכל תושיה יתגלע אין לך שבת שאין קורין בה מפרשתו של לוט והוא פליאה, וזקיני הגאון מלאסק ז"ל בס' אור דוד על אסתר (א' ט') כ' דתורה ניתנה לבעל בחירה.

ומי שנותן בכוס עינו לא ידע כלל לבחור והוא כבהמה לכן כל פרשה יורה גנותו של לוט שנטל מעצמו כח הבחירה, וכן הפרידה מאברהם הי' לתאוה כמ"ש רש"י. ואם ישב אצל אברהם ל"ה בא לידי מעשה כזו וז"פ שם בילקוט כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו במ פושעים יכשלו במ זה לוט ובנותיו וכו' דמצינו עבירה לשמה מותר בנזיר דכ"ג.

ומצוה שלא לשמה כגון אכילה גסה דאינה מצוה, וראינו ששני הדרכים טובים וגם רעים ועיקר תלוי בכוונת הלב וזה ישרים דרכי ה'. דרך המוסר ואסור שניהם ישרים אם הם לכוונה טובה ואם אינם לכוונה טובה פושעים יכשלו במ אף בדברי מצוה "ובהם" הוא על דבר חומרי "ובם" על רוחני וצדיקים אף שעושים דבר גשמי כמו עבירה מ"מ אם לשמה הם צדיקים, ופושעים אף שנראה שעושים רוחני כגון אכילת פסח מ"מ יכשלו כיון שאוכלים אכילה גסה ע"ש אריכות ותמצא נחת: יד) אחר הפרד ערש"י.

ובקובץ דרושים חוברת ה' סי' כ"א בשם זקיני הגאון מלאסק ז"ל, ומ"ש בפ' תולדות (כ"ז ל"ג): טו) ולזרעך עד עולם. עשו"ת שבות יעקב סי' קס"א שטר שותפות שכ' בו עד עולם אין הבנים בכלל, ועי' ברביד הזהב: טז) את עפר.

ערש"י ומ"ש בדבריו בהפלאה בתו' דע"ה בגמ' ד"ה אמר. עש"ה: יז) קום התהלך.

עי' ב"ב ד"ק הלך בה לארכה ולרחבה קנה ויליף מכאן, ועב"ר פל"ט סי' כ"ד, וא' לקנינה. וביפ"ת כתב לזכות שיהי' לו קנין בארץ עש"ה שמעינן מזה דקנה אברהם ארץ כנען בקנינים הנוהגים בין אדם לחבירו, ואע"ג דלא זכה עד דור ד' דכ' ודור רביעי ישובו הנה, עי' יפ"ת פמ"א סי' י"ג דזכה בה מיד מעכשיו לזרעו כאומר משוך וקני

מעכשיו ולאחר ל' יום דקנה, וע' פר"ד דרוש ט' אריכות: ובפר"ד דרוש א' הקשה הא הרמב"ם פסק בפ"א הי"ז ממכירה דאין ב"נ קונה בחזקה.

ובגמ' ב"ב איתא דאברהם קנה מחמת חזקה פ"ש. וי"ל דבחז"מ סי' קצ"ח סעיף ה' כ' הרמ"א דאף דתקנו חכמים דמעוות אינו קונה מ"מ אם התנה בפירוש שיקנו המעות קנה ע"ש וכ' בקצה"ח סק"ג דאם התנה ב"נ לדין בדיני ישראל מהני דכל מידי דהוי קנין בשום מקום מהני תנאי וקנין כסף הוי קנין בב"נ לכן מהני תנאי אף בישראל ע"ש וסמוכין לדבריו נראה לי מהא דקידושין י"ב א' דאמר שמואל המקדש בתמרה אע"פ שאין בו פרוטה מקודשת חיישינן שמא שוה פרוטה במדי.

וכ' הר"ן מטעם דיכולה לומר לדידי שוה לי פרוטה. ולכאורה קשה דא"כ אף באינו שו"פ בשום מקום תהיה יכולה לומר לדידי שוה פרוטה, ורק התירוץ אם שוה פרוטה במקום אחד הוי עליו שם ממון יכולה לומר אף לדידי שו"פ בכאן.

אבל אם אינו שו"פ בשום מקום הוי עפרא בעלמא ואינה יכולה לעשות מעפר ממון, כמו בשבועה שלא אוכל ואכל עפר דפטור ובחידושי למס' קידושין הארכתי בזה הענין. כמו כן י"ל אם הוי קנין באיש אחר מועיל תנאי אף בישראל.

ולפי"ז קנין חזקה כיון דמהני לישראל מהני תנאי לב"נ, ושפיר הוכיח בגמ' התהלך בארץ דהוי קנין בחזקה ומועיל בישראל מועיל נמי בב"נ בתנאי מפורש: יד א) אמרפל ערש"י נמרד. ועי' בעירובין דנ"ג א' ובמהרש"א: ו) איל פארן.

ערש"י וכן בעל גד בעל שמו, ערש"י ש"ב (ו' ב') בעל לשון מישור, וכן פרש"י במ"ב (ד' מ"ב) וצ"ע ועי' קובץ דרושים חוברת יו"ד סי' כ': ח) הוא צער. עי' באבות דר' נתן פל"ד, י"א פעמים נכתב "היא" בתורה, שבכל התורה כ' הוא בוי"ו בין לזכר בין לנקבה, רק לזכר קורין במלאפ"ם ולנקבה בחירק כאלו כ' היא ביו"ד רק בי"א מקומות כ' היא ביו"ד לנקבה, עי' בבנין יהושע שם.

ועי' ביפה מראה על ירושלמי פ"ד דתענית, ונעלם ממנו האדר"נ הנ"ל, ועי' ברכי יוסף יו"ד סי' רפ"ד סק"ו: י) רש"י וכיון שיצא זה מן החמר האמינו באברהם למפרע. עי' ס' עפר יעקב כי יצא בזכות אברהם לפי שקיבל בארצו את לוט בן אחיו וגם כדי שישב לו אברהם רכושו ולא יאמרו כי הוא העשיר לאברם לזה ניצל פ"ש.

והרמב"ן הק' אדרבה כיון שראו שגם מלך סדום ניצל אין זה נס כ"כ באברהם. ותי' דהצלתו של מלך סדום הי' ע"י אברהם שהביט בהבור ע"ש.

ובכל"ח פ' נח כ' דהי' מאוה"ע שלא האמינו שא"א ניצל בדרך נס שהרי הרן ג"כ מסר נפשו ונשרף והי' אומרים שע"י כישוף ניצל, אמנם כשראו עתה שא"א בהבטה הציל מלך סדום א"כ גם להרן הי' יכול להציל, וע"כ דנשרף דזה הי' התכלית על קידוש השם ולא רצה א"א להצילו, וא"כ ברור דגם עצמו לא רצה להציל ומסר עצחו לקדושת השם ורק ניצל ע"פ נס משום תולדותיו שיצאו ממנו, וזה"פ שהאמינו באברהם למפרע: שם הרה נסו.

רש"י כל שצריכה למ"ד בתחילתה כו' עי' מהרש"א יבמות י"ג ב': יד) וירק ערש"י ונדרים ל"ב רב ושמואל חד אמר שהוריקן בתורה, וח"א בזהב, עי' בס' בית ישראל מהגה"ק מקאזניץ ז"ל שכ' דנרמז על גאולת מצרים. דהי' ויוציאם בכסף וזהב דהיינו בע"ב שמות שהם רי"ו מויר"ק שהם חסד וגבורה.

היינו ח"א שהוריקן בתורה דהיינו תורת חסד. וח"א שהוריקן בזהב דהיינו גבורה, ומר אמר חדא ומא"ח ולא פליגו: שם וירדף עד דן.

ערש"י תשש כחו. וכ"כ בפ' רש"י ירמ' ד' בשם מד' שע"ז שוברת לפני' (י"ב ח') ועי' בלוית חן אריכות, וע' ולאחר' שנא' וירדוף עד דן כיון שהגיע לזן תשש כחו ע"ש ותמו', ובדב"ש כ' דבר"ה די"ז אני ה' קודם שיחטא ולאחר שיחטא.

והק' הרא"ש קודם שחטא מה צריך לרחמים, וחידש דאף דבע"ז מחשבה כמעשה זה לאחר החטא נענש גם על מחשבה אבל קודם שחטא במעשה אינו נענש על מחשבה לבד ע"ש וכאן אמר ששוברת לפני' ונזכר החטא לאברהם אף שגם מחשבה לא היה, ונראה דהק' על הרא"ש מקידושין ד"מ בנפל מגג ומת ודילמא מהרהר בע"ז הי' פ"ש הרי דגם על מחשבה גרידא נענש, ורק התי' דודאי להענישם על מחשבה אף בע"ז אינו מענש קודם שחטא בפועל, אבל שם שהי' צריך להתחדש לו נס שעלה לעלי' ונפל בזה כיון שהרהר בע"ז עכ"פ נס ל"ש שיתחדש לו.

ובאברהם ג"כ נעשה נם ורדף אחר המלכים ולכך כשהגיע לזן תשש כחו ולא נעשה לו נס. ועי' בסנהדרין דצ"ד אי' ג"כ תשש כחי.

ובקרוב נתנאל ר"ה אות כ'. כ' חילוק נכון אם יש יכולת בידו לעבוד ע"ז ומניחה בשביל כבוד ה' אינו נענש על המחשבה שהי' מקודם, והך דר' יעקב איירי כשהרהר מחשבת ע"ז ונאנס שלא יוכל לעבוד דבכה"ג בשאר עבירות אין נענש ובע"ז נענש דהא אי לא נאנס הי' עושה מעשה.

ועי' בס' ברכת שמואל פ' עקב תירוץ יפה על קו' הנ"ל, ובאור חדש קידושין כ' דבר נכון. ומצאתי עוד בס' נחלת עזריאל סוף חס' נדה.

דיש לחלק בין כשקיבל ע"ז בלבו שבמחשבה זו הוא עבדו ומחשבו לאלקי דאז נתפס במחשבה כמעשה, אבל אם מחשב בלבו שיעבוד אח"כ במעשה ומזה מיירי הרא"ש שכ' שחישב לעבדו משמע שעתה עדיין אינו מקבלו בלב אז בעינן מעשה דוקא ע"ש. ועי' בסנהדרין דס"א באומר איני מקבלו עלי לעכו"ם עד שאעבד, דכל כזה דלא פלח לה אינו חייב עש"ה, וע"ע בתוספות יוה"כ על יומא דפ"ו בזה, ובשו"ת בית יהודה או"ח סי' נ"ו מ"ש בזה: טו) ויכס וירדפם.

בב"ר פמ"ג א"ר פנחס וכי אדם רודף הרוגים אלא הקב"ה הרגם. ועדיין קשה כיון שה' הרגום א"כ וכי אדם רודף הרוגים.

ובס' דרוש שמואל כ' ע"פ רש"י עה"פ לזרעך נתתי את הארץ אע"פ שעדיין לא נתן מ"מ אמירת הקב"ה כאלו כבר עשוי' וכן ויכס באמירת ה' כאלו כבר הרגום. ומ"מ עדיין היו בחיים ושפיר וירדפם: יח) ומלכי צדק וגו', ראיתי שהרה"ק ר' מאיר מפרימישלאן

נתראה פא"פ עם הגר"ש קלוגר פתח הרה"ק פי' הפ' ומלכי צדק כו' והוא שם בן נח כמ"ש רש"י ונדרים דל"ג.

וצ"ב מדוע הפסיק באמצע בתיבת הוציא לחם ויין הול"ל ומלכי צדק מלך שלם כהן לאל עליון הוציא לחם ויין, רק כאשר ב' צדיקים נועדו יחדיו צריך כ"א ללמוד מחבירו מדה טובה שנמצא בו יותר ממנו, וידוע דא"א הי' לו מדת גמ"ח ושם החזיק בעבודה ביתר שאת, ומשו"ה נקרא כהן לאל עליון, וכאשר נועדו יחדיו כל א' הוציא מחבירו המדה טובה שנמצא בו ואמר הכ' ומלכי צדק הוציא מאברהם מדת לחם ויין ר"ל גמ"ח, והוא ר"ל אברהם הוציא מן שם מדת כהן לאל עליון ר"ל מדת עבודה ופח"ח: ובכתבי דו"ז הרה"ג מו"ה צבי הכהן ז"ל אבד"ק זגיערזש ראיתי דידוע דכהנים הם מסטרא דחסד ונצטוו לברך להמשיך ברכתם באהבה לכל ישראל.

וזה"פ ומלכי צדק כו' דזה שייך למדת מלך לכבוד הבאים אצלו במאכל ומשקה, והוא כהן לאל עליון ר"ל מחמת שהוא כהן והוי מסטרא דחסד משו"ה ויברכהו. ובס' אמרי בינה ראיתי עפמ"ש בנדרים ל"ח דאברהם הי' כהן לאל עליון, וק' מאי סמיכות זל"ז משום דהוציא לחם ויין אברהם הי' כהן, וכ' דאי' בחולין מ"ד ב' ר' זירא כי הוי משדר לי' מבי נשיאה לא שקיל אמר שונא מתנות יחי' כי הוה מזמנא לי' הוי אזיל אמר אתייקרי דמתייקרי בי, והנה בכהן ל"ש שונא חתנות יחי' דאיתא והכהן הגדול מאחיו גדלהו משל אחיו וא"כ כהן מותר לקבל מתנות וה"פ ומלכי צדק הוציא לחם ויין ולא זימן אצלו והאיך קיבל אברהם הא שונא מתנות יחי' לכן אמר והוא כהן ובכהן ל"ש זה פ"ש.

ובשם הג"ר יצחק הורוויץ מהאמבורג ראיתי דמלכי צדק הוא שם ורמז עם הלחם ויין שבני אברהם יקריבו מנחות ונסכים ע"ג המזבח ויין נסכים כולו למזבח. ומנחות הקומץ למזבח ושירים נאכלים, ודבר שכולו למזבח חשוב יותר.

כמו עולה כתובה בתורה קוודם חטאת, וא"כ הי' לו לכתוב הוציא יין ולחם להקדים יין לנסכים קודם למנחות. אלא דמנחת כהן אינה נקמצת אלא כולה נשרפת וז"ש ומלכי צדק הוציא לחם ויין.

וק' למה לחם קודם ומשני והוא כהן כו'. ועי' בס' קהלת משה תי' נכון: עי"ל עפ"מ, עני א' הי' לו בת שהגיע לפרקה ובא להרב שיתן לו נדבה הגונה שיהי' יוכל להשיא בתו, ושחק עליו הרב.

ואמר לו גם אנכי הנני עני ורק לחם צר לי. לך אל פלוני הגביר והוא יתן לך, והנה אם נמצא איש שחננו ה' בעושר וגם גדול בתורה יכול לקיים שניהם.

וז"ש ומלכי צדק מלך שלם מצד שהי' עשיר ומלך הוציא לחם ויין ומצד שהוא כהן לאל עליון נתן לו גם ברכתו: ועי' בס' פתחי שערים על תענית דכ"ו בגמרא דכהן מברך אסור ביין, ועי' ירושלמי פסחים פ' ע"פ ה"ו דיין שכתוך המזון ולפני המזון אינו משכר, ועי' תוס' לעיל י"ז ד"ה ויודע, וי"ל בזה הפ' ומלכי צדק כו' מה זה דהביא דהוא כהן, ונראה דהי' קשה לי' איך הוציא יין הא משכר וכהן אסור לשתות אך כיון שהוציא לחם והוי יין בתוך הסעודה ומותר.

אך ק' לפי"ז ביומא די"ח ד"ה לא כ' אע"ג דכהן אסור ביין כו' הא י"ל ביין שלפני ותוך החזון דבשאר השנה מותר ובעיוה"כ אסור. גם קשה בסנהדרין דמ"ב ל"ה שותין יין כל היום כו' הי' יכלו לשתות בלפני ותוך המזון שו"ר בשאג"א סי' י"ח שכ' לחלק נהי דלעבודה אסור לכהן לשתות אף בתוך המזון אבל בנשיאת כפים דהוי רק אסמכתא לא גזרו תוך החזון וא"ש.

אמנם בבאה"ט סי' קכ"ח סקמ"ג כ' בשם הלק"ט דאף בתוך המזון אסור, לפי"ז צ"ל דהך דמלכי צדק כמ"ש לעיל דבתוך המזון מותר לפמ"ש הכו"פ סי' ס"ג בשם הפר"ד דכל מה שגזרו קודם מ"ת הוי רק כמו דרבנן ושוב שייך שפיר ההיתר בתוך המזון, וע"ע בכל"ח וירא אות ה'. ופ"ע בס' בנין דוד על איכה (ב' י"ד) לזקני הגאון מלאסק ז"ל מ"ש ברש"י: כא) תן לי הנפש.

ערש"י ועי' בנדרים דל"ב בשביל שהפריש בנ"א מלהכניס תחת כנפי השכינה נענש אברהם ונשתעבדו בניו במצרים ר"י שנה, וע"ש במהרש"א: א) כג) הרימותי רש"י לשון שבועה עמ"ש בזה בפ' חיי שרה (כ"ג י"ג) בשם שו"ת רמ"ץ: כג) מחוט. עי' בחדושי מהרא"ך ח"ב בחי' על מס' ב"מ דמ"ה לא"ז הג' הקדוש מסאכאטשוב ז"ל מ"ש בל' נפל ובחליצת הנעל, וע"ע בקובץ דרושים חוברת ה' סי' כ"א מזקני הגאון מלאסק: והמפו' הקשו אמאי לא רצה ליטול ממלך סדום, וי"ל דלא רצה ליהנות ממעשה נסים דזה הי' לנס כמ"ש ברש"י (י"ד י"ד) בוירק את חניכיו דאליעזר לבדו הי', דאל"כ קשה מפני מה החזיר דלא הוי בכלל שונא מתנות יחי' דהא מן הדין הי' שלו כמ"ש באוה"ח דהוי כמציל מגייס ולסטים ע"ש ומשו"ה חלק גבוה לא החזיר ונתן מעשר כמ"ש (בפ' כ') ויתן לו מעשר מכל, ונשמע מזה דאף מן מעשה נסים צריך ליתן מעשר דהא כאן הי' נס דניצל מן מלחמה כמ"ש רש"י ואעפ"כ נתן מעשר, *) ועי' בתפארת ישראל פ"ג דמדות אות פ"ב ובני הרה"ח מו"ה דוד נ"י הביא ראי' מפ' תולדות (כ"ו י"ב) ויזרע יצחק וימצא מאה שערים פרש"י שאמזוהו כחה ראויה לעשות ועשתה על אחת מאה ורבתינו אמרו אומד זה למעשרות הרי שהזרעים הי' בדרך נס ובכ"ז נתן מעשרות, וזה ראי' נכונה ולא תחנם ג"כ ל"ש הא דהחזיר למלך סדום דמפני דרכי שלום או שהוא לטובת עצמו מותר כמ"ש תוס' ור"ן גיטין דל"ח, וכ"כ בפנים יפות דכמו באדם חשוב הוי שבח לנותן יותר מן המקבל ע"ש.

ומחו' הרב הגאון ר' שלמה יהודה לייב הכהן שליט"א האבד"ק זגיערזש אמר לתרץ קו' הפנ"י דהא עבר אלא תחנם. עפ"ד חק יעקב סי' תמ"ח סקי"ב דדוקא אם הישראל יכול להנות מהדבר לעצמו אז אסור ליתן לעכו"ם.

אבל אם לישראל אסור כגון חמץ בפסח ל"ש הלאו לא תחנם. ועתוס' עירובין דס"ד ב' ד"ה ולמדנו.

** (הערה עי' הפלאה דף נ' (מהגה"צ אבדפ"ק פאביאניץ שליט"א) * והפנ"י כ' דאברהם לא רצה ליהנות מרכוש סדום יען שרכוש סדום נחשב לרכוש עיר הנדחת וקללה רובצת עלי', וא"כ הי' אסור לאברהם כנכסי עה"נ ול"ש לא תחנם כמ"ש הח"י ושפיר החזיר אברהם למ"ס, ודבריו נכונים: אבל יש לעיין בזה דא"כ האיך נתן מעשר הא מעשה נסים פטור ממעשר, ומקורו מתוספתא הובא ברד"ק מלכים ב' (ד ז') באלישע

בהנס דכלים רקים נמלאו ושלמה החובות וכד בתוספתא וכד איתרחיש לה האי ניסא אמרה ליי לנביא אית עלי עשור מהאי מישחא או לא אמר לה דמן נס ל"צ לעשר ע"ש, ועי' שו"ת בית יצחק יו"ד סי' פ"ד שכ' לו א' ע"פ תוס' מנחות ס"ט ב' ד"ה חייטין שירדו בעבים, דע"י נס ירדו וקמבעי בגמ' אי מקרי ממושבותיכם, ולפי"ז ה"ה דרק פרי ארץ חייבין במעשר וע"י נס י"ל דלא הוי פרי ארץ, וזה ששאלה שהאי שמן שנתרבה בברכה אי מקרי פרי הארץ לחייב במעשר ופשוט ליי מעובדי' האכיל שאינו מעושר וע"כ שהי' חו"ל דפטור ממעשר ומזה נשמע דבעי פרי הארץ, ומה שנתרבה בברכה ל"ה פרי ארץ ופטור ממעשר, והשיב דאם הפי' כן למה לא פשיט במנחות מתוספתא זו דל"ה פירות ארץ, ועוד מה השיב מעובדי' דהאכיל שאינו מעושר משום דהי' מחו"ל, דזה א"צ ראי' דתבואות חו"ל פטור ממעשר.

והוא כ' ע"פ תוס' תענית ח' ב' ד"ה אלא דמה"ט לית רשות למזיקין רק בדבר הסמוי מן העין דשורה ברכה בו. ומה שנתרבה ע"י ברכה הוי כמו הפקר שאין לאדם רשות בו ולכן יש רשות למזיקין למישקל, ובתוס' ע"ז כ"ו ב' ד"ה אנו כ' בשם מד' (ש"ר פל"א ותנחומא משפטים) דעובדי' לוח מיהורם ברביית לפרנס הנביאים דהיה פק"נ עט"ז יו"ד סי' ק"ס סק"א, וכיון שהי' פק"נ ע"כ שהאכיל טבל כדין מי שאחזו בולמוס, אמנם בשעה"מ ה' לולב הק' עלי' אהא דמאכילין טבל דלא אפשר בחולין הרי יכול להפקיר והפקר פטור ממעשר ועי' בי"צ או"ח סי' צ"ד סק"א) וצ"ל אה"נ דעובדי' הפקיר מקודם וזה שהשיב הנביא בעלך האכיל לנביאים שאינו מעושר בשביל פק"נ, וע"כ הפקיר מקודם לפטור ממעשר ואף את ל"צ לעשורי דמה שנתרבה ע"י נס הוי הפקר כתוס' הנ"ל ופטור ממעשר עש"ה: עוד יש ליישב התוספתא הא דעובדי' לא עישר י"ל כיון דלוח ברביית לפק"נ.

ל"ה רשאי ללות רק הצריך לפק"נ לאכול ולא יותר, וכמ"ש הר"ן בביצה, וא"א להפריש מעשר מה שצריך לפק"נ ולהלות יותר אסור, ויהורם רשע הי' שהלוח ברביית עי' בתוס' ע"ז דמומר הי' וכיון דהנושה שבא לקחת הי' יהורם שהלוח לבעלה ברביית כמ"ש רד"ק א"כ האשה שאלה אם חייבת לעשר כשתשלם לו כדין המוכר לע"ה צריך לעשר, ודעת הש"ך יו"ד סי' קנ"א סק"ו דמומר א"צ מלהפרישו מאיסורין.

ועדגמ"ר שם, והשיב לה דעובדי' האכיל לנביאים שאינו מעושר בשביל שלוח ברביית מיהורם הואיל דמומר הי', וא"כ א"צ להפרישו דבלא"ה אוכל שאינו מעושר ולכן מותר לשלם לו שאינו מעושר. והנה לפמ"ש נלמד מתוספתא דמאכילין טבל בפק"נ ולכן לא הפריש עובדי', אמנם במלכים א' (י"ז י"ג) במ"ש אלי' עשו לי עגה קטנה ואי' במד' שא"ל להפריש חלה.

ועפר"ד דרוש י"ט דהצרפית ואלי' נתוכחו בפלוגתא דבן תימא ורבנן, ולהנ"ל דמברכה א"צ לעשר וה"ה להפריש חלה, וי"ל דחלה בא בשעת גלגול וחייב בחלה ולא דמי למעשר, או י"ל דמה"ט אמר אלי' שתעשה עגה קטנה בתורת חלה דאח"כ יהי' מברכה ויפטור מחלה, ויש לפלפל למ"ד תרומת פירות דרבנן רק שמן זית דאו' אם מה שנתרבה בברכה מקרי שמן זית, אך מדיצאו בחנוכה בשמן שנתרבה בברכה ובנר תמיד בעי' שמן זיתים, ואמנם הטעם שכ' בתוספתא דמניסא ל"צ לעשר י"ל דעיקר מצות תרומה ומעשר

משום תיקון שנתקללה אדמה בחטא אדה"ר משא"כ דבר הבא מנס א"צ תיקון, וכ"כ בנחלת בנימין מצוה קכ"ז, ועי' בבני יששכר מאמרי שבתות מ"ג אות ג' דמה"ט המן ל"ה צריך ברכה דכל עיקר ברכה לברר הניצוצין מן הפסולת ובמן ל"ה פסולת ולא כרמ"ע מפאנו שהי' הברכה המוציא לחם מן השמים ומתוספתא הנ"ל ראי' לדברי'.

ועי' בידי משה על מד"ר נשא פ"ז דלא הי' ברכה במן ע"ש ופי' נשמת אדם הי' לולב כלל קנ"ב אות א', ושד"ח מערכת הכללים אות כ' כלל ק' מ"ש בזה ועמ"ש בפ' בשלח באריכות. וע"ע בקובץ דרושים חוב' ז' סי' נ"ה מ"ש זקני מלאסק ז"ל וחוב' ט' סי' ל"ב אריכות בזה: וע"ש בב"צ שנשאל בבהמה הנולדה בנס כהנהו אטמתא בסנהד' נ"ט ב' או בספר יצירה אי חייבין במתנות עי' רי"ט אלגזי ד"ג הביא תוספתא דפטור מבכורה וה"ה במתנות, ועי' של"ה וישב, דדבר הבא מנס מס' יצירה ל"ב שחיטה ועי' יומא ע"ה ב' דהשלו הי' טעון שחיטה, וצ"ל דאינו דומיא לאטמתא, ובש"ך בהעלותך כ' דהשלו הראשון שהי' עם המן ל"ה צריך שחיטה כהך אטמתא רק השלו הב' שניתן בבשר תאוה הי' טעון שחיטה, אמנם מדנקט ריב"ק שירד עם המן דבר הטעון שחיטה משמע דגם השלו הראשון טעון שחיטה, ובתרגום יונתן פ' ויקהל (ל"ה כ"ז) והנשיאים הביאו פי' העננים הביאו כל זאת מגן עדן, והק' איך הי' כשר הא בעינן שמן זית ולא מן השמים, אך א"ש דהביאו מג"ע התחתון והוא מן העצים שם והוי שמן זית, וכ' ויצמח כו' כל עץ, דלג"ע העליון לא יגיעו העננים, ובט"ז או"ח סי' תר"ע תי' קו' ב"י דבלילה הא' ל"ה נם ע"פ זה"ק דאין הברכה חל על כלי ריקן וע"כ נשאר מעט שמן, ולכאו' תמוה דברכה אינו חל על ריקן אבל בחנוכה היה נס ויוכל להיות יש מאין, ואומרים בשם הגה"ק מגור זצ"ל דקיי"ל דכל השמנים פסולים למנורה רק שמן זית ואם הי' ע"י נס ל"ה שמן זית וע"כ בחנוכה הי' ברכה ופח"ח ונשמע מזה דמה שהוא ברכה הוי אותו מין ודינו כשמן זית, ומתוספתא הנ"ל מוכח דמנם פטור וע"כ דלאו שמן זית הוא, וע' בכל"ח פ' ויקהל אות ה': ויש עוד להסתפק בבהמה הנולדה ע"י ספר יצירה כי האי דסנהד' ס"ה אי כשרה להקרבה, ועי' בחכ"צ סי' צ"ג דאדם הנוצר ע"י ס' יצירה מותר להרגו דכ' שופך דם האדם באדם דמו ישפך יצא זה שלא נוצר באדם ע"ש.

וה"ה בהמה הנולדה ע"י ס' יצירה א"צ שחיטה דאין זה בכלל וזבחת מבקרך, ומה"ט כ' רש"י בסנהד' דחמור היורד משמים טהור דאין זה חמור רק צורת חמור ומצאתי עוד בס' מקיץ נרדמים מכתב ט"ו שהערה בכמה דברים מהנ"ל, ועמ"ש בפ' וישב (ל"ז ב') מזה, ומצאתי עוד בירחון הבאר כרך ג' ח"ב סי' קי"ח אריכות גדול מזה מהגה"צ מסאקאלוב שליט"א ועי' מה שכתבתי בזה להלן בפ' תולדות (כו' י"ב) וישב (ל"ז ב') ויקהל (ל"ה כ"ז): כד) בלעדי אשר אכלו הנערים.

ערש"י דחלק היורד למלחמה ויושבים על כלים שוים, אך עדיין אשר אכלו הנערים מיותר, ובס' משנת חכמים הי' עכו"ם סי' ל"ט, בצפנת פענח סקצ"ו כ' דעכו"ם מעכו"ם קונה בחזקה עי' גיטין ל"ח, ויש חילוק דבחזקה ע"י כיבוש מלחמה שהו חוק להם יש בזה קנין לעכו"ם משא"כ אם קונה א' בחזקה שלא כדין דמצוה על דינים וגזל, ועי' מג"א סי' תרמ"ט סק"ה, וידוע דאברהם נהג עצמו בדיני ישראל עכ"פ לחומרא, א"כ המלכים שכבשו למלך סדום זכו כדין עכו"ם מעכו"ם שקנו ג"כ בחזקה וכיבוש, אבל

אברהם לא רצה כלל ליהנות מזה כי לישראל דין אחר וז"ש הרימותי ידי אל ה' כלו' שידי כל היכי דאיתניי' ברשותא דמרא קמא איתניי' ויש לו דין ישראל, ואמר בלתי אשר אכלו הנערים דהיינו דקיי"ל הגוזל ומאכיל פטור לשלם דאיכא יאוש, הילכך דוקא מה שאכלו הנערים פטור לשלם, משא"כ אי הי' בעין וא"ש, וממ"ש בזה בפ' במדבר (ג' מ"ה) בשם הגרי"פ: טו א) אז אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד.

ערש"י עי' קובץ ח"ת אהל מועד ח"ב דכ' יש לדקדק דהול"ל שכרך הרבה מאד ובזה נדע דעאכו"כ שלא יענש, וי"ל ע"פ מד' שמואל (ד' ב') שפי' שכר מצוה שה' חפץ בטובת בריותיו והרבה להם מצות כדי להרבות שכרם, ואם יעשה האדם המצות וחי בהם זה רצון ה' כי נעשה רצונו להטיב את הבריות ועל הנ"ר הזה עוד יקבל שכר וזה שכר מצוה שה' ישלם לו גמול טוב זה בעצמו "מצוה" שנ"ר לפניו כמו בעשיית מצוה וע"ז עצמו מקבל שכר ע"ש.

ועי' בערבי נחל פ' שופטים ע"פ משל. וז"פ אל תירא אברם' כי במה אחר "אנכי מגן לך" ואטיב עמך בעבור צדקתך בזה עצמו שכרך הרבה מאד.

כי נ"ר לפני בזה שאוכל להטיב עמך. ועי' בינה לעתים דרוש ל"ט דבא הגמול בשלשה כי למה שהי' משפיע לאחרים מחכמתו גם ה' השפיע עליו נביאתו יותר מעד עכשיו, ולאשר בגבורתו הי' מגן לאחרים להחלשים שלא יוכלו להנצל מרודפיהם הבטיחו אנכי מגן לך, ולפי שבעשורו פזר נתן לאחרים לפיכך שכרך הרבה מאד, מאד זה ממון כמו שפי' בכל מאדך עש"ה ועי' בשו"ת זכרון יצחק בח"ת: ועי' בקובץ המאסף היו"ל בירושלים שנת י"ח כרך א' סי' י"ב מדוע נקרא ציור בעל שש קצות מגן דוד ולא מגן אברהם הלא ה' א"ל אנכי מגן לך, וי"ל דבסנהד' צ"ה א' א"ל ה' לדוד עד מתי יהי' עון זה טמון בידך כו' כאשר הפיל ישבי את דוד קמטי' הניח עלי' קורה והעמיד עצמו עלי' מכא לי' ארעא מתותי' ונתרככה הארץ מתחתיו ולא הזיקו, אמר ניפול עלי' ונקטל, אמר אבישי שם אוקמי' לדוד בין שמיא לארעא מעתה נראה אם מלך ב"ו ישמור את האיש לא ישמור אותו רק מד' רוחות פנים ואחור ימין ושמאל אבל מעלה ומטה א"י לשמרו, אבל ה' שמר לדוד אף מעלה ומטה וזה מגן דוד באמת ולכן ציור כזה נקרא מגן דוד כי שמרו ה' מששה רוחות ע"ש.

והנה בס' העקרים חקר מדוע שכר מצוה בעוה"ב שהוא שכר נצחי, ועונש בגיהנם י"ב חדש עונש זמני, ממ"נ אי אזלי' בתר הנעבד שאנו עובדים לה' הנצחי. ומשו"ה שכר נמי נצחי, א"כ גם עונש יהי' כן, ואי אזלי' בתר העובד שהוא האדם משו"ה העונש זמני א"כ גם בשכר יהיה כן.

ובמלך ב"ד להיפך המורד במלך חייב מיתה והוא עונש נצחי, ומי שעשה דבר טוב למלך ישולמו שכר זמני. וכ' דזה ממדותיו של ה' הרחמים וז"פ אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד והאמין בה' ויחשבה לצדקה ע"ש.

ועמ"ש לקמן (י"ז י"ט) וז"פ ולך ה' החסד שתשלם הטוב נצחי כי אתה תשלם לאיש עבור עבירות כמעשהו של האדם הזמני. וז"פ גומל לאיש חסד כמפעלו דהיינו לפי המפעל שפעל להקב"ה.

יתן לרשע רע כרשעתו שהוא זמני. והמהרש"א במכות כ"ג כ' הא דנמנו וגמרו טוב שלא נברא משנברא, היינו שנמנו המ"ע ול"ת וראו של"ת מרובים והוי קרוב להפסד ורחוק לשכר וטוב שלא נברא ע"ש וק' באמת למה נברא, ולהנ"ל ניחא דאע"פ של"ת מרובין מ"מ שכר על מ"ע מרובה כנ"ל ושפיר טוב שנברא, וכמו בלאטעריע אע"פ שרבו המפסידים מעות.

מ"מ ההפסד קטן והמרויח מרויח הרבה משו"ה מניח כאו"א מעות בלאטעריע, וכן כאן אע"פ שמרובים המפסידים מ"מ המרויחים ירויחו שכר נצחי. וע' בחות יאיר פ' עקב: עי"ל הפשט ולך ה' החסד כו' דבסוכה דנ"ב יצרו של אדם מתגבר עליו ולולי הקב"ה בעזרו אינו יכול לו, נמצא עיקר היא מסיועת הקב"ה, והי' ההו"א דעל חלק הסיוע אין לו שכר, ומשו"ה ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ר"ל כאלו עשה כל המצוה בלי סיוע ה': עי"ל ע"פ משל א' קנה סחורה הרבה מסוחר גדול ונתן לו מאה זהובים מעות קדומים ואח"כ קנה עוד מסוחרים קטנים מזה מעט ומזה מעט ונתן לכל אחד מ"מ ג"כ ק' זהובים.

כשמוע הסוחר הגדול חרה אפו כי דימה שלוקח בטח בדעתו לחזור ולכן לא נתן לו רק מעט מ"מ, ואמר לו הקונה לא כן הוא כי אותך ידעתי לאיש נאמן שאף בלא מ"מ לא תחזור ותתן הסחורה ליום המוגבל, לא נתתי ערבון רק מעט כי כן דרך הסוחרים, אבל להקטנים אם אתן מעט יחזרו ולכן נתתי הרבה שאם יחזרו יצטרכו לשלם כפל.

כן בשכר מצוה הקונה הוא ה' הסחורה תורה מצות ומע"ט, הסוחרים הגדולים הם צדיקים ות"ח, בינונים או רשעים הם הסוחרים הקטנים, השכר ישולם לעוה"ב ובעוה"ז רק מ"מ, להצדיק שודאי לא יחזור נותנים רק מעט מ"מ ולבינונים יותר ולרשעים עוד יותר כדי שלא יתחרטו בקבלת המקח, וז"ש כי לך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו כפי הדרגתו וזה החסד שלרשע ישלם הרבה, ולצדיק שלא יתחרט רק מעט כדי שישאר הרבה לעוה"ב, וז"פ ח"ר והי' עקב תשמעון הה"ד מה רב טובך אשר צפנת לעוה"ב אבל רק ליראיך אבל פעלת בפועל לשלם בעוה"ז לחוסים בך שממתינים על השכר, ורק בשביל זה חוסים בך וכדי שלא יתחרטו על העבר וגם יחסו בך לעתיד, שלמת להם שכרם נגד בני אדם בעוה"ז.

ואיתא ג"כ בספרים דבעל תשובה מקבל שכר בעוה"ז וז"פ במקום שבע"ת עומדים כו' דאף דש"מ בה"ע ליכא אבל בבע"ת שזדונות נעשו כזכיות יש שכר בעוה"ז, וז"פ במד' ב"ר פכ"ב אשרי נשוא פשע אשרי לאדם שהוא גבוה מפשעיו היינו שתתרוםם ויתגדל שכרו ע"י חטאו ויש לו שכר בעוה"ז: (ב) ערירי.

ערמב"ן אולי החטא יגרום. עי' בהגדה זכרון נפלאות דל"ה ע"ב בזה: (ג) בן ביתי יורש אותי.

עי' מהרי"ם ח"ב סי' נ"ו שאף איש אחר יורש מקרי לענין הא דאי' בב"ב דק"ל אם אמר על מי שאינו ראוי ליורשו לא אמר כלום, מ"מ לענין כתב בין בתחלה בין בסוף ובין באמצע לשון מתנה הוי כמו באיש אחר דתפס קרא בן ביתי יורש. וע' חו"מ סי' רפ"א סעי' ז' וברה"ז בזה: (ה) ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט השמימה ערש"י, ובס' ילקוט

האורים הביא קו' תוס' ברכות ד"ז, דהפסוקים סותרים עצמן דכאן משמע דכבר הי' לילה דאין הכוכבים נראים כ"א בלילה, ואח"כ אומר ויהי השמש לבוא משמע שאז עדיין יום ע"ש.

ונ"ל דאי' בנדרים ל"ב ורש"י כאן אין הבטה אלא מלמעלה למטה מלמד שהגביהו ה' לאברהם למעלה מכוכבים וא"ל ספור אותם, וידוע שהמזלות וכוכבים סובבים ברקיע שני וביום הוילון מכסה אותם ובלילה שהוילון יצא נראים הכוכבים לנו, עתו"ס חגיגה י"ב ב', ולפי"ז נכון דבאמת יום הי' ורק כיון שהקב"ה הגביהו למעלה מכוכבים ברקיע שני שפיר ראה אותם ואח"כ כשירד למטה באמת הי' ביאת השמש אח"כ.

וע' מהרש"א שבת קנ"ו דלפי פשוטו הוציאו מאהלו לראות הכוכבים כפרש"י בחומש, וק' כיון דבמחזה ראה הכוכבים ל"ה איצטריך למיכתב שהוצא אותם דבמחזה באהלו נמי הי' יכול לראות, וע"כ דרשו שהוציאו מחוץ לאצטגנינות שאינו ראוי להוליד כו' וע' נדרים ל' הסתכלתי במזל שלי ואין לי אלא בן א' וע"ש במהרש"א.

ובענין מזל עי' בשו"ת הרשב"א ח"א סי' קמ"ח עש"ה: ובס' זרע יצחק על משניות פ"ד מי"ד דקידושין, מניח אני כו' שאדם אוכל משכרה בעוה"ז מצינו ואברהם זקן וגו' מצינו שקיים כל התורה, ויל"ד דאם הראי' ברורה מאברהם הו"ל לאקדומי ואח"כ להביא מנביאים, ותו הרי קיי"ל בני חיי ומזונא לאו בזכותא תלי' אלא במזלא, ותוס' כ' כאנדזכותא היינו אזלא, ונ"ל דאי' בזהר פנחס (דרט"ז ב') דהא דתלי' במזלא היינו קודם מ"ת אבל לאח"כ אין מזל לישראל דהוציאם ה' מתחת המזלות לרשותו, והא דאמרי' באברהם צא מאצטגנינות אין מזל לישראל שאני אברהם דקיים כל התורה.

ואף קודם מ"ת דינו כלאחר מ"ת ע"ש, וא"ש שאמר מניח אני כל אומנות ואיני עוסק רק בתורה כו' וק' הא לאו בזכותו רק במזל תלי', וצ"ל דאחר מ"ת הוי בזכותא אך ק' הא אברהם זכה לעושר ובנים אף דהמזל שלו הי' להיפך אף שהי' קודם מ"ת, לזה מביא ואברהם כו' וה' ברך אותו בכל ולמה ז' ומסיים לפי שקיים כה"ת קודם שניתנה ודינו כלאחר מ"ת: ובס' בית ישראל מהגה"ק מקאזניץ ז"ל על נדרים ל"א כ' דישאל אין מקבלים רק ממנו ית' ולא ע"י שום כוכב ומזל ושליח, ואם הי' מקבלים ע"י כוכב ומזל הי' כמו ערלה המפסקת חלילה, וע"י המילה מעבירים הערלה שלא יקבל כ"א ממנו והיינו ויוצא אותו החוצה, למעלה מן כל המזלות עש"ה.

וע' מהרש"א ב"ב ט"ו א' וסנהד' י"ט נ"ו, פ"ב מ"ש בזה. ואי ב"נ קודם מ"ת הי' להם דין ישראל לענין זה דאין מזל לישראל, עי' בפר"ד בדרשות הראשונות.

ובד"ש כ' לפמ"ש המהרש"א דאף אי יש מזל לישראל עכ"פ לרבים לא יכריע המזל, ובר"ה ל"ב שאני שרה דרבים אתי מינה כרבים דמי, ולפי"ז א"ל צא מאצטגנינות שראית במזלות שאינך מוליד הבט בשמים וראה כה יהי' זרעך, ולפי"ז כיון דרבים אתימינך כרבים דמי ולא יועיל המזל. וע' בס' בית האוצר ח"א סי' א' אריכות גדול בזה.

ולכן לא העתקתי: ה) ויחשבה לו לצדקה ערש"י ורמב"ן ובקובץ אהל מועד שנה ב' סי' קצ"ז הביא דבסנהד' ל"ט. בהאי כופר דאמר לר"ג מה רבותא דמונה מספר לכוכבים אנא מצינא למימנה אייתי חבישא שדינהי באורבלי כו' מבואר הא דא"א למנות לא מפני

הריבוי רק מפני שאינם עומדים על מקום אחד ותמיד נעים ונדים וזה שהראה ה' לא"א כה יהי זרעך שיהי נעים ומפוזרים בעולם, ומדויק בל" כה" ואלא "כן" יהי זרעך שעל שיווי המספרי שיהי מרובים הול"ל כן, והלשון כה על שיווי הערכי שזרעך יהיו בערכם ככוכבים, נמצא דנתבשר לו בשורה טובה שיהי לו בנים וגם בשורה בלתי נעימה שיהי נעים ומפוזרים בין האומות, וע"ז כ' ויחשבה לו צדקה מה שיהיו מפוזרים כמ"ש בפסחים פ"ז צדקת פזרונו בישראל עשה צדקה עם ישראל שפזרן בין האומות שלא יהיו במק"א ולא יהיו ביד ממלכת הרשעה לכלותם ע"ש.

והדקדוק הנ"ל י"ל ג"כ עפמ"ש הבעש"ט כה יהי זרמך כמו שכוכבים נראים קטנים למטה ולמעלה בשמים הם גדולים כמ"כ ישראל נראים כקטנים בעוה"ז, ע"י ויק"ר ל"ו, אבל בעולם העליון גדולים וחשובים, וע"י בגיטין נ"ו מאן חשוב בהאי עלמא ישראל, וא"ש הלשון כה. ולפי הנ"ל י"ל פשט ויהי בימי אחשורוש כו' ויהי צרה, אף דהא דפיזר ישראל הוי לטובתם מ"ח המולך מהודו ועד כוש והוא מלך בכיפה וכל ישראל תחת ידו ויוכל ח"ו לכלותם.

וז"פ ישנו עם אחד מפוזר ומפורד אף שהם מפוזרים, מ"מ לא יועיל להם זה דהם בכל מדינות מלכותך ותוכל ח"ו לכלותם: וחז"ל אמרו שאלו לשלמה עד היכן כח צדקה אמר כבר פירש אבא פזר נתן לאביונים וגו', והיטב פירש בזה זקני הגאון מלאסק ז"ל בספרו אור דוד על אסתר (ג' ח') פירוד הוא לאיזה מכוון כמו הפרד נא מעלי ופזר שלא לתכלית, וא"ל אף כי הוא פזרן ומבזבז ולא יתן לעני מחמת המצוה רק ממון אינו חשוב בעיניו אעפ"כ גדול כח הצדקה פזר כו' צדקתו עומדת לעד.

אף כי מ"ש צדקה שפזרן וכו' סותר לזה שיהי משמע שפזרן שלא לתכלית הא הי' לתכלית שלא יוכלו אוה"ע לכלותם כנ"ל, מ"מ מרעה של הקב"ה נמשך טובה כמ"ש ביומא דכ"ב קילל לנחש וכל מקום בואו מזונותיו עמו, וזה אף שפזרן בדרך כעס נמשך מזה צדקה, והמן אמר ג"כ אף שמפוזר מ"מ הם ג"כ נפרדים אל תכלית ע"ש: ובמד' וירא מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים ח"א מאברהם שנ' כה יהי זרעך וכה תברכו ח"א מיצחק שנ' ואני והנער נלכה עד כה, וח"א מיעקב שנ' כה תאמר לבית יעקב.

יש אנשים שבעצמם שומרים תורה ומצות אך לא בניהם, ועליהם דרש כה תברכו את בני ישראל המחנכים בניהם, ולא למי שבניהם הולכים בשרירות לבם, וז"ש מהיכן כלו' מאיזה זכות זכו לברכת כהנים מאברהם שחנך בניו כמ"ש אשר יצוה את בניו אחריו שנ' כה יהי זרעך, וז"פ מחז"ל מנין שאין היחיד אומר קדושה שנ' ונקדשתי בתוך בני' ורמזו שאין קדושת יחיד כלל אם הוא רק יחיד.

ולא בני' כי כ' ונקדשתי בתוך בני'. וח"א מיצחק דיש אנשים דבעצמם מחללים שבת ומ"מ חפצים שבניהם יהי שומרי מצות, אבל אין טוב רק אם שניהם הולכים בדרך ה' כמ"ש ביצחק ואני והנער נלכה עד כה, וח"א מיעקב דיש משפחות שאב ובנו שומרי מצות אבל בנותי' שולח לביה"ס הגבוה ותלמוד שפות זרות אך לא דברי ימי ישראל ומצותי', וכשתגדל תמאסבמקור מחצבתה, וזה מצינו ביעקב שחנך את כל ביתו שנ' כה תאמר לבית יעקב ודרשו אלו הנשים, ואיש המתנהג בכל זה ראוי לברכת כהנים.

וע"ע בס' אהבת עולם דרוש ט"ז בזה: ח) ויאמר אדני ה' עי' ברכות ז' ב' לא הי' אדם שקראו לקב"ה אדון, עי' בס' זרע ברוך ב' שמות אדני וה' עפמ"ש בזה"ק בראשית דקנ"ה דהקב"ה בעוה"ז נקרא אדני ובעוה"ב הוי', ואברהם נסתפק במ"ש שכרך הרבה כו' אם על שכר הצפון בעוה"ב או שכר עוה"ז, לז"א ב' שמות ר"ל איזה שכר תתן לי כו' שמראה רק עוה"ב כיון שאנכי הולך ערירי, והשיב לא יירשך זה, ויש לך בעוה"ז ועוה"ב, וחשה דימה עצמו לאברהם ואמר ה' אלקים כו'.

ובאהל יעקב כ' עד אברהם ה' נהג עולמו בחדס חנם לא לפי מעשיהם, וא"א קבל עול מלכותו ויהי למס עובד, וקראו אדון שיתנהג העולם כפי שורת הדין, עפ"י מעשה בנ"א אם טוב ואם רע ע"ש במתק מליצתו. ובס' תולדות נח דרוש ג' כ' דלכא' שם אדון אינו תואר מעלה גדולה, ואפי' חי שיש לו רק ממשלה מועטת נקרא אדון, שמעני אדוני וכדומה, אלא כוונתם ששאר בנ"א יש אדונים המושלים עליהם או הטבע או המזל, ואם יתקוף האדם לעשות השנים יעמדו כנגדו, ולכן ברצותו להגדיל אדנותו צריך לקראותו אדוני האדונים שמושל כחפצו.

אבל א"א של"ה מושל עליו הטבע ולא המזל, ואדרבה הם נתונים לממשלותיו לכן קרא לה' אדון לבד ולא אדוני האדונים כי הוא ית' לבדו אדון לו ואותו הסגולה הנחיל לבני' מקבלת התורה ע"ש ובדרוש ט"ז בשם האברבנאל. וע"ע בזה"ק משפטים קכ"ד א', ובס' ווי העמודים פכ"ג, וביפ"ת בראשית פי"ז סי' ה', ובס' אסיפת זקנים ברכות ד"ז: שם במה אדע רש"י באיזה זכות עי' צל"ח ברכות ז' דבזה הורה א"א כי הכל תלוי בזכות וחובה ירושת הארץ וכל כיוצא בזה בעניני טובה ורעה בעלמא הדין, והקב"ה משגיח בהשגחה פרטית לשלם לכאו"א כגמול ידו, ובזה הורה כי הוא אדון העולם הזה ג"כ, ועי' מהרש"א ורשב"א שעד אברהם הי' אומרים שהכל תלוי במזל עד שבא אברהם והודיע כי הכל הוא בהשגחת הבורא והכל לפי הזכות וחוב.

ובפרשת דרכים דרוש ג' הק' דבתחלה כשצוהו ה' לך מארצך ואח"כ כשא"ל כי כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם, ולא שאל באיזה זכות רק עתה. ונ' דבב"ב ד"י האומר סלע זו לצדקה ע"מ שיחי' בני ה"ז צדיק גמור, ודוקא בישראל ולא בב"נ ואברהם הי' נבוך אם יצא מכלל ב"נ ומשו"ה תחלה לא שאל באיזה זכות דשמא עדיין ב"נ וחטא לו לעשות דבר כדי לזכות בירושת ארץ, אבל עכשיו שא"ל ה' צא מאצטגנינות שאין מזל לישראל, וכיון שיצאו מכלל ב"נ שאל באיזה זכות ואפ"ה הוי צ"ג עש"ה: ובס' תולדות נח דרוש ב' כ' שהטוב שצדיק ישיג ע"פ ב' אופנים א' בשכר מצותי'.

והב' מתנת חנם, והגר"א מוילנא בפ"י על משלי כ' שהיעוד בשכר עולם אפשר שיגרום החטא ויתבטל היעוד אבל הניתן בחדס חנם הנותן בעין יפה נותן ואי אפשר לחטא לבטלו, ולכן כל פעם שהבטיח ה' נתינת ארץ לאברהם חשב שבמתנת חנם תנתן לו, והי' לו ידיעה ברורה שירשנה, אבל כאן שא"ל אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשרים, וכיון שהזכיר לו שבזכות מה שעשה באור כשדים שהפיל עצמו לאש לכן נותן לו הארץ, יפה שאל במה אדע דשמא יגרום החטא וא"ל ה' כי הירושה לא תתבטל לשום סבה, וא"ל לזרעך נתתי את הארץ כאלו כבר נתונה להם ואין עוד מעכב בדבר עש"ה.

ובד"ש כ' ע"פ מ"ש הכנה"ג סוף או"ח דח"ש גדעון אם יהי' טל על הגיזה אף דכ' לא תנסו את ה' דדוקא לבלי להאמין בה' אסור אבל גדעון שאל אות דהי' ירא דהאנשים לא יאמינו וזה מותר, וכן כאן במה שהבטיחו בבנים האמין אבל במה שא"ל שיריש לזרעו הארץ שאל אות פן הבנים לא יאמינו.

וגם לפמ"ש הרד"ק דלשאל אות על כח ה' אסור אבל לשאל אות אם הוא ראוי לנס מותר ולכן במה שא"ל שהוא יוריש הארץ לבניו שאל במה אדע. דהיינו באיזה זכות אירשנה לאחרים ודו"ז הרה"ג הצדיק ר' צבי הכהן ז"ל האבד"ק זגיערש אמר דאי' דעל בנים לא שאל אות דלטובה אין חוזר, אבל ירושת א"י אף דג"כ לטובה אבל לכנענים הוא רעה אבל ק' מה מועיל אות דילמא יעשו הכנענים תשובה, ונר' דאי' ברש"י שמואל א' (ט"ו כ"ח) א"ת אשוב מעוני, לא יועיל עוד ליטול את המלוכה ממי שנתנה לו ה', כי ה' שהוא נצחוננו של ישראל לא ישקר מליתן הטובה לזה שאמר ליתן ע"ש וה"נ כן כיון דהראה לו אות הוי כמו שנותן לו ואין חוזר מטובה אף דיעשו תשובה.

וע' בשבת דנ"ה וברמב"ם ה' יסוה"ת פ"ט ה"ד. ובקובץ דרושים חוב' ה' סי' כ"א מזקיני הגאון מלאסק ז"ל: ט) עגלה.

ערש"י ותרגום ותוס' גיטין נ"ו א' ד"ה עגלה. וחי' הש"ס להגר"י פיק: יא) ישמעאל.

עמ"ש בחיי שרה, (כ"ה ט'): יב) ותרדמה עי' יערות דבש ח"א דרוש ב'דאי' במד' דה' נתן לאברהם הברירה לבני' עבור פשעם או גיהנם או גליות והי' מסתפק ויעץ לו ה' לבחור בגלות, וצ"ע איך נסתפק שיבחר בשלות עוה"ז ולהנחיל לבני' גיהנם, הלא טוב רגע א' בעוה"ב מכל חיי עוה"ז ומר העונש גיהנם דרבבות משחיתים נחשים ושרפים זה נושך וזה מושך מבלי חסד, אבל האמת דאברהם פחד דמחמת עול הגלות וחמת המציק יתערבו בגוים וילמדו ממעשיהם ויפרקו עול ויהי' קרח מכאן וקרח מכאן טוב להנחילם עוה"ז כי בלא"ה לא ימלטו מגיהנם, אבל ה' ידע דיסבלו עול הגלות המר וילכו בתורתו ויעץ לבחור בגלות, והרכוש הגדול שהבטיח ה', אין הכוונה על הון וכסף חומרי רק שיסגלו במצות ומע"ט וכמ"ש האר"י וינצלו את מצרים שלקטו כל ניצוצות קדושות שהי' במצרים ולא נשאר שם רק קיא צואה וזה"פ תרדמה נופלת על אברהם שלא ידע מה יבחר ואימה חשכה הי' לו כי פחד אם יבחר גלות יהי' קרח מכאן וכאן, וה' ראה צרתו והבטיח לו כי גר וגו' כשמוע כן הסכים לגלות והנה תנור ולפיד אש כו' שהוא גיהנם חלף ועבר ולא יהי' בחלק ישראל עש"ה.

ובדב"ש כ' ע"פ האלשיך ביונה מה לך נרדם דלפעמים מתוך צרה בא השינה לאדם ולפעמים מתנווד השינה, וכ' חכמי הטבע דבצרה שאין לו תקוה האדם נרדם ובצרה שיש תקוה לא יוכל לישן שחושב מה לעשות, וז"ש מה לך נרדם קום קרא אל ה' והיינו שיש לך תקוה ע"ש וכאן שתרדמה נפלה עליו לכך אימת חשכה נפלה עליו אולי אבדה התקוה: שם בתיב"ע וירו' ד' גליות הי' חוץ של מצרים, וערמב"ן, ע' ס' תולדות אפרים פ' בחוקתי מ"ש שם רש"י (כ"ו מ"ב) בה' מקומות נכתב יעקוב מלא, ואלי' חסר ו' שנטל אות משמו לערבון שיבא ויבשר גאולה, והא דנטל דוקא מאלי' י"ל למ"ש במד' פ"ט זכות אבות קיימת עד אלי' ע"ש, ומספר חמשה לא קאי על הגאולה ב"ב, רק על בשורות ישועה לישראל ע"י אלי', שכל א' שנפדה מצרתו גאולה הוא לו.

ערש"י מגילה י"ז ב' ד"ה אתחלתא ונמצא בתנ"ך חמשה, א' בלכתו לחפור את יריחו, עפ"י רש"י יהושע (ב' ד') ופנחס זה אלי'. ב' ברכת.

השמן להצרפית במ"א (י"ז ג') ג' שם בתחית בנה, ד' שם י"ח המטר בימי אחאב. וה' לעת"ל.

ונטל ו' לרמז שיהי' באלף הששי, ומדתלה בתשובה כמ"ש בסנהד' צ"ז ב' לכן הקל קול יעקב בתולדות (כ"ז כ"ר) הראשון חסר וב' מלא לרמז שבתחלה הי' קול של יעקב חסר, אך באלף הששי יהי' קול יעקב מלא, ויקראו אל ה' ויבא אלי'. והגליות הם ה' כנ"ל, ועב"ר פמ"ד ובויק"ר פי"ג.

וכן ברכת יצחק (בתולדות כ"ו) הי' ה' פעמים א' בפכ' ויברכהו. ב' בפכ"ז ויברכהו, ג' בפכ"ח ויתן לך ד' בפכ"ח א' ויברך אותו.

ה' שם ג' ואל שדי: יג) כי גר עי' מדרש שמואל פ"ב מי"ז דאבות דחז"ל אמרו בפ' ואת העם העביר יוסף (ויגש מ"ז כ"א). לזכרון שאין להם חלק בארץ ונתכוין להסיר החרפה מעל אחיו שלא יהי' קורין לאחיו גולים.

וז"ש כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ר"ל שלא יהי' מן הגוים עצמם תושבים כי גם המה יהי' גרים וגולים. ועמ"ש שם בפ' ויגש.

ובס' בית שמואל פ' בשלח כ' הטעם למה גלות מצרים ר"י שנה ובבבל ע' דבמדרש בשכר שלווה פרעה לשרה ד' אמות זכה שנשתעבדו בניו אצלו. ובשכר ד"א שהלך נבוכדנצר ליקח את אגרת מה ששלח אויל מרודך לחזקי' זכה שנשתעבדו ישראל אצלו, ואי' בגמ' אדם בינוני פסיעה שלו אמה, ופי' תוס' שלישי קומתו דקומה בינונית ג' אמות.

ואי' בגמ' פרעה ארכו אמה והר פסיעה שלו שלישי אמה, וא"כ נבוכדנצר הלך ד"א בד' פסיעות ופרעה י"ב פסיעות, וכיון דנבוכדנצר נטל בשביל ד' פסיעות עי' שנה, א"כ פרעה נטל ג"פ שהוא רד"ו. ומענין חשבון ד' מאות שנה עי' בשבת ד"י ע"ב בתד"ה נתגלגל וברש"ל ומהרש"א.

ובס' פקדה האריך ליישב קו' המתפלספים ע"פ היסוד דמפועל שלם בל תצא פעולה שאינה שלימה, וא"כ גאולת מצרים שלא הי' פעולה שלימה דאח"כ שבו ישראל לגלות, א"כ לא מאתו ית' הי' הגאולה, וכ' דבלי גאולת מצרים ל"ה באפשרי לבוא לגאולה שלימה אח"כ ובמצרים הי' התחלה לאח"כ: ועי' בס' שערי שמחה להג' מקעמפנא ז"ל בהקדמה הביא ילקוט דאמר ה' צא מאצטגנונית מאותו כוכב שאתה רואה שאין אתה מוליד אני מראה לך שאתה מוליד ותמוה, גם על לידת ישמעאל ק' דה' לא עביד ניסא לשקרא, ולהמדרש ל"ה ראוי אברהם להוליד את ישמעאל וג"כ הי' חוץ לטבע ולאיזה צורך הי' דהוא פעולה ריקנית אחרי שבל יתייחס לזרעו של אברהם כי רק ביצחק יקרא לך זרע (וזה הי' ג"כ אות לליצני הדור שמאבימלך נתעברה שרה לידת יצחק ע"פ נס ולא עביד רחמנא ניסא לשקרא זרע פסול), ורק י"ל דקודם לידת ישמעאל סבר א"א דאין ה' משדד המערכה לשנות הטבע ולא עלה בלבו להתפלל על שרה דהי' נגד הטבע והוא תפלת שוא עד כשהוליד את ישמעאל וראה דה' משנה הטבע והתפלל על שרה

א"כ לידת ישמעאל הסבה ללידת יצחק, וזה"פ מאותו כוכב שאתה רואה שאין אתה מוליד.

כי לולא שראההכוכב שאינו מוליד הי' סובר שלידת ישמעאל פ"י הטבע ולא הי' התפלל על שרה עש"ה, ובספר איי הים ברכות ד"ט, ובפר"ד דרוש ה'. ובאהבת ציון מהנ"ב דרוש עשירי, ובהקדמת נ"ב מ"ת, ובל"ע דרוש כ"ה, ותולדות נח דרוש ג', והגדה ריח דודאים ד"כ: ינ) רמב"ן כל המריעין לישראל נענשו אע"פ שגזר ה' לא על ידוע, ועי' בח' פרקים לרמב"ם פרק ח' דבשביל זה כל רוצח נהרג אף שנגזר עליו מן השמים, דהגזר ל"ה ע"י איש פלוני, וערמב"ם פ"ו ה"ה מתשובה, ותיו"ט פ"ב דאבות משנה ו' ועי' בס' דרך אמת לחכם בכר דוד הספרדי בדרוש מ"ש בזה.

ועפי"ז א"ש קו' העולם למה בהרגו אין נהרגין הא בעינן יד העדים תהי' בראשונה ונהרגין מצד רוצח. אך לפמ"ש רמב"ן פ' שופטים (י"ט י"ט) דהרגו אין נהרגין משום דאלקים נצב בעדת אל ובטח עשו כמשפט, ועי' כ"מ פ"כ מעדות והכא חזינן דהגזר הי' דיהרג ע"י פלוני ופלוני עדי' דכך הי' הפס"ד של הב"ד דאלקים נצב בעדת אל ולא הוי עלייהו שם רוצח, ועי' בס' ישועות מלכו בקונטרס מעט צרי: טו) ואתה תבוא אל אבותיך בשלום רש"י מכאן שעשה תרח תשובה, והק' דילמא תרח הוא ברשעו אך ברא מזכה אבא ובזכות אברהם ניצל תרח, והתי' בזה דהול"ל ואתה תבא אל אביך ולמה כ' אבותיך, ומוכרח דעשה תרח תשובה ובזה זיכה את אביו של תרח דפ"י שתרח שב זיכה לאביו וזה אל אבותיך אביו ואבי אביו, ועי' בנח"ק ואדנ"פ ופר"ד סוף דרוש ה': טז) ודור רביעי ישובו הנה.

ערש"י, ומשנה עדיות פ"ב מ"ט וברע"ב ור"ם ותיו"ט בזה. ובשו"ת נודע ביהודא קמא חו"מ סי' ל"ח בצוואה שכ' בה דור רביעי ממי יתחיל המספר אם המצוה בכלל והביא רש"י כאן יעקב ירד מצרימה, יהודה בנו, פרץ בנו חצרון בנו.

וכלב בא לארץ, הרי דיעקב אינו בכלל, ומראב"ע שפי' דור רביעי מאותן שהי' גרים ועליהם נא' גר יהי' זרעך, וקהת הי' גר במצרים ועמרם בנו ומשה ואהרן בני עמרם, ובני משה ואהרן הם דור רביעי ששבו לארץ וא"כ מספר ארבעה עם קהת, ורמב"ן פי' דור ד' של אמורי שלא שלם פינו עד אותו זמן אין כאן הכרע אם עצמו בכלל, וי"ל שדעתו כרש"י דלרמב"ן שה' פוקד על שלשים ורבעים הרי בנים דור ראשון, וגם לראב"ע אין ראי' דדבר ה' לאברהם שהדור הד' מגרים ישובו.

ולכן י"ל שגם גר ראשון בכלל מספר הדורות שכלם דורות של אברהם אבל אם האדם עצמו מדברר בעדו, או שאחר מדבר עליו ומזכיר דורות ודאי אינם בכלל דורות, ובזה נר' פי' הא' כי לכל הפירושים ק' אחר שד' מאות שנה מתחיל מיצחק איך נדרש דור רביעי על דבר אחר, לכ"נ שדור ד' מאברהם עצמו, יצחק בנו יעקב בנו אשר בנו וסרח בת אשר באה אל ארץ ע"ש שהעלה שהוא אינו בכלל.

וע"ש בהגהות הג"ר ברוך פרענקיל. ובהגהות הגרי"ש נאטאנזאהן שציין ליבמות ע"ח דצריך קרא דלהם דאל"ה ה"א דהבנים מניין, ועי' גיטין פ"ח כי תוליד בנים ובני בנים ואי' שבעה בתי דינין, וביד שאול יו"ד סי' ר"פ סק"ב.

וע"ע בשו"ת מבי"ט ח"ב סי' כ"ח והובא בש"ך חו"מ סי' רנ"ז סק"ג, ובשבות יעקב ח"א סי' קע"ג חולק על המבי"ט, ואם נימא דכוונת המבי"ט כמ"ש הנ"ב דמנין חוץ ממנו ל"ק קו' השבו"י. וראיתי להגאון מקוטנא ז"ל בס' ישועות מלכו בדף ע"ז דמקודם הי' דור ק"כ שנים כמ"ש והי' ימיו ק"כ וג"פ הוי ש"ם ובן מ' לבניה עד שיהי' להם דעת לקבל התורה, הרי ד' מאות שנה, אך כשראה ה' שאינם יכולים להיום כ"כ במצרים עשה דור ע' שנה כמ"ש ימי שנותינו בהם שבעים שנה, וג"פ הוי רד"ו, אך הלא צריכים להיות עוד עד מ' לבניה ונתן ה' שכל לעוברות ותנוקות כמ"ש במד' שהתנוקות הראו על ה' באצבע זה אלוקיננו, וזה"פ מפי עוללים ויונקים יסדת עוז, זו תורה, ולמה למען צוררך להשבית טענת אויב ומתנקם שטענו שישאל צריכים עוד מ' שנה, ועמש"ל בפ' בראשית (ד' כ"ד) בשבעתים יוקם, ובס' נפלאות מתהשי"ת פכ"ב אריכות מחשבון הגלות: י"ט הקיני.

ערש"י עי' כנסת ישראל מאבי התפ"י על משניות, שכ' נשמט חוי בשמות (ג' ח') ונחמי' (ט' ח') ובתפלת יוצר דפעמים רפאים עוג, דלבשן יקרא ארץ רפאים כדברים (ג' י"ג), ואמורי סיחון ופעם כולל גם עוג שם (ג' ח') שני מלכי אמורי. וע"ע במהר"ם שיף חולין ד"ס מ"ש בזה: טז ג) עשר שנים.

ערש"י אין ישיבת חו"ל ממנין, וערמב"ן דהוא לכל אדם, וגם שאין הדין אם יושב בחו"ל י' שנים שישא אחרת, רק אם דר בחו"ל ה' או י' שנים ובא לא"י אין ישיבות חו"ל מן המנין דאולי בזכות א"י יבנו, וע' מהרש"א יבמות ס"ד, וברש"י שם כ' דילמא משום עון חו"ל הי' עקורים, ובהגהות מיימוני פט"ו ה"ח מאישות הביא בשם רש"י בחומש דלא על כל אדם אין ישיבת חו"ל בכלל, ועי' שו"ת שב יעקב אה"ע סי' א' הביא סמ"ג עשין מ"ט דמרש"י בחומש משמע דוקא באברהם אין חו"ל עולה ממנין ורמב"ן הק' עליו, אך תמוה לומר דרש"י יסתור עצמו מחומש לש"ס, ולא ידעתי דמצינן לומר דילפינן מאברהם דה' הבטיח ואעשך לגוי גדול דוקא בא"י ולא בחו"ל ומשום עון דחו"ל וכמו כן בכל אדם.

ולא אדע מ"ש הרמב"ן דיתורא דקרא אתא ללמד כשם שלאברהם הי' הבטחה זו דוקא בא"י כן בשאר בנ"א ע"ש ועי' בחכם צבי סי' מ"א מ"ש בדברי רא"ם וצדה לדרך. וע"ע בס' אהל דוד יבמות: ובשו"ת גודע ביהודא מ"ק אה"ע סי' א' חידש שאם שהה י' שנים ורצונו לעלות לא"י דודאי יכול לכוף ממנ"פ דאם נימא דמצוה גם בזה"ז לעלות א"כ צריך לעלות ואם אין מצוה שוב אין חו"ל גורם דאונס הוא ע"ש.

ובשו"ת שואל ומשיב רביעאה ח"א סי' מ"ח סתר דברי הנ"ב דאין הכוונה דעון חו"ל גורם על שחטא לדור בחו"ל דזה אינו חטא, רק כיון דהארץ טמאה יוכל להיות דלא מסתייע מילתא שיזכה להבנות בחו"ל דצריך זכות גדול א"כ ממילא נהי דאונס הוא ואינו עובר אבל מ"מ זכות א"י אין לו ואונסא כמאן דלא עבר אבל לא כמאן דעבד, ותדע שכן הוא דהרי באברהם ג"כ אמרו דישיבת חו"ל גרם לו ושם בודאי לא הי' עון כל שלא נצטוה ללכת לארץ כנען הי' כל הארצות כשרות ואפ"ה חו"ל בעצמותה טמאה היא ואין הזכות כ"כ שיזכה להבנות ומראש צורים נראה ללמוד לדורות וז"ב ע"ש.

וראיתי כן להגאון הפלאה כתובות ד"ג ובשו"ת גבעת פנחס סי' ב' שחידש ג"כ דמה שאדם עושה מרצונו ממש אף דמוכרח ואנוס ג"כ מקרי רצון עש"ה. ויש להאריך בזה: (ד) ותהר.

רש"י מביאה ראשונה, ב"ר ושם בפרשה מ"ה יש פלוגתא בזה, ועשו"ת גודע ביהודא מ"ק אה"ע סי' כ"ב שכ' הא דאין אשה מתעברת מביאה ראשונה זה ע"פ רוב אבל מיעוט מתעברות ומ"ש בהגהות, ובתנינא אה"ע סי' ל"א. ובאמת כבר קודמו בזה הר"ן קידושין ד"י באיבעי' אי תחילת ביאה קונה דאף דאין מתעברת בב"ר זמנין דמתעברת עכ"ל, וע' בריטב"א ובשו"ת שיבת ציון סי' ע"ג.

ובשו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"ג סי' קל"ב. ועי' במשל"מ פט"ו מאישות ובאה"ע סי' ז' סי"ו.

ובשו"מ שם כ' דוקא בבתולה אבל בבעולה תוכל להתעבר מביאה ראשונה וכמו במיעכה באצבע, וכן ח"ש במשל"מ דלא משכחת שתתעבר באמבטי י"ל ג"כ דוקא בבתולה אבל בבעולה תוכל להתעבר, ומ"ש בהגר דמביאה ראשונה נתעברה, וע"ז אמרו דאין אשה מתעברת מב"ר, היינו דוקא בהגר שאולי הי' קטנה ובתולה, וע"ש עוד בח"א סי' תנ"ט.

ומצאתי עוד בבית מאיר על יבמות דס"ט ע"ב שכ' דמגמ' שם משמע דליתא כלל במציאות שתתעברה מב"ר, ופי' באהל דוד ובשו"ת חדות יעקב אה"ע סי' ל"א, וח"ש בפ' וירא (י"ט ל"ו) ע"ש: ה) חמסי עליך. רש"י כשהתפללת לא עלי ועוד דברך אתה חומס שאתה שומע בזיוני ושותק, עי' בס' שמן ששון הנספח לזית רענן דק' מה ענין זל"ז שהרי לא אמרה עכשיו רק חמסי עליך ומנ"ל שהי' אומרת בענין תפלה, וי"ל דביבמות ס"ד דבשהה י' שנים יוציא ויתן כתובה, ופריך שמא איהי לא זכי ומשני איתתא לא מפקדא אפ"ו לא מיענשא וע' ברש"י ורש"י פי' ותקל גבירתה אמרה שרה אין סתרה כגלוי' שלא ילדה ואני מביאה ראשונה, וא"כ א"ש בל"ז ה"א שלא התפללת עלי מפני שאשה אינה מצווה אפ"ו אבל עתה שאתה שומע בזיוני ושותק ק' הלא הקב"ה אינו מעניש אשה על כך, אלא ס"ל אשה מצווה על פ"ו וא"כ למה לא התפללת עלי.

ובשו"ת מים חיים בקונ' אוצרות חיים הק' על רש"י אם הועוד הוא פי' אחר למה לא כ' ד"א ולשון ועוד משמע דשייך כעם הב' להאחד. וי"ל דהגר צדיקת כמ"ש רש"י פ"ט דעל כל אמירה נשלח לה מלאך אחר, (וע"ע רש"י חיי שרה (כ"ה א') קטורה שנאה במעשי') ולמה הקילה בשרה, רק לפ"מ שפרש"י שאמרה שרה אולי אבנה ממנה בזכות שאכניס צרה לבית, וי"ל דלכך הקילה שתהי' צרה לה ועי"ז תבנה שרה, אבל ק' דא"כ תיכף כאשר לקחה אברהם הי' לה להיות צרתה ולמה אח"כ כשראתה שהרתה, וי"ל דהגר יראה לנפשה שמא אין כוונת שרה שתכנס צרה רק עפמשחז"ל ב"ק צ"ב ב' המתפלל בעד חבירו הוא נענה תחלה כפרש"י וירא (כ"א א') וי"ל דזה הי' כוונת שרי ולכן יראה הגר להיות צרה, רק כשהרתה הוכיחה, דל"ה כוונת שרה רק להכניס צרה משו"ה הקילה בה.

ולפי"ז י"ל דבאמת כוונת שרה שתהי' נענה תחלה, והי' קשה לה למה לא נתעברה תחלה ע"כ שפטה שאברהם התפלל רק על שרה וממילא נענה תחלה ע"י הגר, וא"ש רש"י

דטענה חמסי כו' דאי יודעת דכוונתי בנתינת הגר להיות נענה תחלה ועתה מוכח דלא התפללת רק עליך ר"ל שבאמת התפללת עלי, וכוונתך שתהי' נענת תחלה.

והי' לך להתפלל על שנינו וסיים רש"י ועוד כו' ר"ל דהתרעמה דעתה אין לי כעס על חמס דהיא לא ידעה שלא התפללת רק פלי ועי"ז אתה נענה תחלה, רק הגר תוכיח מזה שכוונתי להכניס צרה, וא"כ תקיל בי, אבל אתה יודע שהתפללת רק עלי ועי"ז נתעברה הגר תחלה ולמה אתה שומע בזיוני ושותק דהי' לך לדעת דאין כוונתי להכניס צרה עכת"ד: ובס' קהלות ישורון כ' על התיב"ע עלבונא ממך דהוינא רחיצנא כו' ע"פ גמ' נדרים דצ"א בראשונה ג' נשים יוצאות כו' שמים ביני ובינך רש"י שאינו מזריע יעשו דרך בקשה פרש"י יבקשו ממנו שיגרשנה, והר"ן פי' מירו' יעשו סעודה ויפיים ועצה טובה קמ"ל ובפסוק עצמו יל"ד דאמרה שרה זו אין סתרה כגלוי', וק' הלא בני חיי ומזונא תלי' י' במזלא, ועוד האיך לא יראתה לדבר על שרה בשבי כבוד אברהם, וי"ל עפמ"ש הר"ן אין ש"ז יורה כחץ כו' ואע"ג דאמרי' שאמרה השמים ביני ובינך דילמא היינו שהי' מרוחק ממנה לגמרי פ"ש.

ובגיטין ד"צ לא יגרש רק בערות דבר, לא מצא לא ערוה ולא דבר פרש"י חי כייפי' לי' א"ל מדגלי באונס ל"י לשלחה ולא הכא, לפי"ז ל"ה הגר יראה לדבר על שרה דמרוחקת ממנו אין זה כי אם או ערות או דבר. ובאה שרה כל עלבונה ממך בשביל שאתה מרוחק ממני חושדין אותי הוינא רחיצנא דתעבד דינא כלומר לדינא דשמים ביני ובינך דתפטרוני עם כתובה.

ואת"ל חזרו משום שלא תהי' עיני' נותנת באחר, הלא שבקית יודעי ועליתי עמך, ואם הייתי נותנת עיני באחר אף בבית אבי יש שם אנשים ליתן עיני בהם, וכדין כלו' אף דהדין יעשו דרך בקשה, ויש ב' פירושים, יפטרנה בגט או יעשה סעודה ויפיים יתנני קדם ה' עלבונא ויפרוס שלום ביני ובינך כהר"ן דיעשה סעודה ותמלאי ארעא מנן ולא נצרך לבנה דהגר, וז"ש רש"י שאתה שומע בזיוני ושותק ול"א שאתה שותק לבזיוני אלא כמו שומע יוסף אשר לא תשמע לשונו כלו' שאתה מבין עקשות פי' שאני חשודה בעיני' לפחות הי' לך להשיב לא מצאתי לא ערוה ולא דבר ואתה שותק.

וע"ע במדרש תלפיות ענף הגר: שם אוה"ח אברהם ושרה לא שחררו להגר, פ' בפנים יפות (י"ז כ"ג) ובשו"ת מנחת שמואל או"ח סי' ל"ו אריכות גדול בדברי: (ט) ויאמר ערש"י. ובס' ישועות מלכו להגאון מקוטנא ז"ל כ' דכמו דעבד כהן אוכל בתרומה דכל המחובר לטהור טהור והגר כ"ז שהי' נכנעת לאברהם הי' לה ג"כ מעלה וכשברחה ופרקה ממנה שיעבוד נפלה ממדרגתה, וזאת הי' שאלת המלאך אי מזה באת זכור מקומך הראשון, וכשקבלה התוכחה ואמרה מפני שרי גברתי וקבלה עלי' שיעבוד של שרי חזרה להיות נטפלת להקדושה עד שהמלאך הזה שהי' דובר אלי' עד עתה הי' קטן במעלתו וצריכה למלאך אחר היותר גבוה במדרגה ע"ש באריכות, ובבל"ע דרוש מ"ד: (יד) בין קדש ובין ברד, וק' למה הסימן, ובס' אור יקרות כ' דדרשו חז"ל דאין הנבואה שורה בחז"ל כ"א כשכבר שרה עלי' בא"י יוכל לשרות ג"כ בחז"ל, ורש"י ריש גיטין כ' דרקם ותגר הוא קדש וברד כמ"ש התרגום, ובמשנה אף המביא מן הרקם ומן החגר

צ"ל בפ"נ דהוי ח"ל וז"פ והנה בין קדש ובי ברד דהוי חו"ל, וק' הא אין השכינה שורה בחו"ל לכן אמר אחרי רואי וכבר ראתי השכינה בארץ ושוב שרתה אח"כ בחו"ל.

ועי' בדברי שאול: יז א) והיה תמים רש"י ע"י המילה, ד"א עכשיו אתה חסר ה' אברים. וצ"ע דזה הדרשא לא נזכר אהי' תמים רק כ' אברם וכ' אברהם בתחלת רמ"ה ולבסוף רמ"ח אברים בנדרים ל"ב ב'.

וכ' שם במהרש"א דחוש הראי' ושחועה משמשת למעלה דברים רוחניים משא"כ בשאר החושים לגשמיים, וע"י החילה נקרא תמים וישלוט גם על הב' חושים רוחניים ושפיר סמך רש"י הדרשות דע"י שהוא תמים במילה יוכל להשיג מעלת רוחניים ומשו"ה הוסיף עתה ה' להיות רמ"ח: ועשו"ת כתב סופר יו"ד סי' קי"ט שהק' אהא דשקולה מילה ככל התורה דא"א לא נקרא תמים עד שמל דילמא אף מי שחסר דבר קטן שבקטנים ג"כ לא נקרא תמים, ונ"ל ע"פ הרמב"ם במו"נ ח"ג פי"ח דטעם מילה להחליש התאוה ורמב"ן בתורה צוח עלי' הגם כי הדבר אמת בטבע, אבל הטעם כי חותם ברית קודש הוא ועי"כ נימול ג"כ ערלת הלב, וי"ל משו"ה כ' בישמעאל בהמלו את בשר ערלתו ובאברהם לא כ' ופי' ברש"י ועי"ל דאברהם הי' כובש תאוה בלא"ה, עד שלבו חלל בקרבו וכשנימול לא מל רק ערלת בשר אבל ישמעאל היה צריך גם לערלת לב, לכן את לרבות לב וע"כ דעשה תשובה באחרונה כמ"ש רש"י סו"פ חיי שרה, ולפי"ז קודם מילה הי' צריך אברהם לכבוש יצרו ולפום צערא אגרא, אבל אחר שמל א"צ לכבישת יצרו ונתמעטה שכר המצוה, א"כ מה שהי' חסר תחלה מצות מילה השלימה כל מצות ובכ"ז ל"נ תמים עד שמל, אע"פ שהמילה חסרון לו אע"כ דשקולה ככל מצות ומכרעת כולם, ולכן ל"נ תמים עד שמל אף שנגרעו שאר מצות מילה שקול כנגדם, וז"ש חז"ל אין גדול כאברהם במצות דקיים כה"ת קודם שחל וצריך לכבישת יצר מאד ע"ש שהאריך במצות שלוח הקן שנרגיל ברחמניות כרמב"ן תצא (כ"ב ו').

וע' בפ' וירא (י"ח א') בשם זכרון מרדכי: ובתוספות יו"ט פ"ג מי"א דנדרים כ' דעד שלא נימול הי' נופל על פני' כשנראה לו ה' כמ"ש ויפל אברם על פניו וטעמא שהוא בעל מום ואינו ראוי להקרב לפני ה' אלא בנפילת אפים כמכסה מומו, ואח"כ יהי' תמים בלי מום, ועשו"ת שואל ומשיב תנינא ח"ג סי' ס"ד הא דאם לא מל יצא מכלל יהדות אף דבעובר על כרת או מיתת ב"ד לא יצא מיהדות, דדת מתיחס לא"א שהיה ראש לגרים כמ"ש בחגיגה ד"ג ובתנחומא משפטים דכל שלא מל א"י ללמוד תורה, ובמ"ר שם סי' ט' וביפ"ת ומו"נ פכ"ב ובתוס' גיטין נ"ט בשם המד' אכתב להם רובי תורתך והוא בח"ר יתרו, ובס' מנחת קנאות להגרצ"ח דף י"א בזה, ועי' בחת"ס או"ח סי' קנ"ח קנ"ט אריכות גדול מענין מילה וסנדק: ה) ולא יקרא שמך אברם, עי' מהרש"א ברכות י"ג מ"ש החילוק דרק באברהם עובר בעשה או בלאו ולא בשרה ויעקב, וסיים דלא זכרוהו הפו' דאית בי' לאו ועשה, ואפי' לא הוי רק אסמכתא בעלמא הו"ל להזכיר דאיכא א סורא וצ"ע, ובס' גאולת ישראל אות ח' הקשה על שינוי הלשון באברהם והי' שמך אברהם, ובשרה כי שרה שמה, ועוד דמשמע דכבר הי' שמה שרה, והול"ל והי' שרה שמה וי"ל דאשתו עולית עמו ואינה יורדת, נמצא כאשר אמר ה' שיהי' נקרא שם אברהם כי אב המון גוים נמצא ממילא תיכף נשתנה שם שרי להיות שרה כי היא ג"כ בטוחה שתהי'

שרה לכל תיכף כשנתבשר אברהם שיהי' אב המון גוים כי היא עולית עמו, וז"ש ל"ת שמה שרי כי מכבר היא שמה שרה והיינו מאז ומקדם מעת שקראתי שמך אברהם: ובס' ילקוט האורים כ' דק' מה מקשה אלא מעתה הקורא שרי יעבור דילמא אה"נ שעובר מ"מ שפיר אמר דקורא אברם דעובר וי"ל דהמפן' מחולקים באות יו"ד שניטלה משרי מה נעשה ממנה, י"א שנתחלקה לשני ההי"ן א' נטל אברהם, וא' שרה (ונ"ל כי לפי"ז הפשט לא תקרא שמה שרי כי שרה שמה דמשמע מכבר, ולדעה זו ניחא דה"א של אברהם ניטלה משרי, דהיו"ד נתחלקה א"כ מיד שקרא הקב"ה אברהם ממילא נשתנה שרי להיות שרה, וז"ש כי שרה שמה מכבר), וי"א שהיו"ד הי' מרחפת עד שבא הושע בן נון ונתוספה עלי' על יהושע, וי"ל דזה הפלפול בין המקשן והתרצן, דהמקשן סובר דיו"ד נתחלקה, ומקשה מה רבותא הוא דקורא אברם עובר בעשה, הו"ל לאשמעי' רבותא טפי דאפי' הקורא שרי עובר בעשה של והי' שמך אברהם, כי בקורא שרי ממילא ניטל הה"א שניתנה לאברהם וחוזר וניתנה לשרי א"כ ממילא קורא אברם ועובר בעשה, ובא התרצן דהתם הקב"ה אמר ל"ת שמה שרי, א"כ הקב"ה קורא אותו אברהם בעוד שהי' שרי, וצ"ל ה"א שניתנה לאברם נתוספה ממקום אחר ויו"ד של שרי ניתנה ליהושע לכן דוקא הקורא אברם עובר, ולא שרי דאינו עובר בעשה של והי' שמך אברהם: ועי' בהגהות הג"ר שאול קאצענעלבוויגין בש"ס דווילנא למה כ' ולא יקרא עוד אפ' שמך אברם וביעקב לא כ' את רק לא יקרא שמך עוד יעקב, דאיתא בפסחים כ"ב וב"ק מ"א את הטפל לברשו, ובא לומר דבאברהם אפי' ספל לא יהי' אבל ביעקב יהי' יעקב טפל כמ"ש בברכות י"ג ב'.

ובהגהות הרצ"ח כ' שבצל"ח הק' מדוע השמיטו מוני המצות מצוה זו, וכה"ק בבאר שבע בחזי לתמיד, ועשו"ת חות יאיר סי' ט' קל"ט וקצ"ב אכן לק"מ דהרמב"ם לשיטתי' דס"ל כירושלמי פ"ג דמו"ק אין למדין דבר מקודם מ"ת, עי' בפ"י המשנה סופג"ה דהא דאמרו בסיני נא' היינו דעיקר תורת אבות אינם עלינו לחוב.

רק ממה שאסרה התורה עלינו בסיני בשעת קבלת התורה, וא"כ לאו זה דלא יקרא אברם נא' קידם מ"ת ואין לחוב עלינו. ועי' ג"כ שו"ת מקום שמואל סי' כ"ב שכ' דענין זה תליא בפלוגתא בין ר"י ורבנן אם ג"ה מסיני נא' או במקומו, ועמל"ח פ"י ה"ז ממלכים, ובערוך ערך שחר עמ"ש ביומא כ"ח ב' ואנן מאברהם ניקום ונגמר היינו דתורת אבות אינה עלינו לחוב.

ובהגהות נמוקי מהרי"ב כ' דמשמע להפוסקים דאין הלכה כן ויצא להם מסנהדרין נ"ט כל מצוה שנא' כו' לב"נ ולא נשנית בסיני לישראל נא' ואנו אין לנו אלא ג"ה ואליבא דר"י. ואם איתא יש לנו אליבא דכ"ע מה שנא' לב"נ ולא נשנית בסיני הא שאסור לקרות אברם, וע"כ לא ס"ל לסוגיא דגמ' שם כן ואינו בלשון לאו ועשה רק הבטחה וברכה ושפיר לא מנו ע"ש, אולם במג"א סי' קנ"ו סק"ב הביא דקורא אברם עובר בלאו ועשה, ופי' בגליון הש"ם לירושלמי פ"ק דברכות ד"ו ע"ש: ובס' נאר מים חיים פ' קרח כ' בשם האר"י שרחל היתה עקרה לפי שלא הי' לה ה"א בשמה שכל אמהות כולן הי' להן ה"א והוא סיד הזרע וסי' ה"א לכם זרע ואך שנתקנה ע"י בלהה שיש לה ה"א יתירה בשמה

ולקחה היא אחת ואמרה רחל ואבנה גם אנכי ממנה ע"ש (א) ובספר דברי יוסף כ' דזה שאברם אינו מוליד ואברהם מוליד וכן שרי לא תלד ורק שרה משום שהי' חסר ה"א.

וזה הטעם ששרה אמרה שיבא על הגר שיש להה"א ותבנה גם היא מחנה, דאז הי' נקרא עוד שרי והטעם כמו מה שקנה עבד קנה רבו, ומה שפועל אצל שפחתה יפעול גבי שרי גבירתה, וכ"ז כל זמן שהיא שפחתה, אבל אם נשתחררה נפסק חבל התקשרות ולזה חרה אפה של שרה על בעלה דסבורה דשיחררה והי' הסבה שלא הועיל לה, וע"ז השיב שלא שיחררה וא"ל הנה שפחתך בידך: ח) ארץ כנען וגו'.

ע"י רבינו בחיי מתנת הארץ ארץ כנען בחר שתהי' לאחוזת עולם שלא ירשוה רק הם, ואם יגלו ממנה ישובו אלי' כי אחוזת עולם הוא להם לא לאומה אחרת, וזה הסימן הגדול לישראל שמיום שגלו מחנה לא נתישבה שם אומה כלל אבל היא חריבה ושוממה עד שישבו אפרוחי' לתוכה כו' ואשרי העם שהובטח בג' חתנות כאלה מלכות בית דוד שלא תפסוק לעולה, ושתהי' הארץ הקדושה להם לבדם לאחוזת עולם, ושתהי' השכינה שורה ביניהם מה שלא זכו שום אומה ולשון וכו' ובקובץ דרושים חוברת ד' סי' ל"א הביא בשם א"י הגה"צ ר' יעקב מייזלש ז"ל אבד"ק פיעטרקוב, דאי' בילקוט שלח, דלכן נקרא ארץ כנען ולא בשם שאר ששה אומות, לפי של"ה לישראל זכות במה ליכנס לא"י ואמר כנען בגי' ק"צ לזכור זכות יצחק שנולד לאביו בן ק' ושרה בת צ'.

וזה י"ל בבא ה' לצוות לאברהם למול להתקדש בקדושה כדי שיהי' הורתו ולידתו של יצחק בקדושה אמר והקימותי כו' ובין זרעך כו' כענין שנא' והקימותי אותם ברית אשר לא תופר, כלומר גם אם לא יהי' ראויים לרשת א"י יזכו בעבור הברית ויאמר הלבן מאה כו' א"ל ה' אבל שרה אשתך ות"א בקושטא כלומר דהיא הנותנת משום שאתה בן ק' ושרה צ' לכן ואת בריתי אקים זכות זה מה שיצחק נולד למועד שאתה ק' ושרה צ' לא תפסוק מהם ונתן להם ארץ כנען כדי לזכור מועד לידת יצחק: ובס' תולדות אדם פ"ג להגר"ז מווילנא כתב דהיתכן א"א ראש המאמינים יתמה הלבן מאה כו' וגם בתשובות ה' לא סר עדיין מבוכת אברהם, וי"ל דכל הבטחות מה' הי' הבנים.

בפי"ב ואעשך לגוי גדול לזרעך אתן את הארץ. לך אתננה ולזרעך.

וכן בפט"ו לזרעך נתתי הארץ, ובפי"ז וארבה אותך, ופכ"ב ארבה את זרעך. ופעם א' בפט"ו הי' דבר ה' אל אברם כו' ולא זכר בשורת הבנים מיד אמר ואנכי הולך ערירי עד שהבטיחו ה' לא ירשך זה, וכן הי' ביצחק ויעקב הזכיר הצלחת הבנים, והענין דא"א הי' הראשון להחל ללמוד העם לבל יעבדו פ"ז, וחרד דלא לעולם יחי' ואחר מותו יחזרו לסורם ואיה אפוא יגיעתו, ובשביל זה כל מגמתו שיתן לו בן שימלא מקומו, ודרשו חז"ל עה"פ תהלים קכ"ו כחצים ביד גבור שהבנים הנולדים בימי בחורותי' יוכל להדריכם לתכלית לא כן הנולדים לעת זקנה המה כצאן בלי רועה, וכן הי' באברהם דהתרעם הן אמת שיהי' לי בן.

אבל כשילד לעת זקנה וישאר בלי מנהל ואולי ישתה ממקור השחת אשר חפרו רשעי דורו ואז העדרו טוב מהותו, וז"ש הלבן כו' והוסיף הנה ישמעאל בן י"ג והדרכתיו במעגלי יושר" לו ישמעאל יחיה לפניך ולא יתפתה מדעות כוזבות של רשפי דורו לא

כן הבן אשר יולד בעת זקנה אולי לא אזכה להטיף עלי' אף דבור קל, וה' השיב לו אל ירך לבבך, אבל שרה אשתך יולדת לך בן שיהי' מיוחס אחריך, ולא ימוש ברית האמונה ממך ומזרעך עד עולם: ט) ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריך לדרתם.

פי' בשבת דק"ל כל מצוה שקיבלו בשמחה עדיין עושין בשמחה, והטעם לזה כ' בס' הקובץ על הרמב"ם פ"ג ה"ט ממילה, עפמ"ש ביתרו (כ' ט"ז) ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה, ואל ידבר עמנו אלקים פן נמות וגו' וק' מה היה פחדם הלא כבר שמעו ב' דברות הראשונות והחזיר ה' נשמתן כמ"ש בשבת פ"ח וי"ל ע"פ בעל העקרית בפסוק ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו (תהלים ס"ב י"ג) דמן הדין היה דמי שעשה עבירה שיענש עונש נצחיי שעבר על ציווי ה' שהוא נצחי.

אבל ה' מתנהג עמו בחסד. ליתן שכר מי שעושה מצוה לפי ערך השי"ת הנותן שהוא נצחי ועונש לפי פרך המקבל שהוא אינו נצחי ע"ש.

ועי' לעיל (ט"ו א') מ"ש בזה. והנה יש לחלק עפמ"ש המהרי"ט במורד במלכות העונש חמור אם שמע מהמלך בעצמו, מהשומע משליח המלך, ואח"כ עבר ולא עשה.

וא"כ לכאו' י"ל שלכן אין העונש נצחי משום שאנו לא שמענו התורה רק משליחו משה, וזה שאמרו דבר אתה עמנו. ואם יקרה שעוברים על תורה יהיה עכ"פ העונש אינו נצחי, ואל ידבר עמנו ה' פן נמות ר"ל עונש נצחי, והשיב משה אל תיראו, כי גם ב' הדברות ששמעתם מפי ה' גם על זה לא תענשו עונש נצחי.

ורק בא להראות כחו ולתקוע יראתו בכם. וא"ש המד' בויחל משה לי צוית לשון יחיד ה"א לא יהיה לך ותמוה הא גם ב"נ נצטוה על ב' דברות והם א' מז' מצות, ויהיה ראייה מזה דב"נ אינו מצווה על שיתוף ועגל עשאו בשיתוף כמ"ש בפ' ד' מיתותאלמלא ו' שבהעלוך לא נשתייר שריד ופליט.

ולפמ"ש י"ל דאין הכיונה דרק למשה צוה, דא"כ למה צוה פרישה ג' ימים רק דמ"ר ירא שה' יענשם על העגל עונש נצחי מפני ששמעו מהשי"ת בעצמו, וע"ז אמר מ"ר, רבש"ע הלא דברת אלי בל' יחיד, אף כי גם הם שמעו אבל משום שדברת ל"י הראת שלא יענשו בעונש נצחי. רק עונש להעובר על ציווי ע"י שליח, וז"ש דהע"ה ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ, ולפי כל הנ"ל במצות מילה שאמר ה' בעצמו לאברהם בטח יהיה זריז.

אבל אנחנו שלא שמענו מהשי"ת פן ח"ו נתרשל בהם שלא לעשות בשמחה, ע"ז אמר ה' והבטיחו ואתה וגו' אתה ששמעת מפי בטח תשמור ותעשה בשמחה. וגם אבטיחך שגם זרעך יעשו בשמחה לדורות: יב) יליד בית.

ערש"י עי' שבת (קל"ה ב') ובמהרש"א שהק' דאינו לפי הלכה ע"ש וברא"ם. ובס' לשון הזהב כ' דרש"י פי' אליבא דהלכתא כת"ק כמ"ש הרמב"ם ואזיל לשיטתי' שבגמ' דלת"ק הוא נימול לח' וקיי"ל שקונה עובר במעי אמו ל"ק דהוי דשלב"ל רק אחר שנולד קונה.

ויל"ד אמאי ניחול לח' להוי כחו הקונה שפחה וולדה וצ"ל דלא דמי חדא דאעפ"כ לקחו קודם בכסף והוי מקנת כסף דייקא אף שיכול לחזור הא לא חזר וגם תיכף משנולד הוי

ברשותו משא"כ כשקנהו לאחר שנולד שאז בשעת לידה ל"ה ברשותו ושפיר כ' רש"י ומדקדק בלשונו שקנאו משנולד ולא כ' שלקחו משנולד וגם לא כ' שלקח הולד אלא שלקח זה שפחה וזה עוברת שאז קנהו משנולד תיכף, וכ' דרך רבותא שנימול לח' עש"ה, ומ"ש המהרש"א שט"ס לאחר ח'.

נ"ל עפמ"ש הרמב"ם דיליד בית שטבלה אמו אחר לידה אע"ג דנימול לח' אינו דוחה שבת ומטעם שכ' לעיל דאע"ג דקיי"ל כת"ק לענין מעלת ח' לדחיית שבת שפיר אית לן הקישא דר' אמי וכמ"ד דאין מחללין ושפיר כ' דיש יליד בית שנימול לאחר ח' כגון אם חל ח' בשבת. וכ' דרך רבותא אע"ג דמקרי יליד בית להמול לח' א"ד שבת, והוא שלא כ' יש יליד בית נימול לאחד כחו בגמ' כגון שלקח פרה לעוברת או ע"מ שלא להטבילה כמ"ש הכ"מ על הר"ם מ"ש כל יליד בית נימול לח', משום דאז לא מקרי כ"כ יליד בית עש"ה: ועי' בחתם סופר שבת, שבשאלות דר"א איתא כמה פעמים נימול לאחר שמונה משמע שכן הי' גרסתו בש"ם, דעכ"פ צריך להמתין ח' ימים.

ושבו אין חילוק בין ח' לט'. אבל מחוסר זמן אינו ניחול וכן בדין דלא גרע אדם מבהמה דכ' מיום השמיני ירצה כמ"ש הט"ז ועוד מי שיש לו ב' ערלות, ונ"ז ב' עורות לפרש"י זה לא נודע עד יום ח' שכבר חל וחתך עור הא' ושוב מצא שני ינחנו ליום אחר, אבל ביום א' לא נודע שיהי' ערלתו כפולה ע"ש.

ועי' בה"ג סוף ה' מילה וע"ע בחדושי מר שמואל על מס' קידושין דכ"ט אריכות ובנחלת יעקב על מס' גרים פ"ב מענין זה יד) וערל זכר. רש"י מכאן שהמילה באותו מקום והוא משבת קי"ח א' או דילפי' מגז"ש ערלתו ורמב"ן כ' שהם דרשות רחוקות.

ורק סמוכים בעלמא. רק פשטא דקרא מבשר נפקא דזה כינוי לגיד בלה"ק והביא רא"י ע"ש ועי' בשבת קל"ב ב' בשר ערלתו פרש"י בשר ריבוי הוא ולדרשא, לשיטתו אזיל דלא יליף מבשר משא"כ לרמב"ן יליף מבשר, וע"ש בחת"ם דהביא ג"כ דאשר בשר חמורים בשרם דקאי אגיד, והוא שמו העצם כרמב"ן ולא אייתר תיבת בשר עש"ה: שם את בריתי הפר.

פרש"י סנהדרין נ"ט לרבות בני קטורה למילה, אותם ששה לבדם ולא זרעם אבל הר"ם בפ"י ה"ח ממלכים כ' דאף זרעם חייבים במילה הואיל ונתערבו בני ישמעאל בב"ק כולן חייבם, ופי' שו"ת מהרי"ם או"ח סי' ו' מ"ש בזה. ועי' מהרש"א סנהדרין צ"ב א'.

אהא דיתרו העלה חרב חדה ופרש"י שמל עצמו. והקשה דיתרו הי' ממדין ומדין מב"ק שחייבים במילה, ות"י דלענין פריעת מילה קאמר דהעלה חרב חדה להעביר ציצין המעכבין הפריפה, ואברהם לא נצטוה על פריעה כמ"ש ביבמות ע"א.

ותמוה דבריו דהקשה ארש"י מרמב"ם ורש"י בעצמו ס"ל דב"ק פטורים. וכיוצא בזה הק' בס' בני יעקב על בעל העטור בהגהות הרמב"ם בפ"ט דנדרים על הרא"ם על פ' כי פי המדבר אליכם דקאי על רש"י ומקשה מסברת רמב"ם.

ופי' במשל"מ שם. ועי' ברכי יוסף יו"ד סי' ר"ם דמוקי הא דסנהדרין צ"ד שהטיף דם ברית.

ואינו מחזור דרב אמרה התם וס"ל בפ' ר"א דמילה דהלכה כת"ק דרשב"א, דלב"ה אף נולד מהול א"צ להטיף דם ברית וכו' ולרמב"ם מוכח דמ"ש בע"ז דכ"ז גבנוני וערבי מהול פסול והם מב"ק כמ"ש הריטב"א שם היינו דגר מהול צריך להטיף ממנו דם ברית, וכפ"ז שבט לוי הי' צריכים בסיני להטיף, וזה היפך מרמב"ן ורשב"א שם, וה"ה בפ"ג מא"ב הביא הרמב"ן.

ומשמע דרמב"ם מודה לו, ולפי האחור הם חולקין וע"ע בשאג"א סי' ח"ט אריכות והעלה כרש"י, וע"ע בס' משנת חכמים קונטרס מפלת המדות ה' מילה דקל"ז מזה: ובמנחת חינוך מצוה ב' נסתפק להר"ם אי ב"ק חייבים במילת עבדיהם, ולמ"ש בגיטין דל"ח דלב"נ אין לו קה"ג בעבד שלו א"כ אינו בכלל עבד שאדונו מחויב במילתו, אך מאברהם שנצטוו למול עבדיו אע"ג דהי' לו דין ב"נ נראה להיפך.

ויהי' תליא אי הי' להם דין ב"נ ע"ש. וצ"ל לדעתו דאע"ג דזה לכ"ע דלא יצאו מכלל ב"נ אלא מעת שנכנס בברית כמ"ש הרמב"ן אחור (כ"ד י').

ועי' בס' חמד"י בקונטרס נר מצוה דיני ב"נ אות נ"ו שהק' דלכא"ק איך נצטוו א"א למול עבדיו שיש לו עתה הא ל"ה שלו רק למע"י ואינו חייב אך כיון דנכנס לברית גם אותם עבדים שהי' אצלו מכבר נעשין שלו לגמרי כיון דמכרו עצמם לא"א לגמרי רק דגה"כ דב"נ רק למע"י והשתא שמל א"ע ונכנס לברית ה"ה כישראל וממילא נעשה שלו לגמרי.

וע"ע בשאג"א סי' מ"ט, ונוב"י מ"ת אה"ע סי' מ"ב ויד שאול יו"ד סי' רס"ב: (כ) נשיאים רש"י כעננים יכלו, עמ"ש בספר מאורי אור על מס' ע"ז ד"י: (כג) בעצם היום הזה. רש"י ולא בלילה, עי' מנחת חינוך מצוה ב' שהקשה דמשמע דהי' מותר לחול בלילה, והוא נגד ההלכה עש"ה: (כה) רש"י את לרבות פריעה והוא מב"ר דניתנה פריעה לאברהם.

ופליג אש"ס דידן בפ' הערל ע"א ב' דלא ניתנה פריפה לא"א ולא נכרתו י"ג בריתות על הפריפה, ועי' בחת"ס יו"ד סי' י"ט. ובס' לימודי ה' סי' ק"ה בזה.

ועי' בס' חולדות נח דרוש ט"ז שהק' עה"פ נמולו אתו מיותר דכבר כ' נמול אברהם וישמעאל בנו, אך דאיתא דמילת בשר גורם גם מילת ערלת הלב, ועי' בעקדה שער י"ח ולכן באברהם דגם קודם שמל השלים נפשו ול"ה צריך רק למילת בשר נא' בהמולו בשר ערלתו בלא תוספות תיבת את. אבל בישמעאל נאמר בהמולו "את" בשר ערלתו להורות שע"י מילת הבשר נתוסף לו עוד מילת הלב עד שבסוף ימיו עשה תשובה כמ"ש רש"י אבל וכל אנשי ביתו כו' אע"ג שגם עליהם נאמר וימל את בשר ערלתם להודיע שגם לבם נמול עם בשרם מ"מ אינם נמולים רק אתו בהיותם עמו בעודנו בחיים אבל אח"כ שבו לתעוועים ולא נשאר בהם זולת מילת בשרם לבד פ"ש בדברים מתוקים: שם עי' ברא"ם הא דלא קיים א"א מצות מילה מקודם שיהי' מצווה ועושה, ועי' מהרש"א יבמות ד"ק פ"ב עוד כ' המפוי שקיים כל מצות שאין בהם סכנה ובמילה ירא שמא ימות בו.

ויש להרהר עליו לא הי' לך להכניס בסכנה מאחר שלא נצטוית. עוד כ' דאין אדם רשאי לחבל בעצמו כמ"ש בב"ק דצ"א: והוא אף בב"נ.

ועי' בפנים יפות ובשו"ת כתב סופר יו"ד סי' קכ"א כתב דביבמות ע"א ב' מצות פריעה לא ניתנה לאברהם, וק' הא חל ולא פרע כאלו לא מל בשבת קל"ז ב'. אלא שבתוס' כ' דאברהם פרע מעצמו, לכן לא ציווה על פריטה כדי שיהי' במצות מילה מצווה ועושה, וגם אינו מצווה ועושה משום שפרע מעצמו כחו שעשה כל המצות עד שלא ניתנו ושפיר קיים כל התורה ואפי' מצות מילה בכלל.

והר"ם במו"נ ח"ג פ"ח כ' הטעם להחליש כח התאווה, ועמ"ש לעיל (י"ז א'). ואחז"ל בב"ב י"ז א' שלשה השליטו ביצרם אברהם יצחק ויעקב כו' ואמר בי אינו שולט היצר אין עלי החיוב והקב"ה חידש לו טעם אחר שיש במילה להשלים שם שדי בגוף המילה הוא יו"ד וא"ל אני אל שדי כו' והיה תמים ר"ל מילה עם שדי רשום בגופך, וע"ע במו"נ פמ"ט שבא להחליש התאווה שבא ע"י אדה"ר.

ובידים לקח ובפה אכל מעה"ד, ולכן מילה בידים ומציצה בפה. ופחיתת דם רפואה להחליש התאווה (ועי' בספר מעשה טובי' פ"ו ממעין חתום) ואאע"ה לא הי' צריך לזה דהי' רוחני בטבע עד שלא הכיר אף באשתו שאמר הנה נא ידעתי כי יפ"מ את.

עו"ל דה' סייע לו כמ"ש וכרות עמו הברית. ולבדו הי' ירא, ועוד כדי שילמדו ממנו הגרים שאף בזקנה מל עצמו שוח"ט מ' י"ז ומד"ר לך פמ"ו, עו"ל שעתה בן הוא ברשות אביו עד י"ג שנים, ומקודם הי' עד ק', והמתין עד שיצא מרשות תרח.

ע"ל שלא הי' יודע במה לימול עד שנשכו עקרב ונמצא מהול כמ"ש בתנחומא, ע"ל שסבר שצריך להסיר הקליפה כדי להוליד הגונים והוא ראה שאינו ראוי להוליד ולמה לו למול עד שפירש לו טעם המילה גם שליחות האדם עצמו, ע"ל שהי' לו אויבים הרבה וירא שמא ישמעו וילחמו עמו פד שנצטוה ואז הי' בטוח, עוד כ' במגלה עמוקות אופן קפ"ב שבלידת יצחק הוצרך להיות אברהם בן מאה שנה לתקן ג' דורות מ'בול א'נוש ה'פלגה ר"ת מאה וע"ע בספר אזור אלי' מבעל השבט מוסר סי' ק"פ שכ' עוד טעמים הרבה, וע"ע שם בקרבן אלי' ובס' אגרא דפרקא ובשל"ה פ' לך, ע"ל דבע"ז י"ז א' חד אמר ניזיל אפיתחא דבי זונות ונכפיל ליצרא ונקבל שכר.

כי טוב להביא עצמו לידי נסיון, וח"א לא ניזל שלא להביא לידי נסיון (ועי' באדר"נ פ"ד), ובאהל יעקב פ' חקת כ' דזה פלוג' בעירובין י"גב' אי נוח שלא נברא כי אז לא הי' בא לנסיון, או נוח שנברא ויתנסה, ועי' דרושי רמ"ץ דרוש ב'. ולכן א"א לא מל עצמו כדי להגדיל תאותו ולכבוש יצרו, אבל ה' צוהו למול שיהי' תמים: וע"ע בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סי' קס"ד שהק' בהא דר' יוסי בע"ז דכ"ו, היכן מצינו מילה לשמה, והרי ר' יוסי בעצמו אחר ביבמות מ"ו ב' בגר דצריך חילה לשמה ונשאר בצע"ג, ובשו"ת חת"ס יו"ד סי' א' וסי' ש' תירץ דמי שכבר נכנס בברית והוי ישראל גמור ומצות חילה אצלו כשאר המצות שפיר ל"צ מילה לשמה, אבל בגר שע"י המילה נכנס בדת יהודית תחת כנפי השכינה, ואם אינה לשם חצות מילה במה יכנס לדת ישראל והוי כחותך בעץ בעלמא פ"ש באריכות, וראיתי בזה לתרץ הקו' דלחה לא קיים אברהם מצות מילה קודם

שנצטוה, דלא הי' באפשרי שיכנס ע"י לברית ישראל דצריך לשם מצוה ועדיין לא נצטוה, ולא דמי לגר דאף שלא נצטוה להתגייר מ"מ כיון שיש כבר דת ישראלית די שימול ויכנס לדת ישראל דכבר יש חילה בעולם, משא"כ אז דלא הי' עדיין חצות מילה בעולם לא הי' אפשר שיעשנה לשמה עד שיצטוה עליה, ואז יכנס לדת ישראל: עי"ל לפי מה שהקשה בשו"ת חת"ס יו"ד סי' רמ"ה על כל מילה כיון דאיכא מיעוטא דמתים מחמת חילה, איך מוהלין הא אין הולכין בפק"נ אחר הרוב וחיישינן אף למיעוטא דמיעוטא ושמא ימות ואף שבת דוחין משום ספק פק"נ, וצ"ל דמצוה מגינה ומצלי, אע"פ שע"פ דרך הטבע מיעוטים מתים אפ"ה צוה ה' למולו ואזלי' בת"ר אף בפק"נ כיון דהוי מצוה פ"ש ומשו"ה לא מל עצמו אברהם מקודם מחמת ספק פק"נ כיון דלא הי' מצווה לא אזלי' בת"ר בספק סכנה.

וגם בב"נ לא אזלי' בת"ר ורק אח"כ דנצטוה מה' ונעשה ישראל והוי בב"א וכמש"ל: ועוד ראיתי דבמילה כ' אות היא ביני ובינכם ואות שייך בשני ב"א שהם במדרגה אחת חברים שייך שיכרתו ברית אהבה ביניהם אבל לא ילך איש קטן למלך גדול לאמר נכרתה ברית אהבה בינינו. ואברהם אצל עצמו הי' עפר ואפר לכן לא מל א"ע עד שאמר לו ה' שיכרתו ברית שניהם וזה האות ביניהם: כז) וכל אנשי ביתו וכו' נמולו אתו.

ערמב"ן דמל קודם העבדים, או שזימן להם מוהלים הרבה, והוא עומד עליהם ואח"כ מל עצמו שאלו הקדים מילתו הי' חולה או מסוכן מפני זקנותו ול"ה יכול להשתדל במילתם ובהקדמה לכל"ח במדבר הביא דמבואר בפדר"א דהי' ביוה"כ, ולכא"ו קשה כיון דא"א קיים כל התורה איך חל עצמו ביו"כ, וי"ל דהוי כמילה בזמנה שדוחה יו"כ אך במילת עבדיו קשה הא בידו להפקירן ואמאי מל אותם ביו"כ, וי"ל דסברא דבידו להפקירן ל"ש רק במכשירי מצוה שא"א בשום פעם לדחות מה"ט דבידו להפקירן אבל במילה בח' כיון דמילת בניו דוחה שבת שוב גם מילת עבדיו דוחה אע"ג דבידו להפקירן כיון דניתן שבת לדחות בבניו.

וכמ"ש הרא"ש פ"ח דיומא סי' י"ד דמותר לשחוט בשבת בחולה שי"ב סכנה כיון דאצל לדחות אצל מילה. וזה"פ נמולו אתו כיון דאצל אברהם ניתן לדחות יוה"כ ממילא נדחה גם לפני מילת עבדיו ע"ש אריכות ובפ' קרח אות ד': ובדברי שאול הק' למ"ד בע"ז דכ"ז דהמל ימול ובעי שיהי' בן ברית וקשה דאברהם הי' אז ערל ופסול למול אחרים ע"ש ובאמת הקו' ג"כ אפי' במילת עצמו הא ג"כ בשעת שמהל עוד הי' ערל ופסול.

ורק לפמש"ל דהקב"ה סייפו דכ' וכרות עמו הברית א"ש דמל עצמו עם סיועת ה', וא"ש נמי דלמה לא חל עצמו קודם הציווי, דאז הדק"ל דהוי ערל ופסול למול עצמו, ועי' בס' תורת מנחם על יומא כ"ח וחת"ס יו"ד סי' ש'. עי"ל עפמ"ש תוס' כתובות י"א א' הא דגר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד דזכין לאדם שלא בפניו והק' תוס' הא אין זכי' לעכו"ם ואז עדיין עכו"ם.

ותי' כיון דבהך זכיה נעשה ישראל הוי כישראל ובאים בבת אחת הזכי' והשליחות ע"ש. וכמו גיטה וחצירה באים כאחת (ועמ"ש בזה בדרך פלפול בקונטרסי פרי יוסף הנספח לס' חשרת מים על מס' גיטין דפ"ז פ"ש): ועי' בחמדת ישראל בקונטרס נר מצוה אות

נ"ו שהק' דהרי אז הי' לו דין ב"נ וא"כ ל"ה לו בעבדים אלא קנין למעשה ידיו ולא נתחייבו במילה כלל ועי' מ"ש לעיל.

ונראה דמיד כשנצטוה על החילה הוי בכלל נכנס לברית ודינו כישראל כמו בערל שמתו אחיו מחמת מילה בפ"ז דכ"ז, וגם דאל"כ איך מל אותם בתחלה הא בעינן החול ימול ומילה בעכו"ם פסולה. אך ח"ש הרמב"ן והי' לו מוהלים הרבה צ"ע דהי' ב"נ וחילה בעכו"ם פסולה, וצ"ל שהרמב"ן קאי למ"ד מילה בעכו"ם כשרה בעומד ע"ג.

ובאמת באוה"ח כ' להיפך מרמב"ן דאברהם חל עצמו מתחילה, וכ' ב' טעמים א' מצד המול ימול, וב' מצד זריזות והנה מהחל ימול ל"ק על הרמב"ן דאם הוא בר חיוב הרי נכלל בכלל המל ימול וכנ"ל אך מצד זריזות יותר החיוב למול עצמו דמילת עצמו קודם דחמיר דהוא בכרת. ויש להעיר מרמב"ן שבת סו"פ ר"א דחילה באשתפך חמימא דמותר למולו בשבת דאין למצוה אלא מקומה ושעתה ואח"כ פק"נ דחי' לי'.

ופי' כ"מ פ"ב ה"ח ממילה וה"נ כיון שמדינא שימול את עצמו מתחלה ואי דאח"כ לא יוכל למול עבדיו הרי פק"נ דוחה מצות מילה: חו"מ סי' שפ"ב סק"ד כ' דאבי הבן ובש"ך אסור לכבד לאחר במצות מילה דמבטל המ"ע כמו כיסוי הדם. וכ' בכו"פ סי' כ"ח סק"ג דדוקא דרך כיבוד אסור אבל בעושה שליח בשבילו ש"ד דששא"כ וע"ש בקצה"ח שם ובתשו' יד אלי' סי' נ"א ותבו"ש סי' כ"ח סק"ד, ובספר נחלת עזריאל על חולין דפ"ז.

ובפ"ת יו"ד סי' רס"ד סק"א. וראיתי בס' קובץ על רמב"ם פ"א ממילה להכריע דביום ח' דלמדין מן וימל וגו' הדין עם הש"ך דהוי כמו כסוי דכ' ושפך וכסהו מי ששפך יכסה, ומצוה על האב למולו בעצמו.

אבל מיום ח' והלאה המצוה על האב מדכ' המול לכם כל זכר הוי כשאר מצות דיכול לעשות שליח ואינו מבטל מ"ע אם לא עשה בעצמו ע"ש. ופי' במנ"ח מצוה ב' שכ' הטעם דחילה בעכו"ם פסולה דמילה מטעם שליחות וא"ש לעכו"ם ע"ש ועפי"ז אמר בני הר"ר דוד שיחי' לשיטת הח"ב והובא בב"ש אה"ע סוס"י ה' ובמג"א תמ"ח דמעכו"ם לעכו"ם יש שליחות, ואבות קודם מ"ת הי' להם דין ב"נ, א"כ שפיר מל א"א לעבדיו דמב"נ לב"נ יש שליחות וא"ש הקו' דחילה בעכו"ם פסולה, ויפה אמר.

אך במשנה סופ"ג דנדרים גדולה חילה שלא נתלה לו למשה אלא מלא השעה, וכ' בתוס' יו"ט וז"ל וא"ת טעמא מאי אין זכות תולה לעונש עון מילה. וי"ל דכל המצות הן חוץ לגופו וזו מצוה שבגופו לפיכך אין כח בשום מצוה לתלות עונש עונה עכ"ל.

ונודע דברי התוס' רי"ד קידושין מ"א דבמצוות שבגופו ל"מ שליח כמו בתפילין, ופי' קצה"ח סי' קפ"ב. א"כ נסתר כל הנ"ל דבמילה לא הוי מטעם שליחות דבמצות שבגופו ל"מ שליח, וכ"כ באמת בקצה"ח סי' שפ"ב על מילה ע"ש ומצאתי במשניות דפוס ווילנא בהגהות הגר"ב פרענקיל בנדרים שהפיר קצת בזה, וכ' דמה שמחויב האב למול בנו לאו מצוה שבגופו היא דעיקר המצוה שיהי' בנו מהול ויכול למהלו פ"י אחר, ואי הוי מצוה שבגופו ל"מ פ"י אחר.

ובנו של משה נימול פ"י צפורה והרף המלאך ממשה פ"ש, ובני שיחי' כתב תירוצו לדודינו הגאבד"ק לאסק שליט"א והשיב לו ונדפס בירחון בינה לעתים תרע"ז סי' כ"ו:

כבוד נכד אחותי האברך החו"ב ושנון וכו' מו"ה דוד פאצאנאווסקי נ"י. ח"ש ליישב לשיטת המ"ב שפיר מל לעבדיו, פי' בירושלמי פר"א דחילה ה"ב איכא מ"ד המול ימול ישראל שלא מל עצמו כ"ש כותי אין רשאי לימול ע"ש וע"כ בלא זה הטעם רק גזה"כ דהא ישראל הוא בתורת שליחות, ואין להקשות למה דקיי"ל ישראל ערל רשאי למול, ואי מילה מטעם שליחות למ"ל בע"ז דכ"ז למילף מקרא ת"ל משום א"ש לעכו"ם.

י"ל דאין לפסול מטעם זה דמ"מ התינוק נמול ואם ימול את בן חבירו בפ"כ ג"כ כשר המילה וע"כ דרק גזה"כ הוא. ומ"ש למה הי' חולה הא שומר מצוה לא ידע דבר רע, בשלמא בכל מצוה אין המצוה מוטלת על התינוק רק על האב ובתינוק לא חקרי שומר מצוה, אבל בא"א קשה.

וי"ל כיון שמזה נצמח הוצאת חמה מנרתיקה ועי"ז באו המלאכים וזכו למן בשביל שאחר ואקחה פת לחם. ופרשתי שעי"ז אקח הפת לחם דהיינו שבניו יזכו למן, גם בח"ת הקב"ה צר פני' של משה דומה לא"א והמלאכים אכלו אצל א"א ועי"ז לא קטרגו על נתינת התורה, וזכו לתורה וזה דברי המדרש ע"כ עברתם וכו' היינו שנברא העולם בשביל תורה וזה זכו ע"י שהאכיל למלאכים (וע' בפ' וירא י"ח א'): ומ"ש על הקו' למה א"א לא מל קודם שנצטוה.

נ"ל דאי' בח"ר והי' שבפת ימים תחת אמו משל למלך שגזר שלא יראו פניו עד שיראו פני מטרוניתא, כך אמר ה' לא תקריבו לפני קרבן עד שתעבר עליו שבת, שאין ז' ימים בלא שבת, ואין מילה בלא שבת, וא"א מסופק אי לו דין ב"נ וכו' הפמ"ג דבשבת הלך בטלית עם ציצית ברה"ר לישראל הוי מלבוש ולעכו"ם הוי מלאכה הוצאה, והפנים יפות תי' שעשה מלאכה בפ"ש ומוצ"ש פ"ש, והי' מסופק אם נחשב אצלו שבת דאולי דין ב"נ יש לו ולא שייך לשבת ואין מילה בלא שבת להכי לא מל עצמו עד שנצטוה, והיינו שנא' לו שדין ישראל לו וכבר עבר עליו כמה שבתות.

והמפו' תי' דגדול מצווה ועושה ומילה לא יכול לקיים עוד הפעם, ובזה א"ש הא דאדר"נ שדרש ראב"ע הקהל אנשים נשים וטף, טף למה באין ליתן שכר למביאייהו, אשריך ר"א שראב"ע יצא מחלציך ותמוה ונראה דקשה הא דטף למה באין הא איתא באבות בפ"ב ריב"ח אשרי יולדתו שאמו הביאה עריסה שלו לביהמ"ד לשמוע תורה, אך הר"י מינץ בדרוש א' כ' שאנשים ונשים באים וממילא יביאו טפם עמהם ול"ה צריך לצוות עי"ז רק ליתן שכר למביאייהו, וזה משום דגדול מצווה ועושה ויוגדל שכרם, וכיון שמזה נשמע גדול מצווה ופושא, ונתיישב מה שא"א המתין מלמול עד שנצטוה, ואשריך שראב"ע כו' ועי"ז שדרש ראב"ע נמצא שיפה עשה א"א: ובכלי יקר (י"ז ד') כ' בקרא הנה בריתי אתך לשון הנה מורה מצוי כבר כי מילה חיצונית ענין ליקח מופת על מילת ערלת הלב וטהרתו, ואברהם הי' לו טרם חילה זו לב טהור ונמול, ע"כ א"ל טהור לב אתה רק מאחר שנתתיך לאב המון גוים לכך עצה למול עצמך ובזה יתפרסם מעלתך ע"י מילה חיצונית ע"ש (וניחא מה שמל ישמעאל טרם שמל עצמו ועי' לעיל (י"ז כ"ה) בשם התולדות נח ג"כ כזה) וקשה דאי' בפדר"א דא"א מל עצמו ביוה"כ ונהי דהוי שלא בזמנו ח"מ הרי רשאי כיון דעל יוה"כ לא נצטוה רק קיים מעצמו, ועל מילה נצטוה ונדחה קמי חילה דהוי כמו דרבנן ויו"ט שני להרמב"ם מלין שלא בזמנו.

אבל כיון דלכבו הי' נאמן ול"ה צריך לקיום מצוה למה חל עצמו ביוה"כ, וי"ל דאיתא במ"ר דה' כרת עמו ביחד הברית וכיון דה' עזרו הוי כשנים שעשאו ופטורין ורשאי מה"ת, וא"ש מה שנא' מצאת את לבבו נאמן לפניך וכרת עמו הברית והיינו שלא יקשה כיון דלכבו הי' נאמן והוי כנמול ולמה מל עצמו ביוה"כ ואמר משום שכרת עמו הברית והוי ב' שעשאו.

דוד אביך ודודך פו"ש באהבה רבה הק' צא"י יעקב מייזלש האבד"ק לאסק ובני שיחי' השיב לו אריכות ותוכן דבריו על קושייתו דלמ"ל קרא דעכו"ם אינו מל ת"ל מטעם א"ש לעכו"ם. דהוא קו' המנ"ח, ואא"ז בנתיבות המשפט ר"ס קפ"ב חידש דאף דא"ש לעכו"ם דוקא היכי דאי נימא דאין שליחות בטלו מעשיו כמו קנין וקידושין, אבל היכי דאף דאיש לעכו"ם מ"מ המעשה קיים כה"ג נתחייב המשלח במעשה שליח אפי' בעכו"ם ע"ש, וה"נ אף דא"ש לעכו"ם המעשה קיים דהרמב"ם פסק בפ"ב ה"א ממילה דאם מל עכו"ם א"צ לחזור ולמול שנית ע"ש וא"כ בכה"ג יש שליחות לעכו"ם.

ושפיר צריך הפסוק המול ימול דל"מ מילת עכו"ם. והג' מהרש"ק בחכמת שלמה סי' רס"ד הק' ג"כ כן ע"ש שנשאר בצ"ע: ובקובץ המאסף שנת תרס"ח כרך א' סי' ו' הביא לתרץ זה לפמ"ש המחנה אפרים שלוחין סי' י"א דאף דא"ש לעכו"ם מ"מ בפועל עכו"ם נעשה שליח דיד עבד כיד רבו וכמ"ש בב"מ דצ"ו (וע"ע בב"מ ד"ב ובש"ך חו"מ סי' ק"ה סק"א בתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים בשכר מהני ע"ש) לפ"ז י"ל דמיירי בפועל והיינו שעשה בשכר ולעולם דבעי שליחות במילה, מ"מ זה עדיף משליחות וצריך הפסוק המול ימול פ"ש ועי' במקנה אה"ע סי' ל"ה ובשעה"מ ה' קרבן הפסח ורי"ט אלגאזי פ"ד מבכורות סי' נ' ושעה"מ פ"א מתרומה.

ועי' בהגה"א פ"ב דע"ז דבשכר שרי דלא חשוד על זה דחס על שכרו פ"ש וא"כ א"ש דצריך הקרא דמילה בעכו"ם פסולה: עונלפע"ד ליישב קו' הנ"ל דהיאך חל אברהם לעבדיו הא בעי בן ברית, ואי דאבות הי' להם דין ב"נ א"ש דכל הטעם דעכו"ם א"י למול דמילה מטעם שליחות וא"ש לעכו"ם ולמ"ב מב"נ לב"נ יש שליחות וכמ"ש"ל, אך אי אבות הי' להם דין ישראל קשה, אך לפמ"ש בב"מ דפ"א ב' דאף דא"ש לעכו"ם מ"מ לחומרא יש שליחות אף לעכו"ם ע"ש וא"כ כאן ל"ה מי שימול העבדים ורק אחד אברהם והי' לו דין ישראל ולהחמיר אמרי' יש שליחות וצריך למול אותם ואם לא אברהם לא יהי' נמולין ובכה"ג אמרי' יש שליחות לעכו"ם וצריך למול אותו לחומרא: וביו"ד ריש הל' חילה סי' ר"ס מ"ע לאב שימול בנו, אם לא מל חיוב על הב"ד, ואם לא מלוהו חייב הוא לכשיגדל, ואם לא מל חייב כרת.

והוא מקידושין כ"ט א'. ובמנ"ח נסתפק כשהגדיל אם נפקע המצוה מאביו.

ובחינוך מצוה שצ"ב כתב דאב חייב בפדיון בנו אפי' לכשהגדיל כמ"ש וכל בכור אדם בבניך תפדה פ"ש. ופי' מזה בס' הקובץ על הרמב"ם פ"א ה"א ממילה: ואשה פטורה למול בנה דכ' אותו ולא אותה והק' בתוס' ת"ל דהוי מעשהז"ג ביום השמיני ותי' דמח' והלאה אין הפסק ל"ה הזמ"ג, וגם מילה שלא בזמנו נוהגת בין ביום בין בלילה.

ועשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' ל"ד. ובמגילה ד"כ תי' תוס' דבעשה שבכרת אפשר נשים חייבות אף בהזמ"ג.

והריטב"א תי' דרק במצוה שבגופה נשים פטורות בהז"ג כחו סוכה ולולב. אבל לחול בנה לא הוי בכלל זה שיהי' נשים פטורות, וכ"כ בפנ"י, ועי' אור חדש.

ובטו"א פ"ב דחגיגה תי' דל"ה הזמ"ג רק כמו שופר וסוכה דלאח"ז בטלה המצוה ואין לה תשלומין, ובשנה הבאה הוא מצוה בפ"פ. אבל במילה המצוה הוא פעם א' אף דלילה אינה זמנו מ"מ כשהאיר היום חוזר וניער אותו המצוה עצמו והלילה רק הפסק, ועי' בית יצחק או"ח סי' ג' מ"ש בזה להסביר באריכות, ועי' בהמקנה, ובשו"ת זכרון צבי מנחם בחי' תו"כ דף פ' אריכות גדול בזה וע"ע בשו"ת מהר"ח אור זרוע סי' י"א וכן מבואר במהרי"ט בחי' לקידושין דשורש ענין מצות מילה רק שיהי' נימול, ואין מעשה החילה ופריעה רה הכשר מצוה שיהי' ניחול ונפרע בלי ערלה, ומצוה זו מקיים האדם כל ימי חי' ול"ש דהוי הזמ"ג דמקיים תמיד המצוה וא"ש וראי' מח"ש בש"ס שאמר דהע"ה בהיותו במרחץ ונסתכל במילה נתקררה דעתו (במנחות מ"ג): הרי דלעולם מקיים המצוה דמילה: ובמנ"ח כ' עוד דלא מצא שיהיה אסור לימול קודם ח' אף שע"כ יבטל מצות מילה, ואין לחדש איסור למול קודם זמנו.

דאין לדרוש איסור בעצמינו אם לא נמצא בש"ס, ורק דהוי גורם לבטל מ"ע, וכמו מי שיש לו בגד בת ד' כנפות ועושה אותה בת ג' ולובש שאינו איסור רק שאינו מחבב מצות. ועמש"ל בפ' וירא (י"ח א') וראיתי בירחון אהל מועד קונ' א' סי' ז' בשם הגאון בעל חלקת יואב ז"ל שנשאל אי גדול רשאי להיות נימול כשהוא ישן או שיכור או ע"י שלאף טראנק, והשיב דסם המיישן הוי כשכור ע' רמב"ם פי"ג ה"ב מסנהדרין דאין שליחות בטל כשעשאו כשהוא פקח, וכמ"ש בב"ש סי' קכ"א.

כל שאין בלכול במוח רק שנתקלקלו חושיו אין זה בכלל שוטה. ועוד כ' דמצות מילה רק שיהיה נימול ויכול לקיים גם כשישן, וכ"מ מרמב"ם פ"ב ה"א ממילה דקטן יכול לימול אף דאין שליחות לקטן, וכ"מ מרמב"ם פ"ח ה"ו מביהב"ח דמצות שמירת ביהמ"ק יכול לקיים אף כשישן, וכ"מ מהא דדהמע"ה כשהי' במרחץ כשנסתכל במילה נתקררה דעתו במנחות מ"ג ב' ע"ש: והנה בזו הראי' קדמו בשו"ת מהר"ח או"ז סי' י"א ובשו"ת אמרי יושר ח"ב סוס"י ק"מ השיב לאסור ע"י משיחת האבר בסם המבטל הרגשת הכאב וחלילה לחדש מה שלא נהגו כן מעולם והביא מחז"ל דדוקא ע"י צער הוי המצוה.

ועי' מהרש"א סוטה ד"י ע"ב שכ' אף דדוד נולד מהול מ"ח שמח אף שלא קיים המצוה בקום ועשה. וע"ע במלא הרועים במצ"כ אות ס'.

אבל בשאג"א סי' נ"ב כ' דאיכא מצוה במעשה המילה ולא שהמצוה רק שיהי' נימול, ובמל בתוך ח' לא עשה כלום אף שתיתקן שאינו ערל. ועמ"ש בזה שם באה"מ בקונ' ב' סי' כ"ח: ובמשל"מ שם כ' דהמשמורים אינם ישנים, ואף שישנים מ"ח כיון דא"א לאדם בלא שינה מצותו בכך וסגי במה שמכוון קודם שישן, אבל במילה כשישן מתחילה ועד סוף ליכא כוונה כלל וזה ודאי אסור.

ובגדול אין להשקות סם של שינה רק כשיש סכנה. ומצאתי עוד בקובץ חדושים היו"ל ע"י הגאבד"ק מאנקאטוב שליט"א חוב' ט' סי' כ"א בקונ' אמרי שפר אריכות בזה הענין ודעתו להקל ע"י סם של שינה ע"ש.

וע"ע באב"נ יו"ד סי' תמ"ט. ובענין אי מקיימין מצות שמירת המקדש כשישן עי' בהגהות אמבוהי דספרי על ספרי זוטא פ' קרח דקפ"ה ע"ש.

ויש להאריך בכל הנ"ל ובאתי רק להעיר, והרוצה יעייין בכל המקומות שציינתי: ובעיוני בזה הענין אמרתי לבאר ב"ה הגמ' דמכות כ"א ב' יש חורש תלם א' וחיבב ח' איין ובגמ' ונחשוב נמי שבועה שלא אחרוש בין בחול בין ביו"ט דחל אי"ט כולל, ומשני האי תנא לית לי' כולל, והק' בתד"ה א"ל דליתא בלאו והן אם ישבע שיחרוש ביו"ט וחול לא חל כמו שאוכל נבלות ושחיטות לבטל בקום ועשה, ותי' דמשכחת בעפר תיחוח דלית בי' חיובא מה"ת באותו חרישה ואיתא בהן.

והנה בתשו' פני יהושע יו"ד סי' ג' הק' באמירה לעכו"ם בשבת דהוי שבות ואמאי לא הוי מה"ת מטעם שליחות. ואף דא"ש לעכו"ם מ"ח לחומרא יש שליחות, ואי דאשד"ע קשה למ"ד בשליח אינו בר חיובי' חייב משלח, ועתו"ס שבועות ד"ג א' ד"ה ועל הזקן דאף בשליח עכו"ם חייב המשלח.

ונודע מ"ש הגאונים בית מאיר באה"ע סי' ה', וישועות יעקב שם, דבשבת ל"ש שליחות דגוף המעשה אינו מתועב רק דאסור לעשות וע"י שליח מ"מ הוא שבת. וכמ"ש התוס' רי"ד במצות שבגופו והדברים עתיקין.

וכן מצאתי לאא"ז בנתה"מ סי' שמ"ח סק"ד ע"ש ועי' בהגהות הגר"ב פרענקיל על או"ח סי' רס"ג מזה, ובחת"ס ח"ו סי' כ"ד וח"ו מ"מ סי' קפ"ה: והנה המחנה אפרים ה' שלוחין ס' ט' כ' דאם נשבע שלא יקדש אשה וקידש פ"י שליח ל"ש אשד"ע דהמעשה עצמו ל"ה עבירה רק איסורא רביע עלה ומועיל השליחות, ועי' במשנת חכמים סי' ט"ז מזה.

ובס' משפט שלום ר"ס קפ"ב. וא"כ ק' מה משני דלי"ל כולל הא הוי מוסיף דמשום איסור יו"ט מותר להרושע"י שליח מה"ת דאין שליחות לשבת ומשום שבועה עובר בלאו בנשבע על מעשה החרישה ואף פ"י שליח אסור, וגם ל"ש אשד"ע כמ"ש המח"א אך לפמ"ש הנוב"י מ"ת או"ח סי' קי"ז לשיטת רש"י שבועות ד"כ ב' דנדר חל לקיים מצוה כגון בנדר שלא לאכול נבלות, א"כ ק' ולחשוב חרישת יו"ט פלי בקונם פ"ש.

(ובאחת הוא קו' הראשונים הר"ן שם. ותשו' הרשב"א סי' תרט"ו, ועי' שעה"מ פ"ג ה"י מנדרים, ותשו' רפ"א סי' ס"ה) וכ' דלשיטת רש"י דכל איסורים רק איסור גברא ונדר איסור חפצא והוי מוסיף, ותוס' קידושין ע"ז ב' ד"ה פרט כ' דלר"ש דלי"ל כולל לי"ל נמי מוסיף בקל על חמור, וא"כ קונם הוי קל דישנו בשאלה ולא חל במוסיף על יו"ט דחמיר ע"ש, וא"ש קו' הנ"ל דאף דשבועה הוי מוסיף מ"מ הוי קל על חמיר דג"כ ישנו בשאלה, ועוד דהוי רק ל"ת ויו"ט ל"ת ועשה.

וכן מצאתי בס' עמק יהושע סי' כ"ד. אך ק' מה הק' בתוס' דליתא בהן הא איתא בהן ע"י שליח עכו"ם דמשום יו"ט מותר מה"ת ומשום שבועה יוצא ע"י שליח בנשבע שיחרוש ביו"ט.

ונלפענ"ד לפמ"ש רש"י ביצה כ"ז ב' הא דאין שורפין ומבערין קדשים ביו"ט אסור ליתן גם לכלבו דאחשבי' למלאכה, וראיתי בס' פורת יוסף להגאון מסלאנים חתן העמק יהושע במערכה כ"א שחידש דוקא הלאו עובר בנותן לפני כלבו ולא העשה, דבשלמא לענין ל"ת כל מלאכה דאינו תלוי בשביתות הגוף רק בשם הפעולה ואף דל"ה מלאכה מ"מ אחשבי' הוא למלאכה וכמו במצניע חצי שיעור דהוי מלאכה אצלו, אבל לענין העשה דתשבות דאינו תלוי בפעולה רק בשביתות הגוף, כיון דגוף המלאכה אין בו טורח והגוף שובת ליכא עשה ע"ש.

לפי"ז יש לחדש ג"כ דאף דבשבת ל"ש שליחות זה רק לענין העשה כיון דהוא שובת ולא לענין לא תעשה דמ"מ אחשבי' למלאכה העושה ע"י שליח ולא גרע מהשליך לפני כלבו דאחשבי' הכ"נ אחשבי' למלאכה, ושפיר הק' תוס' דליתא בהן דאף משום יו"ט איכא ל"ת. אך הא פסקינן אמירה לעכו"ם רק שבות ולא לאו מ"מ א"ש לדידן דפסקינן אשלד"ע אף בשליח לאו בר חיובא כמ"ש אא"ז הש"ך בריש סי' קפ"ב ושוב ל"ש כלל שליחות.

ועוד לפמ"ש הש"ך יו"ד סי' קס"ח סקי"א דיש שליחות לעכו"ם לחומרא רק מדרבנן ושפיר ל"ש שליחות מה"ת והוי רק שבות, ועי' חת"ס או"ח סי' פ"ד. ועוד לפמ"ש השטמ"ק שם בב"מ דע"א דרק בריבית יש שליחות לעכו"ם לחומרא ולא בשאר דברים ע"ש.

וא"ש.

אבל ר' זעירא י"ל דס"ל דהוי לאו, וס"ל דבשליח לאו בר חיובא ישלד"ע ואף בכל דברים יש שליחות לעכו"ם לחומרא מה"ת, ושפיר הק' התוס' דליתא בהן וחרישה ביו"ט אף ע"י עכו"ם אסור מה"ת בל"ת וכנ"ל: והנה לפמ"ש הנוב"י דקונם הוי קל דאיתא בשאלה ולא חל על יו"ט במוסיף, א"כ קשה מה מקשה ולחשוב שבועה שלא אחרוש בחול ויו"ט, והא שבועה ג"כ בשאלה, ועתו"ס שבועות כ"ד ב' ד"ה מגו, דקל על חמיר לא חל בכולל.

שוב ראיתי בנ"ב עצמו שהרגיש בזה, וכ' דשבועה יש בו חומרא דיש בו קרבן ע"ש, ועתו"ס יבמות ל"ג ב' ד"ה אמר, דאי יש בו לד חומרא חל אף דקיל ע"ש וא"ש. ויתישב בזה מה שתוס' סותרין עצמן שכאן הק' דליתא בהן משמע דאף למלקות בעי איתא בהן ובשבועות כ"ד א' ד"ה אלא, וברש"י ושאר ראשונים כ' דרק לקרבן בעי שיהי' שייך בהן ולא למלקות, ובמשל"מ פ"ד ה"א משבועות נשאר בצ"ע, אך לפמ"ש ניחא דבאמת ק' דשבועה הוי קל דישנו בשאלה ולא חל אף בכולל ורק דיש בו חומרא דיש בו קרבן, וא"כ שפיר בעי הן דכל מה דחל רק בשביל דאיכא בי' קרבן וא"ש.

ועי' ג"כ בישועות יעקב או"ח סי' תפ"ה, וס' עיני ישראל על שבועות, בית שלמה יו"ד ח"ב סי' ק"ב, ובחידושי כתבתי בזה קונטרס מיוחד ואכ"מ: כו) בעצם היום הזה תרגום יב"ע בארבעה עשר שנים ותמוה הא כ' בן שלש עשרה נמול. וי"ל דיש פלוגתא בקטן אי מונין מעל"ע או שעות, ומי שנולד בר"ה אפילו סוף יום נעשה בר מצוה בר"ה, די"ג שנים השלים סוף ער"ה ותחילת ליל ר"ה הוא שנת הי"ד, ופ"י בנדה מ"ד ב', ותוס' ר"ה

דף יו"ד ע"א ד"ה כן, ומשל"מ פ"ב הכ"א מאישות, והכא כ' בעצם היום הזה, והשנה נשלם בתחילת לילה הרי ביום הוי שנה הי"ד.

ועי' בתשובות הרי"מ בחי' ברכות טעם, שפתח משנה הראשונה מאימתי בק"ש דמצוה ראשונה שמתחייב כשנעשה י"ג ויום א' הוא בתחילת ליל י"ד פ"ש. ומזה ראי' דלא אזלינן בתר שעות רק בתר יום, ולפי"ז ק"ש של ערבית תמיד מצוה ראשונה אף אם נולד בסוף היום, הוי באור לשנת הי"ד שנה הי"ד: פרשת וירא יח א) וירא רש"י לבקר את החולה והק' הרא"ם דבפ' מפנין קכ"ז דייק דגדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני שכינה.

משום שהמתינה עד שפטר האורחים ואח"כ אמר לו על עסקי סדום זעקת סדום וגו' בפסוק י"ח וא"כ היה אמירה ג"כ. ולא רק בקו"ח.

ובס' מעיני החכמה על ב"מ דפ"ז כ' דלק"מ, דהא אברהם שביקש מה' אל נא תעבור משמע שנתירא פן תסתלק ממנו השכינה, ולמה ירא כיון שמסתמא בא ה' על איזה דיבור ומסתמא ל"ה השכינה מסתלקת בטרם ידבר ה' אשר זמם, א"ו כוונת התגלותו ית' הוא לבקר החולה שאם בשביל הודעת סדום לבד ה' השכינה באה אחר שפטר האורחים ולמה הקדימה להתגלות לו א"ו לבקר החולה בא.

וע' מהרש"א בב"מ מ"ש בזה ובכל הפרשה. ובס' בית ישראל הביא בשם הבעש"ט קו' למה ה' א"א חולה הא שומר מצוה לא ידע דבר רע, ואין להקשות לפי"ז בכל רך הנימול מדוע חולה הא שומר מצוה ל"י ד"ר, אך ל"ק דמצות מילה רק על האב או ב"ד והילד אינו בכלל שומר מצוה משא"כ אברהם הוא עצמו ה' המצווה (ועמ"ש בפ' לך י"ז כ"ז) וי"ל דשכיח היזיקא שאני.

ופי' בפ' וישב (ל"ח י"א) בשם אא"ז החכ"צ סי' א' דאף ביבמה שייך קטלנית וראי' מתמר דשכיח היזיקא וע' בעקרי הו"ט יו"ד סי' י"ד. ובס' שבעים תמרים על צואת רי"ח בשבעה עינים עין ה' אות ז ובהמאסף הי"ל בירושלים ש' תרס"ח כרך ב' סי' ס"ב.

והטעם דבאמת מצוה גמורה מצלת גם מהזיקא דשכיח, ורק אם עושה בכוונה בלי שום פניה, אבל אם לא יעשה המצוה בשליחות לא יוכל לעמוד עצמו במקום סכנה. וראי' מתענית ד"ה ר"נ ור"י יתבו בסעודתא א"ל לימא מר מילתא א"ל אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט.

וק' דבודאי ה' עסוקין בסעודת מצוה. ורק דשכיח הזיקא שאני.

וחשש ר"י בעצמו פן הו תורה שלא לשמה, ועי' בזה בקובץ וילקט יוסף תרס"ו סי' ס"ג. ובני יקירי הרה"ח מו"ה דוד נ"י אמר ליישב עפ"ד זקיני הגאון מלאסק ז"ל באור דוד על מג"א (ד' א') טעם ששימר מצוה ליד"ר כרי שלא לבלבל מחשבתו מן המצוה, אבל לצדיקים גדולים כמרדכי ואסתר לא יבלבל אף בעת צרה ולכן ה' רשאים לדעת גז"ד שנגזר עליהם ע"ש, וא"ש גם באברהם הצדיק: ועי' בחת"ם יו"ד סי' רמ"ה דבכל מילה איכא סכנה אך התורה צותה לסמוך על זכות המצוה שתגין עש"ה.

ופ' בקונטרס זכרון מררכי מהגאון ר"י פייגענבלאש ז"ל מווארשא על ה' חילה קוני' א' אות י'. הביא דראב"ע סובר דכל זמן שלא נימול נקרא מחוסר אבר, ולפי"ז קודם שנימול הוא בעל מום, וכ"כ רש"י לך (י"ז א') והי' תמים, וכ"כ במד"ר אחר ה' העבר הערלה ובטל המים, ובפדר"א פכ"א שהערלה מום.

ובב"ר לך ומלכי צדק מלך שלם שנולד מהול והק' למה צריך ר"ח בזבחים כ"ב ב' ללמוד דערל מוזהר שלא לעבוד עבודה וגם מחלל עבודה מקרא דיחזקאל תיפוק לי' דהוי בפ"מ, וי"ל דר"ח אינו סובר כראב"ע ורק כר' יוסי והמדרשים אזלי אליבא דראב"ע. וכעין זה כ' הרשב"א ר"פ הערל דר"ח אינו סובר כר"ע, דלר"ע ערל בכלל טמא ול"צ קרא דיחזקאל ע"ש אריכות: והנה בנדה ל"א ב' אר"ש מפני מה מילה בח' שלא יהי' הכל שמחים ואביו ואמו עצבים, ולפי"ז אם חל בדיעבד קודם ח' יצא.

אבל אם נשמע מקרא (י"ז י"ב) ובן שמנת ימים ימול פסולה אפי' בדיעבד ויובן בזה המד' תנחומא תצוה, ילמדנו רבינו קטן לכמה נימול לשמונה מ"ט כשם שנימול יצחק אבינו, ותמו' דמה זה שאלה ותשובה הלא מקרא מלא וביום השמיני ימול, ולהנ"ל א"ש דלא שאל אימתי מלין רק שאל אי דרשי' טעמא דקרא כר"ש א"כ הקטן מצד עצמו יכול להמהל וכשר בדיעבד אף קודם ח' או דמצד עצמו ל"מ מילה קודם ח', דאי כר"ש תלי' בטומאת לידה א"כ אחאי נימול יצחק בח' דאז ל"ה עדיין טומאת לידה, והיא קו' אביי בשבת לר' יוסי דורות הראשונים יוכיחו ועי' מה שכתבתי בפ' לך (י"ז כ"ז): שם רש"י יום ג' ה', והק' המפו' דילמא ביום א' או ב' דאיכא יותר סכנה כמ"ש בפ' ראד"מ ובס' שמע שלמה כ' דהיא הנותנת דבג' ה' דאי מקודם האיך יצא אברהם לחוץ ורץ אחריהם דאז מסוכן וא"י לרוץ, וגם אי' במו"ק דכ"ז לכל אומר שבו חוץ מאבל וחולה דמשמע שב בחולך, והכא כ' והוא ישב חסר ואי' שביקש לעמוד א"ל ה' שב כפרש"י ואי קודם איך א"ל שב דמשמע שב בחולך, אע"כ בג' דליכא סכנה ועי' בכת"א.

ובקובץ הבאר כרך ב' ח"ג סי' מ"ד הביא בשם הרה"ק ר"י מווארקא ז"ל על המחולל גדולה הכנסת אורחים מקבלת שכינה ומקשין דאברהם גופא מנא ידע זה לעזוב השכינה ולרוץ לאורחים, ורק דכ' ביקש לעמוד א"ל שב, וק' מה ביקש תיכף ה' לו לעמוד קודם שא"ל ה' שב, ורק דה' לא נתן לו חיזוק שיוכל לעמוד וזה בעצמו הציווי שב, דאי במו"ק כ"ז דלחולה לא יאמר כן, אך בביאת המלאכים מיד שביקש לעמוד נתן לו ה' כח עז וירא וירץ לקראתם ומזה בעצמו מוכח שגדולה הכנ"א יותר מקבלת שכינה שאז לא נתן לו ה' כח והתאמצות.

ובס' מעיני החכמה ב"מ כ' דביום א' ל"ש וירא כי דרשי' במד' וכתת עמו הברית דהי' ידיו מרתתין וסייע לו ה', א"כ כבר הי' אצלו ה' בברית, וא"כ ק' למה לא הי' מהדר אחר אורחים ביום א' דאדרבה ביום מילתו יש להדר יותר כי חביבה מצוה בשעתה מצות שקיבלו עליהם בשמחה, ומה דביום ג' לא רצה ה' להטריחו באורחים כ"ש ביום מסתמאל"ה אורחים לו אז, ונר' שביום א' לא נצטער דנתפרסם שהי' חולה מכאב ואין דרך ארץ לבקר אז ותלה מניעת ביאת אורחים בשביל שידעו בצערו.

וכן ביום ב' דאין דרך לבקר עד יום ג' כמ"ש ביו"ד סי' של"ה, לכן לא הוצרך ה' להוציא חמה שגלוי וידוע לפני ה' שלא יצטער אותו צדיק דיש לו במה לתלות, אבל בג' שצריך

לבקר החולה בודאי יבואו אורחים, וה' חפץ שלא להטריחו הוצא חמה, וא"כ ע"כ ביום ג' ה' יושב ומצטער על שביום זה נעשה סבה מניעת האורחים.

וע' בישמח משה ודברי יוסף. ובס' קהלת משה כ' דבכל מקום שנראה ה' אל אברהם דבר עמו וכאן לא דבר כלום, ולכן פרש"י לבקר החולה ואסור לדבר עם חולה שמא יכבד חליו, אבל ק' הא עד יעקב ל"ה חולשא כמ"ש בב"מ דפ"ז לכן אמר יום ג' ה' ולזה חלה.

ובס' טעמי המנהגים ח"א סי' תתר"ו כ' דאי' הנכנס לבקר לא יזכור אותו בשמו כי פן נגזר על שם הזה שימות וצריך שינוי השם שהוא אחד מהדברים הקורעים גז"ד של אדם ובזה יש רמז כאן שכ' וירא אליו ה' ולא כ' אל אברם. ורמז חזה שהלך לבקר את החולה ולכך לא הזכיר שמו.

ובס' באר שלמה מער' א' אות י"ב כ' ע"פ גמ' גיטין ל"ו והשמחים ביסורים עלי' הכ' אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, וזה ביום ג' דהי' יסורים ואברהם שמח, וכשהקב"ה ביקר אותו וראה ששמח הוציא חמה מנרתיקה להורות שהוא מאוהביו שנ' כצאת השמש בגבורתו: שם רש"י ממרא. הוא שנתן לו עצה על החילה, והק' דאברהם ראש המאמינים ישאל עצה מממרא, ובס' רמתים צופים ח"ב אות קי"ח כ' בשם הר"ב מפרשיסחא ז"ל דצניעות משובח מאד דפ"י בפרהסיא יכול לבוא לגיאות, וא"א ה' מהראוי להראות לעיני כל העמים ולא יתבייש מהמלעיגים עליו כי בזה יתפרסם אלקותו ית' וזה ה' שאלתו.

והשיבו ממרא למול בפרהסי', וז"ש וירא אליו. שהי' נראה בעיני אברהם, ה' באלוני ממרא.

כי ממרא צדיק גדול ביותר. ואליו הוא השראת השכינה, והוא יושב בפתח האהל שהוא עדיין בפתח האהל על הפתח שלא עשה עדיין כלום, וע"ז פרש"י שהי' נראה שעיניו כ"כ מפני שהשיאו עצה על המילה בפרהסי' ע"ש ובס' אוהב ישראל.

ובס' טעמי המנהגים ח"ג דפ"ד כ' דהי' מסופק אם יברך על החילה או למול. כמ"ש ביו"ד סי' רס"ה וחמרא נתן לו עצה לברך על המילה כמו שפסקינן וז"ש רש"י הוא שנתן ו עצה על המילה ר"ל לברך על המילה.

וכ"כ בס' פינות הבית סי' קי"א. ועמ"ש בזה הגה"צ מסאקאלוב שליט"א בקובץ חדושים חוברת ט' סי' ס"ז ומהאריכות לא העתקתי: ובס' ברית אברם כ' שנתן לו עצה היינו כמ"ש בשבת ע"ו א' עצה כמלא פי גמל ע"ש והוא שנתן לו "עצה" שיעשה ממנו איזה רפואה ליתן על המילה כדי שיתרפא מהר, וכ"פ בחזקוני, ובס' גרש כרחל הנספח לרה"ז, ובס' זרע ברוך.

וע' בפתיחה לס' תפארת מנחם על כתובות שכ' ע"פ תוס' ר"ה י"א בשם פדר"א דא"א מל עצמו ביוה"כ והק' להרמב"ם דחילה בנכרי כשרה למה מילה דוחה שבת יחול ע"י נכרי, ותי' דמ"מ מצוה המוטלת על האב לא יקיים ע"י עכו"ם דא"ש לעכו"ם, ולהמ"ב הובא במג"א סי' תמ"ח סק"ג דמעכו"ם לעכו"ם יש שליחות, וא"כ אף אי נימא דמילת א"א ביוה"כ חשוב מילה בזמנו מ"מ היה יכול לחול פ"י עכו"ם אי נימא דדינו כב"נ,

ורק אי דינו כישראל שפיר צריך שימול בעצמו, והר"ן ריש פסחים כ' דלכך מברכין על המילה ולא למול משום דמצות מילה יוכל לקיים ע"י שליח, והפר"ד הביא ראי' דדינו כישראל ממה דהציל ה' לאברהם מכבשן האש דאי דינא כב"נ הא ב"נ אינו מוזהר על קידוש ה' והרמב"ם פסק דמי שאינו מצווה ועבר וקידש השם הוא מתחייב בעצמו בנפשו ולמה הצילו ה' וע"כ דדינו כישראל.

וי"ל דאברהם ראה דנוסח הברכה על המילה א"כ מהני שליחות ונסתפק אם דינו כב"נ א"צ שימול בעצמו ביוה"כ דיכול למול פ"י עכו"ם דב"נ לב"נ יש שליחות. או דינו כישראל וצריך ע"כ שימול בעצמו, ובא ממרא ונתן לו עצה על המילה היינו אף דמברכין על המילה ומהני שליחות מ"ח צריך אתה למול בעצמך דדינך כישראל דהרי ה' הצילך מכבשן האש מזה מוכח דדינך כישראל ול"מ שליחות לב"נ עש"ה.

ובפ' לך (י"ז כ"ג) ועי' בחת"ס יו"ד סי' שכ"א. ובבשמים ראש סי' ח', ושפה"מ פ"ח מעכו"ם: עי"ל דענר ואשכול הלכו בשיטת ר' אשי בב"מ ע"א ב', דדוקא בתרומה אין שליחות לעכו"ם אבל בכל התורה יש שליחות ומשו"ה אמרו לו שלא ימול ע"י עצמו ורק ע"י שליח וממרא כוון אל הלכה דאף בכל התורה א"ש לעכו"ם כדדחי בגמ' שם דר"א בדותא היא.

וע"ע בשעה"מ וטעה"מ, וכל"ח פ' תזריע מזה: שם רש"י, עובר ושב ויכניסם לביתו. הנה האורח שהי' פעם א' אצל אברהם הי' בוש לבוא עוד הפעם אליו בזמן קרוב, וישב אברהם על פתח ביתו לאספהו עוד הפעם, וז"ש אם יש עובר ושב היינו שכבר עבר דרך ביתו ועתה שבבחזרה וזה"פ ויהי' עניים בני ביתך, כמו בני בית אכלו אתמול ואוכלים היום: שם כחם היום.

ראיתי בכתבי הגה"צ ר' צבי הירש הכהן ז"ל האבד"ק זגיערש עי' ברכות כ"ז א' מדלא כ' כחום השמש אלא היום, דבשעה ששית כל המקומות חמים ואף בצל ע"ש, ועי' בנדרים ד"מ ע"א, שלא לבקר חולה בג' שעות ראשונות דאז החולי אינו בתוקפו כל כך ולא יבקש רחמים, ולא בג' שעות אחרונים דתקיף חולשי ומתיאש מרחמים ע"ש.

ומשום זה בא השי"ת כחום היום בחצות היום, אף דלא שייך כאן הטמאים, מ"מ למד איך להתנהג באיזה זמן לילך לבקר החולה, ופי' רש"י בראשית (א' כ"ו) נעשה לימד וכו': ב) שלשה אנשים. רש"י ורפאל הלך משם שרשה להציל לוט.

והק' אמאי לא נשלח מלאך מיוחד להציל לוט עי' במאסף הבאר כרך ב' ח"ג סי' י"ג בשם החי' הרי"מ ז"ל דעל הנה באהל פרש"י צנועה היא וביבמות פ"ו ב', אי' מואבי ולא מואבית לפי שאיש דרכו לקדם ולא אשה שכבודה בת מלך פנימה, א"כ מזה שאמר הנה באהל נודע הדין דלא מואבית, וא"כ הלך להציל משם לוט דיצאה ממנו רות המואבית שממנה יצא דוד, וז"ש במד' מצאתי את דוד עבדי והיכן מצאתי בסדום שע"ז ניצל ודפח"ח, וע"ע בס' אזור אלי' סי' ר"א ובהקדמה לס' ברכת אברהם מהג"ר אביש מפפד"מ ז"ל באריכות: וי"ל ג"כ דצדיקים חושבים לעולם כי לא עשו מאומה, ועומדים על פתחו של היכל החכמה יראה, וכן דוד אמר פתחו לי שערי צדק וגם ב"ז אמר א"י באיזה דרך מוליכין אותי וז"פ תהלים (פ"ד ו') אשרי אדם עוז לו בך ואפ"ה מסלות

בלבבם עוד מסופקים באיזה מסילה מוליכין אותו או לגיהנם או לג"ע, ואל תקשה לחה אין אמינים בצדקתם התשובה כי אין צדיק בארץ.

אין מחזיק עצמו לצדיק אשר יעשה טוב ולא יחטא הלאה, וז"פ במד' תנחומא ר"פ בראשית בר' נוהו שהראו לו י"ג נהרי דאפרסמון ואמר ואני אמרתי לריק יגעתי. ועמ"ש בהקדמה בזה.

וז"ש רא אליו ה', זכה לזה יען שחשב תמיד שהוא יושב בפתח האהל ולא נכנס באהל. הגם כחום היום האיר העולם כמו השמש וירא שלשה אנשים נצבים אליו כל אדם הוא גדול ועומד במעלה ממנו וירץ לקראתם.

וערמב"ן באגרת לבנו: שם כד חזו דשרי ואסר, עי' בריקאנטי פ' לך דא"א קודם החילה לא הי' ראוי לצאת ממנו יצחק, ועי' תפארת שלמה דפי' דכל זמן דנקראת שר"י אסר אותה על עצמו לבלתי נגוע בה. פרשו ממנו למדו ממנו פרישות, כי גם בעיני מלאכים הי' פלא איך בן אדם יוכל להתאמץ כ"כ ע"ש.

ועי' בס' מדבר קדמות דא"א ידע דהיא עקרה ולא בא עלי' עד שנתבשר שיהי' לו זרע מחנה, וכ"כ האר"י בשער הגלגולים. ואי' ג"כ דאות ה' מסוגל לזרע כמ"ש.

הא לכם זרע וזה שלקח י' משרי וחלקה לב' ההי"ן א' ניתנה לאברהם וא' לשרה, וז"פ כד חזו דהוי שר"י ביו"ד שעדיין עקרה ואסר עצמו עלי' ולא בא עלי'. ועי' בס' באר שלמה מערכת א' אות ס': ג) אדני.

ערש"י, ועמ"ש בפ' ויגש (מ"ו כ"ט) בשם הברכ"י, ועי' שבועות דל"ה ומהרש"א ובהגהות מצפה איתן בש"ס דווילנא, ובשו"ת שער אפרים סי' ס"ד אריכות גדול. ובס' פתגמין קדישין הקשה מ"ש רש"י דלגדול שבהם אמר וקראם כולם אדונים, דמה הי' ק"ל לרש"י שהוצרך לומר שקראם כולם אדונים, ב' דמנ"ל דילמא רק להגדול אמר אדני, ג' מה הי' ק"ל שאמר ד"א שהוא קדש.

וכ' דק' לחה נכתב אדני בקמץ תחת הנ' דממ"נ ק' אם קרא לגדול הול"ל בחיר"ק, ואם קרא לכולם אדונים הול"ל בפתח תחת הנ', ומתרץ רש"י דא"א ביקש מה' שימתין לו עד הכניסו האורחים וגם כשדיבר עם האורחים הי' קורא לגדול אדני. וגם קרא לכולם אדונים, ותוה"ק כללה בחדא מחתא כל דברי א"א אדני בקמץ דכלפי מעלה אדני בקמץ, ובנקודת קמץ יש חירק ופתח וכוללת גם דברי ד"א ע"ש.

ובס' אדנ"פ הק' דמנא ידע א"א שיש גדול דילמא כולם שווים ואי"ל אותו שבאמצע כמ"ש ביומא כ"ט א, הא לא סגי בלא"ה כיון דג' הולכים מוכרח א' להיות באמצע, וי"ל דאי' ברש"י כד חזו דשרי ואסר פרשני ממנו מיד וירץ לקראתם, ואחר שפרשו הפכו פניהם ופנו אלי' עורף, וראה שהיו מהלכים בצדו של אמצעי החליפו עצמם זה לצד זה וזה לצד זה, ואז חקר למה חלפו ועברו, ש"מ שהמהלך באמצע הגדול וקיי"ל שהרב באמצע וקטן מימינו וגדול משמאלו, ונמצא כשהי' מהלכין אצל אברהם ופניהם אצלו הי' הגדול משמאל האמצעי וכשהפכו פניהם אז בא הגדול לימין האמצעי ובהכרח החליפו הצדדים הקטן לכאן והגדול לכאן, וכשראה החליפין שעשו הבין שהאמצע הגדול.

ועי' בזה דבר חריף בס' לקוטי שושנים. ובשם הגר"א מווילנא אי' בהא דשבת קכ"ז גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת שכינה שנ' אל נא תעבור.

וק' מנלן שגדולה שמא שניהם שקולים, וי"ל דהנפטר מרבו אל יפטר אחור' כלפי רבו רק פני' כלפי רבוהולך מאחור' כמ"ש חז"ל עה"פ בא (י' ו') ויפן ויצא מעם פרעה. וכאן המלאכים כשחזרו מאברהם הלכו אחורנית להיות פניהם נגד השכינה שהי' שם, וא"א כשראה האורחים הלך לקבל פניהם וביקש מה' שימתין עד שיקבל פני האורחים.

וכשעבר מפני ה' הי' לו לילך ופני' כלפי השכינה ולא כלפי האורחים אך אין ד"א לקבל פני אורחים בזה האופן. לכן הסיב פניו כלפי האורחים לקבלם בסבר פ"י כמ"ש וירא וירץ לקראתם משמע נגד פניהם ורץ כדרכו כי אי אפשר לרוץ אחורנית, והסר פניו מנגד פני השכינה וז"ש גדולה כו' ר"ל מלהיות מקבל פניו נגד השכינה.

ועל הקו' דא"א מנא ידע דגדולה הכנ"א מקבלת שכינה אמר הר"מ מפרעמישלאן דאבריו הי' מלומדים להמשיכו אל המצוה, כל אבר אל המצוה השייכת לו, וכשראה אורחים רצו רגליו לקראתם מזה הבין שגדולה הכנ"א כו' וז"פ וירא פרש"י לשון הבנה שהבין מאחר שרץ לקראתם מזה למד אל נא תעבור וגו'.

ומ"ש גדולה הכנ"א ולא אמר המאכיל לאורחים כי עיקר הטובה מקום לנוח ואין בטבע שיאכל לבדו ובני ביתו, והעני יביט ולא יאמר לו קרב אל הלחם, וא"כ בכלל הכנסת אורחים ג"כ אכילה: והנה לכאו' די שיהיה שוה עם קבלת שכינה. ולמה עוד גדולה ורק דאשה עיני' צרה באורחים, ואי' איש ואשה שכינה שורה ביניהם כשיש שלום ביניהם.

ואם יהי' רק כקבלת השכינה, יאחר מה לי להכניס אורחים ולהתקוטט עם אשתי שאינה רוצית בכך, ואי משום השכינה, אם אחיה בשלום עם אשתי ג"כ השכינה יהי' אתנו, לזה אמר גדולה מקבלת שכינה ויקבל אורחים. ועפי"ז י"ל וז"ש רש"י בפ' נשא (ה' י"ב) דסמכו פ' ואיש את קדשיו לו יהי' לפ' סוטה.

דכל שאינו נותן תרומה לכהן סופו שיצטרך לכהן. ומקשים האשה מה חטאה אם הוא אין נותן תרומה, וי"ל דיש ב' דברים סגולה לעשירות א' כמ"ש עשר בשביל שתתעשר, ב' אוקירו לנשייכו כי היכי דתתערתו בב"מ דנ"ט א', והאשה אומרת למה לך ליתן תרומה לכהן וצדקה מוטב שתעשה לי מלבושים וג"כ תתעשר, וא"כ היא גרמה במה שלא נותן תרומות ולכן סופה להיות סוטה.

וז"פ בתהלים מ"ט אל תירא כי יעשיר איש כי ירבה כבוד ביתו כו' דהנ"מ בין ב' הטעמים דאם יתן תרומה וצדקה אהני לי' גם לאחר מותו, אבל אי מכבד לאשתו אין לו רק בזה העולם, וזה"פ א"ת כי יעשיר כי ירבה כבוד ביתו. אם העשירות בא לו בשביל אשתו, זה יהי' כי לא במותו יקח הכל, אבל ע"י תרומה וצדקה גם במותו יקח, עי"ל דפ"פ רוב מי שאינו נותן מת"כ חושב למה אתן מיגיעי כפי לאיש אשר לא עמל בו ורק יושב בביתו, ובאמת אינו כן כי מה שנתן ה' לך נכלל בו חלק הלוי כי גם לו הי' ראוי חלק, ורק שלא יבטלו ממשמרת הקודש ניטל מהם חלקם, אבל הוא פושה שליחותך, ואם אינו חושב כן סוף שתצטרך לכהן בדבר שאין אחר יכול לעזור לך: שם ברש"י האמירה

קודם לכן, ע"י בפסחים ד"ו ע"ב דבחד ענינא יש מוקדם ומאוחר וצ"ע ועמ"ש בפ' בראשית (ו' ה') בשם ירושלמי דזה רק לענין דינא וא"ש: ד) יקח נא מעט מים.

רש"י פ"י שליח, וצ"ב למה לא אמר בל' נוכח לפקוד על עושי רצונו, והיטב אמר בזה אא"ז הגאון הצדיק ר' יעקב מייזלש ז"ל האבד"ק פיעטרקוב. והובא בקובץ דרושים חוברת ד' סי' ל"א דאברהם ה"י חולה ע"י המילה, ורק דע"י המלאך נתרפא אמנם אנשי ביתו ומקנת כספו נמולו אתו והי' עוד חלושים ולא ה"י אברהם יכול לצוות להם, ורק פ"י אחת השפחות, ורז"ל אמרו בקידושין ד"ע ע"א אין משתמשין באשה לכן אמר לשין נסתר ודפח"ח ועי' באברבנאל, ובבעה"ט מסורה.

ועשו"ת תשב"ץ בחוט המשולש ח"א סי' מ"ב מ"ש בזה: ומה מאד הדבר פלא דלחם חמאה וחלב רץ בעצמו ומעט מים ה"י קשה לו. ורק ע"י שליח, וי"ל דבכל מצות יש ב' חלקים עשייתה בפועל, וטוב כוונתה לשם השי"ת, ואי' בספרים דבעקדה כ' וישלח אברהם את ידו כו' הצדיקים אבריהם מזוככים ורצים מעצמם למצוה (וז"פ באבות פ"ד הוי רץ למצוה ובורח מעבירה לא שזה ציווי רק הוי שיהי' האדם כן בעצם שאבריו בטבע ירוצו למצוה ויברחו מעבירה), וכשאברהם לקח המאכלת ל"ה יכול היד לעשות דבאמת ל"ה השחיטה מצוה דהי' רק נסיון, ואברהם חשב דזה מעצת היצה"ר.

וישלח את ידו, בכח גדול נגד טבעו, ויקרא מלאך אל תשלח ידך אל תעשה בכח כי הצדק עם ידך שבאמת אינה מצוה, וכן אברי אברהם ה"י רצים מעצמם למצוה, אבל לקיחת המים שהי' סבר שהם ערביים, ואם ה"י באמת כן ה"י לקיחת המים מצוה לרחוץ מע"ז, אבל ה"י מלאכים ולא רצו אבריו לעשות, (ובמאכלת התגבר שנצטוה מאת ה') לכן לקח ע"י שליח ומה ששילם ע"י שליח ל"ה עונש כמ"ש הרמב"ן בשלח (י"ז א') כי באמת ה"י להם עוד מים רק רצו לנסות ה' אם יוכל ליתן להם, וכיון דגוף המעשה ל"ה נצרך רק לנסיון ממילא גם ע"י שליח נשלם הענין: ועי' שו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"ג סי' נ"ב.

אהא והוא יושב בקש לעמוד א"ל ה' אתה סימן לבניך בשעה שיושבין בדין ה' נצב עליהם, דמי שיושב הוא בעה"ב ואדון וזה שעומד עבד ששומע, ואברהם עד שלא מל ה"י הוא העומד לפני ה', ומשמל, אי' ה' גוזר וצדיק מבטל, א"כ ה' העימד וצדיק יושב, וז"ש שביקש לעמוד א"ל ה' עתה זכית שתהי' היושב ואתה סימן לבניך שהב"ד כפי אשר וגזרו יהי' הם היושבים וה' נצב עליהם כפי אשר יגזרו הם יהי' הדין אף שלא כווננו לאמת, וזה הכוונה בסוטה ד"מ ע"ב אין ישיבה בעזרה אלא למלכי ב"ד בלבד, בעזרה שהי' השכינה שורה אז אין ישיבה כי כלם עומדים בעזרה, רק למלכי ב"ד שהם ה"י הב"ד יהי' להם ישיבה עש"ה: שם ורחצו ערש"י.

ובס' לקוטי מהר"ם הביא מד' אמרו מה"ש אתה אומר יקח נא מעט מים שמא בערביים חשדתנו שמשתחזים לאבק רגליהם כבר יצא ממך ישמעאל, ותמוה ועי' ג"כ בב"מ דפ"ז, וי"ל ע"פ גמ' ע"ז נ"ב ב' נכרי מבטל ע"ז שלו ושל חבירו וישראל אינו מבטל כלל, וז"ש אתה אומר יוקח ע"י שליח ורחצו רגליכם ולא אמרת שגם הרחיצה יהי' ע"י שליח, משום דס"ל שאף ב"ב שלך יש להם דין ישראל וא"י לבטל ע"ז של חבירו ע"כ ורחצו בעצמכם, כבר יצא ממך ישמעאל שעובד ע"ז ויש לו דין נכרי ויוכל לבטל ע"ז.

ובס' ילקוט האורים כ' ע"פ הגמ' רודף צדקה וחסד ימצא צדקה או בנים צדיקים או עניים מהוגנים וצדיקים, וז"ש שמא בערביים חשדתנו שעובדים פ"ז הלא אתה רודף צדקה וחסד, ועכצ"ל לך או בנים צדיקים או עניים מהוגנים וכבר יצא ממך ישמעאל שהוא רשע, ואין לך בנים צדיקים, וע"כ שאנחנו צדיקים ואיך חשדתנו בערביים, ועי' במסכת דרך ארץ פ"ד ובנחלת יעקב שם: ה) פת פרש"י בבינה לעתים דרוש ו' הק' הל' על כן עברתם וכ' דשני עמודים הם חיות האדם, החום הטבעי מאכל מקיים אותו, והלחות השרשי, שתיה מקיימת אותה, ועל הרוב מהתגברות האחד יחלש האחר, וכשיתקומם החום הטבעי ייבש בחומו הלחות השרשי ומביא לצמא, וכשלחות השרשי מעדף על חום הטבעי ירעב אל אכילה, ורחוק ששני ענינים יחד יהי' פעם אחד רעב גם צמא.

ואם יקרה כך, ראוי ששני ענינים פועלים יחד ויש סכנה עצומה, וזה"פ בתהלים ק"ז רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף, אם יהי' ביחד עד שכל אחד מתעטף ומתערב בחבירו, אז לא טוב וז"ש א"א ואקחה פת לחם שתאכלו ויחזק לבכם, ועי"כ תוכלו לעבור ולילך לדרככם, כי על כן עברתם דבשביל אכילה הי' בכם כח שבאתם עד הנה, והשיבו לו כן תעשה כמו שאתה מדבר אלינו, גם אתה אכול ויהי' לך כח אל הטורח ועמל עש"ה.

וזקיני הגאון מלאסק ז"ל בהגדה ריח דודאים בפסקא הא לחמא הביא, דלחם עוני רמז כי על הלחם יחי' האדם, שהוא הכרחי, ומצה רומז על גאולת שיעבוד גופני, וכיון שהגוף עיקר מזונו לחם וסעודה נקרא לחם כמ"ש רש"י ויקרא (כ"א י"ז) ורש"י וירא דכמו דלב ראש לאברים כן פת עיקר למאכלים ולכן מצה עשירה פסולה שהוא ממותרות, וכ"ז קודם מ"ת אבל אח"כ אי' בירמיה (ב' ל"א) הדור אתם ראו כו' ודחז"ל הוציא להם צנצנת המן לרמז שאדם יכול להתדבק במעלה עליונה עד שלא יצטרך למאכל גשמי, וז"ש (דברים ז' ג') כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על כל מוצא פי ה'.

ולכן מצה דרומז על שעבוד גופני צ"ל לחם עוני וז"ש די אכלו אבהתנא בארמ"צ קודם קבלת תורה אבל אח"כ גם הלחם אינו הכרחי ע"ש אריכות. ועי' מה שהבאתי בזה בפ' נח (ו' י"ג).

ובפני יהושע ברכות מ"א בגמ' ד"ה איתמר, ולקמן בפ' שמיני (י' ב'). שמעתי לתרץ בתחילה כ' ואקחה פת נחם.

ואח"כ שלש סאים. וגם מלת פת מיותר, וי"ל כיון דהי' אז פסח כמ"ש במדרש ורש"י פ"י.

וארז"ל בסנהדרין ד"ד ב'. ורש"י פ' בא (י"ג ט"ז) פת באפרקי שתיים.

ורמז פת לחם היינו ב' לחם, ושמעין מכאן דגם ביו"ט בעינן שתי לחם. ועי' באו"ח סי' תקכ"ט ספי' א' וזקיני הגאון מלאסק ז"ל אמר.

דהי' יום שלישי למילתו והי' פסח, נמצא דמילתו הי' בי"ג בניסן וזה הי' חביב לפני ה' יותר מקרבנות כמ"ש בב"ר פמ"ח סי' ה'. וא"ש הב"י או"ח סי' תכ"ט על הא דניסן יצא רבו בקדושה די"ב נשיאים.

אבל ל"ג לא מצא, ולפי הנ"ל י"ג הי' מקור הקרבנות ודפח"ח: שם וסעדו לבכם. ערש"י אין יצה"ר שולט במלאכים.

והוא מב"ר ותמוה למה רמז זה דוקא כאן. ובס' נחלת יהודה כ' דק' על המדרש אותו יום שבאו המלאכים ע"פ הי' מדכ' ומצות אפה ואחר חצות באו אצלו דכ' כחום היום היינו שעה ו' א"כ איך אמר פת לחם הא חמץ אחר שש אסור מה"ת, וי"ל ע"פ הזהר שכ' טעם לחמץ דיצה"ר נקרא אמץ ולכך צוותה תורה לבערו.

א"כ י"ל דמלאכים מותרים בחמץ שאי"ל יצה"ר. ובזה יובן ואקחה פת לחם.

וק' לרש"י הא לאחר שש, ומתרץ וסעדו לבכם שאין יצה"ר שולט ומותרים לאכול חמץ. ובכתבי דו"ז הגה"צ ר' צבי הכהן ז"ל אבד"ק זגיערזש ראיתי שהק' דאין כבוד לומר לאורחים אחר תעבורו וכן מה שהשיבו כן תעשה כאשר דברת, וכי חשוד א"א שלא יקיים דבריו.

וי"ל כיון שראה שמהירים מאד אמר להם שיכין סעודה במהירות ע"ז השיבו כן תעשה, כי הצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה, ולכן אמרו כן תעשה כאשר דברת שלא תרבה בהוצאות ולא תעכב איתנו כי ידעו שאם יהי' לו פנאי יעשה להם סעודה גדולה, וזאת לא רצו כי לא צריכים לזה רק למלאות שאלתו ודי בזה: והנה יש לדקדק הל' ואקחה כי הול"ל קחו פת לחם.

ועי' בבעה"ט שרמז שבעה"ב בוצע תחלה. וכן מה שהשיבו כן תעשה אין מדרך האורח לומר לבעה"ב שיעשה כן, וי"ל ע"ד שמפרשים הפ' צדיק אוכל לשובע נפשו, היינו המכניס אורח יאנוס עצמו לאכול אף שהוא שבע כדי שיאכל ג"כ האורח, ובטן רשעים תחסר.

אף כשהוא רעב, לא יאכל, ובטנם עוד לא מלא אפ"ה יפסיקו. כדי שלא יאכל גם האורח, וז"פ משחז"ל אורח טוב אומר כל מה שטרח בעה"ב לא טרח רק בשבילו, דמסתמא אורח טוב מתארח אצל בעה"ב טוב וכל מה שטרח בעה"ב ואנס עצמו לאכול הכל בשביל האורח שיאכל ג"כ, ואורח רע מזדמן מסתמא אצל צר העין כי מצא מין את מינו וכמשחז"ל ספ"ק דב"ק הכשילם בב"א שאינם מהוגנים, עליהם יאמר האורח רע כלום טרח בפה"ב אלא בשביל אשתו ובניו.

היינו טרח להפסיק מאכילתו אף כשהוא רעב כדי שיחדיל גם אנכי וישאר בשביל אשתו ובניו לזה אמר א"א ואקחה פת לחם היינו גם אני אקח פת לאכול כדי שתסעדו לבכם ג"כ, והשיבו כן תעשה כאשר דברת שגם הוא יאכל עמהם: ו) שלש סאים קמח סלת ערש"י. ובב"מ פ"ז כתיב קמח וכ' סלת מכאן שאשה עיני' צרה באורחים, וכ' רש"י היא אמרה קמח והוא סלת.

וע"ש במהרש"א, והתבו"ש בבכור שור כ'. הא דלא כ' איפכא דהא תחלה אמר אברהם סלת ואח"כ היא קמח, צ"ל דאין מקרא יוצא מידי פשוטו וקמח סלת מקרי רק דמיתורא דקמח דרשינן מכאן כו' כצ"ל לרש"י, ואפ"ל עוד דהוא אמר קמח והיא סלת, ומ"מ מוכח דאשה עיניה צרה באורחים דק' מ"ט צוה א"א ליקח ג' סאים קמח לג' בנ"א והא אמרי'

בעירובין פ"ג דאכילת אדם א' עשרון לחם, והאוכל יותר רעבתן, א"כ וכי ברעבתנים החזיקם, דג' סאים הוא כפלי כפלים מג' עשרונים.

ונ' דהיינו דק"ל לחזקוני ופי' דמג' סאים קמח הוציאו ג' עשרונים סלת לג' בנ"א הללו, והשתא ניחא ומכוון השיעור, ועי' רמב"ן. וי"ל עוד דהא דאוכל יותר רעבתן ז"ד באינו אוכל כ"א לחם לבד וכדאיתא שם בעירובין אליבא דר"מ דמשמע התם דהלכה כמותו, דאם אוכל מטעמים ומעדנים הרבה מושך ג"כ פת הרבה דרווחא לבסימא שכיח, ואברהם ג"כ הי' רוצה לעשות להם מטעמים הרבה והוצרך ג"כ להכין פת הרבה כעובדא דאביי בפ"ק דמגילה, וניחא דהוא אמר וקשיא לשרה לח"ל ג' סאים, וצותה לעשות סלת דפרשה כוונת אברהם כחזקוני, והי' לה לפרש כפשוטו ותעשה מעדנים אע"כ דעיני' צרה.

ובספר אור יקרות כ' דידוע דאסור ליקח מאשה בלא ידיעות בעלה, ובב"מ כ"ב א'. באמימר ומר זוטרא דאריס יהיב פירא ואתא ואמר אמאי לא קיהבית משופרי ול"א כלך אצל יפות רק לתרומה.

אבל הכא משום כיסופא, ומשו"ה הוסיפה סלת ובלא ידיעות בעלה, ואף שיאמר אברהם שיאכלו דילמא משום כיסופא, וש"מ דעיני' צרה: והנה מה שהביאו המפוי בשם רש"י היא אמרה סלת מכאן שעניני' כו' ברש"י בגמ' ב"מ איתא להיפך היא אמרה קמח, אך יש גירסות בזה וע' בע"י ווילנא ברש"י שם.

ואא"ז הרב מליסא בהגדה מעשה נסים בחידושים מאביו ז"ל הביא דברש"י ישן הובא במקראות כ' הוא אמר קמח והיא סלת מכאן כו'. וכ' לתרץ דביבמות ט"ו ב' איתא דר"י החורני לא רצה לאכול זתים שראה שהם לחים וסבר שהוכשרו ונטמאו, ובפסחים ח' ע"א אי' דאי אפשר לסלת בלא לתיתה ע"ש, ולכך אברהם דהי' עינו יפה באורחים חשש דילמא אוכלים חולין בטהרה הן, ולא יאכלו סלת כיון דהוכשר, אבל שרה לא הקפידה ולקחה סלת ואם לא יאכלו טוב יותר, וכן הי' באמת שלחם לא הביא מטעם שפירסה נדה ונטמא ולא אכלו ואם הי' קמח שלא הוכשר הי' אוכלים ושפיר הוכיח רש"י כיון דלקחה סלת ולא הקפידה על אכילתן ראי' דעיני' צרה באורחים, וכ"כ הגר"ל חריף מפלאצק ז"ל במלא העומר, ובס' קהלת חשה תי' ג"כ בכמה אופנים ועחש"ל בפ' בראשית (ד' כ"ו) והגאון ר"ב פרענקיל בס' מרגניתא דר"ב כ' עפמ"ש בשבת קי"ז ב' הציל פת נקי' אינו מציל פת הדראה, אם הדראה מציל נקי'.

וכ' בתוס' כשאפו בפסח מצות מסלת נקי', שדי לו לצורך יו"ט אין אופים אחריו הדראה, אלא מתחלה יעשה הדראה ואח"כ נקי'. והמלאכים באו בפסח ערש"י ואמר אברהם לשרה שתאפה פת מקמח, שבאם יצטרך עוד תוכל לאפות מסלת, אבל שרה לקחה תיכף סלת ולא תוכל עוד לאפות אח"כ וש"מ עיני' צרה.

ובאמת אפתה מסלת הרבה שלא תצטרך ש לאפות: ובמדרש תשעה אפתה ג' לעוגות וכו' והקשה רמב"ן למה צריכה כ"כ לג' אנשים ותי' שסעדו אצלו גדולי ביתו לכבדם, ושמעתי מהגה"ק מאסטרואווצי ז"ל החשבון דילידי ביתו הי' שי"ח ואברהם וישמעאל ואליעזר עם ג' מלאכים הוא שכ"ד וסאה ששה קבין, קב ד' לוגין.

לוג ששה בצים, נמצא סאה קמ"ד בצים, וט' סאה אלף רצ"ו בצים. ואכילת פרס הוא לאדם שהוא ד' בצים, ערש"י כתובות ס"ד ב' וד' פעמים שכ"ד ג"כ אלף רצ"ו בצים, ודפח"ח.

וראיתי בס' לב אריה חולין דס"ג אמ"ש הר"ן שם דבר אגדה אם ידור גדי עם נמר, תדור כלה עם חמותה. אם תמצא עורב לבן תמצא כשרה בנשים, ואינו מובן, בשלמא הך דגדי בהדי כלה וחמותה יש להם שייכות אהדדי, אבל מה שייכות עורב לבן עם אשה כשרה, וי"ל דמצינו ד' מדות טובות לישראל ביישנים רחמנים גומלנים.

ועוד יש מדה טובה שהם קשה עורף, ואינם קלים להתפתות אחר הרע, כמ"ש בס' מעשה ה' בפ' ועתה ילך נא ה' בקרבינו, כי עם קשה עורף, שזה מדה טובה, וד' מדות הם בדמיון ד' סימני טהרה של עופות טהורים. והב' מדות ביישנים רחמנים נמצא בנשים יותר מאנשים כדאמרין אשה בושה לבוא לב"ד, גם רחמנות אחז"ל שלכך שלח יאשי' אל חולדה להתפלל ולא אל ירמיה, אבל גמ"ח אינה מצויה בנשים כמ"ש עיניה צרה באורחים, גם מדה טובה קשה עורף אינה בנשים שהם קלים להתפתות, ונמצא שיש בנשים רק ב' מדות והם בדמיון עורב שיש לו ב' סימני טהרה, וב' טומאה, והנה השחרות של עורב מורה על טומאה כדאיתא בס' התיקונין תיקון ע', וז"ש אם תמצא עורב לבן היינו שיהי' בו כל ד' סימני טהרה.

כן תמצא בנשים שיהי' בה כל הד' מדות טובות אשר בישראל: ח) ויקח חמאה, רש"י ולחם לא הביאה שפירסה נדה, והוא מב"מ פ"ז דא"א אוכל חולין בטהרה וכ"ה במד"ר ועי' מהרש"א נדה ד"ו ע"ב. ובנזה"ק תמה אטו לפי שנהג עצמו בזה מה לו להחמיר על האורחים ובפרט למ"ד כערביים נדמו לו, בקידושין ל"ב ב'.

ובהקדמת שו"ת בית אפרים יו"ד כ' עפמ"ש במדרש דפסח ה"י וכ"כ תוס' ר"ה די"א א' ד"ה אלא, ולפי"ז ק' לר"י בקידושין דכערביים נדמו איך ה"י רשאי לעשות בשבילם דהא ה"י יו"ט, ואי"ל הואיל ואיקלע אורחים מאת הנפש אשר עשו בחרן וגיירו, וכמ"ש הרמב"ם דאף המבשל לנכרים אינו לוקה דהואיל כו', ז"א דאמרין בב"מ כחום היום שהוציא חמה מנרתיקה ולא ה"י אורח ותוס' פסחים מ"ו ב' ד"ה רבה כ' דהואיל דלא שכיח ל"א להתיר, ואפ"ל דאמרי' בברכות כ"ז א' כחום היום בששה שעות ור"י לטעמי' בביצה ט"ו ב' חצי' לה' וחצי' לכם (ואע"ג דאמרי' ו' שעות ביום סעודת ת"ח הא אי' כו' אלא דלא טעים כו') וא"כ שפיר הוי חצי למיטרח בעשיית בן הבקר דהא לדידי' נמי חזיא אלא לחם לא אייתי כיון שהוא אוכל חולין בטהרה והעיסה נטמאת א"כ ה"י אסור לאפות דלא חזיא לדידי' ואורח לא שכיח ול"א הואיל, ולכאורה י"ל דבלא"ה ל"ה מצי לאתויי לחם דבפסחים שם איתא כיצד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט רא"א ל"ת שם עד שתאפה, רי"א לא זהו חמץ שמוזהרין עליו בב"י אלא מניחה עד ערב ואי החמיצה החמיצה, ופרש"י כיון דצריך ליתנה לכהן קרא בי' שלך א"א רואה.

ובנדריים ל"ב ב' אמרי' נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק ע"י שהקדים ברכת עבד לקונו ניטלה הכהונה ממנו וניתנה לאברהם, וא"כ אברהם ה"י כהן ול"ש ל"ז חמץ שמוזהרין עליו דשפיר הוא מוזהר עליו דהוי שלו, ולכאורה י"ל דמסתמא שרה כדין עשאה דקיי"ל משתטיל מים מיד מגבהת חלתה מחשש שמא תטמא עיסה,

וא"כ י"ל דהפרישה חלה קודם שנטמאת, אך ז"א דהא אמרי' שאותו יום פרסה נדה ונטמאת החלה למפרע מעל"ע (ור"י פליג שם בנדה ד"ז, אדר"א דד' נשים דיין שעתן בתולה זקנה כו' ואמר אני לא שמעתי רק בתולה) והדק"ל דבלאו טומאה הי' אסור לו לאפות דעובר בב"י כיון דכהן הוא והוי שלו וכיון שנטמאת אינה ראוי' לו, וי"ל לפמ"ש בפסחים תד"ה עד דשפיר מצי לאפות משום דממלא אשה כל התנור פת כדי שתאפה יפה וחילקו בין אופה בתנור לע"ג גחלים ע"ש וא"כ הי' יכול לאפות ולכן הוצרך לומר שנטמאת עיסה והוא אוכל חולין בטהרה, ולא חזיא לדידי' ולכן לא הביא רק מן הבקר דהוי נמי חזיא לדידי' משא"כ לחם לא אייתי ובס' בית שמואל עה"ת כ' על קו' רא"ם מה צחקה שרה הא פרסה נדה.

ומהרש"א בנדה ר"ל דודאי אח"כ פרסה נדה רק דמלאכים ידעו קודם ונטמא במעל"ע דנדה, וקשה דהא אברהם לא הביא לחם והוא לא ידע, ועו"ק דהטעם דמעל"ע שמא נעקר הדם. וכותלי בית רחם העמידו' והמלאכים ידעו דכבר נעקר ולחה כ' רש"י שאכלעל טהרת קדש, אפי' על טהרת תרומה ג"כ לא אכל דמלאכים אמרו דנעקר דם, וי"ל דשרה לא פרסה רק דאברהם סבר מעצמו שתראה היום נדה דאיתא בר"ה י"ח למועד אשיב אימת כו' אלא אותו שנה מעוברת הי' והק' תוס' הא ביוה"כ נמול ומלאכים הי' אצלו ביום ג' והוי ב' ימים קודם סוכות.

ויולדת לז' יולדת למקוטעין, ואי קשה כי מדלית יומי דטומאה דילמא הי' נולד בז' דפסח. ולפי"ז י"ל דאברהם לא ידע שיהי' מעוברת השנה דאין מעברין קודם ר"ה, והי' ק"ל קו' הגמ' כי מדלית יומי דטומאה, והי' סבר כתי' תוס' דיולדת באחרון של פסח, וא"כ הוכרחה היום לראות נדה.

והוא מעל"ע שבנדה, לכך לא הביא לחם, אבל באמת לא פרסה נדה דשנה מעוברת וראתה עד סוף ג' שבועות ולכן צחקה דל"ה לה אורח כנשים. ושפיר פרש"י דאוכל על טה"ק, דאי על טהרת תרומה (אמאי לא הבין מעצמו שתראה נדה.

ולא שמלאכים אומרים לו זה) והא לא ידע בודאי שנעקר דם ואמאי לא הביא, א"ו דאכל עטה"ק ומספק ג"כ אסור ולכך לא הביא ע"ש: והנה על קו' הנזה"ק הנ"ל דאטו לפי שנהג עצמו בזה מה לו להחמיר על האורחים. לכאורה יש להביא ראי' מזה למה שנסתפק בשער המלך בפ"ט הט"ז מאישות, דאם הוא נוהג איסור בדבר ואף דחבירו אינו נוהג עובר בלפני עור, ומשו"ה פסק דאם הוא אינו מעשן טיטון מנר של חלב אסור ג"כ ליתן לחבירו ע"ש, וכן מצאתי שכ"כ המקנה על קידושין ל"ט א' בגמ' ד"ה אריוך, וא"כ כאן כיון דלאברהם אסורה העיסה דנוהג עצמו איסור חולין בטומאה אסור ג"כ ליתן, ולכאו' היא ראי' נפלאה.

אבל לפמ"ש הרא"ש סופ"ד דר"ה בשם ירושלמי דבעשי"ת נוהגין כ"ע לאכול חולין בטהרה וע"ש בקרבן נתנאל אות פ' דבר"ה ל"ה צריך להזהירן שיאכלו בטהרה דפשיטא שיאכלו בטהרה שחייב אדם לטהר עצמו ברגל ע"ש ולפי מ"ש במדרש ותוס' ר"ה י"א דפסח הי' וא"כ א"ש קו' הנזה"ק דביו"ט כ"ע נהגו לאכול חולין בטהרה ומשו"ה שפיר לא נתן להם לחם.

וא"כ אין ראי' מזה להשעה"מ והבן, ובס' משנת ר' אליעזר כתב דקשה למה לא שאלו איה שרה אשתך רק אחר שאמר ויקח חמאה כו' וי"ל ביו"ד סי' פ"ח אסור להעלות בשר וגבינה על שלחן אחד שמא ישכח ויאכל, ובשבת י"ג לא יאכל זב עם זבה משום הרגל דבר, והמלאכים הי' יודעים דפרסה נדה וחושבים שמא אברהם אינו מייחד עם שרה משום הרגל דבר, אבל עכשיו שראו שמעלה בשר וחלב על שלחן אחד, ומשמע דסובר כמ"ד בו"ח עולה על שלחן אחד א"כ גם בנדה מותר להתייחד ול"ח להרגל דבר ושאלו איה כו': שם ויקח חמאה וחלב וגו'.

ע' מהרי"ם אלגאזי בכורות פ"א אות ב' אהא דחלב מנ"ל דשרי הביא בשם תוס' חיצוניות דהק' אמאי לא ילפי' מאברהם, ויקח חמאה, ובודאי לא האכילם איסור דא"א קיים כל התורה, וי"ל דהי' סבור שהם ב"נ ולא נצטוו כי אין זה מז' מצות, ואף דבירושלמי משמע דאכלו בו"ח דאי' שא"ל ה' כשבקשו שיתן להם התורה אין אתם ראויים לקבלה שמיד שהתינוק בא מבית הספר, מביאין לו חלב ואוכל מביאין לו בשר ונוטל ידיו, ואתם אכלתם בו"ח עכ"ל וק' תינח למ"ד דם נעכר ונעשה חלב וחידוש חלב משום איסור דם וב"נ מותרין בדם מן החי.

אבל לטעם ב' דחידוש משום אמ"ה, הא ב"נ מצווה על אמ"ה, ובכלל ז' מצות ב"נ הוא, ואיך אפשר דנתן להם א"א חלב ועבר אלפ"ע, ואולי דילפותא דמייתי בגמ' הוא לב' טעמים. אבל מאברהם הוא רק לטעם א' משום אבמה"ח אבל לטעם דם ליכא ילפותא מאברהם ע"ש באריכות.

והח"ס בתורת משה הקשה דלפי פשט הפסוק נראה דמקודם אכלו חמאה וחלב ואח"כ בשר ומאי איסור בב"ח יש, וצ"ל דמ"מ בעינן קנוח ואין קנוח אלא בפת ולחם לא הביא ע"י שפרסת נדה, ול"ה קנוח והוי בב"ח ע"ש, ובשם הרה"ק היהודי ז"ל איתא תי' על זה דהא דאסור לאכול חלב אחר בשר, הטעם דחלב הוא חסד ובשר הוא דין וכשאוכל חלב אחר בשר וקיי"ל תתאה גבר ואסור להגביר הדין על החסד, אבל בשר אחר חלב דתתאה גבר מגביר חסד על דין, ע"כ כשבקשו המלאכים לי להם התורה מחמת שהם עליונים, ורצו להגביר על התחתונים, א"כ סברו דעילאה גבר, והם אכלו חלב ואח"כ בשר, ולפי שיטתם דעילאה גבר אכלו בב"ח: אך הדק"ל אמאי נתן א"א להם הא עבר אלפ"ע ובני יקירי הרה"ח מו"ה דוד נ"י אמר בזה לשיטת האמונות שמואל סי' י"ז, הובא בפר"ח ופמ"ג יו"ד סי' ס"ב דהלאו דלפ"ע ל"ש רק היכי דלדידי נמי אסור אבל היכי דלדידי מותר אינו עובר אלפ"ע, ובאמת קדמו בשטמ"ק ב"מ דס"א ע"ש, וה"נ כן דלא"א הי' מותר חלב ואח"כ בשר דתתאה גבר ואינו עובר אם נתן לאחר שעובר עליו ודודי הגאון אבד"ק לאסק שליט"א בתשובה לבני שיחי' כ' לתרץ קו' הנ"ל דהנה בב"ח רק לישראל נאמר כשקבלו התורה ולא למלאכים, רקאם הי' מקבלין התורה הי' גנאי מה שאכלו אצל א"א אף שהי' טרם שנצטוו, וכמ"ש במדרש אכלתם בו"ח ותינוק הבא מבית הספר אינו אוכל כיון שיבא לחיוב כשיוגדל, אבל אי לא יקבלו התורה ולא יבואו לחיוב לא דמי לתינוק ואינו גנאי כלל, אבל יקשה הא ע"כ נתן להם דרך בישול דבלא בישול אינו אסור מה"ת ואיך עבר אלא תבשל.

וי"ל דנתן להם אילפס רותח והם בשלו, והא דלא נקט במדרש בשלתם בב"ח רק אכלתם, צ"ל אכילה יותר גנאי כמ"ש תוס' חולין ד"ז. תו י"ל דבעי לומר תינוק מבית רבו אינו אוכל ואין דרך תינוק לבשל עכת"ד.

והמלבי"ם בתו"מ כ' דבהמה שנברא ע"י ספר יצירה כמו מעשה דר"ח ור"א בסנהדרין ס"ה מותר לבשל בחלב, ואברהם האכיל למלאכים בו"ח דברא בן הבקר ע"י ס' יצירה, והיינו דכ' בן הבקר אשר עשה, וע' בס' חשק שלמה על יו"ד סי' פ"ז דכ' ג"כ דחלב שנחלב מבהמה שנברא ע"י ס' יצירה אין לו דין חלב כלל ועי' בכרו"פ סי' פ"א.

ומ"ש בפ' וישב (ל"ז ב'): ובפר"ד דרוש א', האריך אם נאסר בן פקוע לאכול חי לב"ג, ודעת היפ"ת שאפי' קידם מ"ת נהגו בו היתר, ובאור חדש בכת"א פ' וירא כ' דיהי' נ"מ להלכה בשבת, דלכאורה שוחט ב"פ בשבת פטור דמקלקל הוא, כיון דל"צ שחיטה מה תיקן, ועי' פסחים ע"ב א' וט"ז יו"ד סי' י"ג דאפי' בל תשקצו לית בל', אך אם נאסר ב"פ לב"ג שפיר תיקן להוציא מידי אבמה"ח לב"ג כפרש"י שם בפסחים וכו' דמה קו' הנ"ל אמאי לא הביא ראי' בגמ' דחלב מותר מאברהם דהאכיל למלאכים ואמה"ח אסור לב"ג, די"ל דהי' חלב מבת פקוע דלא נאסר לב"ג משום אמ"ה, עש"ה בבשר ב"פ דלא נאסר משום נבלה אף היכי דמתה מאלי' כמ"ש תוס' ב"ק מ"א א' לא נאסר בשרו משום בב"ח.

ובאמת נסתפק בזה הגרעק"א ביו"ד סי' פ"ז אי בב"פ שייך איסור בב"ח, וע"ש בפת"ת סקי"ד ונחלת צבי שם מ"ש בזה, וע"ע בשו"ת חת"ס יו"ד סי' י"ד ובתשו' משיבת נפש סי' נ"ח ובחי' כתבתי בזה ואכ"מ, ומצאתי ג"כ בבית האוצר ח"א כלל א' אות י"א שהביא ג"כ מזה הא דהאכיל א"א למלאכים ולא עבר אלפ"ע דאמ"ה, ולדעת האמ"ש הי' מותר: וראיתי עוד בלימודי ה' סי' נ"ד שנסתפק בלאו דלפ"ע אי נוהג בב"ג בז' מצות דידהו א"ד רק ישראל מיפקדי אלפ"ע עש"ה, ובתוס' ע"ז ט"ו ב' ד"ה לעכו"ם כ' דב"ג אינו מצווה אלפ"ע ועי' ישועות יעקב יו"ד סי' א' בשם הדרישה שם דאשה ועבד אין נזהרין אלפ"ע, ובבכורי שלמה אה"ע סי' ג' כ' ג"כ דאפשר דנשים אינם בכלל לפ"ע לפמ"ש הרמב"ם בפ"י משניות שבועות פ"ה דיסוד לפ"ע מטעם ערבות ונשים אינם בכלל ערבות כמ"ש ברא"ש ברכות ד"כ, ועי' בזה בשערי תורה ח"ב סי' נ"ב, ובקובץ בינה לעתים חוברת א' סי' יו"ד, ובדברי האמ"ש הנ"ל יש ליישב קו' הצל"ח פסחים כ"ב שהק' מה פריך אמ"ה לב"ג על ר"א, דילמא ר"א ס"ל כר"ל דח"ש מותר מה"ת, ורמב"ם פסק דשיעורין ל"ג רק לישראל ולא לב"ג א"כ א"ש דא"ע אלא משום לפ"ע ע"ש ולהנ"ל ניחא דאי ס"ל כר"ל א"כ אינו עובר אלפ"ע כמ"ש האמ"ש, אך בגוף דברי אמ"ש מתוס' ב"מ ד"י ע"ב ד"ה כהן נראה להיפך שאפי' דלנותן אין איסור עובר בלפ"ע בגרושה לכהן, וכ"ה בחגיגה י"ג ב' ד"ה אין, וע"ש בלימודי ה' סי' נ"ו בזה, ובשו"מ תנינא ח"ב סי' ס"ז ובבית אברהם על פסחים, ומנ"ח מצוה רל"ב ובשטמ"ק ב"מ ס"א: ובחידושי כתבתי הרבה בזה ואעלה איזה הפרות בענין לפ"ע.

בכ"מ סוף ה' כלאים כ' ועל לפ"ע אין לוקין דהוי לאו שבכללות ע"ש, ומאד נפלא בעיני שהנוב"י ח"ק אה"ע סי' פ"א חקר בזה אי לפ"ע הוי לאו שבכללות ולא הביא הכ"מ, ועפמ"ג בפתיחה ח"א אות ל"ז, ובמנ"ח מ' תנ"ד, וע"ש בנ"ב שהביא לפ"ד תוס' סנהדרין ס"ד לא הוי לפ"ע לאו שבכללות ולוקין, וקשה לי מגמ' דפסחים כ"ב ב' הא לכלבים

שרי ואי דעל לפ"ע לוקין דילמא אסור גם בהנאה ורק משום הנאה אין לוקין כמ"ש הרמב"ם דעל הנאת בב"ח אין לוקין אבל מחמת לפ"ע לוקין וצע"ג, ואחי הרה"ג מו"ה שלמה ואב נ"י מלאדז כ' לי ליישב הקו' דבלא"ה אין לוקין אלפ"ע דהוי לאו שאב"מ כמ"ש בחינוך מ' רל"ב ורמב"ם פי"ב מרוצח וה"ה פי"ב מעדות, ועי' כנה"ג חו"מ סי' ל"ד ובס' ארעא דרבנן סי' שמ"א בזה, ובס' פתח הבית סי' ע"ד ע"ה ג"כ כנוב"י.

וראיתי עוד בפה"מ לרמב"ם פ"ו ח"ג דתרומות מפורש דעל לפ"ע אין לוקין, וע"ש במשנה ראשונה במשניות דפוס ווילנא בפ"ה ה"ו משביעית מ"ש בזה, ועי' רמב"ן פ' יש מותרות דבלאו שאינו שוה בכל ל"ש לפ"ע, ועי' בחת"ם חו"מ סי' ר"ב דדוקא באשה דלא מפקדא אבל באנשים אף דאינו שוה בכל שייך לפ"ע: ועתו"ס ע"ז כ"ב א' ד"ה ת"ל אם מכשילו בעבירה דרבנן עובר אלפ"ע דאורייתא דהא מכשיל לי' ואפי' עצה רעה אם נותן לו עובר אלפ"ע, ומתוס' חגיגה י"ח א' ד"ה חולי לא משמעכן, ועשו"ת פנ"י יו"ד סי' ג' ובמנ"ח וקומץ מנחה מ' רל"ב ורל"ח מ"ש בזה.

ועשו"ת בית יהודה יו"ד סי' י"ז, ובית יצחק יו"ד סי' ז' הקשה מסוטה ד"כ ברשע ערום ע"ש. ובלמודי ה' סי' נ"ז נסתפק אי מונע חבירו מעשה אי שייך לפ"ע ועי' בקובץ כנסת חכמי ישראל הי"ל באדעסא סי' ס"ב.

ועי' משל"ם פ"ד ממלוה שחידש אף דלפ"ע רק בתרי עברי דנהרא מ"מ בריבית אף דהמלוה בלא"ה ילוה לאחר ישראל שייך לפ"ע. דסי"ס ישראל אחר יעבור אלפ"ע, ועי' בגנת וורדים כלל מ"ג.

ופמ"ג יו"ד סי' ס"ב, ובעמק יהושע סי' י"ח וברית יעקב או"ח סי' כ' מזה: ועי' מג"א סי' קס"ט סק"ו בשם הב"ח דלפ"ע ל"ש רק היכי שבא האיסור תיכף ומיד כשנתן לו אבל לא בבא אח"כ ע"ש. ובזה י"ל דברי תוס' בכורות כ"א ד"ה התם עי"ש.

וצ"ע על המג"א שלא ציין לתוס' הנ"ל. ועי' בחלקת יואב קמא או"ח סי' א' בנותן לחבירו נבלה ואומר לו שהיא שחוטה דחבירו אונס הוא אף הוא אינו עובר אלפ"ע דלא נעשה מכשול כלל דאנוס לא בעי כפרה כלל ע"ש ועי' יו"ד סי' קפ"ה ופמ"ג בפתיחה כוללת ח"ב שכ"כ אכן לא הביא מרמב"ם סוף ה' כלאים דהמלביש כלאים לחבירו והלובש לא ידע המלביש לוקה וע"ש בכ"מ דתמה דלאו שבכללות אין לוקין וכמ"ש לעיל, אבל משמע דאף בכה"ג שלא ידע הלובש שהוא כלאים מ"מ המלביש עובר אלפ"ע.

ואחי הרה"ג הנ"ל בקונטרסו ערוגת בושמי נרד הנספח לחדושי מהרא"ך על יו"ד האריך בזה עי"ש בערוגה ד'. ויש לפלפל בכל פרט ופרט אך אין מטרת החיבור הזה לפלפול.

ורק כתבתי הערות וציונים והמעייין בכל המקומות שציינתי ימצא חדשית הרבה: שם ויאכלו רש"י נראו כמו שאכלו, ולקמן (י"ט ג') בלוט ומצות אפה ויאכלו, לא פי' כן ואמר בזה זקני הגאון מלאסק ז"ל הובא בקובץ דרושים חוב' ה' סי' כ"א דהאר"י ז"ל (א) כ' שבמצרים דכ' ועברתי שאחז"ל אני ולא מלאך לפי שסכנה הי' לשלוח מלאך למצרים מפני רוב הטומאה הי' המלאך יכול ליפול ממדרגתו, ולכן אפ"ל בבוא המלאכים לסדום מקום הרשע נפלו ממדרגתם ואכלו ממש: שם והוא עומד עליהם.

ע"י בקידושין דל"ב ובע"י דפוס ווילנא סי' י"ט ובמפ"ש שם: ט) ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל. רש"י נקוד על אי"ו שבאליו נקודה רבה על הכתב שאף לשרה שאלו או אברהם.

והק' דהי' לינקד רק על הלמ"ד של אלי' ואז יהי' הכתב רבה על הנקודה ודרשי' הכתב אי"ו ולמה נקוד על ג' אותיות דהי' די באחד. ובס' קהלת משה תי' שנצמח מזה דין אחר דהגר"ר יהונתן ז"ל נשאל אם יהי' הנקודה והכתב שווים האיך דרשינן, והשיב דאין דורשין כלל, והא דנקוד סוד ה' ליראיו דאם דרשי' כה"ג ק' למה נקוד טל אי"ו שבאליו, הי' לו לנקד על אי"ו שבתבת "ויאמרו", הכתוב לפני אליו אם בשוים דורשים הנקודה או אותיות מר"ו אם דורשין הכתב.

וע"כ אם שווים אין דורשין כלל, וא"כ א"ש דכל זה מוכח אם נקוד על ג' אותיות אי"ו שבאליו אבל אם נקוד על הלמ"ד שבאליו כדי לדרוש הכתב הו"א דגם בשוים נמי דרשי', והא דלא נקוד על ויאמרו משום שטוב לנו לנקד אות אחת מלנקד ג' אותיות. ובס' זרע ברוך ב"מ פ"ז.

כ'.

שאי' בחזקוני וש"ח דאותו אות שנקוד עלי' עוקרתו הכתוב מכאן לומר שאין כאן מקומו, ואי הי' נקוד הל' הוי נעקר הל' מכאן ונשאר אי"ו והוי משמע דתיכף שאלו לשרה על אברהם אי"ו ובאמת מתחלה שאלו לאברהם לכן נקוד על אי"ו ונעקר אותיות אי"ו ממקומו לומר שמקומו אחר תיבת איה.

אבל פ"ז ק' הול"ל ויאמרו אליה איו ולנקד ל' של אליה והוי נשאר תיבת אי"ו במקומו והוי נמי ידעינן דבתחלה שאלו לאברהם ואכתי ל"ה צריך למינקד רק אות אחת, וי"ל דבפסוק רוצה להראות טפם של מלאכים דשאלו על שרה להודיע שצנועה הי' כפרש"י וזה שהשיב אברהם הנה באהל פרש"י צנועה, אבל בלא"ה אסור לשאול בשלום אשה רק כאן הי' כדי לחבבה על בעלה לפי"ז אי הוי כ' ויאמרו אליה איו, לא הוי כ' בפסוק התשובה דאברהם הנה באהל.

ממילא ל"ה נאמר האי סברא כדי לחבבה על בעלה, ויובן המשך רש"י נקוד על איו שבאלי' ותני' רשב"א כו' דק' לרש"י למה נקוד על אי"ה ג' אותיות הא תני' רשב"א כו' והוי לנקוד רק ל' אות אחת וזה מסיים להודיע שצנועה. ופי' בקובץ דרושים חוב' ששית סי' כ"ו בזה ומכל הפרשה.

ועי' מהרש"א ב"מ פ"ז. ובס' רצוף אהבה.

ועי' בפ' נצבים (כ"ט כ"ח) מ"ש בשם מהרש"א ברכות ד"כ ע"ש. ועי' לעיל (י"ח ב') בשם החי' הרי"מ: ועי' בבית האוצר ח"א כלל ק"ב על הגמ' ברכות נ"א ב' דאין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו כל איש שנא' וברך פרי בטנך, ומה"ט לא שדר עילא כוס ברכה לילתא דהי' די מה שנתן לר' נחמן.

וק' מכאן אי' שרה לשגר כוס של ברכה. ועי' בלקח טוב כלל ז' דכוס של ברכה משפיע גם השפעה רוחניות וגם בזה מתברכת מן האיש והכל נכלל בכלל אין פרי בטנה כו' הן

השפעה גשמית הן רוחניית, א"כ בהשפעה רוחניית ל"ש בשרה שאברהם הי' טפל לה
בנביאות, וא"כ בהכרח שקיבלה שפע הנבואה בעצמה ולא באמצעות אברהם, וע"כ
שפיר הוצרכו לשגר לה כוס של ברכה ע"ש באריכות.

ועי' במעיני החכמה ב"ח. דק' מה להודיע שצנועה הי'.

וכי לא ידע מזה מקודם ורק דאי' במגילה ט"ו א' האומר רחב רחב מיד נקרי, ומסיק
ביודעה וחכירה, וא"כ בשרה שהי' יפה ביותר כמ"ש הכל בפני שרה כקוף בפני אדם,
וכבר אמרו שאברהם הכיר בהם אנשי מעלה אף שלא ידע שהם מלאכים, לכן י"ל דהא
דהזכירו שמה ולא יתכן כן לאנשים גדולים, א"ו בשביל שצנועה ולא ראוה אותה
מקודם, לכן שפיר הוי חיבוב לבעלה שצנועה הי', ובאינה מכירה שרי להזכיר שמה,
וא"ש דק' מנ"ל כדי לחבבה הא אמרי' בגמ' דד"א לשאול באכסניא ולפי"ז ניחא דלהכי
מזכיר שמה דאם בשביל שאלה על אכסניא ל"ה להזכיר שמה שכל מכירה נמנעין א"ו
לחבבה ע"ש באריכות.

ובקובץ אהל מועד שנה ב' סי' קל"ו הק' דמנין שצנועה בעבור שהי' בבית, דהא יש זמן
שמטר סוחף או שחום גדול לא תצא מבית, וכאן נמי הי' החום גדול והי' בביתה ומה
ראי' שהי' צנועה. וי"ל דיוק רש"י מדכ' הנה באהל והי' צ"ל באהלה כמ"ש בפ' לך (י"ב
ח') ויט אהלה בתחלה נטע אהל אשתו ואח"כ את שלו, ושרה הי' אז באהל אברהם
בירכתי האהל והצניעה עצמה שלא תתראה לפני האורחים ואברהם הרגיש זאת ואמר
הנה באהל והסתירה עצמה: עונ"ל לפרש דהמלאכים כשראו מדת גמ"ח של אברהם
אמרו הן אשה עיני' צרה באורחים איך לא מעכבת בבעלה, ושפטו כי בטח אינה בביתה
ואין מי שיעכב לעשות סעודה גדולה כזו, ושאלו אי' שרה אשתך והשיב הנה באהל כי
שרה אינה כשאר נשים שיקמצו בצדקה כי הכסף נחוץ להם על מלבושים ומודעם, ורק
הנה באהל יושבת בביתה וגם יודעת שעוה"ז רק כאהל ארעי ולא כבית.

עי"ל כאשר נתברר לו מבן, שאלתו הי' הלבן מאה שנה יולד, לא הי' תמוה בעיניו, כי
רק נגד שרה אמר המלאך למה זה צחקה שרה, ורק אברהם אמר מה בצע בבן כאשר
אהי' בן ק' שנה ולא יהא ביכולתי לחנך אותו, וא"ל אי' כו' ואמר הנה באהל, והי' שמלאך
רצה לשאלו כדי שישב שהיא באהל ולרמז שיוכל לבטוח באשתו על חינוך בנו אם היא
באהל ולא יצאנית ואינה בתיאטרין וכדומה, ויוכל לסמוך עלי' בחינוך בנה: י' שוב.

ערש"י וז"ל ס' פרדס הגדול לרש"י ז"ל בלקוטים דנ"ח, שוב אשוב אליך והלא לא
מצינו בשום מקום ששב מלאך לאברהם לבשרו, אלא כאן בישרו שוב אשוב אליך
שיהי' הנער צריך חיות, והי' זה בהר מורי' שעקדו אביו, שנ' ויקרא אליו מלאך ה' ויאמר
אליו אל תשלח ירך אל הנער, וזה הי' אותו מלאך, ועתה שב להציל את יצחק וקיים
שוב אשוב אליך עכ"ל ופי' בר"ה י"א ובתד"ה אליו ומהרש"א ובס' מגדנות אליעזר דף
ג': שם ושרה שומעת פתח האהל והוא אחריו רש"י הפתח הי' אחר המלאך, וק' מה בא
ללמדנו אם הי' הפתח אחר המלאך או לפניו.

וראיתי בס' אהל מועד סי' קל"ו. עפמ"ד ביומא ל"ה ב', והם עונין "אחריו" בשכמל"ו.

וברור כאשר ברכהו המלאך שוב כו' אז ענה אחריו אברהם אמן, וזה שרה שומעת פתח האהל מה שמעה? והוא אחריו" שאברהם ענה אחריו אמן, ומובן עתה הצחוק של שרה, ולדוגמא אורח שאוכל אצל אחד ובעלת הבית אוחזת תינוק על חיקה והאורח חושב שהוא ילד זכר ויברך אותם שיזכו לגדלו לתפילין ובעה"ב עונה אמן, ובעלת הבית תצחק כי היא נקבה, ועל עניית אמן של בעלה תצחק, כן שרה מסתכלת במעי' ואמרה אפשר הקרבים הללו יטענו ולד ואברהם ידע זאת מדוע ענה אמן.

ובס' ווי העמודים פכ"ו מבן השל"ה ז"ל כ' על המד' והוא אחריו זה ישמעאל מפני היחוד, וק' וכי ישמעאל צדיק הי' שישמור את שרה מפני היחוד, וי"ל עפמ"ש בברכות ל"א ב' בחנה שאמרה אלך ואסתור בפני אלקנה בעלי ויקנא לי וישקני מי סוטה ואין ה' עושה תורתו פלסתר ויקוים בי ונקתה ונזרעה זרע, וה"ה כאן המלאך הי' בדמות איש וכשראה ישמעאל ששרה תתייחד עם איש.

ירא שמא יקנא לה אברהם ויקוים בה ונקתה ונזרעה זרע, והוא לא רצה שיהי' עוד בן לאברהם, ולכן נכנס ישמעאל אחריו שלא תתייחד עמו: יב) ותצחק שרה בקרבה פרש"י, ובמגילה י"ב בתלמי המלך ובמהרש"א שם, וביערות דבש ח"א דרוש ב' דבר נכון בזה: יג) ואני זקנתי. ערש"י שינה הכ' מפני השלום, עי' מהרש"א יבמות ס"ה ב' וברא"ם, וביע"ד אי' דבאחת שרה לא נסתפקה כלל, אך דאחז"ל ל' בים נגלה ה' לישראל כגבור שנ' ה' איש מלחמה, ובמתן תורה כזקן, ופי' האר"י ז"ל דכשעושה נס חוץ לדרך הטבע מראה עצמו כגבור ואיש מלחמה וכן הי' בים אבל בעשותו נס בדרך הטבע מראה עצמו כזקן, ושרה חשבה זאת לנס חוץ לדרך הטבע והי' צריך ה' להיות נגלה בנבואה כגבור ולא כזקן והיא ראתה בנבואה ה' כזקן ואמרה ואדני זקן כינוי להשי"ת.

כלו' איך אפשר שאחר בלותי תהי' לי פדנה וזה חוץ לדרך הטבע ואני רואה את ה' כזקן ופ"ז השיב ה' ואני זקנתי למה צחקת בשביל שאני. זקנתי אצלי הוא נס בדרך הטבע לכך אני נגלה כזקן: שם רמב"ן שלא שינה וכו'.

ועי' בספר חסידים סי' תכ"ו שכ' דוקא בשכבר עבר הדבר מותר לשנות מפני השלום ולא בעתיד והוה וע"ש בפ"א אזולאי שהק' מחז"מ סי' ל"ד ס"ט דהעובר על שבועה דלשעבר חמור מלהבא ע"ש וכן מב"מ כ"ג דעבידי רבנן דמשני במסכת דלא יאמר ששגור בפיו היינו משום ענוה ושלא להחזיק טובה לעצמו.

ועי' מג"א סי' קנ"ו שהביא הס"ח, וע"ע בחת"ס ח"ו סי' נ"ט מ"ש בזה. ובדברי רמב"ן ויגש דכל זמן היות לנשים האורח תלדנה: יד) היפלא ערש"י ורמב"ן, ופי' צל"ח ברכות ל"א ב': יז) המכסה רש"י בתמי' אני נתתי לו הארץ וה' כרכים הללו שלו, פי' ס' שם משמואל להגאבד"ק לבוב ז"ל על הפ' למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט.

וק' לחה דוקא למען יצוה זאת הלא קיים א"א אפי' ע"ת, וי"ל עפמ"ש באבות פ"ג מ"ח, תן לו משלו ופרש"י שגם אתה בעצמך של ה' ומה שקנה עבד קנה רבו, והצדקה הוא משל ה' אך כ' המפוי אם דן לאמתו דנעשה שותף במע"ב א"כ הוי הממון שלו, וכאן ג"כ

לכא"ק ח"ש ה' כרכים שלו הא מה שקנה עבד ק"ר לכך מסיים הפ' ושמרו כו' לעשות צדקה ומשפט ונעשה שותף והוי ה' כרכים שלו.

ועי' לוית חן דרוש נעים: ובמד' המכסה כו' אמר ה' ערובי חצרות גליתי לו. למחר הפוכה של סדום ולא אגלה לו, ותמוה, וראיתי לפרש דאי' בעירובין ל"ב בכל מערבין ומשתתפין חוץ ממים ומלח ובירו' מפרש משום דיש בהם קללה, מים מבול ומלח אשתו של לוט נציב מלח, וזה"פ פ"ח גליתי לו וא"כ מוכרח אני לגלות לו הפוכה של סדום משום שנולד פתה דין חדש לע"ח שמעתה אין מערבין במלח חשים אשתו של לוט.

וע"ע בס' שערי תורה דקל"ז: יח) ואברהם ערש"י הואיל והזכירו סיפר בשבחו, פי' ס' תולדות נח דרוש ה' שיל"ד עוד זעקת סדום ועמורה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד תיבת "כי" מיותר, ולשון כי רק נתינת טעם על הקודם והקיצור מדברי' הוא שהצדיק כשרואה שחבירו נענש ואין בכחו להציל מצטער על זה פד שיבטיחו ה' שאין החסרון מצדו רק מגודל רשעת הדור, וז"ש המכסה כו' הלא הוא בצדקתו מושל בעליונים.

ותחתונים שהרי הי' לגוי גדול אע"פ שמזל שלו הי' שלא יוליד, כן מושל בתחתונים שהרי נברכו בו כל משפחות האדמה, ובזכותו תבא הברכה לכל העולם, ואם אכסה הריסת סדום יצטער וידמה כי זכותיו מעטים לכן גילה ה' זעקת סו"ע "כי" רבה, ומסבת רוע וגודל מעשיהם אפי' אלף כיוצא בכך אין די להציל מן העונש, ומ"מ התפלל, ואם לא יועיל זכות צדיקים מבחוץ עכ"פ צדיקים שבקרבם ראויים להגין כיון שהם בתוך עיר רשעים ולא למדו ממעשיהם: יט) כי ידעתיו רש"י לשון חבה, עי' שו"ת בית יצחק או"ח בהקדמה פתח הבית אות כ"ו.

כחה גדול כחה של בעלי תורה, וביחוד ללמד הנערים צעירי ימים הוא מצוה רבה ויקרה והוא תפארת לישראל אשר בו נתפאר א"א כמ"ש רש"י ל' חבה, וחז"ל תקנו פ' פקדה לומר יום יום להזכירנו ללכת בעקבות הצור אשר ממנו חצבנו לקרב בנינו לפבודתו ית' ועצת רשעים המחנכים בניהם לפנינו עוה"ז לבדו חבלי לחוש אם פ"י השתלמותו בענינים הנחוצים לזה העולם יחסר ממנו שלימות הנפש ללכת בדרכי ה', ותורתו יהי' רחוקה מאתנו כי חוב קדוש עלינו לגדל בנינו לתורה ולתעודה מנעוריהם, וגם כי יזקינו לא יטו מני דרך הזאת ובהגיגה דרש ראב"ע הקהל כו' טף למה באים ליתן שכר למביאיהם, ובמד' אשריך א"א שראב"ע יצא מחלצין ואינו מובן ולהנ"ל הוא מתאחד עם השבח שניתן לא"א לנחות בניו וב"ב בדרך הש"י וז"ש טף כו' שע"י עמלו וגידולו עמו מנוער לכנסו לביהמ"ד יחונך לעבודת ה' ושכר גדול יהי' למביאו פי"ז כי זה חוב קדוש עלינו וז"ש אשריך א"א כו' שהלימוד היקר שדרש ראב"ע ממך א"א יצא שנתפארת בזה מאבינו שבשמים עש"ה.

ועי' בינה לעתים דרוש ע"ה מזה. ולעיל פ' נח (ו' ס') בשם הח"ס ובפ' לך (י"ז כ"ז).

ובילקוט הגרשוני כ' דרבים מע"ה חושבים דבשביל מצות צדקה מותר לעשות בית ועד של שמחה ובאו לידי ריקודין ומחולות בתערובות אנשים ונשים, אמנם צדקה כזאת תועבה הוא וצדקה וגמ"ח צ"ל באופן ודת ישראלי, וז"ש ושמרו דרך ה' לעשות צדקה

ועי' בתרגום אונקלוס ויונתן ויטרון אורחן דתקנין קדם ה': שם למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו.

פרש"י ומשמע דקאי ליתן לו ארץ כנען, והק' דאמרי' בפ"א דאבות שלא יהי' עובד עמלק"פ. ועי' בספורנו שכ' אשר דבר קאי להיות לו לאלקים ולזרעך אחריו.

לפי"ז ל"ה לקבל פרס רק ביקש להיות בעזרו לקיים מצותיו לכן צוה ושמרו דרך ה' לילך בדרכיו ועי"ל דל"ה לקבל פרס דחפץ לבוא לא"י לקיים מצות התלויות בארץ כמ"ש בסוטה י"ב וכי לאכול מפריה הוא צריך כו' ובני יקירי הרה"ח ובקי מו"ה. דוד נ"י אמר פמשה"ק האברבנאל בס' נחלת אבות איך פסול עבודה עמלק"פ ובתורה עצמה כ' למען יאריכון ימיך ולמען ייטיב לך, ובמדרש שמואל כ' דפתח בלשון עבדים ומסיים בל' משמשין, דהול"ל כעבדים העובדים או כשמשים המשמשין, וי"ל דההפרש כי ל' עבודה על דבר הקשה כעבודת הארץ חרישה וזריעה ול' שמוש הוא קל, ואנחנו עבדים לה' וראוי לנו לעבוד עבודת משא כל תרי"ג מצות יום ולילה, ואנחנו לא כן עושים רק מה שהוא קל עושים, וז"ש אל תהי' כעבדים המשמשין שעושים רק שימוש קל, ומהראוי ששימוש קל לא יהי' עמלק"פ אבל חי שמקיים כל התורה בעבודה רבה אפשר שרשאי לקבל פרס עכ"ל בקיצור, וא"א קיים כל התורה ומותר לו שכר, וא"ש קו' הריב"א עה"ת ויצא (כ"ח כ"ב) עה"פ עשר אעשרנו לך וק' הא הוי עמלק"פ ולהנ"ל א"ש, ועי' בינה לעתים דרוש י"ב: כ) זעקת כו'.

רש"י למד לדיינים שלא יפסקו ד"נ רק בראי' פ"י ס' שמן ששון בזי"ר על הילקוט ממג"א, הק' הא גם בעדות נדון בד"נ אך בסנהד' פ"א א' מי שנתחייב ב' מיתות נידן בחמורה, הק' תוס' דהוי עדות שאאילה"ז. ות"י שראו דיינים בעצמם.

ויאמר הכ' זעקת סו"פ כי רבה וחטאתם כבדה מאד ומחוייבין כחה מיתות והוי עשאאילה"ז. לכן אמר ארדה ואראה כתי' התוס'.

אך ק' הלא ה' א"צ לירד ולראות שידע הכל אלא שלימד לדיינים שלא יפסקו עד שיראו ע"ש פלפול נכון, ועי' בל"ע דרוש י"ב ובס' כתר תורה דל"ז. ומ"ש וחטאתם כי כבדה מאד בלשון חטא.

אף שזה השני הוא חמור מראשונות היינו לפי דעבירה גוררת עבירה לכן אף שחמור מ"מ יקרא ל' חטא דדמי קצת לשוגג, וע"ע בערבי נחל ש' שובה מ"ש בזה. ועמ"ש בפ' בראשית (ו' ה'): כג) תספה.

עי' ס' ארצות השלום מהמלבי"ם דרוש ז' מ"ש בזה: כד) אולי יש חמשים. ערש"י ורמב"ן דבכל פטם הי' מבקש על ה' מקומות ועי' תורת חיים ב"מ דנ"ט הא דלא ביקש על פחות חי' דהעולם מתקיים ע"י ג' צדיקים או ב' והקב"ה מצרף לשלישי ומשו"ה בעת ששמתוהו לר"א לקה העולם שלישי בזתים שלישי בחטים כו' דהוא הי' א' מג' צדיקים דהעולם קיים עליהם.

וכן בסדום אם יהי' י' יהי' לכל עיר ב' וה' יצרף ויהי' ג': כה) חלילה לך רש"י חולין, עי' מהרש"א ע"ז ד"ד א', ובאמת ליעקב על ע"י שם לאא"ז הרב מליסא ז"ל ובס' סנהדרי קטנה על סנהד' ד"ח. ומהאריכות לא עתקתי: כו) לכל המקום.

ערש"י ועי' שו"ת מהרי"ק שורש קע"א ענף ה' מה שרצה א' לחלק בין ל' עיר למקום, וראי' מפ' ולא תשא למקום וזולתו אדרבה משם יש ראי' דמקום ועיר חד שיעורא הוא דכ' אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר עד ולא תשא למקום וגם השיבו אם אמצא בסדום נ' צדיקים ונשאתי לכל המקום עבורם אלמא אידי ואידי חד היא.

ופי' זה שכ' ולא תשא כו' אינו פסוק בשום מקום אלא הכא כ' ולא תשא למקום למען חמשים צדיקים אשר בקרבה ועפרש"י ורמב"ן שא"א הי' מבקש שה' כרכים ינצלו ולכך אחר נ' שיהי' י' לכאו"א והאיך יוכל לומר דהאי דקאמר ולא תשא למקום דעל עיר קאי א"כ ל"ה מבקש להציל כ"א עיר א' ופשוט דביקש שאפי' ימצאו הצדיקים בעיר א' דוקא ולא בשאר עירות אפ"ה יצילו כל עשרה מהם עיר א', וה"פ אולי ימצאון נ' צדיקים בתוך העיר אפי' לא יהי' אלא בעיר אחת כולן.

האף תספה, שלא תשא למקום שהוא החמשה כרכים בעבור הנ' צדיקים אשר בקרבה דהיינו בקרב עיר א', וכ"ש אם ימצא בכל עיר ועיר או בקצתם, והשיב ה' אם ימצא נ' בסדום שהוא עיר א' דלא מבעי' שישא לחמשהכרכים אלא אפי' לכל המקום דהיינו סדום ועמורה ובנותיה שהן הכפרים הקטנים שהי' בהם כרכים גדולים, ואמנם א"א לא מלאה לבו לשאול על הכפרים דהיינו שיצילו צדיקים שבסדום על הכפרים שבעמורה או בהיפך בחשבו שאעפ"כ תתקיים הגזרה במקצת ולא תשוב ריקם מכל וכל בקש על כרכים גדולים בהיות בהם קטנים הרבה שלא הי' בני עונשין ע"ד שנ' בנינוה אתה חסת על הקיקיון כו' ואני לא אחוס על נינוה עיר הגדולה אשר יש בה הרבה מי"ב ריבוא אדם אשר לא ידעו בין ימינו ושמאלו ופי' הרד"ק אשר לא ידעו שהם קטנים ואין בהם חטא ועונש אלא עבור אבות כו' עד ועל כל אלה ראוי לחוס ולחמול וכ"ש על רבים עכ"ל הרי לך שעל רבים ראוי לחמול יותר וכן משמע פשטות דקרא ומשו"ה לא הרשה א"א א"ע לבקש כ"א על הכרכים והקב"ה ברוב חסדו נתרצה יותר ממה ששאל היינו כל המקום כולה עכ"ל: ובס' אהל שלמה מהה"ק בעל התפארת שלמה פי' אם יש חמשים צדיקים בתוך העיר ר"ל באנשים העוסקים במסחר בתוך העיר ע"ש.

ובאמת יש אנשים שבביהמ"ד הם צדיקים וכשילכו לשוק יעשקו ויגזלו וממון אחרים אצלם היתר, וז"פ בתוך העיר בעת שילכו לעסקיהם ג"כ יהי' צדיקים. וז"ש דוד (תהלים ל"ד) לכו בנים שמעו לי כו' דק' דהול"ל בואו בנים ורק דבשעת הדרשה ותוכחה שומעים ואח"כ כשילכו ישכחו הכל, לז"א לכו בנים אף כשתלכו שמעו לי, וז"ש (הושע י"ד) שובה ישראל וגו' קחו עמכם דברים, תקחו עמכם המוסר אף כשתלכו.

ועי' בחזות יאיר מהאור חדש פ' מטות הא דברכות כ"ח ב' כשחלה ראב"ע א"ל תלמידיו במה נזכה לעוה"ב. א"ל צאו והזהרו בכבוד חבריכם, וכשאתם עוחדים להתפלל דעו לפני מי אתם עומדים להתפלל ותזכו לחיי עוה"ב, ויל"ד השייכות להדדי, וגם לשון צאו, וי"ל דבביהכ"נ ראוי כאו"א רק לשפוך שיחו לפני ה'.

ולא ישיח עם איש, ואהבת ריע צ"ל בשוק, ויצה"ר מסית להיפך בביהכ"נ כולם אוהבים זל"ז, אבל בצאתו שורר השנאה וקנאה, וז"ש ראב"ע צאו והזהרו בשעה שאתם יוצאים הזהרו בכבוד חבריכם, אבל כשאתם עומדים להתפלל רחקו מהתחברות, רק דעו כו' פ"ש: וע' ברכות ד"ח כל מי שיש לו ביהכ"נ בעירו ואין נכנס בתוכו להתפלל נקרא שכך

רפ, ועתש"ו הר"ן סי' י"ב דלא שייך זה באורח, וצ"ע לשון בתוכו הול"ל כל מי כו' ומתפלל בביתו, ועוד לחה נקרא שכן רע, למי עשה רע, וי"ל אם הולך ושח שיחות חולין וז"פ ואינו נכנס בתוכו להתפלל, שנכנס לביהכ"נ ורק לא להתפלל ורק לשיח דברים בטלים חקרי שכן רפ דגורם מכשול גם לחבירו ששח עמו.

והנה חלפנים בביהכ"נ הי' אומרים שקר על חטא שחטאנו כו' כי לא חטאו כלל, ובחזק הי' אומרים אמת, הן שלהם הי' הן, ולא הי' לאו, ועכשיו להיפך בביהכ"נ אומרים אמת על חטא כו' ובחזק שקר הן אינו הן ורק שקר ותרמית בעוה"ר: וכתוב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, וק' דהול"ל "בתוכו" ורק דביהכ"נ אינו רק בשביל לומר קדיש וקדושה רק להמשיך כח התורה ותפלה בלב כל איש וצריך להמשיך חוטי עלעקטרי מאורו לחוץ, לביתו, ולחנותו, ששם יאיר האור התורה, ואחז"ל שהחלונות שבנה שלמה בביה"ח הי' צרות מבפנים, ורחבות מבחוץ, שאור החוץ הי' גדול מבפנים, וז"פ ושכנתי בתוכם לא רק בתוכו, וז"פ תורה כולה כאן וישראל מומרים ספרי תורה מקושטים ומומרים בתוכו.

ופי' בזה"ק תרומה קל"א ב', עונש על השח בביהכ"נ, ופ' או"ח סי' קכ"ד, ומג"א סי' קנ"א סק"ג הביא בשם האר"י ז"ל שהי' נזהר מלדבר בביהכ"נ אפי' דבר מוסר פן ימשך ממנו דברי חול ע"ש. ופי' ספר הברית ח"ב מאמר י"ב פ"א מעשה נורא: ובס' חידת שמשון כ' פשט בפ' בשלח (י"ד י"ד) ה' ילחם לכם ואתם תחרישון, עפמ"ד דכל יום השי"ת ישוב לשטן שאומר גנבים הם.

אומר ה' לך אצל האומות ותמצא אלפים כיוצא וכו' אולם כאשר יאמר חץ שחוט לשונם ר"ל ישראל משיחים דברים בטלים בביהכ"נ אז אין להקב"ה להשיב כי האוה"ע פוחדים בבית תפלתם בדרך ארץ וכבוד. וז"ש ה' ילחם לכם ר"ל בעבורכם עם השטן, אך באופן ואתם תחרישון ר"ל אם לא תשיחו שיחה בטילה בביהכ"נ כי בזה א"א להלחם עמו.

ועי' בזה"ק וילך רפ"ו בענין אמן שגורם לחבירו עון אי מבטלי. ופרש"י מטות (ל' ט"ז) בפ' ונשא את עונה, ובס' ווי העמודים דהמשיחים בתפלה גורמים לגזרות ומחלות ר"ל, ועמ"ש בט"ז סי' נ"ה בשם האגור, ובאגרת הקודש להתניא: כז) הואלתי רש"י רציתי כמו ויואל חשה.

ופי' ס' נטריקן להפמ"ג קו כ, שהאריך בזה, ובדברים (א) התחיל, ופי' רא"ם מה שחילק מכאן להואלתי בפ' ל"א ועי' בתרגום ותיב"ע וראב"ע ורד"ק עש"ה: שם ואנכי עפר ואפר. ערש"י עפר ע"י המלכים ואפר ע"י נמרוד ובחולין פ"ח דרשו בשכר זה זכו לב' מצות אפר פרה ועפר סוטה ועי' בינה לעתים דרוש מ"א.

שכ' הפשט אף שאינו עוסק עמך בהצלת נפשות לא בעבור זה גבה לבי ואני מחשיב עצמי לעפר ואפר אפי' בעת כזאת והוא ענוה גדולה מאד, וז"פ בפ' בהעלותך (י"ב ג') והאיש משה פנו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, דעל פני האדמה מיותר. דאף דהי' דור דעה ודאי הי' מ"ר ענו מאד יותר מכולם.

אבל מהאדם שאינו על פני האדמה שכבר מת והוא אאע"ה, לא הי' משה גדול, כי אברהם גדלה ענותנותו באמרו ואנכי עפר ואפר ע"ש: וי"ל עוד מד"ר ברכה דמ"ר אחר מיתתו

בשמים הי' לו ויכוח עם אדה"ר, שאחר אדם אני גדול ממך שאני יציר כפיו של הקב"ה ואתה יליד אשה, השיב מ"ר אתה לא יכולת לשמור אפי' מצוה א' וכן הי' לו ויכוח עם כל האבות הה"ד רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה עש"ה ולכא"ק על משה הענו שיאחר שהוא גדול בויכוח עם כל אחד, אך שורש ענוה דבחיים לא יאמינו לעצמם אם יהי' ביכלתם לעמוד בצדקתם כל ימי חייהם, אבל לאחר מיתה דאין לו מורא מחומר אזי מחמת דמשה אמת ותורתו אמת.

לכן בשמים הי' לו ויכוח עם האבות דהוא גדול וזה"פ דהי' ענו רק מכל אדם אשר פ"פ האדמה אבל לא בשמים. ופ"י בתפארת ישראל פ"ג מי"ג דאבות מ"ש בזה: ועיי"ש בחולין מצינו לאפר שקרוי עפר שנ' ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת, ובמ"ר בלק מי מנה עפר יעקב מי יכול למנות מצות שעושין בעפר לא תחרוש בשור וחמור לא תזרע כלאים ואסף איש טהור את אפר הפרה, הנה המדרש חושב הא דואסף את אפר והיינו כנ"ל דאפר קרוי עפר, ועי' בס' בית האוצר ח"א כלל ר"א שהביא הרעיא מהימנא פנחס (רכ"ה א') שג"כ כ' כן, וגם להיפך מצינו עפר קרוי אפר בשבת (י"ח א') א' נותן את האפר כו' ודילמא מאי אפר עפר וע"ש ברש"י, וכן במ"ר כאן וירא כ' הוא עפר הוא אפר וערש"י תענית (ט"ו א') ד"ה אפר דכ' אפר סתם הוא עפר דכשם שאפר קרוי עפר דכ' מעפר שריפת החטאת כך עפר נקרא אפר סתם ע"ש, ועי' בזה בס' עמק יהושע להגאון מסלאנים ח"ב דרוש י"ד: לב) אולי ימצאון שם עשרה.

ערש"י פי' שו"ת הרדב"ז ח"א סי' רנ"ז שאלת אמ"ש רש"י על פחות לא ביקש אמר דור המבול הי' ח' כו' ומ"ש הרא"ם לא נתחוויר אצלך, תשובה גם אצלי לא נתיישבו דברי, והנ"ל כי דברי רש"י בנויים על הקדחה ידוע דאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, והדבר ברור כי מלת הפעם הוא מיעוט פעם זו ולא עוד, ומלת אך הוא מיעוט דאמרי' אכין מיעוטין נינהו הוי מיעוט אחר מיעוט לרבות בקשה אחרת.

ומה הוא תשעה ע"י צירוף ולא מצא שהרי חתניו של לוט רשעים הי' דכ' ויהי כמצחק בעיני חתניו וזה נ"ל ברור עכ"ל: ועי' באוה"ח, ואומרו אך מיעוט כו' עי' בס' אתון דאורייתא כלל כ"ב, האריך בכלל זה אי אחד אין נחשב חסרון, והביא מהא דפ"ק דקידושין ל"ד ב' דפ"ו הוי מ"ע שלא הז"ג והא אינה נוהגת ביוה"כ וע"כ דיום אחד לא חשיב חסרון, ופי' תוס' יבמות ד"ה א' באלמנה לכ"ג אין עשה דיבום דוחה ל"ת ועשה, ואמאי הא אין שוה בכל ע"ש, וק' הא פשה אש"ב דאינו נוהג במלך כמ"ש בסנהד' י"ח, וע"כ כיון דחסר רק א' מן האומה ל"ח חסרון, וע"ש בערוך לנר יבמות, וכן בפרה אדומה דכ' תמימה ושער א' אינו פוסל, וע"ע ב"מ ע"ז ב' ופש ל"י חד זוזא, ובנדריים ל"ז ב' לבר מההוא יומא יתירא, ומנחות ק"ז ב' במנה חסר א', וכתובות נ"ז.

חסר יום א'. וקידושין ח' א' וח"ז א', וב"ב פ"ו ב' וק"ה א' וב"מ צ"ב ב' ותיו"ט פ' כלל גדול באבות מלאכות ח' חסר א' עש"ה: וע"ע בית האוצר ח"א כלל מ"ח שהאריך בזה והביא גמ' זבחים קי"ח ב' יחי אהל מועד מ' שנה חסר א' דמשחע לא כתיו"ט, דמ"ש בתורה תספרו חמשים יום וסופרין מ"ט מטעם זה דא' אין חסרון פ"ש אריכות, ומהאו"ח כאן משמע בפירוש כן דא' ל"ח חסרון וע"כ אחר שיועיל עשרה יש סברא שיספיק גם ט' מפאת דא' ל"ח חסרון: יט א) ויבאו ערש"י, ובב"מ פ"ו ב' מיכאל לבשר את שרה.

רפאל לרפא גבריאל להפוך סדום. והק' תוס' דאין מלאך א' עושה ב' שליחות, וכ' הרא"ם כיון דבב' מקומות עושה ב' שליחות א"כ בב' סגי וצ"ע, ובמהרש"א כ' דלפעמים בב' מקומות פ"י שליח א' ולפעמים פ"י ב' שליחים.

ועי' בר' בחיי דרק א' לרחמים וא' לדין אין עושה ב' שליחות, אבל כשב' השליחות שווים עושה ב' שליחות, ועי' רקאנטי, ובס' יד מלאכי כללי דינים סי' קכ"ה: שם רש"י אברהם שהי' כחו יפה נדמו לו בדמות אנשים ולוט כמלאכים. עי' בשפתאמת על מס' ברכות ד"ד.

לאדמו"ר הגה"ק מגור זצ"ל בהג"ה דבאמת י"ל דפעמים נקראים מלאכים ג"כ בשם אנשים אף היכי דחצי למקרי להו מלאכים טפי עדיף לי'. ובלוט כבר הלך מיכאל, עי' בזה"ק וירא ק"ו ב' שנשאר עם השכינה אבל באברהם לא כ' מלאכים הואיל שהי' גם מיכאל עמהם שנקרא שרף להכי עדיף טפי לקרא בשם אנשים אך לפמ"ש במדרש דמיכאל הלך להציל לוט אי אפ"ל כן וצ"ל כמ"ש רש"י עיי"ש מ"ש בזה): וע"ד מליצה י"ל.

ישנם עשירים הניתנים צדקה רק בצלצלי שמע, אשר תפרסם בעתונים וכדומה, צדקה כזאת נגרעה דכל כבודה בת מלך פנימה מתן בסתר, ולמשל אם יבא איש דגול מרבבה לביהכ"נ בשבת מיד ימצאו קופצים הרבה שיזמינוהו לאכול עמהם. אבל כשיבא איש פשוט ויעמוד אצל הדלת הוא בבחינת אינו נראה.

ושמעתי הפשט על המצפה לשלחן אחרים עולם חשך בעדו ביצה ל"ב ב') דביהכ"נ שלנו מאירים באור החשמל ומחט אם יפול על הארץ יראה. אבל עני הגדול העומד בפתח ומצפה שיקחוהו לביתם אין איש רואהו ואין איש מרגיש בו כאלו הי' בביהכ"נ חשך אפלה, מעט אבק על אחד הספסלים יראה, ועולם חשך "בעדו" בשביל העני וזה"פ באברהם קורא אנשים דלא עשה למען הגיאות ונתן מלחמו לדל באין הבדל לאיש פשוט כמו למיוחס לאנשים כמלאכים" אבל לוט, אם הצדקה לא יעשה לו פרסום ואיננו בפומבי אז גם אם יגוע איש לעיניו לא ירחם עליו.

נדמו לו אלו בדמות מלאכים ולכן האכילם: שם וירא לוט ויקם. באוה"ח וירא לוט וירץ וצ"ע ועי' בתרגום ירושלמי שכ' ג"כ ורהיט ושאל בשלומיהן ועי' ביד מלאכי אות ה' כלל רפ"ג ובשו"ת חות יאיר סי' רל"ה: שם וישתחו אפים ארצה.

עי' בפ' וישב (ל"ז י') מ"ש בשם מנ"ח: ב) אדני. בענין שמות קדושים עי' במס' סופרים פ"ד הלכה ז' ובנחלת יעקב שם: ג) ומצות אפה.

ערש"י פסח הי' עי' בהגדה ריח דודאים לזקיני הגאון מלאסק ז"ל דנ"ה. דצ"ב אטו לוט קיים המצות קידם שניתנו.

ונראה דפסח מלשון דלוג וקפיצה או חמלה כמ"ש רש"י פ' בא (י"ב כ"ג) שחמל ה' על ישראל ופסח על בתיהם, ומצות הי' ע"י חפזון שלא יכלו להתמהמה. וכן בלוט הי' חמלה עליו והי' כעין פסח שעתיד להיות, וכן מיהרו עליו המלט על נפשך, והי' התעוררת הלילה מעין גאולת חצרים, ונתגלה ללוט הארה מן השמים ואפה להם מצות, כעין משחז"ל בסוטה י"ב ב', ניבא ולא ידע מה ניבא: ט) שתי בנות.

ערמב"ן מתוך שבחו באנו לגנותו. ולכאו"ק שלא למד זכות עליו שכוון להציל מחטא משכב זכר שב"נ מוזהר עליו.

משא"כ בזה שתפקיר בנותיו לזנות לא יהי' עוברים כלום. וכ' בכל"ח כיון דבב"נ ל"ש ערבית ומצות תוכחה, ול"ה לו להפקיר בנותיו בשביל שלא יעברו על משכב זכר.

ומדוקדק הל' אשר לא ידעו אים, ואע"ג, שאינו שוה מעם בתולה לבעולה, מ"מ הכא ל"ש זה דלאחר הראשון שוב תהי' בעולה והי' שם כל העיר, ורק כוונתו הי' שעדיין פנויות ויתנצלו מחטא, אכן בכ"ז הוא גנות שאדם הרחיק מזימה יפקיר בנותיו. ועמ"ש בפ' לך (י"ג ז) בשם אגודות אזור מדברי ולקמן (י"ט כ"ג): י) וישלחו.

הערני בני שיחי' דלמה הביאו את לוט אליהם הביתה, אחר שהכו בסנוורים. ואף שהיה לוט בחוץ הי' יכול להציל עצמו מהם דלא ראו אותו.

ורק לרש"י כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין א"ש: יא) הכו בסנוורים וילאו למצוא הפתח. בספר ישועית מלכו להגאון מקימנא הקשה מה וילאו.

לא יכלו למצא הפתח הול"ל, אלא מכות סנוורים הוא מין עורון המרבה את דבר הנראה, פתח אחד נראה ונדחה שרואה פתחים הרבה, לכן נלאו למצוא את הפתח האמתי באשר חפשו הרבה פתחים בדמיונם: יב) מי לך פה. עי' בעה"ט בגי' בועז רמז לבועז שיצא ממנו.

ופליאה דבועז יצא מפרץ בן והודה בסוף רות וצע"ג: טו) ויאיצו. עי' פסחים צ"ג ב' ובמהרש"א בזה: יז) אל תביט.

ערש"י ועמ"ש בפ' נח (ו' ט"ז) בשם ס' עדות ביוסף, ויש לפרש דכ' המפוי' על הפ' בשמים ממעל, דאדם אם ירצה דמות כי הוא צדיק ידע כי בשמים פי' בעניני שמים ממעל יש ממעל לי, ועל הארץ אם יצטער לרוע מזלו ידע מתחת, שיש עוד הרבה פחותים ממנו במזל, וזה"פ בלוט כשהי' בסדום ראה עצמו לצדיק גדול נגד אנשי סדום, לזאת אמר המלאך אל תבט אחריך, פי' בהפחיתים ממך באנשי סדום ולמען לא יאמין בעצמו שכבר הגיע אל התכלית ואין לו צורך עוד להשתדל מעלה.

אמרו לו המלט על נפשך אם ניגע להנפש אל תבט אחריך כי אם ההרה החלט ר"ל תלך תמיד למעלה ותראה כימדרגתך אינה כלום ועי' בהגדה ריח דודאים דף מ' מ"ש בזה: יח) רש"י ד"א שם זה קדש פי' מהרש"א שבועות ל"ה ד"ה חי, ועי' הגהות חשק שלמה על הגמ' שם כל שמות האמורים בלוט חול פי' השמות באל"ף דל"ת וכ"כ הריטב"א.

והובא בכ"מ בפ"ו מיסוה"ת, ואע"ג דליכא אלא חד הנה נא אדוני כבר כ' הריטב"א דאגב ריהטא דאידיך נקט גם הכא כל שמות, ואמנם בס' עיון יעקב רצה לומר דגם שמות של י"ה ג"כ חול כמו כי משחית ה' את העיר וכבר השיגו הגר"א פלשקעלם בספרו פ' וירא ודחה דבריו. וע"ש שור שתי' קו' המהרש"א וריטב"א ע"פ המד"ר וירא על הפ' רק להאנשים האל כו' ד"א אלהות הרבה ולכן בא הגמ' כאן להוציא מזה דכל השמות של אלף דלת הוא חול ואף פסוק זה דרק להאנשים האל ג"כ חול: כ) קרובה ערש"י החשבון, ועי' מהרש"א שבת ד"י ע"ב.

ובקריאת אמלטה נא משו"ת תשב"ץ ח"ב סי' מ"ט אריכות: כב) כי לא אוכל לעשות. רש"י עונש על אמרם כי משחיתים אנחנו, עי' קובץ דרושים חוברת ד' סי' כ"ט דבמנחות מ"א א"ל מלאכא לר' קטינא בעידן רותחא ענשינן על עשה, וצ"ב איך תלה המלאך בעצמו ולא אמר ענש הקב"ה אעשה, וי"ל עפמ"ש הגרש"ק מבראד בטעם דאין עונשין על עשה רק ברותחא.

משום דמדותיו של ה' מדה כנגד מדה, והמבטל עשה בלא חטא רק בשוא"ת. לא יתכן להענישו במעשה אך ברותחא דניתן רשות למשחית משלמין לו כמדתו בשוא"ת, שאין אומרים למלאך הרף ירך, ודפח"ח, וידוע דמשפט הבא ע"י ה' בעצמו מבחין, כמ"ש האיש אחד יחטא כו' רק במשפט הבא ע"י ב"ד של מעלה לא יובחן, ולכן שפיר דייק המלאך ואמר, ענשינן אעשה היינו אנן ב"ד של מפלה: כג) השמש יצא עי' פני יהושע ברכות ז' דהקרא קמ"ל דלוט מצד עצמו לא הי' ראוי לעונש, רק מחמת דבאותו יום מנוהו שופט עליהם כמו שפרש"י בפ' ולוט יושב, והי' לו להוכיח אותם אלא דמצות תוכחה אינה אלא מ"ע דהוכח תוכיח, ואיתא במנחות מ"א, דבעידן רותחא ענשינן אעשה, וידוע מחז"ל ברכות ז' בשעה שהחמה זורחת ומלכי אוה"ע משתחווין מיד ה' כועס, ואח"כ השמש יצא על הארץ והוי עידן רותחא, אבל אז כבר בא לוט צוערה.

ועי' בתיבת גמא להפמ"ג תמה עליו דהא בתוס' מנחות כ' דדוקא בעשה שאינה חיובת הוא שמענשינן רק בעידן רותחא, אבל בעשה החיובת לעולם מענשינן. וכאמת א"ש דקודם מ"ת לא נצטוו בעשה זו, ול"ה בכלל עשה החיובת ועמ"ש לעיל בפ' לך (י"ג ז) אי חיוב תוכחה הוא גם בכותי העובר על ז' מצות.

וגם בקודם מ"ת אי שייך המ"ע דתוכחה, ועי' בכל"ח שהביא ריטב"א ר"ה ט"ז ב' דאפי' במ"ע חיובת ג"כ אין ב"ד של מעלה מענשינן רק בעידן רותחא. ועי' בכור שור ב"ב ט' ב' הא דנותן צדקה מתברך בו' ברכות דאיכא ו' לאווין בצדקה ואע"ג דאיכא גם עשה, אך בעשה דליכא עונש בעוה"ז גם שכר מצוה ליכא בעוה"ז.

אבל לאווין דאיכא עונש בעוה"ז גם שכר איכא בעוה"ז, ולכן אינו מתברך רק בשכר ו' לאווין שאין עובר פ"ש. ואין להקשות הא לאוי דצדקה הוי לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליהם.

וא"כ ליכא עונש בעוה"ז, אך ז"א דהיא הנותנת כיון דאם עובר על לאו שיש בו מעשה נענש בעוה"ז, א"כ מכ"ש דמדה טובה חרובה המקיים את הלאו במעשה צריך להיות שכרו בעוה"ז: כד) גפרית אש. פי' שו"ת אגודת אזור מדברי בחי' שבת ד"י מ"ש בענין זה ובפ' נצבים (כ"ט ב') גפרית ומלח, ואשת לוט ג"כ הי' לנציב מלח, ובדור המבול אי' שהי' התיבה מעצי גפר שאם לא ישובו ידונו בגפרית וכ' דעונשין הם בבחי' מלח, כשם שמלח נצרך לכל המאכלים ומבלעדו לא יערבו שום מאכל, כן א"א להתקיים העולם מבלי מדת הדין כי אם הי' רק רחמים הי' האדם מסיר יראתו ית' מעל פניו כי לא הי' ירא מעונש, לא כן ע"י פחד העונש החי יתן אל לבו שלא לחטא.

וכ"ה בברכות ד"ה נאמר ברית במלח וברית ביסורין מה מלח ממתקת בשר כן יסורים ממרקין עונותיו, ובסנהדרין ק"ז איתא דדור המבול ואנשי סדום אין להם חלעה"ב,

משו"ה נדונו בגפרית ורותחין להורות שעונם לא נתכפר, ואשתו של לוט שבזכות אברהם נצולה. והניצל בזכות אחרים אינו רואה במפלתן של רשפים, באה עליה המיתה פ"י מלח המורה על עונשי הגוף ע"ש אריכות מזה: כו) מאחריו, רש"י מאחריו של לוט, וק' מה בעי רש"י בזה, וכ' בשם הג' ר"ש מאסמראפאלי ז"ל דאי' ברש"י מה ראה קרח לחלוק עינו הטעתו, וכאן באשת לוט ג"כ ק' הא אמר לה אל תביט אחריך ולמה לא השגיחה על דברי המלאך, ורק שראתה ברוה"ק שמשיח יוצא ממנה רות ודוד, וזה שפרש"י מאחריו של לוט שהסתכלה מה שעתידי לצאת מלוט: שם) נציב מלח, עי' בס' יבין שמועה בשם הג' מטה משה דמלח סדומית מסמא ענים.

וידוע שהי' מחטיר גפרית ומלח וכמ"ש בפ' נצבים וכאן קיצר הכ', ואפשר שמלח סדומית הוא מורכב מגפרית ולכן קראו כאן בשם גפרית, ואותו מטר בא אחורי לוט כי אילו הי' בא לפניו ל"ה יכול ללכת, כי לא יוכל אדם ללכת ופניו אל הרוח אשר משם המטר ושלג, ומכ"ש כאן שהי' המטר גפרית ומלח סדומית ולהכי צוה לו אל תביט מאחריך, ועוד צוה לו שלא יעמוד בכל הככר כי ידוע כאשר יוליך רוח שלג וימצא אים עומד אזי השלג יכסוהו משא"כ כשרץ והילך, והנה לאשת לוט קרה כזה כאשר הביטה לאחור אז המלח סימא עיני' ולא יכלה ללכת והרוח הוליך עליה את המלח ונעשית גל של מלח, ולכך הי' האזהרה במקום שהוא עמק שוה שאין שם מקום גבוה להתעכב שם המלח, אל יעמוד עד ההרה שהוא חקים גבוה ושם לא יתעכב המלח, ולכן כ' ותהי נציב מלח ותהי מלח.

(ועי' בנדה ד"ע ע"ב דלא משמע כן. ועי' בספר דחיים לאחי המהר"ל ז"ל ח"ג פ"ד דמ"ש חז"ל חדל להיות לה אורח כנשים, כלומר של"ה לה דרך שאר נשים שהם קמצניות, והנה דרך מלח להיפך מדבורה כי מלח נתגדל בקרקע המקולקלת ועם כ"ז הנאתה מרובה, כך לא ימשך אדם אחר שכניו שהם צרי עין ולכך צריך להיות על שלחנו ברית מלח כדי שיעורר אותו על הנדיבות, וזה ענין אשת לוט שלא נתנה מלח לאורחים, וכן אותה ריבה שהמיתו אנשי סדום ע"י שמשחזה בדבש עד שהיתה למאכל דבורים ע"ש: ובעיקר הדבר במחז"ל במלח חטאת ובמלח בא להנהיג, צ"ב כי עשה משתה להם ומסתמא האשה אופית ומבשלת ולא הקפידה ועל מעט מלח הקפידה, וי"ל דדרך בעל אכסניאות משתדלים שיהי' המאכלים מבושמים ומלוחים שיערב לאורחים ויבואו עוד הפעם, וכן אם א' יעשה משתה רוצה שהקרואים יהנו, אבל הנותן בע"כ אם מעמידים אנשי חיל בבית בעה"ב ומוכרח ליתן להם לאכול מובן כי בעה"ב אינו מקפיד אם חסר מעט מלח, כי לא חושש שיבואו עוד הפעם, וכן אברהם חפץ שיבואו עוד הפעם.

אבל לוט כשבאו האורחים היתה אשתו מוכרחת לעשות שלא תתביישה שיאחרו לה אשת אברהם נותנת לאורחים לאכול ואתה לא, אבל התבשיל הי' כחו לפני אנשי חיל בלא טעם ומלח ותבלין, וכאשר טעם לוט וראה שאי אפשר לאכול, וא"ל ליתן מעט מלח, אז נתנה בקולה אף מנהג רש הזה כו' היינו לעשות מאכלים טובים כדי שיחזרו ויבואו.

ואם כבר באו באו אבל לא להרגיל אותם לבוא, ואי' דאשת לוט עד היום עומדת נציב מלח וכל יום באים העזים ומלקקים כולה ולמחרת צומחת החדש ובאים עוד העזים כו'

וזה חדה כנגד חדה דכל כוונתה שלא נתנה מלח שלא יבואו עוד הפעם, כנגד זה העזים מוטעם להם המלח ובאים כל יום ללקקה ועי' בזה בספר אורה ושמחה בהשמטות: ובקובץ קהלת אשר סי' כ"ה ראיתי שהקשה אמאי חשיב לבורות בנדה ד"ע כ"ב שתהי' אשתו של לוט מטמא דמת מטמא ואין נציב מלח מטמא.

לרש"י פ"ז דח"ו דבאה"נ לא חהני שינוי. והא מת אסור בהנאה ואפ"ל מת עכו"ם עי' במשל"מ ה' אבל, וישועות יעקב אה"ע סי' כ"א וא"כ מה בכך שנשתנית למלח, וי"ל דלא היה מקודם מיתה רק תיכף נציב תלח.

ואף לראב"ע פכ"ז דהי' חיתה מקודם. י"ל דקודם מ"ת לא הי' חת מטמא ואסור בהנאה ורק משנתנה תורה ואז היתה נציב מלח ודומה לחמץ שנפל בדבש קודם הפסח דנשתנה לדבש ומותר בפסח, ופי' בספר אתון דאורייתא כלל ד': ועי' במג"א סי' רט"ז סק"ד בהוסק ובח"י ומקו"ח סי' תס"ז סק"ד בזה, וע"ש במגן האלף סי' תס"ז שהביא ג"כ ראי' מאשת לוט כשנעתק לענין אחר שאינו מענינו הראשון בטל שמי' מיני' וכן באיסור שנתייחד לדבש ע"ש.

ובקובץ חדישים היו"ל ע"י אגודת הרבנים חוברת ט' סי' ס' הובא בשם אחי הרה"ג הר' שלמה ואב שליט"א דאין ראי' דשאני התם דמעולם לא הי' האיסור טומאה דמקודם היתה חי ואח"כ נתהפכה לנציב מלח, אבל בנבלה לדבש שהי' מקודם איסור. י"ל דאזלינן בתר מעיקרא.

אבל להראב"ע הנ"ל דהי' מיתה לקודם שפיר יש ראי' דבתר השתא אזלי'. וכ"מ הנה"ק וירא דק"ח ע"ב דמתה מתחילה ממחבלא ואח"כ נתהפכה לנציב הלח, וע"ע בפסקי מהרא"י מהתה"ד סי' ק"ב באשת אלי' הנביא אם מותרת להנשא והביא ראי' מאשת לוט דמתה ונתהפכה לגוף אחר אעפ"כ אינה מטמאה כן אשת רעהו ולא אשת מלאך ע"ש ובב"ש אה"ע סי' י"ז סקי"א: כז) אל המקום אשר עמד.

בברכות כ"ו תפלות אבות תקנום, ערמב"ם פ"ט ה"א ממלכים כ' ג"כ אברהם תקן שחרית יצחק מנחה יעקב מעריב. ואולם בפ"ה ה"ח מתפלה פסק כ"ד' תפלות נגד תמידים תקנו.

ועי' בהגהות הגרהחיות שם דהאמת הוא דבזה ליכא שום חילוק דאבות תקנו תפלות, ושם בהלכות מלכים דמדבר מן סדר התפשטות מצות ה' עד שבא מ"ר, נקט הענין כפי מה שהוא, אולם במה שהוא חובה עלינו הנה כלל גדול אין למדין דבר מקודם מ"ת בירו' פ"ג דמו"ק ופי' רמב"ם בפה"מ סופג"ה ומשל"מ פ"י ה"ז ממלכים וא"כ נהי' דאבות תקנו מ"מ אין תקנתו לחוב עלינו, וחפני זה צ"ל דאנשי כה"ג תקנו נגד תמידים ורק משום תקנתא אנו מצווים להתנהג כן.

וכן משמע לשון הש"ס כאן תפלות אבות תקנו ואסמכינהו רבנן על קרבנות, היינו דזאת בודאי ברור דאבות תיקנו רק רבנן דעשאו חוב עלינו הוא דומיא דקרבנות: ושם בדכ"ט הביא בשם עקרים פכ"ד לרביעי, כי יקרה בתפילות שלא תקובל שה' יודע כי אם יבצע מגמתו יהי' לרעתו, כחו שאם מתפלל על בנים ויוכל להיות כאבשלום שבקש להרוג את אביו.

וכן בעושר דילמא יהי שחור לרעתו, ולזה יהי מובחר התפלה והטוב בעיניך פשה, כלומר בכל דבר אשר אני מתפלל אל תפן אל דברי שפעמים הרבה אני שואל דבר שהוא רע לי ולכן אתה תבחר וכל מה שטוב בעיניך עשה, וכ"מ בתנחומא תרומה דפי' כן כוונת שלמה מלכים א' (ח' מ"א) ואל הנכרי אשר לא מעמך ישראל וגו' ועשית ככל אשר יקרא אליך, דאל"כ יקרא תגר אבל ישראל פשה כפי מה שאתה תבין עש"ה ועי' ביע"ד ח"ב דרוש י"א ובשו"ת זכרון יצחק סי' ס' אריכות: ובברכות (ו' ב') הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו ואברהם מנ"ל שקבע מקום שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם.

ואין שכינה שורה אלא בביהכ"נ או במקום קבוע בביתו כשאינו יכול לילך בביהכ"נ, ול"ק הלא ה' מלא כל הארץ כבודו, וכ' האר"י ז"ל דעתה בגלות נקראים ישראל נדה כמ"ש פ"כ לנדה היתה איכה (א' ח') ונדה אסורה לישוב עם בעלה על מקום שאינו קבוע שנע ונד, ועי' בס' בית אלקים למבי"ט שפר א' פ"ה.

וז"ש ויקרא אברהם את שם המקום ההוא ה' יראה, שיהי המקום ההוא מוכן תמיד שיראה ה' לזכות את ישראל. וכן להיפך במקום שנעשה עבירה בכחו למשוך בו עוד רפ, ואחז"ל (ערש"י וישב ל"ז י"ד) על שכם מקום מוכן לפורעניות פניות שם פינו דינה, ומכרו יוסף ונחלק בית דוד וכמ"ש באבות פ"ד מ"ב מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה.

וכ"כ באלשיך בהעלותך דבמקום שמקיימים תורה ומצות שם שורה קדושה, ובמקום עבירה שורה טומאה, ולכן הסיט ה' ישראל במדבר בח"ב מסעות ולא עמדו במקום א' עד תום הגזירה ואח"כ יסעו לא"י, דבמקום שעשו איזה חטא מיד עמוד הענן נוסע משם ע"ש, ולכן בע"ת צריך לעשות תשובה באותו מקום שחטא כדי להרוג המזיק הנברא באותו מקום מהחטא כמ"ש ביע"ד דרוש א' ועפרר"א ספמ"ה ובתוס' סוטה (י"ד א') בבית פעור ששורה משחית הנברא מחטא ישראל לולא קברו של משה המתיש כחו ע"ש, וכ"כ בזה"ק דאסור לדור בבית שהי' בו רשעים כי יחטא שם: כט) ויזכר אלקים.

רש"י שהי' לוט יודע כו' פי' לוית חן מ"ש בזה: לג) ותשכב ערש"י. ועי' מהרש"א ב"ק ל"ח דסותר לסוגיא דהכא דקאמר הבכירה עשתה כהוגן שהקדימה, ועי' רא"ם ובלחמי תודה לבן ההפלאה דכ"ג דרוש נעים, ופי' בפ' דברים (ב' ט') בשם אורח מישור.

ובשו"ת מקום שמואל בקונטרס שערי התירושים על נזיר מ"ב מנין שאין ה' מקפח וברש"י ולא עוד וכו' והאי ולא עוד נראין כשפת יתר דפי' אין ענינו לכאן, דרש"י נשמר בזה דלא תקשי דמנ"ל דבשביל שכר שיחה נאה כו' ואימא משו"ה פ' להבכירה לפי שפתחה בזנות ולימדה לאחותה, משא"כ צעירה שלא פתחה בזנות וכמ"ש במדרש ורש"י.

לזה פרש"י דר"ח דדריש בשביל שכר שיחה נאה איהו לא ס"ל דרש זה לפי שפתחה בזנות פירסמה דבאמת לאו לזנות יחשב להם כמ"ש"ל דעלי' נאמר צדיקים ילכו במ, אלא משו"ה פרסמה הכ' לפי שקראתו מואב משא"כ צעירה שאמרה בן עמי שיחה נאה. והמהרש"א בב"ק הניח בצ"ע רש"י שסותר א"ע לגמ' ולפמ"ש לק"מ דלעיל אמרי' לוט

שנתכוון לעבירה נא' ופושעים יכשלו במ, בנותיו שנתכוונו למצוה נאמר צדיקים ילכו במ, ופריך מינס אנוס, ומתרץ נקוד על ובקומה דבקומה ידע מה הו"ל למיעבד דלפניא אחריתא לא הו"ל למישתי.

וזה שפרש"י ודאי מעשה הבכירה ל"ה זנות אפ"ל ללוט כנ"ל ומשו"ה זכתה להקדים ד' דורות לישראל וכו' דקדימה זו עשתה פעולה שלא יהי' שום עבירה לא לה ולא לאביה, אבל בזה שפתחה פתח לצעירה ויצא מזה עבירה וזנות לאבי' דלא ה"ל לשתות כו' לזה פרסמה הכ' ע"ש: ובס' באר שבע היריות ד"י תמה אהא דנקוד ובקומה דבקומה ידע כו' מתוס' ב"מ פ"ז ד"ה למה בשם ב"ר דכ"מ שהכתב רבה דרשי' הכתב, א"כ אף שהו"א"ו מנוקד עדיין נשאר תיבתבקומה, אבל מרש"י בחומש נראה שנקוד כל התיבה ובקימה, אבל בב"ר וגמ' איתא רק על הו"א"ו וצ"ע (ובמהרש"א הוריות תי' שנקוד על ו' ראשון של ובקומה וכו' הכי ולא ידע בשכבה בקומה, שה"פ דל"י בבקר אם שכבה אצלו וחינה תידק הא בקומה גופה ידע דהי' שכור ול"ה לו למשתי ושפיר אתה דורש הכתב), וכן מצאתי בס' מאירי אור בהוריות ומצא בחומש ישן נקוד כולה, וי"ל גם בפשט הגמ' למה נקוד על ו' ובקומה היינו הו' אותיות ובקומה ע"ש: לון) רש"י אע"פ שאין מתעברת מב"ר.

ועי' בח"ר פמ"ג פלוגתא בזה. ועמ"ש בפ' לך (ט"ז ד') ועוד כ' האחרונים דבבוגרות מתעברת מביאה ראשונה, וע"ע בשו"ת חדות יעקב תנינא סי' י"ח מדודי הגאון אבד"ק לאסק שליט"א.

וע"ע בשדי חמד בחלק הכללים אות א' סי' ע"ח שכ' דאין הפשט כר"ן דמיעוט איכא דמתעברות מביאה ראשונה רק דזמנין דמתעברה וכמ"ש רש"י כאן בפ' וירא (י"ט ל"ו) בבנות לוט דאלו שלטו בעצמן וכו' וע"ע בקובץ כנסת חכמי ישראל היו"ל באדעסא ש' תרנ"ז סי' קע"א בזה: לז) עד היום.

פ"ל בתיב"ע עד יומא דין, ובפסוק ל"ח על עד היום פ"ל בתיב"ע עד זמן יומא דין, ועמ"ש בזה בחמדת ישראל הנדפם מחדש בהוספות על מל"ת י"ב: כ א) ויסע. רש"י שיצא ש"ר על לוט עי' פגי יהושע ב"ק דצ"ב.

בתד"ה כאשר מ"ש בזה. וע"ע בס' זית רענן בח"ב בסופו כ' דבפ' לך (י"ב ה') ויקח אברם את שרי ואת לוט, והק' בזה"ק למה לקח ללוט הא אחז"ל אל תתחבר לרשע, ותי' דראה ברוה"ק שעתיד לצאת ממנו מלכות בית דוד ולכן נלחם בעדו, אך עתה אחרי המעשה שבא לוט על בנותיו ונולדו עמון ומואב שיצא מלכות ב"ד, עתה התרחק משם: (ב) רש"י כאן לא נטל רשות עי' שו"ת גור אריה יהודא אה"ע סי' מ', ומגודל אריכות לא העתקתי: ג) בעולת בעל.

עי' בכתובות דס"א א' ובמהרש"א שם, ובישועות יעקב עה"ת. ועי' באוה"ח מ"ש בשם הרמב"ם, והוא בפ"י ה"א ממלכים, ועי' בזה בריטב"א ורמב"ן מכות ד"ט, ובשטמ"ק ב"ק צ"ב, ובשו"ת מהרי"א יו"ד סי' ש"ג: ו) באוה"ח בעכו"ם מחשבה כמעשה, כ"כ בירושלמי פ"א דפאה ועי' ביפה מראה, ובתוס' קידושין ל"ט ב' ד"ה מחשבה, ובערבי נחל בשבת שובה ש' תקנ"ב, ובענין בעכו"ם ל"מ תשובה, ועי' לעיל בפ' בראשית (ד')

ט"ז): ז) כי נביא הוא פרש"י, ועי' בס' יד אליהו להגר"א ז"ל מקאליש ח"א סי' מ"א שנסתפק אי חותר לסמוך על רוח הקודש בתערובות טרפה בין הכשרות, אי מכיר ברוה"ק איזה הטרפה, ולכאורה יש לפשוט מכאן דאמר הקב"ה לאבימלך השב א"א כי נביא הוא ויודע שלא נגעת בה, וק' הא אברהם הי' כהן ואסור בשבוי, ומה מהני הרוה"ק, אך יש לדחות דעיקר דאסור לסמוך על רוה"ק דתורה לא בשמים כדאי' בב"מ דנ"ט, וזה דוקא לאחר שניתנה תורה בארץ לא ניתנה להשתמש ברוה"ק ובת קול, אבל אברהם הי' מקיים התורה בעודנה בשמים ודאי מותר להשתמש ברוח הקודש ע"ש, והנה בעיקר דבריו קדמו המהר"ל בגור אריה פ' ויגש (ח"ו י').

ופי' ברמב"ן פ' ראה (י"ג ד'), ובחתם סופר או"ח סי' ר"ח, ובכל"ח פ' ויגש מ"ש בזה: ובב"ק צ"ב מקשי' אטו אשת הדיוט ל"ב לאהדורי וכו' והגאון ר"ר העשיל ז"ל אמר עפמ"ש בריש יבמות המקדש איילונית א"צ גט דהוי קידושי טעות, וכ' תוס' ביבמות ד"ב ע"ב ד"ה או ובאה"ע סי' ח"ד סעיף ד' אם הכיר בה שאיילונית וקדשה הוי קידושין, ושרה ג"כ הי' איילונית, וקשה מה השב א"א, הא לא הוי כלל אשת איש, לזה אמר כי נביא הוא והכיר בה שאיילונית דהוי קידושין והיא א"א, ועי' בתוס' יו"ט פ"ח מ"ז דב"ק שכ' דמגמ' משמע דאברהם עצמו הי' צריך לפיוס כמ"ש אכסנאי שבא לעיר כי', ובמד"ר משמע דלא הי' צריך לפיוס דא"ל מי מפייסו שלא נגעת בה א"ל כי נביא הוא ופרש"י ג"כ ויודע שלא נגעת בה ע"ש וביים התלמוד כ' עפמ"ש בשבת נ"ה אע"ג דלא מקבלין תוכחה צריך להוכיח, וכ' תוס' דדוקא אם יש ספק אם יקבל אבל אי בודאי לא יקבל הנח להם חוטב שיהי' שוגגין ואל יהי' מזידין, וא"ש הפשט השב א"א מ"מ ודקאמרת הגוי גם צדיק תהרוג הלא אמר לי אחותי כו' היינו מפני פה לא הוכיח אותי דלמא אקבל ממנו, לזה אמר כי נביא הוא ויודע שלא יקבל ממנו ולכך לא אמר דמוטב שיהי' שוגגים כו' ואי הא אעפ"כ הי' שוגג שסבר אחותו לזה אמר אכסנאי כו' שהי' לו ללמוד ד"א, ובמפרשי הים הק' פ"ש דהוי שוגג הא ב"נ ל"צ התראה ונהרג גם בשוגג כמ"ש רש"י במכות ד"ט א', וא"כ ל"ש מוטב יהי' שוגגים, ויהי' מזה ראי' להר"מ ולח"מ פ"י ממלכים דדוקא בקרוב למאד ב"נ חייב אבל בשוגג גמור פטור וכאן שלא ידעשהיא אשת חבירו שפיר פטור ע"ש, אבל מה שמסיק שהי' לו ללמוד כו' והא הכא הוי שוגג גמור ופטור וכה"ק בס' בנק אריאל, אבל ניחא למ"ש בשבועות די"ח אהא דסמוך לוסתה ואכניסה, וקשה הא וסתות דרבנן, וכ' הרשב"א כיון דעכ"פ מדרבנן הי' לו לפרוש סמוך לוסתה חייב קרבן אף מדאו' דל"ח אונס דהי' לו לפרוש מדרבנן ומוכיחים מעשיו דל"ה אונס ע"ש, וא"כ א"ש כיון דהי' לו ללמוד ול"ח אונם ממילא חייב ב"נ דא"ל התראה.

ועי' בשאגת אריה על מכות ד"ט שכתב ג"כ בדרך זה: ובני הרה"ח מו"ה דוד נ"י הק' על מהרש"א ברכות ל"ד ב' שפ' הא דכ' כי נביא הוא לא קאי על השב א"א רק על ויתפלל בעדך וחי' והפי' שהוא נביא ויודע שע"י תפילתו תחי'. ולפי"ז מה מקשה בגמ' אטו א"א מהדיוט ל"ל לאהדורי, ולהמהרש"א לא קאי כי נביא הוא על השב כו' רק על ויתפלל.

אבל באמת רש"י בחומש כ' ג"כ כן ואל תהי' סבור שתתגנה בעיני' ולא יתפלל עליך כו' נביא הוא ויודע שלא נגעת בה ויתפלל בעדך, וזה לפי מסקנת הגמ' שם, וכ"ה במד"ר. ועי' ג"כ באוה"ח.

ובכתב סופר הביא מדרש פליאה אמרי נא אחותי את מכאן ששוחטין לחולה בשבת והפי' כחו דלשרה ל"ה סכנה אעפ"כ הותר לה בשביל פק"נ דאברהם כמ"ש ביומא דפ"ה מוחי בהם ושמעי' דפק"נ דאחרים ג"כ מותר ואומרים לו חטא כדי שיזכה חבירך פ"ש, ועי' בס' אמרי הצבי ב"ק צ"ב אריכות באוה"ח כאן: יב) בני בנים כבנים.

עי' יבמות ס"ב ב' דהוכיח בש"ס מפ' ויצא (ל"א מ"ג) הבנות בנותי וע"ש בגליון הש"ס לרע"א שציין פ' יומא ס"ו יבמות י"ז. ומהרש"א סוף סוטה ד"ה א"ל אשקיין, ועי' מלכים ב' (ח' כ"ו) וברד"ק ומלכים א' (ט"ו י') וצ"ע.

ועי' בבראשית כ"ט ה' ושמואל ב' (י"ט כ"ח) ועי' חתם סופר חו"מ סי' קי"ב שכ' על רש"י ויצא (ל"א מ"ו) דמנ"ל דהם בניו דילמא אחיו קרובים של יעקב שבאו עם לבן וע' רמב"ן. וי"ל דב' מיני קרובים הי' ליעקב מצד אבי אביו אברהם אחיו של נחור אבי אביו של לבן ומצד אמו רבקה אחות לבן וקרובים מצד אם ל"ה קרובים כחו בפסולי עדות בש"ך סי' ל"ג ולא יתפרש סתם אחים כ"א על קרובי אב, נמצא קרובי' מצד רבקה אמו לא חקרי קרובים ואחים סתם, וקרובים מאביו כבר הי' דור ג' וכשר לפדות ראשון בשלישי ע"ש בסמ"ע סק"ה, משו"ה הוצרך לומר אחי' הם בניו: ובשו"ת בית שלמה אה"ע סי' ו' הקשה על המ"ר פצ"ד בניו ובני בניו (מ"ו ז') בנות בנים ה"ה כבנים בני בנות אינם כבנים.

ופי' המת"כ מדלא כ' בני בנותיו אלא בנות בניו ותמוה חדא דבש"ס יבמות ס"ב אי' דבני בנות מקרי בנים, וכן הוכיח ביומא ס"ו ועוד דהיכי מוכח מכאן דבנות בנים ה"ה כבנים ואדרבה הא לא כללן בסתם בני' אלא כ' בנות בניו. ועוד הא באמת לא הי' לו רק בת אחת ולא היה לה רק בן אחד שילדה לשמעון ע"פ המדרש וערש"י (מ"ו י') ושאל בן הכנענית וכבר כללו בבני בניו וצע"ג, וע"ע בשעה"מ פי"ז מא"ב, ובס' אוהל דוד יבמות דכ"ג ובס' גן יוסף עדן דוד יבמות דס"ב ומגודל אריכות לא העתקתי דבריו.

ועי' בית האוצר ח"א כלל מ"ג שמצינו בן אח בשם אח, עי' יבמות ורש"י וירא כ' דבת אחיו נקראת אחות, ופרש"י סנהדרין נ"ח ב' ד"ה אלא, ופי' מדרש רות עה"פ ועתה בתי אל תיראי אין אדם נמנע לקרא לדודו אחיו, ומצינו עוד שאדם קורא לבניו אחים ועי' בב"ר פצ"ד, ובפדר"א פל"ו שהוזכרו ב' הדברים דבן אחיו כאחיו ושבניו כאחיו ע"ש וע"ע ספרא אחרי פרשה א' ברייתא ז' עה"פ דבר אל אהרן אחיך וז"ל אחיך לרבית את הבנים.

ובפסיקתא זוטרא שם מוסיף וכה"א וישמע אברם כי נשבה אחיו ולוט הוא בן אחיו, וע"ש בכלל מ"ד מ"ה מ"ו בשם הגו"א דברים (י"ג ז') דסתם אח הוא מן האב ומצינו עוד אח באומנות בספרא בהר פ"ג אל תונו איש את אחיו, ומצינו ג"כ אחוה בבעלי חיים בחולין קי"ד אין לי אלא חלב אמו בחלב אחותו מניין ע"ש: יז) רש"י נפתחו נקביהם והוא לידה שלהם, עי' מהרש"א ב"ק צ"ב ד"ה שתי עצירות: יח) כי עצר פ"ד שרה.

רש"י ע"פ דבורה של שרה, ועי' בינה לעתים דרוש ס"ב שכ' היתור פ"ד שרה, ורק דעל מה היה גזירת ה' על אבימלך רק בצער של עצירה ולא שאר עונש הוא רק בשביל שרה ולתועלתה, שידע טוב תכונתו של אברהם על אבימלך ע"כ הביא על אבימלך הדבר עצמו שאברהם הי' מצער בו. וכאשר יתפלל אברהם על ככה, יהי' הוא נענה תחילה כיון שצריך לאותו דבר ע"ש דברים מתוקים: כא (א) וה' פקד ערש"י, ועי' ב"ק צ"ב ובמהרש"א.

ובפני יהושע כתב בפרש"י דה' פקד, מדלא כ' ויפקוד, ויל"ד הא בחומש פרש"י מסמיכות הכתובים דכ' ויתפלל אברהם כו' וסמיך ל'י' וה' פקד. ועו"ק דבגמ' יליף מדכ' כאשר אמר, וא"ל דק"ל דכאשר אמר לאו יתורא, דהפשט כאשר אמר ה' כבר לאברהם ע"י בשורת המלאכים, דמ"מ מהכפל כאשר אמר וכאשר דבר ע"כ דתרי מילי נינהו על הריון וקאי על ה', ועל הלידה ברווח אמר כאשר אמר אברהם אל אבימלך וכמ"ש תוס', וי"ל דלעולם עיקר הלימוד מכפל לשון אלא דק' לרש"י דהול"ל דקרא קמא כאשר אמר נדרש לפשוטו על ה', וכאשר דיבר שמיותר אתי' לדרשא דתפלת אברהם על אבימלך ולמה אי' בגמ' להיפך כאשר אמר על אבימלך, לכן כ' רש"י דמדכ' פקד משמע דקרא קמא קאי על אבימלך, ובאמת למה כ' כן דהזכיר פקידה על שהוא ענין מאוחר לכך צריכין לפרש"י בחומש מסמיכת והקדים פקידה כאשר אמר דקאי על ענין הלידה דהי' בשביל אבימלך דהוי סמוכים ממש, דמחמת התפילה הי' הפקידה ולא רצה להפסיק בקרא דויעש וא"ש קו' הרא"מ אמאי דרשי' סמוכי' ת"ל דקראי כ' כסדרן לפי סיפור המעשים, ולפמ"ש א"ש דאפ"ה דרשי' סמוכים מדהקדים קרא דפקד לכאשר אמר, ואע"ג דרש"י בחומש פי' דאמר ודיבר על ה' היינו לפי שדרך רש"י ליישב כפי פשוטן עכ"ל בקיצור.

ובס' לקט שמואל בשם הר"ר העשיל ז"ל כ' עפ"מ דכל מקום שנ' וה' הוא ובית דינו לכך אמר וה' פקד כאשר אמר בהריון שזה הי' בצירוף מלאכים שעשו שליחותו ובישרו לשרה, אכן ויעש ה' לבדו בלידה בזה הוא רק ביד ה' בעצמו כדאי' בתענית ג' מפתחות ביד ה' וא' מהם של לידה: ובס' ישועות מלכו להג' מקוטנא ז"ל הק' ג"כ דכאן הי' חסד לשרה א"כ מה וה' דהוא ובית דינו.

אך בזוה"ק אי' דסיבת שרה שהיתה עקרה יען שהי' מעלמא דדכורא שרי אינה יולדת, א"כ קודם שנפקדה היתה צריכה לירד ממעלת עלמא דדכורא למדרגת עלמא דנוקבא זה הי' דין לשרה, לכן כ' וה' הוא ובית דינו וז"פ וה' פקד החסיר מחנה מעלתה מלשון ויפקוד מקום דוד, ועי' באוה"ח מ"ש בענין זה.

ובידי משה על מד"ר כאן ג"כ כאוה"ח, ובנח"י וכת"א ובס' אמרי הצבי על ב"ק ומהאריכות לא העתקתי ובס' שיח שרפי קודש ח"א אות ד הביא בשם הר"ב מפשיסחא ז"ל דהק' הא דהמתפלל ע"ח והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה ומשמע דאם אינו צריך לאותו דבר אינו נענה, ואמאי הא עכ"פ צריך שיהי' לו שכר דהתפלל על חבריו, ואמר כוונתו המתפלל ע"ח והוא צריך לאותו דבר.

שמה שחבירו הוא עכשיו בצרה הוא טוב לזה שהתפלל, ואעפ"כ מתפלל פ"ח הוא נענה, וזה ראי' מא"א דהוא הי' צריך שאבימלך יהי' עקר שלא יאמרו מאבימלך נתעברה שרה,

כמו שהיא האמת שאמרו אח"כ ואעפ"כ התפלל עליו משום זה נענה תחילה: שם ברש"י.
דבור היה דבר ה' אל אברם ונאמר לא יירשך זה.

ע"י קובץ דרושים חוב' יו"ד סי' כ' שהק' למה הביא מפסוק ה' דבר ה' (ט"ו א') ולצרף אליו הפסוק ד' לא יירשך זה, והרי בפסוק ד' עצמו נאמר והנה דבר ה' אליו לא יירשך. ופסוקא פסוקי בתרתי למ"ל וצע"ג: (ב) ותהר.

ע"י אוה"ח וישמעאל לא יקרא בן אברהם. והנה בסו"פ תולדות (כ"ח ט') כ' ויקח את מחלת בת ישמעאל בן אברהם וצ"ע ובס' אור הגנוז כ' כי זרע סתם או בן אברהם סתם לא נאמר כי אם על יצחק, מבלי הזכרת שמו, משא"כ בישמעאל הוכרח להזכירו בשמו.

וע"י באוה"ח (וירא כ"א י"א) עה"פ על אודות בנו: (ד) בן שמונת ימים, דרשו חז"ל שש אנכי על אמרותיך כמוצא שלל רב זה מצות מילה וקשה השייכות, וא"י הפשט דעל כל המצות צריך להוציא ממון או טרחה, ואם מצות מילה ה' משיגדיל או מי"ג שנים שנעשה חיוב למצות אז ה' קטטות ומריבות כי לפעמים הבן לא ה' רוצה לתת למול עצמו, אך כשימולו אותו בן ח', כשיקנה דעת יביע תודות כי נמצא איש יהודי מהול, ולמשל אם איש יעשר לאט לאט שמחתו מהולה בתוגה כי רב מכאובות עמל עד ששיג עשירות, אבל אם מצא שלל רב גדלה שמחתו מאד שנתעשר בלא יגיעה, ז"ש דוד שש וגו' זה מצות מילה כשנעשה גדול היה כבר מהול: (ו) צחוק ערש"י ובס' ישועות מלכו בחד"ת כ' דרז"ל הרבה עקרות נפקדו עמה כי בעת שנתעורר הנהגה הנסיית אז גם חק הטבעי נתפעל לעשות פרי ביותר עוז וחיל, וע"י תענית ז' ב' ברש"י ד"ה ישועה פרה שפי' מליצי יושר נכנסין לפני' ביום הגשמים שנזכר לישועה מתוך שעת רצון.

ובס' דרוש שמואל כ' דאי' במד' דיצחק ע"ש י' דברות, צ' שנות שרה, ח' ימים שנימול דביום מילתי קראו שמו יצחק, ק' שנות אברהם וזה צחק עשה לי אלקים ר"ל כבר עשה הג' דברים צחק אבל י' דברות זה יהי' רק כל השומע אח"כ י' דברות, יצחק לי ידע מפני מה קראתיו יצחק. ובס' כנפי נשרים כ' דברש"י ומד'דהי' אומרים דלא ילדה שרה את יצחק, ורק הניקה בנים הרבה ביום המשתה, ועדיין אומרים דאברהם לא הוליד נהפך קלסתר פניו ונדמה לאברהם, ובמד' ותלד בן לזקוניו שהי' זיו איקונין שלו דומה לו, וזה"פ כל השומע יצחק לי ותאמר (כמפרש דבריו שבע"כ כולם הודו לזה) מי מלל לאברהם ר"ל אותם שאמרו שהבן רק מאברהם ולא משרה.

הניקה בנים שרה שהניקה גם בנים אחרים וזה אות כי בנה הוא, ואותם שאמרו כי "ילדתי" בן ר"ל שהלידה מתיחסת רק לי ני אני "ילדתי" ולא מאברהם הודו אח"כ מכיון שראו לזקוניו שזיו איקונין של יצחק דומה לאברהם, ובפני"ק הביא לפי המד' דצייר קלסתר פניו כו' וזה שפיר כל הרואה אותו אבל מי שלא ראה אותו עמד בליצונותו ע"כ אמרה כל "השומע" יצחק לי: ובמד' הרבה עקרות נפקדו עמה וכו' הרבה שוטים נשתפו.

ר' לוי אומר הוסיפו על המאורות, וראיתי לפרש דהשלם במדע יראה גבורות ה' בכל רגע, השמש וירח וכל הדברים רק בהשגחת ה', אך השוטים צריכים לנסים ונפלאות ומבלעדי זאת לא יאמינו בה', וכן ה' אז באותו דור שאמרו עולם כמנהגו נוהג והכל בטבע, אך כשעשה נס גדול הודו שיש אלקים בארץ, וז"ש הרבה שוטים נשתפו כי גם

השוטים הודו שיש אלקים בארץ, ור' לוי אמר הוסיפו על המאורות כי מנס זה למדו יותר להכיר את ה' ממה שלמדו עד עתה ממאורות הרקיע משמש ביום וירח בלילה, שעל אלה אמרו דעולם כמנהגו נוהג, אך מנס זה למדו שיש בורא למעלה: ז) הניקה ערש"י לכאן"ק דקיי"ל ביו"ד סי' קנ"ד ס"ב דישראלית לא תניק לבן כותי אפי' בשכר.

ואמאי הניקה שרה לבניהם של כותים, אך לפמ"ש הרמ"א שם דאם יש לה חלב הרבה ומצערת מותר, וגם הכא הי' לה חלב הרבה כדאי' במד' דנפתחו לה דדים כשתי מעיינות. והטו"ז בס' דברי דוד דש בזה ודוחה דהכא לא הי' לה חלב לפי הטבע רק שנעשה נם, ולמה עביד רחמנא ניסא לשיקרא, ותי' דאיסור רק על איזה זמן אבל פעם אחת אין קפידא דהא אין חיותא תלוי בזה ע"ש.

ובני הרה"ח השלם במדעים מו"ה דוד נ"י אמר דכל הטעם מפני שמגדלת בן לע"ז עי' בע"ז דכ"ו ורמב"ם פ"ט הט"ז מעכו"ם דע"י שתניק יחי' ויקום דור אחר דור עכו"ם, אבל היכי שע"ז יהי' להיפך שהיא תינק בדרך נס ויראו כל עמי הארץ שה' עשה נס וע"ז יתרבו גרים, בודאי מותר להניק, וכאן דהי' מרננים דהביאו אסופי מן השוק, והשרות באות לבדוק זה ונפתחו דדי' והניקה כולן וע"ז האמינו בה' שפיר מותר להניק.

ועי' בילקוט משלי דקל"א פרי צדיק עץ חיים שכל הילדים שהניקה שרה נתגיירו אח"כ והוי מגדלתו לשמים ושפיר הניקה ועי' ג"כ בתוס' ע"ז ד"י ע"ב ד"ה אמר בשם מדרש חלב מטמא וחלב מטהר דאנטונינוס ינק מאמו של רבי ואי' בירושלמי שמזה שינק מל עצמו ונתגייר ולמד תורה ע"ש. וא"כ כחו כן י"ל שחלב של שרה גרם לכל בני המצריות שינקו מדדיה שיתגיירו וא"ש.

וכ"כ בתנחומא ובילקוט משלי רמז תתקמ"ז: י) גרש כו' כי לא יירש. ערש"י וק' משום דלא יירש ע"כ בא לו לגרש.

וראיתי הפי' דאי' בגמ' כי יסיתך אחיך בן אמך, ולמה לא נקט בן אביך, ומשני כי בן מאב יורש ותמיד להם מחלוקת על עסקי ירושה, ולא יוכל להסית לו כי לא ישמע בקולו, אבל בן מאם לא יירש וישמע לו ועל מצחק פרש"י ע"ז, ואמרה שרה לא"א גרש כו' עם בנה כי הוא מסית, אמר לה א"א הא הוא בן מאב אחד ולא ישמע לו.

אמרה שרה כי לא יירש עם בני וע"כ ישמע לו ע"כ בא לו לגרש כי הוא מסית: יא) על אודות בנו, בחתם סופר כתובות דנ"ג. ובתו"מ כ' פ"פ גמ' יש נוחלין קל"ג ב'.

לא תהוי עבורי אחסנתא' אפי' מברא בישא לברא טבא דלמא נפיק מיני' בנין דמעלי, ולכן הי' רע בעיני אברהם לשלוח לישמעאל להעבירו מנחלתו, אבל שרה ראתה בנבואה דלא יצאו ממנו בנים טובים, ולכך אמר ה' שישמע בקולה שהיא השיגה בזה יותר. וכן הביא בשמו בס' חוט המשולש, ופי' בזה בפ' ויחי (מ"ח ח') ויאמר מי אלה ופרש"י שאינם ראויים לברכה כי ירבעם ויהוא יצאו מהם, ויאמר יוסף בני הם אשר נתן לי אלהים בזה ויאמר קחם נא אלי ואברכם, וי"ל יעקב שאל מי אלה הוא אותיות אלקים מהופך כמ"ש ההפלאה כי ראה שמה"ד מתוחה עליהם ולא רצה לברכם כי רשעים יצאו מהם ויאמר יוסף וגו' דעל פי הדין אין רשאים להעביר נחלה דילמא נפקי בנין דמעלי,

וק"ו באפרים ומנשה, ואף כי אחר איזה דורות יצאו מהם איזה רשעים אולי גם בנין דמעלי נפקי מהם ואין ראוי למנוע ברכה מהם.

ויאמר יעקב קחם נא אלי ואברכם אם תצרף "נא אלי" בגימ' שתי שמות הוי' ואדני עם הכולל צ"ב והם שמות של רחמים ותמתיק בהם הדינים ואברכם. ופי' מ"ש שרה גרש כי לא יירש כו' וק' דנראה דהי' נותנת עיני' בממון.

ונראה כי ישמעאל יקפח את יצחק בירושה אם יהי' בביתה ויטול חלק עמו ובקשה לגרשו, אך א"א הרע לו על זה, בשביל ממון יגרשנו מביתו אבל באמת צדקה שרה. כי עיקר הי' למנוע בנה מחברת ישמעאל.

ולהוציא עצמה מחשד ביארה דברי' גרש כו' כלו' אף אם לא יירש ויעשה א"א את יצחק ליורש. בכל זה גרש שלא יתחבר עם בני, ובשביל שה' אמר שמע בקולה מובן שלש"ש נתכוונה: וב) כי ביצחק יקרא לך זרע.

ע"י ריב"ש סי' ל"ח דנוהגין לומר בר"ה ועקדת יצחק לזרעו תזכור וכל המשנה ממתבע שטבעו חכמים אינו אלא טועה, דזרע אברהם או יצחק רק בני' בלבד. ובנדרים ל"א קונם מזרעו של אברהם מותר באוה"ע, ונפסק כן באו"ח סי' תקצ"א והמג"א סק"ז כ' וז"ל וצ"ע דהא מילתא אמר ה' לאברהם שעשו לא יקרא על שמו אבל יקרא ע"ש יצחק, והנודר מזרע יצחק אסור בעשו.

וי"ל מדקאמר ה' ליצחק לזרעך אתן את כל הארצות האלה ש"מ שהם אינם בכלל, וכ"כ בירו', וק' דהא נתן לעשו קיני וקניזי וקדמוני כמ"ש רש"י דברים (ב' ה') וי"ל דאין זה ירושה ממש כמו בבני לוט. וע"י שו"ת שבות יעקב ח"ג סי' מ"ג שהשיג עליו דבנזיר ס"א וקידושין י"ח אי' דהוי ירושה ממש אפ"ה לא מקרי זרעו של אברהם ויצחק רק בני', וכן פרש"י נדרים ל"א, וערמב"ם פ"ט הכ"א מנדרים וז"ל והרי יצחק אמר ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם, ועכ"מ ולח"מ שנדחקו, וי"ל דרמב"ם נשמר מזה שלא תאמר אע"ג דלא נקראו זרע אברהם מ"מ נקראים זרע יצחק.

להכי מייתי ויתן לך ברכת אברהם דלא מקרי נמי זרע יצחק. והא דלא נקט.

במשנה ופז' הנודר מזרע יצחק היינו לרבותא דאפי' אברהם דהוא אב המון גוים אפ"ה לא מקרי זרעו רק בני', גם ח"ש בשם ירו' לא משמע כן. וע"י מהרש"א פסחים קי"ט ב'.

וע"י בהגהות מהר"ץ חיות נדרים ל"א דמל"מ פ"י ממלכים ושאג"א סי' מ"ט הקשו לשי' הרמב"ם דבני קטורה חייבים במילה, וע"כ דנקראו בני אברהם א"כ הנודר לזרע אברהם דמותר לכל האומות אסור בב"ק. ותי' דבנדרים דקיי"ל דלא נחית אינש לספיקא, וכיון שכ' הר"ם שהיום נתערבו ב"ק בישמעאל, ומותר בהם דאין דעתו על ספק.

ועפי"ז א"ש הגירסא ועקדת יצחק לזרעו של יעקב תזכור דב"ק באמת בכלל זרע אברהם רק בנדרים לא נחית לספיקא אבל בנוסח התפילה כיון שישנו עכ"פ וליכא ספיקא אצל הקב"ה, וצריך להוציאם מכלל הברכה. וא"ל דב"ק רק בני אברהם ואיך שייך שזכות

עקדת יצחק תגין עליהם, וי"ל דמצינו בתפלה וזכור לנו עקדה שעקד אברהם וכבש רחמיו, הרי דעקדת יצחק הוא ג"כ מצד מעשיו של אברהם.

וגם ב"ק בכלל זה שאברהם זיכה להם, וא"ש קו' המג"א דמהיכן נשמע דאינם בכלל זרע יצחק דליכא הוכחה רק דבני עשו אינם בכלל זרע אברהם, ולפמ"ש ניחא דעיקר זכות עקדה משום מעשה של אברהם עש"ה: וע"ע שו"ת מבי"ט ח"א סי' רע"ו וכנה"ג או"ח סי' תקצ"א בהגהות כ"י, ועי' בראב"ע פ' משפטים (כ"א ה') דכ' ג"כ אע"ג דכ' בישמעאל כי לזרעך הוא לא ניתן הארץ רק ליעקב ובניו ע"ש, ועי' יו"ד סי' רי"ז סעי' ז' ובפמ"ג או"ח שם, וע"ע בשו"ת מהר"י באסן סי' א', ובלוית חן פ' וילך, ושו"ת מהרי"ט ח"ב או"ח סי' ו', ובשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' קע"ד כ' כי לזרעו תזכור קאי על אברהם שהזכיר בתחלה שעקד א"א את יצחק בנו ועל זה אמר לזרעו של אברהם תזכור ואין עשו בכלל וע"ע בחת"ס או"ח סי' קס"ה דהביא ג"כ גמ' סוף פסחים עתיד ה' לעשות משתה ביום שיגמול חסד לזרעו של יצחק וידוע דאין עשו בכלל, ומוכח דזרעו של יצחק ישראל דוקא, וע"ע בחת"ס שם סי' ר"ח בשם הגרצ"ח דאברהם שמע מהקב"ה בעצמו, אבל יצחק חסר עצמו רק מה ששמע מאברהם, ואעפ"כ לא הרהר כלל שאע"פ שהי' חוץ משכל אנושי שיחפץ ה' בקרבן אדם, ואומרים ועקדת יצחק תזכור להשומעים לתורה שבע"פ ואינם מהרהרים אחרי דברי חכמים ותקנותיהם וגזירותיהם, אבל מי כאינו בכלל זה אין לו חלק בתפלה זו עש"ה: ובמדרש תנחומא חקת, הורה יעקב בצור על בנה של נכרית שנימול בשבת ור' חגי דחי לי' משום דבנך הבא מן הנכרית אינו קרוי בנך אלא בנה ומסיים משום שנ' וגם את בן האמה לגוי אשימנה ע"ש, הרי דישמעאל לא נקרא בנו של אברהם אלא בנה ע"ש.

ועי' באוה"ח לך (ט"ז ה') מ"ש בזה, וע"ע בסוף ס' בנין יהושע דס"ב. ובשו"ת מנחת שמואל או"ח סי' ל"ה ל"ו ל"ז בזה, ויש בזה אריכות ולא יספיק כמה גליונות והרוצה לעמוד על הדבר יעיין בהמקומות שציינתי: יד) ויקח לחם וחמת יין.

רש"י ולא כסף וזהב שהי' שונאו, ובמד' פנ"ג מכאן שבניביתו של אברהם ותרנים הי', ותמוה, ובס' לב אריה עה"ת כ' לפמ"ש רש"י שהי' שונאו והי' קשה להמד' דהא הי' לו כמה עבדים ולמה לא צוה להם שיתנו להגר הלחם וחמת מים רק עשה בעצמו ושם על שכחה, ומוכח שב"ב הי' ותרנים ואם הי' צוה להם ליתן אפשר הי' נותנים לה גם כסף וזהב ואברהם הי' שונאו לכך נתן בעצמו רק לחם וחמת מים ולא יותר.

עי"ל דהא דהשכים אברהם בבוקר לשלוח ישמעאל הוא חדין זריזין וכמו וישכם אברהם בבוקר בעקדה. וראיתי באהל מועד סי' פ"ו, דבשלמא בעקדה הטעם דאין ת"ח יוצא יחידי בלילה עתו"ס פסחים ד"ד אבל כאן שהי' צוה לשלוח ישמעאל הו"ל לשלוח תיכף וי"ל דלא נאמר לו בפירוש לשלחו רק א"ל כל אשר תאמר שרה שמע בקולה, חלה על א"א המצות שלוח רק כפי רצונה וציווי של שרה, וכיון דידע א"א אף דשרה שונא ישמעאל ורוצית לשלחו כמ"ש גרש כו' בכ"ז אין רצונה לשלחה בלילה ואין עליו החיוב של המצוה רק ביום חלה המצוה והשכים לקיים מצות זריזין.

וא"ש דמוכח דביתו זה אשתו ותרנים הי' שאף שכעסה על ישמעאל בכ"ז לא רצתה לשלחה בלילה: עי"ל דהובא במשניות סוף זרעים בשנות אלי' מהגר"א ז"ל במגילה י"ב

והשתי' כדת אין אונס כדת של תורה אכילה מרובה משתי', ופרש"י אכילת מזבח מרובה משתי' פר וג' עשרונים סלת לאכילה ונסך חצי ההין ע"ש וק' מה דת של תורה הול"ל דת של קרבנות, וי"ל דאי' באבות כך דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ומשורה הוא א' מ"ג בלוג והוא קטן מאוד נמצא דעל אכילה לא אמר שיעור דפת חריבה יוכל לאכול כמה שירצה אבל מים בשיעור משורה ולא יותר, וחזינן דדרך התורה אכילה מרובה משתי', וז"פ כדת של תורה דאף סעודת אחשורוש הי' אכילה מרובה משתי', וזה"פ דכ' חמת מים והא דרך שתי' בכד, ועכצ"ל שביתו של אברהם ותרנים הי': שם רש"י שאחזתו חמה ולא יכול לילך, והערני בני שיחי' הא עד יעקב ל"ה חולשא כמ"ש בב"מ דפ"ז, ורק בתוס' ב"ב דט"ז ב' ד"ה שכל כ' דחולי של מיתה לא הי' אבל חולי בלא מיתה הי' גם קודם וא"ש דרק חולשא הי' לו שלא הי' יכול לילך ברגליו. וע"ש בב"מ בהגהות הגרע"א שציין לתוס' ורש"י כאן: שם וישלחה עי' תרגום יונתן דפטרה בגט, וכ"ה בפרקי דר"א פ"ל, ובירושלמי ריש קידושין נסתפק אי ב"נ יש להם גירושין. או לא.

וראיתי בבית האוצר ח"א כלל א' אות ה'. שהק' מדוע לא פשט מכאן דהי' גט וע"כ דאבות יצאו מכלל ב"נ אף לקולא, אכן למ"ד בירו' שם דב"נ יש להם גירושין אלא דל"צ להיות בכתב רק כשמשלחה מביתו די וערמב"ם פ"ט ה"ח ממלכים הי' הגט רק להחמיר ולהחמיר קיים א"א כה"ת, אבל קשה דאי' דאברהם החזיר את הגר דקטורה היינו הגר הא אברהם הי' כהן פי' נדרים ל"ב ב' דנטל כהונה משם ונתנה לאברהם ואיך הי' מותר בגרושה, וי"ל דאתי' למ"ד דל"ה לו בת עדיין עי' ב"ב ט"ז ב' ומצות פו"ר עדל"ת, ונהי דאפשר באחרת י"ל דלא מצא הגונה ועל אינה הגונה ליכא מצוה כלל, עי' סוטה ד"ה ע"ב, ועי"ל דלא מצא אשה שרצונה להתגייר (וי"ל ג"כ עפמ"ש בגו"א ויגש (מ"ו י') דרק מ"ע שמרו האבות דמ"ע הוי קנין מעשה ואם לא יעשה יהי' חסר מצוה, אבל מל"ת שאינו קנין המעשה רק שלא יעשה, וכל זמן שלא אסר השי"ת מותר לו לעשות ע"ש וא"ש) אך ק' דאברהם הי' כה"ג לא כהן הדיוט וכמ"ש בב"ר פמ"ו סי' ה', ונ"ה סי' ו', וויק"ר פכ"ה סי' ו' ואיכא גם עשה דבתולה יקח ע"ש שהאריך, ועי' לקמן (כ"ב ז'), וע"ע בהשמטה להגהות חשק שלמה בקידושין דפ"ב מ"ש בזה: שם ותתע פי' אונקלס וטעת בטי"ת ובפ' וישב (ל"ז ט"ו) תועה בשדה פי' ותעו בחקלא בת', ורק למ"ש חז"ל ורש"י שחזרה לגלולי בית אבי' ובכ"מ שכ' אלהי נכר פי' אונקלס טעות עממיא א"כ על גלולי עכו"ם מפרש טעת בט', וא"ש דרמז למחז"ל שחזרה לפ"ז, אך ק' עה"פ כי תפגע שור אויבך תועה בשדה (משפטים כ"ב ד') פי' אונקלס דטפי בט' וי"ל דשם ג"כ מרומז על חמור של עכו"ם דטעו העכו"ם בע"ז אפ"ה מחויב להחזיר לו כמו של ישראל כדמפורש בילקוט משפטים פסוק כ', וה"פ אי חמרא דטעי חמור של עכו"ם דטעי בפ"ז חייב להחזיר: טז) ותשב מנגד.

תרגום יב"ע לסטרא חדא עשו"ת נודע ביהודא תנינא חו"מ סי' ל"ז מ"ש בזה לענין הלכה, ועי' בפ' וישלח (ל"ג י"ב) מ"ש בזה: יז) באשר הוא שם. עמ"ש בפ' ויחי (מ"ח ט'): כג) השבעה לי.

ע"י בבינה לעתים דרוש ס"ז מפנין שבועה דרוש נעים: שם אם תשקר לי ולניני ולנכדי. רש"י וכ"ה בילקוט עד ג' דורות רחמי אב עלבנו, וכ"כ ביואל (א' ג') לבניכם ספרו ובניכם לבניהם ובניהם לדור אחר, והוצא חזה בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' קע"ג דמג' דורות חשוב דור אחר ולא בני בני, וכבר נסתפק בזה המבי"ט ח"א סי' כ"א והובא בש"ך חו"מ סי' רנ"ז סק"ג אי דור ד' בכלל בני בני, והביא מ"ש בירידת יעקב לחצרים בניו ובני בניו אתו, וכ' ויהי בני פרץ חצרון וחמול והם דור ד', ע"ש דאין רא' מזה דכ' נמי כל נפש וכל זרעו וקאי עליהם ע"ש, וכ"ה השבו"י רא' מירוש' פאה דחסד הוא לעולם וצדקה עד ג' דורות דכ' וצדקתו לבני בניו ואל תקשה מפ' בא (י' ב') למען תספר באזני בנך ובן בנך דקאי לכל הדורות, ד"ל דהתם לאו ליוצאי מצרים לבד קאמר כן רק לכל הדורות הבאים שכאו"א יספר לבנים ובני בניו ע"ש אריכות, וע"י פתחי תשובה חו"מ סי' רמ"ז סק"ב, ובחת"ס חו"מ סי' קי"ב: כה) והוכח.

ע"י ס' חמדת ישראל בקונ' נר מצוה בדיני ב"נ אות כ"א, לפ"ד הפו' דבקרקה ג"כ איכא לא תגזול מה הדין בגזול מעכו"ם קרקע אי חייב מיתה, ולכאורה ממה דהוכיח אברהם את אבימלך אודות הבארות אשר גזלו עבדי אבימלך ואי גזל קרקע אסור אמאי לא המיתם, ובפרט להרמב"ם דבני שכם נתחייבו חיתה על שלא עשו דין בחמור א"כ אם אבימלך לא עשה דין חייב מיתה ולא מצינו כלל שהמיתם אבימלך ונר' לפמ"ש בע"ז דפ"א ב' דאינו נהרג רק משום דצער לישראל כמו כן גזל קרקע מישראל חייב משום דצערי', אבל לא אם גזל מעכו"ם, וא"ש בזה רש"י סוכה ד"ל באוונכרי גזלי קרקע מישראל, ועמ"ש בקונטרסי פרי יוסף הנספח לחשרת מים על גיטין דנ"ה דבר נכון: לא) באר שבע, ע"י בדב"ש דק' דמתחלה כ' דבשביל השבע כבשות קרא לו כן וכאן כ' מטעם אחר, וי"ל דבאמת מכר לו הבארות בשביל הכבשות, ורק דבור ריקן שנתמלא מים אח"כ הוא דבר שלא בא לעולם כמ"ש בב"ב דע"ט בהקדיש בור ואח"כ נתמלא מים ול"מ מכירה, אך דאי' בחו"מ סי' ר"ט דאם נשבע מועיל אף בדשלב"ע וע"כ נשבעו שניהן, ולפי"ז עיקר המכירה נגמר רק מחמת השבועה וע"כ נקרא שבע בשביל השבועה, ועמ"ש בזה בפ' תולדות (כ"ה ל"ב): לג) אשל ערש"י פ"י אשל הוקרא שמו של ה', ע"י שו"ת כנף רננה יו"ד ח"ב בהקדמה בזה ובמד' תהלים והובא ברש"י כתובות ד"ח ב' אשל ר"ת אכילה שת' לווי', והגר"א מוילנא אמר דכוונת א"א היה בזה לתקן מה שעוותו הראשונים אדה"ר באכילה.

נח בשתיה אנשי סדום בלוי'. ובס' מי שלמה הביא שהי' מעשה באיש אחד שהי' מכניס אורח ולבסוף נשרף ביתו ר"ל ושאלו להגר"א ז"ל מדוע לא הגינה עליו זכות מצותו שהיה זריז מאוד במצות הכנסת אורחים, והשיב שמנהגו הי' לקיים חצות אכילה ושתיה לבד ולא מצות לוי' ונשאר מתיבת אשל רק "אש" לכן ל"ה כח בהמצוה להגין עליו כי לא השלימה כדבעי: לד) ימים רבים.

ערש"י חשבון, וע"ס נפלאות מתורת השי"ת פרק א' ח' ופ' ח"ש בזה ומענין באר שבע וכל החשבונות ע"ש אריכות: כב א) ויהי אחר. רש"י אחר דבריו של שטן.

ע"י מהרש"א סנהד' דפ"ט ב' ובדברי הרא"ם ובכל"ח כאן. וכל המפוי' הק' מה שמייחסים הפקדה רק לאברהם ולא ליצחק, ובס' בית יעקב הביא בשם המגיד מוואדיסלאו ז"ל

דק' מה הרעש בעקדה הלא אף לפחות שבפחותים אם א"ל ה' בודאי היה מקיים, דהלא בידו נפש כל חי, ואם לא ישמע לו, יקח בלא"ה את נפשו, ות"י ע"פ משל לב' אנשים שנוסעים לעיר מלוכה א' נוסע רק למען לראות יופי העיר, והב' הוליכו אותו בכבלי ברזל לבית האסורים, והחילוק בינו לבין הא', דהא' כחה פרסאות מקודם מתאוה לראות העיר וכשרואה מגדל העיר שמח וההיפך בהשני, וכן בשאר אדם אף דהי' מוכרח לשמוע מ"מ כל הלילה הי' בוכה, לא כן א"א היה בשמחה רבה כל הלילה ובבוקר השכים בזריזות ושפיר נתייחס נסיון רק לאברהם דהיה בשמחה כל הזמן אבל יצחק לא ידע מקודם רק בדרך נודע לו ע"ש ובערבי נחל, ועי' בס' עשרה למאה להמגיד מוואדיסלאוו דרוש ה' ו' בזה: ועי' ג"כ בשו"ת מהרי"ט ח"א או"ח סי' ו' שהק' ג"כ כן כמ"ש בסו"פ הנחנקין פ"ט ב' גבי הא דאמרי' דהוחזק לגבי' שאני, דאלת"ה אברהם בהר מורי' היכי שמע לי' יצחק אלמא ביצחק תליא דשמע לי' לפי שהי' מוחזק גבי' ואי' עוד שם אחר הדברים האלה אחר דבריו של ישמעאל כו' והשיב יצחק באבר אחד אתה מגרה בי כו' מ"מ עיקר הנסיון על אברהם כ' והאלקים נסה את אברהם, וי"ל הטעם לפי שיצחק אפשר לו ליעקד עד שלא יראה חרב על צוארו ואז א"א לו לעכב אבל אברהם הי' צריך לכבוש רחמי' מתחלה עד סוף לעשות בשמחה וזריזות חצות קונו ולהכי אמרי' ועקדת יצחק שהוא עקד את יצחק בנו יחידו זה תזכור לזרעו שאף הי' יכבוש רחמיו את כעסו כשם שאברהם כבש רחמיו וכו' וע"פ בישועות יעקב או"ח סי' א' ותקצ"א אריכות מענין עקדה, ובהקדמה לס' אהבת אברהם: וגם הק' המפ' מה חידוש מאברהם הלא אלפים צדיקים סבלו פנוים קשים ושחטו בניהם בידיהם, וגם אברהם נצטוה על זה, ורק הענין דבכל דבר המתחיל הוא העיקר וקין הי' הרוצח הראשון, ונמרוד אפיקורס ראשון, ועל ידו נשאר אפיקורסות בעולם, וכן במדות טובות אברהם היה המתחיל במדה טובה ועשה רושם לדורות.

ועי' בקומץ המנחה פ' אחר בזה, והא דלא נחשב נסיון גם ליצחק שהי' אז בן ל"ז שנה פ"י ס' פי צדיק דרוש מ"ז דעיקר מה שאברהם ל"ה מהרהר, אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע, אבל יצחק ל"ה יכול להרהר כי לא שמע מפי ה'. ובס' כפליים לתושי' הביא מעשה מגנב א' שנתפס והכו אותו שיודה, וימאן להודות.

ואח"כ הביאו בנו ויתחילו להכותו. ולא יכול הגנב להתאפק לצעקת בנו והודה.

הרי דכאב בנו יותר מרגיש מכאב עצמו. ועי' בב"ב דקל"ו ב' דברי' עדיפא לי' מדנפשי', ועי' ראב"ן סי' ל"ז: ב) המורי', וברמב"ן כי ימצא מור ואהל' בו, ועי' ירושלמי ברכות פ"ד וביפה מראה שם בסי' כ"ב שהק' דארץ לא נקרא על שם מין אחד שימצא בו, ורק כמ"ש בירו' שממנה יצאה לראות לעולם או שאר טעמים עש"ה: ועי' בשו"ת חתם סופר או"ח סי' ר"ח ויו"ד סי' רל"ג בשם הג"ר נתן אדלר, דבע"ז דמ"ה כל מקום שאתה מוצא הר גבוה בידוע שיש שם ע"ז, וכ' תוס' בשם ירו' דמקדש היכי נבנה.

למ"ד שנעבד במחובר אסור לגבוה, ות"י פ"פ נביא נבנה שמה. ובמדרש אי' וירא את המקום מרחוק שראה אותו ממקום עמק ולא הר והתפלל ואמר אין כבודו של מלך לשכון בעמק ונעשה הר אשר יאמר היום בהר ה' יראה, והשתא י"ל דכל ההרים שהפחידו עליהם ע"ז קודם שהחזיק א"א בארץ נאסרו לגבוה אך הר המוריה שהיה עמק

ולא העמידו עליו ע"ז שם לעבדו עד אחר שנעשה הר ע"י תפילתו של א"א ואז כבר ניתן לו את הארץ.

וא"א אוסר דשא"ש. והנה ידע דהע"ה שאין לך הר גבוה כו' וא"א לבנות ביהמ"ק בהר ואין כבודו של מלך לשכון בעמק היינו מקום וע"כ אמר אם שנת לעיני כו' עד אמצא מקום לה' ויהי' משכנות לאביר יעקב שלזה צריך הר ולא מקום ולזה צריך נביא שגילה להם שזה ההר הי' מקום תחלה ונעשה הר אח"כ.

ועי' בפ' ויגש (מ"ה ט'). וכ"ה בס' משנת דר' אליעזר, וחנוה"ב בשם הר"ר העשיל ז"ל ובתפארת יהונתן וזה"פ ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה.

וק' הא קיי"ל אין לך הר וגבוה שלא נעבד שם ע"ז במס' פ"ז דמ"ה. ומתריך הפסוק אשר יאמר היום בהר ה' יראה היום דייקא ר"ל היום נעשה הר ע"י שרמז לו ה' ונעשה הר גבוה.

דאלו קודם לכן היו בקעה ולא נעבד שם ע"ז: ואחי הרה"ג ר' שלמה וואלף נ"י מלאדז כתב לי ששאל להגה"ק אדמו"ר שליט"א מגור על דברי הגרנ"א ז"ל מירו' הביאו תוס' ע"ז דלגבוה יכול לאסור אף שאינו שלו, והשיב לו וז"ל צריכין לדחוק דזה לא הנחיל אאע"ה לבנ"י. רק הקדישו מיד ולכן אינם יכולים הגוים לאסרו עכ"ל הקדוש.

וכתבתי לאחי נ"י דמ"ש בשם תוס' לא נמצא זה בתוס', אדרבה בע"ז דמ"ו א' בסד"ה בהמה אי' דגם לגבוה אאדש"ש. ורק זה הוא שיטת הרמב"ם בפ"ד ה"ו מאיסורי מזבח דנעבד אף בשל חבירו או לאחר הקדש נאסר לגבוה.

והוא מתוספתא פ"ד דתמורה, (ועי' ירושלמי פ"ז ה"ג מכלאים. ופ"ג דע"ז שמביא פלוגתא בזה) וע"ש בראב"ד וכ"מ, ובלח"מ תמה דדברי הר"מ הם נגד גמ' דע"ז נ"ד וזבחים קי"ד.

וא"כ להר"מ הדק"ל דנעבד יכול לאסור דשא"ש אף בשכבר היה הקדש, ולא הבינותי תי' כ"ק שליט"א, ואולי כוונתו לפמ"ש שם בלח"מ וז"ל ועי"ל דאפי' בנעבד לא משמע לי' להגמ' לאסור במעשה אחר הקדש דאע"ג דבשל חבירו מהני מעשה לאסור בשל הקדש שהוא של גבוה ל"מ עכ"ל, ובטח כוונת כ"ק הי' לשיטת הראב"ד דאף דאדם אוסר דשא"ש במעשה אבל לגבוה אינו אוסר אפי' במעשה.

ושפיר אאע"ה הקדיש אותו תיכף כשנעשה הר. ושוב אין יכולים הגוים לאסרו ונכון תי' אדמו"ר שליט"א אך דברי הלח"מ תמוהים דשל אחרים יכול לאסור ושל הקדש אינו יכול, וגם ק' דמה פריך ר"ג על ר"ה בחולין ד"מ משוחט בשבת כו' להראב"ד הא שם גבוה של הקדש לא נאסר אף במעשה ואולי יש לחלק דרק בנעבד אי אחר' דא"י לאסור גבוה יהי' הקדש וראוי לגבוה אח"כ, אבל בשוחט בלא"ה לא יהי' עוד ראוי לגבוה יכול לאסור, אבל תמוה מכלי אחז דנלמד דאסור אפילו לגבוה ע"ש בע"ז דנ"ד ב' ורש"י חולין מ ע"א וצע"ג: וכתבתי זאת ג"כ לאדמו"ר שליט"א ביום ה' שלח תר"צ ועוד הארכת' בזה ואכ"מ, ואחי שליט"א השיב לי ג"כ כיון שאאע"ה הקדיש אין בכח העכו"ם להפקיע מקדושתו ולאסרו כמו דאין קנין לנכרי להפקיע ממעשר, והר"מ שפסק דנעבד נאסר לגבוה אף אחר שהקדיש י"ל שס"ל כרש"י דהוא רק מדרבנן, ול"ק מהר המוריה.

דאז לא נגזר עוד, והתבו"ש סי' ד' הביא שיטה זו בשם הלבוש. ורש"י כ' זה בפירוש בע"ז נ"ד ב' וז"ל גזרו עליהם חזק' וסיעתו, ושם אפ"ה כיון דעביד מעשה אסרינהו רבנן וא"ש דברי מרן שליט"א דפסק הר"מ לאחר שגזרו בימי חזק'.

(ונמצא כמה תקנות שנתקנו אח"כ שבת י"ד. וקכ"ג ב', ופסחים י"ז טומאת משקין בימי חגי, ורש"י מגילה ה', דבימי כנה"ג עוד לא הי' נדחה פורים כשחל בשבת ועוד) ושלא יקשה קו' הלח"מ ותבו"ש.

י"ל דבכל הש"ס לא אמר רש"י דרק מדרבנן. כיון דעשה מעשה הוי כגזלן שמוצא מרשות הנגזל ואף שהוא שלא מדעת בעליה, מ"מ קאי ברשות הגזלן לחייב באונסין.

דמעשה שלו הוי כקנין. ואם קנאה להתחייב באונסין יכול ג"כ לאסרה משא"כ בהקדש דכל היכי דאיתא בי גזא דרחמנא איתא ואין רשות הקדש נפקע לעולם ואין מועל אחר מועל בקדה"ג, א"כ גם במעשה אין יכול להפקיע רשות ההקדש וא"י לאסרה, וי"ל דזה כוונת הלח"מ דבשל הקדש ל"מ מעשה, היינו מדאו'.

ועדיף שפיר כח הקדש דא"י לאסור. אבל בשל אחרים יכול לאסור במעשה, רק דגזרו אח"כ ואסור מדרבנן וא"ש: ג) וישכם עי' אוה"ח שאין מקריבין בלילה וכו' עי' זבחים דק"כ א'.

ודי"ב א' בתד"ה יום, וחולין פ"א ומשל"מ פ"ד ה"א ממעה"ק, ובשו"ת חכם צבי סי' כ"ז: שם ויקח את שני נעריו. רש"י ישמעאל ואליעזר שמעתי בשם הגה"ק מאסטראווצי ז"ל נעריו עם המילוי כזה נו"ן עי"ן ר"ש יו"ד וא"ו עולה ישמעאל אליעזר שבע מאות ששים ותשע: ד) ביום השלישי, ובמדרש זש"ה יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו והגר"א מווילנא אחר דאחז"ל שכר מצוה בה"ע ליכא, והטעם כי המצוה הוא ענין רוחני ויפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי עוה"ז, והנה היאך נזונים בזכות המצות שעשו אבותינו, ורק דהמצוה עצמה אין לה תשלומין בעוה"ז אבל הזריזות והידור יש שכר בעוה"ז.

והתורה סיפרה מהכנות וזריזות של א"א לקיים מצות עקדה השכים בבוקר חבש בעצמו חמורו ובקע עצי עולה, ומכל זה אנו אוכלין בעוה"ז, אבל עיקר המצוה ביום השלישי נשאר לנו לעת"ל, וז"ש יחיינו מיומים ר"ל כל מה שאנו חיים ואוכלים הוא ממה שעשה א"א ביומים בשני ימים ראשונים הוא הזריזות, אבל ביום השלישי במה שעשה ביום הג' העקדה עי"ז יקימנו לעת"ל: שם רש"י למה איחר כו'.

וק' דנשאר הטענה על יצחק דלא ידע עד שם פתאום כמו ששאל אי' השה לעולה, וראיתי בשם הג"ר ירחמיאל ישעי' מינצבערג ז"ל האבד"ק זדינסקיוואלי דיצחק נמי ידע תיכף כמ"ש במד' רק דאי' בתוספתא דפאה פ"ג מעשה בא' שזימן לו ה' מצות שכחה והביא קרבן שלמים ע"ז תודה על שזימן לו מצוה זו אשר לא שכיח, וא"כ אברהם שזימן ה' לידו מצוה כזו לשחוט לעולה בנו שאינה שכיח בעולם כלל בודאי הי' צריך להביא קרבן, וזה ששאל יצחק שידע שהוא בעצמו הטולה איה השה לשלמים להקריב קרבן לעולה זו, ופ"ז השיב לו אברהם אלקים כו' ר"ל שראה א"א ברוה"ק שאיל מוכן שם מששת ימי בראשית.

וסובר שמוכן האיל אודות השלמים לזה העולה, וע"ז השיב לו אלקים יראה לו השה ר"ל לשלמים לעולה בני, לעולה הגדולה אשר הוא בנו בעצמו ופח"ח: שם וירא את המקום מרחוק, אא"ז הגה"ק מהר"א הכהן ז"ל האבד"ק פאלטוסק וסאכאטשוב אמר עפמ"ש רש"י פ' נח דנח הי' צריך סעד לתמכו אבל אברהם מתחזק מעצמו.

ונסיון נחשב רק כשאדם מתחזק מעצמו בלי עזר מה' וזה"פ וירא את המקום מרחוק שראה שה' לא הי' רוצה לסעדו, ואעפ"כ עשה הדבר ומשו"ה נחשב זאת לנסיון, ופח"ח: ועשו"ת זכרון יצחק סי' כ"א שהעלה דשנים מותרין לרכוב ע"ג בהמה ביו"ט לצורך מצוה, וכמ"ש מג"א סי' ער"ה סק"ו דל"ש שמא יחתוך זמורה דחבירו יזכרנו, אולם בירושלמי איתא טעם איסור רכיבה משום שביתת בהמתו, ועי' מג"א סי' ש"ה סק"ז לפי"ז אפי' בב' אסור, אך בש"ס דילן לא נזכר זה ויהי' ראוי לרמ"א סי' רמ"ו סק"ג דביו"ט ל"ש שביתת בהמתו ועי' מג"א סקי"ב, ולכן בסוגיא דידן בביצה לענין יו"ט איירי לא ניחא לש"ס כטעם ירו' דל"ש שביתת בהמתו, ורק קאי הטעם דיחתוך זמורה, וא"כ מותר רכיבה בב' ע"ש.

ותי' בזה מדרש ויאמר וגו' שבו עם החמור ולמה לא רכב אברהםגם ביום השלישי. אך דבפדר"א והובא בתוס' ר"ה י"א א' כ' דעקדה הי' ביוה"כ.

וכיון דקיים א"א כל התורה ואף מצות דרבנן א"כ הרי אסור לרכוב ביו"ט ולכן לא רכב ביום ההוא, אך ק' דלדבר מצוה מותר לרכוב אם יש אחר עמו וכאן הי' יצחק עמו. אך לפמ"ש בשאגת אריה סי' ע"ב דאף אי ביו"ט אין מצווה על שביתת בהמתו מ"מ ביוה"כ מצווה כמו בשבת, א"ש דאף בב' אסורין לרכוב ביו"כ: ועי' בארץ חמדה ז"ל אי העקדה הי' ביו"כ אי יש עירוב והוצאה ביו"כ איך נשא יצחק האש והעצים, וי"ל דבזמן שאין ישראל שרוין במדבר הוי רק כרמלית (בשבת ד"ו ב'), אך ק' לחה לא לקח עמו החמור, ולהטעם דלא יחתוך זמורה בשנים מותר ועוד דהוי לצורך מצוה.

ואי"ל שמא יצא חוץ לתחום וחשש אברהם למ"ד תחומין דאו' עי' ביצה ל"ו, הלא כ' וירא את המקום מרחוק והוא מיל כמ"ש במדרש, ולהירו' שאיסור משום שביתת בהמתו. ויל"פ וילכו שניהם יחדיו שלא עמדו לפוש ול"ה לא עקירה ולא הנחה ואח"כ זרקה חידו כלאחר יד, ומ"ש ואיה השה ר"ל שאם היה השה בל"ז הי' מותר לתת על השה דהוי מחמר כלאחר יד כמ"ש בפסחים ס"ו ב' דאין דרך השה לטעון משא, עי"ל כמ"ש שם בפסחים.

דהלל היה מביא לעזרה ואח"כ מקדיש, ועז"א אלקים יראה לו השה וא"כ עדיין אין מקדש, אך ק' הא אין מקדשין ביו"ט, לזה אמר אלקים יראה לו השה ואין אני המקדיש: (ה) רש"י נתנבא שישבו שניהם, עי' ס' שמע שלמה להגר"ש אלגזי, שכ' דאינו יודע היאך מצא זה, דבמו"ק י"ח א' איתא רק ברית כרותה לשפתים, ואי בנבואה ל"ש ברית כרותה וצ"ע: שם נלכה עד כה ערש"י.

ובס' זרע יצחק פ"ג מ"ד דקידושין על הגמ' שפחה מנלן אר"ה שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור אשכחן דלא תפס קידושין, ולדה כמותה מנלן, א"ק כי תהיינה כו', ויש ליתן טעם דמפרשת עקדה רמז דולד שפחה כמותה עפמ"ש רש"י אראה היכן הוא

מה שאמר לי ה' כה יהיה זרעך, וביפ"ת הק' האיך יכול אברהם לומר כן נגד ה' אשר לו נגלה כל תעלומות דפן בא יצחק על אשה, וכבר נתעברה ממנו ונתקיים כה יהיה זרעך, ות'י' דהא דאותו פעם לא ה' רק שפחה, ונכרית וולדן כמותן ואינו נחשב זרעו, וזה רמז שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור דוולדן כמותן: ו) המאכלת.

רש"י סכין ד"א ע"ש שישראל אוכלין מתן שכרה ע"י חתם סופר חולין דט"ז זריזותא דאברהם קמ"ל, שלא סמך שימצא שם סכין ולקח מביתו, וצ"ע דהא כבר כ' בקרא דלעיל ויקח בידו את האש ואת המאכלת, וא"כ חזינן דלקח מאכלת מביתו, וי"ל לפמ"ש במד' ורש"י דמאכלת ע"ש שאוכלים שכרה בעוה"ז וא"כ לאו דוקא הסכין נקרא כן אלא כל צרכי העקדה נקראים כן, נמצא מקרא ויקח את האש ואת המאכלת אין להוכיח שלקח סכין מביתו דאפשר שהאש בעצמו נקרא מאכלת, ואע"ג דכ' ואת המאכלת בוי"ו.

מצינו כמה פעמים ווי"ן מיותרים בקרא ואיה וענה, ורכב וסוס ומשו"ה איצטריך הך דויקח את המאכלת להשמיענו זריזותא דאברהם, ואולי מכח הך וי"ו ואת המאכלת מוכיח רבי דינו דבעי תלוש וז"ש וי"ו דכ' אאופתי: שם וילכו שניהם יחדיו, ע"י בס' קול יחודה על כתובות דס"ב האי ישראל וגוי אזלי באורחא לא אימצי לסגויי בהדי ישראל וכו' אנחה שוברת חצי גופו של אדם הנ"מ מלתא חדתא כו' וזה פי' הגאון ר' נפתלי כ"ץ ז"ל וילכו שניהם יחדיו ולמה כ' ב' פעמים ולהנ"ל א"ש בתחלה ידע אברהם שבנו יהיה לעולה ויצחק לא ידע וכ' וילכו שניהם יחדיו, שאברהם הלך בזריזות כיצחק, ואח"כ אמר אברהם ליצחק אלקים יראה לו השה לעולה בני.

והיה גבי יצחק מילתא חדתא וגבי אברהם מילתא ישינה ואעפ"כ כ' וילכו שניהם יחדיו שיצחק הלך בזריזותא כאברהם. ובראב"ע כ' יחדיו שלא יברח יצחק ותמוה.

ובס' זכר צדיק כ' דענין עקדה היה כדי שיהי' התכללות המדות מדתו של אברהם במדתו של יצחק וירא אברהם פן יברח ויקיים בעצמו המצוה בלי שיתוף, וזה ויאמר לו אביו היינו ששאל לו בל' בתמיה הלא אבי אתה מדת החסד, ואיך נהפכת לגבור כזה לשחוט בנך יחידך מפני רצון ה' שהוא מזרעה גבורה דקדושה, ויאמר לו הנני בני הוא שנעשיתי עתה במדרגת בני: ז) ויאמר יצחק ע"י בס' קרבן שבת פ"א דק' למ"ל ב"פ אביו.

וגם מה השיב לו הנני בני ועוד דקדוקים, וי"ל דק' הלא ע"י עקידה נולד ריעותא גדולה דיתעורר מ"ש ליצני הדור דמאבימלך נתעברה, דאם היה בנו אב לא יוכל להיות אכזר לשחוט בנו יחדיו, ות'ע"ז ע"פ מד"ר וישב שיוסף לא רצה לזנות עם אשת אדוניו שאמר אולי יצוה ה' להקריב אותי ואהיה פסול מכח הטומאה שאטמא עמה ע"ש, וא"כ מכ"ש ממזר שנולד בטומאה שפסול, וא"כ אדרבה מכח זה שצוה לי להקריב יצחק ראייה שאינו ממזר, דממזר פסול להקרבה, וז"ש ויאמר "אבי" אם אתה אבי באמת מנין לך אכזריות כזה וראיה שאינך אבי, והשיב הנני בני שזה אמת שהנך בני ולא מאבימלך מיד ויאמר יצחק איה השה ואם תקריב אותי יאמרו מאבימלך, ויאמר אלקים יראה כו' ר"ל שמכח זה שאלקים יראה לו השה לו דייקא להקריב רק אותך יהיה ראייה שאתה בני שכשר אתה להקרבה ע"ש וע"ע בקומץ המנחה פ' שמיני.

וכן ראיתי בס' אזור אלי' סי' קפ"ג דמ"ש הנני בני משום שזיו איקונין שלך דומה לשלי אינני ירא שיאמרו שאתה ממזר ע"ש אריכות ובס' נפלאות מתורת השי"ת פרק פ'. ובשם הר"ר העשיל ז"ל הובא, דהפ"א ויאמר יצחק אל אברהם אביו ר"ל דהאמירה היה רק בשביל שה"א אביו, ויאמר אבי, ואם תשחט אותי אתה תהיה אונן ותפסל בעבודה כי אני רואה האש ועצים שאתה רוצה להקריב קרבן ואסור באנינות, אלא ודאי שאין ברצונך לשחוט אותי רק דעתך להקריב קרבן אחר וא"כ איה השה לעולה.

ובס' משנת דר' אליעזר תי' קו' יצחק, ע"פ מד' נח ויהי לשבעת הימים והמבול הי', אותן ז' ימים התנהג ה' אבלות על עולמו שבו"ד אינו יודע מה שעתידי להיות לכך נוהג אבלות לאחר מיתה אבל ה' יודע עתידות התנהג אבלות מקודם וזש"ה "אלקים" הוא אשר בחר כך לעולה וידעתי מקודם להתנהג באנינות ואבילות.

ויכול אני להקריב אותך אף לאחר שאשחוט אותך ולא חל עלי שום אנינות כלל: ובירחון קול תורה היו"ל פה פאביאניץ שנה א' סי' י"א הביא בשם הגאון מדווינסק עפמ"ש בפדר"א פל"א וז"ל וככה"ג הגיש מנחתו ע"ש, (וכ"ה בפיוט ליום ב' דר"ה בשחרית בסליחה המתחלת אשר מי יעשה כמעשיך) ואינו מובן דלמה צ"ל כ"ג הא כהן הדיוט כשר לעבודה, ורק דאונן פסול לעבודה אבל כה"ג מקריב אונן וכמ"ש בזבחים דפ"ב (ועי' לעיל כ"א י"ד).

ובהגהות מהעורך כ' דבזבחים ט"ז דבבמה גם אונן כשר ובעקדה הי' בגדר במה, אך במד"ר אי' וכי אפשר לקרבן בלא כהן א"ל ה' אתה כהן וע"ש בפנים יפות הרי מבואר דהר מוריה הי' עליו גדר מזבח דצריך כהן והגאון אב"ד דפה שליט"א ציין פ"ז עיקר הדברים כ"כ המג"א בזית רענן, ורד"ל בביאור לפדר"א העיר דהוי במה גם מה שייך אנינות בכגון זה.

ע"ש.

ובסימן כ' העיר ג"כ דאין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם. כמ"ש בזבחים דפ"ב והו"ל זרים, וא"כ דלא חצינו דא"א הי' לבוש בגדי כהונה, ועדיין ק' כלום יש קרבן בלא כהן וי"ל כיון דשחיטה כשרה בזר ומחו"ב, א"כ אסור ללבוש בגד"כ בשחיטה משום כלאים ועי' חת"ס יו"ד סי' ס"ט וכאן הוי קודם שחיטה פ"כ לא לבש בגד"כ.

ועי"ל דאי' ביומא מ"ה דזר אסור ליקרב למזבח, ועי' משל"מ פ"ט מביה"מ, וא"כ ה"ה מחו"ב דהו"ל כזר, א"כ בעקדה דהי' פ"ג מזבח איך היה רשאי בלי בגד"כ, וי"ל עפ"ד תוס' קידושן ל"ו דנשים שאינן מוזהרות על בגד"כ ל"ה מחו"ב ע"ש א"כ גם קודם מ"ת נהי דאבות קיימו כה"ת מ"מ בגד"כ לא נצטוו הו"ל כנשים דל"ה מחו"ב כלל: ח) יחדיו.

עי' בס' אמרי בינה דהק' למ"ל ב"פ וילכו שניהם יחדיו ועמ"ש לעיל ותי' דאי' ביומא ל"ז א' המהלך כנגד רבו ה"ז בור פרש"י כנגד בשוה וכן הדין באביו. ובתוס' פ' שלשה שאכלו ושבת.

הק' הא קיי"ל דאין מכבדין בדרכים. ותי' דרק במקום סכנה אסור לכבד אביו ורבו וכ"כ במרדכי, ועוד תי' דדוקא כשהולך לדבר מצוה א"צ לכבד שצריך למהר, ואי' במד' ובעה"ט שהשטן עשה נהר לפנייהם שלא יוכלו לילך והי' רוצה לסכן אותם ע"ש, וזה"פ

דבראשון אמר וירא את המקום מרחוק והי' במקום סכנה, וכ' וילכו יחדיו דל"ה מכבד אביו, ואח"כ שאל איה השה? והשיב אלקים יראה לו השה לעולה בני, והי' דרך מצוה וג"כ אין לכבד וכ' עוד הפעם וילכו שניהם יחדיו.

ובס' יבין שמועה כ' דיל"ד דמנא ידע דיהי' שה, דילמא א' משאר דברים הנקרבים ובאחת הי' איל, ועוד דמנ"ל דיהי' עולה, ובאמת בזבחים דקט"ז עד שהוקם המשכן הי' קרבו עולות ואי' שם דהוא פלוגתא דתנאי אי קרבי שלמים ב"נ, ולמ"ד קרבו קו' זו בתקפה, ונר' דיצחק הבין הואיל דהשכים בבוקר ורוצה להקריב קרבן סבר שיקריב קרבן תמיד של שחר שפיר שאל ואיה השה דתמיד של שחר הוא כבש ואל תתמה על שינוי הלשון.

מכבש לשה דהרי במ"ר פ' נשא איכא מ"ד דהכבשים שהקריבו נשיאים הי' כנגד יצחק ע"ש שאמר ואיה השה לעולה, ותמיד של שחר הוי עולה. ועי' בספרו סמא דחיי דרוש ט' בזה:ט) ויעקד.

ערש"י ידיו ורגליו, עי' בלחם משנה פ"א ה"י מתמידין ומוספין בזה, ובכתבי דו"ז הגה"צ ר' צבי הכהן ז"ל האבד"ק זגיערזש ראיתי שהקשה הא דלעתיד יתקע בשופר של יצחק, הא בשופר של עולה לא יתקע ועי' ר"ה כ"ח.) ונראה דאיתא בכל בו והובא בב"י או"ח סי' תקפ"ו דמודר הנאה משופר אחר תוקע והוא שומע.

אבל הוא בעצמו אסור לתקוע דאיכא הנאה בהדי מצוה דמתגאה מזה שהוא תוקע ע"ש וכ' המפו' משו"ה בשופר ש"ע לא יתקע דיש הנאה רוחניות דמתגאה ע"ש, וכ' אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ופירושו דמצוה צ"ל רק לעבודת ה' ולא להתערב ג"כ הנאת עצמו, וזה"פ אשר יעשה טוב ולא יחטא בהטוב המצוה ר"ל שלא יחטא בכוונה אחרת, אבל לעתיד יבוטל היצה"ר ויעשה מצות בשלימות ובכה"ג במצות לאו להנות נתנו כ"ע מודים דמותר לתקוע בשופר של עולה ובני הר"ר דוד נ"י הערני מאוה"ח ויקרא (א' ט') עה"פ את הכל וא"ש.

וע"ע ברמב"ן ורא"ם יתרו (י"ט י"ג): וכן ראיתי פי' על "באין מליץ יושר". אותם שעושים מצות בלי חשק וכוונה ומלאך הנברא מהם הוי חסר ובעל מום אינו יכול לעמוד "מול מגיד פשע" שהמלאכי רע שנבראו מעבירות הם שלמים, וז"פ באברהם עתה ידעתי כי יר"א אתה ולא חשכת את בנך את יחידך "ממני" וקשה הלא העקדה ל"ה עבורו, מה ממני? ורק ר"ל יודע אני שכוונת לטובה "ממני" שנבראתי על ידך שלם ובריא.

וזה"פ במקום שבע"ת עומדין אין צ"ג כו' כי כל העבירות שעשה ונעשו כזכיות המה בשלימות, משא"כ בצדיקים נוכל למצוא איזה שמץ של כבוד או גיאות. וז"פ ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון ויאמרו הנה היום הדין, וקשה מה המלאכים יחפזון הא אצלם אין דין.

רק המלאכים שנבראו ע"י המצות שהם הפרקליטין של אדם יחפזון יען שהמצות לא נעשו בשלימות. ועי' בקובץ דרושים חוברת ששית סי' כ"ב וכ"ו מ"ש מכל הפרשה עש"ה: יב) עתה ידעתי.

ע"י קובץ דרושים ח"א כרך ב' סי' כ"ט בשם זקני הגאבד"ק לאסק"ל: יג) והנה איל אחר נאחז בסבך. ערש"י ובספר פתגמין קדישין דכ"ב הביא בשם הרה"ק מהר"ש ז"ל מאסטראפאלי.

דא"א קרא שם המקום ההוא יראה כי אמר בהר ה' יראה, ופ"ל חז"ל שצפה שיעשו ישראל העגל, ואמר אז יראה ה' זכות הפקדה וירחם עליהם, וז"ש וירא והנה איל אחר שראה שכמו שזה האיל עומד ונאחז בסבך כמו כן יש עוד איל אחר שעומד ונאחז בסבך, שראה שעתידין ישראל להקריב לס"א והיינו בעשיית העגל.

ויש עוד איל שנאחז בתיבת סבך כי אצל אות ס' עומד ע' ואצל ב' עומד ג' ואצל כ' עומד ל' ונמצא אצל תיבת סבך עומד עגל וז"ש נאחז בסבך. עוד כוון בזה שאם תחלק תיבת סבך לב' חלקים הוא ממש גי' איל, וזה וירא והנה עוד איל אחר נאחז בסבך היינו שראה זה האיל וראה עוד ג"כ זה האיל האחר העתיד בסבך.

ושניהם אחוזים בהר ה' יראה, ופ"ל חז"ל יראה אז זכות עקדה ע"ש: ובמדרש פנ"ד אחר כל המעשים ישראל נאחזים בעבירות ומסתבכים בחצות וסופן ליגאל בקרנו של איל. הנה צרות ישראל בגלותו דבר והפוכו, במדינה אחת יאחרו שהוא חרדי אדוק (פאנאטיקער) ובמדינה אחרת יאמרו שהוא אי אמונה, ורעיון קאמוניזם לו, במקום אחד יראו עליו שהוא שפל ונבזה ומזמר מה יפית להאדון ומעבר השני יאמרו שהוא מתגאה באתה בחרתנו שלו וכמו שקרן איל, היפה, עיקר הסיבה שנסתבך, כן ישראל קרני ההוד שחנן ה' אותם, וכשרונם הגדול, היא הסבה לגלותם.

והנה מה שנמשלו ישראל לצאן, י"ל דלכל בעלי חי ברא ה' כלי הגנה להגן את עצמם מפני אויב, קרנים לשור, פרסות לסוס, צפרנים לשאר בע"ח, ושה אין לה כלי הגנה ורק בכ' אופנים תוכל להנצל, א' ע"י שתברח, וזה מעט, שחסרה כח לנוס מפני הזאב, הב' שהרועה ישמרנה, כן אנחנו דלים רפוי הכח חבלי הגנה מאויבינו ומיעוטה דמיעוטה יוכלו להנצל ע"י בריחה, שרוב הארצות סגורות לפנינו, והעיקר שרועה ישראל ישמרנו, ולולי ה' שהיה לנו יאחר נא ישראל בעצמו, מה היה חלילה מאתנו.

וכ"כ בילקוט יחזקאל סי' ל"ד כשם שהרועה זהיר ביום ובלילה מפני הזאבים כן הקב"ה, וכ' נחית כצאן עמך. וכן כ' כי קטן יעקב ודל, אך אם שומר מצוותיו של הרועה ישראל, כמו השה לבעליו, אז ייראו ממנו, אבל אוי לו אם לא יחפץ למסור לה' פרי מעשיו ע"י שמירת תורה, ויהי ככל הגוים, והוא כמו שה יבעט בבעליו וילך בין חיות טרף, וז"ש ויתיצבו בתחתית ההר, כי לעולם עם ישראל עומד בתחתית ההר בכחו ובחזקו, וכל הגוים עומדים למעלה ממנו בגבורתם אך אם מקבלים התורה מוטב, אז יראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליהם, וייראו ממנו, ואם לאו שם תהי' קבורתכם, מצבם הטבעי שעומדים תחת ההר, יבוא קבורתכם ח"ו.

וה' ירחם! יג) תחת בנו. ערש"י על כל דבר ה' מתפלל, ע"י בס' ווי העמודים מבן השל"ה פרק ששי מ"ש בזה: יד) ה' יראה.

ע"י רש"י ומהרש"א זבחים ס"ב א', והקשו המפוי על רש"י שיאמרו לדורות בהר הזה יראה ה' לעמו הימים העתידין, הא בפ' ויצא ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש אלקים

במקום הזה ואנכי לא ידעתי, הא הלך להתפלל על מקום אבותיו, וכבר קרא אברהם שם המקום ה' יראה ולמה לא ידע, וכ' בס' אמרי בינה דכ' וזה שער השמים פרש"י מקום תפלה, וביהמ"ק שלמעלה מכוון נגד ביהמ"ק של מטה, ואי' בחולין צ"א ב' וילך חרנה אמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי, וקפצה לו הארץ, וי"ל דקבוצת בית אל הגיע לחרון, או י"ל מקום חרן הגיע לבית אל, וא"כ אי אמרינן דמקום בית אל הגיע לחרון א"כ לא הי' מכוון כנגד בית המקדש של מעלה, ויעקב סבר דמקום בית אל הגיע לחרון ואמר שפיר ואנכי לא ידעתי, אף שידע שזה המקום שהתפללו אבותיו אבל לא ידע שיכוון נגד מקדש של מעלה, אבל כשראה הסולם אמר וזה שער השמים דמכוון נגד מקדש של מעלה, דזה ידע מאברהם שאמר בהר ה' יראה: ובשו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"א סי' ר' כ' דהשי"ת אמר אל אחד ההרים אשר אימר אליך ולא גילה לו מקום המקודש, אבל אברהם הבין קדושת המקום שבו הקריב אדם קרבן כשנברא, וקין והבל הקריבו שם, ונח בנה שם מזבח כשיצא מתיבה, כמ"ש הרמב"ם בפ"ב מבית הבחירה הלכה א' וב' ובכ"מ, וע"ז אמר ה' יראה היינו שיראה המקום הזה המקודש כפי' אונקלס אשר יאמר היום והיינו לעתיד שפרש"י שקאי על כל מי שיהי' בדורות הבאים ואז כבר יתגלה המקום ויהי' אמור בשם בהר ה' יראה שהוא הר ה' המקודש, ועי' בפ' חיי שרה (כ"ג ט').

ובספרו דברי שאול האריך בזה, וכ' עפ"מ ש' התוס' יו"ט פי"ב דיבמות על מה שאמרו חלוץ הנעל והא בתורה כ' ויקרא שמו בית חלוץ הנעל, וכ' המהר"ל מפראג דאחר שאמרו חלוץ הנעל ממילא נקרא הבית בית חלוץ הנעל, וגם כאן אחר שאברהם ביקש ה' יראה וכמ"ש בתרגום וצלי קדם ה' וכו' והיינו שאח"כ יקרא הר ה', וא"ש מ"ש ויקרא למקום אל בית אל, כי שם נגלה אליו אלקים בברחו מפני עשו אחיו, והיינו שאחר שנגלה אליו אלקים שם, ממילא קנה לו המקום שם ויקרא בית אל לאשר שם נגלה עליו אלקים: (כ) אחר ערש"י הי' מהרהר.

עי' ברמתים צופים ח"ב די"ט ח"ש בשם הרה"צ מקאצק ז"ל, וע"ע בקובץ הבאר כרך ב' ח"ג סי' מ"ט בזה. ובמדרש אמר אברהם ליצחק מה אתה רואה, א"ל הר נאה ומשובח וענן קשור עליו, אמר אברהם לנעריו רואין אתם כלום, א"ל מדבריות, א"ל שבו לכם פה, וראיתי לפרש בזה, דמעת שקבל א"א לקיים מצות ה' מעת ההוא בחר ה' אותו וזרעו לעם קדוש כמ"ש (דברים ז) בך בחר ה' אלקיך להיות לו לעם סגולה לא מרובכם מכל העמים וגו' כי מאהבת ה' אתכם, ואף כי עמים רבים ימותו במשך העת ונשכח זכרם מעולם, אך זרע אברהם לא יאבדו, וסו"ס ירום קרנם בכבוד ויתקיים נבואת חוזי' כי ישוב ה' שבות עמו כו' ויאמרו לכו נרננה באור ה' ואמנם עד שתבא עת הזאת עננים שחורים יכסו שמים ויהי' נרדף מאוד, אך סוף הענן להתפזר ויזרח השמש על ישראל וציון, כה רואה המאמין וזהו שנותנת לו כח וחיל, ואוה"ע רואים נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל כי ידע שור קונהו, אך חמור לא ידע רק את האבוס של בעליו ולא הבעלים, ומכיון שהחמור רואה ענן וחושך חושב שכן יהיה תמיד ולא ישכיל כי אחר רעם בא גשם, ואחר לילה יום, כי לכן "חמור" הוא, וזה"פ במדרש כשהלך א"א להקריב בנו ומעשה אבות סימן לבנים שיקריבו בניו את חייהם על קידוש השם ונבחר המקום ההוא לעבודת ה' ועל ההר הזה יבנה עתידות ישראל ותקותי'.

ושאל אברהם ליצחק רואה אתה מה שאני רואה מה יסתעף ממעשה הזה, וממקום המקודש הזה, וישא יצחק עיניו להביט למרחוק וירא ישראל יושב שקט ושאנן ויתקיים נבואת חוזי' על תקות העתיד ויאמר אני רואה הר נאה ומשובח, אך גם "ענן" קשור עליו כי יסבול עם ישראל עד עת ההוא צרות רבות ועננים שחורים יכסו את שמים כי ילך ישראל בגולה ויהי' משונא בעיני העמים, אך סוף סוף רק "ענן" הוא וסופו להתפזר ויזרח אור ה'.

זה חזיונו של יצחק לעתיד. ורצה א"א לדעת מה רואים שאר האומות על עתידות ישראל, ושאל לנעריו על זה.

והשיבו אין אנו רואים רק "מדבריות" אין שום תקוה לעם הנרדף הזה. כי ע"י קשי ערפו שירש ממעשה הזה העקדה לבלי לעזוב תורת ה'.

ע"ז יהי' משונא ומנודה מכל העמים, ויסבול צרות עד כי יעבור מהעולם. ולא הר משובח אנו רואים רק מדבריות.

ולכן אמר להם א"א שבו לכם פה עם החמור, כי רק חמור רואה מה שלפניו הוא האבוס, והעתיד לא יראה, אבל סוף סוף יקיים ה' נבואת חוזי' והר ה' יבנה כמו רמים, ועלינו יזרח כבוד ה': כו) ופגלשו עי' בס' אזור אלי' אות רכ"ז דלמה צריך לכתוב זה. אך זה לעומת זה עשה ה', וכשם שמצד הקדושה יש י"ב שבטי י"ה, והי' ראויים לצאת מאברים, ועבור שצחקה שרה נמנעו ממנה, וגם מרבקה לא יצאו שאמרה למה זה אנכי ויצאו מיעקב, נקראים מאברהם, ואברהם הי' מצד הקדושה, ונחור מצד הטומאה, וכשם שמאברהם יצאו י"ב עמודי עולם.

והבדיל ה' בכורות מד' אמהות, ג"כ מצד הטומאה יצאו כן ואמר שמונה אלה ילדה מלכה לנחור שהוא מצד הטומאה, זה לעומת זה שהיה אחי אברהם. וא"ת מנין עוד ד' לתשלום י"ב וכנגד ד' בכורות שבקדושה לזה אמר ופלגשו וגו' הרי ד' כנגד ד' בכורות, אך לא היה בהן בכורות ממש שנוטלים חלק בראש, כי בטומאה לא יש ראש כמ"ש האר"י ז"ל, אך לעשות דמיון אל ראש, הפריש הארבעה לבד: ובזה"ק תרומה דקמ"ז ב' איתא דאברהם הי' אוליד באינתא אחרא תחש כד"א ואת תחש ואלין אינון באומה דישמעאל אחוריינן דישמעאל כמה דאית דרגא בעשו הכ"נ בישמעאל.

אימא דישמעאל אולידת לתחש ומסטרא דאברהם קאתי וכו' משמע דהפסוק אינו חוזר על בתואל רק על אברהם. ומפרש ופלגשו על אברהם וראומה היא קטורה, והוא הפלא פלא דפשטא דקרא משמע שראומה היתה פלגשו של בתואל, ועי' בנצוצי אורות על הזהר דפוס ווילנא ע"ד קבלה.

וראיתי לפרש דאחז"ל רות רבה פ"ד צדיקים שמם קודם להם ושמו בועז, ורשעים הם קודמים לשמם כמ"ש נבל שמו כו' וכאן כ' ושמה ראומה הרי ששמה קודם לה. ולהנ"ל היתה צדיקת, וא"כ איך דבקה את עצמה בגוף בתואל הרשע להיות לו לפלגש, ולכן פירש הזהר שהפסוק חוזר לאברהם ודבקה א"ע לגוף קדוש וממנו הולידה את הבנים אלו וגם תחש ביניהם.

וע"ע בס' תולדות אדם ח"ב להגר"ז מווילנא ז"ל: פרשת חיי שרה כג א) חיי שרה רש"י בת ק' כבת כ' לחטא. ע"י רא"ם וגו"א.

ובמ"ר א"ר ברכי" ב"ד של מעלה עונשין מכ' ושל מטה מי"ג, ובמחלוקה אפי' קטנים. וכ"כ רש"י בפ' קרח (ט"ז כ"ז).

ובשבת דפ"ט ב' דל עשרין דלא ענשית עליהו, ופרש"י שכן מצינו בדור המדבר שלא ענש ה' אלא מכ' ולמעלה, ובירושלמי פ"ב דבכורים ימי שנותינו שבעים שנה. צא מהן כ' שאין ב"ד שלמעלה עונשין וכורתין.

ובאבות פ"ה בן עשרים לרדוף פי' רע"ב להענישו על מעשיו שאין ב"ד שלמעלה מענשין פחות מכ' ועתי"ט. ובמדרש משלי א' מעשרים שנה מחשבין לו עונותיו כד"א מבן עשרים שנה וועלה, ובפי' משניות להרמב"ם פ"ז מסנהדרין מפי השמועה למדנו שה' לא יעניש החייב כרת אלא אחר כ' ואין הפרש בין זכרים לנקבות, וע"י תוס' מו"ק כ"ח א' ד"ה מת ובזה"ק פקודי דרמ"ח ב'.

ובאור החמה על זה"ק שם. ובזה"ק וירא דקי"ח ב' באשר הוא שם, הא אוקמוה דלאו בר עונשי' הוא דבי דינא דלתתא ענשין מתליסר שנין וב"ד דלעילא מכ' ואע"ג דחייבא הוה לאו בר עונשים הוא, וע"ש בנצוצי אורות מהאזולאי בשם ז"ח דלכך מלקות ל"ט ג"פ י"ג כמנין שנותיו לוקה, ובב"ד דלמעלה ג"פ כ' לכך מלקות שתין פולסי דנורא, ועתו"ס חגיגה ט"ו א' וכ"כ רבינו בחיי פ' תצא.

ובפ' עקב ע"פ כימי שמים כתב דלעתיד לא יהי' מענשין עד ק' ה' פעמים כ' ע"ש, וע"ע מדרש שלח אם יבואו אנשים מבן כ' ולמעלה בן כ' בין שהיה עמהם בעצה וכו' ע"ש. והרא"ם הקשה דהא קודם מ"ת לא נענשו עד ק'.

ותירץ דקמ"ל קרא דאפי' לפי הזמן שלאחר מ"ת לא חטאה ע"ש: ובס' בכור שור שבת דפ"ט. כ' דיל"ד עוד דהמדרש הפך סדר הכ' והקדים בת כ' כבת ז' ואח"כ בת ק' כבת כ' ורש"י תיקן והיפך הסדר.

עוה"ק היפ"ת על כבת ז' ליופי הא שקר החן והבל היופי, וגם בדרך הטבע עיקר היופי בבת כ', וי"ל דלא כוון המד' לגמרא זו כלל, רק לגמ' יבמות דס"ד שרה איילונית היתה, ובד"פ איזה איילונית בת כ' ולא הביאה שערות מחזקי' לה לקטנה. אבל אח"כ מחזקי' לה לגדולה ואיילונית, ושמואל ס"ל דאפי' נתברר אח"כ דאיילונית הי', לא נעשה גדולה למפרע רק קטנה עד כ'.

וא"כ שרה ל"ה בת עונשין כשהיתה בת כ' לא בכית דין שלמעלה ולא בשלמטה דקטנה הי'. ורצה המדרש להוכיח זה מקרא דאיילונית הי' ולא הביאה שערות עד כ', וקאמר עד ז' ליופי ע"פ גמ' סנהדרין דכ"א א'.

ויצא לך שם בגוים ביפיך שאין להם לא שער בית השחי ולא בית הערוה, והקשה רש"ל הא שערות לסימן גדלות ע"ש, ומ"מ נשמע דשערות מגרע היופי וקמ"ל קרא כמו בת ז' אין לה שערות כלל כן כשהי' בת כ'. ונשמע מזה דקטנה הי' כשהיתה בת כ' ומדמה בת

ק' כבת כ' לחטא ע"ש, ובקו' הרא"ם ע"ע בפרשת דרכים דרוש ג' אריכות: ואא"ז בשו"ת חכם צבי סי' מ"ט נשאל אמאי חייב חטאת בשוגג מבן י"ג הא כרת רק מבן כ'.

והשיב דעונש חטאת לא תליא בכרת דהוקשו לע"ז, ובע"ז גופי' כתיב חטאת מבן י"ג אף דכרת לא יהי' רק מכל'. ובגוף הדבר אי מענשין מי"ג או מכ' כתב שם בד' אופנים.

א' דרק מקודם היה כך מבן כ' אבל לאחר קבלת התורה עונש מי"ג, ב' דרק לפעמים ב"ד של מעלה לא מענשין רק מכ' וע"ז התפלל יצחק שלא יענשו רק מבני כ' ועשה החשבון כגמ' שבת הנ"ל. ג' דרק ב"ד של מעלה לא מענשין בדין של מטה בעוה"ז בפחות מבן כ', אבל בב"ד שלמעלה בשמים מענשין ג"כ מבן י"ג, וראיה דבן פ' שנה דל"ש גבי' כרת א"כ אי עבר אחיוב כרת יופטר לגמרי אתמהה, אע"כ דבב"ד שלמעלה מענשין.

ד' דשפיר לא מענשין בפחות מכ'. שמא ישוב.

אבל כשעבר כ' ולא שב מענשין גם על עבירות שחייב כרת עליהן מעת שעבר בהיותו בן י"ג עש"ה, ובספר מדבר קדמות הביא על הקו' איך חייב חטאת בשוגג מי"ג דבאם השכינה למעלה הוא מכ' ואם למטה מי"ג, וביהמ"ק הי' שכינה למטה ונענשין מי"ג ע"ש: ועשו"ת נודע ביהודה מ"ת יו"ד סי' קס"ד דלא מסתבר שלא יהיה עונש שמים קודם כ', ונמצא עולם הפקר וירצח את רעהו כשלא יהיה עדים וינאף ויעשה כל תועבת השם.

ולדעתי הכוונה שבעוה"ז אין הקב"ה עונשו בחיי' קודם כ' אבל לאחר מיתה כל מעשה אדם כל ימי חייו משהגיע לכלל דעת אפילו לעונת הפעוטות כשכבר יודע שהוא עבירה צריך לסבול לפי מעשיו. ומה שדרשו בשבת פ"ט דל כ' דלא מענשית ל"ק כי לא עם המתים יתווכח אז הקב"ה רק עם החיים יתווכח, וכן מוכח מתשובותיו של אברהם ימחו על קדושת שמך, ופרש"י שיתקדש שמך בטולם כשתעשה דין בעוברים על דבריך, ואטו כשנעשה דין במתים לאחר מיתה יתקדש שמו בעולם הלא אין דבר זה גלוי בעוה"ז וכיון שעם החיים יתווכח שפיר אמר יצחק דל כ' כו', ע"ש בדין חרדת הדין אי שייך בקטן והביא תשו' עה"ג וחז"י וחכ"צ סי' מ"ז מ"ט ונ' ע"ש, ופלא שהביא הח"צ ולא הביא שהח"צ בעצמו כ' כדבריו שבעוה"ז אין ב"ד שלמעלה מענשין רק מבן כ' אבל בשמים מענשין מבן י"ג כמ"ש לעיל באופן ג'.

וע"ע בנוב"י מ"ת או"ח סי' ח' שכ' ג"כ דמבן י"ג הוי בר עונש חייב חטאת ואם מת קודם כ' והניח בן קטן בן ה' נותנים לו קדיש, דצריך ג"כ כפרה: ועשו"ת חחם סופר יו"ד סי' קנ"ה שכ' דאין לסמוך על זה שאין עונשין רק מבן כ' דלא נמצא בש"ס רק בספרי אגדה, וראי' משבועות ד"ח דפריך אי בשוגג בר קרבן הוא, וק' דילמא מבן י"ג עד כ' דבר קרבן לא הוי ומ"מ לא ימלט מעונש שיענש אחר כ' ולא גרע מחי שחטא בקטנות שיש לו עונש קצת בגדלות, כמ"ש באו"ח סי' שמ"ג מהא דרפרם כפי' לר' אשי בב"ק דצ"ח ע"ב ופרש"י ששרף שט"ח בקטנותו, וכ' עוד דלא נאמרו במדרש רק בחטאים לפי שעה כגון עונש דור המדבר, וכן בשרה שהיה קודם מ"ת אבל לאחר מ"ת שיעורין הלמ"מ בין למלקות בין לקרבן ע"ש.

וצ"ע מ"ש שלא נמצא בש"ס הא אי' בפירוש כן בשבת דפ"ט שם. ומ"ש דאחר מ"ת מענשין מי"ג לא הביא שכ"כ החכ"צ באופן א' כנ"ל, ועל מ"ש בח"צ באופן ד' דלאחר כ' מענשין גם על חטא מי"ג, ג"כ צ"ע שפשטות לשון הגמ' וירושלמי לא משמע כן דאל"כ מה אמר יצחק דל עשרין כו' הא אח"כ מעניש הקב"ה על אותן השנים ג"כ, ובכל"ח כ' בזה דב"ד שלמעלה הם המלאכים שלא קבלו התורה אינם משועבדים לתורה ומשפטים גם היום כמו קודם מ"ת מכ' שנה, וא"ש כל הקרבנות דבאמת מי"ג חייב כרת פ"פ דין תורה אמנם רחמי השי"ת כשבא לענין כרת בפועל מוסר דין זה לב"ד שלמעלה ואין עונשין וכורתין פחות מכ', ויצא לנו מזה דבאמת מי"ג חייב כרת ע"פ דתוה"ק עש"ה: והנה בעיקר הדבר דלא מענשין פחות מכ', ק' הא מצינו דברים שפטור בדיני אדם וחייב בד"ש כמו גרמא בנזקין וישלד"ע, ועי' ב"ק דנ"ו א', ד' דברים פטור מד"א וחייב בד"ש, הרי בב"ד אין מענשין רק על החמור, ובד"ש גם על הקל, ובענין זמן הוא בהיפך דלמטה מי"ג ולמעלה מבן כ', ורק י"ל דכל העונשין אינם כמו בנהוג בבני אדם אשר אם א' עושה לחבירו רעה ישוב לו כגמולו דרך נקמה, חלילה לומר כן כי טוב ה' לכל, ורק כמ"ש בתורה במלקות ויסרו אותו שהוא לשון מוסר, שעיי"ז יטיב דרכו ולא יעשה עוד, וכן אפי' במיתה בד"א נאמר וכל העם ישמעו וייראו שהוא לטובת כל ישראל שיקחו מוסר, ובאמת הוא ג"כ טובת החוטא שעל ידו נתגלגל זכות זה לכן מיתתו כפרה, אבל בעונשי שמים ל"ש זה כי אין מקום עוד שייטיב דרכו אז ועמ"ש בפ' בראשית (ג' ג') ואי' עוד בספרים שחטא פוגם בנשמה וע"י עונש שמים יצרף ויזכך הפגמות, ובעוד שאין האדם בן כ' אין עוד הפגם גדול כל כך, שאין עוד בדעת שלימה וא"צ לזיכוך, וכמשחז"ל למכור בנכסי אביו עד שיהי' בן כ' שעד אותו זמן אין בו דעת שלימה, ועי' בס' או"ש שהאריך בפרט זה, אכן בגור אריה פ' קדושים (י"ט כ') כ' כל מה שיקרא מלקות בקורת דעיקר מלקות הקריאה שגדול הדיינים מקריא ואומר לו תוכחות ודברים קשים כאדם המייסר בנו שלא יעשה עוד ול"ש זה במיתה ע"ש, א"כ מבואר מדבריו דמיתה אינו בתורת ייסור על העתיד שהרי הוא מסתלק מן העולם, ומצאתי בס' בית האוצר ח"א אות א' כלל נ"ח שהעיר ג"כ בזה ע"ש, אבל לפמ"ש שוה מיתה למלקות, ועי' פמ"ג בתיבת גמא דלרמב"ם כל ספק מה"ת מיתר ורק בספק כרת מה"ת אסור ומשו"ה מחייב באשם תלוי, וא"כ אפשר בפחות מכ' דאינו בכרת הותר הספק, ונפק"מ האידינא פחות מכ' אין אומר יהי רצון אחר אשם תלוי ע"ש: ועי' בס' ארצות החיים סי' א' להמלבי"ם ז"ל שהק' על זה מיבמות ד"ג דלמ"ל עלי' ת"ל דאין עדל"ת שבכרת, וק' הא צריך על פחות מכ' והו"א דמותר לייבם דליכא כרת, ותינח לתוס' קידושין דל"ד ד"ה מעקה, י"ל כיון דלגדול יש כרת גם לפחות מכ' הלאו אלים, אבל תוס' חולין קמ"א א' ורמב"ם פ"ז מנזירות לא ס"ל כן, גם מיבמות ד"ה שהקשו מה לפסח שיש בו כרת, וקשה נילף מפסח של פחות מכ' שאין בו כרת ועכצ"ל דאף דאין נענש כרת מ"מ באיסור כרת קאי, וע"ע בנוב"י מ"ק אה"ע סי' ו'.

ועי' בשו"ת חות יאיר בהשמטות לסי' קס"ו, דמה שחייבתו תורה חטאת בפחות מכ' אף שאין דינו כרת הוא גזה"כ בלי טעם, ונגד כלל כל שאין זדונו כרת אין שגגתו חטאת. והא דאבי הבן מברך ברוך שפטרני בהגיע בנו לי"ג שנה ע"ש.

דדבר המפורש בתורה עונשין מי"ג, ודברים הנלמדים מסברא כגון מחלוקת קרח ושרה שלא חטאה בדברים שכליים שראוי למנוע מהם הוא מכ' שנה. ובהערות הארצות חיים הנ"ל מיבום העיר ג"כ במהר"ם שיק על המצות מר"ז, וע"ע בירושלמי יבמות פי"ג ה"ב, ובתשו' תפארת צבי או"ח סי' ה' אות ו'.

ופמ"ג בפתיחה או"ח ח"ג אות כ"א, ובאו"ח סי' רי"ט, ופתחי תשובה יו"ד סי' קפ"ה סק"ט, ושע"ו סק"ג, ובהגהות יד שאול שם, ובמנחת חינוך מ' קכ"א, וביש סדר למשנה על משניות פ"ה מ"ד דברכות, ובשו"ת שערי דעה ח"א סי' י"ז, ובשו"ת כנף רננה יו"ד בהשמטות מין כנף סי' ס"ה, ורמתים צופים ח"ב אות ל"ו.

ובס' עט סופר כלל ס"ה פרט ח', ובנחל קדומים כאן: ואחי הרה"ג ר' שלמה זאב נ"י כתב לי שנשאל להנ"ל דבפחות מכ' אין מענשין ביד"ש כרת, א"כ מ"ק בר"פ אלו נערות לאפוקי מרנבה"ק ולוקמי בפחות מכ' דליכא כרת, והשיב דזה שיבוש דבמתני' איתא בהדיא אע"פ שהם בכרת אין בהם מיתת ב"ד.

ואיך נוקמי באופן שאין בו כרת. מלבד זה אם נחשב ונספר קושיות כאלה מחול ירביון ע"י ביומא ע"ד א' אסור ענוש כרת הוא ע"ש, וע"ע בסנהדרין ע"ב א' בתד"ה לא, וב"ק צ"ד ב' ד"ה הא יוצאת, וק"ד א' דיה שכבר.

ובגמ' ר"פ הכונס וד"ק. ויבמות קי"ח, וב"מ ל"ז א' תד"ה התם, וס"ב א' ד"ה תנאי, וצ"א א' ד"ה בבא, וירושלמי ספ"ק דכתובות ועוד בכ"מ: וע"ע בגיטין ס"ה א' עד שיהי' בן כ' וב"ב קנ"ו א' עד עשרין שנין, ופ"ה מכ"א דאבות בן כ' לרדוף.

וצ"ע מב"ב קנ"ה א' בן י"ח שנה, ופרש"י בסנהדרין י"ד א' כשבאין לכלל אנשים בן י"ח שנה ובאבות בן י"ח לחופה, וקשה דר' יונתן הוא שאמר שם בשבת דל עשרין דלא מענש כו' ובסנהדרין בעצמו סובר דבני י"ח באין לכלל אנשים. ובאתי רק לעורר ולציין: שם רש"י כולן שוין לטובה.

ע"י בס' יריעות שלמה דקשה אמאי לא חיתה שרה כחו אברהם דהיתה צדיקת כמוהו. ות"י ע"פ המדרש דמ"ח שנה הכיר אברהם את קונוהו, וקיי"ל גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, א"כ נחסר משנותיו מ"ח וכשתוציא מקע"ה מ"ח נשאר קכ"ז כמנין שנות שרה, אכן התינח אי שרה הי' צדיקת מיום הולדה הוי שווין, אבל אם נאמר דגם שרה לא הכירה בוראה מיד רק אחר איזה שנים א"כ גם משנותיה נחסר.

וז"ש ויהיו חיי שרה קכ"ז, וקשה מדוע לא חייתה קע"ה כאברהם ועכצ"ל דבן מ"ח הכיר בוראו כנ"ל, והתינח אי היתה צדיקת מיום הולדה, וע"ז מתרץ שני כו' כולן שווין לטובה ומתחילין לספור מתחילתה ושפיר חיו בשוה. ועמ"ש בזה בספר מלא העומר מהגר"ל מפלאצק.

ובחות יאיר מהאו"ח כ' דק' עוד על מה כ' לא חטאה אף ק'לא חטאה, דאכתי מנ"ל בכ"ז אחרונות שלא חטאה, רק אי' ביומא דל"ח כיון שעברו רוב שנותיו ולא חטא שוב אינו חוטא, וכיון דעד ק' לא חטאה ממילא לא חטאה גם אח"כ, אך ק' מי יאמר שק' הי' רוב שנות ה' דילמא הי' שנותיה הקצובות יותר ממאתים, אך כאשר באה לשנות קכ"ז ועברה איזה חטא ומתה בשביל החטא, וא"כ אין ק' רוב שנותיה, וא"כ אין לימוד שלא חטאה

אחר ק' דלא עברו רוב שנותי, ושלא תקשה כזה הודיעה תורה שני חיי שרה כלומר שאותן קכ"ז הי' שניה הקצובות לה ולא יותר, וא"כ הי' ק' רוב שנותי ולא חטאה א"כ ג"כ לא חטאה בכ"ז הנשארים, וז"פ כולן שוין לטובה ע"ש באריכות, וכ"כ בפני"ק וע"ע בספר נחלת עזריאל על מס' ע"ז די"ט בזה, ובספר ע' פנים לתורה בקוטרס שב דנחמתא אות א', ובזה"ק איתא מאן דהוא רב הוא זעיר ומאן דזעיר הוא רב דהא גבי שבע כתיב שנים ובמאה כ' שנה, וק' דהא שבע הוא ביותר רב דקאי השבע על שבע אחרונים ולכן כ' על שבע שנים מפני שהוא רב ביותר, וי"ל דרש"י כ' להקיש ק' לכ' לעונש, וכ' לז' ליופי נמצא דקאי שבע על ז' ראשונים, ודייק הזהר שפיר מאן דהוא זעיר הוא רב כ"כ בספר אדני פז, ובס' תורת משה כ' דכל בי עשרה נעשה אחדות בקדושה ולכן כל בי עשרה שכינה שריא ואין אומרים דבר שבקדושה פחות מי', ואין ממנין רק שרי עשרות חמשים ומאות ולכן העשירית לשון יחיד מאה שנה עשרים שנה והאחדים שאינם מגיעים לעשרה המה נפרדים ונמנו בלשון רבים שבע שנים ע"ש: ובס' ישועות מלכו מהג' מקוטנא ז"ל כ' על כבת ז' ליופי, דקשה דשקר החן והבל היופי, אבל הפי' כמו בת ז' אין לה דעת להתגאות ביפיה כן שרה שהי' בת כ' והיתה יפ"ת הי' לה ביחוד עם זה תמימת ילדות ע"ש, ועמ"ש כעין זה במהר"ם שיף על כתובות די"ז על הגמ' כלה נאה וחסידה, וע"ע בחדושי גאונים הגהות על ע"י דפוס ווילנא ב"ק דצ"ז סי' מ"ג בשם ס' באר רחובות, ועי' בבעה"ת כאן אע"ג דכ' שני חיי ישמעאל י"ל דעשה תשובה וגר כקטן שנולד וכל השנים שעשה רע לא נחשבו ע"ש, ומוכח דישמעאל נחשב עכו"ם והי' תשובתו גירות ושייך כקטן שנולד, דאילו הי' נחשב ישראל מומר הוי רק תשובה גרידא ולא גירות, ונסתפק בזה בס' בית האוצר ח"א כלל א' אות י"ח אי ישמעאל נחשב לישראל מומר כמו עשו בקידושין די"ח א' בשם ישראל מומר לעכו"ם, או ישמעאל נחשב לעכו"ם מתולדה ע"ש, ומכאן משמע דהי' נחשב עכו"ם, ועי' בב"ר פמ"ה ג' שנקראו בשמם קודם שנוצרו יצחק שלמה ויאשי, וי"מ אף ישמעאל ופי' בידי משה דישמעאל עשה תשובה והוי כמו צדיקים, ובירושלמי סופ"ק דברכות כ' בפירוש דהי' טוב מתולדה, ואח"כ נתקלקל, ובפדר"א פל"ב כ' להיפך דהי' רע מתולדה ע"ש, ועי' בס' ישמח משה: ב) ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכתי, רש"י מבאר שבע, ובמ"ר מהיכן בא מהר המוריה, ותמוה ובספר אסיפת יהודה כ' עפ"מ דקיי"ל ג' ימים לבכי וז' להספד, א"כ קשה למה הקדים הספד לבכי, ועי' בכלי יקר ותי' דקיי"ל דמי ששכח להתפלל מנחה יתפלל ערבית שתים א' לחיוב קודם ואח"כ לתשלומין, והנה שרה מתה בחברון ובעת הזאת הי' אברהם בהר המוריה שהוא רחוק מחברון ג' ימים, א"כ כשבא אברהם כבר עברו ימי הבכי והי' על אברהם ההספד חיוב והבכי לתשלומין ע"כ הי' הספד קודם, ובזה יובן דקשה למדרש למה הספד קודם לכן אמר מהיכן בא ועל ז"א מהר המוריה וכבר עברו ימי בכיה והספד קודם (שמעתי שהר המוריה רחוק מחברון רק איזה שעות), ובס' דרוש שמואל כ' הטעם שכתב ולבכתי בכ' זעירא, ועי' בעה"ט ע"פ המדרש מהיכן בא מקבורת תרח, והדין אין מתקשין על המת יותר מדאי דח"ו על מת אחר הוא בוכה, ומסתמא בכה אברהם על מיתת אביו הרבה, ובפרט למ"ד דעשה תשובה, וכשבא לביתו ומצא שרה שמתה חשש פן גרם לו זאת שבכה יותר מדאי ע"כ

בכה על שרה מעט וע"כ הכ"ף זעירא, ועי' בזה בס' אהבת עולם להר"ש אלגזי דרוש כ"ב באריכות.

ובתו"ם להח"ס כ' דבב"ב ט"ז ב' וה' ברך את אברהם בכל בת הי' לו אלא שמתה ובכל שמה, וכל זמן ששרה חיה לא הרגיש בחסרונה אבל כשמתה שרה הרגיש ג"כ בבת, ואם ניקח כ"ף מן ולבכתה נשאר ולבת"ה, ובדר"ש כ' עפי"ז דבמדרש איתא דבתו של אברהם מתה ביחד עם שרה וכ' ולבתה כנ"ל.

ובס' בכורי אביב כ' דמשו"ה כ' בכ"ף זעירא כי מב' מעלות שהי' בת כ' כז' ליופי ובת ק' כ"כ לחטא, לא בכה על היופי הנרמז בכ' רק על צדקתה: וזקיני הגאון המפורסם מו"ה דוד דוב מייזלש ז"ל האבד"ק לאסק בס' חידושי הרד"ד על פסחים בסופו בהספדו על מחותנו הגה"ק מהר"י מראדזאמין ז"ל, הביא דברי האר"י ז"ל על מאמר בני הנביאים אל אלישע (מלכים ב', ב' ס"ג) הידעת כי היום לוקח אדוניך מעל ראשך ויאמר גם אנכי ידעתי וקשה אם הם ידעו, לא ידע הוא ורק כי טבע האדם במותו מקודם יצטננו ידיו ורגליו ובאחרונה לבו דשם משכן חום הטבעי ביותר, כן אור אלי' הי' זורח למרחוק, כי ממנו יושפע גם לרחוקים וכל שיכבה מעט מרשפי אורו אז יתקררו להרחוקים מקודם שיתקררו אצל הקרובים אליו, לכן שאלו אם ירד מדרגתו הקדושה כ"כ עד שגם אלישע הרגיש בזה, והשיב שגם אליו יחסר אור הגדול של אליהו ודפח"ח, והנה בכיה הוא מה שאדם מרוב צערו יתעורר לבכות, אכן הספד בא אחר רוב צערו יעורר אחרים לבכות, ולכן בכל מקום בכי קודם ואח"כ יעורר גם אחרים, אכן במיתת שרה שחסרה אורה מהעולם, אך אברהם מגודל קדושתו לא ירגיש כ"כ בהעדר נשמת הצדיקת, וקודם הרגישו במיתתה אחרים, לכן הי' הספד לאחרים קודם לבכי, מה שהרגיש בעצמו ע"ש באריכות, ועי' בס' תולדות אדם להגר"ז מווילנא פרק ט"ז, ובס' מספד תמרורים באות נ"ג כ' ג"כ בדרך זה, דבהסתלקות גדול יש הפסד המגיע לכאן"א מישראל, כמ"ש בשבת ק"ה, א' מבני חבירה שמת ידאגו כל החבורה, ב' הפסד עצמות הדבר מצד שלמותו ומעלתו, וההמונים רק ירגישו הפסידם ולא עצמית ההפסד, והפשוט יורנו כאן שאברהם לא חש על ההפסד שלו במיתת שרה שאין אשה מתה רק לבעלה, רק על הפסד עצמות שרה שהי' מושלמת עד שהקדים ההספד על עצמת שלימתה ואח"כ נתעורר לבכי על ההפסד שהגיעוהו עש"ה: ושמעתי מהנאבר"ק קאליש שליט"א הא דהקדים הספד לבכי, כי כאשר יקרה לאדם ח"ו איזה מקרה הוא בוכה, וכשהיא מתקרר מעט אז יתכן ההספד שבא מתוך ישוב הדעת, וכל זה אם הוא באותו המקום ורואה המקרה רע, אבל אם יעבור זמן מהמאורע, יבא להזכיר המאורע, אז ההספד מקודם לבכי לפי שחסר לו ההתרגשות הנפש אשר בא לאדם בעת אשר רואה המקרה, ורק בא להספיד מתיך ישוב הדעת אז יוכל להתעורר גם בעצמו לדמעות ובכי, וממיתת שרה עד ביאת אברהם מהעקדה הי' חשך זמן, לכן הי' תחלת הספד וממנו בא לידי בכיה: ועוד ראיתי בזה דעיקר הספד לספר שבחי המת בחייו למען ילמדו החיים, אבל לאיש שלא עשה טוב ההספד למה? והנה אף שאדם הלך בדרך הטוב לא יצא עדיין ידי חובתו, כי מצוה ללמד בניו לילך ג"כ בדרכיו, וזה הפי' דמי העונה אמן יהש"ר בכל כחו ה"ה בן עולם הבא דהיינו שגם בניו ובנותיו שהם "כחו" של אדם כמ"ש בפ' ויחי מ"ט, כחי וראשית אוני, אם בניו הולכים בדרך הישר אז הוא בן עוה"ב, ושרה למדה לבנה אהבת

ה' עד שהתרצה נפשו לעקדה וזה ששאלו מהיכן בא? כלומר מה ראה בשרה לספוד אותה, אף שהיתה צדיקת מ"מ לאברהם לא הי' זה דבר גדול כי לדעתו כל אדם צריך לילך בדרך ה', וע"ז השיב מהר המוריה בא וראה שבנו פשט צוארו והבין שזה מהחינוך הטוב מאמו ואשה כזאת ראוי' לספוד אותה לפני קהל ועדה למען ילמדו אחרים ממנה: והנה ג"כ ק' למה לא הספיד אותה יצחק בנה שהי' אז בן ל"ז שנה, דיותר כבוד למי שהניח בנים כשרים שהם יספידו, וי"ל עפ"מ"ש בב"ב דע"ה זקנים שבאותו דור אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כלבנה, וצ"ע דלמה דוקא הזקנים, הלא גם הצעירים הכירו משה ויהושע וראו החילוק, גם הדמיון לשמש וירח קשה להבין, וי"ל דשמש תמיד בלי שינוי, אבל הלבנה קטנה מתחלתה והולכת ומתגדלת כן משה הי' בגדולתו בלי שינוי כמ"ש במדרש הוא משה ואהרן כ"מ שנא' הוא מתחילתו ועד סופו אבל יהושע מתחילתו הי' רק משרת רק אח"כ כשסמך חשה את ידיו עליו נתגדל מעלה מעלה, והנה הצעירים חשבו שגם משה לא הי' בנערותו גדול כ"כ ואינו גדול מיהושע.

אבל הזקנים זכרו אותו מאז, וראו החילוק בינו ליהושע, ויצחק לא הכיר אמו רק מזקנותה ול"ה יכול לספר משבחותי' בעת ילדותה, והשומע היה יכול לחשוב שמקודם בנערותה הי' כשאר נשים, אבל אברהם הי' יכיל להעיד עלי' גם על ימי ילדותה כמ"ש שני חיי שרה שכולן שווין לטובה: עונ"ל דלכאורה בזקנה שמתה יש לשאול מה הבכי הלא לא מתה בדמי עלומי', וכן הקו' על שרה שמתה זקנה, אך באמת אין לבכות כ"כ ורק יש להספיד עלי', וז"ש ולבכתה בכ"ף זעירא להראות כי הבכי מעט שהי' זקינה, והניחה בן יקיר לאביו, ורק ההספד הי' גדול באבדן צדיקת גדולה כן בזקינה שמתה נוכל לומר כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביו, וביו"ד סי' שד"מ ס"ב איתא כשם שמספידין לאנשים כן לנשים, ומספדין אותן ג"כ במעשה אבותיהן וקרוביהן, וזה נאמר בשאר נשים שאין בהם המעלות בעצמן לא כן באשה שיש לה מעלות בעצמה החוב לספר צדקותיה, והנה רש"י כ' על לספוד למה נסמכה מיתת שרה וכו', וקשה שלא ציין זה על פסוק ותמת שרה כי שם מקומו, וכ' בס' עדות ביוסף עפ"מ"ש נשים במועד מענות אבל לא מטפחות, ובנשים שמתו אין מענות כלל משום דרוב נשים מתות זבות וצריך לקברן מיד, וכאן קשה איך המתינו מלקברה עד ביאת אברהם לביתו הא שופעת זיבה, לכן פרש"י למה נסמכה אלא שמחמת חרדה מתה שרה וחרדה מסלקת דמים, וא"כ מותר לשהות לשרה עד ביאת אברהם: ובס' חידושי ר' שלמה כהן על מסכתות אי' בב"ק דצ"ט אר"ה המוסר דין על חבירו הוא נענש תחילה שנ' ותאמר שרה אל אברהם חמסי עליך וכ' ויבא אברהם לספוד לשרה, וה"מ דאית לי' דינא בארעא וע"ש בתוס', ובימי שרה הי' ב"ד של שם קיים, וק' איך מוכח מכאן, ואי משום דמתה שרה מקודם א"כ למה לא מביא מן המוקדם ותמת שרה, ועו"ק דילמא זמנה היה.

וי"ל דיש עוד לדקדק דלמה לא אמר לספוד ולבכות לשרה, ולמה מפסיק במלת שרה בין לספוד ללבכותה, ועו"ק ל"ל כלל שרה הא כבר כ' ותמת שרה, אלא דאי' ביו"ד סי' שנ"ד ג' לבכי וז' להספד וכל הבוכה יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה, ובזה יתורץ הכל דר' חנן רוצה להוכיח דהמוסר נענש תחילה, ובאמת גם הנמסר נענש אח"כ, ולפי"ז ל"ה יכול להביא ראי' מקרא ותמת שרה דהו"א דילמא הגיע זמנה, ועוד מנ"ל דנענש גם הנמסר, כי ע"כ איירי בדאיכא דינא בארעא, א"כ ליזל בי דינא ולכך מביא ראי' מן ויבא

אברהם כו' דכ' לספוד לשרה, וק' דלשרה מיותר א"ו בא להורות דשרה עצמה הי' גורמת הספד זה עלי', ומזה מוכח דנענש אברהם ג"כ, משום דק' דלמה לא כ' לספוד ולבכותה לשרה, אלא דה"פ לספוד לשרה ר"ל בשביל כבודה של שרה ולבכותה הי' בשביל אברהם בעצמו שהי' שרה נאבדה ממנו, ולא בשבילה רק בשבילו וזה מוכח דאל"כ היאך כ' לספוד והדר לבכותה הלא בכיה אינו אלא ג' והספד ז' אלא מוכח בשביל שהי' אברהם אוהב איתה, והי' אברהם בוכה על צרות נפשו, ולכך לא מצי למיכתב לבכות לשרה.

ואי"ל מנ"ל לימוד זה ששרה הי' גורמת מיתת עצמה משום דכ' מלת שרה, דילמא לזה כ' שרה להורות דהספד הי' בשביל שרה, ובכיה בשביל אברהם ואברהם הי' נענש ולא שרה, דא"כ לא ליכתב כלל שרה ומדכ' הספד קודם בכי', ע"כ מוכח דבכיל הי' בשביל עצמו, אע"כ מוכח כנ"ל ע"ש באריכות: ומענין הספד לנשים עי' באהבת ציון דרוש ז' עה"פ שה"ש א' אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדותיך על משכנות הרועים.

דהנה צדיק נתפס על עון הדור. וצ"ע אם גם אשה צדיקת נתפסת, דלכא"ק מדוע צדיק נתפס והא כ' נפש החוטאת תמות, ורק הת' מטעם ערבות וכשלו איש באחיו, וכ' הרא"ש ברכות ד"כ דנשים אינם בכלל ערבות, וא"כ לא צריכה להיות נתפסת בעון הדור, אך תינוקות יוכיחו, דבשבת דל"ג ב' בזמן שאין צדיקים תינוקות שב"ר נתפסין, וז"פ אם לא תדעי לך היפה בנשים היינו אם לא תדע הטעם מה שצדיקת נתפסת, צאי כו' ורעי את גדותיך היינו התינוקות, אף שאינם בני עונשין ומכ"ש שאינם בכלל ערבות, וש"מ שאין הטעם משום ערבות ודרכי ה' נסתרין עש"ה, ודודי הגאבד"ק לאסק שליט"א הביא בהקדמה לשו"ת חדות יעקב תנינא בזה"ק כפה פרשה לעני וידי' שלחה לאביון לא תירא לביתה משלג, מגיהנם כי כל ביתה לבוש שנים.

א"ת שנים אלא שנים, דב' דברים מצילין מגיהנם, צדקה בב"ב ד"י, ובמדרש אם ה' אוהב עניים למה אין מפרנסן אלא כדי להציל אותנו מגיהנם, ותורה ג"כ מציל כמ"ש בסוף חגיגה כ"ז א', ת"ח אין גיהנם שולט בהם ק"ו מסלמנדרא, ואורך ימים בימינה היינו יום שכולו ארוך ובשכבך תשמור עליך: שם באוה"ח.

עיי"ש בפ' בראשית (ו' ה') בזה: ג) ויקם אברהם מעל פני מתו. הלשון פני מיותר עי' בס' דברי גאונים בשם הגאון יע"ד.

דאי' במדרש. דבמערת המכפלה ל"ה נקברין רק המתים בנשיקה, ואי' בע"ז ד"כ ע"ב ג' טיפין יש בחרבו של מה"מ ממנו פניו מוריקות כו' ואם הי' מתה שרה ע"י מה"מ.

הי' פני' מוריקות מחמת הטיפה. וכיון שראה אברהם שפניה מאירות ומוכח דמתה בנשיקה וזה מעל פני מתו ע"כ ביקש לקברה במכפלה ע"ש, ובאמת כ"כ בתפארת יהונתן.

ובס' ילקוט הגרשוני הק' מב"ב ששה מתו בנשיקה פ"ש וק' אמאי לא חשיב הנקברים במכפלה, אך באמת מדרשים חלוקים הם, ועמד"ר שה"ש בפ' ישקני כו' דכל הצדיקים מתים בנשיקה ע"ש, וגם ע"ע במו"ק כ"ח א' מת פתאום זה מיתה חטיפה. אבל בהגיע לגבורות הוא מיתת נשיקה ע"ש.

ובכת"א כ' דיל"ד דלמה אמר מעל פני מתו ולא מעל פני חת. וכן ואקברה מתי, וי"ל דאי' בזהר בשביל שעשה אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק ובגין דלא עביד טיבו למסכנא בשביל זה הי' לוקטרוג, ופקד ה' למקרב יצחק ואתגזר על שרה שתמות וזה רמז מעל פני מתו ר"ל שהמת הי' שלו שהוא גרם לה שתמות, וכן ואקברה מתי כאלו הוא המית אותה.

ועי' בהקדמת הזהר ד"י ע"ב. ועי"ל דאי' בספ"ב דסנהדרין כ"ב ב' אין אשה מתה רק לבעלה שנ' ואני בבואי מפדן ארם מתה עלי רחל וז"ש מעל פני מתו ר"ל ששרה הי' מתו.

וכן ואקברה מתי מלפני שלא מתה רק לו: וכן י"ל הא דסנהד' דכ"ב כל אדם שמתה אשתו ראשונה כאלו חרב ביהמ"ק בימיו וכן עולם חשך בעדו שנ' אור חשוך באהלו כו', ולקשר ב' הדברים י"ל דאי' בריש ב"ב ד"ד א', דבבא בן בוטי נתן עצה להורדס לבנין ביהמ"ק משום שהוא כבה נרו של עולם דכ' כי נר מצוה ותורה אור ולכן יעסוק באורה של עולם דכ' ונהרו אלי' כל הגוים, הרי שמקדש אורו של עולם וסמך למאמר דמי שמתה אשתו כאלו חרב בה"מ ודומה אשתו כמקדש, ומקדש נקרא אור ולכן אמר דעולם חשוך בעדו: ד) גר ותושב.

רש"י אם תרצו הריני גר וא"ל תושב ואטלנו מה"ד. שא"ל ה' (י"ב ז') לזרעך אתן את הארץ, ועשפ"ח ברש"י פ' לך בהכנעני יושב בארץ כ' דלא זכה אברהם בו עדיין ובס' משנת חכמים סי' ל"ט בצפנת פענח סקצ"ז כ' להיפך משפ"ח, ועי' בע"ז דנ"ג ב' מכדי ירושה להם מאבותיהם ואאדש"ש פרש"י שנ' לך אתננה, וע"כ אף דכ' והכנעני כו' היינו כי אמר לזרעך פדיין לא קנה אברהם לעצמו, וכי א"ל לך אתננה זכה והיינו אחר הפרד לוט מעמו ברכו בברכה זו (י"ג י"ז), והכנעני אז בארץ הי' בברכה ולזרעך, וא"כ ל"ק קראי אהדדי ושפיר פרש"י גר ותושב כו' ואף שרש"י הביא הפ' לזרעך כו' יש ליישב שאחר ברכה שני' הוחלט בידו עד סוף כל הדורות ע"ש, וע"ש שפי' כל הפרשה בדרך נעים דאברהם לא רצה לקנות קרקע עולם כ"א ע"פ תוה"ק, ועחו"מ סי' קצ"ד ס"א דישראל מעכו"ם ל"ק בחזקה כ"א בכסף ושטר, והכסף עיקר רק השטר שלא סמכא דעת ישראל, דעכו"ם אנס הוא ועבידו דמשני לכן צריך שטר, וכ' הרמ"א דאם התנה שיקנה כסף לחוד מהני, והב"ח חולק דל"מ, וזה שא"א פתח פיו בחכמה תנו לי אחוזת קבר בכסף מלא יתננו לי כלו' שהתנה שיקנה בכסף לחוד ואמר בתוכם כלו' שיהי' גלוי לכם אופן המכירה, אך מה דס"ל לב"ח דל"מ תנאי דלא סמכא דעת' ע"ז אמר הכ' ועפרון ישב ופרש"י שמינוהו שופט עליהם דקיי"ל ערכאות לא מרעו נפשיי' וה"ה בשופט כיון שגלוי לכל אופן המכירה חזקתו לא מרעי אומנתו ויען עפרון כו' השדה נתתי לך פרש"י כמו שנתתי, ולפירושו אינו לשון מתנה.

ולע"ד אף דנימא כמ"ש בגיטין ד"מ ע"ב דאומר נתתי כו' דבשטר קנה וע"ש ברש"י י"ל דאברהם לא רצה לקבל במתנה, וגם דאין שטר מקנה כ"א בקנין וי"ל דל"ש כן בישראל מעכו"ם, וחזר עפרון ואמר ארץ ד' מאות שקל כו' ואת מתך כלו' שיקבר תחילה ויקבל הכסף אח"כ, ולא רצה אברהם דקיי"ל אסה"נ אין לו דמים וקבר אסור בהנאה א"כ האיך יקנה אח"כ, (ותחילה אף שכבר נקברו שם אדם וחווה לא נעשה כולה אה"נ, כי

סבר שאולי לא הקנהו לקברים ואמר שיקנה השדה והמערה כדי שיקנה הכל וכמ"ש
דמבליע הדמים) גם לא רצה לקנות בחליפין דל"מ בדמים.

ועי' פ' הזהב דמ"ו ב' דאי קפדי אדמים ע"כ לא בתורת חליפין יהיב לכן אמר וישמע
וישקול כלו' ליתן לו הכסף בתורת דמים ולא בתורת חליפין, וע"ז חוזר הכ' ומשבחו
ויקם השדה לאברהם למקנה ואח"כ קבר כו' כלו' שעשה הכל ע"פ דין ואמת ע"ש
ובכת"א בזה. ובפרשת דרכים דרוש ט' הק' על מד"ר שכבר הגיד להם שמגיע לו מן
הדין, וגם ע"כ שהי' יכולת בידו לקחת בחזקה.

ק' למה חנף להם ונתן להם מתנת חנם והי' לו ליטול מה"ד, וגם ק' מרש"י לך גבי ויהי
ריב בין רועי אברהם ולוט, דרועי לוט רשעים ה' ומרעים בשדות אחרים ואומרים
לאברם ניתנה הארץ ולוט ירשו והכ' אומר והכנעני אז בארץ ולא זכה אברהם עדיין,
משמע שכ"ז שכנעני בארץ אינו זוכה מדין, ותי' עפמ"ד בר"ה י"ג עומר שהכניסוהו
ישראל מהיכן הקריבו א"ת דעייל שלישי ביד גוי קצירכם א"ר כו', והק' תוס' אע"ג
דירושה לנו ואאדש"ש מ"מ יש להם במה שזרעו פ"ש, נמצא דגוף ארץ ניתנה לאברהם
מאותה שעה וזכו בה ישראל אף קודם שיעקר ז' עממין מ"מ יש להם במה שזרע, וא"ש
דבפ' לך שהי' מרעים בשדות אחרים וסבורים דאין להם אף במה שזרעו אמר והכנעני
אז בארץ ויש להם בזריעה, אבל באברהם שרצה לזכות בגוף הקרקע לאחוזת קבר
שפיר קאמר ואטלנה מה"ד דמשעה שנתנה לו זכה, וראי' מב"ב ד"ק הלך בה לארכה
ולרחבה כי לך אתננה הרי דמה דקאמר קים התהלך מטעם חזקה נגעי בה כנ"ל ע"ש,
(ור"ל דכ' בשם היפ"ת דאברהם זכה בה מיד מעכשיו כאומרמשוך וקני מעכשיו ולאחר
ל' יום דקנה, דאל"כ ל"מ חזקה דלאחר ל' כלתה החזקה): ומצאתי בס' בית מאיר על
ש"ם בלקוטים דע"ד שכ' דלא הועיל כלום דעדיין ק' איך הי' אפשר לאברהם ליטול
מה"ד הא קברות אסור בהנאה, וכיון דלהם עדיין זכות לזרוע מקום זה לפירות איך
יגזלם מעכשיו זכות פירותיהן, ועו"ק דמפסוק התהלך מוכח שע"י קנין חזקה זכה בה
מעכשיו, דאי' בב"ב דקי"ט יודע מ"ר שבנות צלפחד יורשות ול"ה יודע אם נוטלת
בכורה ומסופק אי א"י חשיב מוחזקת או לא, ות"ל מקרא קום התהלך בה, וכה"ג הק'
הגר"א מאמשרדם.

הו"ל למ"ר לפשוט ממ"ש בע"ז דנ"ג דל"מ ביטול משום דשליחותיהו דישראל עבדו,
וע"ז ישראל ל"ב, ותינח אי א"י מוחזקת אבל אי אינה מוחזקת הוי ע"ז של עכו"ם ומהני
ביטול. וי"ל ב' הקו' דודאי מקום והתהלך מוכח דניתנה לאברהם מעכשיו, רק דב' גווני
מעכשיו יש.

א' חזק וקני מעכשיו ולאחר ל' יום, דמעכשיו יתחיל הקנין ולאחר ל' יוגמר שאז יהי'
קנוי למפרע הגוף והפירות מעכשיו ומוזכר בחו"מ סוס"י קצ"א. ויש מעכשיו בפשוט
הגוף מהיום בלי שום תנאי והפירות לאחר ל' יום, ומובא בסו"ס רנ"ח בשם המרדכי
דבכור נוטל פי שנים, ואולם בודאי בגוונא דחזק וקני מעכשיו ולאחר ל' דלא חשוב
מוחזק.

וזה הי' ספק מ"ר אם הקנין הי' מעכשיו ולאחר שיגיע זמנם לעקור דהיינו מעכשיו
ולאחר ל', וז"א חשוב מוחזק לבכור, או א"י מוחזקת דהיינו שהי' קנין מעכשיו לחלוטין

והפירות לאחר שיעקרו, ובין כך כשנכנסו ישראל לארץ והם הוצרכו לעקר הרי למפרע זכו ישראל משעה ראשונה, ושפיר חשיב ע"ז של ישראל שלא בטיל, אלא שלענין בכורה ל"ה חשוב מוחזק עש"ה, ובס' נחלת יעקב, ובס' עולת חודש למוח"ז הגאבד"ק ברעזין ז"ל דרוש י"ח מ"ש בזה.

ובס' טעם חן כ' עפ"ד המד' דבזכות עשרה נסיונות זכה לירש י' עממין, וקחשיב א' מנסיונות מה שהוצרך לבקש מקום לקבורת שרה עד שקנה בדמים יקרים, נמצא אם הי' נותנים לו תיכף מקום לקבורה ול"ה אלא ט' נסיונות ל"ה מגיע לו כ"א ט' עממין. ואפשר דהי' נחסר לו כנען ול"ה מגיע לו מה"ד, וז"ש אברהם אם תרצו ולא יהי' כדא ט' נסיונות ויוכל להיות שכנען ל"י מגיע לחלקי אז הריני גר, ואם לא תרצו שוב הוי י' נסיונות ומגיע לי גם כנען ושוב אהי' תושב ואטלנה מה"ד.

ואחי הר"ר שלמה וואלף נ"י כתב לי לפמ"ש הרמב"ן דמשעה שנכנס אברהם לברית יצא מכלל ב"נ ובב"ב ד"ק ילפי' חזקה מאברהם קום התהלך לארכה ולרחבה, וקיי"ל עכו"ם א"ק בחזקה, ושפיר בפ' לך דהי' קודם שנכנס בברית ודינו כב"נ כ' רש"י דעדיין לא קנה, אבל הכא שכבר נכנס בברית והוי ישראל וקנה בחזקה, כ' רש"י ואטלנו מה"ד: ובקובץ דרושים חוברת ד' סי' ל"א הובא בשם אא"ז הגאבד"ק פיעטרקוב ז"ל, דק' הא ההבטחה הי' לזרעו ואיך יהי' הוא תושב, וגם צ"ב איך תלוי זה ברצונם, וי"ל ע"פ מד' דלכן זכו אמורי וכנעני שיהי' בידם א"י טרם שנכבשה לפני זרע אברהם מפני שנהגו כבוד באברהם ונתנו לו המערה ע"ש, וא"כ שפיר אמר אם תרצו היינו שתתנו לי ברצון ואז יהי' בידכם זכות ויתעכב הארץ בידכם עד זמן שיקוים ההבטחה לזרעי.

הריני גר, ואם לאו הרי ל"י דבר זה ולא תהי' הארץ בידכם כלל ואזכה אני בה בעד זרעי והריני תושב, וע"ע בפני"ק בזה דבר נכון. ובתורת משה כ' דזה הוי בכלל ההספד כי האדם גר בעולם.

ולאח"ז ישוב אל מקומו, וזה רק חיותו אבל גופו תושב הוא כי עפר אתה ואל עפר תשוב נמצא דאדם גר ותושב בעולם אך אברהם חשב דאפשר שיעלה לשמים כמו חנוך ואלי' ע"כ לא הוחלט שיהי' תושב בעולם ובראותו כי שרה מתה והוא הי' טפל לה בנביאות אמר א"כ גם אנכי לא טוב ממנה וגר ותושב אנכי עמכם, ע"כ תנו לי אחוזת קבר פי' אחוזה לקבר משפחה, כמ"ש הרמב"ן כי מעתה דאג על מיתת עצמו, אבל מקודם לא הכין לעצמו קברים והיינו לספוד לשרה ולבכתה, והגר"א מוילנא ז"ל אמר דכ' ששה פעמים ואקברה את מתי, קבור את מתך מקבור מתך.

לקבור את מתי. קבור מתך, ואקברה את מתי, ופעם א' כ' ואת מתך קבור, מיתה קודם וצריך טעם לזה, וכ' דאז הי' מונחים במערה אדם וחוה, ונצרך עוד לנוח שם ג' זוגות וזה ו' פעמים קבורה, ואי' בסוטה י"ג דבשעת קבורת יעקב נפל ראש עשו למערה, ועפדר"א ותרגום יונתן ויחי, ואי' בברכות די"ח ב', דרשעים בחייהם קרוים מתים וצדיקים במיתתם קרוים חיים.

ובשבת דקנ"ב הק' הא כ' ואל עפר תשוב ואיך אמרת דבמיתתם קרוים חיים, ומשני האי שעה א' קודם תחה"מ ע"ש, חזינן דבצדיקים שייך קבורה ואח"כ מיתה דהיינו שעה

קודם תחה"מ, לכן כ' ו"פ קבורה קודם נגד ו' צדיקים, אבל בפעם אחרונה כ' ואת מתך קבורלרמז על עשו דברשעים מיתתם קודם קבורתם כי בחייהם קרוים מתים לכן כ' מיתה קודם: ו) שמעני אדוני נשיא אלקים אתה.

במד' מלך אתה עלינו, עי' ס' דב"ש שכ' עפמ"ש בסנהד' די"ז, דמלך הותר לו ליקח שדות שלא ברשות והק' בתוס' מנבות דלא רצה ליתן לו וכ' דרק במתנה מותר ליקח ולא במכירה דגנאי הוא לו למכור נחלת אבותיו, וכאן כיון שהי' מלך וכמ"ש ביפ"ת ואמרו קבור את מתך וגו' כדין מלך, והשיב להם כי אינו מבקש מהם בתורת מלך כי אם בכסף מלא, ועי"ל דהם רצו ליתן לו שיקבור מתו ולא לאחווה שיוכל להורישו והוא בקש שיתנו לו אחוזת קבר ע"ש באריכות: ז) וישתחו לעם הארץ.

עי' בס' ילקוט הגרשוני. וחוט המשולש להח"ס מ"ש בזה: ח) את מתי מלפני.

ערמב"ן אם לא תעשו כן אקברנה בארון, וק' דרמב"ן בעצמו בס' תורת אדם כ' מגמ' סנהד' דמ"ו ב' דמצות קבורה אינו מקיים רק בקרקע אבל בארון הוי בכלל מלין את מתו, ובס' כל"ח כ' דקבורה הוא מטעם כמ"ש במ"ר בראשית קומץ עפר שנבראת ממנה גזולה בידך לך החזר, והענין שאדם נברא מאדמה לתקנה ולזככה וכיון שחטא ואינו מתקן העפר עליו להשיב אל האדמה, ויש בזה השבת גזילה, והגה"ק בעל אבני נזר ז"ל אמר בגמ' חולין דצ"ב ב', דחשיב מצות שב"נ מקיימין שאין שוקלין בשר המת באיטלו, וקשה דהיכן נצטוו ב"נ שלא לאכול בשר המת ואמר כיון דמצות קבורה משום השבת גזילה ומי שאינו קיבר גזול הקרקע וב"נ מצווה על גזל.

וטעם ב' כ' בתוס' יו"ט פ"ב מ"ו דאבות בשם כל בו שקשה לנפש כשתראה הגוף מתבזה ומוטל בלי קבורה. ונפק"מ דלטעם ב' בארון ג"כ מקיים קבורה דאינו מתבזה, ולטעם א' צריך השבת גזילה לקרקע ולא לארון, ומ"ר שנקרא איש אלקים ונזדכך לגמרי כמלאכי השרת ל"ש בי' קבורת קרקע כיון שאינו מינו עם הקרקע, וז"פ ולא ידע איש את ענין קבורתו, שלמה הי' צריך להיות נקבר בקרקע דדי שיהי' נקבר בארון, וכן בשרה שמתה בלי חטא ותיקנה חלק העפר ול"ש השבת הגזילה ומתקיים מצות קבורה מה"ת בארון.

ועי' ג"כ בספורנו סו"פ ויחי דיוסף נקבר בארון ולא בקרקע. ועי' בסוטה די"ג דפלוגתא אי הארון שוקע בנילוס או הי' קבור בקבורת המלכים, וג"כ י"ל דיוסף הי' צדיק יסוד עולם ל"ה לו שייכות להקרקע: ט) המכפלה רש"י בית ועלי' ע"ג.

ד"א שכפולה בזוגות וכ' רמב"ן ואינו נכון ורא"ם תמה שזה המאמר נזכר בעירובין דנ"ג א' וע"ש במהרש"א, ובזה"ק הרגיש בזה האי מערתא לאו איהו כפלתא וקרא קרי' לה לבתר מערת שדה המכפלה וכו' ע"ש ויל"ד כיון דמכפלה אינו סובל לפ' על ב' בתים זו לפניו מזו עד שהוצרך לומר שכפולה בזוגות, א"כ מנין לומר שהי' ב' בתים זו לפניו מזו.

א"ו דלא במלת מכפלה פליגו אלא כל חד קבלתו היאך הי' המערה. וגמ' פריך דלפי קבלת בו"ע ניחא מלת מכפלה.

ואי זו לפנים מזו מה ל' מכפלה. ובס' איי הים סי' י"ח כ' דא"א לומר דאברהם קרא מכפלה שכפולה בזוגות דאז לא נקברו עדיין ואף דידע ברוה"ק מ"מ ל"ש לומר באזני בני חת, א"ו דשם מכפלה הי' מימים קדמונים ופליגו כו' וההבדל ביניהם דלמ"ד ב' בתים כו' היינו שבאותו קרקע הי' בשטחו ב' בתים ושטיחת הקרקע נקרא מכפלה, וז"פ מערת המכפלה ר"ל מערה של שדה המכפלה, ומ"ד בית ועלי' ע"ג מערה בעצמה הי' כפולה עליונים ותחתונים, ופריך בשלמא כו' היינו דכ' מכפלה כלו' בל' נקבה לומר שהיא מכפלה אלא למ"ד ב' בתים והמערה ל"ה כפולה רק השדה מאי מכפלה כלו' בל' נקבה הי"ל לתאר מכפל בל' זכר, כדכ' ויקם שדה עפרון ומשני כפולה בזוגות כלו' אמת בלשון עפרון ובני חת נקרא בל"ז אבל התורה תארה עכשיו בל"נ שעכשיו כפולה בזוגות, ועי' בשל"ה פ' חיי שרה בזה וע"ש בתורת חיים ובעץ יוסף על ע"י דפוס ווילנא מ"ש בזה ובס' לשון הזהב ומהאריכות לא העתקתי: ט) בכסף מלא.

רש"י אשלם כל שווי' וערמב"ן ור' בחיי, ועי' בספר החיים לאחי המהר"ל מפראג ז"ל ח"ב פ"ח אות ג' טעם לזה שצריך לקנות הקרקע שאין רשות למשחית להוציא את האדם מרשותו, ולכן קנה אברהם מערת המכפלה. ולכן יעשו בעלי השבעות המשביעים לשדים עיגול שאין ביכולת שדים לכנוס מרה"ר לרה"י ע"ש, ועי' זה"ק תרומה דקכ"ח דגם אם יוכל לעשות מצוה בחנם כגון שחבירו רוצה ליתן לו אתרוג מצוה יותר לקנות בממון, וז"ש ויצאה חנם אין כסף, ועי' תנא דב"א ח"א פי"ז כשאמרו נעשה ונשמע מיד אמר ה' ויקחו לי תרומה שצריך לקיים מצוה שיש בה חסרון כים, ועי' ס'ייטב לב פ' לך, ובשו"ת אורי וישעי ח"א סי' מ"ז: ועי' בס' מעבר יבק חלק שפת אמת סי' ט' שהמתים מתהנים בהיותם קבורים אצל כיוצא בהם, ובב"ר פ"ע למה בכה יעקב שאינה נכנסת עמו לקבורה, וכמו כן כבוד לאדם להקבר בקבר שלו.

לכן נהגו לקנות אחוזות קרקע כנראה במשנה דב"ב, ובגמ' פי"נ על ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בגבעת פנחס בנו, וכ' נמ"י, דל"ה כבוד לאותו צדיק שיהי' נקבר בקבר שאינו שלו ומאן דאכל לאו דילי' בהיל לאסתכולי כו', כן צ"ל לגוף מקום מקנת כספו, ועי' זהר ויחי דר"י. ועשו"ת חתם סופר יו"ד סי' של"א מנהג ליקח עכ"פ דבר מה בעד אחוזת קבר אפי' מעני שבישראל, ואומרים ע"ד מליצה א"א לפתיחת קבר בלי דמים, ואמרתי שמנהג אבותינו תורה הוא.

בב"ב דקי"ב א' נמצא צדיק קבור בקבר שאינו שלו משמע דיש קפידא שיהי' קבור בשלו ולא במקום שאול מאחרים ע"ש אריכות, ועתו"ס מו"ק די"ג א' ד"ה אין, בשם ירו' נוח לאדם לדור בשלו, ואין מפנין את המת ואת העצמות מקבר מכובד למכובד ולא מבזוי לבזוי ולא מבזוי למכובד ואצ"ל ממכובד לבזוי, ובתוך שלו אפ' ממכובד לבזוי שערב הוא לאדם שיהי' מונח במקום אבותיו ע"ש, ועיו"ד שס"ג גרס אצל משפחתו ולא דוקא בן אצל אבותיו, וע"ש בח"ס: ועי' בשו"ת כנף רננה יו"ד ח"ב סי' ק"ו שהביא ש"ג פ' נגמר הדין דמנהג שקונה מקום קבורתו, ונר' הטעם ע"פ גמ' סנהד' ד"י פלוני רבע שורי דנאמן אדם קרוב אצל עצמו ולא אצל ממונו, וכ' רש"י אע"ג דרובע ונרבע ע"פ בעלים פטור דוקא בלא ידעי' מי הרובע.

אבל הכא דהרובע נהרג גם השור נהרג ע"ש, מבואר דדוקא מטעם מגו נאמן כדהוי ס"ד גבי אשתו אבל בלא מגו אדם קרוב אצל ממונו, והנה אף כשאדם מת פקע ממוני וקנינו מנכסיו וכמ"ש הרא"ש בקידושין פ"ד סי' ט"ז אהא דגוסס נודר ומעריך כיון דגוסס כמת אין להדיוט כלום ע"ש, וכן מלוה ע"פ א"ג מיורשים מ"מ כיון דאדם קרוב אצל ממונו ולאח"מ ממונו ליורשיו, עדיין נשאר לו צד קורבה לממונו כי הוא יגיע כפו ועמלו והוא לקרוביו וכמו שערב לאדם לנוח עם קרוביו כן ערב לו להיות בתוך שלו שיש בזה צד קורבה עש"ה.

וע"ע בשו"ת חתם סופר או"ח סי' קכ"ח שהגרעק"א הקשה לאא"ז הגאון מליסא ז"ל איך הותר ליקח שכר מקבורת מתים דאסור בהנאה הא הוי כשוכר פועל לעשות עמו ביין נסך דשכרו אסור, ות"ל לו אא"ז ז"ל דקבורת המת הוי למעט תיפלה ומותר, והח"ס כ' אי הוינא התם הו"א דלק"מ. דדוקא היכי דרוצה בקיומו אסור מטעם חומר האיסור ההוא אז שכרו אסור דהרי הפועל רוצה בקיומו לולי דהוי למעט תיפלה אבל מת אין איסור הנאתו גורם איסור של קיומו אלא משום בזיוני או כפרה, ואילו לא הי' צריך כפרה וגם לא הי' שייך בזיונא לא הי' מצוה לקברו אע"פ שאסור בהנאה בזה שכרו מותר עש"ה: וע"ע בשו"ת חת"ס יו"ד סי' שכ"ט על מה שהח"ק לוקחים ממון הרבה, כ' וז"ל אבל כמו שנוהגים בקהלות הקטנות שיהי' מכס בלי קצבה והמוכס העומד מאליו ישתקע הדבר ולא יאמר ולא ניחא להו למתי ישראל שיתעסקו בו אנשים כאלו.

ותלי"ת בכל מקום שעברתי עמדתי בכח נגדם לבטל מהם מנהג רע כזה, ופ"א מתה עשירה א' והניחה יתומים גדולים וקטן א' ובקשו הח"ק סך ששה אדומים לסיועת בנין חומת בית הקברות, ואמרתי אני עומד בעבור היתום הקטן ואינני מניח ליקח שום פרוטה מהעזבון. ואם לא ירצו לקבור המת הנני שוכר אנשים מהחוץ לקבור המת, והטרחתי הרבה עמם עד שנתבטל המנהג הרע הזה, וככה ראוי לכל חורה בעירו ומקומו לבטל המנהג הרע הזה בכל מאמצי כחו כי זה הוא המבטל מצות ג"ח מישראל ע"ש עוד בזה: ובשו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"א סי' ר', נשאל ג"כ במעשה שלקחו הח"ק ממון הרבה שמת גביר אחד, וכ' אף כי יאמרו המושלים א"א לפתיחת הקבר בלי דמים, אבל כאן שופעת כעגלה דמים זה לא מצינו, ובגוף הענין שלוקחין ממון לא נודע מאין באו לזאת, ומב"ק דקי"ב אינו ראוי דשם אי נימא דזבין פנחס השדה ואח"כ כשיגיע יובל ותחזיר שדה לבעלים יהי' באמת נקבר בקבר שאינו שלו וזה גנאי לצדיק, אבל שדה בוכים ששייך לכל בני העיר וכולם שותפים בה, ואם משום שיוכלו לקברו בקבר שאינו לפי כבודו, הנה אם בעל משפחה הוא מחויבין לקברו בקברות בני משפחתו כי גם קודם מ"ת הי' לכל משפחה קברי בפ"ע כמ"ש הרמב"ן, ומה שנתן א"א כסף מלא לעפרון אף כי א"י מוחזקת מאבותינו, י"ל דז"ד לאחר שבאו אבותינו לארץ זכו למפרע מא"א אשר ה' הבטיח לוא"י, ואף אי נימא דאברהם זכה מיד הארץ משעה שא"ל קום התהלך בה וכמ"ש בב"ב ד"ק שקנה אברהם בחזקה, מ"מ אז שלא נתפרסם בין האומות אמונה שלימה הי' נראה כגוזל וממדת טובו של א"א ונוהג בחסדו עם כל איש הי' שיקנה בכסף מלא שלא יהי' נראה כגוזל, וגם הי' מתיירא שלא ישחית עפרון השדה וישליך המת ע"פ חוצות ומי יהי' יודע זאת, וגדולה מזה מצינו שה' לא גלה מקום המקודש ואמר בכל מקום כי אם אל המקום אשר יבחר ה' שלא יקלקלו האומות המקום המקודש כמ"ש

במו"נ, (ועי' מ"ש בזה בפ' וירא כ"ב י"ד) וא"כ אין ראי' מאברהם, וגם יעקב קנה חלקת השדה במאה קשיטה אף כי מוחזק הי' כי אז לא נתפרסם עדיין.

אמנם נלפע"ד כיון שערב לאדם להיות נקבר אצל אבותיו וכשתחזור השדה ביובל יהי' בני המשפחה של חי שהשדה הי' שלו מחזיקים בקברות בני משפחתם ואז לא יהי' מניחים לקבור בני הצדיק להיות נקברים שם וכדי בזיון, וניהו דלהצדיק בעצמו נתן בעל השדה רשות כמ"ש המשל"מ פי"א משמיטה אבל לבניו אחריו לא יניחו לקבור, וז"ב בכוונת השים, ובנידן דיון שהאשה מבקשת ד"ת מחויבים אתם לשמוע ואם לא תאבו לשמוע לדין בדיני ישראל אז תהי' מוכרחת לדין בערכאות, ומאד בקשתי לבל תניחו לבא לזה כי לא תצליחו ותדעו כי רעתם רבה ועשו שלא כתורה עש"ה: יג,) נתתי כסף השדה.

רש"י מוכן הוא אצלי והלואי נתתי, ובתרגום אתן כספא וערשב"ם פי"א השדה נתתי לך נותן אני עכשיו לך, וברש"י הרי הוא כמו שנתתי לך ועשפ"ח, וער"ן קידושין דכ"ו וב"י חו"מ סי' ק"צ הביאו, דנתתי ל' עבר שנ' נתתי כסף השדה קח ממני וכ"ה סמ"ע סי' קצ"א סק"ו. ועב"י חו"מ סי' ס' אות ט"ו בשם ריטב"א דנתתי כולל עבר ולהבא, ובב"י חו"מ סי' רמ"ה, ובתשו' הרמ"א סי' צ"ב האריך בזה, וכ"כ רשב"א קידושין כ"ו ועשו"ת נודע ביהודא קמא יו"ד סי' ס"ו וס"ח דאף דשבועה בכתב מהני היינו בכותב ל' הווה הנני בל עלי, אבל בלשון עבר נשבעתי או קבלתי עלי בחרם לא עדיף מדיבור שהודיע שנשבע אם האמת שלא נשבע אין עליו עונש כמ"ש ביו"ד סי' רל"ב סי"ב ברמ"א ע"ש שהרחיב הדיבור בזה: ובשו"ת רמ"ץ יו"ד סי' ס"ג הק' עליו דגם נשבעתי ל' הווה כמו נתתי, והשיב דבשטר שכ' מכרתי או נתתי וידוע שלא נתן מקדם כדי שלא יהי' פעולתו לריק מפרשין דנותן עתה, אבל בשבועה אף דל"ה רק הודאה לשעבר מ"מ שווי' אנפשי' חד"א, ועכ"פ צריך אמתלא למה עשה כן וא"כ אין פעולתו לריק דעשה במכוון כן והי' לו בזה איזה כוונה, שפיר לא אמרי' דהוי לשון הווה פ"ש באריכות, ובסי' ס"ד אות ב', ובסי' ס"ה או"ח, הק' מרש"י פ' לך (י"ד כ"ד) הרימותי ידי ל' שבועה מרים אני את ידי וכן נתתי כסף השדה הרי דאף בשבועה מתפרש ל' להבא וסותר לדברי הראשונים, ותי' דש"ה דא"א על ל' עבר כמ"ש מזרחי כי עדיין לא הרים, עד שאמר לו מלך סדום והרכוש קח לך עכ"ל, והיינו דבהכרח אנו מוציאים מלשון עבר לל' הווה, א"כ אדרבה מזה ראי' דהיכי דאין הכרח הוי ל' עבר ורש"י הביא ראי' מנתתי כסף השדה דלשון זה סובל ל' הווה דעדיין לא נתן לו, והוא ראי' מוכרחת יותר מן השדה נתתי לך שכ' קודם, דיש לדחות דעפרון נתן לאברהם מקודם השדה אבל מן נתתי כסף השדה שכ' אח"כ מוכרח מקרא וישקול אברהם לעפרון דרק עתה נתן הכסף, ובע"כ דל' זה סובל פירושו גם על עתה, והרשב"ם דפי' השדה נתתי נותן אני הוא לפי האמת כפשוטו של קרא, וא"ש שכל הראשונים הנ"ל הביאו ראי' מקרא המאוחר נתתי כסף ולא מקרא הקודם, והא דהוציא בל' עבר כבר פרש"י (כ"ג י"ג) והלואי נתתי לך כבר דא"א לפרש לחזק הקני' דהשדה הוא עיקר הקנין ולא הכסף כמובן, אך בפ"א השדה נתתי לך פרש"י ה"ה כמו שנתתי לך ועל קנין השדה שייך לומר דלחזק בא.

ול' נתתי גופא אף רש"י מודה דהוי ל' דלהבא כרשב"ם, רק רש"י מתרץ הא דנקט ל' המורה על לשעבר דהוא לחיזוק. וא"ש מה שהק' בשפ"ח דרש"י סותר עצמו ודו"ק עכ"ד בקיצור, וע"ע בזה בשו"ת ברית אברהם יו"ד סי' ס' באר כותי ושו"ת בית יצחק יו"ד סי' ה' ע"ש להלכה בענין זה: והנה בריש קידושין ילפי' דאשה נקנית בכסף מגז"ש קיחה קיחה משדה עפרון.

ועי' תשו' בית יעקב סי' ל"א אם השוחט אמר על היתר שהוא אסור מעבירין אותו דיצא מכשול, דאם קידש א' בחתיכה זו אם ה' כשרה ה' שוה פרוטה וכעת אין שו"פ ולא תהי' מקודשת ושרי' א"א לעלמא, אך הק' הא אי' בקידושין י"ב דאף דאין שו"פ חיישינן שמא שו"פ במדי א"כ לא הוי מכשול, ואיו לומר דהוי דבר שאינו מתקיים ז"אדהא יש לו ברירה לייבש החתיכה ע"ש, ובאמת ל"ק לפמ"ש הפתחי תשובה אה"ט סי' ל"א סק"ז בשם קה"י דדוקא בתמרה שיש לה שער קצוב והכל יודעין שאינו שו"פ וקבלה לכן בודאי נתרצית, אבל בדבר שצריך שומא ואין הכל יודעין שאינו שו"פ אין חוששין לקידושין משום ספק ספיקא שמא אינו שו"פ במדי, ושמא אינה נתרצית רק משום שסברה ששו"פ ע"ש, א"כ בשר ג"כ צריך שומא וא"ש וא"ש קו' הפנ"י בתוס' ד"ו ד"ה ב"ש וקצרתי בזה, ועי' בס' כהונת אלימלך, ובחידושי למס' קידושין הארכתי בענין זה: (טו) ארץ ארבע מאות שקל.

ופי' בתרגם ארעא שוי' ארבע מאה סלעין, וכ' הגר"א מווילנא ז"ל דידוע שבית סאתים הוא כחצר המשכן ק' על נ', וכאשר נחלק לאמה על אמה. ועלה חמש אלף אמות מרובעות, ושמונה כורים יעלו לת"ר אלף אמה על אמה, ובכתובות די"ז נטילתה כנתינתה מה נתינה בס' ריבוא ע"ש, א"כ מהצורך שיעמדו שמה בהספד שרה ת"ר אלף שומעים, ובסוכה ד"ז גברא באמתא יתיב, א"כ ה' כאן בהכרח להיות שטח של ח' כורים שיעמדו המספר אנשים שמה, ובערכין דכ"ה המקדיש בית כור נפדה בנ' שקל כסף, וא"ש דח' כורים עולה בשוים ד' מאות שקל כסף: שם שקל.

רש"י קנטרים וכו' עי' בס' בנין יהושע על מס' אדר"נ פרק י"ג דע"פ גמ' בנורות ד"ו לפי הכלל שבידינו שה' סלעים של פדיון הבן עולה ד' ר"ט וחצי שהוא א' אדום זהב וחצי, ועולה אותן ד' מאות שקל לסך י"ב אלף אדומים, כי בכל שקל הוא ק' סלעים ערש"י שם, נמצא ה' שקל א' למ"ד אדומים, וד' מאות פעמים ל' הוא י"ב אלף אדומים, ומתחילה אמר עפרון רק ד' מאות פשוטים, ואח"כ הוכרח ליתן עובר לסוחר סך הנ"ל: שם ביני ובינך מה הוא.

רש"י בין שני אוהבים כמונו, וצ"ב למה ל"פ כפשוטו בין גדולי ערך כמינו וכפי' הראב"ע ובס' בנין אריאל כ' דידוע שאין מדרך המוסר שהקטן יקדים שמו למי שגדול ממנו, וכן מצינו לרבינו הקדוש בכתבתו אגרת לקיסר אנטונינוס ע"י ר' אפם, שכ' ר' אפס מני יהודה נשיאה למרן מלכא אנטונינוס.

וקרע רבינו האגרת וצוה לכתוב למרן מלכא אנטונינוס מן יהודא נשיאה, והוקשה לרש"י מאחר שא"א ה' נשיא אלקים בתוכם, ועפרון קראו אדוני, למה אמר ביני ובינך הול"ל בינך וביני. אלא לענין אהבה נאמר, ובזה בודאי ראוי להקדים את עצמו כי הוא יודע בנפשו כמה גדלה אהבתו לאברהם.

אבל אהבת אברהם אליו אין ידוע לו אלא מצד כמים פא"פ ובדין הוא שהקדים את עצמו לאברהם בענין אהבה. וכ"כ בס' מנחה בלולה, ועמד"ר אמור דנענש אבנר דכ' מאבנר לדוד וכו' מוכח שלא להזכיר שמו לפני שמו של הגדול ממנו: והנה יש מסורה.

כאן ד' מאות שקל ביני ובינך מה הוא. וראיתם את הארץ מה הוא (במדבר י"ג י"ח), הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא (תהלים ל"ט ה'), אדם בנעוריו רודף אחר תענוגים, וחושב: אחר חתונתי אז אלך להתפלל ג' פעמים ביום, אקבע עתים לתורה, אבל כשנשא בא היצה"ר ויאמר לו: ד' מאות שקל מה הוא? הנדן שקבלת מה הוא ומהר ילך מאתך.

היום העת לעסוק במסחר. דמאין יהי לך לפרנס בני ביתך? כשתעשר אז תעסוק בתורה, והנה כאשר נעשה עושר בא אליו היצה"ר וא"ל: הנה עמלת רבות בשנים, לא נתת שינה לעיניך, כשאספת הון, עתה תוכל לחיות חיי נחת ולנסוע לחו"ל ולטייל ולראות העולם, "וראיתם את הארץ מה הוא", וכשיבא ימי הזקנה אז תוכל לקבוע עתים לתורה, יע"ז בא היצ"ט ויאמר לו: עצתו רע כי רוצה להדיחך לבאר שחת ולא תשמע לו, ימך ספורים וז"ש ומדת ימי מה הוא? רק תיכף תעסוק בתורה ומצות ואל תבלה הזמן לבטלה: טו) וישמע אברהם, ברשב"ם די לחכימא ברמיזא.

מח"ש בזה בנחמד למראה על מד"ר דחכם יודע מה שרמז לו חכם כמותו אך חכם אינו מבין רמזי שוטה, וכחו כן רמזי בן כרך ובן כפר אף ששניהם חכמים אינם מבינים רמזיהם זה מזה, וכן מלך והדיוט, ולכן אותו יום מנוהו שוטר עליהם ועלה לגדולה, לפי שאברהם הי' צריך לו ועתה יכול להבין רמזיו.

ע"ש באריכות: שם וישקל גו' לעפרון גו' עובר לסוחר ערש"י ובס' שמע שלמה כ' דק' שקלי הו"ל למיכתב בל' רבים כיון שהם ת', ועוד מה עובר לסוחר, וי"ל דהדין בהל' אונאה דצריך הכרעה, ואם לקח ממנו עשרה ליטרין לא יאמר לו שקול כל ליטרא בפ"ע כדי ליקח י' הכרעות רק ישקול כולם בב"א והכרעה א', לזה אמר שעפרון הרשע לקח ת' שקלים ועשה להם כדין שקל א' ששקל כאו"א בפ"ע כדי ליקח ת' הכרעות, ולגלות זה פתח בת' וסיים ביחיד, וסיים הפסוק כי מדה זאת עובר ממנהיג הסוחרים ששוקלים בב"א ובהכרעה א' ע"ש: ובפשוט י"ל דדרך העושה מטבע להרויח במה שעושה מטבע.

ולשבור המטבע ולמכרה אינו שוה כל כך, והרוצה לקנות כסף כדי לעשות ממנו כלי כמו הצורף לא יקנה מטבעות רק כסף מהותך, ואשמעי' כי א"א נתן לעפרון שקלים גדולים שיהי' שווים גם להסוחר בכסף וגם להתך אותם בתוך הכור ג"כ הי' שווים ת' שקל: יז) ויקם שדה עפרון. רש"י תקומה הי' לו, ונתחבטו המפו' שפשט הפ' מלשון קני' כמו וקם השדה, וכתבו דיש בכ' ייתור ויקם השדה לאברהם.

ובס' אמרי שפר להראנ"ח ז"ל פ' שופטים כ' ולא נר' דא"כ הי' לדרוש על פ' האחרון, ועוד צ"ב שרש"י אח"כ הביא פשוטו של מקרא ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם למקנה, דלמה הניח מאמר שדה עפרון הפשוט יותר ולקח מאמר השדה והמערה שהוא באמצע הפ' ומאן דכר שמי' וזה דקדוק עצום, ע"כ נלע"ד שרז"ל הוק' להם שא' ויקם שדה עפרון אשר במכפלה השדה והמערה אשר בו לאברהם למקנה שמלת השדה מיותרת שאחר שאמר ויקם שדה עפרון אשר במכפלה לא היה צ"ל רק והמערה אשר

בו לאברהם למקנה ע"כ חילקו לב' דרשות ויקם שדה עפרון לומר תקומה הי' לו, ואח"כ אמר ענין אחר שהשדה והמערה כו' הי' לאברהם למקנה.

ע"כ כ' רש"י ופשוטו ויקם השדה והמערה לאברהם למקנה, וכל א' נדרש לעצמו עכ"ל: כד א) ואברהם זקן בא בימים ערש"י, ובמדרש א"ר יצחק באותן הימים שכ' (קהלת י"ב) עד אשר לא יבואו ימי הרעה וי"ל דעושר הוא ברכה לאדם כמ"ש יברכך בממון, אולם קודם ימי מיתה אין לו חפץ בהם, ול"ה ברכה אצלו, ורק אם עשה טוב בחייו נהנה אז ג"כ בזה, ולכן אברהם שהכניס אורחים בילדותו העונג הי' לו גם בימי הזקנה, וז"ש ואברהם וגו' וה' ברך כו' וגם בזקנותו כאשר בא בימים הי' לו העושר לברכה, ומפרש המד' אותם הימים שכ' בהם עד אשר לא יבואו ימי הרעה דאז יבטל כל התענוגים הי' אצל אברהם לברכה.

וכן כ' בפ' וירא (כ"ב ג') וישכם אברהם בבוקר, בוקר נקרא ימי ילדות ערב ימי זקנה. אדם בילדותו יאמר יש לי עוד זמן לעשות טוב בעולם.

וכשיזקין יחרט על מה שלא עשה טוב בילדותו, אבל אברהם השכים תיכף בילדותו לעשות טוב, וז"פ ויקח את שני נעריו אתו" את השנים מנערותו לקח אתו לעוה"ב, וכמ"ש ואברהם זקן בא בימים כי יש אדם כשיבא אחר מותו לעולם האמת בא בשנים מעטים ויש שבא בימים מיעוטים, כי מכל ימיו הי' רק מעט טובים והשאר עשה עבירות אבל אברהם זקן בא בימים, היה בא בכל הימים שחי.

ועמ"ש בפ' מקץ (מ"א א') בשם הר"מ מפרעמישלאן ז"ל: ואא"ז ז"ל בנחלת יעקב כ' כל החושים נחלשו בעת זקנה, רק שכל מתגבר דזקני ת"ח וכו' ששכל חלק ממעל, ואברים מורכבים בחומר וכשנחלש החומר נחלשו האברים אבל השכל נתחזק וז"ש אין זקן אלא מי שקנה חכמה ע"ש, וזה י"ל הפשט אל תאמר שימים הראשונים הי' טובים מאלה כי לא מחכמה כו', כי לעת זקנתו דרכו לומר ימים ראשונים הי' טובים, אמנם חכמה תעיד שימי זקנה יותר טובים מימים ראשונים.

ועי' בפני יהושע בקידושין דל"ב זקן זה שקנה חכמה. אף דמנוטריקון לא שמעי' רק זה קנה אבל חכמה מנ"ל, רק דאמרי' דעה קנית מה חסרת דעה חסרת מה קנית עכצ"ל שקנה חכמה ע"ש, ולפי"ז י"ל ברך את אברהם בכל שלא הי' חסר לו מאומה.

דעה קנית מה חסרת ל ועי' לקמן בפ' ויחי (מ"ז כ"ט): עי"ל עפמ"ש בקידושין ד"ל ע"ב אם פגע בך מנוול זה משכהו לביהמ"ד כו' אי לאו יזכיר לו יום המיתה. והנה נער שבכחו ללמוד וגם ימי מיתה רחוקים אצלו.

יוכל בקל לכבוש יצרו ע"י ליחוד התורה. משא"כ זקן וחלש שאינו יכול ליגע ולעמוד בתורה.

אבל אם המיתה קרובה לו יכול לכבוש יצרו ע"י הזכרת מיתה, וז"ש יש דרך ישר לפני איש' ר"ל כל זמן שנקרא איש בילדותו בדרך הישר" תורה שנקראת ספר הישר, וכן ישרים דרכי ה', אבל "ואחריתה" פי' בזקנותו דרך מות' הזכרת יום המיתה, וכן באברהם אף שבא בימים שהי' זקן והי' יכול לכבוש יצרו בימים של מיתה, לא בזה כבשו אלא

זקן זה שקנה חכמה ובתורה נצח ליצה"ר: ובב"מ דפ"ז אי' עד אברהם ל"ה זקנה כו', הנה אם יבא א' לעיר ורוצה לדעת טבעם אם הם דורשים חכמה או רק בכסף כסלם. צריך להתבונן איך הם מתייחסים אל הזקנים אם נותנים כבוד להם. ראייה שדעת וחכמה העיקר אצלם.

כי ברוב שנים יוודע חכמה וזקנית"ח דעתם מתישבת, אולם אי רק ממון העיקר אצלם. אז יבוזו לזקנים כי רק נערים שיש כח במתנם לעבוד ולסחור ינחלו כבוד ולא זקנים וחלשים.

וכמ"ש בקהלת (ז' י') אל תאמר שהימים הראשונים הי' טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת זאת. וכן אם בא איש לבית המסחר ומצא הסוחר הזקן ויתחיל לדבר עמו מעניני המסחר וענה: אדוני! המתן ואקרא לבני כי הוא צעיר ויודע יותר בעניני המסחר ממני בימים האלה, אבל אם יבא איש מלומד לאיזה חכם ויתחיל לדבר עמו מעניני חכמות אז יענה: המתן ויבא אבי הזקן והוא ישיב על כל שאלותיך כי הוא יודע יותר ממני, והנה הדורות בימי אברהם לא ידעו תורה וחכמה כי חיו רק חיי הוללות וטפשות וממילא לא חשבו לכלום להזקנים, וז"ש עד אברהם ל"ה זקנה של"ה נחשבת כלום אצלם ורק אברהם חפץ בחכמה ומאז הי' זקנים חשובים: שם בכל רש"י בכל עולה בגימטרי' בן.

עי' בב"ב דט"ו ב' ובמהרש"א ובס' ווי העמודים פרק כ"ו הביא מאביו השל"ה ז"ל דק' על רש"י שאמר ב' לשונות שעולה בגימ': היינו עולה, היינו בגימ', וכ' שהוא כעין קשיא ותירוץ ע"י שתחילה רצה לגלות בכל עולה בן והוקשה לו א"כ לפ"ז הול"ל וה' ברך א"א בבכל, ויהי' פירושו שה' ברך אותו בבן, ובא כמתרץ ואמר בגי' בן כלומר אלו לא הי' לו פירוש אחר רק הגימ' אז הוי קשיא.

אבל יש עוד פירושים אחרים זולת הגימ' ולפירושים ההם יוצדק הל' בכל לכן אמר עולה בן עש"ה ובס' מלין דרבנן אות א' באי אפשר בלי בנים. ובס' באר שלמה מערכת ב' אות ס"ז.

ובס' שמע שלמה כ' כיון דיש מחלוקת ר"מ ור"י אי הי' לו בת הכריע רש"י מגימ' של"ה לו בת, תדע דהגימ' דבכל הוא בן שזו הוא הברכה שאין לו בת, וכ' עוד ואחר שהי"ל בן צריך להשיאו אשה, ר"ל דהדין ביבמות ס"ב דלקיים פ"ו צריך בן ובת, ואי מיתבי' בני בנים ה"ה כבנים ומשני ההוא להשלים ופרש"י של"ה לו אלא בן ונשא הבן אשה והוליד בת קיים אביו פ"ו, וזה הוקשה בפ' דלמ"ל להקדים של"ה לו רק בן ושעי"ז יוצרך לשליחות להשיא אשה ליצחק דסמיך לי' לזה תי' ומאחר דהי' לו בן ולא בת, וראה הזקן שלא קיים פ"ו הי' צריך להשיא ליצחק אולי יוליד בת וקיים גם הזקן פ"ו, ולכן נקט הל' הי' צריך להשיאו אשה ולא חייב כלשון הגמ' משום דאם הי' לאברהם בן ובת הי' חייב להשיאו אשה, אבל משום של"ה לו בת נוסף על החיוב הי' צריך להשיא אשה לבנו שיקיים גם אברהם פ"ו, ובס' טעם מן מבעל זרע ברוך הביא מ"ש תוס' ב"ב.

קמ"א א' אהא דבת הי"ל ובכל שמה וא"ת למ"ד ב"נ מותר באחותו הי' לו להשיאה ליצחק ותי' שמא קטנה היתה, ומקשין העולם הא רבקה נולדת אחר מיתת שרה וג"כ הי' קטנה. וי"ל דאי' בקידושין מ"א א' אסור לאדם להשיא בתו כשהיא קטנה עד שתגדל

ותאמר בפלוני אני רוצה, ונ' הא דל"א סתם אסור להשיא את הקטנה ורק אסור להשיא בתו קטנה, משום דיתומה שמשאיין אותה אחי' מותר להשיאה בקטנותה דתוכל למאן וע"כ דייק בלישנא בתו דהיינו כשהוא מקבל קידושין דל"ש מיאון, ושפיר לבכל ל"ה יכול להשיאה בקטנותה דאברהם הי' משיאה.

אבל רבקה הי' יתומה כמ"ש במדרש ניחא אף דהי' בת ג' שנים הי' יכול להשיאה. ובס' קהלת משה תי' דרש"י כ' בפ' וירא (כ"ב כ') בשובו מהר המורי' אברהם מהרהר אלו הי' בני שחוט כבר הייתי הולך בלא בנים הי' לי להשיאו מבנות ענר אשכול וממרא.

ובאותו פעם נמי קשה למה לא השיא ליצחק את אחותו ותי' שפיר שמא אז הי' קטנה, ועל הפי' דהי' לו בת ובכל שמה ג"כ הק' המפו' דמה שייכות לזה שאמר לאליעזר שישא אשה ליצחק, וכ' בס' אמרי בינה דהדין אם הוא צריך לאשה ובנו צריך בנו קודם. בד"א כשקיים האב פ"ו אבל אם לא קיים, האב קודם, ומצות פ"ו זכר ונקבה כב"ה, וק' דהא אברהם ל"ה לו אשה ולמה צוה שיקח אשה ליצחק ולא לעצמו כי ל"ה לו בת ולא קיים פ"ו, לזה מס' ים וה' ברכ' א"א בכל בת הי' לו ובנו קודם.

ועי' בתוספתא פ"ז דבכורות וקידושין דכ"ט ב' ובחי' רד"ל במד"ר פ"ס סי' ט"ז בשם ס' חסידים. ובס' קרבן שבת פ"א אות ד' אריכות גדול: ועשו"ת כתב סופר יו"ד סי' קט"ו די"ל שה' נתן לו בת מפני שהי' אומרים מאבימלך נתעברה וגם שרה צחקה, וכ' רמב"ן שתמחה שהי' שניהם זקנים, ועד עתה לא הצמיחו פרי רק עתה, ונ"ל משו"ה נענשה שרה ואמרו דמאבימלך נתעברה, וז"ש ה' למועד אשיב אליך כעת חיה ולשרה בן, ובתחלה אמר המלאך והנה בן לשרה אשתך שיהי' נקרא על שמו ושחה, לשרה שהוא אשתך בן כדרך איש ואשה ואחר שצחקה נענשה ולשרה בן.

שיאמרו שכנה לבד הוא ולא ממך, וי"ל וה' פקד את שרה כאשר אמר היינו שנפקדה ברחמים באמירה רכה. ויעש ה' לשרה כאשר דבר קשות.

ואמרי מאבימלך ולהוציא מלב בנ"א ילדה אח"כ בת ויאמינו למפרע כי גם יצחק מאברהם. ואח"כ מתה הבת וכל דברי חכמים אמת.

וה' ברכ' א"א בכל שהי' לו בן ע"י הבת שהי' לו נתאמת שיש לו בן, ומ"ד דל"ה לו בת היינו בת של קיימא ולא נצרכה אלא להעדפה לאמת שיצחק בנו, ועי' אלשיך שישמעאל מצחק על שעשה אברהם משתה גדול, דהא מאבימלך נתעברה וע"י ששילח ישמעאל מעל פניו נתברר דיצחק בנו. דאל"כ ל"ה שולח את ישמעאל בנו יחידו וז"פ כל אשר תאמר שרה שמע בקולה, ועי"כ יהי' כי ביצחק יקרא זרע ויאמינו שיצחק בנך, וזה המשך עקדה דמקודם שגירש ישמעאל הי' אומרים מדרצה לשחטו ש"מ דלאו בנו הוא ולכן המתין עד אחר ששילח ישמעאל ונתברר דיצחק בנו.

ועתה ה' נסה כו' וכ"ז כדי שילמדו ממנו אע"פ שהוא בנו יחידו קיים מצות ה' ורצה לשחטו: ובס' שער יהודא בפתיחה כ' עפי"ד האר"י ז"ל ואלה תולדות יצחק בן אברהם, כי יצחק כשנולד הי' נשמתו מסטרא דנוקבא ול"ה ראוי להוליד, וע"כ אמרו המלאכים והנה בן לשרה אשתך לשרה דייקא ולא לאברהם כי הי' מסטרא דנוקבא, אבל בעקדה פרחה נשמתו ונתנו לו נשמה מסטרא דדכורא ומאז הי' ראוי להוליד.

וז"ש וא"ת יצחק בן אברהם שנעשה בן לאברהם, וז"ש רש"י כי עד עכשיו הי' נקרא בן לשרה ומעכשיו בן אברהם ומאחר שהי' לו בן לו דייקא לאברהם והי' ראוי להוליד ע"כ הי' צריך להשיאו אשה. ועי' בהגהות חשק שלמה בש"ס ווילנא ב"ב דט"ז בפלוגתא אי הי' לו בת ויש נפק"מ בזה לדינא, דביבמות ס"ב שהי' י' שנים ולא ילדה כופין להוציא ולישא אחרת, וילפי' מאברהם שנשא להגר מקץ עשר שנים, ונחלקו המפוי' באם ילדה לו בנים אך דלא קיים פ"ו כגון זכר א' או נקבה א' אם כופין אותו לישא אחרת, ולכאוו' למ"ד של"ה לו בת היינו של"ה בת כלל אפי' מהגר (דהא למ"ד שהי"ל בת כ' תוס' בדקמ"א א' שהוליד מהגר) יש ללמוד דעל פ"ו אין כופין לישא אחרת דאל"כ למה לא נשא אברהם עוד אשה אחרת לאחר ששהי' י' שנים עם הגר ולא הולידה לו בת.

אבל למ"ד שהי' לו בת תו אין ראי' מאברהם, וע"ע בס' בחירת אברהם על מד"ר בראשית מש"כ שם בריש הספר דבר נחמד דר"מ ור"י אזלו לשיטתייהו בסנהד' דנ"ח עש"ה, וע"ע בקובץ דרושים חוברת ד' סי' כ"ט ע"פ החת"ס שכ' שהצדיק שכבר השלים נפשו בעוה"ז ואין לו עוד עבודה להשלמת נפשו בעוה"ז הי' מאריך ימיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ע"ש: ויל"פ בזה מ"ש אל תירא אברם וגו' שכרך הרבה מאד, אמר מה תתן לי וגו' דשכר מצוה בה"ע ליכא.

והטעם דעדיין לא השלים מה שהוטל עליו ושכירות אינה משתלמת אלא בסוף אחר מיתה, וז"ש וא"ת כבר השלמתי חובתי ומה שאני חי למען אשר אצוה את בני אחרי. והרי אנכי הולך ערירי.

וע"כ עדיין לא השלמתי פעולתי ואיך אתה מבטיח לי שכר וא"ל הי' אשר יצא ממעיך וגו' ובאמת כבר השלמת פעולתך והנך חי בשביל בנך, והנה אחז"ל והדרת פני זקן זה שקנה חכמה וכ' החת"ס לכאורה זקן ר"ת זה קנה אבל חכמה היכן נרמז (ועי' לעיל בשם פנ"י) אך דקאי אשיבה דרישא דקרא, דהיינו שהגיע לשיבה כי חי הרבה שנים והרבה הרפתקאי דעזו עלי' ובישישים חכמה.

ויש שיגע בכ"ח שנים מה שלא יגע תלמיד ותיק במאה וזה קנה חכמה בקנין אף כי לא הגיע אלי' בעצם. מ"מ כבר הגיע לדעת זקנים ע"ש, ולפי"ז זקן היינו שכבר פעל ועשה אשר יעשה האדם ע"י שיבה וז"ש ואברהם זקן היינו שכבר פעל בשנותיו אשר חי עד הנה כל אשר עליו לעשות ועכ"ז עוד בא בימים וחי עוד ימים רבים כי והי' ברך א"א בכל שהי' לו בן וחי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו: ובהפלוגתא בב"ב דט"ז דרמ"א של"ה לו בת, ור' יהודה אומר שהי' לו בת, ואחרים אומרים בת הי' לאברהם ובכל שמה, ותמו' דלר"מ הברכה מה של"ה לו בת, ולר"י בהיפך ולאחרים מה נפק"מ שמה.

וי"ל דתיבת כל ריבוי וכמו בכל השפות בחפצינו שיבין הקורא מה שלא כותב בפירוש כותב נקודות אשר מרמז שהקורא יבין. כן בלה"ק מלת כל במקום נקודות.

ור"מ העמיק והבין כי לאברהם הזקן אחרי היאוש מבנים אם נולדה לו אפי' בת בטח הי' אין קץ לשמחתם, אך השמחה הי' רק לפי הערך שזקנים כמותם הי' להם אפי' בת אבל לצעירים יותר שמחה בזכרים כמ"ש אשרי מי שבניו זכרים. והי' חפץ לזכות אברהם

בשמחה אשר גם לצעירים יש שמחה לא רק לפי הערך ונתן לו בן יצחק, וז"ש רש"י של"ה לו בת במקום הבן.

ור"י הוסיף אף שבן יותר ברכהמבת. זה רק למי שאין לו בן אבל מי שיש לו בן משתוקק ג"כ לבת גם מצות פ"ו דוקא בלידת שניהם, ואחרים מוסיפים דשמחה שלימה רק אם בניו הולכים בדרך הישר.

ועל יצחק ידענו שכ' יצחק בן אברהם ואברהם הוליד את יצחק. שכל המעלות שהי' לאברהם הי' ליצחק.

אך על מדות הבת לא כ' בתורה מעלותיו, וז"ש ובכל שמה כעין אשכולת, איש שהכל בו והי' שמחתם שלימה שהי' להם בת בכל המעלות, ועל הדרש בכל בגי' בן קשה מאד הכי גילה חדשות הלא כ' מקודם דהי' לו בן. וגם לרבות עקידה וי"ל דרצו לרמז על אב שיש לו בנים שאינם הולכים בדרך הישר וכל זמן שהם סמוכים על שלחנו ישמעו בקולו.

אבל כשגדלו והלכו מאביהם. מהרו להשחית דרכם, באופן שגם האב אין מכיר אותם ואומר "אחר" הוא.

והודיע כאן ברכת אברהם ושמחתו. שגם בהיותו זקן הי' לו בן הדומה לו בכל.

ואין לך ברכה גדולה מזה לאב. וז"פ יבמות ס"ב עה"פ (קהלת י"א ו') בבוקר זרע את זרעך, הי' לך בנים בילדות יהי' לך בנים בזקנה, שיחנך בניו באופן שיהי' לו בנים גם בזקנותו ולא יהי' לב האב נוהם לעת זקנותו שאין לו בן.

והגר"א מוויילנא ז"ל בפ"י על משלי כ"ט עה"פ יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך כ' אף שאב צדיק אם בנו רשע יקחו אותו מג"ע ויבילו אותו לגיהנם שיראה יסורי בנו, וז"פ יסר בנך ויניחך על מקומך, וגם יהי' לך תענוג ממנו. ועי' לעיל בפ' לך (י"ב ב') בשם ס' וחשב לו הכהן: שם ברמב"ן שיש בהקב"ה מדה שנקראת כל שיסוד הכל וכו' ע"ש בדרך נסתר, ועי' בס' תורת חיים ב"ב דט"ז מ"ש בדבריו, וע"ע בהקדמה לשו"ת אגודת אזור מדברי בזה באריכות: ב) זקן ביתו ומושל בכל אשר לו שים נא ידך תחת ירכי ערש"י שבועה בנק"ח, ובזה תי' בחתם סופר גיטין דע"ה הא דאז תהי' נקי מאלתי לא תמצא כפל בדברי אברהם.

רק בספור אליעזר (בפמ"א) ונ' דאליעזר לא סיפר השבועה בשים ידך תחת ירכי, ושבועה בלא חפץ לא חמיר מנדר עי' סוגיא דנודרות אשבע חוץ לב"ד וכו' ע"כ הוצרך לספר להם שכפל תנאו ושקר לא סיפר שהרי בשבועה דחמיר נשמע לאו מכלל הן, והוי כאשר אמרו בכפל, אבל אברהם דהשבע בנק"ר ל"צ לכפול תנאו ע"ש: והנה ג"כ ק' למה כל הסימנים זקן ביתו וכו' וי"ל באם יבא שוחט למקום א' ואמר שהוא שו"ב לא יקפידו כ"כ ולא ישאלו עלי' אם הוא ירא אלקים, וכשרואים שזקנו מגודל יאמרו אם לא הי' שוחט טוב.

ל"ה בא לשחוט, וכן בסופר. כשיפתח איש חנות בשר, אבל אם יבא א' ללות ממנו אינו נותן רק אם יחקור וידרוש היטב אם הוא בעל בטוח.

וזה מטעם כי עיקר אצלו עוה"ז ומילי דשמי' לטפל, לא כן אברהם דמילי דשמי' עיקר
הי' אצלו. וזש"ה את עבדו זקן ביתו אשר הכירו שנים הרבה והמושל בכל אשר לו,
שכל כספו וזהבו הי' בידו ומ"מ בדבר מצוה לא האמינו רק בשבועה, ועי' בתשו' הרא"ש
כלל פ"ד אם כתב בשטר צוואה שיהי' מושל בכל אשר לו לשון אפטרופוס הוא ולא
מתנה גמורה.

ועשו"ת חוט המשולש סי' כ"ג באומר הכל ביד אחי הו"ל מתנה ולא אפטרופוס ועי'
ברבה"ז: שם בכלי יקר. עי' יומא דכ"ח ובמהרש"א.

וראיתי בזה דלכא"ק הא עבדים חשודים על עריות, ועי' בב"מ דפ"ו לית הימנותא בעבדי
כו' ובירו' סוף הוריות, ואיך שלח אברהם עבד אחר אשה, אך לפמ"ש בב"ב דקס"ה א'
רובן בגזל ומיעוטן בעריות. וא"כ אם הוא המושל בכל אשר לו, והבחין אותו דאינו
נחשד על הגזל מכ"ש שאין לחשדו על עריות.

ועי' דרו"פ אה"ע סי' כ"ה, ורמב"ם פכ"ב הי"ח מא"ב, ובס' דבש לפי מערכת ר' אות
כ"ד. ושם בדבש לפי מער' ש' אות י"ב כ' דבר חדש הא דאנוסה אסורה לכהן דשמא הי'
סופה ברצון.

ובישראל שרי כל שהוי תחילתו באונס. ובידוע שהי' גם סופה באונס אף בכהן שרי
ע"ש, וצ"ע בכתובות ד"ט בפ"פ וש"ד בש"ס וצע"ג: ו) אשר לא תקח אשה לבני מבנות
הכנעני באשר אנכי יושב בקרבו' הנך ד' תיבות מיותרים, כי אליעזר ידע כי הכנעני אז
ישב בארץ ולמה חזר והודיע לו אשר אנכי יושב בקרבו, וראיתי לפרש דידוע דכל
נסיעת אברהם הי' לטהר המקומות מחלאת זוהמת התאות ולהביא בלב אנשים רוח
טהרה, ומובן הדבר דבכל מקום בואו הי' שוהה ויושב עד תם מלאכתו.

ובמקום אשר עוד ל"ה הטומאה גדולה כ"כ הי' יושב שמה ימים מיעוטים אבל בבואו
למקום שכבר טבעו שמה בכויץ חטאים. שהה שם ימים רבים ונמצא דכל מה ששהה
אברהם במקום ראי' על השחתת המקום הזה וז"ש לא תקח אשה מבנות כנען.

מפני שהוא עם נבזה מאד וזה לך האות אשר אנכי יושב בקרבו' כי זה ימים רבים לא
אוכל ללכת ממנה הלאה, כי שם טומאה גדולה מאד ולכן לא תקח אשה משם: ה) אולי
לת"ה ללכת אחרי. עי' בירחון אהל תורה תרפ"ח סי' כ"ב דתיבת אחרי מיותרת דהו"ל
רק אולי ל"ת ללכת אל הארץ הזאת, וכן בפ"ח ואם לא תאבה ללכת אחריך מיותרת,
ועו"ק במ"ש הנה רבקה "לפניך" מה לפניך.

וי"ל דעי"ק מדוע חזר לבן כרגע ממ"ש הנה רבקה לפניך וטען אח"כ תשב הנערה אתנו
ימים כו' וי"ל עפמ"ש חז"ל (ברכות ס"א א'), אחורי ארי ולא אחורי אשה. ואחז"ל שם
מנוח ע"ה הי' שהלך אחר אשתו.

וידוע מנהג המכוער בזמנים הללו ליתן לנשים משפט הקדימה. וזה ששאל אליעזר אולי
תהי' האשה מודרנית ולא תאבה ללכת "אחרי" דוקא כ"א לפני.

ואחרי אשר אסור לי לילך אחריה אולי אשיב את בנך שמה ויקחנה משם, והשיב לו אם
תהי' האשה חצופה ונקית משבועה, והשמר לך להשיב בני שמה לישא חצופה כזאת,

וכשלבן התחכם וא"ל הנה רבקה לפניך ר"ל אני אתן לך את רבקה בתנאי זה שתלך לפניך. וחשב שיניח אליעזר את רבקה בידו וילך לדרכו.

אבל אליעזר שהכיר רבקה לצנועה ולא תלך לפני כלל התרצה לו. וכשנתודע ללבן שערמומיתו לא הועיל כלום שוב התחכם ואמר תשב הנערה כו', וכשאליעזר הוכיח לו שאינו רשאי לחזור מדבריו התחכם עוד ואמר נקרא לנערה ונשאלה את פיה.

התלך עם איש הזה בלשון בתמי' כלו' הלא לא נאה לך לילך עם האיש הזה שהוא יהי' העיקר לילך ראשון ואתה טפל לו לילך אחריו, ותאמר אלך ונעשה לכן נדהם ולדאבונו הי' מוכרח להסכים ובאמת קיימה דבריה כמ"ש ותקם רבקה ונערוותי' ותלכנה אחרי האיש: ז) רש"י כל לי ולו ולהם הסמוכים וכו' עי' מהרש"א סוטה די"א והביאותי' בפ' שמות וע"ע בפ' נשא (ז' פ"ט) מ"ש בשם ס' איי הים יומא ד"ד.

ותאווה לעינים סי' קע"ב ע"ש ושייך לכאן: י) רש"י שטר מתנה כ' ליצחק. ראיתי בשם ס' פני ארי' דק' איך שלח לעבד אליעזר הא קיי"ל אין העבד נעשה שליח על קידושי אשה.

עי' קידושין מ"א ב'. (ורמב"ם פ"ג הי"ז מאישות, ואה"ע סי' ל"ה ס"ו).

אך באמת אי' במקנה דדוקא בשביל איש אחר שאינו רבו. אבל לרבו יכול לקדש דלא מטעם שליחות הוא רק משום דיד עבד כיד רבו.

אך ק' דקידש עבד יצחק ולא הי' רבו, וז"ש דשטר מתנה כ' ליצחק. את כל אשר לו וגם עבדו בכלל ונעשה אליעזר עבדו של יצחק, וכמ"ש בסוף הפרשה הוא אדוני על יצחק.

וע"ע בכנה"ג חו"מ סי' רכ"ב בהגהות הטור אות י"ד: יד) הוכחת עי' בכל"י, ועמ"ש בפ' תולדות (כ"ה כ"ז): טו) ויהי הוא טרם כלה לדבר, עי' בהוריות די"ב האי מאן דבעי לידע אי מסיק שתא כו', וכ' המהרש"א דדוקא אם אומר אם יהי' כן יצליח ואם לא יהי' כן לא יצליח שנתן סימן לטוב ולרע אז מקרי ניחוש אבל בלי כפל לא נקרא ניחוש.

ועי' ס' קול יהודה שם במ"ש המד' אנכי הנה נצב על עין המים מלמד שהי' לו עוד לדבר. ואמר דדיוקו של המד' דאל"כ הי' ניחוש רק שהי' לו עוד לדבר ההפך ולא דיבר ולכן ל"ה נחש.

ועי' בס' דב"ש שזה"פ ויהי הוא טרם כלה לדבר. שה' רצה להראות לו סימן טוב בלי שיהי' ניחוש, וכ"כ המהרש"א חולין צ"ה כל ניחוש שאינו כאליעזר ויהונתן אינו ניחוש.

וכ' דזה ודאי לא ס"ד דרב יעבור על לא תנחשו רק דרב לא אמר רק צד אחד. ובזה ל"ש ניחוש ור"י ס"ל דאף בכה"ג הוי קצת ניחוש אם סמך ע"ז, וע"ז פריך והא כל נחש שאינו כאליעזר ויונתן ל"מ נחש, והיינו דביונתן אמר שני הצדדין ואליעזר אף דלא מפורש בתורה מ"מ ע"כ אמר שני הצדדים דהרי נתן לה הצמידים ע"ש ולהנ"ל י"ל דאליעזר בקש לנחש והי' לא הניחו וטרם כלה דבריו ורבקה יוצאת: וע"ע בס' פינות הבית בהקדמה הר הבית בדרך צחות, מה שנבחר זווגו של יצחק ע"י מים וכי מפני זה ראוי' לבוא לבית א"א המכניס אורח הגדול, וי"ל עפמ"ש בשבת דקנ"ב א' עד מ' שנין מיכלא מעלא מכאן ואילך משתה מעלא, ויצחק הי' בן מ ולא יקחו עבדו נערה בת י',

דא"כ דעותיהם לא יהי' שוות, דאצלו יהי' משתה מעלי ואצלה יהי' מיכלא מעלי, ע"כ הנערה אשר לא תרע בעיני' השתי' יהי' הוכחה כי דעותיהם יהי' שוות ולא יהי' קטטה ביניהם: יט) שתה וגם לגמליך אשקה, ובפ' חקת (כ' ח') והשקית את העדה ואת בעירם, וברש"י מכאן שחס הקב"ה על ממונם של ישראל, הנה בברכות ד"מ ע"א אסור לאדם לאכול קודםשיתן לבהמתו שנא' (עקב י"א ט"ו) ונתתי עשב בשדך לבהמתך, והדר ואכלת ושבעת, ועי' ט"ז או"ח סי' קס"ז סק"ז דרק אכילה אסור ולא טעימה מדאמר אסור לאכול ולא אסור לטעום ע"ש ובמה"כ בגיטין דס"א א' איתא אסור לטעום וכן אי' ברי"ף ורא"ש, ובגליון מהגר"י פיק הביא רמב"ם פ"ט ה"ח מעבדים וסמ"ג עשין פ"ז מקדימין מזון הבהמות ועבדים לסעודת עצמן, הרי הוא אומר כעיני עבדים אל יד אדוניהם וכעיני שפחה אל יד גבירתה וצע"ג עכ"ל, ועי' במג"א סקי"ח בשם ס' חסידים דשתי' מותר מדאמרה רבקה שתה וגם לגמליך אשקה ע"ש: ואחי הרה"ג ר' שלמה זאב מלאדז נ"י אמר לי שאין ראי' שרבקה לא אמרה לאליעזר שישתה ואח"כ ישקה להגמלים רק אמרה שתה, ובעוד שהוא ישתה באותו זמן גם לגמליך אשקה אנכי, א"כ הי' בב"א שתייתו ושתיית הגמלים.

ובכה"ג מותר אף באכילה, והנה בס"ח סי' תקל"א הביא ראי' מכאן ומפ' חקת והשקית את העדה ואת בעירם. העדה קודם.

אבל באכילה כ' ויתן תבן ומספא לגמלים ואח"כ ויושם לפניו לאכול, וכן לאדם ולכל חית הארץ כו' נתתי את כל ירק עשב לאכלה, ע"ש בפירוש על ס"ח ובאור החיים שם. ובס' מלא העומר כ' לפי ששתיית אדם מעט ולבהמה צריך שתי' רבה וצריך טירחא אבל באכילה להיפך שאכילת אדם צריכה הכנה רבה.

ולא לבהמה ורבקה הבינה זאת בשכלה ע"ש וברביד הזהב, ובפי' אזולאי על ס"ח הביא ס' בית דוד או"ח סי' פ' טעם לזה. ובס' פני"ק כ' לפמ"ש בנזה"ק ובאמרי שפר בראשית דלכך הבהמה קודמה לאדם דלפעמים אין האדם נתפרנס רק בזכות בהמתו כדאיתא במ"ר אדם ובהמה תושיע ה' אדם בזכות בהמה וכיון דהכל בזכותה ע"כ ראוי ליתן לה תחילה.

ולפי"ז כאן ברבקה דפרש"י דהמים עלו לקראתה ע"כ הי' המים בזכותה שפיר האדם קודם, ולפי"ז א"ש הקו' מוהשקית את העדה ובעירם הרי דבשתי' האדם קודם. לפמ"ש הילקוט בפ' ותמת שם מרים ול"ה מים לעדה.

לעדה ל"ה אבל לבהמות ולצאן ובקר הי'. ועשו"ת טוב טעם ודעת סי' רע"ט מהדו"ק דחז"ל סמכו לשפוך מים מן המת מקרא זה, ומרמז הפ' דוקא מים הראויים לעדה שפכו ולא מים שא"ר כ"א לשתיית בהמה א"צ לשפוך ע"ש ולפי"ז אז ל"ה המים בשביל הבהמה ושפיר האדם קודם: וראיתי בשו"ת כתב סופר או"ח סי' ל"ב דהעלה ג"כ דגם טעימה אסור והביא בשם אביו הח"ס חילוק דוקא אדם בשלו בהמתו קודם לאשר מזונותי' עליו, אבל אחר הנותן לחבירו במתנה א"צ לתת לבהמות חבירו קודם והמקבל מותר לקבל ולאכול תחילה כיון דתלה בהנותן ולא ברשות עצמו, וא"כ אין ראי' דבשתי' מותר להקדים דברבקה היא השקתו לו והי' מותר לשתות קודם בהמתו.

והק' עוד דבס"ח הי' יוכל להביא רא' ביותר מפ' והשקית את העדה ואת בעירם והקדים העדה לבעירם וע"כ שאני אכילה משתי'. ובחילוק הח"ס א"ש כיון דאמר ה' והשקית כו' דהמים שיוציא משה מן הסלע נתונים המה לו, ומשלו הוא מזכה ונותן לעדה ואח"כ לבהמתם כיון דבנתינת אחר מותר להקדים אדם לבהמה, ות' בזה הא דכתיב אח"כ ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם.

ולא כ' וישק. דה' לא אמר מים רבים אלא שיצאו לאט לאט וע"י הכאת משה יצא מים רבים מאד כנחל, והי' יכולים העדה ובעירם לשתות ביחד ואין כאן קדימה ואיחור ע"ש.

והנה משה"ק על ס"ח דהו"ל ללמוד מוהשקית כו' במחכ"ת לא ראה בס"ח עצמו שהוכיח חזה דבשתי' אדם קודם. ועי' ג"כ בפמ"ג בא"א סקי"ח דמה שפרש"י חס הקב"ה כו' ולא לאורויי דלשתיי' אדם קודם כבר נשמע מרבקה עכ"ל ובס"ח דייק ג"כ מוהשקית כנ"ל: ובקובץ דרושים חוברת ד' סי' ל"ו, נדפסו הערות מאדמו"ר הגה"ק מגור שליט"א על פ' בהר (כ"ה ו') לך ולבהמתך.

ראיתי בס' י"ל מקשה הלא אסור לאכול עד שיתן לבהמתו ולמה מקדים לך, ולי אפשר רק במזון שלו אסור אבל שביעית הפקר הוא, וכן י"ל בקו' הראשונים באליעזר כי המים ל"ה שלו ובאחר נותן ל"ש זה, גם י"ל שהגמלים לא היו שלו ג"כ ל"ש זה, גם י"ל שמקדים לך, כי מאכל אדם אסור ליתן לבהמה אולם אם נותר ויתקלקל יכול ליתן גם לבהמה מזה, וכ"ה לשון הפ' בפ' משפטים (כ"ג י"א) והשביעית תשמטנה ונטשתה וגו' ויתרם תאכל וגו' פי' יתרם כשנתותר ממאכל אדם, עכ"ל הקדוש.

ומצאתי בשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' י"ג ג"כ הק' על הט"ז כנ"ל והעלה ג"כ דאף טעימה אסור, וע"ש דאף בהמה טמאה כן דאתיא בהמתך משבת. ועוד דבס"ח יליף מכ' ויתן תבן ומספא לגמלים והדר הושם לאכול לפניו הרי דגם בהמה טמאה חייב להאכיל קודם עש"ה, וע"ע בשו"ת חת"ס חו"מ סי' קכ"א.

ועמ"ש בזה בפרי יוסף הנספח לספר חשרת מים על מס' גיטין דס"א. ופ"ע בשדי חמד אות ק' מזה.

ונראה ג"כ להביא רא' להמג"א מפ' חקת (כ' י"ט) ואם מימך נשתה אני ומקני ונתתימכרם. מוכרח דגם בשלו שתיית אדם קודם לבהמתו.

והנה בפ' נח (ו' כ"א) והי' לך ולהם לאכלה ק' ג"כ דמשמע דאכילתו קודם למאכל בהמות וחיות ועופות וכמש"ל וג"כ הקשה זה במלא העומר ע"ש, ונראה מהטו"ז הנ"ל דטעימה מותר וראי' מדכ' ונתתי עשב כו' והדר ואכלת ושבעת ולמה הביא תורה ושבעת ע"כ דרך שביעה אסור. וא"כ כאן דלא כ' רק לאכלה ולא כ' לשבעה שפיר אדם קודם.

ואמנם אף להפ' דגם טעימה אסור מ"מ י"ל דהיינו רק מדרבנן. דבהמ"ז נמי מדאורי' הוא רק ואכלת ושבעת והם החמירו עד כזית ועד כביצה כמו כן החמירו בכל דבר דכ' שביעה.

אבל מה"ת בעינן שביעה ממש ושפיר ניחא כאן: וראיתי עוד במשניות ווילנא בתפארת יעקב שם על התפא"י שבת פט"ז אות י"ג דהא דאסור לאכול קודם בהמתו היינו בהגיע

עת האוכל לבהמה צריך ליתן לה תחלה אבל אם אין בדעתו ליתן אז לבהמה אין איסור בדבר. דאל"כ לר' חידקא דס"ל ד' סעודות בשבת גם לבהמה יהי צריך ליתן ד' סעודות גם בשבת דיש מצוה באכילה אולי ל"ש דין זה כלל, וגם אם יש לו אורח על שלחנו פשיטא דצריך ליתן לו תחלה דגדולה הכנסת אורחים ע"ש: וע"ע בס' תו יהושע ח"א בהנהגת אדם סי' ג' אות כ' שהביא בשם שאילות יעב"ץ דדוקא בבהמות ועופות וכיוצא בהם אבל לחתול וכלב אף שהמה שלו ובתוך ביתו אע"פ שלענין צער בע"ח גם המה בכלל איסור אבל להקדים להם המזונות אין קפידא כ"כ, וע"ש עוד שהעלה להלכה דאף מי שאינו בביתו אינו רשאי לטעום דבר עד שיתן לבהמתו קודם, וא"כ מי שיש לו בהמה אינו יכול לטעום כלום בבית אחר אצל אחר כל זמן שלא הקדים לה מזונותיה וכ' דדבר זה נעלם מהטו"ז ע"ש.

ועי' ג"כ בשערי תשובה סי' קס"ז סק"ט שהביא כן, וגם שצריך ליהדר לצוות לתת מאכל לתרנגולים בבקר כדי שלא יעבור על איסור צב"ח וכנודע ממעשה שאירע בזמן האר"י ז"ל ומוזכר בס' חרדים. ועי' בתרגום אונקלס עה"פ ותאמר גם לגמליך אשאב עד אם כלו לשתות ותרגם עד די ספקון למשתי ועי' רש"י ורא"ם, ועי' באוה"ח דדוקא באין סכנה או צער, בהמתו קודם אבל בסכנה או צער הוא קודם ולזה כששאל אליעזר הגמיאני הרגישה רבקה שצמא ומצטער אמרה לו שתה וכשנתנה לו ראתה כי אין כאן חשש צער צמא ותכל להשקותו ותאמר גם לגמליך אשאב, להם לא אשער לפי האומדנא אלא אשקה עד שאראה שמים לפניהם ואינם שותים וזה האות כי כלו לשתות, ועי' ג"כ בס' נטריקון להפמ"ג קו ח' שכ"כ בפשט רש"י ותרגום דבאליעזר רק מעט מים ובבהמות עד די ספוקן שיהי' להם די עש"ה: וע"ע ביד אפרים שם שהקשה ג"כ על ס"ח דלמה לא הביא ראי' מפ' חקת והשקית את העדה ואת בעירם דבשתי' אדם קודם, ומאד פליאה שג"כ העלים עיניו ולא ראה בס"ח שכ' הראי' משם וע"ש שכ' ג"כ הטעם דבכל מקום בהמה קודם דלפעמים אוכל בזכות הבהמה.

וה"ק ונתתי עשב בשדך ולבהמתך ובזכות זה גם אתה ואכלת ושבעת, וזה שייך רק בענין אכילה ע"פ דרך הטבע אבל אם הוא דרך נס אין סברא שהנס יהי' בזכות הבהמות. וכ"כ בס' בנין אריאל בפסוק למות שם אנחנו ובעירנו ולכן שפיר אדם קודם, ומשו"ה בהוצאת מים מן הסלע שאין מקום לתלות בזכות הבהמות פקיד רחמנא למשה והשקית את העדה ואת בעירם, ומדוקדק מ"ש והוצאת להם ר"ל בשבילם וזכותם לכן הם קודמים, אך מנהג העולם שלא להקפיד בשתי' כלל אפי' המדקדקים בענין אכילה, ולפמ"ש יש ליתן טעם דדוקא באכילה שצריך למטר השמים לרוות פני תבל תנובה, ואמר במדרש שאין המטר יורד אלא בזכות הבהמות, אבל לענין שתי' שמים רבים ע"פ האדמה לאו בזכות בהמות תליא מילתא ולא מצאה הקפידא מקום לנוח להקדים בשתי', ואמנם רוב העולם אינם נזהרים אף באכילה, ונראה לפי שעל הרוב יש להם עבדים ושכירים שלהם נמסר ההשגחה על בהמות ועופות, והם מוזהרים ועומדים לתת אכלם בעתו בבקר השכם, וחזקה שעושים שליחותם ומי שאין לו משרת, הוא בעצמו צריך לזהר בזה ע"ש: ובגוף ראיות הס"ח מוהשקית ראיתי בכל"ח דתמה דאין הטעם שם משום צעב"ח, דמשום צעב"ח אין שייך לעשות נס שהוא למעלה מן הטבע, דכל הברואים הם רק תחת הטבע רק כמשחז"ל וילפינן מזה דהתורה חסה על ממונן של

ישראל, ולהראות גודל חיבתן של ישראל לפני המקום שאף בשביל ממונם הוציא מ"ר מים מסלע, וברור שאף אי הי' ממון של ישראל מה שאינו בע"ח וצריך למים שלא יתקלקל הי' ג"כ בכלל הנס הזה, כיון שנעשה רק בשביל שהוא חמון ישראל ולא משום שהוי בע"ח, וא"כ איך שייך לומר דבזה הבהמה קודמת לאדם כיון דמצד הבע"ח לא הי' שייך בזה נס כלל עש"ה.

ועי' בתורת משה להח"ס:כד) בת בתואל בן מלכה. ערש"י ויגש (מ"ו ט"ו) אלה בני לאה, תלה הזכרים בלאה ונקבה ביעקב אשה מזרעת תחלה וכו', ועי' בס' תולדות אפרים פ' תצא דמשו"ה כ' (בפכ"ב ט"ז) ואמר אבי הנערה ופרש"י מלמד שאין רשות לאשה לדבר בפני האיש.

וי"ל הטעם דנטפלו האבות כדי שיתבזו כמ"ש רש"י שם, א"כ בבת דבאה מכח האב מהראוי שיתבזה הוא ביותר, ובסו"מ לעיל (כ"א כ') כ' ואמרו דמשמע שניהם דבדין הי' שהאם לבדה תזקק לדבר. שכן בא מכחה ורק כיון שאין רשות לאשה לדבר בפני האיש.

לכן הוצרך שיאמר גם הוא: כט) ולרבקה אח ושמך לבן. עי' אוה"ח הצדיקים שמם קודם דכתיב ושמך בועז ושם האיש אלימלך וכו' א"כ למה לקח הכ' סדר הצדיקים בלבן הרשע, וצ"ע שלא הביא שכבר הקשה במד"ר נשא פ' יו"ד ומתריך של"ה לבן שמו עצם רק לבן מאד או מלובן ברשע ע"ש ובמפורשי המד' ועי' בפ' תולדות (כ"ו מ"ג) אל לבן אחי ועוד שם, ועי' שמות (ט"ו ג') ה' שמו, ולהיפך איש בן בליעל שבע בן בכרי (ש"ב ב' א') וע"ש במדרש ובלקח טוב על אסתר פסוק איש יהודי (ב' ה') ובראב"ע איוב עה"כ איוב שמו: לא) פניתי הבית.

רש"י מע"ז וצ"ב מנ"ל זאת, ועוד מנא ידע לבן שהוא מבית אברהם דצריך לפנות ע"ז, דאח"כ אמר עבד אברהם אנכי ועדיין לא ידע, ובס' אמרי צבי וקהלת יצחק הביאו, דק' דהשאלה היה היש בית אביך מקים "לנו ללון, והיא השיבתו גם מקום ללין ולא אמרה לכם ללון מזה נראה דאליעזר שאל לנו ללון, היינו דהגיד לה שהוא מבית אברהם ומבקש מקום טהור, והיא השיבתו מקום ללון ולא אמרה לכם, יען דהיה ביתם מלא ע"ז, וע"כ כאשר רצתה רבקה וסיפרה שמבקש מקום פנוי מע"ז אמר לבן אנכי פניתי הבית מע"ז ע"ש, ובאמת בתרגום ובתיב"ע פי' אתר כשר, ועמ"ש בזה בקובץ המאסף ש' תרס"ח כרך ב' סי' נ"ט: לג) לא אוכל עד אם דברתי דברי, עי' ס' משנת חכמים ה' עכו"ם סי' מ"ה דאי' בפסחים דמ"ט דאסור להנות מסעודת רשות, וסעודת אירוסין מקרי סעודת מצוה, ולכן לא רצה לאכול עד שידבר ואם יסכימו לדבריו אז יהי' המתנות סבלונות ויהי' סעודת מצוה ע"ש, ובקדושת לוי כ' כי אליעזר היה שליחו של יצחק, והחתן ביום קידושין אסור לאכול עד אחר קידושין וזה לא אוכל עד אם דברתי דברי וזהו הקידושין.

וכ"כ זקיני הגרד"ד ז"ל בס' הדודאים והובא בקובץ דרושים חוברת ח' סי' כ"ד אך ק' הא שתה מים באותו יום. אך להטעם שרק משקה המשכר אסור ולא מים, ואכילה גורר שתיית יין, ועמ"ש בזה בקו"ד חוברת ט' סי' ל"ב ונ"א ומהאריכות לא העתקתי.

ובס' משנת ר' אליעזר כ' עפמ"ש באה"ע סי' נ' השולח סבלונות לבית חמי' וחזרו משידוכין כתב ברמ"א דאם אכל החתן אצל הכלה אז הסבלונות אינן חיזרין ואל"כ חוזרין וקיי"ל שלוחו ש"א כמותו, ואליעזר דהי' שלוחו של יצחק נתן סבלונות לרבקה, כמ"ש וישם את הנזם. ומדאגה פן יחזרו מהשידוכין ואם יאכל יפסיד הסבלונות אמר לא אוכל עד אם דברתי דברי ואז אם לא תתמצו מחויבים אתם להחזיר הסבלונות, ועי' בזה בנחל קדומים.

ואא"ז ז"ל בנח"י כ' דאחז"ל למה ת"ח דומה לפני ע"ה לקיתון של זהב כו' אכל עמו דומה לקיתון של חרס, וכן באליעזר שהי' דולה ומשקה כו' לא רצה לדבר עמו למען לא יגרע מחשיבתו אצלם ויהי' דבריו נשמעים: ובתיב"ע כיון דחמא סמא דקטילא אחר לא אוכל עד דאמלל פתגמי וצ"ע. ובס' בנין אריאל כ' ע"פ המדרש דהמלאך הסיב הקערה עם סם לפני בתואל, ותוס' פ"ב דקידושין מ"ה ב' כ' דקטנה שהלך אביה למדה"י ומת שם ראוי' שתהי' אסורה לכל העולם שמא קיבל אביה קידושין אלא דמוקמינן לה בחזקת פנויה.

וקיי"ל היכי דאיכא לברורי לא מוקמינן אחזקה. ולפי שהי' יודע אליעזר שבתואל ימות ע"י הסם, רצה לדבר תחלה ויהי' בתואל יכול להשיב לו אם קיבל קידושין לה, אבל אם ימתין לאחר הסעודה לא יתברר הדבר אם קיבל קידושין: (לד) עבד אברהם אנכי.

עי' בספר מגדנות אליעזר בקו"א דל"ו עפמ"ש בירו' פ"ב דמכות דאם ת"ח בא למקום אחר לא יקבל כבוד יותר מהמגיע לו ע"ש, ובמדרש פנ"ט סי' ח' עה"כ זקן ביתו שהי' זיו איקונין של אליעזר דומה לאברהם, עוד במדרש ויאמר בא ברוך ה' שהי' סבור שהוא אברהם שהי' קלסתר פניו דומה לו, והנה כשבא אליעזר לבתואל התקבצו כל אנשי ביתו לחלוק כבוד לאברהם.

וכשאליעזר ראה זאת, ויראתו הי' קודמת לחכמתו אמר הקדמה אינני ראוי לכבוד גדול כזה כי רק עבד אברהם אנכי ועמ"ש בפ' תולדות כ"ז י"א: לו) ותלד שרה אחרי זקנתה. וקשה למה לאליעזר לדבר דבר שאין נפק"מ אם ילדה בן בילדותה או בזקנותה, עי' אדני פז דליצני הדוראמרו מאבימלך נתעברה ובאמת לא עביד ה' ניסא לשיקרא.

עי' ע"ז נ"ד: בא על א"א בדין שלא תתעבר אלא עולם כמנהגו נוהג אבל בזקנה לא יהי' נס שיוולד ממזר בעולם וכיון דילדה בזקנותה ראי' דלאו מאבימלך. ואליעזר ג"כ ירא שלא יאמרו אליו כליצני הדור ולכן הקדים סתירה לדבריהם שילדה בזקנותה וראי' דהוא מאברהם.

וע' בתפארת יהונתן: שם ויתן לו. ערש"י ועי' ס' שי למורא על מס' בכורות די"א אריכות גדול: (לט) אלי לא תלך.

רש"י חסר בת הי' לאליעזר, והק' המפו' למה לא פיי' רש"י זה לעיל בפסוק ה'. ועשפ"ח ובס' הפלאה על כתובות שידע בתוד"ה ה"ג, כ' שכוונת אליעזר למצא עילה שידע שלא ישא בתו שהיא שפחה וע"כ צריך לשחררה, והמשחרר עבדו עובר בעשה ולכך אמר ההשב אשיב את בנך שמה נמצא שיוצא מא"י לחו"ל, וכ' ויתן לו פרש"י שנתן ליצחק שטר מתנה על כל אשר לו נמצא גם העבד בכלל וראי' דאמר אליעזר אל רבקה הוא

אדוני ונמצא כשיצא לחו"ל יצטרך לכתוב גט שחרור לאליעזר ובתו, כי לא ירצו לצאת וא"י למכרם וכמ"ש לעיל, דממילא יוצאים לחירות וא"כ בל"ו לא מתקיים עשה דלעולם בהם תעבדו מוטב שישתחרר בא"י וישאנה וזה שסיפר העבד להם להחזיק הדבר בהחלט שלא יבא יצחק לחו"ל דהא משום טעם זה לא רצה לישא בתו עש"ה.

ועי' ג"כ בישועות יעקב דכ' ג"כ כזה דלכתחילה ל"ה אפשר ליצחק לדבק בנת אליעזר דשפחה היא, והמשחרר עובר בעשה. אך בא"א בענין אחר מותר כמו חצי עבד וחצי ב"ח משום מ"ע דלשבת, אך אין אומרים חטא שיזכה חבירך ולא יוכל אברהם לשחרר, אמנם כשהלך אליעזר נתן לו שטר מתנה כפרש"י והעבד בכלל ושפיר אמר אלי דעתה יוכל לישא אותה וכ"כ הח"ס בחו"מ.

ועשו"ת מי באר סי' ל"ח מהגאון ר' אייזק ק שור ז"ל אבד"ק בוקארעשט, דהקשה על זה מתוס' פסחים דפ"ח ב' ד"ה כופין וד"ה כשהוא, וגם ידוע דברי הר"ן פ' השולח דכשמשחרר לשם מצוה אינו עובר בעשה דלא אסרה תורה רק כשעשה לשם מתנת חנם, וגם דבדידה ליכא עשה, וע"ע בתוס' קידושין ל"ד א' ד"ה מעקה ובמקנה שם, ובתוס' ע"ז די"ג דמותר לטמא בטומאה דרבנן כדי לישא אשה, בשם שאלתות דמצוה קלה הוא ע"ש באריכות: והגר"א מווילנא ז"ל אמר דיל"ד מהיכן הוציאו חז"ל לחשוד לאליעזר בזה הלא היה מוכרח להתנות מה יעשה אם לא תאבה ללכת אתו ורק דלשין ספק בלה"ק יש שני שמות נרדפים בל' פן ובל' אולי, והחילוק אם האומר חפץ שלא יתקיים הספק נאמר בל' פן כמו פן יפתה ללבכם פן יהי' עם לבבך בליעל, וכמו שאחז"ל השמר פן ואל אינו אלא ל"ת, ואם האומר יחפץ שיתקיים הדבר אז אומר בל' אולי, כמו אולי אבנה ממנה אולי ישא פני, אולי יש חמשים צדיקים, אולי אכפרה בעד חטאתכם, וכשאליעזר אמר בלשון אולי לא תלך ולא בל' פן מוכח דרצה שהתנאי יתקיים ובאמת חפץ שלא תאבה ללכת וע"ז דרשו בת הי' לו, ועי' ג"כ בס' לוי' חן שכ"כ, ובס' אפוקי יהודה דרוש י"ח.

ועי' בס' דברי שאול מ"ת שהק' דמצינו לשון אולי גם במה שאינו רוצה שיהי' כן כמו אולי יחסרון חמשה, וכן אולי ימשני אבי, (ובאיוב א' אולי חטאו בני). ועי' בעה"ט כתב דכוונת יעקב הי' אולי ימשיהו אביו לנשקו.

אבל אין הפשט הפשוט כן, וכ' דההבדל שאולי יאמר כשהדעת נוטה שיהי' כן, ופן יאמר כשאין הדעת נוטה שיהי' כן ע"ש שמפרש בזה כל הפסוקים. ובהגהות על ס' קול אלי' תי' הקו' מאולי ימשני אבי דצדקתו ותמימותו של יעקב הי' כ"כ גדולה עד אף שאמו אמרה לו לעשות כן עפ"י נבואתה אעפ"כ לבו נקפו, ויש בזה צד שמתנגדת לצד האמת ותמימות שהי' יקר בעיניו, ומשום זה הי' בלבו כעין בקשה ותפלה שאביו ימשיהו.

ועי"ז יעלה האמת מי מבניו עומד לפניו וה"פ הלואי ימשני אבי, ובאיוב ג"כ פחד פן חטאו בניו במשתה ומחשבה טובה מצרפת למעשה ולא מחשבה רעה. וז"ש אולי חטאו בני ברכו אלקים בלבבם ר"ל אני אקוה ואחפץ שלא יהי' החטא שחטאו רק בלבבם ולא יצא אל הפועל במעשה.

ועי' בחי' מהר"ץ חיות מכות דכ"ד, ועי' ברש"י ויחי (ז' ט"ו) לו ישטמני יוסף שכ' לו ואולי אחד הוא לשון שמא, ולהנ"ל ג"כ קשה דהול"ל פן ישטמני דהא זאת הי' נגד רצונם, אך בבעה"ט שם כ' והלואי ישטמיני יוסף בלבו ולא יעשה לנו מעשה וכו' א"כ לפ"ד לק"מ. ובנחל קדומים כ' על הקו' למה לא פ'י רש"י כן לעיל.

דאברהם השיבו דהוא ארור ואינו מדבק בברוך, ועתה שאמר לו בא ברוך ה' ויצא מכלל ארור כמשחז"ל ששם בפי לבן שיאמר כן כדי שיצא מארור ושפיר קאמר אלי עכשיו שהוא ברוך יוכל לישא בתו: ובהיותי בגור בפ' חיי שנת תרע"ב שמעתי מאדמו"ר שליט"א בשם הרה"ק מקאצק ז"ל שאדם אינו מרגיש נגיעה בעת שישלו הנגיעה רק אח"כ וא"כ גם כאן אליעזר לא הי מרגיש הנגיעה מבתו רק אח"כ כשסיפר המעשה ול"ה לו עוד נגיעה סיפר שמקודם הי' לו נגיעה.

(ומצאתי שנדפס זה בס' נפלאות חדשות) והוא אמר דבעת שהי' אליעזר בביתו של הצדיק אברהם לא הי' יכול להיות לו נגיעה, ורק אח"כ כשיצא מבית קדשו תיכף הי' לו נגיעה ופח"ח. והרה"צ ר' נח ז"ל מפיאסעצנא אמר לי אז בשם אדמו"ר שליט"א ע"ד הפשט שמקודם לא הי' יכול לחשוב שיקח בתו שאם לא תאבה האשה לילך אזי יצחק ילך אליה, ורק אח"כ שאמר לו אברהם השמר לך פן תשיב את בני שמה, ול"ה יכול יצחק לילך אלי', אז חישב שיקח את בתו, ואחי הרה"ג ר' שלמה זאב שיחי' אמר עפמ"ש הנוב"י מ"ק אה"ע סי' ס"ד דמשו"ה לא הי' שליח בקידושין תופס במקום שח"ל, קידושין רק מדעתה ולא תתרצה באחר ול"ש חב לאחרים.

ועוד דמגו דזכי לנפשי זכי לחברי' ע"ש, ובשו"ת ברית אברהם אה"ע סי' קי"ח קי"ט, א"כ אליעזר שהי' שליח לקידושין אמר אולי לא תלך דתלוי ברצונה ואין אני ח"ל, והכתיב אלי דיש גם טעם הב' מגו דזכי לנפשי דאליעזר עבד משוחרר הי' וזקן יושב בישיבה, עי' ביומא דכ"ח ב', א"כ אלי ממש ולכן מועיל שליחות: ועי"ל כי אליעזר הי' חושב מקודם כי משפחת אברהם הם ג"כ אנשים גדולים כמו אברהם והיה ירא לומר לו שיקח בתו.

אבל כשבא לשם וראה שמשפחתו הוא לבן ארמי, עתה חשב אלי כ' גם אנכי הנני חשוב ומוריניו כמו משפחתו: וברש"י כ' א"ל אברהם בני כרוך ואתה ארור ואין ארור מדבק בברון. ומקשים הול"ל ואין ברוך מדבק בארור.

אך אומרים העולם דבסוף נעשה הארור מיוחס ויתחיל להשתרר על הברוך ואין הארור יוכל להדבק בו. והוא אמת ופוק חזי שכן הוא טמא דבר.

וגם מלפנים כל אחד אשר משפחתו בזוי' ירא לגשת כי ידובר ט נכבדות עם איש חוטר ממשפחת מיוחסת, וכסף למכביר פזר עד בלי די. סדן אתו כי חשקה נפשו אשר לימים יוצרו.

נכדיו גם המה יהי' חמר למשפחה כבודה אבל לעת כזאת עבד ימשול באדוניו. הולך בקומה זקופה כי כסף וזהב כו'.

ובימי קדם כל אחד ממשפחה נכבדה הי' לשם ולתהלה וכולם כבוד יאמרו לו. ואם נמצא איש ממשפחה שפלה אשר הצליח דרכו.

הכבוד נעדר ממנו. ובשער בת רבים מצא מקומו מן הצד.

ואין איש יאמר לו עלה. ועתה הדיוט קופץ בראש ועונה עזות בפני איש נכבד מאבי אבות הקדושים ונעשה אלהי כסף ואלהי זהב": (מב) רש"י היום יצאתי והיום באתי.

מכאן שקפצה לו הארץ אר"א יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים, עי' בס' קהלות ישורון ק' לשון עבדי לשון רבים הלא אליעזר לבדו הי', ועוד דהול"ל יותר מתורתן של בנים. וי"ל דכ' ויקח פשרה גמלים ויקם וילך למ"ל הכפל ויקם וילך, ועוד מצינו דמשק אליעזר שהי' דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים.

וכי כבודו ליקח בעצמו עשרה גמלים, וצ"ל שלקח עבד לכל גמל כדכ' ויתן מים לרחוץ רגליו ורגלי אנשים אשר אתו, וצ"ב למה דוקא י', וי"ל ע"פ מדרש יש תפלה שנענית למ' יום מנלן חמשה, ויש לכ"א מדניאל, ויש לג' חיונה, ויש לשעה מאליעזר, וי"ל עפמ"ש בברכות ד"ו דעשרה מקדמי שכינה ואתיא ג' עד דיתבו, ואם מקדם השכינה, התפלה רצויה יותר ונענית לשעה ואם מאחרין ביאת השכינה עד דיתבו אין נענה רק לאח"ז.

וזה כוונת אליעזר שלקח י' גמלים ועבד לכל גמל כדי להתפלל בי' ונענה לשעה. ואיתא בילקוט ראובני, וכל טוב אדוניו בידו ברשותו כמו ויקח את כל ארצו מידו, וא"ש ויקח י' גמלים וילך כל' שהלך להתפלל בי' לכן כל טוב אדוניו כלומר טובת אדוניו להצליח בשליחותו בידו ברשותו שהוא יגרום להיות נענה לשעה, וז"פ יפה שיחתן כלומר תפילתן של עבדי אבות עבדי ל"ר שהי' מתפללין בי' ונענה, מתורתן של בנים נשמע זאת שהרי פרשת אליעזר כפולה וילך והדר וכל טוב אדוניו בידו ויקם וילך, הכפל למה ודאי פירושו בשביל שהלך להתפלל בי' נענה, וע"ע בתורת משה, ובס' אמרי בינה, ומה שכתבתי בפ' ויגש (מ"ו י"ב) בשם התה"ד, ובהקדמה לס' חומות יהושע, ובקובץ הבאר ח"ג סי' ע' ומגודל האריכות לא העתקתי דבריהם עש"ה: ובס' אור יקרות הביא ילקוט מחרן עד ב"ש הי' מהלך י"ז ימים ואליעזר הלך בג' שעות ותמוה מנלן, וי"ל עפמ"ש בספרים דלכך הי' לאליעזר קפיצת הדרך משום דהלך מביתו יום א' דסוכות, ואיך הלך חוץ לתחום לכן קפצה הארץ, ונודע דתחום דאור' י"ב מיל, ומהלך אדם בשעה ד' מיל, ומוכח שפיר דהלך בג' שעות דיכול לילך י"ב מיל והו"ל תחום דאו' והי' יכול לילך ולא יותר דעיקר קפיצת הדרך הי' שלא ילך יותר מתחום.

ובהקדמה לידי משה על מד"ר, כ' דיצחק נעקד ביו"כ, ודרך ג' ימים הי' הר המוריה מביתו, נמצא בא לביתו חן העקדה בי"ג בתשרי, ונתבשר לו שמתה שרה ואותו היום נגלה השכינה ליצחק, וא"ל היום נולד בת זוגו רבקה, ואיתא במס' סופרים פכ"א הלכה ט', רבקה הי' בת ג' שנים וג' ימים כשבא אליעזר, נמצא דאותו יום הי' יום א' של סוכות ואיתא בעירובין מ"ג א' אין תחומין למעלה מעשרה, ומסיק בגמ' דמשכחת פ"י קפיצת הארץ, וא"כ ה"פ לפי שהי' ק' למדרש היום יצאתי והלאה יו"ט ותחומין אסורין כמו בשבת לז"א שקפצה וע"י קפיצה למעלה מי' אין תחומין: ודודי הגאון האבד"ק לאסק שליט"א אמר דבר נכון ונדפס בקובץ דרושים חוברת ו' סי' כ"ט, דלכאו"ק איך עשה לו אליעזר סימן בהא שאמר לה הגמיאני נא, הא אמר שמואל בקידושין ד"ע ע"א, אין משתמשין באשה בין גדולה בין קטנה, ועכצ"ל דכל האיסור הוא מפני הרגל עבירה,

ובפחות מג' שנים ויום א' דאין ביאתה ביאה ועי' נדה דמ"ג) אין לחוש ורבקה הי' אז בת ג"ש כמ"ש רש"י פ' תולדות (כ"ה כ').

ואם לא הי' קפיצת הדרך הי' אליעזר בא אחר שכבר הי' בת ג"ש ויום א' ולא הי' אפשר לו לעשות הסימן אשר בו נתברר לו כי ראוי' היא לבוא לבית אברהם. והחת"ם ז"ל כ' דרבקה הי' בת ג"ש ואם ימתין עוד יום א' שוב תהי' גיורת דאסורה לכהן והי' ליצחק עולה תמימה ע"כ קפצה לו הארץ משא"כ בחזרה.

והנה איתא דהם לא האמינו לו עד שנתן להם פירות והכירו שהי' נתלשין ביומן כדאי ר"פ אין צדין דיש להכיר בפירות ואמרו לו תשב אתנו ימים או עשור ולא תפסיד עי"ז כי תוכל לילך ע"י קפיצה, וא"ל טעיתם כי לא מחכמה קפצתי רק כי ה' הצליח דרכי ע"ד נס משא"כ בחזרה "אלכה" נא אל אדני בהליכה ולא בקפיצה.

והר"ר העשיל ז"ל אמר דעל הפ' ויתן לו פרש"י שטר מתנה הראה להם, א"כ י"ל דהראה להם דהשטר מתנה נכתב בו ביום ועי"ז ידעו דהאמת אתו דבא בקפיצה: (ג) ויען לבן ובתואל. רש"י רשע הי' וקפץ להשיב לפני אביו פי' שו"ת חות יאיר סי' רכ"ה שהק' מוישלח (ל"ד י"ג) ויענו בני יעקב את שכם למה אמרו לפני אביהם כיון דשכם בא אל יעקב, והתי' דבשלמא כאן לבן ובתואל אמרו שפיר מדהקדים ש"מ דרשע הי' אבל שם לא מצינו דיעקב דיבר עם שכם, וא"ש בזה מ"ש תוס' ערכין ד"י ע"ב ד"ה אמרו, על מה דאי' שם דאמרו המלאכים לפני המקום למה אין ישראל אומרים שירה בר"ה ויו"כ דמשמע מלשון זה דהם אומרים שירה ולכן אין למנוע לומר והחיות ישוררו ע"ש, וצ"ע מחולין דצ"א ב' שאין מלה"ש אומרים שירה עד שישראל אומרים מלמטה, וא"כ לא יתכן שהמלאכים יאמרו שירה וישראל לא אע"כ דאם ישראל אומרים שירה מלאכים ממתינים להם.

אבל באם אין ישראל אומרים שירה מלאכים לא שתקי ע"ש, וע"ע בס' מיני תרגומא ובני הרה"ח מו"ה דוד נ"י אמר עפמ"ש הרמב"ן שם כי ברצון אביהם ובעצתו ענו כי הי' הדבר להם לקלון לא רצו שיפתח פיו לדבר בי כלל ע"ש וא"כ א"ש דל"ש דהי' רשעים בזה דמה שאמרו הי' ברשות אביהם, אבל לבן לא נטל רשות מאביו ושפיר הוכיח מזה דדיבר מקודם דהי' רשע: שם מטוב עד רע.

עי' תורת משה והביאותיו לעיל בפ' בראשית (ב' י"ח): (נא) הנה רבקה לפניך קח ולך. ובפנ"ז נקרא לנערה, ורק שם אז כבר מת בתואל כרש"י, ואין משיאין יתומה רק מדעתה כמ"ש בכתובות פ"ו מ"ו: (נב) עבד אברהם, עי' בהגהות חשק שלמה על מס' סופרים פכ"א הלכה ט'.

עוג הוא אליעזר. וכ"ה בפדר"א ספט"ז, ולכאורה צ"ע דהא עוג מלך הבשן הרגו משה וכמ"ש בפ' חקת (כ"א ל"ה) ואלו אליעזר אמרי' לקמן סופ"ק דמס' ד"א זוטא דנכנס לג"ע בחייו ע"ש, שוב מצאתי בתוס' עה"ת שהאריכו בזה ותי' דשני עוג מלך הבשן הי' דכל מלכי בשן נקראו ע"ש עוג, ועוג דהרגו משה אחר הי'.

ועי' מדרש תלפיות ענף אליעזר הביא מדרש דאליעזר הי' בן בנו של נמרוד, וכשיצחק נשא רבקה אליעזר יצא חפשי וגם במדרש פ' חיי שרה כ' דאליעזר הי' כנען בן חם ולפי

ששרת לאברהם יצא מכלל ארור שנא' בו, בא ברוך ה', ובמדרש פ' פנחס, אליעזר נקרא צדיק שנא' צדיק אוכל לשובע נפשו, שאמר הגמייאני נא מעט מים ועשו רשע שפער פיו הלעיטני נא ע"ש מה שהאריך בזה: נה) ובתואל היכן הי' המלאך המיתו, ובפסוק ל"ג ויושם לפניו לאכול.

במדרש ורש"י שנתנו לאליעזר סם והמלאך החליף בשל בתואל, והקשו מהיכן למדו זה. ובמדרש תלפיות ענף אליעזר הביא גז"ש כ' כאן ויושם ובמיתת יוסף כ' ויושם בארון מה שם מיתה אף כאן מיתה וגם מדכ' לשון יחיד ויושם לפניו הא אליעזר הביא עמו אנשים ג"כ הול"ל לפניהם.

א"ו רק לו הביאו מיוחד סם ע"ש. והחת"ם ז"ל אמר דהכתיב ויישם והקרי ויושם ולפי"ז ניתן לו ב' פעמים לאכול.

כפ"א נתן לפניו לאכול אחד מבני הבית אשר נראה לכל מי הוא אשר העמיד לפניו המאכל, ובפעם ב' הושם לפניו מהמלאך אשר לא נראה לשום אדם ובב' יודין הפי' "הוא השים לפניו" ויושם בשורק פי' שהושם ולא מורה מי שהשים רק סתם הושם מהמלאך: וראיתי בשם האזולאי ז"ל דבתואל ידע הדין דבעשה שליח לקדש ומת השליח בדרך אסור בכל נשים שבעולם והי' יצחק אסיר בנשים ולא יהי' לו יורש כי אם הוא ובניו כי קרובים המה לו, ואליעזר הכיר זאת, ועי' באוה"ח.

וא"ל לא אוכל עד אשר דברתי דברי שיהי' קידושין וסעודת מצוה, ושומר מצוה לא ידע דבר רע ובין כה וכה בא המלאך והפך הקערה ומת. ואי"ל דאברהם אמר רק ליקח אשה מבני משפחתו, ואף דהא אסור בכל הנשים שבמשפחתו יוכל ליקח מכנעני.

אך ז"א דיצחק הי' עולה תמימה ול"ה רשאי ליקח ממשפחה אחרת. והר"ר העשיל ז"ל אמר בזה, דלבן ואמו הרגו לבתואל כיון שלא בטובתן נתנו לרבקה ללכת ורצו שעכ"פ תוכל רבקה למאן כשתגדל, וקיי"ל קטנה שהשיאוה אחיה ואמה תוכל למאן וזאת רק כשאין לה אב אבל כשאביה יקבל קידושין עבורה א"י למאן לכך הרגו אותו.

ובס' דברי שאול הק' דכתיב ויאמר אחיה ואמה תשב הנערה כו' ואמאי כ' במדרש דהמלאך הרגו לבתואל הא גם הם רצו לעכב, וי"ל דאיתא בכתובות דנ"ז ע"ב דהמארס הקטנה בין היא בין אבי' יכולין לעכב. היא משום פחד דלא יכילנא בבעל ואב דילמא ממרדא וחוזרת אלי'.

והמרדכי פ"ב דקידושין כ' דבמת האב אין אחין ואם יכולין לעכב דאינה חוזרת אצל אחין ואם, וכן קיי"ל באה"ע סי' נ"ו. ורבקה קטנה הי' (ועי' ג"כ בתוס' יבמות דמ"א) א"כ בתואל הי' יכול לעכב ולא האח ואם לכן המיי המלאך לבתואל.

ומה שקדשה בקטנותה אף דאסור לקדש עד שתגדיל הא תוס' כ' דבזה"ז דאנו מתי מעט חותר. ולפי"ז יצחק דלא רצה לשוב לחו"ל והי' עולה וגם ל"ה יכול לישא רק מבני משפחתו והוי כמתי מעט ומותר לקדש: שם ימים או עשור.

רש"י ימים שנה דאין דרך המבקשים כו' עי' קובץ המאסף היו"ל בירושלים תרע"ג סי' ב'. וק' מפ' וישב (מ' ד') ויהי ימים במשמר ופרש"י שנה, ומנ"ל דאין לנו הכרח כמו

ברבקה, ולומר דילפי' מהך דימים תהיה גאולתו בפ' בהר א"כ למ"ל הוכחה שכ' רש"י דרך המבקשים.

וערש"י בהר (כ"ח כ"ט) ימים שנה שלימה וכמו תשב הנערה אתנו ימים וצ"ע: נז) נקרא לנערה, ערש"י הקשו המפול' למה המתין לבן עד לבסוף לשאלה. ובס' קהלת משה כ' דהאלישיך תי' דרש"י פי' התלכי עם האיש הזה ותאמר אלך אפי' אם אינכם רוצים ומנ"ל זה, וי"ל דלבן רצה שדכנות ואליעזר פסק לו, לפיכך שתק לבן ואח"כ כשראה לבן ויוצא העבד כלי כסף וזהב ונתן לרבקה ומגדנות נתן לאחיה ולא נתן לו שדכנות ממון רצה לקלקל השידוך, ואמרה רבקה אפילו אינכם רוצים ע"ש: עי"ל דבקיודושין ס"ב בתנאי כפול פריך בשלמא לר"מ היינו דכ' ואם לא תאבה האשה ללכת אז תנקה אלא לר"ח למ"ל לאהדורי, ומשני אפי' היכי דניחא לכל המשפחה ולא ניחא לדידה ג"כ תנקה ע"ש, והנה ק' דבכמה פעמים אחר אליעזר ותהי אשה לבן אדוני, נמצא הי' יצחק בן אדוני וכששאלה אותו מי האיש הלזה השיב הוא אדוני.

וי"ל דאמר וה' הצליח דרכי ע"י קפיצת הדרך והם לא האמינו לו עד שהראה להם שטר מתנה באיזה זמן נכתב, ובטח נכתב שם אם יקח יצחק אשה אז שטר מתנה טובה ואם לא כל הנכסים ברשות אברהם. והנה קודם שנתרצית רבקה ללכת ולא נתקיימה שטר מתנה עדיין הי' אברהם אדון ורק כשנתרצית אזי יצחק האדון, ובאה"ע סי' ל"ח אם נכתב בשטר זמן או מעכשיו ל"צ תנאי כפול, ובשטר הי' כ' זמן כנ"ל ול"צ ת"כ וא"כ למה אהדר אברהם אחר ת"כ ועכצ"ל כתי' הגמ' היכי דניחא לדידהו כו' שמא היא לא תרצה לכן אחרו לבן ואמו נקרא לנטרה ונשאלה את פיה: ס) את היי לאלפי רבבה.

רש"י ומדרש מפני מה לא נפקדה רבקה עד שהתפלל עלי' יצחק שלי"י עכו"ם תפלתו עשתה פירות. דו"ז הרה"ג ר' צבי הכהן ז"ל אבד"ק זגיערזש תי' בזה מ"ש ברש"י בלק (כ"ב י"ב) א"ל אברכם א"ל אינם צריכים לברכתך, כוונתו שברכתו יגרום רע שיאמרו שברכותיו נתקיימו ולא יצא מזה טובה רק רעה, א"ל ברוך הוא כי הקב"ה הבין כוונתו: סא) ותקם רבקה ונערו תיה וגו' ותלכנה אחרי האיש ויקח העבד את רבקה וילך, וקשה דבפסוק א' קראו בשמות איש ועבד, וגם מ"ש ויקח העבד מה קמ"ל בזה, עי' בס' אמרי שפר להראנ"ח עפמ"ש בכתובות דמ"ח א'.

לעולם היא ברשות האב עד שתכנס לחופה הלכו שלוחי האב עם שלוחי הבעל עדיין היא ברשות האב, מסרו שלוחי האב לשלוחי הבעל היא ברשות הבעל, ומעתה כ"ז שרבקה הי' ברשות אביה אף שאליעזר עבד יצחק דאברהם נתן כל אשר לו ליצחק, בכ"ז ל"ה עבד אצלה, וז"ש ותקם רבקה ונערו תיה כי בהיות נערו תיה רבקה עמה באופן שהי' שלוחי האב אז הלכו אחרי האיש דל"ה עבדה, אמנם אח"כ מסרוהו נערו תיה שלוחי האב לאליעזר ולקח אותה והלך לו, וכיון שמסרוהו שלוחי האב ונכנסת לרשות הבעל הי' אליעזר עבד אצלה לכן אה"כ ויקח העבד את רבקה: סג) לשוח בשדה.

ערש"י ורא"ם ושפ"ח, ועתו"סברכות דכ"ו ב' ד"ה ואין שיחה ובמהרש"א ובהגהות רעק"א, והנה תוס' הק' דאי' לפני ה' ישפוך שיחו אין שיחה אלא תפלה דכ' ויצא יצחק לשיח בשדה, ובס' שמע שלמה כ' דברייתא דברכות דמוכח לשיח בשדה מאשפוך לפניו שיחי הוא לר' יהושע דהלכתא כוותי' גבי דר"א בע"ז שם.

וי"ל דסבר ר"י דבין לשון אשפוך לפניו שיחי בין לפני ה' אשפוך שיחי הכל בלשון תפלה דהא לא קאמר הוא כמו ר"א ואין שיחה אלא תפלה ול"צ להוכיחו מלשוח בשדה, אלא אדרבה לשיח בשדה ל' תפלה צריך להוכיח מקראי דאשפוך לפניו שיחי או מלפני ה' אשפוך שיחי. ובס' אהל שלמה מהגה"ק בעל תפארת שלמה כ' דהאנשים הדרים בכפרים ומתפללים תמיד בלי מנין ואינם שומעים דבר שבקדושה מנין להם יניקה בקדושה ורק מה שמקיימים מ מצות הכנסת אורחים, וז"ש ויצא יצחק לשיח בשדה לפנות ערב פ"א קודם ביאת המשיח יצא יצחק לעיין באיזה זכות מתקיימים וירא והנה גמלים באים הוא הכנסת אורחים שבאים על הגמלים, וכן ראיתי בשם הר"מ מפרעמישלאן ז"ל: סה) ותתכס.

ערש"י לשון ותתפעל כמו ותקבר ותשבר. ע"י דקדוקי רש"י.

והק' המפו' למה נקט רש"י דוקא תיבות אלו ולא שאר לשונות ותתפעל שבתנ"ך, וראיתי בזה ע"פ שאחז"ל בברכות דל"א בהלולא דבר' דרבינא א"ל לר' המנונא לישרי לן מר א"ל ווי לן דמיתנן וכו', וזה מלמד רש"י כי יצחק כאשר בא אל בת זוגו היה ההרהור אז ותקבר הזכרת יום המיתה.

בעת ותקח הצעיף ותתכס. והנה אי' בגמ' א"ל ב"ש לב"ה וכו' והתורה אמרה מדבר שקר תרחק א"ל ב"ה לדבריכם מי שלקח מקח רע ישבחנו כו' והיינו דמותר לשנות מפני השלום וכן מפורש שם בשטמ"ק.

ונפסק כן באה"ע סי' ס"ה וע"ש בט"ז סק"א ולכך ר"י בר' אילעאי שרצה לומר כלה נאה וחסידה כב"ה הי' נוטל בד של הדס להראות דלא הירדוף, משים דכ' האמת ושלום אהבו וחותר לשנות מפני השלים ואין בזה משום מדבר שקר תרחק: ודרך אגב אעלה מ"ש בפסקי תוס' תענית סי' ח' ת"ח דרכו להודות לחבירו בין על האמת בין על השקר ותמוה.

ועמ"ש בזה החת"ם, בלקוטים ח"ו סי' ס"ו, ופ"ע בקובץ כנסת חכמי ישראל היו"ל באדעסא סי' ס"ב, ובקובץ המאסף היו"ל בירושלים שנת תרע"א סי' ס"ג, ותרע"ב סי' י"א ונ"א, עפמ"ש ביד שאול יו"ד סי' רמ"ב באם נשלח למו"צ אחד פסק של מורה אחר ורואין שטעה להחמיר דאין איסור בדבר שיחמיר מפני כבודו כדי שלא יתבייש ע"ש, ויש להביא רא' מיבמות דקט"ו דר"י נשיאה משום כבודו דאבוהו דשמואל שלח תבדק נהרדעי כולה ע"ש ולפי"ז א"ש הפסקי תוס' דלחומרא מודה לו אף שהוא שקר ע"ש, וכ"ה בכתובות דע"ז ב' דרשב"י שאל לרשב"ל אם נראה קשת מימך א"ל הן א"ל אי אתה בר ליואה וסיים בש"ס דלא הוי ורק דלא לאחזוקי טיבותא לנפשי אף שהיה שקר.

ע"ל עפמ"ש בתענית ד"ט ע"א שהי' רוצים להעניש להאמוראים בשביל שהי' מרמזין זל"ז שלא הי' שמעתתא דר"פ נוחין בעיניהם כמו ברבא ע"ש, ובודאי לא כווננו לקנטר אלא של"ה נראה בעיניהם לאמת, ואעפ"כ לא טוב עשו. ונראה דצריך להודות היינו לשתוק דהוי כהודאה אף שנראה בעיניו שקר וז"פ דצריך להודות בין על אמת ובין על שקר: סז) ויבאה יצחק האהלה שרה.

ערש"י כ"ז ששרה קיימת הי' נר דלוק וכו' עי' ס' סדורו של שבת ח"א שורש א' ענף ד' שכ' דרוש ארוך ות"ד בקיצור נמרץ. דרש"י כ' בפ"ד אותה הוכחת ראוי' היא לו שתהי' גומלת חסדים וכדאי לכנוס לביתו של אברהם.

דחילוק בין חשד לרחמים. שבעל הרחמים אינו נותן רק אחר שראה העני בדוחקו אבל בעל החסד בבוקר יעמוד ורודף למצוא מקום לחול חסדו כמ"ש בשבת דק"ד א' דרכו לרוץ בתר דלים, וכמ"ש בב"מ דפ"ו ב' על אברהם ששלח לאליעזר אם יש אורחים ואח"כ הלך בעצמו וירץ לקראתם, וז"פ לעושה נפלאות גדולות לבדו כל"ח ה' עושה חסד בעצמו וכמ"ש אין בעל הנס מכיר בנסו, וז"פ ורבקה יוצאת לעשות חסד לעוברים ושבים, וג"כ הלשון וכדה על שכמה כאלו מדבר מדבר ידוע הול"ל וכד על שכמה, רק של"ה הולכת בכוונה להביא מים לביתה רק היציאה לעשות חסד וכדה הידוע לפעולתה, וז"פ ויהי כאשר כלו הגמלים מלשתות מלשון מניעה ששתו מעט ומנעו מלשתות מחמת הברכה שהיה במים ושתו רק קימעא, ותשאב לכל הגמלים בשאיבה אחת.

וכשסיפר העבד ליצחק מעלותיה בריצת הבאר לקראתה וברכת מים ומדת חסד שלה. ולכן תיכף ויבאה יצחק האהלה שרה ונעשית דוגמת אמו.

וז"ש חז"ל יומא פ"ו ב' השב מאהבה זדונות נעשו כזכיות, אהבה נמשך מחסד וכשעושה תשובה מאהבה מעורר עליו מדת החסד וה' עושה עמו ג"כ חסד. ולא בלבד שימחול לעוונותי' כמדותרחמנות רק עוונות כזכיות נוסף על זה.

וזה הענין תוספות שבת להראות שאנו ג"כ עושן חסד ועי"כ יתעורר חסד מלמעלה עלינו ע"ש ותמצא תענוג. וע"ע בתורת חיים.

ב"מ דנ"ט בהא דאין ברכה אלא בשביל אשתו אריכות בזה ע"ש: ויש לומר ג"כ דאיזה עשיר השמח בחלקו וכמ"ש דהע"ה תהלים (קס"ז) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא צרה ויגון אמצא, ודרך זה בחרה שרה ששמחה בגורלה בכל מצב, וז"ש כל זמן ששרה קיימת "נר" של שמחה דולקת תמיד, הן בעת שהברכה הי' מצויה בעיסה, והן בעת שענני המצר הי' במשכנה תמיד היתה בשמחה, וכשראה יצחק שגם רבקה באה למדרגה הזאת ע"כ ויאהבה: כה א) ושמה קטורה.

רש"י זו הגר. עי' בעלי תוס' אע"ג דישראל אסור במצרית י"ל גר הוא ומותר במצרית ובמד' אי' ע"פ הדבור עשה, וכן הקשה בהמקנה סוף קידושין דפ"ב ע"ש, ובמח"כ לא ראה שכבר קדמו בבעה"ת.

ועי' בטור ובמדרש פס"ב זו הגר א"ל ר"נ והא כ' ויוסף א"ל ע"פ הדבור נשאה. וצ"ע דמה ק' לי' וכי בשביל שכתוב ויוסף לא יוכל להיות שהיא הגר ומה תי' שהי' ע"פ הדבור.

והיטב אמר בזה בס' דברי שאול ח"ת דאם נביא התיר איזה דבר לשעה אסור לעשות פעם שנית מחדש, וצריך התרה עוד הפעם, ולפי"ז אם הגר הי' אסורה ורק שנשאה ע"פ הדבור ששרה היה נביאה וצותה לו לישא אותה. ע"כ הי' צריך התרה שנית.

ורק שנוכל לומר שלא גרשה מקודם ועדיין בהיתירה עומדת אך ז"א דכ' ויוסף ומשמע דהי' לקיחה מחדש דאל"כ ל"ש הוספה וז"ש המד' דאי נימא דזו הגר מה ויוסף, וע"ז

משני ע"פ הדבור וא"כ הותרה פעם ב', ועמ"ש בפ' וירא (כ"א י"ד) בשם חשק שלמה:
(ו) הפלגשם. רש"י חסר.

נשים בכתובה ופלגשים בלא כתובה ע"י פרשת דרכים דרוש א' הביא גי' רמב"ם פ"ד
ה"ד ממלכים על גמ' סנהד' כ"א א' נשים בכתובה וקידושין ופלגשים בלא כתובה ובלא
קידושין וכ"כ רמב"ן, וכל זה לדידן דאית לן קידושין א"כ כל זמן שלא קידשה בביאה
ל"ה אשתו רק פלגש אבל בב"נ דלית להו קידושין רק בבעילה תלי' כיון שלקחה, ובא
אלי' חשובה, א"א עש"ה.

ועי' בדורש לציון דרוש י"ג. שהק' הא אברהם קיים כה"ת כולה איך נשא לפלגש הגר,
ואפילו אי נימא שקיים התורה רק אחר שנכנס בברית מילה מ"מ קטורה שנשא אח"כ
ג"כ פלגש הי' בין אי הגר היה ופלגשם חסר כתיב.

בין אי נימא שאחרת הי' מ"ח פלגש הי' שהרי כל בני' חוץ מיצחק נקראו בני הפלגשים,
וכ' דאחר מיתת שרה לא הי' בעולם ישראלית ואף אותן דגייר אברהם הי' להן דין גר
תושב. ואשה הי' מוכרח ליקח או משום פו"ר.

דעדיין ל"ה לו בת, או משום לא תהו, ול"ה אפשר ליקח רק פלגש ואף בישראל עדל"ת
היכי דלא אפשר לקיים שניהם. אבל לדידן כל פלגש אסורה עש"ה: ובשו"ת שם אריה
אה"ע סי' י"ז תי' קו' הדול"צ לפמ"ש הר"מ בפ"ד ממלכים דפלגש מותר למלך וה' נתן
לאברהם אז כל ארץ כנען כמ"ש בפ' לך והי' לו דין מלך וא"ש וניחא מ"ש במד' והובא
ברא"ם דהגר הי' אשה ולא פלגש דכ' לו לאשה, ולהנ"ל א"ש דברש"י (כ"ג ד') כ' אם
ארצה אטלנו מן הדין והק' הרא"ם דכפ' לך (י"ב ו') פרש"י דעדיין לא זכה בארץ ותי'
דאז עדיין ל"ה לו בנים וה' אמר לזרעך, אבל במעשה דבני חת היה לו בנים ע"ש וא"ש
דכשנשאה הי' מוכרח ליקח אותה לאשה ולא לפלגש דהי' אסור בפלגש אבל אח"כ
כשהי' לו בנים וזכה בארץ ונעשה מלך מותר בפלגש עש"ה: ועי' עוד בסנהד' דכ"א
דפלגשים בלא כתובה ולא קידושין, וע"ש באהבת איתן על ע"י סי' כ"ה שכ' דמרש"י
בחומש נר' דגרס פלגשים בכתובה בלא קידושין, והק' ברמב"ן דכתובה רק מדרבנן ובפ'
משפטים (כ"ב ט"ו) כ' רש"י כתובה דאו' ובס' צדה לדרך כ' דצ"ע הרמב"ם ה' נערה,
ולק"מ כמ"ש המשל"מ שם בפ"א דקרא איירי לפי המשנה.

וכ"כ רמב"ן בפ' ויצא, ועי' במלא הרועים ערך כתובה ופלגשים. הא אי פלגשים
בקידושין בלא כתובה תלי' אי כתובה דאו' או דרבנן דאי דרבנן א"א לומר דפלגשים
המה בקידושין ובלא כתובה דא"כ מה"ת פין חילוק בין נשים לפלגשים עש"ה.

ובשם הגר"א מווילנא ז"ל אי' הא דנשים בכתובה ופלגשים בלא כתובה. דק' למה נקרא
כתובה ולא כתב, ורק כי איש ואשה שכינה שורה ביניהם וזה שם, יו"ד באיש, וה'
באשה ואמצעי אש, ועדיין חסר השלמת השם ו"ה.

ע"כ הוסיפו על כתב בתיבת כתובה "ו"ה" שיהי' שם שלם, וזה נשים בכתובה, ופלגשים
בלא כתובה ר"ל בלא ו"ה רק "פלג שם". איש ואשה בלבד י"ה, ועי' בס' דבש השדה
שהביא ג"כ כן: ומרש"י כאן פלגש עי' בלח"מ פ"ד ה"ד ממלכים.

ושו"ת ריב"ש סי' שצ"ה שצ"ח, וכנה"ג ושירי כנה"ג שם ברמב"ם. ושו"ת הרדב"ז חלק ז' סי' ל"ג, ובקונטרס אחרון להמקנה סי' כ"ו וברכי יוסף שם.

ובס' דברי אמת דרוש א', ושו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סי' ט"ו באריכות ועי' בגליון הש"ס לרע"א שבת דנ"ה על תד"ה מעבירם שציין הרבה מקומות ואבוא אי"ה בפ' תרומה (כ"ה כ"ב): שם נתן אברהם מתנות. ערש"י ועי' באר שבע סנהד' צ"א הק' המזרחי היאך עשה זה אברהם הלא קיים כה"ת ואיך העביר הנחלה מישמעאל ובני קטורה.

והא אמרי לא תעביר אחסנתא, ותי' דשא"ה דכ' כי ביצחק יקרא לך זרע, וק"ל תינח ישמעאל שעליו השיב ה' (כ"א י"ד) כל אשר תאמר שרה שמע בקולה, כלו' והדין עמה במה שאמרה כי לא יירש כו' אבל שאר ב"ק מא"ל שהרי שרה ל"א כן רק בשביל שראתה ישמעאל מצחק. ועדיין לא נולדו שאר ב"ק.

וי"ל חדא שמשנה פ' כיצד וקידושין פ' האומר בנו מן השפחה וכותי אינו בנו לשום דבר לא ליורשו ולא ליבום ושאר דברים, ולזה נתכוונה שרה באמרה כי לא יירש כו' מאחר שהוא בן האמה הזאת אינו ראוי לירש (וכ"כ המהרש"א) ואפ"ל ששחררה קודם שנשאה. לק"מ שהרי אברהם וישמעאל וב"ק גרים הי', ואי' בקידושין די"ו עכו"ם את הגר וגר את הגר אינו יורש לא מה"ת ולא מד"ס.

ועוד זיל בתר טעמא למה אין מעבירין את הנחלה משום דלא ידעי' מאי זרעו דנפיק מיני'. אבל אברהם ידע ברוה"ק שזרעה לא יהי' טובים כמ"ש בב"ר אמר אברהם אם אני מברך את יצחק עכשיו בני ישמעאל וב"ק בכלל, ואם אין אני מברך את בני ישמעאל וב"ק היאך אני מברך את יצחק וכו'.

ובאמת הוא קו' הרא"ם איך העביר נחלה מישמעאל וב"ק כנ"ל, ובס' בית האוצר ח"א כלל א', כ' דבכתובות דנ"ג אי' דלא ידוע מאי זרעא נפיק מיני' ואברהם ודאי ידע ברוה"ק שלא יצא מהם זרע טוב, אך בברכות ד"י ע"א, דא"ל ישעי' לחזקי' שנגזר עליו מיתה דלא עסק בפ"ו בהדי כבשי דרחמנא למה לך, ויש לחלק דפ"ו מצוה מדינא משא"כ קיום התורה שקיים א"א עד שלא ניתנה רק במדת חסידות וע"ז שפיר הי' יכול לסמוך על רוה"ק, וע"ע בסוטה דמ"ו ב' ויפן אחרי' ראה שאין בהם לחלוחית של מצוה, ודילמא בזרעי' אר"א לא בהם ולא בזרעם.

וצ"ע איך סמך ע"ז ובהדי כבשי כו' וי"ל דלא הרגם בידים רק קיללם בשם ה' וזה אינה פעולה טבעיית ונקרא רק עונש שצדיק מעניש. עי' ברכות ד"ז ע"א.

ושפיר הי' מותר לסמוך על רוה"ק, ועמ"ר ויפן כה וכה וירא כי אין איש ראה שאין צדיקים יוצאים ממנו, ועי' גו"א שמות ב' פי"ב, דמחויב מיתה ב"ד אפ"ל אם הי' רואים ברוה"ק שיצא ממנו זרע טוב אין משגיחין ע"ז, ורק דשם ל"ה עדים שבא המצרי על אשתו רק שמשעה ידע ברוה"ק, לכן כיון דהחויב מיתה בא לו ע"י רוה"ק לכן מהני רוה"ק לפטרו אלו הי' רואה שזרע טוב יצא ממנו ע"ש, וצ"ע ג"כ היאך נתחייב מיתה ע"י רוה"ק הא בר"ה דכ"א ב' ביקש שלמה לדון דינין שבלב כו' יצתה ב"ק ע"פ ב' עדים, ואולי נביאות משה שאני.

ועי"ל דקודם מ"ת שאני דרק ממ"ת דכ' ע"פ ב' עדים. משא"כ קודם הי' רשאי לזון דינין שבלב, ואי דמ"ר קיים כה"ת הי' רק ממדת חסידות, וגבי חסידות מהני רוה"ק וכנ"ל הוא רק בישראל משא"כ בב"נ דנהרג בע"א בסנהד' דנ"ז ב', ואין לו שום עדות רק הוכחה ושפיר מועיל ג"כ רוה"ק דעדיפא מע"א.

עי"ל קו' הרא"ם דלא תהוי עבורי כו' רק בשניהם ישראלים אלא שא' טוב וא' ביש אבל ישמעאל דהי' עכו"ם ויצחק ישראל שאני. אולם בקידושין די"ח א' עכו"ם יורש אביו מה"ת דכ' כי ירושה לעשו ופריך דילמא ישראל מומר שאני ומוכרח דעשו הי' נחשב רק לישראל מומר אך י"ל דעכ"פ לא דמי לברא בישא: ובחידושי על מס' קידושין כתבתי בהא דאי' שם די"ז ב'.

כותי יורש אביו שנ' וחישיב עם קונהו ולא יורשי קונהו מכלל דאית ליה יורשים, והקשתי לפי"מ שכ' הפרמ"ג יו"ד סי' ס"ב במש"ו סק"א דבב"נ לא אזלי' בת"ר דבדידהו לא נאמר אחרי רבים להטות. ועי' מנחת חינוך מצוה ב' וע"ח, א"כ היאך יורש אביו דילמא לאו אביו אי' ל"א בת"ר.

ואין לומר דאף דהוי ספק אי אביו ג"כ יכול להוציא ממון דכל הטעם דבספק קולא לנתבע משום חזקת ממון ובעכו"ם כ' הפוסקים דליכא חזק"מ, ועי' ברי"ט אלגאזי רפ"ב דבכורות ושפיר יוכל להוציא חמון, אבל ז"א דזה לא נקרא ירושה שמשמע שמה"ת הוי ירושה כירושת ישראל. ונלע"ד דהנה ב"נ מצווה על איזה עריות כגון אמו ואשת אביו ואחותו עי' בפ' ד' מיתות, ובזה ג"כ קשה אי בב"נ לא אזלי' בת"ר דילמא לאו עריות שלו הן, וראיתיבנחלת יעקב בשו"ת הנספחות סי' ג' הביא נכדו שארי הגאון מ' אברהם תאומים ז"ל תירוץ דבחולין די"א ב', על מכה אביו דילמא לאו אביו ואי דהי' חבושין בבית אסורים מ"מ אין אפטרופוס לעריות ובנדה ד"ל ע"ב אי' בגמ' משום דילמא השומר בעצמו בעל אותה.

ואף דאומר דלא בעל אינו נאמן על עצמו דפסול הוא אצל עצמו ומשו"ה לא משכחת חבושים בב"א, וא"כ בב"נ דנהרג ע"פ פסול (ועי' ברמב"ם פי"ט ממלכים ובחינוך מ' קצ"ה ובמנ"ח) א"כ שוב משכחת עריות כגון חבושים בב"א. ול"ש אין אפטרופוס לעריות דהא אי' השומר אומר דלא בעל אותה יהי' נאמן על עצמו ויהרג הב"נ על ידו ושפיר משכחת עריות.

ואחז"ר מצאתי בנוב"י מהד"ת אה"ע סי' מ"ב שכ' דלחומרא אזלינן אף בב"נ בת"ר. ועמ"ש בשו"ת ברית יעקב אי"ח סי' כ"א.

ומ"ש לקחן בפ' וישב (ל"ז ב'). וידוע מ"ש בהפלאה סופ"ק דכתובות דאם הוחזק לשאר דברים דאביו הוא שוב אף בממון אזלי' בת"ר אף דא"ה בממון אחז"ר ע"ש, ושפיר משכחת כותי יורש אביו מה"ת כיון דכבר הוחזק לאביו לענין אי יבא על אשתו יהי' מחויב מיתה מחמת אשת אב וכנ"ל ממילא גם לענין ירושה אמרי' דאביו הוא, וא"ש, ובהגש"פ ברכת השיר תירץ המד"ר שה"ש פ"א תורי זהב נעשה לך זה ביזת הים עם נקדת הכסף ביזת מצרים.

וק' הא ביזת מצרים הי' קודם לים. וכ' דביזת מצרים הי' בשאלה, ונכרי יורש אביו מה"ת.

ויכולים היורשים לתבעו, כמ"ש בחלק ד"צ דבימי אלכסנדר בקשו לדין ע"ז. ואף שבאמת לא הי' להמצריות חזקת כשרות שהי' שטופי זמה.

וכמ"ש במס' בכורות שהי' מזנים עם הרבה מצרים, אבל השי"ת רצה שלא יהי' לעז על ישראל שלא להחזיר השאלה. לכן בביזת הים שנהרגו כולם ולא הי' למי להחזיר וזכו מהפקר.

עתה נתברר שביזת מצרים הי' כדין: שם ברש"י שם טומאה מסר להם. עי' טו"ז או"ח סי' רכ"ד סק"א על הא דבחכמי ישראל מברכים שחלק מחכמתו ליראיו ובחכמי אוה"ע שנתן מחכמתו לבשר ודם, דבישראל יש טעם לפי שהם דבוקים בו ית' וכל שאתה אומר חלק צריך אתה לדעת ממי נחלק, נמצא שיש לו יחוס לחלק אצל הנותן אבל חתנה דלית בה אחריות על הנותן אלא מה שזכה זכה ותו לא, וז"ש רש"י על ולבני הפלגשים נתן אברהם מתנות דשם טומאה מסר להם הוא ג"כ על הכוונה שאחר שנתן להם מתנה זו שוב אין דבקות בנותן, וע"ש בפמ"ג.

ובבאר שבע סנהד' צ"א כ' דאי' שם מתנות כשוף ומעשה שדים, הביא בשם רש"ל הא ב"נ מוזהרים על כשוף. גם רש"י בחומש לא פי' כלום, ול"נ דלק"מ, א' דקיי"ל דאין מצוין על כשוף, וכ"פ הרמב"ם בה' מלכים, ואפי' למ"ה דמוזהרין עי' בב"י סי' קע"ט דוקא ע"י מעשה אסור אבל השבעה מותר כדי להציל עצמו או אחרים, ע"ש דלא מקרי מעשה רק כשלוקח דבר וע"י עושה מעשה או ע"י לחש בלא השבעה, אבל ע"י השבעה לא מקרי מעשה כשפים.

וע"י שלמד א"א אותם כשוף ומעשה שדים כדי שיוכלו להציל עצמם או אחרים וזה היתר גמור כמ"ש רש"ל בעצמו בהגהותי' לטור, וז"ל אם יכול אדם ללמוד מן המכשף עניני כשוף חשבתי דמותר, ולעשות להציל א"ע או אחרים וכ"מ בפסקי מהרא"י סי' צ"ו, ואפי' בטומאת הגוף יכולין להזכיר השם ולא יזיק להם לפי שידע שבני הפילגשים לא יהי' נזהרים להזכיר שם בטהרה, וי"א דח"ו שלמד צדיק כאברהם שם קודש לרשעים אלא שמסר להם שם להשביע שדים באדונים הממונים עליהם שיעשו להם כל מה שירצו וקרי לי' שם טומאה, כמ"ש הלן בביה"ק כדי שתשרה עליו רוח טומאה כו' וא"ת מה לו לצרה זו למסור להם, ותי' הרי"ח שאמר אברהם הואיל ואני שולחם מעל יצחק בני לארץ קדם, שמא יראו לבני קדם אלילים ומגידיים להם עתידות וגם הם יעשו כן וגם יהי' סבורים שיש ממש באלילים, ולכן למדם כדי לידע שאין ממש באלילים.

ועוד מ"כ לפי שראה אברהם שלא יהי' ראויים לידבק בשם ולא להיות אצל יצחק לפי שנטו אחרי הטומאה לצד שמאל ולכן לא הוזכר שחל אותם לשמנה לפי שראה שאין בהם ממש שחזרו לגלילי אמם עכ"ל. ועי' בסי' איי הים פ' חלק סי' קל"א ובס' אהבת יהונתן על הפטרה אחרון של פסח בזה, וכאן כ' וישלחם קדמה, ובבראשית (ג' כ"ד) כ', וישכן מקדם לג"ע את הכרובים פרש"י מלאכי חבלה.

הרי דמקומם במזרח. לכן מסר שם טומאה שידעו לשמור מהם: וש"ב הרה"ג ר' ליבל אייזענבערג נ"י דומ"ל מלאסק.

חתן דודי הגאב"ד דשם שליט"א. כתב לי בזה דבר נכון.

בזבחים ס"ב א' א"ר יוסף אמה מחכי עלי' כו' א"ל אביי דילמא כו' קרי עלייהו בני קטורה, ופרש"י בני אברהם אתם אבל לא כזרע יצחק ויעקב. ותמוה וכי משום דשחקו ממנו יגיע להם השם של בני קטורה.

וי"ל דבזה"ק חיי שרה דקל"ג ב' מאי מתנות אלין סטרי דרגין תתאין כו' אל ארץ קדם בגין דתמן אינון סטרי חרשי מסאבי כו', ולעיל בדף ק' ע"ב במעשה דר"א דאירע בחז מת' מאינון דהוי מבני קדם אוכיחו דלא יעסקו בהאי חכמתא וז"ל אבל זרעא דיצחק חולקא דיעקב לאו הכי הוא דכ' ויתן אברהם וכו' דא חולקא קדישא כו', וההבדל שבין חוקרי קדושי ישראל בבואם לענין שלא הבינו בשכלם הי' תולים במיעוט השגתם ונשארו בחכמתם ולא כפרו בגוף הענין, וחקרי אוה"ע אם לא הבינו הכחישו לגמרי בו שלא תארו שיש דבר למעלה משכלם, וזה חכמת בני קדם בזה"ק ועי' חולין ד"ו כשפים שמכחישין כו'.

ובב"ק ס"ו קשו בו ר' יוסף כ"ב שנין עד דיתבי ברישא, ולא כפר בהדין ורק אמר שלא יבין הטעם. והכא מה שמחכי על ר"י שלא הבינו דברי' תיכף התחילו לחכך, וזה חלק בני קטורה דמה שלמעלה מהבנתם לא יאמינו וכנ"ל: ובדברים הללו יובנו במגדף באמור (כ"ד י') פרש"י מפרשה שלמעלה יצא לגלג וכו' דרך המלך לאכול פת חמה.

ומתניתא מב"ד של משה יצא חייב כו' ולכאו"ק בשלמא למ"ד יצא חייב שפיר שייך הלשון ויקב כו', שמחמת כעסו חירף וגידף, אבל למ"ד מפרשה של מעלה. ל"ש חירף וגידף רק לצון ולגלג כמו שאמר בעצמו לגלג ואמר ולהנ"ל א"ש דהא והא הי' בי' דבסנהדרין ד"ז ע"א מאן דאזיל מבי דינא שקיל גלימא ליזמר זמר.

וכ' רש"י דלא הפסידו כלום דגזילה הוציאו מיזו דאף דאדם רואה רק זכות לעצמו, מ"מ יש דברים למעלה משכלו ישקוט רוחו ויתן צדק בהדין, ולא כן אצל האינם מאמינים אם יש דבר מה נגד שכלם מיד מחרפים כמ"ש והי' כי ירעב. והתקצף במלכו כו', והנה סוד לטעם לחה"פ לא נודע כמ"ש האר"י ז"ל יגלה לן טעמי דבתריסר נהמי, רק אנו מאמינים שטעמו נשגב מכל מושג, אבל המגדף באשר לא הבין התחיל לצחק ולגלג מזה ראי' דהוא מהכת הכופרים במה שמנגד שכלם, ולכן כשאירע לו הדין ויצא חייב מב"ד של משה התחיל לחרף ולגדף היפך ממ"ש חז"ל ליזל ולזמר, כו' וצדקו יחדיו ב' הדברים דחד גריר חבירו: ז) ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי.

עי' מהרש"א מגילה די"א א'. ולכאורה שני תיבות אשר חי מיותרים וראיתי לפרש דאחז"ל דראוי אברהם לחיות ק"פ שנים כמו יצחק אלא שמת ה' שנים קודם זמנו שלא יראה שעשו יוצא לתרבות רעות, וא"כ אותן קע"ה שנים לא הי' כל ימיו הקצובים לו ולכן לא כ' שני חיי אברהם קע"ה שנים כי באמת כל ימיו הי' יותר מזה, ולכן כ' ואלה כו' "אשר חי" קע"ה שנים.

וע"ע בבניה לעתים דרוש נ"ט אריכות בזה. וא"ש ג"כ בפ' בראשית (ה' ה') ויהי כל ימי אדם אשר חי דאדם נתן משנותיו לדוד, ועי' מד"ר נשא פי"ד ובפדר"א פי"ט: ז) ואלה שני חיי ישמעאל.

רש"י למה נמנו שנותיו. עי' במגילה די"ז ופרש"י כיון דרשע הוא וע"ש במהרש"א אע"ג דאי' בב"ב דט"ז ב' דעשה תשובה ולעיל ברש"י פסוק ט' מ"מ כיון דהי' רשע מעיקרא למה נמנו שנותיו, וכרש"י אי' ג"כ במד"ר שם, ועי' בע"י דפוס ווילנא, ובהגהות אהבת איתן ב"ב סי' ל"ה.

דבטורי אבן מגילה הק' ארש"י שם דאיך הרשיע את הצדיק, וכבר הק' המהרש"א, ומיהו אי' בסנהד' ק"ד א' וספרי האזינו, וילקוט תהלים סי' מ"ט, דאין אברהם מציל את ישמעאל וע"כ דלא עשה תשובה וכ"כ תו"י יומא. ונר' דזה דעת ר"י במד' ג' נקרא בשם עד שלא נולדו.

ותמה במשנת ר"א דאמאי לא חשיב ישמעאל וי"ל דס"ל דלא עשה תשובה ולא חשיב רק צדיקים, וא"ש האי דמגילה, ומדרש ס"ל כמ"ד דלא עשה תשובה ובהכי א"ש דלא פרש"י כן ביבמות דס"ד אמירא דר' יוחנן ועשו"ת בנין ציון סי' מ"ט מ"ש על קו' הט"א הן במדרש פליגי אמוראי. דרלב"ח תי' כגמ' שלנו במגילה לייחס שנותיו של יעקב ועוד כ' תי' ב' ע"י שבא למדבר לגמול חסד לאביו.

וזה כעין הסוגא דב"ב דט"ז שעשה תשובה בקבורת אברהם, ולכן ל"ק מסתירה די"ל דגם גמ' דילן פליגי אמוראי בזה. ועל רש"י ל"ק מסתירה דפ"ט דזרכו להביא מדרשים חלוקים.

אכן בל"ז י"ל דאין סתירה כלל דאפי' עשה תשובה מ"מ הקו' במקומה למה נחנו שנותיו ע"פ המדרש, ויהי ימי שרה זש"ה יודע ה' ימי תמימים מה הם תמימים אף שנותיהם תמימים פי' דימי חיים לא מקרי רק מי שחי בתמימות, וכמו שפי' האלשיך ויקרבו ימי ישראל למות דכל שנותיו הי' נצבים אחד מהם לא נעדר, ולהיפך הרשעים בחייהם קרוים מחים, דחייהם לא נקראו חיים באמת, וזה מה שהק' למה נמנו כו' דאף שעשה תשובה מ"מ כל שנותיו הי' ברשעות וע"ז תי' שבאמת לא נמנו בשבילו בענין זה רק לידע כמה הי' בחיים על האדמה לייחס שנותישל יעקב ע"ש, והנה במח"כ לא חידש כלום שכ"כ המהרש"א וכמש"ל.

ועי' בהגהות הג"מ מתתיהו שטראשון בש"ס דווילנא בב"ב שכ"ג ככל הנ"ל והביא ג"כ תוס' ישינים יומא דל"ח ב' וא"ת למ"ד בסנהד' ק"ד אין אברהם מציל ישמעאל איך קראו צדיק, ובשו"ת בש"ר וכס"ד לא הביאו את התו"י, אבל לפי הגי' ביבמות ס"ד ומ"ש היפ"ת הא לית לי' קיום, וערמב"ן ריש פ' חיי שרה, ורא"ם כ' גבי ישמעאל שנכתב בו שנה בכל כלל וכלל, הוא לחלק שנותיו לומר שלא הי' כולם שווים וטובים, ועי' בנח"י שם, ובגליון הש"ס שציין לתוס' ישינים דיומא וסנהד' ותורת חיים שם.

וע"ע שו"ת הרשב"א ח"ה סי' מ"ט: ועי' שו"ת מבי"ט ח"א סי' רע"ו דאין ראוי לקרות שם אדם או נח או שם ועבר שאין לקרות שם רק מאברהם ואילך, ושם אליעזר אינו

על אליעזר עבד אברהם שהוא ארור ורק על אליעזר בן משה ע"ש ועשו"ת בשמים ראש סי' ק"ל וז"ל ובעיקר השאלה כיצד קורין ישמעאל.

אין אנו צריכים לדברי המדרש שעשה תשובה דכל ששמותיהם נאים ומעשיהם כעורים השם ניתן מעצמו לקרות, אבל בשם כעור או שאין לו הוראה נעימה מתוך שנתלבש בה רשע סימנא מילתא הוא עכ"ל וע"ש בכסא דהרסנא, ובכנה"ג יו"ד סי' רס"ה הקשה על המבי"ט דמצינן באמוראי ר' בנימן בן יפת.

ועמ"ש בזה בשם הגדולים אזולאי מערכת גדולים א' אות ל"ד: שם ויגוע רש"י ל"נ רק בצדיקים עי' בס' בכור שור ב"ב דט"ז דיל"ד דאין דרך רש"י רק לתרץ מה דק' בקרא, וה"נ קשי' לי' יתירא דויגוע ומתרץ דאורחא דקרא בצדיקים, והו"ל לפרש כך קודם זה בקרא דאברהם ואי לאשמעינן דגם ישמעאל פשה תשובה כבר פרש"י לפני זה, וי"ל דרש"י פי' אח"ז כאן כ' על פני כל אחיו נפל ולהלן אומר ישכון, עד שלא מת אברהם ישכון ומשמת כ' ביה לשון נפילה, ויש מקום לחלוק ע"ז ולפרש טעם אחר רק דבהיות ישמעאל צדיק ובעל תשובה כ' לשון ישכון, ובהיותו רשע כ' נפילה.

רק דאיפכא מבע"ל למיכתב מעיקרא נפילה ואח"כ ישכון דהא מעיקרא רשע היה ולבסוף עשה תשובה, וע"ז י"ל דדילמא אחר תשובה חזר לסורו ונשאר ברשעו ולהכי כ' מעיקרא ישכון וסופו נפל שחזר לסורו, להכי פרש"י אקרא דויגוע אין גויעה כו' דמוכח מכאן בפשיטות שסופו עד יום מותו הי' צדיק, וא"כ השתא א"א לפ' בטעם ישכון ונפל דכשיהי' צדיק ישכון וכשיהי' רשע נפל דאיפכא מבע"ל אלא דעד שלא מת אברהם וכו'.

ובס' מיני תרגומא כ' על הרמב"ן שכ' דרש"י כ' ל"נ גויעה רק בצדיקים. ובב"ב הק' והא דור מבול כ' גויעה ויגוע כל בשר הרומש על הארץ וכל אדם אשר בארץ יגוע, ומתרץ גויעה ואסיפה קאמרי כו', וכ"ד אונקלס ואיתנגד והוא העילוף כלשון איתנגיד ואיתפח (פסחים נ').

ב"ק ס"ז.

(ונא' כן במבול כו', ודע מ"ש ברמב"ן ויגוע כל בשר וכל האדם אשר בארץ יגוע ליתא בגמ' שום קרא, ודע עוד דבפ' ליתא כך אלא ויגוע כל בשר כו' וכל האדם, ורמב"ן מעתיקו לצורך ענינו, אבל ק"ל למה לא מפ' רמב"ן לעיל בפ' ח' דכ' ויגוע ותרגום איתנגיד, ועו"ק במתושלח דהי' צדיק (בסנהד', צ"ט ב') ובנח לא כ' ויגוע.

וביוסף דכ' וימת י"ל דסבת מיתתו דנהג עצמו ברבנות עי' ברכות נ"ה א' וסוטה י"ג ב'. ובזה יובן הא דשאל ש"ס מפני מה מת יוסף קודם לאחיו, ולא מצינו שאלה זו גבי יעקב שמת קודם לעשו (סוטה י"ג ב') ודומה לזה.

ובמשה דלא כ' ויגוע י"ל דעיקר מיתתו יען לא האמנתם (שבת נ"ה ב') וגם באהרן כן: שם ברמב"ן ויגוע יכול ישלם חמש נגידים וכו' ועי' בהגהות מהר"ץ חיות ב"ק דס"ז, כ' רמב"ן יכול ישלם חמש נגידים (לפניו הי' הגירסא כך) ט"ס נפל ברמב"ן וצ"ל יכול ישלם וכונתו על סוגיא שלנו דנגידים משמע גויעים כמ"ש לפרש"י כאן ומצוה לתקן ברמב"ן.

ומ"ש רמב"ן יכול ישלם ה' נגידים, ובש"ס שלנו לא נאמר רק יכול ישלם נגידים. עי' ערוך ערך נגד וכן בתוס' לעיל דס"ו א' ד"ה טלאים שהביאו כולם הגירסא כמו שהי' לפני הרמב"ן ישלם ה' נגידים: פרשת תולדות יט) א"ת יצחק בן אברהם וגו'.

רש"י יעקב ועשו האמורים בפרשה. ותמוה מה בעי רש"י בזה עי' בס' בנין שמואל דבסוטה דכ"ו א'.

יש פלוגתא לחד מ"ד אם היתה עקרה נפקדת, ולחד מ"ד אם הי' יולדת א' יולדת ב' וכו', ואי' במד"ר דשרה נפקדת מחמת שנלקחה לפרעה ואבימלך, ובדין הוא ונקתה ונזרעה זרע, ורבקה ג"כ ע"י שנחשדה מאליעזר נפקדה, וז"ש וא"ת יצחק שנפקדה רבקה מחמת שנחשדה מאליעזר, וע"כ משום דאם הי' עקרה נפקדת, א"כ ה"ה שרה נפקדת מחמת חשד, ושפיר אברהם הוליד את יצחק, אך דילמא כהמ"ד הב' דיולדת א' יולדת ב' וא"כ באמת זה הוי השכר של רבקה, אבל אם היה עקרה אינה נפקדת, ועדיין הרינון על שרה, ע"כ פרש"י יעקב ועשו והי' א' רשע, וא"א לומר דהיה השכר לרבקה שתלד בן רשע, וע"כ כהמ"ד הא' אם הי' עקרה נפקדת א"כ גם שרה נפקדת מאברהם.

ובס' לק"ש כ' דאי' יצחק שהי' צדיק בן צדיק מכחו נולד יעקב, ורבקה שהי' בת רשע מכחה נולד עשו, וז"ש וא"ת יצחק בן אברהם. אברהם הוליד את יצחק ולא מאבימלך, ומוכח זה משום יעקב ועשו האמורים בפ', דאי מאבימלך ל"ה יצחק בן צדיק, והי' בדין דשניהם הי' ראויים להיות רשעים.

ועוד הובא דאי' בע"ז דנ"ד ב', הרי שגזל סאה חיטין וזרעם בדין שלא יצמיח אלא עולם כמנהגו נוהג, וכ' המפוי' שהקב"ה אינו מבטל הטבע. אבל לעשות נס חוץ לדרך הטבע אינו עושה דלא עביד ניסא לשיקרא.

וגם אמרו חז"ל ממזר מהראוי שלא יוליד, אך בשביל שוטה זה ישתנו סדרי בראשית ו אך מדהוליד ב' יעקב ועשו ול"ה בדרך הטבע ע"כ דיצחק כשר הי' ובכת"א כ' דעיקר תלונת לצני הדור הי' משום שהוליד א' צדיק ורשע ואמרו דצדיק מצד שרה ורשע מצד אבימלך, ובאמת יש טעם אחר דכ' בבעה"ט (חיי שרה כ"ד כ"ט) ולרבקה אח ושמו לבן שכל הנושא אשה יבדוק באחיה, ולכן ילדה בן אחד רשע.

וז"ש וא"ת יצחק יעקב ועשו, ומזה נולד הלעז כנ"ל ואמר אברהם הוליד את יצחק, ול"ק למה נולד עשו כיון דשניהם הי' צדיקים, ותי' ויהי יצחק כו' רבקה אחות לבן, זה גרם שיהי' א' מבני' רשעים, וא"ש דהנה כ"מ אלה פוסל ראשונים ואלה מוסיף ולמעלה כ' תולדות ישמעאל והול"ל ביצחק אלה תולדות לפסול ראשונים, ולזה פרש"י יעקב ועשו וא"כ א"א למיפסל דגם בתולדות יצחק הי' אחד רשע ולכן כ' ואלה: עוד ראיתי דלכן נולד ישמעאל מאברהם לשאוב הזוהמא שהי' עוד מתרח, ועי"ז יצא יצחק מזוקק וכן עשו כדי שיצא יעקב נקי, אך, צ"ע למה ישמעאל נולד זמן רב קודם ומאשה אחרת, ועשו נולד ביחד עם יעקב ובשליא אחת, וי"ל כמו בצירוף כאשר יש פסולת בזהב צורפין באור ונפרד הפסולת, אבל אח"כ כשהזהב נקי רק שרוצין לזקקו יותר שלא ישאר בו שום שמץ פסולת, אז נותנין לכור פסולת אחר כמו עופרת וע"י ההיתוך העופרת מקבל אליו כל חלקי הפסולת מזהב שנשאר, ונמצא שע"י הפסולת העופרת יהי' פעולה לשאוב

כל הזוהמא מהזהב הנשאר מצירוף הראשון, וכשנולד ישמעאל יצא יצחק נקי אך ל"ה מזוקק בלי שום שמץ וע"י יעקב ה' צירוף אחר צירוף, והי' נצרך להיות עשו ביחד עם יעקב בשליא אחת, ועשו בלע כל הפסולת ונשאר יעקב נקי לגמרי, וז"ש רש"י יעקב ועשו וכו' דהי' ביחד.

ובס' מרפא לנפש כ' עפמ"ש דאברהם הי' חסד יצחק עבודה יעקב תורה. ועמש"ל בפ' לך (י"ב ב'), ואי' במגילה ג' א' ת"ת נדחה מקריאת המגילה, וכ"ש מפני עבודה, ועבודה נדחית מפני מת מצוה, היינו גמ"ח וז"ש וא"ת יצחק היינו יעקב שמרמז על התורה לפעמים נקרא תולדה נגד עבודה שת"ת נדחה מעבודה, אברהם הוליד את יצחק לפעמים עבודה ג"כ נקרא תולדה, היינו נגד מת מצוה שהוא גמ"ח שעבודה נדחית ממנה ע"ש, ועי' קובץ דרושים חוב' ה' סי' כ' הביא אלשיך על הפ' אבשלום בני בני.

דכל המלמד בן אחר כאלו ילדו. ובל"ם כשמלמד בנו יתכן לקרות בנו ב' פעמים א' בעצם והב' מה שלמדו, ומשו"ה קרא דוד לבנו ב"פ בני ע"ש.

וזה פי' אא"ז הגה"ק ר' יעקב מייזליש ז"ל האבד"ק פיעטרקוב. א"ת יצחק בן אברהם שהי' בנו בעצם, אח"ז אמר אברהם הוליד כי למד אתו והוי כילדו, וז"ש המדרש גיל גיל אבי צדיק ויולד חכם ישמח בו עש"ה.

וע"ע בחוברת ט' סי' ט' בס' הדודאים: ובחי' על דרוש הבאתי הא שכ' א"ת יצחק. יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק וכתיב וא"ת ישמעאל בן אברהם אשר ילדה הגר, וכ' ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה כל אלה בני קטורה.

דג' מיני בנים הי' לאברהם: יצחק הי' לכבוד לאביו ומייחס עמו. ואברהם מייחס ג"כ עם יצחק בנו.

לא כן עם ישמעאל הוא היה בן אברהם והי' עוד מייחס עצמו שיש לו אב אברהם, אבל אברהם לא היה מייחס עצמו עם בנו ישמעאל, אבל במדרגה פחותה עמדו בני קטורה שהם לא יחסו עצמם אף עם אברהם אביהם. ורק אלה בני קטורה.

והענין נכון מאד ועי' בחה"ת, ובאר מים חיים ופרדס דוד מספרים מאחד שהי' לו בן באמעריקא וכתב האב לו שיכתב לו האמת ע"ד הנהגת ביתו בעניני יהדות. הבן שהי' טרוד בעסקי' כתב לשון קצרה.

שהוא בטוח בעדו. גם בעד נכדו ומסופק בבני' וד"ל, והי' כחידה סתומה מכתבו, אכל לכוף הבין האב כוונתו.

שהוא בטוח בעדו שישאר יהודי נאמן לעדתו, כן בטוח בנכדי' שיהי' גוים גמורים. אבל רק מסופק בבניו מה יהי' עד סופם: שם רש"י לצני הדור כו' קלסתר וכו' עי' בס' מכלל יופי דף ז' הק' המפו' מה ראי' הלא לדעת המחקרים בני זנונים המה יותר דומים לבעל לפי שמהרהרת בבעלה בשעת זנות, (ועי' בזה בס' תולדות יצחק כאן) וי"ל עפמ"ש בסוטה דכ"ו ונזרעה זרע אם הי' עקרה נפקדת אר"י א"כ יסתרו כל עקרות אלא אם יולדות שחורים יולדות לבנים, וזה"פ לפי שלצני הדור אמרו מאבימלך ר"ל ממעשה אבימלך נתעברה שבאתה לידי חשד בדין שתטול שכרה, כדאי' במד' וה' פקד כו'.

זו שנכנסת לביתו של פרעה ואבימלך אינו דין שנפקדת. ואפ"ל שאין זה גנאי לשרה מ"מ גנאי לאברהם שלא מצדקתו זכה להוליד, אלא בדין שתטול שכרה.

וזה תינח לר"ע אבל לר"י ל"ש זה לכן הראה ה' דעת ר"י אמת יולדות שחורים כו' וצר קלסתר פניו דומה לאברהם שהי' יפ"ת וזיו איקונין של אברהם הי' אור זיו פניו של אדם הראשון זה מן הדין לר"י, ומאין לה זכות. א"ו זכותו של אברהם גרמה להוליד שהוא למעלה מן המזל, ואז העידו הכל אברהם הוליד את יצחק ר"ל בזכותו נולד יצחק ומה שהי' יפ"ת משום בוששה שלה שהי' לה מאבימלך.

ובנח"ק כ' דק' הלשין ליצני הדור דהול"ל רשעי הדור. וי"ל דל"ה רשעים וידעו כי יצחק נולד מאברהם רק כי בעבור שהתפלל אברהם על אבימלך נענה הוא תחלה ונפקדה שרה, וז"ש מאבימלך מסיבת אבימלך.

אך מפקי לה בלשון לצנות. והפתאים סברו שהוא כפשט הדברים לכן צר קלסת"פ. וכ"כ בס' טירת כסף. וע"ש שהביא בעה"ט תצא (כ"ג ג' כ') לא יבא פצוע דכה וסמיך לי' לא יבא ממזר לומר שממזר אינו מוליד.

וק' דראינו שממזרים יולידו וכמ"ש הוא ענה וכן באלופי עשו, וי"ל דה"ד בישראל ממזר אינו מוליד ואברהם משנימול הי' לו דין ישראל, וז"ש א"ת יצחק אף שהיה לו דין ישראל ואיך הוליד יצחק אם לא שאברהם הוליד את יצחק, ולכן יצחק ג"כ הוליד שהי' זרע קודש מאברהם, וע"ע בהקדמה לשו"ת משיבת נפש שכ"ג כנ"ל דלא עביד רחמנא ניסא לשיקרא לכן בלידת שרה הי' גם ופלא ואין להרהר מאבימלך ולכן הי' אמותינו עקרות שלא יהי' הרהור ח"ו שהולידו בעבירה ועתה נסתם פי המקטרגים ע"ש דרוש נכון ע"ז וע"ע בתורת משה, ואדני פז, ואו"ש.

ובס' מעיני החכמה ב"מ דפ"ז: ועי' שו"ת שם אריה אה"ע סי' צ"א אשה ששהתה י' שנים ולא ילדה ויצא עלי' קלא דל"פ שזינתה וילדה אי חשבי' לבתו לכל דבר, והביא תוס' יבמות דל"ז א' ד"ה וזו. דנשים ששהו י' שנים אין לומר דרוב מתעברות ע"ש באריכות והעלה להתיר.

ועי' ג"כ בפתחי תשובה אה"ע סי' קנ"ו ססק"ו, ובנוב"י מ"ת אה"ע סי' ס"ט. ובהשמטות לשם ארי' הביא ראי' מרש"י כאן דרק ליצני הדור אמרו ולא הכשרים.

ואף דשהתה זמן רב עם אברהם ולא ילדה ואח"כ נלקחה לאבימלך ונתעברה אין לך כיעור גדול מזה, אפ"ה אין לחוש חלילה שמאבימלך נתעברה רק שהי' לעז מליצני הדור, וראי' מזה שאין לחוש כלל ע"ש. ובס' בית שמואל הק' למה גבי לידת יצחק העיד אברהם הוליד את יצחק, ועוד מה בעי הפ' דהי' בן ס' שנה, וי"ל דביבמות ע"ח ב' דממזר ספק לא חי ודאי חי כדי שלא יתערבו בכשרים.

אבל אי ידעינן שממזר לא יתערב, וא"כ האיך אמרו ליצנים מאבימלך איך יכול לחיות. וצ"ל דהטעם הוא שלא יתערבו, ויצחק עקר הי' וא"י להוליד ויכול לחיות אבל וא"ת יצחק והוליד ושפיר מוכח דאברהם הוליד יצחק דאי מאבימלך היאך חי, אך ק' הא כ"ע ידעו דקודם לא נתעברה רק מעתה שנלקחה לאבימלך והוי ודאי ומחזר ודאי חי.

ורק אי' בגמ' א' לס' שנה אנדרלמוסיא באה לעולם ומכלה ממזרים, ואי' טעם למה דוקא צס' שנה משום דיותר מס' שנה אין אדם זוכר וכמ"ש בכתובות ד' כ' ע"ב, וא"כ ממזרים דיידעו נעשין ללא ידעו אחר ס' שנה לכך מכלה אותם, וזה מתרץ הפסוק דק' דילמא לעולם מאבימלך דהוי ודאי כנ"ל לכן אמר דיצחק בן ס' שנה ואחר ס' נעשו ידעו כלא ידעו ואפ"ה חי מוכח דמאברהם נתעברה: כ) ויהי יצחק רש"י וכי עדיין ל"ה יודעין כו' עי' דרשות הראנ"ח שרגילים לתרץ דברי רש"י בכ"מ שהוא מזכיר קו' הכתוב בפירוש ואינו אומר פירושו סתם, והקו' מתורצת מאלי' כמנהגו בכל שאר דבריו, אלא שכאן ג"כ אינו מזכיר קו' בפ' שעיקר קו' הוא מהפסוק מאמר מפדן ארם בין הדבקים הול"ל בת תואלאחות לבן מפדן ארם, ונ"ל שקו' זו יתורץ עם קו' אחרת שיש אמעיקדא דדינא דמה בעי להשמיענו וצ"ל כפי' שדרשו חז"ל ויתיישב הכל דמשו"ה שינה בלשון כדי לדרוש דהי' רשע ומקום אנשי רשע.

וע"ש שביאר הענין דלבו של יצחק הי' נקפו דילמא ימשך אחריה וילכד ברשתה. גם על הבנים דרוב בנים הולכין אחר אחי אם.

לכן אמר דהי' בן מ' שנה ובן מ' לבינה ולא חשש שמא יטה אשורו, ומשום הבנים אמר שהתפלל לנוכח אשתו כי עקרה היא ר"ל שיהי' הריון נגד ונוכח אשתו טבע אשתו לא תתדמה אלי'. או י"ל לנוכח אשתו כי עקרה היא דבשלמא אי הי' יולדת בטבע הי' שייך רוב הולכין אחר אחי אם.

אבל כאן היה חוץ לדרך הטבע ורק בזכות יצחק העתר שיהי' זרעה נמשך אלי' ולא למשפחת רבקה עש"ה, ובס' ווי העמודים פרק כ"ו כ' וק"ל ענין יחס זה לא הו"ל למקרא להודיע בפ' תולדות במקום שמזכיר מתולדות יצחק. כי יותר הי' נכון להזכיר זה בפ' חיי שרה במקום שהזכיר לקיחת יצחק אותה לאשה הי' להזכיר שבחה כדרך אין נושאים אשה אא"כ בודקין בה ובמשפחותי'.

ואגב יומתק לשון רש"י ולא למדה ממעשיהם, ולא עשתה כמעשיהם הול"ל, הענין דבא ללמד ששניהם הי' עקרים והנה הי' לרבקה לעשות ענין כדי שתוליד הי' לה להסתיר עצמה ויקנא לה בעלה ויקוים ונזרעה זרע, לכן מזכיר סדר היחס שלה אצל התולדה ופרש"י שלא למדה ממעשיהם לעשות כמעשיהם פשיטא שהצדיקת הזאת לא עשתה אפי' ללמוד ממעשיהם לענין יחוד עם איש זר גם זה לא עשתה ועמ"ש בזה בס' בית האוצר ח"א כלל י"ד עש"ה, ובס' בנין אריאל כ' דפרש"י כאן דלא כגמ' יבמות ס"ד ובתד"ה ונילף דמדרשים חלוקים ודעת הש"ס שהיתה עכ"פ י"ב שנה כשנשאה, ונר' דמ"ש רש"י שהי' בת ג' לכאו' דלא כר"א דבתשרי נולדו אבות דהיינו אברהם ויעקב דבפדר"א אי' דעקדה הי' ביוה"כ ובו בפרק נולדה רבקה, א"כ הוי נשואי יצחק ורבקה בתשרי והמתין כ' שנ' ואח"כ התפלל ונפקדה ואח"כ ילדה לט' חדשים כמ"ש וימלאו ימי' ללדת א"כ א"א להיות שנולד יעקב בתשרי, כך נר' לכאו', אבל י"ל דלא נפקדה רבקה מיד כשהתפלל אלא לאחר ג' חדשים.

ואז א"ש דוקא כר"א אבל לר"י דבניסן נולד יעקב לא א"ש דמתשרי עד ניסן ליכא ט' חדשים וכ' וימלאו, וא"כ רש"י בחומש לר"א וגמ' יבמות כר"י, ומ"מ למדרש אליבא דכ"ע צ"ל שלא נענה מיד עד שהתפלל הרבה וכמ"ש רש"י והפציר בתפלה ונמשך ב'

חדשים עד שנפקדה אבל אי"ל שהמתין עוד ג"ח דשמא כבר נתעברה אחר כלות הכ' שנה, ז"א דהרי עקרה הי' והאיך עלתה על דעתו להסתפק שמא מעוברת עש"ה: ובנו הר"ר דוד נ"י הקשה איך חלו הקידושין דקידושי קטנה אינם כלום, ואמר דהרמב"ם פסק בפ"ט ה"י ממלכים דלא ניתן שיעורין לב"נ.

והפוסקים כ' דשיעור י"ג שנים שנעשה גדול הוא בכלל שיעורין הלמ"מ, ולדעת הסוברים דאבות קודם מ"ת הי' להם דין ב"נ א"ש דאפי' הי' קטנה הי' לה דין כגדולה דאין שיעור לב"נ, ועשו"ת חת"ס יו"ד סי' שי"ז שכ' דלענין שיעור גדלות בישראל. י"ג שנה ובב"נ כל ששכלו שלם, ועי' במנ"ח סוף מ' ק"צ דכן הדין לענין עריות דבב"נ תלי באם הוא בן דעת וגם רבקה הי' לה שכל כגדולה ועי' ג"כ ברא"ש סוף גיטין בשם ר"ח בהגיע לפלגות ראובן חקרי לב כגדולה הי'.

ועי' בתוס' סנהדרין ד"ע ע"א ד"ה בידוע שכ' דאע"פ שנתנו חכמים סימן בב' שערות בי"ג שנים ולקטנה י"ב, בדורות הראשונים שהי' ממהרין להביא שערות הי' זמן גדלות מקודם הרבה ע"ש וע"ע בשו"ת הרא"ש כלל ט"ז דשיעורי גדלות הם בכלל שיעורין ורק בישראל "ולא בב"נ" ועי' בעה"ת וישב (ל"ח א') ובפני יהושע בפתיחה לכתובות, ובתומים סי' ז' סק"ג, ובמ"ש בפ' וישלח (ל"ד כ"ה) עוי"ל דאבי' קיבל קידושין עבורה, ועי' קדושת לוי.

שפי' לא אוכל כו' כדי שאבי' יקבל קידושין טרם ימות ובקידושי מיאון לא רצה, ועמ"ש לעיל ובפ' חיי שרה. (כ"ד א'): כא) ויעתר.

רש"י הרבה והפציר בתפלה. ובת' יונתן ארום עקרא הות עשרין ותרתינן שנין וק' דיצחק בן מ' שנה בקחתו רבקה.

ובן ס' הי' בלדת אותם, נמצא דהות עקרה כ' שנה ועי' בפ' על יונתן שמוחק ותרתינן, וכן בס' מיני תרגומא, ובס' לשון הזהב כ' עפ"ד הב"ר פס"ב דרבקה הי' עקרה מעת שנולדה. ולפמ"ש רש"י (כ"ה כ"ו) על ויצחק בן ס' שנה.

הי' רבקה בעת לידת הבנים כ"ג שנים. דל ימי העבור פש כ"ב שנה וכיון דמלידה הי' עקרה, וג"כ היתה מזומנת ליצחק כמ"ש רש"י סוף וירא (כ"ב כ') שפיר אמר התיב"ע דהות עקרה כ"ב שנין.

ובקובץ דרושים חוברת ד' סי' ל"א הובא בשם אא"ז הגה"ק מהר"י מייזלש ז"ל אבד"ק פיעטרקוב, דק' מתחילה כ' לנוכח אשתו ואח"כ כ' ותהר רבקה אשתו ומתחלהלא הזכיר שמחה, רק אשתו לבד, וי"ל דהקב"ה עושה נס שיתגדל שמו ברבים אולם מצינו בחז"ל דשינוי השם גורם לבטל הגזירה. "אברם אינו מוליד אברהם מוליד" ואם הי' אצל רבקה ג"כ שינוי השם ל"ה הנס גדול כ"כ שהרי כן דרכו לבטל הגזירה בשינוי השם, ולכן כ' התורה רק ותהר "רבקה" אשתו שגם בעת הריון הי' שמה רבקה וזה תגדיל הנם.

וכ"כ בס' דברי שלום עש"ה: שם רש"י זה עומד בזוית כו' וכן היא. עי' מהרש"א יבמות דס"ד.

וברא"ם כאן. ובכל הפרשה.

ובס' אהבת עולם דרוש ז. והנה צ"ב מדוע עמדו דוקא בזוית.

ועי' ס' מים חיים ע"פ גמ' ב"ב דכ"ה א' אריב"ל בואו ונחזיק טובה לאבותינו אנשי כנה"ג שהודיעו לנו מקום תפלה, דכ' וצבא השמים לך משתחווים. דשמש וירח העומדים במזרח משתחווים למערב, ובזה יובן מחמת שהם עדיין לא ידעו מקום תפלה ורצו לצאת ימי ספק התחכמו לעשות ממ"נ.

ויצחק העמיד עצמו בקרן מערבית צפונית ורבקה בקרן מזרחית דרומית, דממ"נ לאיזה רוח שצריך להתפלל יעמדו. וכ"כ בדרש משה: שם רש"י לו ולא לה.

שא"ד תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע לפיכך לו ולא לה, וק' למ"ל עוד הפעם לפיכך לו ולא לה, וכ' בס' קהלות ישורון דאי' בברכות ד"ז א' צדיק וטוב לו צב"צ ורע לו צב"ר, רשע וטוב לו רב"צ ורע לו רב"ר, וכ' בס' צפנת פענח דאמאי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא והלא מצינו בתורה שיש שכר דכ' אם בחוקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם וכן נתינת א"י בשכר התורה, ות' דזכות הרבים הוי בעוה"ז ועוה"ב וזכות היחיד אינו רק לעוה"ב, וגשמים וא"י בזכות רבים.

וכ"כ במהרש"א. וזה טעם צדיק וטוב לו צב"צ דזכותו וזכות אביו זה רבים דמיעוט רבים שנים.

וצב"ר שאין לו רק זכות עצמו וליכא שכר בעוה"ז, לפי"ז י"ל אפי' צב"ר לפעמים יש זכות דרבים ע"פ גמ' דברכות ב' שנכנסו להתפלל וקדם א' ולא המתין לחבירו טורפין לו תפילתו בפניו ולא עוד אלא גורם שכינה שתסתלק מישראל ואם המתין שכרו יראה זרע ויאריך ימים. וא"כ אם הצב"ר יתפלל עם צב"צ והמתין תפילתו מקובלת שזכותו וזכות חבירו הוי רבים, ועוד יל"ד מה לשון א"ד תפלת צב"צ לתפלת צב"ר ולא אמר סתם א"ד צב"צ לצב"ר, ולהנ"ל א"ש ויעתר לו ולא לה וצריך טעם, ואת"ל שהוא צב"צ ויש לו זכות דרבים משא"כ היא צב"ר, הלא אם צב"צ וצב"ר נכנסו להתפלל כאחד והמתין הוי נמי זכות רבים, לכן אמר שא"ד תפלת צב"צ תפילת דוקא כלו' שצב"צ קדם להתפלל ויצא ולא המתין.

וא"ש לפיכך לו ולא לה כלו' אף כאן נכנסו שניהם להתפלל, ודאי התפללה ויצאה ולא המתנה ואין כאן זכות רבים לפיכך לו ולא לה, ועי' ס' דרוש שמואל עפמ"ש בתענית דכ"ג בחוני המעגל דהתפלל עם אשתו וענו לה מתחילה, ושאלו לו מ"ט א"ל דאשה נותנת ריפתא לעניא ומקרבת הנאתה, וש"מ אף דהוא הי' צדיק יותר ממנה מ"מ היא נענתה תחלה, וכאן ק' למה לא הלך יצחק להתפלל בשדה כמ"ש ויצא יצחק לשוח בשדה, ורק דצריך לתפלת רבקה דמקרבת הנייתה והתפלל עמה בזוית, וא"כ הי' ראוי שתקובל תפלתה מקודם.

וע"כ שא"ד תפלת צב"צ ובס' אמרי בינה הק' דהול"ל לתפלת צדיקת בת רשע דברבקה מיירי וי"ל דה' אמר לאברהם לך לך מארצך כאן א"א זוכה לבנים והוצרך לשנות מקומו לשנות המזל, ויצחק לא הוצרך לשנות מקומו והועיל תפילתו לשנות המזל, וצ"ל שא"ד תפלת צב"צ ואברהם צב"ר וזה כוונת רש"י ויעתר לו ה' וק' למה מועיל תפילתו ולא

הוצרך לשנות מקומו כמו אברהם ועז"א שא"ד תפלת צב"צ ואברהם הי' צב"ר לפיכך לו ולא לה.

דהיא היתה ג"כ צדיקת בת רשע וע"ע בע"נ ולקוטי שושנים ואו"ש: ועתש"ו הרא"ש כלל ד שנשאל אם ראוי לקבל ש"צ צדיק יותר או מיוחס יותר והשיב דמה יתרון בהיחוס ויותר טוב לקרב הרחוקים, והק' עלי' מיבמות ס"ד. א"ד תפלת צב"צ לצב"ר.

וכ' המהרש"ל בתשובה דתפלת צב"צ טוב יותר כשמתפלל בעד עצמו דזכות אבותיו מסייעתו, אבל כשמתפלל בעד אחרים אדרבה חשובה ביותר לפני ה', מי שמניח מעשה אבותיו והולך בדרך ישרים. ועי' טור או"ח סי' נ"ג וט"ז סק"ג ומג"א סק"ח מ"ש בזה: ובמשלי (ג' ט') כבד את ה' מהונך פרש"י מכל מה שחננך אפי' מקול, (אל תקרא מהונך אלא מגרונך) הנה זה לא נמצא בשום מקום.

ועי' בב"י או"ח סי' נ"ג בשם שבולי לקט ובאה"ט אות י"ב בשם פסיקתא ועי' בהגהות מהגר"ז מרגליות על הפסיקתא. ובתניא רבתיא:כב) ויתרוצצו.

רש"י כשעוברת על ביהכ"נ וכו' עי' באר שבע סנהדרין דצ"א והקשה מהא דהודה רבי לאנטונינוס דמשעת יציאה שולט היצה"ר ולא מיצירה דכ' לפתח חטאת רובץ, וי"ל דיש ב' יצה"ר מחשביי ומעשיי כמ"ש בנדה ד"ל ע"ב דלמדין עם הולד כל התורה וכשיוצא מלאך סטרו על פיו ושוכח הכל, וכיון שיכול ללמוד בודאי יש לו שכל ג"כ לבחור בטוב ולמאוס ברע ע"י היצ"ט שבו המחשביי, וג"כ איפכא, וה"נ יעקב ועשו כשלמדו התורה בבטן בחר יעקב בתורה ולכן פרכס לצאת לקיים התורה, וכן עשו לפני ע"ז והכל במחשבתם ויצרם שהי' להם בבטן, ואח"כ בלידה בסטרת המלאך שכחו מחשבתם הראשונה ובא להם יצה"ר המעשיי המסית לעשות רע, אבל קודם לכן הי' להם יצר המחשביי, ועי' שו"ת זכרון יצחק בח"ת.

וקול אלי', ושם משמואל להגר"ש סאליר ז"ל. ובארץ חמדה מהמלבי"ם, שהביאו הא דר"ש העמסוני, בב"ק מ"א, קידושין נ"ו, ופסחים כ"ג, דורש כל עשין וכשהגיע לאת ה"א תירא פירש כו' ולרש"י הנ"ל מפרכס לצאת כו' ורבקה לא הי' יודעת שהם ב' עוברין וסברה שעובר א' הוא ויש מקום להרהר ח"ו דיש ב' רשויות כיון דיש ב' הפכיים בנושא א', ותאמר א"כ למה זה אנכי ר"ל מ"ש אנכי ה' אלקיך בי' דברות שהוא נגד מה שאירע לי ברציצה זו, ותלך לדרוש את ה' היינו את ה' אלקיך תירא, ויאמר לה ה' שני גוים בבטנך א' צדיק וא' רשע, ואל יעלה על לבך שיש ח"ו ב' רשויות, ועי' בכל"י, ובנפלאות חדשות, ובס' פתגמין קדישין באות ס', ובהקדמה לשו"ת מהרש"ם ח"א אות כ"ז.

והחת"ם כ' על רש"י למה זה אנכי על הריון ורמב"ן פי' למה אני חי כלל, וי"ל דתרווייהו בהדדי א"ש דמי שאין לו בנים חשיב כמת, ומי שיסורין מושלין עליו כאלו אינו חי, ואמרה ממ"נ למה זה אנכי אם אין לי בנם הנני כמת, ואם יש לי יסורים אין חיותי חיות, ובס' ישועות מלכו להגאון מקוטנא ז"ל איתא על ויתרוצצו פרש"י ריצה זו א"י מה הוא, וי"ל כי הראב"ע בפכ"ה כ' שהי' לפלא שנפתחו ב' השליות כאחד דאל"כ היאך הי' אפשר לאחד לאחוז בעקב השני, ובאמת י"ל דיעקב ועשו הי' בשליא אחת ועי"ז אפשר

הי' לו לאחוז בעקב עשו, אך תאומים בשליא א' באשר תמיד המה ביחד בלי תנועות אז נדבקים זב"ז והוא בריה של תיום שאנו רואים לפעמים, ולמנוע מזה היה מנפלאות הבורא כי הולדות תמיד נתרוצצו וע"י תנועות ריצה הזו נשמרו שלא יתדבקו ביחד, ובקובץ דרושים חוברת א ד' סי' כ"ט הביא דברכות ד"י ע"א דחזקי' לא נשא אשה דחזי ברוה"ק דנפק מיני' בני דלא מעלי וישע' השיב לו בהדי כבשי דרחמנא למ"ל, ופי' ביע"ד דבאמת מנשה חזר בתשובה אח"כ רק דתשובתו לא נתקבלה רק ע"י חתירה מתחת כה"כ, ולא ראה זאת חזקי' ברוה"ק ולכן לא רצה לישא, וישע' ראה בנבואה וז"ל בהדי כבשי כו' דאין אתה רואה במקום סתר דיתקבל תשובתו ע"ש, ונראה מזה דאם הי' עומד ברשעו עד סופו הי' הצדק עם חזקי', וי"ל דלכן חשבה עלי לשכורה דעלי ראה כי בניו לא ילכו בדרכי' א"כ אין לה דעת דלמה לה להתפלל על בנים.

ורבקה ראתה כי מפרסם בביהמ"ד ובע"ז וסברה שיהי' הפכפך במעשיו פעם צדיק ופעם רשע ואם בתחילתו יהי' צדיק ובסוף רשע וכל צדקותיו לא יזכרו נוח לה שלא תלד כלל, למה זה אנכי מתפלל על הריון ותלך לדרוש את ה' מה יהי' בסופו דאולי בתחילה יהי' רשע ולבסוף צדיק ונוח לה לילד, וע"ש בחוברת יו"ד סי' ט' בס' הדודאים: ואחי הרה"ג ר' שלמה זאב נ"י אחר דלהכי הוסיפו לחזקי' ט"ו שנה (מ"ב כ' ו') ועי' יבמות מ"ט ב'.

עפ"מ שארז"ל שרבקה הי' עקרה כדי שלא יראה יצחק בן בנו יוצא לתרבות רעות. כן חזקי' לא רצה לישא בנעוריה לפי שראה של"י לו זרעא מעלי', רצה להמתין עד סוף ימי' שלא יראה בבניו הרשעים, וא"ל ישע' בהדי כבשי דרחמנא ל"ל, שאם יהי' רצון ה' בכך יהי' כובש מעיינך עד עת ההוא, וכשעשה תשובה ונתקבלה תפלתו שלא יראה בבניו הרשעים הוסיפו לו ט"ו שנים כמו שהי' בעשו שהי' ט"ו שנה במיתת אברהם דכשנולד יצחק הי' אברהם ק' וכשנולד עשו הי' יצחק ס', נמצא הי' אברהם אז ק"ס וחי עד קע"ה, והי' עשו בן ט"ו, ואף שמבן י"ג נעשה בר עונשין, כ' המפול' דבעיני העולם לא הוחזק לרשע עד בן ט"ו וה"נ כן, ובקו"ד חוברת ב' סי' נ' כ' ג"כ כן דאמרה למה זה אנכי דעל בן רשע אחז"ל בפ"ט מ"ז דב"ב בני רוכל תקברם אמם, ובמד"ר וישב פפ"ד, וע"ז ויאמר לה שני גוים בבטנך, וכמו שאחז"ל ע"ז די"א ע"א אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שלחנם צנון וחזרת לא ביהמ"ח וימוה"ג, והפשט י"ל דצנון בא לגרר תאות אכילה ולעוזרו ובא על השלחן קודם אכילה שתפתח האצטמוכא, וחזרת טבעו לעכל אכילה ובא לאחר אכילה ובשום פעם לא יהי' שנים אלו יחד על השלחן כי טבעם שונות, ורק בבתי משתאות אשר זה הולך וזה בא, זה הולך לאכול וזה קם מאכילתו ואוכל חזרת לעכל, שתי אלה מונחים יחד על השלחן וכן הי' באברהם דהי' עוברים ושבים תמיד וכן ברבי שהי' זן חכמי ישראל, ב"ב ד"ה ומדרכיו למד אנטונינוס, וז"פ שני גיים אלו אנטונינוס ורבי שהרבו בהכנסות אורחים עד שלא פסקו צנון וחזרת והי' תמיד על השלחן כמו באכנסניא בימוה"ח וימות החורף, וזה הי' ניחום לרבקה דיפוק גם מעשו זרעא מעליא כמו אנטונינוס, וזה שאחז"ל ע"ז ד"י ע"ב באנטונינוס לא יהי' שריד לבית עשו בעושה מעשה עשו: שם למה זה אנכי.

ערש"י בס' דברי יוסף כתב עפ"ד חז"ל נשים צדקניות ל"ה בפתקה של חוה ואין להם צער לידה, ואי' מפ"מ אמותינו עקרות שהי' מתאוה לתפילתן של צדיקים, וזה כוונת

רבקה שאמרה אצלי יש שני הפכים בנושא א' עקרה וצער עיבור ואנכי לא ידעתי אם אני צדיקת ולזה הנני עקרה שה' חפץ בתפילתי א"כ למ"ל צער עיבור דצדקניות אין להם צער.

ואם אינני צדיקת א"כ למה הנני עקרה והצרכתי להתפלל וממ"נ למה זה אנכי: שם לדרוש את ה'. רש"י לביהמ"ד שיגידו מה יהי' בסופה, וערמב"ן דלא מצא דרישה אצל ה' רק להתפלל כמו דרשתי את ה' וענני, וע' בהקדמה לשו"ת כתב סופר או"ח די"ל דרבקה לא ידעה וסברה שיהי' רק א' ויהי' נפשו חשקו בתורה לתכלית עוה"ז לעשות עטרה וקרדום אבל לא יהי' בו יר"ש וטוב הי' לה אם ל"ה לה כלל בנים, דהלומד שלא לשמה נוח לו שלא נברא ולנסות זה הלכה לביהמ"ד להתפלל ויהי' זאת הבחינה אם ב' הם בודאי הצדיק יפרכס לצאת להתפלל, אבל אם אחד הוא ויש בו רק תורה לבד לא יפרכס להתפלל, וכשראתה שפרכס אז הבינה כי ב' גוים בבטנה עש"ה.

והר"ן בדרושים השיג על רמב"ן שנשמט ממנו הפסוק ודרשת את ה' מאתו האחיה מחולי זה ועי' בקובץ דרושים חוברת ד' סי' ל"א שהביא שנעלם במח"כ הר"ן דברי רמב"ן פ' יתרו (י"ח ט"ו) שהביא פסוק זה ופירש בו שהנביא בעת התפלה ידע אם החולה יחיה מחולי זה כענין רחב"ד אם שגורה תפילתי בפי ע"ש.

וע"ע בחוברת יו"ד סי' י"ב: ועי' רמתיים צופים ח"א אות כ"ו בשם הר"ב מפרשיסחא ז"ל על רש"י שדרשה מה יהי' בסופה, דכל ימי האדם היצר נלחם עמו ורבקה סברה שהוא ולד אחד רק שהוא נלחם עם היצר ע"כ הוא פעם כך ופעם כך, והלכה לדרוש מה יהי' בסופה מי יגביר על מי כי מי שיגבור בסוף הוא המנצח כמ"ש והי' עקב תשמעון שהכל הולך אחר העקב וסוף, וא"ל שיהי' שנים אחד צדיק מתחילתו עד סופו, וא' רשע ג"כ כן, וע"ע שם ברמ"צ ח"ב אות ז אריכות בזה, והקיצור אף דהי' ביחד בבטן מ"מ יעקב לא שמע רק הדיבורים הקדושים וכמ"ש ביומא פ"ב ב' לחשו לה שיוה"כ היום ולא שמע' ונפיק מיני' שבתאי אוצר פרי וקרי עלי' זורו רשעים מרחם ע"ש, ומחמת שיעקב הי' שכן לרשע הזה הי' רוצה להרחיק א"ע משכן רע, ואף שידע שאם יצא שלא בזמנו יהי' נפל אעפ"כ מסר עצמו על קידוש השם, אך לא רצה לסכן אמו בצאתו שלא בזמנו וסבל סרחון עשו, ולא נפעל כלל מעשו, וזה פלא שידוע שתאומים ישתוו בטבעם אעפ"כ הם לא הי' שווים אדרבה הם הפכיים.

וישראל הם ביישנים רחמנים גומלי חסדים, וכן היום כשאנו שומעים שיש צדיק באיזה מקום אפי' רחוק מפרכסים להתחבר עמו וזה סימן שהוא מזרע יעקב עש"ה: ובס' פני אריה זוטא כ' על רש"י דעשו מפרכס לצאת בפתחי ע"ז וידעה דהוא רשע, וגם הי' מבקש להרוג אמו והוי כרוזף ומותר להרגו והלכה לדרוש את ה' אם מותר להרגו.

כי אמרה למה זה אנכי, כי אנכי בסכנה, וא"ל ה' שני גוים דידוע מכתבי האר"י ז"ל איסור רציחה אפי' לעכו"ם שמא נפיק מיני' זרע מעליא. ואיתא בפ"ק דע"ז ד"י שנתן רבי לאנטונינוס צנון רמז לעקירת צנון בכל יום אחד, שיהרוג לחשובי דרומאי אחד אחד, אבל על מה ששאל כדת מה לעשות בבתו שעבדית איסורא שלח לו חסא דהיינו חזרת לרמז שיחוס עלי' ולא יהרגנה שלא יכרת זרעו.

הרי שעם הצנון רמז שלא יחוס עליהם ויהרוג לרשעים הקמים עליו, ובחסא רמז שעל זרעו יחוס. וא"ש תשובת ה' לרבקה שני גוים אנטונינוס ורבי הרי שעתיד לצאת ממנו זרע מעליא ג"כ.

וע"ז א"ל שלא פסקו צנון וחזרת לרמזים הנ"ל דצנון מרמז שיעקר הרשעים. אבל על זרעו יחוס אע"ג שאינם צדיקים וזה רמז החזרת הנקרא חסא שיש לחוס על בניו ומכ"ש בידוע שנפיק מיני' זרע מעליא.

ובזה הזהיר לרבקה שלא תהרוג את עשו אע"פ שהוא רשע. ובח"ס כ' שדוחק שנתבא על דור א' מזמני הגלות שהי' רבי ואנטונינוס.

אבל י"ל דכ' ואח"כ יצא אחיו משמע שהי' שיהוי קצת ביניהם ולא בבטן אם עקב את עשו, ואחרי הוא מופלג, וי"ל דבמלאכת משכן לעולם שלחן קודם למנורה. וכתב התה"ד בבאורי מהרא"י פ' פקודי ששלחן מרמז על מחזיקי תורה והם מוקדמים כמו שמח זבולון בצאתך קודם ישכר באוהליך, עד מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו, והטעם כי יששכר וזבולון או כהנים וישראלים שניהם אדונים זל"ז, וג"כ נכנעים זל"ז.

כי משועבדים הכהנים לישראלים שיקבלו מהם פרנסתם. אך הכהנים ות"ח הם נשואים והישראלים הם תחת הכנעתם.

כן יצירות יעקב ועשו הי' שיעקב וזרעו ממלכת כהנים ונשיאים, ועשו כזבולון נותן לפיו של ישראל, ויהי' כל ישראל כרבי בדורו. וכל עשו לעולם כאנטונינוס, אנטונינוס נהג כבוד לרבי.

ורבי נהג כבוד לו כמו לכל קיסר רומי, אך כל זה כשהי' בבטן אמם שני גוים. וע"כ הניח יעקב לעשו לצאת קודם כזבולון קודם ליששכר.

אך משיצא ראשו ורובו כ' ושני לאומים ממעיך יפרדו, תיכף נתפרדו אלו לחיי עולם ואלו לחרפות דראון עולם. ואח"כ יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו לעכבו שלא יצא ראשון, כיון שאיננו כזבולון א"כ יעקב קודם לו.

ועי' בקובץ דרושים חוברת יו"ד סי' י"ב מ"ש בזה הגאבד"ק מאנקטוב באמרי כהן: ובענין חיזוק התורה כ' עץ חיים הוא למחזיקים בה. בעת שאדם טובע אם יזדמן לו עץ אשר יוכל להנצל ע"י, יחזיק בשני ידיו לא ינתק העץ מידו, וז"ש ע"ח הוא רק למחזיקים בו בשתי ידיו בכל כחו.

ונדמה לעץ דאם זורע חיטים או דגן צריך מקודם לחרוש ושאר מלאכות ובשנה שניה ג"כ כן. אבל אילן אם נטע פעם אחת צומח לעולם, ויוכל להיות כי בעד האילן לא טוב לעמוד ולסבול מכל פגעי הזמן ברד ושלג קור וחום.

אבל טוב לבעליו שיש לו פירות כל השנה. וז"ש כי תורה ות"ח עץ חיים למחזיקים בה ותומכיה מאושר כי רק התומך התורה מאושר אבל לא הת"ח.

וז"פ (ברכה ל"ג י"ח) שמח זבולון בצאתך וגו' כי עשו שותפות, וזבולון קודם שנסע לעסקיו בא ליששכר ליקח ממנו ברכת פרידה, ובא אצלו בחורף ושומע שלומד סוגיא לימא מתניתין דלא כסומכוס, ומנורה גדולה עומדת והתנור חם וגמרא נאה דפוס ווילנא

על השלחן, והתקנא בו, וחשב בלבו שהוא צריך לנסוע למרחקים בקור גדול, ומן הריוח עוד יהי מחויב ליתן לשותפו יששכר.

אבל כעת לא יוכל לחזור כי כבר עשה השותפות. אבל כשיבואו לעלמא דקשוט, ויששכר למד ש"ס ב' פעמים, משניות י' פעמים, וכרוז נפק פנו מקום לר' זבולון שלמד כל הש"ס וה' פעמים משניות, ונותנים לו מקום אצל יששכר ואז ישמח, ויששכר הוא בעצבות שמכר הבכורה בנזיד עדשים, וז"ש שמח זבולון בצאתך מן העולם, ויששכר באוהלך רק ישמח אבל לאח"כ לא ישמח שיראה שפרע ביוקר בעד התמיכה, וע"ה למחזיקים ותומכי זבולון הוא מאושר, וז"פ עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, כי יש תרי"ג מצות וז' דרבנן.

וז"ש על כל צו"צ זה יששכר וזבולון ב' השותפים ביחד תר"כ עולמות בעד כל מצוה עולם מלא: עי"ל שמח זבולון וכו' רמז שכל אחד יכיר מקומו ולא יתערב בתחומו של חבירו תפקידו של זבולון לעסוק בפרקמטיא להמציא החומר ולבנים לבנין בית ישראל, ויששכר להיות הבונה כמשחז"ל א"ת בניך אלא בוניך, בסוף ברכות (דס"ד א') וז"ש והוא לחוף ימים ישכון, אבל יששכר כחומר גרם באהלה של תורה, לדאבוננו אנו רואים עירוב פרשיות אותם העוסקים במסחר וידיעת התורה זרה להם, הם ישאו דעה בדבר החינוך ולקחו מקומם של הבני יששכר, ובזה מובן הא דחגיגה ד"ה ב'.

שחשבו בין אותם שהקב"ה בוכה עליהם שאינו יכול לעסוק בתורה ועוסק" ולכאו"ק אדרבה הי' לו לשמוח על זה שעוסק בתורה אף שאינו יכול, אבל כאן אנו רואים האי סדרים השורר באותם שאין יכולים לעסוק בתורה ועוסקים בהנהלת המוסדים לעניני דת ותורה, ועליהם אמר הפסוק "ונקרב בעה"ב אל האלקים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו" אותם הבעה"ב ששלחו ידם במלאכת רעהו הת"ח.

וכן הקב"ה בוכה על מי שבידו לעסוק בד"ת ואינו עוסק בעניני מוסדות הצבוריית, ואין נותנים לת"ח לעמוד בראש. ובעוה"ר אם אחד יודע לדבר צחות מעט, ויכול לדבר לפני קהל בפומבי אז יחזיקו בו וכמ"ש גותחסרהו מעט מאלקים".

אם בזה יצטיין שחסר לו מעט מן אלקית אז "כבוד והדר יעטרהו": ולא רק שמכבדים לת"ח רק עוד יבוזו לו ושונאים המה לו, וכמ"ש בשם הג"ר שלמה קליגר ז"ל, בתהלים ל"ד, תמותת רשע רע ושונאי צדיק יאשמו, ולכאו"ק מה חייב אם אינו יכול להתגבר על יצרו, ואם תאמר בראתי יצה"ר בראתי תבלין תורה, אבל מה יעשה מי שאינו יכול ללמוד, אך ע"פ משל מלך שלח למלחמה שר שלו ולא נצח, ושלח שר אחר ונצח המלחמה, והמלך רצה להבחין השר הראשון אם מחמת שנאתו למלך לא נהג המלחמה כהוגן, או מחמת אי ידיעתו בתכסיסי מלחמה לא נצח, מה עשה המלך, אם השר הא' שמח ג"כ בנצחון השר הב'.

ראי' שהוא אוהב המלחמה ורק מחמת חלשותו אבד המלחמה, אבל אם לא שמח אז ראי' שהוא שונא שבכוונה איבד המלחמה, הנמשל השי"ת שלח ישראל למלחמת היצר ואפילו אם נפל ברשותו, אינו ידוע אם מחמת חולשותו חטא או שהי' במרד, והבחינה אם הוא מכבד ת"ח ראי' שהוא בעצמו א"י לכבוש יצרו, אבל מכבד לומדים אחרים.

וז"פ תמותת רשע רע, רע הוא העבירה תמותת אותו, וא"ת מה חייב אם הוא חלש, לזה אמר ושונאי צדיק יאשמו ע"י שהוא שונא לצדיק על זה יאשמו דמזה ראי' שבמרד עשה הכל ודפח"ח ועוד יש אתי אריכות בזה, ועמ"ש בפ' ויחי (מ"ט י"ג): כג) שני גוים בבטנך ושני לאומים ממעיך יפרדו, ולאום מלאום יאמץ ורב יעבוד צעיר.

ערש"י ומהרש"א יבמות דס"ד, וי"ל דידוע שכל חשיבותו של ישראל בזמן שהוא מובדל מן אוה"ע במאכל במשתה ומלבוש, אבל בזמן שהוא רוצה להדמות להם אבד חשיבותו, וז"ש בפ' בלק (כ"ג ט') הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב אש ומים שני הפכים ומים מכבים אש, ורק כשהם יחד בלא אמצעי, אבל באמצעי סיר, אש גובר על מים ושורף אותו, וישראל דומים לאש כמ"ש ובית יעקב לאש, ואוה"ע למים כמ"ש מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה זה אוה"ע כמ"ש חז"ל, ובזמן שישראל מופרש ומובדל מן אוה"ע אז גובר ישראל עליהם, ולהיפך אם מתערב בהם אז המים מכבים האש ואוה"ע גוברים.

ז"ש הן עם לבדד כל חשיבותו בזמן שבדד ואז הוא שישכון בשלום על אדמתו, אולם בגוים לא יתחשב"א אם מתדבק ומתערב בגוים אז לא יתחשב לכלום. וזה"פ שני גוים בבטנך עשו וזרעו ויעקב וזרעו ושני לאומים הללו אם ממעיך יפרדו ולא יתערבו אז לאום מלאום יאמץ אם זה קם זה נופל ולא ישוו בגדולה אז רק אז"ו רב יעבוד צעיר, כי יגבר בית יעקב אש על עשו הנמשל למים, לא כן אם יתחברו אז יגבר המים ויכבו אש: שם רש"י אנטונינוס ורבי, הר"מ מפרעמישלאן ז"ל אמר בזה דצדיק משבר התאוות ומצננן, וגם באכילתו מעלה הניצוצין קדישין ומחזירן לשרשם, ובנעוריו נקל להעלות ניצוצין שמוחו צלול, אבל יקשה לו לשבר כל תאוה גשמיית, ולהיפך בזקנותו מהנקל להכנעת התאוה, אבל לרפיון כחו לא יכול לכוון יפה.

להחזיר הניצוצין, אבל אנטונינוס ורבי לא פסקו לא צנן הקרירות ולא חזרת החזרת ניצוצין לשרשם, לא בימוה"ח בימי הנוער ולא בימה"ג בימי הזקנה וע"ע קובץ דרושים ח"א כרך ב' סי' נ' בזה: כד) וימלאו ימיה ללדת. רש"י שנולדו למלואים, ובפ' וישב (ל"ח כ"ז) כ' רש"י ג"כ כן כן וכ"כ במד"ר וערש"י שמות (ב' ג') יולדות לז' יולדות למקוטעין, ועי' בכור שור ר"ה די"א, עפמ"ש בפ' חלק (צ"א ב') שהיצה"ר ניתן לאדם בשעת יצירה, ולפי"ז מה שהלידה מאחרת הוא טוב כדי שיתאחר יצה"ר לבוא, דודאי לא לחנם הוא בא בשעת לידה, אמנם בצדיקים שאין יצה"ר פועל בהם כלום, לא איכפת בהקדימה כלום, וז"פ וימלאו ימיה ללדת והנה תומים ופרש"י חסר לפי שאחד רשע, אבל בסמר כ' תאומים ששניהם צדיקים, ויהי' פי' וימלאו שילדה למילואים, וקשה מ"ט הא דרך הצדקניות להוליד לז' חסרים, ומתרץ תומים בבטנה חסר שא' רשע ומפני זה צריך שיהי' לידה למלואים, וא"ש ויתרוצצו, בע"ז עשו מפרכם, וכראותה כך הכירה שכבר בא היצה"ר אליו במעי אמו, ותאמר א"כ למה זה אנכי בצער עיבור כ"כ יותר מהראוי, כיון שאין בזה טובה כדי לאחר את היצה"ר הבא בשעת לידה דהא כבר בא, ועי' בחנה"ת בזה: שם והנה תאומים ערשב"ם בכל דבר חידוש רגיל לומר כן, וכן והנה היא לאה, ויקץ פרעה והנה חלום, עי' בב"מ דפ"ז עד יעקב ל"ה חולשא ויליף מפ' ויחי (מ"ח א') הנה אביך חולה, וכ' מהרש"א לפי שלא הזכיר כאן שקרא אותו כמו שהזכיר

בפרשה הקודחת, לפי שהאמירה שאביו חולה היא עצמה הקריאה שנתחדש באבי החולה קודם מיתה דבר שלא הי' בעולם והוא כדי לברך בניו ויצוה אותם כפרש"י, ועי' בחי' הש"ס להגר"י פיק שם בב"מ דתי' המהרש"א דוחק ולרשב"ם ניחא דתיבת הנה הוא חידוש, וזה החידוש שלא הי' חולשא מקודם: כה) אדמוני.

רש"י סימן שישפוך דמים ויקראו שמו עשו הכל קראו כן, בס' פני"ק הביא עפמ"ש ביו"ד סי' רס"ג תינוק שנמצא אדום סימן שלא נבלע דמיו באבריו, ולכן כשפרש"י אדמוני סימן לשפ"ד, וק' דילמא מחמת שלא נבלע דמי' ע"כ פרש"י הכל קראו עשו לפי שנגמר כבר כבן שנים הרבה וא"א שלא יבלע דמו.

ובעה"ת כ' דעשו לא נימול דחשש יצחק שלא נבלע דמי' ואמר אמתין עד י"ג שנים כמו ישמעאל וכשהי' י"ג לא רצה עשו למול א"ע, וק' איך המתין עד י"ג הא מצוה על האב בכל רגע שיכול לימול בנו, וכ' בס' יד המלך על הרמב"ם ה' מילה דבחלה הבן בשמיני בטל המצוה מאב וראי' דמילה בזמנה דוחה שבת הא אפשר לאחר שבת א"ו דאין מצווה אלא ביום ח', ועתש"ו רמ"ע מפאנו סי' ק"ד דעוסק במצוה ביום א' דרגל חייב בראביום ב', אפי' למ"ד תשלומין דראשון הרי מבואר דחיוב הוא על כל הרגל, ועמ"ש בזה בכל"ח ואפי' אי לאחר ח' ליכא חיוב על האב, אם לא הי' בר חיובא בח', זה רק חיובא דאב אבל עכ"פ חיובא על הב"ד שלא להניח ערלים בנייהם ונפקא מקרא דהמול לכם כל זכר, ואיתא ג"כ על האב לאחר ח' והדק"ל אמאי לא מל יצחק אח"כ כשנבלע דמו קודם י"ג, וי"ל דאב אינו בכלל ב"ד דהוא קרוב וראי' אמאי לא כפאו אותו בי"ג למול כמו שיש על הב"ז חיוב כפיה, ועי' בטורי אבן חגיגה ד"ט, ובתשובות הרי"מ יו"ד סי' ט"ז, ובהגהות יד שאול יו"ד סי' רס"ו, ועמ"ש בפ' לך (י"ז כ"ז) ופ' וירא (י"ח א').

ובתדב"א פכ"ד וילקוט סו"פ תולדות איתא אבל זרעו של עשו כל זמן שיצחק קיים הי' מקיימים מילה וכשמת יצחק הי' מבטלים, הרי מבואר דעשו הי' נימול. ואף דבפדר"א פכ"ט ומד"ר תולדות איתא דעשו הי' מאס במילה פ"י שם היפ"ת ומהרז"ו היינו שמשך בערלתו או שביטל מבניו, ועמ"ש בזה בשו"ת מנחת שמואל או"ח בהשמטות לסימן ל"ז.

וע"ע במנ"ח מצוה ב', ובקובץ דרושים חוברת יו"ד סי' כ"א בקונט' אמרי שפר. וע"ע שם בס' י"ב בקונט' אמרי כהן: שם ויקראו שמו עשו, ערש"י, ובס' אמת ליעקב והביאותיו בפ' ויצא (כ"ט ל"ב): כו) ואח"כ יצא אחיו.

במד"ר פס"ג הגמון שאל מי תופס המלכות באחרונה נטל נייר חלק וכ' עליו ואח"כ יצא אחיו וידו אוחזת בעקב, וקשה נטילת נייר ולמה לא כ' תיבת עשו, ובס' בנ"א כ' עפמ"ש בגיטין ד"ס ע"א בהילני המלכה שעשתה טבלא של זהב מפרשת סוטה באל"ף בי"ת, הנה בודאי כאן כ' ג"כ הפסוק בא"ב פ"י ר"ת שאסור לכתוב פסוק מה"ת כסדר על הנייר, וכתב ו"כי או א ב" ר"ת של הפ' ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב, גימ' מ"ו גימט' ר"ת של משיח בן דוד" או מלכות בית דוד, וההגמון הי' מבני עשו שאלו מי תופס המלכות אחרונה והוא רמז לו שאנחנו בני' נתפוס המלכות בביאת משיח בן דוד: שם ויצחק בן ששים שנה.

ערש"י ומהרש"א יבמות דס"ד א'. ועי' בס' סנהדרין קטנה על סנהדרין דס"ט על הגמ' דבת שבע אוליד בשית דהי' איתתא בריא, דמשמע דנשים הי' מולידים בדורות ההם קודם ח', ועכ"פ לא גריעי מזכרים ובני ח' בודאי הי' מולידים, וכ"מ ביבמות ס"ד דפריך ונילף מיצחק פי' דקודם כ' שנה לא חשובה עקרה אע"ג דרבקה הי' בת ג' שנה כשנשאה ש"מ דמיד כשנשאה היתה ראוי' לילד ואפ"ה המתין לה כ' שנה עד שהתפלל, ושפיר רוצה להוכיח מיצחק דקודם כ' ל"ה עקרה, ועפ"ז יש לתמוה על רש"י תולדות דמפרש כיון דרבקה הי' בת ג' כשנשאה המתין לה י' שנים עד שתהי' ראוי' להריון, ועשר שנים כמו אביו ושוב התפלל משמע דגם אז ל"ה ראוי' להריון קודם י"ג וק' מב' מקומות הנ"ל, ועי' בפתיחה בפני יהושע כתובות וצ"ע: שם וידו אוחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב, וכ' בס' מגדנות אליעזר בקו"א דל"ו, דמדוע אחז יעקב לעשו בצאתו, וגם על מה קרא יעקב על אחוזתו זאת, וי"ל דיש ב' חשיבות לעם ישראל, א' מצד עצמם ונקראו בנים אהובים למקום, ב' אף שח"ו ילכו ארחות עקלקלות יעמדו מול מעשי עשו ואז יצאו זכאים, וז"ש ואוהב את יעקב כלומר אף שהם נקראים ע"י מעשיהם בשם יעקב לא בשם ישראל עכ"ז אהבתי אתכם אמר ה' והפחות שבישראל מלא מצות כרמון, וזה"פ וידו אוחזת בעקב שלו וקשה למה אחז אותו ועמדו משולבת יחד ע"ז מסיים ויקרא שמו יעקב, פי' אף שיהי' עת שלא יהי' ראויים להקרא בשם ישראל כי אם יעקב, על זאת אחז יעקב לעשו להראות כי ה' ישקול בפלס מעשי יעקב נגד מעשי עשו ויצא גז"ד לטובה: שם רש"י יעקב נוצר מטיפה ראשונה כו' ויטול הבכורה מן הדין, הגר"א מוויילנא ז"ל בס' סערת אלי' הביא על הפ' בפ' תצא (כ"א ט"ו) וילדו לו בנים האהובה והשנואה, והי' הבכור לשנואה לא יוכל לבכר, וקשה שמשמע שבתחלה ילדה האהובה, ואח"ז אמר והי' הבכור לשנואה.

ב' מהיכי תיתי שיוכל לבכר עד שהוצרך להזהיר על זה, ג' למה פירשה הטעם כי הוא ראשית אוננו יותר מרוב מצות, וי"ל דהשנואה נתעברה וגרשה ונשא אחרת תיכף וג"כ נתעברה וילדה לז', והשנואה ילדה לט'. נמצא לעיבור השנואה קודם וללידה אהובה קודם.

והבעל רוצה לבכר בן אהובה כי הוא נולד תחלה, וציותה התורה ל"י לבכר כי אזלינן אחר זמן הריון כי הוא ראשית אוננו ולא אזלינן אחר הלידה ובן השנואה הוא בכור. ועשו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"ג סי' נ"ב שכ' דעיקר תלוי בלידה ולא בהריון דהרי הי' יכול להתקלקל, וא"כ אם האהובה ילדה מקודם הרי הוא הבכור.

וראי' ברורה מרש"י כאן מיעקב ועשו שזה שיצא ראשון הוא הבכור דאם אזלינן בתר עיבור ע"כ הי' יעקב בכור מן הדין דהרי הוא נכנס תחלה, ובהגהות לס' קול אלי' פ' תצא כ' לתרץ דמ"ש רש"י ומד' טיפה ראשונה ושני' אינו בדקדוק, אלא נקטינן דטיפה אחת הי' ונחלקת לשנים וכמ"ש בנדה דכ"ז א'.

והודה וחזקי' בני ר' חייא דנשתהה ולד אחד אחר חבירו ג' חדשים. ואמרו שם דטיפה א' הי' ונתחלקה לשתיים ע"ש, א"כ גם כן י"ל דטיפה א' הי' ומחציתה הראשונה נוצר יעקב ומהב' עשו.

אבל לעולם י"ל דשניהם הי' ראשית אוננו וכיון דבהריון שניהם שווים שוב אזלינן בתר לידה והרי עשו נולד ראשון, אבל לעולם י"ל דהמעלה דראשית אוננו עדיף מהמעלה דלידה. ומצאתי ביערות דבש ח"א דרוש ט"ו וז"ל וכבר הסכימו הטבעים דא"א לאשה להתעבר תאומים מביאה א' רק משני ביאות וכ"כ רש"י גבי יעקב ועשו משל לשפופרת נכנס ראשון יצא אחרון וע"כ דס"ל משני ביאות נתעברה דאי מטיפה א' ל"ש נכנס ראשון וז"פ עכ"ל: וראיתי בשו"ת נודע ביהודה מ"ת אה"ע סי' פ"א שכ' לו הג"ר ישעי' פיק שמצא בספר דרוש שאי אפשר לתאומים להתעבר מביאה א' () וכ' וז"ל דברי הדרוש המה הבל הבלים נגד כמה מקומות בש"ס אין מספר.

ואדרבה נהפך הוא שאי אפשר לה להתעבר תאומים בשתי ביאות זו אחר זו שיהי' שניהם בני קיימא כי אם שיהי' א' סנדל, ומה שהעיד בשם חכמי הטבע שקר העיד ואדרבה המה מסכימים בזה שיכולה להתעבר מביאה אחת ולדות הרבה, והגאון ר' מאיר פרענקיל שהי' אבד"ק זאלקווי וג"כ רופא בחצר המלך עם הרופא המומחה ר' שמחה.

והוא נתן טעם למה נולדו תאומים עם כל שבט שלא תלך טפה של יעקב בשום ביאה לבטלה. עי' בע"י באגדה בכללן אתה מוצא שבעים וכו' ואמנם אין אני תמה על הדורש שהוא בספרו כי כן דרך הדרשנים באמרם כי אין דרוש זה נוגע לדיני תורה, לכן משנין לפעמים לפי הצריך להם.

ומחו' ר' אפרים רצה ללמד זכות על הדורש שהוא שאין כוונתו שצריך שני ביאות רק בשני כחות, ולענין שיהי' נחשב אח"כ שלא במקום מצות יבום הכח שני הוא כמו ביאה אחרת, ואף שכתבתי לו שגם זה שקר אעפ"כ דברי טעם הם: ומצאתי עוד בדורש לציין דרוש ד' שהקשה ג"כ עה"פ כי תהיין כו' הקדים בנשואין האהובה ובלידה הקדים אהובה ואח"כ והי' הבכור לשנואה, אתמהא אם אהובה קדמה בלידה איך יהי' הבכור לשנואה.

וזה תימה רבתא אשר לא הרגיש בה אדם מעולם. ואף דאפשר שאהובה נתעברה קודם והשנואה ילדה קודם דגם העיבור יקרא לפעמים בשם לידה, מ"מ מי דחקו לקרא לאחוז באופן זה שאהובה נשאת קודם ונתעברה קודם.

ואח"כ ילדה השנואה הבכור כגון שאהובה ילדה לט' חדשים וזו לז'. מה הי' חסר לכתוב דרך הטבע כיון שזו ילדה הבכור הי' לו להקדימה בנשואין ובלידה, דעל הסתם הנישאת קודם יולדת קודם.

והול"ל שתי נשים אחת שנואה ואחת אהובה וילדו בנים השנואה ואהובה והי' הבכור לשנואה וכו' ע"ש באריכות, וסיים ועיקר בכור תלוי במי שנולד קודם ולא בעיבור ותאומים יוכיחו שהנכנס אחרון יצא ראשון. הרי שהרגיש ג"כ בדברי הגר"א ז"ל ורק בזמנו עוד לא הי' נדפסים ספרי הגר"א ז"ל, ובכל"ח כאן הביא ג"כ דברי הגר"א ובמח"כ לא ראה דברי הנוב"י ודול"צ ויע"ד.

ועי' לקמן פ' ויצא (כ"ט כ"ז), וע"ש שכ' טעם להגר"א דבכור לנחלה תליא ביצירה. ולענין קדושת בכורה תליא בפטר רחם בלידה.

עפמ"ש במגילה די"ג א' עוברתה מת אבי' ילדתה מתה אמה, ופרש"י ונמצא שלא הי' לה אב משעה שנראה להקרות אב, וכשילדה מתה אמה שלא נראת להקרות אם עכ"ל,

הרי דיש הבדל דאב משעת יצירה ואם רק מליבה וא"כ שפיר בכור לנחלה תליא עיקר בצבור לאב והרי הוא אב מיצירה אבל לקדושת בכורה תליא בבכור לאם ואינה נקראת אם רק מלידה לכן תליא בפטר רחם.

ועי' ג"כ באור חדש על מגלת אסתר להמהר"ל מפראג, ובס' עורה שחר אות א' בזה ובזה א"ש הפענח רזא פ' ויחי ראובן בכורי אתה כחי וראשית אוני תימה איך נתן בכורה ליוסף וכ' לא יוכל לבכר וי"ל דגם אלי' ל"ה בכורה אלא בלקיחה עכ"ל. ועדיין אינו מובן דסוף כל סוף הי' ראובן בכור מדינא ואיך נתנה ליוסף.

ולהנ"ל י"ל דתאומים, נולדו עם השבטים. א"כ בראובן שהי' ראשית אונו והי' נוצר ראשון הי' נולד אחרון א"כ הי' רק בכור ליצירה ונולדה באמת אחזתו מקודם.

וא"כ מדינא ל"ה בכור דרק בכור לאב הי' ולא לאם. ומדוקדק בכורי אתה ר"ל רק בכורי אבל אצל לידה ל"ה בכור דאחותו נולדה מקודם ואע"ג דלנחלה סגי בבכור ליצירה מ"מ כיון דלענין קדושת בכור תליא בלידה, והכא כל עניני הבכורה הי' מפאת קדושת יעקב שנבחר להיות.

מזרעו של אברהם. וזה יהי' מנחיל לבכור שלו ומפאת זה ל"ה ראובן בכור.

ושפיר נתן הבכורה ליוסף. דעם יוסף לא נולדה תאומה והי' פטר רחם ויש לו שייכות לקדושת בכור: אחר כתבי זאת מצאתי בכל"ח פ' תצא שהביא היע"ד ונוב"י הנ"ל.

ולפמ"ש חז"ל תאומים מטפה א' נולד א"כ ל"ש כלל נכנס ראשון יצא אחרון, ורק י"ל דבלידת יעקב ועשו ל"ה תאומים כמ"ש תומים חסר שאחד צדיק ואחד רשע. וע"כ לא נוצרו מטפה אחת אלא מב' טיפות.

משא"כ בפרץ זרח כ' תאומים מלא שהי' תאומים ממש ונוצרו מטפה א'. ולכן בכ"מ בתאומים דנוצרו מטפה א' ול"ש למיזל בתר יצירה אזלינן בתר לידה והולד הראשון הוא הבכור, משא"כ ביעקב ועשו שנוולדו מב' טיפות א"כ כללא הוא דנוצר ראשון נולד אחרון, ועי' ג"כ לקמן בפ' ויחי (מ"ט ג') בפ' ראובן בכורי אתה ע"ש: שם ויקרא שמו יעקב.

רש"י הקב"ה קראו יעקב. ד"א אביו קראו יעקב.

ועי' בב"ר פ' ס"ג סי' ח' וע"ש בפ"י מהרז"ו דקאי על ה' שקראו יעקב ע"ש. ובס' סמיכות חכמים ברכות ד"ג להגה"ק ר' נפתלי כ"ץ ז"ל כ' שעפי"ז מיושב קו' המפו' למה הקפיד ה' באברהם שלא לקרותו אברם וביעקב לא הקפיד ונשאר לו גם יעקב ולהנ"ל א"ש כי הקב"ה קראו בשם זה ולא אדם הוא ויתנחם.

אע"כ להוסיף שם ישראל. לא כן שם אברם דלא קראו ה' בשם זה ועקרו לגמרי ע"ש. ועי' בירושלמי סופ"א דברכות למה נשתנו שמו של אברהם ויעקב ושמו של יצחק לא נשתנה אלו אבותם קראו אותם בשמם אבל יצחק הקב"ה קראו יצחק, וצ"ע דברי רש"י שגם שם יעקב הקב"ה קראו, ולזה הערני בני הר"ר דוד שיחי' והראיתי לו שביפה מראה על אגדות ירו' הרגיש בזה וכ' שהירו' אזיל לפי' הב' ברש"י שקאי על אביו שקראו יעקב ע"ש: (כז) איש יודע ציד איש שדה ויעקב איש תם, תרגום עשו גבר נחשירכן, עי'

בהגהות מהר"צ חיות ב"ק דצ"ב על תד"ה דשרכי בטלנים כמו איש יודע ציד כו' וזה ג"כ לדעתי הכוונה בקינות לט"ב המתחלת אבל אעורר אנינת אגרר דרך ופרך נחשירך וצדו תרך, והכוונה על עשו שמתרגם יודע ציד נחשירכן, ואמת עכ"ל, ובס' ילקוט האורים הביא ע"פ דחיה אדני השדה הנזכר באיוב הנקרא ידעוני שנקשרת בטבורה לארץ וקשה לצוד אותה, רק באופן שזורקין חץ להפסיק טבורה אז מתה, והוא ידעוני שלוקחין עצם ממנה בתוך הפה ועושין כשוף לאמר עתידות, ועשו הי' יודע איך לצוד אותו.

וזש"ה ויהי עשו איש אשר יודע ציד ר"ל לצוד את איש שדה היינו האדני שדה הידעוני הנ"ל, ובזה הי' מדבר עתידות ורמה ליצחק שבצדקותו נעשה לו כן שבא אלי' רוה"ק. וערש"י איוב (ה' כ"ג) ומשנה פ"ח מ"ה מכלאים, ובירושלמי ור"ש שם: וי"ל ג"כ דנודע דאדם כולל כל הכחות ממעשי בראשית, וע"כ נקרא עולם קטן וכמ"ש באבות דר"נ כל מה שברא ה' בעולם ברא באדם, והנה בין הנמצאים במעשה בראשית נמצא ג"כ אבן מאגנעט אשר בו כח המושך וא"כ גם כח זה נטבע באדם, ובאמת כי אדם יש לו כח המושך להמשיך לבות בני אדם אליו.

רק לא כל אדם שווים בזה כי הישר באדם ממשיך הישרים ותמימים, והרשע את הרשעים, וזש"ה ויהי עשו יודע ציד איש שדה כלומר בטבעו של עשו הי' כח המושך להמשיך אליו את איש שדה חי שהוא פרא אדם כמוהו, ויעקב הי' יודע ציד את איש תם יושב אוהלים ר"ל יעקב הי' לו כח נפלא לצוד נפשות טובות להמשיכם אחריו וכל עסקיו הי' עם תמימים, ובס' עץ הדעת טוב על כתובות ברמזי תורה כ' דידוע דבית הוי קבע ואוהל הוא ארעי והצדיקים עושים מעוה"ז דירת עראי כאוהל, וז"פ ויעקב איש תם יושב אוהלים: שם רש"י יודע ציד לרמות אביו ושאלו אבא איך מעשרין מלח ותבן, ותמוה מה השאלה איך מעשרין, הלא ידוע מעשר אחד מעשר הי' לו לשאול "אם" מעשרין, וכ' בספר מחת יה דעשו הי' ערום כשועל ורצה להראות צביעותו, דהנה כשמעשרין סאה א' מעשרה שגדל בשדהו הנה באמת נותן יותר מחלק עשירי, למשל אם זרע סאה וגדלה התבואה ועשתה למשל פשרה סאין, נמצא דיש ריוח לו ט' סאין, ומזה נותן סאה שלימה למעשר, נמצא שמן הריווח של שנה זו הוא נותן חלק תשיעי, וא"כ מלח ותבן שאין זורעים אותם אפשר שאין יוצאים ידי חובת מעשר בחלק עשירי רק באחד מתשיעי, וזה היה שאלת עשו, פשיטא דגם ממלח ותבן נותנים מעשר אבל "איך" מעשרין אי סגי בא' מעשר או צריכים ליתן יותר, וכמה נחוץ ליתן.

ובס' אלוף בישראל כ' שבין תיבת איך ובין תיבת מעשרין חסרה נקודת ההפסק וכך שאל אבא "איך" כלומר איך דעתך מעשרין מלח ותבן, היינו אם צריך לעשר או לא. ובס' או"ש כ' דמלח ותבן שאינו מאכל בפני עצמו כלל רק טפל למאכל, אפ"ל כי אין חיוב במעשר רק אם הוא טפל לדבר המחויב במעשר, אבל אם מתבלים במלח דגים ובשר וכדומה מאכלים שא"צ למעשר גם הוא בטל אל עיקר המאכל וא"צ לעשרו, (ועתו"ס יומא דפ"א ב' ד"ה שהפלפלין).

או אפשר שמחויב במעשר, וכן תבן שטפל לתבואה ורק שומר או יד לתבואה, וזה השאלה איך מעשרין מלח ותבן, וגם הוא רמאות שהוא יודע כי הטפל במעלה פחותה מעיקר וחושב עצמו לטפל וצדיקים הם עיקר. וזה באמת מעלה.

גדולה אם הי' באמת לא בערמה כי מי שיודע מפחיתות ערכו זה מעלה אבל עשו הטעה את אביו, ואפ"ל דכל אהבה של יצחק רק כי ציד בפיו, וראוי לאהבה קצת מחמת שקיים כבוד אב או שמדקדק קצת במצות אבל רבקה אוהבת את יעקב. ולא נכתב טעם רק שאוהבת אותו בעצם יען שהוא יעקב וראוי בעצם לאהבה.

וגם י"ל הא דשאל איך מעשרין מלח ותבן, עפמ"ש בכלי יקר (חיי שרה כ"ד י"ד) דהכסף יענה ויעיד על הכל וכל אדם ניכר בכיסו מה הוא, ואין מצרף וכור לבחון אדם כי אם בכסף וזהב עש"ה, ועשו בערמה רצה להראות לאביו שמדקדק במעשר, ואינו חם על כספו: וגוף הענין ח"ו שיצחק טעה עצמו בעשו הלא הצדיקים מכירים בפנים את הפנימיות, אבל י"ל כמ"ש חז"ל בסוטה מצוה בעידנא דעסיק בי' מגינא ומצלה, וכמ"ש שאמרו להרבי מלובלין ז"ל על אחד גנאי, ואמר להם הלא זה מאיר מאוד, והי' לפלא לכולם.

ואח"כ נודע שבאותו רגע הי' האיש מדליק נר חנוכה והי' מאיר באמת וכ"כ על הבעל מדרש שמואל ז"ל כשהי' עוד בחור ונכנס פ"א אל האר"י ז"ל ועמד בפניו. וכששאל לו הרח"ו ז"ל על זה השיב כי עמד בפני רפכ"י שנכנס עמו, ואמר אם אדם עושה מצוה מה שהי' רגיל לעשות א' מהגדולים אז כל היום ההוא נשמת הצדיק הולך עמו ללוותו, ונודע אח"כ כי הבחור עשה גמ"ח לעני ונתן לו מלבושו מה שהי' עליו, וזה י"ל כי יצחק ראה עשו בשפה שנכנס אליו עם ציד כדי לכבד אביו והאיר עליו באותו רגע אור גדול של המצוה, ולכן אהב אותו באמת, אבל כשנכנס עם המטעמים ולא הי' כוונתו לכבוד אב רק לקבל הברכות מיד ויחרד.

וארז"ל שראה גיהנם נכנס עמו ורק ע"י צעקתו נתן לו ברכה קצת. ובהשמטות לס' דברי שאול מ"ת כ' שמי שיושב באוהל אין ראי' שהוא איש אמונים ורק מי שעוסק במו"מ והוא איש אמונים ראוי להללו, וזה שעשו רימה לאביו וסבר שהוא ישר ע"כ אהב אותו יותר מיעקב שהי' יושב אהל, משא"כ עשו יודע ציד.

ובכל זה הוא כשר ע"כ אהב אותו. (ועי' בהסכמתי מאדמו"ר מגור שליט"א) ובס' דברי מאיר להר"מ מפרעמישלאן ז"ל כ' דלרבו בעל באר מים חיים הי' לו בן שלא הלך בדרך הישר אעפ"כ נתן לו כל הצטרכותו.

ובתפלתו אמר רשב"ו הבט כאשר אני עושה עם בני. מכ"ש אתה ראוי להתנהג עם בניך אע"פ שאין עושים רצונך.

ואי' בשבת דפ"ט ב' לעת"ל יאמר הקב"ה לאברהם בניך חטאו כו' א"ל ליצחק כו' פלגא עלי ופלגא עלך, נראה שיצחק הפליג בטענותי' שירחם ה' על בניו וטען ג"כ כנ"ל הבט כי גם לי היה בן רשע אעפ"כ אהבתי אותו, לכן גם אתה תרחם על בניך, וזה ויאהב כי ציד בפיו למען יהי' ציד בפי יצחק וטענה חזקה לעת"ל, ועי' בס' באר שלמה מערכת ח' אות י"א דמשו"ה ברך לעשו דמכש"כ יגיע ליעקב הברכות כנ"ל מה אם יחילו על

רשעים מכ"ש על בנ"י הכשרים: ובס' תולדות נח דרוש י"ח הביא מדרש דרבקה הי' מוספות לו אהבה על אהבתו, וי"ל דק' דכ' ורבקה אוהבת את יעקב דמשמע כאלו יצחק לא אהב אותו, וי"ל שבאמת אהב ליעקב אם מצד שהוא בנו וגם מצד תמימותו אלא שבא הכ' להודיענו חידוש שגם את עשו אהב ונתן טעם שציד בפיו, שראה שיצא אדמוני שסימן לשפיכת דמים והי' מצטער על זה אבל לבסוף ראה שעשו מהפך הרעה הזאת לטובה ולא הי' רוצה רק שפך דם חיות ולעשות מצוה להביא ממנו ציד לפיו של אביו, ולכן אהב אותו על שנותו את טעמו המר למתוק, אבל רבקה היתה בקיאה במעשה עשו יותר מיצחק ול"ה אוהבת אותו בשביל מדה זו.

אלא דא"כ הול"ל ורבקה שונאת את עשו, ולמה כ' אוהבת את יעקב, הא כל אם אוהבת את בנה. לכן בא המד' שאוהבת אותו אהבה מופלגת יותר משאר נשים בניהם.

והאלשיך פי' הפ' אל תוכח לי' פן ישנאך. הוכח לחכם ויאהבך שאין להוכיח לומר לו שהוא לי' כי עי"ז ישנאך רק תאמר לו שהוא חכם ואינו נאה לחכם כמותך לעשות כן.

וכן י"ל ויאהב יצחק את עשו שידע שהוא רשע ורצה להחזירו למוטב והראה לו שאהב אותו, והיינו כי ציד בפיו, שיצחק רצה לצוד אותו בפיו ויאהבו ועי"ז יוציאנו מהקליפה להקדושה: כח) כי ציד בפיו. ערמב"ן כי הוא מליצה וכנה האיש במעשהו לתדירות, וכ' בס' אמת ליעקב לאא"ז הגאון מליסא ז"ל בברכות ד"ד בכריוני יחמו חטאים, ע"פ רמב"ן דאותן שא"א לפרוד מחטא והחטא נתעצם בו עד שנקראים חטאים עש"ה וע"ע מ"ש בעל עקדה שער ס"ג דרבים חוטאים לא מרוע בחירתם רק מצד חוזק חומרם שלא יוכלו לעצר כח לכבוש, וז"פ חוטאים על שהוא פועל החטא על משקל פועל, וחטאים מורה על שורשו שהיא תכונה רעה שנפשו עש"ה: שם בתרגום ארי מצידיה הוה אכיל.

עי' בס' בית האוצר כלל א' אות י"ט. איך אכל יצחק מצידו של עשו הא חומר לעכו"ם פסול בשחיטה, ואע"ג דיצחק החזיקו בטוב הא אפי' בהמתן של צדיקים כו', ועי' ב"ר פס"ה שחוז כל"ז שלא תאכילני נבלות וטרפות, וק' ג"כ מה תועיל השחזה הא איהו גופי' פסול בשחיטה, ועי' קידושין די"ח א', וי"ל דקיימו התורה רק ממדת חסידות ול"ש בהמתן כו' דאפי' שוגג באיסור דרבנן כ' האחרונים דלא חשוב עבירה, וא"צ כפרה, אולם בשבת דק"נ ע"ב מעשה בחסיד שנפרצה וכו' ולא גדרה וכו' המהרש"א ואע"ג דהרהור מותר וגם שגג מ"מ מדת חסידות הוה, ומוכח דגם שוגג מדת חסידות חשיב חטא ותקלה דהרי הרהור בשבת מותר מדינא ורק ממדת חסידות ע"ש באריכות, וע"ע באתון דאורייתא כלל ו' ויו"ד: כט) ויזד.

עי' עיון יעקב ב"ב דט"ז דח"א אבן טוב הי' לאברהם שכל חולה שרואה אותו נתרפא. וא"ש המדרש ויזד אמר עשו מה טיבו של נזיד זה א"ל שמת אותו זקן וק' דאין התשובה שייך להקו', דאטו ידע עשו שמבשלין עדשים לאבל, הול"ל לשאול מי חת, א"ו דלא ידע הול"ל להשיב שבשל לנחם אבלים, וי"ל עפמ"ש בברכות ד"מ ע"א עדשים אחד לל' יום מעלי לאסכרא.

אך כיון שאברהם הי' לו מרגליות לכן מה טיבו של נזיד זה כיון שכל חולה מיד נתרפא ולזה השיב לו שמת אותו זקן, וע"ע בס' בנין יהושע בסופו דס"ב מ"ש בזה: (ל) רש"י

קצר ה' שנים. עי' בס' ברכת השיר על הא דיבמות ס"ד דלהכי אבותינו עקרים הי' שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים.
ויצחק עקר הי'. והסמיכות לזה י"ל.

דלכאורה ממה דרבקה הי' עקרה אינו מוכח שהקב"ה מתאוה וכו', עפמ"ש רש"י כאן שאברהם הי' לו לחיות ק"פ רק שלא יראה עשו יוצא לתרבות רעות נחסר ה' שנים, וא"כ אם הי' רבקה מקדמת לילד הי' מהצורך לחסר עוד שנים מאברהם, אלא דז"א דהי' לה לרבקה להיות עקרה עוד ה' שנים ואח"כ תלד ולא יפחות שנותיו של אברהם כלל וע"כ דהקב"ה מתאוה כו', אך דעדיין י"ל דבאמת הי' עקרה בשביל אברהם והא דל"ה עקרה עוד ה' שנים משום דרש"י פי' עה"פ ויצחק בן ס' שנה שהמתין לה יו"ד שנים עד שנעשית י"ג וא"כ אם הי' עקרה יותר מי' שנים.

הי' צריך יצחק לגרשה כדין מי ששהתה אשתו יותר מי' שנה ולא ילדה, וע"כ אחר דהקדים דיצחק ג"כ עקר הי', שוב בלא"ה ל"ה צריך לגרשה דהמניעה הי' ג"כ מצדו ושפיר בע"כ מוכח דהקב"ה מתאוה לתפלתם, וע"ע בס' לוי חן אריכות מזה. ובכתבי הגה"צ מאסטראווצי ז"ל ראיתי המילוי מן "שמו אדום" "ינ מ או לף לית יו ס" בגימ' הלעיטני נא מן האדם האדם הזה כי עיף אנכי (תשי"ג): (לא) מכרה כיום.

ערש"י שעבודה בבכורות עי' ס' עפר יעקב להגאון ר' יעקב נוניס ז"ל הק' רא"ם אטו כהן יוכל למכור בכורתו. וכ' דכוונת יעקב הי' לבטלו מן העבודה שלא יהי' הרשע עומד ומקריב לגבוה ע"ז.

וק' ממ"נ אי לא הי' יכול למכור מה הועיל בתירוצו דסו"ס האיך הקריבו בני יעקב קודם שנבחר אהרן שהי' עבודה בבכורות, ואם יכול למכור הקו' מעיקרא ליתא. וי"ל דלעולם דל"ה יכול למכור וכוונת יעקב הי' רק לבטלו שהוא לא יקריב, ואה"נ דלא הי' מגמתו שתתבטל מזרע שלו אלא אח"כ ה' ברכו בשם ישראל, ושלא יאמר שבא הבכורה בעקבה רק בדין גמור עש"ה, גם י"ל דנהי דהבכורה הי' סיבה לקרבנות מ"מ אינו אסור לפשוט להקריב דזר הקרב יומת רק לאחר מ"ת.

ויש להמליץ עליו מה שטען המהרי"ט ז"ל בשלמא ירושת פי שנים אע"ג דמה שאירש מאבא מכור לך ל"מ הכא ע"י שבועה חייב לקיים כו', והשיגו מהרי"ט דנהי דחייב לקיים מוצא שפתיך תשמור מ"מ כיון דל"ש בו קנין אם הי' מת אין בני' חייבים לקיים דבריו כו', אני אומר אה"נ דלעולם לא עלה ע"ד רא"ם שקנין גמור הי' רק דהי' למנוע הרשע להקריב כפרש"י אמר יעקב רשע זה כו' הרי דרק רשע זה ולא זרעו, ומ"ש המהרי"ט דאפשר ע"י השיעבוד הי' יכול לשעבד כתוס' ר"פ אע"פ.

ק' למה הי' צריך שבועה, ועוד דמ"ש תוס' הוא להשתעבד גופי' לשלם חוב ודוגמת חתן דמקבל נדוני' ומשעבד ואחריות חל על גופו דישינו בעולם אבל כאן גוף בכורה דשלב"ל ע' וכו' עש"ה ועי' נחלת יעקב מענין מכירת בכורה: ובאוה"ח הק' ג"כ דהוי דשלב"ל. וכ' עפמ"ש בב"מ דט"ז מה שיעלו מצודה היום מועיל משום כדי חי' וכן כאן הי' כדי חי' ומועיל המכירה.

ועוד כ' אף דהוי דבר שאין בו ממש כמו כבוד ומעלה שיש לבכור מ"מ ע"י שבועה מועיל אף שא"ב ממש, וכל הטעם דא"אמקנה דשלב"ל דלא סמכא דעת'י, והביא ריב"ש בשבועה מהני דשלב"ל עש"ה, ועי' רשב"ם ב"ב קמ"ב דשלב"ל ל"מ דלא סמכא דעתא והיכי דגמר ומקני קני, וכ"כ בשטמ"ק ועי' מבי"ט ח"ב סי' קל"ז דמה"ט אדם מקנה לבנו דשלב"ל שדעתו קרובה אצל בנו סמכא דעת'י, ועי' מהר"ם מינץ סי' ל"ה, ובשו"ת מהרש"ם ח"א סי' מ"ז, וח"ד סי' צ"ה, ועי' ג"כ בבעה"ת דמכר לו בטוה"נ דבר מיעוט דאנכי הולך למות וחי' אינם שווים הרבה ע"ש, ועי' בס' שמע שלמה ובספרו אהבת עולם עמוד גמ"ח דקי"ב שכ' כהאו"ח ולא הביא דבריו.

ועי' בס' שליחות אלי' אריכות בזה: ובשו"ת הריב"ש סי' רכ"ח כ' מ"ש בשם הטור עה"ת בשם הרא"ש דשבועה מהני בדשלב"ל לא הרא"ש ולא בנו חתימו עלה והרא"י ממכירת עשו אין לה עיקר שהי' קודם הדיבור ואז הי' מועיל דשלב"ל, והשבועה הי' לרוחא דמילתא שלא יערער עשו כי הכירו יעקב לאיש זרוע לכן השביעו.

ועי' בקצות החשן סי' רע"ח סקי"ג דבסילוק מהני דשלב"ל ע ועשו אמר למה זה לי בכורה דהוא סילוק עש"ה, ובס' ישועות מלכו להגאון מקוטנא ז"ל ראיתי הטעם דקודם מ"ת דשלב"ל בר קנין ע"פ חז"ל ויהי ערב ויהי בקר דכל הבריאה הי' תלוי' ועומדת עד יום הששי מתן תורה, נמצא דקודם מ"ת כל הבריאה הי' עוד דשלב"ל ודבר קבוע ל"ה עוד בנמצא רק הכל הי' תלוי' במ"ת שיבוא לכן הוי דשלב"ל בר קנין, ועי' בכת"א להפמ"א ז"ל שכ' ג"כ הא דמכר בדבר מיעוט ול"ה יכול עשו ליטעון משטה הייתי כך.

מ"מ משום שאמר אנכי הולך לחות ולא שוה חי' הרבה, וגם בשבועה קיי"ל דלא יכול לומר משטה אני כך עש"ה, ועי' בשו"ת כסא דהרסנא סי' ר"ה, ועי' בגור אר'י שהק' ג"כ דל"ש מכירה בדבר שא"ב ממש, וצ"ל שהי' מקנה לו עשו גופו ליעקב לכל זכות הבכורה וקנינו הוי קנין עכ"ל, ומוכח מזה דאבות יצאו מכלל ב"נ דאל"כ הא אין קנין לב"נ לב"נ אחר בגופו רק במעשי ידי' כמ"ש ביבמות דמ"ו א', וגיטין ל"ח א', ועי' בס' בית האוצר ח"א כלל א' אות ו' שיהי' הגוף בעצם קנוי לו ליתא בב"נ משא"כ גוף לפירותיו נקנה אף בב"נ עש"ה, ובשו"ת זכרון יצחק בח"ת כ' ע"פ הגמ' נדרים ל"ד השטן גימ' שס"ד דיש לשטן רשות להסית חוץ מיוה"כ, וידוע דשטן הוא שר של עשו וזש"ה מכרה כיום הידוע דהיינו יוה"כ כשם שביום הזה לית לך רשות לאשטוני, לא יהי' לך על מכירה זו רשות להסתי' ולערער ע"ש: ובאמת י"ל דיש ב' מעלות בבכורה, א'.

שמקודש לעבודה כמ"ש רש"י אין רשע זה כדאי כו', ב' לענין ירושה פי שנים. ולזה בחיי אב הוי דשלב"ל ול"מ מכירה.

אך לענין קדושה הוי דבר שבא לעולם, וז"פ מכרה כיום ברצוני לקנות מה שעתיד לבוא לאחר מות אבינו דהיינו ירושה רק כיום מה שהוא עתה היינו ענין הקדושה, וע"ז התרצה עשו דחלק הקדושה הי' עליו למשא, ובני יקירי הרה"ח מו"ה דוד נ"י העיר מדברי המשל"מ פ"ד מאישות במחוסר זמן אי מקרי דשלב"ל כחו בקטן לאחר שאגדל וע"ש בהגהות דהעיר מהא דמקדש לאחר ל' יום דמקודשת ות' דשא"ה דיכול לקדשה עכשיו, ועשעה"מ פכ"ב ממכירה.

וע"ז אמר "כיום" היינו מעכשיו ומהני מכירה. אבל באמת מעכשיו ל"מ בדשלב"ל ורק י"ל עפמ"ש הרמ"א חו"מ סר"ט בשם מרדכי באומר לכשיהי' בעולם אז יקנה, קנה אף שעכשיו אינו בעולם, וערשב"א קידושין ס"ג בשם ס' המקח דהמזכה לעובר לכשתלד קני כר"נ כיון דעובר אז בעולם והוי כחו שקנה לאחר ל' אבל דשלב"ל ל"מ אף לכשיהי', ובס' המקנה הק' משחרור וגירות דהוי ג"כ לכשיהי' בעולם ואעפ"כ ל"מ, ותי' דבקנינים ל"צ אמירה חל קנין דמעיקרא כיון דלא חזר בנתיים או דשטר קיים.

אבל בקידושין דצריך אמירה, וכיון דאמירה הי' קודם שבא לעולם ל"מ, ועי' נתה"מ סי' רי"א סק"ה: וגוף הקו' נראה עפמ"ש המרדכי הובא בחו"מ סי' ר"ט ס"ד דהיכי דהקנה דשלב"ל עם דבר שבא לעולם מגו דחל על הבא לעולם חל נמי אשלב"ל. ע. א"כ לפמ"ש"ל בעשו הי' ב' ענינים והי' דשלב"ל ענין ירושה ודבר שבא לעולם ענין קדושת בכור שפיר מהני, ועב"ב קמ"ג וחו"מ סי' ר"י ס"ג בקני את וחמור, ובאה"ע סי' מ"א ס"ג במקדש ה' נשים ואחיות בכולכם ל"מ, וכ' ב"ש וחמ"ח אף דקני את וחמור קני מחצה באמר בלשון כולכם ל"מ כלל.

אבל את ואת קני מחצה, ועי' נוב"י מהדו"ק חו"מ סי' כ"ו וכ"ט, דאם מקנה דשלב"ל ודבר שבא לעולם קני מחצה, דאי"ל דכוונתו רק בשתייהן דא"י כלל אם יהי' בעולם. אבל בעבידו דאתי ל"ק כלל.

וגם בקני את וחמור אם יוליד בשנה זו בזה כ"ע מודים דקני מחצה, דכוונתו אם לא יוליד יקנה הוא לחוד מחצה. ועי' פתחי תשובה סוס"י ר"ג, ובשו"ת בית שמואל אחרון אה"ע סי' נ': וע"ע בס' משפט שלום סי' רי"ב שהביא הדרו"פ סי' ר"ט דעיקר הטעם דדשלב"ל ל"מ משום דלא סמכא דעת' והיכי דסמכא דעת' מהני ושבועה ל"מ בזה כמ"ש האו"ח וכ' דאם נכתב דנעשה באופן המועיל ומכ"ש בשכתב המוכר בכתי"י שמודה שנעשה באופן המועיל מהני כמו באסמכתא, אבל בשו"ת תשב"ץ בחוט המשולש טור ב' סי' י"ג העלה דטעם דשלב"ל משום שאין הדבר בעין שיחול עליו קנין אבל טעם דבר שאינו ברשותו משום דלא סמכא דעת' ע"ש היטב, ועי' בשואל ומשיב תליתאה ח"ב סי' קס"ג שהק' על ריב"ש דקודם מ"ת גם דלשב"ל נקנה, ומבואר בהיפך ברמב"ם פ"ו מערכין הלכה ל"ג דהביא ראי' מיעקב דאמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך ואם איתא מה ראי' הא הוי קודם מ"ת ע"ש ובמהרי"ט ח"א סי' ל"ט.

וע"ע בשו"מ תליתאה ח"ג סי' קל"ט וחמישאה סי' נ"ו: ואעלה ג"כ איזה ציונים והערות בדיני דשלב"ל ברמ"א סי' ר"ט ס"ח דלסלק עצמו יכול בדשלב"ל והוא מפ' הכותב בכותב לה בעודה ארוסה, ומשל"מ בפכ"ג ה"א מאישות נסתפק אי דוקא בדרבנן יכול לסלק עצמו אבל בדאו' הוי מתנה עמש"כ בתורה, ועי' קצה"ח סקי"א ובאה"ע סי' צ"ב, ומהרי"ק סי' פ"ט, וברמ"א שם בשם תשו' הר"ן סי' נ"ג דא"י למחול דשלב"ל, וכ' בסמ"ע סקכ"ג שאף דלסלק יכול שאני התם שכבר נשתעבד יכול לסלק אבל למחול קודם שלקח א"י, ועתו"ס ב"ב קנ"ט א' לשעבד יכול דשלב"ל וברמ"א בשם נמ"י חולק ועסמ"ע.

ועמהרי"ט חו"מ סי' כ"ג כמו דיכול לשעבד דשלב"ל כן יכול לשעבד לדשלב"ל ועפנ"י גיטין די"ג ע"ב. וע"ע במהר"ם שיף סוף ב"ק בדרוש אריכות בענין דשלב"ל, ועי'

קידושין ס"ב לשחרור עבדו ל"ה בידו דמעיקרא בהמה והשתא דעת אחרת וכו' רש"י ואין לך מחוסר מעשה גדול חזה, וכ"כ רשב"א קידושין נ"ג ב' במקדש בערלה א"מ אף דיכול להנות מאפר ול"ה דשלב"ל דבידו לשרוף דמ"מ הוי כגופא אחרינא.

ועי' בס' טוב גיטין בקונטרס חיבת הקודש דצ"ה, הא דטויל' לארוג כ"ע מודי דל"מ אף דבידו לארגו ולא הוי כמחוסר מעשה, מ"מ יהי' דבר חדש ל"ה בידו ע"ש. ופלא שלא הביא ש"ס ורשב"א הנ"ל ובחי' כתבתי הרבה בזה אך אין כאן מקומו וע"ע בקובץ דרושים חוב' יו"ד סי' ט' בס' הדודאים מזקיני ז"ל ועמ"ש בפ' וירא (כ"א ל"א) ובפ' ויצא (כ"ח כ').

ועשו"ת מהר"ם שיק סי' של"ג שהק' הא לא היה אז עדיין מקדש ועבודה. וי"ל דבכורים הי' הגדולים העומדים בראש והוא היה המושל על כל זרע אביו כמ"ש הרמב"ן, ותורה ועבודה הכל תלוי במנהיג אם הוא טוב ימשכו אחריו וכן אם הוא רע וחשש יעקב שאם תשאר הבכורה וגדולה ביד עשו ויהי' המנהיג כולם יהי' כמותו ע"ש, ועשו"ת מהרי"א ז' ענזיל סי' י"ד שכ', בפ' הבא (כ"ח כ"ח) יככה ה' בשגעון וגו' והיית משוגע ממראה עיניך אשר תראה.

כי המשוגע ר"ל אינו מרגיש בחסרון דעתו. וישרים הם בעיניו, אבל מי שדעתו צלולה והוא נתון ת"י מנהיג משוגע המושל עליו ומכריחו לעשות כמעשי' הרעים, והוא יודע כי בשגעון ינהג.

צערו גדול מאד, וז"ש ממראה עיניך ר"ל המנהיגים הנקראים עיני העדה עש"ה: (לג) ויבז. ערמב"ן שכ' ענין בכורה לנחול מעלת האב, עי' תורת חיים חולין דצ"א והביאותי' בפ' וישלח (ל"ב כ"ז) ועי' בנודע ביהודא מ"ת יו"ד סי' יו"ד שהשיב בישראל שיש לו יערות ושדות אשר בתוכם חיות אם מותר לו לצוד.

ולירות בקנה שריפה, או אסור משום צעב"ח או כל תשחית והביא הפסקי מהרא"י סי' ק"ה דכל דבר שיש צורך לאדם לית בה משום צב"ח, וגם ל"ש צב"ח אלא לצערו ולהניחו בחיים אבל להמית לית בי' משום צב"ח וכן מוכח מחולין ד"ז ע"ב עקרנא להו איכא צב"ח, קטלנא להו איכא משום בל תשחית.

הרי אף שהשיב לו על עקרנא דאיכא צב"ח אעפ"כ אמר קטלנא להו, רק בגוף הדבר לא מצינו רק בנמרוד ועשו. ואיך ימות איש ישראלי בידים בע"ח רק לגמור חמדת זמנו, ומי שצריך לצורך פרנסתו שאני.

ועוד דאפי' איסורא איכא דצריך להכניס א"ע במקום סכנה במקום גדודי חיות, ומי לנו גדול ואומן בקי בצידה יותר מעשו שהכ' מעיד עליו ויהי עשו איש יודע ציד, ופוק חזו שאמר על עצמו הנה אנכי הולך למות שהי' מסתכן בכל יום, וכן פי' הרמב"ן, ואדם כזה עובר על ונשמרתם מאד כו', ועוד שלישית שעכ"פ מזכירין עונותי' שאינו פחות מקיר נטוי ע"ש.

ובנוב"י קמא יו"ד סי' פ"ג כ' ג"כ דלהמית בריה ל"ש צב"ח וראי' מחולין ד"ו עש"ה ובמח"כ לא ראה שכבר קדמו בזו הראי' בשו"ת עבודת הגרשוני סי' י"ג עי"ש ותמהני שלא הביאו דברי השטמ"ק ב"ב ד"כ ע"א וז"ל דכיון דלאו בת שחיטה היא שחיטתה נמי

צב"ח דהא הריגה היא ולא שחיטה וכו' וצע"ג, ובתה"ד בעצמו שם סי' ק"ה העיר מגמ' זו וז"ל דהוא הזיקא ל"ה שכיח כ"כ דמסתמא רבינו הקדוש ל"ה מגדל הזיקו בתוך ביתו, וע"ע בשו"ת חות יאיר סי' קצ"ה, ובס' משמרת שלום על פמ"ג יו"ד סי' כ"ד ובהגהות שם: לד) לחם ונזיד עדשים.

קשה למה נתן לו לחם הא לא ביקש רק עדשים הלעיטני כו' ועי' בידי משה על מד"ר כאן, וי"ל כיון דהי' רעב מאד עי' במזרחי פסוק כ"ט. והי' ירא יעקב שיטען שהי' אונם, משו"ה נתן לו מתחלה לחם והשקיט רעבונו.

ואח"כ נתן עדשים ולא יוכל לטעון אונס וא"ש דכ' ויבז אח"כ, ולמ"ש ניחא דמקודם הי' לו טענת אונס רק אחר אכילה דלא הי' לו טענת אונס כ' ויבז: וגם יש לומר לפמ"ש ביו"ד סי' רכ"ח סעיף כ' דאם נדר על דעת חבירו אין מתירין לו אא"כ מדעת חבירו. ודוקא שנדר ע"ד חברו בשביל שעשה לו טובה שעשה לו חבירו.

וכן בשבועה ע"ש, וכאן עשו נשבע לו וכמ"ש וישבע לו (וע"ש באוה"ח ומה שכתבתי בזה) והי' ע"ד יעקב. ולכן נתן לו לחם ועשה עמו טובה יתירה שלא יוכל עשו להתיר אח"כ השבועה דיהי' ע"ד יעקב ואם עשה לו טובה אינו יכול להתיר מעצמו עשו בלי דעת יעקב ולזה הערני בני החו"ב מ' דוד שיחי', וגם לא תחנם לא שייך הא דנתן לו לחם.

דזה רק אם אין מגיע להנותן טובה במה שנתן לעכו"ם אבל אם מגיע לו טובה ל"ש לא תחנם. כמ"ש בחק יעקב סי' תמ"ח סקי"ב, והבאתי לעיל בפ' לך (י"ד כ"ג): כו ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי.

פרש"י ותורותי תורה שבע"פ והלמ"מ, עי' מהרש"א יומא דכ"ח ב' שהביא רא"ם שגרס אחת ד"ת וא' ד"ם, ובש"ס דילן גרם כרש"י בחומש. והך דע"פ ע"כ דבר דרבנן ואסמכי' אקרא דעל עירוב תבשילין מייתי בש"ס.

ותורה בע"פ כולל מי שיש לו עיקר מה"ת כגון הלמ"מ ובין שאין לו עיקר כגון ע"ת, ומ"ש הרא"ם דמלא תסור לא נקרא תורותי לא מחוור דהא משמרת שכל רש"י גזירות להרחקה כגון שניות ומסקי' ביבמות כ"א דמדרבנן וקרא אסמכתא, וערמב"ן שהק' איך הקים יעקב מצבה ונשא ב' אחיות ועמרם נשא דודתו דהא קיימו התורה, ותי' דבחול"ל לא הי' מקיימים, ויוסף דרשו ששימר שבת שהוא עדות על חדוש העולם כו', ועי' בס' איי הים ביומא דהק' עליו מפג"ה צ"א פרע להם בית השחיטה פרש"י שומרי מצות הי' דאע"פ שלא נתנה תורה מקובלים הי' מאבותיהם וזה הי' בחול"ל במצרים וי"ל דרמב"ן כתי' הב' בתוס' שם דפרע להם היינו נחירה שנצטוו על נחירה, וכ"כ הר"ן והכריחו לזה דאי משום שקיימו התורה מה זה שאמרו והכן טול ג"ה בפניהם כמ"ד ג"ה נאסר לב"נ דילמא לא נאסר, רק שהי' נוהגים איסור מדעתם וכמו שהי' מקיימים מצות שחיטה ע"ש, לפי"ז ראי' מזה לרמב"ן, ובאמת קו' הנ"ל לדידן דהי' מקיימין התורה מנ"ל דג"ה נאסר לב"נ דילמא הי' מקיימין כמו שחיטה, י"ל דק' מה בפניהם כיון דג"ה מקומו ניכר ואף אי ינטל שלא בפניהם ידעו השבטים אם יאכלו.

אך י"ל ד סברו השבטים שנטלוהו מהירך אחר הבישול, וס"ל כר"ם וסתם משנה דיש בגידין בנו"ט ונאסר (ואף בב"נ שייך טכ"ע ע"י בזה במלא הרועים ערך ב"נ אות כ"א וכיון במקצת לדברי האי הים, ועשו"ת חתם סופר יו"ד סי' י"ט, ובשו"ת מהר"ם שיק סי' כ"ו, ובית יצחק יו"ד סי' מ"ד מזה): אך ק' דמב"מ ברובא בטיל.

והגיד למ"ד שנו"ט טעם בשר יש לו (לפמ"ש המרדכי פ' הזרוע דבדבר המעורב בתחלת ברייתו ל"ש ביטול ל"ק ויש להאריך בזה) אך באמת בב"נ לא אזלי בת"ר וע"י רמב"ם פ"ט ה"י ממלכים ופמ"ג יו"ד סי' ס"ב וגו' ונוב"י מ"ת אה"ע סי' מ"ב ולזה הקפידו שיטול ג"ה בפניהם שלא יבשלו עם ג"ה, ולפי"ז שפיר קאמר הש"ס דסובר כמ"ד ג"ה נאסר לב"נ דאם רק מצד שאסרה התורה העתידה ליתן לישראל ל"ה מקפידים אם מתבשל עם ג"ה דיבטל ברוב.

א"ו דג"ה נאסר לב"נ ובב"נ ל"ש ביטול רוב, וע"י כו"פ סי' ב' דהק' דכי ידעו השבטים שיוסף ישראל ואיך אכלו משחיטתו, ופ"י מהרש"א חולין דפ"י פרע כו"ר ר"ל שהם ישחטו וא"ש, וע"י מהרש"א ביומא מה שנשא ב' אחיות דגר שנתגייר כקטן שנולד, וע"י מה שהק' הרא"ם על רמב"ן בפע"פ כשא"ל יעקב טול ובריך אמר איני מברך שנשאתי ב' אחיות ולרמב"ן לא חטא דה"י בחו"ל, וי"ל דעכ"פ גנאי לו לפי שעתידה תורה לאסור, אבל להמהרש"א אין גנאי דאף לאחר קבלת התורה גר שנתגייר כו' ולמה לא ברך וכה"ק בנזר הקודש וע"י בבאורי מהרא"י מהתה"ד, ובדברי שאול מ"ש בזה: ובשו"ת הרשב"א ח"א סי' צ"ד כ' ולענין מ"ש קיים יעקב תרי"ג מצות ונרמז בעם לבן גרתי.

וק' לך הא עדיין לא נצטוו ועוד דיעקב נשא ב' אחיות, דע לך, כי אז"ל קיים א"אאפי ערובי תחומין. ואל תתמה כי כבר נתעוררת כי אין בכל פרטי מצות מצוה שאינה רומזת אל עניני החכמה.

ושחייבה החכמה להיות השפלים מצווים במעשיהם וברמיזות שירמזו על החכמה, ונמצאת החכמה מחייבות את המעשה ואת המניעה והמעשה, והחניעה מידיעת מה שנרמזו בהם מן החכמה. ואבות הגיעו ברב חכמתם על העקרים ההם, וכמשאז"ל באברהם שתי כליותי מודיעות לו חכמה כשני מלמדים, וכן האבות עד שיהודה המקובל מאבותיו קיים מצות יבום, אע"פ שעדיין לא נצטוו עלי' וצוה בה לבניו באותו לשון בעצמה שצותה התורה וזה מצד שאמרת, ועל אשר שנשא יעקב ב' אחיות דע שהתורה נכונה על ג' עמודים, א' זמן.

ב' מקום, ג' כלים. הזמן לא כל הימים אסורים במלאכה כשבת ויו"ט ולא אסורים בחמץ כפסח ולא חייבין בסוכה ולולב כחג, ומקום, שלא בכ"מ חייבין בתרומות ומעשרות ואסורין בטבל כא"י ולא חייבין בקרבנות כבית הבחירה.

וכלים.

לא בכל דבר יוצאין תמורת אתרוג ולולב ולא כל דבר מקריבין כבקר וצאן תורים ובני יונה ולא ראוי להקריב ככהן. ואיני יכול לפרש יותר ומשכיל על דבר ימצא עכ"ל: ובשו"ת חרדב"ז ח"ב סי' תרצ"ו כ' שאלת לבאר כוונת הרשב"א בתשו' סי' צ"ד ועל מה שנשא יעקב ב' אחיות כו' ואם כפי הנראה מפשט לשונו לפי שבאותו זמן עדיין לא

נתנה תורה דבר זה לא הי' התורה צריך להסתירו, ותו דעדיין הקו' במקומה עומדת שהרי האבות קיימו כל המצות וב"ש ערוה החמורה, תשובה הנה אתה אוחז בעורפי להוציא דבר מה שאין לבי חפץ ואעפ"כ שלא להוציאך חלק ארמוז לך רמיזה עד שתבין דברי היטב, והרב ז"ל כתב בסוף לשונו שאמר ולא ראוי להקריב ככהן, לא הכל ראויים ב' אחיות כיעקב לפי שצורתו חקוקה בכסא הכבוד.

וטעם הערוה כדי שלא להשתמש בשרביטו של מלך, ונחלת יעקב נחלה בלי מצרים ומשתמש בב' אחיות רחל ולאה, ואם ידעת למה זכתה לאה להקבר במערת המכפלה ורחל בפרשת דרכים תבין סוד ב' אחיות, ואחר כל זה הרמז ידעתי שתמצא תשובתו של הרב ז"ל והוא נתכוון להודות לשואל סוד הענין אם הוא משכיל, אבל לפי הפשט נ"ל שאינה שאלה כלל שהרי עכו"ם אין להם אחוה כלל, ואפי' שכפרו בעכו"ם וגיירו מותרות לו דקיי"ל דמה"ת מותר אדם לישא ב' אחיות גיורת אפי' שהן אחיות מן אם, ורבנן גזרו שלא ישאו אחיות מן אם.

ואפי' אם תרצה לומר שהי' נזהר יעקב אפי' מדברים שעתידין דורות האחרונים עליהם, יודע הי' יעקב שלא הי' אחיות מן האם אלא מן האב, וז"ש נתנה תורה ונתחדשה הלכה שיהי' אחוה למקבלי תורה. אבל קודם לכן ל"ה להם אחוה.

ועדיין אין להם אחוה לאותם שלא קבלו התורה ואפי' נתגירו, והא דאמרי' אמר יעקב אני לא אברך שנשאתי ב' אחיות שעתידה תורה לאסור, מ"מ מדת חסידות הוא לאסור. מהדבר הדומה לאיסור מה"ת ולפיכך לא רצה לברך, וא"ת אמאי לא אקשי' איך נשא עמרם דודתו, וי"ל דלא אקשי' הכי אלא משום דאמרי' קיימו האבות כל התורה אבל בשאר בני אדם אמרי' נתנה תורה ונתחדשה הלכה עכ"ל, וע' מדרש תלפיות ענף יעקב דהביא הרבה ספרים מענין ב' אחיות וכו' אח"כ מוכרח הי' יעקב לזה כדי לבלבל השטן שלא יקטרג בלידת שבטים קדושים שבראותו שיעקב נושא ב' אחיות אינו נותן דעתו לקטרג, דסובר שאין דבר טוב יוצא מזווג זה כיון שבא באיסור והוא ע"ד עת לעשות לה' הפרו תורתך, וענין לוט עם בנותיו, ויהודה עם כלתו, ועמרם עם דודתו, ובעוז עם רות ששלחה נעמה במטתו דרך זנות, הכל עולה לסגנון א' שכיון שהי' עתיד לצאת מהם חוטר הקדישה הי' עושים כדמיון איסור לבלבל לשטן שלא יקטרג, ועי' פרשת דרכים דרוש א' אריכות מזה: וביומא שם אי' קיים א"א אפי' ערובי תבשולין.

ועי' ס' תולדות אדם להגר"ז מוילנא פ"ה בח"ב דט"ס הוא דהי' כתב ע"ת וטעו המדפיסים, ובאמת צ"ל ערובי תחומין ממלת. עקב שאדם דש בעקבי' ע"ש, ובאמת כבר כ' כן הרשב"א כמש"ל, וכ"ה בס' דברי דוד מהטו"ז ז"ל, ועי' הקדמת שו"ת בית אפרים יו"ד ואביא דבריו אי"ה בפ' תבא (כ"ו ה').

ובשו"ת זית רענן ח"ב ובס' קול אלי'. ועי' ס' משנת חכמים הל' עכו"ם סי' י"א הביא דבב"ר פס"ד אי' ר"י בשם ר' יונתן אפי' ערובי חצרות הי' אברהם יודע.

עי' יפ"ת ונזה"ק, ונר' דבעירובין דס"א ב', במשנה הדר עם עכו"ם כו' ראב"י אומר לעולם אינו אוסר עד שיהי' ב' ישראלים, ואמרי' בש"ס דס"ב ב' הלכה כראב"י, ור"י אמר נהגו ערש"י ותד"ה ור"י דהלכה דרשי' וכו', ומנהגא ארווי מורינן ונהגו ארווי נמי

לא וכו', וישראלים הדרים יחידים בין עכו"ם שרי לטלטל כו', וא"כ לדידן א"א לומר דאברהם קיים ע"ח דהא כיון דכלדורו לא קיימו ע"ח שהכל הי' ב"נ א"כ לענין מה הי' צריך ע"ח, כיון שאין שם ישראל עמו שקיימו מצות ע"ח דהלכה כראב"י, אבל לר"י דאיהו דאמר במ"ר שקיים ע"ח שפיר כיון דס"ל לא מורין כראב"י אפשר שהי' צריך לע"ח (ועי' במד' דאי' שהי' יודע הלכות ע"ח, ואפשר שידע הדין אף שלא הי' צריך לקיים) וע"ע כל"ח.

וראיתי ג"כ בס' הקדוש מגיד מישרים, להב"י ז"ל פ' צו, דהק' הא דלא איתפקד אברהם על הפריעה אע"ג דקיים כל המצות אפ"ל ערובי תבשילין, ועוד האי ערובי תבשילין דנקטי. אבל הא מילתא תלי' בתקנות וסייגים דרבנן וחביבים עלי דברי סופרים דאיכא למידק למה שבק הקב"ה לתקוני תקנות וסייגים.

הקצרה יד ה' מתקן כל הצריך, ותו אמאי אצטריך למהוי תורה שבכתב ותורה שבע"פ ולא הוי כולה אורייתא חדא ע"ש היטב בדרך סוד: שם חקותי ערש"י ועמ"ש בפ' חקת י"ט ב' בשם ברכ"י: זו לאשתו רש"י על אשתו ועי' כנה"ג או"ח דקמ"ו וז"ל ולע"ד פשוט הפשט דאנשי המקום שאלו לרבקה אשתו של יצחק, וענין השאלה אם היא אשתו, ולפי שיצחק לא הזהיר לרבקה שתאמר אחותי היא כמו שהזהיר אברהם לשרה.

טרם רבקה תשוב לדבריה ותאמר בעלי הוא השיב יצחק אחותי היא: שם פנ' יהרגוני. עי' ס' כנסת ישראל מאבי התפא"י ז"ל על משניות.

וז"ל ובמד', וברדיפת חמש מלכים סמך על נם מדאין ברירה, משא"כ הכא דלפנוי' לא תקיף יצרם זמים גנובים ימתקו בסוף נדרים: (ח) וישקף ערש"י. ועי' שו"ת הרמ"א סי' ב' שאלה באשה שהסתירה עיבורה שיראה מעין הרע ואמרה שטמאה היא בפני בני ביתה, אי בעלה מותר לבא עלי' בתוך ימי עיבורה, והשיב, אע"ג דאי' בכתובות דע"ב הוחזקה נדה בשכינותיה בעלה לוקה עלי' משום נדה, וכ' רמב"ן אפ"ל נותנת אמתלא דגרוע מאומרת טמאה אני לך דמהני אמתלא, אבל בהוחזקה הוי כראתה ודאי, מ"מ כאן יש להתיר דיל"ד מדברי ר"י בעצמו דשרי מדקאמר בעלה לוקה עלי', ולא אמר היא עצמה תלקה משום נדה, ש"מ דוקא בעלה שאינו יודע מהני חזקת השכינות דנדה היא, אבל גבי דידה אם יודעת בעצמה שאינה טמאה אלא שהוחזקה שלא כדין אינה לוקית וראי' מיצחק עם רבקה בשנותו את טעמו לפני אבימלך שאמר עלי' אחותי היא ושמש עמה בסתר שנ' וישקף אבימלך בעד החלון, הנה אף שהוחזקה לכולם אחותו מ"מ מאחר דהוי לי' אמתלא כמ"ש כי אמרתי רק אין יראת ה' כו' דהי' שרי, וא"כ ה"ה בנדון זה עש"ה והתשובה נדפסת ג"כ בגליון יור"ד החדשים סי' קפ"ה.

ופליאה עצומה על אדונינו ז"ל שהפסוק רק אין יראת כו' לא נמצא כלל כאן ורק בהתנצלות אברהם בפ' וירא (כ' י"א) וצ"ע: ובגוף הדבר אם שניהם יודעים האמת ל"צ כלל לאמתלא. דאמתלא שייך רק במסופק, ורק כ' המפו' שכוונת הרמ"א דאבימלך הי' לו לעונשו דסוקלין ושורפין על החזקות ומכ"ש בב"נ דנהרג בע"א.

ורק י"ל דאבימלך לא ראה רק שהבין בחכמה שיצחק שימש ולא הי' גם ע"א ועי' בכרו"פ בתפארת ישראל סי' קפ"ה שכ' כמ"ש בזהר וישקף אבימלך בעד החלון היינו

חלון דחכמתא ע"ש. ועשו"ת חתם סופר יו"ד סי' ט' דהק' עליו דלמה יסתיר הכ' ויכתוב לשון מגונה ויסתיר בתוכו האמת אלא חלון ממש, ואם נרמז ג"כ בחכמתו י"ל דאבימלך לא ראה אלא כדרך ולא כמכחול בשפופרות, וי"ל דרק ישן בקירוב בשר בעלמא אבל בחלון חכמתא הבין דאש בנעורת ואינו דולק, ובמד"ר מבואר אדרבה היינו סתר דיצחק שידע שהפלשתים אורבים עליו לא שימש רק ביום, ובמקום שיכולים להשקיף וחישוב שבודאי לא יחפשו אחריו ביום, ואפ"ה המלך בעצמו ארב לו עש"ה שיש לתלות זה בפלוגת' דגיטין דפ"ט אי מבטלי קלא, ועי' ב"ש סי' מ"ו סקי"ג י"ד, ול"ק מיצחק דהתם נמי לא הוחזקה שהיא אחותו שהרי חשדוהו למשקר וארבו עליו וההשקפה בעד החלון היא עצמה גרמה ההיתר דעי"ז ידעי' שלא הי' חזקה גמורה אצל הפלשתים שהיא אחותו ומשו"ה גילה הקרא שהי' בעד החלון, וע"ע בתשו' אבקת רוכל להב"י סי' ק"פ קפ"א, ובתשו' חוט השני סי' י"ז.

ובס' עפר יעקב, ובכל"ח האריך ג"כ בזה הענין שווי' אנפשי' חד"א היכי דיודעת שאינה כן אי מותרת לעבור ותליא בטעם שוי' אנפשי' חד"א אי מטעם הודאת בע"ד אי יודעת שאינו כן מותרת, אבל לטעם הר"י באסן דהוא מצד נדר אסורה דאף דאמרה שקר מ"מ בלא אמתלא אסורה, ויש פלוגתא בירושלמי אי ב"נ מצווה על כל יחל ושפיר הי' צריך יצחק לאמתלא של"ה רק נדרי אונס: ובגוף דברי אא"ז הרמ"א שהוחזקה נדה היא אינה לוקית נודע ג"כ דברי הפנ"י כתובות דכ"ב ב' בתד"ה הבא.

ובקו"א דלא אמרה תורה דאזלי' בתר חזקה אלא למי שמסופק בדבר ועשה התורה ספק זה כודאי עד שסוקלין על זה, משא"כ אם העובר אומר ברי נגד החזקה ל"ש לגבי' לומר שהוא מוזהר על הספק כודאי מחמת החזקה וא"ש דרק בעלה לוקה ולא היא, ועמ"ש בשב שמעתתא בזה. אך זה יהי' תליא במ"ש החוט השני שם, והתומים בסי' ל"ח אי במלקות צריך התיר עצמו למלקות כמו במיתה.

ואי נימא דצריך שתאמר יודע אני ואעפ"כ שוב א"א שתכחיש א"כ גם היא לוקית והפנ"י באמת ביאר כן מה שמלקין וסוקלין על החזקות רק כיון שהתיר עצמו לזה ע"ש בקו"א סי' ע"ב, וא"כ ללקות סתם א"צ כלל להתיר עצמו. ושפיר רק הוא לוקה, אבל היא תוכל אח"כ לומר ברי נגד החזקה, וסתם חיוב מלקות בלא התיר עצמו להכי נקט הבעל לוקה, וראי' מכאן להחוט השני ותומים.

אבל מרש"י סנהדרין ופ"א ב' ד"ה התרו מפורש כיון שלא התיר עצמו למלקות אינו לוקה ע"ש והוא תימה רבה על התומים וחוט השני, אמנם המעיין בתוספתא שם פי"ב משמע שקאי על חייבי מיתה ולא על חייבי מלקות וכן מצאתי בירושלמי פ"ה ה"א מסנהדרין, ובחי' הארכתי בזה ואכ"מ: שם רש"י הי' משמש, והק' המפו' הא אסור לשמש בשני רעבון ובני הרה"ח ר' דוד שיחי' תירץ לפמ"ש הרדב"ז ח"ב סי' תרצ"ב.

דעל איסורי דרבנן לא חששו אבותינו, וגם החת"ס כ' הא דקיים אברהם אפי' ע"ת היינו ערובי תחומין דמדאו'. ובאמת כ"כ הרשב"א בתשו' סי' צ"ד ולפמ"ש הב"י הבאתי לקמן בפ' מקץ (מ"א נ') הא דאסור לשמש בשני רעבון רק מדרבנן, ושפיר לדרבנן לא חששו וא"ש.

עוד אמר לפמ"ש האוה"ח שם דרך לצרת ישראל חששו בשני רעבון ולא לצרת העכו"ם
ע"ש באריכות, וא"ש כאן דליצחק הי' תבואה כמ"ש וימצא מאה שערים, ולמנוע עצמו
מצד צרות האומות לא הי' צריך. ודבריו נכונים.

ועמ"ש בזה בפ' וישב (ל"ז ב') ויחי (מ"ט ל"א): (ט) אך הנה אשתך. תיבת אך מיותר.

וכ' בס' ויעש אברהם דבפ' וירא שאמר אברהם אחותי היא והתנצל כי אמרתי רק אין
יראת כו' וגם אמנם אחותי בת אבי הוא תשובת אברהם הי' שלא אמר שקר שלא אמר
אין זה אשתי. רק אמר אחותי היא, ובאמת יכולה להיות אשתי ואחותי כי אחותי בת
אבי היא ולא בת אמי ובת אב מותרת לב"נ אבל כאן ל"ה רבקה רק אשתו בלבד ולא
קורבה אחרת שראוי לומר אחותי הוא ובא אבימלך בטענה איך אמרת אחותי היא.

אביך הי' לו תירוץ אבל אתה "אך" היא אשתך וכל אכין מיעוטיין. אשתך לבד ולא
אחותך ואיך אמרת אחותי היא: (י) מה זאת עשית לנו.

וק' הא כבר השיב לו כי אמרתי פן אמות עלי' מה שאלו שנית, ועי' בדב"ש דשאל לו
נהי דיראת לגלות מפני המון לבל יתעללו בה. אבל בית אבימלך שהם בעלי מדות הי'
לך לגלות, וע"ז אמר כמעט שכב אחד העם והבאת עלינו אשם ואנחנו לא נדע מה
לעשות.

וע"ז ל"ה לו מענה להשיב, ובקובץ דרושים חוב' ה' סי' כ' הובא בשם אא"ז הגה"צ
מהר"י מייזלש ז"ל אבד"ק פיעטרקוב דמצינו הבא להרגך השכם והרגו, ובע"ז כאשר
זמם לעשות, אבל לעשות יותר מאשר זמם לא מצינו היתר, ואחז"ל גדול המחטיא חבירו
יותר מהרגו. וזה שאל אבימלך הגם כי יראת שלא תמות עלי' אבל כמעט שכב כו' וזה
יותר מהרגו: (יב) ויזרע: ובמד' לא נשתבח רק בצדקה שנ' זרעו לכם לצדקה.

טעם שצדקה יכונה בשם זריעה, ראיתי לפרש דידוע שלא כל גרעין יגדל דהרבה
נרקבים וכלו ונאבדו כאשר יעיד הנסיון דכשתספור הגרעינים הנזרעים, ואח"כ תספור
השבלים תראה רק מיעוטא דמיעוטא נקלטו והצמיחו ובכל זאת לא ימנע הזורע מלהזריע
בעבור זאת דדי להמיעוט שיוציאו פרי, ומהם יצא אלומותיו.

כן בצדקה אף שיש הרבה עניים אינם מהוגנים. אך אם מיעוטא דמיעוטא טובים די
דבשבילם יתן ויחזור ויתן: שם רש"י אמדוה כמה ראוי לעשות ועשתה מאה.

עי' בכור שור כתובות דקי"ב דזה לחד מ"ד במד' ומפרש שערים ל' שיעור דהיינו ק'
פעמים משיעור הראוי. אבל מ"ש שם פי' א' מאה כורים קשה להולמו ונ' דמפ' מאה
שערים פי' מאה שיעורים דהיינו מדות הגדולים שאין למעלה מהם והם כורים דלא
מצינו מדה גדולה מכור.

והכוונה במקום בית סאה נעשה ק' כורים, א"נ במקום שהי' ראוי להיות ק' סאה הנוהגת
בג' מנות כמ"ש רש"י סנהד' דצ"ג אהא דשש סאין נעשה ק' כורין, וע"פ פי' זה השני
י"ל טעם יוסף שחימש את ארץ מצרים ופילבתיב"ע בפ' מקץ (מ"א ל"ד) ויפקוד חד מן
חומשא כי יש פלוג' במד' כמה הי' ראוי להיות רעב במצרים י"א י"ד שנה והיותר מכולם
מ"ב שנה, ונתכוון יוסף שאפ"י יהי' מ"ב שנה יהי' להם די סיפוקם כשנה בינונית, כיצד

שבע שני שובע מן הסתם יהי כדרכה, שמצינו במק"א ביצחק שהי' מסאה כור שהוא על חד שלשים.

ונמצא יהי' בז' שני שובע ז' פעמים ל' שהם ר"י שנים בינונית קח מהם החומש הוא מ"ב ונמצא שיש די למ"ב שנים כסתם שנים עכ"ל: שם ברש"י אומד זה למעשרות הי'. ועי' ביו"ד סס"י של"א ברמ"א לענין מעשר כספים עש"ה, ועי' שו"ת חות יאיר סי' רכ"ד בהשמטות דכבר אחז"ל אל תרבה לעשר אומדות וה"ה מעט כמ"ש בתי"ט בפ"א דאבות בשם מד"ש, ואני תמה שלא זכר אדם דחז"ל והזכירו רש"י מאה שערים דיצחק אומד זה למעשרות הי' ש"מ שניתן ע"פ אומד ומ"מ הוא גופי' צ"ע וביאר אימת אמדוהו שהרי מדדו ומצאו מאה שערים, ובלה"נ מ"ש רש"י שם על בארץ ההוא תמוה דמה רבותא שהארץ כחושה והשנה יבישה גם האומד הי' מעט ויש ליישב כ"ז בדוחק עכ"ל.

ועי' בס' משנת חסידים סוס"י ד' ביבין שמיעה מזה. ובתו"מ להח"ס הביא ג"כ בשם השל"ה דהק' הא אין מעשרין מאומד.

וי"א מעשר למלך מתבואותי הי'. אך הרמב"ם בה' מלכים כ' יצחק קיים מצות מעשר תבואה מהך דהכא.

ע"ש ש"מ ממעשר גבוה מיירי, וי"ל דבקידושין ל"ח. כ' תוס' דשדותינו שיש עליהם מס המלך פטורים ממעשר, ונהי דלא קיי"ל הכי מ"מ לא גרע מבהמות ארנונא דפטורים מבכורה דהו"ל שותפות גוי והכא במעשר נהי דאינו פוטר מ"מ ה"ל כשדה גוי וישראל שותפים בו.

ויצחק לא רצה שיהי' שום שותפות גוי בטבלו כדי שיתחייב במעשר ממש, לכן אומד היה למעשר המלך ופרע לו וסילק יד המלך, ושוב זרעה ומצא מאה שערים ועישר במדה ומנין כדין, וי"ל עוד אלו הי' שותפות גוי לא ברכו ה' לרבות מעשרו של מלך, ורק אחר שנסתלק יד המלך ברכו ה', ובס' ווי העמודים פ"ב הביא הצד"ל דהק' דמה ראה עשו לרמות לאביו דוקא במצות מעשר איך מעשרין את המלח ותבן.

ורק שיצחק קים מעשר, וכשם שרימה לאביו, אבא נשא למ' שנה אף הוא כו' ה"ה רימה אותו במצוה זו. וי"ל בזה לשון יודע ציד דבערמה עשה שרימה דוקא במעשר כי בשאר מצות ירא עשו פן יתברר הדבר ויהי' נתפס.

ורק בחר במצוה זו. וכמ"ש בספרי וילקוט ראה אברהם הפריש תרומה גדולה כו' יצחק מעשר שני כו' יעקב מעשר ראשון שנ' עשר אעשרנו לך, ואחז עשו במצוה זו מע"ש דוקא דאפי' שיתודע לאביו שלא נהג מע"ש יהי' לו תירוץ ע"ד המשנה פ"ד מ"ד מע"ש, מערימין על מע"ש כיצד אומר לבנו ולבתו הגדולים הילך מעות אלו ופדה לך מע"ש זה וכו', וזה שפרש"י יודע ציד שיודע לרמות אביו אף שיתברר שלא כן הוא יהי' לו תירוץ ע"ש באריכות וע"ע בקובץ דרושים חוב' ה' סי' כ' מ"ש בזה אא"ז הגר"י מייזליש ז"ל אבד"ק פיעטרקוב.

ועי' בקובץ הבאר כרך ג' ח"ב סי' קי"ח בשם הגה"צ מסאקאלוב שליט"א מה שמייחס הזריעה ליצחק. והא נתקדש בעולה ולא עשה בעצמו מלאכה כדין קרבן שאסור בעבודה, ורק ע"י שליח נעשה וכיון דיצחק יצא מב"נ הי' עבדי' נגדו כעכו"ם ואין שליחות

לעכו"ם שיתייחס מעשה השליח להמשלח ישראל, ועי' מח"א ה' שלוחין סי' ל"א דפועל אפי' בעכו"ם יש שליחות, ועשעה"מ פ"א הי"א מתרומה.

או דאי' במדרש ריש וישב שגם יצחק גייר גרים. והי' להם דין ישראל.

אך לא מצינו שיהי' להם דין ישראל רק באבות לבד, ואי אמרי' דאבות לא יצאו מכלל ב"נ רק לחומרא. ק' שלחומרא גם לעכו"ם יש שליחות, ע"ש שהביא רד"ק מלכים ב' (ד ז') בשם תוספתא דדבר הבא ע"י נס ל"צ לעשר, ועי' מנחות ס"ט בחיטין שירדו משמים ע"י נס אי קרינן בי' ממושבותיכם, ויש לחלק משם להיכי שמתרבה ע"י נס שהמעט מתרבה ומתפשט להרבה זאת מקרי המין בעצמו ותבואת השדה מקרי.

דאינה בריאה חדשה רק מהמעט נעשה הרבה, וראי' מנס דחנוכה דנתרבה. ונקרא שמן זית וראי' ג"כ שאמרה התורה וצויתי ברכה בשנה הששית ועשה לג' שנים, ולא מצינו שתבואה של שנה הששית תפטר במעשר עש"ה ומגודל אריכות לא העתקתי.

ועי' לעיל מ"ש בזה בפ' לך (י"ד כ"ג): ובב"ב די"א בבנימין הצדיק שפרנס אשה וז' בני' וכשחלה הוסיפו לו כ"ב שנה. וצ"ב החשבון של כ"ב שנה, וכ' הגר"א מווילנא ז"ל עפמ"ש בסוטה ד"כ אם יש לה זכות תולה ג' חדשים ע"ש, ואיתא בגמ' הנותן צדקה מתברך בששה ברכות והמפייסו בדברים בי"א ברכות, וענין הברכה כ' המפוי' שהוא הזכות שע"ז הגז"ד תולה שלא יענש במהרה ובבנימין שהי' פיוס ומגיע לוי"א ברכות, ר"ל זכיות ועולה ל"ג חדשים.

ובעד שמונה נפשות עולה רמ"ד חדשים שהם כ"ב שנה, ועי' בס' קול אלי' פ' ראה. ובס' אור תורה מהג' הקדוש מאסטראווצי ז"ל בזה.

ועי' בהבאר שם סי' קי"ב עפמ"ש רש"י כאן אומד זה למעשרות דמנ"ל דילמא ל"ה יותר ממאה שערים. וי"ל דאי' בזה"ק ויצא דרכ"ג דברכה של ה' הוא אלף פעמים ככה כמ"ש משה יוסף ה' עליכם אלף פעמים ככה וכאן כ' ויברכהו ה' הי' צ"ל אלף שערים ולכן כ' רש"י דבאמת הי' אלף וא"כ המעשר הי' מאה, ובנימין בטח נתן להאשה על יום אחד פרנסה ובצדקה כ' בפ' ראה כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' והי' אלף פעמים.

ומגיע לו בעד יום אחד אלף ימים. והוא החי' ח' נפשות מגיע לו ח' אלפים יום.

ועולה כ"ב שנה, רק בכ"ב שנה יש יותר ל' יום וי"ל דהוסיפו לו כדי ליהדר תלמודא בידי' כמ"ש בכתובות דע"ז ב' בר' חנינא בר פפא. או י"ל דל' יום קודם מיתה נסתלק צלם אלקים ונחשב כמת והוסיפו לו עוד ל' יום שיהי' ח' אלפים יום בשלימות.

ועמ"ש לקמן בזה (כ"ז מ"ד): (טו) וכל הבארות. ערש"י עי' הקדמה לס' ידי משה על מד"ר.

דהקשה מה המשך הפסוקים להדדי, וכ' דפלוגתא ר"מ ור"י אי יש קנין לנכרי להפקיע מתרומות ומעשרות, ואי' במד' מאה שערים אומד זה למעשרות ואי יש קנין להפקיע, ק' מדוע הפריש יצחק מעשר הואיל ופטור ממעשר, אע"כ שאין קנין להפקיע רק הקנין לחפור בארות, ע"כ סתמום הפלשתים הבארות שחפרו עבדי הואיל וקנין של עכו"ם לחפור בארות ול"ה כח לאברהם לחפור.

ועי' בס' בכורי אביב ענין ספור הבארות י"ל להורות שמעשי ידי הצדיקים לא שלטו בהם זרים רק כשנעשה ע"י עבדיהם. ולכן הבארות שחפרו עבדי אביו סתמום.

וישב יצחק לחפור בעצמו ויקרא להם שמות ולא סתמום. ואח"כ ויחפרו עבדי יצחק באר ויריבו עליה ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה ויעתק משם ויחפרו הוא בעצמו ולא רבו, ויעל מבאר שבע ויבן מזבח והשרה קדושה על המקום.

לכן ויכרו שם עבדי יצחק באר ויאמרו לו מצאנו מים ול"ה שום חולק ע"ש, ופי' רמב"ן דריב הרועים הי' שמי הבארות מתמצת מנחל. ועי' בחתם סופר גיטין ד"ס.

ועי' בכלי יקר, ובמדרש תלפיות, ובס' מנורת המאור. לפי שכל מה שאירע לאבות הי' סימן לבנים.

וכמו שעשו מריבה על ב' בארות והשלישי קראו רחובות. כן בב' המקדשים עשו מריבה עד שהחריבוה אבל השלישי שיבנה ב"ב יקרא רחובות, ועי' בס' נפלאות מתורת השי"ת אריכות בזה בפע"ד: כז א) ויהי.

עי' בס' גאולת ישראל אות י"ד, לכאו"ק כי יצחק ידע שעשו רשע כמ"ש רש"י בפ' ותהיין מורת רוח ליצחק ולרבקה, וכן בפ' ותכהין שהי' מעשנין ומקטירין לע"ז, ולמה הי' רוצה לברך עשו מתחלה, אלא לעולם עיקר כוונתו הי' ליעקב רק דמחמת שהי' עשו ג"כ בנו ורצה לברך אותו ג"כ וכמו שעשה אברהם שנתן לבני הפלגשים הרשעים ג"כ מתנות, וע"כ עשה בחכמה וקרא לעשו לברך אותו תחלה עפ"מ לאיש א' שהי' לו ב' בנים א' טוב וא' להיפוך וקודם מותו נתן המעות להשכור והבית עם הכלים השייכים לבית המרזח נתן לבנו הטוב.

ושאלוהו הלא ראוי בהיפך המעות המזומן לבנך הטוב שיהי' לו במה לסחור. א"ל כל מה שנתתי לבני השכור רק מחמת שאסור להעביר נחלה, ורצוני באמת ליתן לבני הטוב.

וידעתי שסוף כל סוף יתן המעות לבני הטוב עבור הי"ש, והכל ישאר ביד בני הטוב, ואם הייתי נותן לבני הרע הבית עם הכלים אז הי' נשארת בידו לעולם. וכן ביצחק עשה בכוונה רצה לברך עשו בהברכות שבירך יעקב ויתן לך כו' ואת יעקב רצה לברך בהברכה שבירך לעשו משמני הארץ כו'.

והי' כאשר תריד כו' כי יצחק הי' בטוח בעשו שבודאי יעבור התורה וזרעו הרשעים כיוצא בו כי מעשה אבות ירשו בנים. נמצא לא יהי' ליעקב וזרעו בשום עת וזמן תחת ממשלת עשו ואדרבה עשו יהי' תחת ממשלת יעקב.

עש"ה: ג) שא נא כליך. רש"י כמו אין משחזין אבל משיאין.

ולכאורה ראוי לסתור. וכתב בתורת משה דיצחק לא חשב לעשו שיאכילנו בשחיטת סכין פגום.

רק שחשש שנשיו עובדות ע"ז ואיכא משום שמנונית דאיסורא. ולכן אמר לשון משיאה ע"ג חברתה להעביר ששמנונית.

ובתשובותיו חת"ס יו"ד סי' ט"ו ביאר יותר שא"א לפרש משום פגימה דממ"נ אי נחשד בעיניו שאוכל נבלות בלי בדיקת הסכין איך האמין לו עתה, ואי ל"ה חשוד בעיניו מה הי' צריך להזהירו עכשיו ועוד דראי' ממשאיים ע"ג חברתה נאמר על העברת שמנונית. א"ו לחדודי בעלמא אבל להוציא פגימה לא, דאין ברזל בברזל יוצא פגימה.

וי"ל עפמ"ש בחולין ד"ח השוחט בסכין של ע"ז צריך להדיח משום שמנונית אע"ג דבלא"ה כל בשר צריך הדחה מ"מ בצלי ל"צ הדחה ונשי עשו א מקטירין לע"ז והסכין אסור משום שמנונית, ויצחק בקש מטעמים ומדחזינן דרבקה עשתה לו ב' גדיי עזים לפסח ולחגיגה הבאה עם הפסח ונאכלת צלי א"כ ש"מ דיצחק אהב מטעמים צלי, ע"כ הוצרך יצחק להזהירו ושא כליך ע"ג חברתה להסיר שמנונית דע"ז.

אבל לענין פגימה לא דאין ברזל בברזל כ"א משחזת שלה דוקא ע"ש. ובכל"ח כ' עפ"י הט"ז יו"ד סי' י' סק"י דגם בכשרה צריך הדחה משום אבמה"ח, ואפ"י להחולקים י"ל דוקא לדידן דאימת בלעו בגמר שחיטה ואז הוי התירא, משא"כ לב"נ דמפרכסת אסור.

ואפ"י למאן דמתיר היינו משום מי איכא מידי ולא שייך קודם מ"ת, ויצחק חשש דילמא להחמיר דינו כב"נ ומפרכסת אסור וצריך השחזה משום איסור אבמה"ח שלא יהי' צריך הדחה אח"כ, ובדברי שאול כ' אף שהי' יצחק טועה בעשו, מ"מ כ"כ ל"ה טועה בו ולא האמין לו על השחיטה רק עד שיבדק הסכין לפניו ואף שהי' סומא הי' יכול להכיר במשמוש היד, וא"ש הטור עה"ת שהק' איך אכל יצחק מה שנשחט ע"י החץ, ותימה דהא רבא בדק גירא ובהדי דפרח שחיט לה, ולפמ"ש י"ל דבאמת צריך בדיקה אם לא החליד כמ"ש רשב"א וע"ז אינו נאמן עשו.

וכ"כ ביד שאול יו"ד סי' כ"ה, וע"ע בהגהות יד שאול יו"ד סי' כ"ד דבמ"ר שחזו מאני זיינך שלא תאכילני נבלות וטריפות, וקשה דספק שחיטה נבלה ולא טרפה ועי' יפ"ת, ולבה"ג דשמוטה אינו טריפה רק דל"מ שחיטה כמ"ש הב"י ונדלדלו רובן ג"כ הוי טרפה, ועש"ך סקכ"ג ולכך כ' טרפות וא"ש רש"י בחומש שלא יאכילני נבלות והשמיט טרפות דלרש"י דעיקר היינו פגימה וזה הו"ל חונק והוי נבלה: ועי' שו"ת שם אריה יו"ד סי' א' דלא נחשד עשו רק דדילמא יסבור כר"י דסומא פטור אף מלאווין ויצחק הי' סומא לכן אמר לו דאין הלכה כר"י או דאפ"י לר"י על לאווין מצווה.

עי"ל דבחולין ל"ג דמה"ט מותר לזמן לב"נ על בני מעים וריאה משום דשחיטה מתיר לישראל ומי איכא מידי כו' וכ' בתו"ח ותבואת שור סי' כ"ז דאם נתנבלה בשחיטה דאז ל"מ שחיטה לישראל הבני מעים אסורים לב"נ דל"ש מא"מ, ובכסא דהרסנא סי' ע"ג כ' דאף לר"י סומא לא גרע מב"נ ומצוה בז' מצות.

ובחולין דמ"ט למה נקרא ריאה שמאירה את עינים א"כ יצחק בודאי רצה לאכול ריאה שענינו הי' כהות, ושפיר הי' חושש לריאה דאף דסומא פטור ממצות מ"מ באבמה"ח מצווה וריאה לעולם כמונח בדיקולא רק מא"מ כו', אבל כשתנבלה שוב יאסר משום אבמה"ח כנ"ל לכן צוה לו להשחית סכינו שלא יהי' פגום שלא יכשל באיסור אבמה"ח דאף סומא מצווה, וזה פי' ויחרד יצחק ויאמר מי איפוא הצד ציד ויבא לי ואוכל שנחרד אולי לא נשחט יפה ואסור הריאה עי"ל בפשוט דלכך הי' בטוח שישמע לו שישחט יפה,

דהברכות הי' על תנאי אם ישמע לדבריו ובטוח הי' שעשו ישמע לדבריו כדי שהברכות יחולו עליו: ומ"ש בשם הכס"ד כ' כן נמי במנחת חינוך מצוה ב' דסומא חייב במצות ב"נ דכל מה דסומא פטור דדריש אלה החוקים בב"ק דפ"ז א' ונהי דלא נתקדש בהר סיני אבל לא נפיק מכלל ב"נ, ובב"נ פשיטא דחייב הסומא ג"כ דליכא גבי' קרא לפטור, וכ"כ במצוה כ"ו, ומקור הדבר הוא בס' המכריע לר"י הזקן סי' ע"ח דסומא פטור אף מלאווין, וע"ש בפ"י זר זהב וע"י ג"כ ברא"ש פ"ק דקידושין סי' מ"ט לחלק בין נשים לסומא דנשים חייבות במ"ע שלהזמ"ג ובמצות ל"ת ע"ש משמע דסומא פטור אף בל"ת, אך דתיבות ומצות ל"ת נמחק שם, וע"י ג"כ בירושלמי פ"ב דסוטה, וע"י בפמ"ג בפתחה כוללת ח"ג אות כ"ט שנסתפק בזה, וע"י בתשו' רע"א סי' קס"ט, ובחידושו ליו"ד סי' א' סעיף ט', ובטורי אבן מג לה דכ"ד, ובנוב"י מ"ת או"ח סי' קי"ב, וע"י ג"כ במלא הרועים ערך סומא אות י"א שכ' וחפשי ואל מצאתי בפמ"ג זה.

אך במחכ"ת לא חפש יפה שכ' בפירוש כן כמ"ש, וע"י ג"כ בשו"ת מחנה חיים ח"ג סי' ל"ו באו"ח, הביא ראי' מחולין צ"ו סומא היאך מותר באשתו ואי נימא דסומא פטור מכל מה מקשה ע"ש, וע"י ג"כ בהמקנה קידושין דל"א בתד"ה דלא שכ' בפשיטות דלר"י סומא פטור אף מלאווין ע"ש, וע"י ג"כ בס' אמרי הצבי ב"ק דפ"ו בהא דפרש"י בפ' בראשית (ד' כ"ג) בלמד שנשיו פורשות ממנו לפי שהרג לקין וע"ש בפסוק כ"ה, ואי נימא דלר"י סומא פטור גם מל"ת ומז' מצות ב"נ א"כ לא חטא למך כלל שהי' סומא מיהו מדרשות חלוקות הן וע"ש ברש"י פכ"ד בשם מד"ר דלא הרג למך ע"ש: והנה האחרונים הקשו לפמ"ש הרמב"ם בפ"א מה' תמורה דלאו הכולל יותר מעשה לוקין ואי נימא דלר"י דסומא חייב בל"ת איך משכחת לאו הנל"ע דהוי לאו הכולל יותר מעשה דבלאוין מחויב גם סומא ובעשה פטור, ומצאתי בשו"ת מנחת שמואל או"ח סי' כ"ט שהאריך בזה, ונלפענ"ד דגזל הוי נל"ע כמ"ש במכות דט"ז, וק"ג"כ דהנה גזל עכו"ם אסור מה"ת, וערש"י עירובין דס"ב דמ"מ עשה דוהשיב את הגזילה ליכא גבי' וכ"כ ביום תרועה ר"ה דכ"ח בתד"ה אר"י, ובנתיבות המשפט סי' שמ"ח, ובנוב"י מ"ק יו"ד סי' פ"א, וע"י מה שכתבתי בזה בספרי פרי יוסף הנספח לס' חשרת מים על גיטין דנ"ה, וא"כ ק' היאך הוי גזל נל"ע דהלאו כולל יותר מעשה בעכו"ם דלאו איכא ועשה דוהשיב ליכא וע"י מזה בישועות יעקב אה"ע רס"י כ"ח, ואל תקשוני שבעכו"ם ליכא לאו בגזל רק עשה דואכלת את כל העמים או מוחשב עם קוניהו בב"ק דקי"ג ב'.

אך כ' הפוסקים דזה רק גילוי בעלמא דבתורה כ' סתם לא תגזול, ורק דיכולין לומר דעכו"ם אינו בכלל, וא"כ כשגילתה תורה דאיכא איסור גבי' שוב קאי הלא תגזול בדוכתי אף בעכו"ם, ע"י במלא הרועים ערך גזל גוי אות יו"ד, והדק"ל דהוי לאו הכולל יותר מעשה, ונלפענ"ד דהמשל"מ פ"ג ה"ד ממלוה הק' דהלאו לא תבוא לעבוט עבוטו הוא בין בעשיר בין בעני, ועשה דוהשיב לו את העבוט שייך רק בעני והוי לאו הכולל יותר מעשה, ות"י בתומים סי' צ"ז סק"ו דבר חדש דדוקא היכי דעשה אינו במעשה לוקה בלאו הכולל יותר מעשה, אבל היכי דהוי במעשה אין לוקין ע"ש, וכ"כ בתוס' חולין דפ"א א' ד"ה הנה, לענין אין עשה מנתק ב' לאווין דבעשה דמעשה מנתק ע"ש, והסברא דבשלמא בתמורה העשה אינו במעשה כלל אבל בהשבת עבוט דהוי מעשה ואינו סברא שהתורה תאמר לך והשב עבוט ותלקה, וא"כ אף בעשיר דליכא עשה לוקין דהלאו לא

פלגינן לחצאין וכיון דבעני אין לוקין כן בעשיר, וא"כ א"ש דגזל הוי העשה במעשה אין לוקין, וראי' לזה ממכות דט"ו דמקשי' לר"י מאונס שגירש ומשני כל ימיו בעמוד והחזיר ומנתק הלאו לאחר גירושין, ומשו"ה מחזיר ואינו לוקה, ומאוד ק' הא הוי לאו הכולל יותר מעשה דהלאו שייך בין בכהן בין בישראל ועשה דכל ימיו דקאי לאחר גירושין ל"ש רק בישראל, וא"כ הי' צריך להיות אף בישראל שילקה, אבל להתומים ניהא כיון דעשה הוי במעשה אין לוקין: ולפמ"ש התומים עוד שם לתרץ דבצבור ושותפים בתמורה ל"ש לעולם העשה דיהי' קודש אבל בהשבת העבוט אף דעכשיו הוא עשיר, מ"מ אפשר שיעני למחר ושייך בי' העשה ל"ה לאו הכולל יותר מעשה, וכן י"ל בגזל עכו"ם דאפשר שיגייר מחר ויהי' העשה שייך בי' והוי לאו הנל"פ.

וא"כ א"ש הקו' מסומא דבכל לאוין הנל"ע דהוי במעשה דליכא אופן דעשה לא יהי' במעשה זולת בתמורה ושפיר הוי לאוין הנל"ע ול"ש בהו לאו הכולל יותר מעשה כסברות התומים: ובעיוני בזה אמרתי לבאר כל חמירא דאיכא ברשותי מ"ש הרמב"ם פ"א ה"ג מחמץ דהמשהה חמץ בפסח אינו לוקה דהוי לאו שא"ב מעשה וקונה חמץ בפסח לוקה, וקשה הא הוי להנל"ע כמ"ש תוס' פסחים כ"ט, ועי' בפסחים צ"ה, ובמשל"מ שם, ותי' המפו' דהוי לאו הכולל יותר מעשה דהל"ת נשים חייבות ועשה דתשביתו דהוי הזמ"ג פטורות ומשו"ה לוקה בקנה, והנה השאג"א סי' פ"ב כ' דאף על עשה דתשביתו נשים חייבות דהיכי דאיכא ל"ת אף העשה אלים ונשים חייבות בה, ועי' בתוס' קידושין דל"ד א' ד"ה מעקה לענין שריפת קדשים ובהמקנה שם בזה.

עוד כ' המפו' דבכל להנל"ע נשים חייבות על העשה דאל"כ יהי' חמורין מאנשים כיון שלא יהי' שייך גביי' העשה לנתק הלאו והעשה ל"ה להחמיר רק להקל לכן חייבות, וא"כ ל"ה לאו הכולל יותר מעשה, ולהתומים הנל"ל אף אי נשים פטורות על מ"ע דתשביתו ל"ה לאו הכולל יותר מעשה כיון דהוי מעשה ואין לוקין והדק"ל דבחמץ הוי להנל"ע וראיתי במהרי"ט בחי' על קידושין דל"ד דכל לאוין הנל"ע נשים פטורות, דהא דנשים חייבות בל"ת ילפינן בקידושין דל"ה, מאיש או אשה שיעשו מכל חטאת האלה השוה הכ' אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, ולהנל"ע לא חשוב חטאת שאתי לנתק הלאו, ועי' ג"כ בס' לימודי ה' לימוד מ"ט: והנה רש"י בקידושין שם כ' בלשונו מכאן שנשים חייבות על כל ל"ת שבתורה שהרי עונשן מלקות, וכ"כ בפסחים דמ"ג ב' ולאין עונשין מלקות הן עכ"ל, וא"כ בלא"ה ל"ש לאו הכולל יותר מעשה אף דל"ש גבי נשים עשה דתשביתו ח"מ אף הל"ת דהוי נל"ע פטורות (אך עי' בחינוך מ' ח' וי"ד שאף בלהנל"ע ואין בו מעשה נשים חייבות, ועי' בשעה"מ פי"ט ה"ה מפסולי מוקדשין שכ"כ) ובמנ"ח מצוה ח' כ' דזה רחוק שיהי' פטורות מכל ל"ת שאין בהם מלקות, וכ' דהא דהשוה הכ' שנשים חייבות כו' לא קאי רק לל"ת שהזמ"ג, דל"ת שאין הז"ג ל"צ קרא לחיובא, דת"ל מק"ו ממ"ע שלא הז"ג שנשים חייבות מכ"ש בל"ת שלא הז"ג, והעלה דבל"ת שהז"ג ואין בו מלקות נשים פטורות ע"ש, וא"כ בפסח הל"ת דלא יראה הוי הזמ"ג וניתק לעשהו"כ פטורות והדק"ל דהוי להנל"ע ול"ש לאו הכולל יותר מעשה בנשים דאף דפטורות מעשה הא גם על ל"ת דב"י פטורות: ועוד תי' המפו' דבחמץ איכא ב' לאווי ואין עשה מנתק ב' לאווי, עשעה"מ בפ"א מחמץ, והקשו עליו הא לא סמיכי

דלא יראה כ' בפ' בא פסוק ז ולא ימצא בפ"ב, והיכי דלא סמיכי עשה מנתק כמ"ש תוס' חולין דפ"א ומכות ט"ו.

וכן דחה בשאג"א סי' פ"ב. ואי דאיכא ל"י לך חמץ ול"י שאור בכל גבולך דסמיכי.

אך הא צריכי ב' פסוקים כמ"ש בפסחים ד"ה ע"ב ליתן את האמור בזה בזה. אך לפמ"ש היבין שמועה הנספח להליכת עולם כלל קצ"ב דאף דצריכי ב' לאווי מ"מ אין העשה מנתק אותם.

ל"ק קו' הנ"ל וכמובן. ויהי' מיושב בזה מ"ש תוס' ריש תמורה ד"ה סופג, דלא לקי רק מ' ותרי קראי צריכי, וקשה דא"כ מה קאמר בגמ' ד"ה ע"ב אין עשה מנתק אותם הא צריכי.

ולפמ"ש היבין שמועה ניהא. אך לפמ"ש תוס' חולין פ"א דהיכי דעשה הוי במעשה מנתק ב' לאוי הדק"ל בחמץ דעשה במעשה מנתק ב' לאוי: ועוד תי' המפו' דהוי לאו שקדמו עשה דעשה הוא אף בערב פסח משש שעות ול"ת רק מלילה ולוקה כמ"ש במכות דט"ו.

כ"כ בשאג"א שם. ופנ"י ביצה ד"ז ע"ב, ושעה"מ שם וגנת ורדים כלל כ"ג, ועי' בחק יעקב סי' תמ"ג סק"א.

ופמ"ג בפתיחה לה' פסח ח"א אות ו'. אך לדעת הפוסקים דבע"פ עובר בבל יראה א"כ ל"ה לאו שקדמו עשה, וכ"כ באמת בנוב"י תנינא או"ח סי' צ' ע"ש.

ועוד יש תירוץ הא דלוקה בקנה חמץ היכי דביטל העשה, עי' שאג"א שם. ונוב"י מ"ת או"ח סי' צ"א וגו' כלל כ"א, והיינו בזרקו לים או פררו, ודחו זה דבזה הפירור גופי' מקיים עשה דתשבתו.

ונראה דאפשר בביטל החמץ באכלו ואף שמחויב כרת מבטל העשה והרמב"ם י"ל דלא ס"ל כבעל המאור פסחים דבאכילה מקיים מ"ע דתשבתו. והפו' כ' דבעה"מ לא מיירי רק באכלו קודם הפסח אבל בפסח לא מקיים עשה באכילה, ולא תקשה דהא חייב כרת באכילה ופטור ממלקות דקלבדר"מ כרנבה"ק, וכמ"ש הנוב"י שם.

אך יש לתרץ דאיירי באכלו שלא בכדי אכילת פרם דכרת ליכא וביטל העשה: וזקיני הגאון המפורסם מוהר"ד ז"ל האבד"ק לאסק בספרו חדושי הרד"ד על פסחים דכ"ט כ' דבר חדש דמשכחת ביטלו עפמ"ש באו"ח סי' ש"מ ס"ג דבכתב על פוגה אסור למחוק בשבת, גם אסור לאכלו ולשברו דהוי מוחק, וחידש דגם אם כתב על עונה משמות שאינם נמחקין י"ל דאסור לאכלו דהוי כמוחק, וא"כ משכחת ביטלו לעשה דתשבתו בכתב שם שאינו נמחק על החמץ דתו לא יכול לבער וביטל העשה אבל תשבתו אינו מקיים בזה ע"ש ובגליון שם כתבתי דצ"ע דיכול לבער דעשה דתשבתו דוחה ל"ת דמחיקה, וי"ל דמחיקה איכא גם עשה דאת ה' אלקיך תירא ואין עדל"ת ועשה וכמ"ש בבית מאיר בחידושי על סנהדרין דקי"ג ע"ש.

ועוד לפמ"ש בשאג"א הנ"ל דתשבתו ל"ש בנשים דמ"ע שהז"ג. ועשה שאינו שוה בכל לא דחי שוה בכל דהיינו מחיקה.

עי' בשושנת העמקים כלל ג' ולימוד ה' סי' ב'. ומלה"ר ערך עדל"ת אות כ"א.

אך יש להעיר מתוס' ריש שבת ד"ג ע"ב ברודה בתנור דאנוס ע"פ חכמים הוי אנוס ע"ש. וא"כ בחמץ המחיקה דאסור הוי אנוס ע"פ חכמים ויש להאריך בזה: אך כל מ"ש אינו נכון דאי יש אופן ביטלו בחמץ א"כ במכות דט"ז דלא מצאו ביטלו אלא זאת ועוד אחרת והא איכא חמץ, וממנ"פ ק' אי נימא דליכא ביטלו הדק"ל על הרמב"ם דאמאי לוקה בקנה ואי יש אופן אמאי לא הביאו בגמ'.

והנכון בזה דהרמב"ם פסק קיימו ולא קיימו בפ"ח ה"ב מסנהדרין, ועי' מלה"ר להנל"ע אות י"ג, שכ' דהר"ם לא ס"ל הפשט קיימו ולא קיימו בתכ"ד או בבא לב"ד. ורק פירש דכל זמן שבידו לקיים אין לוקין ומעת שלא יכול לקיים לוקה והנפק"מ בין ביטלו לקיימו דביטלו צריך לבטל בידים.

וקיימו אף שבטל מאליו שלא יכול עוד לקיים העשה לוקה. ולכן פסק בפ"א ה"ז מנערה דאף אם מתה מאלי' באנוס שגירשה לוקה, וכ"כ בפ"י המשניות ריש פ"ג דמכות ולכן שפיר בקונה חמץ בפסח לוקה בעבר והניחו כל ימי הפסח או באופן אחר כמש"ל ושוב לא יכול לקיים עשה דתשביתו ולקה.

וז"ב בישובו של הר"ם ז"ל. וראיתי בס' עדות לישראל על מס' מכות שכ' דבחמץ כ"ע מודים דקיימו ולא קיימו משום דכל רגע ורגע עובר על לאו דלא יראה משא"כ בנותר ודכוותי' שאינו עובר על לאו רק מתעצל בקיום העשה א"כ א"ש בפשיטות שכאן בפסח לוקין באם לא קיימו: עונלפע"ד עפ"מ שחידשו הבעה"מ וריטב"א מכות דבל"ת שיש בו כרת אף להנל"ע לקי ע"ש.

א"כ בחמץ הוי כרת ושפיר לקי. ורק דלכאורה טעות דרק באכילה יש כרת ולא בב"י. אך לפמ"ש תוס' ריש פסחים דמשו"ה רקבחמץ צריך בדיקה דהוי איסור כרת ולא בדילי וער"ן וראשונים שלכן החמירה תורה רק בחמץ ב"י משום האי טעמא גופי' דהוי כרת. משום זה אפ"ל דשפיר לוקה דאף דעל ב"י ליכא כרת מ"מ איסור ב"י משום כרת ולכן לקי בקנה חמץ אף דהוי להנל"ע.

ועי' ג"כ תוס' מגילה ד"כ ע"א ד"ה דכתיב דאי לאו קרא הו"א דנשים חייבות במילת בניהם אף דהוי מ"ע שהז"ג כיון דיש בו כרת ע"ש, ואף שאין כרת רק על הערל גופא. מ"מ כיון דבעשה שייך כרת הוא אלים.

ועי' מנחת חינוך מצוה ב'. וכמו כן כאן.

ועשעה"מ פי"ב ה"ג מעכו"ם, ובחידושי כתבתי בזה הרבה אך אכ"מ: שם רש"י וצודה לי ולא מן הגזל, לכא"ק הא גזל א' מז' מצות וכיון דצווה לו על נבלות מכ"ש על גזל דמחויב ב"נ ולמה הי' צריך לאזהרה מיוחדת. ועי' בכל"ח שכ' דשני גדיים הי' לפסח וחגיגה ואף דבב"נ נחירתן זו שחיטתן מ"מ בקדשים צריך דוקא שחיטה, והי' חושש יצחק, כיון שעשו יראה שאביו סובר שישראל גמור הוא ומותר באכילת פסח וגר תושב אסור בו, א"כ יהי' מותר לגזול הפסח מעכו"ם דאצל ישראל גזל עכו"ם מותר לכן צוה אותו על גזל ע"ש.

והטעם י"ל כמ"ש היראים דאף דגזל עכו"ם מותר מ"מ לא הוי לכם עי' מג"א סי' תרל"ז סק"ג ובקרבת פסח צריך שלו ולכן גזל עכו"ם אסור. אך ק' הא קרבן פסח צריך ביקור ד' ימים קודם שחיטה ויהי' ראי' מזה להרמב"ם דפסח דורות א"צ ביקור.

ויש להאריך בזה: ו) ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך לאמר, חיבות לאמר ראשון ושני צ"ב, וכתב בס' עץ הדעת טוב על כתובות דדיבור קשה ואמירה רכה, ועשו הי' ירא שלא יעשה יעקב תחבולה וליטול הברכות, ע"כ התחכם יצחק ונתן עצה לעשו שידבר בלשון רכה כלשון יעקב ויהי' סימן ליצחק שעשו הוא המדבר, דמסתמא יעקב ישנה וידבר כעשו בלשון קשות שידמה יצחק שזה עשו, אמנם רבקה ידעה ברוה"ק מסימן שמסר יצחק לעשו, לזה אמרה ליעקב לאמר שיאמר בלשון רכה וטעם הדבר הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו לאמר שפקד עליו שיאמר בלשון רכה, ועי' ג"כ בפני"ק, ויובן בזה מ"ש הקול קול יעקב וגו' ולא הכירו ויברכו, וקשה כיון שהכיר שהקול הי' מתנגד להיכר הידים, א"כ במה הכריע שהוא עשו ויברכהו.

ולהנ"ל א"ש שהרי זה הי' הסימן המובהק אם ידבר רכות שהוא עשו. וכאשר שמע הקול והוא קול יעקב א"כ נתאמת אצלו שזה הוא עשו, ואמר הקול קול יעקב ממש כהסימן גם הידים ידי עשו עתה אין לי שום ספק ויברכהו: ט) שני גדיי עזים.

רש"י א' לפסח וא' לחגיגה, והוא בפדר"א פל"ב, וזקיני הגאון מלאסק ז"ל בספר ריח דודאים על הגדה של פסח דל"ח, כ' דלכאו"ק למה שני גדיים הא קיי"ל בפסחים ד"ע בזמן שבא במיעוט אין חגיגה באה עמו, א"כ כיון שהי' גדי א' לפסח הי' די גם למטעמים ליצחק ולמ"ל גדי השני. וי"ל דיצחק רצה לברך עשו אף שידע שאינו כדאי ואינו מוכן לקבל הברכות כמו יעקב, מ"מ כיון שהוא הבכור רצה לברכו, שע"י הברכות יתמלא אח"כ ברוח חכמה.

אבל רבקה סוברת דאינו ראוי לברך ולהשרות חכמה רק למי שכבר חכם קצת דיהב חכמתא לחכימין, וזה ליעקב ולא לעשו הריק מכל חכמה, אבל יצחק רצה להשלים שני בניו וע"י הברכה יומשך ג"כ חכמה לעשו ויעקב יהי' חכם מצד עצמו, לכן צותה רבקה ליקח שני גדיים להזכיר את יצחק שצריך למטעמים קודם הפסח כדי שיהי' נאכל על השובע, ומזה ראי' דאין ה' נותן חכמה רק לחכמים ומלא מחזיק ואינו מחזיק ריקן, ובזה תיקנה כי אם גם יודע ליצחק שיעקב הוא ג"כ יברך אותו ע"ש באריכות ובדף מ' ע"א ועי' זית רענן על הילקוט רמז קי"ד, ודו"ז הגה"צ ר' צבי הירש הכהן ז"ל האבד"ק זגיערזש הקשה לפמ"ש המהרש"א סוטה די"ב א' ד"ה יכול, אף דאבות קיימו כל המצות אפי' מצות התלויות בארץ אבל מצות שלא נתחייבו עד כבוש א"י לא קיימו ע"ש, וא"כ איך כ' רש"י אחד לפסח, וי"ל כמ"ש תוס' קידושין דל"ז ב' ד"ה הואיל הא דהקריבו פסח ראשון קודם שנכבשה ונחלקה הארץ עשו ע"פ הדבור ע"ש ורבקה ידעה מזה אע"פ שיצחק לא אמר לה שהי' לה רוח הקדש ערש"י (כ"ו מ"ב) ועי' מדרש ד"ה ויגד לרבקה.

ובאמת בפדר"א בביאור רד"ל הוכיח שהיה רק זכר לפסח והביא ראי' מזוה"ק וכהך דפסחים דקי"ד ב' ע"ש, ועי' בקובץ המאסף שנת תרע"א כרך ב' סי' מ' שהק' איך נהג אברהם בק"פ אף אחר שנימול דאיכא ספק לאו דכל בן נכר לא יאכל בו ע"ש, והקו'

עוד חזקה מיצחק שצוה להביא לו גדי לפסח, הרי מפורש שאכל ק"פ, וע"ש עוד בתרע"ב כרך א' סי' כ"ט.

ולפמ"ש הרד"ל הי' רק זכר לפסח וא"ש כ"ז הערני בני הרה"ח מו"ה דוד נ"י: ובמד"ר פס"ג שני גדיי עזים טובים טובים לך שתקבל הברכות וטובים לבניך שתכפר ביוה"כ, וי"ל דק' אחר כי הברכות הי' מגיעים ליעקב מן הדין כי הוא הבכור כמ"ש רש"י תולדות משל לשפופרת ומדוע סיבב ה' שיקבל בדרך ערמה, אמנם מעשה אבות סימן לבנים, וידע כי יהי' נפזרים בארץ, ובאיזה מדינות ישוללו מהם חקי אזרח ויגבילו זכותיהם, ולמען לא נגוע ברעב, כי רק למסחר עינינו תחזינה, ההכרח תאלצנו כפעם בפעם לעזוב דרך הפשוט וישר, ובתחבולות נשיג לחם תקנו אשר מגיע לנו מן הדין, ולמען שלא יהי' זאת לעון כשבת המלך על כסא דין, ע"כ סיבב שהמובחר באבות יעקב שגם הוא לא השיג הברכות רק ע"י תחבולות ובזה יוקטן חטא ישראל אשר הולכים בעקבותיו כי מעינות פרנסה סתמו, ולחלק יצאו בין לאום ללאום וז"פ שני גדיי עזים טובים לך שעליהם תקבל הברכות, ולמען שלא יפלא שתשיג בדרך לא ישר כל כך.

התירוץ טובים לבניך שעליהם תתכפר ביוה"כ, ועי"ז תאמר לקטיגור הם! ובשערי תשובה או"ח סי' תפ"ב סק"א, הביא מ"ש באגרת שמואל על רות במ"ש רות לגואל (ד' ה') ביום קנית רות המואביה. לפי שצפה ברוה"ק שעתיד לצאת מחלצי' לשלשלת מלכות בית דוד לכן אמר המואביה כדי שימאן הוא ויקחנה הוא ויזכה לשלשלת גדולה, ואף שאסור לרמות חבירו ליקח את שלו, זה בדבר שבממון אבל במצות אף שא"א ליקח מיד הזוכה כגון כסוי ומילה וכיוצא, מ"מ כל שלא זכה עדיין הם כדבר המופקר לכל וכל אדם נצטוו להשלים את נפשו ולזכות במצות, וזה ענין יעקב בבכורה ובברכות לפי שראה וידע שעשו התמכר לעשות רע והוא היה צריך לזה לשלימות נפשו, וכ' שעד"ז פירש הכתוב מחמס אחיך יעקב תכסך בושח בעובדיה (א' י'), שהכוונה שיוכיחו לעשו על פניו מעניני יעקב שלא בא לו בנקל מה שצריך לשלימות, עד שהוצרך להערים ולעשות בתחבולות וטצדקות דאפשר שנדמה כמו חמס הכניס עצמו בזה לפי צורך שעה לזכות בהם להחיות עצמו חיי עולם.

ולכן תכסהו בושח לעשו אשר בידו טובו ומאס בטוב ובחר ברע ע"ש והדברים מתוקים מדבש עכ"ל, והנה נאמן עלי הדיין שכ' באגרת שמואל כן, אבל אנכי חפשתי בכל הספר ולא מצאתי שום רמז מזה שם, וראיתי עוד בשם הג"ר חיים מוולאושנע ז"ל משל לאב שהי' לו ב' בנים א' ישר הולך וא' שובב, והישר סבל הרבה ואחיו השובב והביא תמיד דבתו רע לאביו על אחיו השובב, פ"א בא השובב לאביו עם פצעים שהוכה מאחיו, האב תחת לענוש בנו הטוב על הכותו את אחיו, עוד נתן מתנת יד לבנו השובב, ואנשי הבית הביטו בתמהון על זה, וענה האב להם, יודע אנכי מזג בני הטוב שאינו מוכשר להכות באגרוף רשע על לא דבר, ואם קרה כזאת אני מתאר עד היכן לחץ אותו השובב, שהוצרך להניף ידיו עליו הישר באדם, וז"פ מחמס אחיך יעקב אם יעקב התם נצרך לשלוח בחמס ידו זה האות על הלחץ שסיבל מעשו חמס ממנו כל מקורי הפרנסה ואין לו עצה ומוכרח להכשל במעשים מגונים, כן יכולים לומר על אותם ההולכים בדרך

אשר אינו נכון כל כך כי הגלות ותנאי החיים המרים המה בעוכריהם וה' ירחם: יא) איש שעיר.

ביו"ד סי' רל"ד ס"א אשה אחר י"ב שנה ויום א' אם הביאה ב' שערות נקראת נערה אח"כ בוגרות כלומר מלאה שער כי תרגום ירושלמי של איש שעיר גבר בגר, ופלא בג' תרגומים לא נמצא כן רק גבר שערן, ועי' בתוספות יו"ט פ"ג מ"ח דכתובות שכ' דשלא בדקדוק כתב כן דהא בב' שערות סגי אבל ר"ל שמתחלת להתמלא בשער, ועי' בראשון לציון שם, ובהפלאה שבערכין מהגר"י פיק שהקשה עליו דהא משהביאה ב' שערות היא בסימני נערות, וגם במ"ש בשם תרגום ליתא כן וצע"ג: שם אולי ימשני אבי.

ערמב"ן ב' אחים יוכל להיות דומים זל"ז בקולם, עי' שו"ת מחנה חיים אה"ע סי' י"ג סתירה מסנהדרין ל"ח א' דאין א' דומה לחבירו, ומילקוט נשא מב' אחיות שהי' דומות זל"ז (ולפלא שלא העיר מה שי"ל דלשון אין פירוש רוב, ועי' בזה בשדי חמד בכללים א') ובסנהדרין שם מונה גם קיל, ועכ"ז כתב ברמב"ן דאחים יוכל להיות דומים בקולם, ועתש"ו עבודת הגרשוני סי' ק"י שהי' דן מקולות שווים לאות כי אחים המה ליקח ירושת אביו, ונראה כי הש"ס לא מיירי מאחים ואחות, ועשו"ת מהרא"ל אה"ע סי' י"ח, (ועמ"ש בפ' חיי שרה כ"ד ל"ד): יג) אך שמע בקולי וגו', עי' תולדות נח דרוש י"ג, דקשה דלך קח לי מיותר דודאי ישמע לקולה, אלא שבא להורות ליעקב דרך הליכות מצוה אם עושה בבהלה וחרדה לא תחשב לו לצדקה ועבודת המצוה צ"ל בחריצות וזריזות ורביקה חשבה הגם שעטפה אותו בעורות מ"מ יחרד יעקב אולי יכירנו בקול כמו שהי' באמת שאמר הקול קוליעקב וילך יעקב בחרדה ולא יקיים מצות אמו כראוי לכן זירזתו אך שמע בקולי ולך קח לי ר"ל בזריזות כמו שאתה הולך אל הצאן לקחת שני גדים שאין פחד לך כן תעמוד לפני אביך ואז תצליח עש"ה: טו) החמודות ערש"י שחמד אותם מנמרוד עי' בידי משה בב"ר פס"ה הביא גמ' בגדי נמרוד הי' כתנות עור של אדה"ר ועי' רש"י בפסחים דנ"ד ב' ואי' בעשרה מאמרות, דכתנות עור הי' מעורו של לויתן שהרג הקב"ה ובוזו יובן כדי שלא תקשה איך הליבשה רביקה ליעקב בגדי עשו הא קיי"ל בגדי ע"ה טמאים, עז"א החמודות שחמד אותם מנמרוד והם מעורו של לויתן. וקיי"ל דעור הדג אינו מטמא, וכ"כ בנח"ק: יט) קום נא. עי' בתו"ח בשם הגר"נ אדלר ז"ל דקום בלשון נוכח כדרך שבנ"י מדברים אל אבותיהם מאז.

אבל יקום בל' נסתר כדרך שהנכרים מדברים אל אביהם, ול' נוכח מורה קרבות ודיבוק כמ"ש מדברים אל ה' שנ' ואתם הדבקים. אבל ל' נסתר היינו כאלו אינו כדאי לדבר עמו אלא כאלו אחר מדבר עמו עש"ה, ועי' בקובץ דרושים חוב' ב' סי' מ"ח, ומלכותא דרקיעא אינו כמו דארעא דצריך למלך יגיש בקשתו ע"י ממוצע, ורק לה' יגיש תפילתו ולא לממוצע.

ועי' ירושלמי ברכות פ"ו עה"פ זובח לאלקים יחרם בלתי לה' לבדו שרק לה' ולא ע"י ממוצע. ועי' אפק"י ח"ב דרוש ל"א: והמפוי' העירו על תפלת מכניסי רחמים משרתי עליון חלו נא פני אל, שהרי אסור לבקש ממלאך, ועי' בסידור עיון תפלה, ומצינו גם בע"ז דיי"ז א', חמה ולבנה בקשו עלי רחמים וכן בחוני המעגל בתענית דכ"ג א', דמה לי אדם או מלאך, ובתורה מצינו שאמרו למשה התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש.

ובסוטה ל"ד א', כלב הלך להשתטח על קברי אבות ואמר אבותי בקשו עלי רחמים, ובתענית ט"ז ולמה יוצאין לביה"ק שהמתים יבקשו עליהם רחמים, אך כוונת הירושלמי שלא יקרא למלאכים רק לה' לבדו, דבזה מובדל ממלך ב"ו. דמלך ב"ו אין ביכולת לכנוס אצלו בלי שאלת רשות ע"י עבדו.

לא כן ה' דיכולין לצווח בכל עת אליו וא"צ לצווח למלאך לשאול מה' אם יתן רשות אבל לבקש ממלאך שהוא יתפלל בעדו מותר, ועי' ס' חסידים סי' ת"נ וסידור דובר שלום. ורקאנטי שלח, וראש אמנה פי"ב וקרבן נתנאל ר"ה סופ"א.

ועוד תירצו שאסור רק להתפלל לאמצעים בלבדם שיתפללו בעדנו או להתפלל שישלח ה' ישועתו על ידיהם, אבל בתפילות שאנחנו מתפללים לה', אך בקשתינו לשרי מעלה שלא יקטרגו ושלא ינעלו בעדנו דלת ושיחברו תפילתינו לתפלתם זה מותר, והמהר"ל בס' נתיבות עולם נתיב עבודה פי"ב כ' שלא לומר מכניסי רחמים, ועמ"ש בזה בשו"ת חתם סופר או"ח סי' קס"ו: ובחי' עה"ת הבאתי הא דתורה מתשת כחו של אדם, וקשה הא כ' במשלי (ג' ח') רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך וכ' (ד' כ"ב) כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא, וגם אז"ל החש בראשו יעסוק בתורה בעירובין (נ"ד א'), אך נודע דע"ה אם הוא עשיר יאמר כחי ועוצם ידי עשה החיל הזה אבל ת"ח נותן תודה לה' כמ"ש ביעקב כשא"ל יצחק מה זה מהרת בני ויאמר כי הקרה ה' אלקיך לפני. מידי ה'.

אבל עשו אמר יקום אבי ויאכל מציד בנו. משלי.

וז"פ תורה מתשת כחו של אדם. היינו הכחי ועוצם ידי: כא) האתה זה בני עשו.

וכן בפסוק כ"ד. ובמד"ר וגמ' ב"ב דט"ז ב', הוציאו מתיבת שזה דכפר בעיקר ע"ש, גם בדברי רבקה א"כ למה זה אנכי יל"ד כן.

וביצחק הפלא ביותר כיון שהי' סג"נ ולא הי' רואה אותו ל"ש לומר שזה דאי' בפ' בן סורר ע"א א', הי' אביו ואמו סומין אינו נעשה סו"מ דכ' בנינו זה פרט לסומין ע"ש ברש"י, ובפסחים קט"ז ב' סומא פטור מלומר הגדה כ' הכא בעבור זה וכ' התם בננו זה, מה להלן פרט לסומא אף כאן וצ"ע בזה.

ועי' ג"כ בקובץ המאסף שנה י"ח סי' ג': כב) הקול. עי' הגהות חכמת מנוח על מס' גיטין דנ"ז ב' אהא דאי' שם אין לך תפלה שמועלת כו' והא דנ' בתפלת שלמה (במלכים א' ח') וגם אל הנכרי וגו' ובא והתפלל וענהו הש"י ואמר שמעתי את תפלתך וכן בדה"י (ב' ו').

י"ל דהועילה תפילתו של שלמה. והרי יש בו מזרעו של יעקב ודוקא בזמן שביהמ"ק קיים כמ"ש ובא והתפלל אל הבית הזה, א"נ הכא מיירי כשבא לנצח את יעקב או עשו ע"י התפלה במלחמה או להרע ליעקב שהפסוק הקול קול יעקב דוקא ביעקב ועשו מיירי.

והא דלעיל הועילה תפלת הקיסר גבי ההוא בר דרומא היינו משום דאכשלי' פומא לבר דרומא. או אפשר שהקיסר קצת מזרע יעקב הי' בו או בא'משרי צבאיו, וכן הא אין לך מלחמה שנוצחת כו' אע"ג שמצינו אמרפל וחבר' נוצחים טרם שנולד עשו דמיירי נמי

דוקא לנצח יעקב או עשו, א"נ הכא מאחר שנולד יעקב ועשו מיירי, ואע"ג שמצינו ישראל מנצחים כמה מלחמות היינו ע"י תפילתם וזכותם, וי"ל עוד אין לך מלחמה שנוצחת להרע ועל חנם שהמנוצח אינו חייב כלום ועל לא חמס בכפו מנצחו ומשפילו עד שאול בכליון חרוץ כמו מעשו, ואין לך תפלה שמועלת לנצחם ולכלות לגמרי כמו שעשו ישראל לז' אומות בכיבוש הארץ כמו ביעקב: כג) ויברכהו וק' איזה ברכה ברכו תחלה בעוד שלא ידע מי הוא.

ועי' בספורנו שכ' דחושד חבירו צריך לפייסו ולא עוד אלא שצריך לברכו ע"ש. וראיתי בס"א דיצחק הי' מסופק אם הוא יעקב כמ"ש הקול וגו' ועשה בחינה שיברך אותו תחלה באיזה ברכה לא בברכה האמתית שהי' בדעתו לברך, והמתברך יחשוב שהוא הברכה האמתית.

ולפי דעתו כבר קיבל הברכות, ואח"כ שוב לא יירא מהגיד האחת אם הוא עשו או יעקב, ואם ימצא באמת שהוא עשו אברכו שנית, וז"פ אתה זה בני עשו כלו' עתה תוכל להגיד לי האמת, ויאמר אני ולא אמר שקר ח"ו כי לא אמר אני עשו כמ"ש רש"י. ויאמר א"כ הגישה מציד ואברכך בברכות האמתית: כה) ויבא לו יין וישת.

הקשה לי נכדי הב' המופלג המושלם במעלות ומדות כ' שלום צבי שיחי' דלמה נתן לו יין. הא יצחק לא צוה לעשו רק לעשות לו מטעמים לאכול, וכן רבקה אמרה ג"כ והבאת לאביך ואכל, ויפה הקשה.

ואמרתי לו שבדעת זקנים כ' מיכאל הביא לו יין מג"ע, וכ"כ בתרגום יהונתן דמלאך נתן יין ביד יעקב להביא לאביו ע"ש, וגם יש לתרץ לפמ"ש בפדר"א ורש"י שהיה פסח ושני גדיים א' לפסח וא' למטעמים, ועי' בעה"ט וירח בגימ' ליל פסח, משו"ה הביא יין רמז לד' כוסות. וא"ש דכ' ויגש לו לאכול ואח"כ ויבא לו יין וישת, ואחר השתיה לא טעם כלום דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, ואחר קרבן פסח אסור לאכול, ורק ב' כוסות אחרונות מותר.

ולקמן בפסוק ל"ה כתיב כי בא אחיך במרמה פרש"י בחכמה ועמדו המפו' על זה, ושמעתי בשם הרה"ק ר' וואלף מסטריקוב ז"ל, לפי הנ"ל דהיה בפסח ונוטריקן של במרמה הוא רפ"ז, כנוטריקן של אפיקומן, ויעקב עשה זאת בחכמה שהאכילהו אפיקומן שלא יהי' רשאי לאכול עוד, כשיביא לו עשו לאכול.

וזאת הי' חכמה. ובאמת לא מצינו שאכל יצחק ממה שהביא לו אח"כ עשו לאכול: כז) כריח השדה.

רש"י שנתן בו ריח טוב. ועי' בזה"ק דנכנס עמו ריח ג"ע לפי שהי' לבוש במלבושי אדה"ר, ועי' תורת חיים ב"מ דפ"ד ובסנהד' דל"ז אריכות בזה.

ועי' בארץ חמדה להמלבי"ם אף דיצחק בודאי אוכל חולין בטהרה הי' ואיך אכל מבנו עשו, אך בסוף סוטה (מ"ח א') אי' דטהרה נטלה את הריח וע"י רוח הקודש דמרח ע"ש ועז"א וירח ריח בגדיו וידע דנזהר בטהרה ויברכהו: כח) ויתן רש"י יתן ויחזור ויתן. וכ' בס' אור יקרות דאין השכינה שורה בחו"ל רק אם כבר שרתה בא"י ישרה ג"כ בחו"ל ערש"י ריש יחזקאל.

ואי' ששם ה' משמש בא"י ואלקים בחו"ל ואי' ביד יוסף דברכת מטל השמים הוא נבואה דנקרא טל והוקשה לרש"י ויתן לך אלקים מטל דאלקים בחו"ל ואין שכינה שורה שם, ותל' יתן ויחזור ויתן בפעם ב' דכבר שרה בא"י אז ישרה ג"כ בחו"ל, וע"ע בלוית חן. ובמדרש תלפיות ענף יצחק דברים הרבה מעניני יצחק: וי"ל עוד דידוע דבכל דבר מעניני עוה"ז אין התענוג רק תיכף ואם יתעשר או ימצא מציאה ישמח רק יום או יומיים.

ואח"כ ידמה שכך צריך להיות (כי כל תאות עוה"ז רק בשעה שאין לאדם זאת. אך כאשר יבואו לו אז אין תענוג) אבל מי שהולך ונתעשר יום אחר יום ישמח מאד, ויצחק נתן ברכה ליעקב שלא יהי' מאלה המתעשרים פעם אחת ומני אז עומד במצבו רק יתן ויחזור ויתן.

דתלך הצלחתו תמיד בלי הרף ואז תמיד ישמח בו: שם מטל השמים ומשמני הארץ. ובברכת עשו כ' משמני הארץ יהי' מושבך ומטל השמים מעל, י"ל דבתענית ד"ד ע"א דכנס"י בקשו ויבא כגשם לנו, וה' עונה את מבקשת דבר שאינו תדיר.

אני אתן דבר הנמצא תמיד וזה אהיה כטל לישראל, ופי' ביע"ד ח"א דרוש א' דחילוק בין גשם לטל דגשם בא מלחות ארץ העולה למעלה. וחלקי מים העולים עם האד יתקבצו למעלה ויהי' לגשם, וכשתיבש האדמה ולא תעלה לחות כל כך לא ירדו גשמים, אבל הטל אינו מליחות אבההארץ רק יורד מנטיפות הלחות של חלק האויר הרחוק מאתנו וטל אינו נעצר לעולם, וכן בתשובה צריך להתעוררת דלמטה ואז ה' יעזרו כמ"ש הבא לטהר מסייעין אותו אבל ה' עושה חסד אף בלא התעוררות מלמטה ישפיע השפעתו מלמעלה וזה שאמר ה' אתם מבקשים רק כגשם ואני אעשה גם כטל ע"ש, וז"ד לישראל ולא לעכו"ם ואף שנתגירו צריכים להתעוררת דלמטה, ועי' בקידושין ד"ע ע"ב בישראל כ' והיית להם לאלקים והמה לי לעם ובגרים והייתם לי לעם ואנכי אהי' לאלקים ע"ש, וזה שברך ליעקב מטל השמים אף שלא יהי' כדאים, אבל לעשו ברך תחלה משמני הארץ, ורק כאשר יעלה אד מן הארץ מתחת ויהי' לי לעם אז יהי' ה' להם לאלקים: עי"ל דבתוספות יו"ט פ"ז מ"ג דורכות כ' הא דבבהמ"ז תקנו נברך לאלקינו ובברכת התורה ברכו את ה'.

כי המזון מן הדין שיתן לכל בריותיו ותקנו אלקים דהוא מדת הדין. אבל התורה נתן רק בחסדו שנ' למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר ותקנו ה' שהוא מדת רחמים ע"ש, וכ' אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם וכ' ברמב"ם אף ששכר מצוה בה"ע ליכא, ורק זה אינו בתורת שכר רק כמו שנוהגין בפועל שחוז מתשלומין נותנין לו מזונות ואינו ממון השכירות רק משום שיהי' בכחו לעבוד עבודת בעה"ב.

כן הוא כל צרכי עוה"ז ישיגו שומרי תורה לא מצד שכר רק משום דבלא"ה א"א לקיים התורה בלי מניעה מדאגת צרכי פרנסה וטרדת הבלי הזמן, ומחויב הדבר ממילא שאם בחוקתי תלכו עי"ז יהי' ונתתי גשמיכם בעתו. ולפי"ז יש חילוק אם המזונות מצד הדין אין חילוק בין אדם לשאר בהמות וחיות דמחויב ליתן לכל הברואים מזונות.

ואם ישראל יוכלו להמשיך פרנסתיהם מצד התורה. ואם מזונותינו נשפעים ע"י השם של רחמים וחסד בבחי' כי טל אורות תליך מי שיש לו טל תורה הוא מחייהו, וא"ש בזה

מ"ש יצחק ליעקב מטל השמים ולעשו אמר משמני הארץ כו' ומטל השמים מעל ועי' אוה"ח דברכת יעקב הי' על תנאי והי' כאשר תריד.

וז"ש ליעקב ויתן לך אלקים היינו מזונות שהם אצל כל הברואים מצד אלקים מדת הדין אבל אצלך לא יהי' רק מטל השמים מצד התורה מצד החסד שם הרחמים, ולעשו א"א להיות מטל השמים רק משמני הארץ כאשר הברואים מצד הדין רק בזה תוכל לקבל מטל השמים היינו "מעל" כשאתה תהי' ח"ו מעל עד כשזה קם כו' אז יבא השפע על ידך ליעקב.

ויהי' גם לך מטל השמים. אבל כשיעקב עושה רצונו ש"מ אז השפע נשפע ליעקב מטל השמים ולעשו רק משמני הארץ ועי' בהקדמה לס' מים חיים על מס' נדה אריכות בזה: עי"ל למשל שדכן הציע שידוך לבחור מופלג בתורה, אז מתחיל לדבר בשבח המחנות כי הוא אוהב תורה ויש לו הרבה ספרים ותוכל לשבת שם ללמוד תמיד.

וגם הוא עשיר גדול ויתן לך מזונך, אבל אם הבחור הוא מדור החדש אז יאמר לו השדכן שהמחנות הוא עשיר גדול וביתו יתנהג בהרחבה, וגם אם תרצה ללמוד מעט תוכל, ועפי"ז פי' בעוללות אפרים הא דנדרים פ"א א' מפ"מ אין ת"ח מצויין לצאת מבניהם ת"ח מפני שלא ברכו בתורה תחילה.

דאוהב תורה מברך לבנו תחלה שיהי' ת"ח אך אם אין קמח כו' מברכו ג"כ בעשירות, אבל מי שאינו אוהב תורה מברך בנו בעשירות תחלה ואח"כ דרך אגב מברכו ג"כ שיהי' ת"ח וז"ש מפני שלא ברכו בתורה תחלה שתורה אינה חשובה אצלם. ויצחק התחיל לברך יעקב ויתן לך א' מטל השמים ענינים שמימיים מתורה, ואח"כ משמני הארץ מעניני ארציים, ולעשו שהי' אוהב עוה"ז ברכו תחלה משמני הארץ יהי' מושבך ופירש"י איטלי' של יון, ואם תרצה גם מטל השמים.

ואף שיצחק סבר על יעקב שזה עשו, מ"מ רוה"ק הנחהו ליתן לכל אחד ברכתו הראוי' לו: ואא"ז בנח"י הק' על הא דכ' כאשר תריד הא א"א לבטל הברכה בתנאי כיון שברכו ליעקב בסתם ותי' עפמ"ש בזה"ק טעם לקיחת הבכורה מראובן ונתנה ליוסף משום דראובן הוא הבכור במעשה ויוסף בכור למחשבה וע"י חטא יוכל ליקח מבכור במעשה וליתן לבכור במחשבה, ולכן סיבב ה' שיברך ליעקב במעשה, ובמחשבה יחשוב שהוא עשו דכשיחטאו ישראל להיות באפשר ליטל מיעקב אבל אם יעקב הי' נתברך במעשה ובמחשבה אז אפי' כשיחטאו לא נשתנו הברכות עש"ה, ודודי זקיני הגה"צ ר' צבי הכהן ז"ל אבד"ק זגיערש הק' למה מראובן ניטל לגמרי ממעשה למחשבה וביעקב לא ניטל רק על תנאי.

ונראה דאי' ביע"ד דמה מועיל ברכה ליעקב הא כוונת יצחק הי' לעשו, ותי' אם הולכין אחר הפה הרי יצחק בירך ליעקב. ואם הולכין אחר כוונת הלב אף שכוונתו לעשו מ"מ מגיעים ברכות ליעקב.

דעיקר כוונת יצחק לעשו רק מפני שהי' מרמה אותו אשר לבו תמים לה'. אבל אמת תתן ליעקב שפיו ולבו שווים לה' ע"ש ולפי"ז נתינתו ברכות על תנאי שלא יחטאו.

ובקובץ כנסת חכמי ישראל מהגאבד"ק אדעסא ז"ל סי' קכ"ט הביא שנשאל דמדוע ברכת עשו נתקיימה מלא חפני' וברכת יעקב לא נתקיימה אף רבע הקומץ, והשיב כי כל הברכות כולם הוא השפע היורד מלמעלה למטה כדוגמת המים היורדים מגבוה לנמוך. ומים בעצם אין להם שום גון.

אך מראה המים נראה כפי כלי המחזיק את המים, אם גון הכלי אדום נראים המים אדומים ואם ירוק נראים המים ירוקים. כמו כן הברכות שיצאו מפי יצחק אף כי הברכה אחת היא ליעקב כמו לעשו.

אמנם המתברכים אשר הי' הכלים לקבל שפע הברכה מלמעלה אינם שוים. כי עשו בשעה ששמע הברכות קיבל אותם כפשוטם שיתברך במשמני הארץ ובטל השמים בלי שום כונה אחרת ונתקיימו בו, אבל יעקב הי' כונתו כמאמר המדרש מטל השמים זה מקרא ומשמני הארץ זה משנה ע"כ נתקיימו בידו כפי כונתו.

וכעין זה בברכת בלעם שנתהפכו לקללות חוץ מה שברכם בבתי כנסיות ובתי מדרשות כל הברכות ששמעו מבלעם כארזים עלי מים וכו' לא הי' נוחים להם כפשוטם, רק כנחלים נטיו על טהרת עונות כגנות עלי נהר אלו מלמדי תינוקת, כארזים עלי מים הם הגדולים שמשפילים ללמוד תורה במקום נמוך כאהלים נטע ה' הם בעלי ריח כמו מרדכי שהי' ראש לבשמים או כהדס שיש בו ריח עי' ילקוט במדבר תשע"א, אבל ברכת ביהכ"נ וביהמ"ד ע"ז כונו בשלימות ונשארה בידם ע"ש: שם ויתן ערש"י מצדיק הדין כו'.

י"ל עפמ"ש אא"ז ז"ל בנחלת יעקב מי בעליונים ותחתונים שיאמר לך מה תעשה אבינו שבשמים כי אין איש יודע מה טוב לפניו רק לבקש עשה חסד, כי ה' יודע מה טוב לפעמים מבקש על עשירות וידוע לפני יודע תעלומות שלא טוב עבורו ע"ש. ובזה י"ל (בתהלים כז).

(אחת שאלתי כו' אותה אבקש שכתי בבית ה', זה יכול לבקש בפרטות כי בלי ספק טוב הוא. וזה פי' כל אורחות ה' חסד ואמת לנוצרי בריתו.

הוא למאמינים לא ימלא בקשתם רק בחסד ואחת, אבל למחוסרי אמונה ימלא רצונם אף שאין ראוי. שלא יקרא תגר: כט) בני אמך ערש"י, ועשו"ת גבול יהודא מהג' מהרי"ל.

צירלזאהן אבד"ק קישינוב או"ח סי' ב' בענין מה שמזכירין בעת שמתפללים על חולה שם אמו ובקריאת התורה שם אביו. דצריכים להזכיר שמו הודאי, ואף דאזלינן בתר רוב.

ול"ח דילמא לאו אביו הוא. אך אם אפשר להיות בפ"א באלף אלפי אלפים באמת לאו אביו א"כ התפלה לשקר ולכן מזכירין שם אמו ודאי.

אבל בקריאת התורה אפי' לא הזכיר כלל שם העולה נמי מהני והביא ראי' ממס' שבת ס"ו דאמר אביי כל מניינא בשמא דאמא ופרש"י כל לחישות פלוני בן פלונית והלחשים ברובם כוללים תפלה כמ"ש שם בשבת וגיטין ס"ט ע"ש. ומכאן ג"כ יהי' ראייה דכ' רש"י יעקב הי' לו בנים מכמה אמהות משא"כ יצחק.

וק' ניחא דייעקב לא אמר כיצחק אבל ק' יצחק הי' יכול לומר כיעקב בני אביך. א"ו אם אינו מוכרח לומר בן אביך.

אומרים בני אמך בברכה ה"ה בתפלה, ובמח"כ נעלם ממנו זה"ק לך פ"ר א' וז"ל והושיעה לבן אמתך וכי לא הוה בריה דישי איהו עד דאיהו אמר בשמא דאמי' ולא בשמא דאבוי. אלא הא אוקימנא דכד ייתי ב"נ לקבל מלה עלאה, לאדכרא, בעי למהך במלה דאיהו ודאי, ועל דא אדכר לאמי' ולא לאבוי עכ"ל: (לג) ויחרד יצחק חרדה גדולה.

ערש"י, ובמד' ב' חרדות א' מע"ג מזבח ב' כשנכנס עשו ואין אתה יודע איזה גדולה וכ' עד מאד זה גדולה, הנה עשו הכללי נופל על ישראל פעם מלחמת הדת ורוצה שיעזבו דתם, אך ישראל עם קשה עורף ירושה מיצחק שפשט צוארו ע"ג המזבח. ופעם מחדש המלחמה וצועק כי יעקב רמאי ולקח כל אשר להם.

כי ריקם בא ומאין לקח כל אלה אם לא מגניבה וחמס. וז"ש ב' חרדות א' מע"ג מזבח שבזה שמסר יצחק צוארו נטע עי"ז כח מסירת נפש בעם ישראל ופחד אחז ליצחק שראה ברוה"ק תוצאות השנאה, וב' כשנכנס עשו וצועק את בכורתי לקח וגנב הוא וישראל סובל עי"ז צרות רבות וזאת החרדה גדולה עד מאד.

וה' ירחם שה אחד בין ע' זאבים, ועי' בס' מנחת שי בזה באריכות: שם מי איפוא. רש"י לשון לעצמו משמש עם כמה דברים ורשב"ם כ' תיקון לשון הוא כמו איזו שבתלמוד עי' ברש"ל ב"מ דף ע' ע"א כ' יש מפורשים איזו אוהב, וצ"ע שלא הביא דברי רשב"ם בזה ועי' ס' יד מלאכי ס' נ"א ע"ש, ומצאתי עוד בס' בית האוצר אות א' כלל קמ"ג שכ' דנחלקו בפ' לשון אימא לך איזו גופא דעובדא היכי הוי הרגיל בגמ', אם פירושו אהובי או הוא לישנא בעלמא, ועי' ב"מ דצ"ח ב' זה אומר שאילה מתה.

וז"א שכורה מתה ישבעהשוכר ואמאי מה שטענו לא הודה לו אמר עולא ע"י גלגול דא"ל אישתבעי לי איזו מיהת דכדרכה מתה ומגו כו', ושם נר' קצת דמתפרש ל' אוהב דר"ל דגם אם היינו אוהבים ולא הייתי מכחישיך לומר דשאוילה מתה רק הייתי גם אני אומר כדברייך דשכורה מתה עכ"ז הרי הייתי צריך לישבע דכדרכה מתה וא"כ מגו כו': שם בטרם תבא ואברכהו.

ראיתי הפשט שאם הי' עשו בבית לא הי' יכול לחול הברכות, דרשעות עשו הי' מזיק ליעקב לקבל הברכות, ערש"י אחרי (י"ח ג') דרשעים מקלקלים אויר הארץ ומזיק לזולתם, ועי' נזיר נ"ה קליטת טומאה באויר, ובויק"ר פי"ז ישראל חוטאים וארץ מתקלקלת ע"ש וזה י"ל טעם דצריכים בע"ד לצאת בשעת משא ומתן הדיינים, עי' סמ"ע רס"י י"ח ב' טעמים, וי"ל עוד עפמ"ש באבות (פ"א ח') בע"ד יהי' בעיניך כרשעים, ועחו"מ ס' י"ז ס"י, וכשיש רשע בבית מתקלקל האויר ועושה רושם לשבש דעת הדיינים מלעמוד על האמת, וערש"י לך (י"ג י"ד): (לה) בא אחיך במרמה.

רש"י בחכמה עמ"ש בפסוק כ"ה: (לו) הכי קרא שמו יעקב. רש"י בתמי' עמ"ש בפ' בראשית (ד' י"ג) בשם שארית יוסף: שם את בכורתי לקח ערש"י ועי' ס' עץ הדעת טוב כתובות בח"ת דיל"ד הלא לא מצינו עד עתה שעשו קרא תגר על מכירת בכורתו.

וי"ל למ"ש המפ"ו דלכך מכר עשו הבכורה משום ששמע נבואה שהוגד לרבקה ורב יעבוד צעיר. ולפי"ז א"ש כששמע עשו שיעקב לקח הבכורה קרא תגר למפרע על מכירת הבכורה בחנם כיון שלא פעל כלום במכירתו ע"ש: וע"ד הלה י"ל שאמר עשו הנה אנכי הולך למות דיש ב' מיתות, מיתה ממש וגם העני חשיב כמת, וזה הפני הולך פדיין ברגליו, וידוע מה שקנה עבד קנה רבו.

וזה כונת עשו הנה אנכי הולך למות פ"ו כיון שרב יעבד צעיר אז אין לי שום נכסים שהכל שייך ליעקב אדוני וזה הולך למות אע"פ שאלך ברגלי מ"מ אהיה כמת שאין לי נכסים ולמה זה לי ככורה, ואדרבה עטר זה מכר הבכורה כדי שיעקב ישתעבד לעשו ועי' בס' נחלת עזריאל בפרפראות לחכמה.

שכ' לפמ"ש בשמע שלמה שיעקב ירא שמא משום דעשו היה להוט אחר ממון לא ימכור הבכורה שלא יפסיד נחלתו חלק הבכורה, לזה אמר מכרה רק כהיום מה שברור לך היינו עבודה. משא"כ הממון עדיין אינו שלך דילמא תמות קודם אביך, וז"ש עשו עתה ידעתי ערמתו תחלה לקח בכורתי ולא הממון כי הממון ממילא שלו מכח שלקח ברכתי ומה שקנה עבד כו' וממילא גם הירושה שלו, וע"ע בבינה לעתים דרוש ל"ה דבר נכון בזה: לט) משמני הארץ.

רש"י זה אטלי' של יון, ובס' מצודת דוד כ' דבסנהד' דכ"א ב' אי' בשעה שנשא שלמה בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה שרטון ועלי' נבנה כרך גדול וזה אטלי' של יון, והוקשה לרש"י דבברכת יצחק ליעקב. א"ל מטל השמים ומשמני הארץ והקדים טל השמים לארץ, ובעשו הקדים משמני הארץ.

אלא שהארץ שנתן ליעקב זה א"י שכבר הי' בעולם ול"ה צריך כ"א לטל השמים אבל בעשו באותו פעם עדיין לא נברא ארצו כי זה אטלי' של יון ולכך ל"ה מקדים מטל השמים כי למה לו הטל כיון שעדיין לא נברא הארץ, לפיכך ברכו תחלה בארץ ואח"כ מטל השמים, ועי' בס' דמשק אליעזר וזה"ל ת' שהביאו זה בשם הר"ר העשיל ז"ל.

וע"ע בתורת חיים חולין דס"ג, ובס' פרפראות לחכמה: (מ) והי' כאשר תריד. ערש"י ועי' בע"ז די"א ב', ברומי א' לשבעים שנה מביאין אדם וכו' ועי' במהרש"א.

ובתו"מ לח"ס כ' כי מתרי"ג מצות כשם דאסור לגרוע מצוה אחת כך אסור להוסיף, וברמב"ם ה' ממרים פ"ב ה"ט האומר בשר עוף בחלב מה"ת עובר בבל תוסיף, וכבר אמר שלמה אל תהי' צדיק הרבה ואל תרשע הרבה. וזה והי' כאשר תרי"ד בגימ' תרי"ד שהוסיף מצוה אחת אז ג"כ ופרקת עונו: מא) וישטום עשו עי' בינה לעתים דרוש ס' שהק' אחר שנאתו הי' ליעקב למה תלא באביו ואמר על הבכורה אשר ברכו אביו הול"ל אשר לקח מאביו.

ועוד מה אבל אבי הול"ל ימות אבי ואהרגנו, ועוד מהיכן ידע שזה יהי' בקרוב, וי"ל דעשו הי' שנאתו גם לאביו מחמת שקיים ברכתו ליעקב. ואף דתחילתו הי' באונס אבל סופו הי' ברצון.

אבל לא יכול לנקום ממנו בפועל ממש שימיתו, וגם מטבע בן שלא יוכל להרים יד על אביו ואפי' לאחר מותו כמ"ש בפ' חזקת הבתים נ"ח א', בר' בנאה דא"ל זילו חביטו

בקבורת אביכן ע"ש, אבל רצה להנקם משניהם ביחד וזה וישטום כו' על מה שברכו אביו שהיתה מאת אביו לברכו ברצונו כי סופו הוכיח על תחילתו ולא הוציא מן הפה אופן הנקמה אלאמשטמה בלי שום פירוש, ובלבו אמר יקרבו ימי אבל אבי כי בהרגו את יעקב יפליג אבי בצער ויתאבל אביו עד שימות עש"ה: עי"ל מ"ש אשר ברכו אביו. בא לרמז על מדת צרי העין שאינם חוששים מה שחסר להם רק מה שטוב לאחרים. וז"ש וישטום כו' רק על הברכה.

ועי' יע"ד ח"א ד"ה דאם יש לו טרפה אף שיש היזק גדול לא יכשיל חבירו ולא יהי' לו עג"נ גדול, ובמו"מ להיפך רוב בנ"א לא יחששו על גזל ועושק דגם יוה"כ אינו מכפר, ורק כל הצער מה שחבירו מרויח אפי' סך קטן גדול יותר מהיזק שלו אפי' אלפים, וגם כ' המפו' הקול קול יעקב בדברים שנוגעים לקול תפלה ותורה אנו כיעקב.

אבל וידים בדברים הנוגעים לידיים מתנהגים כעשו, וז"ש "לך ה" הצדקה בדברים הנוגעים "לך ה" אנו צדיקים. אבל "ולנו" מה שנוגע לנו בין אדם לחבירו אנו בבושה: ועל קו' הנ"ל שלא נאמר ימי מיתת אבי נר' לתרץ דאחז"ל במדרש כשקול קול יעקב מצפצפת בתורה אין ידי עשו שולטות, וז"ש יקרבו ימי אבל אבי ואז יהי' יעקב אסור ללמוד תורה כי האבל אסור בלימוד ולא יהי' קול קול יעקב ואז ידי עשו שולטות בהם, אבל בלא"ה אין עשו שולט ביעקב, ועי' ג"כ בשבת ד"ל ע"ב בדהע"ה, ובמו"ק כ"ח בר' חסדא דהי' עוסקים בתורה ולא שלט מלאך המות, ועי' בס' כפלים לתושיה.

ושמעתי מתרצים פ"פ צחות על מ"ש יקרבו ימי אבל אבי וכו' דאם יהרוג אותו מקודם יהי' צעקה גדולה היתכן שאח והרג לאחי', וכמו בקין והבל שהי' לזראון עולם אכן חשב כשימות אביו ויצטרך להתפלל לפני העמוד ולומר קדיש, אז כשילך יעקב להעמוד יתן פשו לו מתנות יד כדי להמית ולא יהי' הצעקה ודולה כל כך, כי הרבה יצדקו אותו ג"כ כי הרג אחיו על דבר מצוה כי הוא רצה להתפלל לפני העמוד ולזכות את אביו בעוה"ב, ואע"פ שהוא צחות אעפ"כ הוא אמת ופוק חזי מה טמא דכר, אם שונא לרעהו ולא יוכל לעשות לו רעה בגלוי, או כשהוא עוסק בדבר מצוה אז יוכל לבזות אותו כי לא נותן כשיעור אשר ראוי ליתן, ופושט טלפי' כחזיר שמתכוון להוכיחו על דבר מצוה ובאמת כוונתו להכות אותו באגרוף שנאתו אוי לאותה בושה בעוה"ר: (מד) וישבת עמו ימים אחדים.

רש"י מועטים, ובמד' ז' שנים כמו כימים אחדים (ויצא כ"ט כ'), וצ"ע למה דוקא ז' שנים. ובס' בית שמואל עה"ת כ' דאי' במד' ויצא יעקב מב"ש מבארה של שבועה שלא יאמר עשו השבע לי על הבכורה או על הברכות וכו', ואי' בגמ' ערכין כ"ח: שביע' משמטת בסופה וא"צ לישבע עוד דשביעית משמטת שבועה וכשהלך יעקב הי' תחלת שמטה, ובע"ז ד"ו שית אלפי שנים הוא עלמא כו' וכד הוי אברהם נ"ב שנים שלהי ב' אלפים תהו ונשאר לאברהם עד לידת יצחק מ"ח שנה, וס' שנה הי' יצחק בלדת אותם הי' ק"ח.

ובשעה שהלך לפדן ארם הי' בן ס"ג נמצא בס"ה קע"א, וק"נ המה ג' יובלות ונשאר כ"א שנה והוי ג' שמיטות והתחילה שמיטה חדשה בשעה שהלך יעקב, ולכך צותה שיהי'

שם ז' שנים דאף שירדוף אחריו עשו ויוצרך לישבע לו מ"מ השבועה משמטת אף אם חייב לו שבועה ושוב לא יירא ממנו. ועי' בב"ב די"א בבנימין הצדיק שפרנס אשה וז' בנים והוסיפו לו כ"ב שנה.

וכ' במהרש"א דצדקה הוא א' ממעבירי הגזרה ברפ"ק דר"ה והוסיפו לו כ"ב שנה דמצינו שנקראו שנים מועטות ברבקה ימים אחדים ופרש"י מועטים, והוא נתעכב שם עד בואו לאביו כ"ב שנה: ובס' בנין יהושע על אבות דר"נ פ"ג כ' דבר נכון דק' על תוס' ב"ב ד"י ע"א ד"ה ואיזו, שכ' דצדקה בסתר שאינו יודע למי נתן אוכל פירותי בעוה"ז, וצדקה שאינו בסתר אין עומדין לאדם בעוה"ז אלא לאחר מיתה ע"ש, וק' מבנימין שידע למי נתן ואעפ"כ אכל פירותי בעוה"ז, וי"ל דאי' בקידושין דל"ט עשה מצוה א' מטיבין לו ומאריכין ימיו וכו' ה"ק עשה מצוה יתירה על זכיותיו מטיבין לו ומאריכין ימיו אפי' בעוה"ז, והנה בלאו הך צדקה שהחיה ח' נפשות מסתמא ה"ל לו רוב זכיות כי לא לחנם נקרא בנימין הצדיק.

לכן כל מצוה שעשה שכרו אף בעוה"ז שמאריכין לו ימיו. עי"ל דאי' בספרים על פסוק עשר אעשרנו לך בפ' ויצא.

הא דשכר מצוה בה"ע ליכא רק אם עשה מה שמחויב בדבר אבל לפניו משה"ד אוכל פירותיהן בעוה"ז, וז"ש עשר אעשרנו כפול היינו לפמשה"ד לכן ביקש שיהי' אלקים עמו וישמרנו מכל צרה כי בודאי יגיע לו פירות בעוה"ז, וכבר כתבתי של"ה בנימין מחויב בפרנסת האשה ובני' רק ללות לקופת ש"צ לפי שעה כי ה"ל נצרך בעצמו והוא עשה לפמשה"ד ופרנסה משלו לגמרי לכן מגיע לו שכר בעוה"ז, אפי' מצדקה בפרהסיא ועמש"ל בפ' תולדות (כ"ו י"ב) בשם הגר"א ז"ל ובס' תולדות נח דרוש י"ג הק' במה שאמרה וישבת עמו ימים אחדים עד אשר תשוב חמת אחיך מנא ידעה שבימים אחדים תשוב חמתאחיו, ועוד ששינתה מלשון חמה על אף וי"ל דה"ל מסופקת אם הברכות שקיבל יעקב יעשו פרי תיכף ובבית לבן יעלה לגדולה, ואם יהי' כן אז יגדל חמת עשו מאוד שרואה הצלחה שהי' ראוי לו ביד אחרים, אמנם אם הברכה לא תקוים תיכף רק בבני בני', א"כ יראה עשו שלא הצליחה ערמימותו של יעקב ולא יהי' לו עוד חרון אף, כמו ראובן שהי' לו מבוא להרויח ובא שמעון וביטל המקח אז אם שמעון יצליח במסחר זה והרויח יפה, אז יגדל חמת ראובן שלקח ממנו את ממונו, אבל אם שמעון לא ירויח אז לא יגדל חרון אף של ראובן כ"כ.

ונודע שימים הטובים שיש לאדם נקראים בעיניו ימים אחדים, ולהיפך יחי צער הגם שמועטים המה נחשבים כהרב ה. וכ"כ במ"ר שמות עה"פ ויהי בימים הרבים ההם, מתוך שהי' ימים של צער נקראו רבים, עוד אי' בפ"ק דב"ב (ט' ב') על הפ' מתן בסתר יכפה אף ואז"ל אף כופה חמה אינו כופה, וזה י"ל דרבקה התנה עם יעקב בשלחה אותו וכה אמרה "וישבת עמו ימים אחדים" ר"ל אם יחשבו הימים רק למיעוט ע"י שתצליח ותעלה לגדולה אז תצטרך להמתין שם זמן רב עד אשר תשוב חמת אחיך, כי אז יהי' חמה גדולה שיראה שלקחת הצלחתו, אמנם "עד שוב אף אחיך ממך" ר"ל אם מצדך ישוב אפו כי לא תצליח שם אז אמהר ושלחתי ולקחתיך משם כי ידעתי שיסיר אף אחיך

ממך ע"ש בדברים מתוקים: והנה קו' הנ"ל הכפל עד אשר תשוב חמת אחיך וגם עד שוב אף אחיך ממך.

י"ל דבמשלי כ"ז כמים פנים אל פנים כן לב האדם לאדם. וז"פ עד אשר תשוב חמת אחיך ועד מתי יהי נודע לך ששב חמת אחיך.

עד אשר שוב אף אחיך ממך אם תראה ששב אפך מאחיך אז תבין ששב חמת אחיך. ועי' בידי משה, ובקובץ דרושים חוב' יו"ד סי' ט', וראיתי בשם הגר"ח מוולאזנע ז"ל דדרך בנ"א להקטין מעלת חברו ולהגדיל חסרונותיו, וכשיספרו ממעלת חברו יקצר בשבחו ויבליע תחת לשונו, כי טבעו לא יניחו להגדילו אבל בחסרונותיו יגדיל עשר פעמים אשר ע"כ העומד נגד חברו, עומד ימינו נגד שמאלו, ושמאלו נגד ימין חברו, לרמז לו חסרונו ואולותו הקשורה מנוער דהחשיבות של חברו.

(דימין הוא החשוב) עומד תמיד נגד שמאלו ושמאל חברו חסרונות' עומד נגד ימינו. אך דבר אחד יש שבא לו מכוון אבר כנגד אותו אבר, המראה (שפיגל) דהמסתכל במראה או במים אז יבא מכוון ימין נגד ימין ושמאל נגד שמאל, וז"ש כמים פא"פ אותו פנים שרואים ממים ודומה ממש לפני' של הרואה, כן לב האדם ר"ל שלא ידבר א' בפה וא' בלב רק פיו ולבו שווים.

והגר"א מוויילנא ז"ל אמר, דרוב אותיות אין הנסתר והנגלה שווים, דהיינו אל"ף אות הנגלה א' והנסתר ל"ף, אך "מים" שווים מ"ם יו"ד, יו"ד במספר עשר וכן ו"ד עשר, וזה"פ כמים ר"ל בתיבת מים הפנים לפנים אותיות דומות ושוות פני הנגלה והנסתר, כן לב האדם שיהי' דומה הנסתר הוא הלב לפה שהיא הנגלה, ולא ידבר א' בפה וא' בלב: כח ג) ויפרך תיב"ע ותהי' זכו לכנישת סנהדרין, ותמוה דאין חיבור לקרא לפי פשוטו ובס' לקוטי מהר"ם כ' עפמ"ש בסנהד' דל"ו ב' אין מושיבין בסנהדרין סריס וז"ש ויפרך וירבך ולא יהי' בך סריס וא"כ תוכל להיות בתוך סנהדרין: ה) אם יעקב ועשו.

רש"י א"י מה מלמדנו. ופ"י ברבינו בחיי פ"י נח"ק שפי' דאל תתמה שהוא רשע ואחותו צדיקת שהרי רבקה עצמה ילדה יעקב ועשו צדיק ורשע ובס' צנצנת המן כ' דיצחק ורבקה חששו שהי' הקול ידוע דב' בנים לרבקה וב' בנות ללבן הגדולה לגדול והקטנה לקטן כמ"ש בב"ב דקכ"ג ורש"י ויצא (כ"ט י"ז), ואם יבא יעקב ללבן לא ירצה ליתן לו אשה באמרו הקטנה שלך ותמתין עד שיקח עשו הבכורה ואם הי' כך שימתין יעקב על ביאת עשו הלא יהרגנו שם עשו, והרי כל כוונותיו הי' שיברח מפני עשו, לכן צוו ליעקב שלא יאמר ללבן שרבקה אם עשו ויעקב, רק אם יעקב ועשו והוא יעקב הבכור.

ויתן לו לבן מיד הגדולה לאשה ע"ש: ועי"ל דבאמת אם הי' בורח לקרוב אשר רק מצד אב אז עוד יהי' על יעקב פחד, אם יודע להקרוב סיבת בריחתו ויתן הצדק לעשו ומה יעשה אם יודיע לעשו, אבל רבקה הי' תקיפה בדעתה, כי יעקב הבכור דציותה עליו להחזיק הברכות והי' כד"ת וכפרש"י בא אחיך במרמה בחכמה, וכמשל השפופרת וכן אם לבן הוא אחי רבקה.

והקרבות מצד רבקה יותר מקרבות יצחק, לבטח לבן אוהב יותר לרבקה מיצחק ויודע שהצדק אתה, ואם היא מסכמת לבכורה בטח הצדק אתה, ואם היא כתבה לו מכתב כי

היא אם יעקב ועשו והקדימה ליעקב, אזי בטח יעקב הבכור, וזה ילמדנו שכתבה לו כוכדי שיהי' בטוח שמה. ותוה"ק ג"כ הסכימה לדעתה וכו' יעקב קודם: ט) וילך עשו.

ערש"י, ועי' במגילה די"ז א' גדול ת"ת יותר מכיבוד אב וע"ש במהרש"א ובענף יוסף על הע"י, ועי' בנח"ק לפמ"ש בריש סוטה דזיוג שני לפי מעשיו וז"ש על נשיו דהי' זיוג שני ולזה לו לאשה, לו הראוי' לפי מעשיו דאין זה זיוג ראשון והיתה רשעה כמותו. וביערות דבש ח"ב דרוש ה' הקשה למה דוקא עתה לקח ולא מקודם הלא כבר הי' ציווי מימות אברהם שלא לקחת אשה מבנות חת, וגם מה יועיל בלקיחה זו אם לא ישלח נשים הראשונות.

וי"ל כי עשו נתחכם להיות בנוי חפשי משיעבוד יעקב ולכן לקח בת ישמעאל, ובניו הם כב"נ מיוחסים אחר משפחת אבי' ונתייחסו לזרע ישמעאל ואינם משועבדים ליעקב, כי יצחק אמר בני אמך לשלול ישמעאל רק מתחלה חשב אולי לכך אמר בני אמך להורות כי עשו בא בסבת רבקה שהלך אחר אחי אם לבן.

אמנם עכשיו שיצחק פקד לילך לבית לבן וליקח אשה ואם היה החסרון בחיק לבן איך יוסיף ליקח אשה ממנו והבנים בניו, וע"כ הטעם השני משום לשלול ישמעאל, א"כ נתחכם לילך ליקח אשה מישמעאל לפרוק עול בני יעקב, ויעקב הפר מחשבותיו נתן ליהודה הברכה אהי' לבני אביך שהם בני ישמעאל וכן הי' אם אנו בקול ה' נשמעין עש"ה: ובשו"ת חתם סופר חו"מ סי' ט' הביא הא דמגילה גדול ת"ת מכיבוד אב ואם.

די"ד שנים שיעקב נטמן בביהמ"ד של שם ועבר לא נענש, וקשה דילמא על אותן י"ד שנים ששמר על אשה בבית לבן לא נענש דגדול פ"ו יותר מכיבוד או"א. וכ"כ ע"כ יעזב איש את או"א ודבק באשתו.

ועל י"ד שבבית שם ועבר נענש דת"ת אינו חביב ככיבוד או"א. וי"ל דפ"ו הו"מ לקיים בביתו לולי שהוא גרם לעצמו הבריחה מפני עשו וראוי לקבל על זה קצת עונש, משא"כ לשמש בביהמ"ד של שם ועבר א"א לקיים בביתו אע"פ שלמד ושמש יצחק אביו מ"מ שם הי' עדיף טפי.

א"כ כיון שא"א לקיים בענין אחר אפי' ל"ה בורח מפני עשו הי' ראוי לכך א"כ לא נענש על אלו י"ד שנים. וע"ש דלימוד במקום אחר עדיף ועי' נדה די"ד ב' וכתובות ס"ב ב'.

וע"ע באבות בפ"ד מי"ד הוי גולה למקום תורה וע"ש בתפארת ישראל שחושב ג' מעלות מה שלומד במקום אחר מהלומד בבית אביו ויען שהוא מצוי לא העתקתי ע"ש: והנה פסקינן דאב שמחל על כבודו מחול עיו"ד סי' ר"מ. ובשו"ת רדב"ז ח"א סי' תקכ"ד כ' דכבודו מחול היינו שנפטר הבן מעונש אם לא כבודו אבל מ"מ מצוה עדיין נשאר.

ובס' חסדים סי' תקע"ג כ' ג"כ דבדני שמים מחייב, ועי' בשו"ת ברכה יו"ד סי' ר"מ סק"ט הביא ראי' מדאשכחן דיעקב נענש כ"ב שנה על שלא קיים כבוד אב. הו"ל ליצחק למחול, אע"כ דחייב בד"ש, וכ"כ בפי' אזולאי לס' חסידים שם.

וע"ע בסי' י"א וקנ"ב בזה, ובברכי יוסף שם כ' דדוקא כבודו מחול ולא מוראו, וכ"נ מריב"ש סי' ר"כ והביאו כ"מ סוף הל' ת"ת. וכנה"ג סי' רמ"ד ושל"ד, וראי' מקידושין דל"ב ר"ג קרע שיראי באפי רבה ברא, אמר איזל אחזי אי רתח, ודילמא רתח ועבר אלפ"ע ומשני דמחל ליקרי'.

ופרש"י ואמר לאביו מידי בריתחא, ופשיטא דאי אמר בריתחאי עבר על מורא אב דדיבר כנגדו ואפ"ה מהני מחילה, וכ"מ מחינוך מ' רי"ב ועובר עליו והקל ביראתו ביטל העשה אא"כ מדעת אביו ומחילה כו': ובמנחת חינוך הביא בשם הר"ן קידושין דעל בזיוני ל"מ מחילה, אך ק' מה משני הש"ס דמחל ליקרי' הא אכתי עונש ביד"ש נשאר כמ"ש בס' חסידים וכ' ברכ"י דלפ"ע ליכא רק כשחייב בדיני אדם ולא בד"ש ע"ש אריכות.

ובמנ"ח מ' מ"ח כתב ג"כ דמהני מחילה אף על הכאה ועי' הגהות לשו"ת מהר"ח אור זרוע סי' רמ"ד. ועי' בשירי ברכה סק"ג בשם ספר מנחה בלולה משפטים וז"ל ומקלל תרגום ירושלמי ודי מבזה ואע"ג דאב יכול למחול על בזיונו מ"מ מאחר דכ' מדבר בעדים והתראה בודאי לא מחל דהעדים יאמרו אותו עכ"ל, ובס' פענח רזא שם כ' תימה איך יפסוק בזה מיתה ימחול האב ויפטור, וי"ל דמכה ומקלל אין חייבין בלא התראה ושוב א"י למחול עכ"ל, הרי דמועיל מחילה בבזיון, ועי' שאילתות סי' ס"א וז"ל האב שמחל כבודו מחול ה"מ כבודו אבל הכאתו וקללתו לא, ועי' טורי אבן מגילה כ"ח ד"ה את שהאריך בזה, וע"ע בס' לימודי ה' סי' נ"ז ושו"ת בית יצחק יו"ד סי' קנ"ט סק"י.

ומהאריכות דבריהם לא העתקתי עי' בהם ותמצא: פרשת ויצא י' ויצא רש"י ל"ה צ"ל רק וילך וכו' ובמד"ר הקשה וכי לא יצא משם אלא הוא כו' עי' אמרי שפר להראנ"ח ז"ל. דיל"ד ברש"י שהניח דברי המדרש ובא בטענה אחרת, ובשלמא אי ל"ה פונה אל הדרשא כדרכו בכ"מ, אבל להביא דחז"ל ולבוא בטענה אחרת קשה, ועוד מה הקשה המדרש הא בכ"מ לא יזכיר רק מי שהוא העיקר בהליכה והבהמה וכלים כרגלי הבעלים, ועוד שבצאתו לא יצא ברכוש רק כבורח ול"ש כמה גמלים יצאו, וי"ל שרו"ל הוק' להם מה שהקשה רש"י למה צריך ויצא שהכ' ל"צ להזכיר אלא המקרים המהרים לצאת, ושהי' בהם אות שלא כדרך כל הארץ, וכמ"ש וילך חרנה ויפגע במקום כו', אבל היציאה מב"ש אין בה דבר חידוש, וז"ש וכי לא יצא אלא הוא, ר"ל שאין בו חידוש ע"כ אמר מגיד כו'.

וכעין זה הקשה במשה ויגדל משה וכי לא גדל אלא הוא אלא שגדל שלא כדרך כל הארץ, עי' בפ' שמות (ב' י"א) וכן י"ל במ"ש רש"י בנעמי, ועמ"ש בס' שם משמואל, ובאה"י כ' דסוגי הליכה ב', או בעבור צרכו ללכת שמה, או שמוכרח לעזוב ולנוס מביתו, ועל ההולך למחוז חפצו שייך ל' וילך, שעיקר אצלו ההליכה ולא ויצא כי יציאתו אך טפילה אל העיקר.

ואם עיקר הוא העקירה ממקומו ובריחה ויציאה עיקר שלא יהיה כאן שייך ל' ויצא, ול' וילך טפל, וביעקב הי' ב'. א' שהי' מוכרח לנוס מפני עשו.

וב' שהי' צריך לבוא לבית לבן לישא אשה וכשרז"ל יעקב הלך אצל זיווגו, וע"כ כ' ויצא וגם וילך, ובנח"י כ' דל' ויצא ל"ש רק במי שעוקר דירתו מכאן לגמרי אבל במי שדעתו

להחזיר ל"ש ל' יציאה רק שהלך למקום פלוני, וא"כ קשה ל' ויצא וע"ז התי' שקאי על זיוה והדרה שיצא ממנה תיכף, ובספר אגרת שמואל על רות מבעל מדרש שמואל, כ' על וילך איש מבית לחם יהודה, יל"ד למה לא אמר ויצא ואח"כ וילך כמו ביעקב, וי"ל ע"פ מדרש והלא כמה חמרים וגמלים יצאו וכו' וביציאת יעקב ל"ה נדנוד עבירה בצאתו עשה רושם, אבל באבימלך דיציאה הי' בעבירה יוצא מא"י ובורח מעניים, זאת היציאה אינה דומה ליציאת צדיק ולא עשתה רושם בזיוה והדרה, לכן לא כ' ויצא ע"ש, ועי' במדרש פנחס מהרה"ק ר"פ מקאריץ ז"ל אות מ"ב כשאדם יוצא מביהמ"ד שהוא באר שבע באר מים חיים וילך חרנה כלומר לשוק ויפגע במקום כשפוגע בשוק וילן שם שיצא מן השכל, ואינו מיישב עצמו כי בא השמש ויחלום לשון חלים, פירוש שהוא בריא רואה והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, כלומר בעיני בנ"א נראה קטן אבל באמת הוא דבר גדול כי סולם בגימ' ממון ומלאכי אלקים עולים ויורדים בו, כלומר אפי' הצדיקים עולים ויורדים בו, ועוד סולם בגימ' קול כלומר שבנ"א נהנין ממנו, וראשו מגיע השמים כי מלאכים אומרים שירה בקול ומלאכי אלקים עולים ויורדים כי זה שאינו עונה עם חבירו בשוה זורקין אותו לנהר דינור עש"ה, וע"ע בבינה לעתים דרוש י"ד, ובארצות השלום דרוש ג' ומהאריכות לא העתקתי: וי"ל דמה שהוכרח לנוס מביתו וילך חרנה חרון אף ה', והיה נבוך וכמחז"ל בעירובין מ"א ב' עניות מעבירה ע"ד קונו, ויפגע במקום מל' פגע בו, וילן שם מל' וילונו העם, כי בא השמש, שמש הצלחתו נטה, אולם חיש מהר אחז דרכו, ויקח מאבני המקום מיסודי הדת, וישם מראשותיו עליהם שם דעותיו, וישכב במקום ההוא ששקטו ונחו גלי עשתונותיו, והראה לו ה' סולם הצלחה שעולים ויורדים בו שיש עולים מכירא עמיקתא למרום, ויש יורדים מאגרא רמא לבור הצרות, וזה ראי' על השגחת ה', והנה ה' נצב עליו ולא כדעת המינים שאין כבודו ית' להשגיח בתחתונים.

ובזה מצא נוחם למצבו כי בטח ישגא באחריתו: ובמד"ר פס"ה אשא עיני אל ההרים כו' אל ההורים כשהלך אליעזר כו' ואני לא נזם א' כו' אלא עזרי מעם ה', עוד שם (משלי י"ט) בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת, וראיתי לפרש דיש ג' דעות בנושאי נשים, א' המבקשים כסף הרבה לנדן או הורים עשירים, ובאמת הנושא לשם ממון נולדים בנים שאינם מהוגנים, ב' יבקש אשה שתהי' בעלת הבית שתדע לנהל ביתה בסדר נכון, ג' עיקר אצלו אשה משכלת וחרדית שתנהל ביתה בכשרות ותגדל בניו לתורה ויראה, ואשה כזו עטרת לבעלה, וג' שותפים באדם אב ואם נותנים גוף, וה' נותן נשמה ושכל, וז"פ בית והון אם יקח רק בשביל בית לנהל הבית, או שיש לה הון, מי יהנה רק הגוף שהוא נחלת אבות, אבל ומה' הנשמה שהיא מה' לא תהנה רק מאשה משכלת ויראת אלקים, וז"ש דמי אשא עיני אל ההרים בהגיע תור לבחור אשה נשא מתחילה עיניו אל ההורים זה הגוף, ושנאל מאיניבוא עזרי, האשה שתהי' עוזר לי מאין אקח, אם לבחור בהון או בית, לא זה העיקר, ורק עזרי מעם ה' היא תשביע חלק ה', ומתחלה ברא ה' השמים ואח"כ הארץ לומד שהשמימית ורוחניית עיקר להארציית וחומרית וזה עושה שמים וארץ, וז"ש ויצא כו' אשא עיני אל ההורים וכו', וברש"י כאן עי' במהרש"א מגילה די"ז א' ובאיי הים שם: יא) ויפגע רש"י לשון תפלה עי' בחולין צ"א א' ובמהרש"א ד"ה כד צלי, וד"ה מלמד ובס' זרע ברוך ריש ברכות, ובענין ב' שעות

ששקעו עבורו ואח"כ זרחה עבורו, ובווי העמודים מכן השל"ה פ"ט, ובשו"ת כתב סופר או"ח סי' כ"ט באריכות.

ובברכות דכ"ו אברהם תקן שחרית וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם. ואין עמידה אלא תפלה, יצחק מנחה ויצא יצחק לשוח בשדה.

ולפני ה' ישפוך שיחו. יעקב ערבית ויפגע במקום.

ובסנהדרין דמ"ד ב'. לעולם יקדים תפלה לצרה שאלמלי הקדים אברהם לא נשתייר כו' נלמד מזה שצריך להשכים טרם התעורר דין, וז"פ תקן שחרית בעת שהשמש זורחת וישכם אברהם, ויצחק למד שגם בעת שינטו צללי ערב והרע מתרגשת לבוא יעתר לנו ה' וזה מנחה והורה לנו שגם בעת המנחה החיוב להתפלל ורמזו תפלה לעני כי יעטוף (מלשון העטופים ללבן) ויעקב למד דגם בעת שכבר באו פגעי הזמן וצרה ויגון, גם אז לא תמנע מן הרחמים אף כשחרב חדה מונחת על צוארו לא ימנע מן הרחמים דאליפז לקח את כל מקונו.

וז"ש יעקב תיקן ערבית, ושם בברכות תפלת ערבית רשות וקשה למה יגרע ערבית שתיקן יעקב מתפלת אברהם ויצחק, הא יעקב היה הבחיר שבאבות (ועב"ר פרשה ע"ו), ורק דיעקב לא רצה לתקן תפלה כלל, וכשרצה כעת להתפלל תפלת אביו מנחה. והתחיל להתפלל שמ"ע לשם מנחה ומחמת שפתאום השקיע החמה ונעשה לילה ממילא נעשה תפלה זו תפלת ערבית, ולכן ת"ע רק רשות ואנו קבלנוה לחובה.

ובספרי קבלה כ' הטעם דערבית רשות, דתפלות שלנו אינם ראויים לעלות אל השמים. רק ע"י תפלותינו מתעורר אברהם משנתו ומתפלל ועם תפלתו עולה ג"כ תפלותינו.

וכן במנחה. אבל בערבית אין תפלותינו מעורר יעקב.

דיעקב לא מת כמ"ש בתענית ד"ה. ועשו"ת חשק שלמה בסופו בחי' על ברכות פלפול גדול בזה.

וביע"ד ח"ב די"א. ובשו"ת רמ"ע מפאנו סי' י"ו, ובעשרה מאמרות מאמר חקור דין ח"ב סי' י"ז, ובפי' יד יהודה על ע"מ אות ל"ג.

ובפנ"י ברכות: ועי' ראב"ע, מתנגד לדרשת האומרים כי באור "ויפגע" הוא התפלל "ובמקום" הוא אלקים כמו בשפת התלמוד. ואומר ראב"ע ואל תשיבני ממקום אחר יוכיח עכ"ל וצ"ע, והפשט אם תתעקש לומר כי מקום הוא אלקים כי כן כתיב במגלת אסתר רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר", שהדרשנים אומרים כי באור ממקום הוא אלקים.

ע"ז עונה הראב"ע "אחר יוכיח" כלומר הן שם כ' ממקום אחר. דלא יוכל להיות באורו מאלקים אחרים.

וז"פ אחר' יוכיח כי באור מקום הוא מקום ממש: שם ויקח מאבני המקום. רש"י עשאן כמרזב כו' עי' בחולין צ"א כ' ויקח מאבני וכו' ויקח האבן כו' נעשו כולם אבן א' ובתוס' יש לפרש שלקח אבן א' מהאבנים הרבה.

ולכאורה סותרים נגד קו' הגמ' ובס' אדני פז תי' דקשה מנלן שמריבה הי' עלי יניח ראשו כו' דילמא משום שרצה יעקב לעשות מזבח מאבן לצוק עליו שמן, ולא רצה מכל אבנים לעשות מזבח ולכן נעשו כולם אבן א', אך שעל זה קשה הא אסור לעשות מאבן א' כמ"ש מצבה אל תעשו לכם. ואבות קיימו התורה, ובודאי עשה מב' אבנים אלא ש"מ שמריבה הי'.

ואכתי ק' כיון שנעשו כולם אבן א' למה לא לקח עוד אבן מאבני המקום שיהי' ב' אבנים אלא ש"מ שלקח מתחלה כל אבנים ול"ה שם עוד אבן, וא"ש שכ' תוס' שלקח אבן אי שקשה לתוס' קו' הנ"ל דילמא מריבה הי' ולכן פי', ואכתי קשה ולמה לא לקח עוד אבן אלא ש"מ שכל אבנים לקח מתחלה ונעשו אבן א' עכ"ל בקיצור.

ובספר נחלת עזריאל על חולין כ' דהקשה לתוס' מה מאבני הול"ל אבני ואי דאז הו"א כל האבנים מה נ"מ אי הוי טעי בכך, ותו דמנ"ל שנעשו לאבן א', דילמא תחילה נטל רק אבן מהאבנים, ותו מה קמ"ל דנטל מאבני המקום ההוא דוקא. ותו מה ויקח האבן אשר שם מראשותיו הלא בשעת שימה הי' הרבה, א"ו דהקרא קמ"ל ויקח מאבני בשעת קיחה נעשה נס שהי' קיחה א' מאבנים הרבה שנעשו לאחת, וזה פי' תוס' שלקח אבן א' מאבנים הרבה ר"ל מן ההרבה אשר נטל נעשה אחת עש"ה והגר"א מוילנא ז"ל אמר דלכן לא פירש"י בחומש כפשוטו כמ"ש תוס' דביומא מ"ח א' ולקח מדם הפר הפי' דם מהפר יקבלנו דאס"ד מדם ואפי' מקצת דמו.

והא קיי"ל דצריך לקבל כל הדם, וגורעין ומוסיפין ודורשין. ואות מ' מתיבת מדם שייכת אל תיבת הפר.

ופי' ולקח דם מהפר ודם מהשעיר, וגם כאן י"ל כפשוטו ויקח מאבני המקום ר"ל ויקח מן האבנים את המקום. וזה א"א לפרש וע"כ אות מ ממלת מאבני שייכת אל מלת המקום ופי' ויקח אבני מהמקום, וק' דכאן כ' ל"ר ואח"כ אבן לשון יחיד, וע"כ כדחז"ל דמחמת מריבה נעשו אבן א' עש"ה: ובמדרש ר' נחוניא נטל ג' אבנים.

והכוונה י"ל דג' אבנים ג' אבני יסודות תורה עבודה גמ"ח אשר העולם עומד עליהם. כי יש כתות הת"ח אומר עלי יניח הצדיק ראשו ואנכי העיקר.

וכן עבודה אומר כן, וגמ"ח אומר דעיקר צדקה וגמ"ח, אבל ה' אומר כולם נצרכים להיות נצמדים יחד ולא ביחוד ועשאן אבן א'. ועמ"ש בפ' נח (ו' ט'): שם והנה סולם.

עי' משפט צדק על תהלים הביא מבעש"ט ז"ל סולם גי' ממון מוצב ארצה כי ממון הבל אין בו ממש. אבל וראשו מגיע השמימה אם יזכה אדם לשכל ולב טוב יוכל לעלות במעלות עליונות ע"י הממון, ומלאכי אלקים זה הצדיקים עולים ויורדים בו עולים במעלה וכו' ע"ש, גם איתא כך דרכה של תורה פת במלח תאכל כו' אם אתה עושה כן אשריך כו', ואם הוא עני ל"ש לומר אם "אתה" עושה כן שהרי לא יכול לעשות באופן אחר.

רק הפי' אם עשיר אתה ותוכל לחיות חיי תענוג, ועכ"ז חי חיי צער שייך לומר אם אתה עושה כן אם עשית כן ולא במותרות אז אשריך כו', וכעין זה כ' בחידושי מהר"ם שיף

בלקוטים בסופו, וראיתי בשם הר"מ מפרעמישלאן ז"ל שאמר רבש"ע יודע אנכי שאם תמצץ כל התפלות של בני יצאו מהם רק ממון, כי זה עיקר תפילתם.

אבל אם תמצץ גם הממון יצא מהם תורה ומעשים טובים כי למה ליהידי ממון, רק להחזיק בניו לת"ת, ואתרוג נאה ועוד: יג) ואלקי יצחק. רש"י אע"פ שלא נתייחד כו' בחייו מ"מ יצחק כהו עיניו, עי' בזה בטורי אבן חגיגה ד"ה, ושו"ת השיב משה או"ח סי' א' על דרך האמת, ובשו"ת פנים מאירות ח"א סי' פ"ט, דלחה אומרים אלקי אברהם ואלקי כו' בחד פעם אלקי סגי, ובהקדמת הרוקח יו"ד כ"ף כ"ף למ"ד המדה הזאת תמיד בלבבך עכ"ל וצ"ע ע"ש אריכות גדול ובקיאיות נפלא מספרי קבלה וחקירה אלקית, ועמ"ש בזה (כפ' ל"א מ"ב) בשם בכורי נפתלי ובס' פינות הבית סי' קי"ב הביא בשם עיטור בכורים עפמ"ש בעה"ט תולדות (כ"ו כ"ד) אנכי אלקי אברהם ולא כ' ה' אלקים, לפי שנתייסר ביסורים בלא רחמים ע"ש וא"ש דלא אמר אביך, כי שם העצם ב"ה רחמים ואביך ג"כ מורה רחמים ע"ד רחמי האב על הבן וביצחק ל"ה רחמים ע"ש: יד) ופרצת עי' ס' פתחי שערים על שבת קי"ח ב'.

כל המענג השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה, וצ"ב ונראה דאיתא במדרש פס"ט ופרצת אף חלקו של יחזקאל הראה לו, דהלא לא פי' יחזקאל אלא מן מזרח למערב כמו ישעי' שפי' כי ימין ושמאל תפרוצי, וצ"ב הלא לא נאמר בקרא קדמה וימה, וישעי' אמר ימין ושמאל היינו דרום וצפון, ומה זה שסמך הדבר אל ברכת יעקב אשר מערב נא' בראשונה, ונראה עפמ"ש בעל עקדה בתהלים ק"ג כרחוק מזרח ממערב הרחיק ממנו את פשענו, כרחם אב על בנים כו' שאדם שהולך בדרך קצר אף שהדרך מקולקל מקרי קלקול באיכות ולא בכמות אבל כשדרך רחוק וגם מקולקל אז הוי קלקול גמור, והילוך השמש ביום הוא ממזרח למערב וזה הי' עיקר הילוכו, ובלילה מסבבת הילוכה לחזרה ממערב למזרח, והילוך זה בכבידות יותר מהילוך החמה, וכמ"כ אם אדם זורק דבר מלמעלה למטה נופל במהירות, ומלמטה למעלה בכבידות, ויש פשעים מחמת תאוה שא"א להנצל מהם, וה' חס על אדם ומוחל לו כמ"ש יצרו ש"א מתגבר ולולא ה' בעזרו ל"ה יכול לו, אבל פשעים שהם נגד השכל מדין שלא ימחול, ורק מרחמנות אין ה' נועל הדלת מפני תשובה, וז"ש דוד כי כגבוה שמים על הארץ, היינו כמו שקשה לעלות מארץ לשמים שהוא נגד הטבע, כן גבר חסדו, ומפרש כרחוק מזרח ממערב דממערב קשה ההילוך השמש למזרח ועכ"ז הולך בכבידות כ"כ הרחיק פשענו והטעם כרחם אב על בנים וז"ש במדרש ופרצת ימה וקדמה היינו ממערב למזרח ומצפון לדרום, וזה הדרך בכבידות יוכל האדם להלוך אשר אין דרכו לילך, כי ישעי' אמר ימין ושמאל היינו מדרום לצפון שהוא דרך ההילוך, ויחזקאל א' מפאת קדם עד פאת ים היינו ממזרח למערב, אמנם הבטיח ה' ליעקב כשיתקרבו ישראל באיכות ויהי' כעפר הארץ כמ"ש המדרש בזה יזכו לפרוץ אף שלא כדרך הטבע דהיינו אף ממערב למזרח ומצפון לדרום.

וז"ש המענג שבת אף שאין ביכולתו לפזר כ"כ נותנים לו נחלה בלי מצרים שלא כדרך הטבע יתרבה נחלתו, ועי' בע"י סי' פ"ד ובמפורשים דפוס ווילנא ומהאריכות לא העתקתי: טז) ואנכי לא ידעתי. ערש"י הר"ר העשילז"ל אמר עפמ"ש בגמרא כל

החלומות הולכין אחר הרהור יום, ומעולם לא חלם פילא דמעיייל בקופא דמחטא עי' ברכות נ"ה ב'.

וז"פ אכן יש ה' בודאי ולא תאמר שזה רק חלום מהרהורי לב היום ומסיים ואנכי לא ידעתי היינו שמעולם לא ידעתי שיש ה' במקום הזה, וא"א להיות חלום שלא הרהרתי בזה. ואיתא בשם הרב הקדוש ר"ש מאסטרפאליע ז"ל כי יעקב כעת ע"י מראה הסולם שראה כסא הכבוד נודע לו שגם צורתו חקוקה שם, ועד עתה ידע שחקוק אריה כרוב נשר אכ"ן, וז"ש אכן יש ה' במקום הזה.

אולם אנכ"י ר"ת אריה כרוב נשר יעקב. זה לא ידעתי, ועי' בס' אזור אליהו סי' קצ"ד שהקשה שהרי ידע שמקום קדוש הוא וחזר לאחוריו להתפלל שם, ואיך אמר ואנכי לא ידעתי.

וי"ל בדרז"ל שהראו לו ביהמ"ק בנוי וחרוב ובנוי והראו שאעפ"י שיחרב עדיין בקדושה עומד כמאחז"ל מעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי, וע"ז תמיהתו אכן יש ה' כלומר יש ה' לעולם במקום הזה אפי' בחרבנו ואנכי לא ידעתי זה, וע"ע בקובץ דרושים חוברת ד' סי' כ"ט שכ' ג"כ כנ"ל וכל דבריו לקוחים מס' אזור אלי', וע"ע בדברי שאול.

ובס' קהלת יצחק הק' למה מראה רש"י שזו קפיצת הדרך היינו כשחזר מחרן להר המוריה. הלא איתא במד"ר ויצא מב"ש וילך חרנה בן יומו נמצא בהליכתו הי' לו קפיצת הדרך ורש"י כ' שהי' בחזירתו.

ב' מ"ש הלשון אפשר שעברתי בלשון ספק, וי"ל דאיתא בזהר שיש ב' קפיצות הדרך, א' שאדם הולך מהרה ונעשה קל ברגליו כמ"ש על אברהם שנעשה כל פסיעה ג' מילין כשרדף אחר המלכים וזה קפיצת אדם. ב' כשהלך כדרכו והמקום שצריך לשם הולך נגדו וזה קפיצת הארץ, והנפק"מ דאם יעקב הלך מהרה וחרן עמד במקומו נמצא עבר דרך הר המוריה ולא התפלל שם.

ואי חרן בא לכאן עם הארץ נמצא ל"ה יעקב בהר המוריה. ועוד נ"מ אם בא לחרן כשרוצה לילך להר המוריה צריך לחזור, ואי חרן בא לכאן והר נשאר במקומו ואם רוצה לילך להר צריך לילך לפניו ובאמת יעקב הי' לו קפיצת אדם.

אבל לא ידע וסבר דילמא הי' קפיצת הארץ והר נשאר במקומו, לז"א אפשר כו' יהיב דעתו למהדר כי לא ידע לילך לפניו או לאחוריו. וכשחזר עד בית אל וראה שהר בא אצלו וידע שקפיצה ראשונה הי' קפיצת אדם וזאת היא קפיצת הארץ.

לזה כתב רש"י ואומר אני שזה הוא קפיצת הארץ כי ראשונה הי' קפיצת אדם, וע"ע בלקוטי שושנים. ובחתם סופר על כתובות די"ו אריכות: ובחולין צ"א ב' וקפצה לו הדרך בעי למיזל אמר ה' צדיק זה בא לבית מלוני ויפטור בלא לינה, וכיבה השמש, והקשו המפו' דלמה הוצרך קפיצת הדרך כולי האי שיצטרך אח"כ לכבה קודם זמנה, הא הי' די בקפיצת הדרך מעט פחות, עד שלאחר שיסיים תפילתו יהי' לילה וממעט בניסא עדיף, ועוד הא ע"י קפיצת הדרך יפסיד שכר פסיעות, ואחי הררש"ז נ"י כתב לי כיון שחטא לחרן שהוא חו"ל.

ומלאכי א"י אין רשאים ללותו לחו"ל והלכו להם ומלאכי חו"ל אינן רשאים לילך לא"י.
ונשאר בלא לוויה ושמירה.

לכן הוכרח לקפיצה מחרן עד הר המוריה ששם שורה השכינה ותהי' לו לשמירה.
וממילא נצרך הנס שיכבה השמש קודם זמנה, וראיתי פשט ע"פ תהלים קי"א יודע ה'
דרך צדיקים.

שאף שמצוה לרוץ לדבר מצוה כמ"ש בשבת אעפ"כ אינו מפסיד שכר פסיעות כי יודע
ה' דרך צדיקים ונחשב לו כאלו הלך במתינות: ובחנוכת הבית של ישיבת חכמי לובלין
ביום כ"ח סיון תר"צ אמר אדמו"ר הגה"ק מגור שליט"א בשם הבעש"ט ז"ל על הפ' אין
זה כי אם בית אלקים. וזה שער השמים הכוונה של "אין זה" י"ל לפמ"ש חז"ל שיראה
נקראת "דרתא" ותורה "תרעא לדרתא" ועי' שבת ל"א ב' חבל על דלית לי' דרתא
ותרעא לדרתא עביד וע"ש במהרש"א.

וביומא ע"ב ב' וברש"י שם) כשיעקב ראה היראה אשר שורה על המקום ממקום
המקדש' אמר מה נורא המקום הזה אין זה כ"א בית אלקים" כאן לפי שנורא המקום
הוא דרתא בעצמה "כי אם בית אלקים", אבל "וזה שער השמים" הי"ד שנים עד עתה
של שם ועבר שלמדתי הי' רק תרעא לדרתא. כן הישיבה שהוא בנין מפואר אברך שיהי'
תרעא לדרתא עם דרתא ביחד ר"ל שיהי' בו תורה ויראה: יח) וישם אותה מצבה ויצוק
שמן וגו'.

עי' בס' זרע ברוך על מנחות דכ"ב. על דאיתא שם מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט
וא"ש הא דחולין ויקח מאבני המקום כו' וכולן נבלעין כאחת.

ומנ"ל הא ונראה דקשה כיון דיעקב שימש באבן הזו וכבר נפסל למזבח. והיאך לקח
למזבח, ואף אם נאמר דז"א רק למצוה ולא לעכב, אכתי קשה כיון דהי' הרבה אבנים
הי"ל ליקח מאותן אבנים שלא נשתמש בהם, עכצ"ל דכולן נבלעין כאחת.

וכ' מאבני מוכח שהי' אבנים אחרים שלא נשתמש בהם. וכ' ויקח את האבן אלא הי"ט
שהי' מרובין כו' ונבלעין כו': וראיתי בשו"ת חתם סופר או"ח סי' מ' שהק' ג"כ כן, וכ'
לפמ"ש בילקוט שהי' אבני מזבח של נח ושנעקד עליו יצחק, והק' בזית רענן איך שכב
עליהם יעקב הא מעל בהקדש, ותי' שלא שכב רק עשה כעין מרזב ועי' רא"ם ויפ"ת
ולא מקרי תשמיש לענין מעילה ע"ש.

א"כ הכ"נ לא מקרי תשמיש לענין תשמיש הדיוט, ואפי' שכב ממש ג"כ לק"מ לא מבעי'
אי ידע שאבנים של הקדש ושכב עליהם משום פק"נ להגן מן החיות א"כ הקדש במזיד
אינו מתחלל, ואפי' אי לא ידע מקדושתן עד הקיצו משנתו והוי שוגג, מ"מ אבני מזבח
אינם מתחללות דיש בהם מועל אחר מועל, וכיון שלא נתחללו מקדושתן לא נאסרו
בתשמיש הדיוט.

דא"א אוסר דשא"ש עש"ה. ועי' באו"ח סי' קנ"ד, ובמג"א סי' קמ"ז סק"ה, ובשו"ת חות
יאיר סי' קס"א, ובפר"ד דרוש י"ב אריכות בזה.

ובטור עה"ת כ' אע"ג דאין עושין מזבח מדבר שנשתמש בו להדיוט בבמה שרי, והוא תמוה דבזבחים קט"ז ב' איתא אפי' בבמה נמי אסור דפריך והא מודה ראב"ש בבמה וכו' וכ"מ במנחות כ"ב א' א"ב חדתי ועתיקי ומקשי והכ' כו' ומשני ה"נ בחדתי. וראיתי במנחת חינוך בקומץ מנחה מצוה מ' שתי' קו' הטור דאי' בילקוט דאבנים של יעקב הי' ממזבח עקדה ומאבנים שהקריב עליהם אדה"ר, וא"כ הי' קודש ודבר שבקדושה לא מצינו שאם נשתמש בו הדיוט שיהא אסור לגבוה.

וא"ש קו' הפנים יפות דאין לך הר וגבעה שלא עבדו ע"ז ואיך עשה יעקב מצבה והלא נעבד במחובר אסור לגבוה. ולהנ"ל א"ש כיון דאדה"ר הקדישו א"א יכול לאסור דשא"ש אפי' לגבוה אך הר"מ בפ"ד מהא"מ פסק דיכול לאסור של הקדש אפי' שא"ש לגבוה עש"ה ולא הביא החת"ס הנ"ל, וע"ע בכל"ח מזה.

ובפר"ד דרוש י"ב ובמה שכתבתי בפ' וירא (כ"ב ב'): וכעת ראיתי בקובץ דרושים חוברת יו"ד סי' י"ג באמ"כ ע"פ פדר"א והובא ברמב"ן דבבוקר מצא כולם אבן אחת, והוי שינוי פנים חדשות ומותר כמ"ש המג"א וע"ש במחהש"ק ואע"ג דבמזבח ל"מ שינוי אבל מה שנשתנה ביד"ש הוי כבריאה חדשה, ועי' מנחות ס"ט ב'.

וכן העיר בח"ס עה"ת, ועי' בשו"ת הרד"ד או"ח מהדו"ב סי' ח"ד ובהגהות אמ"כ אות ג': (יט) ואולם לזו שם העיר לראשונה. ובמדרש ויירא יעקב מן המות ותמוה.

ובס' מצודת דוד כ' עפמ"ש טעם שלא ישן יעקב י"ד שנה בבית עבר משום שלא רצה לטעום טעם מיתה שהשינה א' מס' במיתה ויעקב לא מת, וא"כ קשה מפני מה ישן כאן, ואמנם לפי"מ שמסיים ואולם לזו וגו' וידוע מאחז"ל אין מיתה בלזו וכשרצה לישן שם לא עלה שום יראה על פניו ממיתה, אבל כשהקיץ וראה שזה בית אל ולא לזו ירא מן המיתה: ועי' ביור"ד סי' שכ"ד בש"ך סק"ב דשיעור חלה מ"ג בצים וחומש כמנין חלה ולרמז חומש יש ה' בסוף תיבת חלה שהרי אי אפשר לכתוב ה' במנין מ"ג אלא בתיבת חלה שהרי מיד כשתקח בידך מנין ה' נשאר בידך מנין ל"ח והרי חלה עכ"ל.

וצ"ע להבין דבריו. וביערות דבש ח"ב דרוש ד' כ' ע"פ הפסוק ויקרא שמו בית אל ואולם שם העיר לזו לראשונה, וקשה דמה בא לומר מה שהי' שמו קודם, וגם למה נקרא לזו, וי"ל פ"פ המדרש דאברהם קראו הר, ויצחק שדה, ויעקב בית, כי הם חשבו כי מקום מקדש לרב קדושתו אינו ראוי לישוב אדם רק לשרידים וגם זה בזמן מזמנים כאשר הוא באחת קדושת ק"ק ולכך קראו הר ושדה מובדל מישוב בנ"א, אמנם יעקב שישן שם השיג ברוה"ק שזה יהי' בית לכל באי שם ושם יקבל ה' תפילתם, וכן שלמה אמר אפי' נכרי יכול לבוא לשפוך שיחו לפני ה' ולכך קראו בית מקום משכן לבנ"א, ולזו שרשו נבדל וז"פ ויקרא שמו בית אל יעקב שהרגיש בנבואה שזה יהי' לבנ"א.

ואולם בראשונה חשבו שמקום נבדל וקראוהו לזו, ולכך ג"כ מקום שאין מלאך המות שולט נקרא לזו שנבדל משאר ערים, וחלה שרשו חילול והוא מגזרת חילול שבת היינו שמחליש שבת וכן חלה מחלשת העיסה שממנה נפרשת, וחלה במנין מ"ג. וא"כ קשה חלה חורה על הפרשתו מעיסה גדולה, יותר נאות לקרא לזו שהוא פי' נבדל, ולזו ג"כ בגי' מ"ג כמו חלה ועכצ"ל דלכך נקרא חלה כי צריך בו ה' להורות על חומש ביצה

וכשנותן בו ה' ה' צריך ע"כ אותיות הנשארות ל"ח להשלים למנין מ"ג ולא סגי באופן אחר כי בשום תיבה לא נמצא שורש יותר מג' אותיות, ולכך נקרא חלה עכ"ל בקיצור, וע"ע בשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' צ"ג מזה: כ) וידר.

ערש"י והקשו המפו' הכי יעקב יתלה בתנאי, וכ' בס' שם משמואל להגר"ש סאליר מלבוב ז"ל דאי' במדרש פ"ע ושמרני בדרך הזה דרך ע"ז ג"ע ושפ"ד ולה"ר, שבכולן מצינו לשון דרך. וצ"ע למה דוקא על זה התפלל והלא ה' זהיר אף על הקלות, וי"ל דאי' בתענית ד"ה פ"ב ויהי כי זקן שמואל ומי סיב כולי האי הלאבן נ"ב שנה היה, ות' לפי שאמר אתה שקלתני כמשה ואהרן מה הם לא בלו מע"י בחייהם אף אני כן, כך אמר ה' היכי ליעבד לימת שאול לא שביק שמואל, לימות שמואל קא מרנן עלמא אבתרי', קפצה עליו זקנה, והקשה תינח לאינם מכירים בשנותיו.

אבל היודעים מתי נולד ירננו, ועו"ק מה שפרש"י שירננו דעבר עבירה בסתר, יצא בת קול ויעיד, ועוד אבתרי' באל"ף ולא בתרי', ובמדרש קפץ עליו זקנה וכהו עיניו וצ"ע למה זה, וי"ל עפרש"י (בראשית ה' כ"ד) חנוך קל בדעתו ה' וסופו להחמיץ ולקח אותו ה' קודם זמנו, וי"ל פי' קא מרנן אבתרי' אסופו דמת שלא יחטא כחנוך לכן כהו עיניו, ואי' ברש"י פי"ג אלקי אברהם אע"פ שלא נתייחד שמו בחיים מ"מ יצחק כהו עיניו והוא כמת, וא"כ כשכהו עיניו של שמואל שוב לא ירננו שמת שלא יחטא דודאי לא יחטא, וי"ל ד"מ"ש רש"י ושכתי בשלום דהא קיי"ל הנפטר לא יאמר בשלום רק לשלום, וי"ל דאי' במדרש מי גבר יחיה ולא יראה מות זה אברהם שניצל מכבשן אש, יצחק מעקדה יעקב ממלאך, ולכאו"ק דכבר נגזרה מיתה מעץ הדעת, וכתבו המפו' משום שהשי"ת הצילם מכבשן וכו' מוכח שודאי לא יחטאו עוד דאל"כ ל"ה מצילם כחנוך, וקיי"ל דאין מיתה בלא חטא וזה מי גבר יח' כו' דאין בהם חטא ול"ש מיתה גבי', והשתא א"ש אם יהי' אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה, היינו ע"ז ג"ע וש"ד ואם תשמרני אף במקום סכנה שיצוני לעבור על אלה שהדין יהרג ואל יעבור, ואם יבואו להרגני ואעפ"כ תצילני מידם אז אהי' בטוח שלא אחטא עוד, דאל"כ ל"ה מציל כחנוך ואז ושכתי בשלום ואף דלחי אסור לומר בשלום שמא יחטא אבל אנכי בטוח שלא אחטא ואז והי' ה' לי לאלקים שמייחד שמו עלי בחיים כמו ביצחק עכ"ל בקיצור.

ועמש"ל בפ' בראשית ה' כ"ד: שם רש"י ומבקש לחם הוא נעזב, עי' באורי מהרא"י מהתה"ד הקשה אם בא רש"י להוכיח ההבטחות מקרא א"כ היכי הבטיחו בגד ללבוש, וי"ל דודאי אין ה' מבטיח לצדיקים רק כנהוג שבעולם, ואי' בב"מ דנ"ב א' עשיק לגבך ושוי' לכריסך, ואי' נמי בפ' כסוי הדם פ"ד דלעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו וילבוש ויכסה כמו שיש לו, ואם ל"ה נותן לו בגד ללבוש כלומר כראוי הוי מצמצם בתכלית באכילת לחם כדי למכור המותר ולקנות בגד ללבוש כראוי כנהוג שבעולם, והמבקש לחם כלומר שאין לו כל צרכו לחם נקרא נעזב כנ"ל: שם ובגד ללבוש בס' תולדות אפרים הביא הא דשבת קמ"ה ב' במתא שמאי בלא מתא תותבאי והעיר מגיטין נ"ב ב' דשרי לאפטרופוס ללבוש מיתמי כי היכי דלישתמעין מילי' וכן בב"ק י"א ב' בגדול אחין הרי אף במתא תליא במלבושיו, ואי"ל דבשבת בת"ח מיירי ולכן שמו מחשיבו דאמרי אינשי משמע בכל אדם ע"ש, וי"ל דתותבאי היינו בגד חשוב ועי' תרגום

משפטים (כ"ב כ"ה) שלמת רעך פי' כסותו, ובפכ"ו שמלתו פי' בתרגום תותבי', ושמלה הוא בגד חשוב, ועי' בזה במבוא לס' תאמי צביה, ובאפטרופוס כ' הב"ח בחו"מ סי' רפ"ח בגדים נאים לפי מנהג העיר, ועי' ב"ב קל"ט א' שרכא פשיטא מ"ד ניה"ל דלא נינוול ע"ש משמע דבמלבושים רגילים מיירי, דבפחות יתנוול, ובמלבושים הללו אף במתא צריך דלשתמעין מילי, וא"ש הכל: שם בבעה"ת יעקב תיקן מעשר מממון ובב"ר שאל כותי היאך חצינו שעושר בניו כו' מה ראה להקדיש לוי הלא ל"ה עשירי, א"ל שעשה יעקב מכל בניו כטלאים הנכנסין לדיר להתעשר והכניסם דרך תולדותם דברניות הן עכ"ל והוא פלא, ובב"ר מובא המאמר בלשון אחר ויש שגרסו תחת המלות דברניות הן "דד' בכורים הן.

וזה ע"פ המד"ר שם, וראיתי בס' חדש מגדול א' מרוסיא הנותן בים דרך בדף כ'. שט"ס וכצ"ל הכניס דרך תולדותם, ואח"כ מתחיל דבור חדש, והנה רחל בתו באה עם הצאן, נשים דברניות הן, וכוונתם ע"פ המדרש פ"ע ויאמר שלום, ואין פוטטין את בעי כו' הד"א שהדבור מצוי בנשים, ובקובץ קול תורה חוברת י"א סי' כ"ו, הביא הכוונה שעשה יעקב מבניו כטלאים והכניסם דרך תולדותם ראובן שמעון לוי יהודה דן נפתלי גד ואשר יששכר זבולון יוסף בנימין, והעמידן זה אחר זה בפנים ואח"כ הוציאם לחוץ ג"כ זא"ז לעשרם, והנכנס אחרון בנימין יצא ראשון ואח"כ יוסף זבולון יששכר אשר גד נפתלי דן יהודה לוי, והי' לוי עשירי והקדישו לשמים, "דברניות הי' מלשון ברא חוץ, דחצוניות הי' הטלאים שהמעשר ניטל מן היוצאות לחוץ ולא מן פנימיות שבדיר, ואלו הי' מעשר מן הפנימיות אז הי' זבולון עשירי ולא לוי ועי' בסידור של"ה ובס' שושני לקט על תהלים קמ"ו, עה"פ אל תבטחו בנדיבים, עפ"מ"ש במדרש שדוד הי' ראוי להיות נפל ואדה"ר נתן לו ע' שנים, אמנם כשבא לתתק"ל שנה והגיע למות ורצה אדה"ר לחזור ממתנתו והראה לו ה' שעתידא' מבני' לקיים נדרי' והוא יעקב כמ"ש אם יהי' אלקים כו' גם הוא קיים נדרו, לז"א אל תבטחו בנדיבים בב"א מרומז על אדה"ר תצא רוחו כאשר הרגיש כנ"ל ביום ההוא אבדו עשתונותיו רצה לחזור בו.

אשרי שאל יעקב בעזרו לולי שהש"י הראה נדר של יעקב ל"ה מקיים נדרו: שם באוה"ח וידר הוציא הנדר בשפתי' כי נדר שבלב אינו נדר, וצ"ע דמחשבה מהני בקדשים ג"כ. ועי' בשבועות כ"ו ב' ברש"י ותוס', וברש"י קידושין מ"א ב' ד"ה שכן ישנן במחשבה, ופי' דגמר בלבו ואומר שור זה עולה.

ועמ"ש בכל"ח. וברמב"ם פ"ו הלל"א מערכין, אע"פ שאין אדם מקדיש דשלב"ל אם אמר הרי עלי להקדישו כשיבא לעולם חייב להקדישו ראייה לדבר זה מ"ש יעקב וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך ויאמר אשר נדרת לי נדר.

ועי' בראב"ד שכ' דהראי' מיעקב ראי' הוא וע"ש בנו"כ. וא"כ א"ש דמשום הקדש ל"ה מהני דא"א מקדיש דשלב"ל ורק מצד נדר מהני דחל גם אדשלב"ל.

וא"כ ז"ד בנודר בפ"א אבל בלב ל"מ דנדר בלב ל"מ. אך ק' לפמש"ל בפ' תולדות (כ"ה ל"א) בשם הריב"ש דקודם ח"ת הי' מקנה דשלב"ל כמו בעשו שמכר הבכורה, וא"כ מה הראי' שהביא הרמב"ם מיעקב דבנדר מהני על שלב"ל הא קודם מ"ת גם קנין גמור

מהני אף בדשלב"ל אך א"ש לפמ"ש הרמב"ם בה' מלכים דב"נ אינו מוזהר בלא יחל דברו.

וא"כ ע"כ הא דנדר יעקב היינו שרצה להחמיר על עצמו כדין ישראל וכיון דבישראל ל"מ נדר בדשלב"ל א"כ ל"ש בב"נ אשר נדרת לי נדר ושפיר הוכרח הרמב"ם להלכה דבישראל מהני נדר בדשלב"ל (ועי' ירושלמי פ"ט ה"א מנזיר וכל"ח פ' תזריע) ויעקב נמי לימד אותנו לדורות שיהי' נודרין בעת צרה ורצה שיהי' חלות מצד נדר והוצרך להוציא בשפתי'.

ומצאתי שהאריך בזה בחת"ס יו"ד סי' רמ"ג עש"ה: כא) ושבתי בשלום. רש"י שלא ימצא פסול בזרעי, עמ"ש בזה בס' המקנה על קידושין ר"פ עשרה יוחסין עש"ה.

וע"ע בהגדה ריח דודאים לזקיני הגאון מלאסק ז"ל ד"ט שכ' מ"ש רש"י והי' ה' לי לאלקים שיחול שמו עלי כוונתו שיהי' הקב"ה קורא שמו עלי' אלקי יעקב שהוא ענין התפארות שמשבח עצמו כביכול בעבדו וזה רק בא"י, וז"פ כל הדר בחו"ל דומה כחי שאי"ל אלקי שהשתבחות ה' בישראל הוא רק בא"י שיוכל לעבוד בלי הפסק משא"כ בחו"ל יש מקטריגים ומונעים ואין העבודה ברורה כ"כ ע"ש באריכות: כב) עשר אעשרנו לך.

ובכתובות ד"נ המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ויליף מכאן, ומקשי' והא לא דמי עישורא בתרא לקמא. אר"א אעשרנו לבתרא כי קמא, וק' למה לא אמר יעקב בפירוש חומש רק בלשון עשר אעשרנו.

עו"ק אפשר דיעקב לא רצה ליתן יותר ומנ"ל דאין רשאי ליתן יותר, וכ' בס' לק"ש דבכל דבר שבקודש נותנים קלבון וא"כ אי נתן יעקב חומש בפעם א' הי' צריך ליתן קלבון והוי יותר מחומש, לכן נתן מקודם אחד מעשרה. ונשאר תשעה ונתן אחד מעשר מהתשע והוא פחות חלק מאה, וזה הקלבון יהי' חומש במלואה, ובחכמה אמר עשר אעשרנו ושתי פעמים מעשר אינו חומש שלם ואז יתן קלבון להכריע ויהי' בין הכל חומש, ועי' בנח"ק שכ' עפ"ש הרמב"ם וראב"ד פ"ט ה"א ממלכים דאברהם ויצחק קיימו מעשר ודבר שנהגו אבות צריך לקיים מדין תורת המנהגות, והוסף תוספות מרובה עד חומש ובתוספות שרי לקבל פרס מ"מ אני הכל דעתי לשמך וזה עשר אעשרנו לך לשמך דוקא ולא לקבל פרס, וע"ש שהוציא חומש גם מבני' לוי ויששכר.

ועי' בריב"א כאן שהק' דהוי ע"מ לקבל פרס ועי' במדרש שמואל פ"א מ"ב דאבות בשם האברבנאל ומיושב קושייתו עש"ה: ובני יקירי הרה"ח ובקי ח' דוד יחי' אמר עפ"מ שהק' המהרש"א בע"ז די"ט דאיזהו עבד אינו מקבל פרס מרבו. ואף עבד כנעני מקבל מזונות.

וכ' דקאי המשנה אל תהי' כעבדים כו' על ע"ע שישכר עבודתו שלו, רק כעבד כנעני שיכול רבו לומר לו עשה עמי ואיני זנך, ומצד החסד נותן לו מזונות. כך לא יעבוד להשי"ת עמלק"פ כע"ע, רק שהפרס ושכר הוא מהשי"ת פ"ש, וקדמו ברמב"ן ואתחנן (ז' כ"ה) על הפ' וצדקה תהיה לנו, קרי' גמול המצות צדקה כי עבד חייב לעבוד ואם יתן

שכר עבודתו צדקה הוה ע"ש, וא"ש קו' ריב"א שגם יעקב התפלל שיתן לו לחם לאכול ובגד ללבוש כעבד כנעני ולא מצד חיוב.

וערש"י ואתחנן (ג' כ"נ) אע"פ שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים אלא מתנת חנם. ועל זה לא כוון אנטיגנוס, ועמ"ש"ל בפ' וירא (י"ח י"ט), ונכונני דבריו: ובכתובות ס"ז ב' אי' במר עוקבא דפליג לפלגא דמתונא ופריך מהמבזבזכו ומשני הנ"מ מחיים אבל לאח"מ לא.

ובפשוט אין ראוי דלאח"מ מותר, רק עד פלגא ולא בכולה וברמ"א יו"ד סי' רמ"ט סעי' א' כ' דאפי' כל ממונו (אך בבאה"ט הביא בשם שארית יוסף ג"כ דעד פלגא). ובשאלתות תשא סוס"י ס"ד הביא הגירסא אבל לאח"מ תילתא וכן הלכתא, ופלא שלא הובא זה בפוסקים.

וכ"מ במשבצות או"ח סי' תרנ"ו סק"ב שתמה ג"כ זה. ובחדושי רעק"א שם ביו"ד ג"כ מביאו.

ובשאלת שלום אות ג' שם רמז בפ' וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך דמלת לי מיותר דפשיטא שלא יעשר ממון אחרים, רק רמז להדין הנ"ל דלאח"מ יכול לבזבז יותר מחומש, וז"ש וכל אשר תתן לי כלומר בעודני חי על האדמה מכל אשר תתן לי לצרכי עשר אעשרנו חומש אבל מה שאניחנו ליורשים איננו בכלל המבזבז חומש ורק פלגא או תילתא.

וע"ע ברכי יוסף סי' רמ"ט סקט"ו שהביא יפה מראה ושטמ"ק כתובות שיכול לחלק כל נכסי' רק שישאיר קצת ליורשים. וגרסו במר עוקבא בזבז כל נכסיי, ועשו"ת ריב"ש סי' קס"ח, וכנה"ג חו"מ סי' רפ"ב בהגהות הטור אות יו"ד.

ובס' יוחסין וסדר הדורות גרסו בזבזו שליש נכסי' עש"ה. וע"ע בהפלאה כתובות בתד"ה אל יבזבו: וברמב"ם פ"ח הי"ג מערכין כ' לא יקדיש אדם כל נכסי' והעושה כן עובר ע"ד הכתוב ואין זה חסידות אלא שטות שהרי הוא מאבד כל ממונו ויצטרך לבריות וכיוצא בזה אמרו חכמים חסיד שוטה, ואל יפזר יותר מחומש וכו' ופלא שבפי' משניות ריש פאה כ' דמדת חסידות יכול לבזבז יותר מחומש.

ואולי יש לחלק דרק לגבוה אסור יותר מחומש אבל לצדקה ממדת חסידות יכול לבזבז, אבל מגמ' כתובות לא משמע כן. וגם בהגהות יד שאול יו"ד שם הרגיש בזה ועי' בפ' תולדות (כ"ז מ"א) בשם בנין יהושע.

ועי' בקרית ספר להמב"ט סוף ה' ערכין דאפי' בממון שלא בא לידו אל יבזבו יותר מחומש, ועי' ברבה"ז דנראה במציאה יוכל לנדור יותר מחומש. ועי' בס' תו יהושע בקונטרס הנהגות אדם ח"א סי' י"ד הביא ג"כ הא דבשעת מותו יוכל ליתן יותר, אמנם ביד מלאכי הביא דאין לבזבז הכל רק ישייר ליתומים.

ודעת הרמב"ם דמדת חסידות יוכל ליתן יותר אבל הרע"ב בפ"א דפאה כ' דאף בדרך חסידות אינו רשאי ליתן יותר מחומש. וכן דעת האזולאי בפתח עינים על ע"י, אמנם בשאלת יעב"ץ כ' להלכה דז"ד במי שאיני עושר מופלג אבל חי שעשירו רב אזי מצוה

ומדת חסידות לבזבז הרבה שישער שעוד ישאר בידו כדי להתפרנס ממנו כל ימי חייו
ע"ש עוד מזה להלכה: וע"ע בס' אגרא דפרקא אות קפ"ז הא דהמבזבז כו', רק במי שלא
חטא ונותן צדקה לקיים המצוה אז יש שיעור אבל מי שחטא ונותן צדקה להמתיק הדינים
אין שיעור לדבר וכל אשר לו יתן בעד נפשו, ולא יהי' רפואת הנפש גרוע מרפואת הגוף
דל"ש אל יבזבז יותר מחומש כי וחי בהם כתיב.

ובס' קדושת יו"ט פ' תרומה כ' דאחז"ל קידושין ד"ל ע"ב בראתי יצה"ר בראתי תבלין
תורה וזולת תורה א"א להנצל מעבירה, וע"י תורה יוכל ג"כ לקיים מצות צדקה משא"כ
בלי תורה א"א שלא יחטא ואז אין שיעור כמה יתן, וז"פ תהלים קי"ט. לולא תורתך
שעשועי אז אבדתי בעניי דצריך ליתן הכל וישאר בעירום וחוסר כל.

וזה ג"כ הפי' טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף דיכול לפעול יותר בתורה ואף שישאר
לו רכושו ועי' ס' באר שמואל מערכת מ אות ב' ועי' בס' בית האוצר ח"א כלל א' אות ז
שהק' הא דילפי' המבזבז כו' מעשר אעשרנו לך והא אין למדין מקודם מ"ת. ועי' תוס'
חולי ד"ב ע"ב ד"ה אבל דאפי' למ"ד נודר חוטא הוא מ"מ בעת צרה שרי כדאמרי' בב"ר
וידר יעקב נדר לאמר לדורות שיהי' נודרין בעת צרה וק' ג"כ הא אין למדין
מקודם מ"ת.

וכ' דבמה שתקנו האבות בפירוש לדורות הבאים ל"ש הא דאין למדין כו' ואדרבה
מתיבות לאמר אתי לימוד לדורות ע"ש אריכות גדול, ועי' לקחן (כ"ט כ"ז) ובפ' ויחי
(נ' י'): ובב"ק ד"ט במצוה עד שליש ופריך אי איתרמי לי' ג' מצות ליתבי כל ממונו אלא
בהידור מצוה, ופרש"י שחייב לבזבז במצות לולב וכו' שליש מה שיש לו ונר' מדבריו
דרק במ"ע אבל בל"ת מחויב ליתן כל ממונו.

וכ"כ שם ברשב"א ושטמ"ק ובר"ן פ"ג דסוכה. ונפסק להלכה באו"ח סי' תרנ"ו וביו"ד
סי' קנ"ו סעיף א ומלשון הרשב"א ור"ן שכ' החילוק דבח"ע הוי בשוא"ת.

משמע דאי יהי' לאו שאין בו מעשה ג"כ א"ל לבזבז כל ממונו והפמ"ג בס' מתן שכרן
של מצות חקירה ד' כ' באמת כן. ועי' פמ"ג או"ח סי' תרנ"ו.

ובאמת בריב"ש סי' שפ"ץ אי' דאף בלאו שאב"מ מחויב לבזבז כל ממונו ועי' בחי'
רעק"א יו"ד שם שהביא ג"כ כן. ועי' בחוות יאיר סי' קל"ט בזה, ובחרעק"א בחו"מ סי'
של"ט.

וע"ש בגליון מהרש"א, ובפתחי תשובה סי' קנ"ז סק"ד בשם משנת חכמים ריש ה'
יסוה"ת שכ' דה"ה להיפך במ"ע שעובר בקום ועשה כמו כל לאו הבא מכלל עשה מחויב
לבזבז כל ממונו, וכ' עוד שם דדוקא בבא האנס לבטל ממ"ע א"צ לבזבז כל ממונו, אבל
אם בא האנס ליטול ממון רב אף כל הונו חלילה לו לומר שיבטל מ"ע בכדי שלא להזיק
לו או דילמא לא שנא ע"ש, וע"ע בהגהות הרצ"ח בשם מור וקציעה ליעב"ץ שהק' דאם
קיי"ל לולב ואינו עושה מכין עד שתצא נפשו א"כ לא יהי' ממונו חביב מגופו, וכ' דנעלם
ממנו רמב"ן פ' בא דדוקא באומר אינו עושה ומקרי מבעט ומראה שלהכעיס אינו רוצה
לקיים מצות התורה, ועי' בס' אמרי הצבי בב"ק שם.

ובשו"ת שואל ומשיב רביעאה ח"ב סי' ל"ט ג"כ העיר מביצה דכ"א: והנה באמת ק' בגמ' ב"ק דהו"א דקאי על שלישי ממונו דצריך לפזר במ"ע למה לא מקשה מתקנות אושא דהמבזבז א"י יותר מחומש, ומצאתי שהפיר בזה בכל"ח. וכ' דבתקנת אושא מיירי במצוה שאינה חיובת דהלימוד מיעקב שלא אמר אלא על נדרים שאין חייב בהם אבל במצות המחויבת בצדקה כגון דקיימו קמי' פניים י"ל דלא מיפטר בחומש, ולהניח את העניים רעבים.

וא"ש דקו' הגמ' בב"ק דאיירי במצוה המחויבת והו"א דמחויב לפזר שלישי ממונו, וע"ז משני דלא איירי כלל בדין זה אלא בהידור מצוה. ועשו"ת תשובה מאהבה ח"ג.

ובחלקת יואב קמא בדיני אונס ענף ז' חידש הא דאין אדם מחויב ליתן כל ממונו במ"ע הוא רק שאינו מחויב ליתן יותר מכדי שווי' אבל מה ששוה הדבר באמת חייב ליתן כל ממונו וז"ש המבזבז היינו ליתן יותר עש"ה, ועי' בס' אתוון דאורייתא כלל י"ז בזה. ועי' ג"כ שטמ"ק כתו' ד"נ דלת"ת יוכל ליתן יותר מחומש, ועי' נח"ק פ' תשא עה"פ ונתנו איש כפר נפשו "איש כפר" בגימ' תורה: ועי' בשו"ת בית יהודה יו"ד סי' מ"ט מהגאון הספרדי מהר"י עייאיש שהערה הראי' מיעקב הא הוי דשלב"ל, ועש"ך יו"ד סי' ר"ד סק"ט דמי שנדר לתת מעשר מן הריוח הבא מממונו דאין הנדר חל.

וכן ק' מ"ש חנה ונתתי לה' כל ימי חייו (ש"א א' י"ד) וק' איך חל נדרה על בנה שיהי' נדר ועוד של"ה בעולם. הא אמרי' איש מדיר בנו בנזיר ולא אשה (נזיר כ"ח ב') ואפי' באיש לא מצאו טעם רק אמרו הלכה הוא בנזיר ע"ש, ואפ"ל דחנה כיון דהי' עקרה ובקשה מה' ליתן לה זרע ע"ת שיהי' נזיר ואח"כ נפקדה הוי כאלו נתנו ה' על תנאי הנז' וכן יעקב שאלת המתנה הי' ע"ת.

ועי"ל דאי' ביו"ד סי' רנ"ח ס"ח וחזו"מ סי' רי"ב דיש חילוק דמי שמקדיש חוב שיש לו על אחר דהוי דשלב"ל בין אומר יהי' הקדש, בין אומר כשיבא לידי אקדשנה דאז מועיל וכן חנה אמרה לכשיהי' לי זרע וכן ביעקב שאמר אעשרנו לך. ואע"ג דמ"ש חנה כל ימי חייו אין בידה לכשיגדיל, מ"מ הובטחה בבנה לכשיגדל יקבל הנזירות בשביל עצמו.

ובאמת ברמב"ם סוף ה' ערכין שהבאתי מפורש כן ע"ש וכ"כ ברמב"ם בפכ"ב ממכירה, ובטור חזו"מ סי' רי"ב הביא בשם הרא"ש שחולק על זה, ועי' בסמ"ע וש"ך סקי"ג וטו"ז שם, ועי' בחת"ס יו"ד סי' רמ"ג שהאריך בזה ובדברי הראב"ע כאן. ועי' בקובץ אהל מועד קונ' ד' סי' ל"ח אהא דמבזבז רק במ"ע ולא בל"ת נסתפקתי אם הי' לפניו עשה לדחות ל"ת ואפשר לקיים שניהם ע"י בזבז יותר מחומש, כגון שיש לו מצה של חדש וישן, אבל על הישן צריך יותר מחומש אם יכול לאכול מחדש, או כיון דאפשר בישן ע"י הוצאות ממון אסור בחדש, וצריך להוציא כל ממונו שלא לעבור על ל"ת אלא שאם נאמר לו להוציא יותר מחומש הלא רשאי שלא לאכול כלל, ואם נאמר שלא יאכל כלל הלא עדל"ת, והיכי לידייני האי דינא, וכ' דרשאי לאכול החדש ול"ה אפלקיי"ש כיון דפטור יותר מחומש.

וראי' מריש יבמות לאו בלאו דמחמר סד"א יבא עשה דכיבוד אב וידחה ל"ת ע"ש וק' להפו' דמחמר רק בבהמת עצמו הא אפלקיי"ש שיפקיר בהמתו ולא יעבור בל"ת,

ועכצ"ל דאינו מחויב להפקיר ממונו לקיים כיבוד אב דקיי"ל משל אב, ואפי' למ"ד כיבוד משל בן ג"כ לא יתחייב בכה"ג כמ"ש תוס' סוף אלו מציאות משו"ה לא מקרי אפלקיי"ש.

וה"נ היכי שצריך להוציא יותר מחומש אין זה אפלקיי"ש דאין המצוה מחייבתו לזה. וע"ע בסי' ע"ו, ובסי' צ"ד כ' ג"כ דשיעור חומש ושליש שצריך להוציא לקיים מ"ע הוא רק מזרבנן, ומדאו' כשאין המ"ע לפניו פטור ממנה, וא"כ ל"ה אפלקוי"ש פ"י שיקנה של ישן דמצוה רק על החדש שיש לו ולא על המצה שאין לו עש"ה.

וע"ע מ"ש בפ' וירא (י"ח י"ט): כט א) וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם. ערש"י וספורנו וכל"י.

ובס' מנחת יהודה כ' דיל"ד דהי' צ"ל וילך יעקב, ותו דהול"ל בהדיא וילך לחרון, וי"ל דאליפז רדף אחריו להורגו עד שנתפטר עמו ונתן לו ממונו ועני חשוב כמת. וידוע מחז"ל (ע"ז כ"ה ב') דישראל וגוי ההולכים בדרך צריך הישראל לומר שהולך למרחוק מפני הסכנה שלא יהרג אותו.

וא"ש שיעקב כשיצא מביתו ורצה ללכת לדרכו פחד פן יודע לעשו וירדוף אותו כשיודע שאלפז לא הרגו לכן וישא יעקב רגליו ללכת במהרה, ומה עשה וילך ארצה בני קדם כלו' כל מי ששאלו בדרך להיכן אתה הולך ל"ה אומר לו להדיא לחרון כי שמא ירגיש עשו רק סתם ארצה בני קדם למרחוק.

ובס' משכנות יעקב כ' עפמ"ש במד' ריש תזריע וילקוט תהלים רמז תת"צ עה"פ חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, בכל יום הייתי מחשב למקום פלוני אני הולך והי' רגלי מביאות אותי לביהכ"נ וביהמ"ד ע"ש חזינן דאיש השלם נעשה ההליכה בדבר מצוה כטבע, וזה כשיעקב הי' במקום קודש בית אל אח"כ כשהיה רוצה ללכת הלאה ל"ה יכול בנקל דרגליו הי' מחזירים אותו למקום הקודש לכן וישא רגליו בע"כ שלא בטבעם: ג) והשיבו את האבן ע"פ הבאר.

ראיתי בשם הרה"ק מהרח"ה מאלכסנדר ז"ל שהק' למה בפ"י ביעקב לא כ' שהשיב את האבן, ואמר שהרועים ל"ה להם כח לסלק האבן זה היצה"ר עד שנאספו כולם ומיד כשנתפרדו חזר האבן למקומו, אבל יעקב הי' לו כח גם על להבא שלא יחזור האבן וסיים והאכלתיך את נחלת יעקב שבשבת יש לו ג"כ הכח לסלק את האבן להבא: ה) הידעתם את לבן בן נחור, עי' רבה"ז בשם רמב"ן דיש ללמוד מכאן דביחוס רשאי לדלג את שאינם חשובים ע"ש ועשו"ת תרומת הדשן סי' כ"א שנשאל במומר היאך קורין לבנו לעלות לתורה, והשיב דיקראו בשם אבי אביו.

וא' מגדולים אמר שיקראו שמו לבדו. ואין נראה דהוי לי' גנאי שיקראוהו בשינוי מאחרים, ורק לקרות באבי אבי' כמ"ש הידעתם את לבן בן נחור ומפיכוש בן שאול ירד וכ"מ בס' חסידים עכ"ל, ועי' בתשו' מהר"ם פדוואה סי' פ"ז דאם הורגל באותו העיר לעלות בשם אבי' קורין כן שלא לביישו ברבים, וכן אי איכא מורא מהמומר אבי' והובא להלכה כן ברמ"א או"ח סי' קל"ט סעי' ג': ו) ויאמר להם השלום לו ויאחרו שלום.

ע"י בעה"ט ולא אמרו שלום לו כי אין שלום אמר ה' לרשעים, ע"י ס' זכרון יעקב שהק' דיעקב מסתמא ידע שהוא רשע ואיך אמר שלום לו. וי"ל עפמ"ש בכתובות ד"נ ע"א וראה בנים לבניך שלום על ישראל דלא אתי לידי חליצה ויבום ע"ש, א"כ בנים של ישראל נקראו שלום והיינו דשאל להם השלים לו, ר"ל אם יש לו בנים והם לא הבינו והי' מסופקין בדברי' ששואל כפשוטו והשיבו שאמרו שלום, אך שמא שאלתו הי' על בנים אם יש לו והשיבו והנה רחל בתו באה עם הצאן, ר"ל להורות דיש לו בנות ולא בנים.

ולהכי לא באו בני' לרעות הצאן ע"ש. ובפשיטות י"ל דתיבת שלים יש לו ב' פירושים שהוא אינו בעל מחלוקת, או שלהכי שלום לו שאנחנו בעלי שלום אבל הוא מוכן תמיד לריב לזה אמרו שלום פי' מצדינו אבל הוא אינו בעל שלום.

וכמ"ש והרשעים כים נגרש השקט לא יוכל: ע"ל עפמ"ש רש"י בפ"ב ותגד לאבי' ולא לאמה שמתה, וביבמות דס"ב ב' מי ששרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה ובלא שלום שנ' וידעת כי שלום אהליך. לפי"ז השיבו לו סתם שלום ולא שלום לו כי לו באמת אין שלום דאין לו אשה.

וז"ש לבן אך עצמי ובשרי אתה ולא א"ל אחי אתה כמ"ש לו אח"כ הכי אחי אתה, דאשה מכונה בשם עצם ובשר כמ"ש זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי, וז"ש לו לבן בערמה שיאהב אותו כאשה עצמי ובשרי אתה ר"ל אתה תהי' לי כאשה: שם באה רש"י הטעם מלמעלה בבית. ע"י בזה בשו"ת ריב"ש ס"י תל"א: ז) עוד היום גדול לא עת האספ.

ערש"י וק' וכי הם לא ידעו זאת וכ' בס' אבני שהם כי ביום אתמול קודם ביאת יעקב קרה ששקעה השמש שלא בעונתה, וזה הי' מחמת שרצה ה' שיעקב ילין שם, ואז העדרים לא שמו לבם לאסוף המקנה כי לפי הטבע הי' עוד היום גדול, ופתאום שקעה השמש והוכרחו לאסוף המקנה בלילה, לכן ביום שלאחריו רצו להקדים עצמם פן יארע היום ג"כ כן כי לא ידעו סיבת השקיעה, וא"ל יעקב לא עת האסוף המקנה כי היום לא ישקע השמש מקודם: ט) ורחל באה.

ע"י ס' אגרת שמואל על רות (ד' י"א) מ"ש יתן ה' את האשה, הבאה אל ביתך כרחל ולאה אשר בנו שתיהם, וכ האלשיך כי היא באה אלי' כמו שעשו רחל ולאה כי רחל באה עם הצאן לקראתו, ולאה יצאה על אם הדרך ואמרה לו אלי תבא ולכן כ' שתיהם כמ"ם בלשון זכר הכוונה שעשו כמעשה אנשים כי דרך איש לחזור אחר אשה, ואין דרך אשה לחזור אחר איש לכן כ' במ"ם ולא שתיהן בנ' ע"ש עוד: י) ויגל.

רש"י להודיעך שכחו גדול. ע"י בפ' האזינו (ל"ב ב') כשעירים עלי דשא.

מה הרוחות מחזיקין העשבים כך ד"ת מגדלין לומדיהן, דתורה לא בלבד לנפש כ"א גם לגוף כמ"ש באבות (ו' ז') גדולה תורה כו' שנ' רפאות וגו' ושקוי לעצמותיך, ובמד' שה"ש ה' עיני' כיונים ד"ת מגבירין לכל מי שעוסק בהם. והא דאי' בסנהדרין כ"ו ב' שמתשת כחו של אדם.

וכ"ה בב"מ פ"ד א', ובמד' שה"ש ידיו גלילי זהב, זה רק מצד פחיתת המקבלים. כמ"ש בביצה כ"ה ב' מפ"מ נתנה תורה לישראל שהן עזין וכ' רש"י ומתשת כחם ומכנעת לבם,

ולכן מי שבטבעו רחוק מעזות וא"צ שתתיש כחו אז מוסיפת גבורה, ע"י רע"ב אבות פ"ה מ"כ ובא הכ' להודיע שבא יעקב מבית שם ועבר ברש"י סו"פ תולדות אעפ"כ הי' כחו גדול.

וכן באאע"ה. ערש"י לך (י"ד ט') ולכן נחשב כח אחד ממפלת כה"ג ביומא י"ח דזה אות על צדקתו.

וע"י כתובות ס"ב, ובס' תולדות אפרים דף נ"ח: יא) ויבך רש"י שצפה ברוה"ק. ע"י אור דוד על מגלת אסתר (א' א') על הגמ' מגילה ד"י ויהי אינו אלא צרה ופריך מויהי כאשר ראה יעקב את רחל ונר' דרש"י כ' דראה שאינה נכנסת עמו לקבורה והנה ג' עדרי צאן לרמז על הגלות שהאבן הוא היצה"ר (וע"ל פסוק ג') שנקרא אבן ומונע חכמה והשכלה שהוא באר להשפיע.

ורחל שמבכת על בני מעוררת הגאולה רק כ"ז שלא בא זמנו מבכה, ולעתיד יגולל האבן ויבער היצה"ר ויהי באר חיים ויטו כולם לעבדך. וזה שפריך בגמ' יען יעקב מכונה על הקב"ה ורחל שם תואר לשכינה וכשיתקיים כאשר ראה יעקב את רחל יבוער היצה"ר ויהי שמחה בעולם ומה צער שייך לכך פריך שפיר עש"ה: יב) כי אחי אבי'.

רש"י קרוב והוא במגילה די"ג ב'. וכ' בטורי אבן שם.

ק"ל הא מצינו דאברהם אמר ללוט אנשים אחים אנחנו אלמא אח עם בן אחי אחים מקרי, והה"נ בן אחותו כיעקב עם לבן אחים מקרי. ומה ק"ל והלא בן אחות אבי' הוא, ואף שרש"י בחומש (י"ג ה') פי' שהי' דומין בקלסתר פנים.

אבל בגמ' לא משמע כן ביכמות די"ז. ונ"ל לרבה דיבום באחים מאב דילפי' אחוה אחוה מבני יעקב, ופ' לילף מלוט.

ופרש"י ותתייבם אשת אחי אביו וכו' אלמא הא דקרי לי' אח מחמת קורבה הוא דב"א כאח. וה"ה בן אחותו וה"נ כ' וישמע אברם כי נשבה אחיו (י"ד י"ד) ואע"ג די"ל הא דאח וב"א קרוי אח משום דבני בנים ה"ה כבנים ולוט הי' כבן תרח דמה"ט אמר אברהם על שרה אחותי (רש"י כ' י"ב), וי"ל דהכא דייק מדכ' כי אחי אבי' וכי בן רבקה הוא, ובבן רבקה לחוד סגי.

אחי אבי' למ"ל ש"מ כאחיו ממש קאמר וברמאות: יג) את כל הדברים. עבה"ט ר"ת אל תתמה וכו' ע"י בס' זכרון מנחם ד"ב ע"ב מ"ש בדברי' אהא דאמר יעקב לא שלותי מעשו דע"י שנלקח ממנו ממונו ל"ה לו שלום כמ"ש בב"מ דנ"ט כד משלם שערי מכדא נקיט תגרי בביתא, וע"י צער ל"ה יכול להרבות בתורה, ואח"כ כשנתעשר בבית לבן אעפ"כ הי' מוכרח ללמוד רק ביחידות עש"ה: יד) עצמי ובשרי.

הגר"א מווילנא ז"ל אמר עפמ"ש בנדה ל' ג' שותפים אב מוליד גידין ועצמות, אם מולידת בשר ודם, לפי"ז מי שקרוב מצד האב נקרא עצם א', והקרוב מצד אם לבד נקרא בשר לבד, ולבן שהי' קרוב מצד אב ואם דהיינו מצד יצחק ומצד רבקה כי אברהם ונחור הי' אחים, ויעקב הי' נכד אברהם, ולבן נכד נחור ורבקה הי' אחותו של לבן לכן אמר עצמי ובשרי אתה: יז) ועיני לאה רכות ת"א יאין ותמוה, ובס' תולדות אפרים כ' כיון

שנתהוה ע"י בכייתה שלא תפול בחלקו של עשו זה נוי האמתי, וכמו המבזה עצמו לכבוד המקום.

זה כבודו כמ"ש (בש"ב ו') ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה, וכמו ברבא מחריך רישא וכו' בקידושין מ"א, ועבדו בעצמם לכבוד שבת. ועי' ג"כ בחת"ס בחי' לפ' לולה"ג דל"ו באתרוג שנתנמר מרוב משמוש ידיים למצוה זה הדרו, והביא ראי' מפסחים ס"ה ב' דשבח לכהנים שילכו עד ארכבותיהם בדם ע"ש: יח) אעבדך שבע שנים.

רש"י הם ימים אחדים שא"ל אמו כו' וצ"ב לקרות ז' שנים ימים אחדים, וראיתי בשם החוזה מלובלין ז"ל. דאי' במד' אמרה שבת לכל הימים יש בן זוג ולי לא נתת בן זג אמר ה' כנ"י יהי זוגך.

נמצא דשבת הוא מימים אחדים בלי בן זוג ונקראו שבת "אחדים" וג"כ מצינו שתיבת ימים שלא יתגרה בו היצה"ר, והוי כעבירה לשמה וכקורע ע"מ לתפור. וג"כ אמרה תורה חלל שבת א' כדי שישמור שבתות הרבה, ועמ"ש בזה עוד לעיל.

ושמעתי עוד בשם צדיק אחד. דבפ' בלק (כ"ב י"ח) כ' אם יתן לי בלק מלא ביתו פרש"י למדנו שנפשו רחבה וכו' נלמד דעל צדיק אפילו אומר דבר מכוער יש ללמד זכות כמו ביעקב כאן.

ורשע אף שאמר דבר טוב ונאה יש לדרוש לגנאי. וע"ע בס' שיח יצחק על מס' יומא דקי"ח, ועי' בראשית (ב' כ"ד) מרביד הזהב: כב) ויעש משתה.

עי' רבה"ז שכל מה שכ' בתורה בלי צווי נקרא תקנות משה, ומשום זה אי' בירו' פ"ק דכתובות ה"א, וברמב"ם ריש ה' אבל, משה תקן ז' ימי המשתה מדכ' ויעש להם משתה. וכ' מלא שבוע זאת, ועי' בחי' מהרח"ה הוריות ח"א סי' קמ"ט וח"ג סי' ב': כה) ויהי בבקר.

ערש"י ועי' בעה"ת ומד' ממך למדתי, וק' אם הוא עשה שלא כהוגן היא ג"כ עושית, ? וכ' בס' משנת דר"א דא"כ דאתה הבכור כמשל שפופרת וא"כ הגדולה לגדול, וכ"כ בישועות יעקב או"ח סי' ר"מ סק"ו: ועי' ב"ב קכ"ג א', ובמהרש"א הא דלא הי' מכירה בקול כמ"ש בגיטין כ"ג א'. וחולין צ"ו א', דאל"כ היאך סומא מותר באשתו אלא בטביעת עין דקלא, אע"כ שמסירת סימנים הם הטעו את יעקב כמו שהטעו סימני שער הידים את יצחק וכמ"ש ברש"י ומד' דק' למ"ל ליתן לרחל סימנים הול"ל לסמוך על הקול וי"ל דעשה עצהיו"ט שלא תרמה אותו.

ובס' ראשי בשמים כ' דיש לחקור מה הי' הסימנים, וי"ל דיעקב הבין למזימת לבן הרמאי ודבר עם רחל מקודם, כאשר אשאל אותך בלילה מי את, תאמר לי אנכי לאה וחשב יעקב שאם יעשה לבן רמאות ויכניס לו לאה ודאי תאמר רחל אנכי ועי"כ יתברר לו תיכף כי רמיה היא. ורחל הגידה הסוד ללאה ואמרה בלילה לאה אני ושפט יעקב שרחל היא ובבקר ראה והנה היא לאה' שהאמת כמו שאמרה ולא דברה שקר.

ובאמת י"ל שהקולות משתי אחיות שוות וכמ"ש הרמב"ן תולדות (כ"ז י"ב) דלכן לא פחד יעקב מיצחק. דאולי הי' האחים דומים זל"ז בקולם, והא דאמר הקול קול יעקב מה

שמדבר בלשון רכה ומזכיר שם שמים ע"ש והכא ל"ש זה דשניהם הי' צדיקות ומדברים בלשון רכה.

ועי' בשו"ת שם אריה יו"ד סי' מ"ב מ"ש בזה: כו) לא יעשה כן. וקשה מה בכך דאין המנהג כן, אם הוא התנה בפירוש על רחל הקטנה.

ומוכח מזה דבמקום מנהג ל"מ תנאי. וכמ"ש הש"ך חו"מ סי' ס"א סעיף ד' ודלא כסמ"ע, ועי' בב"ב דק"כ בבנות צלפחד וברשב"ם.

וע"ע בתשו' מהר"ם מיניץ, והנה עוד קשה דהב"ח וש"ך יו"ד סי' רמ"ד סקי"ג פסקו דבב' אחים או אחיות אע"פ שאחד גדול בחכמה מ"מ לא יקדימו לעשות נשואין לקטן בשנים ע"ש, ולמה הלכה כדעת לבן, ולא כיעקב שרצה לישא הצעירה. ורק י"ל כמ"ש בנח"ק בשם ר' אפרים דרחל ולא היה תאומים ולא נולדה תחילה ואח"כ רחל.

ועי' בפ' תולדות (כ"ה כ"ו) מ"ש הגר"א מווילנא דהנולד ראשון הוא האחרון ליצירה כמשל דשפופרת ולדינא הבכור ליצירה ולא ללידה ע"ש ומה שקנה יעקב הבכורה רק לברר לפני העולם, אבל באמת יעקב הי' הבכור. ושפיר יעקב לשיטתי' חשב את רחל ג"כ לבכורה נגד לאה.

שלא נולדה מקודם א"כ היא אחרונה ליצירה. אבל לבן חשב ללאה לבכורה יען שנולדה בראשונה וא"כ לא הי' מחולקים בעיקר הדין של לא יעשה וגו' לכן פסקינן כן.

וע"ע באה"ע סי' ל"ז: כז) מלא שבוע זאת. רש"י שבוע ל' זכר ואין משמע אלא שבע.

עי' בטו"ז או"ח סי' תפ"ט סק"ד, ועי' ס' מאורי אור בלקוטים על או"ח שהביא ירו' שבתוס' חו"ק ד"ח הא דאין נושאין נשים במועד דאין מערבין שמחה בשמחה דיליף מלבן מלא שבוע זאת, וה"פ כיון דקיי"ל בנדרים ויו"ד סי' ר"כ הנודר באמצע השבוע ואמר שבוע זו אינו רק עד שבת. א"כ מנלן דילמא לבן משום טרחת יום ויומים קפיד שבוע זאת.

וע"כ דשבוע הוא ל' זכר ומספר שבעה. וע"כ משום דאין מערבין שמחה בשמחה ע"ש, וערמב"ן שהק' דהא זה הי' מתקנות משה וכו' ואולי נהגו תחלה נכבדי האומות וכו' ועי' ביפ"ת ובפ' ויחי דמחלק בין מצות דאין למדין מקודם מ"ת לענין מוסריי, ופי' בפני משה על ירו' פ"א ה"ד, מסנהד', ובשו"ת חת"ס יו"ד סי' שמ"ו, ובשואל וחשיב רביעאה ח"א סי' מ"ח, והביאותי' בפ' ויחי (נ' י') וע"ע בפ' ויצא (כ"ח כ"ב): לא ויאהב גם את רחל מלאה.

עי' בכל"י שאהבה נמשך מלאה בעבור שמסרה סימנים, ועי' בס' מגלה צפונית, ובכורי אביב מ"ש בזה: לא) כי שנואה לאה. בנדרים ד"כ ע"ב בני ט' מדות בני שנואה כו'.

ועי' להראב"ד בס' בעלי נפש והשנואה מרוחקת בשעת תשמיש שהרי לאה הי' שנואה ואעפ"כ יעקב נזדקק לה אלא בשעת תשמיש מיהת הי' רצויו לפני'. עי"ל שלא הי' אוהב אותה אהבה יתירה כרחל אבל ל"ה שנואה עכ"ל וכ"כ בב"י או"ח סי' ר"מ, ועי' בברכי יוסף הק' אמאי לא חי' ראב"ד כמ"ש בב"ב קכ"ג אילימא שנואה ממש אפשר בגנות בהמה טמאה לא כו' אלא ראה ה' ששנואין מעשי עשו בפני' ויפתח רחמה, עו"ק שכ'

ויאהב גם את רחל מלאה אלמא הי' לו אהבה ללאה אלא אהבת רחל גדולה, והמהרש"א כ' ק' איך עבר יעקב אלא תשנא וגם בלידת שמעון כ' כי שנואה אנכי והו"ל ראובן ושמעון ח"ו בני שנואה.

וי"ל דקודם שראה יעקב שנפקדה בביאה ראשונה הי' שוואה ובדעתו הי' לגרשה כמ"ש בב"ר וכשנפקדה אמר אמן של אלו אני מגרש? כו' ומ"ש לאה שנואה אנכי על שהי' שנואה מקודם ע"ש, ועל בני תמורה כ' הראב"ד נתכוון לערוה ונזדמנה אשתו, וי"א אף בב' נשי' ול"ק מיעקב י"ל דעדיין לא נתנה התורה.

א"נ שלא נתעברה בלילה הזה. אבל ק' מאחר שהי' שוגג וסבר שהיא היא שמתכוון אליה למה נקרא מורד ופושע אלא מחוורתא כלישנא קמא ע"כ, ובמג"א סי' ר"מ סק"ט כ' אפי' שניהם נשי' וצ"ע מיעקב וי"ל ומשום זה לא נטלו שבט ראובן חלק בא"י בעבר הירדן, ומ"מ צ"ע דהי' ח"ו מן המורדים ובפרט שנתעברה בלילה זו.

וצ"ל דדוקא כשראה רחל שוכבת במטה ונתכוין לגוף זה ואח"כ נזדמנה לו לאה תחתיה, אבל יעקב משעת כניסתו לחופה ראה לאה ונתכוון לגופה לית לך בה, וכיוצא בזה חלקו בסנהד' גבי נתכוון להרוג זה והרג זה עכ"ל. ובברכ"י שם כ' על הראב"ד שתירץ שעדיין לא נתנה התורה ק' חזוד שארז"ל ישי שנתכוון לשפחתו ונזדמן לו אשתו, ועי' בעשרה מאמרות שכ' כוונתו משום ספק מואבי ולא מואבית, ועי' במוצל מאש סי' ס"ח, ודוד הי' לאחר מ"ת, ולהתי' שעיקר כפי' הראשון א"ש הכל דאפשר דישי שחררה, או כמ"ש הרמ"ע שהי' על תנאי ודעתו לקדשה בביאה כדין.

אמנם הרא"ש ור"ן ורש"י לחד לישנא פי' אפי' נשא, ואפשר דישי חילוק דבני תמורה אף דנתכוון לאשתו א' ובאה לו שניה היינו משום דפשע דהו"ל לבדוק ולידע מי היא, אמנם יעקב מסר סימנים. וגם ישי כ' הרח"ע במאמר חקור דין ח"ג פ"י שישי מסר סימנים לשפחתו והיא מסרה לגבירתה, ובכה"ג דהי' סימנים ל"ה בני תמורה דמה פשעו: וע"ש עוד דצריך להזהיר לאשתו כו' כי אחז"ל שבת נ"ה ד' מתו בעטיו של נחש עמרם בנימין ישי וכלאב, ואמר דוד הן בעין חוללתי, ודחז"ל כי אשת ישי הצלפונית וישי הי' שונא אותה וה"ל לישי פלגש פ"א באה אשתו של ישי במקום פלגש ונתעברה וילדה דוד, ודאי דעת הצלפונית הי' על בעלה ומחשבת ישי ל"ה עלי' כו', וכן ראי' מיעקב ומיהודה שהוא לא ידע והיא יודעת ויצאו מהם צדיקים ע"ש, הנה מ"ש דהצלפונית הי' אשת ישי אמו של דוד, בב"ב צ"א א"י דצלפונית אמו דמשון ואמא דדוד נצבא בת עדאל, ובישועות יעקב שם כ' ע"פ המד' דהשיבה שגם הוא אמר שהוא עשו ובאמת יעקב שמו.

וכ' דמ"ש אנכי עשו ל"ה שקר דכוונת יצחק שלא לברך הקטן ויעקב דלקח בכורתו עומד במקום עשו, והמפו' כ' דלא רצה יעקב ללאה לפי שנפלה בגורל עשו. וזה שהשיבה לו כיון שאתה אמרת אנכי עשו בכורך א"כ אנכי מוכנת לך.

ואין כאן תמורה בעיקר הדבר וזה שקראה ראובן ובמד' שאמרה אע"פ שלקח יעקב הבכורה מראובן מדעתו אפ"ה הי' אוהבו. ועשו שנתן מדעתו הי' שונאו.

ועי' בחדושי גאונים על ע"י ווילנא סי' ק"ח דהיתה בוכה והיתה שנואה לעשו שלא רצה גם הוא ליקח אותה, וה"ק וירא ה' כי שנואה מעשה עשו בעיני' עד שגרמה לעצמה שתהי' שנואה בעיני עשו מיד ויפתח את רחמה אבל בעיני יעקב ל"ה שנואה, וא"ש דל"ה בני שנואה, וגם לא עבר יעקב אלא תשנא דשנואה דקאמר שנואה לעשו, וח"ש עתה יאהבני אישי היינו אהבה יתירה מכל נשי', ועשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' קל"ה הא דאסור לישא לשם נוי.

ז"ד דכוונתו רק לנוי או לממון אבל אם כוונתו גם למצוה אין קפידא, וראי' מיעקב דא"כ אתה מוציא ח"ו לעז על יוסף ובנימין ע"ש אריכות, וע"ע בקובץ דרושים חוב' יו"ד סי' כ"א בקונ' אמרי שפר: לב) ראובן רש"י מה בין בני ועי' ברכות ד"ו ע"ב, ובפני יהושע שם תמה שהרי בפ' מבואר שקראה ראובן כי ראה ה' בעניי, ונהי דלא סגי לי' לר"א בטעמא דקרא לחוד שאין משמעות ראה בפניי נרמז יפה בשם ראובן כמ"ש המהרש"א, ק' להיפך על הקרא כיון שאין זה עיקר שם אלא כר"א, ושמעתי שלאהלא רצתה לגלות שקראו ראובן משום מה בין בני כו' שהוא מעין נבואה שעתידה רחל לילד בן דא"כ הי' נהפך לב בטלה עלי' ולאהב גם רחל לכן העלימה זה ואמרה שקראה ראובן כי ראה ה' בעניי ופח"ח, וכד הוינא טליא הו"א שב' הטעמים אחד הם שמה שאמרה כי ראה ה' בעניי כי עתה יאהבני אישי, עיקר אהבה אינה תלוי במה שילדה דאפשר שתלד רחל אח"כ עוד יותר בנים.

ורק מ"ש עתה יאהבני מצד מה שקראה ראובן מה בין בני כו' ורמזה ליעקב שבאמת הוא גדול מעשו. ולפי"ז מתחלה הי' לאה ראוי' ליעקב ורחל לעשו, שבשביל כך הי' עיניה רכות.

וא"כ ע"י קריאת שם יבין וישכיל יעקב שרימזה לו שעניי' רכות בשביל כך ויהפך לבו משנאה לאהבה עכ"ל, והגר"א מווילנא ז"ל אמר דע"פ חוקי הלשון להקדים הסבה ואח"כ המכוון כמ"ש (וירא כ"ב) יען אשר עשית את הדבר הזה כי ברך אברכך. וכן בכל השבטים כ' תחלה הטעם שמע ה' כי שנואה אנכי ותקרא שמעון וכו', והי' ק' לחז"ל מדוע בראובן נשתנה וכ' תחלה שמו ראובן ואח"כ הסבה, וע"כ כי גם בלעדי הטעם כי ראה ה' בעניי הי' ראוי לקרותו ראובן ורמזו מה בין בני כו'.

ועי' בס' מור וקציעה. ובנח"ק ודברי שאול בזה: ובהגהות מהר"צ חיות ברכות כ' שמצינו בתורה עצמה ב' טעמים כמו יוסף ה' לי בן אחר וגם אסף אלקים את חרפת, וכן ביששכר רמזה כי שכר שכרתיך וגם נתן לי אלקים שכרי על אשר נתתי שפחתי לאישי, וכן בזבולון והותר ג"כ לחז"ל לדרוש עוד טעם, ומצינו ג"כ בב"ר פס"ז ויגד לרבקה.

ר' חגי אמהות נבואות הי' וכוונה ברוה"ק על העתיד להיות בסוף. ובס' עיון יעקב כ' אע"ג דראובן נולד קודם יהודה והש"ס מהפך ודרש ע"ש שקראו יהודה תחלה, נר' שק' כיון שחשבינן זאת ללאה לזכות על שהודית הי' לה לקרא לבן הראשון יהודה להודות שזכתה לילד בן הראשין שיהי' בכור ויהי' לו כהונה ומלכות, לכן קאמר ר"א אמרה מה בין בני כו' א"כ ידעה ברוה"ק שלא יהי' בכור מחנה, ואע"ג דהפסוק מפרש טעם אחר מ"מ מדייק מדשינה גבי ראובן שמו תחלה לכן אמר שיש עוד טעם שלא רצתה לאה לאמר דהיינו מה בין כו' ולא רצתה לגלותו ליעקב שאם יודע לו שתוליד רחל יוסף,

ויטול הבכורה מראובן יאהב רחל ביותר, וז"ש כי אמרה ראה ה' בעניי כלו' טעם זה אמרה ליעקב אבל טעם שני לא אמרה ליעקב עש"ה: ועשו"ת חתם סופר אה"ע ח"א סי' ו' שהשיב מ"ש לתי' מהרש"א יבמות ל"ד דלאה לא נתעברה מביאה ראשונה שיעקב כבש מעינו.

א"ש קו' מג"א של"ה ראובן מבני תמורה שאפשר שביאה ב' הי' בלילה אחרת, ובפרט שיעקב שמר התורה ופירש מחמת דם בתולים. ולא בא אלי' עד אחר טהרתה עכ"ד, הנה מהרש"א לא כ' כן לקושטא דמלתא שהרי תוס' כ' ביבמות ע"ו שמיעכה באצבעו ולא כן כ' רק שהש"ס לא הו"מ להקשות מלאה.

ומ"ש שפי' מחמת דם בתולים ליתא לפמ"ש הראשונים שקטנות הי' האחיות ולבן קבל קידושין וא"כ זמנה עד שתחיה המכה ול"צ לפרוש. גם מה שתי' קי' מג"א ליתא דא"כ תקשי דה"נ בני שנואה אע"כ בלילה א' נתעברה קודם שהכיר בה: והנה ק' דמ"ט נקרא ראובן כי ראה ה' ושמעון כי שמע ה' מה נשתנה מראי' לשמיעה וי"ל דמתחלה שנואה ופירש ממנה שלא לשמש עם השנואה עד שהוכר עובר חזר לאהבה וכמ"ש רמב"ן, אך בנ"א הי' מלעיזים שהיא שנואה שלא האמינו שיעקב דר עמה פד שנתעברה משמעון אז הוברר שאינה שנואה שלולי כן ל"ה דר עמה, וא"ש בתחלה אמרה ראה ה' בעניי זה פרישת ד"א ע"כ נתן לה הריון בלילה א' ומאז לא שנואה עוד ולא ראה ה' דבר, אך שמע בנ"א מדברים מוזרות בלבנה ששנואה היא זו, ויען כי שמע ה' כי שנואה אנכי ע"כ נתן לי בן שני לברר לכל כי אהובה היא, ועי' בס' אמת ליעקב לאא"ז הגאון מליסא ז"ל בברכות ד"ז מ"ש בזה דבר יקר.

ומהאריכות לא העתקתי. וע"ע שם בס' סמיכות חכמים בזה: לד) לוי.

ערש"י ועי' חתם סופר חולין דכ"ד מ"ש בדבריו, וברמב"ן דלויים לא נתרבו דלא הי' בגזירת כאשר יענו כו'. ועי' לוית חן וס' זכרון יצחק, וע"ע באוה"ח כי גם ביציאתה מעוה"ז לא תפרד ממנו להיותה בת זוגו וכו', עי' בס' מעמי המנהגים ח"ג דצ"ב שהביא מעבר יב"ק וזה"ק בראשית דבעולם האמת יש להאיש שייכות עם אשתו הראשונה, וע"ע באגדת שמואל על שמואל ב' (א' כ"ו) בפרשה כ"ה בפסוק נפלאות אהבתך כו' אביגיל בעוה"ז ומיכל לעוה"ב, וע"ש ברד"ק.

ורלב"ג ובהגהות הרד"ל שם: לה) הפעם אודה את ה'. בברכות ד"ז ע"ב מיום שברא ה' העולם ל"ה אדם שהודה לה' עד שבאה לאה, ותמו' וכי אדם נחאברהם יצחק יעקב שתיקנו כל התפילות לא הודו לה'.

וראיתי בשם הגאון בעל סיב גיטין ז"ל דהחילוק בין שבח להודאה, שבח הוא על שאדם משבח פעולת טובתו שעשה לעולם, אבל אם האדם הי' סובר דדבר זה הוא לרעתו ואח"כ ראה שנצמצח מזה טובה אז שייך לשון הודאה כמו מודה במקצת שסובר שזה שסבר דלרעה הוא ובאמת הוא טובה, וזה ודאי דאבות נתנו שבח לה' אבל לא מצינו שנתנו הודאה על דבר שסברו שהוא רעה ונהפך לטובה, אולם לאה הי' שנואה וסברה שזאת לרעתה.

וכשראתה שע"ז שהי' שנואה זכתה שיצאו ממנה רוב שבטים והי' לטובה אמרה הפעם אודה את ה': (לא) א) הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי. בס' יפה לקץ כ' ע"פ גמ' קידושין ל' ע"ב אם פגע בך מנוול משכהו לביהמ"ד, וא"ל וקרא ק"ש, כו' וא"ל יזכור לו יום המיתה.

ואחז"ל הני נשי כמה קא זכיין באמטוי בניי' לבי כנישתא, וכ' ביע"ד דרוש א' דר"ל במה מנצחין ליצה"ר כיון דהן פטורין מתורה וק"ש דהוי מ"ע שהז"ג, אך בזכות שמגדלין בניהן לתורה יש להם כח התורה לנצח היצה"ר ע"ש, וז"ש רחל הבה לי. בנים, ואז אגדלם לתורה ואוכל לנצח היצה"ר בתורה.

ואם לאו אין לי תקנה לנצח היצה"ר רק בזה שמתה אנכי להזכיר תמיד יום המיתה ע"ש: ואחי הרה"ג ר' שלמה זאב נ"י אמר עפ"ד רמב"ן תולדות (כ"ו ה') דאבות קיימו התורה רק בא"י. לכן הוצרכה רחל למות בדרך משום איסור ב' אחיות, ומהראוי שהשני' שנשא באיסור תמות בחו"ל, אבל כיון שרחל הי' עקרה, ואי' במשנה ריש יבמות דקידושי איילונית הם קידושי טעית נמצא שלא הי' הראשונה.

וז"ש ותקנא רחל באחותה. בשביל שהיא אחותה, ותאמר הבה לי בנים ואני נתקדשתי תתלה, וראוי' לאה שתמות בחו"ל, ואם אין.

רק שאשאר עקרה וקידושין שלי הי' בטעות. וראשונה היא לאה א"כ מתה אנכי.

והא שבאמת מתה רחל בחו"ל. יש מדרשים הרבה כדי שהתפלל על בני', או משום שמכרה שכיבתה לילה אחת, אבל רחל סברה כנ"ל: וביד"מ על מד"ר פע"א כ' על מ"ש רש"י כאן דאמרה אלולי שצדקה ממני לא זכתה לבנים וק' הא בני חיי ומזונא לאו בזכותא תלי' אלא במזלא (במו"ק כ"ח א') וי"ל לח"ש במדרש לקמן שד' מינים שבלולב נגד ד' אמהות מה הדס עליו חופין את עצו כן לאה חפופה בבנים, ומה ערבה יבשה לפני ג' מינים כן רחל מתה לפני אחותה, וא"כ רחל שסברה שהיא נגד ההדס א"כ ראוי' לצאת ממנה רוב הבנים, אמרה הבה לי בנים שהיא כנגד הדם והדס נמשל לצדיק כמ"ש במד"ר אמור ולכן קנאתה ואמרה אלולי שהי' צדקת פי' הואיל והיא נגד ההדס, ואמרה ואם אין פי' שאם אין אני נגד ההדס א"כ מוכרחת אנכי למות קודם אחותי: ובקובץ דרושים ח"א כרך ב' סי' ל"א הובא בשם הגה"צ מסאקאלוב שליט"א שהק' מדוע חרה אף יעקב באמרו התחת אלקים אנכי, הלא אין אדם נתפס על צערו, וגם על רחל הכי לא ידעה כי בנים מאת ה' הוא, וי"ל דעל נשואי ב' אחיות כ' הרמב"ן תולדות (כ"ו ה') דאבות שמרו התורה רק בא"י ועוד תי' שאיסור ב' אחיות איתא טעם בתורה לא תקא לצרור שלא יהי' צרות זל"ז, וכיון שרחל מסרה סימנים ללאה ל"ש גביי' סיג של לצרור, ג' תי' בזה"ק כי עריות הם חדות גבוהות ואיסור אחיות ממדת החסד, וקין נשא אחותו כי עולם חסד יבנה, ואסור לכל אדם דאסור להשתמש בשרביטו של מלך, ואבות הם סמל המדות, ואי' בע"ז דנ"ד ב' הרי שבא על אשת חבירו בדין שלא תלד אלא עולם כמנהגו נוהג.

ואפשר דמשום זה הי' אמהות עקרות מפני שצפוי לפניו ית' שיהי' עליהן לעז. בשרה מאבימלך נתעברה, ברבקה חשדו את אליעזר מפני שהי' מוכת עץ, רחל ולאה הי' ב' אחיות, וי"א שקידושי רחל קידושין ולאה נשאה באיסור, וי"א כי שכר עבודה אינה

קידושין שאין משתלמת אלא בסוף ונשואי רחל באיסור, ולכך היא עקרות ונפקדו ע"י גם, להורות שביאתן היתר היא, דאם היא באיסור היא מהדין שלא תלדנה, ואי"ל דעולם כמנהגו נוהג.

דהרי במנהג העולם ל"ה ראויין להוליד דהי' עקרות, וז"ש וירא ה' כי שנואה לאה שראה צערה שסוברת שהיא השנואה בנשואי' באיסור לכן ויפתח את רחמה בנס, ונתברר שרחל האחרונה. כי היא היתה מותרת גם באחרונה דל"ש אצלה הטעם של לצרור כמש"ל, וז"ש ותרא רחל כי לא ילדה ותקנא כו', ובראותה כי נכנס קנאה בלבה הבינה כי גם היא בכלל לצרור חששה כי מעתה אסורה ליעקב ע"כ אמרה שיתפלל עלי' שתלד ותסיר קנאתה ואם אין הרי אסורה עלי' ותמות מצער ע"ש באריכות בדברים נכונים.

ובחוב' יו"ד סי' י"ג כ' שטענה הבה לי בנים לקיים מצות פ"ו ואם ינאין שאין אשה מצווה על פו"ר, מתה אנכי ובעינא מרא לקבורה: ב) התחת. רש"י את אומרת שאעשה כאבא.

ע"י שו"ת זכרון יצחק בשם אביו הג' בעל משנת חכמים דק' איך מנע יעקב לבקש רחמים, ובפרט על רחל שהיא אהובה בעיניו, ות' דעיקר התפלה לזרע לקיים מצות בוראו, ויעקב כבר היא לו בנים. וידוע דעם כל שבט נולד תאומים, וכ"ש למ"ד דאף בב' זכרים קיים פו"ר לכן אמר אבא ל"ה לו בנים ותפלתו לקיים מצוה, משא"כ אני כבר קיימתי פ"ו, ועליך אין מקום לתפלה דאין אשה מצווה על פ"ו: י) ותלד זלפה.

רש"י שהיא נערה ע"י ס' זרע ברוך סוטה די"ב, והובא לקמן בפ' שמות (ב' א'): יא) בא גד. רש"י נולד מהול, עמ"ש בזה זקני הגאון מלאסק ז"ל בשו"ת הרד"ד אה"ע סי' ט"ז: יד) וילך ראובן.

רש"י שעת הקציר היא ולא פשט ידו בגזל להביא חטין ושעורין אלא דבר הפקר. ובסנהדרין צ"ט ב' כ' וז"ל לאחר שקצרו השדה שהכל רשאים ליכנס לתוך שדה חבריהן וסותר עצמו מכאן.

וכ"ה במ"ר דהי' מן המופקר והרגישו המהרש"א ובאר שבע שם עש"ה. ובס' קהלת ישורון הק' דידוע דיעקב עבד רק עבור רחל.

ולאה באה ברמאות אביה. ולאה אמרה להיפך המעט קחתך כו' ועוד מה ענין לקיחת דודאים ללקיחת בעלה מה מדה כנגד מדה, ועוד מה לכן ישכב כו' וכי בלילה א' מסלקת מתלונתה וי"ל דקשה ברש"י שכ' להביא חטים ושעורים.

וכי מה ענין שעורים אצל קציר חטים וי"ל דאיתא במדרש פע"ב חז אמר יברוחין דהיינו מיני בשמים, וח"א שעורים. ומסקנא דלמ"ד שעורים בימי קציר חטים בשדה הפקר הם לפי שכבר כלה קציר של שעורים ע"ש, לפי"ז כך הוא צחות לשון רש"י לא פשט ידו בגזל להביא חטים ושעורים כלומר משניהם, כי אם שעורים לבד שהוא דבר הפקר.

ואיתא במס' פאה א מ"ו. לעולם הוא נותן משום פאה ופטור ממעשר עד שימרח, ונותן משום הפקר ופטור ממעשרות עד שימרח, פי' רע"ב המפקיר תבואתו ובא אחר וזכה בו

אין הזוכה בה חייב במעשרות דכ' ובא הלוי אשר אין לו חלק ונחלה עמך יצא הפקר שידך וידו שווין אבל המפקיר תבואתו לאחר המרוח אין ההפקר ההוא פוטר ממעשר.

ואיתא במס' מעשרות פ"א מ"ב מאימתי חייבין במעשרות התאנים משיבחילו פ"א בתיו"ט כשאוכל קבע אבל ארעי רשאי עדיין לאכול כו' וא"ש המעט קחתך את אישי כלומר וכי המעט שאתן לך תוכל ליקח לאכול עם אישי שהמעט אינו אלא אכילת ארעי, אפי' את"ל שהי' הפקר לאחר מירוח וחייב במעשר אעפ"כ אכילת ארעי מותר לאכול בלא מעשר.

אך אינו מספיק לשנים ולקחת גם דודאי בני. בתחי' ודאי אין רצונך ליקח הכל כדי לאכול אכילת קבע ולהוציא ממנו המעשרות שאין זו הוא מן המדה.

אמרה רחל לכן ישכב כו' ויאכל בעלי אצלך אכילת קבע ממנו ותוציא המעשר מספק שמא הי' הפקר לאחר המירוח ואין ההפקר ההוא פוטר ממעשר. ועי' בקובץ דרושים ח"א כרך ב' סי' ל"א מ"ש בזה דרוש יקר: שם דודאים רש"י שיגלי כו' וערמב"ן הביא משבת ד"נ האי כוספא.

ועמ"ש מהרש"א סנהדרין דצ"ט ע"ב ובטור או"ח סי' רט"ז כתב בשם רש"י סימלק עשב שיש בו ג' שורות וכו'. ועב"י בשם רי"ו דסימלק הוא יסמון בל' ישמעאל, ונראה דלא הי' גורס ברש"י ברכות על סימלק יסמון מדהביא זה בשם רי"ו, וכ"כ שם בהגהות מהרלב"ח וא"כ יסיר בזה טענת הרא"ם וכן כל דברי המהרש"א וא"ש.

והנה גם בדברי חמודות פ' כיצד מברכין אות קי"ב הקשה על הש"ע דלא כ' כן דסימלק ישמין בשם רש"י. וכ"ה בברכ"י שם וכו' דאורחא דמרן דלא מייתי רק בשם מחבר היותר נעלם.

כמ"ש בכנה"ג יו"ד סי' קל"ב הגב"י אות כ"ה. ואח"כ כ' דבברכות הם הג"ה והכניסם ברש"י כהמהרלב"ח והפר"ח בלקוטים הביא פרש"י בחומש ולא הזכיר רש"י שבש"ס ודברי הרא"ם ע"ש.

וע"ע בקובץ דרושים ח"ט סי' כ"ט מ"ש הגאבד"ק מאנקטוב שא ובמח"כ לא ראה כל הנ"ל: וע"ע בס' דברי יוסף בשם החת"ס שזה הי' בחודש סיון מזל תאומים ועכו"ם משתחווים אז לצורת אדם ודודאים הם צורת אדם. (וכ"כ במדרש תלפיות) והק' דהי' לו לחוש ללעבד ואסורים בהנאה ע"ש ונ"ל דלכאורה יש לנו לדון להיתר מטעם חזקה דיש לו חזקת היתר כיון דספק אם נעבד או לא ואמרי' מכח חזקה דלא נעבד, ונבוא בזה למחלוקת ישינה אם השבטים הי' להם דין ב"נ או הי' להם דין ישראל גמור אף להקל וכמ"ש בפר"ד דרוש א'.

והנה כבר כתב הפמ"ג ביו"ד סי' ס"ב דאחרי רבים להטות רק בישראל נאמרה ולא לב"נ ול"מ בהם רוב. וכ"ש חזקה דל"מ ע"ש, ועמש"ל בפ' נח:ונ"ל ליישב קו' הנ"ל דלא צריכין כלל לחזקה עפמ"ש הכרו"פ סי' ס"ג סק"ב בשם המל"מ דאבות שקיימו התורה הי' אצלם רק כמצות דרבנן שקיימו כל מה שאמר אברהם ע"ש.

וא"כ בספק אזלינן לקולא כמו במצות דרבנן. וא"כ א"ש כיון דלא הוי רק ספק נעבד אף דאדה"ר נצטוה על ע"ז היינו שלא לעבוד כדילפינן בסנהדרין (נ"ו ב') אבל על איסור הנאה לא נצטוה, וא"כ לא הי' אצלם רק איסור דרבנן ודינו להקל.

ועוד כתבתי בזה במק"א: טו) רש"י לפי שזלזלה כו' והוא מב"ר פע"ב. עי' פרשת דרכים דרוש כ"ו דלפי אגדה זו נענשה בשביל חליפי דודאים.

עוד איתא במדרש לאה הפסידה דודאים ובכורה. ורחל נשתכרה דניטלה בכורה מראובן ונתנה ליוסף ואע"פ שהי' בחללו יצועי אביו, מ"מ צריך טעם למה ניתנה ליוסף ולא לאחר ועי' ב"ב דקכ"ג, וי"ל דזכתה רחל בשביל שביקשה דודאים לפתות בעלה בהם וכמ"ש רמב"ן שדודאים הי' לבשם יצועי יעקב כענין נפתי משכבי וזה לאהבתה להעמיד ממנו זרע.

ומה שלא נקברה עמו מפני שהי' ב' אחיות ולא זכתה כי היא הראשונה. נמצא יש פלוגתא בחליפי דודאים יש דורשים לשבת וי"ד לגנאי.

וזה הי' ויכוח יעקב עם יוסף. וכשהטריח ליוסף להוליכו לחברון ל"ה בלבו של יוסף כלום על מה שלא עשה כן לאמו רחל לפי שסבר שאמו נענשה במה שזלזלה במשכב הצדיק בחליפי דודאים, אבל עכשיו שנתן הבכורה ליוסף וע"כ שזכתה רחל בשביל חליפי דודאים.

וחזרה הקו' על יעקב למה לא טרח עם רחל להוליכה לחברון, וע"ז השיב יעקב ואני בבואי כו' כלומר מה שקברתי, עלי הדרך הי' מטעם אחר ע"פ הדבור וכו' עש"ה ובפ' ויחי (מ"ח ז'): ובענין ב' אחיות עי' בהגהות יעב"ץ בש"ם ווילנא שבת נ"ה אהא ד' מתו בעטיו ש"נ, צ"ב דבסוף פסחים משמע דאפי' ב' אחיות נחשב לחטא יעקב כ"ש עמרם שנשא דודתו, ובישי ג"כ איתא במדרש הרהור חטא ועי' קידושין פ"א.

ולכאורה הו"ל למחשב טפי ליותם בן עוזיהו עי' סוכה מ"ה ב'. ובזה"ק בראשית נ"ג א' על יהושע וצ"ע.

ועו"ק דכ' אין צדיק בארץ וכו' וי"ל היינו דדייק קרא יתירא. לימא אשר לא יחטא ולמה כ' אשר יעשה טוב ולא יחטא אלא ה"פ ודאי איכא טובא צדיקים דלא חטאו, אך מ"מ בטוב שעשו לא נמלטו מחטא כענין ישי שלא חטא כלום.

ואף בפ"א דנתכוון לבוא על שפחתו ניצל דלא חטא ובא על אשתו ועשה טוב, הרי עכ"פ מצד המחשבה יש חטא במעשה הטוב, וכן ביעקב ועמרם טובים הי' בודאי כי לא נזהרו עדיין, רק שלא נמלטו מבחינת חטא העתיד או מצד הכוונה כענין יעקב שנתן עינו ביופי: ועי' רמב"ן אחרי (י"ח י"ח) שהקשה למה בשאר עריות נאסרה אפי' לאחר מיתה ובאשה אל אחותה כ' ל"ת לצרור עלי' בחיי'.

אלא טעם ב' אחיות שלא יבואו להתקנאות זב"ז ורק בחיי' שייך קנאה ע"ש. וא"כ ברחל ולאה שהיו אוהבים מותר.

ועי' במדרש תלפיות. וביפ"ת כ' דלאחר שנימול אברהם נבדל משאר ב"נ.

וכשבא יעקב הי' מגיירן וגר נושא אפ"י אחותו. עוד כ' דאיתא במדרש דלאה ורחל נולדו ללבן משתי נשים וגר אין בניו מיוחסים רק אחר האם וא"כ אינן אחיות כלל.

עוד כ' שלא יקטרג השטן שיסבור שאין דבר טוב יוצא מזה וכבר כתבתי מזה לעיל בהרבה מקומות ועי' ג"כ לעיל (ל' א') (ובוישב (ל"ח כ"א): טז) אלי תבא.

עי' נדרים כ' ע"ב כ"מ שאשתו תובעתו הו"ל בנים שאפ"י בדורו של משה ל"ה ויליף מכאן ע"ש בר"ן. ובעירובין ד"ק ע"ב וברא"ם ובמהרש"א ולעיל (כ"ט ט') בשם האלשיך.

ועי' בתרגום יונתן ונפיק חמרא דיעקב עי' בהפירוש, וכ"ה בב"ר ויחי פצ"ט יששכר חמור גרם. דחמורו גרם שנולד יששכר דהלך לאוהל לאה, וכ"ה בנדה דל"א א'.

ובערוך ע' חמרא, ובס' נטריקון להפמ"ג קו ה' ומהאריכות לא העתקתי: כא) ואחר ילדה בת. ערש"י, ובמהרש"א ברכות ד"ס.

בתנחומא כ' מדכתב בל' זכר ולא כ' ואחרת דרשו שהרתה זכר אלא שע"י שדנה כו' ונרמז על יוסף, אבל ממ"ש הכא לאחר שדנה לאה כו' לא משמע דנתכוין לתנחומא, אלא ה"פ מה ואחר דבכל לידות לא כ' ואחר אלא ותהר וע"כ לאחר שדנה כו' ולזה לא הוזכר טעם לקריאת שם כמו בשאר בנים שאחר שילדה בת הוא טעם לקריאת שמה דינה.

וע"ע במדרש תלפיות ענף דינה מזה: ואחי הרב ר' שלמה ואב נ"י אמר דק' איך שיחרר יעקב לבלהה וזלפה, הא עובר בעשה, וצ"ל כמ"ש תוס' גיטין מ"א ב' שמצות פו"ר דוחה להעשה לעולם בהם תעבודו, וקיי"ל מצות פ"ו בן ובת ביבמות ס"א, לכן כיון שעדיין לא הי' לו בת הי' רשאי לשחררם לקיים פ"ו, וז"ש ואחר ילדה בת, אבל אם הי' לאה יולדת דינה מקודם הי' אסור לשחררם ולנשאם: ובתיב"ע ואיחלפי עובריי' במעייהן והוה יהיב יוסף במעי' דרחל ודינה במעי' דלאה (ועי' וישלח ל"ג ז'), ובס' לויית חן כתב דיל"ד למה הוכפל הנם דינה במעי' דלאה ל"ה צריך רק ליתן יוסף בחטי' דרחל ודינה הי' לו לתאומים שנולדה תאומים עם כל שכטו וליתן ללאה בת בפ"ע, וי"ל דאיתא בהמפלת (ל"א).

(והביאו רש"י בפ' ויגש (מ"ו ט"ו) אלה בני לאה ואת דינה בתו תלה זכרים בלאה ונקבות ביעקב לומר אשה מזרעת תחלה יולדת זכר כו' הרי דתליא נקבות באבי' לפי שבאה מזרעו, א"כ יוסף בתחלת יצירתו מלאה ומזרע שלה הי' ראוי לתלות בלאה יותר מברחל, דכן תולין הנקבה באבי' יותר מבאמה משום שהיא באה מזרע אב, לכן הוצרך ה' להחליף עוברי שניהם דהשתא מיהת הנקבה של רחל כי יהיב במעי' דלאה קמה ברשות לאה.

דאין לתלותה ברחל דהא איש מזריע תחלה בנקבה, וכיון דקמה דינה ברשות לאה זכתה נמי רחל ביוסף כדין חליפין, ובפ' וירא (כ' י"ב) אמנם אחותי בת אבי היא פרש"י דאחותו מן אב מותרת לב"נ, וא"כ איך נשא שמעון דינה דהיא אחותו מאב ואם, ולתיב"ע דל"ה אחותו רק מאב. ועפי"ז י"ל הפי' שאמרה רחל אסף ה' לי את חרפתי, היינו בפני העולם שכלם סוברים שאני ילדתי בן זכר, אבל באמת יוסף לא הי' מהריון שלי רק

משל לאה אבל מי יתן ויוסיף לי ה' בן אחר לי דייקא, בן שיהי' נוצר מהריון שלי: שם בראב"ע זבולון עם דינה הי' תאומים, עי' יערות דבש ח"א דרוש ב' הביא מד' הי' אשתו מעוברת ואמר יה"ר שתלד אשתי זכר תפלת שוא, ר' ינאי אמר ביושבת על המשבר אבל קודם מועיל תפלה, והק' הא כ' ואחר ילדה בת, ותי' דעיקר ברייתה זכר הי' ומתפלתה של רחל נעשה נקבה, ותמוה מה קו' דהא לפני ישיבת משבר להמר' מועיל תפלה, ואם הקו' קושיא מה משני עיקר ברייתה זכר הא זה עיקר הקו' דהי' זכר ונשתנה לנקבה, עו"ק דמתפלתה של רחל כו' ומגמ' משמע דלאה דנה בעצמה, וי"ל דלאה דנה לאחר שהי' לה ו' בנים וחשבה שתהי' לרחל לכה"פ ב' בנים כשפחות וא"כ ע"כ דהי' לה זבולון, ולראב"ע דזבולון ודינה תאומים וא"כ ע"כ לא התפללה לאה רק בלידת זבולון דהוא בן הששי ואז יושבת על המשבר ואיך הי' אפשר להפך דינה לנקבה, ומשני לא כן הול' דמתפלתה של לאה רק מתפלתה של רחל והר' הי' מתפללת תמיד, והי' ידע שזבולון במעי לאי הפך דינה לבת, וע"ש שכ' טעם למה הי' בזבולו תאומים, דעיקר זבולון שיחזיק תורה אבל כשיהי' ת"ח נסמך על מתנות קצין וחיו תלויים לו מנגד ועיקר החזקת תורה להשיא בתו לת"ח ולא יאכל הת"ח נהמא דכסופא וגם הוא יתן בעין יפה כ הלא זרעו הוא ולכך בזבולון נוצר עמו נקבה להורות כי נקבה שכרו ובזה יזכה לשלימות ע"ב כי דבריו מתוקים מדבש: כב) רש"י הוא שיסד הפייט האדמון כבט כו' וברא"ם, ועי' כנה"ג או"ח מה שנתקשה ברא"ם בל' חלה אי הוא לשון לידה או ל' תפלה, והוא ביוצר ר"ה שחרית יום א' ד"ה אבן חוג, ועשו"ת תשובה מאהבה בקונטרס על הפיוטים אות י"א אריכות בזה: כג) אסף ערש"י ותיב"ע ור' בחיי, ובספר נטריקון מהפמ"ג קו י"ב, הא דכ' ותקרא יוסף לאמר יסף ה' לי בן אחר הראשון מלא וי"ו ושני חסר.

ובתיב"ע היכדין יהושע ברי' דיוסף כו' ית חסודא דמצראי למגזר יתהון, והוא פלא, וי"ל דהי' ק"ל איך קראה ליוסף יוסף ה' בנימין דדרך שקורין לאדם בשם העצם שלו לא בשביל בנה האחר. גם מלת אחר צ"ע הול"ל יוסף ה' לי עוד בן, והנה פחדה שלא תעלה בגורל עשו וחרפה לתת בנותיו לאיש אשר ערלה לו כמ"ש בני יעקב לשכם, וערמב"ן יוסף בן אחר היוצא מחלציו של יוסף הוא יהושע בן נון הכלול ביוסף ויגזור וימול בני"י להסיר חרפת ערלה "בן אחר" מאוחר בזמן יציאת מצרים יהושע ע"ש אריכות מזה: שם רש"י מי שיש לו בן תולה כו', עי' בפמ"ג או"ח סי' תק"ס במ"ז סק"ד בשם א"ר בטעם שבירת קדירה בתנאים כדי להבהיל שלא יהי' השמחה במלואה ולזכור בחורבן, וכתב שם לשבור תחת החופה כוס שלם ואין בזה משום בל תשחית כיון שעושין לרמז מוסר למען יתנו לב משא"כ בתנאים שעושין להבהיל ולמעט השמחה ראוי ליקח קדירה שבורה חרם לשבור ע"ש, ולפמ"ש המדרש ורש"י כאן גם בתנאים הוא לרמז מוסר חי שבר כלי בנך כו' דאין אשה אלא לבנים, ועי' רמ"א יו"ד סי' קע"ח מר"ן פ"ק דע"ז בטעם דשורפין על מלכים, ובתוס' ע"ז י"א ואין משום בל תשחית, וע"ע בשו"ת אוריין תליתאה סי' נ"ב לענין שנוהגין בהילולא דרשב"י בל"ג בעומרלשרוף בגדים יקרים, ועי' במשנה מדות פ"א רשות הי' לו לשרוף בגדו, וע"ש בתפארת ישראל דהא איכא בל תשחית, ובס' אגרא דבי הלולא בסופו מ"ש בזה ובשם הבעש"ט ז"ל איתא בשעת התנאים שוברים כ"ח כי א"א לקרוע התנאים ככלי חרס אחר שנשבר אין לו תקנה ובחופה כלי זכוכית דיכול לפטרה בגט דוגמת כ"ז שאע"פ שנשבר יש לו תקנה, ועי'

בס' מרום הרי"מ מהרה"צ מגאסטאנין ז"ל מ"ש בזה: ועי' צל"ח ברכות כ' הטעם לשבירת כלי זכוכית רמז שאדם דוחה לכ"ז שיצירתו מעפר וכששיבר יש לו תקנה, גם אדם כי נשבר ע"י חטאיו יש לו תקנה בתשובה, וגם אין לו טהרה במקוה כן האדם אם נטמא בעונותיו אין לו שום טהרה רק שבירת רוחו כמ"ש לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה.

גם י"ל כמו שכ"ז כלי חשוב ועיקר יצירתו מעפר כן האדם נוצר מעפר. וכמו שכ"ז יש לו תקנה להיות חוזר ונעשה כלי כן בנ"א בתחיית המתים.

וע"פ בשו"ת חתם סופר יו"ד סי' רל"ג מענין הלולא דרשב"י בל"ג בעומר בצפת ובשו"ת שם אריה או"ח סי' י"ד עש"ה. ועי' מה שכתבתי בזה בפ' בראשית (ג' כ"א): (כז) ויברכני ה' בגלגלך.

עי' מהרש"א ברכות ח"ב א'. תיכף לת"ח ברכה שנ' ויברכני כו' רש"י בחומש פי' שע"י בא לי ברכה כו'.

ערא"ם ומכאן לא משמע כן אלא על צאנו שהי' מעט ונתרבה אמר שנתברך תיכף מיד בביאתו כדמפורש כי מעט אשר הי' לפני ויפרוץ לרוב וכו' ופי' ראב"ע שנתברכה משעה שראה רגלי בביתך. ודומה ויברך ה' את בית המצרי שתיכף הי' ברכה ע"ש.

ועי' בלוית חן הא דלא פירש דהברכה בעשירות רק ברכה בבנים. י"ל דזה הי' אפשר ללבן לתלות במזל בניו כמ"ש בפג"ה בית תינוק ואשה אע"פ שאין נחש יש סימן, לכן פרש"י דהוא גופי' שיהי' לו בנים זה עצמו הי' סימן שנתברך בגללו: לב) שה חום בכבשים.

רש"י איתן שילדו מכאן ולהבא. עי' כת"א הא דביקש רק על הנולדים ולא ביקש שלישי או עשירית כדרך מקבלי צאן י"ל משום דיעקב אמר עשר אעשרנו לך ובבכורות נ"ו לוקח פטור ממעשר בהמה, א"ר לקח י' עוברין במעי אמן חייבין במעשר א"ק כן תעשה בשעת עשיי' מיעוט הכ' פרש"י ובמעי אמן לאו שעת עשיי' הוא שאין ראוי להתפטר.

ודורות ראשונים הי' מכניסים פירותיהם דרך שפרים כדי לחייב במעשר. ובב"מ מוכח דכל מה שפועל לוקח בשכרו הוי לקוח, וזה כוונת יעקב שלא ביקש ליתן לו שלישי כיון שהי' ביד לבן רשות שיתן לו איזה שירצה ולא נקנו לו במעי אמן הוי כלקוח ופטור ממעשר.

ולכן אמר שיתן העוברים ונקנו לו במעי אמן והוי כלוקח עוברין דחייב במעשר. ובס' משנת חכמים קונטרס מעלת המדות דקל"ו כ' דאם יתנה במחצה שלישי ורביע א"כ יהי' שותף ופטור ממעשר.

עי"ל דאיתא בהג"א ופסקו הפוס' דבהקנאת בכור ל"מ רק הקנה בהמה לעוברת דאל"כ הוי דשלב"ל. ועל דבר שאינו קצוב ל"מ קנין עי' חו"מ סי' קל"א.

ר"ז ורל"ב. לכן אם ישעבד לו לפי מספר הצאן ל"מ דהוי אינו קצוב ולהרבות עליו מוהר בין אם יהי' רב או מעט לא רצה לכן המציא עצה כל שה כו' ויהי' לו זכות בכל הצאן ויהי' יכול לקיים מצות מעשר: שם וכל שה חום.

פרש"י דאדום. ורמב"ן הוסיף דמגזרת אור החמה שדומה לשמש שיתאדם קצת, ע"י ס' מיני תרגומא דהביא ראי' מב"ב פ"ד א' האי שמשא סומקתא הוא תדע וכו'.

וכ' רשב"ם ש"מ שחמתית אדומה וע"ש חמה שהיא אדומה קרי לחיטין אדומות שחמתית עכ"ל ועי' באורי מהרא"י להתה"ד דביאר ענין המקלות דאיך צדיק כיעקב יעשה רמאות וי"ל דכדין עשה שהתנאי בתחלה הי' שכל צאן שיהי' בו אחת מן הסימנים הללו או נקוד או טלוא או חום ונקודים, וברודים בכלל אלו הסימנים הי' כדמוכחי קראי וראי' דחד סימן הי' התנאי כדכ' וכל שה חום בכבשים מדהאי לחוד אינך נמי לחוד, ונתיירא יעקב מטענת רמאות שיאמר שכולם צריכים להיות נקוד וטלוא וחום ולא יהי' פירושו או זה או זה כמו חלץ ועשה מאמר.

ולכך פצע המקלות ועשה בהן רק ב' סימנים וא"כ כל הצאן שילדו בג' סימנים ודאי שלו הי' מדינא דסימן א' מעצמו בא, ולפי היושר הי' התנאי רק סימן א'. וכן כשנותן פני הצאן לנוכח הצאן כסה סימן א' וקרא מסייעני ויתן פני הצאן אל פקוד וכל חום בצאן לבן ואלו סימן שלישי לא כ' כאן עכ"ל, ועי' בבעה"ת עה"ת: ובשו"ת מהר"ם פדוואה סוס"י ס"א וז"ל ע"ד פשט חה"ר אסרלין במקלות כו' פשט הרב אינם בידי.

ומעתה יקשה למעלתך מדוע לא שם המקלות בעטופים מאחר כי בדין הי' שלו. נלע"ד שפי' הרב הפסוק ושה מקושרים היות שתאוותם היתה מרובה נזקקו בהתאספם יחד לשתות ושם לפניהם המקלות, והעטופים ר"ל שלאנזקקו או שלא הי' להם תאוה לא שם המקלות לפניהם, ואם אולי אח"כ בהתעורר תאוותה נזקקו שלא בשעת שתייתם ויעקב לא הי' עוקב אחר הנואף לראות ולהשגיח תמיד בנזקקין.

או אולי לא הועילה התחבולה זו כי אם בשעת שתייתם שדמות מקלות הקליפות נראה להם במים. בכך ממילא על כרחו הי' העטופים ללבן שלא כרצונו, והעד לפי זה אמרו והי' בכל יחם הצאן המקושרות ושם יעקב כו' ובהעטיפה הצאן לא ישים וגו' ולא אמר בכל יחם הצאן העטופים כראשונה במקושרות אלא שרצה לומר שלא יתיחסו כלו' לא נזקקו על דרך בחטא יחמתני אמי ודי באלה עכ"ל: ובאור ורוע הגדול בשו"ת סי' תשס"ט וז"ל אומרים רבים טוב מי יראנו, בפ' יעקב אבינו על מחשוף הלבן טעם יבוננו, אולי יש אשר לזכות ידידנו.

וראיתי כי כולנו כצאן טעינו, כי לא כאשר דמינו. אשר פצל בשל לבן והפקיע ממונו ממנו.

אלא איש תם חסידות מה' ומישראל לנקותנו. ומן הכיעור ומן הדומה להרחיקנו, שלא יחשוד אותו לבן ויעליל עליו להוציא שכר טרחו מידו.

והתנה עם לבן שכל שה נקוד וטלוא ונקוד בעזים אשר יולד בעדר לבן יהי' שכרו של יעקב, וגם אשר כבר נולד נקוד וטלוא בכבשים וטלוא ונקוד בעזים והי' שכרו ויטול מיד ככ' אעבור בכל צאנך היום הסר משם כל שה נקוד וטלוא כו' וענתה בי צדקתי כו', כלומר יודע אני שהבורא ישלח ברכה בחלקי שמא תאמר כי גנבתי מחלקך, זה התנאי הי' בינינו כל אשר איננו נקוד וטלוא גנוב הוא אתי ושלך הוא ועלי לשלם לך פי שנים ככ' שנים ישלם ויאמר יהי כדבריך נדמה לו דבר מיעוט וקבל על עצמו ויסר ביום ההוא

את התישים הנקודים והטלואים ואת כל העזים הנקודות והטלואות ויתנם יעקב ביד ראובן ושמעון בניו.

וישם דרך שלשת ימים בין עדרו של יעקב הרועים בניו, ובין עדרו של לבן הרועה יעקב שלא יאמר לבן שבא מעדרו, ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון ויפצל וגו' ויצג את המקלות אשר פצל וגו' ברהטים בשקתות החיים של עדר יעקב בהרועים של יעקב ר' ושמעון בניו ויחמו הצאן של יעקב אל המקלות ותלדנה הצאן נקודים טלואים והכבשים נקודים וטלואים הנולדים בצאן לבן הפריד יעקב לבד, כי זהו שכרו כאשר התנה עמו וישת לו עדרים לבד ולא שתם אל הצאן לבן, שלא יאמר לבן בעבור שרואים עקודים ונקודים יולדים כמותם, ובהעטיפי הצאן היינו המכוסים של לבן שכולם שחורים או כולם לבנים, והם של לבן לא ישים שלא להפקיע ממונו של לבן.

והי' העטופים ללבן והקשורים ליעקב. ולא יכול לחשוך את יעקב כי עמד באמונתו, וענתה בו צדקתו, כך נראה בעיני אני יצחק בר משה בן הרב יצחק בן החבר ר' שלום זצ"ל עכ"ל: שם באוה"ח והרמאי לבן נתחכם כו' ונטל עקוד וכו'.

בבעה"ת כ' שלבן שינה תנאו שלא התנה להסיר רק הנקודים והוא הסיר אף הפקודים ולכן הציג המקלות דעם עקש תתפל. וע"ע בפסקי מהרא"י מהתה"ד סי' ק"ל.

בדשלב"ל לכשתגנוב ותשלם הכפל דזכה בהכפל וכו' ובנ"ד דכבר הי' העזים מעוברת ומלתא דעבידא דאתא נעשה כאומר לו קנה בהמה לולדותי' דמהני כעובדא דמרי בבכורות, וקרא מוכח הכי גבי יעקב ולבן שקנה הולדות כמו שהתנה עמו בשכר טיפולו וטרחו עכ"ל. ועי' ברביד הזהב.

ובס' סנהדרי קטנה על סנהדרין בהקדמה כ' דמדת יעקב אמת כמ"ש תתן אמת ליעקב, והיינו דכתיב איש תם ביעקב נוטריקן של אמת ר"ת איש תם ומה"ט כ' ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא ומדרשו אם לרמאות גם אני אחיו ברמאות ואם כשר הוא גם אני בן רבקה אחותו הכשרה, כי כן דרכו של אמת לשלם לאיש כמפעלו וכמו שאין דרכו לעשות רע להולכים בתמים אין דרכו להטיב עם עושי רמיה, ולכן כשהלך לב עמו ברמאות גם הוא לקח המקלות ברהטים בשקתות המים, דלכאורה נראה ח"ו בערמה ורמיה רק קיים בו עם עקש תתפתל, כמ"ש בתהלים י"ח וגם כנגד בניו לא נשא פניו בהיות להם חטא ונטל הבכורה מראובן ונתנה ליוסף, וגם על שמעון ולוי אמר בסודם אל תבא נפשי וכו' ולא חס עליהם להעביר על פשעם כי כן הוא מדת האמת עש"ה: ולבאר היטב הענין כי באותו מדה שרצה ה' לזכות ישראל שילכו בתמימות ואסור לגנוב דעת הבריות אפי' על עכו"ם כמ"ש בפ' קדושים עה"פ ואהבת לרעך כמוך, כן מצוה להתנהג בכל מיני ערמה נגד רשפים ערומים, וכמו שמצוה לא תעמוד על דם רעך וחיוב להציל חבירו הטובע כן מצוה הבא להורגך השכם להרגו, ולולא זה הי' צדיק אבד בצדקו ורשע הארי ברשעתו כי יבא רשע בערמימותו והצדיק יגיד לו כל לבבו, ואח"כ ימסרהו ביד שונאיו.

וכמעשה דהורדוס עם בבא בן בוטא במס' ד"ד ע"א וחי בהם כתיב ולא שימות בהם. לכן בזאתיהלל יעקב בבטן עקב את אחיו, וכן נהג עם לבן כי מלבד הרמאות שעשה

עם בנותיו, גם שינה בדיבורו כי התנאי ה' שיסיר כל שה נקוד וטלוא וכל שה חום בכשבים וטלוא ונקוד בעזים, כתיב ב' פעמים שה ר"ל הנקבות והקטנים דוקא אבל התישים ועתודים הזכרים אשר על ידן תלדנה הנקבות דוגמתן ישארו בעדר.

ומיד שינה ויסר את התישים הנקודים. וגם יעקב התנה הסר משם, רק משם ולעשות עדר לבדו כדי שלא תאמר למחר כי הנקודים מעדרך.

לכן תתנם ביד רועיך ולא להרחיקם מכאן. ורק ילכו זה אצל זה ואם יראו הצאן דוגמתן וילדו כמותן יהי למזלי ואם לא ילדו יהי למזלך.

ולבן הרחיק מהלך ג' ימים שלא יראו צאן יעקב את הנקודים והטלואים שלו. לכן השתדל יעקב שלא יצא נקי כדל ועני, ועי' מגילה (י"ג א') ומי שרי לצדיקי לסגויי ברמיותא.

אין דכ' עם עקש תתפתל. וז"ש יצחק לעשו בא אחיך במרמה ותרגום ורש"י בחכמה.

וכן במלחמה כל המרבה להערים ה"ז משובח כמ"ש במשלי כ"ד בתחבולות תעשה לך מלחמה אבל נגד אנשים היושבים לבטח כ' (שם ג') אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך. וא"ש מה שהכביד ה' לב פרעה.

גם מ"ש משה דבר שקר דרך ג' ימים נלכה במדבר ונזבחה ובלבו ה' לברוח. גם מ"ש וישאלו איש מאת רעהו כו' הוא גניבת דעת, והראב"ע כ' בפ' שמות (ג' כ') כי לה' הארץ ומלואה ובידו ליקח מזה וליתן לזה.

וכמ"ש רש"י ר"פ בראשית. אבל זה ניחא אלו צוה ה' בפירוש שיאמרו הננו מבקשים כלי כסף וזהב ואם לא תתנו לא נצא ובאותו שעה שמהרו לשלחם שאמרו כולנו מתים בודאי ה' נותנים להם הכל בעד נפשם.

אבל לא להטעותם בלשון שאלה. וגם דסמוך למתן תורה ילמד לעמו דרך שקר וגניבה. והתורה עתידה להזהיר מדבר שקר תרחק. ולמ"ש א"ש דמצרים עבדום תחלה בפה רך ואח"כ בפרך, לכן גם הם נצלו את מצרים בפה רך דרך שאלה מדה כנגד מדה.

ועי' מזה בס' נדבות פי ח"ב דרוש י"א. ובכתב והקבלה: והנה כל מפורשי תורה יצדיקו את אבינו יעקב שלא יהי ח"ו נראה שעשה שקר ורמיה.

ואנכי רק הבאתי דברים מפוזרים אשר אינם כתובים בספרים אשר יסודתם על התורה. ובעצם הענין נפלא הדבר למה יעיזו פניהם המתחכמים בימים ההם לדבר עתק דברים יורדים חזרי בטן נגד כבוד יעקב אבינו על דבר המקלות.

ובאמנה לא נביט און ביעקב. ומדוע בדבר לבן הארמי הרע הזה.

אשר עשה נבלה אין לסלוח ובמחשך מעשהו, כי רמה את יעקב בהשגל הנצבת לימינו אשר עמה יבלע כל ימי חייו. ונתן לו אחותה.

ובטח כולם יענו ויעידו כי בדבר הזה גדול עונו מנשוא כי אין זה דיני ממונות. אך בנפשו הוא.

לא יהגו בגרונם. גם אנשי בליעל בחרו במדת ה' ומדקדקים בצדיקים אם של עבירה כחוט השערה, ולא אחת עה שש'.

מהחטאים בנפשותם. אם איש תמים במעשיו וע תח על רוע מפעלותם, יבקשו למו שם אחד מהחסידים.

אשר יאמרו עליו כי עשה פעם דבר שלא כהוגן. וכאריות יגברו וינהמו: ראו נא מה עשה החסיד הזה ובזה ימצאו למו פחחון פה לעשות כל הרע בעיני ה' ואדם באין מפריע והחכם מכל אדם אמר חכמים הם להרע ולהטיב לא ידעו' והמכיון בזה נראה לומר כאשר חכמים יעשו דבר לא טוב לפעמים.

כל העולם ישאגו בלהקת קולם. חכם וצדיק עשה כזאת אבל כשעושים הרבה טוב, זאת לא יגידו בשער בת רבים.

אשר טוב עשה החכם. וזה"פ "חכמים המה להרע" אם עשו פעמים רע.

הם חכמים לענין זה. ולהטיב לא ידעו מה שעושים רב טוב, בזאת לא יזכרו לו.

הארכת קצת בזה אבל האמת יורה דרכו. כי כן הוא האמת.

והוא רחום יכפר עון: שם עי' ברמב"ן ד"ה וטעם כ' כי רוב הכבשים שחורים וראיתי בקובץ חידושים מאגודת הרבנים בווארשא חוברת ז סי' כ"א שהקשה משבת דע"ז ב' מ"ט עיזא מסגן ברישא והדר אמרי א"ל כברייתו של עולם דברישא חשוכא והדר נהורא ופרש"י סתם עזים שחורים סתם רחלות לבנות.

ובמנחות ד"ג סע"א אמרי דיכרא אוכמא הוא כ' ג"כ רש"י דסתם שעירים שחורים הן ובסי' מ"ה תירץ ש"ב הגאבד"ק מאנקאטוב שליט"א דאפשר דהרמב"ן כ' בכבשים זכרים והם הרוב שחורים. ורש"י כ' ברחלות וסתם רחלות לבנות ע"ש, ודבריו צ"ע היכן מצינו חילוק בין זכרים לנקבות והדבר צע"ג: לח) ויצג.

עי' נחלת יעקב מ"ש ברמב"ן עירין בפועל, ועמ"ש בפ' לך (י"ב ו') ובשמות (א' כ"ב): שם ברש"י דצה כמו דעצה. עי' בש"ס דווילנא בהגהות הג"מ מתתיהו שטראשין עירובין די"ח על הגמ' דיומדין, דיו עמודין, הפ' נבלע עי' ברש"י ויצא ובערוך ערך סר ב' סער בהבלעת ע', וכן דרך ל' ארמי להבליע ח' ועי', שותיה דמר שעותיה כו' וע"ע רש"י בראשית (מ"גב') בי אדוני ל' בעיאי ובויקרא (י"ד מ"א) ואת הבית יקציע עי' רש"י ורשב"ם שם.

ובמיכה (א' י') בכו אל תבכו שפי' בעכו, וכן נ"ל מ"ש שם כי חלה לטוב יושבת מרות כי הי' מקום מערות, ומצינו עוד מערת בנחלת יהודה (יהושע ט"ו נ"ט) אבל יותר נכון לומר שהי' מערת עדולם אשר הי' שם דוד בברחו מפני שאול (ורד"ק כיון ע"ז בישעי' (ל"ב י"ד) במ"ש עופל ובוזחן הי' בעד מערת עד עולם, וחלק לב' תיבות להנעים החליצה), והפי' הע' למען שישאר מרות נגד טוב וכו' ע"ש באריכות: מג) ויפרוץ.

רש"י מכר צאנו בדמים יקרים, וקשה דילמא מכר בדמי שווין עשפ"ח וכ' בס' חסרי יונתן דרש"י כ' דצאנו של יעקב הי' פרות ורבות שלא כדרך הטבע, ובע"ז די"ד מקום שנהגו שלא למכור לנכרי אין מוכרין וכו' דחשידי ארביעה, וקשה איך מכרן יעקב אף

דאמרי' התם נכרי חס על בהמתו שלא תתעקר ולכן כ' רש"י דמכר בדמים יקרים משום שפ"ר שלא בטבע ובכה"ג בדמים יקרים ל"ח לרבוץ שתתעקר.

ובס' שארית יעקב כתב עפ"מ"ש בגיטין דנ"ב א' ההוא אפוטרופוס דהוי מזבין תורי וזבין עבדי סליקי לי' לפי שמזבין מידי דלא כלה קרנא וזבין מידי דכלה קרנא, לפי שמתורי אף שימות ישאר עכ"פ העור משא"כ בעבד, ולפי"ז שפיר כ' רש"י שק"ל איך מכר דבר שלא כלה קרנא וזבין דבר הכלה קרנא ע"כ מתרץ דמכר בדמים יקרים ועלה יותרו ממה ששוה הצאן עם הערות וולדות: לא א) יעקב את כל אשר לאבינו וגו', ע' כלי יקר כל הרמאות אשר לאבינו לקח שאפי' לבן לא יכול לעמוד לפניו, וכ"כ בישועות יעקב עה"ת ולא ראה שקודמו בכל"י, ועי' מזה בבניה לעתים דרוש י"א, וי"ל עוד דעשו צעק ויעקבני זה פעמים, וכן עשו שבזמנינו, יצעק דישראל ליקח את האוכל מאוה"ע וכל עשירות של ישראל מהם, ויען כי יש גם חסידי אוה"ע שמדברים טוב על ישראל, ומראים כי אין עולתה בו ע"כ מצא עשו הכללי להשיב כי באמת יעקב רמאי הוא, רק ערמה יתירה יש בו שמראה ערמותו, עד שלא די שלא ניכר ערמותו, עוד נראה כאלו רק טוב בו, ונוחל עבור ערמותו עוד כבוד ושם טוב ואומר גם בתוכנו יש גנבים אך יכירו אותם, אבל יעקב יעקבני פעמים את לקח, ועושה עושר לא במשפט, וגם ברכתי דמברכים אותו, וזה"פ לקח יעקב את כל אשר לאבינו כל הרמאות, וזאת חרה ביותר כי את לבן הכל מכירים שהוא רמאי, אך יעקב מאשר לאבינו לקח את הכבוד הזה" מערמות שלקח מאבינו גם מזה ינחל כבוד: ד) ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו.

רש"י רחל עקרת הבית, עי' מד"ר רות פרשה ז' סי' י"ג רחל הי' עיקרו שלו שנא' ורחל עקרה עיקרה, ועי' בפ"י יפה ענף מ"ש בזה, ומכאן למדו חז"ל בברכות ח': אם צריך לדבר סוד ידבר בשדה כי אזנים לכותל, אך לפי"ז מיותר לצאנו לא הי' למיכתב רק השדה לבד, אך מזה מוכח צדקת יעקב איך עבד באמונה ולא נטש עדרו אף רגע כי אף שהי' לו דבר נחוץ להתיעץ עם נשיו לא עזב את צאנו רק קרא אותן שיבואו אליו, וז"ש אל צאנו בשביל צאנו לשמור אותם, עוי"ל דלכאורה ליכא הוכחה מכאן שיוכל להיות שיעקב לא רצה לילך מעל צאנו ע"כ קרא להן להשדה לדבר עמם, אמנם יעקב הי' יכול לקרות אחת מהן השדה והוא תחזיר לביתה לדבר עם אחותה הסוד אלא ודאי מוכח מכאן שבבית אין יכולים לדבר הסוד ע"כ הי' מוכרח לקרות שניהם אל השדה: ט) ויצל אלקים את מקנה אביכם ויתן לי, קשה דהול"ל אביכן, דלנקבות צ"ל בנו"ן, וכ' בס' יסוד אהל מועד לפמ"ש רש"י (ל' כ"ו) שע"י ביאת יעקב לבית לבן נתברך בבנים זכרים א"כ מקודם הי' הבנות בגדר בנים לירש את רכושו וקנינו לולי יעקב, וע"כ אמר יעקב שהי' הציל המקנה שהי' של "אביהם" בהיותם כבנים ונתן ליעקב שבל יפסיד ירושת נשיו את אביהן ע"י סיבת ברכתו שנתברך בכך שיעקב הי' הגורם לזה, וז"ש "אביכם" שהי' אז בגדר זכרים לירושה, ועתה לא יפסידו כלום שיהא ליעקב בעלן את מה שהי' ראוי לירש ודפח"ח: ובאמת כ"כ תוס' בב"ב קט"ו ב' ד"ה מלמד דענה אשה הי' והא דכ' הוא ענה בל' זכר היינו מטעם כיון שירשה עם אחיה צבעון כזכר ע"ש ובפ' פנחס (כ"ז ז') כ' ג"כ נתן נתן להם נחלה, ולא כ' להן כמשפט הלשון לנקבות ורק לפי שציוה ליתן להן ירושה כמו לאנשים לכך כ' בל' זכר, ועי' בס' דברי יאיר בשם הר"ר העשיל ז"ל, לפי"ז א"ש בפ' מסעי (ל"ו ו') זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד לאמר לטוב בעיניהם'

תהיינה לנשים אך למשפחות מטה אביהם' ג"כ הי' צ"ל בעיניהן אביהן ולהנ"ל א"ש, וא"ש נמי בפרשתינו (כ"ט ט') כי רועה הוא וק' דהול"ל היא ביו"ד על רחל, ולהנ"ל א"ש דדרך זכרים להיות רועים ולא נקבות, ורחל דעשאה מעשה זכרים שייך ל' זכר הוא בואו, ועי' ג"כ בשמות (ב' י"ז) ויבואו הרועים ויגרשום ויקם משה ויושיען וישק את צאנם, מתחלה אמר ויגרשום דעשאו מעשי זכרים במה שהי' רועות בהמות ועמד משה והושיען להורות שאף שהם נקבות מ"מ יש להם דין רועה ואח"כ אמר צאנם לפמ"ש במדרש שאף צאן הרועים השקה משה, וכל היכי כשיתקבצו זכר ונקבה במלה אחת יבא בתאר זכר: ועי' ג"כ בפ' בשלח (ט"ו כ') ותצאן כל הנשים וגו' ותען להם מרים וגו' וקשה דהול"ל להן, ועי' בכל"י שם שעמד בזה, וי"ל כי מרים בכונן אמרה להם לאנשים שירו לה' כי גאה גאה ולא אמרה להן להנשים שתשורנה יען כי קול באשה ערוה, אך זה דוחק כי לפי"ז הנשים לא שרו רק אנשים והלא האנשים כבר אמרו שירה ורק י"ל כשראו האנשים שמרים לקחה התוף וכל הנשים אחריה, בודאי שאלו למרים מה זאת וענתה להם להאנשים, כי בזה שאמרה להנשים שירו לה' כי כו' וזה הי' תשובה לאנשים, ובזה מדויק היטב הלשון ותען דאל"כ הול"ל ותאמר להן מרים, אך התשובה הי' לאנשים, וע"ע בקובץ אהל תורה סי' נ"א ובפ' שמות (א' כ"א) ויעש להם בתים, קשה ג"כ דהול"ל להן, וי"ל דע"י שהחיו הילדים במים ומזון נתעלו למדריגת זכרים שהם בחינת משפיע ולכן כ' לשון זכר, וא"ש בפ' בשלח ותען להם מרים שאמרה שירה כאנשים, ועלתה למדריגת זכרים: יד) ותען רחל ולא.

בתיב"ע ואתבת רחל באסכמותה דלאה, וכתב המפרש דאל"כ למה הקדים רחל ללאה, ובמדרש איתא מפני שדברה בפני אחותה הגדולה מתה תחלה, ועי' שו"ת שבות יעקב ח"א סי' ע"ו דרצה להוכיח מזה דמחויב אדם בכבוד אחותו הגדולה ואח"כ דחה דאי משום הא לא ארי', כי מלבד שאין למדין הלכה מאגדה, בלא"ה ליכא למילף מהמדרש כלום, שאין זה נכנס בסוג חיוב כבוד רק שהוא ביזוי לדבר בפני מי שגדול ממנו ואף שאינו קרובו, וכדאיתא באבות פ"ה בשבעה דברים שבגולם עש"ה, והובא כן בפתחי תשובה יו"ד סי' ר"מ סקי"ט, ועי' בפ' וישלח (ל"ה י') ובפ' ויחי (נ' י') בענין לימוד מאגדה: יז) וישא את בניו ואת נשיו, רש"י הקדים זכרים ועשו נקבות, וערא"ם ושפ"ח לפי שהי' שטוף בזימה נשיו עיקר, ומאוד קשה דבפ' שמות (ד' כ') ויקח משה את אשתו ובניו הרי דגם משה הקדים אשתו לבניו, וכן מצינו באבות שקיימו כיבוד לנשותיהן בפ' לך (י"ב ח') ויט אהלה פרש"י מתחלה נטה אהל אשתו ובפ' וישלח (ל"ה כ"א) ויט אהלה, גם בהעבירו את מעבר יבק את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו (ל"ב כ"ג): ומצאתי בשו"ת זכרון יצחק בסופו שכ' דאם בורח הוא מקדים ליקח חביב דשמא לא יספיק עת ליקח הכל, אבל כשנוסע בלא חפזון לפעמים, אחרון חביב, ויעקב בברחו לקח תחלה בנים דחביבין יותר, ועשו דהלך מבושה שמכר בכורתו, ערש"י וישלח, וג"כ נחפז הקדים נשים שחביבין לו ביותר, משא"כ משה דלא נחפז לכן לא הקפיד לקחת החשוב תחלה, וא"ש מאמר יעקב ללבן (ל' כ"ז) תנה את נשי ואת ילדי, דשם ג"כ דחפץ לילך ברשות לא הקדים בניו: כ) בלי הגיד לו כי בורח הוא.

וקשה וכי הבורח אומר מקודם שיברח. וכתב בס' מנחה בלולה דעל כל דבר קטן וסכסוך שהי' בינו ובין לבן הי' מפחידו תמיד ואמר כי בורח הוא והורגל לבן לך, וזאת הי'

מחממת יעקב כדי שלא ירגיש לבן כשיברח באמת ויגנוב את לב לבן ובמה גנבו "על בלי" ר"ל על לא דבר, על כל דבר קטן הגיד לו כי בורח הוא ע"ש, וע"ע באלשיך שכ"כ, עוד ראיתי דדרך העולם כשיסע א' לעיר אחרת מרצונו הטוב אין לו געגועים אל מקומו הראשון, וישכח תיכף, אבל כשיוצרך לברוח מעירו אז תמיד יש לו געגועים אל מקומו הראשון, ויעקב בא אל לבן מחמת ב' טעמים, א' כי אביו צוה לו לילך פדנה ארם ליקח אשה, ב' רבקה אמו א"ל ברח אל לבן אחי, ויעקב לא סיפר ללבן כי נחוצ' הי' לו לברוח, שאם ידע לבן שאין לו עצה לשוב לביתו ירדהו בפרך, ורק א"ל מאמר אביו שהלך ליקח אשה וחשב לבן שישאר שמה לעולם.

אך יעקב חשב תמיד לשוב לארץ אבותיו, וכשסרה הסבה אשר בעבורה הי' מוכרח לנוס, כי שב חמת אחיו ממנו החל להכין א"ע לשוב לארצו, אז נודע ללבן דבר חדש שברח מביתו, ואמר לבן אם הייתי יודע שברחת וסוף שתשוב לארצך לא הייתי מתחתן עמך, וז"ש ויגנב כו' מבלי הגיד לו כי בורח הוא כלו' שלא הגיד לו אז בבואו אליו כי ברח מארצו ולא ברצונו הטוב בא אצלו: ובס' דב"ש כ' דדרך הבורח ליקח רק דברים הנצרכים והמוכרחים, ויעקב לקח הכלוזה הי' מורה כי אינו בורח וז"ש ויגנב כו'.

עי"ל שאין דרך הגנב לברוח למקום שהוא משם שיודע שבודאי ירדפו אחריו ויעקב שברח לארצו לא ניכר שהוא בורח וז"ש לבן למה נחבאת וכו'. וע"ע בבינה לעתים דרוש ס"ד דדרך המבקשים לברוח וכדי שלא ירגישו בדבר, הם מרבים להתראות ברחובות ולא להתעלם מעין העולם כדי שלא יהי' חשש עליו שיברח, ויעקב לא עשה כן רק קרא לנשי' אל השדה ודבר עמם וע"כ לא הרגיש לבן כלום, וז"ש בפכ"ו ותגנוב את לבבי כמתמיה איזה פעולה עשית אשר בו גנבת את לבבי שלא ארגיש בכריחתך עש"ה: כג) דרך שבעת ימים.

ערש"י מה שהלך יעקב בז"י הלך לבן ביום א'. והוא מב"ר פע"ד עי' בפ' תבא (כ"ח מ"ט) ישא ה' עליך גוי מרחוק כאשר ידאה הנשר, עי' בס' תולדות אפרים שם. שהביא גמ' סוכה נ"א ב', וז"ד בעוברי רצונו. ולא בעושי רצונו כמו דהלך לבן ביום א'. והי' לרשע קפיצת הדרך ולא עביד הקב"ה ניסא לשיקרא, ורק ללמד לדורות שלא יתיירא צדיק מרשע אף שרואה שמצליח. וגם כחו גדול להרע לו.

שכן אמר לבן יש לאל ידי כו' מדהוצרך ה' להזהירו ע"כ שיש לאל ידו. וא"כ אתה שלא ידעת שהשי"ת יזהרני איך מלאך לבך להקניטני.

בכ"ז יתחזק הצדיק בבטחונו, ועי' ברכות ז' ב דוקא בצדיק גמור: כח) לנשק עי' קובץ דרושים חוברת יו"ד סי' ו' בזה: כט) יש לאל ידי ואלקי אביכם אמר אלי השמר לך וגו'. וק' הלא מחמת שה' הזהיר אותו א"כ אין לאל ידו לעשות רע, וראיתי בשו"ת חשק שלמה בסופו שלבן אמר ליעקב יש לאל ידי היינו שה' לא נטל ממני הבחירה והביא ראי' שה' אמר אלי, ולא אמר ליעקב אל תירא מלבן מזה מוכח שלא נטל ממני הבחירה ע"ש, וגם יש לפרש תיבת לאל כמו לאל, כחו באיוב (כ"ד כ"ה) וישם לאל מלתי, פרש"י מלת לאל כמו לאל בפתח.

גם ביואל (ב' י"ג) וקרעו לבבכם ואל בגדיכם ע"ש, וע"ע בס' המקנה על קידושין דל"א בד"ה אינו יודע ושייך לכאן: לג) עם אשר תמצא את אלהיך לא יחי' ערש"י מאותה קללה מתה רחל, ועראב"ע שיהרגנו עי' ביו"ד סי' ר"מ ס"ד אפי' אבותי' רשעים גמורים אסור להכותם ולקללם, ועי' בהגהות יד שאול שהביא זה"ק ויצא קס"ד ב' ע"פ ולבן הלך לגזוז דרחל נענשה ולא זכתה לגדל בנימין אף שעה אחת משום דציערה לאביה אף שנתכונה לעקור ע"ז מאבי' ע"ש.

ולרש"י דנענשה על שאמר יעקב את אשר תמצא לא יחי' והוא ממ"ר ולכך מתה בדרך א"כ אין ראי' מזה. ועי' מה שכתבתי בפ' וישלח (ל"ה ד'): שם כי דרך נשים לי הגר"א מווילנא ז"ל אמר שרחל כוונה ברמז מה שלקחה התרפים שהי' ע"ז, דאי' בשבת פר"ע פ"ב, דע"ז מטמא כנדה וז"ש כי דרך נשים לי דלקחה התרפים ושכבה עליהם ומטמא כנדה, ופי' ג"כ בחנה"ת ובפרפראות לתורה וגם נמצא בד"ה ב' (כ"ט ה') והוציאו את הנדה מן הקודש.

וקדמם בזה בשל"ה כאן. ועי' זה"ק מגניבת התרפים, ועמ"ש בזה בפ' וישלח (ל"ה ד'), ועי' ברמב"ן מסכנתא דנדה, וכל זה רק מסכנתא דארסיי דנדה, אבל לדינא א"צ לזהור ואף כהן מותר לכנוס באהל נדה.

עי' ילקוט סו"פ מצורע, ועי' פרי חדש או"ח סי' קכ"ח סק"ל שהביא ס' המקצעות דכהן שאשתו או אמו או אחותו נדה והוא בביתם אסור להעלות לדוכן, ועי' מה שתמה בזה בחתם סופר שבת דפ"ב: וע"ע ברבינו בחיי פ' תזריע מצינו מימות עולם שהי' האומות מרחיקין אותן ריחוק גדול, ואף העפר שתדרוך הי' טמא בעיניהם גם דיבורם הי' טמא כמ"ש ברחל כי דרך נשים לי ולא השיב לה כלום, וזה יורה שלא הי' מדברים עמהן וגם אין רשאים להתקרב לאדם כלל מפני שהריח ודיבור שלהן מזיקין שאל"כ הי' ראוי לה לרחל שתקום מפני אבי' ולהתקרב אלי' ולנשק ידי', וידוע כי אפי' המבט שלה רע ומוליד היזק, וכ' חכמי הטבע מפלאי התולדות שאם תסתכל נדה במראה שיתראו שמה ספין של דם וזה אות שאפי' המבט שלה מזיק עכ"ל, וכ"ה בשל"ה כאן: ועי' יא לחם יהודה יו"ד סי' קצ"ה ונדפס בגליון יו"ד אסור לילך אחר אשתו נדה ולדרוס עפרה שהוא טמא כמת ואסור להנות ממעשי ידי אשתו נדה.

וכ"כ במנורת המאור סי' ק"פ, ובשבילי אמונה נתיב ג' שביל א', ועי' יד שאול שם. ועי' כתובות ס"ג א' בשלמא ממלאכה שפיר ע"ש הרי דנדה בת מלאכה היא ומותר להנות ממע"י, ואף לפי גרסתינו יל"ה ממה דפריך אלא חולה בת מלאכה היא ולמה לא פרי מנדה דלאו בת מלאכה ונדה מוקדמת בכרייתא וע"ש בתוס' שהק' מאי אפי' בנדה וי"ל דהוירבותא דסתם נדות חולות קצת א"נ דאינה בת מלאכה.

ובשטמ"ק כ' שדרך נדות להיות מרוחקות ממלאכת אפי' ובישול ע"ש הרי דלכ"ע מע"י נדה מותר. ומש"כ הרמב"ן תלמיד אסור לשאול בשלומה של נדה, ק' מקידושין ד"ע אין שואלין בשלום אשה כלל, וכ"פ להלכה באה"ע סי' כ"א סעיף ו'.

וע"ע שם בסעי' ג' מותר לאדם להביט באשתו נדה כו' והוא חנדרים ד"כ ע"א, ועי' ריטב"א סוף קידושין והובא שם בפתחי תשובה אה"ע סי' כ"א סק"ג. ובאור זרוע ה' נדה.

ועי' בקובץ כנסת חכמי ישראל סי' קס"ד: ובענין נדה לבעלה אם הוא איסור או טומאה כ' האחרונים דרק משום איסור, ומקור דבריהם מתוס' ב"ק די"א ע"א ד"ה דאין, ועי' בנודע ביהודא מ"ת יו"ד סי' ק"כ, ובהגהות בנו שם מ"ש בזה דרק משום איסור הוא, ופלא שלא הזכירו תוס' ב"ק. והרגיש בזה הגרי"ש בהגהותי' על הנ"ב.

ובס' חלקת יואב קמא יו"ד סי' כ"ט העלה דהוא משום טומאה ע"ש שדוחה דברי הנ"ב שכ' אף דכ' טומאתה מ"מ אין זה הטעם ורק משום איסור, וכ' דאיסור נדה רק משום טומאה, וגם כוונת הכוזרי דנדה לאו משום טומאה כוונתו רק דאין האיסור במה שבעלה נטמא, אבל ודאי מודה דאיסור נדה מטעם דאיסור לבוא על הטומאה וז"ב כשמש עכ"ל.

וע"ש בחלק"י תנינא בהשמטות. וע"ע בשב שמתתא ש"א פי"ב ובש"ג פ"י מ"ש בזה.

ובשו"ת זכרון יוסף חיו"ד סי' ט', ובאמרי הצבי ב"ק די"א, ובס' אתוון דאורייתא כלל כ"א. והאריכו בזה האחרונים ובאתי רק להעיר והרוצה יעיין בדבריהם: (לז) ויוכיחו רש"י ויבררו עם מי הדין עי' שו"ת ריב"ש סי' תל"א מה ששאלת מה איכא בין לשון הוכחה או תוכחה.

הוכחה הוא כשיש מחלוקת בין ב' ובא הג' והכריע ביניהם כמ"ש יעקב ללבן ויוכיחו בין שנינו. ואמר איוב לו יש בינינו מוכיח ישית ידו, ותוכחה הוא מי שמוכיח לחבירו על מעשיו כמו הוכח תוכיח את עמיתך, ומוכיח לרשע מומו.

ויוכח אמש אינו מענין תוכחה דהרי השי"ת לא הוכיח ללבן על מעשי' אלא שצוהו השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע. ויש בזה הוכחה שהדין עם יעקב ולא עם לבן עכ"ל: (מ) הייתי ביום אכלני חורב וקרזח בלילה, תיבת "הייתי" י"ל ע"פ המשל מהמגיד מדובנא על נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד.

בשמחה משכחין את העני, רק אם נאבד כלי אז יזכרו שהעני שהי' בבית בטח לקח וזה"פ נשכחתי כמת העני אומר כן, הייתי ר"ל אז הייתי לאיש ככלי אובד אם נאבד הכלי. כן דרכם של אוה"ע ביחוסם לישראל, כמ"ש במד' בלעם סומא בא' מעיניו הי'.

בעת המשתה אינם רואים ישראל ורואים רק באחד מעיניהם. אבימלך אמר ליצחק לך מאתנו כי עצמת מאד (תולדות כ"ו ט"ז) ובמדרש כל עצמות רק ממני.

אבל מה שהוא נעצם מיצחק זאת לא ראה. בני לבן אמרו לקח יעקב את כל אשר לאבינו.

אבל מה שיעקב נתן עושר והצלחה זאת לא ראו, גם וישמע בלק את אשר עשה ישראל לאמורי, אבל מה שאמורי עשה לישראל לא ראה ולא שמע. וכן הי' עם יעקב, וז"ש "הייתי" כלו' אז עלה זכרוני לפניך.

רק לעבוד קשה ביום אכלני החורב וגו' אבל בעת שבאתי על שכרי אז שכחת אם יש איזה יעקב: (מב) לולי אלקי אברהם ופחד יצחק. רש"י לא אמר אלקי יצחק דאין ה' מייחד שמו על הצדיקים בחייהם כו' עי' בס' בכורי נפתלי מאד תמו' דהטעם שאין ה'

מייחד שמו כו' משום שנ' הן בקדושי' לא יאמין וא"כ על יצחק שכבר העיד עלי' ה' שישאר בצדקותו וייחד שמו עלי' ויעקב בנו יתיירא עוד דילמא ח"ו יתהפך, וכי זה הכיבוד אבי', וי"ל דבאמת ראוי לכל צדיק שילך בכל יום ויום למדרגה היותר גדולה, וזה רק כשעדיין יש לו בחירה.

ויש לו פעמים נפילה קצת. ועי"ז הוא חוזר ומתעלה יותר.

אבל יצחק כבר כהו עיניו וחשוב כמת ונעשה כמלאך. ולפי"ז אע"פ שה' ייחד שמו עליו משום שנעשה כמלאך מ"מ יעקב יירא לומר אלקי יצחק.

ואין הפי' נתיירא דילמא לא ישאר בצדקותו ח"ו לומר כן, אלא נתיירא לומר כן מחמת כיבוד אב כי זה הי' מדרגה קטנה ליעקב שיאמר על אביו שניטל ממנו בחירתו. רק אדרבה שעדיין יש לו בחירה ונקרא עוד הולך.

ועמש"ל (כ"ח י"ג): מג) הבנות בנותי וכל אשר אתה רואה לי הוא. כן דרך הרמאים כשיראו אם יבררו הטענות דרך פרט אז יבינו כולם עם מי הצדק ואמת, לכן אומר דרך כלל כי אין לי טענות ודברים עם כנגדי רק כולה שלי הוא.

לא כן יעקב הציע כל טענותי לפני האנשים בפרט. זה עשרים שנה וגו' טרפה לא הבאתי כו' היית ביום כו', והראה כל פרט ופרט בראיות כי עבד באמונה.

וה' הצליח אותו: שם הבנות בנותי. ביבמות ס"ב ב' רצו ללמוד מכאן דבני בנים הם כבנים ופרש"י דבני בנות קבעי לן דבן בנו פשיטא לן ע"ש והיינו משום דבן בנו הוא מתייחס אחרי האב והוי ב"ב משא"כ בבת בתו דמתייחס אחרי האב ואינו נקרא בנו של הזקן אבי הבת.

ועי' באבני מלואים אה"ע סי' ז' סק"ד שכ' דלכך בבת בתו של עכו"ם דהבן הולך אחריה שפיר קרי להבן בנו עש"ה, ועי' בדברי שאול שהק' עלי' דא"כ מה מיייתי מלבן דהי' ג"כ ישראל הבא על בת עכו"ם דהולד הולך אחרי', וי"ל דיעקב אחר שנשא הבנות והוליד מהם שבטי יה הי' גם להבנות דין ישראלית והבנים מתייחסים אחרי האב יעקב ע"ש.

ולפמ"ש הרמב"ן אמור (כ"ד י') בשם חכמי צרפתים דקודם ח"ת הי' הולד אחר הזכר דבאומות הולד אחרי הזכר א"כ פשיטא דא"צ אלא דלא ניחא לומר כן דשבטי יה ודאי נתייחסו אחר יעקב ואברהם, וע"ש שהק' מב"ב, קט"ו ב' איה וענה וכ' תוס' דענה הוא אשה ומשם נלמד דבת הבן ה"ה כבן לדחות בת הזקן ע"ש הרי מבואר דגם בת הבן כבן, וא"כ מכ"ש בן הבת.

וע"ע ירושלמי פ' הבע"י ה"ו דבני בנות אינם כבנים. ועי' מהרש"א יבמות וב"ב וע"פ בפדר"א פל"ו ע"ש היטב: מו) ויאמר יעקב לאחיו.

רש"י בניו עי' שו"ת חתם סופר חו"מ סי' קי"ב וקל"ט, הרא"ם ויפ"ת ונח"י. הניחו בקו' מנ"ל לדחוק דילמא אחי' קרובי' של יעקב שבאו עם לבן שהרי קרובי לבן הי' נמי קרובי יעקב וערמב"ן.

וי"ל דהרי ב' מיני קרובים הי' ליעקב אם מפאת אבי אבי' אברהם שהי' אחיו של נחור אבי אביו של לבן. ואם מפאת אמו רבקה אחות לבן, וס"ל לחז"ל כיון דאחים מן אם לא

נפקא לן בספרי פ' ראה אלא מייתורא מאחד אחיך, ש"מ אחיך לחוד לא מקרי קרובים מן האם וכן לענין פסולי עדות אתי קרובי אם מדרשא.

ועי' בש"ך סי' ל"ג. א"כ לא יתפרש סתם אחי' כ"א על קרובי אב.

נמצא קרובים מצד רבקה אמו לא מקרי קרובים, ואחים סתם קרובי אבי', וכבר הי' דור שלישי ואיפלג דרי דהרי שלישי כשר לעדות אפי' ראשון בשלישי להרי"ף והרמב"ם ע"ש בסי' ל"ג ובסמ"ע סק"ה. ויש סעד לרבותיו של ריטב"א דגדר קורבה עד פסולי עדות ומשו"ה הוצרך לומר אחי' הם בני' עש"ה.

ועי' פ' וירא וכו' (יב): ובספר חסידים סי' שמ"ג כ' מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, אחים גם. בגימ' בנים.

ר"ל שני אחים או אב ובנים כשהם בקטנות וכן בתלמידים אע"פ שלמדו תורה כיון שמתקוטטים יחדיו מוטב שלא יהי' יחדיו. ואפי' הבן מצטער ע"י אבי' מוטב שיפרדו ע"ש.

ובפי' אזולאי כ' מוסר לאב שבניו גדולים שלא יכביד עולו עליהם אלא יחשיבם ובזה יהי' נוחים וישבו הוא ובני' בשלוה וכו' ויאמר יעקב לאחי' ופרש"י בני' שהיה לו אחים נגשים לצרה למדנו שיעקב הי' מחשיב בני' כאחי'. וכן ראוי לאב שיחשיב בניו גדולים כאלו הם אחיו ובזה יהי' שקטים ורעננים: מז) ויקרא עי' במד"ר לבן ברמאותי' אמר יגר שהדותא ויעקב בתמימותי' אמר גלעד.

ראיתי בזה דידוע מ"ש חולדה ובור יהי' עדים. הכוונה על שר שלהם, וכן גלעד ג"כ הכוונה על שר של הגל ע"כ התחכם לבן ודיבר בל' ארמי ולא יהי' לו עדות כי המלאך אינו מבין לשון ארמי אבל יעקב בתמימותי' אמר גלעד.

ועי' מגילה ד"ט תרגום שכ' עברית. ועי' מס' ידים פ"ד מ"ה, וע"ש בהגהות הגרי"ש בית שאול אריכות בזה: נ) אם תענה.

ערש"י וראב"ע פי' אם לא תשכב וזאת לשון נכרי' לא נשמע כמוהו בכל המקרא ואם הי' כמשמעו מה יזיק. ר"ל שעינוי בכ"מ אדרבה על שכיבה שלא לרצונה, ומה יזיק לן אם נפרש גם פה כמשמעו שלא יענם שלא כרצונם, ופי' בדב"ש שהק' שהרי כן אי' ביומא דע"ז א' תשה"מ דנקרא עינוי מנ"ל דכ' אם תענה את בנותי ועי' תוס' כתובות ח"ז ב' ד"ה אם וכפ"ת שם ובדרשות ראנ"ח ומהרי"ט קידושין כ"ב, ופשטות מורה כן דכל פנוים בגלוי אבל תשמיש אינו בגלוי.

ועי' בהגדה ריח דודאים דכ"ה. לזקיני הגאון מלאסק ז"ל.

וירא את ענינו זה פרישת ד"א, במד' שמות ספ"א וירא אלקים זו פרישת ד"א, וידע שקרב הזמן שאמר לאברהם ע"ש, נר' שלמדו כן כי מצינו פרישת ד"א נקרא פינאי כמ"ש אם תענה את בנותי כפרש"י וכיון דכ' ראה ראיתי את עני עמי דרשו חז"ל וירא אלקים זו פרישת ד"א, והגזרה בין הבתרים הי' ועבדום ועינו ואח"כ יצאו בתחלה ועבדום ואח"כ ועינו ובסוף יצאו.

א"כ כשראה אלקים קץ הגלות שהגיעו לכלל עינוי זו פרישת ד"א א"כ וידע אלקים שקרב הזמן שאמר לאברהם ואח"כ יצאו ברכ"ג פ"ש:נג) וישבע יעקב בפחד אביו יצחק. ע"י בינה לעתים דרוש ס"ז דודאי יצחק ה' מזהיר לבניו להשמט משבועה ואמר הקול קול יעקב.

כשישתמש בקולו שיהי' קול יעקב בדברים לעבודת ה' אז אין הידים ידי עשו שולטות. ואם אין הקול מרוסן בשלמות ומה גם להשבע שלא במקום מצוה חסר שלמותו, ואמר כי כשלחצוהו ההכרח לישבע נשבע אותה השבועה בפחד מיצחק מחמת אזהרותי' עם היותו רחוק מאבי', ומה נעשה בדור הזה.

ואוי לדור שקטנים נשמעים לגדולים בדבר זה. כי הבנים שומעים שבועה מפי אביהם וילמדו לעשות כן וכו' ע"ש אריכות: והנה מה שנזהרו רוב העולם שלא לישבע על אמת בשביל ממון ורבים מהחרדים מפסידים ממון הרבה ע"ז ע"י בויק"ר פ"ו ר"י אמר אפי' על אמת הדא דברייטא אמרין בין זכאי ובין חייב לידי מומא לא תעול, ובס' חסידים סי' תי"ח ותי"ט מעשה שהי' אחד מחויב שבועה לנכרי א"ל החכם אפי' אם תתן כל המעות שתוציא בדין לצדקה מוטב שלא תתן לצדקה ולא תשבע אפי' באמת לכן יזהר שלא יעשה עם נכרי או ישראל אלא בפני עדים.

ע"ש מזה, וע"י חובת הלכות שער אהבה פ"ו שכ' אל יזכר שם הבורא לשוא ולא לשקר, לשוא הוא מה שמוצא אדם מן פיו מן השבועות לבטלה וללא צורך ולא יחייבוהו ב"ד ושבועות שקר הוא השבועה שמחייבין אותו בה מן הדין במשאו ומתנו עם ב"א והוא חייב להזהר מכל מה שיביאהו להשבע כמ"ש תהלים כ"ד נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי וכו', ובפסיקתא רבתא פכ"ב לא תשא אם בשבועות שוא כבר נא' אלא זו הוא שבועת אמת שהוא על שוא ע"ש, ועוד שם ובירושלמי נדרים פ"ב ושבועות פ"ג.

כ"ד עיירות חרבו בדרום על שבועות אמת, ובתנחומא ויקרא ובמדבר רבה פכ"ב מעשה בינאי המלך שהי' לו אלפים עיירות וכולן נחרבו על שבועות אמת עש"ה. ובילקוט שמעוני ח"א תשפ"ד.

ובפסיקתא שם כל מי שנשבע על השקר לחבירו סופו לצאת ריקם מכל נכסי' ר' יונה אמר אפי' על האמת, וע"י במדרש עשרת הדברות מעשה נורא בא' שצוה לבנו בשעת מיתה שלא לשבע אפי' באמת, וכשמת באו רמאים ותבעו ממנו ממון בחנם וטען להד"מ וחיבוהו ב"ד שבועה ופרע להם כל ממונו עד שהעני, ועוד חבשוהו לבית הסוהר ואשתו הי' כובסת על הנהר להחיות עצמה ובני'.

וליחים חטפה בעל הספינה והוליכה מעבר לים וסבלה ענוים קשים ובשביל שלא נשבע אפי' באמת חזר לגדולתו בעושר רב עם אשתו ובני' ע"ש: וע"ע בר"ן ר"פ כל הנשבעים על הגמ' וליתב לי' בלא שבועה שהרי נושא נפשו על שכרו ושכרו מיעוט ואיכא למיחש בכדי חייו דהא איכא אינשי דפרשי משבועה אפי' בקושטא לא בעי לאשתבועי ע"ש.

ובראב"ע פ' יתרו (כ' ז') וע"ע בשו"ת חתם סופר חו"מ סי' צ' שנשאל ג"כ בזה והשיב דמפורש בקרא בקהלת ט' מקרה א' לצדיק ורשע וגו' כטוב כחוטא כנשבע כאשר השבועה ירא, ולא תוכל לומר אשר נשבע לשקר שכבר הזכיר חוטא, ותו מה לשון

שבועה ירא. ההיפך מנשבע הוא אינו נשבע, ועוד דעיקר חסר מן הספר דהול"ל אשר נשבע לשקר, אע"כ דמיירי מהרגיל לישבע באמת ואיננו בגדר חוטא ואשר שבועה ירא ופורש עצמו מלשבע אפי' באמת וכמ"ש אל תהי' רגיל בנדרים שסופך למעול בשבועות, והאריך בזה וסיים דמנהג ישראל תורה ואין להרהר: ומצאתי עוד בשו"ת שערי דעה ח"א סי' ק"צ להגאון מבראדי ז"ל שהביא רדב"ז שהוא חסידות של שטות מה שאין רוצים לישבע באמת, והוא דחה ויש לו מקור בש"ס ע"י תוס' ב"ב ל"ג א' ד"ה אמר בעובדא דרבה בר שרשום שכ' תוס' לא הי' חושש על המתנות מעות רק על השבועה ע"ש הרי דשבועת אמת הוי חמירא לי' ע"ש אריכות בזה.

ועי' בסמ"ג עשין קכ"ג וז"ל צריכין הדיינין להרחיק מהם השבועה בכל היכולת ועי' בס' המצות עשין מצוה ז' וברמב"ן וקנאת סופרים שם. וחינוך מ' תל"ה.

ובחי' מהרא"ך ח"ב הל' שבועות ד"ב ע"ב ובחמדת ישראל בתחילת הספר: נד) ויזבח זבח בהר. רש"י למשתה, והק' רא"ם למה לא פי' לקרבן, עשו"ת זכרון יצחק בח"ת עפמ"ש בפ"ז דמ"ה א', דהר שנעבד אינו נאסר משום ע"ז אלקיהם על ההרים ולא הרים אלקיהם, ובדף ס"ו ע"ב מסקי דמ"מ נאסר לגבוה, ובמשנה שם דמ"ה א' כ"מ שאתה מוצא הר גבוה ידוע שיש שם ע"ז ע"ש ובתוס', א"כ אי נימא דהשחיטה הי' לצורך קרבן, איך נאמר ויזבח בהר והרי ידוע שיש שם ע"ז ואסור לגבוה אבל למשתה להדיוט מותר: לב ג) מחנים עי' מ"ש בפ' לך (י"ג ג').

ובבינה לעתים דרוש ב' כ'דיש ב' כותות מלאכים א) אלו שנבראו בששת יחי בראשית (ב) הנבראים מחצות. כמ"ש באבות פ"ד מי"א.

העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט א' ופי' רע"ב דע"י המצוה נברא מלאך והוא מליץ יושר בעדו. ויעקב הי' לו מלאכים הרבה כאלה, אך כשהלך לדרכו רצה ה' לכבדו ושלה לו כת מלאכי עליון, ויעקב הכירם שאינם שלו.

וז"ש מלאכי אלקים ולכן ויקרא שם המקום מחנים ב' מחנות, אך כשרצה יעקב לשלוח מהם בשליחות לעשו, אין דרך ארץ לשלוח ממלאכי עליון שאינם שלו. לכן וישלח יעקב מלאכים לפניו אלו מלאכים שלו ממצותיו, וכמ"ש צדק לפניו יהלך: פרשת וישלח ו) וישלח רש"י מלאכים ממש.

עי' מדרש תלפיות ענף יעקב. איך יכול עשו לדבר עם מלאכים.

וי"ל דשלח מלאכים ממש ושדים ורוחות רעות דעשו הי' רגיל עמהם בארץ שעיר, וכה"א שעירים ירקדו שמה, ולכן אמר תחלה וישלח יעקב מלאכים סתם שכולל שדים ור"ר, דמצינו שנקראו רוחות בשם מלאכים שנ' עושה מלאכיו רוחות, ובחזרה אמר וישיבו המלאכים בה"א הידועה כלו' שבו ליעקב אותם המלאכים שהי' מדברים עמו.

אבל הר"ר נשארו עם עשו. ע"ש אריכות.

וראיתי בשם הגר"ש מאוסטריפאלי ז"ל דאי' בזהר מיכאל מלכיאל שננדיאל הם עזרו ליעקב בעת צרתו מעשו ומספרם עזרת, ואנו צריכים לכוון זאת בתפלת עזרת אבותינו. והנה וישלח יעקב מלאכים בגי' מיכאל מלכיאל שננדיאל וזה שפרש"י מח"ש מיכאל

מלכיאל שננדיאל, ובס' משנת דר"א הביא בשם הר"ר העשיל ז"ל ע"פ חז"ל דאם נאמר דצדיק עדיף ממלאך מותר לאדם לראות בשכינה, ואם מלאך עדיף אסור.

ועי' בלקט שמואל. ואי' במד' ב' טעמים מדוע כהו עיניו של יצחק א' לפי שהציץ בשכינה. ב' כדי שיבא יעקב ויטול הברכות, א"כ לכך שלח יעקב מלאכים ממש להורות בזה דצדיק עדיף ממלאך. דודאי השולח עדיף משליח א"כ מוכח דמותר לצדיק להציץ בשכינה.

וא"כ ק' מדוע כהו עיניו של יצחק וע"כ כדי שיטול יעקב הברכות וא"כ אין לך לשנוא אותי דבהשגחת הבורא נעשה זאת. ועי' בס' דברי יוסף דהא שכ' מלאכים לפניו דדוקא לפני' הי' מלאכים שהוא ידע, אבל לעיני עשו הי' נראין כאנשים דאל"כ לא הי' יצא ללחום עמו.

או שלא הי' מלאכים מן השמים רק מלאכים הנבראים מלמוד תורתו ומצותיו ולכן אמר לפני' ע"ד וצדק לפניו יהלך, וכ"כ בנח"ק, וזה טעם מ"ש ותרי"ג מצות שמרתי דכל מצוה קנה מלאך א'. וא"כ יש לו מלאכים הרבה לשומרו ע"ש, ועי' בס' מתן שכרן של מצות להפמ"ג בחקירה א': ועי' בס' שמע יעקב להגאון ר"י אלגזי בעהמח"ס ארעא דרבנן טעם ששלח מלאכים ולא אנשים, א' שרמז לו על מדות השלום כמ"ש בירושלמי פ"ב דר"ה המלאכים חציין אש וחציין מים מה"ד עושה שלום במרומיו.

ב', דעשו הי' מחזיק עצמו לבכור כי יצא ראשונה, אבל יעקב אזל בתר מחשבה דטפה הראשונה שלו היתה, וע"כ לקח הבכורה ממנו, ומלאכים נבראו ביום ב' ואדם ביום ו', ואעפ"כ גדולים צדיקים ממלאכים ומשתמשים בהם, וע"כ משום דנשמותיהן של צדיקים קדמו במחשבה, וכן לענין בכורה אזלינן בתר מחשבה, ג' דדרשו רז"ל ויצא יעקב מב"ש מבארה של ברכות, וסמיך לי' החלום והנה ה' נצב עליו, הכוונה יעקב הי' מסופק אולי חטא בברכות דקיי"ל עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה ממנו נקרא רשע.

ועשו הי' מחזר אחרי הברכות, אמנם כ' תוס' קידושין דנ"ט דבמתנה והפקר ליכא משום עני כו'. וז"ש ויצא יעקב מבארה של ברכות כלו' יצא המבוכה שהי' לו על עסקי הברכות, ע"י כי ויפגע והנה סולם כו' ומלאכי אלקים עולים ויורדים בו, דהם הי' מהפכים עלי' ואפ"ה והנה ה' נצב עלי והניח עליונים למעלה, ובזה נתיישרה דעתו דבכל מידי דהפקר ומחנה ליתא לדין עני המהפך, ולהכי שלח מלאכים ממש לרמז דהמלאכים משועבדים לישראל.

ונשמע ג"כ דלא הי' לו עון בענין ברכות של עשו שלקח ממנו דבהפקר ל"ש פני המהפך ע"ש שדבריו מתוקים מדבש. ומהאריכות לא העתקתי: ה) גרתי.

רש"י לא נעשיתי שר וחשוב ד"א תרי"ג, עי' בס' עפר יעקב להגאון הספרדי ר' יעקב נונים, דק' מה הראי' שלאנתקיימו הברכות ממה שאינו שר וחשוב דשמא יהי' אח"כ שר, ועו"ק למה שלח שקיים התורה הא עשו כפר בכל ול"ה מאמין בהי, וי"ל דפי' לו כוונת הברכות דהוה גביר לאחיק וישתחוו לך בני אמך ונר' כפול רק הכוונה הוי גביר לאחי על כל בני משפחותיך כלבן ובני' ובני ישמעאל, ובני אמך הם עשו ובני' שהם בני רבקה אמי.

ולכן אמר יעקב עכשיו דלא נתקיימו הברכות דאף על לבן ובני' לא נעשה שר רק תמיד כגר. ד"א ני' תרי"ג.

וממ"נ אם הברכות אין חשובות בעיניך א"כ לחנם אתה שונאני ואם תחשיבן כראוי א"כ תדע דאמר לך כאשר תריד. ואני קיימתי התורה וא"כ לא תוכל לי ועי' בכלי יקר וכת"א שכ"כ וכ' הפשט ואחר עד עתה אין עתה אלא תשובה שנ' ועתה ישראל מה ה' שואל מעמך, ואי' בפ' חלק צ"ז ב' כלו כל הקצין ואין תלוי רק בתשובה, וזה רמז לו יעקב ואחר עד עתה ר"ל עד שיעשו בני תשובה אז יבא הגואל.

וע"ע בנח"ק: ובס' ברית שלום כ' עפמ"ש בירושלמי תענית פרק ג' לוי בר סוסי באו גייסות לעירו נטל ס"ת ואחר אם בטלתי דבר א' מש"כ בתורה הדין ייתון ואם לא יעלון מיד הלכו הגייסות לזרעם וז"ש יעקב עם לבן גרתי ותרי"ג שמרתי ר"ל שלא בטלתי אף ד"א מהתורה ואין לי להתיירא ממך.

ובס' אהל מועד ח"ב די"ב כ' עפמ"ש בתדב"א זוטא פי"ט דיעקב ועשו חלקו עה"ז ועה"ב ויאמר עשו מי אלה לך היינו עוה"ז שייך לי ע"ש וידוע שאלת הראשונים איך מותר לישראל להנות מעוה"ז הא הוא חלקו של עשו ותי' מהר"ש פרימו דקיי"ל המציל מזוטו של ים ה"ה לעצמו וכיון דתנאי התנה אם לא יקבלו התורה יחזור העולם לתהו א"כ כשהחזיר הקב"ה על כל אוה"ע ולא רצו לקבלו לולי ישראל שקבלוהו הי' חוזר לתהו, וא"כ מה שהצילו ישראל לעצמם הצילו ע"ש, וזה שהקדים יעקב לשלוח לעשו לבל יאמר לסטים אתם שעוה"ז אינו שלך, וזה תרי"ג מצות שמרתי, וע"ז לא תחזור העולם לתהו ובדין הצלתי לעצמי.

וז"פ מ"ש בתהלים קי"ט לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי. ר"ל דאי ל"ה ישראל מקבלין התורה אז הי' אובדים בעוני ובחוסר דאין להם בעוה"ז כלום, ורק ע"י התורה הצילו לעצמם.

ועי' בני יששכר סיון מאמר ב' אות י"א: ובס' מיני תרגומא הביא אם תטיל אותיות "בי". מן תיבת "גביר" תשאר גר, וז"ש רש"י לא נעשיתי אלא גר ולא גביר ואינך כדאי לשנוא אותי על מה שברכני אבי הוה גביר, שהרי לא נתקיימה בי ר"ל דאותיות בי שבתיתת גביר לא נתקיימה ונשאר אותיות גר ע"ש.

ועוד ראיתי בזה דק' על יעקב שהוא כמו זלזול בכבוד אביו. שברכותי' לא נתקיימו, וי"ל דה' ינהג אותנו בהנהגת נסיית וטבעיית, ומי שדבוק בה' יותר ינהג בדרך נס, ואינו צריך לברכת טל השמים כו' ובמדבר לא נצטרכו ישראל לכל זה.

ורק כשנוהגים (אותם) בדרך הטבע אז צריך לטל השמים ומשמני הארץ שבמעט עבודה תוצא הארץ הרבה. וא"כ הברכות שנתנו להאבות ל"ה בעבורם כלל רק על בניהם דור האחרון.

ואם הי' יודע עשו שלא על יעקב בעצמו הכוונה בהברכות רק על זרעו לאלף דור. ל"ה שונא כ"כ ליעקב דמה איכפת לי לבני'.

אם הוא יאכל וישבע. ולכן כשיעקב פייסו א"ל שעברו כ"ב שנה ועוד אין לו שום דבר מהברכות ואין לו מטל השמים כו' וא"כ הברכות רק על זרעו ואין לו לשנוא אותו, רק עוד יש לעשו לחשוב דאיננו עוד בטוח שאולי יקיים התנאי ויעסוק בתורה ויקבל הברכות מיד וא"ל תרי"ג מצות שמרתי ואעפ"כ לא נתקיימה בי וע"כ הכוונה על זרעי ע"ש, ועי' בגו"א וקדושת לוי, ובתומים סי' ס"ז סק"א בזה: ובקובץ דרושים חוב' ד' סי' י"ב כ' דבסנה' ד' ק"ז א' אמר דוד מפ"מ אין אומרים אלקי דוד אמר את לא מינסת לי ע"ש, וק' מנא ידע דוד שאחר מותו לא יהי' אומרים אלקי דוד דהרי אין ה' מייחד שמו על הצדיקים בחייהם, וי"ל עפ"מ"ש רש"י לך ואעשך לגוי גדול ז"ש אלקי אברהם, והענין דאלקי פלוני היינו שה' מסר השם אלקים שבגימ' "הטבע" שיעשה בהטבע כרצונו ושינוי הטבע דאברהם הי' שהוליד.

וביצחק ג"כ שזרע בארץ קשה ושנה קשה ואעפ"כ מצא מאה שערים כרש"י תולדות. ושינוי הטבע ביעקב נרמזה בשם ישראל כי שרית עם אלקים ואנשים ותוכל, וז"ש רש"י ואעשך כו' שהי' בהם שינוי הטבע וזה ששאל דוד מפ"מ לא זכיתי לנס חוץ לדרך הטבע, ותמיד הוצרכתי לברוח משאול, והשיב ה' אינהו מינסין דמדה כנגד מדה ואם אדם מוציא עצמו מטבע גופו ומסרו לה', ה' ג"כ משנה הטבע עבורו, ואברהם נתנסה.

יצחק בעקדה. יעקב בבית לבן, ולכן כששמע שעשו הולך לקראתו, וד' מאות איש עמו.

הבין שבדרך הטבע לא יעמוד כנגדו שלח לו עם לבן גרתי שעמדתי בנסיון ואני צדיק שלא כדה"טואל תתמה שלא הי' לי נסיון קשה, אמר ויהי לי שור וחמור, יצה"ר של עבירות שבין אדם לחבירו נקראים שור, מחמת שמסיתו להזיק כמו שור נגח להזיק לחבירו, ויצה"ר בין אדם למקום שייך לקרותו חמור שמסיתו לילך אחר החומריות, "ולהשיר" יש סגולה לעשות גמ"ח ולדאוג לטובת חבירו, ולחמור הסגולה תוה"ק כמ"ש אם פגע בך מנוול משכהו לביהמ"ד עש"ה: ובס' שאגת אריה על מכות דכ"ג כ' על הא דנמנו וגמרו טוב שלא נברא, וכ' המהרש"א דנמנו דיש רמ"ח מ"ע ושס"ה ל"ת והל"ת מרובין מ"ע והוי קרוב להפסד ורחוק לשכר, וגמרו טוב שלא נברא שמא יעבור על ל"ת שס"ה דהם במנין יותר, אבל אם לא נברא בודאי לא יעבור ע"ש, וק' דלפי"ז למה באמת נברא האדם, וי"ל עפ"מ"ש המג"א בסי' כ"א סק"ב על האר"י ז"ל שהוכיח דצריך לישן בציצית.

מהא דמנחות מ"ג א' דאמר דוד בבית המרחץ אוי לי שאני ערום ממצו' וכשנסתכל במילה נתקררה דעתו, וק' הא בשעה שישן בלילה ג"כ הי' ערום ממצות, א"ו דמצוה לישן בטלית קטן וא"כ הי' לו ציצית ורק במרחץ הי' מצטער. ותמה המג"א דבלילה כשישן הי' מצוה בביתו מזוזה על פתחו משא"כ מרחץ דפטורה ממזוזה ע"ש, וי"ל דהגירסא בש"ס אוי לי שאני ערום ממצות, ובע"י שם.

וכן ברש"י מגילה ט"ז: ובר"ח פ"ז משער הקדושה. ובילקוט תהלים ה'.

ובמדרש ורש"י וישלח, וקשה תרי"ג שמרתי איך משכחת, עי' ברמב"ם בס' המצות שאינם רק ששים מצות הכרחיית שנוכל לקיים ואיכא מ"ע דכהנים וקרבתו ומקדש ופרה אדומה ומינוי מלך וכו', ורק הת' כמ"ש בפ' התכלת מ"ג ב' שקולה מצות ציצית

כנגד כל המצות, וכ"נ בב"ב ד"ט א' שקולה צדקה ככל המצות, וכן בנדרים ל"ח במילה ועוד, א"כ י"ל תרי"ג שמרתי היינו מצות ששקולים כנגד תרי"ג מצות, וא"ש דוד אמר אוי לי שאני ערום ממצות כיון דל"ה עלי' ציצית ששקולה נגד כל המצות, ועז"א כיון שנסתכל במילה שמח ששקולה ככל המצות, ושפיר הק' האר"י הא בלילה כשישן נמי ערום דנהי דמזוזה בפתחו מ"מ אין לו מצוה ששקולה כתר"ג, א"ו דישן בציצית, ומעתה כיון דיש הרבה מצות ששקולים ככל המ"ע ול"ת.

א"כ מ"ע הוי יותר ושפיר נברא העולם ודפח"ח, וע"ע בס' מגדנות אליעזר דף ו'. ובס' כתר תורה לבן הקד"ל ז"ל כ' על הבעה"ט גרתי אותיות תגרי והודיע לו שהוא איש ריב עם לבן, דהר"ר אלימלך ז"ל אמר דנראה בחוש צרות עין של רשע שאינו יכול לסבול לראות נחת רוח לשום אדם ואפי' רשע כמותו עינו צרה בו.

והוויע לו לא תהי' סבור שלבן אוהבי אלא שהוא איש ריבי ואם אתה תעשה לי רעה והנה לבן שהוא שונאי, ומחמת זה יחדל עשו להרע ליעקב שלא יגרום ע"י מעשיו נחת ללבן דרשע א"י לעשות פעולה שע"י יהנה אפי' רשע כמותו: ו) ויהי לי שור וחמור. רש"י זה אינו לא משמים ולא מארץ, עי' ס' עפר יעקב ק' דבהמה חשובה גדולי קרקע עי' פ' בכל מערבין כ"ז ורא"ם תי' שאין הוויתן מארץ פי' אבל ניזן מקרקע, וק"ל כיון דתלוי בשיקול דעת דפעם מתפרש ניזונין ופעם שגידולן מארץ.

א"כ מה הועיל יעקב בשליחותו דעשו ימצא עילה דפשטו משמני הארץ שניזן מקרקע ובהמה בכלל. וי"ל דראיית יעקב.

דאם בהמה בכלל משמני הארץ לא הו"ל למינקט משמני רק מתבואות הארץ או פרי השדה אבל משמני משמע על התנוכה דשייך בי' לשון שמן ורזה. עי"ל דלעשו נאמר משמני הארץ יהי' מושבך שר"ל במקום היותר דשן וערש"י אטלי' של יון.

אבל ליעקב נא' שיתן לו משמני הארץ דהיינו פירותי' דומי' דרוב דגן ותירוש, ולא זכר בהמות כי אף שארץ תוציא משמני'. לא מפני זה תוציא נפש בהמה ע"ש ובכת"א: וראיתי בס"א דיש ללמוד מהפרשה מוסר איך יתנהגו בגולה, וכמ"ש המגיד מדובנא ז"ל על מאחז"ל (חגיגה ט') יאה עניותא לישראל כוורדא סומקא לסוסיא חוורא, דכמו שוורדא סומקא לא טוב לסוס כשעומד במקומו ברפת כן לא טוב לישראל העניות בביתם.

כ"א בשוקים וברחובות אל יתהדרו לפני השרים כדי שלא יתקנאו בהם ולכן אמר יעקב הכל בלשון יחיד שור וגו', ולא התפאר לפני עשו ברכוש הרבה. ועי' כלי יקר עה"פ פנו לכם צפונה.

(דברים ב'. ג') ועי' בקובץ דרושים חוב', ד' סי' כ"ט על המד', שור זה יוסף וחמור זה ישכר דאי' בברכות (ז' ב') עה"פ תחריש כבלע רשע צדיק ממנו, צדיק גמור אינו בולע, וצ"ג נקרא מי שהשלים כל תרי"ג מצות, והח"ס אמר דהצדיק שהשלים כל אשר עליו ה' מניחו בחיי' למען ילמד בניו, וז"ש עם לבן גרתי ותרי"ג שמרתי וא"כ אני צ"ג ואינני ירא ממך.

ומ"מ ואחר עד עתה והנני חי עוד אף שכבר השלמתי הכל, משום ויהי לי שור זה יוסף וחמור ישכר כדי ללמד בני תורה, ונקט יוסף וישכר דלהם למד רוב תורתו יוסף בן זקונים, כל מה שלמד משם ועבר מסר לו וישכר חמור גרם לסבול עול תורה. ובס' דב"ש כ' עפמ"ש בסוטה מ"ט א' מפני תפילתו של דוד אין ישראל מוכרים רבב כו' ופרש"י שעכו"ם מכבדים לישראל בראותם כי גם להם חלק ה' בעושר וכבוד ע"ש, וגם הממון לישראל לעזור להם לפדות עצמם מכל צרה.

ושלח לעשו ברמז שמה שהי' לו שור וחמור אף שאין מגיע לו בעוה"ז רק למצא חן בעיניך ע"ש: ז) באנו אל אחיך וגו' וגם הוא הולך לקראתך. רש"י נוהג עמך כעשו הרשע.

צ"ב מנ"ל לדרוש זאת. וי"ל דלשון גם נאמר בכ"מ רק בשני דברים השייכים להדדי. דהיינו באני באתי וגם הוא בא, אבל לא שייך לומר באנו וגם הוא הולך, וא"כ מוכח שהוא נוהג עמך בשנאה וגם הולך לקראתך וד' מאות איש עמו דג"כ מורה על שנאה לעשות מלחמה. ועי' בהקדמת שו"ת ברית אברהם.

וס' עשרה למאה דרוש ד' בזה: ח) ויירא רש"י שמא יהרג ויצר לו שמא יהרוג אחרים. ראיתי הכוונה דהצר ליעקב שיהרוג את פשו שיצא ממנו ר' מאיר כדאי' בגיטין דנ"ז גבי נירן קיסר דאגייר ונפק מיני' ר' מאיר.

ואי' בהוריות די"ג דאסוקו לי' שם אחרים כדאי' מאן אחרים ר"מ. וכן במשה דרשו וירא כי אין איש עתיד לצאת ממנו, וז"ש רש"י שמא יהרוג אחרים היינו ר"מ שעתיד לצאת ממנו (עי' לקמן ל"ג ו').

(, ועוד הק' המפו' אחר שראה יעקב שב' מחנות מלאכים באים לכבודו ובטח לא לחנם נשלחו לו ולמה ירא דמלאך א' יכול להרוג מחנה גדולה. וכמ"ש במלכים (ב' י"ט) דסנחרב עלה על יהודה עם חיילותי וכאשר עמד אצל חומות ירושלים מלאך א' הכה במחנה אשור קפ"ה אלף.

וי"ל דמעשה אבות סימן לבנים ויעקב ידע כי א"צ לפחוד מעשו אפי' אם יבא עם הרבה אנשים. אבל פחדו הי' שראה ברוה"ק דגם בדורות הבאים יבואו רבים מבני עשו על ישראל ומה יהי' אתם ח"ו, כי אולי יהי' הדור במעט זכיות ולא יבואו מלאכי מרום לעזרתם.

ע"כ לא רצה שיבא עזרתו ע"י נם ממלאכים, ובחר שיהי' הצלתו בדרך חסד ורחמים מאוצר מתנות חנם. ויהי' ג"כ פיעל דמיון לבניו שיהי' בטבע היינו ע"י השתדלות ודורון ותפלה וינצלו מרשעות בני עשו לדורות: שם רש"י שמא יהרוג אחרים.

וכ' רא"ם ק' דילמא באו רק להרוג האחרים שהי' עם יעקב ולא ליעקב בעצמו. דלהם לית בי' משום הבא להורגך השכם להרגו.

אלא משום רודף. ורודף ל"ש רק בא"י להציל מא' מאברי' ע"ש עי' כנסת הגדולה או"ח דקמ"ז בלשונות רש"י.

שכ' דמדבריי משמע דהא דיכול להציל בא' מאבריי רק באיש אחר ולא בנרדף עצמו דבהיל וא"י לדקדק אם יכול להצילו בא' מאבריי, ולי נר' חילוק דבשעת מלחמה שרבים לוחמים עליו אין חילוק בין יכול להצילו בא' מאבריי דירא דמתוך כך אחר יהרג אותו, ועפ"ז יתפרש בשמואל ב' (ג' ל') ויואב ואבישי אחיו הרגו לאבנר על אשר המית את עשאל, ולכאו"נ הא דיואב ואבישי הרגו לאבנר אין כאן מקומו ובפ' כ"ז ויכהו על החומש שם מקומו.

מלבד שמיותר שכ' למעלה וימת בדם עשאל אחיו דאין סברא בשביל שרצה להודיענו שגם אבישי הורגו, ז"א דלא מצינו שאבישי הרגו רק יואב. עד שהרד"ק הוצרך לומר שאבישי הי' שם עם יואב והסכים עמו, ועוד כל כך סימנים בגבעון במלחמה לח"ל, רק להחילוק הנ"ל במלחמה בא הפ' ליתן טעם מה החרי אף הגדול, וקללו יחילו על ראש יואב כו' לכאו' אין ליואב עון דגואל הדם דעשאל הי', עי' סנהד' מ"ט א' וזה הזכיר ויואב ואבישי הרגו לאבנר לומר שבדין קללו דוד שיואב הרגו שלא כדין דהא הרגו על אשר המית עשאל במלחמה וא"כ אין טענה הי' יכול להצילו בא' מאבריי.

אבל ק' דבסנהד' שם אתי' ליואב וא"ל מ"ט קטלי' לאבנר הו"ל להצילו כו' ונסתר משם ב' החילוקים עש"ה. וכה"ק בשו"ת שבות יעקב ח"ב סי' קפ"ו ואין לתרץ מלכים שאני כמ"ש הרמב"ם בה' מלכים לחלק בכמה דברים.

דהא בגמ' קאמר דנו לאבנר בדין סנהדרין, וכן פרש"י בדע"ד ע"א ד"ה ויכול הנרדף או הרואה להציל בא' מאבריי, מבואר דשוה נרדף להרואה דלא כפרש"י בחומש לפי הרא"ם, ובכנה"ג דחק ונעלם ממנו רש"י הנ"ל, וכן סוגי' דמחלת דע"ב, ורמב"ם פ"ט מגניבה משמע לכאו' כרא"ם וצ"ע, ונ"ל דודאי יכול להציל כו' אף הנרדף עצמו ומ"מ במחלת אין חילוק כיון דעשה מעשה מוחזק לרוצח משו"ה א"צ להצילו בא' מאבריי, משא"כ בשאר רודף עביד דגזים ולא עביד וא"ש דעת רא"ם לפרש"י דעשו שהי' מועד לרציחות כמ"ש והוא עיף אין להצילו בא' מאבריי ולק"מ.

ועי' בריב"ש סי' תע"ג דהנרדף עצמו אינו חייבלהתרות להרודף אבל אחר הבא להציל הנרדף מיד הרודף הוא שצריך התראה, ועי' בהגהות משנה למלך פ"ח ה"י מחובל, שהביא ג"כ ריב"ש סי' רל"ח שאין הנרדף הבא להציל בנחש רודף צריך להתרות ברודף שהוא בהיל על נפשו, וכן הא דיכול להצילו בא' מאבריי רק באחר אבל הנרדף אין מדקדק בזה ע"ש: ועי' במשל"מ פ"א הט"ו מרוצח שנסתפק ברוצח בשוגג שיש רשות לגואל הדם להרגו אם הרג הרוצח לגואל הדם אם נהרג עליו וכמו בסנהד' ס"א אלו נהפך זמרי והרג לפנחס אין נהרג עליו, וחידש שם ברודף אחר חבירו להרגו או רודף אחר ערוה שניתן להצילו בנפשו.

אם נתאמץ הרוצח והרג את המציל. נהרג הרודף עליו, דדוקא גבי זמרי דליכא מצוה גבי פנחס רק רשות דבועל ארמית רק קנאין פוגעין בו שפיר אם נהפך זמרי והרג לפנחס אינו נהרג אבל רודף להרוג או בערוה דאיכא מצוה להצילו אם הרג רודף להמציל נהרג עליו ע"ש, ובאמת מפורש כן בחידושי הר"ן על סנהד' דס"ב גבי קנאין דבגואל הדם אי נהפך והורגו פטור משא"כ ברודף, וע"ע בשו"ת הרי"ם חו"מ סי' ז' דתמה על משל"מ איך עלה על דעתו להסתפק ברודף אי בהרג המציל שיהי' פטור הא ביכול להציל בא'

מאבריו והרגו חייב, ובזה הרודף שיכול להציל במה שלא יעשה העבירה וינח מלרדוף אחר העבירה ויציל עצמו ולא יהרגנו, וע"י שרוצה לעשות עבירה ולהרוג את זה יהי פטור אתמהא: ובשו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"ג סי' מ"ט תי' קו' הכנה"ג הא דבסנהד' דמ"ט הי' לך להציל כו' הא בנרדף עצמו ל"ש כן די"ל דכל הטעם דנרדף א"צ לדקדק לפי שבהיל על נפשו אין יכול לכוון, וכיון ששם הי' יכול לכוון בדופן החמישית וגם אמר לו והתרה בו למה אככה ואיך אשא פני יואב אחיך הרי שלא נבהל על נפשו ולא פחד ממנו ופשיטא שלא הי' רשאי, עי"ל דע"כ לא כ' הרא"ם רק במי שרודף לחבירו ואורב לו והוא א"י להציל עצמו ולא התחיל עמו בכה"ג אמרי' דבהיל על נפשו.

אבל היכי דהתחילו לריב זע"ז ואח"כ רוצה חבירו להרגו ל"ש דל"ה יכול לדקדק, דהרי אנו דנין על תחילת המריבה דמי הכניסו לתגר זה שיתחיל לריב עמו ועי"ז יתגלגל שלא יוכל להציל עצמו וא"כ עכ"פ מחויב לראות להציל עצמו בא' מאבריו, וא"כ שם דהתחיל אבנר יקימו הנערים ויצחקו לפנינו וא"כ עכ"פ שניהם רודפים זא"ז, שפיר צריך להציל בא' מאבריו וא"ש הא דק' מסנהד' ע"ד אם יכול להצילו כו' מהא וכי ינצו כו' וק' דמתחייב מיתה לגבי הנרדף בעצמו, ולהנ"ל א"ש דשם כ' וכי ינצו והתחילו לריב ובכה"ג גם הנרדף צריך לדקדק ע"ש.

וגם יש לחלק לפמ"ש הריב"ש דאחר צריך להתרות ולא הנרדף וא"כ ג"כ א"צ לכוון שיציל ג"כ בא' מאבריו. אבל באבנר שהתרה בו למה אככה (אותך) א"כ פשיטא שהי' צריך להציל בא' מאבריו: עי"ל דבר חדש דניהו דנרדף א"צ להציל עצמו והיינו משום דיכול לומר דל"ה יכול לכוון ולכך אינו נהרג עליו מספק דדילמא באמת ל"ה יכול לכוון, אבל אם הרג אותו אחד על שלא הציל אינו נהרג עליו דדילמא הי' יכול להציל בא' מאבריו, ולכך ביואב שם שטען שהי' יכול להציל בא' מאבריו לכך נהרג עליו וז"ב: וע"ע ברא"ש פ"ג דב"ק סי' י"ג ובנמק"י שם דאם שנים שחבלו זה בזה מ"מ אסור לחבול בו יותר ממה שחבל בו, ואם הי' יכול להציל עצמו בחבלה מועטת וחבל בו הרבה חייב, וכן קיי"ל בחו"מ סי' תכ"א סי"ג, והרא"ש ונמ"י הוסיפו מידי דהוי איכול להצילו בא' מאבריו ע"ש, מבואר בפירוש דאף בנרדף עצמי אם יכול להצילו בא' מאבריו והרגו חייב ולא כנ"ל, וע"פ בחו"מ סי' שפ"ח סעי' יו"ד במסור דמותר להרגו אם הדין כמו ברודף אם יכול להציל בא' מאבריו כמו לחתוך לשונו או לסמות עיניו אי מותר להרגו ע"ש, ועי' במנחת חינוך מ' רצ"ו ות"ר דאף שכ' המשל"מ אם הרוצח בשוגג הרג לגואל הדם או אם נהפך זמרי והרג לפנחס דפטור, זה דוקא הנרדף עצמו היינו הרוצח בשוגג או זמרי כיון דאין מצוה לגואל הדם רק רשות וכנ"ל, אבל באיש אחר שהרג את הגואל הדם או שהרג לפנחס בודאי נהרג עליו כי בחנם הרגו כיון שחבירו לא עשה שום עבירה ברודפו אך הנרדף עצמו אינו נהרג עש"ה.

וע"ע בשער המלך פכ"ד משבת הביא ג"כ הרמב"ם דנרדף עצמו א"צ לדקדק בא' מאבריו. והק' ג"כ מסנהד' ע"ג.

ע"ב דפריך מאלו נערות כו' ומשני דיכול להצילו בא' מאבריו, ולהרא"ם. אכתי גבי הנרדף ניתן להצילו בנפשו, ומחלק דרא"ם לא אמר רק ברודף נפשות דבהיל להציל עצמו לכך לא מידק דייק, אבל ברודף אחר עריות דאינה בהולה כ"כ שפיר הנרדף צריך

לדקדק ע"ש, וק' דשם בדע"ד מבואר להיפך מכי ינצו כו' מפורש דאף הרודף להרוג צריך הנרדף לדקדק דאל"כ איך משכחת דיענש הא תמיד איכא מיתה גבי הנרדף, וכן מצאתי שהק' כן האחרונים.

ולפמ"ש לעיל כבר תי' היטב השו"מ באם התחילו לריב זא"ז גם הנרדף צריך לדקדק. עוד מצאתי בכל"ח פ' בלק שהביא תשו' הרי"מ מה שהתפלא כ"כ על המל"מ, הלא אותו הקושיא יש להקשות על הגמ' אם נהפך זמרי והרג לפנחס ל"ה נהרג עליו.

ואע"ג דיכול להציל בא' מאבר' ע"י שיפוש א"ע מהביאה (עי' בראש הספר בהסכמת הגה"ק מאורן של ישראל האדמו"ר מגור שליט"א מה שהעיר בזה) וע"כ זה לא חשוב יכול להצילו בא' מאבר', כיון שרוצה לעשות העבירה הוא אונס. ומ"מ קנאין פוגעין בו כיון שהביא עצמו לידי כך, משא"כ ברודף אחר ערוה דניתן להצילו בנפשו רק קודם דבעל ואז ל"ש יצר אלבשי ולא חשוב אונס כיון דיכול להציל עצמו עי"ז שלא יעשה עבירה עש"ה, וע"ע בנוב"י קמא אה"ע סי' נ"ז דהיכי דאיכא התראה ל"ש יצר אלבשי והביא גמ' יזכיר לו יום המיתה הרי דיש עצה ע"ש.

וע"ע בפרדס דוד מ"ש בענין רודף: שם ברא"ם ויצר שמא יהרוג את עשו ויקללנו אביו. וכ"כ בתנחומא אבל מהריגתן של אחרים ל"ה מיצר מפני שהבא להורגך השכם והורגו, עי' ס' בית האוצר כלל א' אות ט"ו שהק' שהרי האי קרא רק בישראל נאמר בפ' משפטים במחתרת ומנ"ל דגם בב"נ הבא להורגך כו' ושפ"ד מכלל ז' מצות.

ואי נימא דאבות יצאו מכלל ב"נ אף לקולא נחא. ואי"ל דהך מילתא דהשכם ודאי נוהג גם בב"נ מסברא חיצונה דחייך קודמין, והא דבעי קרא דבמחתרת רק לאשמעי' דבא במחתרת חשוב בא להרוג ומצינו כזה שהכתוב משמיענו דעת האדם עי' תוס' פסחים ד"צ ע"א ד"ה החיי' פ"ש.

ומפורש כן בתוס' ע"ז ד"י ע"ב ד"ה חז במעשה חז קטלי' אבבא והק' תוס' הלא שפ"ד א' מז' מצות, וי"ל שהי' ירא פן יודע הדבר אל השרים והבא להרגך השכם להרגו, הרי דמפורש דאף בב"נ אמרי' כן, ועי' במנחת חינוך מ' רצ"ו אריכות בזה: שם רא"ם ושפ"ח הלא כבר הבטיחו כו' אך שמא יגרום החטא וכו' עי' ברמב"ם פ"ט ה"ד מיסודי התורה אם הנביא אימר דברי פרעניות ולא הי' כן אין זה הכחשה לנבואתו דאפשר שעשו תשובה ונסלח להם, אבל אם הבטיח על טובה ולא בא ה"ז נביא שקר שכל דבר טובה אפ"ל על תנאי אינו חוזר.

והוא משבת דנ"ה. וברא"ם הק' מכאן דלמה נתיירא יעקב.

הא אינו חוזר. וע"ש בלח"מ מ"ש בזה, ובפ"ט קטנתי כ' רש"י ירא אנכי שמא נתלכלכתי בחטא ואתה אמרת היטב איטב עמך, והק' רמב"ן דאם יגרום החטא מה אמר ואתה אמרת כו' מה אהני הבטחה לחטא שאח"כ ועי' בכלי יקר.

ובס' שם משמואל להג' מלבוב ז"ל כ' עפמשה"ק הרא"ם דלמה ירא שמא יגרום החטא הא כל דיבור שיצא מה' אפ"ל ע"ת אינו חוזר, ותי' דז"ד כשהי' ע"פ הנביא או מלאך דחס שלא יאמרו דנביא שקר הוא אבל אם ה' בעצמו מבטיח חוזר כשחוטא אח"כ, ומפ"ל תי' דהא דאינו חוזר ז"ד כשהוא לטובתו ולא לרעות אחרים אבל כשהוא לרעות אחרים ובשל

אחרים חוזר מרעה לטובה, וא"ש דאמר יעקב ירא אני מחטא, וא"ת כקו' רא"ם דדבר ה' אינו חוזר לכך אמר ואתה אמרת כו' דהי' ע"פ עצמך ובכה"ג חוזר.

ועוד יש טעם שאני ירא דהבטחני ושמתי את זרעך כחול הים ופי' בכל"י דהאויבים יפלו כגלי הים כשבאו לשטוף נשברים ונופלים לפני החול, כן האויבים יפלו לפני זרעם, א"כ הבטחה זו הי' לרעת אחרים לכך ירא. ועי' מהרש"א ברכות ד"ד ושבת דל"ב ע"א מ"ש ברש"י ורא"ם, ובפרשת דרכים דרוש ג' כ' לכאו"ק למה ירא יעקב שנתמעטו זכויותיו הא יש דברים דאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז וקרן קיימת לעוה"ב, ויעקב מסתמא קיים ובפרט ת"ת שכנגד כולם, אך היפ"ת כ' דרק כשנהנה דרך טבעיית אז הקרן קיימת אבל כשצריך לעשות לו נס אז מנכין מן הקרן, וז"ש קטנתי כו' ואם הי' עפ"ד הטבע אז לא יראתי אך כי במקלי עברתי את הירדן, ודחז"ל שנבקע הירדן במקלו.

ונס כזה ינכה זכויות ע"ש. ובס' אמרי הצבי על ב"ק דצ"ב ראיתי דאם הבטחה עפ"י מעשי' הטובים של הצדיקים אז אם חטא אח"כ חוזר הקב"ה מהבטחתו כיון דהבטחה הי' ע"פ דין.

אבל אם ההבטחה הי' ע"פ רחמים אז אין הבטחה חוזרת לעולם, וז"ש ה' האומר עלי שוב לארצך כו' קטנתי, והזכיר שם הוי' והבטחה זו אינה חוזרת ע"ש אריכות. וע"ע ס' נפתלי שבע רצון פ' לך שהק' של הרא"ם דלהיפך הוא דהבטחה ע"י שליח יתכן להיות חזרה ולא ע"י ה' בעצמו.

וע"ש בדברי' בס' שמע יעקב להגר"י אלגזי. וביש"ש ב"ק פ"ה סי' כ"ג.

וצמח דוד עה"ת: ובעל עקדה שער צ"ו. ובאהבת ציון מהנוב"י דרוש ד'.

ובס' המקנה על קידושין דכ"ט ע"ב ד"ה ואפשר, ויען שהם דרושים ארוכים לא העתקתי: והנה ג"כ קשה ממ"ש באו"ח סי' תרפ"ב בשכח ולא אמר על הנסים בבהמ"ז בחנוכה כשיגיע להרחמן יאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כמו שעשית לאבותינו כו' ואיך יבקש על נסים הלא ינכו לו וי"ל הא דמנכין לו היינו בנם נסתר אבל בנס מפורסם שהכל רואים שנעשה לו נס לעומת זה שמנכין לו מזכויותי', נתוסף לו זכות חדש שע"י נתפרסם שמו ית', וז"ש בשבת דנ"ג ב' בנס שנפתחו לחסיד א' דדין ואמר אביי כמה גרוע זה שנשתנו לו סדרי בראשית.

ור' יוסף אמר כמה מעולה זה. ודעת שניהם צדקו יחדיו.

כי נגרע לו מזכויותי', ולעומת זה מה שע"י נתפרסם שמו ית' נחשב לו זכות חדש ועי' בישועות יעקב פ' לך. או י"ל דמ"ש מנכין מזכויותי' כאלו לקח שכר בעוה"ז היינו ביחיד שנעשה לו נס, אבל אם נעשה נם לרבים אין מנכין להם, או י"ל כשעמד במקום סכנה ונעשה לו נס, אבל בלא"ה אין מנכין, ועי' בכור שור.

ושערי תשובה או"ח סי' קפ"ז מזה, ובשו"ת מחנה חיים חו"מ ח"ב סי' י"ט: (ט) רש"י רוח משמש לשון זכר ונקבה, עמ"ש בזה בתוספות יו"ט פ"ה מ"ג מזבחים: שם והי' המחנה הנשאר לפליטה. ערש"י וצ"ב מנ"ל זאת.

ע"י בנח"ק וחה"ת דאי' במד' דיעקב העמיד המחנות רחוקים זמ"ז כדרך יום והטעם כי ידע יעקב שימיתו ביום א' שניהם כמ"ש רבקה למה אשכל שניכם ביום א' (וכן הי' באמת וכמ"ש ביע"ד דיעקב לא מת רק בסתימת הגולל ואז נהרג פשו ע"י חושים בן דן). ולכן ריחק המחנות דרך יום ואם ינצחוהו עשו ויהרגנו ינצלו עכ"פ המחנה האחרת כי בטרם יקרב אליהם ימות גם הוא כאחיו וע"כ והי' המחנה הנשאר לפלטה: ועי' רמב"ן וספורנו והי' לפלטה שיברחו מחנה השני, ויש לפרש דברי' דהחלוקה הי' כי הוא ואנשי' יהי' מחנה אחת, והצאן ובקר יהי' מחנה שני'.

וה"פ ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן והבקר וגמלים לשני מחנות, הוא ואנשי' יהי' מחנה א' ורכושו מחנה ב' יען כי לא ידע מחשבות פשו אם כוונתו על עסקי ממון לבד בא ואם ישיג ממון אז ילך לדרכו ולא יפגע בנפשות, או אולי רק על עסקי נפשות כמ"ש יקרב ימי אבל אבי ואהרנהו.

ועשה בחכמה ושלח הצאן ובקר ראשונה, וז"ש ותעבור המחנה על פניו היינו לפני יעקב ואנשי', ואז יראה אם יבא על המחנה והכהו היינו הצאן ובקר יכה עד חרמה ולא ישלול אותם אז בודאי בא על עסקי נפשות, ואמר לאנשי' כאשר תראו זאת יהי' לפלטה כלומר תברחו מפניו חיש מהר: י) אלקי אבי אברהם.

המהרי"ק פסק דאין אדם מחויב בכבוד אבי אביו והובא ביו"ד סי' ר"מ סעיף כ"ד. ובס' שאגת אריה על מכות די"ב כ' לחלק היכי דאביו חי אז בן הבן חייב בכבוד אבי זקנו כמ"ש בפ"ק דקידושין ל"א א' אביו אומר השקיני מים ואמו אמרה השקיני את ואמך חייבין בכבוד אביך, וכה"ג כאן כיון דאביו ג"כ מחייב בכבוד אביו אז גם הוא חייב בכבוד א"ז, אבל היכי דאביו מת דנעשה חפשי מכל מצות אז תו ליכא הסברא שחייב מצד אביו ופטור מכיבוד א"ז.

ועי' ס' לוית חן פ' ויגש שתי' בזה קו' רמב"ן דבפ' וישלח כ' אלקי אבי אברהם ואלקי אבי יצחק, ובפ' ויגש (מ"ו א') כ' ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק לחוד ות' דבפ' וישלח הי' יצחק עדיין חי ונמצא הי' על יצחק חיוב כבוד אב אפי' אחר שמת אברהם כדקי"ל ביו"ד א"כ גם יעקב חייב בכיבוד א"ז אברהם, אבל בפ' ויגש דכבר מת יצחק וכבר נפטר ממצות כ"א לכן גם יעקב פטור מכבוד אברהם, ולפי"ז שפיר כ' רש"י במכות דבן בנו אינו חייב בכיבוד אבי אביו, ועמש"ל בפ' ויגש בזה: יא) קטנתי ערש"י ומש"ל בפ"ח בזה.

ובכתבי דו"ז הגה"צ מ' צבי ז"ל אבד"ק זגיערש ראיתי דאי' בגמ' ברכות ד' ס' ע"א האי תלמידא דמרתת א"ל חוטא את דכ' פחדו בציון חטאים ע"ש ועי' ברכות כ"ט ב' וז"פ ויירא יעקב ויצר לו מה שירא מאיש ואין לו בטחון כראוי, וז"ש קטנתי מהמדרגה הראשונה שהי' לי. כי במקלי עברתי את הירדן ול"ה לי אז כלי זיין ולא אנשי מלחמה לעזר ולא יראתי מבנ"א, וזה גרם לי מכל החסדים ואמת אשר עשית את עבדך, דהיינו ורם לבבך ושכחת וישמן ישורון ויבעט, ועתה הייתי לשתי מחנות.

לכן יש לי עתה שתי מחנות, ויען שירא אנכי מבנ"א לכן אבקש בתפלה הצילני נא שלא יזיק לי. ובס' דב"ש כ' דרועה יש לו מקלו ותרמילו, וז"ש לא הי' לירק מקל רועה ועתה הייתי לב' מחנות.

ובב"מ דמ"א שהכישה במקל ערש"י דמכה חזקה הוא ועתו"ס. וי"ל ההבדל בין מקל למטה שמטה יכול להטות בו.

ומקל לרדות כמ"ש בזכרי' י"א ואקח לי שני מקלות אחד קראתי נועם וא' חובלים וארעה את הצאן, שמקל להנהגה אינו כ"כ חזק כמו מקל להכאה. וכשאמר הכישה במקל וע"כ שהי' חבלה.

משא"כ באדם דאין לו רק מקל אחד ואינו ראייה שחבל וז"ש מקל שקד אני רואה היינו מקל חובלים ששוקד על הרעה: והגר"א מוילנא ז"ל כ' על הגמ' בסוטה ד"ה ת"ח צריך שיהי' בו גיאות אחד משמיני שבשמינית, דיעקב אמר קטנתי מכל החסדים וגו' אשר עשית את עבדך ותלה החסד שקיבל מה' על נפשו ולכאו"ק דע"פ ענוות הי' לו לתלות רק בזכות אברהם ויצחק ולא בזכות עצמו.

ולמדנו מזה דהטובה של עבר מה שקיבל מכבר יוכל לתלות בעצמו. אבל אם יבקש הצלה או טובה עתה או על לעתיד לא יבקש בזכות עצמו שהרי שלמה לא נענה בזכות עצמו עד שאמר זכרה לחסדי דוד אבי וכן חזקיה, וז"פ ת"ח מותר להתגאות שמיני שבשמינית כי הפסוק קטנתי הוא הפסוק השמיני שבפרשה וישלח שהיא פרשה השמינית שבתורה להורות שע"י אופן זה מותר להתגאה ולתלות בעצמו.

ובס' קב הישר פס"ה כ' דבזה"ק בשלח הביא ע"ב שמות מפסוק ויסע ויבא ויט ט' שורות על ח' ושורה הח' באלכסון הוא אותיות ענ"ו עי"ש. ובמהרש"א כ' דח' פעמים ח' בגימ' ס"ד.

וגם בגימ' ס"ג ות"ח צריך להוציא את עצמו ממדת גס ולכנוס לבחינת ס"ד: יב) הצילני נא מיד אחי מיד עשו הנה רע לגורל ישראל בעת שעשו הכללי רודפו. אך עוד רע ומר יותר אם יקרבהו ויבקש אהבתו.

כי אז יתערבו ישראל ביניהם וישכח ישראל תורת ה' והוא מת מיתת נשיקה וגוף קיים. והמלאכים השיבו באנו אל אחיך אל עשו.

פעם נראה כאוהב ופעם בתמונת עשו הרשע. ואינם יכולים לדעת מסתרי לבבו.

ולכן ויירא יעקב מאד ויצר לו ירא מן האחוה של עשו ויצר לו מן השנאה והתפלל על שניהם הצילני כו' מיד אחי ומיד עשו כי ירא אנכי. כי אם יתראה בתמונתו עשו הרשע פן יבא והכני ואם יתגלה בתמונת אח אז ירא אנכי מחדש "אם על בני" כי יותר יש לפחוד מנשים שדעתן קלות, ולצעירי הבנים שימשיכו אחריו וילמדו ממעשיו וימותו מיתת נשיקה וגוף קיים: יד) ויקח מן הבא בידו.

ערש"י מרגליות שאדם נושאם בידו. ובמדרש ולמה גמלים באמצע וכו' וקשה מה שייכות קו' זו להאי דדריש מרגליות מסר לו, וראיתי דבל"ז הו"א דאין נפקותא דאלו הוי כ' מין אחר באמצע ג"כ הוי קשה למה זה באמצע.

והפסוק אין מכוון לכתוב גמלים באמצע כ"א חשב ה' דברים, אבל השתא דמרגליות שלח לו וקשה למה לא פרט בהדיא אע"כ דלהכי לא פרט רק ה' דברים כדי שיהי' גמלים באמצע משא"כ אלו הי' נכתב גם מרגליות הי' ו' דברים ול"ה גחלים באמצע ופריך שפיר. למה גחלים באמצע.

ובס' סדורו של שבת ח"ב דרוש ח' כ' על הלשון מן הבא בידו, הול"ל וישלח מנחה. רק ע"פ משחז"ל במד"ר מסעי בפרו שעלה לשם הבעל באליהו (מלכים א' י"ח) לא הי' רצה לילך ולא יכלו להזיזו ממקומו עד שא"ל אלי' לך, דכשם ששמו של הקב"ה מתקדש ע"י אחרים יתקדש ג"כ על ידך.

וז"ש משה וגם מקנינו ילך עמנו כלומר שמקנינו בעצמם ילכו עמנו וכן בעת שרצה יעקב לשלוח הבהמות לעשו בודאי לא רצו לילך והוצרך לקחת אותם בידיו למסרם שילכו. והבטיחם ה' שיתקדש ש"ש ע"י בעת שמנחה ישובו לעת"ל כמ"ש בב"ר פע"ח דכל הדורונות שנתן יעקב לעשו עתידין אוה"ע להחזירן לעת"ל ע"ש.

עו"ל שלא לקח רק מהבא בידו בעצמם כדרך הבאים אל נח שמעצמם באו וידע כי הם ראויים לשלחם למנחה לעשו. והנה המדרש הנ"ל הוא רחוק משכל.

ואם הי' באמת כן ע"ד נס שהפר לא רצה לילך למה לא פרסמו הכ' כמו אתון של בלעם שדבר. אך י"ל דכל בעל חי אילן ועשב יש לו שר למעלה כמשחז"ל בב"ר פ"י אין לך עשב מלמטה שאין מלאך ממונה עליו ויאמר לו גדל וכן מצינו אמר שר של ים למשה (ועתו"ס ע"ז די"ז).

ד"ה עד חולין ז. מהרש"א תענית כ"ה.

שבת פ"ט.

פסחים קי"ז. ערובין י"ח), וי"ל דהשר של הפר התוכח עם אלי' וא"ל בשלמא בשני שעירים של יו"כ הי' ע"פ גורל אבל ב' פרים הללו.

איך תתן הבחירה איזה ילך לקדושה ואיזה לטומאה. א"ל אלי' דיתקדש ש"ש על ידך ואם יהי' ע"י גורל יאמרו שגורל גרם.

אך עתה שע"י בחירה לא יהי' שום פקפוק. לכן לא הוצרך הכ' לפרש לפי של"ה דרך נס ועי' באלשיך אחרי.

ובבני יששכר ח"ב: שם בידו. ובפ' צו (ח' ל"ג) ימלא את ידכם.

ותצוה (כ"ט ט' ול"ה). ורש"י (כ"ח ע"א) כ' כשממנין אדם על פקודת דבר נותן השליט בידו בית יד של עור ועל ידו מחזיקו בדבר והוא מלוי ידים.

ועי' בס' תולדות אפרים פ' צו. שכ' דענינו, דיד מורה על השלטנות כמו כאן בוישלח.

ובשלח (י"ד ל"א), וחקת (כ"א כ"ו) ודברים (ג' ח'). והכאה כף אל כף הוי קנין עי' סמ"ע חו"מ סי' ר"א סק"ה ע"ש.

ובשמות (ג' ה') של נעליך ע"י שליפת מנעלים מסיר ממשלתם. והוי כאומר שאין הרגלים ראויים לדרוס על מקום זה ולהסירם, א"א והוי הכנעה.

ואח"כ עשו אוה"ע סימן להכנעה בהסרת הכובע כאומר שראשו ודעתו בטלה נגדו וכחו שהאריך בזה בחת"ס בהשמטות לחו"מ סי' קצ"א ע"ש. ובפ' מקץ (מ"א מ"ב) ויסר כו' ויתן על יד יוסף.

ובאסתר (ג' י'). וזה סימן למסירת שלטנות.

וברות (ד' ז') שלף איש נעלו ובתרגום נרתק יד ימיני', דשם נעל בין על של יד בין של רגל. ומשו"ה כ' בשמות (ב' ה') של נעליך מעל רגליך שלא יטעה על של ידים דגנאי לעמוד בהם במקום קדוש כמ"ש במג"א סס"י צ"א.

וכן בתצא (כ"ה ט') וחלצה נעלו מעל רגלו שלא נטעה על נעל של יד לומר שסר כחו ושליטתו. לכן הוצרך לפרש רגל.

ולכן ברות דכ' סתמא על של ידו קאי, וזה טעם בב"מ דמ"ז בכליו של מקנה: טז) גמלים מניקות ובניהם שלשים. ערש"י ומדרש בנאיהם זכר כנגד נקבה וכו' וקשה מי הכריחם להוציא תיבת ובניהם מפשוטו וכ' בס' חלקי אבנים בשם אבי הר"ר העשיל ז"ל ע"פ גמ' ב"ב ע"ח ב'.

פרה חניקה אני מוכר לך לא מכר ולדה, והא דאמר מניקה לחלבה, אבל חמורה מניקה אני מוכר לך מכר גם הולד דהא חלבה לא חזיא וע"כ מניקה היא ובנה נתכוון ע"ש. וכאן כ' גחלים מניקות ובניהם וקשה למה צריך להזכיר ובניהם הא ממילא נשמע מדאמר גמלים מניקות א"כ בניהם בכלל א"ו על בנאיהם נאמר.

וכ"כ בס' מירא דכיא וביד"מ: ואין להקשות דהא שלח לעשו והוא מיתר לשתות חלב מבהמה טמאה. וי"ל דבכורות ד"ו מקשה חלב מנ"ל דשרי דיוצא מחי והוי כאבמה"ח ע"ש דיליף מקרא דשרי.

וא"כ לב"נ דליכא לימוד י"ל דאף חלב מבהמה טהורה אסור משום אבר מן החי. ועי' כו"פ סי' פ"א ופמ"ג, ובמנחת חינוך מ' תנ"ב.

ובכסא דהרסנא סי' רפ"ה. ובדברי שאול סי' פ"א.

וג"כ אל תקשה דאבמה"ח רק נוהג בבהמה טהורה ולא בטמאה וכאן בגמלים אפ"ל חלב אסור לב"נ. אך איתא בחולין דנ"ב וכן פסק הרמב"ם בפ"ט הי"ג ממלכים דדוקא בישראל יש חילוק אבל ב"נ מוזהר באבמה"ח אף מטמאים ע"ש.

וחוץ לזה כ' בנח"ק בשם האר"י ז"ל דעשו אין לו יחס כלל בגחלים והם אסורים אצלו כי הן מעלה גרה, אותיות הגר אם ישמעאל. וא"כ מוכרח דגמלים מניקות ר"ל הם ובניהם ואייתר ובניהם לכך פירשו שהם בעליהן ופירש בנאיהם: יט) ואמרת לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה לאדוני עשו.

ק' דהול"ל מעבדך מיעקב, וכ' בישויע"ק דקיי"ל באדם חשוב המקבל מתנה ממנו נחשב מתנה להנותן ובקידושין אם היא נתנה לו מקודשת בקידושין ד"ו. וז"ש לעבדך ליעקב מנחה היא דיהי' מנחה ליעקב אם שלוחה הוא לעשו, ואם עשו יקבל יהי' מנחה ליעקב ואמר לאדוני עשו שהוא אדם חשוב, וע"ע בהקדמה לשב שמעתתא דכ"כ בפשט בפ' תרומה ויקחו לי תרומה פרש"י לי לשמי דקשה דהול"ל ויתנו לי אלא נתינה לחשוב הוי

כלקחה ע"ש וכ"כ בשמע שלמה שם: ובמדרש מנחה הוא שלוחה תפלת מנחה שלח לו, יל"פ דאברהם תקן שחרית להתפלל שישמור אותו בשחרית ימיו ואז טוב לך באחריתו וכמ"ש חנוך לנער ע"פ דרכו גם כי יזקין לא יסיר ממנה, ויצחק תקן מנחה אם הלך בנעוריו אחר הבל יש לו ג"כ עת לעת ערב עד אשר לא תחשך שמש חייו ויתקן המעוות, וירחץ במים של תורה או במי דמעות וכשתבא עתו יהי טהור גברא, ויעקב תקן ערבית אף כשהוא אחר תשעים והוא כמת ועבר מן העולם אעפ"כ מועיל תפלתו, והנה יעקב ועשו הי' אז בשנים שכבר הגיעו לגבורות ונטו צללי ערב ושלח לו תפלת מנחה רמז שיתן אל לבו ויחדל מלעשות רע ואף עכשיו יש לו זמן: (כ) ויצו () גם את השני גם את השלישי גם כל ההולכים אחרי העדרים, עי' תויו"ט סוף פרה, שכ' כי על מספר שנים ל"ש תיבת כל ע"ש ועי' בהגהות רש"ש על מד"ר כאן אות ה' שמביא כן בשם תוס' כתובות ד"ח א' ד"ה שהכל, דל"ג לכולהו דאז הי' משמע דג' ברכות הן.

ובקובץ אהל מועד סי' ר"ב הק' מכאן שהי' חמשה עדרים ואפ"ה כ' כל על מספר שנים, וע"ע ב"מ דמ"ז לקיים כל דבר קאי על הגאולה ועל התמורה אף דהוי רק שנים, ושם באה"מ ח"ג סי' ט' השיב ח"א שי"ל שהי' בכל עדר הרבה עבדים ומסתבר כן דכי מספיק לעזים מאתימוכו' עבד אחד ורק הפי' דיעקב צוה לעבדו הראשון שמסר לו הנהגת המנחה וכן לשני וכן לשלישי וכן "לכלל" ההולכים אחרי עדרים כלם וקאי כל על הרבה יותר מב' ע"ש אריכות: וע"ע בב"ר פנ"ט וה' ברך א"א בכל ר' לוי אמר תלת, ובב"ר פ"צ ויהי רעב בכל הארצות בשלש ארצות, וברש"י יתרו (י"ח א') את כל אשר עשה ה' בירידת המן ובאר ועמלק, על "כל" הטובה, טובת מן באר ותורה, וכ"כ בכ"מ סוף פ"ו מיסוה"ת ובמלבי"ם ויקרא סי' קצ"ו כי מלת "כל" מכוונת עכ"פ ג' דברים, אולם ביד מלאכי סי' של"ו חולק על זה, ומביא מקרא עושר ורש נפגשו עושה כולם ה', ותרגומו תרווייהון ועי' ביעיר אוזן לאזולאי ז"ל מערכת כ' אות ה' דמשמעות כל ע"פ רוב הוא ג' ולפעמים רחוקות גם שנים עש"ה, ועי' תורת חיים ב"ק דנ"ט ע"ב, ואמרי שפר פ' חיי שרה ובס' הדורות סדר תנאים ואמוראים אות י' יוסי בן יועזר, ובשד"ח מערכת כ' אות ל"ב: (כג) ואחד עשר ילדיו רש"י ודינה היכן היתה וכו' וקשה מנ"ל דדינה נחסרה דלמא א' מהשבטים היה נחסר, וכ' בשם הגר"א מווילנא ז"ל ע"פ גמ' טעם שנבנה ביהמ"ק בחלקו של בנימין משום שהוא לא השתחוה לעשו דעדיין ל"ה בעולם, ולפי"ז אם א' מהשבטים הי' נחסר ולא השתחוה ג"כ לעשו למה לא נבנה ביהמ"ק בחלקו של אותו שבט שהי' נחסר אז, אלא ודאי דכל השבטים הי' שם וכולם השתחוו רק דינה ל"ה עם שאר בניו, ובנחמד למראה על מד"ר כ' דבתוס' קידושין ד"ב ע"ב ד"ה לתני, כ' דכל התורה בל' זכר נאמרה, ואי הענין מדבר בזכרים ונקבות נכתב בל"ז, וקשה הא ותגשן השפחות הנה וילדיהן ותשתחווין (ל"ג ו'), והי' זכרים ונקבות וכ' בל"ג, ובפרט שזכרים הי' ד' ונקבות ב' וי"ל דהטעם דתורה בל"ז דהם עיקר ונקבות טפלות כמ"ש כי מאיש לקחה זאת, וכאן האמהות עיקר והזכרים טפלים להן, אך יקשה מ"ש ותגש גם לאה וילדיה וישתחוו הול"ל ותשתחווין, וי"ל דיש חילוק היכי דיש רבים בזכרים ונקבות אמר בל"ז אבל אם בהעיקר ליכא רק אחד ובספלים יותר מאחד ע"כ צריך לתפוס המרובים, וא"כ כאן אי לא הי' דינה חסרה הול"ל ותשתחווין שהילדים טפלים ללאה, וגם הי' כאן ב' נקבות ומדקאמר וישתחוו עכצ"ל של"ה כאן נקבה רק לאה, וע"כ דדינה חסרה, אך

ק' מואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו, של"ה רק זכר א' ונקבה א' ורחל עקרת הבית הול"ל ותשתחווין, וי"ל ע"פ מד' פע"ח ורש"י דכל אמהות נגשו מקודם, ויוסף הוא קודם דכסה אותה שלא יתלה עיניו בה דהוקשה לי דהול"ל ותשתחווין וקאמר שגבהה קומת יוסף וכסה לרחל, והוא ה"ל העיקר ולכן כ' וישתחוו: שם ברש"י נתנה בתיבה כו' ונענש יעקב שמנעה מאחיו, ע"י שו"ת מים חיים בקונטרס אוצרות חיים להגרח"כ ראפאפורט שהקשה הא איתא באה"ע סי' נ' סעיף ה' דאם קלקל המשודך מעש"י יכולה לחזור בו וכ"ה ביו"ד סי' רכ"ח ס"ג ע"ש, וק"ו מה אם כבר נשתדך יכולה לחזור בו אם נתקלקל מכ"ש שלא יתן לו בתו ולמה נענש יעקב ע"כ נראה דלשון רש"י ק' שכ' שמנעה מאחיו שמא תחזירנו למוטב דהו"ל ליכתב שמנעה מאחיו ושמא היתה חוזרת אותו למוטב, עכצ"ל כוונת רש"י דאם יעקב ה"ל מונעה משום שעשו ה"ל רשע ושמא יקלקל בתו לא ה"ל לו עונש, רק יעקב ל"ה ירא מזה דידע בבתו שהיא צדיקת ולא יקלקלה, וכמו שלא קלקל אחשוורוש לאסתר, רק שמנעה מאחיו מחמת שה"ל שונאו שה"ל רשע גמור ול"ה רוצה שתחזירנו למוטב, וזה דקדק רש"י שמא תחזירנו למוטב ר"ל דלא ה"ל רוצה שתחזירנו למוטב, וכן מצינו בדוד שקילל לדואג האדומי יחתך ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים סלה והשי"ת הקפיד עליו וע"י בפי' ויצא (ל"א י"ז) ושייך ג"כ לכאן: כה) ויותר.

רש"י שכח פכים קטנים, ע"י מהרש"א חולין צ"א א', וצ"ב ב' אריכות, וע"ע במהר"ם שיף סוף ב"ק דרוש ארוך בענין ת"ח מקפידין על ממונם עש"ה, ובספר תפארת צבי כ' עפ"ד זהר גבי נגע ופניית הבית אם הקב"ה חס על פכים קטנים שלא יטמאו ולכן צוה לפנות הבית מקודם ק"ו שיחום הת"ח על עצמו שלא ילך לבדו כ"א בשני נעריו עמו ע"ש, וז"ש ויותר יעקב לבדו, וקשה איך נשאר לבדו הא ילפי' ק"ו מפכים קטנים שחס עליהם ה' ואיך לא חס יעקב ע"ע ונשאר לבדו לזה פרש"י שכח פכים קטנים ר"ל שכח האי ק"ו מפכים קטנים, וע"י מה שכתבתי בזה בפרשת ויחי (מ"ט כ'): שם ויאבק ערש"י ובחולין צ"א ח"א כעכו"ם נדמה לו וח"א כת"ח, ראיתי לפרש עפמ"ש הרמב"ם על דברי ישעי' נ"ד כל כלי יוצר עליך לא יוצלח וכל לשין תקום אתך למשפט תרשיע שנודע דאוה"ע לחמו אתנו בב' מיני נשק א' מלחמת אגרוף כלסטים, וגזרו גם על שבת ומילה, ובראותם כי זה לא להועיל נסו בנשק ב' מלחמות הלשון עם וכוחים דתיים, וז"ש כל כלי יוצר עליך לא יוצלח, ועל ה"ב' וכל לשון תקום אתך למשפט וה' יהי' עמכם שלא יכשלו בלשונם, וכל מה שאירע לאבות סימן לבנים, וכל משך הגלות ויאבק איש עמו בגזירות וכלי נשק וגם בלשון של העתונים שלהו בוז על עם ישראל, וז"ש ח"א כעכו"ם נדמה לו על מלחמות אגרוף וח"א כת"ח בויכוחים ומלחמת הלשון, וזה ימשך עד עלות השחר הוא אור ההשכלה שאז יפקחו העמים עיניהם כי עול גדול לרדוף את ישראל וירא כי לא יכול לו בזו האופנים, ויגע בכף ירכו זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו ומצב ישראל ידל מאד, אך גם זאת יעבור ועוד יזרח לנו השמש, וזה ויזרח לו השמש והוא צולע על ירכו רמז אף שצולע לא רחוק התשועה כי באותו שעה שעם ישראל גונח מלבו וצולע על ירך בעת ההוא ויזרח שמש ההצלחה, והחת"ם כתב דה"ל ליעקב ב' חטאים א' של ב' אחיות שבחו"ל לא קיים התורה, ובאמת כל מקום חושבו השכינה עמו והוי כא"י, וב' שלא קיים כ"ב שנה כבוד אב ואם, וגיד הנשה בגי' כ"ב שנה, וזה מ"ד

כגוי נדמה היינו שהי' עליו חטא ב' אחיות שהחזיק עצמו בחו"ל לב"נ, ומ"ד כת"ח שהחזיק עצמו כת"ח שגדול ת"ת יותר מכבוד אב במגילה ט"ז ב': ובהגדה שם משמואל דפ"ד, הביא בשם אביו הגה"ק בעל אבני נזר ז"ל שב' מיני יצה"ר יש, א' שמתחפש בלבוש ת"ח ומראה פנים לעבירה שהוא עוד מצוה, וב' שבא כגוי ומסית לעבירה אף שיודע שאסור, וכן בברכות ס"א א' רב אמר יצה"ר דומה לזבוב ויושב בין שני מפתחי הלב, ושמואל אמר כמין חטה היה היינו שרב דיבר מיצה"ר שנדמה לו כגוי שמסית דבר איסור אף שמאוס כזבוב, ושמואל אמר כחטה שנותנת דעת לאדם כמחז"ל אין התינוק יכול לקרות אבא עד שיטעם טעם דגן, והיינו שבא לאדם בטענת שכליית וכת"ח נדמה לו: שם ויאבק עי' בח"ס שהביא מחז"ל שהמלאך האשימו שלא קיים נדרו עשר אעשרנו לך ומיד עישר בניו, והא שבאמת לא קיים וגם אע"פ שעכשיו קיים מ"מ איחר הנדר, וי"ל דקיי"ל כר"מ בקידושין ס"ב דבעי תנאי כפול ובלא כפל תנאו בטל ומעשה קיים, וא"כ נהי דתלה נדרו בתנאי ושכתי בשלום אל בית אבי ולא הי' צריך לעשר מקודם, מ"מ המלאך טען כיון דלא כפל תנאי בטל ומעשה קיים ומחויב לעשות מיד אך כל זה אם כוונתו הי' על מעשר ממון אבל נדרו הי' על מעשר בניו ובאיסור ל"ב ת"כ כמ"ש בס"פ שבועות העדות, ובס' דברי יוסף כ' דבנדר ושבועה ל"צ כלל לתנאי ב"ג וב"ר, דאיתא בשאלה הרי דע"י דיבור מבטל נדר או שבועה, ולא דיבור לחוד גם אפי' מעשה דכ"ז שלא בא לידי כהן יכול לשאול עי' נדרים נ"ט, ואף שעשה מעשה בפועל בהפרשה, ויצא מזה דין חדש דאם הי' תנאי בהפרשת תרומה אף דל"ה ת"כ אם לא קיים התנאי בטלה התרומה ע"ש: עונ"ל לפי"מ שהקשה תוס' נזיר י"א א' ד"ה ע"מ אמאי מהני תנאי בנזירות הא א' ממשפטי תנאי שבעינן אפשר לקיים ע"י שליח ובנזירות ל"מ ע"י שליח ע"ש וברמב"ן ב"ב דקכ"ז כ' כי ילפינן מב"ג וב"ר דוקא בתנאי שבין אדם להבירו אבל תנאי שבין עצמו בכל ענין הוי תנאי שהרי מדעתו התנה ורוצה הוא לקיים נדרו ע"ש, ועי' בפני יהושע כתובות דע"ד.

וגיטין דע"ה. והפלאה שם ש'.

דבאמת הא דצריכין לילף מב"ג וב"ר הלא מסברא הי' כן דהוא לא נתן רק על תנאי זה, אכן ז"א דהו"א לא אתי דיבור ומבטל מעשה ולא הי' מועיל תנאי. ורק דילפי' מב"ג וב"ר ובעינן דמי לה.

אבל בנדרים ושבועות דהוי דיבור בעלמא מן הסברא מועיל תנאי ולא בעי כלל לילף מב"ג וב"ר וממילא ל"ב דיני תנאים ע"ש ובח"ס. וא"כ בין לרמב"ן ובין לפנ"י ל"ק ביעקב דבנדר ל"ב תנאי כפול.

ועי' בספרי פרי יום גיטין דע"ד. ולעיל בפ' בראשית (א' א'): וע"ד דרוש יש לומר דעל עקרי מצות המלאך לא לחם עמו ורק על המצות שאדם דש בעקביו.

היינו אבק ריבית אבק גזל אבק לשה"ר וזה לשון ויאבק עמו. וגם איתא באבות פ"ב איזהו חכם הרואה את הנולד ולא אמר הרואה את העתיד.

וי"ל שבכל דברים יש אבות ותולדות. הזורק כלי בחמתו כאלו עובד ע"ז.

המלבין פני חבירו ברבים כאלו שופך דמים ועוד, וזה"פ איזהו חכם הרואה את הנולד שרואה גם התולדות ומה יסתעף מזה כי מן התולדות יהי' אח"כ אבות, וז"ש בתהלים (ע"ג ט"ו) אם וגו' אספרה "כמו" הנה דור בניך בגדתי. אם יתחילו למנות הכמו.

היינו אבק ריבית שהוא כחו ריבית וכו'. יהי' דור בניך בגדתי.

מעט מזעיר ישארו תמימים לה'. שרובם כמעט נכשלו בזה.

וכתבתי בזה הרבה ואכ"מ:כו) וירא כי לא יכול לו. ערמב"ן דור א' הי' בימי חכמי המשנה כו' עי' בזה בשו"ת חתם סופר בליקוטים סוס"י פ"ו.

מענין גזרות שישראל סבלו ע"ש וע"ע ביערות דבש ח"ב דרוש ד'. ובתורת חיים חולין צ"א ביאר הענין דנגע בכף ירכו דהי' מתאבק בשביל הבכורה ונגע בכף ירכו רמז שאינו מסכים על השבועה שנשבע עשו ליעקב.

דסתם שבועה בירך המשביע כמו באברהם ויעקב שהשביעו בניהם. והתאבק כ"כ עד שהודה לו על הברכות כמ"ש רש"י בפכ"ו, וא"ש התרגום אסתר (ה' ט') פשט ית רגלי' ימיני' לאחזה לי' שטר זבינתי' דאיזדבן לי' בטולמא דלחם וגו' כל קבל ארכובתא כו', וקשה למה תלה שטר מכירה על רגלו רק דהמן נתקנא במרדכי ע"ד הבכורה כמ"ש בתרגום (ג' ו').

ועי' ב"ר תולדות ואסתר. בעשו כ' ויצעק צעקה גדולה ונפרע לו בשושן.

וקשה מה ענין זל"ז. לכ"נ כיון דגרם יעקב לעשו לצעוק בשביל הבכורה וברכה.

ואבק מרמה הי' בתחילה לכך נענש מרדכי שהי' מבני בניו שהוצרך ג"כ לצעוק, וג"כ איתא במד' ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי בזוי בן בזוי בעשו כ' ויבז עשו וכאן כ' ויבז. ולכן קשר מרדכי שטר מכירה ברגלו דכמו דיעקב קנה את השררות בנזיד כן מרדכי להמן לעבד בטולמא דלחם.

וקשר ברגלו להראות שהוא ואבותיו מכורין ליהודים מימות קדם פ"ש דרוש נחמד: כז) שלחני כי עלה השחר. רש"י הגיע זמני לומר שירה.

עי' זרע ברוך פ"ב דברכות מ"ש בזה. ובחולין צ"א חביבים ישראל שמזכירים השם אחר ב' תיבות וכו' ועשו"ת חות יאיר סי' רכ"ה.

והנה קשה הא מזכירין אחר תיבה אחת שאומר חטאת לה'. וי"ל דזה דוקא בברכות ותשבחות אבל בשאר ענינים אפי' אחר תיבה א' מזכירים.

ועי' בישועות יעקב יו"ד סי' קמ"ח טעם על המקדים שלום אומר שלום עליכם והמשיב אומר עליכם שלום. דאיתא בנדרים ד"י דלא יאמר לה' עולה דשמה ימות מקודם ומפקא ש"ש לבטלה (ועי' בזה"ק יתרו פ"ח א') אמנם המקדים שלום איתא בברכות דמאריך ימי' ורשאי לומר שלום תחילה דשלום הוא שמו של ה'.

אבל המשיב אסור לומר שלום מקודם, וא"ש בועז אמר לקוצרים ה' עמכם שהקדים שלום אבל הקוצרים השיבו יברך ה' ע"ש, וא"ש רש"י אחרי (ט"ז ט') ועשהו חטאת קורא לו שם ואומר לה' חטאת, וקשה הא אסור להקדים ה' תחילה, רק דאיתא אם עשה

עבודה כדין מאריך ימים. וכל הכהנים הכשרים ארכו ימים כנודע וא"ש דהא רשאי לומר ה' תחילה: וראיתי עוד בחת"ם על נדרים ד"י לפמ"ש במדרש דידע בועז ברוה"ק שעתיד להוליד בן מרות וכשבא עלי' מת והניחה מעוברת ע"ש, א"כ ידע דלא ימות והי' יכול להקדים ה', והרא"ש סוף ברכות יליף מיני' דשואלים שלום חברו בשם, ואמר וכ"ת דבועז מדעת' דנפשי' עביד, פ"י ולא ברוה"ק ת"ש אל תבוז כי זקנה אמך, ר"ל דא"א לומר דבועז לדעת עצמו ס"ל כמ"ד לא חיישי' למיתה ולעולם לאו ברוה"ק אמר ת"ש כו' שבועז הי' זקן מופלג ובזקן כ"ע מודים דחיישינן למיתה ע"י גיטין כ"ח א"כ איך הקדים ל"ה אע"כ ברוה"ק הציץ שלא ימות א"כ ע"כ ברוה"ק עביד ששאל שלום הקוצרים ויש ללמוד שצריך לשאול שלום חברו בשם.

ובס' קול יהודה על חולין צ"א על הגמ' מיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו, וקשה הול"ל בקיצור דצריך לומר שירה, ועוד איתא שם מלה"ש אין אומרים שירה רק פ"א ביום כו' ואמרי לה פ"א בעולם וכ' מהרש"א דיש כתות שמעלתן גדולה כ"כ שיאמרו שירה בכל יום ופחותים מהם עד שיאמרו פ"א בעולם ע"ש.

וא"כ אותו מלאך הי' מכת שאומרים פ"א בעולם, דאם הי' אפי' מכת שאומרים פ"א ביובל, והרי כמה יובלות עברו עד זמן הזה ואיך אמר שלא הגיע עוד זמני לומר שירה, ואיתא במדרש כאן דיעקב אמר יקלסו חבירך וא"ל למחר אני בא לומר שירה והם אומרים לי כשם שלא קלסת אתמול כך אין אתה מקלס היום, והקשה ביפ"ת וכי בשביל שלא אמר אתמול לא יניחו לו עוד לומר לעולם, אך להנ"ל דהי' מהכת שאומרים רק פ"א שירה בעולם שפיר לא יניחו אותו עמהם דהם גדולים במעלתם ממנו.

וא"ש אי הוי אמר בקיצור שצריך לומר שירה, ירא שיאמר לו יעקב תאמר שירה למחר לכך האריך מיום שנבראתי כו' ולא יניחו לי לומר שירה למחר: (כט) לא יעקב. ערש"י ובברכות סופ"ק לא שתעקר שם יעקב אלא ישראל עיקר ויעקב טפל.

עמ"ש בספר רצוף אהבה שבת דקל"ז. ובישועות יעקב כ' לישראל יש ב' מעלות א' חשיבות עצמם.

ב' נגד גוים אחרים נחשבים לצדיקים, וכשחפץ ה' לזכות ישראל שאף שלא יהי' להם חשיבות עצמם יערך אותם נגד שאר אומות, וזה ידו אוחזת בעקב עשו אף כי שניהם נולדומבטן אחד מ"מ יעקב טוב מעשו, ושם ישראל מורה על חשיבות עצמו בלא הערכה, וז"ש כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו אף שבחר בו יה בחשיבות הצטרפות נגד אחרים וזה מברכת יעקב אבל ישראל לסגולתו מדרגת ישראל הוא סגולה ואוצר בעיני ה', וכשראה מלאך צדקתו אמר לא יעקב יאמר עוד שמך כ"א ישראל, מעתה אין לך צורך להערכה גם בעצמך חשוב, אמנם אולי לא יהי' בניך כמוך ויצטרכו להערכה ע"כ דרשו לא שתעקר שם יעקב אלא ישראל עיקר ויעקב טפל, שאם לא יזכו אז יערך אותם נגד אחרים: (ל) הגידה נא שמך.

ע"י בח"ס בשם הפלאה דשמות מלאכים ע"פ שליחותם ובמנוח שליחות הי' להפליא נדר נזיר את שמשון בנו, לכן אמר למה זה תשאל הלא משתנה בכל פעם והוא פלא כי עתה שמו "פלא" ע"ש כי יפליא לנדור, ומצינו יו"ד נוספת לתיבה כמו ההופכי הצור אגם

מים והוא לתפארת הלשון וכאן הי' עיקר שליחות לברך אותו בשם ישראל וכמ"ש רש"י, שעיקר שליחות הי' אודות השם ישראל, ואמר למה תשאל לשמי היינו שמי עתה "לשם" פירושו בשביל שם וזה שמי עתה לשם ויו"ד נוספת, וכ"כ בס' פרפראות לחכמה, וע"ע בבינה לעתים דרוש י"א, וע"ע בספר ישועות מלכו דלכאו"ק דיעקב דהי' רגיל במלאכים ישאל על שמו המורה שהי' סבר שהוא אדם, אך שם הדבר הוא עצמיית הדבר, ור' מאיר דייק בשמא, וזה המלאך הי' שרו של עשו והי' מלאך גדול אבל הי' בו עירוב רע הכח שעשו יונק ממנו, וזה שהי' פליאה בעיני יעקב ושאל לו מה שמך מה אתה בעצמותך טוב או רע והשיבו למה זה תשאל לשמי זה הוא עצמותו של עשו העירוב טוב ורע, כי ראשו של עשו הי' קבור במערה: וראיתי בקובץ אהל מועד סי' ס"ג וקל"ז, שהקשה על תוס' חולין ד"ס ע"א ד"ה פסוק וז"ל וגם מצינו דנער שם מלאך הוא כדכ' (זכרי' ב') רוץ אל הנער הלז ע"ש, ופליאה דשם נאמר על זכריה והנער הוא זכריה, ואיך כ' תוס' דנער שם מלאך, אך לפמ"ש דמלאך נקרא ע"ש שליחות א"ש כיון דנשלח לרוץ אל הנער גם המלאך נקרא בשם נער.

עו"ל שכוונת תוס' ג"כ על זכרי', והנביאים ג"כ נקראים מלאכים כמו שפירש"י בפ' חקת (כ' ט"ז) וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים זה משה מכאן שנביאים נקראים מלאכים, ואומר (ד"ה ל"ו) ויהי מלעיבים במלאכי אלקים ע"ש: לב) ויזרח לו השמש, ערש"י ועי' ס' נחלת עזריאל חולין צ"א על גמ' ת"ח אל יצא יחידי בלילה מהכא ויזרח לו השמש כ' מהרש"א משמע דטעם זריחת השמש כדי שלא יזק וברש"י בחומש פי' כדי לרפאותו והוא מב"ר, ולענ"ד לק"מ דודאי משום שלא יזק ל"צ לזריחת שמש דכבר משעלה עמוד השחר כ' ויאבק איש עמו עד עה"ש ובסמוך אותן ב' שעות ששקעה כו' זרחה עבורו היינו נמי עבורו כדי לרפאותו כדאי' בב"ר וכ"מ מרש"י בחומש שהביא תרוויי', והא דא"כ מויזרח לו השמש מוכח דאל יצא כו' כבר פי' המהר"ם שיף דלכך ל"א תניא אר"ע דאינו מאחר בפ"ע אלא המשך דברי רב אמר מהכא ויזרח כו' אר"ע היינו אותן ב' שעות ששקעה שלא בעונתה כדי שילין שם וכבר מוכח שאל יצא כו' דאל"כ לא הי' שקיעת החמה מועיל לו, ועי' בס' כרם חמר שהקשה למה הוצרך רש"י לפרש ואותן שעות כו' ועוד מלת מיהרה אי"ל ביאור ופי' דהשמש וירח וכוכבים כולם טובלים א"ע בנהר דינור של אש קודם זריחתם עי' ילקוט שמעוני ישעי' ס"ח וכו' השל"ה הטעם לפי ששמש וצבאים נאסרים מחמת שעובדים אליהם, ומקיימים בהם פסילי אלהיהם תשרפון באש, ועי' יו"ד סי' קמ"ב וקנ"ה דאסור להתרפאות מדבר איסור, וזה שקשה לרש"י איך אמר ויזרח כדי לרפאות והא השמש נאסרה שעובדים אלי', ואי"ל דמטוהרת במי דינור והא מיד במזרח בשעה שמתחלת לזרוח עובדים אלי' ונאסרה, לכן פרש"י ואותן שעות כו' מיהרה ר"ל שמיהרה לזרוח כל אותן שעות שמיהרה לשקוע והיינו לרפאות אותה קודם שתהי' נאסרת מחמת שהעובדים אותה עודם ישינים ול"ה דרכם להזדרז כל כך ואז שפיר נתרפא יעקב.

וביערות דבש ח"ב דרוש ט', הקשה על רש"י ואותן ב' שעות ששקעה זרחה בעבורו מה שייכות יש להך דקודם דלרפאותו זרחה, וכ' עפ"מ שחז"ל וטבעיים דקודם חצות היום יש נייחא להחולה ואחר חצות יחליש ויגבר החולי, וכתב הטעם דכל שעה ינהגו מלאכים אחרים החמה וקודם חצות ינהגו מלאכי רחמים ואח"כ מלאכי דין וכל המכשפים יהי'

אחר חצות היום וכ ביהמ"ק נחרב אז, וז"ש אוי לנו כי פנה יום ונטו צללי ערב, וז"ש רש"י לרפאותו כו' ועדיין קשה וכי לו לבד זרחה הלא לכל חולים שמש מרפא, אמנם כיון שאין נגרע מעבודת שום א דבר ולולא ניטל ממנו מה שראוי לו לעבוד ולכך השמש ששקעה ב' שעות שלא בעונתה והמלאכים שממונים אז נגרעו מעבודתם.

זרחה עתה ב' שעות מקודם ובאו מלאכים אלו לשרת ולנהוג החמה. וא"כ אז ששקעו ב' שעות הם מלאכי דין ולא הי' רפואה לכל העולם.

זולת יעקב שהי' לו רפואה וגם במה"ד ניצל ולכן כ' ויזרח לו השמש לו לבדו עש"ה ועי' ס' תולדות יוסף. ודברי יוסף בזה.

ובספר דברי יאיר כ' עפמ"ש בסוכה כ"ט א'. בשביל ד' דברים חמה לוקה וא' מהם על ב' אחים שנשפך דמם כאחד, ועי' בפ"ב ממס' ד"א.

ורבקה אמרה למה אשכל שניכם ביום א'. ודחז"ל דביום שימות יעקב ימות עשו.

ושפיר אחר התאבקות כ' ויזרח לו השמש דאם הי' יעקב נהרג מהמלאך, אז גם עשו הי' מת אז והי' נשפך דם ב' אחים ביום אחד. והוצרך להיות חמה לוקה.

אבל עכשיו שניצל יעקב משו"ה ויזרח לו השמש: (לג) גיד. עי' ראב"ע דגה"נ מסתעף מאבר הזרע עמ"ש בדבריו ביערות דבש ח"ב דרוש ד' ועי' בהגהות בית שאול על משניות פג"ה במשנה בסיני נא' אלא שנכתב במקומו ערע"ב כשסידר משה התורה כ' המקרא הזה על המעשה וכ"כ רש"י.

ותמהני שהתורה הי' כתובה במרום אלפים שנה קודם שנברא העולם וחלילה למשה שיסדר התורה אח"כ שנית. והר"ם בפהמ"ש השכיל בזה.

וכ' שהתורה אף מה שנתנה לאברהם א"צ לקיים מצד מצות אברהם שקודם מ"ת רק מפני שלמשה ניתנה פ"ש. ועמל"מ פ"י ה"ז ממלכים בשם מזרחי ויפ"ת ובזה נראה מ"ש ביומא כ"ח אנן מאברהם ניקם ונגמר.

אמר רבא תנא מאברהם גמר. ואינו מובן במה נחלקו ולפי הר"ם א"ש דר"י אמר מאברהם לא נגמור שמצות אנו מצווין ממשה מהר סיני.

ורבא מחלק בגוף המצוה לקיים רק מצד משה. אבל פרטי המצוה כגון זמן תפלה או זמן מילה זה נוכל ללמוד מאברהם.

וז"ש תורה צוה לנו משה מורשה, והיינו שמצד משה אנו מצווין. וזה לדעתי ח"ש במדרש שמואל אמר לפני ה' שמא משאמות לא יהי' נאמר התורה משחי והשיב ה' זכרו תורת משה עבדי.

והיינו שלא יקיימו רק מצד משה: ודיני גה"נ מבוארים בר"מ פ"ח ממ"א, ויור"ד סי' ס"ה אך אכתוב איזה הערות: החינוך במצוה ג' כ' הטעם שהוא רמז אף שישראל יהי' בגלות. יהי' בטוחים שלא יאבדו ויגאלו כמי המלאך שנלחם עם יעקב היה שרו של עשו ולא יכול לו.

כן יהיה לעתיד. וכמו שזרחה השמש לרפאותו כן יזרח לנו השמש של משיח ויגאלינו כב"א.

וגה"נ נוהג רק בטהורים ולא בטמאים. ובמשל"מ פ"ח ה"א ממ"א כ' בשם הרשב"א ז"ם בבשר אדם נוהג איסור גה"נ וכ' בשעה"מ דאזיל לשיטתו דבשר אדם מותר מה"ת. כמ"ש הה"מ בפ"ב ה"ג ממ"א בשמו. אבל להרמב"ם שם דבשר אדם אסור מה"ת בעשה.

הוי כטמאה ואין ג"ה נוהג. ועי' במנחת חינוך בזה.

והפמ"ג סי' ס"ה במ"ז סק"ד כ' כחו דאיתא בחולין ק"ג ב' באבר מה"ח חלקו בחוץ פטור. אף באכל בכדי אכילת פרס פטור כיון דחידוש דמצטרף גידין ועצמות אין בו רק חידושו דוקא באכל בב"א, א"כ בגה"נ ודאי חידוש דאין בגידין בנ"ט א"כ רק בב"א ולא בכא"פ פ"ש, ומצאתי בדרוש וחידוש להגרע"א בליקוטים על חולין נשאר דבר זה בצע"ג, ועי' במנ"ח מצוה קס"א שהקשה דמחולין משמע אם חידוש הוא רק בב"א ולא בכא"פ.

ובזבחים ד"ע ע"א מבואר כיון דחידוש הסברא דאפילו ביותר מכא"פ ג"כ מצטרף ונשאר בקושיא. ובאמת קדמו בזה בשו"ת חתם סופר או"ח סי' ק"מ.

ותי' שמעתתא דחולין ס"ל סתם אכילה בכזית, והלמ"מ דסגי בצירוף כא"פ, ובחידוש אין בו רק חידושו ובעי בב"א, ובזבחים ס"ל סתם אכילה בכ"ש. והלח"מ דעכ"פ צריך שיאכל כזית בכא"פ, ובחידוש סגי לכה"פ בצירוף כל היום ע"ש: ובח"ס שם העיר בדבר חדש.

אמאי לא אמרינן רובו ככולו. ואם לא יהי' הכוס אלא רק רוב כוס נמי יהי' יצא ומה לי אם יש כל הכוס והוא שותה רוב או אם לא נמצא רק רוב כוס, וכ' דל"ש רובו ככולו רק מתוך כולו, דמסנהדרין ילפינן דבעי רוב מתיך כל אבל אם לא נתוועדו רק רוב הסנהדרין אינו כלום וכן עשרה הוי עדה.

ואם מיעוט לא שמעו קדיש וברכו נמשך המיעוט אחר רוב, אבל אם לא נתוועדו עשרה אינו כלום. וכן לאכול פחות משיעור או לטבול בפחות ממ' סאה ולימא רובו ככולו לא שמענו ע"ש.

ובאמת ברע"ב פ"ח מ"ג מנגעים משמע כן, אבל מרש"י נזיר נ"א ב'. ד"ה בעי לא משמע כן.

ועי' בס' לקח טוב מהגר"י ענגפל ז"ל כלל י"ב מ"ש בזה. ובשו"ת שם אריה יו"ד סי' י"ג: ובכרו"פ סי' ס"ה הביא שמנקר א' הרעיש העולם שגיד הנשה הוא גיד אחד שאינו נמצא רק בבהמות זכרים ולא נקבות.

והכו"פ הראה לו בסמ"ג שכ' ג"ה נוהג בזכרים ונקבות ע"ש. ותמהו מהשגגה גדולה שיצא מאתו, דסמ"ג מיירי שנוהג בזכרים ישראלים ונקבות, כדרכו בכל המצות לכתוב כן, אבל מהגיד לא מיירי אי הוא מהנמצא בזכרים ונקבות.

ועשו"ת חתם סופר יו"ד סי' ס"ט מ"ש בזה, ובפתחי תשובה דפוס ווילנא סי' ס"ה סק"ב מ"ש בשם ס' תולדות אדם להגר"ז מוילנא. ועי' ביו"ד דפוס לבוב בדעת קדושים וגידולי הקודש שם, ובשו"ת טוב טעם ודעת מהדו"ק סי' ק' מ"ש בזה והביא שמצא בהגהות להלכות גדולות דלשוא הרעישו על הכו"פ, וט"ס נפל בכו"פ ובמקום סמ"ג צ"ל סה"ג וכוונתו מל ספר הלכות גדולות שמבואר שצריך לנקר הגיד גם בנקבות, ופי' בגילוי הדעת ומשמרת שלום בזה.

ובירחון הפרדס היוצא לאור בשיקאגא חלק ד' חוברת א' הביא הרב שלמה מיכאל נעכעם. מלאס אנדזפלוס.

שאצלו יש כו"פ אשר הרר"י הדפים בחייו באלטונא תקכ"ג, ונמצא הגהות מן הגר"ר יהונתן בכתב ידו בתיבות ואז הראיתי לו בסמ"ג נמחק תיבת סמ"ג, ובצדו נכתב בסה"נ והוא הר"ת מספר א' סדר הלכות ניקור" אשר שם נמצא באמת שגה"נ נמצא בזכרים (שורים) ונקבות (פרות) ופלא שעד היום לא הביט שום אדם בסמ"ג גופא שכל המאמר ג"ה נוהג בזכרים ונקבות לא נמצא שם כלל זה: והנה לעיל בפ' לך (י"ז כ"ג) הבאתי קו' תוס' קידושין כ"ט א' ד"ה אותו.

דלמ"ל קרא דאשה פטורה למול בנה תפ"ל דהוי מ"ע שהז"ג שנימול בח', וכ' בס' לימודי ה' לימוד ק"ט דאפשר לקודם מ"ת דלא הי' חילוק בין מ"ע שהז"ג ללא הז"ג ותוס' לא הקשו למ"ל קרא רק דקשה להו על הגמ' דמוקי טעמא במתני' מאותו עכ"ל, ונשמע דקודם מ"ת נשים חייבות גם במ"ע שהז"ג, אך לאחר שנתנה תורה ונתחדשה הלכה דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג יש לפטרם גם ממ"ע שהז"ג שנאמרה קודם מ"ת, אך מחולין ק' ע"ב במשנה אר"י והלא מבני יעקב נאסר ג"ה ועדיין טמאה מותרת כו', וכ' תוס' בדצ"ט ע"ב ד"ה אלא, דסברת ר"י כיון דלכנ"י נאסר אף בטמאה אין סברא לומר דאח"כ כשנאסרה בטמאה פקע איסור גה"נ ע"ש, הרי בהדיא דלא נוכל לומר שיהי' מותר אחר מ"ת דבר שהי' אסור מקודם, ואף רבנן לא פליגי רק דס"ל בסיני נאסר, אבל בעיקר הסברא מודים לו, וא"כ ה"נ אין סברא לפטור נשים ממ"ע שהי' חייבין קודם מ"ת, ועי' בזה בס' תבואות השדה פ' ויחי, ובענין עשה דתשביתו דנאמרה קודם מ"ת, יהי' נשים חייבין גם עתה דלא נפקע מהן חיובן: לג א) ויחץ עי' יערות דבש ח"ב דרוש י"א מ"ש בזה: ב) ואת לאה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף אחרונים עי' בקובץ דרושים חוברת י' סי' כ"א, דלכאוו"ק מלבד שהוא נגד נימוס להראות בגלוי הבדל בין נשיו ובניו בענין אהבתו עליהם במקום סכ"נ, גם דין מפורש ביו"ד סי' קנ"ז ס"א, תנו לנו א' מכם ונהרגנו לא יתנו, והוא מירושלמי פ"ח דתרומות, ובמשנה י"ב שם תנו אחת ונטמא אותה לא יתנו, ואין דוחין נפש מפני נפש ואפי' ביחודהו לא משנת חסידים הוא, ועי"ז עיכב אלי' ז"ל התגלותו לריב"ל בירו' שם ומובא בר"ש וב"י וטו"ז סק"ז.

ובהעברת נחל יבק כ' שם הרמב"ן אין מוקדם ומאוחר בהצלה רק אסף כולם על שפת הנחל ועבר הנהר לראות אם גבהו המים ושב ולקח כולם ע"ש (ל"ב כ"ג) וכאן לא אמר הרמב"ן כלום, וי"ל דיעקב חשש שנשא נשותיו באיסור אחיות ובמד"ר דגם בלהה וזלפה הי' בנות לבן ורק נחשבו כשפחות לענין איסור אחיות, ויעקב חשש רק שנשא ב' אחיות עי' פסחים קי"ט ב', וע"פ דחז"ל מתה רחל בדרך וחז"ל משום זה דנשואי הי'

באחרונה, ולכן ירא יעקב במלחמה דכתיב הירא כו' ישוב לביתו וזה הירא מעבירות במשנה סוטה מ"ד, והי' לו לשלוח משדה המלחמה היראים מעבירה, ויען ל"ה אפשר זה דשונא נגדם עכ"פ עשה סדר מוקדמין ומאוחרין, ורחל ויוסף שעליהם חשש יותר בחיסור ב' אחיות עשה אחרונים לכולם: ועי' תוספות יו"ט פ"ז מ"ג דדמאי דקורין גם לאמצעים אחרונים והיינו דכלפי הקודמים קרוים אחרונים, ובזה תשו' לשואל בפ' (חגי ב') גדול יהי' כבוד בית האחרון שעל בית שני נא' שנמצא שאין עוד שלישי ולהנ"ל א"ש, וכן בשמות (ד' ח') ושמעו לקול האות האחרון וחוזר ונותן אות שלישי, וכן בתענית י"ד א', ול"ק מגיטין כ"ט ב' דדייק מכלל דאיכא אמצעי, די"ל שיש אמצעי אי לאו דהכי היא דאיכא אמצעי לא הו"ל לשנות אחרון דהא איכא לפרש משום דאיכא אמצעי הוא ששונה כן משו"ה דייק שפיר אבל היכי דליכא למימר שיש אמצעי מוכרח הוא שלשון אחרון כלפי קמא הוא ושייך לומר אחרון של השני אף שאין לפניו אלא אחד עכ"ל, ועי' ברביד הזהב.

והראב"ע בפ' שמות כ' אמר האחרון ואע"פ שיש שם אות שלישיבעבור שלא הראה לו עתה רק שני אלה האותות כי השלישי עתיד לעשותו עכ"ל פי' שב' עשה לו ה' עתה אבל אות הג' א"ל לעשותו שם במצרים. ולהראב"ע א"ש גם בחגי דג"כ ראו שנים והג' שיהי' לעתיד לא ראו לכן קורא אחרון.

וע"ש במשניות דפוס ווילנא בחדושי מהר"ח. וע"ע ברמ"ז שנקרא אחרון בחגי לבנין בני אדם כי השלישי יהי' בידי שמים וכ"כ בזהר פנחס רכ"א א', ועשו"ת הרשב"א ח"ד סי' קפ"ז בהויכוח שם: והואיל דאיירינן בענין ביהמ"ק העתיד ב"ב, אעלה מה שמצאתי בזה סתירות הרבה בדברי חז"ל וגדולי המפורשים, ובענין ביאת משיח וקיבוץ גליות.

הרמב"ם בפ"א ה"א ממלכים כ' שקיבוץ גליות יהי' אחר ביאת משיח ובנין ביהמ"ק ע"ש, וכפשט הפסוק בונה ירושלים ה' ואח"כ נדחי ישראל יכנס, וביאר במדרש שבנין ביהמ"ק יהי' קידם. אבל המהרש"א מגילה י"ז ב' כ' שיהי' מקודם קיבוץ גליות, וכן נר' מברכות מ"ט א' אימת בונה ירושלים ה' בזמן שנדחי ישראל יכנס ע"ש.

ובירושלמי פ"ה מ"ג ממע"ש כ' שמשיה ומלכות בית דוד יהי' אחר בנין ביהמ"ק ובזה"ק תולדות קל"ט א', כ' ביהמ"ק קודם לקיבוץ גליות קיבוץ גליות קודם לתחיית המתים מנ"ל דכ' בונה ירו' ה' נ"י יכנס הרופא לשבורי לב, זה הוא תחה"מ שהוא רפואה לשבורי לב על מתייהם בונה ירו' תחלה ואח"כ נדחי ישראל יכנס כו' מ' שנה קבוץ גליות קודם לתחה"מ וכו' כמה צרות כמה מלחמות תעוררו על ישראל ואשרי הנמלט מהם ע"ש, ובזה"ק וירא קי"ט א', ובתוספות יו"ט פ"ה ה"ב ממע"ש הביא הירו' וע"ש ברמ"ז, וזה פירוש בנה ביתך כבתחלה וכוונן מקדשך על מכונו והראינו בבנינו ומדויק בתחלה אנו מבקשים בנה ביתך ע"י אדם אח"כ וכוונן מקדשך שיהי' על ידך ית' וע"ש בפני משה, ועי' במד"ר נשא פי"ג עה"פ עורי צפון לכשיתעורר מלך המשיח שהוא נתון בצפון יבא ויבנה ביהמ"ק שהוא נתון בדרום וכו' ובמו"נ פמ"ה דבא המצו' שלא יבנה ביהב"ח אלא אחר הקמת מלך שיצוה לבנותה ותסתלק המחלוקת כמ"ש בס' שופטים ע"ש: וערש"י ר"ה ד"ל סוף ע"א דבנין העתיד לבוא בידי שמים הוא.

ובגמ' מקשה הרבה פעמים הלכתא למשיחא, ועמ"ש בתוס' ישנים יומא י"ג א' בשם ר"ח הכהן, ובוז"ק פנחס רכ"א דביהמ"ק הראשונים לא נתקיימו לפי שהי' ע"י מפעל בנ"א וע"ז נאמר אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בונוי בו ולזמנא דאתי כ' בונה ירושלים ה' ואפי' קרתא דירושלים כו'. ועי' תרגום ישעיה' פנ"ג פסוק ה' דבנין ביהמ"ק יהי' ע"י שליח וכ"כ ר' בחיי פ' ויחי, ועי' בתדב"א פ"ל ול"א ובזיקוקין שם.

ובבאר הגולה להמהר"ל פכ"ה סי' ט', ובתרגום שה"ש (א' ח') עד זמן דאשלח מלכא משיחא ויהי' מדבר יתהון בני' על משכונהון הוא בית מקדשא דיבנה להון דוד ושלמה רעיא דישראל ועתו"ס עירובין מ"ג ב' ד"ה ואסור. דלמה לא ניחוש שמא יבנה ביהמ"ק וכן בתענית י"ז ב' ועי' סנהד' כ"ה ורש"י סוכה מ"א א', ועי' חינוך מצוה צ"ה דישוב א"י קודם לבנין ביהמ"ק ונוהגת בזמן שרוב ישראל שרוין על אדמתן, ועי' ילקוט ראובני פ' ברכה: ועי' בזה"ק פ' פקודי ר"מ ב', שאבני יסודות ירושלים וביהמ"ק איתגנזי ולא אתי בידן מניי' עד ביאת משיח ע"ש, וצ"ע מזבחים ס"ב א' בשלמא בית מנכרי צורתו ע"ש וברמ"ע מפאנו ח"א פכ"ו כ' דהמקדש עצמו נגנז ונסתלק בנס להתנוסס במקום שאין היד שולטת והבית הזה יהי' עליון כמשמעו ע"ש, ועי' בתורת חיים סנהד' ק"א דלבנות ביהמ"ק צריך שיהי' בני דעת וע"כ נצטוו רק דור המדבר שהי' בני דעה: ובילקוט רות מה שלא זכה דוד לבנות ביהמ"ק על שלא קיבל עליו להחיות נפשות בג' שני הרעב, רק הקדיש הק' ככרים זהב שהשליכו בנות ישראל בשעה שהרג את גלית, ועי' מגילה ט"ז כלי"י של הפושעים יהי' קודם העבודה.

ובס' אלה המצות מצוה קנ"ג כמו שבטל הקרבות קרבנות בהעדר המקדש ע"ש, וע"ע במפורשי ירושלמי רמז "ענבים" ע"ת נ'בנה כ"ית י"בא מ"שיח, ועי' באברבנאל במעיני הישועה מעין י"א תמר ב', ובשוחר טוב ע' דבנין ביהמ"ק יהי' קודם ביאת משיח וכמו כן ישוב א"י והובא ברש"י תהלים, ועי' ירו' פסחים פ"ט ה"ח ניתן להם לישראל לבנות בית הבחירה ועי' מלבי"ם סוף עזרא, ובתנחומא פ' צו, וילקוט ישעיה' כ"ו ובר' בחיי פ' שמיני.

ועי' רד"ק תהלים קמ"ו ובמד"ר שה"ש על הפ' מי זאת הנשקפה, דגאולתן של ישראל מצפצפת בתחילה בא קמעא קמעא כו', ובב"ק ד"ס ע"ב אני הציתי אש בציון ואני עתיד לבנותה באש וכו'. ובפי' לשה"ש מרמב"ן בסופו כ' שיהי' ב' פעמים קבוץ גליותוא' יהי' ע"י רשיון מלכי האומות ובעזרתם ואח"כ יהי' הקיבוץ הגדול והענינים המבוארים באגדות יהי' בין קיבוץ לקיבוץ ע"ש: והנה מתיו"ט הנ"ל דגם אחר בנין ביהמ"ק יהי' עוד שיעבוד מלכות, קשה הרי בגמ' שבת אין בין עוה"ז לימות משיח אלא שיעבוד מלכות, וכ"פ הרמב"ם סוף ה' מלכים א"כ מוכח דביהמ"ק יבנה עוד קודם ביאת משיח, ועי' בס' שאילת דוד להגר"ד מקארלין ז"ל אריכות בזה.

וע"ע בס' גבורות ארי תענית י"ו, ובשפת אמת תרומה תר"מ שבכל עת שיהי' לבנ"י נדבת הלב יכולים לבנות מקדש ה' כאשר הי' בבנין ביהמ"ק שהתנדבו בשמחה בזמן דוד וכן בבית שני בנדבות השרים בעזרא, וכן יש לקוות בגאולה עתידה, כשיהי' תשוקה בלבבות בנ"י אלי' ית' בנדבות הלב בשמחה וז"ש וכן תעשו לדורות עכ"ל: הרמב"ם פי"ב ממלכים כ' יראה מפשיטו של נביאים שבתחילת ימות משיח תהי' מלחמת גוג ומגוג

וקודם לזה יעמודו נביאי ישראל להכין לבם כו' וי"א שקודם ביאת משיח יבא אלי' ע"ש, ובחת"ס ח"ו סי' צ"ח כ' לכאו' סותר א"ע בתחלה החליט שאליהו יבא לפני בא יום הגדול ואח"כ מסתפק וכאלו נחלקו בו, וקשה מי יחלוק אקרא הנה אנכי שולח לכם את אלי' לפני בא יום הגדול, ונלע"ד דיום הגדול ונורא אינו ביאת בן דוד אלא יום בא גוג על אדמת ישראל כמ"ש בהפטרה דסוכות ועמדו רגלי' ביום ההוא על הר זתים ויבא אלי' קודם ומלחמת גוג ומגוג יהי' בתחלת ימות משיח.

וענין בן יוסף הוא שנחלקו מלכות של בית דוד ומלך על י' שבטים מבני יוסף ונקראים בנביאים בית יוסף ע"כ יעמוד מלך מיוסף וילחם וסופו נהרג במלחמה ויקבל בן דוד מלכות שלימה על כל ישראל ע"ש, ועי' בפ' בראשית (ב' ג') מ"ש בשם רמב"ן וחת"ס, ומלבי"ם סוף דניאל, וע"ע במלבי"ם ישעיה' (י"א א'), (וי"ד ב) ודניאל (ז' כ"ה), (ח' י"ד): ובס' כפתור ופרח פ"ג הביא שר"ח מפריז רצה להקריב קרבנות, ובשו"ת יעב"ץ ח"א סי' צ"ט כתב מענין טומאה וכהן מיוחס ושקלי צבור וקרבת פסח, וע"ש בס' קל"ה, ועי' חת"ס יו"ד סי' רל"ו שפשוט שאין כה"ג מעכב ומיחוסי כהונה מוקמינן אחזקה, ומהרי"ו סי' קנ"ג כ' אין נותנין חלה לכהן קטן דלא ברי לן ימיש ב"ק פ"ח סי' ל"ה החמיר בזה ועי' מג"א סי' תנ"ו, ועי' מהרי"ט ח"א סי' קמ"ח קמ"ט אריכות גדול ובאהבת איתן משניות פ"ה ממע"ש הביא דבדורו ה' בזה מלחמה תנופה בין הגאון ר' צבי קאלישער ז"ל ובין הג' בעל ערוך לנר ז"ל, וע"ע בנוב"י קמא או"ח סי' ל"ה.

וחת"ס יו"ד סי' ש"ו, ובכפות תמרים סוכה ל"ד, וחתן סופר ריש ח"ב. ופי' ירושלמי פ"א הי"א ממגילה שאל אנטונינוס לרבי מה לבנות מזבח להקריב א"ל גנוז אבנא ולא להקריב ע"ש וצ"ע, ואולי שלא במקום המזבח רק במה, ועי' בס' עט סופר כלל ע"ד, ובתשו' בנין ציון סי' א' ב'.

ובענין קדשה לעת"ל ערמב"ם פ"ו הי"ד מביהב"ח ובראב"ד שם. ועי' אגדת שמואל על שמואל פי"ט כרמב"ם.

ועי' ח"ס יו"ד סי' רל"ג אריכות בענין קדושת הר הבית בזה"ז, ובשו"ת מקום שמואל סי' ל"ז ומלא הרועים כלל קדשה לשעתה, ובקול סופר על משניות בסופו בקונטרס מאכילין קל קל אות כ"ב ובס' דרכי הוראה בהוספות לפרק ג'. ובעט סופר שם, וע"פ בחות יאיר סי' קצ"ג, ובס' פתיל תכלת דס"ג מהג' מראדזין ז"ל הביא ראי' על מצות תכלת בזה"ז.

מהכפתור ופרח שרצה להקריב בזה"ז, והלא אין בגדי כהונה בזה"ז שאין תכלת וחלזון, ונ' לכאו' שהיה להם חלזון, אך אין ראי' שע"כ לא הי' רוצה להקריב ע"י כ"ג דהבגדי כהונה א"א לעשות, אבני חשן ואפוד דבעי שמיר וליכא וע"כ ע"י כהן הדיוט, ובבגדי כהונה לא בעי כלל תכלת: ועי' בכרו"פ בקונ' בית הספק הא דמשיח לא יבא קודם אליהו דוקא בגאולה דבעתה אבל בגאולה דאחישנה אז יבא קודם ולא יהי' סדר זמנים כלל.

ועי' בשערי תורה שנה י"ב חוב' ד' סי' י"ד, ועתו"ס פסחים קי"ד ב' ד"ה אחד, ובס' דרישת ציון במאמר קידושין דל"ה. ובהקדמה שם מהגאון מקיטנא ז"ל, ובספרו ישועות ישראל סי' ל"א סק"ג, וע"ע בשוח"ט תהלים י"ח כ"ז, ובזה"ק וישלח דק"ע, ובירושלמי

פ"א ה"ב מברכות, ותנחומא ריש דברים, ועי' ג"כ בשו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' רי"ג, כ"ג דאם יהי' אחישנה יהי' הכל במהירות, ועי' זהר וירא קי"ד קט"ז: קי"ז: ובראשית כ"ח א', ופקודי רכ"ח, ושמו"ר סופכ"ה, ואדר"נ פכ"א, ותרגום יב"ע ויחי מ"ט י"א, וז"פ ביה"ר אחר תהלים ותמהר ותחיש לגאלינו ותבנה בית מקדשנו, וע"ע בס' כורת הברית דט"ז, ובפתיל תכלת דס"ב ואם הייתי מעתיק כל דבריהם הי' קונטרס שלם, אך הרוצה יעיין בכל הציונים וימצא חדשות הרבה.

כי רבות עמלתי בזה למצא ולציין כל הספרים הנ"ל: ד) וישקו ערש"י ובעה"ט, ובילקוט אמר עשו איני הורג את יעקב בקשת ובחצים אלא בפי ובשיני ומוצץ את דמו כו' אל תקרא וישקו אלא וישכהו ונעשה צוארו של יעקב כשיש שנ' רשע יראה וכעס שיני' יחרוק ונמס. הנה מעשה אבות סימן לבנים ומתחלה חשב עשו להרגו בחצים זה רמז על העת שבאו להרוג את ישראל בכל מיני כלי זין וכל חבלי האינקוויזיציע עד ישוב מעבודת ה' ותורתו, וכשראו שבכל הגזירות לא פעלו כאשר זמם כי לא העבירו אותם מה' ותורתו.

נתן עצה שטוב יותר להודות לו לאח לקרבהו ולנשקו ללמד אותו לדבר בלשון עשו וממילא יאכל מה שעשו יאכל נבלות וטריפות. ובזה יציץ דם הנפש הישראלי וזה הרמז וישקו הך נשיקה נשיכה הוא, אבל נצח ישראל לא ישקר ונעשה צוארו כשיש ומקיים תורת ה' על אף שונאיו ומנדי', ועז"נ רשע יראה וכעס שיניו יחרוק ונמס.

וע"ע בהמקנה קידושין דכ"ט בד"ה ואפשר מ"ש בזה, ובקובץ דרושים ח"א כרך ב' סי' ל"ב: ה) וירא את הנשים ואת הילדים ויאמר מי אלה לך ויאמר הילדים אשר חנן אלקים ערמב"ן דשאל גם על הנשים והשיב רק הילדים ע"ש ובס' מיני תרגומא הק' ג"כ כן ולא הביא הרמב"ן. ות"י דעיקר השאלה מי אלה לך הלא נשאת ב' אחיות ושאל מי אלה ב"לך" דייקא דהודעת ששמרת תרי"ג מצות, וע"ז השיב דלאו בעבירה דאי' בע"ז דנ"ד ב' בא על אשת חבירו בדין שלא תתעבר רק עולם כמנהגו נוהג, ורחל שהי' עקרה ובדרך נס ילדה בודאי לא עביד ה' ניסא לשיקרא, וש"מ דלא הי' בעבירה, דבחז"ל לא קיימו אבותינו התורה כמ"ש רמב"ן תולדות (כ"ו ה'), וגם ידוע דברי רמב"ן ושל"ה דבא"י שליט במדת הוי' ובחז"ל במדת אלקים, וזה אשר השיב הילדים אשר חנן אלקים את עבדך.

ובס' מלאכת שמים על סת"ם כלל א' סק"ג כ' עפמ"ש המאירי, במשלי בדברו על מדות של אשת חיל שתהי' עוזבות מדות אבי' ומתנהגת במדת בעלה, ולפי"ז זה ששבח יעקב את נשי' שעזבו כל מדות הרעות שראו בבית אבותם וחמדו לקנות מדות טובות של בעליהן יעקב וכאלו גם הנשים הם יוצאי חלציו וז"ש הילדים אשר חנן א' את עבדך שגם הנשים יוצאי חלציו: גם נ"ל ליישב דעשו כאשר ראה הנשים ואז נכנסה רוח קנאה בלבו וחמתו בערה בו על אשר לקח גם את לאה אשר ראוי' הי' לו, כמו שדחז"ל ועיני לאה רכות שאמרו ב' בנים לרבקה וב' בנות ללבן הגדולה לגדול, אך מחמת בושח לא שאל על הנשים בלבד כ"א על כולם בכלל, אך בדרך אגב רמז כי לאה הי' ראוי' לו משו"ה אמר מי אלה לך דייקי שיבין יעקב כוונתו שאחת מהם הי' ראוי' לו, ויעקב אף שהבין כוונתו הראה לו כי מחזיק אותו לאדם ישר שאין דרכו לשאול על הנשים כמ"ש

חז"ל על בועז ששאל למי הנערה הזאת, ומדייק הילדים שאלתך בודאי על הילדים המה אשר חנן ה', ועי' באלשיך בדרך זה.

וע"ע בפנ"י: ה) חנני עי' מגן אברהם סי' כ"ה סק"ח ובמחצית השקל שם בזה: ז) ותגש גם לאה וגו'. ערש"י למה כ' לאה קידם שיוסף קודם לאמו, וכ' בס' שם משמואל להג' מלבוב ז"ל דאי' בס' דברי שמואל טעם דהקדים אמהות לבנים ע"פ מד' והכני אם על בנים שאמר יעקב רבש"ע כ' אותו ואת בנו ל"ת ביום אחד, ואי' בחולין פ"ב אין לי אלא אותו וא"ב בנו ואותו מנ"ל, ודריש ממדרשא דאין חילוק.

לכך נגשו אמהות תחלה, דידע יעקב דעשו לא יעבור מ"ש בתורה בפירוש אותו ואתו בנו, אבל אם הי' נגשים הבנים תחלה חשש שמא לא ס"ל כדרשא, ואי' ברש"י ויגש (מ"ו ט"ו) אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב ואת דינה בתו תלה הזכרים בנקבות ונקבות בזכרים ללמדך איש מזריע תחלה כו', והק' מהרש"א דסותר עצמו מפ' ויצא (ל' כ"א) שלא דנה בעצמה ונהפכה לנקבה משמע דדינה הי' מתחלה זכר ואיך תלה דינה ביעקב.

וכ' בגלאנטי דדינה הי' מתחילה ועד סוף נקבה רק דמלאך החליף יוסף לבטן רחל, כמו שיסד הפייט עובר להמיר בבטן אחות. (וכ"כ בתרגום יונתן שם ל"ב כ"א והבאתי לעיל), וא"ש דאמהות הגשו מקודם משום אותו וא"ב אבל ביוסף ל"ש זה דיוסף הי' בבטן לאה ואח"כ נתחלף נמצא דעיקר אמו לאה.

ושפיר אף דיוסף נגש מקודם רחל אם יפגע לשלוח יד יפגע תחלה בלאה. א"כ לא יפגע עוד ביוסף משום אותה וא"ב: ט) יש לי רב אחי.

ערש"י ובכת"א, וע"כ, ובתולדות נח דרוש א' דברים יקרים: י) אל נא אם נא וגו'. עי' בנחל קדומים פ' ואתחנן ע"פ אעברה נא.

וסיים אל תוסיף לדבר אלי עוד בדבר זה, והביא כי משה קבל ממלאכי מעלה כי אם יאמר בתפלה ב"פ נא אזי תפלתו אינה חוזרת ריקם, וכשהתפלל טל מרים אמר ב"פ נא. וכאן התחיל נא והי' בדעתו לומר עוד פ"א נא, ואמר ה' אל תוסיף לדבר אלי עוד בדבר הזה לומר עוד הפעם נא.

ועפי"ז כ' בס' דברי יוסף דיעקב אמר ב"פ נא, וע"כ אמר כראות פני אלקים כלו' אקדם פניך באופן שאף ה' לא ישוב ריקם ועל כן תרציני. ובנח"ק כאן הביא דכוונת יעקב הי' אלקים דאסור להסתכל בקשת ולבנה, ובשעת נשיאת כפים לכהנים וזה מחמת הקדושה.

וכן אסור להסתכל בפני רשע במגילה כ"ח א'. מצד סט"א.

ויש הפרש בין ראי' להסתכלות, ומה דאסור היינו להסתכל אבל ראי' בעלמא לא, ויעקב בודאי לא הסתכל בפניו רק ראי' בעלמא, וחש שמא עשו יחרה אפו ויחשב כי זה בזיון לכן התנצל כי ע"כ ראיתי פניך בראי' קלה בעלמא כראות פני אלקים ג"כ אסור להסתכל רק בראי' בעלמא. ועי' יערות דבש ח"א דרוש ז' דלפעמים צדיק מביט ברשע שיש בפני' ניצוצות קדושות ורוצים לצאת וא"י לזוז ממקומם וצדיק מושך אלי' הנצ"ק ונשאר הרשע מת, וז"ש נתן עיני' בו ונעשה גל של עצמות.

כאבן השואם שמושך הברזל אלי, ומ"ש אסור להסתכל ברשע זה לצדיק שאינו גמור ויש סכ"נ כמ"ש בברכות ד"ח צדיק ממנו בולע, צ"ג אינו בולע, ובעשו הי' נצ"ק שמזה יצאו שמעי' ואבטליון ור' מאיר, ולכן נקבר עשו במערת המכפלה ולכן ויצר לו שלא יהרוג אחרים היינו ר"מ שנקרא אחרים כמ"ש בהוריות י"ג ב', ור"מ בא מעשו בגיטין נ"ו ב' בנירון שהוא אדום ונתגייר ונפיק מיני' ר"מ, ולכן יעקב בכוון רצה להביט בפני עשו ללקט הנצ"ק לשאוב ממנו חיות הקדושה ולהכניעו תחתיו וכן הי' באמת ועמ"ש בזה באוה"ח פ' ויחי (מ"ז כ"ט), ובערבי נחל פ' בא, ועי' לעיל (ל"ב ח'): יב) ואלכה לנגדך.

רש"י בשוה לך. ועי' בפ' וירא (כ"א ט"ז) ותשב מנגד תרגום יונתן ויתיבת לה לסטרא חד, ועי' בשו"ת נודע ביהודא מ"ת חו"מ סי' ל"ז מ"ש בזה לענין הלכה: יג) ודפקום וגו' ערש"י ראיתי לפרש דיעקב הי' שומר שבת כמ"ש בב"ר פע"ט סי' ו' דיצא מכלל ב"נ אבל עשו ל"ה שומר להשוות ראיתו לראיית פני דב"נ ששבת חייב מיתה.

א"כ אם הי' הולכין ביחד והי' עשו הולך בשבת ויעקב הי' שובת, א"כ ביום ראשון בשבת הי' צריך יעקב לילך מהלך ב' ימים שיגיע לעשו, וזה ודפקום יום היינו יום הראשון בשבת, ואם יוצרך לרדוף כל כך הצאן ימיתו: יז) ויעקב נסע סתה. ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכת ע"כ קרא שם המקום סוכות, יל"ד תיבת לו מיותר דהבית לא עשה עבורו בלבד רק לכל בני ביתו, ואת"ל דהוא עיקר הול"ל לקרות שם המקום בית יעקב ועוד סכת ראשון חסר ושני מלא, ועי' בנח"ק דכל קניני עוה"ז הבל, וחסידיים כל מגמתם לעוה"ב ושם הי' בונים בית ע"י תורתם ומצותם.

ועוה"ד רק כאהל ארעי, ויעקב ויבן לו דייקי לעצמו העושר המדומה לא יתייחס לו רק ויבן לו בית עיקרו עוה"ב, ולמקנהו כלו' כל קנינו עשה סכת חסר עראי, ע"כ קרא שם המקום סוכות להודיע דכל עוה"ז עראי רק מי שהוא בחוץ תיכף לא יוכל לעשותם עראי כמותו, ע"כ קרא סוכות מלא למען ידעו כי עוה"ז עראי, ואח"כ ויבא יעקב שלם כי קנה השלימות: והנה במצות סוכה יש להתבונן שצל ימינו כצל עובר, ובין לילה הי' ובין לילה אבד, ע"כ צריך לצאת מדירת קבע לישב בצלו של הקב"ה, ולעומתו מרמז שמיני עצרת לפתח תקוה להתחזק באמונה' כמו שנצא היום מאוהל ארעי לקבע לחזרים נאים כן ככלות יחינו נעלה במסלה העולה ל"ה.

ושם יהי' עונג רוחני, ולכן נקרא חג האסיף, שכמו שכל ימי הקיץ עבדת חרשת וזרעת ואח"כ בזמן האסיף כשאספת הכל תשב בשלוה בביתך ותאכל במנוחה מה שעבדת בקיץ, כן מרמז שמ"ע אחר שיעזב אוהל עראי שב לדירת קבע ג"ע וכמו ששנות אדם נחלקים לג', עד כ' ימי עליה, עב מ' עמידה, ולהלן ירידה, כן ג' רגלים, פסח נגד עלי' שהטבע נתחדש והכל צומח מחדש, ושבעות נגד עמידה, וסוכות נגד ירידה, כי כל הפרחים יתחילו לנבול ולכמוש, ועלים ינשרו, וכמו כן חיבר שלמה ג' ספרים.

שה"ש לפסח שהוא הילדות, משלי נגד עמידה, וקהלת שהוא מוסר ויראה נגד ימי ירידה וקוראים קהלת בסוכות, וז"פ באבות פ"ג שינה של שחרית, ויין של צהרים, ושיחת ילדים. וישיבת בתי כנסיות של ע"ה מוציאים את האדם מן העולם, שינה של שחרית כוונה לימי עליה שאז אוהב הבטלה, ושינה ויין צהרים ימי עמידה.

שאו רודף אחר התענוגים ואם לא עסק בתורה בימי עלי' ועמידה ונעשה ע"ה מבלה ימי זקנותו בדברים בטילים ובשיחות ילדים מעשיות וכדומה, וז"ש בתהלים א' אשרי איש אשר ל"ה בעצת רשעים בזמן שהוא הולך בילדות. ובדרך חטאים לא עמד בימי עמידה.

ובמושב לצים לא ישב. בימי שיבה אשר אין בכחו לילך ולעמוד ורק צריך לישב.

גם אז לא ישב במושב לצים, אז אשרי לו, וז"פ בכל עת יהי בגדיך לבנים. פי' הנוסע לדרך ויש לו עגלה וסוסים שלו.

אז א"צ למהר עצמו רק בכל עת יצוה למשרתו לאסור מרכבתו, אך מי שאין לו' משלו. רק מצפה על הזדמנות.

מוכרח לעמוד על אם הדרך, עם שקו ותרמילו מוכן ומזומן אולי תעבור עגלה. כן אדם לא ידע זמן מיתתו.

ומוכרח תמיד להיות מוכן לנסיעה. וזה בכל עת יהי בגדיך לבנים ועמ"ש בזה בפ' נח (ו' ט'): יח) ויבא יעקב שלם.

רש"י שלם בגופו בממונו ובתורתו והוא משבת ל"ג ב' ועי' במהרש"א, וי"ל דג' העמודים שעולם עומד עליהם תורה עבודה וג"ח, אברהם גמ"ח. יצחק עבודה יעקב תורה.

ועמ"ש בפ' לך (י"ב ב'), וז"פ שלם בגופו עבודה מצות שבגופו שלם. בממונו בדברים הנוגעים לממון גמ"ח, בתורתו כפשוטו והמוכח שבאבות הי' שלם בכל ג'.

עי' בשל"ה כאן, ובס' דברי גאונים כ' דק' למה בא עשו להלחם בדרך דוקא, רק דברכת יצחק לעשו והי' כאשר תריד. , ואם אין יעקב עוסק בתורה יתגבר ידי עשו, ואי' אל תרגזו בדרך אל תעסקו בדבר הלכה, וז"ש בעמלק אשר קרך בדרך, וכן הי' כוונת עשו אם ימתין עד בא יעקב לביתו א"א להלחם בו, כי יעסוק בתורה ולא יגביר עלי' ולכך מיהר להלחם בו בדרך, ונמצא דמקודם ל"ה יכול ללמוד מחמת טרדת הדרך, אבל כשבא לשכם הי' שלם בתורתו, ובשם הגר"ש מאוסטריפאלי ז"ל כ' דאי' במו"נ דז' כוכבים שצ"ם חנכ"ל ד' מהם מורים על הטובה, חמה נוגה צדק כוכב.

וג' על הרעה שבתאי מאדים לבנה. שבתאי מכה אדם בגופו, לבנה בתורה כי לא איברי סיהרי אלא לגירסא, מאדים מכה בממון, וז"ש ויבא יעקב שלם ר"ת שבתאי לבנה מאדים, ודחז"ל שלם בגופו נגד שבתאי, בתורתו נגד לבנה.

בממונו נגד מאדים, עי"ל דאי' בפרקי היכלות שגביא"ל להציא"ל מטטרו"ן הלכו עם יעקב לשכם ואלו מלאכים גימ' גוף ממון תורה תתל"ח, וז"ש שלם ר"ת "שגביאל להציאל מטטרו"ן. וז"ש שלם בגופו בממונו בתורתו: שם ויחן בשבת ל"ג ב', שתיקן להם מטבע שווקים ומרחצאות עי' במהרש"א, ומאד ק' על יעקב שלא הי' לו לתקן רק אלו דברים: וי"ל שמדתו של יעקב אמת כמ"ש תתן אמת ליעקב.

ותקן כל דבר לפי מדתו, ולא כ' עשה רק תיקון, שתיקן שיהי' המטבע נקי משמץ גזל כמ"ש הנביא כספך הי' לסיגים, ושווקים תיקן כי ע"פ רוב השווקים בערמה ותיקן שיהי' המסחר באמת ויושר, ומרחצאות כמ"ש רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם ותיקן להם שירחצו ממעשיהם הרעים. ובמד"ר פע"ט, תיקן להם תחומין.

הד"א ששמר יעקב שבת. ותמו' למה זה לב"נ והחת"ס אמר דב"נ ששבת חייב מיתה, ועשירים דאינם רגילים לעשות מלאכה ושוכתים בשבת.

וממילא יתחייבו מיתה, ולזאת תיקן להם תחומין שיטיילו בכל יום יותר מתחום שבת ושוב לא שבתו בשבת ולא יתחייבו מיתה למ"ד תחומין דאו', וזה ויחן פני העיר פי' העשירים שנקראים פני העיר, ועי' בפרדס דוד. ועי' ביד משה על המ"ר מה רבותא דיעקב שמר שבת הא קיימו האבות כל התורה: ובדב"ש כ' דכ' הקדמונים דיש מקומות שבמקום אחד הוא יום, ובשני הוא לילה באותו זמן ואיך ינהגו לענין שבת, וכ' בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' ע"ו.

כי שבת ניתן לכל אחד לפ"מ שהוא שם ישבות ואף שבמקום אחר הוא חול עכשיו, ויש לעיין האבות ששמרו שבת ואם ירצו לקיים כמו שיהי' אחר מתן תורה, אז יצטרכו לשבות ב' ימים שיש חילוק במקומות ורק הם קיימו כפי שהוא בירושלים שנקרא טבור הארץ, וכמ"ש במדרש מעולם לא זזה שכינה אפי' בשבת שהוא חול, ותמוה, ובפר"ד דרוש כ"ג פי' דעיקר שבת בשמים כפי שהוא בירושלים.

ומ"מ בכל מקום שהוא שבת לישראל לא זזה השכינה אף שהוא באמת חול ע"ש, ולפי"ז האבות קיימו שבת כפי ירושלים. וז"ש מה שהק' המפו' איך קיימו הא ב"נ ששבת ח"מ והם לא יצאו מב"נ רק להחמיר ולא להקל ולהנ"ל א"ש דקיימו כפי שהוא בירושלים ובמקום שישבו ל"ה שבת אז ועשו מלאכה, וזה"פ ב"נ ששבת ח"מ אפי' בשני בשבת והק' למה נקט שני, ולהנ"ל דיש הבדל בין שבת האמת בין האינו אמת כשיעור מעל"ע.

אבל שני בשבת הוא חול באמת, וי"ל דיעקב כשבא לשכם וקבע תחומין מבעוד יום ושמר שבת ולא עבר על יום ולילה לא ישבותו. כי באמת הואשבת לפי"מ שהוא בירושלים, ועכ"פ במקום שהי' שם לא שבת מעל"ע.

ועי' בתפארת ישראל על משניות סיפ"א דברכות מ"ש בזה לענין ק"ש ותפלה במקומות שאין שם לילה כלל. מתי יהי' אצלם זמן ק"ש וציצית ושבת.

ובמח"כ לא הביא הרדב"ז הנ"ל, וע"ע בספר הברית ח"א מאמר ד', ובארצות החיים להמלבי"ם בארץ יהודה סק"ג, ובס' אהל מועד ח"ב סי' ק"ד, ובקובץ כנסת חכמי ישראל סי' ב' אריכות בזה. ועי' לקמן בפ' ויגש (מ"ה ט'): ויקן את חלקת השדה.

ערמב"ן לא רצה להיות אכסנאי ורק בתוך שלו וקנה להחזיק בארץ, ובראב"ע כ' כי מעלה גדולה לא"י מי שיש לו בה חלק חשוב הוא כחלק עוה"ב. וי"ל דמשום זה קנה המקום בשכם כדי שיהי' לקבר בנו יוסף, כמ"ש ביהושע כ"ד ואת עצמות יוסף קברו בשכם אשר קנה יעקב במאה קשיטה ויהי לבני יוסף לנחלה, ובאלשיך כ' לפי שמכרו ליוסף בכ' כסף שהוא מאה קשיטה, לכן קברו במקום שהי' לשבטים ירושה מיעקב שיהי' להם תקנה על עשרים כסף, וגם שרצה לשלם בעד מקום קבורת בנו כמו אברהם מעפרון, ודוד את גורן ארונה שלא רצו חנם.

ועי' ס' נפלאות מתהשי"ת פי"ד בענין זה. ובמד' פ' חיי י' פעמים בני חת כנגד י' דברות ללמדך שכל חי שמברר מקחו של צדיק כמקיים י' דברות.

ולפי הנ"ל יש בישוב א"י ב' פשטים ישיבה בא"י וגם לקנות אדמה. ועי' ירושלמי פז"ב תקנות שתקנו משום ישוב א"י עד שספרים שזכתה בהם א"י אסור להוציאם לחו"ל, ועי' בא"ו או"ח סי' ש"ו אהא דקונה בית בא"י כותבין אונו אפי' בשבת, שהביא ירו' שהובא בתמים דעים להראב"ד סי' קע"ה שב מצינו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת, ועי' בשל"ה ושפת אמת להר"ם האגוז, ואדרת אלי' פ' עקב, ובריב"ש סי' שפ"ז, ועקרי הד"ט או"ח סי' י"ד אות ק"ה, ובשו"ת חיים שאל סי' רמ"ד ע"ש ותמצא הרבה, ועי' במנחות מ"ד א' בתד"ה טלית שאין חיוב מה"ת על שוכר בית בחו"ל במזוזה, ועי' בס' גאולת ישראל שכ' פלא שהחרדים לא יהדרו לקנות בית דירה בא"י כדי להתחייב במזוזה מה"ת כמו בציצית דבעידן ריתחא מענשין אביטול מ"ע גם בשוא"ת: ובגיטין ד"ח ב' לוקח בית בא"י כותבין אונו אפי' בשבת ע"י נכרי דאמירה לעכו"ם שבות ומשום ישוב א"י לא גזרו ובאו"ח סי' ש"ו סי"א פסק המחבר שאפי' הקנין מותר בשבת, ועי' במג"א סקי"ט, ולתוס' שם אין מתירים משום מצוה אחרת אמירה לעכו"ם, ואף להרמ"א דאינו מותר רק בכתיבה שלהם דרך מדרבנן, ונמצא דהוי שבות במקום מצוה ולכך לא גזרו, ולפי"ז לא חמור מצות ישיבת א"י משאר מצות דג"כ מותר שבות דשבות, אמנם המג"א סי' ש"מ סק"ז והב"ש באה"ע סי' קכ"ו ס"א הוכיחו דכתב שלהם הוי מלאכה דאו' בשבת ע"ש והנה במילה דשקולה כנגד כל התורה עי' נדרים ל"ג, אינו דוחה שבות לדעת תוס' ב"ק ד"פ ד"ה אומר, ובארץ ישראל דוחה הרי דגדולה, ובנטילת עצים יש משום ישוב א"י, עי' בב"מ דק"א בשדה מ"ט משום ישוב א"י ע"ש וברש"י, ולא תאמר דבבתים ליכא משום ישוב דמפורש בדק"ח ע"ב ארעא לבתי וארעא לזרעי ישוב עדיף ולית בה משום דינא דבר מצרא ע"ש ברש"י, ועכצ"ל דבנטיעות איכא ישוב גדול ואין ביכולתו לומר נטיעתי אני נוטל, אבל בבתיים ליכא ישוב כל כך ע"כ לא עשו תקנה, ועי' חו"מ סי' קס"ח.

וקפ"ה סקכ"ו ואו"ח סי' ש"ז סי"ח, ובהג"ה שם, ובנודע ביהודא מ"ת או"ח סי' ל"ג, ובס' שלום ירושלים מהגה"צ מקאצק ז"ל בס"ה אריכות בזה: כ) ויקרא לו אל ערש"י ועי' שו"ת נודע ביהודא מ"ת או"ח סי' קכ"ו שנשאל מהגר"י פיק על מהרש"א יומא ע"ג ב', באורים ותומים ששבטי ישורון כתב שם, והק' המהרש"א שלא כ' שבטי ישראל, וי"ל דשם ישראל היינו שם יעקב משא"כ ישורון הוא שם המקום כפרש"י בחומש, ותמה שלא מצינו ברש"י בחומש שישורון שם המקום.

ואולי בטעות כ' המהרש"א שעלה על זכרונו. רש"י בפ' ברכה ויהי בישורון מלך פרש"י ויהי הקב"ה והי' המהרש"א סבר שרש"י רצונו לפרש ישורון הקב"ה.

ולא עיין אז ברש"י בפנים, אבל קשה לחשוב זאת על המהרש"א, וי"ל עפמ"ש רש"י פ' וישלח שהקב"ה קראו ליעקב אל, ואמרתי מי איכא מידי דלא רמיזי באורייתא בכל תנ"ך, שיהי' יעקב נקרא כן ולא מצינו רק יעקב וישראל וישורון, ואמרתי דבישורון מרומז כי אל על שם החוזק הוא וכמ"ש תוס' ר"ה בפירוש י"ג מדות, וישורון הוא מלשון שרר שהוא לשון חוזק כמו הכל שריר וקיים.

ועי' בערוך שר, ולפי"ז ישורון הוא על שם אל שקראו הקב"ה. ושפיר כ' המהרש"א שהוא שם המקום ואם הוא קצת רחוק בכונתו ומצאתי און לי בספרי הובא בילקוט

ברכה רמז תקס"ג, ישראל אומר אין כאל ישורון ורוה"ק אומרת ישורון ישראל, ועי' בזית רענן שרוה"ק משיב שישורון הם כאל, ולפמ"ש ניהא.

וע"ע מהרש"א מגילה י"ח ב' ורי"ף שם בע"י: לד ב') וישכב אותה ויענה רש"י וישכב כדרכה ויטנה שלא כדרכה. וביומא ע"ז ב' אי' ויענה שעניה מביאות אחרות, ופרש"י שהיתה מתאוות לו ולא בא עלי', והביא עוד פשט של"כ, ודחה דא"כ אם תענה את בנותי נמי הכי אשבעי לי וכו' א"כ סותר רש"י מפירושו על חומש, וע"ש בהגהות הגר"פ ובסנהדרין נ"ח ב' בתד"ה מי שהק' כן וסיים ומצוה ליישב, ועי' בראב"ע לפי שהי' בתולה מקרי עינוי, ורמב"ן כ' דכל ביאה באונס הוי עינוי, ועי' ג"כ בס' שמע שלמה להגר"ש אלגזי שהק' כן, ואי"ל דרש"י בחומש מפרש פשט הפשוט דא"כ גבי לבן כ' אם תענה את בנותי בפ' ויצא (ל"א נ') כ' רש"י מתשמיש, הו"ל לפרש של"כ, גם אי"ל דעינוי אצל לשון שכיבה דהוא מיותר הוי של"כ, אבל עינוי לחוד הוי מתשמיש, ז"א דביומא שם כ' רש"י דא"כ אימא הכי אשבע אם תענה כו' מה קו' דבלבן לא תענה לחוד הוי מניעת דתשמיש וצ"ע, וכן צ"ע הרמב"ן דביאה באונס הוי עינוי א"כ מה פריך התם אביי תשמיש גופי' עינוי דכ' וישכב אותה דינה, ומשני שא"ה דבאונס, ויותר תמוהים תוס' סנהד' נ"ח ד"ה מי דפי' של"כ בשלומא בשכמ יש לדחוק של"כ כמו ששמע רש"י, אבל בלבן שם הוי מניעת תשמיש.

דמזה ילפי' מניעת תשמיש ביוה"כ, גם בכתובות מ"ו ב' הוכיחו בש"ם מזה דמניעת תשמיש הוי עינוי דכ' אם תענה את בנותי, וע"ע בקידושין כ"ב ב' בביאה של"כ מאן לימא לן דלאו הנאה אית להו לתרוויי', וע"ש בתוס' כתובות ובס' רצוף אהבה להגאון הנ"ל: ועי' בחי' מהרי"ט על קידושין שם שכ' והא אמרי' בפ' ד' מיתות ודב"ק באשתו ולא של"כ, ופרש"י אין כאן דבק מתוך שאינה נהנית, וגם תוס' כ' שם דאל"כ מצערה כדאי' אם תענה בנותי של"כ ואמר וישכב כדרכה ויענה של"כ, ותמה אני דאי' ביומא תה"מ מנין דהוי עינוי דכ' א"ת בנותי מתשמיש ורש"י סותר עצמו מחומש, מ"מ ק' דאי' התם דאית לה הנאה, וי"ל דאע"ג דאיכא הנאה בקירוב בשר מ"מ חשיב עינוי שאשה מתאוות לביאה כדרכה, ולכן אמרי' שם דאינה נדבקת עמו, ויותר נוח לי לפ' הא דיומא שעניה מביאת אחרות שבעל ושנה ושלוש בע"כ, וביאה ראשונה אע"פ שבע"כ לא חשיב עינוי דיצר אלבשי', אבל ביאות אחרות צער הוא לה כמ"ש בעירובין ד"ק ע"ב ואין ברגלים חוטא זה הבעל ושונה שלא מדעתה, ולפרש"י עשית לדינה פרוצה ולשכמ פרוש, ובס' שיח יצחק ביומא דקי"ח האריך בזה והביא מ"ר וילקוט וישלח דמעשה דינה ברצונה הי' ויקחו את דינה הי' גוררין אותה ויוצאין אר"ה הנבעלת מערל קשה לפרוש כו', ואם מתחלה שלא ברצונה לא הי' צריכין לגררה, וזה סיוע לרש"י ביומא שהי' מתאוות לו ועינה אותה, ועי' ס' תפארת יוסף פ' וישלח.

ומגלת ספר למבי"ט חלק לאוין, וע"ע בס' מחנה ראובן יבמות ל"ד בזה, ובס' אמונת חכמים פרק ט"ז. ובב"ק ל"ב א', הנאה לתרוויי' אית להו, וע"ש במפרשי הים על ים התלמוד.

שציינו לתוס' סנהד' פ"ד ב' ד"ה והוא ויומא פ"ב ב' ד"ה מה, ולס' מים חיים להפר"ה: ובשעה"מ פ"א דאישות הביא בשם הכנה"ג הא דלא ביארו הרמב"ם וטור במקדש

בביאה של"כ אם מקודשת, וכ' שעה"מ הא בעינן שיקדשה במידי דאית לה הנאה ומה"ט המקדש באיסורי הנאה א"מ, ובביאה של"כ אית לה צערא כמ"ש ויענה של"כ, וי"ל דקידושי ביאה לא משום דנהנית אלא הוא כמו קדושי שטר שאע"פ שאין בו שו"פ מקודשת ע"ש, ומצאתי באור חדש קידושין ד"ד ע"ב ד"ה והנה שהביא בשם ראב"ן דלמ"ל פסוק על ביאה שקונה הרי היא נהנית בביאה ומתקדשת בההוא הנאה ולא גרע משחוק לפני רקוד לפני, ונגמר ביאה מכסף ולמ"ל קרא ובעלה ע"ש פלפול ובגוף הקו' י"ל דיש חילוק דבשחוק לפני אין לו הנאה כלל וניכר שהוא רוצה לקדשה בההוא הנאה דאית לה, אבל בביאה הואיל שגם הוא נהנה, וא"כ אין הנתינה מוכחת שהוא לשם קידושין, וגם אין ניכר להעדים שנותן לה בתורת נתינה וז"פ, ועי' ג"כ בס' אמרי הצבי ב"ק ל"ב מ"ש בזה, ובקונטרס פלפול חברים שם שהערה בענין זה, אך לא הביא שקדמוהו בזה הרבה: שם עי' במס' סופרים סו"פ כ"א, בת שש שנים הי' דינה כשהולידה את אסנת משכם, מנין שש שנים של שכר הצאן שעבד יעקב ללבן וכו' מכאן ואילך יוסף המבין דעת והוליקה לבית פוטיפר, וע"ש בפירושו בנחלת יעקב, וע"ע בפדר"א סי' ל"ח, ובמדרש תלפיות ענף דינר מ"ש בזה:ז) כי נבלה.

עי' מהרש"א ב"ב ט"ז ב' בזה: יב) הרבו עלי מוהר. ערש"י ורמב"ן ובס' מלא העומר שרמז שיהי' דברים הנקנין באמירה.

ואשר תאמרו אלי אתן וכמ"ש בכתובות ק"ב א' ועשו"ת שואל ומשיב קמא ח"א סי' קכ"ו. חמסן היינו יהיב דמי, אף אי נימא דבישראל עובר בלאו ורק לאינשי בלא דמי משמע כמ"ש בסי' ל"ד ושנ"ט.

ועי' ב"ש סי' כ"ח סק"ב, אבל כ"ז בישראל אבל בעכו"ם ודאי כל דיהיב דמי ל"ש גבי לא תחמוד דבל"ת כתיב רעך ועכו"ם אינו בכלל, וגם לטעם של החכ"צ סי' כ"ו אף דהתורה נאמרה לישראל מ"מ אסרה גזילת עכו"ם שלא יקנה ישראל אכזריות, א"כ כל שנותן דמים, הרי גם לישראל לא נפסל לעדות משום דלאינשי בלא דמי משמע שזה לאו, א"כ מכ"ש של"ש אכזריות בזה ולא הזהיר על אכזריות קלה כזה בעכו"ם, ובזה נ"ל שק' למ"ל קרא דודבק באשתו ולא באשת חבירו בב"נ ת"ל דהוא גזילה, וכמ"ש הרמב"ם בפ"ט הי"ד ממלכים שמפני זה אנשי שכם נתחייבו הריגה שהרי שכם גזל והי' להם לדונו במיתה ע"ש, וא"כ ת"ל דמקרי גזילה, ולפמ"ש א"ש דנ"מ אם הי' העכו"ם מוחל לו או נותן לו דמים והי' מותר, ולכך אמרה תורה דאסור משום דבבק באשתו ולא באשת חבירו ול"מ מחילה: ובזה נ"ל מה שחמור בא ליעקב ואמר הרבו עלי מוהר ומתן, היינו דרצה להתנצל על הגזילה ואמר דרוצה לקנות בדמים.

וע"ז השיבו בני יעקב בערמה אשר טמא את דינה אחותם, והיינו משני טעמים דנהי' דבב"נ כל שנתן דמים אין חטא, אבל הם הי' להם דין ישראל, וז"ש כי נבלה עשה בישראל והיינו דישאל אסור בלי מילה וקידושין ול"מ דמים, וגם דבעת שבא עלי' לא בא בטענת דמים, ובעל אותה ואח"כ רצה ליתן לה מוהר ומתן וכבר נתחייב מעת שבא אלי', וז"ש הכזונה כו'.

ובשו"ת אבני נזר או"ח סי' שכ"ד אות ל' כ' ואני חושב בו סברא די"ל ב"נ מוזהר אף בדיהיב דמי דהרמב"ן פ' וישלח כ' ב"נ מצווים על הדינים היינו דיני אונאה גניבה וכו'

ולישאל הם הרבה מצות ולב"נ הם מצוה א' כן י"ל בין יהיב דמי בין לא יהיב הכל בב"נ אזהרה א' גזל, ולישראל נתחלק לשתיים גזל וחמדה, לכן בב"נ אף בדיהיב דמי מוזהר על גזל דהא אזהרה אחת הוא עכ"ל: ובחתם סופר בליקוטים סי' י"ד כ' שפלוגתת רמב"ם ורמב"ן כאן הוא עפ"מ שמסופק בתשו' הרמ"א סי' יו"ד הא דב"נ מצווה על דינים אי הציווי שכל מלך יחקוק לו משפטים לפי רצונו ואז אותו הדין הוא דין תורה לב"נ, או שהם מחויבים לדין ממש כדין התורה בשומרים וגניבה וכו' וזה לא נכנס בפלוגתת הר"ם ורמב"ן.

ורק בהא פליגו דר"מ ס"ל דכל אלו נכללו במשמעות מצות גזל והכוונה גזל וכל אביזריי' ונשאר מצות דינים והוא להושיב דיינים בעיר שידונו איש את רעהו, ולפי"ז ב"נ נהרג על זה שהרי דינים א' מז' מצות ונהרג, ומפני זה נתחייבו אנשי שכם הריגה על שלא דנו אדוניהם שכם שגזל את דינה.

ורמב"ן ס"ל גזל כמשמעו ודינים כולל שאר דינים כולם שומרים וכו', וכולל נמי להושיב דיינים אבל אין נהרגין רק על הדינים ממש ולא אלהושיב דיינים שהרי אין ב"נ נהרג על שוא"ת, אם לא הושיב דיינים וגם לא דנו לשכם, ועוד אלו הי' כן איך כעס יעקב על שמעון ולוי על שהרגו את החייבים מיתה עש"ה, ועי' בלח"מ דמ"מ יש ביטול בקום ועשה היינו שלא יעות משפט, אך איך נתחייבו אנשי שכם הריגה על שלא שפטו את שכם והרי לא עשו רק שלא הושיבו דיינים והוי בשוא"ת, וי"ל כמו דגוי ששבת ח"מ ואינו נהרג בב"ד להר"מ דהוי בשוא"ת וה"נ נתחייבו אנשי שכם מיתה על שלא דנוהו, אבל אין מצוה על הב"ד להורגם וכיון דנתחייבו עכ"פ מיתה אין אשם על שמעון ולוי שהרגו מי שנתחייב מיתה.

ומ"מ לפי שלא נתחייבו בב"ד כעס יעקב על שהכניסו עצמם לסכנה על מצוה שאינה מוטלת עליהם. וא"ש קו' רמב"ן: ועי' ג"כ בחזושי הר"ן סנהדרין שהק' כיון דחמור הי' נשיא לא הי' יכולין לדין את שכם מחמת יראה והי' סכ"נ וא"כ אמאי נתחייבו מיתה.

ועי' בחמדת ישראל בקונ' נר מצוה בדיני ב"נ אות ל"ז שהביא מזרחי דבב"נ לא כ' וחי בהם צריך לקיים אף במקום סכנה (פ"ש בפ' שמות ד' כ"ד) וא"ש דהי' להם לסכן עצמם לקיים מצות דינים, ועי' בבעה"ת תולדות (כ"ה כ"ה) דעשו לא נימל מחמת שנולד אדמוני ולא מל אותו יצחק לשמונה שמא לא נבלע בו דמים והוי סכנה, ולהמזרחי ק' הא בב"נ מחויב אף במקום סכנה פ"ש, ובענין גר תושב אי הוי בכלל עכו"ם לענין שאסור בתורה ולענין אי מטמא באוהל ע"ש וערמב"ם פ"א ה"ו מכלי מקדש.

ופי"ב ה"י מא"ב וברמב"ן פנחס. ובר"מפ"ה ה"ג מרוצח וברמב"ן בהר (כ"ה ל"ו), ובפנים יפות ואתחנן בקרא דלא תכרות להם ברית בענין איסור חיתון עם ג"ת, וע"ש ברמב"ן הביא ירו' דב"נ נהרג על הטיית הדין אע"ג דעל מניעת מצות דינים אינו נהרג וע"ע בחידושי בית מאיר על ש"ס בב"ק דל"ח מ"ש ברמב"ן כאן.

ובבית האוצר ח"א כלל קל"א עש"ה: וערמב"ן בשם ירו' דב"נ שלקח שוחד נהרג מבואר דמוזהר והוא בכלל הדינים. ובמח"כ נעלם זאת מהאחרונים, ובחות יאיר סי' קל"ו וקפ"ה נסתפק בזה אי מותר ליתן שוחד לעכו"ם כיון דמוזהר על דינים מוזהר על שוחד ועובר

אלפני עור, ובתומים סי' ט' סק"א כ' כיון דמותר לדון קרובו וכן ישראל מותר לדין לעצמו לענין ב"נ וממילא ל"ש הטעם שהוא חד ע"ש.

ובאמת צ"ע בזה שהרי אנן קיי"ל עביד אינש דינא לנפשי ומכ"ש במקום פסידא לכ"ע עביד דינא לנפשי עחו"מ סי' ד' וא"כ לכאו"ק למה אסור ליתן שוחד אפי' לזכות את הזכאי הא עביד דינא לנפשי. וא"כ אפי' אם הוא חד מאי כולי האי.

ומדאסור ליתן שוחד א"כ ה"ה ב"נ אף דמותר לדון לקרובו מ"מ אסור. ועי' בחת"ס ח"ו סי' יד, וע"ע במלא הרועים ערך ב"נ דאם הולך לדין עם ישראל מותר ליתן שוחד דאין עכו"ם מצווה לדון את ישראל משא"כ כשהולך לדון עם עכו"ם אסור כיון דמצווה על דינים לדין ב"נ, ועי' בפתחי תשובה סי' ט' סק"ג, וביו"ד סי' קנ"א סק"א דאם אינו נותן להשופט בעצמו רק ע"י עבדו וכדומה שרי כיון דאין שליחות לעכו"ם הוי לפני דלפני ומותר, ע"ש אך דלא דמי דרק בדבר שאינו אסור רק המעשה אז אחר' כיון דאין שליחות לא הוי כעושה מעשה בשביל ישראל והוי לפני דלפני אבל נתינת שוחד על הנאה שמהנה לדיין ומהנה הדיעה שלו א"כ מה נפק"מ אם השיג מעות ע"י מי שאינו בר שליחות, וכ"כ בחת"ס שם.

וע"ע מזה בשואל ומשיב מהדו"ק ח"א סי' ר"ל. ובס' חקר הלכה בכלל איסור לפ"ע. ובמנחת חינוך מ' פ"ג, ובשו"ת מקום שמואל סי' כ"ד, (ועמ"ש לקחן דברים א' ט'): שם ויענו בני יעקב. ערמב"ן מה שלא ענה יעקב.

ועי' בס' מיני תרגומא שהק' ג"כ מה שלא חשו על כבוד אביהם וענו מקודם, וי"ל דגם יעקב ענה בתחלה להשיא להם עצה הוגנת ואח"כ יתחתנו והי' דובר אמת בלבבו ככפיו, אך בני יעקב לא הי' פיהם ולבם שוה ולכך כ' ויענו כו' במרמה, ועשו"ת חות יאיר סי' רכ"ה בזה, והביאותי בפ' חיי שרה (כ"ד נ').

וע"ע במשל"מ פ"י ממלכים דלרמב"ן ב"נ מבני קטורה ולא מל פשיטא שאינו חייב מיתה שמשום מ"ע אין נהרגין עש"ה. ועשו"ת בית שלמה חו"מ סי' קל"ה הק' דא"כ יקשה על רמב"ן מהא דרצה המלאך להרוג את משה או התינוק כמ"ש פלוגתא בזה בנדרים ל"ג, וק' הא אין אבי' חייב כרת רק הבן כשיגדיל, וע"כ דלרמב"ן אף דגבי שאר מ"ע לא אמרי' בב"נ אזהרתן זה מיתתן אבל מילה שנכרתו י"ג בריתות ומה"ט דחי ל"ת שיש בו כרת, וגם עשה לא גרע מלאו דאמרי' בב"נ אזהרתן זה מיתתן ע"ש דרוש נעים ע"ז, ובפנים יפות: ועל מ"ש הרמב"ן שם ונהרג עליהם אם אנס ופיתה בתו של חבירו כו' מצאתי בשו"ת משיבת נפש יו"ד ס' נ' דהק' דבסנהד' נ"ז ב' אי' דאינו נהרג על הפנוי, וכ"כ הרמב"ם בפ"ב ה"ט מא"ב, בשלמא על הרמב"ם בפ"ט ממלכים ל"ק שכ' ששכמ גזל, י"ל דאם אנס אשה לא גרע מגזילה דנהרג עלי'.

מה אם גזל פחות משו"פ נהרג כ"ש בגזל ואנס אשה, אבל בפיתה למה יומת בפנוי ואי דס"ל לרמב"ן דפיתוי שלא מדעת אבי' הוי כגוזל אבי' דבידו למוסרה לכל מי שירצה. צ"ע דהיכן מצינו דב"נ יכול למסור בתו לביאה עד שתחשב כגזל, ואפ"ל כיון דגם במפותה איכא בושת ופגם רק דמחלה, ובב"נ לא ניתן למחילה ושפיר נהרג על פיתויה, א"כ קשה בכל בעילת פנוי אפי' בעולה איכא בושת, ועוד כיון דמחלה ל"ש לחייבו כלל,

ובפחות משו"פ אמרי' בסנהד' נ"ד צערא בשעתא איכא, וזה ל"ש במפותה וכל זונה שנסכרת בב' שוכרתו בג' וכו' ע"ש שהאריך בזה והסכים כרמב"ם לא כרמב"ן, ועי' מה שכתבתי בשמו בפ' מטות (ל"א י"ז) וע"ע בחת"ס חו"מ סי' צ"א, ובשו"ת ברית יעקב או"ח סי' כ"א, ובחלקת יואב תנינא סי' יו"ד, וע"ע בהגהות אמרי ברוך חו"מ סי' ל"ד שהביא בשם חידושי הר"ן סנהד' דנ"ח דכותי שהכה ישראל חייב מיתה דמה לי בממונא או חבל בגופי, ואף בהכאה שאין בו מיתה, והוצא מזה, דהכאה הוי כחמס, וכאן כ' וישכב אותה ויענה ועינה אותה שלא כדרכה כפרש"י, והוי כחמס וגזל ולכן נהרג שם כן נלע"ד: טו) להמול לכם וגו'.

עי' ביו"ד סי' רס"ג דאסור למול את העכו"ם כל שאינו מתכוון לשם גירות, ועשו"ת מעיל צדקה סי' מ"ד, וביד שאול שם, ובדברי שאול דבאמת בני יעקב נתכוונו שיגיירו וראשון לגירות הוא המילה שבזה התחלה לדת יהודית ואח"כ יקבלו עליהם עול יהודית. ועכ"פ מצות ב"נ וקצת מצות ישראל, וז"ש אם תהי' כמונו להחול כו' וז"ש והיינו לעם אחד, אבל הם לא כווננו רק למול ע"מ שישארו בני יעקב ובהמתם וכל קנינם תחת ידם. ולא קיימו תנאם ולכך הרגו אותם, וז"ש ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים. שאם הי' מקיימים לשם גירות ל"ה כואבים כ"כ דהי' שמחים בהמצוה, אבל כוונתם הי' שלא לשם שמים ולכך הי' כואבים שפעולת הבל הי' בעיניהם.

וע"ע בתורת משה להח"ס מ"ש בזה דבר נכון: כה) ויקחו שני בני יעקב וגו' איש חרבו. ערש"י ובס' ארץ החיים על תהלים (כ"ה ז) הביא מד' שלעתיד יקטרגו על ישראל ויאמר ה' כי יעקב קטן ודל הוא וכל מה שקטן עושה לא נחשב לו ואח"כ כשבא ליתן לישראל שכר יאמר השטן ומה שכר תתן לקטנים ואמר ה' בני בכורי ישראל, ועז"א בפסחים קי"ט ב' ויגדל הילד ויגמל ויעש משתה גדול ביום הגמל את יצחק מה ויגדל כו' לעתיד יעשה ה' משתה גדול ביום שיגמול חסד לזרעו של יצחק וק' בתחלה הביא כל הפסוק ואח"כ חזר ושאל מה ויגדל כו' ונ"ל דאי' ברש"י בן י"ג נקרא איש דכ' ויקחו שמעון ולוי איש חרבו.

ובתורה כ' שהספודה הי' ביום שנמול יצחק ורמז הגמ"ל ה"ג מל בגימ' שמונה, ובמד' אי' שהי' ביום שנעשה בר מצוה לי"ג שנה ביום שגמל אותו מיצה"ר. והנה לב' פירושים אלו ק' אם הי' בר מצוה למה קראו ילד, ואם הי' ביום המילה מה ויגדל, לז"א שקאי על ישראל שנקרא ילד וגם גדול וז"ש חטאת נעורי אל תזכור אבל הטוב שעשיתי בנעורי זכור לי והטעם למען טובך ה' שכך אתה מתנהג עם ישראל: ועי' ברע"ב פ"ה מכ"א, מאבות אהא דבן י"ג למצות דכ' איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם ובשכם כ' ויקחו שני בני יעקב איש חרבו ולוי באותו פרק בן י"ג וקרי לי' איש וע"ש בפרש"י דעשה חשבון על זה, ובתוס' יו"ט מביאו והקשה עלי'.

ובאמת הוא ג"כ ברש"י נזיר כ"ט ב' ד"ה ור"י. ועי' במשניות דפוס ווילנא, בפירוש מחזור ויטרי.

וע"ש בתוספות רעק"א ויען שהוא מצוי לרוב לא העתקתי, וכ"ה במד"ר שם, והק' המפו' שם דהא לוי לא הי' רק י"ב ומחצה וכ' דהו"ל מופלא הסמוך לאיש, וזה צע"ג דמופלא

לא חצינו רק לנדרים ותרומה כמ"ש בנדה מ"ו ב' אבל לשאר מילי הו"ל קטן ועי' בזה בס' חדושי מהרא"ך ח"ב בקונ' ערוגות בושמי נר"ד מאחי הרה"ג ר' שלמה זאב נ"י שהאריך בזה ע"ש ע"פ פלפול ובקיאות ע"ש בערוגה ד'.

וע"ע במדרש שמואל, ובנחמד למראה על המז"ר דפוס ווילנא האריך ג"כ בזה עש"ה: שם בבעה"ת הק' למה לא הרגו ביום הראשון דהי' יותר מסוכנים, ותי' דכל אנשי שכם לא יכלו לימול ביום אחד. ולא בשנים ורק בג', ועי' ברמב"ן ואוה"ח למה יהרגו מי שלא חטא ובני הרה"ח ובקי מו"ה דוד נ"י אמר, דב"נ נהרג על גזל, וי"ל אם עכו"ם מל את עצמו ג"כ י"ל דחייב מיתה מפני שהוא גוזל האות שיש בין ישראל להשי"ת, וזה הטעם ב"נ ששבת חייב מיתה דשבת ג"כ נקרא אות וכשישבות גוזל האות וזה רק במל שלא ע"מ להתגיר וכמובן, וי"ל דבני יעקב הי' מסופקים אם גירותם שלימה ע"כ בחנו אם כוונתם שלימה לא יאונה להם מכשול ע"י המילה דשלוחי מצוה אין ניזוקין, וזה שפיר ביום ג' אבל ביום א' דשכיח היזיקא ל"ש שומר מצוה לא ידע דבר רע, ומדהי' כואבים.

הבינו שלא הי' לשם שמים, ויש איסור גזל לכן הרגו אותם, ואע"פ שמלו רק בציווי של בני יעקב. רק בני יעקב ציוו אותם למול ולגיר, והם חלו רק על תקוה להשיג מקניהם וקנינם כדברי חמור ושכם עי' בספורנו ונכונים דברי', ועי' בחתם סופר שבת קל"ד בשם הר"ן הקו' למה לא הרגו ביום א' דיותר מסוכנים, וי"ל לפמ"ש הרמב"ן דיעקב כעס על שמעון ולוי כי אולי הי' גירותם שלימה, וי"ל המה ג"כ הי' מסופקים ע"כ בחנו אם גירותם שלימה לא יארע להם רע וביום א' א"א לברר דשכיח הזיקא וכוון בני יקירי שיחי' לדברי הח"ס בעיקר הדברים וע"ע באוה"ח פ' וירא (י"ח א') מ"ש בזה: כז) ויבזז העיר.

פי' באוה"ח הגם שדנו בהם משפט מות ל"א בב"נ קלבדר"מ, צ"ע שלא הביא שזה פלוגתת רש"י ותוס' בעירובין ס"ב א' אי בב"נ ג"כ אינו משלם וכן הביא תוס' בע"ז דע"א ב' ד"ה ב"נ בשם רש"י, ותוס' חלקו ע"ז וע"ש בריטב"א וע"ע ביבמות מ"ז ב' וסנהדר' נ"ז א' כ' ג"כ רש"י כן דב"נ נהרג בפחות משו"פ דלא ניתן להשבון דקלבד"מ, ורק בישראל כתיב עשה דוהשיב ולא בב"נ, ותוס' הק' דבבעין אף בישראל ל"א קלבדר"מ דנטל לא, וא"כ איכא עשה דוהשיב, ועי' קצה"ח סי' שנ"א סק"ג דאף בנטל דלא אמרי' קלבד"מ מ"מ עשה דוהשיב ליכא וא"ש רש"י, ועי' בחתם סופר חו"מ סי' צ"א דתלוי במ"ש הרמ"א בתשו' סי' יו"ד אי ב"נ חייב על כל הדינים של ישראל או של עכו"ם (ועמש"ל בזה ובתומים סי' ק"י סק"ג) דקלבד"מ ילפי' מכדי רשעתו ואי חייב בדיני ישראל קאי כדי רשעתו גם על ב"נ ואמרי' קלבד"מ, ואי לא חייב בדיני ישראל ואין לו חלק בתורה לא קאי כדי רשעתו אב"נ ולא אמרי' קלבד"מ.

וע"ע בס' עטרת חכמים בסוגיא דאוונכרי, וע"ע במנחת חינוך מצוה מ"ט אי חייבי מיתות שוגגין פטורין בב"נ, ובחידושי בסוגיא דקלבד"מ כתבתי בזה הרבה חדשות בעזה"י ואכ"מ: ל) עכרתם עי' בקובץ אהל מועד שנה ב' סי' קל"ב מ"ש בזה אריכות: לא) הכזונה יעשה את אחותנו. רש"י הפקר ואונקלס הכנפקת בר"א עי' בס' באר רחובות בזה.

ועי' בשו"ת השיב משה אה"ע סי' ס', דרך ראשון נתיב י"ט עיקר ה', דאפי' אי נימא דגם בזינתה סתם חיישינן לקלא יש חילוק בין יצא קול אשה זו זינתה שהוא לשון עבר על מעשה מבואר דהיינו שכבר עשתה זנות, ובין יצא קול על אשה שזונה היא. או אשה זו מזנה שהוא ל' הוה שהוא אין דבר מבורר רק ראו בה פריצות וגומרים ואומרים זונה היא, דאי לאו זונה היא לא היה בה פריצות כל כך.

אבל לא לומר שע"י ודאי זינתה דמשמע בפועל כנ"ל ברור מצד הסברא ויש לי ראי' מת"א בפ' וישב (ל"ח כ"ד) זנתה תמר כלתך פי' זניאת תמר כלתך, ועל (פ' ט"ו) ויראה יהודה ויחשבה לזונה פי' וחזאה יהודה ויחשבה כנפקת ברא ולא פי' ויחשבה לזונה, וכן לא פי' על זנתה תמר נפקת ברא, וכן בפ' וישלח פי' ג"כ הכנפקת ברא, ובודאי לא דבר ריק הוא, אלא טעם נכון בזה דבאמת נפקת ברא הוא ל' פריצות יצאנית.

הוא ושם זונה נופל עליה ומסתמא ודאי זונה, אבל ל"ש לומר שבודאי זינתה בפועל, ובכ"מ שאין מדבר בפועל עבר פי' התרגום נפקת ברא כמו ביהודה ויחשבה לנפקת ברא ונקראת בשם זונה דמסתמא זונה היא ולכך נשא לבו לדבר אלי' כדברים האלה וכן שם כדיבור בני יעקב שאמרו אחתנא יתעבד כזונה דהיינו שיפול עלי' שם זונה ופי' נפקת ברא אף דשם ל"ה המעשה בפועל, מ"מ הם לא דברו מזה כי מה שעבר אין רק דברו מחרפה שיש להם לע"ע שאחותם נקראת בשם זונה, ולכך לקחו נקמה.

ועי"ל דהא הם אמרו בכ"ף הדמיון הכזונה דהיינו כזונה דעלמא שנקראת בשם זה יעשה את אחותנו, וא"כ יפה פי' נפקת ברא דהיא נקראת כן. עי"ל דמצד המעשה בעצמה לא הי' חרפה להם, דמה הי' לה למיעבד דאנוסה הי'.

רק שהחרפה שמ"מ תקרא אחותם בשם זונה שיאמרו הבריות אילמלא דנפקת ברא הוית דהיינו יצאנית לא באתה לידי מדה זו. ועל יצאנית נופל שם זונה, וגם זה נכון אך א"צ לזה דעיקר כמש"ל בכף הדמיון, אבל בפסוק זנתה תמר שהוא פועל עבר לשון זה ודאי אינו נופל רק על מעשה מיוחדת ומבוארת לכן תרגום זניאת: שם אחותינו.

רש"י ית אחתנא, עי' סנהד' דע"א אם לא הי' אמו שוה לאבי' בקול וכו' דא"ק איננו שומע בקולנו חד קול משמע מדלא כ' בקולותינו או בקולינו ביו"ד. עי' בחידושי הש"ס להגר"י פיק דק' דהא בקולנו דכ' בכ"מ חסר יוד בפ' חקת (כ' ט') ונצעק אל ה' וישמע קולנו, (תבא כ"ו ז) את קולנו, שמואל ב' (י"ב ח') ולא שמע בקולנו.

ומלת בקולותינו לא נמצא בתנ"ך ואולי י"ל לפמ"ש המפוי' על מ"ש רש"י וישלח דהיכי דכ' אחותינו ביו"ד אחר תי"ו היינו רבות וקאי על כל נשי ישראל אחותיהם, משא"כ אחותנו בלא יו"ד כמו ברבקה אחותנו את (חיי כ"ד ס') הוא ל' יחיד כלו' אחות אחת של אחים הרבים המדברים בעבור אחות אחת שלהם, וידוע עוד ההבדל שבין קול איש לקול אשה עי' נדה ל"א ב' מפ"מ קולו של איש אינו ערב ואשה קולה ערב, (ובע"י הגי' היפך), וביבמות פ"ז בסימני איילונית שקולה עבה (ואינה ניכרת בין אשה לאיש) זה ממקום שנברא וזו ממקום שנבראת וע"ש ברש"י, אמור מעתה גבי סוג אנשים בכל הפסוקים הנ"ל אף שנשתנו זה מזה בקול כדאי' בסנהד' ל"ח ג' דברים נשתנה אדם מחבירו מ"מ בעיקר הקול קולם שוה דעב.

על דרך מקום שנבראו נקראו בל' יחיד אפי' הקול של אנשים רבים. ולפיכך כ' חסר יו"ד אמנם בקול דכ' באביו ואמו דנתחלקו הקולות מעיקרם, זה קולו עב וזו אינה עבה, וברור דאותן תרי קולות לא משתמעו בל' יחיד וא"כ הול"ל בקולותינו או בקולינו ביו"ד אבעל רבים.

א"ו מדכ' חסר יו"ד ש"מ דבעי שניהן שווין בקול וע"ע בתורת משה להח"ס, ובינה לעתים דרוש נ"ח מ"ש בפסוק זה: לה א) קום עלה בית אל. ערש"י לפי שאחרת בדרך נענשת כו' והוא מתנחומא הנה מה הי' הנדר שאיחר.

הרא"ם כ' מה שנדר והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהי' בית אלקים בפ' ויצא (כ"ח כ"ב), וביפ"ת הק' עלי' דנדר זה לא חל עדיין עד שיבא לבית אבי', וכ' דנדר הי' כל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך וזה אינו תלה בתנאי רק כשיהי' לו עושר יעשר לה' ובפר"ד דרוש ג' האריך בזה, ובס' ווי העמודים פרק ט"ז כ' הא דאיחר הנדר ע"פ גמ' נזיר פ"ג דכשהוא בצער אין מביא קרבן שלמים דבעי שמחה ויעקב הי' תמיד בצער.

ואחר מלחמת עשו שכ' ויבא יעקב שלם לכן קיים נדרו ויצב שם מזבח ע"ש באריכות, והנה הכנה"ג יו"ד סי' ר"ג הביא בשם אגודה דאף הנודר בעת צרה נקרא רשע, והק' מיעקב שנדר. ותי' דלכך נענש בדינה, והברכ"י תמה עלי' דהא נענש בשביל שאיחר נדרו וכן כ' אשלם לך נדרי אשר פצו שפתי בצר לי, וזקיני הגאון המובהק מו"ה דוד מייזלש האבד"ק לאסק ז"ל הובאו דברי' בקובץ דרושים חוברת ח' סי' כ"ט, כ' הא דנידר נקרא רשע שמא יצרא דממון לא יניחו לקיים נדרו כמ"ש הטו"ז סי' ר"ג סק"ה, וז"ש בכל איש.

אבל יעקב שהתנה אם יהי' אלקים עמדי ופרש"י שלא אלמד מעשו ולבן. א"כ אי לא יקיים מחמת יצרא דממון.

אשר זה דרכם של עשו ולבן. הרי דלא נתקיים התנאי ופטור לקיים נדרו.

שפיר הי' מותר לו לנדור, אך הוקשה לו כיון דבא שלם בתורתו וצדקתו א"כ כבר נתקיים התנאי א"כ כשאחר נדרו הי' לו לירא שמא ימנעוהו יצרא דממון, לכן כ' דנענש ע"ז בדינה, אבל מתחלה הי' מותר לו לנדור וא"ש הכנה"ג. וכ' שם ג"כ כשיוכל ליתן מיד אסור לנדור גם בעת צרה.

רק היכי דא"י לקיים מיד כמו המעשר שנדר יעקב רק על אח"כ מותר לנדור דנדר הוי סגולה להנצל מצרה היה הצלות נפשות ודוחה שבת ומכ"ש האיסור שאסור לנדור, והא דאי' במד' שנודרין בעת צרה היינו שיתן מיד או שא"א לו לקיים מיד אבל באפשר לקיים מיד אסור לנדור אף בעת צרה ע"ש: והנה בב"ר פפ"א אי' ואחר נדרים לבקר איחר נדרו נתבקר פנקסו, ובירושלמי פ"ק דנדרים מתחיל אדם לנדור פנקסו נפתחת.

וכ' בט"ז יו"ד סי' ר"ג סק"ב דשתי דרשות הם ופליגו בפלוגת דר"מ ור"י דמאן דס"ל נודר ומשלם ומותר לנדור א"כ פנקסו נפתחת אח"כ כשלא יקיים ורק יאחר, ולמ"ד דאינו נודר כל עיקר א"כ תיכף כשנודר פנקסו נפתחת ע"ש, וצ"ע דא"כ הטור דפסק דטוב מזה ומזה דאינו נודר כל עיקר, למה העתק הא דאיחר נדרו הא מיד כשיתחיל

לנדור פנקסו נפתחת, ואפ"ל דהטור וש"ע כוונתם על הנודר בעת צרה דמותר לנדור כמו שילפ"א מיעקב, ומ"מ נענש בדינה על שאיחר נדרו.

ומ"מ אם איחר פנקסו נפתחת, עוי"ל דפנקסו מתבקשת היינו דמכינים אותה תיכף כשיתחיל לנדור כדי שאם יאחר נדרו יפתחו לעיין בדינו: והנה בר"ה ד"ו ע"א בענין בל תאחר אי' והי' בך חטא ולא באשתך חטא דאין אשתו מתה בשביל איחור נדרו, וע"ש בתד"ה אלא הא דשבת ל"ב ב' בעון נדרים אשתו מתה ול"ק מהכא דלא באשתך חטא, דהכא מיירי במשלם אח"כ אלא שעבר בבל תאחר ע"ז אין אשתו מתה ע"ש, ועי' בשו"ת הרשב"א ח"ג סי' שמ"ח, אולם מצינו מדרשים חלוקים בזה, דבתנחומא אי' דיעקב נענש במיתת רחל שלא קיים נדרו ועל אחירת נדר אשתו מתה וכ"כ במד"ר בחקתי פל"ז כל מי שנודר ומשהא נדרו קובר אשתו ובניו ולמדוהו מיעקב ע"ש, ועי' ג"כ בפר"ד דרוש ג' שכ' ג"כ שיש בזה פלוגתא בדברי רז"ל אי בבל תאחר אשתו מתה עש"ה.

וכן אי' בזה"ק וישלח קע"ד ב' בגין דיעקב איחר נדרו איתקף דינא ובעיא דינא בשעת' דסכנה דהוית רחל בה וכו', ואיתענש יעקב דכ' ואם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתך. וע"ש בנצוצי אורות להג' חיד"א שהקשה מגמ' ר"ה: ועי' ג"כ באור החיים פ' תצא (כ"ג כ"ב) שכ' ג"כ דעל בל תאחר אשתו חתה ע"י איחור הנהר יחסר ממנו אשתו שהיא כגופו ע"ש, ותמהו עלי' מגמ' ר"ה הנ"ל, ועי' ג"כ במנחת חינוך בקומץ מנחה מ' תקע"ה שהביא ס' חרדים שכ' ואפ"א אם איחר מחמת שכחה ענש יענש ובנים מתים ואשתו מתה ותמה מגמ' ר"ה.

ולפי מה שכתבתי לק"מ דבמדרש וזהר חלקו על הגמ' דילן, וע"ש בר"ה ד"ו ע"ב באיבעי' דר"ז אי אשה מחויבת בבל תאחר ועי' ס' המצות מצוה צ"ד וברמב"ן שם בשם ספרי דעוברת בב"ת. ועי' בכיבוד מהרד"ם לש"ב הג"ר בעריש מייזלש ז"ל למווארשא שהקשה אמאי לא פשיט בגמ' מספרי.

ועי' ג"כ בחמד"י בקונ' נר מצוה אות כ"ז דמחלק בנדרי צדקה דלא תליא ברגלים אשה מחויבת בב"ת אבל לא בקרבנות דתליא ברגלים: ועי' ג"כ ביו"ד סי' רל"ב סי"ב במי שנדר ונאנס אח"כ ואין בידו לקיים אינו עובר משום בל יחל לדעת הפו' דאנוס בסוף הזמן הוי אנוס (ועמ"ש בקצה"ח סי' נ"ה סק"א ובשו"ת חת"ס חו"מ סי' מ"ב).

ובכתובות ד"ג. ובספרי פרי יוסף על גיטין דע"ד בדברי האגודה בזה) ונראה דז"ד אם לא עברו ג' רגלים.

אבל בעברו דאינו רשאי עוד לעכב משום האיסור בל תאחר שוב אינו אנוס, ואם נאנס אח"כ עובר משום בל יחל, וא"ש ג"כ דברי האוה"ח. היכי דעבר בבל תאחר ונאנס אח"כ ולא הי' יכול לקיים הנדר עובר בבל יחל ומתה אשתו דזה הוי בעון נדרים ולא בעון בל תאחר.

וכן נראה מדברי רשב"ם מטות (ל' ג') לא יחל דברו מוסב על הנדר כלומר לא יאחר את נדרו עד לאחרי הרגלים שכך פירוש לא יחל דברו כמו ויחל עד בוש עכ"ל, וע"ע בכל"ח הא דאין אשתו מתה בשביל בל תאחר דבעל דוקא אם אינה בסכנה, אבל בשעה שיולדת והיא בסכנה אז בשביל ב"ת אין לה הצלה.

וא"ש הזה"ק דבשעת שרחל תקש בלדחה וכו' אז שפיר מתה בעון דב"ת. עוי"ל דלכאור"ק הא דוהי' בכ חטא ולא באשתך הא אשתו כגופו ורק כיון דיכול לגרשה או דתוכל להחרד ממנו ע"י מיתת הבעל דמתיר ואינה בגדר "בך" וא"כ ז"ד בישראל לאחר מ"ת.

אבל בב"נ לפי הירושלמי דל"מ גירושין וכן לפ"ד הפני יהושע קידושין די"ד דמיתת הבעל אינו מתיר בב"נ ע"ש, וא"כ לא תוכל להפרד ממנו והוי ממש גוף אחד שפיר נענשת בשביל חטא בעלה בל תאחר, וא"ש דלא מתה לאה רק רחל כיון דרחל נשא אח"כ אע"ג דהי' ב' אחיות, וע"כ דיעקב ס"ל דהי' דינו כב"נ ומותר בב' אחיות, ול"מ גירושין ושוב מתה בחטא בל תאחר דבעל: ד)ויטמון אותם יעקב.

ערמב"ן שהקשה הא ע"ז אינו מנקברין רק צריך פירור וזורה לרוח וכו' כי כבר נתבטלה מקודם ובאמת מותרת ויעקב צוה להסיר לטהרת הקודש ולכן די בקבורה, וכו' שם בספורנו אע"ג דבטלו אותם עובדיהם מ"מ הסירו כדי שתרחק מלבם כל מחשבות ע"ז, ובזה"ק קע"ג א' אסיר לבר נש לאיתהני מיני' לעלמין, ור' יצחק אמר דהנשים ששבו בני יעקב משכם הם הי' בידם האוצרות שלהם והם נתנו ליעקב את כל אלהי הנכר אבל בני יעקב בעצמם לא לקחו אלהי נכר ע"ש, ומשמע דאסור לעכו"ם להנות מע"ז, ובע"ז דס"ד א' זילי זביני דקסבר דמי עכו"ם מותרין ומשמע דהא דב"נ אסור בעכו"ם רק בעבודת עכו"ם אבל מותר להנות מעכו"ם, וע"ע בע"ז דס"ג ב' אומר אדם לחמרי' כו' ולא משום יי"נ ופרש"י ונמצא נהנה מיי"נ ולמה לא פרש"י דנמצא מאכילן יי"נ וכמו שפירש בשביעית משמע ג"כ דמותר לעכו"ם להנות מיי"נ וה"ה בהנאת ע"ז: ובאמת דע"ז שאני מיי"נ ואין ראי' משם, וראיתי שכ"כ הגאון ר' יוסף ראזין מדווינסק הובא דבריו בקובץ קול תורה סי' א'.

אבל מדף ס"ד ראי' שאף בע"ז מותר לעכו"ם. להנות, ובחמדת ישראל בדיני ב"נ אות ה' הביא ג"כ ראי' דב"נ אינו מוזהר בהנאת ע"ז מהא דכ' הסירו כו' ועי' ברש"י שהי' בידם משלל של שכם הרי דב"נ אינו מוזהר בהנאת עכו"ם, ואפי' לרמב"ן דכבר ביטלו היינו משום דהי' קשה לי' כיון דיעקב רצה להחמיר בביעור עכו"ם כדין ל"ה מספיק קבורה, אבל זה גופא שלקחו בני יעקב בכלל השלל גם עכו"ם זה ל"ה קשה לו כלל וע"כ דב"נ אינו מצווה שלא להנות מע"ז: וכן נראה מלשון הר"מ בפ"ט ה"ב ממלכים שלא הוזהרו אלא בהרחקות מעשיות עכו"ם ועבודתה אבל בהנאת עכו"ם אינן מוזהרין: ועשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' ל"ח דמותר לגזול ע"ז מעכו"ם אפי' למ"ד גזלם אסור מדאורייתא דכ' ואשריהן תשרפון באש ורחל שגנבה התרפים יוכיח דליכא איסור בזה.

ובחמד"י שם כ' דאי מותר לב"נ להנות מע"ז הוי כממונו ואמאי יהי' מותר לגזלו ממנו ומ"ש ראי' מרחל באמת איתא בזה"ק דעברה אלא תגנוב אך דכוונתה הי' להציל אביה מעכו"ם ואעפ"כ נענשה. ועי' ג"כ בפנים יפות דפשיטא לי' דאיכא איסור גניבה ואי"ל לפמ"ש החכ"צ סי' כ"ו דאסור לגנוב מעכו"ם שלא ירגיל ג"כ אצל ישראל א"כ בע"ז דמישראל מותר לגזול הימנו שוב גם אצל עכו"ם מותר.

ז"א דמ"מ שייך שלא ירגיל לגזול אצל ישראל דברים המותרים וכמו שאסור לגזול מעכו"ם חמץ בפסח. וע"ש בקול תורה סי' כ"ז בזה הענין, וראיתי עוד במנ"ח מצוה

תמ"ח שכ' לדבר פשוט דעכו"ם אף שמצווה על ע"ז היינו על עבודתה אבל להנות מע"ז אינו מצווה ע"ש.

וע"ע בדעת תורה יו"ד סי' י"ד סקי"ג שכתבבפשיטות להיפך דאיסור הנאה מע"ז גם לב"נ נאמר. ובבית יצחק יו"ד ח"ב סקס"ו אות י"א כ' דמותר.

וכ"כ באה"ע סוף ח"ב במפתחות לס"א א"ד ומשו"ה העלימה רחל התרפים להציל אביה מלעבוד ע"ז. וכ"כ בשו"ת אבני נזר יו"ד סקכ"א א"ד וע"ש בבי"צ דלכך אמר יעקב הסירו את אלהי הנכר ויטמון דכשהלך לארץ כנען ובא"י הי' נוהגים בכל המצות ועי' בראב"ע פ' וילך (ל"א ט"ז) שכ' כעין זה.

ועי' בקול תורה סי' מ"ו שכ' על החמד"י בשם זהר דרחל עברה אלא תגנוב. עי' בזהר ס"פ ויצא קפ"ד ב' דלא נזכר כלל שעברה אלא תגנוב רק דנענשה משום דצערה לאביה: ועי' ג"כ בס' שפתי צדיק להגה"צ מפילץ ז"ל שתמה דהא באין עושה מעשה עמך אין חיוב כבוד.

אבל עי' בש"ך יו"ד סי' ר"מ סק"כ דאע"פ שאין מחויב לכבדו מ"מ אסור לצערו. ועי' בהגהות יד שאול סרמ"א והבאתי לעיל בפ' ויצא (ל"א ל"ב) וע"ע בחתם סופר ע"ז דל"ב על רמב"ן כאן.

וע"ע בשו"ת עטרת חכמים או"ח סי' ח' תשובה ארוכה בדברי רמב"ן וצדה לדרך כאן, וע"ע בשו"ת חיים שאל ח"ב סי' מ"ו. ובכלי חמדה פ' עקב, ועי' ביהושע (כ"ד כ"ו) ויקימה תחת האלה אשר במקדש פרש"י האלה שטמן יעקב שלל שכם.

ועשו"ת מהרש"ם מהג' מברעזאן ח"א סי' קכ"ז: ז) נגלו אליו אלקים. רש"י במקומות הרבה יש בל"ר.

וזה לא כתוס' עירובין י"ג א' ד"ה אז. שכ' דהא דאם מייתר אות א' מחריב כל העולם כגון בראשית בראו אלקים דלרש"י אלקים שייך בל"ר.

ועי' באונקלוס כאן מלאכיא דה. ועי' בתורת חיים שם.

ועי' בסנהד' דל"ח כל מקום שפקרו כו' כי שם נגלו אליו אלקים וכו'. ובעיון יעקב מהשבו"י על ע"י כ' קשה בהא כי שם נגלו כו' וכן מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו.

ל"ש הא דנמלך בפמליא שלו. ובאמת ברש"י וישלח כ' דיש שם אדנות ואלהות בל"ר כמו אדני יוסף.

ואולי דהכל עולה לא' והלכך כל לשון אלהות ואדנות בל"ר כיון שדרכם בכל מעשיהם לימלך בפמליא שלהם. דלכך נאמר בל' רבים נגד שיתוף דין ורחמים ואין מקום לטעות עכ"ל, וע"ע בס' אור החיים להחסידי יעב"ץ ז"ל מאמר האחדות פרק שמיני מ"ש בכל הפרשה כאן: ח) דבורה.

ע"י ס' נפלאות מתורת השי"ת פט"ו ט"ז, וע"ח מ"ש בזה באריכות: י) לא יקרא עוד שמך יעקב. ובברכות די"ג לא שיהי' שם יעקב נעקר דכ' ויאמר אלקים במראות הלילה ויאמר יעקב ופרש"י ויאמר הנני.

וקשה למה מביא רש"י סיפא דקרא ויאמר הנני דעיקר ראייה מרישא ויאמר יעקב. וכ' בס' אדני פז דעו"ק מהיכן מוכח שמותר לקרות יעקב דלמא הפשט לא יקרא כו' שכל אדם לא יקרא עוד את שם יעקב.

אבל ה' בעצמו יקרא לו עוד יעקב. וי"ל דאיתא בשמואל א' (ג' י') בשעה ששמע הקול לא אמר דבר ה' שירא דילמא שד הוא או אחר.

וקשה על יעקב אמאי לא אמר הנני ה', וצ"ל דיעקב ג"כ ירא דילמא אחר הוא, אך כיון דנאסר לשום אדם לקרותו יעקב. אז ודאי לא יקרא לו יעקב רק ה' בעצמו.

וא"כ קשה אמאי לא אמר הנני ה', וע"כ מוכח שמותר לקרותו יעקב רק שיהי' טפל, ושפיר מוכח רש"י דמכאן נלמד לא שיעקר יעקב: ועשו"ת שבות יעקב ח"ב סי' קמ"ט שהוציא מזה לדינא דאע"ג דכ' הלשון כי אם אפ"ה לא הוציא הראשון מכללו רק שהשני עיקר וראשון טפל, ובמעשה שם בב' יורשין שאחד נטל תנור והתנה שחבירו יאפה בו בע"ש וערב יו"ט ועשה ברית מילה ג"כ יכול לאפות בו, ואינו יכול אחיו למחות דכוונתו הי' דבע"ש ועיו"ט יאפה בקבע משא"כ ימים שאין להם קבע לא התנה וכמו ביעקב דעיקר ישראל אבל לא הוציא יעקב, וכ' אח"כ דאין למדין הלכה מאגדה, ועוד שהקב"ה קרא אותו אח"כ יעקב בפ' ויגש (מ"ו ב'), ועי' ג"כ בשבו"י ח"א סי' ע"ו וח"ג סקל"ה, ועי' בפ' ויצא (ל"א י"ד) ובאמת כ' כן בירושלמי פ"ב דפאה וסופ"ק דחגיגה דאין למדין לא מן הלכות ואגדות ותוספתות אלא מן הגמ', והובא ברשב"ם ב"ב ק"ל ע"ב, ועי' בתוספות יו"ט פ"ה מ"ד דברכות שלא רצה ללמוד ממדרש אף שלא מצינו בגמ' סתירה לזה, והגרי"פ הקשה עליו מתוס' ע"ז דל"ג ד"ה שפסקו דסגי בהדחה ג"פ ממדרש אסתר שהביא דברי המן לאחשורוש אם אדוני המלך נוגע בכוסו של אחד מהם חובטו בקרקע ואינו שותהו ולא עוד אלא שמדיח הכוס ג"פ ע"ש ביש סדר למשנה אריכות: ועי' בשו"ת נודע ביהודה מ"ת יו"ד סקס"א שהשיב לו אף דהירושלמי כללינהו יחד מ"מ לא בחדא מחתא מחתינהו, בשלמא מדרשים ואגדות עיקרם על מוסר ורמזים ומשלים והכל עיקר הדת, ואין כוונתם על פסקי הלכות, ואין למדים מהם להלכה, אבל תוספתות דעיקרם להלכות, וזה הי' עיקר כוונת מחברם ר"ח ור' אושעיא, ולכן במקום שאין סתירה מגמ' סומכים על תוספתא להלכה, ויפה כ' התי"ט, ומ"ש מתוס' ע"ז אני תמה, ולדבריו קשה יותר, וכי זה הוא דבר של בעל המד"ר, והלא זה דברי המן, ומד' מספר ע"ש המן ואתמהא וכי מהמן נלמד פסקי הלכות, אלא שכיון שזה סיפור דברי המן שאמר לאחשורוש מנהגן של ישראל, אנו למדים ממנהגן של ישראל שהוא תורה וע"ש שציין לתשובות הרשב"א סל"ה, ובס' באר יעקב אה"ע סי' קי"ט שדיברו מזה, וע"ע בתוספות רע"ק שם הביא מפר"ח דאם אינו הותר לש"ס למדין ממדרשות, וע"ע בפתחי תשובה אה"ע סי' קי"ט סק"ה, ועמ"ש בפ' ויחי (נ' י'): אני אל שדי פרה ורבה, עי' בעל הטורים הוא שם של פריה ורביה כי נעלם של שי"ן דל"ת יו"ד עולה ת"ק כמנין אברים שבאיש ואשה עכ"ל, ובפ' נח (ו' י"א) מלאה הארץ חמס ברש"י לא נחתם רק

על הגזל, שמעתי לפרש שדי המילוי ת"ק וכל העולם רוחב וגובה ג"כ ת"ק, ואיתא במד"ר דהיתה רוצה להתפשט יותר ואמר ה' די, וזה"פ מי שאמר לעולמו די, וחמס המילוי ת"ק ת', ס', מ"ך, ושדי הוא די שאמר די כנ"ל וא"כ ע"י שחמס ורצו לפגום בהמילוי, ממילא בטל המילוי מן שדי ונחרב העולם, וכ' ואל שדי יברך אתכם ופ"ר, וצ"ע למה בפ"ר כ' לשון שדי רק לפי הנ"ל "פרו ורבו" גימ' ת"ק ושדי ג"כ המילוי ת"ק וזה הטעם דהלכה כב"ה זכר ונקבה דבזכר יש רמ"ח אברים ובנקבה רנ"ב ס"ה ת"ק, ומצאתי בס' רזיאל המלאך ד"ו ע"א שכ' זה באריכות עש"ה, וכ' וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, זה תפילין ובתוס' מנחות ל"ה ב' ד"ה אלו, כ' זה ש' של שדי, וצ"ע ובתרגום יונתן כ' את שם הויה חקוק עליך וצ"ע, וי"ל דאותיות הו"י"ה בתשר"ק הם מצפ"צ וגימטריא ש' כמו ש' של שדי: יז) גם זה יהי' לך בן, והקשה באוה"ח מה נחמה זו על צערה ובכת"א כ' דאיתא בשבת ל"ב על ג' עבירות נשים מתות בשעת לידתן וא' מהם נדה משום דהיא קלקלה בחדרי בטנה לפיכך תלקה בחדרי בטנה, ואיתא במדרש שאמר ה' אם שמרת נדה אתן בן שאתה מל אותו לשמונה וא"כ שכר של שומרי נדה שניתן בן זכר, ורחל בשעת סכנת לידה, יראה שלא יחשדוה הבריות שלא שמרה נדה לפיכך יש לה צער, לזה בישרה המילדת שיהי' לה בן ולא יחשדוה: יח) ויהי בצאת נפשה.

עמ"ש בזה זקני הגאבד"ק לאסק ז"ל בהגדה ריח דודאים בפסקי ר"ג אומר דל"ו ע"ב: כ) ויצב יעקב מצבה על קבורתה. בירושלמי פ"ב דשקלים ומד"ר פרשה פ"ב אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הם זכרונם, ע"ש ביפ"ת נפש הוא ציון בלה"ק ע"ש שיש ג' טעמים במה שבונים נפש והוא מצבה, א' משום עושי טהרות שלא יטמאו בקבר, ב' שיש נחת רוח למת שיהי' רשומו ניכר על שם זכר צדיק לברכה להזכיר תמיד אותו לברכה, אך צדיקים א"צ לו לפי שדבריהם הם זכרונם ר"ל ע"י מעשיהם הטובים הם נזכרים תמיד, ג' שיבואו החיים להשתטח על קבריהם כדי שיתפללו עליהם כמ"ש בסוטה ל"ד ב', ויבא עד חברון כלב הלך להשתטח על קברי אבות שינצל מעצת מרגלים ואם לא ידעו מקומם איך ימצא שיתפלל עליהם, ומה"ט נסתר קברו של משה כמ"ש בסוטה י"ג א', ועי' בכת"א שבצדיקים ליכא ב' טעמים שאינו מטמא כמ"ש בסוף כתובות משמת רבי בטלה כהונה, וגם א"צ שיזכירו אותם דדבריהם זכרונם, ורק טעם ג' שהחיים ילכו על קבריהם כדי שיתפללו עליהם ע"ש דרוש נעים, וכן פסק הרמב"ם בפ"ד ה"ד מאבל דאין עושין נפשות לצדיקים ומה שעשה יעקב מצבה על רחל ג"כ משום טעם ג' כמ"ש במדרש שם פע"ב, וברש"י ויחי (מ"ח ז) על הפ' ואני בבואי מפדן דצפה יעקב שעתידין בני' לעבור שם ויבקשו רחמים הה"ד קול ברמה נשמע, ועי' בנזר הקודש, ובשו"ת הריב"ש סי' תכ"א, ובשו"ת חיים שאל ח"א סע"א אות ו', ובנחל קדומים כאן, ובדרשות הראנ"ח פ' שמיני, ובדברי שאול מ"ת כאן: וזה נ"ל פשט הפסוק הוא מצבת קברת רחל עד היום וכדי שלא תקשה מצבה על קברה למ"ל הרי אין עושין נפשות לצדיקים, ע"כ מסיים שאין זה לטובת רחל כי היא לא נצרכה לזה, אלא כטעם ג' לטובת בניה שישתטחו על קברה וז"ש "היא מצבת קבורת רחל" לא מצבת רחל רק מצבת קברה, כדי שידעו החיים איה קברה שילכו לבקש רחמים: וגם י"ל דבהוריות י"ג הקורא כתב שע"ג קבר קשה לזכרון, וי"ל אם צריכים לקרא הכתב למען לידע מעשיו הטובים אז המצבה אינה

מסוגלת להחזיק זכרו עם החיים, כי כתב המצבה אינה לעולם עומדת ורק מעשים טובים שעשהבחיו הם הזכרון, וכשמזכירין פ"נ פב"פ מזכירין וזה זכרון חזק ולא הכתב שע"ג מצבה וזה"פ קשה לשכחה אם רק קורא השבח שע"ג המצבה, ודודי הגאבד"ק לאסק שליט"א בשו"ת חדות יעקב תנינא סי' קמ"א הביא בשם אביו הוא זקניני הגאון המובהק ר' דוד מייזליש ז"ל דהציון טובה גדולה להמת כמ"ש ר"ח וויטאל ז"ל מה שמשותחים על קברי צדיקים להתפלל ולא הוי דורש אל המתים רק שהולכים שמה להתפלל על המת, ועבור שעושין טובה להמת כשמתפלל עליו גם המת עושה טובה וממליץ עליו עבור זה, ובזה פ"י זקניני ז"ל דברי הילקוט לפי שהתעצל מרע"ה במעשה זמרי לפיכך ולא ידע איש את קבורתו ותמוה.

וגם לשון התעצל אינו מובן הא נתעלמה ממנו הלכה דבועל ארמית קנאין פוגעין בו. רק ענינו כי על מ"ר נאמר אשרי יליד אשה שזוכה כל אימת שרוצה שאל במרום וכמו עמדו ואשמעה.

וא"כ הי' לו לשאול במרום הלכה זו ומקרי מתעצל בלי לשאול במרום. אך טעמא בעי למה התעצל.

אולם מ"ר ברוב ענותותו חשב שכל מה שזכה לכך לא בזכותו הוא רק בזכות ישראל. כי הי' עניו מכ"א.

וכאשר חטאו חשב שאינו כדאי זכותם טרם ששבו. ולא יזדקק לו ה' ומגודל ענוה שלו התעצל בזה שלא חשב עצמו לכלום, רק כל מדרגותו וזכותו הוא לצורך וזכות ישראל. ולפיכך ולא ידע איש קבורתו להראות כי מ"ר א"צ לשום תפלה של ישראל עליו כי זכותו גדול יותר מכל. וכשא"צ לתפלה שוב אסור להשתטח על קברו משום דורש אל המתים.

והי' זה מדה כנגד מדה עבור שלא חשב עצמו לכלום ושצריך לזכותם. הראה ה' שהוא גדול מכולם וא"צ לשום תפלה מישראל ואסור להשתטח על קברו ולכך ול"י אש את קבורתו ודפח"ח.

וא"כ לפי"ז כל המתים צריכים תפלת החיים עליהם, וכשלא יהי' להם ציון לא ידעו להתפלל עבורם. ודברי זקניני הנ"ל הובאו ג"כ בחדושי מהרא"ך ח"ב בדף נ'.

לאא"ז הגה"צ ר' אלעזר הכהן ז"ל אבד"ק סאכאטשוב: ובגוף דברי הרח"ו הנ"ל דהולכים על הקברים ול"ה דורש למתים. כ' בזה"ק אחרי ע"א ב' דוקא מתי עכו"ם ורשעים דבחייהם קרוים מתים.

אבל לא מתי ישראל הצדיקים מותר דרוש עש"ה ומ"ש בפ' שמות ט"ו. ב'.

וכשו"ת כתב סופר יו"ד סקפ"ח. ועי' ברכות י"ח א' המתים ידעו מה שבחיים ע"ש בב' רוחות.

ובב"ב נ"ח א' בר' בנאה שאמר אברהם ליעול דליכא יצרא בהאי עלמא. ובכתובות ק"ג א' רבי אתי כל בי שמשא לביתא.

ובב"מ פ"ה ב' אלי' הי' מעמיד האבות שיתפללו בכל יום. יבמות צ"ז א' שפתותיו דובבות בקבר.

וכ' הפשט שאל תחשוב שיש תנועה בקבר ורק השמחה שמגיע למת שבשמעת' זיכה הרבים. ובחגיגה ט"ז ב' כל ימיו של יהודה בן טבאי הי' משתטח כו'.

ובדכ"ב ע"ב מיד הלך ר"י ונשתטח ע"ש. ובתענית כ"ג ר' מני אשתטח.

ובתענית פ"א יוצאים לביה"ק כדי שיבקשו המתים רחמים, ובוה"ק ויחי רי"ז ב' ר' יצחק ביקש מר"י שילך לקברו ז' ימים ויבקש רחמים עליו. ובוה"ח רות דס"ה במדרש הנעלם כשנפטר ר"ח ר"י בת על קברו ושמע חדוה דכתות כתות ע"ש וע"ע בשבת קנ"ג א' בתד"ה ונשמתו.

אע"פ שאי' שם דלאחר י"ב חודש נשמתו עולה ואינה יורדת. אעפ"כ כשהיא רוצית היא יורדת.

ועי' מהרש"א ברכות י"ח שנקט ב' רוחות ולא נפשות ונשמות. שהנפש הוא החומר והנשמה הצורה, והרוח אמצעי המדבק החומר והצורה כל ימי חייהם.

וגם במותו שהחומר ישוב אל העפר. והנשמה הולכת למעלה, עוד לא יתפרד הרוח מהם.

אלא פעמים שורה במקום הגוף ולפעמים שט למעלה למקום הנשמה ע"ש: והאברבנאל פ' חיי כ' שהמיתה היא השבת חלקי המורכב למקורם. הגוף ישוב לארץ, והרוח אל אלקים עש"ה.

ובאמת הוא מד"ר קהלת פי"ב עה"פ וישב העפר שא"א שתשוב הנשמה למקום מנוחתה רק כאשר ישוב הגוף אל חומרו. וזה הוא הקבורה להשיב הגוף אל עפרו כדי שהנשמה תשוב אל אלקים אשר נתנה.

ואל תקשה מסנהדרין ס"ה ב' ויו"ד סקע"ט ס"ג, שהלן בביה"ק כו. דשם רק כשעשה להשרות עליו רוח הטומאה אבל לתפלה לא הוי כדורש אל המתים ועי' נשמת חיים מאמר ב' פרק כ"א הרבה מזה.

וע"ע בקב הישר פרק ע"א שהאריך בזה. וע"פ בס' מעין גנים פ' שלח (י"ג כ"ב).

ובהרבה הערות הערני אחי הרה"ג ר' שלמה זאב נ"י מלאדז: כא) ויסע עי' נפלאות מתורת השי"ת פכ"א מ"ש אריכות: כב) וישכב. ערש"י ומהרש"א שבת נ"ה ב'.

ובכל ענין הפרשה: כז) קרית הארבע. עי' מהרש"א סוטה י"ג א' מ"ש בזה, ובמהר"ם שיף חולין דס"ד ודילמא כו: כט ויגוע עי' מהרש"א ב"ב ט"ז ב', ובספר נפלאות מתהשי"ת ח"ב ד"ב מאמר בינו שנות דור: לו ב) אהליבמה רש"י שמה יהודית וכ"ה במגילה י"ג אי, ועי' ס' מאורי אור על מגילה שם: שם בת ענה.

רש"י שבא צבעון כו' עי' ס' רצוף אהבה פסחים נ"ד ושו"ת בית שלמה אה"ע סי' ו' שהוציא מרש"י סוטה מ"ב ב' דאבי' לא הי' רק חד דאין אשה יכולה להתעבר משנים כאחד, ותוס' חלקו שם ובהגהות מבהמ"ח שם הקשה דמרש"י משמע דאהליבמה נולדה משניהם. ועי' בצל"ח פסחים שם דאל"ה לא הי' נקראת בת ענה דבן אשתו לא קרי בנו

כמ"ש תוס' פסחים שם וסיים בצ"ע ע"ש אריכות וע"ע שו"ת חתם הופר אה"ע ח"א סע"ו מענין בן אשתו אי כבנו, וע"ע ס' שליחות אלי' פלפול ברש"י כאן: ג) בשמת רשיי ג' מוחלים עונותיהם גר שנתגייר, העולה לגדולה, והנושא אשה, עי' קובץ דרושים חוברת ד' סי' ג' בשם זקני הגאון מלאסק ז"ל, כי יש ג' הנהגות א' להנהיג א"ע, ב' להנהיג אנשי ביתו, ג' אנשי דורו, כמשחז"ל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה נתפס על אנשי ביתו ודורו.

בשבת נ"ד, וכאו"א מחויב להטיב עצמו וזולתו, ואחז"ל אחד אברהם ולכאו"ק הא קדמו אדם שת נח ועוד צדיקים, רק הם צדיקים בפ"ע והוא התחיל להטיב לאחרים, ולכן גר שמקבל עליו עול תורה ומתחיל להישר א"ע מוחלין עונותיו, ונושא אשה מחויב לפקח גם על הנהגת ביתו מוחלין עונות עצמו.

ועולה לגדולה מקבל עליו השגחה על דורו ראוי שימחלו לו עונותיו כי אישתני גופא אישתני דינא, ועפ"ז י"ל בשבת נ"ו ב' בשעה שנשא שלמה בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים והעלה שירטון ועליו נבנה כרך גדול של רומי, כי אחז"ל בפסחים מ"ב ב' ומגילה ד"ו ב' (ופרש"י תולדות כ"ה כ"ג) אמלאה החרבה לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים, וכיון שמקודם צריך למחות בב"ב, ואח"כ בדורו, וכיון שלא מיחה בבת פרעה עאכו"כ שלא ימחה באנשי דורו, לכן מיד נצמחה הריסת מלכותו, ונבנה כרך של רומי שחרב ציון וניטלה המלכות ונגדע קרן ישראל בחורבן ביהמ"ק, ובזה י"ל מד' אחרי, לא מתו נדו"א אלא בשביל שלא נשאו נשים, ובסנהדרין נ"ב א' אי בשעה שמשא ואהרן מהלכים ונדו"א אחריהם כו' הי' אומרים מתי ימותו ב' זקנים הללו ואנחנו ננהיג הדור, וצ"ב שגדולים כמותם יבקשו מיתת רבם ואביהם, ועוד דכ' בהקריבם אש זרה, וי"א שתויי יין או מחוסרי בגדים נכנסו, אך באמת הי' בידם חטא כי אין צדיק כו' רק הי' להם תקנה במה שיעלו לגדולה ואמרו כן כמתאוננים על חטאותיהם שאין לנו עצה לתקנם רק במיתת זקנים הללו אבל מתי ימותו, וא"כ לא יעלה בידם להנהיג הדור, ולא שררה בקשו רק כפרה חפצו, וגם הי' נמחל עונם, והכל עולה בקנה אחד כפתור ופרח: יב) ותמנע הי' פלגש.

ערש"י ורשב"ם, ועי' מהרש"א סנהד' צ"ט ב', ובהגהות רש"ש על ערכין דל"ג מ"ש בדבריו, ועמ"ש בפ' בא (י"ב מ') ושייך ג"כ לכאן. וע"ע בס' נפלאות מתורת השי"ת ח"ב דע"ב במאמר טבעת חותמו: כ) אלה בני שעיר, ערש"י ומהרש"א שבת פ"ה מ"ש בזה: כד) הוא ענה אשר מצא את הימים.

ערש"י ומהרש"א פסחים נ"ד א' מ"ש בשם החזקוני ויען שמצוי לכל לא העתקתי בכלל דברי מהרש"א בשום מקום בחיבורי והרוצה יעיין בדבריו: כז) אלה בני אצר. בנח"ק הביא שהי' מסתכלין בג' פנים שאסורין לראות פני אשה, פני צלם, פני רשע, ובני אצר נקראו על שם המעשה, ע"ש טעם לכל הנשמות הללו: לא) רש"י ובימי שאול כ' אין מלך באדום נצב מלך, עי' בקובץ דרושים חוברת יו"ד סי' כ"א מה שהערה בזה ש"ב הרב הגאון ר' מאיר ווארשאוויאק שליט"א ראש בית דין ממאנקטוב דלא מצא פסוק זה, אך פ"א בתנ"ך במ"א (כ"ב מ"ח) בימי יהושפט דכ' שם ומלך אין באדום נצב מלך, ובימי דוד כ' (ש"ב ח' י"ד) וישם באדום נציבים, ובמ"ב (ח' כ') כ' רש"י ומימי דוד לא

היה להם מלך כמ"ש ומלך אין באדום וישם באדום נציבים וצ"ע:פרשת וישב לו א) וישב יעקב בארץ מגורי אביו, ערמב"ן מלשון מגורי, ובב"ר פפ"ד סי' ה' מגורי בגי' רנ"ט מיום שאמר ה' לאברהם ידוע תדע עד שעה שנתיישב יעקב בארץ מגורי אביו וע"ש במת"כ, ועי' שו"ת הרדב"ז ב' אלפים רנ"א, שאלת ע"ד המדרש ולא יכולת לכוון החשבון, תשובה, בעל המאמר סבר כמ"ד בן מ"ח שנה הכיר את בוראו, ואז הי' מראית בין הבתרים כי אז נשלם ונעשה אהוב, ואין זה חולק על הדרש עקב אשר שמע אברהם בקולי כמנין עקב, כי בן ג' שנים התחיל לשוטט בדעתו בלא מורה ולא נשלם עד מ"ח, וע"כ אני צ"ל שחזר אברהם לחרן אפי' לדעת האומרים כי בשנת ע' הי' מראית בין הבתרים, דהא כ' ואברהם בן ע"ה שנה בצאתו מחרן, א"כ לפ"מ שכתבנו בפעם הראשונה יצא מחרן והי' מ"ח, שכבר נשלם לגמרי אז הי' מראית בין הבתרים ואז נאמר לו ידוע תדע, נשארו משנות אברהם עד שנולד יצחק נ"ב שנה וס' שנה של יצחק עד שנולד יעקב קי"ב וחיי יעקב קמ"ז הרי רנ"ט, ויעקב לא נתיישב בארץ מגורי אביו עד שנקבר אצל אבותיו במערת המכפלה, שהרי מיד שבא לארץ כנען בקש לישב בשלוה וקפץ עליו רוגזו של יוסף וירד למצרים, וא"כ לא נתיישב עד שמת ונקבר בקבורת אבותיו, ומשנולד יצחק התחילה גזירת כי גר יהי' זרעך כמ"ש רש"י בפ' בא, ואע"ג שכ' ושליש שנה הי' משנגזרה גזירת בין הבתרים עד שנולד יצחק, בעל המאמר חולק וסובר כי נ"ב שנה הי' כי כשהי' נשלם בהכרת בוראו בן מ"ח, אז נראה אליו במראית בין הבתרים כי קודם לכן לא הי' ראוי לכך, וכיון שנשלם לא הי' ראוי לאחר הדבר, אלא מיד כרת עמו הברית כי הטוב לא ימנע טוב, ולפי שיטה זו גזירת בין הבתרים התחילה משנולד יצחק דכ' כי גר יהי' זרעך, וכן ארז"ל כיצד ס' שנין דיצחק וק"ל דיעקב בעמדו לפני פרעה ומנין רד"ו אשר ישבו במצרים הרי ד' מאות והשליש יתירים של הגזירה תי' הרמב"ן כי הפשט המחזור דהגזרה ת' שנה מן היום ההוא כאשר הזכרנו, והשליש שנה אלו הם תוספות עליהם בעון הדור ההוא ע"ש.

ואע"ג דלא הסכמנו עמו להיות החשבון מיום מראית בין הבתרים אלא מלידת יצחק כמחז"ל מ"מ הטעם תוספות ל' שנה הסכמנו עמו שהוא טעם נכון לתרץ ב' הכתובים. שאם נאמר שהתחיל החשבון מיום מראית בין הבתרים פשו להו לסברות בעל המאמר שהמראה הי' בשנת מ"ח לאברהם עכ"ל: ובס' קהלת ישורון כ' יל"ד הי' להתחיל הפ' אלה תולדות יעקב כמ"ש למעלה א"ת עשו והפסוק וישב מיותר.

ועוד האיך מוכח מוישב ביקש בשלוה. ועו"ק לשון רוגזו של יוסף ולא צער של יוסף, וי"ל ע"פ גמ' מגילה ט"ז ב'.

לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים וכו'. אבל יש תירוץ ע"ז משום דאחיו הי' שונאים אותו.

ואי' במדרש כתונת פסים הי' בגדי כהונה נמצא הוא כהן וא"י להיות מלך. ובחנם התרעמו השבטים וכעסו על יוסף.

אך כ"ז לדעת ר"י בשבת נ"ה ב' דפח"ז נוטריקון פסעת על דם חללת. זנית.

שחטא ראובן ונתנה הבכורה ליוסף. ועבודה בבכורים והוי כהן.

ואפשר להוציא כעס מלב בניו, משא"כ למ"ד כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה רק עלבון אמו תבע. ואפי' לר"י ק' הא כ' וישב ראובן אל הבור פרש"י עסוק הי' בשקו ותעניתו על בלבול יצועי אביו.

ואין לך דבר העומד בפני תשובה. ממ"נ אין ליוסף משפט הבכורה בין להדעה שלא חטא בין להדעה שחטא ותרעומת השבטים במקומה עומדת.

ואפ"ל עפמ"ש הרשב"ם עשו הלך אל ארץ אחרת מפני יעקב. אבל יעקב ישב אצל אביו כי לו משפט הבכורה, ושפיר עשה יעקב בגדי כהונה אף שיחזיק הבכורה לראובן יתן בכורות עצמו ליוסף ובעבודה יתחלקו שניהם.

וא"א ליוסף להיות מלך. ורש"י פי' חיה רפה נצנצה בו רוח"ק סופו שתתגרה בו אשת פוטיפר.

ואיתא בגמ' ברכות ד"ה לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר אי אזל מוטב. וא"ל יעסוק בתורה.

לפ"ז בל"ז ל"ה יכול לישב בשלוה שהי' תמיד מטרפו ומקשקשו רוח בו אם תחזיר הבכורה לראובן מחמת שלא חטא. או מחמת תשובתו יקנאו בו שאר אחיו ביוסף לומר המלוך תמלוך.

או תעמוד הבכורה ביד יוסף, ואי אפשר לו להיות מלך וקנא בו ראובן ובשביל חשש זה ל"ה ליעקב מנוחה ושלוה. ועכשיו וישב יעקב כו' ולא התחיל הפרשה א"ת יעקב רק וישב יעקב דייקא כלומר יעקב לבדו ישב אצל אביו ועשו הלך לארץ אחרת כי לו משפט הבכורה.

לפי"ז אם תחזיר הבכורה לראובן יתן יעקב בכורות עצמו ליוסף. ושניהם יתעסקו בעבודה, לכן ביקש לישב בשלוה שהשבטים לא יקנאו ביוסף, שא"א להיות מלך.

וראובן נמי לא יקנא ביוסף. וא"ש דקפץ רוגזו כלומרשנתעורר אליו הדאגה שיצטרך יוסף להרגיז יצ"ט על יצה"ר עבור פוטיפר לנצוח מלחמת יצה"ר שהוא צער גדול, וא"ש המדרש לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם עוה"ב בשביל שמנצחים מלחמות יצה"ר, אלא שמבקשים לישב בשלוה בלי צער ומלחמת יצה"ר, ובאמת שכר עוה"ב אינו אלא ע"י צער כבישת יצה"ר: ובס' קהלת יצחק כ' צ"ע כפל לשון בארץ מגורי אביו בארץ כנען, וי"ל דקשה למה דוקא עתה רצה לישב בשלוה, ורק מרומז בקרא דכפל הלשון, דאיתא במדרש וישלח פע"ו דנתיירא יעקב מעשו דהוא יושב בארץ ישראל, ועוד דמכבד את הורי', וזה"פ וישב יעקב כלומר שביקש לישב בשלוה מפני ב' דברים הללו א' שהוא עתה בארץ מגורי אביו אצל הוריו וקיים כיבוד אב, וב' שהוא עתה בארץ כנען ויש לו זכות א"י, ובספר מגדים חדשים כ' הא דביקש לישב בשלוה מחמת ברכות יצחק, והמפו' כ' הא דשינה את יוסף בין הבנים מחמת שהלך אחר המחשבה שסבר שהיא רחל, ונמצא יוסף ראשית אוננו במחשבה ובבכור מותר לשנות, שהרי התורה הכירו לתת פי שנים ולזאת כשחפץ להשתמש בברכות יצחק, וגלה דעתו דהולך אחר המעשה ולא אחר המחשבה דהי' על עשו, ולזאת קפץ עליו העון מה ששינה ליוסף אחרי דבמעשה הי' ראובן הבכור ולא יוסף: ובסנהדרין ק"ו א'.

כ"מ שנא' וישב אינו אלא צער, הנה ידוע שעשו שונא ליעקב, וביותר יוגדל השנאה ברואה שיהודי חושב את עצמו "כתושב" הארץ בפומבי תובע זכויותיו, אז יאמרו הבה ונתחכמה כי עם ישראל רב ועצום, וכל עשרו רק ממני' ולקח כל אשר לנו, ולכן החוב על ישראל לדעת כי רק הוא על אדמת נכר, ולא זה המקום אשר נאמר פה אשב כי אויטיה, עד ישוב ה' שבות עמו.

וז"ש בכל מקום בכל מקומות גלותינו שנאמר ישראל "וישב" פה אשב, גם אני תושב ואזרח אינו אלא "צער" דצוררי ישראל בשמעם לשון מדברת גדולה, לא יניחו ולא ישקוטו עד ישימו קץ לשלות ישראל: (ב) אלה תולדות ערש"י. ובספר אמרי שפר להראנ"ח כ' ראב"ע פי' קורות, ורמב"ן הקשה עליו, ורש"י פי' ישוביהם כו' וכוונתו לפ' הכ' אחר שכתב ישובי עשו ותולדותיו פי' לך ישובי יעקב וישובי תולדותיו, תחלה כנגד ישובי יעקב וישב יעקב, ואח"כ כנגד ישובי תולדותיו, ורמב"ן כ' ע"ז ואין לשון לתולדות שיהי' על הישוב, ותמוהין דבריו שנראה שהבין מרש"י שמפרש תולדות על הישוב, וז"א שכוונת רש"י ברור מללו שלשון תולדות הוא כמשמעו אלא שאמר הכ' ואלה של תולדות יעקב, וירצה ואלה ישובי תולדות יעקב, והנראה בכוונת רמב"ן שודאי הבין ברש"י כמ"ש, אלא שמקשה ע"ד דאין מנהג הכ' להזכיר הבנים בשם תולדות, אלא כשבא לומר ענין תולדותם שאז יצדק לקראתם בשם תולדות, אבל כשמזכיר אותם לענין אחר לא יקראם רק בשם בנים והול"ל בלשון בני יעקב עש"ה: שם ביקש לישב בשלוה.

ע"י רמתים צופים ח"ב ד"י דהי' מקבל באהבה אם גילה ה' שרצונו ליקח ממנו את יוסף, ואפי' להעלותו לקרבן כיצחק, רק דיעקב הצטער על זה שלא גילה לו וחשב שיש איזה רוגז עליו, וז"פ רוגזו של יוסף, וע"ע בס' לוי' חן, ושליחות אלי', ומגדנות אליעזר ד"ז אריכות בכ"ז, ובכת"א כ' עפמ"ש בקידושין ל"ט ב' שכר מצוה בה"ע ליכא, דהרי א"ל אביו עלה לבירה ונפל ומת וכו', ופריך ודלמא לא הוי ומשני ר' יעקב מעשה חזי, נמצא קודם שראינו מעשה י"ל ש"מ בה"ע איכא ולא יזדמן שיקיים מצוה וימות תיכף, ויוסף הי' מקיים כבוד אב כמ"ש רש"י לך וראה מגיד שבחו אף שידע שאחיו שונאים אותו הי' הולך בשביל כבוד אב, וכשאמרו חיה רעה אכלתהו קשה היכן אריכות ימיו אע"כ לעוה"ב וש"מ בה"ע ליכא, וז"פ ביקש לישב בשלוה דסבר ש"מ בה"ע איכא, לכן קפץ רוגזו כו' שקיים כבוד אב ובחזירתו נטרף והיכן אריכות ימים אלא לעולם שכולו ארוך, וז"ש לא דיין כו' דש"מ בה"ע ליכא: ובס' ישועות מלכו מהג' מקוטנא ז"ל ראיתי כי בברכות דס"ד אי', הנפטר ממת צ"ל לך בשלום.

מן החי לך לשלום. כי החי מוכן לשלימות לכן יש לברכו שילך אליו ואומרים לך לשלום משא"כ מת שחפשי ממצות ואינו הולך להשלימות.

אלא עם השלימות שרכש לו בחייו אומרים לך בשלום עם השלימות. ויעקב סבר אחר שעבר עליו צרות כ"כ.

שהשי"ת לא ינסה לו עוד ורצה לישב "בשלוה" עם השלימות שכבר רכש לו בימי חייו. וקפצו עליו רוגזו של יוסף להורות לו כי יש לפניו נסיון של יוסף שיעמוד בו בצדקו.

ועליו לילך לשלום להתנוע לשלימות יותר גדול עיין שם:ובס' שתי ידות להגאון ר' אברהם חזקוני ז"ל כ' דאיתא במדרש וזהר דיוסף נמכר בשביל חטא ב' אחיות. ואיתא תירוץ על ב' אחיות שהאבות החמירו שלא לעבור על התורה בתחלה אבל באשר שהנשואין של יעקב הי' בהיתר שוב אינו מחויב לגרשה מכח שעתיד התורה לאסור כיון שהי' בהיתר.

כי רחל קידש בשכר עבודה. ולא קידש בביאה.

והי' שוגג כי סבר שהיא רחל, ובקידושין דמ"ח המקדש בשכר שאעשה עמך ח"א מקודשת דשכירות אינו משתלמת אלא בסוף, וח"א א"מ דמשתלמת מתחלה ועד סוף והוי מלוה, וא"כ למ"ד דמשתלמת מתחלה ועד סוף קידושי דרחל ל"ה קידושין. וקשה איך יעקב עבר לכתחלה על ב' אחיות דלאה קידש תחילה בביאה ומיד נאסר עליו רחל, אלא צ"ל שסבר שכירות א"מ אלא בסוף הוי קידושי דרחל קידושין גמורים.

ולא נשא בשוגג, ואינו מחויב לגרשה, והאלשיך כ' דלמ"ד שכירות משתלמת מתחלה ועד סוף איכא ש"מ בה"ע. ולמ"ד א"מ אלא בסוף ש"מ בה"ע ליכא.

וא"ש לא דיין כו' ומבקשין גם עוה"ז וע"כ דדעת יעקב דש"מ בה"ע איכא דשכירות משתלמת מתחלה עד סוף. וא"כ המקדש בשכר עבודה א"מ דהוי מלוה.

וקידושי רחל בתחילה ל"ה קידושין וחטא ב') אחיות. לכך קפץ עליו רוגזו של יוסף שנמכר בחטא ב' אחיות: ובדרך פלפול י"ל המדרש ורש"י ביקש לישב בשלוח וכו' עפ"י מדרש ורש"י דדבה על אחין שמזלזלין בבני השפחות.

והנה יש פלוגתא בראשונים בנושא שפחתו אי אמרינן דבודאי שחרר אותה מקודם דלא יעשה בעילתו בעילת זנות, או לא שחרר אותה, עי' רמב"ם פ"י הי"ט מגירושין. ואה"ע סי' קנ"ו סעיף ב'.

ויו"ד סי' רס"ז סעיף ס"ט. ויוסף היה סבר דבודאי אביו שחרר אותם, ואחיו היו סוברים שעדיין הם בני שפחות ופליגי בפלוגתא הנ"ל.

וזה הפשט דבתם רעה אל אביהם שהזבה נוגעת רעה אל אביהם שלא שחרר ועשה בעולתו בע"ז, ועשו"ת הרדב"ז ח"א סי' מ"ח. ובתוס' שבת דף יו"ד ע"ב ד"ה ה"ג נתגלגל, הקשו על הגמ' שקאמר דירידתן למצרים היה בשביל חטא מכירת יוסף.

וקשה הא הקב"ה אמר לאברהם כי גר יהי זרעך ועבדום ועינו אותם (בפ' לך ט"ו י"ג) הרי דגלות לא מצד מכירת יוסף ע"ש. והנה יעקב ביקש לישב בשלוח וק' קו' תוס' ולכאורה י"ל דקיים כי גר יהי זרעך בבני ישמעאל דגם הוא זרע של אברהם.

אך אי בן שפחה לא הוי ישראל לא הוי מזרע של אברהם. וממילא ניחא דבשביל שרצה יעקב לישב בשלוח וקשה הא צריך לקיים כי גר יהיה זרעך.

אע"כ דס"ל דיכול לקיים בזרע ישמעאל. ועכצ"ל דשחררה, ומשו"ה דיבר על אחיו דמזלזלים בבני השפחות ובאמת ל"ה בני שפחות ושפיר קפץ עליו רוגזו של יוסף.

וא"ש קו' תוס' הנ"ל דלולי החטא של מכירת יוסף ל"ה צריך כלל יעקב לירד למצרים
דהא יוכל לקיים כי גר יהיה זרעך בזרעו של ישמעאל. אבל עכשיו שמכרו ליוסף בשביל
שדיבר עליהם שמזלזלים בבני שפחות שסוברים שיש להם דין שפחות, ולא אמרי'
שבודאי שחררם.

וממילא ישמעאל ל"ה זרע של אביהם וע"כ צריכים לירד למצרים: ובס' דרוש שמואל
כ' אהא שאכלו אבמה"ת עפמ"ש בס' התמונה דיעקב הי' לו תירוץ על ב' אחיות דלא הי'
מאם א'. ואיתא ביו"ד סרס"ט ס"ג בגיורת ב' אחיות מאב ולא מאם מותרים מדינא ואין
איסור רק משום מראית עין, ואיתא בשל"ה דשבטים בראו עגל ע"י ס' יצירה דמותר
לאכול חי.

ויוסף סבר דאסור מחמת מראית עין. וז"ש ויבא יוסף דבתם רעה שאכלו אבמה"ח.

וקשה הא בהיתר אכלו אע"כ דאסור משום מראית עין. ואיסור זה רעה אצל אביהם.

דאם יש איסור משום מראית עין. גם אביהם חטא בב' אחיות: עוד כ' המפו' לפמ"ש
הרא"ם שאכלו מפרכסת וסברו דדין ישראל להם, ויוסף סבר דלהם דין ב"נ ואסור,
ורמב"ן כ' בפ' תולדות (כ"ו ה') דיעקב לקח ב' אחיות הי' בחו"ל.

ולא קיימו התורה רק בא"י, ולכן מתה רחל בדרך שלא יבא לא"י עם ב' אחיות, וכל זה
אם דין ב"נ להם ורק האבות החמירו עליהם והוא רק בא"י, אבל אי נאמר שדין ישראל
להם א"כ מה לי הכא ומה לי התם, וז"פ דבתם רעה אל אביהם שהדבר נוגעת לרעה
לאביהם שלפי דעתם שמפרכסת מותר וע"כ דדין ישראל להם, א"כ אין לו תירוץ על
ב' אחיות שאסורין מהדין אף בחו"ל: ובמדרש פפ"ד מה דבתם רעה ר"מ ור"י ור"ש,
רמ"א חשודין על אבמה"ח, רש"א תולים הם עיניהם בבנות הארץ, רי"א מזלזלין בבני
השפחות ויל"ד דכ' ר"מ ור"י ור"ש וכשפירש דבריהם הכנים דברי ר"ש באמצע, ונ"ל
ליישוב עפ"מ שראיתי בזה, לפמ"ש הרא"ם דאכלו מפרכסת ויוסף החזיק בדין ב"נ והם
ס"ל דדינם כישראל, וקשה על יוסף הא יחיד ורבים הלכהכרבים ומחויב להטות דעתו
לדעת הרבים, (ועי' בקונטרס הספיקות לאחי הקצה"ח כלל ו' סי' ב') ובפמ"ג יו"ד סי'
ס"ב נסתפק אי אזלי' בת"ר בב"נ, ומרמב"ם בפ"ט ה"ו ממלכים ב"נ חייב על אשת אביו
אפי' אחר מיתת אביו, וקשה דלמא לאו אביו הוא, וכקו' גמ' חולין די"א ומוכח דגם בב"נ
אזלינן בתר רוב, וי"ל משום הא לחוד דאכלו מפרכסת לא הי' תופס אותם כנ"ל אלא
מדראה בהם דברים אחרים שהביאו ר"ש ור"י תפס עליהם ממ"נ דברמב"ם ריש ה'
אישות כ' קודם מ"ת הי' פוגע באשה בשוק ותהי לו לאשה ולאחר מ"ת יקנה אותה בפני
עדים ע"ש, ויוסף ראה שלוקחים אשה ביחוד בעלמא ולא בחופה וקידושין, וז"ש ר"ש
תולים עיניהם בבנות הארץ וכלשון הרמב"ם הי' אדם פוגע אשה בשוק, ותפס יוסף
לדעתכם שמפרכסת מותר דדין ישראל לכם א"כ איך תקחו נשים בלא חופה וקידושין,
ולכן הביא המדרש דברי ר"ש תיכף, אך מ"מ אין זה תפיסה עליהם, דהרמב"ם בפ"א
ה"ד מאישות ס"ל דפלגשים בקידושין בלא כתובה, והראב"ד סובר ביחוד בעלמא בלא
קידושין ובלא כתובה, וא"כ י"ל אף דלקחו בלא כתובה וקידושין דלמא בתורת פלגש
ם נשאו ומותר אף לישראל כראב"ד, אבל קשה איך הי' מזלזלים לקרותם עבדים הא
הי' בני פלגשים של יעקב והוי נשים ממש ובניהם לא הי' עבדים, וע"כ מוכח דס"ל

כרמב"ם דפלגשים בקידושין בלא כתובה, וא"כ קשה איך לקחו ביחוד בעלמא, וע"כ ס"ל דדין ב"נ להם, וא"כ קשה איך אכלו מפרכסת, ושפיר מכל ג' דברים תפס עליהם יוסף ממ"נ: וע"ע בבינה לעתים דרוש ס"ה דכוונת יוסף הי' לשמים להחזירם למוטב והי' רועה אחיו בצאן מדריך אותם במקום מוצנע במרעה הצאן, והם לא קבלוהו בסבר פנים יפות ורק ביזו אותו, וע' בקובץ דרושים ח"ב כרך א' סי' ו' דרוש ארוך מהגה"צ מסאקאלוב שליט"א, ובספר משכיל לדוד כ' דיוסף אמר תולין עיניהם בבנות הארץ, דפליגי בפלוגתת דר"ח ור"א בפ"ק דע"ז י"ז א', ח"א ניזל אפיתחא דע"ז דנכים יצרא, וח"א ניזל אפיתחא דזונות דנכפי' ליצרא, וכן השבטים אזלי אפתחי' דזונות, ויוסף ס"ל דאסור, ויוסף חשב אולי נתנחמו על מכירתו וחזרו משיטתם ואז יכול להתודע להם, משא"כ כשנודע לו דנמצאו בבתי זונות בבואם למצרים ראה שלא חזרו משיטתם, ולדעתם הוציא יוסף דבתם רעה בחנם, וא"כ כשיתודע להם יהרגוהו לכן אמר מרגלים אתם ולהרגני באתם, וכשאמרו לו שהלכו לבקש את יוסף, א"ל א"כ הוא הדבר אשר דברתי כי מרגלים אתם, כי לדעתכם גם יוסף חזר בו וגם הוא הולך אפתחא דזונות וכשתדעו שהוא עוד מחזיק בשיטתו תהרגוהו, ועי' בקובץ דרושים חוברת ד' סי' כ"ט אריכות בזה: שם ברש"י שאוכלים אבמה"ח, והק' המפו' איך להאמין זה על שבטי יה, ואם לא עשו כן הוציא יוסף שקר בפיו, וגם ויבא דבתם משמע שאמת בפיו, דזה החילוק בין מוציא דבה הוא על שקר ומביא הוא שמגלה האמת וכמ"ש בכלי יקר ע"ש, וכ' בשל"ה כאן דאברהם עשה ס' יצירה ומסרו ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב לבניו דאין מוסרין סתרי תורה רק למיוחסי ישראל, ע"כ מסרו לבני הגבירה ולא לבני השפחות, ובסנהדרין ס"ה א' דר"ח ור"ה בראו עגלא תלתא בכל ע"ש ע"י ס' יצירה, ובודאי א"צ שחיטה ומותר לאכלו חי וכן עשו השבטים ויוסף סבר שהי' נולד מאב והביא דבה שאכלו אבמה"ח, (ועי' קדושת לוי בהעלותך (י"א י"ג) ומה שכתבתי שם בחיבורי) עוד איתא שם בגמ' רבא ברא גברא, ויש שמות שמצירופם נולד זכר ויש נקבה ואפשר דהשבטים בראו נקבה והי' מטיילין עמה ויוסף סבר שהיא נקבה מאב ואם, וגם כשעסקו השבטים בצירוף סודות ורצו להתחבר להם בני השפחות, אמרו להם בני הגבירות, אתם בני שפחות וכוונתם הי' לשם שמים דלא נמסרו סודות רק למיוחסים, ויוסף לא ידע וסבר שמזלזלים בכבוד אחיהם א"כ השבטים וגם יוסף הי' אמת בפיהם: ועי' ג"כ בפר"ד דרוש א' בשם הי"פ"ת שאכלו בן פקועה בלא שחיטה דשרי ויוסף לא ידע דהוא ב"פ, והק' עליו דב"פ דכשרה בלא שחיטה דוקא לדידן דבשחיטה תליא ואפי' מפרכסת שרי, ב"פ חשוב כשחיטה, אבל לב"נ דבמיתה תליא ומפרכסת אסור א"כ גם ב"פ אסור, והעלה דמחלוקתם הי' דשבטים סברו שיצאו מכלל ב"נ אף להקל, ויוסף סבר דלא יצאו להקל, וחייבים בחומרת ישראל וב"נ עש"ה, ועי' בפ' וירא (י"ח ח') דאברהם האכיל למלאכים בשר בחלב מן בן הבקר שברא ע"י ס' יצירה, וא"כ לא הוי בב"ח ושרי, ועי' בס' וימהר אברהם מערכת ס' סי' קכ"ג: והא דכ' במד"ר יתרו דטענו המלאכים שלא יתנו התורה לבנ"א, ואמר להם ה' הלא אכלתם בב"ח אצל אברהם, וי"ל דאליבא דאמתלא הוי בב"ח רק המלאכים לא ידעו מזה וסברו דהוי חלב ממש, והנה חלב מבת פקיעה הוי כחלב שחוטה דמותר ג"כ עי' בשעה"מ פ"ג הי"א מאיסורי מזבח, וחדושי רעק"א יו"ד ספ"ז, ובפתחי תשובה שם סקי"ד, ובנוב"י מ"ת יו"ד סי' ל"ו ע"ש, וע"ע בכרו"פ סי' פ"א סק"ז

שהק' לילף דחלב מותר מדנתן אברהם למלאכים דנדמו לו כערביים, והא ב"נ אסור באבמה"ח, וכה"ק ברי"ט אלגאזי והבאתי לעיל בפ' וירא, ולהנ"ל א"ש דהי' ע"י ס' יצירה ול"ש בב"ח, ועי' של"ה וירא, שאברהם האכילם מדוגמת בשר מן השמים שצלו המלאכים לאדה"ר כמ"ש בסנהד' נ"ט ב' וא"כ בבשר כזה ל"ש איסור בב"ח: וראיתי בזה שנסתפקו בבהמה הנוצרה ע"י ס' יצירה אי כשרה להקרבה, ועי' בפ"ה דאבות ופסחים נ"ד דאילו של אברהם נולד בין השמשות.

וכ"כ רש"י וירא (כ"ב י"ג) ובתרגום יונתן, א"כ שמעינן דאף בלא לידה כשר להקרבה, ועי' זבחים צ"ז ב', ומנחות פ"ב ב' למדו שחיטת עולה צריכה כלי מהפסוק ויקח את המאכלת ע"ש, ובחולין ט"ז מנין לשחיטה בתלוש שנ' ויקח את המאכלת. ועי' רמב"ם פ"ד ה"ז ממעה"ק, ובמנ"ח בקומץ מנחה מצוה קל"ב, ובס' מקיץ נרדמים דמ"ה.

ועי' רש"י ותוס' חולין פ"ד ב', ובכורות י"ד א', אי בן פקועה כשר להקרבה, ועשעה"מ פ"ג מאיסורי מזבח בזה. וברי"ט אלגזי בכורות סי' יו"ד, ומנ"ח מצוה כ"ב ורצ"ג, וע"ע בשו"ת חכם צבי סי' צ"ג באדם הנוצר ע"י ס' יצירה אי מצטרפין למנין ע"ש, ולפי התרגום אונקלוס ויונתן בראשית לנפש חיה לרוח ממללא.

וא"כ ע"י ס' יצירה אין לו כח הדיבור, ועי' שו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סי' פ"ב כ' ג"כ דהוי בכלל חרש דאין מצרפין, ועי' מהרש"א סנהדרין ס"ד ברבא דברא גברא שלא הי' לו כח הדיבור, ועי' בירושלמי סופ"א דסנהדרין. וב"ר לך פל"ט סי' י"ד אם מתכנסין כל באי עולם לברא אפי' יתוש אחד א"י לזרוק בו נשמה ע"ש: וע"ע בס' ויקן יוסף אות יו"ד אם יוכל לפדות בכור בהמה בשה שנברא ע"י ס' יצירה, והק' מהא דלא מצאו פרה אדומה כי אם אחת ושקלוה כל משקלה זהב, ואמאי לא בראו ע"י ס' יצירה, וי"ל כיון דבעי שחיטה לשמה וכאן ל"ש שחיטה ועוד דבעי שתים או בת שלש וארבע מ"ש, (ועי' בתורת חיים חולין ע"ד שבן פקועה כשר לקרבן פסח אע"ג דל"צ שחיטה) וע"ש אות ל' שחקר באלמנה כזו.

ואשת אליהו אי אסורה לכה"ג ואם צריכה יבום להקים שם אחי, וע"ע בברכי יוסף או"ח סי' נ"ה דהביא ראי' מגיטין ל"ח בר"א ששחרר עבדו. ולא ברא ע"י ס' יצירה, וראיה מזה דלא מצטרף למנין.

ועי' בחתן סופר ח"ב דק"ח, ובס' עט סופר כלל פ' פרט ב' מ"ש בזה, ועי' ב"ש אה"ע סי' ו' סקי"ז הנרבעת לרוח או לשד אע"פ שפרים ורבים אינה אסורה לבעלה, והוא מתשו' מהר"ם מלובלין סי' קט"ז, ועתשו' ר' חיים כהן סי' ח' ובשו"ת חיים שאל סי' נ"ג, ובשו"ת מחנה חיים אה"ע ח"ג סי' נ"ה ע"ש מעשה נורא.

ועמ"ש בפ' ויקהל (ל"ה כ"ז). ובפ' לך (י"ג כ"ד), ובדברי הפר"ד בבן פקועה בב"נ עי' אריכות בס' אמרי הצבי על ב"ק דמ"א אות ל"ו, ובקונטרס פלפול חברים שם מ"ש בזה, ועי' מה שכתבתי בזה בפ' בראשית (א' כ"ז) הערה חדשה: והנה על קו' רא"ם איך אכלו השבטים אבמה"ח דהוא מז' מצות.

י"ל שאכלו ע"י תערובות חד בתרי דמדאו' בטיל כמ"ש הרא"ש פ"ז דחולין סי' ל"ה ורק מדרבנן ל"ב, ואף דאבות קיימו כל התורה אפי' ע"ת כמ"ש ביומא דכ"ח, זה דוקא גופי

תורה, ועירוב שאני שבא לכבוד שבת ויו"ט. אך לשאר מצות דרבנן לא חששו, וכ"כ הג' חיד"א בפתח עינים חולין ד"ה, והובא בשד"ח כללים סי' קפ"ו, ובפאת השדה סי' א' דלא קיימו תקנות חז"ל כמו מציאת אשה לבעלה, וכ"כ ברדב"ז ח"ב סי' תרצ"ו הא דנשא יעקב ב' אחיות דנתגיירו ומה"ת מותר ב' אחיות מאב ורק מדרבנן ולא חששו, ובני הרה"ח ר' דוד נ"י אמר לפמ"ש החת"ס עה"ת דמפרש עירובי תבשולין שלא עירב בשר בחלב, והרשב"א בתשו' סי' צ"ד כ' שנפל ט"ס בגמ' שלפנינו וצ"ל עירובי תחומין וכן גרס בס' האשכול, ועי' בס' דברי דוד מהטו"ז.

ולפי"ז לק"מ דהא תחומין ג"כ דאורייתא הוא והנכון אתו ויש בזה באחרונים הרבה. ועמ"ש בזה בפ' תולדות (כ"ו ה').

ומקץ (מ"א נ') ויחי (מ"ט ל"א), ועי' במהרש"א ב"ב ט"ז א', שהק' הא הנה ידעתי כי אשה יפת מראה את והביאו רש"י ומד' דעד עתה לא הכיר בה, הא אסור לאדם לקדש אשה עד שיראנה. כמ"ש בקידושין מ"א א' ע"ש, ולפמ"ש א"ש דלדרבנן לא חשש והאיסור רק מדרבנן: ועי' ג"כ בתשו' הרמ"א סי' י' דאפ"י אי אברהם קיים אפ"י מצות דרבנן מ"מ האבות אחרי' לא הי' זהירין בדרבנן ע"ש.

וישראי' לזה ממד' ויצא וישק יעקב לרחל ויבך למה בכה שאנשים מלחשים מפני שנשקה בחוץ, וזה ודאי אסור מדרבנן משום פריצות וכמו שרב מנגיד למקדש בביאה ועוד בקידושין די"ב, ומוכח דלא חשש יעקב לאיסור דרבנן. וא"ש דהשבטים אכלו אבמה"ח שביטלו דהא דאין מבטלין איסור לכתחילה ג"כ מדרבנן לרוב פוסקים עי' יו"ד סי' צ"ט ולזה לא חששו ואין להשיב מדברי הנוב"י מ"ת יו"ד סי' מ"ה דביבש ביבש אין מבטלין לכתחילה מדאו' וכ"כ החת"ם או"ח סי' קכ"ט ויו"ד סי' שי"ט.

ועי' בפתחי תשובה יו"ד סצ"ט סק"ג. ובנחלת צבי שם.

אך דבריהם צע"ג דברש"י בגיטין נ"ד ב'. בנטיעה של ערלה שנתערבה, ה"ז לא ילקט וכ' רש"י וכיון דלא שכיחא לא החמירו רבנן אבל נפילת אבמה"ח שכיח ע"ש, ומוכח דגם ביבש אינו רק מדרבנן ביטול לכתחילה.

וכן מפורש בטו"ז או"ח סי' תרכ"ז סק"ב בסכך פסול דמערב עם סכך כשר דרק מדרבנן ורק במקום שנהנה ומצות לאו לה"נ ע"ש, הרי מפורש דגם. יבש ביבש א"מ רק מדרבנן.

וע"ע בזה בשואל ומשיב תנינא ח"ב סי' ס"ד אריכות: וי"ל דבזה נחלקו יוסף ושבטים אי אזלי' בת"ר בב"נ כמו שחקר הפמ"ג יו"ד סי' ס"ב. ועי' נוב"י מ"ת אה"ע סי' מ"א דל"א בת"ר, והרבה אחרונים חלקו עלי' מהא דסנהד' נ"ח ב"נ נהרג על א"א וזה רק מטעם רוב דדילמא לאו אבי' וכמ"ש לעיל בזה.

ועי' ברית יעקב או"ח סי' כ"א, ובחת"ס יו"ד סי' ט' ועי', ומנ"ח מצוה ע"ח אות ה', ובתשו' מהר"י אסאד יו"ד סי' קל"ה, ומהר"ם שיק יו"ד סי' כ"ו, ובשו"ת פאת השדה סי' ל', ושו"ת ברית אברהם יו"ד סי' כ"ד אות א', וי"ל דשבטים ס"ל דגם בב"נ אזלי' בת"ר. ויש ראי' מהא דאמר יהודה הוציאוה ותשרף (ל"ח כ"ד) וברש"י בתו של שם הי' וק' דילמא לאו אביה.

ומ"ט דנוה בשריפה וכמ"ש האחרונים, ומוכח דשיטת יהודה והשכטים דגם בב"נ אזלי בת"ר, ועי' ג"כ ברש"י (ל"ט ט') וחטאתי לאלקים בב"נ מצווה על עריות ע"ש ולפיכך אכלו אבמה"ח, ויוסף חלק דל"ש ביטול ברוב בב"נ וע"כ הביא דבתם רעה לאבי' ששיטתו ג"כ כיוסף, דהנה בשבות יעקב ח"א סי' ד' במעשה דתאומות וכמו שהבאתי בפ' בראשית (א' כ"ז) וכ' האחרונים בטריפות ליכא איסור שתי אחיות דכ' אשה אל אחותה לא תקח לצרור בחי' וטריפה אינה חי', ועי' פתחי תשובה אה"ע סי' ט"ו סקי"א, ובית יצחק סי' ב' ול"ט, וברכ"י שם, ושד"ח אישות סי' ג', ועוד יש ראי' משעיר יו"כ דכ' הר"ם בפ"ה הי"ח מעבודת יו"כ דטרפה פסול דכ' יעמד חי ע"ש, וע"ע בקהלת יעקב חלק מד"ח אות קכ"ב שהקשה מרמב"ם פי"ג הי"ז מגירושין, ולפי"ז ק' הא דאשה אל אחותה ל"ת לצרור בחי' דילמא היא טריפה וליכא איסור, וצ"ל דאזלי בת"ר ורוב נשים לאו טריפות, וא"כ בב"נ דל"א בת"ר שוב ליכא איסור ב' אחיות וכדין נשא יעקב דס"ל דל"א בת"ר ומשו"ה הביא דבתם רעה: ואין להשיב דאפי' אי ל"א בת"ר בב"נ מ"מ נשאר ספק שקול ואיך נשא ב' אחיות, ז"א דספק מותר לב"נ וכמ"ש בפירוש הפמ"ג או"ח בפתיחה של הנהגת הנשאל עם השואל סדר שני אות מ"ג ובחת"ס ח"ו סי' כ"ה, ומהר"ם שיק על מצות מצוה ע"ח וא"כ בהיתר נשא ב' אחיות, וגם אין לדחות מדחיו והולידו בנים מוכח דלאו טריפה היו דטרפה אינה חי' ואינה יולדת, אך ז"א דכבר כ' המהרש"ל פא"ט סי' פ' ביש"ש דטרפה א"ח רק מטעם רוב אבל מיעוטין חזין ומולידין, ועי' ש"ך יו"ד סי' נ"ז סקמ"ח בזה, וא"כ אי בב"נ ל"א בת"ר שוב אין ראי' דלאו טרפה הן וספק ג"כ מותר כנ"ל, ועפי"ז א"ש המד' הובא בס' ישמח משה כששמע יעקב שנמכר יוסף בכה ואמר אוי לי שנשאתי ב' אחיות, דכששמע שנענש על שהביא דבה רעה על אחיו ומוכח דהדין עם השכטים דגם בב"נ אזלי בת"ר, וכדין אכלו אבמה"ח שנתבטל ברוב, ונפל ההיתר דב' אחיות כיון דאזלינן בת"ר ורובא לאו טריפות ובכה דעבר על איסור ב' אחיות, וע"ע בפרדס דוד פלפול גדול בענין זה: ג) זקונים.

רש"י זיו איקונין שלו דומה לו עי' לוית חן דבב"ב דנ"ח א' דיעקב בדמות אדה"ר ואדה"ר בדיוקנו של הקב"ה. ומשום זה אמרו דחיה רעה אכלתהו, דאין חי' רעה שולטת אא"כ נדמה אדם כבהמה, ומזה ראי' דסר מיוסף צל אלקים.

ועי' במדרש תלפיות ענף יוסף. בשם לב אריה דנרשם בפני כל צדיק חותם המלך עולם. וביוסף הי' חקוק חותמו של הקב"ה אמת דהוא דיוקנו של יעקב כמ"ש תתן אמת ליעקב. וע"ש שמביא בשם פרקי היכלות דעשרה הרוגי מלכות נשתמשו בשם ונהרגו אחרים במקומם, ואף דמשמע מגמרא שהם נהרגו, י"ל כיון ששלטו בצורתם וכלוירח, וכ"נ ממד' מי גילה לו ששמי שמש.

א"כ למה כעס יעקב ופלי' החלום הבוא נבוא להשתחות לך ארצה. כיון דהוא אמר רק להשתחות, ולהשתחות ארצה הוי הכנעה יותר גדולה מהשתחוי' בלא פיו"ר א"כ למה גער בו והוסיף על דברי יוסף שכוונתו הכנעה גדולה, אע"כ השתחואה בלה"ק הוא בפיו"ר גער בו הלא נבוא וכו' ארצה.

דכן אמר יוסף כי ביאור השתחוי' הוא כן ע"כ מביא הש"ס מפסוק זה. ועתו"ס שבועות שם ד"ה קידה, וצ"ע: יב) לרעות ערש"י.

ומהרש"א שבת קל"ט א', ומ"ש ב' ויחי (מ"ט כ"ו): יד) לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשיבני דבר. במשנת דר"א כ' דיוסף הוצא דבה שקוראין לבני השפחות עבדים.

ואוכלים אבמה"ח. וחשודין על עריות, וע"ז שלח יעקב את יוסף ראה נא את שלום אחיך אם שלום ביניהם לבין בני השפחות, ואת שלום הצאן אם הצאן שלמים שלא חתכו מהם אבר בחייהם.

והשיבני דבר ר"ל אם אינם חשודים בעריות הנקרא דבר דילפי' דבר דבר מממון. ובקובץ הבאר סי' ע"ד הביא כן מהגר"י געזונדהייט מווארשא, ולא ראה שקודמו בזה וכ"כ בנחל קדומים: שם שכמה.

רש"י מקום מוכן לפרעניות עמ"ש בזה ב' וירא (י"ט כ"ז): טו) והנה תועה בשדה. עי' בעה"ט מסורה הכא וב' משפטים חמורו תועה, ובמשלי כ"א אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח, וראיתי בזה דיש ב' מיני חוטאים א) חוטא מצד התאוה איש כזה כאשר שקטו תאותי יתחרט ולא יחטא עוד, ב) מין ואפיקורס ואומר לית דין ולית דיין והכל בדרך הטבע יתנהג.

איש כזה לא ישוב לעולם כי לדעתו לא חטא כלל, וכמ"ש רשעים אפי' בפתחו של גיהנם א"ח בתשובה. וכ' כל באיה לא ישובו וז"פ והנה תועה בשדה, יש שתועה והולך בתהו.

אולם לא כל התועים שווים, יש חמורו תועה כלו' מצד החומריות ותאוות נטו רגלי' מדרך הישר לזה יש תקוה, שהשב תשוב לו" כשירגיש שחטא ישוב מדרכו. אולם יש אדם תועה מדרך השכל ששכלו נפסד לזה קשה מאד התשובה.

ולכן בקהל רפאים ינוח דרשעים הללו אפי' בפתחו של גיהנם א"ח בתשובה: ובחנוכת הבית מ"ישיבת חכמי לובלין" בכ"ח סיון תר"צ. אמר תלמיד אחד מהישיבה: כשיוסף הלך בשליחות אביו לבקש את אחיו ותעה בדרך.

וירא אליו מלאך אלקים וישאלהו מה תבקש? ויאמר את אחי אנכי מבקש. כן אנו צעירי ישראל עלינו שליחות גדול של אבינו שבשמים ללמוד וללמד לשמור ולעשות, אבל בעוה"ר מעט המה הרוצים לקבל עליהם השליחות הזו.

והקשה מכל זה. שגם המעט הנה מפוזרים בהרבה מקומות ואין להם מקום הראוי להיות מרכז התורה, מלבנו יצא קול צוחה: את אחי, אנכי מבקש, ביחד עם אחי.

הלומדי תורה, אבקש את אנכי ה' אלקיך ט"י התחברות חברים אנו יכולים לבוא אל השלימות זמן ארוך היה כקול קורא במדבר, עד שהשי"ת שלח אלינו שלוחו רבינו הגאון ר' מאיר שפירא ה' יאריך ימיו. והוא הבין את מכאובינו.

וקולו היה "נסעו מזה מהמקומות המסוכנים. ומן היסורים אשר סבלו תלמידי הישיבות, ואשר היו ישנים בחנותים הקרים בימי החורף.

החוב לברוא מקום מנוחה, ולבנות מרכז התורה. והחלום נפתר בפה מלא, ויה"ר שתשרה שכינה במע"י אמן: טז) איפה הם רועים עי' בעה"ט יהודה זכה שמלכו מזרעו

שנים כמנין דתן וכו' כי הבית עמד ת"י שנה ועד בנין הבית מלך דוד מ' שנה, ושלמה ד' הרי כמנין דתן, ועי' בס' נפלאות.

מתורת השי"ת פרק ד', יען כי יהודה ערב בעד בנימין זכה שיהי' בנימין ידו עם יהודה כל הימים שנחלקו השבטים ול"ה ידו עם שאר אחיו י' שבטים, וחלף שאמר והנער יעל עם אחיו וגם ישב נא עבדך תחת הנער. זכה שהי' בנימין עבד לזרע יהודה ולא ליתר השבטים כל הימים כמנין דתן, ויען כי בחברון נכנס יהודה בערבות כי יעקב הי' בחברון כמ"ש כאן בפסיק י"ד, לכך הומלך מזרע יהודה והוא דוד בחברון, וע"ע שם בפ"ב כ' וכ"א אריכות בזה: יז) נלכה דותינה.

רש"י לבקש לך נכלי דתות וק' מנ"ל דילמא כפשטא מקום דותן וכ' בס' נתיבות עולם דלכאון"ק איך יכלו לעשות לו רעה הלא אביו שלחו ושלוחי מצוה אינן ניזוקין, רק הם ידעו זאת והלכו אל דותן שמצות יעקב ל"ה רק שילך לשכם ובדותן ל"ה מצוה שליחות, וז"ש כי שמעתי אומרים נלכה דותינה, ועי"ז יבקשו נכלי דתות.

וע"ע בתרגום יונתן דגלות מצרים הי' ממכירת יוסף, ועי' פדר"א פמ"ח ומדרש תלפיות ענף גלות ויוסף, דברים רבים ומגודל אריכות לא העתקתי עש"ה: יח) ויתנכלו אותו. רש"י כמו אתו עמו ויתנכלו כלומר אליו.

עי' רא"ם גו"א ולבוש ודקדוקי רש"י, ובשם הגר"א מוילנא ז"ל אי', כיון דמלת ויתנכלו פירושו נתמלאו נכלים ר"ל שהם עצמם נתמלאו במחשבה רעה א"כ איך אמר אותו דמשמע דמלאו את יוסף במחשבות זרות, והול"ל ויתנכלו אלי' או עלי' וכמו שתרגם אונקלוס וחשיבו עלוהי, ותי' רש"י דבויקרא (ה' כ"ג) כ' והשיב את הגזילה אשר גזל או את הפקדון אשר הפקד אתו, וע"כ אתו זה אין פירושו כמו אתו בכל מקום רק כמו אלי' ר"ל להשיב את הפקדון אשר הפקד אלי' בידו, (או עד בואו) לדבר אתו בסוף פ' תשא (ל"ד ל"ה) ובמגלת אסתר (ו' ג') כ' ויאמרו נערי המלך משרתיו לא נעשה עמו דבר ור"ל אלי'.

וז"ש רש"י אותו כמו אתו הכ' בויקרא, עמו הכ' באסתר דהפי' אלי'. וע"ע בדברי שאול מ"ת.

ובס' מנחת יהודא על בעה"ת כ' כמו שאתו ר"ל עמו כך אותו ר"ל אלי', וסרס פרש"י ודרשהו, והר' אליקם פי' לשון ימין כמו אתו כלו' הימיני עצמו עליו להורגו אבל עמו ר"ל לשון שמאל כמו אלי' והוא החילוק בין אתו לעמו. ולפי' גרסי' ברש"י אותו כמו אתו עמו אלי' ול"ג כלומר אלי' עכ"ל, ועי' בשם הגדולים מ"ש על רש"י בזה.

וע"ע בשם אפרים: והנני להעתיק מה שמצאתי לא' מגאוני קשישאי ר' אברהם כ"ץ ראפפפורט ז"ל אבד"ק לבוב בשו"ת איתן המזרחי ח"ב. ויתנכלו אותו פרש"י אותו כמו אתו עמו כלו' אלי'.

וכמו ויתהלכו אותו, ויתהלך חנוך את אלקים וגו' ותרא אותו כי טוב הוא בשביל הליכתו הי' בהיפך למידתו חנוך למטטרו"ן שלשה שבועות ויהי כל ימי חנוך חמש וששים שנה ושלש מאות שנה כמנין יום לשנה מטטרו"ן ומטרונו"ה, אותו כמו אתו ר"ל מדתו כמו בריתו היתה אתו ואתו כמו עמו, כמו שרמז ותראהו את הילד ועמו אותו שהי' מדבר

אליו מאהל מועד ותראהו את הילד בוכה, הי' לו לכתוב ותראה את הילד אלא ר"ל כמו עמו וא"כ נער בוכה וה"ק ילד: אני נחמן בר שמואל הולך רכיל מגלה סוד על רש"י ע"ה הצדיק הי' צנוע ויתנכלו אותו כמו אתו עמו כלו' אלי', כוון בזה הצדיק רש"י פ"ה ויתנכלו אותו רמז למה חנוך נפשה מטטרו"ן אותו חנוך נעשה כמו אתו, מי שיודע זה הכיון יודע מה בכיית הנער אצל מרע"ה, ומי שאמר בכי"ל זו היתה בלתי כוונה אז אתה מעכב תחית המתים, ולא תוכל להמציא שם רופאה אם לא תתן עיניך באות חנוך בן ירד, שאלו ר' ישמעאל ור' נחמני למטטרו"ן למה זכית להיות גדול מכל צבא מרום, אמר לפי ששמו חנוך בן ירד וסימן לדבר חנוך לנער על פי דרכו וזה אות של יו"ד מעולה מכל אותיות שבתורה חוץ משמות הקדושים ותמנה מספר שנותיו ותמנה כל צרכך: ואומר אני נחמן בר שמואל שהלכתי על קברו של אותו צדיק רש"י ע"ה, הייתי בועט ברגלי והייתי מרעיש כל קברו ויצא מעט עשן מקברו ונרתעתי לאחורי וראיתי פיסת יד של אש, וז"ל אם התרעת לגלות לך ויתנכלו אותו כמו אתו עמו כלו' אלי' מי התיר לך, ומיד הלכתי בפחי נפש.

ומיד כשהלכתי ד' אמות לאחורי שמעתי קול דממה דקה תשחיר עיניך בתענית ואם לאו אין לך תקנה. כי כל האותיות כלומר אליו הם צועקים אליך למרום, ומיד כשהלכתי לביתי פגע בי נחש והי' כתב על ראשו כל ערל וטמא לא יאכל בו, מיד בכיתי בכיה גדולה ואמרתי בלבי.

והרי שום דבר טמא ופיגול בא לידי, מיד הלכתי ושטחתי על קברו של אותו צדיק כל הלילה ומפלגות הלילה שמעתי קול קירא אלי לאו אתה דומה לרש"י שהי' מוסר א"ע ונפשו על דברי תורה, והרבה תורה בישראל וכמעט שננעלו ממך שערי דמעות. אמרתי ח"ו אין לי תקנה מיד הראו לי מן השמים תעסוק באלדד ומידד אז תתקון עיוותך ואז תזכה לידע אמאי נקרא מרע"ה קפילא בסעודה של דהע"ה, ואז תפשה ריוח והצלחה לך ולכל ישראל, אמרתי מה ענין שמיטה אצל הר סיני, ר"ל מה ענין יוסף אצל אלדד ומידד ואשתומם אל המראה ואין מבין שמתו נפשי בכפי ואמרתי בבכי ובמר נפשי אם אני ת"ח בעיניך זכני בכל אלה ולמדני כי הצדיקים במיתתם קרוים חיים, מיד ראיתי ביטוטי ר"ל נצוצי של אש יוצאים מקברו של רש"י ע"ה ונפק כרוז ואומרת תשמע דברי רש"י בעצמו פא"פ וז"ל: אני שלמה בר יצחק התעניתי כמנין תרי"ג תענית רצופים חוץ משבתות וימים טובים.

עד שהוצאתי הדבר לאור והוצאתי מכח אל הפועל וכשחברתי פירושי הגדול על התורה שבכתב ושבע"פ ופמליא של מעלה מוצאים נחת רוח בדברי. ותרתינן ועשרין שנין הוה מפלפלמטטרו"ן עם הקב"ה ולא הוה נחת רוח למטטרו"ן שר הפנים עד שבא בן עמרם ותיקן הדברים וז"ל של מרע"ה אשריך שלמה בר יצחק שכל מגמת פניך לשם שמים.

ויתנכלו אותו כבר נתתי חלקם של אברהם יצחק ויעקב, אתו עמו נתתי בחלקי כלומר אליו נתתי חלקו של הקב"ה, ומי שיודע זה הוא יודע הפלוגתא של הקב"ה עם מטטרו"ן, אבל האות של ירד קח בידך. והתי"ו של ויתנכלו אז תעשה שלום בין יוסף ובין אחיו בעוה"ז ועוה"ב יוסף מחציו ותי"ו מלא.

וה"א חורה י"ה שהוא ראש, גם תדע למה אמר יהודה דוקא להביא הכתונת לאביו, ואז תדע ג"כ גלגול עצמות של יהודה במדבר מ' שנה, וסימן לכל זה שהקב"ה ית' עוסק בכל יום בב' של בראשית ובלמ"ד של לעיני כל ישראל, וכשהלכתי מקברו בשעת הנחת תפילין מ"כ על התפילין שלי שכל מי שאינו יודע החילוק בין הסרת טבעת של פרעה שנתן ליוסף ובין הסרת טבעת של אחשורוש שנתן להמן אל יהי' עוסק בנסתרות הללו. אם נתינת טבעת מורה על כי לא נתן עליו זו רק להמן ר"ל להימן. והוא נענש על מחשבתו הרעה אשר חשב, ולכן נפרע ממרום מיד מדה במדה ודינו בחנק.

שכל מי שגם דינו בחנק, מיד עלתה בלבי נטריח עד יום מותי, ובעת מיתתי השתחוויתי ג"פ נגד השכינה, ושמעתי בין כל השתתווי' אומר אלמלא הוצא שם בן נח לאברהם לחם ויין באותו הסעודה אז לא נהרג משיח בן יוסף במלחמות גוג ומגוג לזה הצער בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, דו"ק ותתן צרי למכתך ומרגוע לנפשך: וזה העתקה ששלח הכותב ר' זלמן מבריסק אשר העתיק מו' שלמה שמעון ר"מ ואבד"ק אשר הוא העתק מס' ישן נושן בק"ק קרעמניץ, ושלח לר' זלמן אהוב ז"ל ואני העתקתי אות באות נאם אברהם בר יחיאל לורי' ז"ל, ושוב מצאתי שחיבר ותיקן ר' שלמה זצ"ל אבי האלוף מ' יוסף קלון ע"פ כ"ד שמות שהביא השערי תורה בשער הראשון, וז"ל אני ראיתי שכ' רבינו התייר הגדול שלמה נראה לאחר מותו לבן הרב ר' מאיר וא"ל באתי ללמדך עיקר וכלל גדול בשם המיוחד ופירושו הוא הי' הוה ויהי' ובדבר הזה תבין כי אין לי רשות עוד לעמוד אצלך עכ"ל ס' איתן המזרחי אות באות: שם ובחת"ס כ' דישבו בדין אלו מזכים ואלו מחייבים.

אלו דחייבוהו מיתה כרוזף דכוונתו בדיבה שיקללם אביהם, כאשר הי' באמת בסוף ארור אפם כי עז, וזה ויתנכלו אותו להמיתו שחשבו מזימותי' להמיתו והול"ל להמיתנו, אך כ' הסמ"ע למה נקרא מסור ולא מוסר כי הוא מסור לכל ובסופו ליטול את שלו, ע"כ אמר להמיתו, וזה ויתנכלו אותו שדנו מחשבותיו המה כרוזף ויתחייב הוא מיתה ומסור דינו שלא בפני' לכן ובטרם יקרב אליהם והמזכים אמרו הנה בעל החלומות בא שחלם למלוך עלינו ואין כוונתו להמיתנו.

והי' ב"ד שקול והשליכו אותו לבור אם הצדק אתו יהי' ראוי לנס ע"ש: והנה מ"ש בשם סמ"ע הביא ג"כ התוספות יו"ט בפ"י מ"ג דנדרים בשם מהר"ל מפראג דמסור לשעתו הוא הפועל ומוסר אחרים. אבל קראוהו מסור להורות כי בא יבא יומו ויהי' הוא נמסר, ועפי"ז כ' טעם לשם ארוס אע"פ שבאמת הוא המארס ומקדש אשה מ"מ עי"ז מתחייב בכמה דברים שאיש נתחייב לאשתו ויצדק שם ארוס שנכנס בחיובים ושב הוא לפעול ע"ש, ובס' נפלאות מהרא"ל מהסבא קדישא משפאלי ז"ל אות כ' הביא כי המלשין נעשה תיכף מסור לגמרי בידי הס"א, ומן הרגע שעשה העבירה נמסר ברשות הס"א גופו נשמתו ורכושו.

ואף גם התורה ותפלה שלו פ"ש: יט) ויאמרו עי' בזה"ק קפ"ד ב'. מענין נט"י דינים אשר לא נמצא בפוסקים וע"ע בזה"ק מקץ קצ"ח ב', בענין אי יטול מיד ימין לשמאל או משמאל לימין וסותר עצמו מפ' תרומה קנ"ד ב', ועי' בב"י או"ח סי' ד' מה שתירץ דברי' הקדושים: כ) לכו ונהרגו.

הלשון לכו אינו מדויק דהול"ל קומו ונהרגהו ועי' באוה"ח. וי"ל דויאמרו איש אל אחיו בטח שמעון ולוי הי' כמ"ש שמעון ולוי אחים והם הי' הגדולים כי ראובן לא הי' שם, ואחרי שראו מרחוק כי יוסף נגש אליהם אמרו אל שאר אחיהם, לכו מכאן כי לא תוכלו לראות במות הילד ולעמוד על דם אחיכם יותר טוב לכו למקום אחר.

ובתהלים ל"ד לכו בנים שמעו לי קשה ג"כ הול"ל בואו בנים דהרוצה שישמעו לו יקרא שיבואו אלי'. ובבינה לעתים דרוש ס"ה כ' כי המדבר דברים מגונים ישתדל שישמעו אותם רק האיש שרוצה לדבר אתו, ולא זולתו פן יהי' לבוז, אך המדבר דברי חכמה ידבר בקול לחבירו דמה לו אם גם ישמעו אחרים, וז"ש לכו בנים שמעו לי איני קורא אתכם לשמוע לי בקרוב, אלא לכו מאצל לירחקו עצמכם ומשם שמעו יען כי רק יראת שמים אקרא ע"ש, עוי"ל שהאומר מוסר לעם צריך שיגיעו לאזנם ולא רק בעת שמעם הדרשה.

רק כאשר ילכו לביתם יקיימו מה שאמר להם המוכיח, וז"ש לכו בנים שמעו לי בעת שתלכו מכאן שם תשמעו לדברי. וע"ע בבל"ע דרוש נ"ה ומהאריכות לא העתקתי: (נא) וישמע ראובן.

והק' המפו' איך נופל לשון שמיעה כשאנשים מדברים יחד, וראיתי עפמ"ש בתענית כ"א א', באלפא ור' יוחנן דאזלי למסחר שמע ר"י דאמרי מלאכי השרת חד לחברי', נקטלינהו שמניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה, ר"י שמע ואלפא לא שמע, אר"י ש"מ לדידי קיימא לי שעתא, ורש"י פי' ונראה מה יהי' חלומותיו רוה"ק אמרה, וראובן שמע ושאר אחיו לא שמעו לכך אמר ראובן ש"מ לדידי קיימא שעתא להציל אותו: ובמדרש הדודאים נתנו ריח זה ראובן ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה, ותמוה, וי"ל דראובן חפץ להציל את יוסף.

וגם החשמונאים קנאו לעיר ה' ונתנו נפשם להציל אך יש חילוק גדול דראובן רק חפץ ומחשבתו הי' לטובה אבל במעשה לא הי' הצלה. אדרבה נתנו לבור עם נחשים.

ויש להמשילו לדבר שנותן ריח טוב. אבל אין בו טעם טוב באכילה כי במעשה לא נהנה יוסף ממנו.

והחשמונאים הוציאו מחשבתם אל הפועל וגרשו האויב, ויש להמשיל לדבר שיש בו ריח וטעם טוב דגם מעשיהם הי' טוב. ועל המד' הזה עי' בקובץ דרושים ח"א כרך ב' סי' ל"א ובח"ב סי' ו' דרוש גדול מהגה"צ מסאקאלוב שליט"א, ומהאריכות לא העתקתי: (כב) למען הציל.

רש"י רוה"ק מעידה וכו' עי' בס' לחמי תודה דקס"ט בזה, ובחתם סופר חו"מ סי' א' נסתפק באונס מחמת נפשות להעיד שקר על חבירו להורגו אי יהרג ואל יעבור או לא. דלכאון' כיון דמעיד לא מקרי רק גורם דקיי"ל עדי שקר לא חייבין לשלם רק למאן דדאין ד' דגרמי ופשוט דאין הגורם כהורג בידיים וכמ"ש הרמב"ן בפ' וישב גבי ראובן, ול"ש מה חזית דדמא דידך הא חזית וחזית דאותו יהרגנו בידיים והוא לא יהי' רק גורם, ואולי יעמוד לזה רוח והצלה וא"כ נראה דיעבור ואל יהרג ע"ש שסיים בצ"ע.

ועמ"ש בפ' בראשית (א' א'): (כד) והבור ריק רש"י אבל נחשים כו' וערמב"ן ובעה"ת ובשבת כ"ב א', וחגיגה ג' א', ובמהרש"א על קו' רא"ם וגו"א, דהא נפל לבור שיש נחשים מעידין עלי' ביבמות קכ"א ב' והביא בשם פענח רזא דהוא אמר להשליכו לבור אחר דכ' השליכו אותו לבור הזה. והם השליכו אותו הבורה דמשמע בור אחר ע"ש, ובזה"ק קפ"ה א' אי הי' נחשון ועקרבין אמאי כ' בראובן למען הציל אותו מידם.

אלא אמר דטב למנפל לגודא דנחשין דאי הוא צדיקא הקב"ה עביד לי' ניסא אבל בידי דשנאי לא ע"ש, לפי שהאדם הוא בעל בחירה ואין רצון ה' לבטל את בחירת האדם ולכן קשה לעשות נס לצדיק ג"כ באופן זה, ועי' ג"כ באוה"ח בזה, וא"ש קו' הרא"ם הנ"ל. ועי' בהגהות מראה כהן בש"ס דווילנא שבת כ"ב: ובס' ברכת אברהם על מס' עירובין דס"ג כ' עפמ"ש רז"ל שאלו לנחש מפני מה אתה מצוי בין הגדרים.

השיב אני פרצתי גדרו של עולם במה שדחפה לחוה לעץ, כן כל מדבר לה"ר בכלל פורץ גדר עד שהורגת ג' ולכן ישכנו נחש לנחש. ולפי"ז נתכוון ראובן להראות לאחיו במופת שאין ליוסף חטא לשה"ר והראי' שינצל מנחשים שהם מוכנים לנקום במי שדובר לשה"ר עש"ה, ובאמת מבואר כן בזה"ק דמשו"ה השליכו לבור נחשים משום דנחש מחית על לשה"ר, ועי' בכל"י, וי"ל דבברכות ל"ג א' במעשה בר' חנינא בר' דוסא עם ערוך שהוא מין נחש וכ' ברש"י מצאתי בה"ג כשהערוך נושך אם הערוך קודם למים מת האדם ואם האדם קודם מת הערוך ונעשה נס לרחב"ד ונבקע מעיין מתחת עקבו עכ"ל, ולפי"ז הודיענו התורה שיוסף לא חטא בלשה"ר דהשליכו לבור של נחשים ולא המיתו אותו.

וא"ת משו"ה לא המיתו אותו שיוסף קדם למים ע"ז אמר מים א"ב אבל נחשים ועקרבים יש בו ואפ"ה לא שלטו בו. ופפי"ז י"ל בפ' עקב (ח' ט"ו) המוליכך במדבר נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש וק' מה התירוץ על הסכנה דנחש אשר הוציא מים מצור ולהנ"ל ניחא דאם יש מים ג"כ ניצל מנחש דיכולו לרוץ ולהקדים למים ועי"ז ימותו הנחשים מקודם כמו ברחב"ד, ועי' בס"י מ"ט: ובמדיר פפ"ד דהפשיטו ד' בגדים ממנו וכ' ביד"מ.

ע"פ הזהר דהי' ד' בגדים שכהן הדיוט משמש בהם. ובגדי כהונה מכפרים על לה"ר ודוקא בעודם עליו.

אבל באינם עליואינם מכפרים כמו בציץ. והם רצו לדונו על לה"ר שדינו שנחש מכישו ואם הי' הכתונת עלי' הי' מגין עליו ע"כ הפשיטו והשליכו לבור: ובמד"ר אי' ב' בורות הי' א' מלא צרורות וא' מלא נחשים, ובכת"א כ' דעיקר שנאתם הי' בשביל החלומות ובפ' הרוואה נ"ה ב' רמי כ' בחלום אדבר בו וכ' החלומות שוא ידברו ומשני כאן ע"י מלאך כאן ע"י שד, ושם בדס"ב א' אי' הצנוע בבית הכסא ניצל מנחשים וגם חלומותיו מיושבים עליו ופרש"י שאין מזיקין מבהילים אותו, וכ' בפ' מי שאחזו ס"ח א'.

שמזיקין מצוין בבורות, ולפי"ז הי' רוצים לבחון אם חלמו ע"י מלאך אי' ע"ד שד, ולכך השליכו אותו לבור של נחשים וגם מזיקין מצוין שם ויתברר אי' ינצל ראי' שחלומותי

מיושבין עליו, ולא באו ע"י שדים ורק ע"י מלאך ואי לא ינצל מסתמא אין חלומותיו מיושבים עליו ובאו ע"י שד ושוא ידברו.

ובכל"ח כ' עפמ"ש ריב"ב ביבמות שם דנפל לבור של נחשים אין מעידין עליו שמא חבר הוא ויודע ללחום. ויוסף ידע חכמת כשוף ובטח יודע ללחוש.

ובסנהד' נ"ו ב', אי' ב"נ מוזהר על כישוף והמזרחי כ' דב"נ אסור להציל עצמו במה שמוזהר אף במקום סכנה וחייב למסור על זה דלא כ' בב"נ וחי בהם, והשליכו אותו אם יציל עצמו א"כ סובר דהשבטים להם דין ישראל ויכול להציל עצמו במקום סכנה א"כ מותר להם מפרכסת. וא"כ ע"ז יתחזק שנאתם שהוציא דיבה עליהם שלא כדין ע"ש.

ובאמת קדמו בפרט הדבר בריב"א על בעה"ת וז"ל דלטובה נתכוון דאי' ביבמות נפל לחפירה של נחשים אין מעידין שמא חבר הוא ויוכל להנצל וכו'. וא"ש המד' הילד איננו ואני אנה אני בא במעשה בלהה.

דסבר דהנחשים אכלוהו ולא רצה להציל עצמו וע"כ דידע יוסף דיש להם דין ב"נ להחמיר דאסור להציל עצמו במקום סכנה. וב"נ אסור בפלגש אביו.

וא"כ חטא במעשה בלהה: ובהקו' הנ"ל איך כ' על ראובן למען הציל אותו מידם אם השליכו לבור נחשים איה ההצלה, י"ל עפמ"ש בפ"א מ"ד דתמיד הולך במזרחו של כבש כעשר אמות וכו' וע"ש בתוס' יו"ט שהק' הא בעינן ושמו אצל מזבח והי' לו לקרבו אצל המזבח ועדיין הוא רחוק ממזבח כ' אמה, וכ' מדכ' והשליך אותו אצל המזבח ולא מקרי השלכה פחות מכ' אמה ע"ש, ועי' במעילה י"א ב' ובתוס', ומעתה דכאן כ' וישליכו אותו הבורה ואין השלכה פחות מכ' ויותר מכ' לא שלטה בו עין כמ"ש בריש סוכה ולכן לא ידעו שיש בו נחשים.

וי"ל בזה סמיכת המימרות בשבת דכ"ב, נ"ח שהניחו למעלה מכ' פסולה והסמיך מים אין בו אבל נחשים י"ב. ומ"מ ל"ק דכ' למען הציל אותו מידם מדכ' וישליכו ע"כ יותר מכ' אמה ולכך לא ראה ראובן ולא ידע שיש בו נחשים ושפיר העיד עליו הכ' למען הציל, ועי' ג"כ בזה דבר נכון בקובץ דרושים ח"א כרך ב' סי' מ"ח ומהאריכות לא העתקתי: כה) רש"י נזדמנו בשמים שלא יזוק מריח רע.

עי' בס' תולדות אפרים דס"ג שמזהיר מאד להתרחק ממקום טומאה גם בבית הכסא כשאין צריך עוד לנקביו לא ישהה, וכמו בגד משי רבב כל שהוא מפסיד. והריח עושה רושם בשכלו כברכות מ"ג ב' ריח נשמה נהנת ממנו.

ובסנהדרין ד"ע ע"א חמרא וריחא פקחין, ובהוריות י"ג ריח מאוס קשה ללימוד, ותיבתו של משה נעשה בחומר מבפנים שלא יריח זפת וכן ביוסף כאן ועי' נדרים מ"ט ב' בר' יהודה. דכ"ד בתי כסאי מבית' עד בי מדרשא ונכנס לכאו"א ולא שהה באחד אלא ברגע שכלה ההכרח יצא ממקום מטונף.

ועי' מג"א סי' ד' סקי"ח: כו) מה בצע. רש"י ממון י"ל דההורג נפש מג' סיבות.

א' לקחת ממנו, את ממונו, ב', ששונא לו שעשה לו רעה הרגו מנקמה, ג', להתפאר בגבורתו ועי"ז יפול פחדו על כל אדם. ואמר יהודה שלא ימצאו כל הסיבות הללו, על

הא' אמר מה בצע הלא אין לו כסף, ועל הב' כי נהרוג את אחינו ול"ש נקמה בעצמנו ובשרנו, ועל הג' אם להתפאר בגבורות.

הלא וכסינו את דמו אנו מוכרחים להעלים הדבר לכן טוב שנמכרנו, ועי' בס' מנחה בלולה. ועפר יעקב, וראיתי עוד דאי' בגמ' אין מקבלין תנחומין על החי וגם אין שכינה שורה מתוך עצבות, וא"כ לכך לא נתגלה ליעקב מכירת יוסף דאין שכינה שורה כנ"ל, אבל אי הרגו ליוסף ואז הי' קיבל תנחומין והי' השכינה שורה על יעקב והי' מגלה לו שאחיו הרגוהו, וז"פ מה בצע להרוג אחינו הלא אנו צריכים לכסות דמו היינו להעלים ממנו ואם נהרגנו ישרה השכינה על יעקב ויגלה אותנו: ובתנחומא ופסיקתא פ' תשא כשישבו לאכול אמר יהודה לאחיו המוציא אתם מברכים ואת יוסף אתם מבקשים להרוג ופליאה ובס' מרגניתא דרב להגר"ב פרענקיל כ' דברכות דל"ח א' פלוגתא אי לברך מוציא לחם מן הארץ או המוציא דמ"ס המוציא לשעבר משמע ומ"ס המוציא להבא, וי"ל דהני תנאי כהני תנאי בערכין ט"ו ב' מה תקנתן של בעלי לשה"ר אם ת"ח יעסוק בתורה שנ' מרפא לשון עץ חיים, וח"א סיפר אין לו תקנה שכבר כרתו דוד, וי"ל טעם על שהע"ה שאמר מרפא לשון עץ חיים.

ודרשו חז"ל זאת תורת המצורע המוציא רע, התורה רפואה עלשה"ר. א"כ מ"ד סיפר יש לו תקנה שיעסוק בתורה אף שכבר הוציא רע יעסוק בתורה.

ס"ל כמ"ד המוציא לשעבר ומ"ד סיפר אין לו תקנה ורק התקנה שלא יבא ללה"ר יעסוק בתורה ס"ל המוציא להבא משמע, וה"פ זאת תורת המוציא רע כשרצונו לספר לה"ר יעסוק בתורה וינצל, ושנאת השבטים בשביל לה"ר ויוסף למד תורה כמשחז"ל כי בן זקונים כל מה שלמד משם ועבר מסר לו, וז"ש אם המוציא אתם מברכים ולא מוציא ש"מ דהמוציא לשעבר משמע, וא"כ סיפר יש לו תקנה, א"כ למה אתם הורגים ליוסף שיש לו תקנה: כז) לכו ונהרגו.

עי' במפוי' ור' בחיי כ' אף דמדינים מכרוהו ולמה נקרא מכירת יוסף על שם השבטים רק שהי' בסבתם ונקרא על שמם, ועי' באריכות בבניה לעתים דרוש נ"ז. וע"ע בס' חסידים סי' י"א, אין חסיד רק מי שמעביר על מדותיו וכן יוסף מחל להם ולא שלם להם גמולם, וע"ש בפ"י אזולאי דאם מחל להם למה אחז"ל דגלות מצרים הי' עבור חטא מכירת יוסף, וגם גזירת המן אי' במדרש שהי' בחטא זה, וגם עשרה הרוגי מלכות באו י' שבטים בגלגול וקבלו ענשם, וכ' דחטאו בב'.

עם יוסף וחטאו לה', שהי' חילול השם בעיני פרעה ומצריים אף שלא ידעו בבירור המעשה, וי"ל גנוב גנבתי שהי' הולך יחידי בשדה ונגנב ומכרוהו. מ"מ לא יבצר שאחד ידע או הבין, ואף שמחל להם פש גביי' חטא לשמים ונענשו.

ומדקדין עם צדיקים כחוט השערה: כט) אנה אני בא. במד' במעשה בלהה.

עמש"ל, וי"ל דאי' ברש"י אנה אברח מפני צער של אבא, וידוע דתשובה באותו מקום. ובאותה אשה, והתאוונן אנה אני בא במעשה בלהה, כיון דמוכרח לברוח שוב לא יכול להיות תשובה באותו מקום ובאותה אשה ובס' חזרי תורה כ' דקודם כ' שנה אינו נענש בידי שמים.

ואי' דראובן בשעה שעשה אותו מעשה הי' בן י"ז שנה וחשב שלא מגיע לו עונש, אכן בער ואונן נענשו אף שהי' קטנים כ' הרא"ם שהי' חריפים ביותר ונידונו קודם מ' וראובן שבא לבור וראה שיוסף איננו אף שהי' בן י"ז למד מזה שמענשין אף קודם כ' לפום חורפי'. ואחזו רעדה שיענש ג"כ על מעשה בלהה.

וז"ש "הילד" איננו כלו' אף שעדיין ילד ונענש, ואני אנה אני בא במעשה בלהה, ועי' בקובץ דרושים ח"א כרך ב' סי' מ"ח מ"ש בזה: ל) הילד איננו. עי' שו"ת מהר"ם פדוואה סי' צ' שהוציא מכאן דילד נקרא גם יותר מי"ג שנה דהרי יוסף הי' בן י"ז ומשו"ה פסק הרמב"ם בפ"א מגניבה דקטן שגנב פטור לשלם אף כשהגדיל דלא כמו שהוציא הגהות אשרי פ' החובל סי' ט', וסופ"ב דב"ק מרש"י ב"ק צ"ח ב' דכפי' רפרם לר' אשי לשלם, וכ' רש"י ששרף שטר חבירו בילדותו הרי שחייב מה שהזיק בעת שהי' קטן.

ולפי הנ"ל י"ל שהי' אז יותר מי"ג שנים, כי כוונת רש"י רק להסיר מן ר"א הנבלה בהיותו חשוב, ומצינו ג"כ רבי שנית לן בילדותך ומסתמא לא הי' קטן רק ההיפך מזקנתך. וכ"כ הרמב"ם שם דמ"מ בשעת מעשה לא הי' בר דעת ע"ש וכ"כ בפ"ד ה"כ מחובל.

וחו"מ סי' תכ"ד סעיף ח'. ופסקי מהרא"י סי' ס"ב.

ובטו"ז או"ח סי' שמ"ג סק"ב. ובגידולי תרומה שער ל"ו ח"ב סי' ו', והובא ג"כ במשל"מ פ"ד הי"ד ממלוה ד"ה והיכי שהקטנים ע"ש, וע"ע בשו"ת הרדב"ז ב' אלפים שי"ד.

ותשו' מהרמ"ע מפאנו סי' פ"ט. ותוספות יו"ט פ"ז מ"ג דתרומות, וחי' רעק"א חו"מ סי' רל"ה סעי' ט"ו, ושו"ת רע"א סי' קמ"ז.

ובס' חסידים סי' תרצ"ב, ובשו"ת שבות יעקב ח"א סי' קע"ז, ומשנת חכמים סי' ב' בצפנת פענח אות כ"ד, ושו"ת בית יעקב סי' ג': ובחידושי להלכות עדות כתבתי בזה דהנה מה שקטן פסול לעדות כ' רש"י בב"ק פ"ח א', מטעם עדות שא"א יכול להזימה דקטן לאו בר עונשין הוא. (ועי' בהגהות רע"א שם.)

ובתשובותיו סי' קע"ו) ובדף ע"ה ב' כ' דעדות שא"א יכול להזימה מחשש שקר אי אינו בהזמה לא ירא ויעיד שקר ע"ש, ולפמ"ש רש"י הנ"ל בדצ"ח ששרף שטר בילדותו, והוציאו מזה דקטן חייב לשלם בגדלותו מה שהזיק בקטנותו, וא"כ קשה אמאי פסול לעדות קטן דהטעם משום עשאאי"ל, והא כאן לא ישקר קירא דיחייבלשלם כשיוגדל.

והוא קו' מושכלת. ואי"ל דיש לחלק דרש"י כ' רק בדינא דגרמי דשרף שטר דהוי ממונא.

אבל בהזמה דהוי קנס פטור כשהגדיל אך לפמ"ש א"א"ז הש"ך בסי' שפ"ו ושאר פוסקים דאף דד"ג קנסא הדק"ל: ונלפע"ד ונקדים דברי הרמב"ם בפ"כ מהל' עדות דבמלקות לא אמרי' כאשר זמם ולא כאשר עשה, ואף אם לקה והוזמו מחויבין, וכ' התומים סי' ל"ח די"ל סברא על מיתה דכאשר עשה פטורים.

דאם יעידו על א' שהרג ויוזמו והוא יודה שהרג אין דנים בהם דין הזמה דיכולין לומר דהבע"ד מודה לדברינו, וכעין מ"ש בב"ק דע"ה ע"י בפניכם טבחתי ומכרתי דהוי עשאאי"ל. והטעם דע"ז חידוש ואין לך אלא חידושו היכי דאינו מודה וזה טעם דאם

נהרג אמרינן דילמא אי הי' חי הי' חודה לדבריהם, אבל כשחי אמרי' אם בדעתו להודות יכול גם עתה להודות משו"ה במלקות דחי אמרי' אף כאשר עשה דל"ש דילמא הוי מודה דיכול גם עתה להודות ע"ש ופח"ח, וא"כ נולד מזה דבר חדש דאם יעידו על א' שחייב מיתה ויודה לדבריהם פטור ממיתה דהוי עשאאי"ל דאם יוזמו אין נידונין דהבע"ד הודה לדבריהם, ואין זה חידוש כל כך דהרי דעת רש"י במכות ד"ה ע"א דבכל חייבי מיתות אם הודה אף דבאו עדים אח"כ פטור משום מודה בקנס, ואף שתמהו בתוס' שם דא"כ כל חייבי מיתות ב"ד יודו ויפטרו, אכן דברי רש"י נכונים כמ"ש בב"ק דפ"ה ב' ע"ש בפנ"י שם שמתרץ דבריו, ועי' ג"כ בשו"ת מהר"ם מינץ סי' י"ד בהגה: וגם היטב דיבר בזה בתשובות הרי"מ בחי' זבחים דע"א בתד"ה לפי.

שכ' כלל כל היכי שבדיני ממונות מועיל עדותו. בד"נ מועיל להכניס אותו לכיפה, כמו עדות מיוחדת ובלא התראה, וא"כ הודאה דמהני בממון מועיל בד"נ להכניסו לכיפה, וא"כ ל"ש דיודו ויפטרו.

דיראים דאם יודה יכניסו אותו לכיפה וימות שם ע"ש, ועי' בזה בס' אהבת דוד לזקני הגאון מלאסק ז"ל קונטרס א' שמעתתא ד' עש"ה, וכן י"ל אף לתוס' דאם הודו ואח"כ באו עדים דמחוייבין מיתה, ח"מ אם יודו תכ"ד של עדים יופטרו דאינו בהזמה וכן"ל ול"ש כל חייבי מיתות יודו ויפטרו דהא בעי תוכ"ד ואם יארע שיודה באחת יופטר: ובהתומים הנ"ל יש לפשוט.

אם העידו על א' שחייב חיתה ואח"כ מת הנידן מעצמו ולא ע"י ב"ד אי שייך כאש"ז ולא כאשר עשה, ועשו"ת בית שמואל אחרון חו"מ סי' י"ז שפשוט בעיניו דחייבים העדות מיתה אף שמת קודם שהוזמו במיתה חטופה ע"ש ולפמ"ש התומים פטורים העדים דכל הטעם דלא כאשר עשה דילמא הוי מודו להו, וא"כ אין חילוק בין נהרג ע"י ב"ד או מת מעצמו סו"ס לא יוכל להודות וכמובן: והנה בסי' כ"ט ול"ח איתא עדים שאמרו עדות שקר העדנו אין נאמנין דכיון שהגיד א"ח ומגיד רק מחוייבין מדר"ג ע"ש, וזקני ז"ל באהבת דוד דל"ז הביא בשם הר' יהונתן ורשב"ש סי' תס"ג שכ' דאין המלוה גובה מלוה ולוה חוזר לעדים.

רק המלוה גובה תיכף מעדים ואינו יכול לגבות מלוה פ"ש. ומאוד תמוה דהנה כיון שהגיד א"ח ומגיד והגדה ראשונה קיימת, ולמה לא יוכל המלוה לגבות מהלוה, ומה לו לילך להעדים.

וכמ"ש הסמ"ע סי' ל"ח סק"ב ע"ש ולפענ"ד דיש להסתפק באומרים עדות שקר העדנו ואח"כ הוזמו על עדות הראשון אי מועיל הזמה, ונראה דל"מ ואמינא טעמא דמסתבר דלא הוי בזוממי זוממין דאי יוזמו אותן המזימין יהי' פטורין, דאף דשקרו וגרמי לעדים לשלם. אך ז"א דהא העדים מודו בעצמו ששקרו ובכה"ג אין דנים בהם דין הזמה וכמ"ש התומים הנ"ל, וג"כ ל"ש דהם גרמו בעדותם השקר שעדים ראשונים שלחו, דהא אף בלא הזמה הי' חייבים דהא כבר אמרו עדות שקר העדנו, וא"כ ל"ש הזמה בזוממין וממילא גם העדות הראשונים מה שלוה מפלוני בטיל, דל"ש בהזמה דאינו בזוממי זוממין.

ומשו"ה כ' הראשונים הנ"ל דא"י המלוה לגבות מלוה דהא בשעה שאמרו ע"ש העדנו בטיל כל העדות. דל"ש כיון שהגיד א"ח ומגיד, ז"א דאינו בהזמה עדות הראשון דאינם בזוממי זוממין.

ומשום זו אין יכול המלוה לילך להלוה, ושוב ראיתי בש"ך סי' ל"ח סק"ב שתי' שי' ר"ח דהו"א דל"מ הזמה ע"ש. ובתומים סי' כ"ט סק"ה תמה דא"כ לעולם העדים יאמרו ע"ש העדנו, דל"מ חזרה והזמה ל"מ עש"ה.

ועי' בחידושי הרי"מ סקי"ג העיר דליכא בזוממי זוממין דיכולין לומר דבלא"ה לא הזיקו דע"ש העדנו חייבין מדד"ג ע"ש ויל"ע בזה) רק להעדים יכול לומר אני איני מאמין מה שאתם אומרים ע"ש העדנו. רק לעדות הראשון דכיון שהגיד כו'.

ואף לפי דבריכם בעצמם, אתם שקרים בממנ"פ או עדות הראשון שקר. או מה דע"ש העדנו שקר, ושפיר חייבין מדד"גממד"ג.

ולפי"ז מיושב רש"י הנ"ל דקטן פסול לעדות משום עשאאי"ל דאינו ירא מהזמה ול"ש דיחייב כשיגדיל, ז"א דמתי יוזם. בעת קטנותו ל"מ דאין מזיחין אלא בפניהם וקטן כשלא בפני' דמי וכמ"ש בב"ק דקי"ב ע"ש, ורק יוזם כשיגדיל א"כ יכול לומר בעת קטנותו עדות שקר העדתי ויופטר לשלם דאין עונשין לקטן כנ"ל, ואף כשיוזם לכשיגדיל הא ל"מ הזמה כמ"ש דהיכי דאמר ע"ש העדתי ל"ח הזמה דאינו בזוממי זוממין דהוא מודה להמזימין, ושפיר קטן פסול לעדות דאינו ירא מהזמה דלא ישלם לעולם מחמת הזמה דיכול לומר בקטנותו ע"ש העדתי ול"מ הזמה אחר זה, ובחי' הארכתי, ואף שהוא רק לחדודי כתבתי אותם מחמת שחביבים עלי דברים שכתבתי בימי חורפי: לא) וישחטו שחטו שעיר עזים.

רש"י דמו דומה לדם אדם, עי' שו"ת חות יאיר סי' ל' שמעתי מקשים מגיטין נ"ז בנבזראדן דשחט על דם זכריה פרים ואילים וכבשים ולא אידמי, ותי' לחלק דשאני אם שניהם מונחים לפנינו אז אין דומין אבל אם א' לפנינו אז יש לטעות והביא ראיות ע"ש. ובס' זכרון יעקב הק' עליו כיון דבאמת אינם דומין אלא אם א' לפנינו אז יש לטעות א"כ השבטים איך לא חששו שמא אביהם לא יטעה, או דיהי' לפניו דם אדם אחר ויהי' ניכר בזה רמאות בני', לכן י"ל דודאי שניהם דומין אפ"ה המה לפנינו ומה שלא הי' דומים לדם זכריה משום דזה הדם הי' מונח שנים רבות קודם ביאת נבזראדן, ובודאי אם הביא דם עזים שהי' נשחט מימים רבים כמו זה הי' דומה.

ואלו לא נשתוה מפני הזמן רב שביניהם. ואי"ל א"כ למה הביא דם פרים ואילים לראות אם דומים, אימא ג"כ יש חילוק דאלו נשחטו עכשיו ודם זה מונח מכבר, י"ל כיון שהי' דם תוסס כמבואר שם, ובמד' איכה ואין דרך דם לתסוס אם מונח מימים רבים, אם לא ששחטו זמן מועט קודם לכן, לכן הביא בהמות לראות אם שווין.

משא"כ ביעקב בודאי יטעה ויסבור שזה דם בנו שנהרג באותו זמן ששחטו גדי עזים, או אפשר דעיקר תמיהת נבזראדן הי' בתסיסת הדם והשיבו לו שזה דם קרבן ולהכי בדק בבהמות אלו אם גם דם זה תוסס ולא אידמי לי' ר"ל שלא הי' תוסס כמו זה אף דבמראה שווין מ"מ בתסיסה לא דמי, שוב מצאתי בחי' מהר"ם שיף גיטין נ"ז וז"ל

בחזקוני דם עזים דומה לדם אדם מקשה מהכא, ול"ק חדא כששניהם יחד זה לעומת זה אז ניכר ההבדל כמו כאן.

גם כאן מרתח כדי לנקום נקם. ובמראה דוקא שווין עכ"ל: לג) חיה רעה אכלתהו טרף טורף יוסף ערש"י שתפו להקב"ה עמהם.

וימאן להתנחם, יש לומר הפשט דהכיר בדבריהם שהם שונאי יוסף מדלא הזכירו שמו יוסף רק בנך כמ"ש בשאול (שמואל א' כ' כ"ז) מדוע לא בא בן ישי אל הלחם, ומשו"ה לא האמין להם. וז"פ טרף טורף יוסף שאתם טרפתם ממני את שמו יוסף הסימן שאתם גורמים בדבר, עוי"ל הכפל טרף טורף.

אף דחיה ההוא סופה לטרוף כמ"ש בפ' נח מיד כל חיה אדרשנו (ט' ה') עי"ש ברמב"ן עכ"פ בזה לא יתרפא צערו מיוסף: ובשו"ת מהרי"ק שורש ל"ו הביא האגדה שעשו בני יעקב חרם שלא יגלה א' מהם לאביו ולא הי' עשרה כי ראובן ל"ה שם. שתפו להקב"ה וכשבא ראובן שתפוהו גם עמהם וכ' וז"ל מה הי' כחם יפה לשתף להקב"ה, ודאי שתמי' גדולה הוא, אמנם נלע"ד דמה ששתפו להקב"ה הי' על ספק שאולי יסכים הקב"ה עמהם כאשר הוברר למפרע שהסכים שלא גילה ליעקב, ואל תשיבני מרש"י נצצה בו רוה"ק סוף תתגרה בו פוטיפר ולמה לא גילה לו הקב"ה לפי שהחרימו, משמע שאלמלא השיתוף הי' הקב"ה מגלה לו וכן משמע מל' האגדה שהביא רמב"ן בדיני חרמי צבור שלו, ואף הקב"ה אף שכ' מגיד דבריו ליעקב דבר זה לא הגיד מפני החרם ע"כ.

נלע"ד דודאי מתחילת הסכים עמהם וכמ"ש רש"י בחומש כנגד כ"ב שנים שלא כיבד אביו ואמו נגזר עליו במדת הדין שיצטער כ"ב שנה, ומ"מ ראוי הי' יעקב להפך הגזירה בתפילתו כדאי' בסוכה די"ד למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר כו' דמהפכין ממה"ד למדה"ר, וכ"ש כאשר נודע ליצחק שאלי' כ' ויעתר כו' והוא הי' יודע ובוכה על צערו של יעקב כמ"ש שם רש"י ולמה לא התפלל כו' א"ו ששתפו להקב"ה והסכים בחרם, וכיון שנגזר בחרם הי' נגזר הדין שיש עמו שבועה שאין נקרע, כמ"ש בר"ה די"ח דגז"ד שיש עמו שבועה אינו נקרע אפי' בצבור, וכן פרש"י בפ' חקת (כ' י"ב) וז"ל ולכן לא תבואו בשבועה נשבע בקפיצה כדי שלא ירבה בתפלה על כן, הרי לך שאלמלא השבועה הי' מרבה בתפלה ונקרעה הגזירה אלא השבועה עכבה וג"כ נאמרהכי בענין זה דיעקב דהי' ביד יצחק ויעקב לבטל הגזירה דכ"ב שנה אם לא דהסכים ה' בשבועה, ותדע שכן הוא דהרי באותו אגדה מסיים וז"ל ואב"ע החרם הוא בשבועה.

ושבועה הוא החרם, ותימה דמה ענין דר"ע לכאן, א"ו נראה שבא לומר למה לא הרבו יצחק ויעקב בתפלה, ומתרץ מפני שהחרם הוא השבועה וגז"ד שיש עמו שבועה א"א לבטלו. ואם נפשך לומר דמ"מ מנ"ל לרש"י שלולי החרם הי' מבטלים הגזרה, נאמר שכך הי' הגזירה מלפניו שלא לבטלה כלל אפי' בלא השבועה כנגד כ"ב שנה שלא כיבד או"א, נלע"ד שא"כ שעדיין הי' הגזירה מלפניו קיימת מכל וכל לפני הקב"ה עד כי לא הי' רוצה לבטלה גם בלא שבועה א"כ לא הי' רוה"ק נוצצת בו לשום בפיו דברים של גילוי, כגון הך דח"י רעה אכלתהו סוף שתתגרה בו אשת פוטיפר, וכן משמע מל' רש"י שכ' ולמה לא גילה לפי שהחרימו כו' נראה דמתוך מה שהי' נצצה בו רוה"ק הוצרך לומר שמפני החרם הי' וכדפירש, והשתא א"ש מה שפי' רש"י בסמוך לו ימים רבים

כ"ב שנה על כ"ב שנה שלא קיים כבוד או"א ומה קשה לו כאן לפרש כן, אלא ודאי בא לתרץ למה הסכים הקב"ה לחרם שלהם, ובמה ה' כחם גדול הצעיר יוסף קולין בר' שלום: לד) ימים רבים.

ערש"י ובס' עפר יעקב כ' למה נענש כ"ב שנה. והא אמו נתנה לו רשות להתעכב ימים אחדים ז' שנים כמ"ש בב"ר.

ולא ה' לו ליענש רק ט"ו שנה. י"ל כיון שנתעכב שם יותר ממה שהרשוהו נענש גם על מה שהורשה.

א"נ אי' במד' שקודם לכוונו לארם נטמן י"ד שנה בבית שם ועבר, ובאותן י"ד שנים נכנסו הז' שהורשה וא"ת א"כ הו"ל ליענש כ"ט שנה, כבר תי' המפוי' שלא נחשב לו לעון מה שישב ללמוד תורה דת"ת כנגד כולם. ובספר חסידים סי' תקע"ג כ' מ"ש אב שמחל על כבודו מחול רק מדיני אדם אבל בדיני שמים חייב.

ובפי' אזולאי כ' דבזה ניחא משז"ל דנענש יעקב כ"ב שנה על בטול כבוד או"א, ויש להעיר על יצחק דהוא בעצמו צוה וישלח יעקב. וילך חרנה למה לא מחל לו כבודו שלא יענש יעקב, ולהנ"ל ניחא דגם שמחל ואהני לדיני אדם.

אבל אכתי פשו דיני שמים. וה' מדקדק עם חסידיו כחוט השערה.

וע"ש בפי' אזולאי בסי' י"א עמ"ש בס' חסידים דיוסף מחל להשבטים וק' מ"ש בזהר חדש דגלות מצרים עבור חטא מכירת יוסף, וגם גזירת המן עבור זה, וגם עשרה הרוגי מלכות באו י' שבטים בגלגול, וק' הא יוסף מחל להם, וי"ל דחטאו בב'. עם יוסף וחטאו ג"כ עם ה' דהי' חילול השם לעיני מצרים ופרעה.

אף שיש לצדד שלא ידעו הדבר על בוריה וסברו שגנוב הוא משם. אך מ"מ לא יבצר שא' ידע או הבין, וא"כ מה שמחל יוסף אהני על מה שחטאו לו ולא מה שחטאו לשמים, וע"ע שם בסי' קנ"ב, ובספרו שיורי ברכה יו"ד סי' ר"מ, ועי' ג"כ בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' תקנ"ד דהא דכבודו מחול היינו שנפטר הבן מעונש אם לא כבדו אבל מ"מ אכתי מצוה איכא.

ועי' פתחי תשובה יו"ד סר"מ סקט"ז: שם ערש"י החשבון כ"ב שנה, עי' באבות פ"ה מכ"א בן י"ג למצות פי' רע"ב מדכ' איש או אשה כי יעשו מכל חטאת (נשא ה' ו') ובשכם כ' שמעון ולוי איש חרבו (וישלח ל"ד כ"ה) ולוי ה' אז בן יג"ש, ועי' תיו"ט בשם רש"י נזיר כ"ט ב' וכו' עליו ולא דייק רש"י בחומש וישב ויתאבל שפי' ו' חדשים בבית אל שהוא אחר מעשה שכם.

וע"ש בתוספת רעק"א מה שתמה בזה, ובתוס' חדשים ובמחזור ויטרי במשניות דפוס ווילנא, ובאמת דברי רש"י ורע"ב אי' בב"ר פרשה פ' איש חרבו אר"ע בני יג"ש ה', וע"ש ביפ"ת ובנחמד למראה במדרשים דווילנא ותעמוד על בירורן של דברים. והנה המפוי' הק' דהא לוי לא ה' אז רק י"ב וחצי וכו' דהו"ל מופלא סמוך לאיש, וקשה דמופלא רק לענין נדרים ותרומות ולא לשאר מילי, דהוי קטן וכמ"ש בנדה מ"ו ב'.

והאריך בזה אחי הרה"ג ר' שלמה ואב נ"י בקנטרסו "ערוגת בושמי נרד" בס' חדושי מהרא"ך ח"ב מאא"ז הגה"ק מהר"א הכהן ז"ל אבד"ק סאכאטשוב, ע"ש בערוגה ד': (ב) ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו. רש"י א"א נמנע מלקרא לחתנו בנו ולכלתו בתי, ע"י הגהות יד שאול יו"ד סי' רמ"ה ברמ"א אפי' בנו ובן בנו עשו"ת רמ"א דפוס אמשטרדם בסופו מהגאון ר' שאול ז"ל תשובה בענין זה והעלה דחתנו כבנו, ויש ראי' לזה משבת כ"ג ב' לפירוש השני ברש"י שהי' חמיו וקרי לי' נפיק מיני' דחתנו כבנו ע"ש.

ועב"ר פפ"ד ויקומו כו' א"א נמנע מלקרא חתנו בנו, ותמצא בזה בתשו' אחרונים הרבה, וכן ראיתי בגליון שו"ת הרמ"א מאא"ז הגה"ק ר' יהודה יעקב מייזליש ז"ל האבד"ק פיעטרקוב שהביא ראי' זו: שם וימאן להתנחם. רש"י א"א מקבל תנחומין על החי, והק' המפו' כיון דלא קיבל תנחומין ממילא ידע שחי, ועי' של"ה כאן בזה, ובס' מכלל יופי עמוד גמ"ח דף ח' כ' די' ב' סוגים לפעמים יבכו אב ואם על תינוק שמת שיאמרו אם הי' חי הי' צדיק ות"ח ויש להם געגועין על שמת, ולפעמים יבכו על עצמם שיש להם הוכחה שהמה חוטאים שמת התינוק בעונם, ונ"מ אם בוכה על התינוק ברית כרותה שאחר י"ב חודש לשכוח, משא"כ אי בוכה על עצמו שחטא איך יכול לשכוח עצמו כ"ז שהוא חי, וכאן הי' יעקב בטוח שאם לא יעדר א' מבניו בחייו יהי' בן עוה"ב, ועכשיו שסבר שמת הי' געגועין על עצמו לכן וימאן להתנחם שאין מקבלין תנחומין על חי" ר"ל על עצמו שהוא חי, ויבואר מה שהק' בגמ' בשבת ק"ה ע"ב מפ"מ מתו בניו ובנותיו כשהם קטנים כדי שיבכה על אדם כשר, ומק' ערבונא שקיל מיני' אלא מפני שלא בכה ושערי התירוצים לא ננעלו, וה"פ מ"מ (לא) מתו כו' "כדי שיבכו על אדם כשר" ר"ל שאביו החזיק לעצמו עד כאן לאדם כשר, אך אם רואה שמת תולדתו בחייו ואז יבכה על שהי' מחזיק עצמו עד הנה לאדם כשר, ועפ"י ז"ל גמ' שבת צ"ז א' החושד בכשרים לוקה בגופו, לכאו"ק הא אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה, ה"פ שאין לך כשר בעולם כמו הני מסכני ינוקי, ואם מת תינוק ואבותיו מרגישים שבשבילם מת ודאי מתחרטים על עונותיהם ויכופר, אבל כשתולים במקרה והמה חושדים בכשרים הני ינוקי שנקראו כשרים ואמר שמקרה אחד לכל שמת מחולי, ואז אינם מחזיקים עצמם לחוטאים ולא יעשו תשובה, ואז מגיע עונש על עצמן ולוקין בגופן, עפ"י ז"ל בפ' האזינו וירא ה' וינאץ אע"פ שאין פוגע בנפשות תחלה, אפ"ה ינאץ ה' רחמים מכעס בניו ובנותיו ר"ל שמתו כשהי' קטנים ואפ"ה לא הרגישו ולא עשו תשובה, ויאמר ה' אסתירה פני מהם ר"ל שילקה גופם בעצמם משום כי דור תהפוכות המה אביהם ואמם בנים לא אמון בהם, ואומרים שמתו במקרה ואינם עושים תשובה, משא"כ אם נתנו אמונה בהם ומרגישים שחטאו ועשו תשובה אזי יכופר להם, עפ"י ז"ל יבואר נצבופ הילודים למות, אתמהה הלא לא חטאו, ומתרץ והמתים להחיות ר"ל אביו ואמו שבחייהם נקראו מתים מחמת חטאם ועתה יעשו תשובה ונקראו חיים, והק' התנא א"כ מהראוי שלא ימות התינוק אצל צדיק, וז"א והחיים לידון ר"ל אותם שנקראו חיים אמאי נענשו ומתרץ אע"פ שאינם חוטאין נענשו כדי שישגיחו על אחרים וז"א לידע ולהודיע עש"ה: ובס' בינה לעתים דרוש נ"א מ"ש כי ארד אל בני אבל שאולה דהול"ל כי ארד אבל אל בני, אם מלת אבל אמר על

עצמו, אבל הכוונה ג"כ שכל עיקר צערו על אבדת בנו, אף שאיננו חושש לחלוטין שמת ולפיכך אינו מתנחם וטעם זה כי אתם חושבים שמת ולא יתאבל עלי במותי.

ואני לא כן אדמה ויודע אני שבמותי ארד אל שאול על ידי בני בהיותי אבל כי יתאבל עלי. יתעסק בקבורתי ובסבתו אכנס לקבורה כחפצו.

וכיון שעדיין הוא חי בכה עליו אביו להתחנן לפני בוראו שיחזירהו לעיניו. וז"ש דוד נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד הם שכחו אותי כאלו אני מת וחושבים כי אין לי עוד תקוה לשוב.

אבל הייתי ככלי אובד ואובד כלי מסתמא יש לו סימן ואין הבעלים מתייאשים ע"ש: בשם הג"ר חיים מוולאזין ראיתי על הא דב"ב ד"ס ע"ב כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה עפמ"ש בפסחים נ"ד ב', גזירה על המת שישתכח. וברש"י וישב, ואם מתאבל על ירושלים ונחשב אצלו ירושלים בתור חי וקיים שאל"כ היתה כבר נשתכחה מלבו.

וא"כ מקוה על בנינה. ועי"ז זוכה שיראה בבנינה ופח"ח.

וזה"פ בתהלים (ח"ב ה') אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי כי אעבור בסך אדם עד בית אלקים. וק' ל' אעבור בל' עתיד.

אך כי מזה שמתעורר בלבו רגשות אבל בהזכירו ירושלים הוא סימן שאינה מתה מלבו. וז"ש אלה כו' אני רואה שבעת שאזכרה אלה הנפלאות בהיות המקדש על מכונו וכשאני מעריך מצבנו עתה מול מצבנו אז אשפכה נפשי ממרירות הלב מזה סימן כי עוד אעבור בסך אדם עד בית אלקים בקול רנה ותודה: ושמעתי עוד מאדמו"ר זצ"ל השפת אמת דאיתא דאם אחד עשה שליח ומת השליח בדרך חייב המשלח בעונש שמים.

ועי' מג"א סי' תר"ג ח"ש בזה. וגם איתא בגמ' כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה.

וכששלח יעקב ליוסף. ואם מת בדרך יענש יעקב על ידו.

ואין מכניסין ליוסף במחיצת השי"ת. והנה הטעם דרק על המת מתקבל תנחומין כיון שמת והוא במחיצתו של הקב"ה.

אבל אם רק אומרים שמת ובאמת חי והוא עדיין בעוה"ז אינו משתכח מלב. וא"ש דחשב יעקב דיוסף מת והא דאינו שוכח אותו משום דיעקב נענש עבורו ואין מכניסין ליוסף במחיצתו של הקב"ה.

ובדברי שאול מ"ת כ' עפמ"ש בב"י חו"מ סוס"י קפ"ח בשם הגהות מרדכי בפ' האומנין דהאב ששלח בנו בדרך ונתפס דחייב לפדותו דגופו שאול לאביו. והב"י נסתפק אם מטעם שהוא בנו מחויב או שהוא שליחו ע"ש עכ"פ בבנו ודאי חייב בכל אונסין ומכ"ש כשנהרג.

וז"ש יעקב כי ארד אל בני אבל שאולה דהיינו בשביל בני שגופו שאול אלי עש"ה. וכן ראיתי בס' ברית אברם דאף דיש פלוגתא אי חייב המשלח תשובה כשנהרג השליח בדרך רק מטעם דלא הו"ל למיזל אבל בבן דמחויב בכיבוד כ"ע מודי דחייב אב בתשובה.

וז"ש כי ארד אל בני דייקא: ובס' עשרה למאה דרוש יו"ד כ' על רש"י אל בני כמו על בני. דבשמואל ב' (כ"א א') כ' ויהי רעב בימי דוד ויבקש דוד את ה' ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים.

ואחז"ל ביבמות ע"ח ב' על שאול שלא נספד כהלכה. וצ"ב מנין להם זה.

וי"ל דיש ב' טעמים על מיתת הצדיק א'. שמכפר על עון הדור.

וב' שלא יראה בהרעה שיבא על הדור. כמ"ש כי תצא אש ומצאה קוצים ואינה מתחלת אלא מצדיקים שכ' ונאכל גדיש.

ופרש"י דטובה לגביי' שלא יראו ברעה. והנ"מ דלטעם כפרה א"צ לצדיק יותר גדול.

וגם די בצדיק אחד כמ"ש אני נוטל צדיק א' ומכפר. משא"כ לטעם ב' אין כל צדיק זוכה לזה רק היותר חשוב דאל"כ כל הצדיקים יאבדו חלילה שלא יראו ברעה ועוד נ"מ דלטעם א' אין להתאונן על הדור רק על הצדיק שנתפס בעון הדור ולטעם ב' אין לבכות על הצדיק אדרבה טובה לו כמ"ש רש"י רק על הדור.

וההפרש בין "אל לעל" הוא למשל אם נאמר ויקונן ראובן על שמעון הפשט שמקונן על שמעון בעצמותו. ואם נאמר ויקונן ראובן אל שמעון הפשט שמקונן על הרעה שיבא בשביל שמעון.

ודוד לא הי' חושב לשאול לצדיק המובחר שמיתתו תהי' שלא יראה ברעה. ורק לכפר והראיה שנא' ויקונן המלך על שאול ולא כ' אל שאול.

ולא חשב שהרעב מחמת מיתת שאול וחשב להיפך שמיתתו לכפר. לכן כ' ויאמר ה' אל שאול ר"ל שה' אמר לדוד טעית במה שאמרת על שאול כי הו"ל אל שאול דמיתתו שלא יראה ברעה.

וז"ש חז"ל שלא נספד כהלכה, וא"ש בפ' שמיני (י' ג') ויאמר משה אל אהרן הוא אשר דבר ה' בקרובי אקדש פרש"י הייתי סבר שיתקדש או בי או בך עכשיו אני רואה שהם גדולים. ר"ל שסברתי שמיתת צדיק מטעם כפרה אז הי' די באחד או בי או בך, אבל עכשיו דמתו ב' ע"כ שלא יראו ברעה.

וכיון דאנו נשארנו ע"כ הם גדולים ממני וממך: שם אבל שאולה רש"י סימן זה מסר בידו כו' י"ל אחר שראה שנענש יוסף וחשב בשביל שדיבר לה"ר וא"כ גם יעקב נענש עי"ז כמ"ש בערכין ט"ו. דכך נפרעין ממקבלי לה"ר וג"כ ירד שאולה בשביל חטא לשה"ר.

ועי' מהרש"א יבמות צ"ו ב' בש"ס ווילנא במהדורא בתרא. עפמ"ש רש"י כ"מ שלמד משם ועבר מסר לו א"כ נצטער כמו שנצטער דוד.

וביקש שיאמר שמועה מפיו ואמר עכשיו שנטרף יוסף לא יהי' מי שיאמר דבר תורה משמי וארד אל בני לשאול. כאבל שאסור לו לדבר מדכ' ועל שפתם יעטה.

כן לא יהי' שפתיו דובבות. וא"ש דגבי בנימין לא אמר אבל שאולה אלא ביגון שאולה. וז"ש יעקב אמותה הפעם אחרי ראותי וגו' ע"פ אם שפתותיו נעות בקבר כאלו חי ואמר עכשיו שעודך חי יהי' מי שיאמר שמועה מפי ואמותה הפעם הזאת. אבל אח"כ בקבר אהי' כחי.

וז"ש במגילה ט"ז ב' ששלח לו יין ישן ע"פ ירו' הובא בע"י מס' שקלים על גמ' זו מה הנאה יש לו בהדין דשתי קונדיטין. רי"א כדין דשתי חמרא עתיק אע"ג דשתיא לי' טעמא בפומא.

ממילא אמר שהודיע לו שפירש ממנו בפ' עגלה ערופה להודיע כי עדיין לימודו בידו ולא שכח כלום ממילא יהי' שפתותיו דובבות בקבר כאלו חי ורמז שיהי' לו אז הנאה כמו ששותים יין ישן עכ"ל: ועי' בס' בנין דוד על איכה (א' ז') מזקיני הגאבד"ק לאסק ז"ל שכ' דביעקב מצינו ויתאבל על בנו.

וכ' רש"י דהי' סימן אם לא ימות א' מבניו בחייו יירש עוה"ב והי' אבלותו שירא לנפשו. אבל ביצחק כ' ויבך אותו אביו כמ"ש רש"י שהי' מצטער בצערו של יעקב לכן לא הי' בגדר אבלות רק בגדר בכי'.

וז"ש רז"ל כל המתאבל על ירושלים ואין בכייתו חנם רק לתועלת דעי"ז מעורר לבו לתשובה לכן רואה בשמחתה עש"ה. וע"ש בקונ' מילי דהספידא מבנו דודי הגאבד"ק וייערושוב וליטומירסק ז"ל אותיו"ד.

על מחז"ל במגילה ט"ו א', צדיק אבד לדורו משל למרגלית כו'. כמו אבדה אם מחפש יוכל למצוא כן הצדיק אם אנו נשוב להשי"ת יחזיר אבידה בזריחת שמש אחר.

ואחז"ל ברכות י"ח א' צדיקים במיתתם קרוים חיים. וי"ל הפ' וישב וימאן להתנחם שהגזירה על מת שישתכח ולא על חי, וקשה דא"כ הי' לו לידע שיוסף חי.

גם מ"ש רש"י סימן אם ימות כו' תמוה מה פחד הי' ליעקב מגיהנם. הא בעת שנסתלק הב"ח לא רצה לילך לג"ע רק לגיהנם לסבול עם הרשעים או להוציאם וציננו לו גיהנם ל' יום.

וכן הבעש"ט אמר אם רצון ה' לדונו בגיהנם יעבוד השי"ת בזה. גם קשה אם לא הרגיש בעצמו חטא למה פחד וי"ל דאיתא ביומא ל"ח בזכות צדיק אחד עולם נברא ע"ש הרי דאם יש בדור צדיק גדול העולם עומד בזכותו, וע"כ הא דמת לכפרה היינו אם בחייו לא הי' כ"כ זכותו גדול שיהי' העולם עומד ויכפר על הדור.

והנה ליעקב קראו ה' אל. וגם בניו הי' צדיקים גדולים והי' סימן אם יחי' בניו אז ראי' דהם גדולים מאד ובזכותם יכול העולם לעמוד וא"צ כפרה להדור.

אבל אם ימות א' מבניו ראי' דלא הי' כ"כ זכות להם להתקיים העולם ע"י. וצריך צדיק למות לכפר.

וכל זה אם הבן צדיק אבל אם חוטא יכול להיות שבעונו מת. ומדלית זכות ליעקב להגן על הדור בחייו שלא יסתלק צדיק בחיי יעקב בודאי יש חסרון בו ויש לו לפחוד מגיהנם. והסימן על זה גזירה על המת שישתכח וצדיק במותו הוא חי ועל חי ל"ה גזירה שישתכח, א"כ זה הסימן אם יהי נשכח אין לו לפחוד מגיהנם. אבל אם לא ישכח בודאי צדיק הי' ולמה מת ויש לו לפחוד מגיהנם.

ואין הכוונה על הגיהנם רק ע"י החסרון שבו עש"ה. ועמש"ל בשם מכלל יופי: שם ויבך אותו אביו.

רש"י יצחק ע"י בספר שמע שלמה דקשה לי' דתחלה בכי ואח"כ אבלות לזה כ' דקאי על יצחק. וצ"ע הא דכ' ולמה לא התאבל יצחק שידע שחי, ות"ל שפטור להתאבל כמ"ש הרמב"ם דדוקא על הקרובים שכהן מטמא אדם מתאבל, וי"ל כיון שקודם מ"ת הי' מחמירים האבות והי' מקיימים אפי' דברי דרבנן תדע דמה"ת ליכא רק יום א' וז' רק מדרבנן וכ' ויעש לאביו אבל שבעת ימים ה"נ הי' ליצחק לקיים מ"ש חכמים כל המתאבל על קרובו מתאבל על מת שמת לקרובו עש"ה.

ובס' צבי לצדיק הביא בשם החכם צבי ז"ל עפמ"ש במו"ק כ"ז ב' כל המתאבל על המת יותר מדאי על מת אחר בוכה. ובאו בני יעקב ואמרו לו הלא אתה בוכה יותר מדאי וא"כ אנו מתים ח"ו.

וימאן להתנחם ואמר לא די שאיני חס עליכם. אלא אפי' על עצמי איני חס כי ארד אל בני אבל שאולה לכך ויבך אותו אביו יצחק: לו) הטבחים.

רש"י שוחטי בהמות המלך. ערמב"ן וכן וירם הטבח (שמואל א' ט') לרקחות וטבחות שם אבל יותר קרוב דעת האונקלס רב קטוליא בעבור היות בית הסהר בביתו ומצינו טביחה להריגת אנשים הכינו לבניו מטבח.

(ישע"י י"ד כ"א) טבחת ולא חמלת. (איכה ב' כ"א) וראי' לדבר הכ' בדניאל ב' י"ד) לאריוך רב טבחי' די מלכא די נפק לקטלא לחכימי בבל עכ"ל.

ועי' בספר מיני תרגומא מ"ש ראי' מדניאל צ"ב דגם בב' פסוקים שבתחלה יש ראי' ואולי דלמה אונקלס לא כ' כרש"י משום דלא מצינו לאומנות פחותה כמו טבח בהמות ושיהי' קרוי שר, וע"כ דלהריגת אנשים שצריך שיהי' נאמן שלא להחניף אף לשרים גדולים הפושעים במלך שפיר נקרא שר הטבחים ומביא ראי' מדניאל דאריוך הי' שר טבחים היינו שר להריגה, וכ"א שם בפט"ז ענא מלכא לאריוך שליטא פרש"י רב טבחים, ויל"ד דרמב"ן בתחלה מביא ראי' לרש"י משמואל ולא מקרא דטבח טבח (ברא' מ"ג ט"ז).

וטבחו (שמות כ"א ל"ז) שורך טבוח, (דברים כ"ח ל"א) שו"ר במזרחי שכ' לא הורגים מחויבי מיתה כאונקלס כי ל"מ ל' טביחה על הריגת אנשים, וטבחת ולא חמלת שהרגם כמו טובח בהמות בלי חמלה ואין טענה מאריוך רב טבחי' דל' ארמי לחוד ולה"ק לחוד עכ"ל, ותמוה שלא זכר הרמב"ן ועוד מה יאמר בראי' דישע"ה, ועוד מצינו ראי' לדבריו לטבח ישרי לב, (תהלים ל"ז י"ח) נתנם לטבח (ישע"ה ל"ד ב'), וטבח גדול בארץ אדום

(שם פ"ו), לטבח תכרעו (שם ס"ה י"ב) מלאו ידיכם לטבוח, (ירמ' כ"ה ל"ד) ירדו לטבח, (שם מ"ח ט"ו, ונ' כ"ז) וביחזקאל (כ"א ט"ו כ' ול"ג) ועוד דמורים על הריגת אדם ודע עוד דבשבת ק"ח א' משל לב' בנ"א א' הרגו איספקלטור רש"י שר טבחים בל' יוני, ובערוך איתא ת' יונתן רב ספקלטוריא: רח א) עדולמי.

ע"י בס' נפלאות מתורת השי"ת פי"ט ול"ז דברים נפלאים מכל ענין הפרשה, ומהאריכות לא העתקתי:ב) כנעני רש"י תגרא וע"י ראב"ע ע"י פסחים נ' פ"א ובמהרש"א, וע"י אוה"ח נאמר לשתוק ולכתוב ודאי, ותמוה וע"י בס' עזרה להבין בקונ' איר הגנוז שם והאמת אתו, ובס' הנותן בים דרך דל"ב בשם ס' תחלת חכמה שער ג' פ"א כלל קט"ו, מרגלא בפומא דבעלי ישיבות לומר "לשתוק ולכתוב" לא אמרינן פי' שאין להקשות על הכתוב בתורה ישתוק מתיבה זו ויכתוב תיבה אחרת וכו'.

ומעתה הלא כוונתו של אוה"ח בולטת וברורה דלענין גלוי מילתא כזה הנה מודים בודאי לשתוק ולכתוב, וע"ע בכללי הגמ' להמהרי"ק, ויבין שמועה כלל רצ"ח, ובהלכות קטנות ח"ב סי' ע"ז: ד) אונן ובת' יונתן וקרת ית שמיא אונן ברם עלוי עתיד אבוי לאתאבלא, ע"י ביו"ד סי' שע"ד ברמ"א סעי' י"ג, י"א דאין מתאבלין על בן הראשון או בן הבכור שמת לאדם, והמנהג בזה מנהג טעות אלא חייבים להתאבל עליהם, ונובע מכל בו וריב"ש סי' צ"ה ע"י בב"י ודרו"פ, הנה מקור למנהג זה יש לו שורש בתיב"ע כאן דעל מיתת ער לא הי' חייב להתאבל, ותיב"ע נובע ממדרשים וברייתות, וע"י הגהות יד שאול הביא מתו"מ סי' רע"ז סעיף י"ג ע"ש, והטעם לזה דבכור קדוש ולא שייך לאביו, וע"י ג"כ בספורנו בא (י"ג ב) דפדיון בכור כשאר הקדש למען יהי' מותרים בעבודת חול ע"ש, אבל מגמ' בכורות די"ב ב' א' דמותר לעבוד בכור אדם, וכ"כ בירושלמי פ"ב ה"ח מקידושין דמותר בהנאה קודם פדיון, וכ"כ בפסקי מהרא"י מהתה"ד סי' רל"ה: ה) והי' בכזיב, ערש"י ע"ש שפסקה מלדת, ע"י ס' תולדות אפרים פ' פנחס, שתי' בזה בפ' פנחס בשם כזבי בת צור, הא דנקט שמה בתורה, הא די בת צור כו' וי"ל דנקראת כזבי ג"כ דדרכם לקרות ע"ש המאורע, והודיע הכתוב אף דהיתה בת זקונים לאביה וחביבה עליו כמ"ש רש"י בוישב (ל"ז ג) אפילו הכי הפקירה: ובדעת זקנים מבעה"ת כ' דדרך האיש לקרוא שם לבנו הראשון ואשה לשני וכן על הסדר, ולכן נאמר בער ויקרא ובאונן ותקרא, וע"כ לשלה שהי' שלישי הי' ליהודה לקרא שם ולמה כ' ותקרא שלא הי' שם שהלך לכזיב, וע"י ס' טעמי המנהגים ח"ג דפ"ו בשם עקרי הד"ט סי' כ"ו דיתן שם רק על שם אביו ואם האשה מתבקשת שיתן שם על שם אביה יקראוהו בב' שמותיהם והביא בשם ס' פרי הארץ בשם רז"ל דנדב נקרא ע"ש חמי' שאלישבע היתה בת עמינדב ואביהוא ע"ש אבי' ור"ל אבי הוא ונענש על הקדמות שמות עש"ה, וע"ע במדרש תלפיות ענף יהודה, ובנפלאות מתהשי"ת פי"ט, ומהאריכות לא העתקתי: ז) ויהי ער רע, ערש"י ובס' זרע ברוך יבמות ל"ד קשה חזא דשינה לשון בער לא כ' עשה כמו באונן, ועוד הא אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה ובער כ' וימיתהו ה', וי"ל דבפ"ק דחגיגה ד"ה א', אמרינן הן בקדושיו לא יאמין פעמים נלקח הצדיק קודם זמנו מוטב ימות זכאי ואל ימות חייב, נמצא מיתה שהיא לטובת הצדיק שייך שפיר לייחד שמו עליו.

לפי"ז י"ל דבפעם א' דכ' דשימש של"כ לא עשה עדיין איסור עי' תוס' ד"ה ולא דבאקראי בעלמא שרי. רק שגלוי לפני ה' שיהי' רגיל לעשות כן לכן לקח אותו קודם זמנו.

נמצא זה ה' לטובתו, אבל באונן דאשת אחיו מותרת עליו רק משום מצות יבום להקים שם וכיון ששימש של"כ שלא להקים עשה תיכף איסור בביאה ראשונה. וכדאמר אבא שאול יבמות ל"ט ב' הנושא יבמה לנוי קרוב דהולד יהי' ממזר אף דבא עלי' כדרכה.

ויהי' הקמת שם. ויובן ויהי ער רע בעיני ה' ולא כ' אשר עשה דלא עשה עדיין איסור. וזה וימיתהו ה' אבל באונן כ' וירע בעיני ה' אשר עשה דעשה תיכף איסור אשת אח, ולכן לא כ' אצלו וימיתהו ה' דהי' מיתה עבור חטאו ואין מיוחד שמו על הרעה ע"ש. ועי' ס' אוהל דוד יבמות ל"ד.

ופר"ד דרוש א' דמי התיר לתמר להכשיל חמיה שיבא על כלתו. וכ' דכשלא כדרכה ב"נ אינה קונה ולא הוי כלתו כלל עש"ה ובאיי הים יבמות ל"ד אריכות: ועי' בבעה"ת דנענשו אף שהי' קטנים וערמב"ן, ופי' מהרש"א סוטה י"ג ב'.

ער ואונן ל"ה רק ז' שנים כדאיתא בסדר עולם. ומשמע דמתו בחטא אביהם שלא גמר המצוה ע"ש בגמ' אע"ג דבקרא מפורש שמתו בהשחתת זרע.

הא והא גרמו כדאיתא בברכות מ"ז. וסנהדרין כ"ז א'.

פוקד עון אבות על בנים בשאוחזין מעשי אבותיהן בידם, ואי לא חטא יהודה ל"ה נענשין דל"ה בר עונשין ע"ש. ונודע מה שהערה הנוב"י מ"ק אה"ע סי' נ"ז אמאי ל"מ בישראל קידושי קטן הא בדעת אחרת מקנה ל"צ כוונה לקנות והרי האשה מקנית לו גופה.

ותי' האחרונים דהוי כי תלקח. והתורה כ' כי תקח אשה צריך שיהי' הקיחה מצדו.

ולפי"ז בב"נ דלא כ' כי יקח רק והיא בעולת בעל א"כ היא מקנית עצמה לו קונה אותה אפי' בלא כוונה והיא אשתו. ועי' בזה בס' חמדת ישראל בקונ' נר מצוה דיני ב"נ אות י"ב.

ובאות נ"ד דבב"נ מהני בעולת קטן ג"כ לעשותה לאשתו מה"ת. וא"ש מה שק' על הא דתמר חייבת שריפה מצד שומרת יבם הא ער ואונן מתו כשהי' קטנים.

ועי' בבעה"ת טעם דזה תליא בדעת והי' להם דעת. וא"כ הרי לא היתה אשתם כלל ואיך היתה זקוקה ליבום.

ולהנ"ל א"ש דבב"נ דלא בעי שיהי' הלקיחה מצדו דוקא שוב גם אשת קטן הוה אשתו מה"ת משום ד"א מקנה. אך לפמ"ש הקצה"ח סי' ער"ה סק"ד הטעם דבד"א מקנה ל"ב כוונה לקנות משום זכיה.

ובעכו"ם ל"מ ע"ש א"כ נסתר זה. אך א"ש לפ"ד המ"ב דנכרי לנכרי יש שליחות א"ש.

וגם א"ש לפמ"ש המחנה אפרים בה' שלוחין סי' י"א דאף דא"ש לעכו"ם מ"מ בפועל יש שליחות. והכא אי נימא דמהני הקנאה שלה ה"ה אשתו וקני' לי' ושוב הוה כפועל ואמרינן דבאין כאחת וכמ"ש תוס' כתובות י"א א' בגר קטן דמטבילין אותו ע"ד ב"ד ע"ש.

ועפר"ד דרוש א': ח) ויבם. ערמב"ן.

ומהרש"א יבמות ע"ז. ועי' יערות דבש ח"א דרוש ט"ו על גמ' יבמות אי מפרץ קאתי מלכא הוה אי מזרח זרחא בעלמא.

א"ל דואג שאלני אי מותר לבא בקהל, וביומא כ"ב ב'. דלכך לא נמשך מלכות שאול שיהי' בלי דופי שמא יזוח דעתו עליו.

אבל דוד בא חקופה של שרצים מואב הוכשר למלך. ומשו"ה נבחר שבט יהודה שבא מתמר.

אך צ"ע מה חשש פגם בלידת יהודה מתמר הלא הי' מצות יבום אז ומה פגם בזה. וי"ל לפמ"ש ביבמות ד"כ גזירה ביאה ראשונה אטו שניה דעיקר חצות יבום רק בביאה ראשונה.

ואח"כ אין מצוה דקיים כבר מצות יבום וע"ש בתוס' שהקשה הא אין מתעברת מב"ר ע"ש. אבל בתמר דמיעכה באצבע ודאי עיקר בב"ר להקים זרע ולא יותר.

וכבר הסכימו הטבעיים דא"א להתעבר תאומים מביאה א' וכמ"ש רש"י תולדות משל לשפופרת נכנס ראשון יצא אחרון וע"כ משני ביאות נתעברה ותמר שהולידה תאומים הי' מב' ביאות. וביאה ראשונה לית בי' שמץ אבל שניה יש לפקפק דכבר קיים יבום בב"ר.

ולכן פרץ דיצא ראשונה וע"כ דנכנס אחרון ויש בהרינו דופי וראוי למלוכה. אבל זרח דיצא אחרון.

וזה שאלת שאול אי מפרץ אי מזרח קאתי והשיב לו דואג אתה שואל על משפחה בזוי' הלא פסול לבוא בקהל ע"ש ובח"א דרוש ב'. ועי' בהגהות מהר"צ חיות יבמות ד"ד הביא ילקוט סוף משלי אברהם נצטוה על מילה, יעקב על גה"נ יהודה על יבום.

ובספר תורת נביאים הוכחתי מגמ' כאן דג' הב"ר פפ"ה ויק"ר פ"ב נכונה יותר דשם נאמר דיהודה התחיל במצות יבום היינו דהתחיל בעצמו ולא נצטוה. ולא הי' יבום קידם מ"ת.

וכ"כ הרמב"ם בפ"ט ה"א ממלכים דמונה ספר הקבלה מאדה"ר ואינו מביא הך דיהודה על יבום. וע"כ למד מש"ס כאן וז"ב.

ובאמת איתא כן במדרש משלי שם. ועי' ריטב"א יבמות וז"ל אע"ג דחזינן ליהודה ואבות שנהגו ביבום רק לא מתורת חיוב רק כמו שקיים אברהם ערובי תבשילין אולם מ"ש ריטב"א בשם רש"י כאן דפי' בהדיא דיבום אינו לפני הדבור ליתא ברש"י שלפנינו ועי' בכל"ח מזה: ובס' תפארת מנחם יבמות ד"מ הקשה על הרמב"ן דקודם מ"ת הי' יבום בקרובים והא לדעת אבא שאול דבכנסה לשם אישות יש איסור אשת אח דאו' ולא קנה.

וכיון דיהודה לא ידע דהיא כלתו בעיל לשם אישות עבר על איסור כלתו ול"ק כלל ולמה לא בעיל ביאה שניה וצ"ל דרמב"ן כ' לדידן דקיי"ל כרבנן. ולא"ש לא הי' בתורת יבום ע"ש.

ומנחת חינוך מ' תקצ"ח כ' למה דקיי"ל מצ"כ אם בעל שלא לשם מצות יבום אף דקונה מכל מקום לא קיים מצות יבום וצריך ליבעל שנית ע"ש. א"כ קשה הא יהודה לא כוון למצוה דלא ידע דכלתו ולמה לא בעיל ביאה שני' לשם מצוה.

ואף אי מצות אצ"כ ג"כ קשה לפמ"ש הה"מ פ"ו ה"ג מחמץ דרק כשיודעין דהיום פסח וזו מצוה אלא שאין מתכוון לצאת. אבל היכי דסבר דהוא חול ואכל מצוה או סבר לאכול בשר ואכל מצוה לא יצא ע"ש.

ובב"י וש"ע סי' תע"ה. א"כ יהודה דסבר דהיא אשה אחרת לא יצא וצ"ע.

וגם למה דקיי"ל ברמ"א אה"ע סי' קס"ו ס"ב וב"ש סק"ב דביאת יבמה בעי עדים א"כ לא קיים כלל מצות יבום דל"ה עדים. ולמה לא בעיל עוד הפעם, ומוכח דרמב"ן ס"ל דביאת יבמה ל"צ עדים, ועי' משל"מ פ"ב ה"ד מיבום שנסתפק בזה וע"ש בפתחי תשובה סק"ו בזה ובגוף דברי מנ"ח יש להפיר ממ"ש הטורי אבן ר"ה כ"ח מנזיר כ"ג דאר"ל בב' שאכלו פסחיהן א' לשם פסח וא' לשם אכילה גסה דיצאו והא ר"ל ס"ל מצ"כ וכ' הא דמצ"כ רק בדבר שכל המין ראוי למצוותו כמו מצוה שופר ולולב דאין חתיכת מצוה זו ושופר ולולב אלו מיוחדין למצותו דאפשר למצוה זו לקיים ע"י דברים אחרים ודמי לסתמא דגט דלא חשיב לשמה וכ' תוס' זבחים ד"ב דאפי' זינתה לאו להתגרש בגט זה עומדת.

אבל בדבר פרטי המיוחד ועומד למצוותו כמו אכילת קדשים ופסח ל"ל כוונה דדמי לסתמא בקדשים דחשוב לשמה כיון דעומדין לשם זבח ע"ש. וא"כ ביבום דא"א לקיים המצוה רק בגופה ל"ב כוונה כמו בפסח.

וצ"ע בכל זה. ובדברי היע"ד עי' מה שכתבתי בפ' תולדות (כ"ה כ"ו): (יא) עד יגדל שלה. רש"י ל"ה בדעתו להשיאה לו דמוחזקת שימותו בעלי'. וכ"כ רמב"ן ולא ידעתי למה יתבייש יהודה והיא אסורה לשלה דתרי זימני הוי חזקה כו' והכ"מ בפכ"א הלכה ל"א מאיסורי ביאה, ושו"ת מהר"ם אלשקר סי' ע"ט הביאו בשם רמב"ם דקטלנית ל"ש ביבמה.

וכ"כ בתשו' הרמב"ם פאר הדור סי' קמ"ו, ותשו' ר"א מזרחי ח"א סי' כ"ב. אולם בשו"ת חכם צבי סי' א' הביא רש"י ורמב"ן כאן דאף ביבמה שייך קטלנית.

ואי"ל דשאני מצווה ועושה ותמר לא היתה מצווה ועושה ז"א דלא תהי' גרוע מצוה דאורייתא שרצו אבותינו לקיים ממצוה קלה דרבנן דאמרינן בו שלוחי מצוה אין ניזוקין ובברכ"י אה"ע סי' ט' האריך בזה והשיג על הח"צ דהרא"ם גופי' בפ' וישב האריך ברש"י דבתרי זימני הוי חזקה, ובתשובה פסק דל"ש קטלנית ביבמה.

אע"כ דשאני תמר דל"ה מצווה ועושה, ודוקא במצווה ועושה שומר מצוה ל"י דבר רע, וכ"כ בתשו' מהרלב"ח סי' ל"ו אך להח"צ תניא דמסייע ל' תשו' רד"ך בית שני חדר י"ג. ועי' פתחי תשובה סי' ט' סק"ד: ובנוב"י קמא אה"ע סי' יו"ד כ' הא דשומר מצוה ליד"ר תלוי אי מצות יבום קודם.

וא"ש מ"ש יהודה שבי אלמנה כו' ותמוה דאטו בוש להורות הדין שאסורה להנשא דהוי קטלנית. וי"ל דבאיסור אזלינן בתר רוב ולא בסכנה בחולין ד"י ע"א.

ולר"מ דחייש למיעוטא קטן אסור לייבם שמא ימצא סרים רק דקיי"ל כרבנן דאזלינן בת"ר ביבמות ס"א ב' וקי"א ב' ובתמר דשלה ה"ל קטן שם נזדמנו שניהם איסור וסכנה וחדא תליא באידך, אי הוי סריס ליכא מצות יבום, ויש איסור אשת אח וג"כ סכנתא דקטלנית, ואם אינו סריס יש מצות יבום וליכא סכנתא והורה יהודה כהלכה שצריכה להמתין עד יגדל שלה לדעת שאינו סרים.

ואף דלאיסור אזלינן בת"ר מ"מ פן ימות, ובסכנתא ל"א בת"ר וממילא לא דחה אותה בקש, וע"ע בספר לחמי תודה בחי' מכות דכ"ג דבר נכון, ובשו"ת בית שלמה יו"ד ח"ב סי' רי"ח, ובשו"ת שם אריה יו"ד סי' כ"ו ואה"ע סי' י"ז שהאריכו בזה, ועי' לעיל בפ' וירא (י"ח א') ובחת"ס אה"ע ח"א סי' כ"ד.

ובשואל ומשיב קמא ח"א סי' י"ד. ובד"ש מ"ת כ' דבקטן ל"ש שומר מצוה ליד"ר דתוס' ביבמות הקשו איך קטנה מתייבמת בחייבי לאוין דהא אינה ראויה להוליד, ות"י דאם ראוי להוליד לכשתגדיל ג"כ מתייבמת ע"ש, וז"ש לענין עדל"ת דכל שהוא בר הקמה דוחה לל"ת.

אבל לענין סכנה דבעינן שיהי' שומר מצוה וכיון דקטן אינו מוליד ולא יקום זרע ואולי ימות קודם שיגדל ל"ש דהוי מצוה, וז"ש שבי אלמנה עד יגדל שלה כי אמר פן ימות דל"ש שומר מצוה, וא"ש הא דסוטה ד"י ולא יספ' עוד לדעתה כיון שידעה שוב לא פסק ממנה, וערש"י ומהרש"א דנדחקו, ולהנ"ל א"ש דיהודה קיים יבום ורק אולי היא קטלנית וסגי בביאה ראשונה דעושה מצוה כמ"ש תוס' שם, אבל בשכבר נשאה ל"ש קטלנית כמ"ש באה"ע סי' ט' דכל שנשאה א"צ לגרשה וז"ש כיון שידעה שוב לא פסק ע"ש: וגם י"ל באופן אחר לפי"מ שנסתפק הרמב"ן ביבמות ל"ט.

לאבא שאול אם דוקא במתכוון לשם זנות הוי כפוגע בערוה, אבל אם אינו מתכוון לשם זנות, אבל גם למצות יבום לא נתכוון ל"ה כפוגע בערוה או ל"ש ע"ש, וא"כ כאן דבאמת יש איסור קטלנית רק ששו"מ ליד"ר, אבל עכ"פ צריך לכוין לשם מצוה ובסתם יש חשש סכנה, וקטן דלאו בר מיעבד מצוה פשיטא דאסור, וענ"ב קמא אה"ע סי' נ"ד, ושפיר אמר עד יגדל שלה, עוד ראיתי בשו"מ שם שחידש דל"ש קטלנית רק בשהי' לה ב' אנשים מחולפים אבל כשהי' לה אחים ומתורת יבום לא נחשבו רק כאחד, וסמך לדבר ממ"ש בקידושין די"ג דלא מצינו יבם דנקרא אחר וע"ש בתוס' ומהרי"ט, ועוד דהיכי דמתו במכת מדינה איתא בש"ע סי' ט' דל"ש קטלנית, וער ואונן בחטאים מתו ולא גרע ממכת מדינה ותלינן בזה ואמר עד יגדל שלה בני ביראת שמים: עי"ל ע"פ פלוגתא ביבמות ס"ד ב', אי מעין גורם או מזל ונ"מ אי אירס ומת, דלמ"ד מעין ליכא, ולמ"ד מזל גורם איכא, ובתמר ל"ש מעין גורם דהיתה עדיין בתולה.

וכרז"ל תמר נתעברה מב"ר והם באו עלי' של"כ אךאולי הדין כמ"ד מזל גורם וימות גם שלה כי היא זקוקה לו מטעם יבום, ויבום הוא כארוס וממנ"פ בין מעין גורם ליכא חשש, ובין מזל גורם ג"כ ליכא חשש דאם הי' חשש כבר הי' מת שלה דזקוקת יבום הוא

כאירוסין, כן בודאי ה' תמר פנתה, אך יהודה השיב לה שבי אלמנה עד יגדל שלה כי עתה לא נוכל לדעת אחרי שהוא קטן ולא חולץ ולא מייבם ולא נחשב כמו ארוס ומשו"ה לא מת למ"ד מזל גורם, ורק כשיגדל אז יתברר הדבר גם למ"ד מזל גורם, וכשראתה גם כשהגדיל שלה ולא מת אף שהי' זקוקה לו ונחשב כארוס וליכא שום חשש בין מעין גורם או מזל הפקירה עצמה ליהודה, ומה שבאמת לא קיים יהודה הבטחתו י"ל שהי' מסופק בדברי' ולא האמין לה שלא באו עלי' כדרכה ויוכל להיות שמעין גורם ומשו"ה לא השיאה לשלה, וכשנבעלה ליהודה וראה שעדיין בתולה הודה יהודה צדקה ממני היינו שצדקה בדברי' יותר ממני, כי על כן לא נתתיה לשלה בני וחשבתי אותה לקטלנית עתה נוכחתי שהצדק אתה, וז"ש ולא יספה לדעתה שלא פסק שנתברר גם אצלו שאיננה קטלנית ובאמת מותרת לו אחרי שבניו באו עלי' של"כ, וקודם מ"ת לא הי' קידושין רק בביאה כדרכה והענין נחמד, וע"ע בהשמטות לשו"ת חדות יעקב תנינא סי' נ' מדודי הגאבד"ק לאסק שליט"א מ"ש ברש"י זו, ובענין קטלנית ע"ש בחדו"י סי' נ"א מה שהשיב לי דודי הנ"ל ובחידושי כתבתי בזה הרבה ואכמ"ל: יד) בפתח עינים.

ערש"י ובאיי הים סוטה סי' כ"ז וכתנות אור: שם והוא לא נתנה לו לאשה, עי' בהגהות מראה כהן בש"ס ווילנא יבמות דפ"ז על רש"י במורם חן הקדשים ולא תימא ביושבת תחת בעלה כו', וי"ל דנפק"ל כי מהמסורה גדולה בפ' וישב "והוא" בטעם זקף גדול, וגם הוא בתרומת קדשים בזקף גדול, ותמר הי' בתו של שם שהי' כהן ולא הי' לו בנים מער ועונה, וגם לפ"ד יהודה לא היתה זקוקה ליבום כלל, וכמ"ש והוא לא נתנה לשלה לאשה ואפ"ה הוא בתרומת קדשים לא תאכל אף שהי' אלמנה בלא בנים ואינה זקוקה ליבום ג"כ, והי' לה לחזור עכ"פ לתרומה.

אבל מ"מ לחזה ושוק שהוא תרומת קדשים ל"ת, לפי שאינה חוזרת כלל: טו) כי כסתה פניה. ערמב"ן ועי' בכלים פכ"ד משנה ט"ז ובס' סדרי טהרות שם רט"ו מהג' מראדזין מ"ש בזה, ועי' פר"ד דרוש י"ז שהביא הרא"ם שהק' איך הותר לו לבא על הזונה, ותי' דערבון הי' רק לפיוס בעלמא, אבל מ"מ קדשה אח"כ בכסף או בשטר ואח"כ בא עלי', והקשה עליו הא המקדש בלא עדים אפי' שניהם מודים א"ח לקידושין, וזרעו של יעקב הי' קרובים, וכ' שקדשה בפני גרים, ואיתא בב"ר פפ"ד סי' ג' שגם יצחק ויעקב הי' מגיירים גרים, וצ"ל שהי' להם דין ישראל דאם ל"ה רק גרי תושב אכתי פסולי עדות הם ע"ש, ובאמת קדמו בבע"ת שהקשה כן וכ' שבא עלי' בקידושין: ובסוטה ד"י ע"א כשתבעה א"ל שמא נכרית את אמרה ליה גיורת אני, שמא א"א א"ל פנויה אני שמא קיבל אביך קידושין א"ל יתומה אני, ועשו"ת מהרי"א הלוי ח"א סי' ק"י שהק' לו ח"א כיון דאמרה גיורת אני, מה שאל שמא קיבל קידושין הא גר שנתגייר כקטן שנולד ואין לה אב כלל דפקע הקורבה, והשיב די"ל דקיבל אביה קידושין קודם שנתגיירה וכיון שהי' קטנה כשנתגיירה יכולה למחות אח"כ והוי קידושין למפרע ע"ש, ותמוה דב"נ אין להם קידושין אלא בעולת בעל, וא"כ קודם שנתגיירה ל"ש החשש כלל שקיבל בה אביה קידושין ועמ"ש בזה בכלי חמדה פ' תולדות, ובראב"ן סי' נ"ח כ' דדוקא בזכרים אמרי' גר שנתגייר כקטן שנולד אבל בנקבות לאו כקטן שנולד ומה"ט גיורת אסורה לכהונה ע"ש שהעלה דלאחר מ"ת אין חילוק בין זכרים לנקבות: טז) הבה נא.

רש"י הכיני עצמך, עי' טורי זהב יו"ד סי' קצ"ב הא דכלה צריכה ז' נקיים רק מדרבנן בשם הה"מ ע"ש, ובזה ניחא הא דאיתא בסוטה בתמר שאמרה טהורה אני, וכן ברות שנכנסה למטתו של בועז אחר שטבלה, וקשה הא צריכה ז' נקיים ולהנ"ל ניחא דעדיין ל"ה גזירה זו, ועי"ל דבתמר ורות ל"ה חשש שמא תראה מחמת חימוד דמיד שנתפייסו יהודה ובוועז אז הי' עמהם במטה.

ובשו"ת שער אפרים סי' ע"ה כ' לא ידעתי מנ"ל הא שבמטה הי' כשנתפייסו ומפשטא דקרא לא משמע כן ותו הרי משעה שתבעה וידעה הבירור תיכף נתעורר לה החימוד וצריכה ז"נ וכמ"ש בעצמו סוס"י קצ"ב בשאלה של אלמנה כו' וג"כ ל"ה פת בסלו אדרבא לבה הומה יותר ומחמדה שהרי לא נגע בה באותה הלילה ולא ידעה בבירור אם יגאלנה או טוב.

ודמי' ממש לשאר כלה. ואם נאמר שקושייתו רק על תמר ורות ולא על יהודה ובוועז, ז"א סברא כלל ואפכא מסתברא, אכן נלע"ד שיהודה ובוועז פסקו כראבי"ה ומביאו הב"ח דאם בדקה עצמה ביום התביעה ולא ראתה תבעל לאלתר וכן עשה יהודה שא"ל הבה נא ופרש"י הכיני עצמך ודעתך לכך.

והיינו שהזהירה שתבדוק עצמה קודם. ורות נמי פשיטא שבדקה עצמה קודם.

או שי"ל שישבה נמי ז' נקיים אף שמסדרן של פסוקים אינו מוכרח עכ"ל. ועי' בכרו"פ מ"ש בדבריו, וע"ע בצל"ח ברכות דכ"ב.

ואא"ז ז"ל בחות דעת כ' דוקא בנשואין צריכה ז"נ דרק מחמת חיבת נשואין מחמדת ע"ש וא"ש קו' הט"ז. עוד כ' דאם נותנת מוך מקודם אינה חומדת ע"ש.

ועי' בתורת השלמים ח"ש בזה ובפתחי תשובה סק"ג. ובס' תפארת למשה.

וראיתי בספר שערי טהרה על ה' נדה מהגאון ר' ישראל ז"ל אבד"ק לאטשוב שכ' ג"כ כהחזו"ד. עוד כ' לפמ"ש הט"ז סי' קצ"ג סק"ג דהתם הולכת אנה ואנה ובודאי ל"ש לבקש בשום מקום אם יצא ממנה דם.

משא"כ כששוכבת במטה ואפשר לראות וכו' א"כ כיון דמיד שנתפייס יהודה ובוועז הי' עמהם במטה ומהני בדיקה לראות אם יש דם עש"ה. וע"ע בנחל קדומים על רות מ"ש בזה.

ובספר מלא העומר שם אריכות בזה: יח) ופתילך ערש"י ורמב"ן כ' וז"ל מלבד ופרשו השמלה (תצא י"ב י"ז) כו' הידוע בתלמוד. ועי' בס' מיני תרגומא דכוונתו בכתובות ח"ו ב' לראב"י דברים ככתבן אבל רבנן פליגי ומפרשים שבאים עדים ובוררין כשמלה חדשה.

ואונקלוס נראה שפסק כראב"י ורש"י כ' אליבא דרבנן ורמב"ן כ' שם דהלכה כראב"י וכ"פ הרמב"ם בפ"ג ה"ו מנערה פ"ש: כא) ל"ה בזה קדשה. ערש"י ראיתי מהה"ק הר"מ מפרעמישלאן ז"ל הא דלידת משיח הי' ע"י צנורות מטונפות ע"י בנות לוט ואח"כ פ"י יהודה ותמר.

ובעז ורות. ואמר משל אם רוצים להעביר סחורה יקרה על הגבול שלא לשלם מכס.

מלכלכין הסחורה בטיט שידמה שהוא סחורה ישינה ואח"כ רוחצין ונשארה נקיה. וז"פ ל"ה בזה קדשה.

ל"ה ח"ו ענין זנות רק מוכרח הי' להיות כן. ולולא זאת ל"ה הס"א נותנת לבוא נשחת דהע"ה על העולם השפל.

ועמ"ש בפ' ויצא (ל' ט"ו) ושאר מקומות: כד) כמשלש חדשים. רש"י רובו של ראשון וכו' עי' שפ"ח דוקא ביולדת לט' צריך ג"ח אבל תמר דיולדת לז' ל"צ רק ב"ח ושליש. (וערש"י תולדות כ"ח כ"ד, וכאן כ"ז) ועי' בנדה ד"ח ב' משמע מסומכוס דאף לז' צריך ג' חדשים. וע"ש ברש"י.

ועי' בב"ר שהביא פלוגתא בזה, ועי' בסנהדרין ס"ו א' וברא"ם הרחיב הדיבור בזה ועי' במהרש"א נדה. ובשו"ת נודע ביהודה ח"ת אה"ע.

סוס"י י"ט, ובשו"ת בית שלמה אה"ע סי' ו' אריכות ברש"י ורא"ם ונוגע להלכה עש"ה: ועשו"ת השיב משה אה"ע סי' ס' דרך שני נתיב י"ב שכ' הא דבג"ח ניכר הולד דוקא אם אינה יכולה להסתיר הריונה אבל בזונה שמסתרת ניאופה בודאי אינו ניכר כ"כ מהר לבריות. ושם בנתיב י"ג כ' דא"ש מד' תמוה פפ"ה סומכוס אומר משום ר"מ מנין שאין העיבור ניכר במעי אשה אלא מג"ח מהכא ויהי כמשלש חדשים ר"ה בשם ר"י לא סוף ג' שלמים אלא רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם.

ולא סוף דבר ג"ח שלמים וגם הנה הרה לזנונים אלא מלמד שהי' מטפחת על כריסה ואומרת מלכים אני מעוברת. גדולים אני מעוברת ע"כ.

וצ"ב הקו' והלא סוף דבר ג"ח שלמים ומה תי' מלמד כו' ובמת"כ פי' כי מי הגיד לבריות שהרה אעפ"י שניכר בג"ח ה"מ לאשה עצמה שידעת שהרה ולאחרים לא ניכר אלא מלמד כו'. ובמת"כ אין אלו אלא דברי נביאות דהיאך מצינו זה דהכרת ג"ח רק לה לבדה. ואדרבא מוכח ממשנה להיפך בר"פ החולץ ספק בן ט' או ז' לאחרון. והקשה בגמ' לימא הלך אחר רוב נשים, ומשני דזו לא הוכר עוברת כו'.

ואי כמת"כ מנ"ל למגרע כח הרוב דאזלי' בכל מקום מכח דלא הכירה דילמא ידעה ולא אמרה תיכף שלא תאסר עצמה על בעלה, וחשבה אולי בינו לבינו תפיל ולא יורגש ותשאיר בהתירה. או שתלד בס' ותאמר שהוא בר ז'.

ואף עכשיו דכבר אסרי' לה מ"מ אינה רוצית לומר להחזיקה נפשה ברשיעה וידעה ושותקת, אלא מסתמא דניכר לעין כל. והיא קו' עצומה ועו"ק למה נקט המדרש בקו' האי קרא וגם הנה הרה כו' דהא ביה מיירי.

והנ"ל דלפמ"ש א"ש דזונה שאני כיון דכ"ע לא אסקי אדעתיי' שזינתה ומילתא דלא רמיא עליי'. והיא יודעת בניאופה ודאי דחשבה מחשבות לבל יודע.

וראי' מיבמות מ"ב א' דמשני אשה מחפה עצמה כדי שירש בנה כו' והיינו קו' המדרש ולא סוף דבר ג' שלמים פי' דבזה לא נשלם עדיין פי', הפסוק וגם הנה הרה לזנונים. דלזנונים דייקא דאינו ניכר כ"כ מהר כמ"ש והוכחתי מש"ס בהוכחהברורה.

אלא מלמד שהי' מטפחה על כריסה ולא בושח כלל ולא הסתירה הריונה ולכך ניכר היטב, והוא פי' נאה ואמת, ועי' בס' לחמי תודה דק"מ ור"נ בזה: שם זנתה תמר וגם הנה הרה לזנונים. ערש"י וק' אם זינתה אפי' לא הרה ג"כ דינה לשריפה.

וכ' בס' פורת יוסף דתמר הי' פנוי' ומה שדונה בשריפה שהי' זקוקה ליבום כמ"ש הרמב"ן והרש"ל, ובריש יבמות וכולן שנמצאו איילונות צרותיהן חולצות או מתייבמות דאינה זקוקה ליבום ובסנהד' ס"ט ב' קטנה שנתקדשה לא חשיבה כא"א דדילמא איילונית הוא, וא"כ תמר דהי' קטנה אינה חייבת מיתה דדילמא איילונית היא, לכן אמרו דהרה ש"מ דלאו איילונית וזקוקה ליבום וחייבות מיתה.

וכ"כ בכת"א ע"ש עוד, ועמש"ל בפ' וישלח (ל"ד ל"א) בשם השיב משה. וראיתי בב"י אה"ע סי' כ"ו שכ' על הטור שאם בא על אשה בלא קידושין היא זונה האמירה בתורה, לאו למימרא לאוסרה לכהן רק שנקראה זונה כמו בתמר אע"ג דפנוי' הי' והגם שהי' שומרת יבם לא חשיבה כא"א למקרי זונה, דקודם מ"ת ל"ה יבום רק משום דאפי' ביאת פנוי' מקרי זנות לענין השם בלבד ע"ש ובד"מ, וצ"ע שלא הביא המד' ורמב"ן כאן.

ועי' ג"כ בתוס' סנהד' נ"ו א' ד"ה אינה וז"ל והא דתמר לאו משום דדינא הכי דאפי' מיתה לא נתחייבה לא בדינא דידהו ודידן וכשהחמירו עלי' לחייבה מיתה כיבמה שזינתה אוקמי' אמיתת ב"כ בשריפה לפי שהי' בתו של שם עכ"ל, ועי' ג"כ בבעה"ת בתורה כאן אף של"ה עדים והתראה דדור פרוץ הי' וחייבוה.

לעשות סיג. ועי' בבעה"ט מ"ש בזה: שם רש"י אמר אפרים מקשאה בשם ר"מ בתו של שם הי' לפיכך דנוה בשריפה.

והוא בב"ר פפ"ה סי' יו"ד וערמב"ן ויפ"ת ובס' ארץ חמרה מהמלבי"ם כ' הא דר"מ אמר כן לפמ"ש בסוטה ד"י דאמרה ליהודה יתומה אני. ויש לומר דכ' בתורה את אביה היא מחללת דוקא בחייו דמתבייש ולא לאחר מותו, אך ר"מ אמר הטעם משום שאומרים ארור שזה ילד וגידל וזה שייך אף לאחר מותו ומשו"ה דנוה בשריפה והמפול' הק' איך דנוה בשריפה הא הי' צריך התראה.

ורק י"ל דקודם מ"ת הי' להם דין ב"נ ול"צ התראה. אבל יקשה דילמא לאו אבי' הוא ולאו כהנת היא ול"ש דאזלי' בת"ר לפמ"ש הפמ"ג ביו"ד סי' ס"ב.

ופתיחה לתערובות חקירה ג'. ומלא הרועים ערך ב"נ דבכ"נ לא אזלינן בת"ר וממ"נ ק' אי דין ישראל לה לא היה התראה.

ואי ב"נ דילמא לאו כהנת, ורק א"ש עם התירוץ על קו' הג"ר צבי מהאלברשטאט שטאט ז"ל לתוס' חולין י"א ב' דמיתה למיתה לא אזלי' בת"ר, א"כ איך משכחת בת כהן בשריפה דילמא לאו אבוה ואינה כהנת. וג"כ מחויבת מיתה אחרת ולא אזלי' ב"ר, ועי' באור חדש הנספח לכת"א שהביא תי' דמיירי כגון שילדה ומחזרת אינה יולדת (ועבעה"ט פ' תצא כ"ג ג') ומוכח דהיא בת כהנת ע"ש וא"כ א"ש קו' הנ"ל דהוי לה דין ב"נ ול"צ התראה.

ול"ש דילמא לאו אביה, ז"א דאם ילדה ברור דאינה ממזרת, וזה ג"כ שאמר זנתה תמר וגם הרה א"כ ראי' דהיא בת כהנת ודינה בשריפה וא"ש וע"ע בלוית חן בזה: עוד תי' המפו' דמשכחת דקידש הב"כ ע"מ שתהי' כהנת, או ע"מ שלא תהי' נודרנית. והיא נדרה ואביה הפר לה הנדר או משכחת דאבי' קדשה בקטנותה לזה האיש ול"ש דילמא לאו אבי'.

דאם לא אבי' לא חלו קידושין כלל, דהא אינה כהנת או היא נודרנית. ואם קידשה אביה בקטנותה ל"מ דלאו אבי' הוא כלל וממילא היא פנוי' ול"ה ממיתה למיתה דהוי ממיתה לפטור, ואזלינן בת"ר.

אך עדיין ק' מסנהד' נ"א א'. וב"כ כי תחל לזנות יכול אפי' חיללה שבת ת"ל לזנוח ע"ש וכאן הדק"ל איך הי' ההו"א דעל שבת תהי' בשריפה דשוב יקשה דילמא לאו אבי' ולאו כהנת ול"ש תירוצים הנ"ל דרק שייכו בענין קידושין, ועי' במנחת אהרן סנהד' שם.

ונלפענ"ד דמשכחת בב"כ בשריפה שהיתה אמו סוטה והשקוה אותה, והמים לא בדקוה וא"כ ראי' שלא זינתה בשום פעם והיתה כשירה. ואין להשיב ע"ז דילמא אבי' של כהן לא אבי' הוא ואין ראי' מזה שלא בדקוה ולעולם דהי' זונה ולאו אבי' הי'.

אך ז"א דלגבי' שוב אזלינן בת"ר דלא הוי ממיתה למיתה, ורק רוב לחוד ואזלי' בעלמא בת"ר וא"ש היטב וממילא א"ש גם הגמ' סנהדרין דנ"א דמשכחת אף בחיללה שבת דאמה הי' סוטה ומים לא בדקוה וראי' דכשירה היתה: והנה לפי תי' הנ"ל על קו' הגר"צ דמשכחת בקיבל אבי' קידושין בקטנותה והוי מחיתה ללא כלום.

ק' מכאן בתמר לפי גמ' סוטה ד"י דיהודה שאל שמא קיבל אביך קידושין ואמרה יתומה אני הדק"ל למה בשריפה דהוי מחיתה למיתה, וניחא דהמד' ורש"י כ' כאן בשם ר"מ ולשיטתי' דב"כ בשריפה בכל גווי אפי' בלא קיבל אבי' קידושין ע"ש בסנהדרין, וכן העיר בזה בשו"ת אור המאיר סי' כ"ב ע"ש באריכות.

ובחידושי הארכתי בזה ע"פ פלפול לתרץ קו' הנ"ל אך אין כאן מקום לאריכות ורק אציין הרבה ספרים שהביאו הקו'. עי' בסוף ס' כוס ישועות ח"א וס' עטרת צבי להגאון בעל הקושיא, וע"ע בתבת גמא פ' משפטים וקדושים.

ושושנת העמקים כלל י"ב ופמ"ג או"ח ששכ"ח באשל סקל"ג, וראש יוסף חולין, ואור חדש קידושין ל"ב, וצל"ח חולין י"א, וחת"ס חולין, ולב ארי', ותולדות אברהם, ושו"ת רמ"ץ אה"ע סי' ח', ושו"ת ברכת יוסף סי' י"ב, ושו"ת ארץ צבי אה"ע סי' ו' ח' ותשו' רע"א מ"ת סקכ"ט, וישועות יעקב או"ח ששכ"ט, ושואל ומשיב מהדו"ק ח"א סי' רל"ז, ומהדו"ג ח"א סי' ר"כ וח"ג סק"מ, ומהד"ד ח"ב סי' ל"ו.

ח"ג סי' קמ"ד. ובית יצחק או"ח סי' נ"ג בהשמטות, וחי' הרי"מ פ"ק דכתובות, וערוך לנר סנהד' ד"פ, ופרדס דוד פ' נ"ח ד"ה ואמרתי ושו"ת מהר"ם מינץ החדש סי' י"ב, ויד שאול יו"ד סי' רכ"ח סקל"ד, ושו"ת מהר"י אסאד יו"ד סי' פ', ושו"ת שאילת שלום סי' קע"א ועדות ביהוסף סי' ו' ו' ח' ח"א ד"ה, ומקנה ח"א דכ"ז, וס' חמדה גנוזה סי' א', ושו"ת טוטו"ד מ"ת סי' ל"א, ועוד הרבה ספרים, והרוצה יעיין בכל המקומות וימצא תירוצים שונים: ר' ובעיקר קו' הנ"ל בתמר איך דנוה בשריפה דילמא לא כהנת אי בב"נ לא אזלי'

ב"ר, ראיתי בנוב"י מ"ת אה"ע סי' מ"ב שהק' ג"כ איך משכחת בב"נ אחות אבי' ואשת אבי' בסנהד' נ"ח א' דילמא לאו אבי' הוא, ותי' דלחומרא גם בב"נ אזלי' ב"ר ולא עדיף ב"נ מישראל שנהרג ע"פ רוב, ועי' בנחלת יעקב בתשובה ג', ושו"מ חמישאה סי' יו"ד, וברית יעקב או"ח סי' כ"א, אך הק' עליו דאיך יתכן שיהרג אדם מספק דאי לא אזלי' ב"ר נשאר הדבר בספק.

והלא גם בהמה אין הורגין מספק כמ"ש המשל"מ פ"י ממלכים, וגם התי' מצד חזקת צדיקת של האם כמ"ש באור חדש קידושין ל"ב ופרדס דוד פ' נח ל"ש בב"נ, ועתש"ו מהרי"א או"ח סי' קי"ב, דגם דין חזקה ל"ש בב"נ, ועי' סי' גילוי דעת יו"ד סי' ס"ב אות ג' וגם מה שהבאתי לעיל בתמר דלא יוכל להיות ממזרת מדהרתה, וממזרת אינה מולדת, גם הא גופא צ"ע מנ"ל דממזרת אינה מתעברת דאפשר לומר שגם ממזרת מתעברת ורק שאינה מולדת וכ"מ ביבמות י"ב ב' דקטנה משמשת במוך כדי שלא תתעבר ותמות ע"ש, א"כ גם ממזרת י"ל דמתעברת וא"כ ליכא ראי' מתמר כלל.

והעיקר בזה כמ"ש בתבת גמא משפטים דאם באנו לחוש שמא לאו אבי' א"כ יש לחוש דילמא בעלה אחי' מאב הי' וליכא קידושין כלל ע"ש. וא"ש הכל דליכא חששא כלל ויש להאריך בזה.

אך כבר האריכו האחרונים בזה טובא ואמרתי לקצר: ועי' בחו"מ סי' ב' אם ב"ד רואים שהעם פרוצים דנין בין מיתה בין ממון ואפי' בלא עדות גמורה ועסמ"ע אפי' יחיד יכולין לקנסו מיתה ובס' פתחי משפט הביא ראי' מכאן בתמר דהק' רמב"ן דהי' פנוי' ועוד יל"ד הלשון הוציאוה ותשרף למה דוקא להוציאה לחוץ, וי"ל דרק הדין הנ"ל שייך אם הי' אופן שהי' יכול לבוא למיתה משא"כ אי ליכא כלל במציאות לבא למיתה אין דנין כלל כמ"ש שם, ולא לעבור על ד"ת ופרש"י לא לבדות מיתה למי שאינו חייב, ועי' בחדושי אנשי שם פ' האשה רבה ברכב על סוס דדנוהו בסקילה היינו כאלו עשה מלאכה גמורה דחייב סקילה.

וכן בהטיח אשתו הוי כאלו בא בזנות וז"ש הוציאוה היינו בחוץ כיון דהוי למיגדר מילתא, ואמר דבתו של שם הי' ועשאה כאלו היא ארוסה ובזנות גמור וחייבת שריפה משא"כ אי ל"ה ב"כ ל"ה מחויבת אפי' למיגדר רק מיתה אחרת כמו ארוסה אחרת דבסקילה או א"א דבחנק, וג"כ ראי' למ"ש המחבר אפי' אין עדות גמורה.

דהא יהודה שמע שזינתה ול"ה עדות ברורה דילמא הי' באונס וגם שהי' בלא התראה מ"מ עשה למיגדר מילתא, וג"כ ראי' דלא כנמ"י אף ב"ד שאין סמוכין דהרי מקשין האיך דן יהודה הא מלך לא דן, אמנם להנ"ל דא"צ ב"ד ניהא. ועי' ג"כ בנ"י דלמגדר עושין רק מיתת אבר אחד אבל לא מיתה גמורה ועב"י, ואפשר דזהו דעת ר' יהודה החסיד דפי' הוציאוה ותשרף היינו שריפת רושם לסימן ולא מיתה גמורה, ועי' בבעל הטורים דאע"ג דב"נ אינו נהרג אלא בסייף מ"מ כשיש ענין חיוב מיתה למלך כדי שיהי' כבוד למלך יכול להמיתו בכל מיתה שירצה דאל"כ לא היה ניכר שנהרג מכבוד המלך ע"ש: והנה הסמ"ג בסי' רי"ג כ' דע"א היודע בחבירו דבר שאינו מחייב שבועה שכנגדו לא יגיד ואם העיד עבר על לאו דלא יקום ע"אבאיש כו', ובס' משנת חכמים כ' דחייב מלקות מדאורייתא אף דא"ב מעשה וילפי' ממש"ר ועדים זוממים.

ועי' בברוך טעם בסוגי' דפלגינן דיבורא מ"ש בזה. ובס' המצות ל"ת רפ"ח כ' דהלאו רק על הב"ד, והעד אינו בכלל זה וכ"כ בפ"ה מעדות, ועמ"ש המשל"מ.

בדרך מצותך על ס' המצות, ובס' חידושי מהרד"ם מש"ב הגאבד"ק ווארשא ז"ל ובס' חמדת ישראל קונ' נר מצוה אות ע"ב הביא רמב"ם פ"ג ממלכים דמלך יש לו רשות להרוג אפ"י בע"א וע"ש ברדב"ז, ובירו' פ' נגמר הדין ה"ג וביפה מראה שם. והנה יש הנהגה טבעיית והוא הנהגת ב"נ ונהרג בע"א ודיין א', והנהגת התורה וצריך כ"ג ועדים והתראה והנהגת התורה הוא למעלה מטבע, וענין מלך הוא הנהגה טבעיית כמ"ש ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים, ועמ"ש בזה בדרשות הר"ן דרוש י"א.

ולכן מלך דן בדיני ב"נ דדנין אפ"י בע"א, וממילא דוקא, בז' מצות, משא"כ במצות שישאל מחויב ל"ש דין מלך, וא"ש מ"ש הר"מ בפ"ג ה"ח ממלכים דמלך א"ל רשות להרוג רק בסייף כיון דדינו מצד דין ב"נ וב"נ רק בסייף. וא"ש בשמואל ב' י"ג בתשובת ד"ה שאמר כי הגנב בן מות הוא אם גנב הכבש האחרון מהעני.

ותמוה דבגניבה אינו מחויב מיתה, ולהנ"ל א"ש יען שעשה מעשה מכוער כזה רצה להענישו מצד מלך והוי בן מות בדיני ב"נ ע"ש ועי' בתרגום שני אסתר בקרא דאיש יהודי דשמעי חירף וגידף את דוד הי' חייב בדינא דמשה דיינא דקושטא לא תצער עכ"ל, ולכאור"ק הא על לאו זה ליכא מיתה, אכן בסנהד' נ"ו ב' ילפי' דינין לב"נ מאלקים א"כ ב"נ נכלל גם באזהרה זו דאלקים ל"ת, וממילא מלך יכול לידן בדיני ב"נ ונהרג ע"ז, והי' ק' לתרגום דמצד מורד רק המלך בעצמו יכול להרוג ולא בנו שלמה, לכן כ' דגם שלמה הי' יכול להורגו דעבר על אלקים ל"ת, והנה ק' איך הי' חייב נבות סקילה מצד ברכת השם הא אינו חייב רק סייף, ועי' בהקדמה לס' תוס' שבת אכן לבעה"ט א"ש כיון דהי' מדין מלך ויכול להמיתו בכל מיתה שירצה והנה בקו' הנ"ל בתשובת דוד לנתן הנביא בגנב כבש דחייב מיתה הא על גניבה אינו ח"מ מצאתי בס' עשרת למאה דרוש ג' שכ' דהסימן מעם ישראל הם ביישנים גומלים ורחמנים.

ומי שהוא אכזר כזה ליקח הכבש האחרון מהרש סימן שאינו מזרע ישראל ורק ב"נ ונהרג על גניבה וגזל ע"ש דברים יקרים. ועמ"ש בפ' מקץ (מ"ב כ"א): ואעתיק מ"ש תשובה לבני יקירי הרה"ח ובקי מופלג בתורה ומדעים מו"ה דוד נ"י חתן הגאבד"ק זגיערש שליט"א: ע"ד הערותיך בדברי ריב"א עה"ת בשם תנחומא דיצחק ויעקב ויהודה יושבין בדין ויהודה דבר תחלה לפי שבד"נ מתחילין מן הצד ועי' ג"כ בבעה"ט.

והקשית ע"פ הירושלמי פז"ב הובא בר"ן סופ"ב דכתובות מנין שלא יהי' הדיינים קרובים זל"ז מקיש לעדים ע"ש, ואי' במד' וגמ' שאבות קיימו התורה וא"כ היאך הי' יושבים ביחד הא הם קרובים זל"ז ופסולים. ואמרת ע"פ הגו"א ויגש (מ"ו י") דהא דאף דאינו מצווה ועושה יוכל לקיים מצוה ומקבל שכר רק במ"ע.

אבל בל"ת שאין עליו קבלת שכר אינו יכול מי שאינו מצווה ועושה לקיים ל"ת בשוא"ת דמי שלא נאסר בדבר אינו עובר רצון, בוראו במה שעושה הדבר, ומשו"ה מצות ל"ת ל"ה מקיימין האבות ע"ש, וא"ש דעליהם לא חל שלא רשאי דיינים להיות קרובים זל"ז עכת"ד, והנ"ל בזה עפמ"ש הרשב"א בתשו' ח"א סי' צ"ד וז"ל אין בכל פרטי המצות

מצוה שאינה רומזת על עניני החכמה ושחייבה החכמה להיות השפלים מצווים במעשיהם וברמיזות שירמזו אל החכמה.

ונמצאת החכמה מחייבת את המעשה ואת המניעה מה שנרמזו בהן מן התורה וחכמה, ואבות הגיעו ברב חכמתם אל העקרים ההם וכשחז"ל באברהם שתי כליות' מודיעות לו חכמה כשני מלמדים וכן האבות עד שיהודה המקובל מאבותי' קיים מצות יבום אע"פ שעדיין לא נצטוה עלי' וצוה בה לבניו באותו לשון בעצמה שצותה התורה וכו' ועשו"ת הדדב"ז ח"ב סי' תרצ"ו בזה נמצא שקיימו כל המצות מצד השכל שהם ידעו והבינו במקור החכמה שממנה הורדו המצות.

וזה שייך בכל המצות, אבל בדבר היקשי שאין שכל וחכמה בדבר ורק כך הוא גזה"כ להקיש ענין לענין יוכל להיות שזה לא ידעו מקודם, ושפיר הדין דדיינים קרובים זל"ז דפסולים מצד היקש לעדים ל"ה ידעו אז מזה וא"ש, והנה הא דכ' בבעה"ת מענין ד"נ מתחילין מן הצד. עי' בזה בירושלמי פ"ז דסנהדרין וצ"ע בזה, ובדברי בעה"ט על מ"ש יהודה היציאה ותשרף הלא יהודה מלך ה' ואין דן ולא דנין אותו כנ"ל קשה הא זה רק מגזירת ר"ש בן שטח בסנהדרין די"ט ומקודם לא ה' זו הגזירה וצ"ע: דברי הירו' בדיינים קרובים זל"ז פסול והנה הובא להלכה בחו"מ ש ל"ג סעיף ט"ז, והמשל"מ בפט"ז מעדות נסתפק אי מקשינן ג"כ דיינים לעדים לענין אי נמצא קרוב או פסול אי בטלה כל הדיינים ועי' בקצה"ח סי' ל"ו סק"ז מ"ש בזה.

וע"ע בתוספות רעק"א על משניות יבמות פי"ב מ"ה אות צ"ז ותומים סי' מ"ו סקכ"ח, והנה בבעה"ת פ' שופטים (י"ז ו') מצאתי מפורש דגבי דיינים לא אמרי' נמצא קאו"פ בטילה ע"ש, ועוד מצאתי בשו"ת פאר הדור להרמב"ם סי' קפ"ו דאף בדיינים קאו"פ בטילה, וכ' הטעם דמה דאמרי' בעדות נמצא קאו"פ בטילה הוא משום שענשן הכתוב לפי שנטפלו עם מי שאינו ראוי להעיד וזה הטעם איתא בין בעדות בין בדיינים.

ומהרמב"ם הזה משמע כהרי"ף בהא דנמצא קאו"פ בעינן שיכיר הכשר בהפסול משו"ה ענשן הכתוב שלא ה' להן ליטפל להפסול. ומאד נפלאתי שהש"ך בסי' ל"ו סקכ"א חופש למצוא שהרמב"ם סובר כרי"ף ולא הביא התשובה הנ"ל דע"כ סובר כרי"ף: ובס' ישועות ישראל הביא ירושלמי הוריות פ"א ה"ד דח"א חוץ משבעים ה' הממזר וכו' ומוכח דלא אמרי' בדיינים קאו"פ בטילה ע"ש, ובס' פתחי משפט חו"מ סי' ג' תירץ זה דהטעם דבדיינים קאו"פ בטילה דמקיש לעדים וכמ"ש בירו' בדיינים קרובים כנ"ל.

והנה מה דאמרי' נמצא קאו"פ וכו' נלמד בהיקש ג' לשנים כמ"ש במשנה מכות ד"ה פ"ב, והנה קיי"ל בזבחים ד"ג ומ"ה דדבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש בקדשים ובתר למד אזלי' (ועשו"ת זכרון יצחק סי' ס"ז) ולפי"ז הכא דאיירי לענין קרבן שפיר אמרי' דחייבין קרבן ול"א נמצא קאו"פ כו' דדבר הלמד בהיקש א"ח ומלמד בהיקש לענין קדשים ולענין קרבן הוי כקדשים וא"ש קו' הגאון מקוטנא ז"ל: ומענין לענין באותו ענין שם בחו"מ סי' ל"ג סי"ז עדים שקרובים זל"ז פסולים והוא מסנהד' כ"ח בנים לעלמא מנלן ארמב"ח סברא הוא כדתניא אין העדים נעשין זוממין עד שיזומו שניהם ואי ס"ד בנים לעלמא כשרים נמצא ע"ז נהרג בעדות אחי' א"ל רבא ולטעמך הא דתנן ג' אחים וא' מצרף עמהם ה"ז ג' עדיות והם עדות א' להזמה נמצא פ"ז משלם בעדות

אחיו אלא הזמה מעלמא קאתי, ומסקינן מגזה"כ והרי"ף ורא"ש הביאו ירו' דפסולים מטעם הזמה.

ותמה הר"ן בסופ"ב דכתובות במשנה ואלו נאמנין להעיד בגודלן. דבגמ' דילן אידחי זה ונלפענ"ד ונקדים הא דתמוה טובא.

דרש"י פ"י נמצא נהרג בעדות אחי: וז"ל דאי לאו דאסהיד האי קרובו בהדי ל"ה מיקטל נמצא בנינים מתים זע"ז, ותמו' דלמ"ל להביא הא דאין עדים זוממין עד שיוזמו כולן, אף אם יהי' דאם יוזם א' יהי' נידן בהזמה אעפ"כ הוי ע"פ אחי' דאי לאו דמסהיד אחי' ל"ה כי אם ע"א, ובשלמא אם הי' ב' אחין וא' שפיר צריך להא דאין ע"ז עד שיוזמו כולן דאל"כ הי' נהרג ול"ש דנהרג ע"פ עדות אחי', ז"א דאף אם לא העיד אחי' הי' אחר ורק דאי צריך שיוזמו כולן שפיר ע"י דהוזם אחי' נהרג גם הוא.

ומצאתי לדודי זקיני בשו"ת ברית אברהם חו"מ סי' ד' שנשאל ע"ז והביא שנשאל זה הגרע"א ז"ל ולא השיב. והוא תי' דאין כוונת רש"י דע"פ עדות אחי' כו' ז"א דסו"ס נהרג על מה שהוא העיד שקר רק הפי' דאי לאו דמסהיד האי אלא הי' אחר במקום האח השני דילמא לא הי' הוזם דאפשר הזוממין חכירין רק אותו, ואת האחר ל"ה מכירין שראו אותו במקום אחר, ושפיר אי הי' אמרי' דאף שלא הוזמו כולן נהרג, הי' נהרג ול"ש דאי הי' אחר במקום האח השני ל"ה הוזם דמ"מ הוא הי' נידון, ורק אי צריך שיוזמו כולן שפיר מה שהוזם אחי' נהרג גם הוא וזה נכון, עוד תי' דבאמת בכל זוממין יכולים הראשונים לומר אנו לא העדנו כלל העדות הזוה.

וכמ"ש הר"ן בסופ"ב דכתובות, ורק הנכון דמודו דהעידו וזה פ"י ברש"י דאי לאו דמסהיד האי שהעיד עדות הזאת ל"ה נהרג, וזה רק אי ע"ז שיוזמו כולן. אבל אי הוזם א' נהרג שהב' ל"ה אומר שהעיד הי' הראשון נהרג ע"ש ובמחכ"ת לא הבינותי דהא אף אי יהי' אמרי' דאי יוזם א' נהרג, ג"כ הוי ע"פ פדות אחי' דאם השני ל"ה אימר דהעיד זה העדות א"כ ל"ה רק ע"א בעדות זה.

וכ"ע מודים דאם פ"א יעיד ויוזם אינו נהרג ורק אי ב' מעידים וא' הוזם נהרג אי אמרי' דל"ב שיוזמו כולן ודו"ק היטב, ועי' ג"כ בס' מנחת אהרן בזה: ונלע"ד דהנה קשה מה פריך בגמ' מג' אחין וא' מצטרף לענין שני חזקה לפי הטעם דנהרג ע"פ אחי' והוי עדות שאאילה"ז, ועי' בר"ן שם שכ' דבמקום דלא בעי יכול להזיקו כשר כשעדים קרובים זל"ז.

ומאוד קשה להפוסקים דבממון ל"ב יכול להזימה, א"כ מה פריך משני חזקה דשם בממון הוי עדות דל"צ יכול להזימה אבל כאן בד"נ בעי יכול להזימה. וזה אינו בהזמה.

ורק י"ל דהא דבממון ל"ב ילה"ז תלי' אי עדים זוממין קנסא או ממונא כמ"ש הנוב"י קמא אה"ע סי' ע"ב. וא"כ י"ל דבגמ' אזלי' למ"ד ע"ז ממונא וממילא בממון בעי יכול להזימה.

ושפיר פריך משני חזקה, אך לפ"מ שפסקינן ע"ז קנסא שפיר הביא הירושלמי הטעם דא"א בהזמה דנהרג ע"פ אחי' וא"ש וכיון דהטעם דהוי עשאאי"ל, ותוס' סנהדרין פ"א

א' ד"ה ונגמר כ' דאי יכול להזימה אפ"ל באופן רחוק מקרי יכול להזימה. וע"י בס' דברי חיים סוף ה' עדות שגם רש"י ס"ל סברות תוס' ע"ש.

וא"כ שפיר צריך להא דאין ע"ז עד שיוזמו כולן, דאי הוזם א' נידן בהזמה שפיר מועיל עדות הב' אחין, ול"ש דאינו בהזמה דנהרג ע"פ אחי'. ז"א דאפשר בהזמה אי יבא עוד א' מן השוק, וכאן אי יוזמו בלא אחי' השני ג"כ נהרגין.

ול"ש דהוי ע"פ אחי' דאף דאחי' לא יעיד איכא ב' עדים כנ"ל והוי יכול להזימה, ורק אי בעי שיוזמו שניהן א"כ אף אם יבא עוד א' לא יהרוגו, רק אי יוזם אחי' השני דהוי נהרג ע"פ אחי' ודו"ק: כה) והיא שלחה. רש"י נוח לאדם כו' ע"י בקובץ אהל מועד ח"ב דף כ'.

אי' בברכות מ"ג ב'. נוח לאדם שיפיל א"ע לכבשן וכו' וק' מה "את עצמו" הול"ל נוח לאדם שיפול לכבשן כו', ב', קשה מדוע שלחה אלי' כלל לאיש אשר וגו' הי' לה לשתוק ומדאמרה לאיש כו' מוכח דהיתה רוצית להציל עצמה.

וי"ל דרמב"ן הק' הא הי' פנוי' וליכא מיתה ות"י דמגיע לה מיתה רק ע"פ דינא דמלכותא דיהודה מלך והיא גרמה קלון בבית המלך ע"ש, ומשנה מפורשת בערכין ד"ז א' אשה שיצאה להרוג אין ממתניין לה עד שתלד מגזה"כ מות ימותו גם שניהם לרבות הולד ע"ש בפהמ"ש לרמב"ם, רק כ"ז אם נהרגת ע"פ ד"ת אז גם הולד נהרג מגזה"כ.

אבל לתמר הי' רק מדינא דמלכותא ועכ"פ מצילין הולד דמה חטא הולד, וזה הוא אם מעוברת מישראל מצילין הולד, אבל אם מעוברת מעכו"ם אף דהולד כשר היינו שאינו ממזר (וע"י בהגהות חכמת שלמה אה"ע סי' ד') אבל הוא עכו"ם ואין מפקחין עליו את הגל. ומשנה שלימה פ"ק דכתובות אם מעוברת ואמרה מאיש פלוני וכהן הוא נאמנת, וא"ש הכל דבאמת אם הי' מגיע רק לעצמה הי' שותקת כדי שלא לבייש אך רצתה להציל הולד לכן שלחה לחמי' "שלאיש אשר אלה לו אנכי הרה" ובזה תציל את הולד עכ"פ ולהמתין לה פד שתלד כיון שהיא מעוברת מישראל, ונהי שתשרף עכ"פ הולד ינצל כיון שאינה נהרגת מד"ת רק מדינא דמלכותא, וזה שדייקו בלשונם נוח כו' שיפיל "א"ע" היינו את עצמו נוח.

אבל היא רצתה להציל הולד ע"ש: ובאמת ראיתי בחלקת יואב בקונ' קבא דקושייתא קושי' י"ט שהק' כן על הר"ן חולין נ"ח שכ' שלכך אמרי' בערכין דהורגין גם הולד משום דלא חיישינן להריגת עובר, וק' איך אמר יהודה הוציאוה ותשרף כיון שהי' מעוברת וכב"נ נהרג על העוברין איך נוכל להרוג מעוברת ונשאר בצע"ג.

וי"ל לפמ"ש המהרש"א סנהד' נ"ז ב' הא דכפ' שמות דפרעה צוה למילדות העבריות דוקא. דב"נ מצוה על שפ"ד ומילדות מצריות מצווין גם על עוברין אבל עבריות מותר להן להרוג עוברין במעי אמם ע"ש.

הרי דקודם מ"ת הי' מותר להרוג עוברין. ושפיר אמר יהודה לשרוף לתמר אף עם העיבור.

וע"ע בסוטה כ"ו ובתוס' וברמב"ם פ"ב ה"ז מסוטה ובמשל"מ שם, ובמזרחי משפטים (כ"א כ"ב) דהורג עובר פטור אף דרוב לאו נפלים דבעובר במעי אמו לא אזלינן בתר רוב, ומאד פלא על הנוב"י מ"ת חו"מ סי' נ"ט דחידש זה מעצמו וכ' דלא מצא זה, ולא הביא שקודמו המזרחי. וע"ע בשואל ומשיב קמא ח"א סי' קצ"ה, ובתנינא ח"ג סי' קי"א, וחמישאה סי' יו"ד, ובס' חקר הלכה ה' אבלות אות י"ג, ובס' בכורי שלמה בהשמטות ליו"ד סי' יו"ד אות ל"א, ובכלי חמדה משפטים, ובאוה"ח כאן כ' כי מסורת הי' בידם לגזור גזרות ולהרוג עובר על הגזירה פ"ש, וא"ש קו' החלק"י דלא הי' זה מדינא רק כך הי' הגזירה בידם: ומענין מלבין פני חבירו ברבים.

ע"י פני יהושע ב"מ דנ"ט דמוכח מזה דאין לו חלק לעוה"ב דהא מאבד עצמו לדעת הוא עון גדול דאין לו חלעה"ב ואפ"ה התירו כדי שלא ילבין ע"ש, ועמ"ש בזה בפ' נח (ט' ב') ונדפס ג"כ בקול תורה היו"ל בפה פאביאניץ שנה ב' סי' ז'. וברמב"ם פ"ו ה"ג מדעות כ' דהמתכבד בקלון חבירו אין לו חלעה"ב, וכ"כ בפ"ג הי"ג מתשובה וכ' שם הכ"מ לא ידעתי מקום שבו נאמר כן, והגר"י פיק בגליון פי' משניות לר"מ פ' חלק הביא דכ"כ בירושלמי חגיגה פ' אין דורשין.

וע"י מג"א סי' קנ"ו ובגליון. ובב"ר א' על פסוק תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתקוז"ל אר"י בן חכינאי המתכבד בקלון חבירו א"ל חלעה"ב המתכבד בקלון חי העולמים עאכו"כ, וכ"כ בהקדמת שאילת שלום.

להשאלות להגרי"פ, וקדמם בפר"ח בס' מים חיים בפ"ג דתשובה וכן הביא הגר"ז מווילנא ז"ל בס' תולדות אדם פרק ה', וע"ע בשו"ת חיים שאל ח"ב סי' מ"ג עש"ה: ובגיטין דל"ו ב' הנעלבין ואינן עולבין שומעים חרפתם ואין משיבים עליהם הכ' אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. כפל הדברים ראיתי בס' נחלת עזריאל בקונ' פרפראות לחכמה פ' תרומה דיש הפרש המתבזה מחשוב בושתו מרובה.

ומתבזה מבזוי בושתו קטנה, ואם שותק יש יותר ענוות כששותק לבזוי מלשתוק לחשוב. כי אם הי' השיב לחשוב הי' החשוב מתבייש.

ואם השיב לבזוי לא הי' הבזוי מתבייש דלא איכפת לי'. ומשה ענו מכל אדם, אם חרפו אפ"י בזוי הי' שותק וזה"פ הנעלבים מחשוב ואינו עולב.

וכן שומעין חרפתן מבזוי ואין משיבין שלא השיב לו כלום. דאפ"י אם הי' משיב לו ג"כ הבזוי ל"ה מתבייש ואעפ"כ לא השיב לו כלום, זה דומה למשה דהשוה לשמש כמ"ש פני משה כחמה פני יהושע כלבנה, ובס' זרע יצחק על משניות פ"א דאבות כ' דהכל קאי על אחד.

דיש לומר מה שלא השיב להמבייש לו משום דאין לו מה להגיד עליו דבר ביוש וז"ש הנעלבין ואינן עולבין. ושמא אין לו להשיב לזה אמר אף שומעים חרפתם היינו ששמעו חרפתם של אותו איש המבייש לו, ואעפ"כ לא ביישו זה גדול מאוד וקאי שומעים חרפתן על חרפה של האיש המבייש לו והכל מאמר אחד ודפח"ח: כו) הכר נא.

ערש"י ובסוטה ד"י ע"ב אין נא אלא בקשה וע"י מהרש"א. וע"ש בענף יוסף על הע"י.

דק"ל תיבת נא שאמר יהודה לאביו. ונא שאמרה תמר עפמ"ש בפג"ה דצ"ו דת"ח מהדרינן אבידה בטביעת עין, משו"ה א"ל יהודה לאביו אף דבעלמא ט"ע לאו מילתא הכר נא תיבת נא יתירא הורה שאתה ת"ח ונאמן אתה בטב"ע, וכן תמר אמרה נא ליהודה שהוא ת"ח.

ויכר ויאמר צדקה ממני תיבת ממני הורה. מהא שאמרתי לאבא שת"ח נאמן בטב"ע צדקה אתה, וז"פ דשלחה לו לאיש אשר אלה לו אנכי הרה.

שהם דברים מיותרים, ורק הכוונה לאיש שהוא ת"ח ונאמן לומר אשר אלה לו בטב"ע, ועל זה בטחתי לזנות עמו שאולי הי' ע"ה לא הייתי בוטח בסימנן אלו שאינו נאמן להכירן בטב"ע, וע"ש בעיון יעקב דברים נכונים מכל ענין הפרשה: כו) צדקה ממני. רש"י מחני יצאו בדברים ע"י מכות כ"ג ב' ובמהרש"א, ובשו"ת חמדת שלמה אה"ע סי' ל"א.

הקשה על הפוסקים דחיישינן לשאלה וכן על הגמ' גופא ממ"ש יעקב וגזר אמר כתונת בני חיה רעה אכלתהו ולא חש לשאלה ולכאו' י"ל דיוסף הי' סמוך על שלחן אביו ולא הוי הכתונת שלו. ולא הי' לו רשות להשאיל ואחזוקי אינשי בגזלנותא לא מחזקינן.

אמנם י"ל דמעולם לא נסתפק יעקב על יוסף שלא קיים מצות אביו ולא הלך לאחיו רק אזל לעלמא, דודאי יוסף הצדיק לא נחשד על כך רק שהי' הספק אולי נשבה בין עכו"ם ול"ה יכול לקיים מצות אביו, וכיון שכן יש לחוש שהשבטים הפשיטו כתנתו והשאילו לאחר ואותו האחר נטרף. ועשו"ת חכם צבי סי' קל"ד, דאף לשי' מהרי"ט דל"ח לשאלה כל הבגדים מ"מ היכי דיש חשש שנשבה חיישי' ודילמא השבטים הפשיטו ונתנו כל בגדי' לאחר, וא"כ יקשה על יעקב למה פתח פיו לומר טרף טורף יוסף ואי אמרי' כשי' מבי"ט (בח"א דקל"ח).

והביאו ג"כ בב"ש בקונ' עגונות אות רכ"א) א"ש כיון דאחי יוסף הביאו הכתונת מאותו דרך שהי' יוסף הלך לשכם ע"כ לא חש לאחר כמ"ש שם במי שהלך למקום והי' ולא חזר, ובאותו מקום נמצא ההרוג אפי' לא הכירהו כלל אמרי' מסתמא זה, ושרי' מדאו' ע"ש (א"ה ועשו"ת שב יעקב סי' י"א, ונוב"י מ"ק אה"ע סי' מ"ו): ונפל ברעיוני לדקדק מ"ש יהודה צדקה ממני ואי חיישי' לשאלה ק' ג"כ דילמא נטלה היא החותם והמטה.

מאותה הקדשה שהיתה בעינים על הדרך ודלמא זינתה עם אחר ואותה הקדישה עברה על תנאה והי' רוצית להחזיק הערבון ואולי במחיר כסף נתנה לתמר, (וכמו שבאמת ביקש יהודה אותה ולא מצאה) ואפי' שאלה דיחיד לא הוי שלחוש שאותה הקדישה נתנה לזונה אחרת שכבר כ' החכ"צ דהיכי דאיכא למתלי שאותו דבר גורם ל"ה שאלה דיחיד, וא"כ ה"נ י"ל, הואיל והיתה צריכה לכך לקחה ממנה, ולכאו' הי' נ"ל לפמ"ש רמב"ן דביאת יהודה הי' כעין יבום ובתחלה שסבר שזינתה עם אחר אמר שישרפו אותה הואיל והי' זיקת יבמין עלי', ולפי"ז י"ל דבצירוף חזקות צדקות ל"ח לשאלה, אך לפי"ז יקשה ממ"ש רש"י והוא מסוטה כ"בבג' מקומות הופיע רוח"ק בביהמ"ד וא' ביהודה דאמר ממני מנא ידע דילמא מאחר, ואי משום חזקת צדיקת אתינן עלי' ק' הא קיי"ל ארוסה שעברה ולד כשר ול"ח שמא זינתה עם אחר, וכיון דפשיטא לי' ליהודה שהוא אזל לגבה מה"ת ליחש לאחר כיון שהוא מודה ודאי ל"ח, גם ל"ה דיימי מעלמא.

ואפילו לשני הרמב"ם התם ל"ח, ואפשר לפי הב' ברמב"ן דדנוה לשריפה רק מכבוד המלכות ובזה אפשר דל"מ חזקת צדיקת וע"כ הק' גמ' שפיר דילמא זינתה ג"כ עם אחר והוצרך לומר דמ"ש ממני הי' ע"י ב"ק, וא"כ ק' איך אמר יהודה צדקה מדעתי דנפשי ולא חש לשאלה או מכירה לשני החוששים, א"ו מוכח מסתמא דגמ' דהתם ל"ח לשאלה, ולפי תי' הגמ' דחישוי לשאלה הי' מוכרח לומר כפי' הא' ברמב"ן וי"ל משום צירוף חזקות צדקות ל"ח לשאלה, אך לסוגי' דסוטה וגם רבא דמק' התם דילמא מנה ירחי ולא מקשי משום חזקת צדיקת מוכח דס"ל כפי' הב' של רמב"ן וא"כ יש סיוע גדולה מזה דל"ח לשאלה, וע"ע בס' נטריקון להפמ"ג קו ה' מ"ש בכל הפרשה: וראיתי לפרש בזה עפמ"ש ביבמות דל"ט דח"א יש יבום מקטן.

ויליף מיבמה יבא עלי' אפי' קטן וח"א אין יבום בקטן והפסוק בא ללמד אפי' בא עלי' שלא מדעתה, והמפוי' כ' דתמר נתכוונה לש"ש שיהודה יבא עלי' בתורת יבום, אבל אי ל"מ שלא מדעת ויהודה לא ידע לא הועילה תמר כלום אדרבה הכשילה אותו באיסור, וצ"ל דסברה תמר דלא בעי מדעת וז"ש "צדקה" דהדין עמה דיש יבום גם שלא מדעת "ממני" למדה זאת כי על כן לא נתתי לשלה יען כי קטן הי'.

וגליתי דעתי שאין יבום לקטן, וע"כ הפסוק יבמה יבא עלי' אתי שמהני שלא לדעת: שם ולא יסף רש"י לא הוסיף וי"א לא פסק וערמב"ן וסוטה ד"י, כיון שידעה שוב לא פסק ממנה. ופרש"י שידע בה שהיא צדיקת.

ולש"ש נתכוונה. והמהרש"א כ' שהוא בל' והאדם ידע כו' לא ידענא מי הכריחו לרש"י לפ' כיון שידע בה שהיא צדיקת.

ועי' בכור שור להתבו"ש בסוטה. שהק' דלמה דפי' והאדם ידע מה נתינת טעם הוא זה. כיון שידעה שבא עלי' פעם א' שוב לא פסק ודומה למי שאכל שום כו' ומ"ש מהרש"א ול"ה גנאי בעיני' לבוא עלי' עוד לא תיקן כלום, דמ"ט ל"ה גנאי לעשות במזיד לעולם. מה שעשה פ"א בשוגג.

אמנם מה שפרש"י דחוק דפי' דידעה דהכירה ושוב לא פסק מבואה, וא"כ עיקר ענין הביאה לא נזכר בקרא ולא בגמ' דהאי ולדעתה לפרש"י צ"ל דקאי על ההכרה כמ"ש מהרש"א ונלע"ד שרמזו למ"ש רמב"ן וב"ר שיהודה קיים מצות יבום. והיינו דקודם מ"ת הי' מצוה גם בקרובים ויבום דוחה איסור כלתו, ואי' ביבמות ל"ט ס"ד מצוה דרמי' עלי' רחמנא עבדה השתא תיקום עלה באיסור א"א, פי' דלא התירה תורה אשת אח כי אם ביבמה וכיון שקיים המצוה הדרה לאיסורא קמא קמ"ל קרא ולקחתה לך לאשה כיון שלקחה פי' שבא עלי' בהיתר פ"א שוב ה"ה כאשתו לכל דבר וא"כ קאמר הכא בגמ' ממש כלישנא גמ' יבמות כיון שידעה פי' שבא על כלתו בהיתר ובמצות יבום נעשית כאשתו, ושוב ל"ה צריך לחשוש מעתה לאיסור כלתו דקנאה בביאה ראשונה כדקיי"ל דיבמה נקנית בין בשוגג כו' וה"ה כאשתו עכ"ל.

ועי' בס' זרע ברוך פ' תפלת השחר. ובס' אוצר הכבוד לר' טודרוס תלמיד הרשב"א בריש יבמות ובסוטה ד"י מזה: (כט) פרץ ערש"י.

ובס' נפלאות מתהשי"ת פל"ז אריכות גדול מכל הפרשה: לט א) ויקנהו פוטיפר. עי' סוטה י"ג ב' קנה לעצמו ועי' מהרש"א ובדל"ו ע"א מכל ענין הפרשה: ב) ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח.

ויהי בבית אדוניו המצרי. עי' בינה לעתים דרוש ס"ז דיש נסיון העוני ונסיון העושר כמ"ש שלמה רש ועושר אל תתן לי, וילמדנו דיוסף עמד בנסיון בין בזמן שהי' מצליח ובין שהי' בבית אדוניו לעבד, וכ"כ בס' הברית להג"ר צבי קאלישער ז"ל: ג) וירא אדוני' כי ה' אתו.

וכל אשר עושה ה' מצליח בידו וימצא יוסף חן וגו'. רש"י שם שמים שגור בפיו. וצ"ב מה בעי רש"י בזה. וכ' בס' שארית יעקב דק' לרש"י מ"ש כי ה' אתו, והי' מצליח בידו בודאי אם ה' אתו בודאי מצליח מהכ"ת שלא יצליח לזה מתרץ דאי' בגמ' שבועות כ"מ שהזכרת ה' מצויה עניות מצוי'.

א"כ מהנכון הי' שלא יצליח אם ש"ש שגור בפיו. ואעפ"כ ה' מצליח בידו, וזה חידוש גדול.

ובבינה לעתים דרוש ס"ז כ' כי האדם יחוש לבלתי ימסור ממונו ביד אחרים מג' סיבות א) שאינו בוטח בו והוא אצלו אינו נאמן, ב) שהוא אינו מוצלח והוא קרוב להפסד ורחוק מן השכר ג) כי לא מצא חן בעיניו וקץ בו אע"פ שלא יהי' שם שום סיבה. וביוסף אדרבה הי' סבות הפכיית.

אם מנאמנות. הלא ראה כי ה' אתו, ובלי ספק איש אשר ה' אתו לא יכזב בחבירו. ואם מהצלחה. ראה שהוא איש מצליח, וגם מצא חן בעיניו פ"כ ויפקדו עש"ה: ה) ויברך ה'.

עמ"ש בפ' ויצא (ל' כ"ז) בשם מהרש"א ברכות מ"ד: ח) וימאן וכו'. בס' עולת חודש לבעהמח"ס תשובה מאהבה כ' דאי' בב"ב קס"ה א' רובן בגזל ומיעוטן בעריות כו', וא"כ ק"ו השתא אממונא לא חשיד יוסף שרוב העולם נכשלין, מכ"ש איך אעשה עבירה אשר רוב העולם אינם נכשלין, וכ"כ בנח"ק ע"ש וע"פ הגמ' פ"ב דחגיגה הבא על הערוה והוליד ממזר מעות של"י לתקן ע"ש, וע"ע בדבר"ש מ"ת לפמ"ש החו"ה דיש הבדל בין גניבה אם האדם מוחל ליכא חטא למקום.

אבל החוטא בא"א אף שחבירו מוחל אבל חלק המקום מי ימחול, וז"ש יוסף הן אדוני לא ידע כו' וזה א"א במחילה ע"ש: ועי' פני יהושע ב"מ דס"א ע"ב שחידש הא דהיכי דיש ממונא ומלקות דינו במלקות. ז"ד היכי דליכא הפקעת ממון, אבל בהפקעת ממון ל"ש מלקות.

דאטו בשביל המלקות נפקע ממונו של זה, ולפי הנ"ל י"ל דכל המלקות בשביל החטא שבינו לחבירו ואם רוצה חבירו הי' נפקע הלאו זה ול"ש שילקה דהא עיקר החטא בא בשביל חבירו ולכך משלם. וא"ש מה שהק' בשו"ת מי באר סי' ע"ט מירושלמי פ"ב דכתובות בהמצית גדישו ש"ח ביו"ט לוקה, וק' דהא הוי כגזל והפקעת ממון ול"ש מלקות

ע"ש ולהנ"ל א"ש דשם המלקות משום שהצית ביו"ט הבערה שלא לצורך ול"ש שנגרר אחרי הממון ואף אם ימחול הממון מגיע לו מלקות לכן המלקות עיקר.

וע"ע בתוס' מכות ט"ז ד"ה התם, ובס' עשרה מאמרות מאמר חקור דין ועי' בזה בשו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"א סי' רל"ה: וזקיני הגאון מלאסק ז"ל בס' אור דוד על מגלת אסתר (ו' א') הביא דתמוה לשון חטאתי שהוא לשון עבר. דהול"ל אחטא לאלקים.

ועוד דמשמע דרק משום שהוא חטא גדול אינו רוצה, אבל אם היה חטא קטן הי' חוטא ורק דלצדיקים גדולים יצה"ר א"י לפתות לחטא כי אם בדרך ערמה, ויוסף צ"ג הי' ובא היצה"ר בערמה ואמר לו דאחז"ל במקום שבעלי תשובה עומדין אין צ"ג יכולין לעמוד וא"כ מהנכון אתה יוסף שתחטא ותהי' אח"כ בעל תשובה, וע"ז ענה יוסף הנה לעשות תשובה די אם אדם עושה עבירה קטנה ולא צריך רעה גדולה כ"כ, וכיון דאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, הנה כבר חטאתי באיזה עבירה קטנה ואוכל לשוב בעבורה ודפח"ח: וא) ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו.

רש"י יום איד שלהם כו' ח"א מלאכתו ממש וכו' עי' בס' בני יששכר ניסן מאמר ג' קשה א) דהול"ל ויהי היום מה הל' כהיום הזה. ב) דמה נפק"מ אם בא לעשות מלאכתו או בא סתם אל הבית ג) הול"ל ותאמר שכבה עמי מה הל' לאמר, וי"ל היום הזה יש לפתרו על יום השבת כמ"ש בפ' ויקהל זה הדבר וגו' ויש לומר בהיפך דיום השבת הוא בבחי' עוה"ב ונקרא "ההוא" וימי המעשה נקראו בל' יום הזה, עלמא דאתגליא כמ"ש היום הזה ה' אלקיך מצוך לעשות וכמ"ש ביוסף למען עשה כיום הזה.

וז"ש ויהי כהיום הזה דהיינו שהי' אז שבת יום ההוא, אבל השעה הי' כעין יום הזה כעין ימי המעשה דיוסף אזיל לשיטתו דראוי להחמיר בדבר הנאסר לב"נ כמו מפרכסת, ולכך אף ששמר שבת עכ"ז נהג כעין יום הזה שעשה איזה מלאכה שלא יעבור על יום ולילה לא ישבותו, ע"כ ויבא לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי הבית כו' דאלו הי' שם מי נוכל לומר דאפשר דצוה לו לעשות מלאכה והגם ששמר שבת אינו מחויב למסור נפשו על זה אבל שלא הי' שם מאנשי הבית ובא בעצמו לעשות מלאכתו, הבינה אשת פוטיפר דרוצה להחמיר כב"נ ותתפשהו בבגדו שהי' לבש בגדי שבת, וראתה ב' הפכיים.

שומר שבת ועושה מלאכתו דייקא ולא מלאכת אדוני' והוא בלי הכרח הבינה דסובר דאין רוצה לצאת מכלל ב"נ להקל ע"כ עושה איזה מלאכה, מחילא מחויב ג"כ לעשות מבוקשה ולא למסור עצמו על זה דב"נ אינו מצווה על קדוש השם ועובר על ואך את דמכם כו', וז"ש ויבא לעשות מלאכתו ותתפשהו בבגדו "לאמר" ר"ל מכח ב' הפכיים יהי' לה הוכחה, "לאמר" לו שכבי עמי כי אינו רשאי למסור נפשו: ועשו"ת מהרלב"ח סי' קכ"ו האריך בהא דלצרכו נכנס.

דמנ"ל לדרוש לגנאי על צדיק דמצינו להיפך אף שמפורש לגנאי דורשים לשבח כמו בדוד עם בת שבע, וכ' דהיה להם משמעות לדרוש כן, דאל"כ לחה נ"מ לספר דבא לעשות מלאכתו, עוד י"ל דכל הגדול מחבירו יצרוגדול ממנו, ומחשבה רע אינו מצרפו למעשה, ובא הכ' להודיענו שהי' להם יצה"ר גדול מאד, ואעפ"כ כבשו יצרם, אבל בדוד שנזכר שם מעשה.

שפיר הפכו בזכותו ע"ש אריכות גדול ומענין דוד עם אביגיל. ובעיון יעקב על ע"י סוטה ל"ו כ' דאי' בריש ברכות לעיין מר במילי', א"ל ומי חשידנא בעיניכו א"ל ומי חשיד הקב"ה דעביד דינא בלא דינא הכלל מגמ' אף דאסור לדון לחוב מ"מ שלא יאמר דה' עושה בלא דין מותר לחשוד, א"כ גם ביוסף שהי' י"ב שנה בבית אסורים.

והאיך יעבוד ה' בלא דינא לכך קאמר דלצרכי' נכנס. ומ"ד מלאכתו ממש ס"ל דנענש בשביל דסלסל בשערו וה' מדקדק כו' כחוט השערה.

וע"ש בענף יוסף. ובהגהות מהר"צ חיות: ובס' עמק יהושע ח"ב דרוש ז' כ' עפמ"ש ביומא ל"ה ב' שאשת פוטיפר משדלתו בדברים חובשך בב"א.

א"ל ה' מתיר אסורים. מסמא עיניך א"ל ה' פוקח עורים וכו', וכיון שרצתה לכפותו ביסורין ומלקות שא"ב קצבה דחמיר ממיתה כמ"ש בכתובות ל"ג אלמלא נגדו' לחמ"ו פלחו כו' חשב שאין לו למסור נפשו אף על ג"ע כיון שהי' קודם מ"ת ולא הוזהרו על קד"ה, ובא דיוקנו כו' ור"ל דלאחר מ"ת חיוב למסור על ק"ה, ואף במלקות שא"ב קצבה כמ"ש תוס' שם, מיד ותשב באיתן קשתו.

וא"ש המד' וימאן יוסף לדבר מצוה ממאנין לעבירה מכ"ש, לפמ"ש שהי' תמו' בעיניו שיוסף לא יתפייס דעדיין אין מצווין על ק"ה, והנה צריך להבין מפ"מ נתנה תורה רשות שאם לא ירצה לייבם יחלוץ הא גדולה מצות יבום שדוחה אשת אח. רק כמ"ש אבא שאול ביבמות ל"ט ב' הכונס יבמתו לנוי פוגע בערוה ובניו ממזרים פ"ש, בראשונה שהתכוונו למצוה יבום קודם, ולזה מי שאינו מרגיש שמתכוון למצוה טוב יותר לחלוץ, ולכא"ק דא"ש אמר רק היום שניתנה חליצה לכן כונס לנוי פוגע בערוה, אבל למה ניתנה תיכף חליצה.

ואם ל"ה מתכוון בשליחות למצוה הי' אנוס באונס של מצוה, ורק דבשבת קמ"ו א' אי' ממ"ת פסקה זוהמתן, והעבירות הם כמאכלים מקולקלים לחולה ולכן כיון דג"פ מעבירות שיהרג ואל יעבור ולכן אע"פ שיהי' אנוס. אפ"ה אם כוונתו לנוי הוי כפוגע בערוה וקרוב להיות הולד ממזר ומזיק לנפש שיפעול פעולה רע בהנפש.

וזה השיב יוסף אם לדבר מצוה ממאנין היינו בחליצה מאן יבמי, אע"פ שיהי' אניס אם א"א ליבם רק לשם מצוה, לד"ע לכ"ש, ולא יועיל מה שאנוס שתענש אותו ביסורין מ"מ העבירה בעצמותה מזיק לנפש. ומוליד רק רע עכ"ד בקיצור: ובס' מתנה טובה שבת מ"ט.

ת"י מד"ר ואתחנן אמר משה עצמותיו של יוסף נכנסו לא"י ואני איני נכנס, וק' מה תלוי זב"ז וי"ל כיון דנכנסו בודאי לא חטא, ומלאכתו ממש ובבעה"ט משפטים (כ"א ח') כ' ב' במסורה בבגדו בה. ותתפשהו בבגדו, והיינו כיון שפירש טליתו עלי' שוב אינו רשאי למכרה.

ור"ע דסבר כיון שבגד בה א"ר למכרה, מפרש ל' בגידה איהו נמי יליף בגד דהתם מהכא שגם שם הוי בגידה שסובר דלצרכי' נכנס ע"ש, ואיתא הא דמ"ר סירב בשליחות דס"ל כר"א כיון שפירש טליתו א"ר למכרה, ורצה שה' בעצמו יגאלם ואז לא יהי' יכול למכרם

לגלות כיון שפירש טליתו א"ר למכרה כמו שיהי' בגאולה העתידה ב"ב, ואי' במד' דמשו"ה לא נכנס מ"ר לארץ שסירב בשליחות, וזה טענת מ"ר עצמות יוסף נכנסו.

וע"כ מלאכתו ממש ובגדו ממש. וא"כ גם גבי אמה בגדו ממש כיון שפירש טליתו א"ר למכרה, ויש לי תירוץ על סירב בשליחות ולמה אין אני נכנס.

והשיבו ה' דמטעם אחר הוא, שיוסף הודה בארצו והוא לא הודה כדאי' שם ועי' בקובץ דרושים ח"ב כרך א' סי' כ"א אריכות בזה מהג"ר אלי' קלאצקין האבד"ק לובלין וכעת בא"י ובש"ך עה"ת כ' הא דלעשות צרכי' נכנס, דוגמת מ"ש ביקש דוד לעבוד ע"ז בסנהד' ק"ז ב' כן חשב יוסף פן יחולל שם שמים ויאמרו למה ה' עושה ככה ליוסף שאחי' רצו להרגו מוטב אעשה עבירה ולא יתחלל ש"ש ויאמרו סופו מוכיח על תחילתו שהי' ג"כ רשע.

ובמדרש תלפיות ענף יוסף כ' דא"ש בזה מחז"ל הלב שלא חשב בעבירה כו' וק' דהא נכנס לעשות עבירה ורק שאע"פ שגמר בלבו לעשות עבירה לא לתאותו רק לש"ש שלא יתחלל: ובס' ארץ חמדה להמלבי"ם פ' וירא הביא המד' ודוד בא עד הראש שבקש לעבוד ע"ז. א"ל מלך שכמותך יעבוד ע"ז, א"ל מלך שכמותי יהרגנו בנו, א"ל מ"ט לא דרשת סמוכין יפ"ת לבן סורר ומורה ע"ש ובסנהד' ק"ז א', וצ"ע שדוד ביקש לעבוד ע"ז, וי"ל למשל שהי' מלך אכזר אשר בחטא קטן שעשה א' מעבדי' הי' דן במיתה, ואירע ששר המשקים שפך מעט מכוס המלך על השלחן בשוגג, וכשראה שפני המלך נשתנה, וחמתו בוערה בו.

לקח הכוס ושפכוו על השלחן, ותמהו על זה שהוסיף פשעו במזיד, ואמר. ידעתי כי לא תסלח לי ומה יאמרו השומעים כי בעבור חטא קטן הרגת ולא חמלת, ומגודל אהבתי למלך שלא יהי' לבוז ולקלון בכונה הגדלתי פשעי למען יצדיקו את דינך והמלך וכסאו יהי' נקיים.

כשמוע המלך דברי' הוטבו בעיני'. ועוד נשאו על כל השרים.

כן דוד כשראה. שנגזר עליו מיתה ע"י בנו.

ידע כי יתחלל ש"ש שצדיק כמותו (ובדבר אורי' עשה תשובה כראוי) יענש בעונש כבד כזה, וכדי שלא יתחלל ש"ש רצה לעבוד ע"ז. וזה שהשיבו לו מלך שכמותך יעבוד ע"ז, והשיב מלך שכמוני יהרגנו בנו ואעבוד ע"ז שלא יתחלל ש"ש.

א"ל כי בלאו זה לא יתרעמו כי ידונו סמוכים ע"ש, והמעשה הנ"ל הובא ג"כ בס' בן המלך והנזיר שער כ"ד. וברש"י שלח (י"ד ט') סר צלם מעליהם כשרים שבהם מתו איוב שהי' מגין עליהם.

והוא מסוטה ל"ה איוב צדיק גדול הי', ובב"ב ט"ז א' ביקש איוב להפוך קערה על פיה כו' וי"ל ע"פ הנ"ל דאיוב הי' צ"ג דחשש לחילול ש"ש שיאמרו שה' עושה שלא כדין על צ"ג יסורין כאלה, התחיל לדבר שלא כדת ויחזקוהו העולם לחוטא ויצדיקו להשי"ת, וז"ש במליצה ביקש להפוך קערה על פיה כמעשה הנ"ל.

ועי' בקול אלי', ובס' מגן התלמוד אות ס"ו: שם רש"י דיוקנו כו'. עי' ס' וקר צדיק ששאל אותו א' ממשכילים דיכולים להיות צדיק אף אם ילך בלי זקן ופיאות ובנימוס מלבושי אירופע, והשיב לו דמחלוקת יעקב ויוסף הי' דיעקב אמר שצריכים דוקא לילך בבגדים ארוכים וזקן ופיאות ולא לקשט עצמו.

ויוסף אמר שיכול להיות צדיק אף אם יסלסל בשערו וכדומה. ובסוף כשראה שהי' קרוב ליכשל ח"ו ובאה לו זאת ע"י הסלסול כמ"ש במד' שא"ל ה' אתה מסלסל בשערך אני מגרה בך הדוב.

אז נראה לו דמות דיוקנו של אבי' היינו שמצא חן בעיניו סמל תבנית של אבי' דוקא ע"ש וכמ"ש נראין דברי אדמון שפירושו שיותר ימצא חן וכ"כ בלקט"ח בשם הה"צ ר' יצחק מווארקי ז"ל. ועי' מה שכתבתי בזה בפ' ויחי (מ"ט כ"ו) ועי' חתם סופר שבת מ"ט דהק' מ"ט לא נראה יעקב ליהודה כשבא על תמר, או לאחים כשמכרו ליוסף וי"ל דפלוגתא בסוטה מה שכ' על האפוד ח"א שמות האבות.

וח"א שמות האבנים ובכל שמות השבטים לא נמצא ס' רק אצל יוסף ואם לא הי' כתב על אבני האפוד יוסף צריך לכתוב שמות אבנים. דצ"ל עלי' כל הא"ב, וס' לא מצינו באבות וצריך למיכתב שם האבנים שם ספיר שיש בו ס' ולא שמות האבות, להכי ביוסף בא יעקב משום פסידא שלו, אבל ביהודה לית לן בה אי הוי כתב או לא דכל אותיות שיש ביהודה נכללין בשאר שבטים או בשמות האבות, ע"ש וכ"כ בס' אדני פז.

וא"ש נמי דלא בא דיוקנו לראובן שכ' וישכב פלגש אביו. ובס' לקט שמואל ענף יוסף הביא בשם הר"ר העשיל ז"ל, הא דסוטה ל"ו ב' בא דיוקנו של אבי' וא"ל עתידים אחיך שיכתבו על אבני האפוד רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא רועה זונות דכ' רועה זונות יעבור הון, וק' דאיך נשמע דהון קאי על אבני אפוד, וי"ל דאי' שם בגמ' יוסף שקידש ש"ש בסתר נתוסף לו ה' יהוסף, וביומא ע"ג על אפוד נכתב גם אברהם יצחק ויעקב וגם שבטי ישורון, וכ' החזקוני פ' תצוה דבכל אבן הי' נכתב ו' אותיות למשל באבן ראשון הי' נכתב ראובן א' (מן אברהם) ובשני שמעון ב', ובשלישי לוי רהם וכו' ובאבן יוסף הי' נכתב ו"ן מן ישורון ע"ש ולפי"ז א"ש וכך א"ל אם תעשה העבירה אז תאבד הו"ן היינו הה"א הניתוסף לך.

וגם ו"ן של ישורון הרי הו"ן, ודפח"ח ועי' ג"כ בחנה"ת: וביערות דבש ח"א דרוש ב' הביא פלוגתת רמב"ם וראב"ע והעלה דתרפים הי' בנוים על חכמת הכוכבים ובהם התחכמו לדעת עתידות וקורות הזמן, אבל ל"ה דבר ברור כמ"ש התרפים דברו און, ולא כן אורים ותומים אפוד שהי' בו השפעת רוה"ק בלי ספק.

ויוסף שנכנס לצרכו ל"ה למלאות תאותו רק שטעה שראה באצטגנותו שידבק באשת פוטיפר, ולא כן הי' רק בזרעה היא אסנת נשאת לו וחשב שאין זה דבר כוזב וראוי להתדבק בה, אמנם יעקב הוכיח לו שקאי על זרעה ולא שיחטא עמה כי לדעתך אינו צורך באפוד כי התרפים ג"כ מורים כזה. ולמה לך או"ת ואפוד ומזה השיג יוסף כי אין אומן בכוכבים ותרפים ופירש מאתה ואח"כ נתקיים גזירת הכוכבים באסנת וכן אברהם שראה באצטגנותו שבן משק ביתו ירשני.

וה' א"ל צא מאצטגנונית שלך ע"ש אריכות בענין מזל, ועי' ג"כ בפר"ד מ"ש על המד"ר פפ"ז ויצא החוצה, קפץ אברהם כמ"ש ויוצא אותו החוצה דאברהם הורה דאין מזל לישראל וצא מאצטגנונית, וכיון שהוציאו מכללב"נ, וישראל מחויב לסכן עצמו בג"ע ולא שמע לאשת פוטיפר עש"ה: יב) וינס ויצא החוצה.

עי' הפלאה שבערכין על הערוך דיוקין. דמלת ויצא מיותר.

וי"ל דר"ת ו'ירא צ"ורת אביו מרומז שנראה לו דיוקנו של אבי'. עוד מצאתי דבכוונה שנראה לו דיוקנו דיעקב גימ' קפ"ב ור"ת ק'נאין פוגעין ב"ו עי' סנהד' דפ"א.

וכ"כ בס' מיני תרגומא להגאון הנ"ל ובס' עץ הדעת טוב ברמזי תורה כ' כי יצה"ר מסית לאדם שחטא. בודאי לא יהי' לך תקומה עוד ע"כ עשה מה שלבך חפץ ומלא עצמך מהנאת עוה"ז מאחר שכבר אתה אבוד מעוה"ב וזה ותתפשהו בבגדו.

ר"ל בבגד בעבירה שהוא בגידה לאמר שכבה עמי שבין כך וב"כ אתה אבוד מעוה"ב. אבל ויעזוב בגדו בידה ר"ל מה שכבר בגד א"א להחזירו אבל מהיום וינס ויצא החוצה שלא לעבור עוד.

ועי' בקול יעקב קהלת (י"א ט): טז) אדוניו רש"י של יוסף עשו"ת חתם סופר יו"ד סי' רע"ג שכ' דאין אדון בלא עבד, ואין אלקים דיין ושופט בלא נשפטים, ע"כ יאמר על אדון ודיין אחד בלשון רבים אלקים, ואין זה מוסיף ריבוי על אחדותו ית' כי יאמר על שהוא דיין א' על נידונים רבים וכמ"ש אדני יוסף.

אבל אל יאמר על כח וגבורה ול"ש לומר אלים דמשמע שיש בו כחות הרבה ע"ש להלכה אודות ס"ת: יט) ויהי כשמוע ערש"י וערמב"ן שתמה על סריס פרעה איך הזדקק לפוטיפרע. ועשו"ת חתם סופר אה"ע ח"א סי' י"ד וי"ז, דאחר סירוס המלכים עדיין לא הוסרה תאותו מכל וכל.

וכן משמע מתוס' מגילה י"ב ב' ד"ה ממוכן. וגם דניאל הי' מסריסים ונשא ע"ש באריכות הלכה: כב) ויתן שר בית הסהר כו'.

ואת כל אשר עושים שם הוא הי' עושה. וראיתי, דדרך האיש העולה לגדולה לשכור אנשים, והוא אינו עושה רק מצוה לאחרים.

ועי"ז ישנאהו שהוא הולך בטל ואותנו יצוה לעבוד ינסה גם הוא לעבוד אכן,, יוסף אף שניתן לידו כל האסורים. מ"מ לא נהג שררה.

וכל דבר שהם הי' עושים גם הוא הי' עושה: כג) אין שר וגו'. ערש"י ובס' זכרון אפרים כ' ע"פ זה"ק עה"פ מה יש ליכי בבית דאין ברכה שולט אלא באם יש עכ"פ דבר מה, ועי' בט"ז ה' חנוכה סי' תר"ע סק"א וז"ש אין שר רואה את כ' מאומה בידו שיוכל לחול הברכה ואעפ"כ ואת כל אשר עושה ה' מצליח: מ ד) ימים במשמר.

עי' קובץ המאסף שנה י"א סי' פ"א. ולעיל פ' חיי שרה (כ"ד נ"ה): יד) כ"א זכרתי ערש"י ועי' בינה לעתים דרוש ז' שיעלה בדעתו להזכירו לפני פרעה ולא ישכח ביקשו שתכף יחקהו בזכרונו וציורו ולייחס ענין יוסף לאיזה דבר מורגל אצלו המזדמן לנגד עיניו.

ובראותו אותו יזכור את יוסף ועי"ז יזכירו לפני פרעה בבא שעת הכושר. וספר הכ' שלא נעשתה מחשבתו יען לא זכר שר המשקים את יוסף לא עשה לו שום זכירה מקומיית.

וממנו נמשך כי שכחהו להזכירו לפני פרעה: טו) כי גנב. עי' תולדות נח דרוש י"ד הפשט רואה אנכי שאין מעשי רצוים כ"כ בעיני ה' שהרי גנב גנבתי.

ואם הייתי נרצה הי' מתקיים בי ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישרים אתו. ול"ה אדם יכול לנגוע בי לרעה.

וגם רואה אני מזלי הרע שהרי גם פה לא עשיתי מאומה אם לא שמן השמים נלחמו אתי. אבל ה' רוצה להראות כי הוא יקר בעיני' כאחד מבני עליה שלא יצטרכו להשתדלות האדם כלל, ועשה ששה"מ ישכחהו ואעפ"כ יצא מבית אסורים עש"ה: טז) שלשת חרי.

ערש"י ובס' נטריקן קו י"ג אריכות גדול בזה: כג) ערש"י וראב"ע שכחה בלב וזכירה בפה, ועי' מגילה י"ח כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור ומה אני מקיים זכר בפה. וז"ש ולא זכר את יוסף לא די שלא זכר אותו בפה אלא וישכחהו גם מלבו.

ועי' ס' מיני תרגומא. דקוראין פ' זכור רק פ"א בשנה זכ' לא תשכח ושכחה לאחר י"ב חודש.

וכמ"ש בברכות נ"ח במת שנשתכח מלב לאחר יב"ח, והפי' ולא זכר שה"מ היינו מיד. ולאחר יב"ח וישכחהו ורק ויהי מקץ ע"י חלום פרעה זכר אותו.

ועי' בינה לעתים דרוש י"ח דיוסף מעולם ל"ה בוטח בשה"מ. והפשט וישכחהו לא קאי על שה"מ רק על יוסף ששכח את שה"מ ע"ש אריכות.

ועי' ג"כ בירחון הבאר סי' ע"ד. ועי' חתם סופר שבת קמ"ז.

קם למקרי בספרא בשם הגר"ש מאסטרפאלי ז"ל דשר של שכחה רי"ב שמו, ושל זכרון דז"ך שמו גימ' א"ל, ואותיות שניות של החד"ש הז"ה לכ"מ דז"ך ונתהפך לו באותיות רי"ב החר"ש הי"ה לב"ם ע"ש, ונר' דטומאת ירושלים שהוא קפא כדאמרי' במרור שצריך למתקו בחרוסת משום קפא כמ"ש בפע"פ קט"ו ב', ואם תוסיף מספר קפ"א על דז"ך עולה רי"ב שהוא שכחה כנ"ל, וכשנגאלו מטומאת מצרים וחסר מהם השכחה כמ"ש למען תזכור את יום צאתך אז נאמר להם החד"ש הז"ה לכ"ם שהוא שם הזכרון, והנה הי' במצרים רד"ו שנה, ושר המשקים שכח את יוסף ב' שנים כפרש"י וישב ולולי כן הי' יורדים למצרים ב' שנים קודם והי' רי"ב שנים.

השליט בהם השכחה לעולם ח"ו. וה' סבב ששכח שר המשקים.

נמצא ע"י שכחותו נזכרו ישראל וזכרו הם זכר ימות עולם וזה מרומז ולא זכ"ר שה"מ את יוסף וישכחהו דייקי אבל ישראל נזכרו לטובה: ושמעתי בשם הג"ר יצחק פייגענבוים ז"ל מווארשא. על המד"ר אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף.

ולא פנה אל רהבים ע"י שאמר וזכרתיני נתוסף לו ב' שנים, וק' בתחלה דרש לשבח יוסף. ובסוף מסיים בגנאי עו"ק דהא אין סומכין על נס וכו' וברכתך בכל אשר תעשה, וצריך לעשות פעולה ע"י דרך הטבע, וי"ל דאי' דרק זה בזמן שאינו רואה שום התחלת ישועה צריך לעשות בעצמו, אבל ברואה שה' הצמיח לו ישועה בלתי עשייתו אז צריך לעמוד מנגד ולצפות לישועות ה'.

ולא לעשות שום פעולה, וא"ש שהי' מ"ה הסיבה שיחלום לשני שרי פרעה והוא יפתור אותם. וזה"פ אשרי הגבר למי ששם ה' התחלה שלא עפ"י הטבע ואז יעורר את האדם לתת עלי' מבטחו ודרשו זה יוסף ומעתה ל"צ לפנות אל רהבים ובשר ודם, וה' בעצמו יגמור הדבר.

והוא אמר והזכרתיני כו' לפיכך נתוספו ב' שנים ולולי זאת תיכף יצא מבית אסורים. ובס' נפש יהונתן פ' מקץ כ' הא דהי' ליוסף עונש שהבטיח באדם, וק' הלא הוא דבר הכרחי שישלח ה' הצלחה ע"י אדם כפי הטבע, ורק התי' אם הי' בוטח באיש כשר אשר ע"י יוכל לבא תשועה הי' טוב: אבל עונשו הי' שהבטיח א"ע ע"י אדם רשע ע"ש דבר נכון בזה: פרשת מקץ מא א) מקץ רש"י מסוף עי' ראב"ע רמב"ן ורא"ם ומ"ש בדבריהם בס' רמ"ז הרומז.

ובטעם מן מבעל זרע ברוך. ובית שמואל עה"ת, ובמד"ר פרעה חולם וכל הבריות אינם חולמין אלא חלומו של מלך של כל העולם הוא.

וראיתי הפשט דק' על שר המשקים מדוע לא הלך אצל יוסף ולהגיד לו חלום פרטה בשביל עצמו, וכאשר יפתר אותו ילך ויפתור לפרעה בשם עצמו, דהא שר המשקים ביזה את יוסף ומדוע הזכיר שמו. וזה שהק' המד' וכי כל העולם אינם חולמין והי' לו לספר החלום ליוסף בשם עצמו ע"ז תי' דחלום של מלך שאני, ואם הי' אומר ליוסף בשם עצמו.

הי' פותר לו כמו להדיוט, וע"כ מוכרח הי' לומר בשביל פרעה, ואז ל"ה יוסף אמר לו הפתרון רק הלך בעצמו לפרעה. וע"כ הוצרך להזכיר את יוסף בפני פרעה: עוד אי' במד' כ"מ שהגיע ליעקב הגיע ליוסף זה נולד מהיל וכן זה, זה נקרא בני בכורי ישראל, וזה הי' בכור.

זה גלה לחרן וזה למצרים. זה נתרום בחלום דכ' ויחלום והנה סולם.

וזה ופרעה חולם, וי"ל דיש ב' תאוות גדולות המשגל וממון, וצדיק נקרא שומר הברית. וכן עניות מעבירות ע"ד קונו, והתאוה לממון גדולה מאוד.

וז"פ על שתי לחם יבצעו תמימים. פרנסה נקרא לחם וכן משגל.

ועל שתי לחם אלו אפי' תמימים נתפשים ונשברים בהם, ויעקב הי' פרוש מאוד כמ"ש ראובן ראשית אוני, וכן יוסף שומר הברית. ועל שניהם נאמר שנולדו מהול כלו' של"ה יכול תאוה לשלוט בהם.

וכמ"ש במו"נ הטעם על מילה ועמ"ש בפ' לך (י"ז כ"ה) ונקראו בכור קדוש לעבוד עבודת הבורא. ואף שגלו והי' עניים בכ"ז הי' בצדקתם ועם לבן גרתי היינו גר ואעפ"כ ותר"ג מצות שמרתי.

וכן יוסף במצרים ולכן נתרוממו ג"כ ע"י חלום. וראיתי בשם הר"ם מפרעמישלאן. , ז"ל.

דפ"א נתעלה נשמתו וראה שהביאו לעולם העליון איש צעיר וקראו אותו זקן, ולזקן קראו צעיר. ושאל על זה.

וא"ל שהצעיר עשה טוב בימים המועטים יותר מהזקן, וסיים הר"ם הפי' "ויהי" אץ ויהי אלא צרה "מקץ" כשיגיע סוף ימי' אם אינם רק שנתיים ימים. רק ימים מועטים, ועמ"ש"ל בזה בפ' חיי שרה (כ"ד א':ה) עולות בקנה א'.

וכ' ברמב"ן בפ"ג דהשבע הי' רצופות לכן כ' בקנה אחד. וכ"כ בביאורי מהרא"י מהתה"ד.

ועי' בס' שמע שלמה דק' למה בשני רעב לא רמז שיהי' רצופות ואי מדכ' צומחות אחריהן דאף מפוזרות אחריהן מקרי, וי"ל דרמז בקנה אחד דהתבואה לא נתקיים באוצר רק השמירה ע"י אדם א' הוא פרעה ולא ביד אחר כמשחז"ל דנרקבה. וז"פ בקנה א' מל' קנין ע"י קונה ואדון א'.

גם בחלום הפרות רמז שאינו מתקיים אלא ע"י פרעה ועולות מן היאור רמז לפרעה שאמר לי יאורי ע"ש. ובמח"כ לא ראה מ"ש בכלי יקר דז' שני הרעב ל"ה רצופים כי אחר ב' שנים כשבא יעקב פסק הרעב וחזר במותו כמ"ש רש"י בפ' ויגש (מ"ז י"ט).

ולכן לא נאמר בקנה א'. וכ"כ בתוספתא פ"י דסוטה כיון שמת יעקב חזר הרעב ליושנו וכו': ובבעה"ט כ' בקנה א' במסורה הכא ובמנורה שהשובע הי' אור לעולם ולכך ראה בטובות בקנה א' ובשדופות לא ראה בקנה א' ע"ש.

וי"ל הפשט דאיתא במגילה כ"ח ב'. שמעתתא צריכה צלותא כיומא דאסתנא, ואם אדם טרוד בפרנסתו אין יכול לעסוק בתורה ואיתא בירושלמי מעשה בר"י דאבד לי' כיסי' ולא ידע להשיב בד"ת וא"ל וכי משום דאבדת מעותיך אבדת דעתך.

והשיב דעתא בלבא תליא וליבא בכיסא תליא ואם אין קמח אין תורה. ובפרט להעמיק ולחדש חידושים.

וכמ"ש בשם הכתב סופר ז"ל נושא אשה ואח"כ לומד תורה ורחיים בצווארו ויעסוק בתורה. הכוונה כשישא אשה ירבו הצטרכותו והאשה צווחת הב הב.

ואז אינו יכול לסלסל ולפלפל בתורה שזה נקרא עסק התורה כמ"ש הטו"ז או"ח סי' מ"ז סק"א. וע"כ אמר נושא אשה שולומד" תורה בלא עיון, ושואל רחיים בצווארו "ויעסוק" בתורה.

וזה אי אפשר. וזה המסורה אם בקנה אי מלאות וטובות אם יש לו כל טוב אז בקנה המנורה הוא מאיר כפתור ופרח ויוכל לעשות ציצים ופרחים: ומענין חלומות עי' באברבנאל כאן.

ובעל עקדה שהאריכו, והובא ג"כ בעין יעקב ווילנא בפ' הרואה. והעלו דיש חלומות המתהוים פ"י סיבת גופני.

כגון ע"י עיכול המזון המעלה אדים או פ"י חולשת המזג מבריאות הגוף, ואלו חלומות שוא אין בהם ממש. אמנם יש חלומות אשר הם הוראה והודעה מן השמים.

עד שארז"ל בברכות נ"ז א' שחלום א' מס' מנבואה ע"ש. ובמהרש"א ברכות נ"ד ב'.

בבר הדיא שפטר כרצונו. והק' בעל עקדה דאיך תתחלף החלום כפי רצון הפותר.

וכ' המהרש"א דאין זה דבר זר לקבל דיש כח בנפש האדם לפעול בעיניו לטוב כמ"ש טוב עין הוא יבורך. וכן בהפך ברע עין כבלעם.

וכמ"ש בברכות ד"ז א' אל תהי' ברכת הדיוט קלה. וא"ת קללת הדיוט קלה בעיניך במגילה ט"ו א'.

כ"ח א'.

וב"ק צ"ג א' ע"ש. ובאמת קדם בזה.

בשו"ת הרשב"א ח"א סי' ת"ח וז"ל לפי הנראה מן הכתוב והסכמת חכמי התורה דיש דברים נעלמים לא נתבררה לנו סיבותם. וז"ש ברית כרותה לשפתים.

ואמרו כשגגה יצאה מלפני השליט ונח נפשי' דיהודה וכאלה רבים. ואם נמשך בזה אחר הטבע מה תזיק הקללה ומה תועיל הברכה.

וגם חכמי הפילוסופיא א"י ליתן טעם לסגולות הנגלות לעין כל בעשבים ואבנים כמאגנעט שואבת הברזל והברזל ישוטט על פני המים ולא ינוח עד שיהי' פניו אל פני האבן היש מגיד טעם בזה בכל חכמתם. ופתרון החלומות כאחד מהם עכ"ל, וכ"כ בשו"ת הרמב"ן סי' רפ"ו: והנה יש מקומות בש"ם דמשמע דיש ממש בחלום כמ"ש בנדרים ח' א' נדוהו בחלום צריך עשרה להתיר לו, ובסנהדרין ל' ע"א דבא בעל החלום וא"ל כך הי' במקום פלוני ומעשר הן דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, הרי דיש סתירה לזה בש"ם גופא, והפוסקים פסקו לתרוויי' ערמב"ם פ"ז ה"ו ממעשר שני פסק להא דסנהד' וכ"פ בחו"מ סס"י רנ"ו, וברמ"א יו"ד סוס"י רנ"ט, ואפ"ה פסק הרמב"ם בפ"ז הי"ג מת"ת.

וביו"ד סי' של"ד סעיף ל"ה דנדוהו בחלום צריך התרה, וע"ע בתוספתא פ"ה דמע"ש וירושלמי פ"ד ה"ו שם: ובשו"ת תשב"ץ ח"ב סי' קכ"ח התעורר בזה, ובתחלה רצה לומר דאם החלום הוא מעצמו יש בו ממש רק אם הוא מאחר א"ב ממש ז"ש ובא בעל החלום כלומר האיש החולם חלום. אך לפי הכלל ד"ח לא מעלין ולא מורידין כולל כל החלומות ובברכות נ"ה ב' איתא רבא רמי כ' החלומות שוא ידברו, וכ' בחלום אדבר בו ל"ק כאן ע"י מלאך וכאן ע"י שד, והאריך בזה והעלה דספק יש בחלומות אי יש בהם

ממש ולכן במעות מעשר ספקו לקולא הואיל והמעות הוא בחזקת שאינו מעושר משא"כ
בנדוהו בחלום ספק איסורא לחומרא ע"ש.

ובשו"ת שיבת ציון סי' נ"ב כ' דרוב חלומות שוא רק מיעוטא דמיעוטא הן הודעה
משמים. ולכן בסנהדרין דרוב מעות הסחולין, כמ"ש בפסחים ז' א', וב"מ כ"ו א', מוקמינן
אחזקת חולין, אבל בנדרים חוששין למיעוטא דאינו נוגע לשום איסור ורק לסכנה,
כמ"ש תוס' שם דיש לחוש שמגלים לו שפורעניות עתיד לבא עלי' ע"ש, ובסכנה לא
אזלי' בת"ר כמ"ש בחולין ד"י א' בספק מים מגולין ע"ש ברש"י, וע"ש שדחה זה
דמעשר הוא דשיל"מ ולא בטיל ברוב, ועי' בחי' הר"ן סנהדרין שם, וע"ש שהאריך
מענין סיבת הרגשת החלום בהמוח והעלה דבנדרים הוא הודעה לעתיד ויש לו שייכות
לנבואה וצריך לחוש לזה, משא"כ בסנהדרין דהודעה במעשר על עבר וזה אין לו יחס
לסתם נבואה ולכן אין חוששין ע"ש היטב, וע"ע ברמב"ם בפ"ז מיסוה"ת, ובמו"נ ח"ב
מפרק י"א עד סוף החלק, ובאברבנאל פ' בהעלותך: וראיתי בנמוקי יוסף בסנהדרין שם
שכ' על בא בעל החלומות שר הממונה על החלומות, ועי' בסנהדרין י"ט ב' יבא בעל
החלומות ובא גבריאל ע"ש, וע"ש בס' מאורי אור בשם קדמונים דגבריאל ממונה על
חלומות, ועי' הוריות י"ג ב' בעובדא דאסוקי לי' לר"מ אחרים ולר"נ י"א, ור"מ לא אזיל
דדברי חלומות ל"מ ולא מורידין, הרי דאף מילתא דאיסורא לחוד אפ"ה לא אשגח בי',
ולהשיבת ציון א"ש דרובא ליכא בהו ממשא, וע"ע ביד מלאכי בכללי הדינים סי' קס"ו,
ובע"י דפוס ווילנא הרבה מזה, ובספר נשמת חיים מאמר ג' פרק ה' ובברכות נ"ז א'
הרואה הונא בחלום כו' פרש"י נס נעשה לו נו"ן כנגד נו"ן, וכגון שראה השם כתוב חנן
כו', וכ' במהרש"א וק"ק דאי משום הנו"ן דאית בי' אמאי לא נקט אהרן ונח, ומיהו
בחנינא וחנני וחנן י"ל משום דהשם גופא מורה על חנות וטובה והנו"ן מראה שיהי' בנס
עכ"ל, ובגליון המהרש"א ציינתי י"ל כמו הרואה הספד בחלום מן השמים חסו עליו
ודריש ח' במקום ה', כמ"ש המהרש"א בעצמו בב"ק נ"ה א' ע"ש, ועי' בע"ז י"ט א' הון
מהבל ימעית אם עשה תורתו חבילות חבילות, וע"ש בהגהות רע"א, ובירושלמי פ"ז
ה"ה מפאה, ופ"ב ה"ב ממע"ש, ופ"ז ה"ב משבת, לא מתמנעין רבנן דרשו בין ח' לה',
וצ"ע דברי הרשב"א ר"פ כיצד מברכין ע"ש וצ"ע בזה, וע"ע בשם הגדולים אזולאי
מערכת גדולים (א' אות קצ"ט) מה שהביא הרבה בזה: (ח) ואין פותר אותם לפרעה.

רש"י פותרים הי' אבל לא לפרעה, עי' ס' סמיכות חכמים ברכות דנ"ה, קשה למה באמת
לא נכנסו דבריהם באזנו, וגם ותפעם רוחו ללא צורך. גם מ"ש יוסף את אשר עשה
אלקים הראה לפרעה מיותר, דהול"ל רק הפתרון, ונראה דהנה לאדם טוב אין מראין
חלום טוב ולרע אין מראין חלום רע, אבל כשרואה לאחרים אין שום נפק"מ ויכול
לראות רעות וטובות אף אם הוא צדיק או רשע, וגם כששוכח החלום ג"כ יכול לראות
טוב או רע, וזה"פ לפי שפרעה ראה טוב ורע והם שפתרו לו טוב ורע ז' בנות יוליד
וימותו, והי' קשה לו ממ"נ אי צדיק הוא למה הראו לו חלום טוב, ואי רשע למה חלום
רע, ולזה ותפעם רוחו וכמ"ש רש"י ומדרש בנבוכדנצר כ' ותתפעם ששכח גם החלום,
ואם הוא הי' ג"כ שכח החלום שפיר יכול להיות צדיק או רשע, ויוכל לראות טוב ורע,
משא"כ ותפעם רק פעימה אחת והחלום לא שכח, ולזה לא שמע לפתרון שלהם, דא"א
באדם אחד, ויוסף הבין תמיהתו ואמר את אשר אלקים עושה הראה לפרעה, ופירושו

חלום של מלך הוא של כל העולם, וראית חלום על אחרים ותוכל לראות טוב ורע, לזה הוטב בעיני פרעה, ועוד ראיתי דחכמי פרעה סברי דאין מראין לאדם רק מה שנוגע לעצמו, אבל רעב או שובע שיהי בעולם אין מראין רק לנביא כמו ביואל הנביא דיהי רעב ע"י שיבא ארבה, אבל לאיש פשוט אין מראין, משו"ה אמרו לו רק ז' בנות כו', וכן הק' בזה"ק וכי רשע כפרעה יראה לו ה' כל זה, ולא ידעו התירוץ שכ' בזה"ק דשאני מלך דחשוב הוא ויש לו שר בשמים, ויוסף ידע מזה ואמר את אשר אלקים עושה הראה לפרעה, וא"ש למה בפרעה זכר החלום דחלומו הי' מדברים גשמיים שובע ורזון זה מגלין אפי' לרשע, דמ"מ חשוב הוא שהוא מלך אבל חלום נבוכדנצר סדר ארבע מלכיות עד ביאת המשיח שיכלה ד' מלכיות ונשגב ה' לבדו אין מגלין לרשע רק לדניאל שהי' ראוי לכך: יד) ויגלח ויחלף שמלותיו.

רש"י לכבוד המלכות, ובבעה"ת בר"ה יצא מבית אסורים ויחלף שמלותיו בגי' בחד בתשרי, וראיתי בזה דאבות קיימו התורה, וקשה איך הניח יוסף שיגלחו אותו בר"ה, אך באמת יש פוסקים דאפי' מלאכה גמורה מותר לעכו"ם לעשות במקום מצוה, ער"ן סו"פ ר"א דמילה ובנקודת הכסף יו"ד סי' קצ"ח ולא כט"ז שם, וזה שפי' ויגלח לכבוד המלכות דשרי כמו דשרי לצורך מצוה, ועי' בחת"ס עה"ת: טו) ואני שמעתי עליך לאמר.

תיבת לאמר מיותר עי' באוה"ח. וראיתי בזהעפמ"ש בסנהדרין נ"ו ב'.

כפ' ויצו ה' על האדם לאמר זה ג"ע ע"ש. ויוסף הי' נחשד בעון עריות זה פוטיפרע.

וז"ש פרעה ואני שמעתי עליך "לאמר" ר"ל שחושדים אותך בעון שנקרא לאמר. ועוד שמעתי שתשמע חלום לפתור אותו וע"ז השיב יוסף לאמר בלעדי ר"ל אותו ענין עריות שנקרא לאמר הוא בלעדי ר"ל חוץ ממני כי לא עשיתי זאת.

ומה שנוגע לפתרון חלום אלקים יענה וגו': יז) על שפת היאור. עי' ר' בחיי שהקשה דבחלום הי' באמת עומד על היאור.

ובח"ס כ' דמעולם לא ראה אדם בחלום פילא בקופא דמחטא כמ"ש בברכות. ולעמוד על היאור אי אפשר.

וחשב פרעה אם יאמר ליוסף כן יחשוב חלומו להבל כי אי אפשר. ותיקן לשונו על שפת. ולא ידע כי הפתרון שנצמח מזה שברך יעקב לפרעה שיעלה נילוס לרגלו כפרש"י פ' ויגש (מ"ז י') והיינו והוא עומד על היאור ממש שבא על היאור ועלתה לרגלו. וע"ע בעץ הדעת טוב עה"ת.

ובמדרש הביא דכ' עדות ביהוסף שמו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע. דקשה מהיכן ידע פרעה שדברי יוסף אמת.

ותיכף המליך אותו על מצרים. ורק י"ל שפרעה שינה החלום וא"ל על שפת היאור כדי לנסותו אם ידע מזה.

ויוסף ידע בנבואה החלום שעמד על היאור. ואמר זאת לפרעה ששינה לו החלום באמרו על שפת ותיכף ידע פרעה שרוח אלקים דובר בו.

וז"פ במדרש דשאל עדות ביהוסף שמו על ארץ מצרים כלומר מה עדות הי' לפרעה שהמליך תיכף ליוסף על מצרים. וע"ז אמר שפת לא ידעתי אשמע.

כלומר בשביל שאמר יוסף שתיבת שפת אשר שומע מפרעה זאת אינו יודע לפתור כי באמת לא חלם לו שעומד על שפת היאור. וע"כ בשמוע פרעה כן ידע שאמת אתו והמליכהו תיכף: כה) ואשר אלקים עושה הגיד לפרעה.

ובפכ"ח בפרות הרעות כ' הראה לפרעה. ועי' באוה"ח ובס' נפתלי שבע רצון הביא ג"כ הגמ' שמביא האוה"ח ברכות נ"ה א'.

ג' דברים ה' מכריז בעצמו פרנס רעב ושובע. ופרעה ראה רעב ושובע.

ואיתא במדרש לא איש אל ויכזב. דהקב"ה לטובה אינו חוזר אבל לרעה חוזר.

וכאן ז' שני השובע הי' טובה וא"ח. ורעב הי' רעה ואפשר לחזור.

וע"כ גבי שבע שני השובע א"ל יוסף את אשר אלקים עושה הגיד לפרעה. ר"ל מה שעשה בעצמו ומכריז עליהן אותו הגיד שיהי' בודאי דמטובה אינו חוזר.

אבל בשני הרעב אמר הראה ר"ל שהראה לך שיש בידו להרע ולהטיב אם תטיב מעשיך. וא"ל פרעה אחרי הודיע אלקים אותך כל זאת שאתה יודע אלו השנים שה' מכריז.

בודאי גם השלישי לא נעלם ממך דהיינו פרנס. מעתה אין נבון וחכם כמוך ובודאי הכריזו עליך שאתה תהי' הפרנס ול"צ לבקש אחר: לב) ועל השנות החלום.

עי' ראב"ע ורמב"ן ובס' מים יחוקאל כ' ע"פ זה"ק דיש חלום ע"י מיכאל וע"י גבריאל. ויש בא' מעלה שכל דבריו מתקיים רק שלפעמים יגיד על זמן רחוק.

והב' להיפך שיש בו דברים בטלים אבל דבר המתקיים יבא במהרה. נמצא אם ה' רוצה להראות שיתקיים כולו וגם שיהי' בקרוב או שולח לו החלום פעמים ע"י מיכאל וגבריאל ומשום זה חלום פרעה נתקיים כולו ומיד.

וז"ש ועל השנות החלום פעמים א' כי נכון הדבר ר"ל כולו אמת מל' אמת נכון הדבר. וגם ממהר אלקים לעשותו.

ובשם הגאון אזולאי כ' עפג"מ ריש איזהו נשך לעבור בב' לאוין. והק' תוס' למה שינה בלשון כספך לא תתן בנשך ובמרבית ל"ת אכלך.

ותי' כיון שהוצרך ב' לאוין אורחא לכתוב בל' משונה שנאה יותר ע"ש. ויוסף שאמר שהכל חלום אחד פרות ושבלים.

וקשה שיחלום פרות פעמים או שבלים פעמים ולזה אמר ועל השנות החלום כלומר על שינוי החלום פרות ושבלים לאמר פעמיים. כלומר מאחר דרואה ב' חלומות צריך לשון משונה שנאה יותר.

וטעם שהוצרך פעמים כי נכון הדבר וממהר כו': לג) ועתה ירא פרעה. עי' אוה"ח וכי נעשה יועץ למלך.

ועי' אלשיך וראיתי בזה עפמ"ש בר"ה י"א א'. דבר"ה יצא יוסף מבית האסורים.

וחלום פרעה היא ג"כ בר"ה עי' בעיון יעקב שם. ובר"ה ט"ז א'.

בפסח נידן על התבואה ובר"ה כל העולם. ובברכות נ"ה א'.

ג' מכריז ה' בעצמו רעב שובע ופרנס. ויש לפרש משום דפרנסת עולם תלוי בפי פרנס כמ"ש בברכות י"ז ב'.

כל העולם ניזון בשביל חנינא בני. וז"ש יוסף ועתה ירא כו' כיון דהוא בר"ה ולא בפסח אל תדמה שלא פתיתי האמת אלא שמפני כן חלמת בר"ה כדי שירא איש נבון וחכם כו' והפרנסה תלוי' בזכות הפרנס, והפרנס הוא אדם ונידן בר"ה.

ועי' בישועות יעקב, ושם משמעון, וקהלת משה, ותפארת יהונתן פ' אמור ואהבת יהונתן עקב, ויע"ד ח"א דרוש ה', ועי"ס' ידי אמונה, ואשכול ענבים, ובינה לעתים דרוש י"ח אריכות גדול: לד) וחמש רש"י ויזרו, ועי' בתיב"ע עמ"ש בפ' תולדות (כ"ו י"ב) בשם בכ"ש ועי' בני יששכר כסלו מאמר י"ב, רמז "חמש" חודש שבת מילה שרצו היונים לבטל עש"ה, ומ"ש בשם ס' ראש דוד, ועמ"ש בפ' ויגש (מ"ז כ"ד): לט) אין נבון, ערש"י ובס' קהלות ישורון כ' ע"פ גמ' שבת קל"ח ב', עתידה תורה שישתכח מישראל שנא' ושלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם כ"א לשמוע דבר ה', נמצא דיש ב' מיני רעב ללחם ולחכמה ואיתא ברש"י פ"ח ואין פותר אותם לפרעה, פותרים היא ולא לפרעה ועי' באלשיך, שלא היא מודיע ליוסף שאמר חלומי מצרים תחלה.

אך סוד ה' ליראיו, זה היא חכמתו של יוסף פן יחשוב פרעה שזה יהי' במצרים שיאבד חכמת חכמים, וראה שפותרים דברי הבאי, ולהשמר מזה בא בצחות לשונו ירא פרעה ולא יבחר אלא ירא, יראה בחוש ועין איזה רעב יהי' רעב ללחם או לחכמה, וז"ש פרעה ליוסף אם ב' מיני רעב יש, אך הפתרון הוא ללחם ולא לחכמה, בזה נראה אין נבון וחכם כמוך שידע על איזה רעב הפתרון, וא"ש נמי הלשון אחרי הודיע אלקים, אחרי דייקי כלומר אחרי הפתרון שלא שאלתיך יותר ואמרת ירא פרעה שהוא לכאורה אינה ממדות החכמה אך בחכמתך באת שלא אטעה לומר שתאבד חכמת חכמים זה יהי' הרעב ופתרוןך הוא רעב ללחם מעתה אין נבון וחכם כמוך, ובס' חוט המשולש דק"ד כ' בשם החת"ם דק' הל' את כל זאת, רק דבר אחד אמר בפתרונו, וגם הפתרון פשוט, ואיזו פלא ראה בפתרונו, ואמר דאותם הלומדים המפלפלים בהזדמנם עם לומדי בפשיטות אומרים עליהם שיש להם מוח פשוט ואינם יכולים לילך בגדולות, אבל האמת הוא לכוון הלכה בדרך האמת, וחרטומים פתרו בדרך שינון וחיזוד ז' בנים כו' ז' עיירות כו', וחשב יוסף אם הוא יפתור מיד פתרון האמת יאמרו עליו שאינו יודע בשום חזוד ורק בדרך פשוט ולא יקבלו דבריו, ע"כ שם עצות בלבו לומר תחלה כל הפתרונים שאמרו החרטומים ואח"כ אמר כל זה הוא בדרך "יש לומר" אבל האמת הוא ז' פרות כו' וראה פרעה שמה שידעו הם ידע גם יוסף אבל האמת כדברו, וז"ש אחרי הודיע אלקים אותך .

את כל זאת' דהיינו מה שהם אמרו גם אתה ידעת, מזה מוכח כי אין נבון וחכם כמוך, וראיתי שכ"כ בנחמד למראה על המד"ר דפוס ווילנא, וכ' שזה ענין במלכה שבא שבאה לנסות לשלמה בחידות, ואיתא במדרש ותרגום שני שהחידות היו דברים קלים ולפתור אותם ל"צ חכם גדול כל כך, ולהנ"ל במכוון לא שאלה ממנו דברים עמוקים דבטח ישיב

לה, ורק שאלה חידות ששואלים לנערים להטעותו, שיחשוב איך אפשר שתבא מארץ רחוקה לידע פתרון חידות קלות ובטח כוונתה דברים נפלאים, אבל שלמה הבין זה והדברים כפשטן, ולכן הפליגה חכמתו כמ"ש הוספת על השמועה: מג) אברך רש"י אב בחכמה ורך בשנים א"ל ב"ד עד מתי אתה מעוות הכתובים כו' והוא מספרי דברים, ועי' ג"כ בילקוט דברים רמז תשצ"ב, וק' מה החרי אף שמעוות הכתובים הלא יש ע' פנים לתורה, ואם הוא רוצה לדרוש שלא כר"י ידרוש וכו' בס' משכנות יעקב דבלשון חז"ל יניק וחכים והפשט אף שהוא יניק מ"מ הוא חכם גדול והוא לשבח, אבל חכים ויניק הוי לגנאי כמו שאמר הן אמת שהוא חכם אבל יש ריעותא שהוא יניק, ולדרשות ר"י הו"ל לקרותו רך אב כמו יניק וחכים, ולא אברך שהוא חכים ויניק, וז"ש ב"ד דלפ"ד הם מעוותם וכתובים למפרע: מד) אני פרעה.

ערש"י ראב"ע ורמב"ן ובס' ברכת השיר דכ"ב כ' דבאיש אשר המלך חפץ ביקרו, כולם יכבדוהו ובהיפך אם יודעים שהמלך שונאו יהי' לבוז לעין כל, וכמ"ש וראו כל העמים כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ובהיפך כ' והסתרתי פני מהם והי' לאכול, כאשר רואים אשר ה' הסתיר פניו מאתנו, ומצאנוהו צרות רבות, וכן באחשורוש כאשר ביקש לכבד למרדכי אמר מי האיש אשר המלך חפץ ביקרו והנה שכרו גדול כמ"ש שם, ובזה מובן "אני פרעה" שעושה לך כל הכבוד הזה וממני יראו כולם ויעשו אשר בלעדך לא ירים איש את ידו ע"ש: מה) ויקרא שם יוסף צפנת פענח, ויצא יוסף על ארץ מצרים, עראב"ע וספורנו, וי"ל ע"פ מ"ש חז"ל ישראל נגאלו בזכות שלא שינו שם, בי שמא גרם, ורואים כשיתחילו לשנות שמם בשמות הגוים אז הכל חותר להם, ופרעה הבין זאת והחליף שם יוסף בשם מצרי, וחשב שע"כ ישנה מנהגיו ותורתיו, אבל יוסף ג"כ הבין זאת והתודע לכל בשמו העברי ובזה סכל עצתפרעה, וז"ש ויצא יוסף בשמו העברי, ועי' בזה בקובץ מגד ירחים שנת תרפ"ו בפ' שמות דברים נכונים: מח) אכל ערש"י ומ"ש בפ' בראשית (כ' ז'): נ) וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב.

רש"י מכאן שאסור לש"מ בשני רעבון, והוא מתענית י"א א', והק' בתוס' מיוכבד דנולדה בעת רעבון כמ"ש בסוטה י"ב א' ותי' דל"ה איסור רק למי שרוצה לנהוג בחסידות ורק יוסף נהג, ובבעה"ת על התורה תי' דרק יוסף שידע בבירור שיהי' רעב, אבל לוי לא ידע בבירור מותר, עוד תי' דביבמות ס"ב פליגי ב"ש וב"ה אי יוצא פו"ר בב' בנים או בעי בן ובת ולוי סבר דבעי ג"כ בת ול"ה לו בת אז, ויוסף כמ"ד דיוצא בב' בנים ע"ש, ובאמת תי' כן הרא"ם דללוי ל"ה בת וחשיכי בנים מקרי והותר לשמש, ובב"י או"ח סי' תקע"ד הק' עליו דא"כ גם ליוסף ל"ה בת ע"ש, ובימיהם ל"ה עוד בעה"ת על התורה שכ' דפליגי בפלוגתא ב"ש וב"ה, ויוסף ס"ל דבב' בנים יוצא כנ"ל, והר"ן בתענית תי' דאיסור אינו אלא משום שישראל שרוין בצער, והשכטים יודעים שהם שבעים ויוסף נמי יודעים הי' בו שהוא בריוח, אבל יוסף סבר שהם שרוין בצער ולכן לא שימש, ובב"י הקשה עליו מהיכן ידעו ביוסף ששרוי בריוח שמפשטי הכתובים נראה דלא ידעו כלל אם חי או מת עד שנתודע להם ותיכף ירדו למצרים ואז נולדה יוכבד ונמצא ששימש לוי קודם לכן והב"י תי' שקודם מ"ת ל"ה אסור לשמש והא דמייתי מיוסף אסמכתא בעלמא הוא, ומיתורא דבטרם תבא שנת הרעב דייק לי' דאחר שנת הרעב אסור לשמש אחר שנתנה התורה ותדע דהא יוסף קודם שנולדו לו בנים חשוכי בנים הי' ומותר לשמש אפ"י אם

הי' שני רעבון, וא"כ היכי מייתי ראי' מיני' אע"כ דאסמכתא בעלמא הוא עכ"ל, והמהרש"א הק' על הב"י כיון שאסור לאחר מ"ת ואפי' מזרבנן ודאי דהי' לוי מקיים איסורו כמ"ש ביומא כ"ח דאבות קיימו אפי' ע"ת, וכ' די"ל להירושלמי דבליל טבילה מותר לשמש י"ל דאשת לוי נתעברה בליל טבילה, ויוסף ממדת חסידות הי' פורש גם בליל טבילה ע"ש, ובאמת קדמו בזה בדרישה שם: והרא"ם הק' מתולדות (כ"ו ח') והנה יצחק מצחק פרש"י מש"מ, ומהרש"א תי' שהי' זה אחר שנפסק הרעב.

ומבני אלימלך ל"ק (ברות א') דראינו שלא חשו לאיסור שהרי פרוש עצמם מצבור והלכו מא"י לחו"ל וחזי מה עלתה בהם כמ"ש בב"ב צ"א א' ע"ש, וצ"ע דברי מהרש"א דאח"כ בפ"ב פרש"י על ויזרע יצחק שהי' שנת רעבון וצ"ע, ועי' ס' דברי דוד מהט"ז, וט"ז סי' תקע"ד, והביאותיו בפ' נח (ז ג'), וע"ע באיי הים תענית, ובס' אגרת שמואל על רות, ומ"ש בפ' שמות (ב' א'), ועשו"ת שבית יעקב ח"ג סי' ל', מ"ש על הב"י שהק' על רא"ם דהרי גם ליוסף ל"ה בת, והק' מב"ר פצ"א ורש"י ויגש (מ"ד י"ט) בתחלה בעלילה באת ענינו וכי בתך היינו מבקשים, הרי דהי' לו בת, והא דלא חשיב עם בני יוסף בירידתן למצרים י"ל שמתה מקודם ע"ש, ועי' בישועות יעקב או"ח סי' ר"מ סק"ה שתי' קו' ב"י על רא"ם דלוי שימש דלא קיים פ"ו, דהרי גם יוסף ל"ה לו בת, וכ' עפ"מ"ש רמב"ן תולדות (כ"ו ה') דאבות רק בא"י קיימו התורה, וזה שאסור לשמש בשני רעבון הוא מצד קניות מדות טובות וע"כ נח בעת נכנסו לתיבה נאסר עליו תשמיש, לכן אף ליוסף נאסר אף שאינו מז' מצות אך לקיים מצות פ"ו הי' ראוי להתיר אלא שב"נ לא נצטוו על פ"ו, ואמנם הרי קיימו כל המצות ורק שיוסף הי' במצרים ול"ש לקיים המצות ולכן לא שימש ברעבון, אבל לוי שהי' בא"י ושם קיימו התורה בכללה ומצות פ"ו מצוה ראשונה לכן אף ברעבון הי' מותר לשמש ע"ש, ובסי' תקע"ד האריך בדברי אגדה, וע"ע בהגהות חשק שלמה תענית, ובשו"ת שם אריה יו"ד סי' ס"ג אריכות, ובס' גבורות ארי מהשאג"א כ' דאם יש לו אפי' בן אחד אסור לשמש, משו"ה קאמר שנולדו שניהם קודם הרעבון, אבל קשה דקיי"ל כב"ה דאינו מקיים פ"ו רק בזכר ונקבה, ויוסף ל"ה לו בת, וכ"ת שאני ב"נ דאין מצווין על פ"ו כמ"ש בסנהדרין נ"ט, ז"א דהא דאמר התם לב"נ נאמר ולא נשנית בסיני דלישראל נאמרו ולא לב"נ היינו מסיני ואילך אבל עד סיני נצטוו אפי' ב"נ וא"כ בני יעקב קודם מ"ת הי' מצווין על פ"ו, ונראה דודאי יוסף הי' מותר לשמש דלא קיים פ"ו, והקרא בטרם וגו' לא ללמוד על עצמו קאתי אלא קרא יתירא ללמוד על אחרים שכבר קיימו פ"ו אסור לשמש, ואל תתמה על זה דקרא משתמע ביוסף ובדיד' ל"ש הא וכתבה ללמוד על אחרים, דכה"ג חצינו ביבמות ס"ד א' דיליף בשהה ו' שנים ולא ילדה תצא מאברהם דכ' מקץ עשר שנים, ופריך לילף מיצחק ששהה כ' שנה עם רבקה קודם שילדה ומשני יצחק עקר הי'הי', ופריך אברהם נמי עקר הי' ומשני ההוא דיצחק מבע"ל לייחס שנותיו של יעקב אבל קרא דאברהם אי לאו ללמוד על מי שאינו עקר שאינו רשאי לשהות יותר מי' שנים למ"ל דכ' רחמנא מקץ ע"ש, אלמא דקרא דאברהם ל"ש גבי' מ"מ ללמוד על אחרים קאתי, וא"ש מ"ש תוס' ביוכבד דהוי רק חסידות, ותמוה הא ר"ל אמר אסור לשמש אלמא איסורא איכא ולא חסידות, ועוד כיון דנפקא מקרא ליכא למימר חסידות, אבל לח"ש א"ש דודאי בין יוסף בין לוי של"ה להם בת ולא קיימו פ"ו מותרין הי' לשמש.

וקרא יתירה בטרם כו' ללמד על אחרים קאתי עכ"ל בקיצור. ובכל דבריו קדמו הראשונים וכו"ל, וגם מ"ש דמיוסף הביא ראיה על אחרים שכבר קוימו פ"ו, הרי כ' כל זה בב"י דאסמכתא בעלמא הוא מיוסף דהא ל"ה לו בת ולא קיים פ"ו וצ"ע שלא הביא דבריו, ורק הראיה מיבמות נכונה מאד, ובגוף החידוש קדמו באור החיים כאן במקומו שכ' דדרשת חכמים הוא באם אין ענין וקו' תוס' תענית מלוי ל"ק לצד שהי' חסר נקבה לא נמנע מלשמש כהלכה ע"ש: וע"ש עוד באוה"ח דלא אמרו איסור אלא לצד צער ישראל ולא צער האומות וללוי אין חיוב למנוע עצמו לצד צרות האומות כי ליעקב הי' תבואה כמחז"ל ול"ה שולח בניו רק למראית העין דכ' למה תתראו, והגם שאמרו ששלמו שערי מכדא זה הי' אחר שנה ראשונה, אבל שנה ראשונה הי' להם תבואה וכו' ועמ"ש בפ' תולדות (כ"ו ח') וישב (ל"ז ב') ויחי (מ"ט ל"א) וצ"ב דבריו הקדושים דהנה לידת יוכבד הי' בסוף השנה השני' ובכך תחלת עבודה אחר שנה ראשונה וצ"ע"ג.

אמנם בעיקר הקו' דל"ה להם בת ולא קיימו פ"ו לב"ה, איתא בירושלמי פ"י דיבמות דמה דפליגי ואמרו דזו"נ בעינן היינו אף זו"נ אבל בשני זכרים גם ב"ה מודו דיצא ע"ש, וראיתי לח"א שהביא זה בשם הגאון מ' יעקב שור ז"ל האבד"ק קוטב. והביא ראיה מב"ב קמ"א א' דהק' למימרא דבת עדיפא מבן ונדחקו ע"ש, וק' דלא משני דהמשנה מיירי שיש לו בנים ואין לו בת עדיין דבזה בת עדיפא לי' לקיים מצות פ"ו.

א"ו דבב' זכרים לכ"ע יצא ובש"ס יבמות דס"א דלב"ה דוקא זו"נ. ועי' בתוס' ורשב"א שם.

היינו דוקא לענין שיהי' רשאי לבטל דבזה בעינן לב"ה שיהי' לו ג"כ בת. אבל לקיים מצות פ"ו גם בב' זכרים קיים.

ועפ"ז א"ש הא דיוסף ושפיר יליף מיני' דאסור לשמש. ויוסף קיים כבר פ"ו בב' בנים. וזה דבר חדש. ועי' רמב"ם פט"ו ה"ה מאישות, ואה"ע סי' א'.

ובשו"ת הרדב"ז ח"א בלשונות הרמב"ם סי' ל"ו. ובשו"ת לחם רב סי' י"ז: והנה מה שהקשה השאג"א דל"ש לשון אסור אם אינו אלא חסידות.

עי' ס' קהלת יעקב בחלק לשון חכמים אות נ"א הביא מר"ן סופ"ק ע"ז הא דארז"ל אסור לעשות שותפות עם עכו"ם רק מדת חסידות ואפ"ל איסור דרבנן ליכא מדאמר' במגילה כ"ח א' תיתי לי דלא עבדי שותפות עם עכו"ם הרי דשייך לשון אסור אפ"ל רק ממדת חסידות. ומצאתי עוד בס' בית האוצר חלק א' כלל קפ"ט הביא ראיה מברכות ל"א א'.

אסור לאדם שימלא שחוק בעוה"ז, וע"כ דרק מדת חסידות דאם הוא איסור ממש מה רבותא דר"ל דלא עשה איסור עי' כזה בחולין ל"ז ב'. וע"ע בריטב"א מגילה כ"ח וז"ל וכ"ת מה רבותא דהא איסורא דאורייתא הוא ובכלל לא ישמע על פיך כדאיתא בסנהדרין, אסור לאדם שיעשה שותפות עם עכו"ם שמא יתחייב לו שבועה, ותורה אמרה לא ישמע על פיך.

והנכון דהוא לאו איסורא ממש דאו' או דרבנן אלא מדת חסידות בעלמא וכעין שאמרו אסור לאדם שילוח בלא עדים. ואסור להלות עכו"ם ברבית.

וכעין איסור דמשחרר עבדו עובר בעשה וכפרש"י בסדר נזיקין עכ"ל. הרי שהריטב"א חשב עוד איסורים ואמר דהם רק חסידות.

והנה מ"ש דאיסור משחרר עבדו ג"כ מדת חסידות הוא חידוש גדול ומכל הפוסקים לא משמע כן וצע"ג: וע"ע רמב"ן גיטין ל"ו וז"ל וכי אתי לקמי' דרב וא"ל מידי פרוזבול הי' לך למה להו פרוזבול ואם תאמר שלא ישמוט במדת חסידות א"כ פשיטא דמהימנא דאי בעי לא מישמטא והיכי אמרת לא שביק היתירא ואכל איסורא הא לא איסורא הוא כלל עכ"ל ומוכח דלא שייך למיקריי' למדת חסידות בל' איסור וצ"ע בכל זה.

וע"ע ברדב"ז ח"ב סי' תרצ"ו. ושד"ח כללים סי' קפ"ו.

ובס' חקר הלכה כלל ב"נ. ובעיון יעקב על הע"י.

ומ"ש בדבריו בכלי חמדה ע"ש: נה) רש"י א"ל שימולו. ועי' בגו"א.

ובאלשיך פ' ויגש כ' דנגזר רעב מחמת מזלם וז' פרות נגד ז' כוכבי לכת והנימול הוא למעלה ממזל ולכן אין מזל לישראל בשבת קנ"ו א'. וצוה שימולו לבטל מהם קללות רעבון מצד המזל.

ובתפארת יהונתן כ' דאיתא בסוטה ד"זב' הבא על זונה לסוף בא לככר לחם שנא' כי בעד אשה זונה עד ככר לחם, ומצרים הי' שטופי זמה וגזר עליהם מילה להחליש כח התאוה וביערות דבש ח"א דרוש ב'. דירא יוסף דישראל יבואו בגלות ואולי ילמדו מהם לבטל מצות מילה לכן גזר על המצרים מילה ואז גם ישראל ימולו ולא יהי' להם חרפה בגוים: ובני היקר הרה"ח וכליל המדעים מ' דוד נ"י אמר לפמ"ש בב"ב ד"י אם ה' אוהב עניים למה אין מפרנסן וכמו במלך שכעס על עבדו וגרשו ובא א' והאכילהו בודאי המלך כועס על זה והשיב ר"ע ישראל נקראו בנים ומלך שכעס על בנו ופרנס אותו א' יש לו נחת רוח מזה.

נמצא דצדקה רק לישראל וכמ"ש צדקה תרומם גוי זה ישראל. וחסד לאומים חטאת.

וכמו במלך עם עבד. ועי' מזה בפר"ד דרוש י"ז.

וגם יוסף עשה עמהם חסד לכן צוה למולם ויהי' כישראל ולא יהי' חסד לאומים חטאת. ונכונים דבריו: נו) פני.

רש"י אלו עשירים, עי' בע"י ווילנא בעץ יוסף סי' קס"ה: מב א) למה תתראו ערש"י ורא"ם, ומהרש"א תענית ד"י ע"ב, ועי' בספר בנין דוד על איכה לזקיני הגאון ז"ל מלאסק בפתיחה אות ג', ובכלי יקר דברים (ב' ב') עה"פ פנו לכם צפונה, ע"ש דברים יורדים חזרי בטן, ועמ"ש בפ' בראשית (ג' י"א): ג) עשרה רש"י אבל לשבור בר כולם לב אחד, עי' תולדות נח דרוש ב', דמה ילמדנו דהי' להם לב אחד למלא רעבון ביתם וי"ל דהי' ק"ל למה הוצרך לומר דירדו לשבור בר והלא לזה שלחם אביהם.

לכן מפרש שבא לרמז שדרכן של צדיקים כשעושים דבר שיחשבו שטוב עשו, ואח"כ כשיראו שבא להם צער מאותו ענין ישימו על לבם שלא קרה להם זה רק למען שיראו שלא טוב עשו תחלה, וכאן תמהו שלא הי' ברכה בתבואה שלהם ולא הי' צריכים לנווד למצרים אם לא כי יד ה' בזה, ובטח על שמכרו אחיהם למצרים לכן הוכרחו עתה לבקש

עזר משם, וז"ש וירדו עשרה שבא להם מרדות וחשבוה לירידה, ולכן קרא אותם אחי יוסף שנזכרו אחות יוסף להם והמה התנכרו אליו, וכן בבואם לפני יוסף הגדיל יותר הכאב שלהם וחרדו, וז"ש יוסף להם מדוע לא יחרדו שאר האנשים שיבואו לכאן ואתם חרדים בטח מרגלים אתם: ד) רש"י שהשטן מקטרג בשה"ס עי' ברש"י ב"ב כ"א א' ד"ה לא.

ובהגהות מהג"מ מתתי' שטראשין מציין שהוא בירושלמי שבת פ"ב, (והוא שם בהלכה ו'): ז) מאין באתם ויאמרו מארץ כנען לשבר אוכל, המלבי"ם כ' דלא הי' להם להשיב רק מארץ כנען ומה שהוסיפו לשבר אוכל הם דברים מיותרים שאמרו דבר שעל זה לא שאלם כלל, ומזה מצא תואנה לחשדם למרגלים שהרגישו בעצמם איזה פשע ואומרים שבאו עבור אוכל, ובס' דברי יוסף כ' דהי' קשה להם מ"ש מאין באתם דהול"ל מאין אתם כמ"ש ביעקב ששאל לאנשי חרן אחי מאין אתם (ויצא כ"ט ד') כיון שהי' אנשים שלא הי' מכירים מעולם.

ול' מאין באתם ל"ש רק אם מדבר לאנשים שמכירים שלא רצה לידע רק סבת בואו, כמ"ש המלאך להגר מאין באת, וחשבו שיוסף אמר בקיצור ושאל על שניהם ביחד על מקום מולדתם וגם סבת ביאתם, ולכן השיבו על שניהם: ח) ויכר יוסף. ערש"י, וי"ל בפירושו דהכיר בהם שאינם מכירים אותו, לפיכך אמר להם שהם מרגלים שיהי' להם צער ויכופר עונם, אבל אם לא הכיר בהם שהם אין מכירים אותו הי' חושב כשם שהוא הכיר אותם כן הם מכירים אותו ולא יהי' להם צער מה שדיבר קשות שהבינו שרק לפנייהם מדבר כן, אבל לא ירע להם שלא יהי' תפארת לפני המלך והמדינה לספר המעשה שאחיו מכרוהו, ובתורת חיים ב"מ דל"ח כ' דק' דהא כל השבטים חוץ מבנימין נולדו באותן ז' שנים של עבודת יעקב, נמצא דיששכר וזבולון לא הי' גדולים מיוסף יותר משנה או ב' ומסתמא ל"ה חתומי זקן כמוהו, ונראה דהש"ס לא יהיב טעמא אלא מה שהאחים לא הכירו את יוסף אבל מה שיוסף הכיר אחיו לא איצטריך טעמא, דבמד"ר איתא דיוסף גזר שכל מי שיכנס יכתוב שמו ושם אביו לערב הביאו הפתקים זה קורא ראובן כו', ועוד כיון שקצתם חתומי זקן בשעה שיצא יוסף מאתם הכיר גם אחיו של"ה להם חתומי זקן ע"ש ובחי' גאונים בע"י דפוס ווילנא: ט) ויזכור יוסף.

עי' כלי יקר בפ"ד, שלכך העליל עליהם מרגלים שהי' ירא פן יחקרו אחר המושל כו', ובכתבי דו"ז הגה"צ מהר"צ הכהן ז"ל האבד"ק זגיערזש ראיתי דזהההמשך ויזכור את החלומות שיהי' מושל כמ"ש אם משל כו' אף שהם אמרו בלשון תמי' מ"מ כיון שאמרו כן הוי כמו שפתרו לו דכל החלומות הולכין אחר הפה, ומשו"ה כשחלם לו שנית ויספר, לא אמרו לו כלום, וכאשר ידעו שפתרו שיהי' מושל יחקורו ע"ז ויודע להם, ומשו"ה אמר כי מרגלים הם וייראו לשאול ע"ז ומשו"ה לא נתן להם רשות לסבב בעיר כמו שמוכח מקרא ואת הארץ תסחרו ופרש"י תסובבו: י) לא אדוני.

רש"י שהרי עבדך באו לשבור אוכל. וק' ל' שהרי שמשמע דמזה שבאו לשבור אוכל מוכח שאינם מרגלים ועשפ"ח, ובס' לקוטי מהר"ם כ' ע"פ משחז"ל אלעזר לא הלך למדין למלחמה לפי שנתגדל שם ובירא דשתית מיני' מיא לא תשדי קלא.

ע"ר רש"י ובעה"ת ומד"ר מטות (ל"א ו') וז"ש לא אדוני שהרי כו' ובודאי לא באנו בתור מרגלים משום דבירא כו': (יא) כולנו. עבה"ט מסורה וראיתי בס' אוהל מועד ח"ב די"ב ע"פ ירושלמי פ"א דפאה מפ"מ גוללירין של ב"ד יורדין למלחמה ונפלין וגוללירין של אחאב נוצחין.

אלו משום שיש להם דלטורין נופלין. וכמ"ש חבור עצבים אפרים הנח לו.

דאף שעע"ז אם הם באחדות הנח לו. וז"פ המסורה נחנו פשענו ומרינו עכ"ז אם כולנו בני איש אחד נחנו באחדות אז נחנו נעבור חלוצים ונוצחין.

ובקובץ דרושים חוברת ד' סי' כ"ט הביא עפמ"ש בסוף קידושין ראיתי חי' ועוף כו' ומתפרנסין שלא בצער אלא הריעותי את מעשי וקפחתי פרנסתי. וז"ש כולנו בני איש אחד נחנו.

ומדוע נחנו נעבור חלוצים לעבוד ביגיעה כל היום ללחם תקנו. ולא כחי' ועוף המתפרנסין שלא בצער.

והתירוץ על זה נחנו פשענו ומרינו הריעותי את מעשי כו' ובאלישיך סו"פ מטות כ' כולנו בני א"א אנחנו וא"כ אף אם לא נעסוק בתו"מ ייטיב לנו ה' בזכות אבינו הצדיק. רק אנחנו נעבור חלוצים לעבור חלוצי צבא זכות עצמינו.

אף דאמת שהי' אפ"ל גם אם נהי' נעזרי זכות עצמינו יגן עלינו זכות אבות. אך זה הוא אם גם עונות לא יהי' לנו אבל אם אנחנו פשענו ומרינו אז לא סלחת כי עון עצמנו לא נמחק פ"ש: ולענ"ד נראה להוסיף לפמ"ש בב"מ פ"ה א' כל שהוא וכנו וכן בנו ת"ח שוב אין תורה פוסקת מזרעו, והק' אא"ז המהרש"א דסותר למאמר דאין התורה בירושה, וכ' דאם הוא ג"כ עוסק בתורה מועיל גם זכות אבות אבל לא כשהוא סומך רק על זכות אבות ע"ש.

ולפי"ז א"ש המסורה וכפי דרך האלישיך הנ"ל. ועי' בהקדמה לשו"ת נודע ביהודא מהדו"ק מבנו הג"מ יעקבא ז"ל.

עו"ל כאשר הי' מלחמת התבל בשנת תרע"ד וכמה מאחב"י עברו חלוצים בראש הגדוד. ועכ"ז גברה השנאה בעולם לנו.

ורק למען שאנו יהודים וכמו שהלשין המן הרשע ודתייהם שונות מכל עם וכמרז"ל למה נקרא סיני שמשם ירדה שנאה לעולם, וז"ש המסורה נחנו נעבור חלוצים ונטלנו חלק בהמלחמה. פכ"ז נחנו פשענו ומרינו האשם תלוי בנו באין סבה רק יען כולנו בני איש אחד נחנו בנים לה' והבדל הדת גורמת השנאה.

וה' ירחם טו) חי פרעה. פרש"י ועי' חתם סופר שבת די"ז אר"ט אקפח כ' תוס' שהוא לשון שבועה כמו חי פרעה.

מ"מ נ"ל שהוא לישנא דמשתמע לתרי אפי. דגם יש לפרש להיפך שנשבע בחי פרעה שיצאו מזה.

וכן יתפרש חי אני נאם ה' וימלא כבודי את כל הארץ כמ"ש רמב"ן בפ' שלח (י"ד כ"א). והענין מתפרש לפי המקום.

והעומדים לפני יוסף חשבו שנשבע בחי פרעה שלא יצאו, ובאמת הי' כוונתו להיפך שאם יצאו חי פרעה ואם לא ימות. והרי הוציאם לאחר ג' ימים ואפ"ל לשמעון לא אסר רק לעיניהם ואח"כ הוציאוהו כפרש"י, כי קשה בעיני לומר שיוסף נשבע בחיי המלך ומעל בשבועתו.

ומ"ש חי פרעה כי מרגלים אתם נמי אמת הוא כי השביעם על תנאי שאם לא יביאו אחיהם הקטן אז הם מרגלים בחיי פרעה, וכבר ידע שסופם להביא בנימין עמהם כמו שהתבונן מחלומות אשר חלם וכמ"ש רמב"ן א"כ נשבע באמת ולא שיקר כלל. ומ"ש רש"י כשנשבע לשקר בחיי פרעה חלילה להבין כפשוטו הרי ביארתי שאין כאן שקר כלל.

ועוד רש"י דקדק בלשונו כשרצה לישבע על שקר ולא כ' כשנשבע לשקר אלא על שקר. ר"ל כשהי' מגזם דבר שהי' נראה בעיני הבריות כשקר וכיזב כמו הכא שהתעולל עלילות על בפלי צורה ואנשים חשובים לומר מרגלים.

והי' נראה בעיני השרים כמגזם ומשקר. וכדי לאמת דבריו שיאמינו בו בל"ס נשבע בחי פרעה כי אז ידעו שאמת, דנאמן הוא לאדוניו.

ולא ישבע בשקר בחי פרעה. וז"ש על שקר פי' על דבר שהי' נראה כשקר החזיק דבריו בשבועה חמורה בחי פרעה ומצוה להוציא מלב המלעיגים עכ"ל.

ובס' חוט של חסד מבעל שבט מוסר כ' דלא הי' נשבע לשקרונטריון של מרגלים מזרע ר"חל גנבתם ל"אורחת י'שמעאלים מ"כרתם ורמז במלת מרגלים את כל אשר עשו. ובתפארת יהונתן, כ' דעיקר החיות הוא חיות הנצחיים.

ורשעים בחייהם קרוים מתים. ואמר כמו שיש לפרעה חיות כי זה שקר שאין לו חיים נצחיים כן מרגלים אתם.

ובשם הג"ר יצחק מוולאזין כ' כי חי בפתח כינוי לכל בעלי חיים. וחי בצירי כינוי רק לד' לבדו כמ"ש מלך אל חי העולמים.

וידוע כי פרעה עשה עצמו אלוה ומפני זה כשנשבע לשקר הי' נשבע בחי פרעה פי' כמו שפרטה הוא אלוה כן הדבר הזה. ועי' בס' גרש כרמל.

וע"ע בפ' במדבר (י"ד כ"א) ואולם חי אני וברש"י שם. ופי' ג"כ כרמב"ם פ"ב ה"י מיסודי התורה.

באדם כ' חי בצירי שהוא לשון סמיכות אבל בה' כ' חי בפתח להורות שהוא וחי' אחת ע"ש. והנה פרעה עשה עצמו לאלוה והי' צ"ל חי בפתח אבל יוסף אמר בצירי לפי שאדם הוא ועי' בזה בבעל עקדה כאן.

ומ"ש בדבריו בתוספות יו"ט פ"ז מ"ד דתמיד פ"ש היטב. וע"ע ביפ"ת ובדברי שאול ח"ת.

ובתנא דב"א רבא פרק כ"ו איתא לא תשא קיימו יוסף, שנא' חי פרעה והדברים ק"ו ומה כשהי' נשבע במלך ב"ו קיים את שבועתו אם נשבע בממ"ה עאכו"כ ע"ש: יט) יאסר בבית משמרכם. וק' הלא לא בית משמר שלהם הי' וערש"י ובקובץ אהל מועד שנה ב' סי' קצ"א הביא עפמ"ש הרר"י מווארק"י ז"ל לפרש דברי ר"ז במגילה כ"ח ולא ששתי בתקלת חבירי, היתכן שיהי' שמח ומה רבותא ורק הכוונה שכל שמחה שלו בביתו נתבטל בשעה שאירע תקלה לחבירו.

כ"כ הרגיש והשתתף בצערו של חבירו עד של"ה יכול לשוב מעניני עצמו ופח"ח. וי"ל שיוסף אמר שאע"פ שתעלו לשלום כו'.

בכ"ז דמיונכם יצייר לכם כאלו גם אתם יושבים בבית אסורים בהשתתפות עם אחיכם. וזה"פ בבית משמרכם.

ועוד ראיתי דלכאו' למה רצה יוסף לתפוס אחד מאחיו במצרים. ואי משום דרצה להכריחם שיבואו פעם שנית עם בנימין הלא בע"כ צריכים לבא כשיכלה התבואה מביתם.

ורק דיוסף חשש שמא יביאו אחד מן השוק ויאמרו שזה בנימין. והוא לא יוכל להכחישם שאינו בנימין, ולכן בכוונה הניח לשמעון להשאיר אצלו וכשיביאו א' משוק תיכף יוליכנו למשמר ולשאול משמעון אם הוא מכירו או לא ושמעון בודאי יאמר האמת שאינו מכירו שהרי לא ידע שאחיו הביאו תחת בנימין.

ובשביל זה לא יהי' יכולים אחיו להטעותו. ועמ"ש בפ' ויגש (מ"ה י"ב): כא) אשר ראינו בצרת נפשו בהתחננו וגו' ערמב"ן דלא התוודו על גוף המכירה רק שלא שמעו בצרת נפשו.

עשו"ת כתב סופר או"ח סי' קל"ז. דגדול המחטיא יותר מהרגו, ומה"ט אז"ל שבוי כולהו איתניי' בי' שמשוקע בין האומות.

ותחלה רצו להרגו, ואח"כ השליכוהו לבור. ולבסוף מכרוהו.

ואחרון קשה מכולם. והתחנן יוסף כי ירא לנפשו שמא יחטא.

והם לא האמינו בחשבכם כי צר לו על גופו. ויערים שצר לו על נפשו.

וז"ש אשמים אנחנו בהתחננו. ע"כ בא עלינו ג"כ שאחד מאחים ישאר אצל מצריים.

ועז"א ראובן אל תחטאו בילד. ערמב"ן שהקשה דאין זכר שאמר ראובן אל תחטאו בילד, רק דראובן לא הסכים על עצתם למכור רק אמר להשליך איתו הבורה מוטב שימות ולא יחטא וז"ש אל תחטאו בילד.

ובס' עשרה למאה דרוש ט' כ' עפמ"ש (בש"ב י"ב) בדוד כשסיפר לו נתן המעשה בעשיר ורש שלקח הכבשה מרש. ויאמר דוד חי' ה' כי בן מות הוא וקשה הא גנב אינו במיתה.

ורק דלישראל יש ג' מדות ביישנים רחמנים גומלנים. ואכזר כזה ודאי אינו מזרע ישראל.

וב"נ נהרג על הגזל. ועמ"ש לעיל בפ' וישב (ל"ח כ"ד).

והנה השבטים חשבו שמה שעשו ליוסף הי' ע"פ דין ולא התחרטו על גוף המכירה. והחרטה הי' רק על מדות אכזריות שלהם שלא הביטו בעת שהתחנן לפניהם.

אמנם ראובן אמר שגם גוף המכירה חטא. וראי' שטרם בא אליהם ויתנכלו אותו להמיתו ויאמר ראובן אל תשפכו דם ואז עדיין לא התחנן לפניהם.

וז"ש אבל אשמים אנחנו ר"ל לא על גוף המעשה רק יען אשר ראינו צרת נפשו ול"ה לנו רחמנות. ויאמר ראובן לא כן דעתי כי הלא אחרתי לכם אל תחטאו בילד "ולא שמעתם" ר"ל עדיין לא שמעתם אותו שיתחנן לפניכם.

"וגם דמו הנה נדרש ולא רק מדת רחמנות רק על דמו הנה נדרש שלא הי' כדין מיתתו: (כד) ויאסר אותו. ערש"י ובמדרש יוסף שלח לפרעה ושלח לו ע' גבורים.

ורצו ליתן חבלים על שמעון וצוח שמקולו נפלו על פניהם. וקם מנשה והכהו על כתפו. והכניסו לבית האסורים אחר שמעון מכה זו אינו רק משלנו. הנה ישראל שה אחד בין ע' אומות.

וחפצים ליתן חבלים לכלות את ישראל ח"ו. אך שמפון הכללי עם ישראל צוח לאלקים בתפלה ואויביו נפלו לרגליו.

כי בזמן שקול קול יעקב מצפצפת אין ידי עשו שולטות, אולם אם יצאו מקרב ישראל, להציק את ישראל, כמ"ש מהרסיך ומחרביך ממך יצאו, אז רע ומר גורל ישראל, ולכן אם תראה את ישראל בצער אין זה מן שונא שבחוץ רק מבפנים. אבל אי הי' שלום בפנים אין פחד כי מקולו של שמעון יפלו כולם.

וי"ל ג"כ הרעיון בפשט הפסוק (דברים כ"ג ח') אל תתעב אדומי כי אחיך הוא, כל מה שאדומי יכה אותך. הוא מאשמת אחיך, וה' ירחם על שארית ישראל: (כה) ויעש להם כן.

ראיתי בשם הה"ק הר"מ מטשערנאביל ז"ל עה"פ (תהלים ל"ג) הנה עין ה' אל יראיו וגו' כי מלת חות אם תשום בו אות ע' אחר המ' יהי' מעות, והצדיק יש לו כח להפוך את מות ולגרום שפע ופרנסה, וזה"פ הנה עין ה' אל יראיו, שה' נתן ליראים אות ע' במתנה. ועי"ז גורמים להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב' ופח"ח.

ויוסף נתן ג"כ לחם לאכול שלא ימותו ברעב. וגם השיב להם מעותיהם.

ועשה ממות מעות. וחלת כן בגימ' ע' וז"ש ויעש להם כן.

ועי' בס' נר למאה דרוש ח': (כח) ויאמר בתרגום יונתן מה דא עביד ה' ולא בחובין דלנא ותמוה. וכ' בס' אמרי בינה דכ' בפ"ט ויזכור יוסף את אשר חלם להם ויאמר מרגלים אתם.

ולכאון"ק מה אשר חלם להם. וערש"י, ועו"ק לפי שהזכיר החלום אמר מרגלים, וי"ל דאי' במד' דפ"י החלום מאלמים אלומים היינו שעתידים לעשות עגלים אלומים לע"ז ע"י ירבעם, והי' רוצים לדונו ע"ש סופו שעתיד ירבעם לצאת ממנו, ואי' בר"ה ט"ז ב'

בדיני שמים אין דנים ע"ש סופו, וז"פ ויזכור יוסף את אשר חלם להם היינו שרצו לדונו ע"ש סופו, ויאמר מרגלים אתם שהי' רוצה לדונם ג"כ ע"ש סופן שעתידין מרגלים לצאת מהם, ואי' ברש"י בפכ"ז ויפתח האחד את שקו הוא לוי וידוע דשבתו של לוי לא חטא בחטא מרגלים.

וז"ש ולא בחובין דלנא דהוא שבט לוי: שם ויחרדו איש אל אחיו, וקשה אמאי לא חרדו כ"א לעצמו ועי' במפוי וי"ל דכל א' לעצמו לא הי' לו צער דחייב אדם לברך על הרעה כמו על הטיבה, בברכות נ"ד א' וערמב"ן שכ' דאין רעה שלא יצמח מזה טובה דלאחריתו הוא טוב. אמנם כ"ז על צערו.

אבל על צער אחרים מחויב לצער א"ע, ועי' במשפט צדק על תהלים שהביא על פסוק שוש אשיש בה' תגיל נפשי באלקי, אם ה' נותן לאדם גדולה הוא שמח וגם אחרים משמח ונותן להם לאכול ולשתות, וזה שוש לעצמו, ואשיש גם אחרים בה' שהוא מדת רחמים. אבל תגל נפשי באלקי שהוא מדת הדין אלקים.

אף שמחויב לשמוח הוא רק לעצמו אבל לאחרים אינו משמח, וז"ש ויחרדו איש אל אחיו שכל אחד הי' לו צער על אחי' אבל על עצמו לא חרד דמברך על הרעה כמו על הטובה, ועי' יערות דבש ח"א דרוש ד': לד) ואת הארץ תסחרו. רש"י תסובבו, וערמב"ן שנו לו מפני השלום וכו' דהי' ק"ל דלא מצינו שאמר להם כן ועי' בלקוטי בשמים ע"פ המד' ורש"י דא"ל יוסף על שנכנסו בעשרה שערי העיר והשיבו לבקש אחיהם נתפזרו.

וא"כ כשאמר להם יוסף שיביאו אחיהם הקטן, מובן שאז נתן להם רשות לסבב העיר ולבקש אחיהם הנאבד, אבל ליעקב ל"ה יכולים להגיד זה יען שאמר טרף טורף יוסף, לכן הגידו לו שא"ל ואת הארץ תסחרו ומשמע לתרי אפי ומשמע ג"כ שנתן להם רשות לעסוק בפרקמטיא בארצו: לו) עלי היו כולנה עי' ראב"ע וספורנו.

והובא בשם הגר"א מווילנא ז"ל דבפ' תולדות (כ"ז י"ג) כ' עלי קללתך בני, וק' דהו"ל לומר לא יקללך. ורק רבקה הודיעה ליעקב שלא יבא עליו צרות רק ג' הרמוזים במלת "עלי" פשו לבן יוסף, וז"ש יעקב אם תקחו בנימין הלא "עלי הי' כולנה' ר"ל אחי אמרה לי שרק ג' צרות יבא עלי ולא יותר, ורק אח"כ שהשיבו שמעון ובנימין ולא הצטער רק זמן מועט, אז הוכיח שאמת הי' בפי אמו: לז) את שני בני תמות.

ערש"י רמב"ן ראב"ע ואוה"ח. והק' הכי יעקב הורג נפשות ובשו"ת חתם סופר או"ח סוס"י ר"ח כ' למ"ש בפ"נ יב"נ וכלב חי' מהאנשים שנטלו חלק בארץ, וזה יכונה חיה. נמצא מי שמפסיד חלק בא"י נקרא מיתה, וראובן דימה בנפשו שהוא הבכור ושני בניו יטלו ב' חלקים כמו שהי' אח"כ אפרים ומנשה, ואומר את שני בני תמות תטול מהם חלקם בא"י. ויש להוסיף דיעקב השיב בכור שוטה זה בניו הם ולא בני.

שמכוון בל' תימה וכי לא בני הם, ואני אומר בניחותא דיעקב החליט ליתן הבכורה ליוסף וא"כ בלא"ה אין בני ראובן כבני יעקב, כמ"ש אפרים ומנשה כראובן ושמעון. כבר פסק יעקב שלא יהי' אלו בני' אלא בני אביהם וראובן אינו בכור לנחלת א"י ומשו"ה קרא בכור שוטה כמו הדס שוטה שאיננו בכור גמור, וא"כ בני' הם ולא בני בניחותא ואין

כאן ערבבות: ובשו"ת בנין ציון סי' קע"ד כ' דפירושו דחוק, דג"כ יקשה וכי יש לו רשות להפקיר נחלת בני' בא"י דמוחזקת מאברהם יצחק.

ועוד דהרי ד' בני' הי' לו וערד"ק ורמב"ן, וכ' דהפשט דשנים מבני תמות ואם יטול חלקם בא"י ימותו ד' בני', ועי' ראב"ע ורמב"ן, והעיר בג' וכי יעקב הורג נפשות, ולמה אמר מספר שנים מבני. וגם שלא שמע יעקב לראובן וליהודה שמע, והי' ק' דאפי' כוון ראובן לעונש שמים ע"י יעקב למה תלה בבני' ולא בו כמו יהודה וחטאתי לאבי, וגם הול"ל שנים מבני ולא שני בני כאלו מדבר משני בנים מסוימים.

והגם שארז"ל דיעקב אמר על ראובן בכור שוטה כו' אמנם זה בעצמו צ"ע היכן נרמז שיעקב אמר כן אדרבה השיב לראובן דברי טעם כי אחי' מת וקרהו אסון. גם הק' מ"ש תנה אותו על ידי מיותר שכבר אמר אם לא אשיבנו כו'.

ונלע"ד שויכוח הי' ע"פ ד"ת דבנדרים ד"ח אשכם ואשנה ה"ז נדר גדול, וביו"ד סי' רי"ג, הרי שדיבור לעשות מצוה מקרי נדר וגם צריך שיוציא בשפתי' עס"י ר"י. ובקידושין ל"ב אב שמחל ע"כ מחול עיו"ד סר"מ ובדכ"ז נדרי אונסין וכו' ובזה ישי חילוק בין קבלה בל' נדר או בל' נידוי, דבנידוי אי' במכות די"א שאפי' ע"ת צריך הפרה מיהודה, וכ' תוס' דל"ה בידו לקיים שמא יעכבו יוסף.

הרי דאפי' הי' נאנס ח"מ חל הנידוי משא"כ בל' נדר, ובשבת ל"ב ב', בעון נדרים בנים הקטנים מתים. ועפר"ד דרוש ג' דזה נהג גם באבות קודם מ"ת, והנה מד' בני ראובן יתכן שחונך ופלוא כבר הי' גדולים, וחצרון וכרמי עדיין קטנים, וז"ש ע"י שאני נודר לך ממשכן בידך שני בני הקטנים ואין דבר מצוה גדול חזה שנודר לקיים מצות אבי', ואם לא מקיים משפטו חרוץ שבני' הקטנים מתים.

מבלי איצטריך יעקב לעשות מאומה. ומפני שידע ראובן שאולי יאמר יעקב לא אחפוץ בניך לכן תלה הדבר ברצונו שני בני תמות שלא בך תלוי אם לא תחפוץ למחול על כבודך, ואם תמחול ממילא בטל הנדר ולא ימותו ואמר סתם בני שממילא ידע יעקב דכוונתו הקטנים שתלה חייהם בנדרים, וממ"ש אם לא אביאנו אף שממילא נשמע כוונתו מ"מ בזה לא פרט נדרו בשפתיו לכן אמר תנה אותו על ידי ואשיבנו אליך שיהי' נדר ממש שפרט בשפתי', ולא נעלם מראובן שכל דברי' לא מועילים אם יקראנו אסון שבזה הוי נדרי אונסין שממילא בטל, אבל הבין מיעקב שחשדו שמא במזיד לא ישיבנו כמ"ש אותי שכלתם מלמד שחשדו יעקב.

וא"כ ממילא ואת בנימין תקחו ג"כ פי' שיקחהו במזיד ולזה מועיל הנדר, אמנם יעקב אף שחשב בלבו כן שנתן רמז, מ"מ שמר מלהוציא בשפתי' חשד על כשרים מספק ולכן אמר בלבו בכור שוטה מה מועיל נדרו, ואיך אחפוץ במותם אפי' יעבור במזיד, אבל לו אמר דברי טעם שיירא שאחי' מת וריע מזלי' פן יקרהו אסון, ומה מועיל נדרך, הלא נדר אונס ממילא בטל.

והבין כוונת יעקב שלא האמין לנדר ראובן של"מ באונס, ע"כ ביקש מיעקב שיתנו בידו ע"י שמקבל עליו בנידוי שאז חל אפי' באונס, ובטל יראת יעקב פן יקראנו אסון שע"כ

צריך ליתן נפשו עלי' לשמרו מכל אונס לבל יהי' בנידוי, ולכן שמע יעקב ליהודה מה שלא שמע לראובן עכ"ד, ועמ"ש לקמן (מ"ג ט'): מג ב) שבו.

בס' אהל מועד ח"א ד"ו הביא שבו שברו לנו מעט אוכל רמז לנרות חנוכה, כי "לנו" בגימ' פ"ו ואם שוברים "לנו" המחצה הוא מ"ג, וז"ש שברו לנו ויהי' מ"ג. ומעט היינו אות הקטן מתיבת אוכל הוא א' וביחד הם מ"ד, והוא כמספר ל"ו נרות עם ח' שמשים: ט) וחטאתי לך כל הימים.

רש"י לעוה"ב, וערש"י ברכה (ל"ג ז) שהביא גמ' ב"ק צ"ב ומכות י"א מ' שנה שהי' ישראל במדבר עצמותי' של יהודה מגולגלין בארון כו', ובמכות אי' נידוי על תנאי צריך הפרה אף שנתקיים התנאי ויליף מיהודה ובתשובות הרשב"א ח"ג סי' שכ"ז על מי שנדה עצמו בב' עולמים אם לא יעשה כך ולא עשה מועיל התרה וענין יהודה דעצמותי' מגולגלין מפני שהי' סבר בנידוי ע"ת אם נתקיים התנאי א"צ הפרה וע"כ לא שאל על נידוי, אבל אם שאל הי' מועיל התרה אף על עוה"ב פ"ש.

והמרדכי פ' האומנין סי' שנ"ד כ' דנידוי על עה"ב אין לו התרה דאכתי לא חל הנדר ולא נ"ל שמיד שחל הנידוי חל מעתה ולעולמי עולמים. ורק טעמא דנידוי בבריות תלוי היתירו בבריות ונידוי ע"ד מקום תלוי היתירובמקום, וכן ביהודה מצינו דעצמותי' מגולגלים וכ"כ ר' ירוחם נתיב י"ד, והביא כ"ז בב"י סס"י רכ"ח ובש"ע סעיף מ"ה.

ובסי' של"ד סעי' ל"ב, ועתש"ו מהר"י הלוי סי' כ"ב כ"ג, ובשו"ת התשב"ץ ח"ב סי' ט"ב וח"ג סי' קפ"ב, כ' הטעם דל"מ התרה על עה"ב משום דעדיין לא חל וכ"כ בתשו' יכין ובוועז סי' נ"ח, והק' לשי' דנידוי עה"ב ל"מ התרה מנ"ל למילף דנידוי ע"ת צריך התרה מיהודה דילמא ל"צ, והא דעצמותי' מגולגלים משום דנידה עצמו בעוה"ב ול"מ התרה, ועי' בעצי לבונה, ובכת"א ויגש תי' בפשוט להטעם דעל עה"ב ל"ח התרה דתלוי בדעת המקום ושפיר אי' נידוי ע"ת ל"צ התרה אמאי עצמותי' מגולגלין דהא א"צ כלל התרה, אע"כ דנידוי ע"ת צריך התרה ומשים דהי' לעה"ב ל"מ התרה, וע"ש בתשב"ץ שתמה לרש"י שיהודה קבל נידוי בב' עולמות, איך הי' בד' אמות של יוסף ואחי' כדמוכח קראי, והסכים דהעיקר שלא נתנדה רק בעוה"ב כמ"ש בב"ר, וכרש"י אי' ג"כ בילקוט, ועוד צ"ב, איך יהודה קבל נידוי עוה"ב שאין לו התרה.

ואיך יעקב קיבל ממנו ולא מוחה, והכת"א כ' עפמ"ש תוס' כתובות ס"ט ומכות י"א וריטב"א שאם בידו לקיים התנאי וקיימו לא חל הנידוי וכשיקיים ל"צ התרה, והכא יהודה הי' פשיטא לי' דיכול לקיים כי גבורתו אין לשער, וטעם מ"ש רז"ל כי לא הי"ל התרה כי יהודה א"י לקיים דשלף חרבו ולא יצא ועינו ראה גבורות מנשה ויוסף, וחל נידוי למפרע עכת"ד: ובשו"ת חיים שאל ח"א סי' ע"א הק' עלי' דא"כ בשטת הנידוי הי' ברור ליהודה דיוכל לקיים ואח"כ נולד דלא נשלף חרבו א"כ הי' נידוי בטעות ול"צ התרה, וכ' דיעקב ודאי לא ידע מגבורות מנשה ויוסף ולהכי סבר וקיבל על ניד' יהודה שידע שיכול לקיים, אבל והודה שגה וקרוב לפשיעה דארז"ל כשרצה לאסור שמעון הכהו מנשה ויכול לו.

וכיון דיהודה ראה זה הי' לו לחשוב שמא לא יוכל ואין בידו מקרי ומשו"ה חל הנידוי עש"ה. ועי' בס' האשכול סוף ה' אבילות וז"ל אי הו' מקיים תנאו ל"ה צריך יהודה להפרה אבל לא קיים תנאו דלא אהדרי' לבנימין ולא אוקמא קמי' דכ' ויפג לבו כי לא האמין להם ולמה לא שאל לבנימין מכלל דלא סליק בהדי', ולא חזי לן פירוש זה דא"כ מה נידוי ע"ת הא לא קיים דיבורא כלל, ועוד דודאי החזיר בנימין שהרי נמנה עם יורדי מצרים, א"ו שקיים תנאו אבל בקבלת הנידוי לא ידע אם אפשר לקיים להכי קרו נידוי ע"ת וצריך התרה עכ"ל.

ובס' והזהיר להקדמון מר חפץ חלוף ז"ל סוף פ' נשא כ' כל מ' שנה עצמותי מגולגלין בשביל ערבות ולא החזירו לאבי' וכו' הרי דעתו ג"כ שבאמת לא קיים תנאו, וצ"ע מש"ס מכות נידוי ע"ת צריך התרה מיהודה הא לא קיים תנאו, ועוד דודאי החזיר דנמנה עם יורדי חצרים, ובריטב"א מכות כ' שלא אמרו אלא כגון הא דיהודה שלא קיים תנאו להביאו ממש לאבי' ואע"פ שריצה ליעקב ל"ה עולה זה בדעתם בשעת הנידוי וכו' הרי ג"כ דלא קיים תנאו וע"פ בס' ענפי יהודה הנספח לס' והזהיר שהק' לפמ"ש תוס' מו"ק ד"כ בשם ירושלמי דאין למדין הלכה מקודם מ"ת ואיך למדו הפרה ע"ת מיהודה.

אך לק"מ דהי' מגולגלים כל מ' שנה לאחר מ"ת עד שבא משה (*): ומצאתי בס' עסק יהושע ח"ב דרוש א' שכ' על קו' התשב"ץ דלמה לא התיר יעקב ליהודה בחי' ועוד האיך הי' עמו ביחד, וי"ל דלכן לא התירו כיון דנתקיים התנאי והביא בנימין מעתה אין מנודה בדין אדם. רק יש עליו עונש ביד"ש, אבל אעפ"כ אינו אסיר בדיני מנידה כיון דנתקיים התנאי אין כח להיתר לחול, והוי כמו אכלה כולה שאין נשאל עלי' אלא דוקא בהתרו בו אז מחויב מלקות בדיני אדם, ובלא"ה אין כח בהיתר לחול כיון שכבר אכלה כולה אע"ג דעבר על נדרו.

מכש"כ אם נתקיים התנאי אין כח להיתר לחול, והא דאמי' נידוי ע"ת צריך התרה דוקא קודם דנתקיים התנאי וצריך התרה משום דאע"פ שיתקיים התנאי מיהו עונש עלי' ביד"ש (וכ"ת דא"כ איך תחול ההתרה כיון שלא חל עדיין התנאי, י"ל דהתם מיירי בתנאי דאם לא הבאתי אליך ובשוא"ת חל מיד וכמ"ש במהרי"ט ח"ב סי' א') אבל לאחר שנתקיים התנאי כיון שכבר אינו אסור בדיני מנודה שוב אין לו כח להתיר, וזה בדיני אדם אבל לאחר שמת שאז התחיל העונש ביד"ש ע"כ התפלל משה וזאת ליהודה, ולפי"ז מוכח דעיקר כהפ' דהא דאכלה כולה נשאלין דאי במזיד מחוסר מלקות היינו מלקות ממש ובהתראה, אבל לא שלא בהתראה אע"פ שישעלי' עונש ביד"ש אעפ"כ אין לו כח להתיר ולא כרא"ש פ"ג דשבועות ע"ש אריכות: וע"ע כאן באוה"ח שהק' דילמא עונש יהודה הי' שלא כפל התנאי וכו', והגרי"ש מלבוב ז"ל הק' דמה זה ענין לת"כ דדוקא בחיוב מעשה ורק שתלה בתנאי, ואמר' כל שלא כפל אין התנאי קפידא ונתקיים המעשה בכל אופן, אבל יהודה התחייב ליעקב שיהי' חוטא אלי' כל הימים, ל"ה המבוקש על החיוב להיות חוטא והמבוקש הי' על חיוב הבאה וכדי לזרז מעשה הבאה התחייב בעונש חטא אם לא יביאנו, ואנן סהדי שאם יתקיים המעשה הבאה אז לא התחייב בעונש חטא לאבי'.

ועתו"ס קידושין מ"ט ב' באנן סהדי ל"צ ת"כ, וע"ע ברמב"ן פ"ב דביצה במלחמות, ובתוס' שבועות ל"ו ב' דבאיסורא ל"ב דיני תנאים, ועי' כתובות י"ט, ובשמתא יהי מאן דלא אמר לי', ולא פי' ת"כ, ופי' מה שכתבתי בזה בפ' בראשית (א' א') ומצאתי דבר חדש בברכי יוסף יו"ד סשל"ד סקכ"ב, דאף למ"ד נידוי עוה"ב אין לו התרה דוקא במנדה עצמו דומי' דיהודה, אבל לא במנדה אחרים, ומענין נידוי עוה"ב עתש"ו בית יהודה להג"ר יהודה עייאש יו"ד סי' י"א, ובשו"ת מים עמוקים להראנ"ח סי' ע"ה.

ובלחמי תודה בחי' מכות דף ר"נ אריכות גדול: יד) ואל שדי. רש"י ח"ש לעולמו די וכו' ותמו' ובס' עדות ביהוסף ב' ע"פ דאבות חיו ת"ק שנים נגד מהלך העולם, לפי"ז יעקב ידע כמה יהי' שנותי' ממה שהניחו לו אבותי' מותרות, ואם לא הי' הקב"ה אמר לעולמו די, ונמתחה העולם יותר אז הי' יעקב חי ג"כ יותר, ומדרך העולם אומרים על איש רך בשנים עוד יש לו עת לחיות חיים טובים לא עברו עלי' עדיין רוב שנותי', אולם יעקב שמעט נשאר בשנים לכן אמר מ"ש לעולמו די.

ר"ל שמנה מהלך העולם רק ת"ק שנה א"כ לא נשאר רק מעט שנים, א"כ יאמר לצרותי די. שאחי' עכ"פ המעט אשר לפני בטוב ובשלום ועמ"ש בפ' ויחי (מ"ז כ"ט) בשם לקוטי מהר"ם: טו) ומשנה כסף לקחו.

עי' שערי תשובה או"ח סי' רע"ד סק"ב בשם מנחת יעקב בשו"ת שבסוף סי' י"ב, אם לחם שלם וחצי מקרי לחם משנה על שבת, והביא ראי' מברכות ד"ג אשמורה ופלגא נמי אשמורות קרי' לי', ועשו"ת תת"ס או"ח סי' מ"ו שסיים בצ"ע. ויש להעיר קצת מכתובות ק"ט ב' בתרי פלגא דדיקלא, וש"ב הרב הגאון ר' מאיר הכהן שליט"א האב"ד במאנקאטוב בקובץ חידושים חוב' ט' סי' כ"ט הביא מכאן ומשנה כסף דהפשט כפול פי שנים.

ומצינו גם לשון משנה כשאין השני שוה לראשון, כי משנה שכר שכיר עבדך, ואחז"ל שעובד ביום ובלילה ואין העבודות שוות. ואמנם גם לחם משנה אין הכרח שיהי' שווין כמו בשני שעירי יוה"כ.

רק שיהי' שלמים ולא פרוסות, ואם גם מחצה בכלל לא יקוים משמעות משנה כלל. ועשו"ת אור המאיר לענין מה יעשו עם הדף האחרון בסיום מסכת שאינו דף שלם אי חשוב זה לדף ע"ש.

וע"ע בשו"ת עמודי אש סי' ה' ובמאסף אהל מועד שנה ג' סי' ל"ה, ובס' משיב הלכה סי' ק"נ בזה: טז) וטבוח טבח. פרש"י ויונתן.

ובחולין צ"א פרע להם בית השחיטה והכן טול ג"ה בפניהם כמ"ד ג"ה נאסר לב"ג, והק' תוס' דילמא לא נאסר, ואפ"ה הי' מקיימין כמו שחיטה ונ"ל דק' דלענין שחיטה אמר פרע להם, ולענין גה"נ אמר בפניהם דייקא ולא רק שיראה להם שמנוקר. ועי' בזה בכרו"פ, ובס' דברי יוסף הביא עפמ"ש הפמ"ג דבב"נ ל"מ רוב, ואמרי' רוב מצוין אצל שחיטה מומחזין וכן אצל ניקור, והפר"ד כ' דיוסף ושבתים הי' מחולקים אי יש להם דין ישראל אף להקל, ואי להם דין ישראל אף להקל מהני רוב.

וא"ש דבשחיטה אמר יוסף לאשר על ביתו פרע להם. וא"צ לשחוט בפניהם כי ממ"נ אי יש להם דין ב"נ ל"צ שחיטה רק נחירה, ואי דין ישראל אף לקולא א"כ סומכין על הרוב מצוין אצל שחיטה מומחין, וא"ש קו' תוס' דמוכח דג"ה נאסר לב"נ דאל"כ למה אמר בג"ה דוקא טול בפניהם בלי לסמוך על הרוב עש"ה: ולפענ"ד נראה דלענין שחיטה היא אמר "להם" שהוא ל"צ דרמב"ן כ' בפ' תולדות (כ"ו ה') דהאבות קיימו חצות רק בא"י ולא בחו"ל.

א"כ הם הי' מא"י הי' מקיימים מצות שחיטה שהי' דעתם לחזור. אבל יוסף לא הי' דעתו לחזור לא הי' מקיים מצות שחיטה אבל גה"נ אמר בפניהם שהוא ג"כ צריך, ואמר בפניהם שלא יחשדוהו.

ודייק שפיר בגמ' דאתי כמ"ד גה"נ נוהג בב"נ וע"ע בס' נחלת עזריאל על חולין, ובדברי שאול, ובס' פתח הדעת בהקדמה מסך הפתח סי' ס"ט סק"ב. הביא על הא דאמרי' פרע להם בה"ש וטול ג"ה.

ולא צוה לחלוח בפניהם. י"ל דלאו דוקא.

או דמאכלו צליהי' דכן דרך שלחן מלכים עי' חולין קל"ב ב' ולצלי ל"ב מליחה. ועי' בהקדמה לשו"ת בית אפרים יו"ד.

דיוסף בכוון צוה כן להראותם אף דיש להם דין ב"נ בעי שחיטה ונטילת גה"נ. בלא"ה א"ש ע"ש אריכות גדול.

ובקו' תוס' הנ"ל דמנ"ל דנאסר גה"נ דילמא רק החמירו ע"ע כמו שחיטה. שמעתי בשם הרב הגאון ר' ירחמיאל ישעיה מינצבערג ז"ל אבד"ק זדונסקאוואלי דלכאו"ק הלא קיי"ל אין בגידין בנו"ט ולמה הוצרך ליטלו מקודם הבישול הא לא יאסר התבשיל ודוחק לומר משום שומן הגיד, וג"כ רק מדרבנן, ועכצ"ל דמבואר במדרש אין והכן אלא שבת והי' הסעודה בשבת ואסור לברור בשבת מטעם בורר וע"כ הוצרך ליטלו קודם הבישול, אבל הדין דבורר פסולת לא הוי רק אם בעצם אינו מאכל אדם או שאסור לאכול מן הדין אבל אם אחד מונע א"ע מזה מצד חומרא לא מקרי פסולת, פי' או"ח סי' שי"ט וא"כ מוכח מזה דגה"נ נאסר לבני יעקב מדינא ולא מצד חומרא.

מדניטל גה"נ קודם הבישול שלא יהי' בורר בשבת וא"כ הגמ' ומדרש אחדים המה. ודפח"ח: כ) בי אדוני.

ערש"י ורמב"ן. ובמיני תרגומא, וביפה מראה על אגדת ירושלמי חגיגה פ"ב סי' י"ז מ"ש בדברי', ועי' לקמן בויחי (מ"ט כ"ו): כא) כספנו במשקלו עי' ספורנו.

וצ"ב, ועוד וכסף אחר הורדנו בידנו מה ענין זה לטענותיהם, ומ"ש בסוף לא ידענו מי שם כספנו באמתחותינו" הי' לו לכתוב מקודם ואח"כ לסיים וכסף אחר הורדנו, וראיתי בזה. דכל מדינה יש לה צורת מטבע משונה כמו ליטרא שטערלינג באנגלי' אפריקא, ודאלאר באמעריקא וקאנאדע ומשקל הזהב שבמטבע זו שוות בכלם ורק הצורות שונות, וכן אברהם הטביע מטבע בצורת זקן וזקנה מצ"א וכו' בב"ק דצ"ח, ויעקב תיקן

לאנשי שכם מטבע בשבת דל"ג, ובודאי היתה לה צורה אחרת, אבל משקלה שוה למטבעת מדינה, והנה כשהשיבו סכום הכסף להם בעד התבואה.

אי אפשר לדקדק להשיב לכל אחד אותן המטבעות בעצמן עם אותן הצורות שהביאו כי מי יוכל לדקדק ברבבות הקונים איזה צורה נתן כל אחד, רק המשקל החזירו בדיוק שיהי' שוה הסכום שנתנו בעד התבואה שקנו. ואחי יוסף התבוננו אל הצורות וראו שאין אלה הכסף אשר נתנו.

וידעו בבירור כי החליפו להם המטבעות, יז"ש והנה כסף איש בפי אמתחותינו. (אבל רק) כספנו במשקלו המשקל הי' שוה ולא הצורות ואנחנו יודעים ברור כי וכסף אחר הורדנו בידינו' כלומר בפעם הראשון כשבאנו לשבור אוכל הורדנו "כסף אחר" מצורות אחרות, וע"כ נחלפו ואנחנו לא ידענו מי שם כספנו באמתחותינו וא"ש כל הדקדוקים: (ט) את בנימין אחיו.

ע"י ב"ב קכ"ג תאומה נולדה עם בנימין וע"ש בתוס' דעם כל השבטים הי' תאומה. וע"י במהרש"א, וב"ר וישב, ופרקי דר"א פל"ז, וברצוף אהבה מר"ש אלגזי בזה: (לד) וישכרו שברו עמו.

רש"י מיום שמכרוהו לא שתו. ומקשים יוסף שהכירם א"ש דשתה.

אבל הם שלא ידעו עדיין שהוא יוסף למה הותר להם היום נדרם יותר מכל הימים. וע' מהרש"א שבת קל"ט, וי"ל דעיקר איסור יין ושכרות רק לחי שאינו נקי מקנאה כמ"ש ביומא ע"ה שכל העולם דומה עליו כמישור ופרש"י ממון אחרים דומה עליו כהיתר, וכיון דמכירת יוסף הי' מחמת קנאה.

לכן פירשו מיין. וכאן כ' ותרב משאת בנימין כו' ולא הרגישו בעצמם שום קנאה, אז ראו כי תשובתם שלימה ובטלה אצלם מדת הקנאה והותר להם לשתות, וע"י בזה בס' קב חן עה"ת, וקובץ דרושים כרך ב' ח"א סי' מ"ח: (מד ד) הם יצאו את העיר לא הרחיקו וגו'.

ע"י בבב"ת, והגה"ק רשכבה"ג אדמו"ר מגור שליט"א אמר שראה בכתבי הר"ח ויטאל ז"ל דהנה תפלת הדרך מועיל שלא יוזק, וע"י מזה בש"ע או"ח סי' ק"י. ומחויב רק כשהרחיק פרסה ע"ש, ויוסף ידע שהם יתפללו תפלת הדרך ולכן צוה לרדוף אחריהם בעוד לא הרחיקו ועוד לא התפללו תפה"ד.

ומרן שליט"א הוסיף ע"ד דמשו"ה צוה יוסף למלא את אמתחות האנשים כאשר יוכלון שאת כדי שלא יסעו מהר, וע"כ יהי' להם בנקל לרדוף אחריהם. ופח"ח: (ח) הן כסף.

רש"י א' מי' ק"ו. והמפו' הק' דק"ו פריכא הוא דכסף וזהב לא יגנבו אבל הגביע הוא כלי יקר שבו נוכל לנחש.

י"ל שחמדו לזה, עו"ק מ"ש חלילה לעבדך לעשות כדבר הזה. ולא אמרו חלילה לגנוב. ויש לפרש עפמ"ש בבינה לעתים דרוש ע"ד דאמרו לו דאסור לנו לנחש כי לא נחש ביעקב. וז"ש חלילה לעבדך לעשות כדבר הזה, היינו לנחש ולא תוכל לחשוד ורק על גניבת ממון.

ושפיר ק"ו כי כסף החזרנוולך ולא חמדנו כסף אחרים, וג"כ עכשיו לא תוכל לחשוד אותנו. ובס' מגדל דוד כ' שרש"י בא לתרץ המשך הפסוקים בדברי אחי יוסף שדברים סותרים זא"ו.

כי בתחלה פסקו על עצמם מיתה, ולאחר שנמצא הגביע חזר יהודה מדין מיתה לדין עבד שאמר הננו עבדים לאדוני גם אשר נמצא הגביע בידו וי"ל דהדין אם גנבו הגביע מחמת חמדת ממון נמכר לעבד עד שישלם, ואם גנב לעשות לחש וכישוף הדין במיתה. ועל יוסף ל"ק שעשה לחש בהגביע כי נחש ינחש איש כמוני.

יוסף מלך הוא ומותר, וא"ש הק"ו דבתחלה לא עלתה על דעתם שבנימין גנבו פסקו עליהם דין מיתה באמרם אם א' מאתנו גנב בודאי כוונתו לעשות בו כישוף, ואין לומר שהי' מחמת חימוד ממון וספק נפשות לקולא, ז"א שהן כסף וכו' ופרש"י שזה ק"ו ובודאי לא גנב מחימוד ממון, וא"כ דין הוא אשר ימצא מעבדיך ומת.

דכוונתו הי' לכישוף, אבל לאחר שנמצא ביד בנימין חזרו מדין מיתה לדין עבד כי ספק נפשות להקל. דודאי גנב מחימוד ממון, והק"ו אינו קאי על בנימין כלל כי לא הי' בפעם הראשון בשעה שהחזירו האחים הכסף שמצאו, ומופרך הק"ו וחזרו מדין מיתה לדין הננו עבדים כו'.

ובשם הג"ר אברהם ברוידא ז"ל ראיתי ע"פ גמ' דב"ק דקי"ג לכל אבידת אחיך פרט לעכו"ם ופליגו ח"א פרט לעכו"ם שאין מחויב לחזור לו, אבל הרשות בידו לחזור, וח"א פרט לעכו"ם שאסור להחזיר. ותליא אי גזל עכו"ם מותר א"כ פשיטא דאבידת עכו"ם מותר, ול"ל קרא דכל אבידת אחיך אע"כ דאתי לאסור להחזיר אבידה לעכו"ם, אבל אי גזל עכו"ם אסור.

י"ל דהקרא אתי דאבידה א"צ להחזיר לו אבל אי רוצה להחזיר מותר (ועחו"מ ר"ס רס"ו) וז"פ הן כסף אשר מצאנו השבנו לך. וע"כ לכל אבידת אחיך לומר דאבידת עכו"ם מותר אבל אם רוצה להחזיר רשאי וע"כ דגזל עכו"ם אסור ואיך נגנוב כסף או זהב.

וכ"כ בלקוטים מס' קול יהודה ב"ק קי"ג, ופ"א היטב במהרש"א סנהדרין י"ז א' באריכות: (י' כדבריהם כן הוא. ערש"י, ועי' בקובץ דרושים חוברת ד' ס"ל ל"ג דק' דמשמע דהסכים לדבריהם ובאמת לא הסכים שהם אמרו שהגנב יומת והנשארים עבדים, והוא אמר שהגנב יהי' עבד והנשארים נקיים.

וי"ל דחוק כל מדינה החוב בעד אזרחים הדרים שמה, אבל איש זר שאינו מיושבי המדינה. מה לו לחקי המדינה, וזה רק בהיותו חוץ למדינה.

אבל בבואו להמדינה פנימה. אף כי גר בחו"ל ואין לו זכות להנות מהזכותים אשר להמדינה, אבל בהנוגע לאיסורים אשר אסרה המלכות הוא ג"כ בכלל, ואם יעבור יענש כאחד מאזרחי המדינה והג' בעל בית יצחק ז"ל ביאר מ"ש יוסף כי גנוב גנבתי כו' כי טען שאינו משועבד לנמוסי ארץ מצרים כי גר הוא ואין להם רשות לתת אותו לבית הסהר, הגם אם איש זר בבואו אל המדינה פנימה ועובר חוקי המדינה יענש, זה מפאת שבבואו פנימה התחייב עצמו מרצונו הטוב ושיעבד נפשו לחקי המדינה, וזה יתכן במי

שבא מרצונו אבל אנכי "הלא גנב גנבתי" ובעל כרחי ונגד רצוני הובאתי שמה ומה לי לחקי המדינה, אולם הוסיף אפי' אם נניח.

שהנני משיעבד לחקי המדינה. מ"מ גם פה לא עשיתי מאומה ופח"ח, ובשם עבדי המלך נקראו לא לבד משרתי רק כל יושבי המדינה.

וזה השיבו הן כסף כו' אשר בודאי הי' יכולים להעלים השיבו ואיך יעשו לגנוב מבית אדוני' כסף או זהב אשר ימצא מעבד' ומת" כלומר אשר יקרה דבר כזה לאחד מעבדיך ומת כי כן חק המדינה שגנב יומת. וגם אנחנו, הגם שגרים אנחנו נהי' לאדוני עבדים נחשב בעיניך בפרט הזה ג"כ "לעבדיך" כלו' ליושבי המדינה לדוננו כפי חקי המדינה, ולפי"ז מאמר אשר ימצא אתו מעבדך ומת לא קאי שחרצו על עצמם מיתה.

רק הפשט אשר ימצא כלומר גניבה כזאת אם ימצא מעבדיך ומת דינו למיתה, והשיב כדבריהם כן הוא. כלו' שגם אתם בבחי' "עבדי המלך" ויושבי המדינה יענש בחקי המדינה.

אכן במשפט עצמו הפריזו על המדה שבחקי המדינה גנב אינו נענש במיתה. ורק יהי' עבד, ולכן איש אשר נמצא הגביע בידו יהי' עבד והנשארים יהי' נקיים: ובס' משנת חכמים הל' עכו"ם סי' ט"ז בצפנת פענח סקט"ז.

כ' דבב"ר פל"ד סי' י"ט אי' אך את דמכם לנפשתיכם וכו' בב"נ יש שליח לדבר עבירה, וגם הוא מילתא בסברא דהא דאשלד"ע דניתנה תורה ונתחדשה הלכה דמעילה וטביחה ב' כתובים, אבל בב"נ אף דאין שליחות לעכו"ם מ"מ אינהו לדידהו יש שליחות וכשיטת המשאת בנימין ה"ה אף לדבר עבירה יש שליחות.

(ועמ"ש בפ' נח ט' ד'). וא"כ למ"ש תוס' ב"מ ח' ע"א ד"ה ושותפין, דשותפין שגנבו היינו שהגביהו שניהם, אבל בלא"ה אין א' מתחייב בהגבהת חבירו משום דאשלד"ע אבל בב"נ דישלד"ע אף בכה"ג חייב וידוע דשבטים חלקו עם יוסף דהם סברו דיצאו מכלל ב"נ אף לקולא ואכלו מפרכסת, משא"כ ליוסף לא יצאו מב"נ וא"כ אי נימא דיש להם דין ב"נ אם נמצא הגביע תח"י א' מהם, והי' בדעת כולם, כולם חייבים, ולישראל נאמר ונמכר בגנבתו.

אבל בב"נ אזהרתן זו מיתתן. ושפיר הי' הדין דאשר נמצא אתו ומת ושאר השותפין יהי' לעבדים, דעכ"פ נשתנה בזה דין השותפין ממנו לענין מיתה, א"כ הדין דפסקו השבטים לנפשם הי' אם עדיין לא יצאו מב"נ, ובאמת הדין כן לדעת יוסף ולא לדעתם, א"כ שפיר פתח בחכמה פיו לומר גם עתה כדבריכם כן הוא, כלו' גם עתה חלילה להכביד כח הדין מאשר הי' דבריכם בימי הקדם דכבר יצאתם מב"נ לכן הדין דאשר ימצא הגביע בידו יהי' עבד כמ"ש ונמכר בגנבתו ואתם נקיים כדין השותפין דפטורי אהגבהת חבירו דאשלד"ע דלכם דין ישראל ע"ש: ועי' שו"ת שבות יעקב ח"א סי' קע"ח.

ובהשמטות מבנו הביא ב"ר וישב (ל"ח א') על פ' וירד יהודה פפ"ה. עשרה שנמצאו בגנבה אין א' נתפס ע"י כולם, ע"ש דרצה לחדש דאף דב' דהזיקו ואין א' יכול לשלם א"צ השני לשלם עבדו כמ"ש בחו"מ סי' ת"י סל"ז וחזקת יאיר סי' רי"ב, וחדש באם גנבו ויש לו הנאה חייב לשלם עבדו חבירו ע"ש.

ועשו"ת בית שלמה חו"מ סי' קל"א שהק' עליו שהוא להיפך מיש"ש והעתיקו הש"ך בסי' רכ"ז דאין חילוק בין אם יש לו הנאה, והראי' מב"ר אין ענין לנ"ד דהתם כבר נשתלם הגניבה, וגם הא איכא לאשתלומי מכולן, ולענין עונשין מיירי, ועי' ברמב"ן עה"ת עש"ה: יג) ויעמוס. רש"י בעלי זרוע הי' ול"צ לסייע זא"ז, וכ' ביפ"ת דדייק דכ' לשון יחיד.

ועי' לזית חן דהא כשפרקו כ' ויורידו איש אמתחתו בל' רבים ופריקה עוד קלה מטעינה. וי"ל דבב"ר וטבוה טבח והכן אין הכן אלא שבת, וכ' יפ"ת הא דהלכו מהר בשבת אל הדרך משום פק"נ רעב בביתם, והנה זה שרדף והשיג אותם הי' על אם הדרך, ועי' מג"א סי' שמ"ה סק"ה דדרך שעוברים מעיר לעיר ר"ה, ובירושלמי חגיגה והובא בע"י בשעת השמד הי' מטעינין ישראל בשבת והי' טוענין ב' חד משא שיהי' שנים שעשאו ופטורין, וא"כ פק"נ שלא יטולטל ד' אמות בר"ה עזרו איש לאחי' והורידו שנים, אבל אח"כ כשבאו לסכנה ולקחו עצמם למלחמה כמ"ש רש"י בפ"ג מטרפולן הי' ולא חשוב בעיניהם רק כעיר קטנה.

וכדי להראות גבורתם טען כל אחד לעצמו: טז) מה נאמר, ערש"י וב"ר פצ"ב. מה נאמר בכסף ראשון מה נדבר בכסף שני ומה נצטדק בגביע, וק' דבכסף ראשון לא עשו חטא אדרבה הראו יושר לבבם שהחזירו.

וראיתי בקובץ דרושים חוב' ד' סי' ל"ג דאנו רואים לפעמים ברמאי שנפשו חשקה בחפץ יקר שראה אצל אחד והחליט בדעתו לגנובו מה עושה. יראה עצמו כאיש אמונים לרמות את אנשי הבית שלא ישגיחו בו, ולעת מצוא.

כשהוא שם לחודי' יגניב בכוונה דבר קטן ובתמימות צבוע בא ואומר שמצא דבר, ואומר הכר נא אם שלך הוא וקח אותו לך ובעה"ב מכיר תודה לו, ועתה בטוח הוא בישרותו וישאיר אותו לבדו בבית. ואז יגנוב כל אשר בבית ויברח.

והנה יש במעשי אחי יוסף שג"כ יש לחשוד שמה שהחזירו הכסף לא היה מפאת ישרם רק בערמה לגנוב לעת מצוא את הגביע אשר ערכו רב מאד, וז"ש גם עתה כדבריכם כן הוא אין הכוונה לקיים את המשפט אשר חרצו, רק כוונתו לסתור בק"ו שהביאו לאמת דבריהם ממה שהחזירו הכסף, ואמר גם עתה כן הוא שגנבתם הגביע כי מה שהחזרתם הכסף אין ראי'.

וא"ש דעתה אחר מעשה הגביע נתעורר החשד גם על החזרת הכסף שבערמה היה ושפיר התאונן יהודה ואמר מה נאמר בכסף ראשון' כי כעת אין בפיהם מלה גם על החזרת כסף ראשון ובשבת ק"ה א' דרשו ר"ת נכונים אנחנו. צדיקים אנחנו טהורים אנחנו.

דכים אנחנו קדושים אנחנו. ועי' במהרש"א דלפשט רש"י דאין לנו להצטדק, סותר הענין שאח"כ ויגש יהודה שפרש"י שבעלילה הוא בא.

וע"כ דרשו שגם כאן רמזו לו שתואנה מבקש כי נכונים אנחנו כו' ואולי זה נגד עונות שהזכיר להם יוסף עש"ה. ובחתם סופר על שבת כ' י"ל טל שטען עליהם ה' דברים א' גניבת גביע.

ב' מכירת אחיהם. ג' מעשה תמר.

ד' מעשה ראובן, ה' מעשה שכם כמ"ש במדרש ע"כ נגד גביע קבלו עליהם הדין ואמרו הננו נכונים להיות עבדים. כמו היו נכונים ליום השלישי וכדומה, ונגד מכירה אמרו צדיקים אנחנו ולא מכרנו שלא כדין, ועד מעשה שכם אמרו טהורים אנחנו ולא יתכן לטמא אחותנו מערל וטמא ועד מעשה ראובן אמרו דכים אנחנו שכבר שבבתשובה כמ"ש תשב אנוש עד דכא ונגד תמר אמרו קדושים אנחנו.

ולא קדש וקדשה כ"א קדושים אנחנו בגדר ערוה, אך יהודה קיים מצות יבום כמ"ש הרמב"ן (ל"ה ח'): שם בס' בני יששכר חדש כסלו מאמר י"ב הביא הא דבסדר מקץ בסוף נמנו גם התיבות "והם אלפים כ"ה" ובשאר הסדרות נמנו רק הפסוקים, וכ' דהנה קביעות חנוכה תמיד בפרשה זו. ומתחילין ביום כ"ה לחדש ומדליקין שמונה ימים, והנה ב' אלפים הם ח' פעמים נ"ר.

לזה רמזה המסורה למנות גם התיבות אשר חנין מספרם רומזין לחנוכה ודפח"ח. וע"ש שהערה שיש עוד פרשיות שנמנו ג"כ התיבות: (השמטה) (מא ט) את חטאי אני מזכיר היום, ואחי הרב הגאון ר' שלמה זאב נ"י כתב לי דבמד"ר פפ"ט אי' שהי' פרעה חולה ונטה למות על שלא מצא פתרון אמתי, ובזה"ק אי' שלא יזכור את חטאו בר"ה, ועי' בברכות ל"ד: חציף מאן דמפרש חטאו, ובר"ה ד"י: אי' דבר"ה יצא יוסף מבית האסורים.

וז"ש את חטאי אני מזכיר היום. בר"ה שהוא יום הדין כדי לגלות שיוסף הוא נביא אמתי.

ושיאמן פרעה בו ויחזור לחיים: פרשת ויגש ית) ויגש. ערש"י יכנסו דברי באזניך, והקשו המפוי' הא המליץ הי' ביניהם וא"כ יהודה לא הי' מדבר באזני יוסף ממש, ובס' אמרי שפר להראנ"ח כ' שיובן ע"פ המד' שיוסף הי' ראוי לחיות ק"כ שנים וחסרו פשרה מפני י' פעמים שהזכירו את אבי' בפני' בשם עבד.

ובפ' ויגש כ' ד' פעמים. ויהי כי עלינו אל עבדך אבי, ויאמר עבדך אבי, ועתה בבואי אל עבדך אבי, את שיבת עבדך אבי, ובפ' מקץ שלום לעבדך לאבינו.

ולהיות כי דיבורם הי' פ"י מליץ נמצא שם עבדות י' פעמים, ובאמת הוא במד' פ' ויחי, ובתרגום יונתן (מ"ו כ"ט). ובפרקי דר"א פל"ט וע"ש במפרש, וביפ"ת, וידי יוסף, וע"ע במדרש תלפיות ענף יוסף שהק' כיון שהמליץ הי' מנשה והוא ידע דהם אחי אבי', ובטח כשהי' משיב דבריהם לאבי' יוסף לא הי' מזכיר שם עבד על זקיננו, וכ' שנענש יוסף דעשרה אחי' אמרו בפה אחד כשהביאו לבנימין שלום לעבדך אבינו.

שאז כיון שכוונתו לגלות עצמו מה לו לשאול על אביו שהי' יודע שיזכירו בשם עבד עש"ה, אבל באמת קשה דמדין לא הי' צריך למחות שלא להזכיר עבדך כמ"ש ברש"י פ' ויחי (מ"ח ב'), ועי' ביו"ד סי' ר"מ סעי' ז' אם הבן רבו של אביו אין צריך לכבדו. רק אם רוצה לכבדו מותר, דאב שמחל על כבודו מחול, וא"כ הכא א"י למחול דהי' מלך, אך א"ש עפמ"ש האוה"ח ויחי (מ"ז כ"ט) דדוקא מלך ישראל שנמשח א"י למחול אבל מלך כזה במציאות לזמן יכול למחול על כבודו וא"ש דהי' צריך למחות בתיבת עבדך.

לזה הערני בני הרה"ח ובקי וכו' מו"ה דוד שיחי'. עוי"ל דאצל אב לא אמר רחמנא שתהי' אימתו עליו מצד מלך.

דהא הוקש כיבוד אב לכבודו של מקום ובעי קרא למעוטי דלא לידחי כיבוד או"א את שבת, אף דכיבוד או"א ליכא רק עשה ושבת הוא עול"ת וחמיר. מ"מ כבוד או"א יותר חמור דהוקש למקום.

וכ"ש על רבו לא אמר רחמנא שתהי' אימתו עליך לפי"ז שפיר נענש יוסף כיון שהי' אביו ורבו. ובס' מחת יה כ' הא דהעליל עליהם בגביע דוקא.

דבכלי אחר הי' בידם לשלם כפל אבל גביע אין ערך לו בשווי' דהי' מנחש בו. וז"ש ויגש כו' כי כמוך כפרעה כמו שפרעה א"י לנחש, כן אתה, וראיה לזה כי אדוני שאל וכו' ולמה הוצרכת לשאול הלא ידעת הכל מגביע אע"כ שבגביע אין ממש והוא גביע פשוט ונוכל לשלם כפל, ועי' במשנת דר"א: ובס' מגדל דוד הק' לפמ"ש בעה"ט ויגש אליו יהודה סופי תיבות שו"ה ר"ל שאמר יהודה אני שוה לך, א"כ מה זה קשות שדבר אליו כמ"ש רש"י הלא יהודה הי' ג"כ מלך בארצו, וכ' עפמשה"ק היד יוסף.

כפרעה שעשה ליוסף מלך ועבר על נמוסי מצרים שאין עבד מלך, ותי' שפרעה נתן טעם הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו, וא"כ הוי מילתא דלא שכיח ולא גזרו בנימוסיהן, ולפי"ז אם יהי' עוד בעולם איש נבון וחכם כמוהו בודאי הוי מילתא דשכיח ובטח גזרו בנימוסיהן והדק"ל. ואי' במד' מה פרעה גוזר ואינו מקיים גוזר שאין עבד מלך וכו', וצדקו יחדיו דברי רש"י ובעה"ט ויגש כו' שדיבר קשות באמרו מה פרעה גוזר ואינו מקיים כו'.

וא"ת שאתה איש אשר רוח אלקים בו והוי מילתא דל"ש. ובא הבעה"ט להצדיק דברי יהודה והשיבו תירוץ מספיק שאני שוה בשוה לך והוי מילתא דשכיח ושוב גזרו בנימוסיהן.

וזה שדיבר קשות. ובס' קהלות ישורון כ' ע"פ מדרש מה פרעה מלך ואתה שני לו אף אבא מלך בארץ כנען ואני שני לו.

ואיתא במגילה ט"ז א' ויאמר אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה מה ויאמר ויאמר. אלא תחלה דבר עמה ע"י מתורגמן כיון דאמרה מבית שאול קאתינא מיד ויאמר לאסתר.

והנה הם לא ידעו כי שומע יוסף כי המליץ ביניהם. וא"ש ויגש כו' יכנסו דברי באזניך דייקא ולא ע"י מתורגמן והטעם כי כמוך כפרעה כו' אף אני שני.

וא"כ קשה עליך מתחלה לא הי' לך לדבר אתי ע"י מתורגמן. וזה שפרש"י דבר אתו קשות כלומר מה שהי' קשה לו על מעשה יוסף.

ואמר אל יחר אפך שאין לכעוס על המבקש טעם על מה שקשה לו. ועי' בקובץ דרושים חוברת ה' סי' כ"ג מ"ש בזה: ובס' עין המים דף כ"ו.

הביא עה"פ איוב ל"ג אם יש עליו מלאך חליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו וגו' מלת לאדם מיותר. ועוד וכי אל האדם יגיד המליץ הלא למעלה ימלוץ המליץ לא למטה.

וכ' ע"פ הרלב"ג וירא. שמדת ה' בעת המשפט להשגיח בקרובי הנידון ואוהביו. ואם הם אינם חייבין לסבול צער ינצל הנידון כמו בלוט כדי שלא יצטער אברהם ניצל לוט. ולא כמשפט ב"ו כשימות הנידון יצערו ע"ז קרוביו.

ומשפט ה' לא כן הוא דישקוף דאם חי שיצטער במיתתו הוא זכאי וצדיק יזכה עי"ז גם הנידון. וזה אם יש מלאך מליץ א' מני אלף היינו כשהמשפחה יצערו ע"ז.

ימליץ הלא קרובו של זה צדיק ולמה יצטער גם הוא פי"ז יופטר הנידון, וזה"פ להגיד לאדם ישרו היינו של אדם אחר אחד מקרוביו ע"ש. וז"ש בשבת ק"ו א' אחד מחבורה שמת ידאגו כל החבורה.

דאם ה' צדיקים ה' ניצל הנידון כדי שלא יצטערו הם וזה"פ ביומא ע"ה. על הפ' דאגה בלב איש ישחנה.

יסיחנו לאחרים. שיצטערו גם הם ואולי על ידם כוי שלא יצטערו ינצל גם הוא.

ועל דרך זה פי' גם בס' שמן המור כאן הלא יהודה בעצמו גמר הדין הננו עבדים לאדוני ואח"כ כשאמר יוסף האיש אשר נמצא הגביע בידו יהי' עבד ואתם עלו לשלום יצא בטענות ומדוע לא טען תחלה, אמנם תחלה תשב שהשליט שאמר דתי מצרים שהדין עשרה שנמצא גניבה תח"י כולם נתפשים אמר מה נאמר כו' הננו עבדים.

ורק אחר ששמע מהשליט דרק מי שגנב הגביע יהי' נלכד ואתם עלו לשלום אז טען אם תקח את בנימין לעבוד תהרוג גם אביו. והי' כראותו כי אין הנער ומת, וכששמע יוסף זאת נלחץ ונדחק מאד עד שלא הי' יכול להתאפק ע"ש.

ועפי"ז י"ל בשבת קי"ט ב' לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבזו ת"ח. דמיון לעשיר שלקח בחזר עני לחתן.

ואח"כ וישמן ישורון ויבעט. והעיז נגד חותנו.

אבל החתן הי' לו בעיר קרוב ות"ח ותמיד הגין בעדו. אבל פעם א' העיז גם נגד קרובו. וכששמע חותנו אמר עתה עת לעשות בו משפט ויכהו מכה רבה. ושאל לו חתנו מה היום מיומים, שעשיתי עולות גדולות מהיום ולא הכיתני, אמר עתה אני מכה אותך על עבירות שמקודם שלא רציתי לצער קרובך.

וכן ה' מאריך אפו בשביל שלא יצטערו הת"ח בראותם שהדור יענשו. אבל באם ביזו גם הת"ח, אז החוב הראשון חוזר וניער ויענשו על עונות הקודחים, וכן י"ל בזה בחגינה די"ד א' י"ח קללות קלל ישעי' ולא נתקררה דעתו עד שאמר ירהבו הנער בזקן.

והוא פלא וכי כל כך הי' שונא להם. ורק י"ל דכל י"ח קללות נצטער על כי חרה ה' כל כך עליהם.

ואח"כ כשהתוודע כי מרדו בהזקנים ויבזו הת"ח והבין כי צדיק ה' בכל דרכיו, שאין הזקנים ות"ח הי' מגינים עליהם: וכן שמעתי בדרך זה ממרן הרב הגאון הצדיק מוהר"ם אלטר שליט"א האב"ד דפה פאביאניץ בדרשה שבת תשובה תרפ"ט, על מד"ר איכה

ויתר על ע"ז ג"ע ושפ"ד ולא על ביטול תורה וכן איתא בב"מ פ"ח על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתך.

שעיקר עונש הי' על ביטול ת"ת. ותמוה וכי חמורה מג' עבירות שנהרג עליהן.

ורק למשל למלך שהי' לו תשוקה גדולה לשמיעת כלי זמר. והביאו לו איש אחד ומאד הפק רצון ממנו.

ורק הי' פוחז וריק ועשה שלא כשורה. אך המלך הי' מחפה עלי' תמיד, פ"א הרג לשר, והלך המלך ולחש באזני השופטים שיראו שיצא לחפשי בדינו, בעבור שלא יוכל להיות בלעדו, פ"א אירע שהכ"ז נפל ונשבר לו ידו.

מיד צוה המלך לתלותו, והי' פלא בעיני כולם כי מה חטא בעבור שנשברה ידו, עוד יתלוהו ז' והשיב המלך באחת כל עונותיו שמורים אצלי, ורק עד עתה לא הי' באפשרי לפרוש ממנו, וחפיתי עלי', ועתה צויתי לתלותו מחמת עונות שמקודם, כן הי' משתעשע עם מי שלומד תורה, והוא המחיצה ורק כשביטל מתורה מיד מענישין אותו על שאר עונות, וז"פ ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי (תהלים נ' ט"ז) ולכאו"ק הכי יטמא התורה, ורק אם עשה כל ימיו רע, ועתה הולך ללמוד המקטריגים לא יתנו לו ללמוד כדי שיענש על עבירות.

וז"פ סוף ברכות במשנה שהביאו הפסוק עת לעשות לה' הפרו תורתך ע"ש אם הפרו תורתך אז "עת" וזמן לענוש על עבירות שמקודם וכן משמע מלשון הרמב"ם בפ"י המשניות שם, ותיו"ט ע"ש. ועי' ג"כ באלשיך שדיבר מזה: ובמד"ר איתא בנימוסין שלנו כ' ואם אין לו ונמכר בגנבתו וזה יש לו לשלם, וצ"ב מה לו מלך מצרים בנימוסין של ישראל, וראיתי בזה, דכ' ונמכר בגנבתו, ולכאורה מי יקנה לעבד גנב ויכניסו לביתו ? ורק שיוכל להיות שגנב מחמת דחקו, כמ"ש שהע"ה אל יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב, וכשיבא למקום שישגי לאכול די שבעו למה יגנוב, וז"ש בנימוסין כו' ואם אין לו וזה יש לו והוא עשיר ועכ"ז גנב, וא"כ למה לך להכניס גנב כזה בביתך, וע"כ שבעלילה באת עלינו ואתה יודע שלא גנב, ובפרס דוד כ' עפמ"ש בסוטה ל"ו דגבריאיל למד ליוסף ע' לשון וכו' א"ל איתשל אשבועתך א"ל ואתשלי נמי לדידך כו' וכשראה יהודה שהמליץ הי' ביניהם ויוסף אינו מבין לה"ק א"כ אינו ראוי להיות מלך, ואמר ידבר נא עבדך באזני אדוני שאינך יודע לה"ק, וכי כמוך כפרעה מה פרעה מלך אף אתה וכ' בנמוסי מצרים שאין רשאי להיות מלך אם לא שיודע ע' לשונות, ואם אין אתה רוצה לקיים נימוסי מצרים א"כ בנימוסינו כ' ואם אין לו כו' ואתה מוכרח לקיים או נימוסו של תובע או של נתבע, ובלק"ש הק' הלא עיקר טענת יהודה הי' שזה יש לו לשלם הול"ל רישא דקרא דכ' שלם ישלם, ועו"ק הלא גנב הגביע ואין לו תשלומין בעולם, וי"ל עפמ"ש בקדושין די"ח הי' גנבתו ת"ק זוז והוא שוה אלף אינו נמכר, רא"א אם הגניבה שוה יותר ממנו ג"כ אינו נמכר ונמכר בגניבתו כ' ולא בחצי גניבתו ע"ש, וא"ש שמרישא שלם ישלם ל"ה טענה ליהודה דיוסף הי' טוען כנגדו דגביע אין לו תשלומין בעולם, ולכן אמר כ' ואם אין לו ונמכר בגניבתו דצריך להיות הגניבה כנגד ממכרו, וממ"נ אם אתה טוען שגביע אין לו תשלומין א"כ הגניבה שוה יותר ופטור ואם אתה טוען דגביע יש לו תשלומין כמו ששוה בנימין זה יש לו לשלם, וע"ע בספר מדרש

פליאה החדש אות כ"ה מ"ש בזה ובלוית חן: ובאמת קשה מאד לפמ"ש בקידושין י"ח דנמכר בגניבתו ולא בכפלו, וא"כ הלא הגביע הושב לבעלים ואין לו עליו רק הכפל א"כ אין לו דין עבד, ומצאתי בס' דברי יוסף שהעיר בזה, ורק א"ש עפמ"ש בס' תפארת יהונתן דבאמת בסוף נפל ספק בלבם והרגישו שהוא יוסף אחר שראו ששמעון נאסר לעיניהם ומיד כשהלכו הוציאו והאכילוהו, ושמעון בודאי סיפר זאת כשחזרו וחשדו שרצון יוסף שבנימין ישאר שם אבל עליהם יש לו טינא בלבו ע"כ רוצה לשלחם מעל פניו, לזאת שיכל יהודה בדעתו יען שמקור השנאה שאכלו מפרכסת האסור לב"נ והם סברו שדין ישראל להם אף להקל, וחשב אם הי' מדברים עמו וע"י הויכוח יתברר ויתלבן הדבר, וזה"פ ולא יכלו דברו לשלום, כלומר שזה הי' בעכרם מניעת השלום על שלא דברו עמו, וע"כ ביקש יהודה תחבולה להכניס עמו בפלפול ויתבטל בקנאה ושנאה ופתח בדין זה, אם יש להם דין ישראל או ב"נ ואמר בנימוסינו כ' ואם אין לו וזה יש לו ובודאי על זה יטעון יוסף שלהם דין ב"נ וכן הי' כי רק עי"ז הי' יכול לומר יהי' לו עבד, ומה שביקש יהודה יכנסו דברי באזניך, דמלך שמחל אין כבודו מחול והטעם שהכבוד אינו שלו אלא של המדינה, כי המלך שייך רק להעם והכבוד שלהם הוא, וזה רק אם יש שומעים אחרים ומקפידים על דיבורו אז אין המלך יכול למחול, משא"כ אם דיבורו עם המלך בינו לבין עצמו אז המלך יכול למחול אם ירצה דלא יודע הדבר להמדינה, ולכן יהודה דהרגיש בעצמו שהוא בכעס היה ירא שלא יוצא מפיו דבר שיהי' נגד כבוד יוסף, ע"כ ביקש שלא יחר אפו כי אין אדם נתפס על צערו, ופן ידבר דבר שלא נגד כבודו ע"כ ביקש ידבר נא עבדך דבר באזני אדני כי כמוך כפרעה ומלך א"י למחול, אבל כשידבר בינו לבין עצמו, ואחר לא יהי' שומע אז יהי' יוכל למחול: כ) ויותר.

ובפ' מקץ (מ"ב ל"ח) כ' והוא לבדו נשאר, עי' בס' כפלים לתושיה, שאר שייך על חלק יפה, נותר על חלק רע ויעקב שכיוון להחשיבו בעיניהם שלא ישלחנו עמהם אמר מלת נשאר שהוא היקר מבניו, ויהודהשכוון להשפילו כדי שיוסף יקח אותו במקום בנימין כפרש"י לכל דבר אני מעולה ממנו אמר ויותר וז"ש בפ' בשלח (י"ד כ"ח) לא נשאר בהם עד אחד היינו מהחשובים עד פרעה שנקרא אחד, המיוחד שבעם נשאר, וע"ע בהכתב והקבלה שהביא וישאר אך נח, וישארו שני אנשים במחנה לחשיבתם נקראו שאר, ויעקב רועה צאן לבן הנותרות אחז"ל הגרועות, ויותר יעקב לבדו ואי' בחולין צ"א שנשתייר על פכים קטנים כי הוקשה להם דהול"ל וישאר כי הוא היה העיקר.

לז"א לפי שלא החשיב א"ע והשליך נפשו מנגד להציל ממונו והמלבי"ם ז"ל כ' דנשאר היינו בכוונה ונותר הוא במקרה. וישאר אך נח שלא הי' בכלל השטף.

ויותר יעקב לבדו דהיה בכלל העוברים ונותר במקרה. לא נשאר בהם עד אחד.

עד ולא עד בכלל שנשאר פרעה בכוונה שיספר לדורות גבורות ה': לא) והיה כראותו כי אין הנער ומת ופרש"י אביו מצרתו. עי' באהל מועד שנה ב' סי' פ"ח בשם הגה"ק מקאצק ז"ל שבא לפניו אחד שהיה מחוסר פרנסה ל"ע והוא לעת זקנותו.

ויש לו הרבה בנים בעלי פרנסה ואינם מרחמים עליו. והוא הי' תמיד מוסר נפשו בעדם.

והשיב דמצינו זאת בתורה והי' כו'. ולכאורה מדוע לא אמר כי יש לבנימין עשרה בנים ואולי ימותו מגודל צער, ומוכח מזה כי אין הבנים מצטערים כ"כ בצרת אביהם ורק האב דואג ומיצר על בניו, ולכן הזכיר רק מצרת אביו.

ובסי' ק"ח הביא בשם הגה"ק מאסטראווצי ז"ל הטעם לזה שכל הדורות מאדם הראשון הם כשלשלת ארוכה וטבע האבות ומדותיהם ירשו הבנים דור אחר דור. ואדה"ר שלא הי' לו אב דנברא מן האדמה.

ולא הי' בלבו מדה זו למסור נפשו בעד אביו. ולא נשרשה המדה הזאת לדורות הבאים. אבל בנים הי' לאדה"ר, והי' לו אהבה להם כרחם אב על בנים. ונשתרשה המדה הזאת לדורות הבאים אח"כ ודפח"ח: לג) ישב.

ערש"י ושמעתי מאדמו"ר הגה"ק מגור שליט"א בפ' ויגש שנת תרע"ג בתוך שאר הדברים מ"ש יהודה ישב כו' זה הוא תשובת המשקל כנגד מה שאמר יהודה למכור אותו לעבד אמר עתה ישב נא עבדך. ואח"כ כשאמר יוסף כי למחיה שלחני וא"כ טעה את עצמו, וטעה בדבר מצוה ועשה מצוה ה"ה כעשה מצוה.

וא"כ א"צ כלל לתשובה כי הי' לטובה, וזה הפשט ופחה אל תעצבו כי אינכם צריכים לתשובה, ועמ"ש בפ' ויחי (נ' כ') על האוה"ח שם: מה א) ולא יכול ע' רש"י ובמדרש לא עשה יוסף כשורה שאולי בעט בו אחד מיד הי' מת, ותמוה ובס' ישועות מלכו כ' כי אולי יענשו אותו ע"י שגילה דבר מכירתו לבנימין שבעמדו הגיד אשר מכרתם אותי הנה ועבר על החרם שהחרימו בל לגלות, ואולי החרימו בעונש חיתה, וערמב"ן סוף בחקותי מ"ש בחרמי מלך וצבור, ומאדמו"ר מגור שליט"א שמעתי שעד עתה לא רצה יוסף להתודע להם כיון דלא רצו להכניע את עצמם ולקבל חרות של יוסף כמ"ש המלוך תמלוך עלינו אבל עתה שאמר יהודה ידבר נא עבדך.

וכיון שקיבל מרות ואמר עבדך יותר לא רצה יוסף ותיכף לא יכול יוסף להתאפק ואמר אני יוסף אחיכם, ופח"ח: ומזה יש ללמוד מוסר השכל לאנשים שמביאים דיני ישראל לעכו"ם. ולא דוקא ד"ת אלא אם נצים זע"ז אז תיכף יבואו לערכאות וגורם חלול השם, וחרב ביד שונאי ישראל ומראים על פירוד לבבות השורר בנו ואל איר האחוה ושלום, ואף אם יקרה שנצים ב' אנשים, יכולים לעשות שלום ביניהם בלי להשמיע בין העכו"ם והם צריכים לשמוע תמיד שיש שלום בישראל, וידע יוסף שבעת שיתודע אל אחיו יתגלו כל המעשים וכל אחד ירצה להצדיק עצמו ולתלות המעשה בחבירו, ולזה אמר הוציאו כל איש מעלי כדי שלא ישמעו, ורק פרעה שמע כי באו אחי יוסף אחים הי' ואוהבים זא"ו: ג) העוד אבי חי, עי' כנסת ישראל מאבי התפא"י על משניות שכ' דאף דכבר ידע שחי ורק הפשט מדאבי חי לא הי' בידכם להרגני כרש"י וישב (ל"ז ל"ה) ועי' בכתב סופר, ובקרנן שבת פ"ח סי' א' דרוש יקר פ"ז ומהאריכות לא העתקתי: ד) גשו.

רש"י הראה שמהול, עי' ס' לשון הזהב דצ"ב בשלמא לקמן בפ' והנה עיניכם הרואות פרש"י שמהול א"ש שהוא לראיה שהוא אחיהם, אבל כאן קי, וי"ל עפ"ד הרא"ם דיוסף ס"ל דלהם דין ב"נ ושבתים ס"ל דדין ישראל להם, ובמדרש בנימוס שלנו כ' ונמכר בגניבתו וזה יש לו לשלם, והק' היפ"ת הא ב"נ נהרג על פחות משו"פ ולא ניתן להשבון,

ותי' דשבטים ס"ל דלהם דין ישראל, וי"ל משו"ה נבהלו מפניו שראו שיוסף ביקש לדין את בנימין כדיב"נ וסברו שעודנו עומד בדעתו בדיבה על אבמה"ח.

לפיכך הראה המילה, להורות שמעת שנבדלו במילה יש להם דין ישראל ובוזה פייסם: (ה)ועתה אל תעצבו. עי' באוה"ח ומ"ש בדבריו בקובץ דרושים חוברת ד' סי' ל"ד באריכות.

ועי' בס' תולדות אפרים בקונ' דרך אפרת, מ"ש בגנות מדת עצבות ומזקת אפי' להצלחה גשמיות, ובישעי' (נ' י"א) תרגמי' תקלה, ועי' הוריות י"ב חלשא דעתי ומיתרע מזלי', וצריכין לשמור מזה כברכות נ"ה וחגיגה ה', ויו"ד קע"ט ס"ב. ורש"י שבת ל"ב ד"ה נפל תורא, וגם מניעה גדולה לעבודת ה' כמ"ש בזה"ק פקודי רס"ד ב'.

ולא לחנם הזהיר יוסף לאחיו אל תעצבו ורק ללמד הנהגה לדורות, ושימשה תורה לקללה בבראשית (ג' י"ג) בעצבון תאכלנה, ובמצ"ד ורד"ק (מ"ב ג' ט"ו) שעצבות גורם כעס והפליגו חז"ל בגנותה ועי' פסחים ס"ו ב' ונדרים כ"ב, ועי' בהה"מ פ"ח הט"ו מלולב, ואע"ג שצריך להיות בצער על חורבן ביהמ"ק, עי' בש"ע או"ח סי' א' ס"ג ותק"ס, אבל כבר כ' בבאה"ט שם אבל תפלה ותורה יהי' בשמחה, ועי' סו"פ ח"ה נטפל להם ר"י ובוזה"ק ריש אחרי, ורמב"ם פ"ט ה"א מתשובה ובאוה"ח ריש ויחי, והוא עצת היצה"ר למנוע עי"ז מתורה דשמעתא בעי צלותא מגילה כ"ח ב', ועירובין ס"ה א' ופסחים קי"ז ובפ' קנין תורה קחשיב שמחה א' ממ"ח דברים שתורה נקנית בהם, וערש"י שבת ל' ע"ב ד"ה בדחי רבנו, ובתהלים י"ט, פקודי ה' (כשהם) ישרים (הם) משמחי לב, וכשאינם משמחים סי' הוא שאינם ישרים, ועי' בתפארת ישראל פ"ג, ובס' בעל הנפש להראב"ד שער הקדושה כ' ואל יתענה כו', ואם ילמוד לא תהי' תורתו מיושבת ולא יסכים להלכה שאין תורה נקנית רק בשמחה עכ"ל, וע"ע זה"ק ויקרא ד"ח פתח ר"י עכדו את ה' בשמחה, ובתדב"א רבא רפ"ג, ולכן בתענית כ"ב א'.

הנהו דמבדחי עציבי נטלו שכר גדול, ועי' רמב"ם פ"א ה"ד מדעות ולא יהי' מהולל ושוחק ולא עצב ואונן אלא שמח וכו': (ו) זה שנתיים הרעב. רש"י עברו משני הרעב, עי' שו"ת איתן האזרחי בקו"א דמשמע מכאן שיעקב בא אחר שנתיים משני רעב, ואח"כ פרש"י על פ' ולחם אין (מ"ז י"ג) חוזר לענין ראשון, גם בשנה השנית לשני הרעב (פי"ח) וע"פ תן זרע לזרוע האדמה (פי"ט) מכיון שבא יעקב למצרים כו', א"כ משמע שבא בשנה השנית מיד ולא אח"כ וצ"ע, וברש"י דפוס וויניציאה כ' בשנה השנית ג' לשני הרעב, והיינו שבא יעקב בשנה השלישית, וע"ש בפסוק בשנה השנית אינו ר"ל התחלת שני הרעב אלא ר"ל במ"ש השנית היינו לאחר שתתם השנה ההוא שקאי אשנה שני, דאל"כ הוא כפול בפסוק שכבר אמר השנה ההוא, אלא ר"ל ותתם השנה ההוא כלומר השנה השנית ויבואו אליו אח"כ בשנה השנית שהוא ג' לשנות הרעב, וזולת זה קשה להולמו דברי רש"י שלא יסתרו אהדדי הגם כי הוא דוחק גם את הלחץ זה הדחק לפרש דמ"ש רש"י זה שנתיים עברו משני רעב ר"ל דלאו דוקא כולו אלא ר"ל מקצתו זה בודאי דוחק גמור וצ"ע: ט) ועלו אל אבי.

רש"י ארץ ישראל גבוה מכל הארצות עשו"ת איתן המזרחי בק"א מקשין העולם למה לא פרש"י כן לעיל בפ' מקץ (מ"ד י"ז) שאמר ואתם עלו לשלום אל אביכם, וי"ל דשם

אמר האיש אשר נמצא אתו הגביע יהי עבד ואתם עלו לשלום. י"ל דא"ל דבר והפוכו הוא יהי עבד ואתם עזו מלשון עליי' שיהי' לכם עליי', ולא כדבריכם שכלכם תהי' עבדים, משא"כ כאן שאמר מהרו ועלו שתיבת ועלו מיותר, ומה גם שאחר אח"כ רדה כו' שהורה בזה שא"י גבוה מכל הארצות, ויתורץ ג"כ שלא פי' רש"י ג"כ בסדר זו שאמר ועתה ישב כו' והנער יעל עם אחיו שגם שם אפ"ל שהוא דבר והפוכו שהוא ישב עבד לאדונו והנער יפל שיהי' לו עליי' במה שילך עם אחיו משא"כ כאן, ועי' ג"כ בבנין אריאל מ"ש דבר נכון: ועי' ג"כ בפ' שופטים (י"ז ח') שהביא רש"י כן והוא מקידושין ס"ט א', וקמת ועלית אל המקום מלמד שביהמ"ק גבוה מכל א"י.

וא"י גבוה מכל הארצות. וכ"ה בזבחים נ"ד א' וכ' המהרש"א שהעולם הוא כתפוח ומקום ביהמ"ק הוא מרכז העולם וכן א"י ולכך אמרו בא"י כיון שהוא מקום הממוצע אוויר מזוג ומחכים.

ויותר מקום המקדש והי' שם בלשכת הגזית חכמי הסנהדרין, ובס' זרע יצחק על משניות קידושין שם כ' הא דיליף א"י גבוה מועלית ובסוף מסיק בש"ס מקרא דירמ' חי ה' אשר העלה מכל ארצות, ק"ק דרש"י בפ' ויגש כ' א"י גבוה, ולמה לא יליף כאן מהאי קרא שהוא מתורה, וי"ל דמהרו ועלו לא מוכח רק דאי גבוה מארץ מצרים אבל לא מכל הארצות, אבל מפ' אשר העלה מכל הארצות מוכח דגבוה מכל הארצות, ומ"ש רש"י בחומש לא כוונתו דיליף ממהרו ועלו רק דכ' הכי משום דהאמת כן הוא דילפי' מקרא דחי ה', ולא דילפוטא כ' רש"י רק לפירוש על הקרא.

ועשו"ת הרדב"ז סי' תרל"ט שאלת ממני דמקראי משמע דהר הבית והמקדש גבוה מירושלים, והכי אמרי' נמי כל קטן שיכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית אביו חייב להעלותו, והכי אמרי' בזבחים דסבר למבניי' בעין עיטם שהוא המקום הגבוה מכל א"י אלא משום דכ' ובין כתפיו שכן נחותי פורתא, מכל הני משמע שהר הבית גבוה מכל ירושלים, ועתה אני רואה שהוא גבוה מהר הבית מכל סביבות הבית חוץ מצד הדרום אשר שם עמק יהושפט, ושם לא הי' בנין, תשובה דע כי ב' דברים גרמו והוא כי בהיות עכו"ם כבשו את הארץ והבית כמה פעמים ומשנאתם אותו ערו עד היסוד בה, ועוד כדי שלא יהי' גבוה ממקום שלהם, ולפי שהמקום מדרון הגשמים הי' שוטפין מדי שנה בשנה את העפר שהי' תיחוח ומוליכין אותו עד שישפיל קרקעות הר הבית, וגם מלכי עכו"ם הי' חופרין כדי לגלות יסודות הבית כדי לבנות עליהן חומות הבית, תדע דתנן ביומא משניטל הארון אבן הי' שם מימות הנביאים ושתי' שמה גבוה מקרקע ג' אצבעות ועלי' הי' נותן פי המחטה של הקטרת, ועתה שאלתי את פי העכו"ם ואמרו לי שגבוה ב' קומות ויותר וזה ראי' גמורה שנאכל קרקעית הבית, גם ירושלים נחרבה כמה פעמים ומפולת הבית נעשה תל וברוב הימים נכבש המקום והוא ונעשה קרקע ובנו עליו בתים וכן הרבה פעמים עד שנעשה גבוה וכן תמצא עד היום בנינים תחת הבתים ואפי' אם יחפרו בעומק לא יגיעו לקרקע בתולה, ועד היום מהבתים הסמוכים לפתחי המקדש פולים במדרגת למקדש, וכן הי' כל בתי ירושלים נמוכים מן המקדש, ואפי' בב"ה אמרו אסור לבנות בנין גבוה ממנה כ"ש ביהמ"ק דכ' לרומם בים אלהינו.

עוד משמע דציון הי' בהר דכ' הר ציון ועתה אנו רואים בתים גבוהים מציון, אלא מה אית לך למימר שגבוה מקום הבנין הבתים, ואמרו לי שנמצא בתים בסיף הבנין קרוב לציון בנוים בסלע צ"ל שהם מכלל הר ציון, וכן אמרו העכו"ם ששכונת היהודים הוא מכלל ציון עכ"ל: ומצאתי עוד בס' מאורי אור סנהדרין דפ"ז להגאון ר' אהרן ווירמיש ממיץ שג"כ נתקשה בזה, ורמז בפסוק ישעי' (כ"ו ה') השח יושבי מרום קריה נשגבה ישפילנה עד עפר עי' ש"ה, וע"ע בשו"ת חוט השני סי' ל"ה על תוס' בכורות מ"ד ב ד"ה לא.

בענין א"י גבוה מכל ארצות ונהר פרת ובבל העמוקה ע"ש היטב וזה י"ל פשט בפסוק בראותי כל עיר על תלה בנויה ועיר ה' משפלת עד שאול תחתיה, היינו שאו"ה בנו עלי' מגדלים ועיר ה' הושפלה כמ"ש הרדב"ז הנ"ל, ועי' בפמ"ג באשל או"ח סי' תקס"א סק"ו בשם החסיד ר' גרשון קוטבר ז"ל שבא לירושלים וראה עמים יושבים בה בשלוח, ובכה ואמר שזה שאומרים בראותי כל עיר וירושלים של מטה) על תלה בנויה ועיר ה' משפלת ירושלים של מטה כו' שם ניכר החורבן ודוממים כו', ועשו"ת חתם סופר יו"ד סי' רל"ד ששיבת ירושלים יש בה מצוה יותר משיבת שארי ערי א"י, והביא בשם התשב"ץ ח"ג סוס"י ר"א דבזמנו נראה נס בבית הכנסת שבירושלים בבואם שם בחג שבועות כל הסביבות ולא צר להם ע"ש, וה' יודע כי עיני ראו בחו"ל דבר זה ולא אוכל לפרש מפני פריצי עמנו ע"ש, והביא בשם חסד לאברהם נהר י"ג דמעלת צפת נגד כל ערי א"י היינו חוץ מירושלים וחלילה להעלות על הדעת שקדושת שום עיר יותר מירושלים ע"ש אריכות מענינים הללו, ובסי': רל"ה רל"ו: וע"ע בס' נחמד ונעים שער ג' סימן צ' להג' התוכן בעל צמח צדק שהאריך בזה ויען שהס' יקר במציאות אעתיק לשונו, גם יש לתמוה על מאמרם בפ' וקמת ועלית מכאן שב"ה גבוה מכל א"י וא"י גבוה מכל ארצות אשר בתחלת ההשקפה מוכח זה מכמה פנים, א', שלא יתכן לומר גבוה בכדור כי לכל אדם בכל מקום אשר הוא יושב שם, שם הוא גבוה כמבואר בסמוך, שנית שאף אם נלך בדרך המחקרים שכל הנוטים מקו השווה לקוטב הצפוני להם להגובה לערך המרחיקים ממנו מפני שכפי המרחק האדם מקו השווה לצד צפון ככה יגבה לו ציר הצפוני ממעל לאופקו כנ"ל בסי' מ"ח, וכמ"ש הראב"ע בפסוק וירד יהודה (וישב ל"ח ב') וז"ל הבא מצפון העולם לדרומו הוא יורד.

וחכמי המחקרים יבינו שזה אמת ותאמר לפ"ז מאחר שירושלים רחוקה השווה לצד ציר הצפוני נקראת גבוה גם זה לא יתכן שהרי מאקלים הרביעי להלאה נמצאו עוד שלשה אקלימים שהם יותר קרובים אל ציר הצפוני ונראה שאין כוונת רז"ל שלא יהי' נמצאים הרים או מדינות שהם יותר גבוהים במעלה מכל ארצות, ויפה דבר בעל מאור עינים שדרך הכתוב לקרא מהלך אדם שפל אל החשוב עלי' כדבר דתן ואבירם לא נעלה, וכן ויעלו את ארון ה', כי מצינו ירידה שהוא עלי' כמו וירדתי על ההרים שופטים וכן מצינו עלי' שהוא ירידה שנאמר בצדקיהו ויעלו אותו אל מלך בבל, וכבר ידענו שבבל הוא ארץ מצולה ונמוכה שנא' בפ' נח וימצאו בקעה, מ"מ אמר הכ' ויעלו לגדולת המלך בבל אשר הוא שם, וכן ביהושע סי' ז' אמר הכ' ויעלו אותו עמק עכור לגדולות וכבוד יהושע וישראל שהי' שם בעמק, כן אמרו רז"ל א"י גבוה ר"ל במעלה וכבוד יותר מכל ארצות עכ"ל, וע"ע בחת"ס או"ח סי' ר"ח, ויו"ד סי' רל"ג רל"ד בשם הג"ר נתן אדלר ז"ל

והביאותיו בפ' וירא (כ"ב ב'), ובס' המקנה ר"פ עשרה יוחסין דה כדקתני מ"ש במהרש"א הנ"ל, ואח"כ הביא מזבחים קי"ג דלא ירד המבול לא"י ומשמע אף שגברו המים בשאר ארצות, אפ"ה לא ירדו לא"י, ומשמע שהי' גבוהים בטבע יותר מהרי אררט, אך רחוק הדבר שהי' גבוהים מהרי אררט שכסה המים ט"ו אמות, וצ"ל כיון שכ' אשר לא גושמה ביום זעם ע"כ הי' בדרך נם שלא ירד המים משאר ארצות לא"י דאל"כ מה הי' התועלת בזה שלא ירד בה הגשם ע"ש דברים המתוקים מדבש.

ועמ"ש בפ' נח (ז כ"ג): יב) והנה עיניכם הרואות. ערש"י (מגילה ט"ז ב') ומהרש"א.

ובס' מיני תרגומא בלקוטים דל"ז, להציל רש"י מג' קו' מהרש"א א' למה לא כלל בנימין עמהם. ב' הרבה גוים יש שנימולים, ג' לה"ק נמי הרבה מאוה"ע מבינים, רק רש"י בחומש כ' שאני מהול, ועי' פענח רזא סו"פ לך פע"ג דלא ניתנה פריטה לאברהם מ"מ קיים בעצמו, כיומא כ"ח, ומסתמא שבטי יה פרעו עצמם ג"כ, משא"כ אוה"ע וז"פ שאני מהול ככם, וא"ש קו' ב', וי"ל דאחים חשדו ליוסף מתחלה, דאחד מחבורת מדיינים סיפר לו אכזריותם, ומשו"ה קצף רוגזו עליהם כ"כ, ולמען שלא יכחשו לו יעשה בחכמה ואמר כי אחיהם הוא, ואם יענו אחינו אתה ויודו לו על הכל, אז יחרוץ עליהם מיתה מחמת הודאתם, ולפיכך סרבו ולא רצו להאמין כי אחיהם הוא, וכ"ז ראה יוסף בחכמתו ולהוציא מלבם הפחד השכיל לדבר בלה"ק ובסיפור (מ"ב כ"א) אבל אשמים כו' ולא ידעו כי שומע יוסף וכו' ואמר יוסף, הלא אני איני צריך להודאתכם, כי כבר שמעתי הודאתכם אז בעת המליץ הי' בינינו, א"ו כפי כו' לבי וא"ש קו' ג'.

והנה ק' הא האחים הי' יכולים להביא אחר במקום בנימין ולומר שהוא בנימין, א"ו דיראו שמא המושל יערב אותו עם עוד אנשים אחרים ויקרא לשמעון מן המאסר ויאמר לו אמור מי מהם בנימין, וא"כ יתחייבו כל האחים ראשם דשקרו למלך וכמש"ל בפ' מקץ (מ"ב י"ט) וז"ש עתה יוסף, מאחר שאני לא עשיתי התחבולה ע"י שמעון רק האמנתי שהוא בנימין מזה ראייה שאני אחיכם ותיכף הכרתי אותו, וז"פ ועיני אחי בנימין וא"ש קו' א' עכת"ד.

וע"ע באוצר בלום בעין יעקב דפוס וילנא באריכות, ובבינה לעתים דרוש ע"ב כ' הפשט על כי פי המדבר אליכם כי יקשה מאד לזקן לצאת מהארץ אם לא שיאלצהו החשק לראות הפלגת גדולתו ועוצם כבודו כשתספרו לו, והי' צריך לזה שאודיע לכם בפרטית כל מעלות רק לא אעשה כזאת אלא די שענייכם רואות מהגדולה שלי ואשר תראו כן תספרו אבל לא יאות לי בעצמי כיון שפי הוא המדבר אליכם ויהללך זר ולא פיך, וא"כ מה שאבקש שתגידו לאבי אינו אלא בעבור שיבא אצלי: ובהקדמה לס' אהבת אברהם הביא מה שנודע מסה"ק מגיד משרים, אשר לגודל קדושתו של הב"י ז"ל והשקדתו בלימוד משניות זכה שמגיד קדוש הי' מדבר עמו בתוך פיו הקדוש של ב"י.

ועי' של"ה מס' שבועות שהחברי' קדישא הי' שומעים קול המדבר בפי הב"י בחיתוך אותיות והי' שומעים ולא מבינים ונפלו על פניהם וכו' וזה"פ ברכות י"ז א' מרגלא בפומא דר"מ כו' לא ר"מ הוא המדבר אלא שהי' מדבר כן מתוך פי' הקדוש של ר"מ, וכן יוסף בהתוודע אל אחי' הקדושים וחזרו כל הי"ב שבטי יה להיות בצוותא חזא שלא הי' כ"ב שנה בודאי שנעשה ביניהם תיקונים גדולים, וכמו שפרש"י ויפול על צוארי

בנימין על שתי מקדשות, וע"כ לאמת דבריו שהוא יוסף הצדיק הראה להם גם זה איך שהוא ל"ה מדבר כלל ורק שפיו הי' מדבר מאליו בבחי' קדושה מדברת מתוך פיו, וז"ש עוד ועיני אחי בנימין וק' שהוא בכלל אחי, ורק לזה"ק דיוסף הי' צדיק שבשבטים ולאחר מכירתו בנימין ממלא מקומו וכמ"ש בב"ב דבנימין הי' מאלו שמתו בעטי' של נחש, וע"כ בנימין פרט לעצמו כי הוא הבין ביותר איך שפיו יוסף מדבר מאליו, וז"ש חז"ל פי המדבר בלה"ק שהדיבורים ממקום קדוש יהלכון עש"ה.

ועי' בתו"מ להח"ס דסגולת לה"ק שלא יתקיים באדם שאינו משמר עצמו בקדושה, שפלא בגלות בבל ע' שנה נשתכח לה"ק והעם מדברים כשדית יען שלאשמרו עצמם בקדושה ולזה נתן יוסף אות במה שלה"ק שגור בפיו ראי' ששמר עצמו בקדושה ע"ש, ועי' רמב"ן תשא (ל' י"ג) דמה שקוראים לה"ק דקדושה יש בה הואיל שכל דברי הקב"ה אל נביאי', לא הי' רק בלה"ק ועי' מה שכתבתי שם בזה ובפ' בראשית (ב' כ"ג): והנה רש"י כ' ועיני אחי בנימין כשם שאין לי שנאה על בנימין כו'.

וק' שמזה אין ראי' שאין לו שנאה עליהם שמכרוהו, ורק י"ל דמשפט בין אוהבים אם אחד אוהב לחבירו אוהב ג"כ לאוהבו, ואנכי ובנימין אוהבים, ואתם ג"כ אוהבים אותו שמסרתם נפשכם עליו מזה ראי' שאנכי ג"כ אוהבכם וד"ל. ועפי"ז אמר בני היקר הרה"ח ובקי מו"ה דוד נ"י שהק' המפו' אמאי לא השוה אותם לראובן שהרי גם הוא לא הי' במכירתו כמ"ש ברש"י וישב, ועוד אמר אל תשפכו דם, ולהנ"ל א"ש דעל ראובן ליכא ראי' דמנין ידע שהם אוהבים לראובן, דבשלמא על בנימין מסרו עצמם.

וליכא ראי' דיוסף ע"כ אוהב אותם מדאוהבים הם לראובן וכמובן: ואי' בסה"ק דכל אחד קודם שיתפלל צריך לקבל עלי' מ"ע ואהבת לרעך כמוך, וכ"א בשבת ל"א דזה כלל כל התורה, וק' ג"כ זה ניחא מ"ע שבין אדם לחבירו אבל איך נכלל בזה מ"ע שבין אדם למקום, ולהנ"ל, דאם א' אוהב רעהו אוהב ג"כ אוהבי' ושונא את שונאיו, (ובזה נתגלה שקר של המן שאחשורוש חשב שהמן אוהבו באמת.

ומרדכי הוא שונא להמן שלא קם ולא זע ממנו, ממילא הוא שונא ג"כ למלך, אך אח"כ שנמצא בס' הזכרונות, שהציל נפש המלך ממות, ואיש לא ידע מזה נתגלה לו שהוא אוהבו באמת ובסתר, ומי שהוא שונא לאוהב המלך ג"כ שונא למלך והמן הי' שונא למרדכי הבין המלך שהמן שונאו באמת, לכן הוצא עליו משפט מות).

וכש"כ אם אחד יאהב את האב אוהב ג"כ בני', שנפש של אב קשורה בבנו, ואם שונא להבן ג"כ אינו אוהב לאב, וישראל הם בני' לה' שנ' בני' אתם לה', ואם איש אוהב ה' באחת צריך לאהוב גם את רעהו ישראל, ומשו"ה כשבא לייחד שמו בק"ש צ"ל מ"ע ואהבת לרעך כמוך דזה כלל גדול בתורה, ושייך שפיר בה ג"כ מ"ע בינו לקונו, וזה נחמד ואמת: יג) והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים, בס' מאיר עיני הגולה אות קס"ג מנפלאות החי' הרי"מ ז"ל, הביא שכ' מכתב לרבו הרר"ב מפשיסחא ז"ל מהחתונה הידועה באוסטילא.

וכתב על עצמו שעשו לו כבוד גדול, והרר"ב הראה המכתב להחברי' קדישא שלו ונתפעל מאד ואמר כמה רחוק הנהו מגיאית, וראו מה שכתב האברך הזה, כבר הנהו

בבחינת שיכול לקבל גם כבוד, וזה ענין יוסף שאמר והגדתם כו', ועי' בס' שפתי צדיק ויגש אות ט"ז. ובס' התנהגות הדרך: יד) ויפל ערש"י ושפ"ח ומהרש"א מגילה ט"ז ובס' איי הים אריכות ע"פ דקדוק: כב) לכלם נתן לאיש חליפות שמלות ולבנימין שלש מאות כסף וחמש חליפות שמלות, ובמגילה י"ז א' אפשר דבר שנצטער בו יעקב ישל זרעו, דבשביל ב' סלעים מילת שהוסיף יעקב ירדו למצרים, ורק רמז שעתיד בן לצאת ממנו שיצא בה' לבושי מלכות ובלקוטים סו"ס שנות אליהו על זרעים הק' דהדק"ל דאעפ"כ הטיל קנאה בין האחים, ותי' דיש להקשות מה פריך דבר שנצטער כו' דילמא חמש חליפות של בנימין הי' גרועים משל האחים והי' שווים בדמים לשלהם, ורק דז"א, דאם הי' גרועים, לענין מה עשה יוסף זה.

וע"כ שהי' בגדים חשובים כמו בגדי אחי', ופריך שפיר דבר שנצטער כו' ומשני רמז כו' ולפי"ז יכול לומר דה' בגדי בנימין גרועות מאחי' ושווים הי' בדמים, ומה שעשה יוסף כן רק משום דרמז כו'. ובני יקירי האברך החז"ב מו"ה דד נ"י אמר עפמ"ש הרמב"ם שהבעל תשובה צריך להטות עצמו לקצה האחרון באותו המדה שחטא, ויוסף רצה לנסות אותם בזה אם עשו תשובה שלימה על חטא המכירה שבא ע"י קנאה, ועשה במכוון להטיל קנאה על בנימין ויראה אם לא יקנאו עוד ראי' שעשו תשובה והטו עצמם לקצה האחרון באותו עון עצמו.

ואין להקשות דילמא לא יעמדו בנסיון וא"כ עבר בלפני עור וי"ל דבב"נ ל"ש לפ"ע ערש"י חולין ד"ג ע"ב ותוס' ע"ז ט"ו ב' ד"ה לעכו"ם. ויוסף לשיטתי' דהי' להם דין ב"נ ולכן הי' סבר דאסור להם מפרכסת וכמ"ש הרא"ם וישב ופר"ד דרוש מ', ועמש"ל בפ' וישב, ובפ' נח (ט' ה') בדרך פלפול.

אך לתוס' שבת ד"ג פ"א ד"ה בבא, דאפי' אי בעכו"ם ל"ש לפ"ע איסור דרבנן איכא, (וע' בלימודי ה' סי' נ"ב) ואבות קיימו אפי' ע"ת. אך ע"ז ג"כ כ' המפו' דרק קיימו גופי מצות התורה ולא התקנות, ונכונים דבריו בזה בפ' תולדות (כ"ו ח') וישב (ל"ז ב') ויחי (מ"ט ל"א): והמהרש"א במגילה הק' ג"כ כנ"ל דלמה הי' ג' מאות כסף והגמ' לא משני מחומה ועוד דלא דמי בשלמא יעקה הי' אבלכולם שוה ולכך אין לשנות, אבל בנימין הי' ליוסף קרוב יותר דהי' אחיו גם מאמו, ובחז"ס כ' עפמ"ש בגיטין מ"ד א' המוכר עבדו לעכו"ם קונסין אותו עד מאה בדמים, וג"כ אמרו דגנב מזלזל בשליש הדמים, ומחיר עבד ל' כסף ומכרו ליוסף בכ' כסף ולפי"ז הי' מגיע לכאן"א ג' כסף וא"כ ראוי לקנסן פד ק' בדמים היינו ג' מאות ולכך נתן לבנימין ג' מאות ולהם לא נתן, וא"כ ל"ק מה שנתן רק לבנימין ג' מאות, רק הקו' מה' חליפות ומשני דרמז רמזו למרדכי, ועי' בנח"ק מ"ש בזה והובא בשם הג"ר הירש מברלין ז"ל ח"ש לכלם נתן חליפות בוי"ו ולבנימין חלפת חסר, עפמ"ש חז"ל שני לוחות העדות חסר כ' מלמד שהי' שתיהם שוות, וכמ"ש רש"י עקב (ט' י"א) נשמע דחסר וי"ו מראה על השיווי ולכן באחי יוסף דלא הי' כולם שווים בקומה א"כ השחלות שנתן להם ל"ה שווים באורך ורוחב כ' חליפות, אבל שמלות שנתן לבנימין שהי' שווים כ' חליפת.

וז"ש בשופטים (י"ד י"ב) ושלישים חליפת בגדים ובפ' י"ג חליפות, ובפי"ט ויתן החליפות למגידי החידה, כי אם הי' מצאו הפתרון אז הי' נתן מבגדי' והם שווים כ'

חליפת, ואם לא יגידו הפתרון יתנו לו מבגדיהם חליפות דהי' אנשים שונים, וכאשר הגידו ושמשון אמר לולא החרשתם בעגלתי הכה ל' איש ויקח חליפות ויתן למגידי חידות, והי' אנשים שונים כ' חליפות מלא: כג) כזאת.

רש"י כחשבון הזה, וכ' בס' עדות ביוסף משום דלבנימין נתן ג' מאות שלח לאבלי ג"כ כן דכסף הוא דינר וד' דינרין בסלע (וערש"י במדבר (ג' מ"ו), ובמד"ר פ"ד, וקידושין י"ז, ובכורות ד"נ) נמצא דשלח לו פ"ה סלעים, ומשא של חמור לתך ולתך ט"ו סאין כמ"ש בב"מ ד"פ ע"א דשוכר חמור והוסיף על שיעור זה חייב, וא"כ משא של י' חמרין ק"נ סאין, ובזה הודיע לאבלי' החשבון שמותר לו לילך מא"י לחו"ל כי סאתים בסלע וכמ"ש בב"ב צ"א א' שאין לצאת מא"י לחו"ל א"כ עמדו סאתים בסלע, וערמב"ם פ"ה ה"ט ממלכים.

ועי' קובץ דרושים חוברת ששית סי' כ"ד שכ' ג"כ בדרך זה דהי' ראויים לצאת מיוסף י"ב שבטים ורק מסיבת אשת פוטיפר לא יצא ממנו רק ב' כמ"ש בסוטה ל"ו ב', ולפשרה אחי' השיב כספיהם פעמים ומשא חמור לתך שהוא ט"ו סאה, ובעירובין פ"ב ב' ד' סאין בסלע ובב"ב צ"א א' בזמן רעב ב' סאין בסלע, וכ' מלא אמתחות האנשים כאשר יוכלון לשאת היינו חמור ט"ו סאין ויותר אסור משום צער בע"ח, וא"כ הי' תבואתם ק"נ סאה י' פעמים ט"ו ובב' פעמים ש' סאה, ויוסף לא הוקיר השער דזה הי' עיקר עצתו לפרעה, ונמצא דכחו שנתן לי' אחי' בב' פעמים כן נתן לבנימין שעתידין לצאת ממנו י' בנים, או שכבר הי' לו כמ"ש במדרש, אשר הי' ראויים לצאת מיוסף וליכא קנאה בזה שהבינו שבנימין לוקח כנגד כולם בעד י' בני', ולאבלי' ג"כ שלח כזאת כחשבון שנתן לאחי' בב"פ ע"ש אריכות: שם ברש"י שלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו, ומ"א גריסין של פיל עי' בס' מטפחת ספרים לדו"ז הג"ר יעקב עמדין ז"ל בח"ב דף כ"ו, וז"ל י"ל דבר נאה כי רמז לו יוסף כזה שלא יירא מרדת מצרימה.

ולא יתעכב בארץ כנען כי אלקים חשבה לטובה שע"כ ינוכה החצי מת"ל שנים שנגזר עליהם גלות זה ששלח לו יין ישן גי' ת"ל שדעת זקנים נוחה הימנו אברהם ושרה זקנים, שכך אחז"ל אברהם בירר לו מלכות כדי להציל לזרעו מדינה של גיהנם. וגריס ידע שהוא חצי הפיל ונקרא פיל המצרי הוא גזירת נפילה וירידה למצרים, שנחלק לחצאין כמ"ש בפר"א שלא ישבו במצרים רק רט"ו שנה, לכן החוב על ישראל לתת מחצית השקל כמ"ש בס"ד בברכות הורי פלג ח', וראה כחה מדויקים השמות שקראו לו בחכמה גדולה עקת נפש שהוא עקא ודאי לנפש, אך יש בו נחמה ג"כ ע"כ קראוהו גם חלוקת נפש, נפש גימ' ת"ל שנחלק ע"י זה עכ"ל.

וע' בקובץ הבאר ח"ג סי' נ"א ע"פ גמ' סוטה ל"ד ורש"י שלח (י"ג כ"ב) וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים אפשר שכונה חם את חברון לכנען בנו הקטן קודם שיבנה את צוען למצרים בנו הגדול, אלא שהיתה מבונה מכל טוב על א' מז' בצוען ע"ש, וא"כ איפוא דבר טוב הנמצא במצרים מה שהי' חסר בא"י, וע"כ לא מצא לנחוז לשלוח לו חן יין ישן דצוען מצרים נבנתה מקודם כי הגדול הי' מצרים, והיין ישן מיושן ביותר מבחברון והחשיבות מצד זקנה לא מצינו בשום דבר חוץ מיין: ובס' מצודת דוד הביא דאי' במפוי, דפעם א' לע' שנה יורדין גשמים ומכלן כל היינות שבעולם ויעקב הי' אז

ק"ל שנה וא"כ ל"ה ליעקב יין ישן ממנו, ובאחשורוש כ' והשתי' כדת שנתן לכל אחד יין שישן ממנו, אבל במצרים אין יורדין גשמים לעולם, ויוכל להיות יין שיהי' ישן ממנו וזה לא יוכל להיות בכנען רק במצרים, וז"ש מטוב מצרים.

ועי' בעיון יעקב מגילה ט"ז, דמצרים נמשלו לדגים שביאור כדאי' ביחזקאל ר"ם כ"ט, ודגים כ"ז שמזקינים כחן מתוספות עליהן כדאי' בשבת דע"ז, ובע"ז פ' אין מעמידין, והם המצרים אינם טובים אבל היין ישן הוא מטיב מצרים ורמז לו ג"כ יין ישן גי' ת"ל שיהי' השיעבוד ת"ל שנה ע"ש: כד) אל תרגזו.

רש"י אל תתעסקו בהלכה ועי' בלבוש, ובבאר שבע בסוף הספר שכ' דאישתמיט לי' גמ' סוטה ד"י ע"ש, וע"ש במהרש"א. והק' המפוי' אמאי לא ציום כן יעקב בשלחו מאתו הבנים למצרים, וכ' דבקיודושין אי' לעולם ישליש אדם שנותי' שליש במקרא שליש במשנה ובתלמוד, ופריך מי ידע כמה חיי ומשני ליומא, וכ' תוס' דבכל יום ישליש, וא"כ בעת ששלחם יעקב הי' סבר שמת יוסף וההבטחה שלא ימותו בני' בחיי' סבר דנתבטלה א"כ לא יוכל לצוות לבני' שלא יתעסקו בהלכה דמוכרחים הם בכל יום להתעסק בהלכה.

דלא ידעו כמה חיי, אכן בהתוודע יוסף לאחיו דהוברר דעדיין הבטחת ה' אמת שלא ימותו בניו בחיי' לזה ציום שלא יתעסקו בהלכה, דיכולין אח"כ להתעסק בשעה שיגיעו לישוב ועמ"ש בזה בחנה"ת, וקד"ל, וקהלת משה, ויע"ד, ואמרי בינה עה"ת. ובתענית ד"י ע"ב פריך והא אר"א שני ת"ח המהלכים בדרך ואין ביניהם ד"ת ראויים לשרוף ומשני הא למיגרס הא לעיונא נראה מזה דלימוד פשוט חיוב הוא, ורק עיון אסור ואל תתעסקו כפי' טו"ז או"ח סי' מ"ז על ברכות לעסוק בד"ת, וז"ש בחגינה ד"ה, על ג' השי"ת בוכה על מי שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק, ומי שא"א לעסוק ועוסק ועל הפרנס המתגאה, והק' מהרש"א, למה בוכה על מי שא"א לעסוק ועוסק, ולהנ"ל א"ש על מי שא"א לעסוק שאין שכלו לזה לדמות מילתא למילתא ובעקמומית שכלו יעקש הדברים ע"ז בוכה.

ועל הקו' למה יעקב לא הזהירם שלא יתעסקו בהלכה בדרך, הביא הכתב סופר בשם ס' החיים. דאחז"ל אם אין קמח אין תורה דשמעתתא בעי צלותא, לכן כשהלכו למצרים בשביל חסרון תבואה ידע יעקב שלא יעסקו בתורה בדרך אך כשהלכו בחזרה ממצרים טם רב תבואה לכן הוצרך יוסף להזהירם ע"ז: שם בבעה"ט אל תלכו על שדה זרועה, עי' קובץ דרושים חוב' יו"ד סי' כ"א בזה ומהאריכות לא העתקתי: כו) עוד יוסף חי ויפג לבו.

רש"י לא האמין עי' ס' תולדות נח דרוש י' שהק' מ"ש כי לא האמין הרי זה בעצמו שכ' ויפג הוא שפג לבו מלהאמין ול"ש לומר שפג לבו מלהאמין מפני שלא האמין, גם הראי' מל' מפיגין טעמן אינו דומה ששם פלט הטעם שהי' תחלה אבל כאן לא בא לעולם אל לבו עד שיצטרך לפליטה, וי"ל דכל הימים אשר נעלם יוסף לא בא ליעקב שום התעוררת שמחה, אך בהתוודע יוסף אל אחי' שהגדיל שמחת יוסף ואחי' נשפע ג"כ רוח שמחה גם בלב יעקב ולא ידע שמחה מה זה עושה וחשב אולי מצאו בני' מציאה גדולה, ובשובם ויגידו לו עוד יוסף חי וכי הוא מושל אז פג ויצאה השמחה שהי' בו בלבו שלא האמין וחשב שהמה טועים, ומצאו איש אחד שמתחפש עצמו ביוסף עד שהראו לו

העגלות אז ותחי רוחו, ע"ש, שכן הוא לענין צער הלב מרגיש גם טרם היותו וזה שאחז"ל בהלל ששמע קול צוחה ואמר מובטח אני שאין זה בביתי שלא הי' מעורר בלבו שום יגן ועצב.

ובאמת כ"כ בשל"ה דהחל לבצבץ החיות של יעקב בעת שמחת יוסף ואחיו ע"ש. וגם י"ל דתיבת "חי" נאמר רק על איש שומר אמונה ותורה, ורשעים אף בחייהם קרוים מתים.

וז"ש עוד יוסף "חי" וכי הוא מושל לא כמו שאנו רואים כאשר יתעלה אחד לאיזה משרה אז יבוש באחי' ולא יזכור עוד מה שהיה מקודם. וכששמע יעקב שהוא מושל ועוד חי' ושומר אמונתו אז לא האמין שזה יוכל להיות, אך כשראה העגלות שלא שכח עוד מה שלמד אצלו אחר כ"ב שנה אז ותחי רוחו ובמאסף הבאר ח"ג סי' ס"ה כ' מה שבתחלה לא האמין ואח"כ האמין דמדתו של יעקב הי' להיות שם שמים שגור בפיו, כמ"ש (תולדות כ"ז ב') כי הקרה ה' לפני וכשאמר יצחק גשה פרש"י שאין דרך עשו בכה ולמד זה משם (לך י"ד י"ח) ומלכי צדק וגיא עליון אשר מגן צריך, וזה מסר שם לאברהם ואח"כ ליעקב כפרש"י (תולדות כ"ה כ"ז) ויעקב איש תם יושב אהלים אהלו של שם, וזה ג"כ מסר יעקב ליוסף כמ"ש רש"י (וישב ל"ז ג') וכ' כי ה' אתו (וישב ל"ט ג'), הלא לאלקים פתרונים (שם מ' ח'), אלקים יענה את שלום פרעה (מקץ מ"א ט"ז), כי נשני אלקים (שם מ"א נ"א), שלחני אלקים (ויגש מ"ה ח') ועתה חשש יוסף שאביו לא יאמין מסר להם סימן מובהק שיאמרו, כה אמר בנך יוסף שמני אלקים, שלכאו' כה אמר יוסף מיותר, רק כוונתו שיאמרו ליעקב בלשון הזה שמני אלקים להודיע ששם שמים שגור בפיו.

אבל הם אמרו עוד יוסף חי וכי הוא מושל ולא אמרו הסימן, ע"כ לא האמין להם, אבל אח"כ כ' בפכ"ז וידברו אלי' את כל דברי יוסף אשר דבר אליהם. ר"ל מה שאמר שמני אלקים אז ראה ששומר הכלל שמסר לו ששם שמים שגור בפיו, אז ותחי רוחו שחי ועומד בצדקתו, ובכת"א כ' ע"פ זה"ק בראשית נ"ו א' דכד איסתלק שכינתא מיעקב חשוב דבבנוהי' הוי פסול, והטעם י"ל דיעקב סבר דחי' אכלתו ואי' בגמ' אין חי' שולטת באדם עד שנדמה לו כבהמה, וזה בשביל חטא שהלך הצלם והדמות ממנו, ועי' בזהר נח דע"א כפ' ומוראכם וחתכם, ובמדרש הנעלם וירא ק"ל ב' ובאמרו לו עוד יוסף חי שהוא צדיק והוא מושל, שע"י שלא חטא באשת אדונו זכה להיות מושל, ויספרו לו שהראה שהוא מהול ולא נחשך ערלתו כמו מי שבא על ישמעאלית ותחי רוח יעקב, וכ"כ בזה"ק לך צ"ג ב' שיוסף זכה למלוכה בשביל שלא חטא וכמו כן בועז זכה שימלוך יהודה: כז) העגלות רש"י סימן מסר להם, עמ"ש בפ' ויחי (נ' כ') בשם בית יצחק, וערמב"ן שלא נודע ליעקב ממכירת יוסף, ומשו"ת ריב"ש סי' קע"ח שהביא ראשונים דבחרמי צבור איך ניתרים כיון דאין אדם מתיר נדר עצמו, וז"ל ועתה שעברה הסכנה אשר בעבורה נעשית ההסכמה, ודומה לחרם השבטים על מכירת יוסף שהתירוהו הם עצמם כשמצאו חי כו', וע' משנה למלך פ"ז ה"ג משבועות וז"ל ולא ידעתי מנ"ל להרב דהשבטים התירו השבועה, דמה שאמרו לאביהם שיוסף חי לא הי' בכלל השבועה שהם לא נשבעו אלא שלא יגידו עיקר המכירה, וזה אפשר שלא נתגלה ליעקב, וכ"כ רמב"ן עה"ת, ועוק"ל

איך דימה נידן דידי' לחרם השבטים, דבנ"ד סרה הסכנה אשר בעבורה נשבעו אבל בחרם השבטים אף שנמצא יוסף חי עדיין לא סרה הסבה אשר בעבורה החרימו שהרי עדיין יש תלונת יעקב עליהם על שמכרוהו על לא חמס בכפיו וצ"ע.

וע"ע במיני תרגומא וכת"א, ובס' שער שמעון על מסכתות בחלק הדרושים דרוש ט"ז וי"ח, ומהאריכות לא העתקתי: ועי' במת"כ בב"ר פצ"ה בשם מד' מסר לו סימן כשפירש ממנו למד אתו עגלות שיביאו הנשיאים למשכן, והוא פליאה, וע"ס ארץ חמדה בזה, ובמדבר קדמות הביא בשם הר"ר העשיל ז"ל דבשבת ח"ט, ל"ט מלאכות כנגד מלאכה ומלאכתו שבתורה ומספקא אי והמלאכה הי' דים הוא מן המנין, ויבא הביתה לעשות מלאכתו אינו מן המנין ורק לעשות צרכי' נכנס או דהוא ממנין ומלאכתו חמש, ומלאכה הי' דים אינו מן המנין והפי' דשלים עבידתא, ואי' במד' דנשיאים ראו דשלים עבידתא התנדבו עגלות ע"ש, וא"ש כאשר ראה יעקב שנשיאים יביאו עגלות וא"כ והמלאכה הי' דים פי' שלים עבידת' ואינו ממנין, וע"כ ויבא יוסף לעשות מלאכתו ממנין ומלאכה ממש וא"כ הוא צדיק ואמר עוד יוסף חי ועומד בצדקתו וע"ע בקד"ל, ועל מ"ש דסימן מסר לו עגלה ערופה.

ראיתי בזה דיעקב הי' צריך לבוא למצרים לשמוח יחד או שישוב יוסף לארץ כנען אל אביו לשמוח, ויוסף בחר דרך הראשון, וירא יוסף שישאל אביו על זה הלא טוב שתבוא אתה אצלי דבכל מקום הראש עיקר ושאר אברים נגררים אחרי' ויעקב הראש לשבטי יה, אך (בסוטה מ"ה ב') מצינן במשנה אם נמצא ראשו במקום א' וגופו במקום אחר מוליכין הראש אל הגוף, ואף שר"ע חולק דגוף אל הראש, אך מידי ספיקא לא נפיק לכן שלח לו הסימן שלמד פ' ע"ע, להזכירו שאנו רואים פעם שמוליכין הראש אל הגוף, לכן יבוא יעקב אצלו, שעליו עול המדינה לפרנס ולא יוכל לעזוב ארצו: שם ותחי.

עי' ת"א ובפרקי דר"א הביא הת"א, ועי' בדברי שאול פ' ותצא מ"ת דהק' דהא אונקלס מפי ר"א ור"י תרגם ואיך הוא בפדר"א, מיהו ר"ע תלמידו מובא ג"כ וגם ריב"ז ואולי נתחבר ע"י תלמודי' שהרי מזכיר בראשונה במעשה דר"א איך נתגדל אצל ריב"ז וע"כ שתלמידי' כתבוהו: מו א) לאלקי אביו יצחק.

רש"י חייב בכבוד אביו יותר מזקנו, ממד"ר והק' רמב"ן דהי' לו לומר אברהם ויצחק כמו בפ' וישלח וסו"פ ויצא, וכ' בס' לוי' חן דאז עדיין יצחק חי ואינו בדין שיתחייב בכבוד אביו יותר מזקינו דאת ואביך חייבין בכבודו, כמ"ש בקידושין ל"ב אביך אמר השקיני כו' אבל כאן יצחק מת לא הי' מוטל כבוד אברהם רק על יעקב לבדו וכיון דכבוד אביו גדול תלה רק ביצחק ע"ש.

ועתש"ו רע"א סי' ס"ח שנשאל בצוואת אם שהוא כנגד צוואת אב והוציא מלוי"ח דלאחר מיתת אם שוב דמיא לאב ואיזה שירצה יעשה, וכחו אביך אמר כך ואמו הגרושה אמרה להיפך של"ש שהיא מחויבת לכבודו, אמנם זה נסתר מב"י יו"ד סי' שע"ו באם מתה אמו ואביו מקפיד שלא יאמר קדיש צריך לשמוע לאביו, ונר' ראייה לב"י מקידושין מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה, פרש"י דאין אתה צריך למעשה רק ללמוד.

ואולי צריך למעשה דאמו צותה מה שיעשה אחר מיתתה ואביו מקפיד אע"כ דבכה"ג צריך לשמוע לאביו, ומ"מ צ"ע דמ"ש מיתה מגירושין ובשו"ת נוב"י מ"ת אה"ע סי' מ"ה כ' דבמת אביו וצוה לעשות כן ורצון אמו להיפך דישמע לאם, דכיבוד בחיים עדיף מכיבוד לאחר מיתה ע"ש וא"כמכ"ש אם אביו בחיים עדיף מכבוד אם דלאח"מ, אולם גם זה נסתר מהב"י הנ"ל שכ' דדוקא כיבוד אב עדיף משל אם ולא כ' דכיבוד בחיים עדיף מכיבוד לאחר מיתה, ויהי' נ"מ לדינא דאפ"י בהיפך אם אביו מת וצוה לו לומר קדיש ואמו מקפדת דישמע לאמו, ומצינו עוד בקידושין ל"א מכבדו בחיי' ומכבדו במותו, ומצינו בהיפך בכתובות דק"ג דאינו מחויב בכבוד אחי' הגדול אחר מיתת אבי', ועי' יו"ד סי' ר"מ סכ"א אף דכיבוד אשת אביו ואחיו הגדול הוא מדין כיבוד אב כמ"ש הרמב"ן שם לפי שגנאי להם שיבזו לתולדותם והם מצטערים בזה.

ורק י"ל חילוק לענין כבוד כמו לומר אבי מארי זה שייך גם לאח"מ, אבל כיבוד כגון להאכיל לאשת אבי' ואחי' שהוא ענין נחת רוח לאבי' י"ל דל"ש לאח"מ האב. ועשו"ת גבעת פנחס סי' ג' מהפלאה ז"ל: ועי' ד"מ יו"ד סר"מ סק"ז בשם מהרי"ק שורש ל' דאינו חייב בכיבוד אבי אביו והד"מ הביא ממד' ורש"י הנ"ל דחייב בכבודו רק לאביו מחויב יותר לכבדו, והובא כן ברמ"א סעי' כ"ד ובט"ז סק"כ הק' על מהרי"ק שנעלם ממנו פרש"י בחומש, ובנקה"כ כ' דלא ידע מה חידש הט"ז הא נזכר זה בד"מ.

ואפשר משמע דרש"י בחומש רגיל יותר ממדרש משום שכ' קצת פוסקים דרש"י במקום תרגום שחייב אדם לקרות ב' מקרא וא' תרגום ע"ש. וע"ש בחידושי רעק"א בכל זה אם יש לו לכבד לאביו ואבי אביו, אבל בלא"ה חייב בכבוד אבי אביו בכל מילי כמו שחייב לאביו ולא כהמהרי"ק דאינו חייב כלל בכבוד אבי אביו, ועתש"ו שבות יעקב ח"ב סי' ק"ד.

ובאמת מרש"י בעצמו במכות י"ב א' ד"ה ה"ג אלא, וסוטה מ"ט א' ד"ה בר, משמע דאינו מחויב בכיבוד אבי אביו ע"ש, ובאמרי ברוך ובהגהות מהר"צ חיות. וע"ש ביד אברהם דמסוטה אין ראייה דדילמא דוקא בן הבת א"ח בכיבוד זקינו וכמ"ש במ"ר וישב דבן בתו ל"ח ככנו אבל בן בנו חייב, וע' ברביד הזהב, ובמהרש"א סוטה.

ומה שכתבתי בפ' וישלח (ל"ב י') וכ"כ באמת הגר"א מווילנא ע"ש, ובלא"ה נ"ל לחלק דחייבים בכבוד זקנו יותר מאלו הנתרבים מ"את" בכתובות דק"ג דהמתרבים מאת הטפל לאב ואם כגון אשת אבי' ואחיו הגדול, אבל אב ואם הזקנים המה בכלל אביך ואמך ממש שכן קורין אל אבא אבא ולאם אמא אמא: ועשו"ת שם אריה או"ח סי' א' דמחויב לשמוע לאבי אביו משום דאתה והוא מחויבים בכבודו, וכמ"ש הלוי"ח ולא הביאו, ועש"ך סר"מ סק"מ ובאה"ט בשם תשו' שארית יוסף סי' י"ט דכבוד רבו של רבו גדול משל רבו דאפ"י רבו חייב בכבודו, אפ"י הוא לא למד אצלו ולא כרמ"א שם, וע"ש בנחלת צבי.

וע"ש בשם אריה דאפשר דזה הטעם דאם אביו מצוה לעשות עבירה דאינו מחויב לשמוע לו דאביו גופי' א"י לעבור מלשמוע בקול אב שלו מטעם זה דכלכם חייבים בכבוד המקום, והעלה כן דא"ח לשמוע לאביו, אם הוא נגד אבי אביו. ועוד דעובר בלפני עור

שמכשיל אביו לעבור כבודו עש"ה, ובאמרי שפר תולדות, ובשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קע"ח.

ובכל"ח רצה לומר דאף דאי' שם ביו"ד דאף באביו רשע חייב לכבדו, אבל בזקנו רשע א"ח, דבאביו אפי' אם ניחוש למיעוטא דלאו אביו מ"מ הוא בעל אמו וג"כ חייב לכבדו, ולכן חיישינן דילמא עשה תשובה אבל אבי אביו אם ניחש דעשה תשובה יש לחוש דילמא לאו אבי אביו הוא וא"ח בכיבוד כלל ע"ש והביא ג"כ די"ל דאם מת אביו א"ח בכיבוד אבי אביו וג"כ לא הביא הלכות חן.

אך צ"ע דמה דמיון לאשת אב או בעל אמו דכל הקורבה ע"י אישות וכשמת אביו ואמו פקעה הקורבה ושפיר לאח"מ א"ח בכיבוד, משא"כ קורבה של זקינו לא נפקע דהוא קורבה עצמיית, וכיון דחייב בכבוד זקינו משום אביו מה בכך דמת אביו, ופי' בר"מ פ"ו מממרים דחייב בכבוד אחיו אף לאח"מ אביו, ועי' בלב שמח על ס' המצות שורש ב' שכ"כ וברמב"ן שם לא כ"כ.

והסברא לחלק בגמ' סוטה הנ"ל בין בן בת לבן בן מב' טעמים, א' כיון דבת בעצמה בעודה נשואה לבעלה פטורה מכיבוד ה"ה בנה דאתי מחמתה. ב', כמו דחייב ללמוד עם בן בנו והוא בכלל ולמדתם את בניכם ומקרא והודעת לבניך ובני בניך יום אשר עמדת בחורב וכיון דהוא מחויב בגידולו לתורה ה"ה דמחויב בן בנו לכבדו, וכמ"ש בס' רמ"ה סעי' ג', וע' בבית הלל בזה.

אך בש"ך שם סק"א הביא דאף לבן בתו מחויב ללמד וע"ש בפתחי תשובה סק"א ובסר"מ סקי"ח. ובחי' מהרש"ק על יו"ד בענין זה, ובשאגת אריה על מכות די"ב אריכות.

ועי' מה שכתבתי בפ' ויחי (נ' י'): שם יצחק. ערש"י ורמב"ן למה יצחק ולא אברהם, ועי' בילקוט רמז קנ"ב, ובס' סדורו של שבת ח"ב דרוש ח' על גמ' ברכות נ"ד.

א', חייב לברך על הרעה כשם על הטובה, ויש ב' הודאות א' כשיש לו צרה ר"ל וינצל ממנה יודה לה' על מה שניצל, אבל יותר הי' נוח לו אם לא קרה לו כלל הסבה כי עד ההצלה הי' לו צער, ב', אוהבי ה' באמת לא יחישו לצורך עצמם, ויודו לה' שע"י הצלה נתגדל שמו של ה' כמו הצלת אברהם מאור כשדים ודניאל מגוב אריות ולא יוכל להתגדל שם ה' אם לא מקודם הרעה, וז"ש ויזבח לאלקי אביו יצחק אחר הנסים וראה את יוסף ונתקדש ש"ש בפתרון החלומות והי' חביב בעיניו הצרות ויזבח לאלקי אביו יצחק, ומדתו של יצחק דין וזבח תודה על הדין וצרה שהי' לו עד עתה, ע"ש וז"פ חייב לבסומא עד דלא ידע כו': שם ברמב"ן בענין שכינה.

ועשו"ת נודע ביהודה מ"ת או"ח סי' ק"ז מה ששאל על מה רמזו באמרם שכינה ומה גלות השכינה. בס' המורה ח"א פכ"ה כ' ידוע כי זאת החלה הוא התמדת העומד במקום אחד והוא שוכן באלוני ממרא כו' וענין השכינה במקום הוא התמדת העומד במקום א', ולפי זאת השאלה הושאל לבורא ית' כלו' להתמדת שכינתו או השגחתו באיזה מקום שהתמידה בו השכינה, או לכל דבר שהתמידה בו השגחה ונ' וישכן כבוד ה' כו', וכל מה שבא מזאת הפעולה מיוחס לבורא ית' בענין התמדת שכינתו כלו' אורו הנברא במקום,

שהוא איסור ממ"ת ואילך לא חששו, ובגו"א כ' דאף דהיו מקיימים התורה קודם ח"ת אך צריכים הי' לקבל עליהם כגרים.

ול"ש אחזה דגר כקטן שנולד דמי, ואין להקשות דא"כ יהי' יוצאי מצרים מותרים בקרוביהם, וחידוש דהא דגר כקטן שנולד רק בנתגייר מעצמו אבל במ"ת שכפה עליהם הר כגיגית והוי בע"כ ל"ה כקטן שנולד ועיי בהקדמה לשב שמעתתא מ"ש בזה, ובכל"ח כ'דישראל שורשם וחיותם בתורה ל"ש כקטן שנולד ורק בגר שבא מאומה אחרת ומפריד עצמו מהם ה"ה כנולד ע"ש: עוד כ' בגו"א מה שהותר להם לישא אחותם הי' ברוח הקודש, וכן מה שנשא יעקב ב' אחיות ומי שהי' מודיע להם האיסור הודיע ההיתר ע"ש, והא דאסור לעבור אפי' עפ"י בת קיל או רוה"ק דתורה לאו בשמים, ז"ד לאחר קבלת התורה, משא"כ קודם מ"ת, אבל בז' מצות שנצטוו ב"נ שוב ל"מ רוה"ק, ועמ"ש בפ' וירא (כ' ז) בשם ס' יד אלי' שכ"כ.

אך קשה מעקדה דשפ"ד א' מז' מצות ואפ"ה שמע אברהם מפי הדיבור, והגם שהי' לצורך קרבן אין סברא לחלק, אך בכל"ח כ' דנביא מוחזק לצורך שעה נאמן כמו אלי' בהר הכרמל אבל לישא אחיות בתמידיות וכן יעקב בב' אחיות זה אינו בגדר צורך שעה וא"א להתיר בשמים, וע"כ צ"ל דע"ז לא נצטוו והי' הקיום ברוה"ק ויבא ההיתר ג"כ ברוה"ק ועי' רמב"ן ראה (י"ג ד') דלהוראת שעה וכל להתיר אף בעניני עריות ע"ש, וכ"כ בחת"ס או"ח סי' ר"ח ד"ה ויש כאן מקום תימה, ויש ראייה מפסחים פ"ז א' שצוה ה' להושע לקחת אשת זנונים, וע' במו"נ ח"ב פמ"ו ובתוס' סוטה ל"ה ב', שהק' על יהושע דנסיב לרחב הכנענית ותי' דע"פ הדיבור הי', וע"ע בס' קול יהודה בליקוטים על ב"ב דקכ"ג אריכות במהרש"א שם, ועמ"ש בפ' וירא (כ' י"ב) בשם בית שלמה ע"ש: (יב) וימת ער ואונן.

עי' אוה"ח דלמה הזכיר מיתתם, ומצאתי להתה"ד בפסקי מהרא"י סי' קי"ד שנשאל ע"ז כמו כן בפ' במדבר (ג' ג') וימת נדב ואביהוא מה נפקותא יש ביה, וכ' דשאלה זו אינה צריכה אפי' בבית החיצון דאם באנו לישב כל הפסוקים שהם כה"ג לא תסתפק מגלת עפה, אמנם הך יש ליישב דמשום חובת זרע יהודה לפני המקום שמשם יצא כתר מלכות, וכן משום חובת זרע אהרן שמשם יצא כתר כהונה, כ' בתורה לידתו ומיתתו של אותו זרע שאפי' שלא לצורך, וכה"ג פי' רש"י בפ' חיי (כ"ד מ"ב) דיפה שיחת עבדי אבותינו לפני המקום מתורתו של בנים עכ"ל: טו) אלה בני לאה.

רש"י אשה מזרעת תחלה כו' עי' מהרש"א נדה ל"א א' בשם פענח רזי. ועמ"ש בפ' ויצא (ל' כ"א): שם רש"י זו יוכבד עמ"ש בזה פלפול נחמד בפרדס דוד ח"ו על ב"ב דקכ"ג. וע"ע בלוית חן, וס' שליחות אלי'. ובדברי רמב"ן כאן שש נשים אורח תלדנה וכו', עמ"ש בשו"ת חתם סופר בלקוטים סוס"י נ"ט: יט) אשת יעקב.

רש"י לפי שהי' עיקרו של בית. עי' תורת חיייה סנהדרין כ"א, שתל' בזה הא דאי' שם בנשי דוד, והששי יתרעם לעגלה אשת דוד, בכלהו לא כ' אשת דוד, וע"כ משום דהיתה חשובה מכולן, דעגלה זו מיכל בת שאול לכך קרי לה אשת דוד, ונר' דה"ט דמתני' דקתני לא ירבה לו נשים מי"ח ודחיק דעגלה זו מיכל, ועד אותה מעשה הי' לה בנים, ומכאן

ואילך לא הי' לה ולא קסבר דעגלה לאו מיכל, ויכול להרבות עד כ"א נשים, וע"כ משום דקרי לה אשת דוד היא מיכל, ובס' מירא דכיא הביא בשם הג"ר נפתלי כ"ץ ז"ל דלמה מקודם שהזכיר כמה פעמים רחל בתורה לא כ' אשת יעקב וי"ל דהראב"ע בפכ"ג כ' דיעקב עצמו השלים ע' ולא יוכבד והוא נגד גמ' ומד', לכן כ' רש"י כאן לרמז דא"א לומר כן דלעיל בבני לאה ל"ג כ' רש"י זו יוכבד, ק' דילמא יעקב השלים, לכן פרש"י דהיתה עיקרו של בית ואי יעקב השלים למה כלל עצמו בבני לאה, הי' לו לכלול עצמו בבני רחל ולמנות בלאה ל"ב ובני רחל ט"ו והי' יעקב משלים החסרון בבני רחל דהיא עיקר, אע"כ יוכבד ויעקב לא נמנו כלל, ובא הרמז אשת יעקב להורות שלא תטעה שיעקב השלים: כא) וחופים ע' תיב"ע בזמן דאיתפרש יוסף הוה בר י"ח וחזי לכילת הילולא, וק' הא הי' בן י"ז כמ"ש בפ' וישב.

וראיתי בזה לפמ"ש הרמב"ם בפט"ו ה"ב מאישות דחייב בפו"ר מי"ז, וכ' הה"מ דהפי' משעברה י"ז שלימות והוא בתחילת י"ח, ועב"י אה"ע שי' א' ובדו"פ ובקו"א מהב"ח וא"ש. וע"ע בכתובות ד"נ ע"א בר שית למקרא והק' בשטמ"ק הא אי' באבות בן חמש למקרא ותי' בסוף חמש, וע"ע ברמב"ם פ"ב ה"ב מת"ת בפחות משש אין מכניסין אותו וכ' בכ"מ והא דבן חמש למקרא י"ל בן ה' שלימים, וא"כ הר"מ סותר עצמו דבן י"ח לחופה מפרש בתחלת י"ח וחמש למקרא בסוף חמש וצ"ע: כג) ובני דן חשים.

ע' ראב"ע, ובב"ב קמ"ג ב' יליף דלכן אחד נמי קרי לי' בלשון רבים דכ' ובני פלוא אליאב, ומכאן אין ראייה די"ל שהי' מרובים כחוששים של קנה, וע' במהרש"א, ובס' אבני שהם הביא מ"ש במד' בתורתו של ר"מ כ' ובן דן חוששים, וצ"ע למה דוקא ר"מ הי' לו גי' אחרת. וכ' עפמ"ש בחולין ע"ד א' ר"מ ס"ל עובר לאו ירך אמו.

ובב"ב קכ"ג בכללן אתה מוצא ע' ובפרטן ס"ט זו יוכבד, והמהרש"א בב"ב קמ"גהביא הטעם דכ' ובני דן חוששים שחוששים נחשב לשנים כמ"ש במד' וכ"ז צריכין לומר רק אי עובר ירך אמו א"כ יוכבד ואמה נחשבים לחד עכצ"ל שחוששים נחשב כב' לכן כ' ובני בל"ר, אבל אי לאו ירך אמו ויוכבד ואמה נחשבים לב', ע"כ דוקא בתורתו של ר"מ דס"ל עובר לי"א ונחשב יוכבד ואמה לב', כ' ובן דן חוששים, דל"צ לחשוב חוששים לב'.

ובס' זכר צדיק כ' דמבואר בפע"ח שבת גימ' כ"ז פעמים הוי"ה, ממילא ב' שבתות בגי' נ"ד, ואחז"ל אלמלא שמרו ב' שבתות מיד נגאלו, וזה בני דן הוא ב' שבתות נ"ד פעמים הוי' חוששים אז יבא משיח צדקינו: כו) כל הנפש ערש"י עי' יערות דבש ח"א דרוש ב' הא דיומא כ"ב והי' מספר בנ"י וכ' אשר לא ימד ולא יסופר ומשני כאן בעושין רצונו כו', וצ"ב למה תלי' בזה וכ' עפמ"ש חז"ל אל יוצא עצמו מהכלל, כי נידן העולם בתר רוב ורוב העולם כשרים אבל אי יבא לדין בפ"ע מי האיש שלא ימצא בו מומים.

ולכן אסור לספיר לישראל דכשהן בכלל א' נדונין בדרך כלל אבל כשמפרידין יבא המשחית ושטן לקטרג. אך זה אם רוב ישראל צדיקים, אבל אי ח"ו נהפך אדרבה יש למנות בפ"ע, וז"פ כשעושין רצונו לא יספר, ובאין עושין רצונו המספר צורך גדול להצדיקים בפ"ע, וזה"פ בפרטן ס"ט ובכללן ע' כי שכינה שהשלימה ע' כמ"ש במד' וזהר ולכן בכללן כשכוללן יחד אז השכינה שרי' ואתה מוצא ע' אבל בפרטן עלמא דפרודא

אז אין השכינה שרי' ואין אתה מוצא רק ס"ט עש"ה: ובב"ב קכ"ג בכללן ע' ובפרטן ס"ט אלא תיומת עם דינה דכ' ואת דינה בתו.

ובס' עיון יעקב שם כ' ופרשב"ם ומבני לאה חסרים דכ' ל"ג, נר' דהרגיש דלא תימה דקרא קרי ע', אע"פ שחסר א' כיון שהוא מספר שלם כמו ארבעים יכנו וכן תספרו חמשים יום לכן פי' דכ' ל"ג ואינו רק ל"ב. עי"ל דק' דלמה מתרץ ואת דינה בתו ומק' מבנימין דכ' מקודם הו"ל לתרץ מקרא הקודם את בנימין והמקשה ליקשה אלא מעתה מאת דינה, לכן כ' רשב"ם מבני לאה חסרים לכך הוצרך לתרץ מאת דינה שהיא מבני לאה משא"כ בנימין שהוא מבני רחל, והמקשה שלא הק' על כלל דבני לאה דהי' מתרץ תיכף מאת דינה אבל עכשיו תיקשי מאת בנימין עכ"ל וע"ע בעץ יוסף בשם תו"ת: וע"ש בתוס' הא דתיומת עם בנימין ובעלמא אי' תיומת הי' עם כל השבטים בב"ר וישב, ופרדר"א פל"ז וע"ש במהרש"א, ובס' מצודת דוד הביא רש"י וישב (ל"ז ל"ה) דתיומת נולדה עם כל שבט ונשאום, ומשו"ה נולדו תיומת כדי שלא יקחו בני יעקב כנעניות, וק' למה נצרכה תיומה בדינה, וי"ל דאי' בפ' הרואה דינה שדנה כו' מיד נתהפך הזכר שבמעו לאה לנקבה, וא"כ הי' לאה מעוברת עם זכר ותיומה ואח"כ שנתהפכה דינה לנקבה והי' ב' נקבות, וא"כ נולד יוסף לבדו שבת זוגו נולדה מלאה, ולענ"ד משום זה אכפל קרא וכ' בדינה דוקא ואת ליתורא למידרש שגם היא נולדה עם תיומה, ובכל השבטים לא איצטריך ואת לרבות תיומה דמוכח מקרא וכל בנותיו כפרש"י, וא"ש התוס' דק"ל על המקשן א"מ ואת בנימין, וא"כ נולד תיומה עם בנימין דילמא הכ"נ אלא שמתה ולפיכך לא חשב לה ומתרץ תוס' בעלמא אמרי' תיומה עם כל שבט וק' למה וע"כ כדי להשיאן לאחיהם וא"כ כשנולדה תיומה עם דינה הי' ראוי' לבנימין, וע"כ מוכח דלא נשאום האחים את התיומת א"כ הדק"ל, והוכרח לתרץ תי' אחר: כט) ויבך רש"י אבל יעקב לא נפל שקרא ק"ש ובפדר"א פל"ט אי' ללמדך שאביו של אדם כמלכו ובס' לחמי תודה כ' דהק' המפו' דאם הי' זמן ק"ש א"כ גם יוסף הי' קורא ק"ש ואיך הי' מפסיק לנשק אביו ורק אי' בפ"ב דברכות שבאמצע ק"ש מותר לשאול מפני היראה, ואי אביו של אדם לענין זה כמלך א"כ מותר לשאול באמצע ק"ש בשלום אביו וז"ש ללמדך שאביו כמלכו.

ובשם הגה"ק מקאצק ז"ל אי' הענין דיעקב נטל האהבה שנתעורר עתה לבנו יקירו שחשב שמת והתיישב ליקח אהבה הזאת ונתנה ביחוד ק"ש ובקבלת עול מלכות שחים. ובשם היהודי ז"ל אי' מחמת שהי' אהבה גשמיות שלא ראה את יוסף זמן רב ע"כ הניח אותה אהבה בק"ש.

אבל יוסף שהי' מקיים כיבוד אב בזה אהבה, לא הי' צריך לקרות ק"ש. ושמעתי בשם זקני הגאון מלאסק ז"ל עפמ"ש בברכות ה' ב', לעולם ירגיז יצ"ט על יצה"ר אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה, ואם לאו יקרא ק"ש ואם לאו יזכיר לו יום המיתה.

ובפסוק כ"ח להורות לפניו גושנה פרש"י לתקן לו בית תלמוד הוא תורה. וכאן קרא ק"ש, ואמותה הפעם הוא יום המיתה, הראה לו הג' דברים לנצח היצה"ר ודפח"ח: ועי' ברכי יוסף יו"ד סי' רמ"ד דבשעת תפלה אין לקום מפני ת"ח דאין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, ומקרבות עד עלינו צורך גבוה הם על דרך האמת וראי' מיעקב דמי יאמר

דהי' בפסוק ראשון דוקא, ואם הלכה רופפת שוא"ת עדיף, ואין ראי' מאברהם שאמר אל נא תעבור דלא הי' מקבל מלכות שמים אז, ואח"כ דחה זה דביעקב פסוק שמע ישראל הי' אומר והי' מייחד יחוד מרוב גדלו, ואי' בברכות כ"א ב' דהעוסק במעשה מרכבה אינו פוסק אפי' ליהא שמי' רבא ומ"ש ואם הלכה רופפת שיא"ת ליתא דהכי איתמר ואם הלכה רופפת פוק חזי מה עמא דבר והרי עומדין בשעת ק"ש לפני ת"ח, ומ"ש דא"ח כבוד במקום רב ז"א דלעמוד לפני חכמים מ"ע.

ואי' ביומא ס"ט א' דמשום כבוד כה"ג חולקין כבוד לתלמיד ופרש"י מראין שיש שררות הרבה למטה ממנו, אלמא דכי איכא כבוד לרב במה שמחלקין כבוד לתלמיד לית לן בה, וכאן נמי איכא כבוד שמים לקיים מצותי', ותו דאי' בב"ב קי"ט, ובסי' רמ"ב סכ"א דכי פליג רבי' יקרא חולקין ולא במקום א' מצינו שחלק ה' כבוד לזקנים, ובירו' פ"ג דבכורים אני קיימתי מצות זקן תחלה, ופי' דל"ת א"ח כבוד לתלמיד במקום רבו, לז"א אני קיימתי והיכי דפליג רבי' ליקרא חולקין.

ומ"ש מאברהם אינו מיחוויר כי אברהם חזי במורא גדול זו גילוי שכינה ועם כ"ז לקיים מצוותי' אמר אל נא תעבור ואנן יד עניי בבהכ"נ ואומרים פסוקי דזמרה כ"ש שצריכין לכבד ת"ח, ועוסק במצוה דפטור ממצוה ל"ש דיכול לקיים שניהם ולקום ברגע לפני הת"ח, וכ"מ בשבלי הלקט סי' י"ד דבשעה שקראו את רבו לתורה א"צ לעמוד כל אותו זמן משום אימת צבור וכ"פ בסי' רמ"ב סי"ח ומוכח דעכ"פ כשהולך לקרות בתורה עומד בפניו, ועוד ראי' מהוריות י"ג ב' כשהנשיא נכנס לביהמ"ד כו' והרי קדושת ביהמ"ד גדולה מבהכ"נ ואפי' לומר אסותא א"ל לביהמ"ד, ואי' שעמוד אש יורד משמים ביומי דכלה דאלול ואדר ועכ"ז עומדים בפני הנשיא אב"ד וחכם כ"ש בבהכ"נ וכ"כ הראב"ן.

ואני תמה על הנ"ל דיעקב קורא שמע אחר פרשה ראשון ואפ"ה לא הפסיק הלא דינא דמשיב שלום לאיש נכבד אף באמצע פסוק כמ"ש באו"ח סי' ס"ו וכ"כ ברדב"ז עכ"ד בקיצור. ועתש"ו הרשב"א ח"א סי' רמ"ג: ועט"ז סי' ס"ו סק"א הקו' על רש"י דהא באמצע פרק שואל מפני יראה א"כ למה לא הפסיק משום כבוד מלכות כמו שפרש"י בפ' ויחי (מ"ז ל"א) והוכיח דבפסוק הראשון א"י להפסיק, ובס' לוית חן תי' דאי' ביו"ד סי' רמ"ד ס"ח דאם שניהם שווים שאינם זקנים א"צ א' לקום מחבירו ובמד' ע"פ כי כמוך כפרעה כ' דהי' יעקב מלך בארץ כנען, וא"כ ל"ה צריך יעקב להפסיק בק"ש מכבוד מלכות דשניהם הי' מלכים, והא דחלק לו כבוד בחליו, י"ל דבשעת חליו ל"ה יעקב נכתר בכתר מלכות דאין שלטון ביום המות (ערש"י קהלת ה' ח'), א"נ י"ל דהא דמפסיקין ז"ד אם הוא שעה עוברת שאדם הנכבד עובר מלפניו אבל אם יהי' מצוי לו אח"כ ודאי אין לו להפסיק, ולכן לא הפסיק יעקב דיוסף הי' מצוי לו אח"כ, ויל"ע מברכות די"ד דהביא ראי' מרבה דאין מפסיקין בהלל.

וע"ע בס' שארית יעקב בח"ב בהקדמה אריכות בזה. ובשו"ת כתב סופר או"ח סי' ל"ז כ' דק' למה קרא ק"ש לפני' או לאחרי' רק דיעקב כיבד ליוסף בכבוד מלך, וכל מה שמכבדים למלך מפני שהוא נבחר מה' וחלק לו מכבודו ומי שפורק עול מלכות שמים ומקיל בכבודו ומכבד למלך ב"ו מגרע ג"כ כבודו של מלך ב"ו כמובן, ומשו"ה קרא

ק"ש אז כיון דכיבדו בכבוד מלכים, ולהראותו כי מכבדו בכבוד מלכים שחלק ה' מכבודו, ולא משום שנבחר מפרעה, לכן קרא ק"ש וקיבל עלי' עול מלכות שמים, ומשו"ה מכבד אותו כי חלק ה' מכבודו לו, ועי"ז נתעלה כבוד מלכות של יוסף ע"ש: ועי' בקובץ דרושים חוב' ה' סי' ג', דרוש ארוך, והקיצור, דאחז"ל יש שגופו חביב מממונו בכל נפשך.

ובכל מאודו אם ממונו חביב מגופו, וכן י"ל בכל לבבך אפי' נוטל לבבך, ונחוץ לדעת מה הלבבך החביב מנפשו וממונו, וי"ל דבמלחמה כל צד מקבץ כל המחנות נגד השונא וכשיראה שמצבו ברע יתאמץ על המעמדות (פאזיציעס) שלא יפול לשונא, ובפרט מקומות של מזון ועוד יותר במקום שיש כלי זין, ואף אם נחוץ לנוס יקחו מקודם הכלי זין, ויש עוד תקנה שיתגבר על השונא, אבל אם ישאר הכ"ז אפס כל תקוה, ואם רואה שהוא מנוצח אז יעמוד נס ודגל לבן לאות כי יכיר למנוצח.

כן האדם לוחם עם השונא הוא הזמן אשר לו כל"ז, חרב יגון ורעב, ואדם החלש חוגר מתני' ברמ"ח אברי' ושס"ה גידיו, ועליהם שר צבא זה הראש ושכל, ובעזרת כחו וממונו מנהל מלחמה להנצל מפגעי הזמן וכמה נופלים חלל בדמי ימיהם, וגם אלו אשר יעשו חיל, נשברים תחת משא הזמן עד בא הזקנה ומראה לנס דגל לבן זה שערותיו הלבנים לאות כי הוא מנוצח מהזמן ומבקש אל תשליכנו לעת זקנה.

ועל ג' דברים אדם לוחם, על "חיים, מזונות, ושביעת רצון מהחיים" דיש אדם בריא ולו ממון רב ועכ"ז אין לו נחת רוח בחיים, ואלו הג' קראו חז"ל במו"ק כ"ח חיי בני ומזונא, וזה שמתפללים לברכה ולא לקללה, לחיים ולא למות, לשובע ולא לרזון, ונחת רוח של אדם בא ע"י הבנים, (ועי' תפא"י קידושין פ"א מ"ט) וע"י ג' כל"ז תשובה תפלה וצדקה יוכל לנצח השונא, וגם יש תורה עבודה וגמ"ח כמ"ש בתהלים מ"ד בך צרינו נגח ב"ך כ"ב אותיות שבתורה, ובב"ק די"ו כל העוסק בתורה וגמ"ח אויביו נופלים לפניו, ותורה נקרא חרב (שבת ס"ג) וכן תפלה (ויחי ח"ח כ"ב בחרבי ובקשתי תרגום בצלותא ובעותא), ויש הרבה שהבנים חביבים עליהם מגופם כמ"ש הנשר מוטב שיכנס החץ בי ולא בבני (רש"י דברים ל"ב י"א) וכן אמר דוד מי יתן מותי תחתיך אבשלום בני (ש"ב י"ט) ועי' אהבת יהונתן הפטרת עקב דאי נסה ה' לאברהם ליתן נפשו לשחיטה ל"ה הנסיון גדול כ"כ ע"ש ועי' מה שכתבתי בפ' וירא (כ"ב א') וא"ש דמיחסינן העקדה לאברהם ולא ליצחק, ולפי"ז י"ל דבנים הם לב האדם ויושבים בלבם, וז"ש ואהבת את ה"א אפי' נוטל לבבך זה הבנים, וכדאי להפקיר ג' פאזיציעס בני חיי ומזוני כדי להציל הפאזיציעס של אהבת ה', וזה י"ל הספרי רמ"א בכל לבבך כאברהם, נפשך יצחק, מאודך יעקב, דאברהם הקריב בנו הוא בכל לבבך, ויצחק עקד עצמו הוא בכל נפשך, ומאודך אחז"ל יעקב חזר על פכין קטנים שצדיקים ממונם חביב מגופם, ויעקב לחם על ג' דברים בחז"ל בתחלת ה' לו אימת מות מעשו, ואח"כ עבד אצל לבן כ' שנה ואח"כ רוגזו של יוסף, והורה יעקב כי יש עיקר חשוב מאלו הג' וזו אהבת ה', וכשנודע לו שבנו חי אז זכר פרשת ק"ש כי אהבת ה' עולה על כל אהבה, וע"ע באוה"ח בפ' ק"ש בדרך זה: שם בתרגום יונתן, נתקצרו ימיו של יוסף במה שהשתחוה לו יעקב, עי' מדרש תלפיות ענף יוסף שלכאו"ק הא אביו פתאום השתחוה לו, ועוד דעדיין מחויב דהוא מלך,

ותי' דנענש שיצא לקראת אביו בתכסיסי מלוכה וכיון שאביו עדיין לא הי' מכירו הדעת נוטה שיסבור יעקב שהוא מלך מצרים דהיינו פרעה, ויוסף הי' לו להקדים שליח לפניו להודיעהו שהוא יוסף, וע"ז נענש שגרם שהשתחוה לו, ע"ש שנענש ע"י י' פעמים ששמע עבד ועי' לעיל (מ"ד י"ח): (ל) אמותה הפעם.

רש"י סביר הייתי כו' עי' בפתיחה לס' ים התלמוד על ב"ק אות כ"ה דקשה איך לא הבין יעקב דיוסף חי שלא יכול להתנחם ומת נשכח מלב, ונראה דאיתא בתשו' צמח צדק סי' ו' מי ששכר שליח לילך בורך ונהרג צריך המשלח תשובה, דאיתא בסנהד' דצ"ה א' אמר ה' לדוד עד מתי יהי' פון זה טמון בידך ע"י נהרג נוב עיר הכהנים דבסבתו נהרגו הכהנים, וגם כאן הי' יעקב סובר דצריך תשובה ויענש ע"ז, ואיתא כל שחבירו נענש ע"י אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה וסבר יעקב שלכן לא נשכח מלבו שלא נכנס יוסף במחיצת ה' ועיקר השכחה דהנשמה נסתלקת למעלה אבל כיון דאין מכניסין למחיצת הקב"ה לא נשכח, וז"ש סבור הייתי למות ב' מיתות דע"י לא יהי' מכניסין ליוסף למחיצת ה', אבל עתה שחי ומכרוהו ע"י שהוציא דבה רעה, ואי' בשו"ת מהר"ם לובלין סי' מ"ד דאם הי' ע"י סיבת השליח אין המשלח חייב עונש א"כ אחותה הפעם רק בעולם הזה ולא בעוה"ב ע"ש: ובעיקר הדבר מקורו בתשו' מהרי"ו סי' קכ"ה ובצ"צ סי' צ"ג השיג עליו דזה דוקא בהלך בחנם אבל ההולך בשכר אדעת' דנפשי' עביד, וע"ע בשו"ת רמ"ץ או"ח סי' מ"ו שהשיג מכמה מקומות דאף במתנות חנם אמרו אי לאו דעביד נייחא נפשי' כו' והוי כשכר, ובנודע ביהודה מ"ק או"ח סי' ל"ד, כ' דרק בהתחיל המשלח בשליחות כגון דוד שהתחיל בבקשת הלחם, אבל לא בהתחיל השליח ובקש ממנו תחלה ע"ש, והגרי"ש בהגהותיו לנ"ב השיג עליו מסנהדרין ק"ד דגם יונתן נענש בשביל זה והא דוד התחיל עם יונתן ולמה נענש, ובעיקר הדבר דהביא מהרי"ו ראי' מדוד ולא פשע, כ' בצ"צ סי' ו' דמ"מ דוד הכשיל לאחימלך במה שלא גילה לו שבורח מפני שאול, ובתשו' אבן השהם סי' מ' הק' מפ' שמואל א וכו"ב כ"ב) ידעתי ביום ההוא כי שם דואג האדומי כי הגד יגיד לשאול אנכי סבתי בכל נפש בית אביך ע"ש, וא"כ פשע דוד דידע מכל המאורע מקודם וכה"ק שם ברמ"ץ ותי' דמ"מ הי' דוד שוגג שדן את שאול לכף זכות שלא יענש את הכהנים רק אח"כ שנענשו אמר שהוא היה הסיבה עש"ה.

ובתשו' משיבת נפש יו"ד סי' נ"ג. וע"ע שו"ת מהרש"ל סי' צ"ו ושו"ת אבני נזר יו"ד ח"ב סי' תע"ח עש"ה אריכות בכ"ז: לד) בי תועבת מצרים כל רועה צאן.

עי' ראב"ע של"ה אוכלים בשר וכן יעשו אנשי הודו היום וכו' פי' ס' הברית ח"א מאמר כ' פ"ה דהי' מאמינים בענין הגלגול בדעת מגונה מאד ואמרו שאין שום בע"ח שאין מגולגל בו נפש אדם שמת. והשוחט שור הוא כהורג איש, ויש מהם שאין מדליקין נר בלילה כדי שלא ישרפו בהם הזבובים ע"ש: מז ב) ומקצה אחיי לקח חמשה.

רש"י הפחותים. עמ"ש במהרש"א ב"ק צ"ב א', והחשבון חמשה הי' אהוב בעיני העם ונמצא הרבה פעמים.

וחמש את ארץ מצרים (מ"א ל"ד). חמש ידות (מ"ג ל"ד).

וחמש חליפות שמלות (מ"ה כ"ב). ונתתם חמישית לפרעה (מ"ז כ"ד).

עשר תעשר שני פעמים לדברים י"ד כ"ב). המבזבז אל יבזבז יותר מחומש (כתובות ד"נ): ו) ושמתם שרי מקנה, בעה"ט ב' במסורה ושמתם בארון.

ע"י שו"ת כנף רננה יו"ד ח"ב סי' ק' הכוונה דקשה דעל שרי מקנה א"צ אנשי חיל דהרי יוסף לא העמיד לפניו גבורים שלא יקחום לאנשי מלחמה רק החלשים שיאמרו רועי צאן הי'. ומתוך דאנשי חיל בתורה ומצות שיועיל זכותם לנצח במלחמה גם כשישבו בביתם וזה ושמתם שרי מקנה ומ"מ ינצחו כמו הלוחות דכ' בהו ושמתם בארון: א) כמה שני חייד.

ק"ל מעט ורעים. ערמב"ן ידעתי מה מוסר שיתאונן אל המלך.

ועוד אולי עוד ישיג כו' פי' שו"ת מים רבים בקונטרס אוצרות חיים. דרש"י פי' ולא השיגו בטובה וא"ש קו' ב', וקו' א' י"ל עפ"מ"ש ביומא ע"א א' בפ' כי אורך ימים ושנות חיים וכי יש שנים שאינם של חיים.

אלא שנותיו של אדם המתהפכות מרעה לטובה. ולפי"ז א"ש ששאל כמה ימי שני חייד. והי' ק' ליעקב קו' גמ' וכי יש שנים שאינם של חיים. ומסופק אם כוונת פרעה לשאול על שנים של טובה או שלא דקדק בלשונו וכוונתו שנים פשיטות לכך השיב יעקב אם כוונתו על שנים פשוטות ק"ל שנה ימי.

ואם כוונתו על של טובה מעט ורעים הי'. ר"ל שמשנים הטובים שהי' לי.

מעט הי' וגם רעים ולא יחשבו לטוב רק נגד שנים הרעים שהי' לי שהי' עוד רעים ביותר. ולז"א עוד ולא השיגו ימי חיי אבותי ר"ל לאבות הי' ג"כ שנים טובות ורעות רק שהטובים הי' באמת טובים.

אבל טובים שלי הי' רק טובים בערך הרעים וא"ש קו' א' דמה מוסר כו' דהי' מוכרח להשיב כך. דהי' מסופק אולי כוונתו טובות כתי' הגמ'.

ועי' בס' ארצות השלום דרוש ו' שהודיע יעקב כי החיים הגופניים לא יכנסו בגדר שנות חיים ולא יקראו רק בשם שני מגורי שבהם גר בחיים בהמיים, מעט ורעים כו' הימים שנקראו בשם שני חיי שבהם עסקתי בחיי מדע ושכל אך מעט הי' אבל חיי אבותי הי' חיי יראת ה'. וע"ע בספר תולדות נח דרוש ד': י) ויברך ערש"י עי' בכור שור עירובין נ"ג ק' וכי ברכה א' הוא בעולם אפשר לברך בחיים ואריכות ימים וכו' וי"ל ע"פ המד' דפרעה עשה עצמו אלוה.

והי' ק' לרש"י אם יבא א' ויאמר לו תזכה לחיים הלא יתקצף ויאמר הלא הברכות מסורות בידי לזה תי' רש"י שיעלה כו' דאחז"ל שהוכחתו של פרעה הי' שנילוס יוצא לקראתו כמ"ש לי יאורי ואני עשיתי. א"כ א"א לעשות לאלהי כ"א מאותו זמן.

ודבר זה ל"ה כי אם ע"פ ברכתו של יעקב ודייק רש"י ומברכתו של יעקב כו' ובשעת הברכה עדיין לא עשה עצמו לאלוהי. ואפשר הי' לברכו.

ועי' ס' גרש כרמל שהביא זאת ול"ה שקדמו בבכ"ש: יז) ויתן להם יוסף לחם בסוסים
ובמקנה הצאן ובחמורים. ולא הזכיר חזרים.

ונודע דחזירי מצרים הי' טובים ושמנים. והי' מכאן ראי' דאסור לסחור מה"ת בחזירים.
ועי' יו"ד סי' קי"ז ובטו"ז שם: כא) העביר ערש"י ומהרש"א חולין ד"ס ע"ב. ועי' בהגדה
ריח דודאים לזקיני הגאון מלאסק ז"ל דכ' על כי גר יהי זרעך בארץ לא להם דיוסף
העביר איתם לערים וגם החצרים הי' גרים כמ"ש רש"י ויגש שלא יהי בושה כ"כ
לישראל כיון שגם התושבים הם גרים ע"ש.

וכ"כ בלקוטי תורה להאר"י ז"ל פ' לן ועמ"ש בפ' בחוקתי (כ"ז ט"ו) ובפ' לך (ט"ו י"ג)
כב) רק אדמת הכהנים לא קנה וג'. ראיתי בזה דיש אנשים שמרויחים הרבה ובכ"ז יש
להם נושים ומצבם דל כי הוצאותיהם גדולה מאד.

כי יתנו בכוס עיניהם וכדומה. והי' כהני מצרים.

וידוע שבכל עם ולשון מנהיגי העדה הם כהני הדת. והם יכולים לעשות ר' לישראל אם
יסיתו את ההמון על ישראל לשלל ורק להצלחת ישראל כהני מצרים הי' אנשים נשחתיים
ודבריהם לא הי' נשמעין לאזני ההמון.

הם בעצמם עמדו בראש אנשי בליעל. והי' יוסף שאין טוב להזיז הכהנים ממקומם.

דכמכירים אותם הכל. אולם אם יבואו למקום אחר יוכלו לטעות בהם ולחשבם לישרים
ויוכלו להשחית לישראל שנואי נפשם לכן לא קנה אדמתם: כג) הן קניתי אתכם ואת
אדמתכם כו.

וי"ל עפמ"ש בב"ק די"ב קנה עבדים וקרקע החזיק בקרקע קנה עבדים. וא"כ הכל שייך
לפרעה ויוסף.

כי מה שקנה עבד קנה רבו. ואף לשיטת יוסף שהי' להם דין ב"נ ולהכי אמר דמפרכסת
אסור וכמ"ש בפ' וישב: וע' במהרש"א בגיטין נ"ז א' במעשה דארוס וארוסה שנשבו כ'
כיון דשבוי' הוי וכל מה שקנה עבד קנה רבו ע"ש וזה ובר חדש דגם בעכו"ם אמרי'
מ"ש עבד קנה רבו ועי' בס' בית האוצר ח"א כלל צ"ז והביאותיו בפ' בראשית (א' א):
(כד) ונתתם חמישית לפרעה.

ובפ' מקץ (מ"א ל"ד) וחמש וכ' רש"י שנטל יוסף א' מחומש. וראיתי בשם הגר"ד
אפענהיים ז"ל דלמה דוקא חומש לא פחות ולא יותר.

וי"ל דכיון שיהי' כל כך בשנת הרעב כמו שהיה בשנת השבע עפמ"ש בברכות וברש"י
נשא (ה' י') איש את קדשיו לא יהי'. ודרשי' במי שלא נתן מעשרותיו כראוי אז השדה
עושה רק המעשר וכן בשנת הרעב הי' עושה רק חלק העשירי משנת השובע.

ושנת הרעב לא היה רק ב' שנים דלאחר שבא יעקב למצרים פסק הרעב. ודרך משל
בשנת השובע השדה עשה עשרה כורים.

וז' שני השובע הי', ולקח יוסף החוחש מן שבעים כורים והי' י"ד כורים. ובשנת הרעב
הי' ג"כ עושה פירות אחד לשנה.

ובב' שני הרעב הי' ב' כורים. עם י"ד הקודמים הם ט"ז.

ח' כורים לשנה. ובשנת השובע ג"כ הוי ח' כורים דהרי לקח מעשרה ב' נשאר ח'. והי' מכוון שנת הרעב כך כורים כמו בשנת השובע: פרשת ויחי (כח) ויחי. רש"י למה פרשה זו סתומה כיון שנפטר יעקב נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד.

וק' מנ"ל לרש"י דאיכא כאן פרשה כלל. ועי' רא"ם וגו"א.

ובבכור שור פסחים ד"ו. כ' דבסו"פ ויגש כ' ויפרו וירבו מאד ואיתא במדרש שהריבוי התחיל כשהתחילו מצרים לשעבדם כמ"ש וכאשר יענו אותם כן ירבו.

ואיתא במדרש דהשעבוד לא התחיל כ"א אחר מיתת יעקב. וקשה למה נזכר ויפרו קודם מיתת יעקב.

וצ"ל דאין מוקדם ומאוחר. וקשה הא בחד ענינא דהיינו פרשה א' יש מוקדם ומאוחר.

וצ"ל דויחי יעקב הוא פרשה אחרת ויפה הק' למה פרשה זו סתומה, שאין בו הפסק פרשה. ולעיל בפ' נח (ח' כ"ד) הבאתי בשם דברי שאול טעם שעכו"ם ששבת חייב מיתה.

דכפ"ב דאבות אי' יפה ת"ת עם ד"א שיגיעת שניהם משכחת עון. ועי' ברע"ב.

ולכן ישראל יכול לשבות ממלאכה שע"י יגיעת התורה משכחת עון אבל עכו"ם שאסור בלימוד התורה. אין רשאי לשבות כי הבטלה גורם עון ע"ש וזה כוונת רז"ל כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול ד"א.

וכל הפורק עול תורה נותנין עליו עול דר"א דאם מקבל עול תורה שוב לא יחטא ול"צ יגיעת ד"א. וראיתי בזה לפרש מרז"ל בירושלמי פ"א דברכות עינא ולבא הם תרי סרסרי דעבירה.

דאי' בספרים שאברהם עמוד גמ"ח. יצחק עמוד עבודה.

וייעקב עמוד התורה. ועמ"ש בזה בפ' לך (י"ב ב').

וזה כשנפטר יעקב היינו עמוד התורה נסתם עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד היינו שהי' מן ההכרח שיסתמו השני סרסרי דעבירה ע"י צרת שעבוד דליכא תורה שיגין וכנ"ל. ועי' במאסף הבאר כרך ב' סי' ס"ז.

ובס' פני האריה החי בחלק הדרושים סי' ב' אריכות מפרשה זו: שם ברש"י בקש לגלות הקץ. והוא מפסחים נ"ו א'.

ואיתא שם אמרו שמע ישראל כו' אמר יעקב בשכמל"ו. אמרו רבנן היכי ניעבד נאמרו לא אמרו חשה.

התקינו שיאמרו בחשאי, ואא"ז הגאון ז"ל מליסא באמת ליעקב הק' מ"ט אמר יעקב ולא משה. ב' אם יש גנאי באמירתה הלא לפניו הכל גלוי.

ג' איזה גנאי יש בבשכמל"ו. ד' למה ביוה"כ אומרים בקול רם.

וכ' דאם ישראל עושין טוב נותנין עוז לאלקים ונתגדל שמו כמ"ש תנו עוז לאלקים. ולהיפך מתישין כח של מעלה כמ"ש צור ילדך תשי.

ובימי האבות שלא הי' עוד התורה. וכל חשיבות אברהם רק בשביל שהי' מכיר אלקותו של ה' בפי כל העולם.

ולכך כשאמרוהו בניו ליעקב שמע כו' שאנו מכירין אחדותו של ה' אמר בשכמל"ו היינו שבזהלבד די שיתברך שם ה'. אבל אחר נתינת התורה אינו די באחדותו לבד וצריך גם קיום תר"ג מצות.

ואדרבה אמרו להיפך הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו, ולזה לא אמר משה בשכמל"ו דאין זה די. וז"ש היכי ניעבד נאמרי' לא אמרו משה דלאחר מ"ת לא די בזה לא נאמרו הרי אמרו יעקב הרי דבר גדול הוא דעי"ז נתגדל שמו של ה' אז.

ולכן תקנו שיאמרו בחשאי שיהי' ניכר לו שיש לו לבקש על בקשה זו כמו שמחויב לקיים תורה ומצות. כן אחדות ה'.

ולכן ביוה"כ שאנו בטוחים שימחול לנו עונותינו אומרים בקול רם עכ"ד בקיצור. וביערות דבש ח"א דרוש ט"ו כ' דחביבין ישראל יותר ממלה"ש דישראל מזכירין ה' אחר ב' תיבות שמע ישראל ה'.

ומלה"ש אחר ג' קדוש ק"ק ה'. וישראל אומרים בכל יום וכו' וישראל דבקים בה' יותר ובמלה"ש יש מדרגות.

והדין דמזכיר ש"ש לבטלה צ"ל בשכמל"ו. ולכן יעקב דראה שנסתלקה השכינה, והשבטים לא ראו וחשבו דיש השראת השכינה כתמיד ואמרו שמע כו'.

ויעקב חשש אולי לא הזכירו ה' כדינו ואמר בשכמל"ו כמזכיר ש"ש לבטלה. אבל בימי חשה שהי' השראת השכינה לא חשש לומר בשכמל"ו ואנן בגולה מסופקים אי שוכן אתנו, וז"ש נאמרו יש גנאי שמורה הסתלקות שכינה לא נאמרו אולי באמת נסתלקה השכינה.

ותקנו לומר בחשאי עש"ה: וי"ל עוד דבימי יעקב השם מלך היה סמל צדק ויושר. כי אז מלך מצרים הי' מלך חסד.

ובני יעקב מצאו מנוחה בארצו לכן יעקב כשרצה להודיע גדלו של ה' כדי לשבר אוזן השתמש בשם מלכות, ואמר בשכמל"ו. אבל בימי חשה השם מלך היה סמל אכזריות, לכן ל"א בשכמל"ו, וא"כ אמירה (זו אחר אמירה) בשכמל"ו תהי' תלוי' במקום או בזמן לפי רוח המושל.

ויצמח חזה בלבול הדעת ומבוכה, לכן התקין שיאמר בחשאי: כט) ויקרבו רש"י כ"מ קריבה לא הגיע לימי אבותיו יצחק ק"פ יעקב קמ"ז דוד ע', והק' דהול"ל לשנות אבותיו ובס' קהלות ישורון כ' ע"פ הגמ' ברכות ד"ה לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר אי אזיל מוטב ואם לאו יעסוק בתורה וכו' יקרא ק"ש וכו' יזכיר יום המיתה, לכאורה זכירת יום המיתה בחינה היותר מובהק יאמר תיכף יזכיר יום המיתה, וי"ל שתורה וק"ש נמי מובהקים, רק הכי פ' אי אזל כלומר אם יודע להרגיז יצ"ט על יצה"ר מוטב שודאי

יגרשנו מעליו ואם לאו שאינו יודע להרגיז יעסוק בתורה שודאי יגרשנו כמ"ש בקידושין ד"ל ע"ב אם פגע בך מנוול משכהו לביהמ"ד.

ואם לאו שאינו בן תורה יקרא ק"ש, ואם א"י אף לקרות ק"ש על דרך איזהו ע"ה כל שאינו קורא ק"ש שחרית וערבית יזכיר יום המיתה, ובאמת כל הבחינות מובהקים: אך יל"ד מה יום המיתה ולא אמר יזכיר לו שימות, ונ"ל ע"פ האלשיך בשם זה"ק כל ימים שצדיק חי ועושה מצות, גם כי למהותם אין ממש קונים הווי' וקיום רוחני קדוש ומתקרבים בעת המיתה להעיד על כל זכות הנעשה בהם, וא"כ כל צדיק שמאריך ימים יותר יש לו ימים המתקרבים בעת מיתה להעיד על מעשים הטובים, וז"ש יום המיתה כלומר יזכיר שיום יתקרב לימים אחרים להעיד בשעת מיתה על מעשה טוב, וז"פ לא הגיע לימי אבותיו, שאין לו כ"כ ימים להעיד על צדקתו כאבותיו שחיו שנים רבות, עוד איתא בספרים דצדיקים במיתתם קרוים חיים בברכות די"ח ואין מייחס מיתה רק להימים כי במתים חפשי וכשנחלש בזקנותו ואין בכחו לעסוק בתו"מ נחשבו חי' אז למיתה, ולכן רשעים בחייהם קרנים מתים, ובמד"ר אמר ה' ליעקב היום קם לנגדך ותמוה: ובס' לקוטי מהר"ם כ' דידוע דמהלך הארץ וכן משמים עד הארץ חד שיעורא ת"ק שנה, והיום כ"ד שעות מקיף מקצה אל הקצה.

ואם יהי יותר מת"ק שנה אז מההכרח יהי היום יותר מכ"ד שעות, ואיתא בילקוט יעקב כימי השמים על הארץ דהוא מהלך ת"ק שנה כן ימי האבות אברהם קע"ה יצחק ק"פ יעקב קמ"ז ס"ה תק"ב, צא מהם ב' שנים שלא הכיר אברהם בוראו עד ג' שנים, א"כ זה לעומת זה עשה ה' שיהי מהלך משחים לארץ וכן מקצה לקצה כימי האבות, ויעקב האחרון ואם יחי יותר מקח"ז אז צריכין להוסיף על שמים וארץ מת"ק ואז צריך שיהי היום יותר מכ"ד שעות, וז"ש היום קם לנגדך, ועמ"ש בפ' מקץ (מ"ג י"ד), ודברי רש"י ג"כ צ"ע דלמה לא הביא למ"ר שהי' לפני דוד שנא' בו ג"כ קריבה הן קרבו ימיך למות ואביו חי קל"ז והוא ק"כ, ובמדרש הביא ג"כ למשה, ורש"י אם הי' שביק לדוד אפשר הי' לומר דלא חש להאריך אבל מה שדילג למשה באמצע והביא דוד צ"ע, ועי' במאסף היו"ל בירושלים ש' תרס"ח סי' נ"ט: ובאוה"ח ד"ה הן כ' כשיזקין תתמעט הבנתו והא שארז"ל תלמיד חכם שמזקינין דעתם מתיישבת רק לשלול דעתם של זקני ע"ה שמטרפת וכו'.

ובאמת בסוף מס' קנים כ' מתיישבת, אבל בשבת קנ"ב א' איתא ת"ח שמזקינין חכמה נתוספת בהם שנא' בישישים חכמה וצ"ע. וראיתי בזה שב' ענינים יש דבזקן ממוצע אף בהחלש כחותיו מתוספת חכמה, אבל בזקן גדול יחלש גם כח השכלי, ובמס' קנים איתא כל זמן שמזקינים בלשון כפול להורות על זקן מופלג שהזקין שרק דעתו מתיישבת, ועי' נח"פ' חיי שרה והביאתיו שם (כ"ד א'): וברמב"ן כ' שיעקב הרגיש כליון כחותיו וראה שקרוב זמנו צוהו על ענין קבורתו, עי' ס' הברית ח"ב מאמר י"ג פט"ז דרמז שנכון לאדם לכתוב צוואה ולא יבטח על יומו האחרון כי מי יודע אם יהי' דעתו צלולה אז, ואח"כ יהי' מריבות, ועיקר לעשות חשבון צדק כמה הוא חייב דבשביל פרוטה שגזל יבא לגלגול, ועונש גלגול קשה מגיהנם ע"ש באריכות.

והנה ביום שמת אדם נידן באותו יום בכל שנה על קיצורו בעבודת ה', וגם נידן אם לעלות למדרגה עליונה ע"י תורה ומצות של בנים שהניח אחריו לכן מתעניין לפדותם מן הדין דחייב על ברא להיות מזכה אבא והוא ממצות כבוד אב לכבד אף לאחר מותו כמ"ש ביו"ד סר"מ סעי' ט'. וברמ"א סוס"י שע"ו, וכמו אילן המתחיל לייבש סובלים ענפיו, וצריך לרפאות השורש ואז ממילא ירפאו הענפים.

ויצליחו הנטיעות מהענפים, כמו כן אב ובנו, ועי' ס' חסידים סי' רל"א רל"ב, וברכת אברהם סוף מס' מו"ק, וחתם סופר יו"ד סי' רל"ג, ושול"ת שם אריה או"ח סי' י"ד עש"ה, וזה ענין הזכרת נשמות ונודרים בעד נשמותיהם, ועי' בס' מיני תרגומא פ' ואתחנן, וקב הישר פ"ו, ועמ"ש בזה בזה"ק סו"פ בחקותי, ובב"ב דקט"ז מפני מה נאמר שכיבה בדוד ולא מיתה מפני שהניח בן צדיק, וז"ש יעקב ליוסף ושכבתי עם אבותי לרמז שאינו נקרא.

מת רק שוכב כמ"ש אם תשכב לא תפחד, ושכבת וערבה שנתך: שם שים נא ירך וגי' אנכי אעשה כדברך, ויאמר השבעה לי, עי' באוה"ח דכבר השביע לו דאמר אנכי אעשה כדברך, ושימת יד לירך הוא שבועה כמ"ש רש"י, וי"ל דההלכה כיבוד משל אב, והיכי דלית לי' לאב ויש לבן חייב הבן לזון אביו עתו"ס קידושין דל"ב ד"ה אורי לי', ויש פלוגתא בזה אי הא דחייב מצד כיבוד או מטעם צדקה דענייך קודמין, ועי' ביו"ד סי' ר"מ סעיף ה' וגם כאן יש לבן, שיש ביד יוסף לעשות ולשאת אותו לקברי אבותיו ולאב אין לו כח הזה, ופליגי דיעקב סובר דהוא משום צדקה ולכן ביקש שישבע לו דאין בזה משום חיוב כיבוד, ויוסף סובר דהוא מטעם כיבוד והוא מושבע ועומד, וגם אין השבועה חל דאין שבועה חל על דבר מצוה, וז"ש אעשה כדברך דאני מושבע לעשות כדברך, אבל יעקב אחר השבעה לי כי הוא רק מצד צדקה: שם רש"י חסד שעושיין עם מתים חסד של אמת, וקשה דלקמן (מ"ח כ"ב) ואני נתתי שכם כ' רש"י לפי שאתה טורח להתעסק בי נותן לך שכר א"כ הי' לו גמול ערא"ם ושפ"ח, ובס' שמע שלמה כ' דה"פ אינו מצפה החי שיקום המת לשלם לו גמול, וכן יעקב אמר ליוסף אתה צריך ב' דברים אחר מותך א' מקום לקבור בארץ גם מי שיעלך לשם, ובשכר שאתה מוליכני לארץ איני נותן לך שום גמול, ורק הוא חסד של אמת שלא אקום מהקבר לשאת אותך ממצרים, אבל עבור מה שטורח אתה לדבר לפרעה שאקבר בארץ, ע"ז שלמתי לך גמול בחיי לתת לך שכם ע"ש, ועשו"ת כתב סופר יו"ד סי' ק"פ, שהקשה הלא קבורה משום בזיוני דחיים, ואפ"ת משום כפרה עי' סנהדרין מ"ו ב', ח"ח הא לא יכחיש אדם שהוא בזיון דחיים ג"כ, וא"כ לא הוי חסד של אמת הקבורה, וכ' דחסד ש"א הוא שבוחר לו קבר לפי כבודו, שאין בו תועלת לחיים רק להטמינו בארץ שלא יראה קלונו ויבוא בזיון להחיים, ויעקב ביקש אל נא תקברני במצרים רק אצל אבותיו זה חסד ש"א, וזה כוונת המדרש רודף צדקה וחסד זה אברהם שגמל חסד שקבר שרה, וקשה וכי קודם לכן לא הי' קוברים מתיהם, רק מה שטרח והמציא קבר הראוי' לה במערת המכפלה זה חסד ע"ש ובס' לחמי תודה דקנ"ט בזה: ובתשובות הרשב"א סי' שס"ט במי שצוה שיוליכו אותו לקברו במקום אבותיו, וא"א מפני הסרחון מותר לתת עליו סיד לעכל הבשר מהר, דבזיון ליכא דצוה מפני כבודו, וצער ג"כ ליכא וראי' מחניטה שחנט יוסף לאביו ש"מ שאינו מרגיש, והובא להלכה ביו"ד סי' שס"ג ועי' ג"כ בתוספות יו"ט פ"ב מ"ח דאבות

דאין המת מרגיש כלום, וכוונת רז"ל שקשה רימה לחת שהנפש קשה לו כשרואה רימה שולט בגופו ורק נפשו עליו תאבל ע"ש ופ"א בס' נשמת חיים לר' מנשה בן ישראל מאמר שני פכ"ד האריך מאד בזה, ועי' בס' חסידים סי' תתשס"ט, ובספר הברית ח"ב מאמר ח' פ"ד מ"ש בזה, ובשו"ת שבות יעקב ח"ב סי' כ"ז, וע"ע בשו"ת כתב סופר יו"ד סי' קפ"ד, שהק' על הרשב"א הא כ' בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל, ולמה תאבל הנשמה על הגוף החומר.

ועי' בעיון יעקב ברכות י"ח. וכ' עפמ"ש בפ"ק דחולין א"א נוקף אצבעו מלמטה א"כ מכריזין מלמעלה, וכ' רש"י גוזרין עליו ובודאי נוקף אצבעו אין צער ורפואתו ידוע לכל, ורק הצער כאשר ישית אל לבו דאין יסורים בלא חטא וע"ז יצטער וכ"ה ברימה למת שאין שולטת בצדיקים, ועי' מדרש שמואל פ"ג מ"א דאבות, דקתני למקום עפר רמה, ותולעה, דצ"ג ניצול מכל זה ע"ש, וז"ש קשה רמה למת כמחט בבשר החי שקשה עליו מצד חלק הנפשות שעי"ז נודע לו כי חטא, כן רמה במת נפשו תאבל דעי"כ נתברר כי חטא ועי"כ שלט בו רמה ותולעת.

ול"ק על הרשב"א דבאמת אין מרגיש רק נפשו תאבל וכמ"ש התי"ט ול"ק מחניטת יעקב דבמכוון נעשה וע"י מעשה בנ"א, רק ק' שהוא נגד ש"ס שבת י"ג ב' דמקשה על רשב"ג דאין בשר מת מרגיש באיזמל מר"י וקשה רמה למת והא דכ' אך בשרו עליו יכאב, ות"י אין החי מרגיש בבשר מת שבו, אלמא דמדמי כמו שקשה רמה למת כן קשה כשחותכין בבשר המת באיזמל ולא ס"ל דרק נפשו תאבל כתיו"ט: ומצאתי בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' תפ"ד השיב ע"ז דחילוק בין רמה לאיזמל וברמה מרגיש, והא דלא ת"י בגמ' כן דעדיפא משני כמו בשר מת שבחי דדומה יותר משל של ר"ג לנמשל כמו בשר מת שבחי אינו מרגיש, כן אין מרגישים הצרות בחי דכבשר המת שבחי חשוב, וחזר והק' אנפשי' כיון שמת אינו מרגיש מה לי רמה או איזמל, ות"י דרמה מיני' ובי' בא להעניש אותו על מעשיו ירגיש, משא"כ איזמל מעלמא, וזה מפליאת השי"ת ע"ש.

והנה מ"ש בישוב הסוגיא נכון אבל מה שחילק בין רמה לאיזמל קשה, ולפמ"ש א"ש דברמה נפשו תאבל דנתברר דחטא, וע"ע בהגהות יד שאול סי' שס"ג דראיות רשב"א מחניטה ולע"ד לפמ"ש העקדה פ' ברכה הבדל שבין מיתת משה לאליהו דבמשה שב כל חלק לעצמו כמ"ש וישוב העפר אל הארץ ורוח אל אלקים, והי' הפרדה שלימה, ושוב שפיר אין הגוף מרגיש ע"ש, ומענין להתלמד במת עי' נוב"י מ"ת יו"ד סי' ר"י, וחת"ס יו"ד סי' של"ו וע"ש מחניטת יעקב: ואגב אבוא, בערכין ד"ו ע"א איפא דאשה שישבה על המשבר ומתה בשבת מוציאין הולד דלמא חי, אבל נפסק ביו"ד סי' ש"ל ס"ה דאין אנו בקיאין שמתה ובנתיים ימות הולד, ואף בחול א"צ לקרוע בטנה, ובשב"י סי' י"ג הביא פשו' גאונים סי' רמ"ח דלא קרעין רק מחתינן אבנא אכריסה עד דימות הולד, והק' מגמ' הנ"ל דקורעין בטנה, וזקיני הגאון מלאסק ז"ל בשו"ת הרד"ד או"ח קמא סי' יו"ד ת"י דבגמ' מיירי בנעקר הולד לצאת היא חייטא ברישא והגאונים מיירי בלא נעקר הולד, הולד מיית ברישא, והא דמחתינן אבנא אכריסה שימות הולד, י"ל כדי שלא תתנוול עש"ה, וביד שאול יו"ד סש"ג כ' יולדת שמתה דנוהגין להכות על הבטן שיצא הולד עי' ירמיה (כ' י"ז) אשר לא מותתני מרחם ותהי לי אמי קברי משמע לכאורה דאין

מוציאין הולד, אבל המעיין ברש"י ורד"ק ואלשיך ימצא דאין ראי', ומערכין בישבה על המשבר אין ראי' דשם מסופקים אולי יהי' הולד חי אבל כל שמתה האם גם הולד מת כמ"ש הר"ן ביומא, ועשו"ת תשב"ץ ח"א סי' ק"י, ורדב"ז ח"ב סי' תרצ"ה כ' דיש למנוע להכות בבטן וצ"ע ע"ש, והראי' מירמל' מצאתי ג"כ בשו"ת שמן רוקח ח"ב סי' י"ג והובא בקצרה בפתחי תשובה סי' שס"ד סק"ה, ובשו"ת השיב משה או"ח סי' י"ג הביא מנהג שאף שמת הולד, מוציאים הולד לקברו בפ"ע, והוא דחה זה המנהג ע"ש, והחנטה ביעקב הי' רק ריקוחין מבחוץ עי' תרגום יונתן וזהר, וכן מצאתי בשו"ת רמ"ץ יו"ד סי' פ"ה, וע"ע בשו"ת מהר"י הכהן או"ח סי' ס"ב, וזקיני ז"ל הביא בשם השיב משה דיושיבו ב"ד ויגזרו עלי' שתתן ולדה ויבטיחו לה שאם יהי' זכר ימולו אותו ואם נקבה יתנו לה שם כי עי"ז יקום הולד לתחי' ויחרימו עלי' אם לא תתן ע"ש, וזקיני ז"ל העלה דאין להטיל חרם דקללת חכם אפי' על תנאי באה רק יגזרו עלי' ואם תתן הולד טוב ואם לאו יקברוה עם הולד עש"ה: שם אל נא תקברני במצרים, ערש"י ג' טעמים, ועי' בכתובות קי"א ב' ומהרש"א והפלאה בזה, ובדב"ש כ' דביו"ד סי' שס"ג אין מוליכין מת מעיר לעיר רק לקברי אבות ולא"י, ולפי"ז עיקר בקשה של יעקב הי' שלא יקברוהו במצרים וזה הוא חסד, אבל מה שיוליכהו לקברי אבותיו זה מן הדין, וזה שביקש רק אל נא תקברני במצרים, אבל שיקברוהו עם אבותיו לא ביקש שהדין כן ע"ש, והקדימו בכתנות אור.

ועי' בשל"ה בווי העמודים פכ"ג מ"ש בזה: וראיתי להקשות על חז"ל משום גלגול מחילות הא איתא שם בכתובות קי"א ב' עתידים כל מתים שיבצצו ועולים מירושלים, א"כ למה צוה יעקב שיקברוהו בחברון. הי' לו לצוות שיקברוהו בירושלים, כי מתי חברון יהי' להם צער גלגול מחילות עד ירושלים, ורק י"ל דאיתא בב"ב ע"ה ב' ביקש ה' לעשות ירושלים במדה כו' והביא המהרש"א מדרש דירושלים של עתיד תהי' ככל א"י דהשתא, וביהמ"ק שבירושלים יהי' גדול כמו כל ירושלים דהשתא ע"ש, נמצא דמ"ש דמתים יבצצו ויעלו מירושלים הכוונה על ירושלים של עתיד ויהי' כל א"י וגם חברון בתוכה ובכל א"י דהשתא יבצצו המתים ושפיר צוה לקברו בחברון וא"ש, ועי' בתשובות הרח"א סי' כ"ה ובס' תולדות אדם להגר"ז מווילנא ז"ל דמרומוז בכאן תחה"מ, ושכבתי כישן וסופו להקיץ אם לא ע"ד קללה כ' ואשר שכב לא יוסיף לקום, ועי' בדברי שאול ח"ת בזה: לא) וישתחו רש"י תעלא כו' עי' מהרש"א מגילה ט"ז ב': שם ברמב"ן שיחפץ פרעה שיקברו בארצו לכבוד להם ולזכות.

ובמלכים א' (י"ג ל"א) אצל עצמותיו הניחו את עצמותי ופרש"י וימלטון עצמותיו את עצמותי, ועמ"ש בזה בשו"ת חת"ס ח"ו סי' ל"ז: שם ברש"י שכינה שורה וכו' עי' שו"ת שבות יעקב ח"א סי' כ"ו הא דאבל וחולה א"צ לקום מפני ת"ח ונשיא. אכן אם רוצים לעמוד אין בו איסור, ועתו"ס מו"ק כ"ז ב' וראי' מדכ' וישתחו רש"י כדי לחלוק כבוד למלכות הרי דאף בחולה מותר לחלק כבוד למי שגדול ממנו, וה"ה באבל דבחדא מחתא מחתינו, ואף שכ' תוס' מו"ק ד"כ ע"ב בשם ירושלמי דאין מביאין ראי' מקודם מ"ת מ"מ מצינו כחה פעמים בש"ם ופוסקים דלמדין מקודם מ"ת.

ועיקר מצות פ"ו למדין מברייתו של עולם, אך דיש לחלק דמצות פ"ו אף לב"נ נאמרה, ועי' בתוחלת החכמה לר"י האגיז ח"א מדרשותיו כלל א' דמילתא דמסתבר למדין וה"ה בנ"ד עכ"ל (ועמ"ש לקמן נ' פ"ו מזה הרבה): וע"ע בשבות יעקב ח"א סי' קס"ח שחידש דהא דאמרי' מצוה לקיים דברי המת, דוקא בנכסיו וירושתו אבל בשאר מילי לא וקרא מסייעני, ויצוו אל יוסף אביך צוה וגו' מדהוצרכו לומר דיעקב ביקש, וגם יוסף הוצרך להבטיחם משמע דבצוואה לחוד אינו מחויב לקיים צואתו, וכן יעקב הוצרך להשביע ליוסף ונשאתני ממצרים וירמיה (ל"ה ח') צוה על בית הרכבים ונשמע בקול יהונדב בן רכב אבינו לכל אשר צונו לבלתי שתות יין וגו' כי שמעו את מצות אביהם משמע שהוא רק מצד חסד לפנים משורת הדין, ואף דיש לחלק דהתם הי' קצת עינוי נפש, מאשר חטא על הנפש זה שציער עצמו מן היין לכך ל"ה חייבים לקיים מצד החיוב מ"מ משמעות קרא שם דקאי על כל הדברים אשר צוה להם אביהם, והביא הרמ"א יו"ד סי' רל"ב סי"ז דמי שנדר לחולה הוי נדר אונס שלא תטרופ דעתו ע"ש, וכ' לחלק דז"ד במי שאינו חייב לשמוע במצותיו כלל רק מחמת השבועה אז יכול לומר דנשבע שלא תטרופ דעתו, משא"כ בצוואת אב ואם שמחויב לקיים עכ"פ לפנים משהו"ד, א"כ אם עשה ת"כ או שבועה אין היתר על זה, וראי' מיעקב שהשביע ליוסף אולי יאמר יוסף שעשה כדי שלא תטרופ דעתו, ואין מקום לחלוק דהכי כ' אח"כ ויהי אחר הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חולה משמע דמקודם בשעה שהשביע ליוסף עדיין לא הי' חולה, ז"א דרש"י פי' על וישתחו מכאן ששכינה שורה מראשותיו של חולה מכלל דקודם הוי ג"כ חולה רק אח"כ תקפה עליו מחלתו ע"ש באריכות, ועי' ג"כ בתשב"ץ ח"ב סי' י"ג דרק לענין ממון יכול לצוות, וחקר הטעם דמלקדה"מ, ועשו"ת שואל ומשיב תנינא ח"א סי' א' בשם ס' אבן שועב פ' ויחי דמיעקב נלמד דמצוה לקיים דברי המת מדכ' ויעשו לו בניו כן כאשר צום, ותמה דמזה אין ראי' דמשום כבוד אב נגעו בה ואין ראי' לאחרים, ורק שהוא ענין חסד של אמת שבמת אין לו לעשות עוד, ומה שהצריך להשביע כדי שיהי' לו פתחון פה כנגד פרעה ע"ש: מח א) הנה אביך חולה.

עי' ב"מ פ"ז א' עד יעקב ל"ה חולשא ויליף מכאן ועי' מהרש"א לפי שלא הזכיר שקרא אותו לפי שהאמירה שאביו חולה הוא עצמה הקריאה שנתחדש באביו החולה דבר שלא הי' בעולם, והוא כדי לברך בניו ע"ש, ועי' רשב"ם תולדות (כ"ה כ"ד) בכל דבר חידוש כתב הנה ע"ש וא"ש דבריו, ועתו"ס ב"ב ט"ז ב' ד"ה שכל, דעד יעקב ל"ה קולשא היינו חולי של מיתה.

אבל חולשא בלאמיתה הי' גם קודם, והא דידע יוסף שימות אביו כמ"ש רמב"ן (מ"ז כ"ט) שהרגיש אפיסת כחותי', אבל לא מחמת חולי שהי' גם מקודם חולי בלא מיתה וערא"ם. לזה הערני בני הרה"ח מו"ה דוד נ"י: ב) ויתחזק: רש"י מכאן שחולקים כבוד למלכות עי' בס' קול יהודה ברכות ד"י.

מהג"ר נפתלי כ"ץ מ"ש שם ויבא ישעי' לחזקי', ובמדרש איתא מה עשה ה' הביא יסורים על חזקי' והלך ישעי' לבקר חולה לחזקיה, וק' למה משנה גירסת גמ' דה' אמר לישיעי' לך ובקר את החולה, וי"ל דק' דהי' להביא יסורין על ישעי' וחזקי' יבקר את ישעי', אע"כ דאיתא באלשיך ויתחזק ישראל דיוסף הי' בר מזלי' דיעקב ונטל א' מס' מחליו לכך הי'

לו קצת חיזוק וישב על המטה מכאן רמז לבק"ח מה"ת, ורש"י כ' מכאן שחולקין כבוד למלכות, וא"ש אי הביא יסורים על ישעי' לא הלך חזקי' לבקר משום דלא רמיז' בק"ח בתורה, ואי משום דכ' ויתחזק י"ל דהי' למד כפרש"י דחולקים כבוד למלכות, לכך הביא יסורין על חזקי' וממ"נ הי' לישעי' לילך אי משום פי' רש"י אי משום פי' אלשיך, אבל אי כגירסת הגמ' דה' אמר לך ובקר החולה, הדק"ל דהי' להביא יסורין על ישעי', והגר"א מווילנא ז"ל, אמר דהמבקר נוטל א' חס' מחליו, ובבן גילו כמ"ש בנדרים ל"ט ב' ויוסף הי' בן גילו של יעקב כמ"ש רש"י וישב (ל"ז ג') "הנה" בגי' ס' "המטה" נ"ט, וז"ש הנה בנך יוסף בא אליך לבקרך ויטול א' מסי, כי בכל בני יעקב לא הי' בן גילו לכן ויתחזק מעצמו ע"י שיחסר לו א' מס', וישב על המטה גימ' נ"ט שנשארו לו עוד נ"ט.

והובא ג"כ דאם הי' כל הס' חלקים בחולה לא הי' יכול לחיות, ורק הכלל כמו בכל איסורין דבטלו בס', כן אם נשאר רק נ"ט חלקים יכול לחיות: ה) כראובן ושמעון, ואני בבואי, ערש"י ובס' זכרון יעקב כ' דהא כראובן ושמעון היינו שירשו חלק בכורה, וק' קו' הש"ס הא אין נוטל בראוי כבמוחזק ועכצ"ל דא"י מוחזקת כמ"ש בב"ב קי"ט ואיתא ברמב"ן תולדות (כ"ו ה') דאבות שמרו מצות רק בא"י, ולכן לא חטא יעקב בב' אחיות, וי"ל הא דמתה רחל שלא יבא לא"י עם ב' אחיות, וזה ניחא אי א"י מוחזקת, משא"כ אי אינה מוחזקת א"כ מה שנא א"י משאר ארצות, וז"ש יעקב אפרים ומנשה כראובן ושמעון שיהי' להם חלק בכורה דא"י מוחזקת, אך מנלן זה והביא ראי' מתה עלי רחל מטעם הנ"ל וע"כ דמוחזקת: עונ"ל עפמ"ש הפר"ד בדרוש ג' משם רמב"ן שלא הוליד יעקב לרחל למערת המכפלה שלא יקבר שמה עם ב' אחיות, והטעם דמתה רחל מקודם דקדמה בנשואין, והק' הא רחל קידש בתחלה, ותי' דבב"נ תלי' בבעילה וראי' מזה דדין ב"נ להם ע"ש, ועפ"ז לא חטא ראובן בבלהה כמ"ש שם בפר"ד דיש לו תירוץ בלהה הוי פלגש וכמו שמותר אנוסת אביו, ורק כ' שם אי אית להו דין ב"נ ובבעילה תליא ולא בקידושין הוי כאשת אביו וחטא ראובן א"כ כדין נטל הבכורה מראובן, וז"ש כראובן ושמעון ונטל הבכורה מראובן, ונתן יעקב טעם להוכיח דדין ב"נ להם דמתה עלי רחל וע"כ מדלא מתה לאה ש"מ דדין ב"נ להם וא"כ חטא ראובן ודו"ק.

ובספר יבין שמועה הק' לפמ"ש בב"ב דקכ"ג מה ראה יעקב שנטל הבכורה מראובן כו' ואיתא ב' טעמים, ואין שים סברא לחלק בין אפרים ומנשה לשאר בני יוסף, וי"ל דקיי"ל אא"מ דבר שאינו ברשותו, ואומר מה שאירש מאבא מכור לך ל"מ אבל האומר שדה זו מהני, עי' חו"מ סי' רי"א ס"א ברמ"א, וגם קיי"ל אא"מ לדבר שלב"ל והמוכר לעובר ל"ק, ובבנו קיי"ל דקנה, אבל בן בנו כאחר דמי ע"ש בסי' ר"י, וז"ש ונתתי את הארץ הזאת דהיינו שדה זו, ודינו כדבר שישנו בעולם, ועתה שני בניך הנולדים לך כו' דהמה ג"כ בעולם והוי לדבר שבא לעולם ויכול אני להקנות להם לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי כי להם אני יכול להקנות, ומולדתך כו' כלומר שתלד אחריהם וכמ"ש רש"י לך יהי' דאפי' אם אשתך מעוברת הרי המזכה לעובר ל"ק, ובן בנו כאחר דמי.

וע"ע בזה בס' מר שמואל מגהר"ש אבד"ק אמדור ב"ב דקכ"ג אריכות ופלפול עצום ברש"י כאן, ומכל ענין הפרשה עי' בפר"ד דרוש ג' וכו': ו) ומולדתך. ערש"י ורמב"ן ובספר כוס ישועות ח"א דף נ"ו הקשה לרש"י ורא"ם שאין כל חלקי השבטים שוין ורק

הכל לפי קרקפתי דגברי בשבט, וצ"ע הא אי' שם (בדקכ"ב ופרשב"ם אם גורל למה או"ת ואם או"ת למה גורל) כיצד אלעזר הי' מכוון באו"ת מי יעלה בגורל כדי שידעו ישראל שמן ה' הגורל ולא יוציאו לעז על הגורל, הא לרש"י דהי' חולקים הארץ ליי"ב חלקים שאינם שווים הכל לפי מספר הנפשות, ופי' רא"ם דבנס נפל הגורל על כל א'חלק הראוי לו לפי מספר הנפשות שבאותו שבט, א"כ למה הי' צריכין לאו"ת הא בלא"ה מוכח שמה' הי' הגורל ע"ש ועמ"ש בפרשת בראשית (ד' כ"ה): ז) ואני בבואי.

רש"י ול"כ עשיתי לאמך, וק' דהול"ל זה בפרשה הקודם כשצוה אותו ונשאתני ממצרים וכו' בפר"ד דרוש כ"ו דאי' במדרש ויצא פע"ב לכן ישכב עמך לפי שזלזלה במשכב הצדיק לא נכנסה עמו בקבורה, וע"ש ברש"י ונענשה בחלופי דודאים, אולם איתא במ"ר לאה שהפסידה דודאים ובכורה, ורחל נשתכרה, וכו' ביפ"ת דה"פ דניטלה בכורה מראובן וניתנה ליוסף בשביל שהי' מבקשת רחל לבשם יצועי יעקב כענין נפתי משכבי לאהבת משכבו של הצדיק להעמיד ממנו זרע, ולפי"ז הא דלא נקברה רחל עם יעקב עפ"י הדיבור, וידוע מ"ש יעקב כראובן וכו' הי' שנתן הבכורה ליוסף וע"כ תחילת כשביקש יעקב מיוסף להוליכו לא"י ל"ה בלבו עליו על של"ע כן לרחל שהי' יוסף סבר דאמו נענשה בשביל הדודאים שזלזלה במשכב, אבל עכשיו שנתן הבכורה ליוסף ולא לשאר שבטים הגדולים ממנו, ע"כ שזכתה רחל בשביל הדודאים וא"כ חזרה הקו' על יעקב למה ל"ע כן על אמו והוצרך יעקב להתנצל שהי' עפה"ד, וע"ע בדרוש ג'.

ובס' קול יהודה, ונפלאות מתורת השי"ת פל"א אריכות: ח) רש"י ראה שיצאו ממנו בנים שאינם מהוגנים, עי' מהרש"א כתובות ע"ב ב', והפלאה בהשמטות שם ד"ה וסימניך מ"ש בזה, ובס' תורת מנחם על יומא דכ"ח אריכות גדול, ועמ"ש בפ' וירא (כ"א ז'): ט) בני הם. רש"י הראה לו שטר אירוסין י"ל דרש"י כ' דסבר דאין ראויים לברכה שעתיד ירבעם ויהוא לצאת מהם, והמפו' הק' על מ"ש בישמעאל באשר הוא שם (וירא כ"א י"ז) ואמאי בכן סורר ומורה נידן ע"ש סופו, והט"ז בדברי דוד הביא בשם עשרה מאמרות מאמר ח"ד פכ"ג דסו"מ נידן ע"ש סופו של מעשה עצמו, אבל ישמעאל בניו יעשו רע, ב', פו"מ כבר התחיל להרגיל עצמו בדברים מושכי עון לא כן ישמעאל דכשר הי' אז, ג' דין של מטה חמור משל מעלה, כמו דלמעלה דנין מכ' ולמטה מי"ג כן למעלה דנין באשר הוא שם ולמטה פ"ש סופם, והטעם כ' בעיון, יעקב ר"ה דט"ז דקמי שמי' גליא ויכולין להמיתו באותו זמן שיחטא, לא כן בב"ד של מטה אולי ילסטם בלא עדים והתראה, (ועי' ערבי נחל פ' ראה וש"ך פ' תצא), ד'.

כ' בספר מרגיגתא דר"ב סו"פ בראשית דעבירות בין אדם לחבירו חמור מבין אדם למקום. וסו"מ מוכן ללסטם, אבל בישמעאל מה שהמית ישראל בצמא כבר נגזר גזירה ורק העכו"ם הי' להם למשוך ידם מזה בבחירתם אבל עכ"פ הגזירה הי' מתקיים אף בלא הם לכן ל"ה רק כעבירות בינו למקום, הי' כ' המפו' היכי דבא מטיפה כשירה כמו ישמעאל מאברהם דנין כפי מעשיו, אבל סו"מ שבא מטיפה פסולה מיפ"ת כפרש"י בסמיכות נידן ע"ש סופו, ולכן לא רצה יעקב לברכם דסבר דבאו מטיפה פסולה, וכשהראה לו שטר אירוסין וכתובה שבאו מטיפה כשרה, לכן דן לפי מעשיהם של עכשיו וברכם: ובס' נפלאות היהודי בקונ' בית צדיקים הביא דבגיטין ד"צ ע"א בש"א לא יגרש

א"כ מצא ערות דבר ובה"א אפי' הקדיחה תבשילו, דלכאו"ק על ב"ה דהי' עניו כמעשה דשבת דל"א, ואמרו על הלל שהי' עניו שפל וסבלן, ובגיטין דנ"ו ענותותו פרש"י סבלנותו, ואיך בשביל קדיחת תבשיל יגרש, אך הכוונה כמ"ש בברכות י"ז אין פרץ ואין צוחה ברחובותינו שלא יהי' בן המקדיח תבשילו ברבים, וגם בגיטין הכוונה על אשה שמגדלת בני' בדרך רע מחויב לגרשה, והוא ע"ד חז"ל לא תבשל בקדירה כו', ולפי"ז י"ל דיעקב ידע דיוסף צדיק עכ"ז בראותו שאינם ראויים לברכה חשב שאמם מגדלת אותם בדרך רע והא דלא גירשה יוסף דסובר כב"ש דבעי שימצא ע"ד לכן הראה כתובה ומזה ראי' דלאו דוקא בע"ד מגרשין, דאל"כ למ"ל כתובה כלל, א"ו דסובר אפי' בשביל שהקדיחה תבשילו מגרשין, ואם לא גירשה ודאי בנים צדיקים: ובחידושי הרי"מ אה"ע סי' קי"ט אות ז הביא קושיא מבנו הרה"ג ר' אברהם מרדכי ז"ל לב"ש דלא יגרש רק בערות דבר א"כ למה תקנו כתובה שלא יהי' קלה בעיניו לגרשה, הא בלא"ה אין מגרשין רק בערות דבר ע"ש, ועי' בקובץ כנסת חכמי ישראל סי' רכ"ז בזה: ובהמאסף היו"ל בירושלים שנת תרע"ג סי' פ"ו הק' למה דוקא שטר אירוסין הא בג' דרכים אשה נקנית, וי"ל דק' דאבות הי' מקיימין התורה, איך קיימו קידושין בלא עדים, דמקדש בלא עדים א"ח לקידושין אפי' שניהם מודים בקידושין דס"ה ועדי כשרים ל"ה להם, אפי' הגרים לא כשרי דהא צריך ב"ד, ורק"ל שהיו יכולים לקדש בשטר אירוסין, דהדין כתב בכת"י ואין עליו עדים דכשר הגט ואתקיש הוי' ליציאה ושפיר הראה רק שטר אירוסין ע"ש, ובשו"ת שם אריה יו"ד סי' מ"ג: י) ועיני ישראל כבדו מזוקן ל"י לראות עי' בספורנו, ובבינה לעתים דרוש ז' כ' הכוונה הכפל שגברה כ"כ החולשא בכח ראיתו שלא בלבד מצד עצמם חסר ראי' הטבעיית אלא גם באופן אחר בבתי עינים לא הועיל לו וכמו בפ"ד מעירובין בר"ג שכבר הייתי מסתכל בשפופרת של קנה חלול והיינו בתוך התחום ע"ש: יא) ראות פניך לא פללתי והראה אלקים גם זרעך, וכ' בשם הר"ר העשיל ז"ל עפמ"ש בשבת דק"י הבא על א"א פני' מוריקות, ותקנה לזה לשתות כוס עיקרין, וז"ש ראות פניך ר"ל פנים היפות שלך לא פללתי דחששתי שמא ח"ו נכשלת בא"א, אך דילמא שתית כוס של עיקרין, לכן אמר והנה הראה אלקים גם זרעך וראי' דלא חטאת: יד) שכל את ידיו, ערש"י ותרגום בהשכל עשה כי ידע כי מנשה הבכור עי' ס' נפלאות מתורת השי"ת פע"ח דיש נפק"מ בין מי שמונח על ראשו יד ימין למי שמונח עליו יד שמאל, וגם ידו העליונה תעשה יותר חיל מידו התחתונה, וכשיעקב רצה ליתן גם נייחא למנשה נתן ימינו על ראש אפרים ואח"כ נתן שמאלו על מנשה נמצא דידו השמאלית הי' על מנשה למעלה וידו הימנית הי' על אפרים למטה, ועשה כן יען כי מנשה הבכור וחלק גם לו דבר של גדולה, ובימי יפתח אז הי' ידי מנשה על עליונה וגברו על אפרים והכו מ"ב אלף כמ"ש בשופטים י"ב וזאת הראה יעקב עתידות, ועי' מה שהבאתי בפ' מסעי (ח"ח י"ד) בשם הגהות מהר"צ חיות, וע' בינה לעתים דרוש ס"ב דרוש ארוך: טז) וידגו לרוב ערש"י והוא מסוטה ל"ו מה דגים שבים אין ע"ה שולט כו' ופרש"י כן ברך יעקב למנשה ואפרים, ועי' ענף יוסף על ע"י דק' למה לרש"י להראות מקום זיל קרי בי' רב הוא, וי"ל עפמ"ש במד"ר נשא שרמז יעקב לבנות צלפחד שהי' ה' כמו דגים שנבראו בחמשה ויטלו חלק בארץ לכך א' וידגו לרוב בקרב הארץ, ועוד רמז מי ששמו נון"ן שהוא דג יכנס לא"י יהושע בן נון ע"ש, וא"כ היאך בא ללמוד שאין ע"ה שולט

מהאי קרא, לכך בא רש"י לסתור ב' הלימודים דאם תפרש על בנות צלפחד לא ברך רק למנשה דצלפחד ממנשה, ואם על יהושע הי' מאפרים, לכן פרש"י שבירך לאפרים ומנשה וא"א לפרש רק מה שהברכה שייך לשניהם יחדיו, וע"כ דלא שלטא בהו עינא בישא עש"ה.

והגר"א מוויילנא ז"ל בס' אדרת אלי' פ' ראה הביא, שקשה הלא בכל הפקודים לא תמצאו יותר משאר שבטים כשנפקדו במדבר ובערבות מואב, וי"ל דברכת יעקב ל"ה רק על זמן כניסתם לארץ כמ"ש בקרב הארץ, ובאמת בהכנסתם לארץ בשבע שנים שכבשו אז חלה ברכת יעקב לכן כ' ביהושע (י"ז י"ד) וידברו בני יוסף אל יהושע מדוע נתת לי גורל אחד ואני עם רב עד אשר עד כה ברכני ה', כלומר עד שנכבשה הארץ, והשיבם יהושע לך היערה כו', וכמ"ש בב"ב דקמ"ח משום טפלא או ע"ה כי בזמן מעט נתרבו מאד ע"ש ופח"ח.

ובדרך זה י"ל דבתרגום אי' יסגון בגו "בני אנשא" על ארעא, וצ"ב דשם בגמ' אי' א"ל והושע לכו והתחבאו עצמכם ביערים שלא תשלוט ע"ה אמרו לי' אנן מזרעא דיוסף דלא שלטא ע"ה כו' ולפי"ז בני יוסף ל"ל להתחבאות ויוכלו להיות בקרב הארץ במקום אנשים וז"ש התרגום בגו אנשא בריש גלי בתוך יושבי הארץ: כב) שכם א'.

פרש"י חלק בכורה מיד אמורי זה עשו, וצ"ב איך שייך כאן חלק בכורה למה שנתן ליוסף ב' חלקים בא"י, ובס' מאמר מרדכי כ' ע"פ גמ' ב"ב קכ"ג מה ראה יעקב שנטל כו' מה ראה ובחללי יצועי כ'. אך עדיין ק' הא קיי"ל לא יוכל לבכר ואי' לא תהוי עבורי אחסנתא אפי' מברא בישא לטבא, וי"ל דברש"י תולדות (כ"ה כ"ו) בדין אוחז שיעקב נוצר מטפה ראשונה משל לשפופרת כו', ואי' במד' ותוס' ב"ב שם דתאומה נולדה עם כל שבט, ויעקב קרא לראובן ראשית אוני כלו' שנולד מטעה ראשונה שלו, וילפי' מזה דלא ראה קרי, וא"כ אותה תאומה פטרה רחם אמה ואח"כ ראובן כי הנכנס ראשון יצא אחרון, וז"ש ואני נתתי שכם א' זה בכורה, וא"ת וכי בידי ליקח מראובן, ואמר כי בפטר רחם תלה רחמנא ולא ביצירה, א"כ להא מילתא ראובן לאו בכור וראי' אשר לקחתי מיד האמורי הבכורה זה עשו ואי' אזלי' בתר בכור ליצירה גם אני הייתי בכור מהדין ולא הייתי צריך ליקח אותו מעשו, וע"כ שאין זה בכור, וע"כ גם אנכי נותן לך חלק בכורה.

וע"ש במהרש"א ובסוטה י"ג ב', ומ"ש לקמן (נ' י"ט) בשם פתחי שערים. ובס' ברית שלום ראיתי עפמ"ש במד' מ"ט קברו ליוסף בשכם, משכם גנבוהו לשכם החזירוהו ובב"ק ע"ט א', גנב שור ושה מבית בעלי' אינו חייב בכפל, ורז"ל דרשו כי יגנוב איש שור זה יוסף, וז"ש ואני נתתי לךשכם, כדי שיהי' לשבטים דין דגנבו מבית בעלים ופטור מכפל ר"ל שלא יתחייבו עונש בכפליים והיינו באחד על אחיך רמז בזה שיהי' עונש על אחיך רק פעם א' ולא כפל.

והח"ס בתו"מ כ', דק' דאז הי' א"י ראוי ואין בכור יורש בראוי, רק הרשב"ם בפ"נ כ' בשם ר"ח דבכור בן בכור נוטל בראוי כבמוחזק ויעקב שקנה בכורה מעשו והי' ראובן בכור בן בכור היה נוטל גם בראוי, מיהו י"ל דבכה"ג ליכא לאו דל"י לבכר דדוקא במה שהקנו לו משמים אינו רשאי לבכר, ולא מה שקנה ויעקב קנה מעשו.

אין איסור להעביר. וא"כ יעקב שרק לענין חלק בארץ נתן ליוסף חלק בכורה ויכול ליתן, וז"ש ואני נתתי שכם א' חלק בכורה והטעם אשר לקחתי מיד אמורי ע"ש.

והנה אף דאי' בע"ז נ"ג ב' דא"י מוחזקת היינו נגד שאר אוה"ע, אבל עדיין מחוסר גוביינא דומי' דמלוה בודאי נגד כל העולם נקרא המלוה מוחזק ואפ"ה לענין בכור מקרי ראוי, ואע"ג שבב"ב קי"ט אי' דגם לחלק בכורה א"י מוחזקת היינו דור שבא לא"י. וע"ע בס' נפלאות מתהשי"ת פי"ד.

ומרש"י כאן ע"ע בשו"ת חת"ס יו"ד סי' רכ"ו: שם בחרבי ובקשתי. פרש"י חכמתי ותפלתי, ובתרגום בצלותי ובעותי, וכ"ה בב"ב קכ"ג וע' במהרש"א.

וביערות דבש ח"א דרוש י"ב כ' עפמ"ש בפ' המדיר ע"ז ב', כשמת ריב"ל שאל לו רשב"י נראה קשת מימין א"ל הן, א"ל לאו את בר לואי, וקאמר הגמ' לא היא רק לא לאחזוקי טיבותא לנפשי' אמר כן וק' בעלמא דקשוט הכי לא יאמר אמת, וי"ל דהק' על זכירת ברית בקשת הלא הוא דבר של טבע כשחזרה שמש מול עבים עכורים, והנסיון מורה בשומך נגד קוי השמש צלוחית מלא מים תראה כמו קשת, אבל בזהר יש דיש קשת טבעי, אבל מה שמראה תכלת לגמרי הוא קשת של ברית כי תכלת מל' כליון, ורשב"י כוונתו על קשת ממין השני, וריב"ל השיבו סתם וכוונתו לקשת הטבעי ולא כזב, וע"ש עוד בהספדו על שאול ויהונתן (ש"ב א' י"ח) ללמד בנ"י קשת ה"ה כתובה על ס' הישר להבחין בין קשת לקשת דבחייהם לא נראה קשת ממין הב' אבל במותם צריך ללמוד להבחין, וכתובה על ס' הישר שפירושה ספר בראשית נא את קשתי נתתי בענן וע"כ אין הכוונה על קשת הטבעי רק ילמדו להבחין למען דעת לשוב בתשובה.

ועי' בס' תורת העולה להרמ"א ז"ל ח"ב פ"ד מזה. ובספר הברית מאמר י' פרק י"ב אריכות גדול.

קחהו משם: עוד כ' שם דיש ב' כלי זיין ישמעאל ירש מאברהם קשת רובה קשת, ויצחק ביקש להוריש לעשו ג"כ מלחמת קשת וא"ל שא נא תליך וקשתך, ויעקב הקדימו ויצחק אמר רק על חרבך תחי' בעשו, ולכן נשא עשו מחלת בת ישמעאל כדי שיהי' לו שניהם ואין זרעו של עשו נופל רק ביד זרעו של רחל כי זכות בני עשו מתמנע שהי' בת מלך ורצתה להיות פלגש לעשו ולהיות בבית אברהם ויצחק ואין ה' מקפח שכר בריה ויצא ממנה ראשית גוים עמלק, ורחל עשתה יותר שהי' עקרת הבית ומחלה כבודה ונעשית פלגש והניחה ללאה להיות גבירה לכך זרעה כובשים לעשו, אמנם נצחון שאר עכו"ם ביד יהודה כי ירש מיעקב והוא ראש הלוחמים, וז"ש דוד עד עתה שהי' שאול מזרע רחל להם החרב כי הם בכחם ירשו לעשו והיו לוחמים בחרב.

אבל עכשיו שמת שאול ואין לבני יהודה ממשלה בחרב שזה טכסיסו של עשו, ורק קשת כי ליהודה נתן קשת ואמר ללמד בנ"י קשת עש"ה, ובספרו נפש יהונתן פלפול גדול בכאן: וע"ד מהרש"א ב"ב קכ"ג שהק' על רש"י שכ' על בחרבי בחכמתי שהוא דלא כב"ר וגמ' כ' בס' מדרש פנחס מהרה"ק ר"פ מקאריץ ז"ל באות ו' שדברי רש"י מיוסדים על זהר בסוף חקת אר"ש כו' אלא סדורא בעלמא כו' עד כי ידע שמי ע"ש נמצא עיקר התפלה כשהוא בחכמה ע"ש.

וזקיני ז"ל בחידושי הרר"ד על פסחים נדפס הספד על מחו' הגה"ק מראדזמין ז"ל דמי ידע להתכוון בתפלה רק הצדיק פותח שטר וימשוך עמו כל התפלות, וכמו ששרה שנפקדה עמה כל העקרות, וזה"פ ללמד בנ"י קשת כי אחר מות צדיקים האלה אמר שצריך כאו"א ללמוד ענין תפלה וכוונותי, דעכשיו אם אינם רצוים בכוונה לא יעלו למרום, אן להם תפלת הצדיקים שיטלו עמם, וקשת שנקרא תפלה הרי הוא כתובה על ספר הישר ס' בראשית שקשת לשון תפלה כמ"ש בגמ' ותרגום ע"ש אריכות: שם בתרגום ירושלמי יהבת לך חולק חד יתיר על אחך לבושיה דאדם קדמאה וכו', וכתב לי אחי הרה"ג ר' שלמה וואלף נ"י דא"ש בזה, דאיך אחי יוסף הצדיקים התקנאו בו בדבר קטן ככתונת הפסים, ולהתרגום היה באמת דבר יקר מאד.

אולם בש"ס דילן במגילה דט"ז פריך אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו זרעו, ולתרגום ל"ק דהתם שאני דקנאתם היה מה שנתן לו כתונת אדה"ר דבר יקר: מט א) האספו רש"י ביקש לגלות הקץ ונסתלקה שכינה התחיל דברים אחרים, וצ"ב וכי משום שנסתלקה השכינה התחיל להוכיח לבניו.

ובס' תולדות יעקב כ' ע"פ גמ' יומא ד"ט ע"ב ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קצם אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קצם, ויעקב ביקש לגלות הקץ וראה שנסתלקה שכינה שלא לגלות, ואמר אין זה רק משום שלא גילו עונם לכך פתח ואמר ראובן כו'. וגילה עונם ועי"כ יוכל לגלות קצם.

ובשם הגר"ש מאסטרפאלי ז"ל ראיתי לפרש המד' אמר יעקב בני שמא יש פסול בכם פתחו ואמרו שמע ישראל, דהק' המפו' למה הי' רק רד"ו שנה במצרים, ות' דאחי יוסף פגמו בשם ה' כשמכרו ליוסף שהצטרפו השכינה, ושמו אהי"ה ומספרו כ"א וי' פעמים. כ"א ר"י, וא"ש הפ' (שמות ג') וירא ה' כי סר לראות, דמ"ר סבר דפגמו בשם הוי' שמשפרו כ"ו וי' פעמים כ"ו טולה כמנין ס"ר, וא"כ לא הגיע עדיין זמן גאולה, וא"ל ה', אהיה אשר אהיה שמי וכבר הגיע זמן גאולה, אך יעקב ידע שלא פגמו רק בשם אהיה אך זאת לא ידע שהצטרפו השכינה עמהם, ולא הי' רק ט' ומהצורך שיגלו רק קפ"ט שנים כי ט' פעמים כ"א מנין קפ"ט, ובשנת ק"צ יהי' הגאולה, וז"פ המד' בקש לגלות הק"ץ ר"ל שבזמן ק"ץ יהי' הגאולה, ונתן המד' טעם שנסתלקה ממנו השכינה ר"ל שנעלם מיעקב כי בנ"י צרפו השכינה עמהם, וכשראה שלא יהי' אז הגאולה, חרד יעקב ואמר שמא יש פסול בכם ר"ל שמא עשיתם עוד עון אחר חוץ ממכירת יוסף, לזה ענו שמע כו' ר"ל ה' אלקים ה' אחד, מפני שהצטרפו אותו במכירת יוסף, וא"כ מספרו הוא עשרה, ע"כ לא נשלם זמן הגלות בשנת ק"צ כי אם רד"ו.

וע"ע בס' צל"ח על פסחים דנ"ו, ובישועות יעקב או"ח סי' תק"ס סק"ב, ובקובץ דרושים חוברת ה' סי' כ"ג אריכות בזה: שם האספו ואגידה. אעלה מה ששמעתי וראיתי בהרבה ספרים בעניני אגודה ואחדות עם הרבה הוספות ורעיונות ממני המלקט והמחבר: האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים.

ראה שבאחרית הימים יהי' מצב ישראל רע ומר ואמר ואגידה לכם אעשה לכם אגודה ואחדות, ועי"כ ועל פי דרך התורה יהי' לכם קיום, דישראל נמשלו למרגליות כמ"ש בגמ' מרגליות טובה אחת יש בכם כו' ומרגליות יתאחדו רק ע"י חוט הפנימי, כן ישראל

אינם מתקיימים רק ע"י פנימיותם הוא התורה, הוא הקשר, וקב"ה וישראל ואורייתא חד הוא.

וע' בשפת אמת ויחי תרס"ה בזה דברים אמתים. וכן במג"א (ג' ח') ישנו עם אחד מפוזר ומפורד המן אמר, כי "שינו" את העם אחד והמה מפוזרים זה מזה, ואמרה אסתר לך כנוס את כל היהודים, שיהי' לאגודה אחת ולא ישלטו בהם כל אומה ולשון ועי' יע"ד ח"א דרוש ג' מ"ש בזה ודברי' מתוקים.

ובפ' לך (י"ג ח') כ' אל תהיה מריבה ביני ובינך תהי' לשון נקבה, כי פרה ורבה ע"י מחלוקת וביבמות ס"ה גדול השלום אפי' ישראל עובדי ע"ז אין שולט בהם מאומה וכמו חבילה של תבן שכל קש רפה מאד רק כשיקשר אותם ביחד חזקים, כן כשיתקשרו יחד עם ישראל, ועי' מדרש תנחומא שכ"כ בפ' נצבים סוף אות א': וכן אל תפרוש עצמך מן הצבור צבור ר"ת צדיקים ב"ינונים ו"ר'שעים, כינוס וחיבור יוכל להיות אף אם רשעים בתוכם, דחלבנה ג"כ הי' מסמני קטרת, וכמ"ש חז"ל חבור עצבים אפרים הנח לו, אף דהיו עובדי ע"ז, מ"מ כשיש חיבור ביניהם הנח לו לא יוכל לשלוט בהם רע, אבל כל זה אם הצדיקים עומדים בראש, ואחריהם ילכו הבינונים ובעקבותיהם יצאו גם הרשעים, מצבור כזה אין אתה רשאי לפרוש אבל אם עיזי מסגי ברישא ואחריהם בחבלי שוא ימשכו הבינונים, ואחריהם מתי מספר צדיקים, אגודה כזה אינו חיבור, ורק נותנת יד לפושעים.

וביבמות י"ד כ' בנים אתם לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות וכ"כ בעמוס ס' ואגודתו על ארץ יסדה, דמצינו ישראל נקראו בנים ועבדים, ובזמן שהם באגודה א' ואהבה ואחדות ביניהם נקראו בנים, אבל כשיש פירוד נקראו עבדים, שעבד זר מחבירו, וז"ש בנים אתם. רק אם לא תתגודדו, אם לא תעשו אגודות אגודות, וכן כ' בפ' ברכה (ל"ג ה') ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל, הגם שיהי' דור דעה אעפ"כ נקרא מלך רק כשיאספו יחד ישראל ולא כשהם בפירוד, וע"ש ברש"י: ובשבת דל"א בנכרי שבא לפני שמאי שיגירנו פ"מ שילמדו כל התורה כשעומד על רגל אחד, ודחפו באמת הבנין, והלל קבלו וא"ל מה דעלך סני לחברך לא תעבד זה כל התורה, ואידך פירושא זיל גמור וקשה זה ניחא חלק מצות שבין אדם לחבירו.

אבל מצות שבינו למקום לא נכנסו בסוג מה דעלך הני כו' ועו"ק ח"ש ואידך פירושא זיל גמור הא אם צריך לגמור שוב צריך זמן רב ולא יהי' על רגל א', וי"ל דהשל"ה כ' דרמ"ח מ"פ כנגד רמ"ח אברים, ושס"ה ל"ת נגד שס"ה גידימולא נקרא אדם שלם עד שמקיים הכל, ואם חסר א' מהם נקרא מחוסר אבר.

ויוצרך לבוא בגלגול עד שיתקן כל המ"ע ול"ת, ועמ"ש בפ' בראשית (א' כ') וקשה הלא יש הרבה מצות שא"א לכל אדם לקיים כלל אף אם ירצה, כמו מצות מילה ופה"ב לחי שאין לו בן, ויש מצות השייכים רק לכהנים, ויש מצות התלויים בארץ, ויש נוהגים רק בביהמ"ק והתירוץ דאם לומד דיניהם נחשב הלימוד כמעשה כמ"ש במנחות ק"י כל העוסק בתורת העולה כאלו הקריב עולה.

ועוד תירצו שע"י שיקיים מצות ואהבת לרעך כמוך ויקשר עצמו לכלל ישראל, עי"ז נחשבו כל ישראל לאיש וגוף אחד, ואם נמצא איש אף בסוף העולם שמקיים אותה המצוה הוא כמו שקים כל אחד. ועי' באוה"ח פקודי (ל"ט ל"ב) בזה, וזה י"ל כוונת הגר שרצה ללמוד כל התורה שלא יוצרך לבוא בגלגול ורק על רגל א' בעולם אחד ועי"ז השיב הלל ב' עצות, א', מה דעלך סני כו' שיתקשר עם הכלל, וכל המצות שיקיימו ישראל יחשבו כאלו קיים הוא, ב', ואידך פירושא כו' פי' עצה שני' שילמוד ויחשב כמעשה שקיים כל התורה: והנה בכל א' מהעצות יש חסרון ורק בהצרפם יחד יתוקן הכל, דאם ילמוד ואם יטעה בלימודו לא יוכל להחשב למעשה וקיום המצוה, כי הלימוד לא עדיף מאם הי' עושה בפועל המצוה בטעות שלא יצא, אבל אי יקשר עצמו עם כלל ישראל, אף אם הוא יטעה לא אלמן ישראל וימצאו הרבה שיקיימו המצוה כהוגן.

וגם אי לא ילמוד רק ירצה לסמוך עצמו על כלל ישראל ג"כ עדיין לא הועיל. דנמצאו הרבה מצות התלויים בבנין ביהמ"ק, ועכשיו אין גם אחד שיוכל לקיים, וע"כ ההכרח בזה ללמוד דיניהם והיה כאלו עשה בפועל.

ולכן מי שירצה להיות אדם שלם צריך לקיים שניהם ללמוד כל תרי"ג מצות, ושיהי' לו אהבת ישראל, וכדי לבוא לב' דברים האלו העצה לעשות אגודה ולהתחבר יחד ת"ח ובעה"ב, וללמוד בחבורה אחת. ועי"ז יקיימו לימוד תוה"ק ועי"י התחברם יתקשרו להיות נחשבים לאיש אחד, וכמ"ש בכרכות ס"ג ב', שאין התורה נקנית רק בחבורה.

וכמו בבית מסחר ע"י חברות חמויות מהרבה שותפים "אקציענגעזעלשאפט" כל אחד אף שיש לו רק מעט יוכל לומר בית מסחר שלי, כן חברה שלומדים יחד כאו"א בית המסחר של התורה הוא שלו. ובתענית ד"ז א' כ', הלא כה דברי כאש נאם ה', מה אש אינו דולק יחידי כן ד"ת וכו'.

וז"ש הלל מה דעלך סני כו' לקשור עם כלל ישראל, ואף דיש בזה גם חסרון כנ"ל דיש מצות שגם כל ישראל אינם יכולים לקיים כמו בנין ביהמ"ק, ע"ז אמר ואידך פירושא זיל גמור, אלה המצות אינם רק מעט ותוכל ללמוד על רגל א' היינו בזמן מועט, וא"ש הכל: ובזה יש לפרש ביומא כ"ב ב' כ' והי' מספר בני"י וכו' אשר לא ימד ולא יספר.

כאן בזמן שעושים רצונו של מקום וכאן באין עושים רש"מ, והק' ההרש"א הלא ברגע א' יכולים לעשות תשובה, והיאך יוכלו ברגע להתהפך מיש מספר לאין מספר. ב', לשון עושים "רצונו ש"מ" הול"ל שמקיים המצות, וגם אחז"ל בזמן שעושים רש"מ נקראים בנים, ובאין עושים רש"מ נקראו עבדים, ותמוה דגם עבד צריך לעשות רצון אדוניו, וי"ל כי רצון אמתו של ה' שילמדו ויהי' בחבורה וכמש"ל ובמכות ד"י ע"א חרב אל הבדים ונואלו כו' ואעפ"כ אם לומדים כל אחד ואחד לבדו ג"כ מקיים מצות המקום, אבל אין זה רצון ה' אמתו ועבד אף שמוכרח לקיים מצות אדונו, אבל רק מה שמוכרח לזה אבל מה שאינו מצווה אף שיודע שרצון בעלים הוא אינו משתדל לעשות רצון אדונו.

אבל הבן ישתדל בכל כחו למלאות רצון אביו וא"ש בזמן כאין עושין רש"מ, היינו שאין עושין רצון האמת, אז יש מספר היינו להזכיות. וכאו"א נוטל שכר שלו אבל כשעושין

רש"מ האמתי אז אין מספר לזכיות וכאו"א ניטל שכר כולם ולזה אין מספר דהוא נוטל שכר אף על מצות שלא עשה הוא רק חברי', והוא להיפך מן אקציענגעזעלשאפט, שם כל מה שימרבו שותפים יפול על כאו"א פחות ריוח, אבל כאן כל מה שיתוספו שותפים להחברה יתרבה חלק כאו"א: וג"כ נוהגין לעשות סעודה לסיום מסכת וכמ"ש אביי בשבת קי"ט א' דכי שלים מסכתא עביד יומא טבא לרבנן, וע' רמ"א יו"ד סי' רמ"ו סכ"ו, ויש"ש סו"פ מרובה ושו"ת חות יאיר סי' ע' ובש"ך שם סקכ"ז.

והשייכות הסעודה לסיום י"ל עפ"מ שמספרים שהגאון ר' עזריאל הרב מלובלין הנקרא ראש הברזל, שאל להרה"ק החוזה מלובלין ז"ל למה אצל חסידים התחברות בשתיית י"ש ומשקה, ואצל מתנגדים בדברי תורה ופלפול, והשיב לו דיש ראי' מגמ' דע"י אכילה ושתי' יש יותר התקרבות מע"י תורה, דבחגיגה ט"ו ב', אי' ור"מ איך למד תורה מאחר, ומשני תוכו אכל וקליפתו זרק, ולא נתחבר לו פ"י ליחוד.

וחז"ל אסרו פתם ושמנם משום יינם ויינם משום בנותיהם, הרי דע"י אכילה יש יותר התקרבות. ולכן עושים סעודה אז נעשה קשר אחד בין לשיטת המתנגדים ובין להחסידים, שלמדו יחד ואכלו ושתו יחד, ועי"ז נשלם כל התרי"ג מצית: והנה הרבה פעמים אמרתי ודרשתי בפומבי אודות הרעיון להתחבר ב"אגודת ישראל" ורבים ישאלו: אם הדבר נחוץ כ"כ מדוע לא עשו כן בדורות הראשונים, והרי יסוד מהמסורה שלא להחזיק עצמינו לחכמים מהם ואם הראשונים כמלאכים כו', וגם יטענו כי כל חדש אסור מה"ת, אנו לילך בדרכי אבותינו שלא ידעו כלל מאגודה, והי' יר"ש וחינכו בניהם בדרך התורה.

אולם יש תירוץ מספיק על זה: כי מקודם הי' העם שומעים להרבנים הגדולים גאוני וצדיקי הזמן, אבל עכשיו חיים אנו בזמן שחדל כח האישיות הפרטית וסר כח המשמעת ליחידי הדור. ואף לא מכל, אך זה רק יוצא מן הכלל.

ורק מקומה ירשו ההסתדרות ואורגניזציות, ואין אני אומר שאין אצלינו אישים גדולים שיכולת להם להשפיע על כולם, יש ויש ב"ה הרבה כאלה, אבל הדבר תלוי באשמת העם, ובפרט מעת מלחמת העולם. התחילה ליטול חלק בראש, האורגניזציות השונות.

לכן גם החרדים צריכים להתארגן אף שלא עשו כן קדמונינו, לפי שלא הי' צריכים לזה. ומצינו דבר זה בראשית ימי תולדותינו בחיי הדת, שמשה רבינו שאמרו עלי' במקום "שבעים וחד קאי" כשהי' העם מתאוננים נאמר לו: אספה לי שבעים איש מזקנ"י, ונשאו אתך במשא העם, ומשה מסר ליהושע, ויהושע לזקנים ולנביאים, והם לאנשי כנסת הגדולה' ומה שהי' מקודם בכח יחיד נמסר אח"כ לרבים, לכנה"ג קבוץ חכמים מאורגנים, כי ראו שהעת נצרך לזה: ואסיים בדברי ישעי' (מ"ד, ה') זה יאמר לה' אני, וזה יכתב ידו לה' וזה נקרא בשם יעקב.

כי ישנם המוסרים עצמם בלב ונפש לטובת האגודה, ועליהם נאמר "זה יאמר לה' אני", וישנם המסתפקים במה שיבואו בכתובים עם הועד של אגודת ישראל ויש לו מו"מ עמהם על אלה נאמר זה יכתב ידו לה' ", וישנם אשר רק מסתפקים בהשם חבר לבד שהוא שייך לחברת אגודת ישראל על אלה נאמר ובשם יעקב יקרא.

וראיתי בשם גדול אחד מרוסיא ששאלו אותו עמ"ש ואלה שמות בנ"י הבאים מצרימה, מדוע לא נאמר ואלה בנ"י מה הלשון ואלה שמות הכי שמותם לבד באו? והשיב עפ"מ כי בכל ערי המחוז יש בית הסוהר בעד בעה"ב שחטאו ועברו באי נקיון בביתם, ולא יושיבו אותם ביחד עם גנבים ושוודדים, והפקח כשנענש לישב בביה"ס נותן מתנה לשר בית הסוהר, וכותב שמו בהפר הרשימות אנשים שיש שם, שבעה"ב כב"פ נכנס לביה"ס ביום זה וביום זה יצא וכל העת יושב בבית השר, ומתענג על רוב שלום וטובה, ונמצא שרק שמו נכתב שם ולא הוא.

וגם בגלות הראשין שנכנסו ישראל גלתה לנו תוה"ק סוד גדול, שיוכל להיות שרק שמו יהי' נכתב בגלות והוא יוכל לישב בביתו ולעסוק בתורה כמ"ש חרות על הלוחות אל תקרא חרות אלא חירות שאין לך בן חורין רק מי שעוסק בתורה וז"ש ואלה שמות בנ"י כי רק שמותם בא בגלותם וכן אני אומר בהיפך אפשר להיות חי ששמו יהי' נכתב באגודת ישראל והוא עומד בחוץ ורק בשם יעקב יקרא אך רצוני לקוות שכאו"א יהי' מן אלה שכ' זה יאמר לה' אני בלב ונפש יקשר ברעיון האגודה, ובחידושי אגדה שלי הרביתי חזון בזה בעזה"י אך אין כאן מקומו: ג) וראשית אוני.

רש"י טפה ראשונה וכו' ועי' אוה"ח איך עבר על לא יוכל לבכר כו' ואי על שחלל יצועי כו' ק' למה נתנה ליוסף ולא לשאר אחיו הגדולים וכו'. ופלא שלא הביא גמ' ב"ב קכ"ג א' מה ראה יעקב שנטל בכורה מראובן ונתנה ליוסף, מה ראה ובחללי יצועי אבי' כ'.

אלא מה ראה שנתנה ליוסף משל כו', ובאמת הוא פלוגתא במשנה דקל"ג וקיי"ל כחכמים דאפי' הבן אינו נוהג כשורה אסור להעביר נחלתו, ורק י"ל דבתורת מתנה נתן ליוסף דיוכל לבכר כמ"ש המהרי"ק בשורש ח' ועי' בב"ר חיי שרה סו"פ ס"א דאברהם העביר הבכורה מישמעאל ליצחק דנתן בתורת מתנה.

ולפמ"ש הרמב"ן תצא (כ"א ט"ז) דלאחר מיתה ליכא לאו ע"ש א"כ כל הבכורה שהיתה רק עבור חלוקת הארץ ליכא לאו דלא יוכל לבכר, ועי' קצה"ח סי' רפ"א סק"ד מ"ש בזה, ובשו"ת שערי דיעה ח"א סי' קס"א, ובית האוצר אות א' כלל ז', וקהלת יעקב חלק לשון חכמים כלל קל"ח. ובס' שיח שרפי הקודש ח"ד דל"ט הובא בשם הגה"ק מסאכאטשוב ז"ל בעל אבני נזר דבכור אינו נוטל בראוי, ובראובן הבכורה הי' בראוי ואמר דהטעם דאינו נוטל בראוי כבמוחזק משום דבאמת כל בכור אינו בכור בראוי רק במוחזק, דא"א שיהי' טפה ראשונה, רק אנו לא ידעינן רק הוא במוחזק בכור, ואף אם באמת יודע שהוא טפה ראשונה עכ"ז דילמא בחלום ראה, ובאמת אינו בכור רק במוחזק לן, ומשו"ה אינו נוטל בראוי, משא"כ ביעקב שהתורה אמרה שלא ראה קרי מימיו והי' טפה ראשונה שפיר הוי בכור אף בראוי, א"כ נוטל אף בראוי עכ"ל, ועי' כלי חמדה תצא אות ד' ומ"ש בפ' תולדות (כ"ה כ"ו) בענין תאומים מטפה א', ולעיל (מ"ח כ"ב) בשם מאמר מרדכי וחת"ס: ובשו"ת הרד"ד קמא או"ח סי' נ"ו מזקיני הגאון ובשו"ת מלאסק ז"ל, כ' בב"י או"ח סי' ל"ט, הא דנקט דוקא עד נ' שנה, דל"צ לבדוק התפילין דלא הי' יכול לומר יותר דמהא שאמר הלל אלו משל אבי אמי עכצ"ל שהי' זוכר שלא בדקו התפילין דאל"כ מה ראי' הביא, ובכתובות ד"כ ע"ב האי סהדותא עד שתין שנין מדכרי טפי לא, ומשו"ה בכוון אמר עד נ' והא דלא אמר פד נ"ט משום דרצה לתפוס

העשירות, ודוגמא לזה מצינו בתנחומא ויחי ביעקב שהי' בן פ' שנה ולא ראה קרי אף שהי' אז פ"ד שנה נקט פ' דרצה לתפוס העשירות: שם יתר שאת.

רש"י במלכות עמ"ש בזה דבר נכון בהפלאה כתובות דק"ג ב' ד"ה מאי: ד) אז חללת. פרש"י שגרם סילוק השכינה, והק' המפוי' איך תלי' בנתינת הבכורה ליוסף, ותו אמאי לא הוכיחו ששכב בפלגשו.

וכ' בס' זכרון והודה עפמ"ש בב"ב קכ"ג מה ראה שנטל בכורה, ומק' הא כ' ובחללו כו' אלא מה ראה שנתנה ליוסף ע"ש. וצ"ב כיון דשאלתו הי' על נתינתו ליוסף למה נקט מה ראה שנטל מראובן, וי"ל עפמ"ש בפר"ד דרוש ד' דנשים בכתובה ופלגשים בל"כ וקידושין ולפי דקיי"ל נושא אדם אנוסת אביו כיון דהי' בלא קדושין, ה"ה פלגש אביו מותר כיון דהוא בלא קידושין, וז"ד לדידן דאית לן קידושין, אבל לב"נ דליכא קידושין ותלי' בבעילה, כיון שלקחה חשיבה אשתו וחטא ראובן ע"ש.

והא דפריך מה ראה שנתנה ליוסף ק' כיון דעכ"פ צריך ליתן לא' מבני' מסתבר ליתן ליוסף שהוא בכור לכהן אף שאינו בכור לנחלה, וצ"ל דהקו' מפני מה לא נתן לזן או לגד דגם המה בכורים לכהן אך זה יש לדחות דיוסף שהוא בן הגבירה משא"כ אלו המה מפלגש. אך ע"פ הנ"ל דל"ש בב"נ פלגש ולא קראה הכ' כן כ"א לדורות הבאים אבל לב"נ נחשבת כא"א ודאי ק' מאי אולמא דיוסף מגד ודן.

ועפי"ז י"ל דזה כוונת הבעל איבעי' דממ"נ שאל לו למה נטל בכורה מראובן דלא חטא כיון דהי' פלגש, וע"כ דדינם כב"נ ול"ש פלגש א"כ ק' למה נתנה ליוסף, ולא לזן וגד, וא"ת דהוי בני פלגש וע"כ דין ישראל להם א"כ לא חטא ראובן ולמה נטל בכורה ממנו, וזה אי חטאו הי' בשכיבת בלהה שייך ממ"נ, אבל לפמ"ש בשבת דנ"ה א' כל האומר ראובן חטא טועה, ולא חטא רק בבבלול יצועי אבי' וסילוק השכינה ע"ש ובמהרש"א ואזדא הממ"נ וחטא ראובן בסילוק שכינה ולהכי נטל מראובן ונתן ליוסף דהוא בכור בן הגבירה דדין ישראל להם והוי פלגשים.

וזה המשך הפסוקים דמתחלה הי' ליעקב תירוץ דנטל בכורה מראובן דשכב בבלהה ולהם דין ב"נ ול"ש פלגש, אבל כיון שנתן ליוסף כמ"ש ואני נתתי שכמ' א' וכפרש"י, וע"כ משום דהיה בן הגבירה, ודן וגד מפלגשים דדין ישראל להם, ולהכי קרא לבני' באמרו ראובן בכורי אתה יתר שאת ר"ל דראוי לך דלא חטאת בבלהה, אבל פחז כמים וחללת יצועי ר"ל שאתה נענש בנטילת הבכורה משום סילוק שכינה.

ה) שמעון: רש"י א"ת בני השפחות, עש. איתן המזרחי בקו"א, מק' העולם למה לא תי' רש"י מיד א"ת בני השפחות ל"ה מדברים בפני אחיהם, ועשפ"ח, ותי' דידוע דאין אבות לגוי, ואברהם אמר אמנם בת אבי אבל לא בת אמי, ובת אב מותר לגוי והרן מאם אחרת הי', ואי פלוגתא אי בני יעקב הי' מותרים לדבר בפני אחיהם הגדולים, ומה תאמר הלא צריך לנהוג כבוד בפני אחיהם, הא לא הי' אחים כ"א מאב והי' מאם אחרת, אך יששכר וזבולון הי' מלאה מאם א' ואב א' ואז אינם רשאים לדבר בפני אחיהם הגדולים, וע"ע בלוית חן.

וביערות דבש ת"ב דרוש ה' הביא דהדרש ואת אמך לרבות אחיך הגדול כ' התורה אצל ואת אמך להורות כי מחויב לנהוג כבוד באחיו מאם, כי אלו גרם היזק לאמו בבטן ויציאה ה' נמנע לידתו, וא"כ יש לנהוג כבוד כמו אביו ואמו שאף הוא סיבת לידתו, אמנם אחיו מאב א"צ לנהוג כבוד לכך נאמר הריבוי באם.

וא"ש רש"י דק' הך הוכחה מיששכר וזבולן קאי ג"כ על בני השפחות, ולהנ"ל ניחא שהם היו מאשה אחרת ואין חיוב לנהוג כבוד אבל יששכר וזבולן שהם מבני לאה וחיוב עליהם לנהוג כבוד באחיהם הגדולים, ויצחק יצא להסכים על יעקב הבכורה ולכך אמר בני אמך, ומזה מורה כי אתה הבכור דאל"כ איך ישתחוו לך מה"ת הא אתה חייב בכבודם להיותם בן אם אחת עכ"ל.

והוא כמ"ש באיתן המזרחי: אבל ביו"ד סר"מ סעיף כ"ב אי' דחייב בכיבוד אחיו אפי' מאב והוא מתשובות הרא"ש כלל ט"ו. ובשו"ת שבות יעקב ח"א סי' ע"ו כ' בשם הלק"ט(ח"א סי' קכ"ג) דרק אחיו הגדול הראשון ולא השני, ועי' ברכי יוסף סקי"ז אריכות בזה דהטעם דרק הראשון יורש גדולת אביו, ורק הביא משער המצות להאר"י ז"ל שבכל אחים הגדולים חייב בכיבוד, ולא כבל"י שהביא בשם האר"י להיפך, ובשירי ברכה סקי"ג הביא ס' שביתת יו"ט דרקאחיו הראשון.

ומצאתי להברכ"י בשירי שיריים על יו"ד שהביא בשם הלימודי ה' וז"ל ק' ברש"י שלא דברו כו' יספיק גם לבני שפחות, וי"ל כטעם האר"י דכל הבנים לוקחים מטפה קדמאי ולכן חייב לכבד לגדולים ממנו שאלו לקחו כולה לא נוצר הוא, ולפי"ז דוקא מאם א' אבל מב' נשים א"ח לכבד לגדול ולכן לבני השפחות דהי' מאם אחרת ל"ש כיבוד, וזה היפך מרא"ש וש"ע עכ"ל, ואני אומר שטעם האר"י שהגדול לקח חלק רב מההוא רוחא ורוחא דיהיב באיתתא קמא הוא יותר גדול מרוחא דיהיב בתנינא ולכן הנולדים בראשונה אף שהם מאם אחרת יש להם מעלה על אשר נולדו מהשני' דרוחא קמא חשוב ויתרון על השני עכ"ל.

ומצאתי עוד בשבות יעקב ח"ג סי' ל"ד הביא רא"י מרש"י ורד"ק שמואל א' (כ' כ"ט) כי זבח משפחה לנו והוא צוה לי אחי שפירושו גדול הבית והוא אחי אליאב, הרי מפורש דרק אחיו הגדול הראשון מחויב לכבדו ולכן לא בא דוד אל הלחם עש"ה. ועי' ס' המצות בשורש ב' וברמב"ן שיש פלוגתא אי גם לאחר מיתת אביו ואמו מחויב בכיבוד אחיו, ועי' בד"מ סקי"ז, ובשו"ת כנסת יחזקאל סי' כ"ה, ובפתחי תשובה סקי"ח, ובחתם סופר בליקוטים סי' כ"ט מ"ש בזה.

ועי' מה שכתבתי לקמן ויחי (נ' ט"ו): וע"ע בפת"ת סקי"ט בשם שב"י דלאחותו הגדולה אינו חייב בכיבוד ורק מדרך ארץ ע"ש, ומדין כיבוד חמי' עי' מדרש תלפיות דרנ"ט, ושואל ומשיב מ"ת ח"א סי' מ"ח ומ"ש בזה בפ' יתרו (י"ח ז') אריכות מש"ע סוס"י ר"מ ומהרבה פוסקים: ומענין כיבוד עשירים עשו"ת מבי"ט סי' רצ"ב כמה החזיק במעוז בכבוד העשיר המחזיק ביד לומדי תורה.

ועי' ס' יד נאמן מהרב הספרדי ר' חיים מיראנדה ז"ל על שו"ת ובדף ס"ד הביא על הפ' ויברך את יוסף מכאן אנו למדין שכל אדם הצריך לחבירו ויש לו הנאה ממנו חייב לנהוג

בו כבוד כמ"ש בקידושין דל"ג משום כבוד נשיאה ע"ש, לפי שבנו של ריב"ל הי' חתן הנשיא, וארז"ל ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן מכאן שחייב לשאול בשלום מי שיש לו הנאה ממנו ומה בשלום הבהמות בשלום אדם לכ"ש, ועי' בגיטין ל"א רבא ור"נ הוי יתבו כו' רבא צריך לי' וכו' אלמא דכל הצריך מחבירו צריך לנהוג בו כבוד ולדרוש בשלמו, ועי' עירובין פ"ה בוניוס כו' פרש"י עשיר הי' כו' פנו מקום לכן מאתים מנה, וכן ביששכר וזבולון דאקדמי' לזבולון שהי' מחזיק ביששכר ע"ש אריכות.

ועי' לקמן (מ"ט י"ג: ו) בסודם. רש"י זה מעשה זמרי, והק' הרא"ם פ' קרח דהוא להיפך מגמ' סנהדרין) דק"ט דזה מעשה מרגלים דלא נזכר שם יעקב, ובס' שמע שלמה תי' דרש"י אזיל בכ"מ לפי פשוטו של קרא אף דהוא הפך גמ' כמ"ש הרא"ם בכ"ד והכא כ' על שמעון ולוי ולא על כל שבטים, ולכן פי' על מעשה זמרי, וכ"ה בתנחומא, ועי' מהרש"א מגילה ד"ט.

ובס' דברי שלמה כ' כמ"ש בברכות כ"ז ב' בר"ג שהעבירוהו אמרי נוקמי לר"ע לית לי' זכות אבות. אלא לראב"ע מוכח מזה למחלוקת צריך זכות אבות שלא יהי' ביכולת להענישו, ויעקב התפלל שלא יקחו זכותו למחלוקת ויחוסו לדבר עבירה ע"ש.

ועי' יערות דבש ח"ג דרוש ה' שכ' על רש"י מעשה זמרי שהביאו המדינית לפני משה כו' דזמרי וסייעתו בודאי לא הביאו מדינית סתם אלא מדינית שנתגיירה כי עלה על דעתם שמותרת שכבר נתגיירה וקבלה דת ישראל, ורק שמשה וב"ד שעמו אמרו שאין זו גיורת שנתגיירה לשם אישות ולא לש"ש, ושאלו בת יתרו כו' והם סתרו בעצמם את מעשיהם שעשו בפועל הפך זה, שהרגו העיר שכם אף שקבלו אמונת יעקב ומלו עצמם, רק שהי' שלא לשם שמים רק בשביל שנתנו עיניהם בכנות ישראל, וא"כ בזה שהרגו שכם גלו דעתם שגירות לשם אישות אינו גירות, וא"כ גם המדינית אסורה, וז"ש בסודם כו' מעשה זמרי שמשה אמת שגירות לשם אישות אינו גירות, וראי' כי באפם הרגו איש זה שכם, ובקהלם כו' זה קרח דהטעם דרצו להרוג את יוסף אי' שראו בנבואה שמיוסף יעמוד יהושע ויטול גדולת משה וזה הרע להם בחשבם שאם ירשו בני משה גדולתו אז יגן זכות משה ולא יחרב ביהמ"ק ולא ילכו לגולה ורצו להרוג יוסף דזה לכבוד משה וישראל, אולם אם כן הוא ברצונם עקרו שור זה יוסף ורק לטובת משה, וא"כ איך נקהלו בעדת קרח לחלוק על משה והוא תרתי דסתרי: ז) אחלקם ערש"י ראיתי בזה עפמ"ש במשלי י"א, תחנונים ידבר רש כי הנצרך לבריות נעשה סבלן ונכנע, דאם ינהוג בכעס שום אדם לא ישגיח עליו, וכשראה יעקב ששמעון ולוי כעסנים, אמר שיהי' נצרכים לבריות, ושבת לוי יהי' כהנים ולוים ויחזרו על הגרנות ויחיו רק מידי אדם, ואם יהי' כעסן לא ינחו על פתח ביתם, ולשמעון אמר שיהי' מלמדים ועניים מחזרים על הפתחים, ואם יהי' כעסן שום אדם לא ינחו על פתח ביתו, וכן לא הקפדן מלמד, ועל ידי זה יוכרחו להשליך הכעס ויהי' סבלנים: ועי' בס' פתחי שערים בשו"ת סי' י"ז שנשאל מה שתקנו בכמה מקומות שמוסרין כתב מע"ש למי שקורין אותו לעלות לס"ת והשיב דלא שפיר עבדו, דא"כ הי' לראשונים לתקן זה כדי שאם יקרא ק"ש או שמ"ע לא יהי' שום מיחש לפגמא, וכמבואר באה"ע דבגט כותבין שם שעולה לס"ת דמנהג לקרות בשם והטעם בזה ע"פ רש"י וגמ' סנהדרין דק"ט שביקש יעקב שלא להזכיר שמו אבל על

הדוכן הוזכר, מבואר שיש איזה זכרון טוב לאדם שמייחס שמו על דבר מצוה, וכן על התורה טוב שיהי' זכרון לאדם לקרות אותו בשמו ושם אביו, וכן בדגלים ואבני חשן ואפוד משמע שיש לחוש לאדם להזכיר שמו אע"ג דקמי' שמיא גליא: ח) רש"י התחיל יהודה נסוג לאחוריו, אחי הרה"ג ר' שלמה זאב מלאדז נ"י, כתב לי, אהא דפ' וישב (ל"ח א') שהורידוהו ליהודה מגדולתו אתה אמרת למכרו ע"ש, לכאן אמאי תלאו כל החוב ביהודה, וי"ל דהי' אז עשרה אחים, ד' בני השפחות היו אוהבים של יוסף שחם על כבודם שלא לקרותם בני השפחות, גם לא איכפת להם מי ימלוך, דלהם בודאי לא תגיע המלוכה, ובודאי אמרו לזכות, גם ראובן אמר אל תשפכו דם, ונשארו רק ה' שאמרו חייב, ובד"נ מחצה על מחצה זכאי ולכן לא הרגו אותו, רק נשאר כהכרעת ראובן להשליכו לבור, ואח"כ כשהלך ראובן לשקו ולתעניתו או לשמש את אביו אף שנשאר עוד ה' לחוב אעפ"כ בד"נ ע"פ א' אין מכריעין לחוב וצריך ב', לכן בא יהודה שהוא היה השונא הגדול מכולם שקינא על המלוכה ואמר מה בצע כיון דאין אנו יכולים לדונו בד"נ, נעשה ממנו ד"מ ונמכרנו ולקחת בצע ממון, ובד"מ יחיד מכריע לחוב לכן הוא היה הגורם במכירה, ולכן כשהוכיח יעקב לשמעון ולוי נסוג והודה אחר, אבל יעקב מפייסו כי אתה יודוך אחיך כיון שכל אחיו היו רוצים שהוא ימלוך, א"כ הוא הבעל דבר.

ומותר לאדם לעשות נגד שונאו כפי יכולתו, ועביד אינש דינא לנפשי: ט) עלית. ערש"י ורשב"ם, ותוס' סנהדרין ד"ו ע"ב ד"ה אלא, ובחזקוני, ומהרש"א ומהר"ם שיף בזה: י) לא יסור שבט מיהודה, עי' סנהדרין ד"ה א' ובמהרש"א, וע"ע ביומא כ"ו א' ובתד"ה יהודה, שהק' אמאי לא הביא מכאן לא יסור וכו' ובמהרש"א הק' מדוד בסנהדרין דצ"ג, ועירובין נ"ג, וה' עמו שהלכה כמותו בכ"מ, ות"י דמלך שאני, ועי' בהגהות מהרצ"ח, וצ"ע שהקרא וה' עמו נאמר קודם שנמשח למלך, ועי' יפ"ת ב"ר פצ"ח לא יסור שבט מיהודה אלו סנהדרין דדוקא בלומד ומורה ביחיד שנואלין ומטפשיין בברכות ס"ג לא מסיק להלכתא רק מלוי ויששכר, אבל בקיבוץ חברים גם משאר שבטים חורה כהלכה, וי"ל דוד בקיבוץ חברים הורה.

עי"ל ע"פ ב"ק די"ז דעוסק בתורה וגמ"ח זוכה לבינה כיששכר, ודוד נמי כמו בסנהדרין ד"ו ע"ב ויהי דוד עושה משפט וצדקה (ש"ב ח'). עי"ל דדייק צורבא מרבנן שהוא בחור וחרף כמ"ש רש"י תענית ד"ד.

ועירובין מ"ג. לא זכו להלכתא רק מלוי ויששכר אבל לאחר ארבעים אף משאר שבטים. עי"ל לפמ"ש במכילתא בשלח לא ניתנה תורה רק לאוכלי מן או תרומה, שר"ל שמזונותם מצוי' בלי דאגה, כלוי שיש לו תרו"מ ויששכר שפרנסתו מזבולון כמ"ש בב"ר פע"ג, ואלו לב פנוי ורחב להם להורות להלכה, ולזה כוון רבא שכל מי שפרנסתו מזומנת לו יהי' כלוי ויששכר ונקרא על שמם: ועי' בסנהדרין צ"ח מה שמו של משיח שילה שמו שנא' עד כי יבא שילה.

ובע"י ווילנא בענף יוסף כ' וא"ת והא נפסק מלכות בית דוד זה כמה שנים. ואיך אחר לא יסור כו'.

וי"ל שכבר פרש"י בגמ' לא יסור כו' אלו ראשי גליות שבבבל שרודים העם בשבט, ומחוקק מבין רגליו אלו נשיאי א"י, וה"ק ל"י שבט ממשלת יהודה מישראל, עד יבא שילה הוא משיח ומאז יתפשט מלכותו כמ"ש ולו יקתה עמים וכ"ש בישראל, אבל בעוה"ז אין שבט ממשלתו אלא בישראל. ובס' ישועות משיחו אי' שה"ק עד כי יבא שילה בזמן שיבא שילה (ויהי' עד כמו עידן ר"ל זמן) שזאת הבטחה לא תתחיל רק אחר ביאת הגואל, ומשם ואילך לא תפסוק המלכות מזרעו.

ובס' פענח רזא תי' לא יסור כו' עד כלומר לעולם עד לא יסור שבט מלכות ומחוקק משבט יהודה כשיבא שילה הוא משיח וכאלו כ' כי יבא שילה ל"י שבט כו', כי יש עד שאינו פוסק לעולם כמו מן העולם עד העולם: וע"ע בשו"ת הרשב"א ח"ד סי' קפ"ו שאחד רצה לימר שמישח כבר בא, והוציא מל"י שבט עד כי יבא שילה, ועכשיו הסר השבט וממשלה ראייה דכבר בא שילה.

והשיב דהפשטל"י שבט כו' עד ר"ל שלא יסור השבט לעולם כי יבא שילה דמשיח יבא ע"ש אריכות גדול, ועי' בס' יפה ענף מהיפ"ת על איכה דף ל' שכ"כ דמאמר עד אינו ממעט משם ואילך דלרבותא קאמר עד כי יבא שילה ומכ"ש משם ואילך ע"ד כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי, דאין לומר דשוב יעזבנו ע"ש, וכ"ה בר' בחיי שפי' לא יסור עד עולם עד כי יבא שילה משיח אז לא יסור עד עולם, עוד כ' שילה גימ' משה כי יהודה גבר באחיו עד בא משרע"ה, ועי' בחת"ס שהק' מה שבט הי' ליהודה במצרים עד בא משה והוא כ' ע"ד הרמב"ן כי לעולם כשיהי' מלך או מחוקק יהי' מיהודה, אלא שיהודה הי' מנודה לשמים ועצמותיו מגולגלים בארון עד שבא משה כמ"ש בסוטה ד"נ ע"ב, וז"ש ל"י שבט כו' שהרי יבא שילה משו"ה ולו יקתה עמים יתפלל עליו ערש"י ברכה (ל"ג ז'), עוי"ל דמרמז על אחי' השילוני ויקרע המלוכה ויתן חלק א' לירבעם וחלק א' לרחבעם, (מלכים א' י"א) ויקתה עמים היינו שבירת עמים כמ"ש רמב"ן, ועי' בזרע אברהם על מד"ר איכה שבשכם נתחלקה המלוכה, ובפ' הנה חג ה' בשילה פרש"י בשילה התכנסו כל השרים בשדה שילה הוא שכם, וז"פ ל"י שבט מיהודה עד שיבואו למקום שילה ושם יתחלק המלוכה, וע"ע בנפלאות מתהשי"ת פ"כ אריכות: ועי' ברמב"ן דלכך נענשו בני חשמונאי שספו תמו ע"י הורדוס כי עברו על צוואת יעקב ל"י שבט מיהודה, והם לקחו הממשלה.

ועי' בארבאנאל דאף בגולה צריך תמיד להיות נשיא מושל מיהודה, וביערות דבש ח"ג דרוש י' הליץ בעדם ועוד איך העבירוהו לר"ג ואוקמי לראב"ע, דר"ג הי' מבני הלל, ועי' ברכות כ"ז ב', ואחז"ל בסנהדרין (ה' א') ל"י שבט מיהודה אלו בני הלל נשיאי א"י ומחוקק כו' אלו ר"ג, וכ' תוס' בשם ירושלמי דנשיאי א"י לא הי' רק מנוקבא דזרעא דדוד ע"ש, ולפי"ז דאם הוא רק מצד אם מיהודה קרי' בי' שבט יהודה, וכן הי' בני בניו של הלל, וידוע דכל הכהנים הי' שלשלת אהרן, ואשתו של אהרן הי' אחות נחשון משבט יהודה, ולכן חשמונאי מצד אמם מיהודה כמו בני הלל, וכן ראב"ע היותו כהן עשירי לעזרא הוא מצד אם מיהודה, וא"ש דאמרו נדב ואביהוא מתי ימותו זקנים כו' ואנו ננהיג הדור כי הם אינם משבט יהודה אבל אנו מצד אם מיהודה ולנו נאות הממשלה, וע"ע בדרוש ח' בזה, ובמהר"ם שיף גיטין ד"ז, ובספר נוטריקון מהפמ"ג קו ה' בזה: ומרמב"ן

נראה דאע"פ שישראל יקבלו מלך משאר השבטים לצורך שעה, אין מושחין אותם ולא הוי שם מלכות, רק כמו שופטים ושוטרים וטעם איסור המשיחה.

דמשיחה מקדשת לדורות, ולכן מלך בן מלך ל"צ משיחה, ובזה אמרה תורה לא יהי לכהנים ולוים חלק, אבל מלכות שאינה לדורות אינה בכלל אזהרה, ועשו"ת חת"ס יו"ד סי' ה', ובס' חמד"י בקונ' נר מצוה מל"ת שס"ב כ' דעפי"ז יפרש הפ' ל"י שבט כו' שלא יהי הסרה לעד כי לקץ הימים יבא שילה ויחזיר עטרה לבית דוד ומזה יצמח ממילא איסור למשוח מלכים שלא מבית דוד בשמן המשחה, כי שה"מ הוא המקדש לדורות, וע' מד"ר על שמואל פכ"ג שכ' ולא שכיבה הוא מיתה, אלא דוד ע"י שנמשח כ' בו שכיבה ויואב שלא נמשח כ' בו מיתה, וי"ל עוד דשה"מ מועיל אף על לעת"ל שבמיתתו לא בטלה קדושת כהונה ממנו וה"ה במלכות (וערמב"ן פנחס כ"ה י"ז, וצוהו שיודיע לישראל שהוא כה"ג לעולם עכ"ל) לא בטלה ממנו, ולעת"ל כשיבא משיח כל מלכי בית דוד יהי מלכים מכח שה"מ, ועי' בספר המצות לרמב"ן שורש ג' אות ז מבואר להיפך, ובזה יתפרשו דבריו בפ' פנחס, כיון דפנחס זה אלי' דחי לעולם ולא בטלה כה"ג ממנו, ובדברי הרמב"ן עי' ביפה מראה על ירושלמי שקלים פ"ו אות ה' הרבה חדשות ומהאריכות לא העתקתי: יג) זבולון פרש"י וכו' בס' החיים ח"א פ"ד דמזונות הת"ח מוטל על ישראל מצד הדין ואינו בכלל הצדקה רק הוא מתנת שכרם חלף עבודתם בתוה"ק על כל ישראל, ובמכות כ"ב ב' טפשאי אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא מקמי גברא רבא, ואם לא ירחמו על ת"ח כאלו משליכים ס"ת לארץ ע"ש, ועי' זה"ק וישלח דשר של עשו לא הי' יכול ליעקב עד שמצא מקום לקטרג על שישראל אינם מחזיקים לת"ח וז"ש ויגע בכף ירכו, ועי' בתקוני זהר תיקון ו'.

ובאלשיך פ' ראה (ט"ו ט') עה"פ ורעה עינך באחיך האביון, ועחש"ל (מ"ט ה') בשם יד נאמן, וראיתי בזה דבמעשר בהמה עשירי יכול להיות קודש רק אם יש תשעה, אבל יחידי לא נעשה קודש, כן הת"ח אם מחזיקים אותו ויכול ללמוד יכול להיות קידוש, אבל אם ירפו ידיהם ויסגרו הבתי מדרשים אז לא יהי' ת"ח ויש עוד תנאישהמחזיק ת"ח שיהי' נחשב כת"ח בעצמו, כי המתנות שנותנים לכהן זרוע לחיים וקבה, צ"ל משה כשרה ולא טרפה, כן המחזיק צ"ל איש כשר הזרוע כשרה שמניח תפילין, וכן לחיים שלא יהי' גילוח, וכן קבה שלא יאכל טרפות, ואז כשהמתנות כהונה כשרות אז הוא כת"ח בעצמו ויהי' נסקרין בסקירה אחת: ואי' בנדרים פ"א וב"מ פ"ה על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתם שלא ברכו בתורה תחלה וק' הלא נתפרסם עונם ע"ז ג"ע ושפ"ד ושנ"ח עי' ביומא די"א ואמאי לא ידעו חכמים, עו"ק מה חומרת ברכת תורה יותר מעבירות החמורות, עו"ק מנין לרב של"ב בתורה תחלה, וי"ל דכ' כי לקח טוב נתתי לכם תורתם אל תעזבו, למה לא כ' תורה אל תעזבו, דאי' בסוטה כ"א א' עה"פ שה"ש (ח' ז) בוז יבוזו לו לא כשמעון אחי עזרי' וכו' אלא כהלל ושבנא דהלל עסק בתורה ושבנא בעסקא לסוף א"ל נפליג יצתה ב"ק אם יתן איש כל הונו באהבה בוז יבוזו לו, וכו' הראשונים והובא להלכה ביו"ד סי' רמ"ו סעיף א' החילוק דשמעון אחי עזרי' עשה שותפות קודם ליחוד אבל הלל לאחזר הלימוד, וקודם לימוד נקרא תורת ה' ואח"כ תורתו, וז"ש כי לקח טוב נתתי לכם התורה שיוכל לעשות מקח וממכר בתורה, ומפרש באיזה זמן יוכל ליקח "תורת"י היינו כשהתורה עדיין שלי קודם הלימוד וז"ש

אל תעזובו להת"ח כמ"ש כל מי שאין לו לחם נקרא עזוב, ואל תעזובו לת"ח ולא לאחר הלימוד: ואמרת בזה טעם, דבנדרים ד"ח אשכם ואשנה ה"ז נדר גדול ומקשה הא מושבע ועומד ומשני יכול לאפטורי בק"ש שחרית וערבית, ופלי' מנחות צ"ט ב', וביו"ד ר"ס רמ"ו, והדין בבכורות כ"ט א' נוטל שכר להעיד עדותו בטלה, והדין בפוסקים דיכול ליטול שכר לראות ולהעיד ברמ"א חו"מ סי' ל"ד סעיף י"ח והטעם דאם כבר ראה מחויב להעיד דאם לא יגיד ונשא עונו, אבל ליכא חיוב לראות הדבר ואח"כ להעיד, ולכן לאחר הלימוד אינו יכול למכור דאין בכחו על זה, וגם הוא אונאה יתר משתות דבטל מקח, וכ' בתורה יקרה היא מפנינים וכל חפצי' לא ישוו בה, אבל קודם הלימוד יכול למכור דאין עליו החיוב ללמוד דיכול לפטור עצמו בק"ש, וזה נכון בסברא, ובברכות י"א ב' תיכף בבוקר קודם שיתחיל ללמוד צריך לברך בתורה לעסוק בד"ת, ולא אמר ללמוד תורה, כי עסק מו"מ במסחר כמו ניזל וניעבד עיסקא, ועסק בד"ת היינו שהחזיק ידי לומדי תורה ונוטל חצי שכר, וז"ש בריש ע"ז דלעת"ל יביא ה' ס"ת ומניחו בחיקו ואומר כל מי שפסק בתורה יבא ויטול שכרו, ויבאו אוה"ע ויאמרו הרבה שווקים כו'.

וק' מה הת' שעשו שווקים בשביל ישראל שילמדו מ"מ הם בעצמם לא למדו. וגם ה' השיב שעשו רק לצורך עצמם.

אבל אילו ה' באמת כדבריהם ה' נוטלים שכר. וע"כ מוכח כמ"ש.

דל"א כל מי שלמד רק עסק והכוונה או למד בעצמו וכמ"ש הטו"ז או"ח ר"ס מ"ז דעסק בגוף בעיון, או שעשה מו"מ שהחזיק ת"ח. ולזה בבוקר קודם שיתחיל ללמוד שעדיין נקרא תורת ה' מברכין לעסוק בד"ת שיוכל לעשות מו"מ.

ובאמת ק' נהי דעב' ע"ז וכו' אחאי לא אבדה הארץ בימי אחאב שעשה רע וע"ז הק' להם מפ"מ אבדה הארץ עתה ז' ורק אי' בפ' חלק אחאב שקול ה' דהי' מהנה ת"ח מנכסיו מחלו לו מחצה, וז"ש שלא ברכו בתורה תחלה בבוקר קודם הלימוד לעסוק בד"ת. וממילא לא ה' יודעים מזה שיכולים לעשות עסק ומו"מ בתורה ולא ה' מחזיקים ת"ח כמו אחאב: וראיתי בזה הא דשבת קי"ט ב' לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו ת"ח.

ועוד דלא הוכיחו זא"ז וי"ל דהכל חד הואיל שביזו ת"ח וממילא א"א להוכיחם. ורק דקשה דת"ח שמחל כבודו מחול והי' להם למחול רק דאיתא בקידושין ל"ב ב' כ' כי אם בתורת ה' חפצו דמשמע דהוי תורת ה'.

וכ' ובתורתו יהגה יומם ולילה עי' ברש"י וי"ל כדאיתא בברכות ל"ו כ' לה' הארץ ומלואה וכ' והארץ נתן לבנ"א ומשני כאן קודם ברכה כו' וכן כאן דקודם ברכה הוי תורת ה'. ואיתא בקידושין נ"ז א' וש"מ.

ר"ש העמסוני כו' את לרבות ת"ח. וא"ש ע"מ אבדה הארץ על עזבם את תורתו שלא דרשו.

את.

לרבות ת"ח ורק ביזו. רק דק' דת"ח יכול למחול.

ולכך אמר שלא ברכו בתורה תחלה ונקראת תורת ה' וא"י למחול: וע"ע בשו"ת מהר"מ אלשקר סי' ק"א דחלק על דין הנ"ל דאינו יכול לעשות שותפות בתורה ע"ש. ובברכי יוסף הביא תשו' מעשה חייא סי' ט"ז ומהרי"ט.

על אחד שמכר חלקו בלוי. ועי' ס' אש דת להגר"ח אלפנדרי פ' וילך. ובס' אמרי בינה בתשובה סי' י"ג האריך בזה להשוות דבריהם. ושיש ב' מיני עונשי עבירה ביד"ש.

וב' מיני שילום שכר בעד המצות. וביארשם כמה מאחז"ל ע"ש.

ובהגהות יד שאול כ' שהחכם צבי אמר שבני הרב ר' יו"ט יעוש ז"ל לקחו את המהרי"ט להיות לו חלק במסחרם והוא למד וכמ"ש בביצה כ"ח א' שב בניתא דהוי בי' רבי וכו' ע"ש. ועמ"ש בפ' תולדות (כ"ה כ"ב) אריכות: טז) דן ידין.

ערש"י.

ובכל"י י"א לא מחניף שבטו יותר משאר שבטים. וראיתי בכתבי דו"ז הרה"ג ר' צבי הכהן ז"ל אבד"ק זגיערוש.

דקשה הא בפ' שופטים כ' לשבטיך פרש"י שמושיבין דיינים לכל שבט. וי"ל דהקשה הרמב"ן כשמושיבין ב"ד בכל עיר ועיר למה הוצרך לכל שבט.

ותי' אם הי' ב' שבטים בעיר א' צ"ל ב' בתי דינים ע"ש. ולפי"ז אם הי' התובע משבט א' והי' הב"ד משבטו.

והנתבע הי' משבט אחר והי' ג"כ ב"ד משבטו, צריך התובע לילך לב"ד של שבט הנתבע ואם הנתבע הי' משבט דן ל"ה מחניף שבטו יותר משאר שבטים: יז) נחש. ערש"י ובתענית ד"ח א' דכל החיות באים לנחש מה הנאה יש לך א"ל ומה יתרון לבעל הלשון.

ועי' בספר אמת ליעקב שם דכל המזיקין רק מחטאים שבנ"א ולעתיד שיהי' דור דעה יהי' דר זאב עם כבש. ורוב חטאים מתאוה וז"ש בשלמא כל החיות מזיקין בשביל תאות החוטאים.

אבל אתה חזיק בלא תאוה איזה חטא בעולם הנעשה בלי תאוה. והשיב לה"ר ע"ש.

וז"ש ביומא כ"ג א' כל ת"ח שאינו נו"נ כנחש אינו ת"ח, ופריך הא כ' לא תקום ומשני ההוא בממון. ונראה הפשט.

בעניני ממון ועוה"ז אסור לנקום. וצריך להעביר על מדותיו ולמחול אבל במילי דשמיא לנקום מזה שבטלו מעבודת ה' מחויב לנקום.

וביע"ד כ' דלפעמים מותר לנקום כמ"ש במדרש פ' פנחס כל השופך דם רשעים כאלו הקריב קרבן, אך צריך הת"ח שלא יעשה נקמה בשביל עצמו רק לש"ש ודוחה לנחש שאינו נושך לטובת עצמו. ועי' בזה מעשה נורא בסדר הדורות אות יו"ד בשם יהודה על ר"י הענתותי שראה ר"מ ב' נחשים ששאל א' לחבירו לאן אתה הולך א"ל שלחני ה' להרוג את יהודה מפני שמימי' לא עשה צדקה ע"ש ובזוה"ק סוף ח"ג בתוספות דף ד"ש: כ' מאשר שמנה לחמו.

ערש"י וכל"י. וקשה דהול"ל לאשר בל', ורק הפי' דחלק של אשר יותר שמן מכולם. ולא תאמר דטבע חלקו יותר שמן, ורק מאשר בזכותו לפי שהוא יתן מעדני מלך לעניים, ובעצמו קיים פת במלח תאכל ועי' באלשיך ובפ' וישלח (ל"ב כ"ה) ויותר פרש"י שכה פכים קטנים, ובחולין צ"א א' מכאן שצדיקים חביב עליהם ממונם יותר מגופם, הכוונה בשביל שביגיעה רבה ובצדק הגיע כספם חביב עליהם, ואף שמסתפקים במיעוט, אבל בעניני מצות מפזרים ממונם כמו שנתן יעקב חומש, ואם אדם בטבעו קמצן ומסתפק במיעוט, ובעניני מצות מפזר שכרו רב יותר מאדם שבטבעו פזרן, כמ"ש בתהלים קי"ב טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט.

וערש"י ומצ"ד דחונן דלים ומלוה ואינו אומר איני יכול, ואת דבריו הנצרכים לו במאכל יכלכל במשפט. וכן בצדיקים.

וערש"י ויחי (נ' ה') נטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותם כרי ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במערה: עוד פ' דע"פ רוב מדינות שגדלים פירות יקרים ובשמים. לא יגדלו שם תבואות, ובמדינות שגדלים תבואות אין גדלים מיני בשמים, ובחלק אשר ה' שמנה לחמו הוא תבואות וגם יתן מעדני מלך כל מיני בשמים טובים הפולים על שלחן מלכים: כא) נפתלי.

ערש"י וכל"י, הדיבור היותר חשוב אשר חנן ה' לאדם וכמ"ש לשון חכמים מרפא. ונפתלי הצטיין ביופי הדיבור ומליצה, וע"י דיבור יכול אדם לעלות מעלה וכן לירד חטה, ועי' מד"ר ר"פ בהר, בעבד שרבו שלח אותו לקנות דבר היותר חשוב והביא לשון, וביום השני שלחו לקנות דבר היותר מזולול הביא ג"כ לשון, וזה"פ ארור מכה רעהו בסתר ואמר כל העם אמן, הכאה בלשין יכול להזיק אותו ביותר משאר אברים, שיכול להכות גם בסתר, ר"ל גם שלא בפניו של המוכה, והוא בארור יען שאם מוצא דבתו רעה שלא בפניו ואינו יכול לעמוד ולהכחישו הלא כל העם יענו אמן שאמת הוא, ועוד חמור שכל עבירות יכול לעבור ביחידות ולה"ר א"י לעבור רק בציבור, ועל שאר עבירות יש תירוץ שיצרו תקפו, אבל לשה"ר אין לגוף הנאה דמה יתרון לבעל הלשון, והמספר לה"ר ראוי להשליכו לכלבים.

וגרע מע"ז ג"ע ושפ"ד, עי' ירושלמי פ"א דפאה, נגד ד' דברים נפרעים בעוה"ז והקרן לעוה"ב ע"ז ג"ע ושפ"ד, ולשה"ר כנגד כולם: כב) פורת יוסף. ערמב"ן בלשון פורת, ועשו"ת נודע ביהודא מהדו"ק חו"מ סי' ט"מ"ש בפ' שם פורנא ובהגהות הגרי"ש שם, וע"ע בהגהות רעק"א סוף ב"מ דקי"ט ב'.

ובס' חסד למשיחו על רות (א' ב') הביא גמ' ברכות נ"ה ב' האי מאן דעייל למתא ודחיל מעינא בישא לינקט זקפא דידא דימינא בידא דשמאלא, וידא דשמאלא בידא דימינא ולימא מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא בי' עינא. ופלא שיאמר אל הרוח שהוא מיוסף, וגם מה יעשה מי שאינו משבט יוסף הלא דובר שקרים לא יכון, וכי עביד הקב"ה ניסא לשקרא, וגם החליפין של ידא כחידה סתומה, ונראה דאם איש יתרומם על בני גילו בעושר או חכמה ירבו מקנאיו, ועי' בב"ר פ"ט, ומכ"ש אם דל יתרומם, וכן כשעני בא לעיר אחרת לגור ויצליח כולם הם שונאיו, דלדעתם כל כספו שייך להם שהם תושבי

העיר, וכמ"ש אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו, (כלו' משלנו) מאד, והעצה לזה דבתחלת בואו לעיר נכריה אל יהי נבהל להון, וימעט בעסק, וירבה לעשות טוב, למען קנות לב העיר לו.

ולאט לאט יחשב לתושבי העיר, וז"ש בן פורת יוסף כפרש"י מלשון אפריון ולשאר מפו' מל' פוריה שהוא בן שיעשה פירות ורבים ילמדו ממנו "על עין." " למעלה עין שנמכר לעבד וזכה לגדולה גדולה אל תדמי כי בנקל עלתה בידו זאת "וימררוהו ורובו וישטמוהו בעלי חצים בעלי עין הרע, אך בכל זאת ותשב באיתן קשתו" ונצח המלחמה מפני כי ופזו זרועי ידיו" שידיו הי' נקיות וטהורות, והיינו שלא השתדל להרבות עושר בנכסים להעלות קנאה רק השתדל להטיב עם בני עמו וכלכלם בלחם וזאת עמדה לו נגד לשון בעלי חצים, ולחד זאת מיעקב בבואו ללכן לא רצה להתעשר תיכף רק לאט לאט, ואף שלבן החליף משכרתו עשרת חונים לא יצא לריב עמו, וכן נגד עשו הלך במנחה וכמ"ש במשלי (כ"ה כ"א) אם רעב שונאך האכילהו לחם, וכן בבא יעקב לשכם התחיל ליתן דורונות ומוכר בזול כמ"ש בב"ר פע"ט ואח"כ ויקן את חלקת השדה, ויד השמאלית חלושה מימנית, ופעולה עיקרת נקראת ימין, ושמאל טפל, וב' מטרות יש לאדם, א' לכלכל ביתו, ב' להטיב גם לזולתו וראשונה עיקרת, ושניה טפליה וכמ"ש חז"ל אפס כי לא יהי' בך אביון שלך קודם (ב"מ ל"ז א').

וע"ש בדס"ב א') וז"ש האי מאן דעייל למתא ודחיל מעינא בישא מהתושבים, לינקט ידא דימינא כח ידו הימינית מטרה ראשונה דהיינו עסק של עצמו בידא דשמאלא יחשוב למטרה הטפלות, וידא דשמאלא מטרה הב' יקח ביד ימין שתהי' עיקרת ואז ישב בטח, ואף כי דבר קשה הוא בכל זאת אל יסור מזה ולימא הכי פי' שיאמר ללבו המסיתו אנא מזרעא דיוסף כי כל המלמד בן חבירו כאלו ילדו, (סנהדרין י"ט ב') שיוסף ג"כ עשה כן ועמדה לו שלא ישלוט בו עין עכת"ד בקיצור, וע"ע בס' שיח שרפי קודש ח"ד: כו) נזיר אחיו.

ערש"י ומהרש"א שבת קל"ט א' לאו נזיר ממש דכ' ויגלח אלא נזיר יין, ולפי שקלקול המכירה בא מאכילה ושתי' ערש"י וישב (ל"ז י"ב), וקשה תינח יוסף שהכירם אבל הם לא הכירו אותו אמאי שתו, וי"ל משום אימת המלכות, ולפי"ז י"ל דיוסף נזיר ממש הי' רק משום כבוד מלכות גילח עצמו ע"ש, ובספר איי הים סי' ק"א במה נבדל מאחיו שנקרא נזיר דהם שהרגישו שמכרו בכסף צדיק נסתגפו ותארם בעלי תשובה לא נזירים ויוסף שלא חטא ואפ"ה לא טפם יין תארוהו נזיר כלו' פרוש מתענוגי הזמן כמ"ש תרגום פרישא דאחוהי, אולם רש"י שפי' פרישא דאחוהי שנבדל מאחיו דבריו סתומים דבחינת הבדלו מהם מה הוא, ואם במה שמכרוהו והרחיקוהו מהם עד שנשאר לבדו מה מעלתו בזה עד שיזכיר זה יעקב וצ"ע: ובשפת אמת וישב תרל"א, הביא בשם החידושי הרי"מ ז"ל דבחי' יוסף היה להיות קרוש ונבדל בלתי לה' לבדו כמ"ש נזיר אחיו ובחי' יהודה הי' להביא הקדושה גם בעניני עוה"ז כמ"ש ואל עמו תביאנו כו' ובה הי' מחולקין גם רבותינו נ"פ כי מהם רצו שיהי' מעט חסידים ויהי' קדושי עליון ומהם רצו להיות מתפשט החסידות בין רוב עם אף שיהי' פחותים במדרגה ע"ש, ועי' בפ' וישב (ל"ט י"א) שהבאתי הפשט בנראה לו דמות דיוקנו של אביו, דיוסף מתחילה סבר דיכול להיות

צדיק אף אם יסלסל בשערו ואח"כ ראה שדרך זה לא טוב ע"ש, וי"ל דכאן הי' לאחר המעשה דפוטיפר ואחז במדה להיות בחי' קדוש ונבדל רק לה' וכמ"ש החי' הרי"מ ז"ל: (ז) זאב.

ע"י רש"י ובס' נוטריקון מהפמ"ג קו ט"ז: (כח) ויברך ערש"י והלא יש שקנטרן כו' ע"י בס' אוצרות חיים עפמ"ש במו"ק ד"ט ב' יהא רעוא דתזרע ולא תחצד, וע"ש במהרש"א דודאי הי' להם בזה כוונה אחרת. וא"כ מצינו דפעמים צריך להמשיך ברכה באופן קללה, וכן הי' בשבטים דאותם שקנטרן ג"כ ברך אותם רק הוצרך לברכם בלשון קללה, ועמ"ש בפ' בלקוע"ע בס' אהל שלמה מהגה"ק בעל תפארת שלמה ז"ל שמי שקילל אותו ידע בבירור שיהי' לו תשועה ע"ש: (ל) ממרא ע"י סוטה י"ג א' הוא חברון וע"ש במהרש"א: (לא) שם קברו את אברהם.

ע"י בס' דברי יוסף שהק' דהלכה ביו"ד סר"מ ס"ב דלא יקרא אביו בשמו לא בחייו ולא במותו אלא יאמר אבא מורי ואיך קרא אבותיו בשמם ע"ש, ובאחת כ' המפו' דאבות לא קיימו רק גופי תורה ולא חששו דרבנן. וע"י מה שכתבתי בזה לעיל בפ' בראשית (א' ט"ז) במכתבי לאדמו"ר מגור שליט"א.

ובפ' וישב (ל"ז ב') ומקץ (מ"א נ') ותולדות (כ"ו ח') ושייך לכאן: (ג) ויגוע, רש"י יעקב לא מת, והוא מתענית ד"ה ב' שא"ל לימא מר ממילי מעליותא א"ל אין משיחין בסעודה, ואח"כ אמר יעקב לא מת, וצ"ב למה דוקא לאח"כ א"ל זה, וביע"ד ח"ג דרוש ח' כ' כי אמרו התורה כתריס בפני פורעניות, ונחלקו במדרש ח"א בעוה"ז וח"א בעוה"ב כי אין לך יותר עוסק בתורה מיעקב ואעפ"כ כ' וירא יעקב, אבל כבר איתא ברש"י שירא שמא יהרוג לעשו ויצחק יהי' לו עג"נ מזה, אך זה לא יתכן דאם בטח שתורתו יגין עליו גם עשו ינצל כי רבקה התנבאה שימותו ביום אחד, ומזה דיעקב לא מת מוכח, דאיך התנבאה כן, דהא יעקב מת במצרים, וזמן רב אח"כ כשהגיע למערת המכפלה נהרג עשו ואיך הי' ביום אחד וצ"ל שבאמת לא מת רק מיתה יקרא הסתלקות כשנעלם ומכוסה מבריות וזה הוא בעת קבורה ואז נהרג עשו והי' ביום א'.

וז"ש אין משיחין כו' וקשה הא התורה כתריס בפני פורעניות וצ"ל לא בעוה"ז וראי' מיעקב, וליכא למימר דהי' מתיירא מעשו דהא שניהם נשכלים ביום א', וק' הא לא נתקיימה נבואתה וצ"ל דיעקב לא מת ונחשב מיום קבורה והכל הי' ביום אחד, וערמב"ן הרי יעקב הזכיר בעצמו מיתה הנה אנכי מת, ובני הרה"ח מו"ה דוד נ"י אמר עפמ"ש במד"ר וירא פמ"ט עה"פ למען הביא ה' על אברהם כל מי שיש לו בן יגע בתורה כאלו לא מת, ולפי"ז א"ש שלעולם מת ומ"ש לא מת משום שהניח אחריו שבטי יה כפרש"י (מ"ו ל"א) שהי' מטתו שלימה, ומצאתי כדבריו בתורת משה להח"ס, וכ' שם דיעקב לא חשב שימלאו בניו מקומו לכן כ' ויקרבו ימי ישראל למות, והם ג"כ לא ידעו מזה, אבל באמת לא מת יעקב כי יש לו ממלא מקומו ע"ש, וע"ע במהרש"א וביע"ד ח"ב ד"ז והביאותיו לקמן (נ' ג') ובמדרש איתא לא מת יעקב עד שראה ו' של גחון, ותמוה, וראיתי בזה דידוע שיש ס' רבוא אותיות ור"ת ישראל יש ששים רבוא אותיות לתורה, נמצא דעד ו' של גחון דהוא אמצע התורה יש ל' רבוא אותיות, ובמדרש וב ה"ט ר"פ ויחי כ' דיעקב לא מת עד שראה ל' רבוא מבניו, דבפ' שמות כ' וירבו ויעצמו במאד מאד,

והרז"ל שהי' ס' רבוא, וכאן כ' וירבו מאד ויחי יעקב, ולא כ' מאד מאד רק פעם א' לומר שהי' החצי ע"ש וא"ש המדרש לא מת יעקב עד שראה ו' של גחון דהיינו ל' רבוא שהוא מכוון לחצי אותיות התורה: נ ב) ויחנטו.

ע"י ראב"ע ואוה"ח. וע"י תוס' יו"ט פ"ד מ"ט מפסחים מ"ש בענין חנטה שהוא הוצאת אברים פנימים וממלא בבשמים ומשיחות מבית וחוץ יותכו העור והבשר מעט מעט עד שישארו העצמות לבד כמ"ש האברבנאל ע"ש.

וע"י במשניות דפוס ווילנא בלקוטים שם מה שהאריכו בזה. וע"י יערות דבש ח"ב דרוש ז' שהק' על גמ' תענית ה' דיעקב לא מת ומק' וכי בכדי חנטו חנטיי' ע"ש ולמה לא הק' מקבורה ורק על חניטה, וגם מה מתרץ מקרא אני דורש הא הקו' במקומה עומדת, ויובן דידעי מצרים דכל זמן שהגוף קיים הנפש דבק וכשנתעכל הבשר ונרקב הנפש תשוב למקום מוכן שלה.

ומצרים דרשו אל המתים להגיד להם עתידות וחשבו. כשירקב הגוף יתפרד הנפש ולא יהי' להם בנקל לדרוש אל המתים וחנטו.

ושבעים יום ימשחו בשמן ומניחים אותו בארץ וחול, ואח"כ יבשוהו בחמה ונתקשה כעצם ועוד היום קיימים ונקרא מומי"א. וע"י שהגוף קיים אף נפש דבוק בגוף, והביא מעשה שהובא בספינה אלפים חנוטים ובבואם לאמצע הים הרוחות הדבקים בגופים התחילו לעשות רעש והפכו הספינה לים ואחד ניצל עפ"י נס ובא לספרד ויספר זה.

ויוסף ושבטים הניחו לחנוט ליעקב כי גם הם בקשו שיהי' נפש יעקב דבק בגופו ובכל צרתם לו צר, וע"י בב"ח דפ"ו דבני עכבריי' לא שבקו למקבר לר"א, וזה"פ יעקב לא מת כי הנפש תמיד אצלינו. ופריך וכי בכדי חנטו כו' והלא יעקב ל"צ לזה שבלא"ה נפשו קשור אצלינו הואיל ולא מת, וע"ז השיב דח"ש לא מת ולא נפסק החיבור לאו בכל זמנים שווים אם ישראל טובים אף יעקב משתתף עמהם אבל אם הם רעים אז נפרד יעקב עש"ה.

וע"ע בשו"ת חת"ס יו"ד סי' שלודביעקב חנטו גם הבני מעיים, שדרך פי הטבור הכניסו שמן אפרסמון ע"ש. ובמשנה למלך בפ"ד מהל' אבל בנידן המומי"א, ולענין איסור סחורה בפ"ר ממ"א, וע"ע בהגהות חשק שלמה על משניות ווילנא בפ"ב מ"א דאבילות באריכות.

וע"י לעיל (מ"ט ל"ג): וע"ע באור החיים על הקו' הא יעקב לא מת דאפשר כי יוסף לא ידע מסוד זה וצוה לחנוט. והרה"צ ר' נחומטשע טווערסקי שליט"א מזלאטיפאליע הדר כעת בווארשא אמר לי, שגדולי רוסיא תמהו על האוה"ח הק' שכ' זה על יוסף שלא ידע מסוד זה, ואמר בשם גדול א' דאין השכינה שורה רק מתוך שמחה כמ"ש בשבת ד"ל ע"ב ויוסף היה באבילות לכן לא ידע מסוד זה, אבל אח"כ ידע: ג) ויבכו ע"י תרגום יונתן דגזירת רעב הי' מ"ב שנה ובזכות יעקב הי' רק ב'.

וע"י ס' כנסת ישראל, דה"ט מדכפל בר"פ מקץ תיבת שבע שש פעמים באמירת פרעה ליוסף: ה) אבי השביעני לאמר הנה אנכי מת. וק' דמה שייך זה להשבעה, וראיתי לפי מ"ש לעיל (מ"ט ל"ג ונ' ב') הא דנתנבאה רבקה שימותו שניהם ביום א' ויעקב מת

מקודם אך נשמתו לא נסתלקה במצרים רק בשעת קבורה ואז נהרג עשו ע"י חושים, ובכתובות קי"א ובמד"ר כשראה עולא דמוליכין ארונות לא"י אמר ותבואו ותטמאו את אדמתי, ואינו דומה קולטתו מחיים או לאח"מ, וחשש יעקב שמא יחששו בניו על זה.

אמר הנה אנכי מת בקברי בארץ כנען. ר"ל הסתלקות רוחי ונשמתי יהי שם ועד שאבוא לשם איננו נחשב למת.

ועי' בווי העמודים פרק כ"ג וביע"ד. ועי' לקמן (נ' כ"ד): שם כריתי עי' רש"י ומה שכתבתי לעיל (מ"ט כ'): ו) כאשר השביעך.

ערש"י, ובסוטה ל"ו ב', ובתד"ה איתשיל, ובעיון יעקב, וענף יוסף על ע"י בזה, ובשו"ת מהרי"ט ח"ב סי' קי"ח: י גורן האטד. ערש"י ועי' יפה מראה על אגדות ירושלמי מהיפ"ת בפ"א סי' י"ז מסוטה: שם ויעש לאביו אבל שבעת ימים, עי' בחו"ק ד"כ ע"א דיליף אבילות שבעה מעמום, ועי' בתד"ה מה דמפ' ויחי אין ראי' דהתם קודם קבורה, ובירושלמי משני דאין למדין מקודם מ"ת, ובשאלתות דר' אחאי סי' ל"ה יליף מכאן, ודחי ודילמא שאני יעקב משום דהוי חשוב עבדי לי' מילתא יתירה אלא מפ' דעמום, וע"ש בשאילת שלום, דעל תי' הירושלמי ק' דכמה דינים ילפינן מקודם מ"ת, נותנין לבתולה י"ב חדש מרבקה בכתובות נ"ז ב', ואין מערבין שמחה בשמחה מלבן מלא שבוע זאת, עתו"ס מו"ק ח' ב' ד"ה לפי משם ירו' (ופי' רצוף אהבה שם), הרי דירו' עצמו יליף מקודם מ"ת, ובזבחים ק"ח ב' דאינו חייב משום העלאת חוץ עד שיעלה לראש המזבח מקרא ויבן נח מזבח, ושהה י' שנים ולא ילדה ביבמות ס"ד א' מאברהם מקץ עשר שנים, ומותר לשנות מפני שלום מבני יעקב אביך צוה כו' כדאיתא ביבמות ס"ה ב'.

וי"ל בדוחק דדוקא היכי דאיכא למילף מאחר מ"ת, אבל היכי דליכא למילף ממק"א ילפי' מקודם מ"ת ולכן ל"ה השאילתות תירוץ, וגם בת' התוס' לא בחר עפ"מ"ש בנזיר ס"ה א', ה"ד תפוסה א"ק ונשאתני ממצרים וע"ש בברטנורא ומפ"ו, ונתבאר משם דיעקב נקבר במצרים קודם שנשא והו' לא"י, ומ"ש התי"ט בשם הרמב"ם דאסמכתא הוא דלא נמצא בפסוק שנקבר תחלה במצרים, אבל השאילתות תי' היטב דשאני יעקב דהי' חשוב, ובס' לוי' חן תי' דהא דא"ל מקודם מ"ת רק באבילות לפמ"ש הטו"ז יו"ד סי' שצ"ז דבספק אבילות אין להחמיר דאתא לידי קולא שנוהג בשבת ומבטל בת"ת כל ז"י.

א"כ דוקא אבילות אין למדין שלא הי' אז עדיין שבת ותורה ואינו מבטל כלום, אבל שאר דברים למדין מקודם מ"ת עש"ה: ועשו"ת חתים יו"ד סי' שמ"ו אות ח'. ובאה"ע ח"ב סי' קכ"ה, ובתו"מ שהקשו לו ג"כ סתירת תוס' מד"ח לד"כ, ותי' לפמ"ש רמב"ן בנים אתם לכן לא תתגודדו.

כי בן ההולך אצל אביו אין לצער עליו ובהקדמתו לתורת אדם כ' מ"מ אין ראוי שלא לצער כלל אלא ג' לבכי ז' לאבל כו', וא"ש דז' ימי משתה ילפי' מק"ו דב"נ אינו מצווה על פ"ו ואפ"ה שמח ולא עירב שמחה בשמחה ק"ו לאחר מ"ת שנצטוו על פ"ו, אך באבילות י"ל קודם מ"ת לא נקראו בנים יש להתאבל, אבל לאחר ח"ת סד"א שלא להתאבל כלל ע"ש, וא"ש בזה מ"ש ויראו כי מת אביהם ויאמרו לו ישמנו כו', דבראותם שיעשה אבל ז"י חשבו אלו אנו חשובים כבני אלקים ועבדיו, ל"ה מתאבל

כ"כ, אע"כ דקודם מ"ת אין לו דין בני אלקים ועבדיו, ע"כ ויראו כי מת אביהם פי' שהתאבל עליו אמרו לו ישטמינו, וישלחו לו אביך צוה עבדי אלקי אביך דיעקב ס"ל שגם עכשיו אנחנו בנים למקום: וע"ע בשו"ת שואל ומשיב תנינא ח"א סי' א' בזה, ובמהדורא רביעאה ח"א סי' מ"ח הקשה עוד דמלא יעשה כן במקומנו ילפי' דאין לקדש בתו הקטנה קודם הגדולה, עי' אה"ע סי' ל"ז ואולי מה שהי' מנהג נכון קודם מ"ת פשיטא דיליף דגם לאחר מ"ת ראוי לעשות כן רק דבר חקה אין למדין מקודם מ"ת, וא"ש גם קו' הח"ס, והביא עוד מדרש וירא פנ"ז דאיוב מעולי גולה הי' וישראל הי' ומדרשו בטבריה לפיכך למד ממנו דיני קריעה וברכת אבלים, נראה דטעם א"ל מקודם ח"ת לפי שהי' להם דיני ב"נ וניתנה תורה ונתחדשה הלכה, וא"כ היכי דמסתבר לומדין מקודם מ"ת, וערמב"ן ויצא (כ"ט כ"ז), וביפ"ת ובפ' ויחי סי' ז'.

ובמ"ר ויחי הובא ג"כ כהירושלמי, וביפ"ת כ' דדוקא מה שכ' בדרך צווי הוא דיליף מקודם מ"ת אבל לא מ"ש בדרך ספור, ובשו"מ שם האריך הרבה בזה, וע"ע בהגהות מהר"צ חיות נזיר ט"ו, דמ"ש רש"י אלא רבנן תקנו שבעה דסמכי אקרא צע"ג דלא נמצא כן בשום מקום, ובירושלמי ומדרש ויחי רצו ללמוד משם ודחי דא"ל מקודם מ"ת, וכ"ה ברמב"ם בפ"א ה"א מאבל דניתנה תורה ונתחדשה הלכה, ועיקר ענין אבילות תקנות מ"ר כמ"ש בירושלמי כתובות פ"ק וברמב"ם שם, רק הכ"מ לא התעורר דהוציא זה מירושלמי, וע"ע בשו"ת מים רבים או"ח סי' מ"ד, ושו"ת כתב סופר יו"ד סי' קפ"ה, ולעיל בפ' ויצא (כ"ט כ"ז) ובפ' וישלח (ל"ה י') מענין אין למדין מדברי אגדה, ובכל"ה הביא פשט על פוס' דאבל הי' קודם קבורה לפמ"ש בתענית דיעקב לא מת דמיתה הוא על אפיסת הכח אמנם אי מכחות נשאר לדורות אינו נקרא חיתה וכח יעקב נשאר לבניו ומשו"ה אחר הקבורה ל"ש אבילות, ועשו אבילות כיון דלעיני העם מת, והא דלא מת כיון דתתן אמת ליעקב ואמת א"א להתבטל וליפסד דמה שנפסד ומת אינו אמת כמ"ש המפ' דלכן חותמו של ה' אמת.

ול"ש ביעקב מיתה, ומשו"ה צורתו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד שצורה שלו אמת, ועמ"ש בזה בפ' ויצא (כ"ט כ"א) בשם הגאון הקדוש מסאכאטשוב ז"ל: יג) וישאו אותו כ' באבן שועיב בשם רמב"ן שלא לישא הנפטר אלא בכתף כמ"ש וישאו אותו כי הנצרך לשאת אותו בסוסים הוא עונש כמ"ש (מלכים ב' י"ד) וישאו אותו על הסוסים, ועי' ציוני מהר"ן שזה דעת הרמב"ם פ"ד ה"ב מאבל, ועשו"ת כתב סופר יו"ד סי' קע"ה שלא ראה דברי הא"ש הנ"ל, ועשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' צ"ב: טו) ויראו.

רש"י שפסקו לאכול על שלחנו, עי' בס' המצות שורש ב' וברמב"ן שם אי יש חיוב לכבד אחיו הגדול אף לאחר מיתת אביו, ועי' פתחי תשובה יו"ד סי' ר"מ סקי"ח ומ"ש לעיל (ויגש מ"ו א' ויחי מ"ט. ה') ולרמב"ן דרק בחיי אב שפיר הושיבם על שלחנו משום כבוד אב, ומשמת אב בטל חיוב כבודם אין ראוי להושיבם על שלחן מלכים, דעי"ז המלך יתבזה, וצריך שיהי' אימתו עליהם.

וגם לרמב"ם י"ל משניתן בכורה ליוסף הרי הוא האח הגדול ולא הם, והעיר בזה בח"ס עה"ת, ועמ"ש בפ' בשלח (י"ג י"ט) בשם בית יצחק, ועי' בספר עולת חידש מחו"ז הג"ר סיני ספיר מברעזין ז"ל סיון דרוש י"ח, אריכות מכל הפרשה: טו) לו ישטמינו. ערש"י

ראב"ע ואוה"ח ומ"ש בפ' חיי שרה (כ"ד ל"ט) ובס' ארצות השלום דרוש ז' כ' באשר זכרו את גודל הרפה אשר עשו לו וחשבו כי עוד השנאה כבושה בלבו אמנם יכלכלם מסבת הנקמה, כעצת החכם אם רעב שונאך האכילהו לחם, וזה הי' בלבם חצי חות ובחרו יותר שינקום מהם בפועל ממש בשבי או יסורים כמו שעשו לו, וע"ז אמרו לו והלואי שישטמנו יוסף בפרהסיא והשב ישב לנו כמו שגמלנו לו בפועל לא רע המלוכש תחת מכסה הרחמים והטוב עש"ה, ועמ"ש בפ' חיי שרה (כ"ד ל"ט) ובס' לקוטי בשמים כ' דקשה עוד מ"ש יוסף בפכ"א אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם, הלא האחים לא הזכירו כלל טפם.

ורק בראותם שמתנהג עמהם ברחמים חשבו שלהם לא ירצה להשיב גמולם שהם גדולים ממני, אבל אחרי מותם ישפוך חמתו על בניהם, וזה לו ישטמנו רק אותנו, וא"ל יוסף אל תיראו כו' גם לטפכם לא יעשה להם רעה: וידוע דכשאישי שונא לחבירו בלבו השנאה גוברת, אך כאשר הוציא לחוץ וכבר התקוטט עם חבירו אז חמתו שככה, כהפשט ה' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי, משונאי אני יכול לשמור עצמי אבל לא מאוהבי ובלבו הוא שונאי אתה ה' תהי' לי בעוזרי והבאתי לעיל בפ' בראשית (ד' ח') וכו' לא תשנא את אחיך בלבבך ה' הוכח תוכיח אולי יתברר האמת עם מי, וז"ש לו ישטמנו בגלוי וכנ"ל: ועי' במד"ר ובעה"ת ובעה"ט כשחזרו מלקבור אביהם עבר יוסף על הבור ובירך ברוך שעשה לי נס אמרו עדיין זוכר, וק' אמאי לא הזכיר אם בירך בהליכתו, ואין לומר כיון דלא נקבר אביו פטור ממצות, ז"א פי' ביו"ד ברמ"א סי' שמ"א סי' ג' דנושאים מהלך ב' ימים מחויבים במצות וכאן הי' מהלך רב, וי"ל בהליכתו לא הלכו בדרך שהי' הבור, ועי' במעבר יבק שאין לילך בחזרה באותו דרך, אמנם ק' מה שאמרו עדיין הוא זוכר הא הוא מחויב לברך, וי"ל שכ' שם דפעמים מקצת דרך מותר לילך באותו דרך, וי"ל דבירך בהליכתו ולא אמרו עדיין זוכר דהא מחויב לברך, אבל בחזירתו י"ל דלא הי' עוד ל' יום מהליכתו ול"ה מחויב לברך, ולא ברך בשם כמבואר בבעה"ט, וכיון דלא הי' מחויב לברך, ואפ"ה בירך אמרו עדיין זוכר.

ועי' בהקדמת שו"ת מהר"מ פדוואה דבר נחמד להלכה ע"ש: טז) אביך צוה. ערש"י ומהרש"א יבמות ס"ה ב' בשם ירושלמי ועמ"ש בפ' תשא (ל"ב כ"ז) בשם שו"ת עטרת חכמים אה"ע סי' כ"ט באריכות בענין מותר לשנות מפני השלום: יז) כה כו' בס' נח"ק הביא דמי ששמו יוסף עלול שיתקנאו בו, יוסף בגי' קנאה וז"ש ויצונו אל יוסף לאמר פי' שמו לאמר כי שמא גרם, והוא השיב התחת אלקים אני, כי יוסף גימ' "דבקים" וזה התחת אלקים אני, ואני דבק בו כשמי שגופי ונפשי יחדיו ידובקו לעבוד בוראי, ואתי' "דבקים" ומפקא "מקנאה": יט) התחת אלקים אני.

והוא ל' תמיה ובריה דודאים על הגדה מזקיני הגאון מלאסק ז"ל בפסקא דן אנכי, כ' דאיש המכוון לעשות לחבירו רעה ונמשך מזה טובה כשירצה לשלם לו גמול לא ישלם לו רעה גדולה מזה באופן שימשך לו טובה, רק שזה א"א ביד אדם לעשות ולכן אמר יוסף התחת אלקים אני לעשות רעה ויוצמח מזה טובה, ומצינו שעל רעה כזו שיצא ממנה טובה לשלם גמול טוב וכמ"ש בחובת הלבבות פ"ז משער הכניעה בחסיד א' ששלח מזמרת הארץ לאיש א' שביישו ואמר כי אתה נתת לי מזכותיך ע"ש, הרי ששלם גמול

לאיש שחשב לעשות לו רעה והי' לו מזה טובה ע"ש דרוש נעים, וכן מצאתי בס' משפט צדק על תהלים אות ק"צ שכ' ג"כ זה שלא יוכל לקיים זה לעשות רעה שיוצמח טובה, וכ"מ בס' עשרה למאה דרוש ו', וא"ש בהלל שבא לעיר ושמע קול צוחה אמר מובטח אני שאין זה בביתי, ויפלא על עניו כמותו שיתפאר עצמו בזה, אבל הענין שהי' רגיל על כל צרה שיאמר גם זה לטובה, ולא הי' צועק שהאמין שיהי' לו טובה, והרגיל גם בני ביתו לזה, ולכן הי' מובטח שאין זה בביתו דשם לא צווחין, ומעשה בצדיק א' עני גדול והי' תמיד שמח, ופ"א בא אליו חסיד א' בבכי שברך היום ברכה לבטלה שעשה לי כל צרכי וכבר עבר היום ואני וב"ב עדיין בתענית.

וא"ל אל תבכה לא ברכת לבטלה שבודאי ה' יודע את צרכך שלא יהי' לך היום לאכול, וישמח העני וקיבל עליו שלא לבכות עוד ע"ש דברים מתוקים, ובאמת הדברים מבוארים בבעה"ט בקיצור ע"ש ותמצא: ובס' פרח לבנון כ' עפ"ד המדרש ויתנכלו אותו להמיתו מלמד ששיסו בו הכלבים וקיי"ל שיסה הכלב פטור מדיני אדם וחייב בד"ש בב"ק דנ"ו, וז"ש אל תיראו מצדי יש לכם מחילה וכפרה אבל התחת אלקים אני דאתם חייבים בד"ש, ואין הדבר בכחי למחול, ועמ"ש בזה בפרדס דוד.

ובס' פתחי שערים על שבת קנ"ב. דכל מי שיש לו קנאה עצמותיו מרקיבין ועי' מהרש"א דעיקר מה שהוא חלקו מאב תלוי אם י"ב קנאה, ובזה י"ל התחת כו' והעליתם את עצמותי מה שייכות יש זה לזה, וי"ל דאמר יעקב ואני נתתי שכם א' ופרש"י לקבורה כדכ' ואת עצמות יוסף אשר העלו בני"י קברו בשכם.

אמנם זה תלוי אם יש קנאה בלבו על אחיו אז עצמותיו מרקיבין שוב לא הי' צריך לקבורה שנית וא"א להעלות לארץ, א"כ ע"י שבשרוהו יעקב עליית עצמותיו לא"י הוי כאומר לו שישא את פשע אחיו, ול"ה לו קנאה בלבו עליהם. ושפיר שייך סמיכות הפסוקים אל תראו ול"ה לי קנאה עליהם וידע אשר לא ירקבו העצמות לכן צוה קודם מותו אנא שא נא ובמדרש היכן אלא שגדול השלום פ"ש, ולהנ"ל יובן דשפיר צוה כשאומר ואני נתתי כו' לקבורה ע"כ מוכרח שלא לקנאות והוכרח למחול החטא: כ) ואתם חשבתם עלי רפה ואלקים חשבה לטובה.

עי' באוה"ח, ה"ז דומה למתכוון להשקות חברו כוס מות והשקהו כוס יין ופטור אף בד"ש, ועי' בערבי נחל דמצינו פעמים נענש על מחשבה רעה דהשי"ת יודע מחשבותונחשב לעבירה כמו בע"ז, משא"כ בין אדם לחבירו אפי' יחשוב לרעה כל שע"ז בא טובה אינו מזיק מחשבתו אחר שע"ז אין מגיע היזק לחבירו.

ובס' אהל יעקב כ' אתם חשבתם עלי רעה כלומר רק עלי, ואלקים חשבה לטובה להחיות עם רב, ולעומת גודל הטובה שעשיתם החיוב שלא ישאר עוד שביב מכתם הרעה אשר חשבתם ע"ש ע"פ משל: ונודע תמיהת העולם על אוה"ח דהרי בנתכוון לאכול חזיר ועלה בידו טלה דצריך כפרה וילפי' מאשה הפרם והי' יסלח לה בנזיר כ"ג א', ואיך כ' האוה"ח דפטור אף מד"ש, ועי' בירושלמי נזיר פ"ד ה"ג, ובשו"ת בית יצחק יו"ד סי' ח' חידש דדוקא בנתכוון לעבירה ופשה רשות חייב בד"ש וגם מכות מרדות, אבל אם עשה מצוה פטור לגמרי וא"צ כפרה, וה"ה כשנתכוון להרע לחבירו ועשה לו טובה פטור אף מד"ש.

ובזה נכונים דברי הלבוש יו"ד סי' קנ"ז במי שהעלה בלבו טינא תוכל אשתו לבוא אליו להטעותו באופן שיהי' סבור שבא על ערוה ושרי, ותמוה דהרי צריך כפרה שנתכוון לאיסור והיא עוברת לפ"ע ומכשילתו, ולהנ"ל ניחא כיון שהוא עושה מצוה פ"ו א"צ כפרה ע"ש מה שתי' עוד, והק' דהא עברו על לאו דגונב נפש מאחיו, ובס' ברכת שמואל כ' דמדין הי' פטורין והביא רמב"ם שכ' דמ"ש בגמ' גונב בנו פטור וילפינן מונמצא בידו בסנהדרין פ"ה ה"ה בגונב אחיו פטור (ועי' במנ"ח מצוה ל"ו).

וא"ש וירא את העגלות (מ"ה כ"ז) זה דין עגלה ערופה שפירש לו בכוונה דגונב בנו פטור מונמצא בידו, ובעגלה ערופה דרשו כמו כן עיר שרובה נכרים פטור מדכ' כי ומצא, עתו"ס סנהדרין פ"ו א' ד"ה ונמצא כשהזכיר לו דין ע"ע רמז לו דין גונב נפש אחיו פטור ותחי רוח יעקב. איברא דברמב"ם איתא אחיו הקטן, י"ל כוונתו דוקא שלא בא לכלל גדלות ויוסף כבר הי' גדול שהי' בן י"ז שנים, וי"ל דאין כוונת הר"ם דלא בא לכלל גדלות אלא שהי' קטן וצעיר לימים מאחיו שעל כן מצוי בידו כחו דכ' את אחיכם הקטן ובנימין כבר גדול הי', אך הכוונה צעיר מאחיו: אמנם תמוה מפייטן למוסף יוה"כ גבי עשרה הרוגי מלכות שהרג אותם המלך הרשע מדוע לא אמרו לו בתשובת שאלת דגנב אחיו הקטן פטור מונמצא בידו, ונראה דבש"ס דידן ממעט גונב בנו מונמצא בידו, וי"ל כרמב"ם דה"ה אחיו דמצוי בידו קרינן בי', אולם בירושלמי ילפינן מוגנב נפש מאחיו (תצא כ"ד ז') פרט לבנו א"כ לירושלמי ודאי גונב אחיו חייב, א"כ י"ל דהפייטן ע"פ ירושלמי כמ"ש תוס' חגיגה י"ג א' ד"ה ורגלי, וי"ל שרמב"ם שכ' גונב אחיו פטור ואין דרכו להביא דין מעצמו, יליף מדלא ממעט בש"ם דידן דבנו פטור ממקרא דאחיו, ע"כ מוכח דלש"ס דידן גם גונב אחיו פטור מונמצא בידו ע"ש ועי' בתשובות מהרי"ט צהלין סי' קס"ה שנסתפק בכוונת הרמב"ם בגונב אחיו הקטן פטור אי נקט דוקא קטן ע"ש: ובאמת אין כאן תימה כלל על האוה"ח דבגמ' בנתכוון לאכול חזיר ואכל טלה עכ"פ הי' מחשבתו לעשות איסור אבל השבטים לא הי' במחשבתם כלל לעשות איסור אדרבה במחשבתם הי' שעושים מצוה כמ"ש במדרש שדנו את יוסף ע"פ דין תורה שחייב מיתה, וגם כשמכרוהו דנו שחייב להיות נמכר לעבד, ומד"ר וישב לכו ונמכרנו לישמעאלים אמרו נלך ונתפוס דרכו של עולם, כנען שחטא לא לעבד נתקלל אף זה לכו ונמכרנו לישמעאלים, ועי' אוה"ח וישב (ל"ז י"ח) שהאחים דנו בו דין עד זומם בשביל שהעיד עליהם שקר, וב"נ נהרג ע"פ ע"א ובלא עדים ובלא התראה ועל עדות קרובים, וכ' שם בפירוש שחשבו שיופטרו מעונש אף בדיני שמים ע"ש, ועי' בספורנו שדנו שחייב מיתה כדין הבא להרגך השכם והרגו ע"ש, הגע בעצמך אם ב"ד הוציאו פסק דין על א' שח"מ וטעו בדין וכשרצו להשקותו כוס מות להמיתו נתנו לו כוס יין האם נימא בזה שב"ד חייבים על מחשבתם שאין כאן מחשבה רעה ולא מעשה רעה, וזה כוונת האוה"ח ה"ז דומה למתכוון להשקות כוס מות פירוש שבדעת המשקה הי' שזה חייב מיתה ע"פ תורה ופטור שפיר אף בד"ש, ואין להקשות שנמצא במדרש וזה שנענשו השבטים על מכירת יוסף, הא לא הי' כלל להם חטא, אך י"ל דה' מדקדק עם צדיקים כחוט השערה, ולעיני העולם הי' נחשב לחטא דסברו דמחשבתם הי' לרעה אבל באמת ל"ה חטא כלל: והנה במשנה נזיר כ"ג בעברה בנזירות ולא ידעה שכבר הפר לה בעל חייבת מכות מרדות, ועי' בתוספתא פ"ג דנזיר דסובר ר' יהודה בנזיר ששתה יין ואח"כ

הלך לחכם והתיר לו חייב מכות מרדות, וברמב"ם פי"ב הי"ח מנדרים פסק כר"י במשנה
נזיר דחייבת מכות מרדות.

ובפ"ד הי"ח משבועות כ' דאם עבר ואח"כ נשאל הר"ז פטור מחלקות ולא כ'
דחייב מרדות כמ"ש בתוספתא, ולכאורה י"ל דבהפריה רק מיגז גיז, ועברה עכ"פ איסור
קצת אבל חכם עוקר נדר למפרע ול"ה כלל נדר ומשו"ה פטור אף ממרדות, אך ז"א
דהרי אפי' אחר הקמת הבעל יכול החכם להתיר לה הנדר כמ"ש ביו"ד סי' רל"ד סעיף
כ"ג.

וא"כ גם באשה שנדרה בנזיר הי' בידה לשאול על נזירתה (*) ואעפ"כ ס"ל לר"מ דלוקית
מ"מ אע"ג דבאמת כבר הפר לה הבעל ול"ה כלל איסור במעשה, א"כ מכ"ש בנודר
בנזיר ועבר ואח"כ נשאל בודאי צריך להיות לוקה מרדות כיון שהי' מעשה איסור ג"כ
אלא דאח"כ נעקר למפרע, והעיר בזה בכל"ח: ובחידושי הרי"מ חו"מ סי' ל"ד סק"ז
הביא התוספתא והתפלא על הפוסקים שלא הביאו דבריו, ותי' בזה קו' מהרש"א גיטין
דל"ג דנזיר ישאל בודאי כדי לפטור ממלקות ולהתוספתא אינו ודאי דסו"ס ילקה מרדות.

ובספרי פרי יוסף הנספח לס' חשרת מים על גיטין בסוגיא דנודרת פלפלתי בזה
התוספתא ע"ש דבר נכון, ועי' ג"כ בישועות ישראל סי' ל"ד סוסק"ז שנסתפק בזה, וכ"ז
נעלם מהבית יצחק ולא הביא התוספתא: ובגוף הדבר אי אזלינן בתר מחשבתו או מעשה
מבואר במנחות דס"ד א', בטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלות דגים והעלה תינוק
ודגים אי אזלינן בתר מחשבתו יש פלוגתא שם, ובכל"ח האריך בפלפול, וכ' דאע"ג
דפליגי אי אזלי' בתר מחשבתו ז"ד בעבירה בין אדם למקום כיון דלהשי"ת אין נפק"מ
אי מחשבה או מעשה שהכל גלוי לפניו, ואע"פ שאין הקב"ה מצרף מחשבה גרידא מ"מ
כשעושה אותה בפועל הוי עבירה גמורה, ושפיר י"ל דאזלי' בתר מחשבתו ואפי' למ"ד
דאזלי' בתר מעשה היינו שיהי' חיוב גמור אבל עכ"פ צריך כפרה, אבל בעבירה בין
אדם לחבירו שעיקר האיסור שהרע לחבירו כ"ע מודים דאם המעשה טוב ועוד נצמח
מזה טובה לחבירו אזלי' בתר מעשה, ואע"ג וגם מחשבה איסור וכ' לא תשנא את אחיך
בלבבך, מ"מ כשעשה איזה מעשה רע לחבירו ונתגלה שזה מעשה טובה וגם חבירו מודה
שאם הי' יודע תחלת מעשה זו הי' מקבל בלב שלם אין עליו עונש אף בד"ש דאדרבה
חבירו מחזיק לו טובה שנצמח מזה ישועה אין לו עונש על המחשבה, וע"ש עוד שחידש
דפלוגתא דמנחות ל"ש רק במיתה, אבל במלקות קיי"ל דצריך שיהי' דומה ללאו
דחסימה, ולכן לאו הנל"ע וכיו"ב פטור דגזה"כ אם אינה דומה לחסימה פטור, לכן היכא
דנתגלה אח"כ דמעשה הי' בהיתר נהי דמחשבתו הי' באיסור ל"ד לחסימה דשם גם
הפעולה הי' באיסור ולכן ל"ש בו מלקות ור"י לשיטתו דאין לוקין על להנל"ע דלא דמי
ללאוי דחסימה במכות י"ג ב', ואע"ג דר"י ס"ל לאו שאב"מ לוקה מ"מ דאית בי' מעשה
ואי אזלי' בתר מעשה הוי היתר עדיף טפי, וע"ע בירחון אהל מועד שנה א' סי' ל"ד ושנה
ב' סי' קל"ו בזה, אבל כל דבריו שם כבר דשו בו רבים: כג) על ברכי יוסף.

עי' תרגום יונתן גזירינן יוסף ועי' במפרש די"ל שיוסף הי' הסנדק וז"פ על ברכי יוסף
הי' נימולין. ועי' ברמ"א יו"ד סי' רס"ה סי"א שלא ליתן ב' ילדים לסנדק אחד, וע"ש
בהגהות יד שאול דמתרגום כאן משמע דאין קפידא, וע"כ דבאבי' או זקנו לא איכפת

ויכול להיות בהרבה בנים, ולפענ"ד דהנוב"י מ"ק יו"ד סי' פ"ו כ' הטעם דהוי כמו דנותן מתנותיו לאחד, והק' ממכירי כהונה, וי"ל דעכ"פ במי שאינו מכירו י"ל דאסור ליתן, ולפי"ז לפמ"ש החכם צבי סי' ע' דקרוב חשוב יותר ממכירי כהונה א"כ ודאי לא איכפת לן בחשוב כמו מכירי כהונה דשרי, ומתרגום אין ראי' דיש שם ב' פירושים: כד) פקוד יפקוד.

ע"י בעה"ט יפקוד ל' חסרון ופקוד שהוא ק"ץ שנה יחסר מן ד' מאות ולא ישאר רק ר"י, ולכאו"ק מה שייכות להא דוהעליתם את עצמותי מזה, וי"ל דלכאו"ק איך צוה יוסף לישא ארונו לא"י הא אסור להביא מת מחו"ל לא"י וכמ"ש בכתובות קי"א דעולא קרי עליהם ותבואו ותטמאו את אדמתי, ועמש"ל בזה (נ' ה'), וראיתי לפרש כיון דאז עדיין לא נתקדשה א"י, אבל אי אמרי' דא"י מוחזקת מאבותינו א"כ הוי כבר א"י מקודשת מימי אברהם הדק"ל, והנה הגזירה ה' ת' שנה והי' רק ר"י ורק הגלות התחילה מלידת יצחק, וזה שייך רק אי א"י אינה מוחזקת מאבותינו, ויצחק ה' בארץ לא לו ונחשב לגרות אבל אי א"י מוחזקת ויצחק ה' בארצו לא נוכל לחשוב גלות מיצחק, וזה ההמשך דיוסף ירא שלא ישאו ארונו לא"י משום הנ"ל ותבואו ותטמאו את אדמתי, ואפשר דיחשבו דא"י מוחזקת ויש בה קדושה לכן הקדים "פקוד" יפקוד כבעה"ט ולאיהי' רק ר"י במצרים וע"כ דגלות נחשבה מיצחק, וראיה דאין א"י מוחזקת ואין בה קדושה ול"ש החשש ותבואו כו', וע"ע בכת"א ויע"ד, ח"ב דרוש ז: כה) וישבע ע"י ביו"ד סי' רל"ו סעיף ו' בשנים שנשבעו זל"ז לעשות דבר אחד לחבירו ועבר א' על השבועה השני פטור מלעשות, וע"י בטו"ז סקי"ג בזה ובנקה"כ, ועשו"ת בית יעקב סי' קי"א והובא שם בגליון מהרש"א דהביא ראי' מסוטה י"ג א' על חשה דהתעסק בקבורת יוסף חכם לב יקח מצות, משמע דעבירה לא ה' למשה אלו לא ה' מתעסק בקבורת עצמות יוסף, וע"י בתורת משה להח"ס בענין הלכה: כו) וימת יוסף.

הרבה פעמים נזכר כאן יוסף בא להודיענו שנפטר בשם יוסף, ואף שהי' מלך פ' שנה לא נשתקע ממנו שם העברי, דפרעה שינה שמו לצפנת פענח דידע דעתידים ישראל ליגאל משום זכות שלא שינו שם לכן שינה שמו כדי שיראו ישראל וילמדו ממנו לשנות שם לשם נכרי אבל יוסף הבין כוונתו ולא שינה, ועמש"ל בפ' מקץ (מ"א מ"ה) ובשו"ת אורי וישעי ח"א סי' קי"א: ובסנהדרין ק"ו א'.

איתא ג' מטמוניות הטמין יוסף, א' נתגלה בימי קרח, ב' בימי אנטונינוס, ג' יתגלה לעתיד, והכוונה בזה דג' למודים מוסריים אנו למדים מחיי יוסף, א', שמי שנבחר להיות מורם מעם לשוא יעמלו שונאיו ומתנגדיו בתחבולות שונות, כי אם ה' צוה יקום עצתו, כמו שהיה הגזירה שיוסף ימלוך ואחיו ישתחוו לו, אף שנשלך לבור ונמכר, המליך בהם, והמטמון הזה נאמרה ונשנית בימי קרח שחלק על משה ואהרן וחפץ להוריד אותם מגדולתם, והכל היה לאפס כי אם ה' ויהי, הוא צוה ויעמוד, ב', למדים מחיי יוסף שההבדל בעניני אמונה ודת אינו מפריד בין הדבקים, וגם אנשים מאמונות שונות או שני עממים יכולים להיות באהבה וריעות ושוא ידברו שונאי ישראל כי ההבדל בין הדתות גורם לשנאה לישראל, דרואים דיוסף לא עזב צדקתו ובכל זאת עמד בברית אהבה עם פרעה ושריו וחכמיו, והמטמון הזה חזר ונשנית בימי אנטונינוס שרבי היה

אוהב לו אהבה רבה ונאמנה אף שהיו משתי אמונות, ולימוד השלישי, ששנאת אחים לא לעולם תעמוד, ובא יבא זמן שיהי' סוף לשנאתם, יען שאחים הם ודם אחד בעורקיהם, והוכחה על זה יוסף ואחיו שהם רצו להרגו והשנאה היה גדול כל כך, והסוף היה שעשו שלום ואחדות אות הוא גם לנו אף כי יש שנאה בין אחים ומפלגות שונות נתרבו ובפרט בימי מלחמות התבל, אך לא לעולם תעמוד וזאת יתגלה לעתיד לבא דיסיר קנאת איש מאחיו, ויבא אהבה לכל הנברא בצלם אלקים, אכי"ר: